

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سبحانك من الاله تقدر داله عن مياس الاوهام ونزلة شأنه عن اجاس الافهام و
جلك سبحات وجهه عن طروق الظنون ونعالي نمراد وغيبه عن شخوص البؤن و
نفره عن اسمائه بالقدم والازلية وتوحدنا الى جن بالبقاء والتمدية ولا يدرك
حقائق اسمائه بروية الفطن ولا يكسبه معاني صفاته بمرم الزكن
نبارك الله من لا عقل يدرك ولا صورة الا اوهام والفكر

فاشهد ان لا اله الا الله شهادة نشأ من حقيقه الاجتهاد ونبت من صميم القواد
ولا نغريها مواجر الخطرات ولا توثبها وساوس العثرات واصلي على من انجبه
من اشرف بيوتات العرب واكرم انجاز الشعب وابغته على جن فتره من الرسل و
سكنه من دعاة السبل اذ الناس اطلحو على الخصومه ونافروا عن الالفه
واستسلموا للكفر وانعدوا الى الجور واجنهم مواعلي الثقات وصرحوا بالنفسا
فجلك انوار دعوه من جانب البيت العتيق واتسع دطاة خضره الى كل فج عتيق وا
نما اغني به ذوى الالبسة الحداد واذهر اولي الاحلام السداد واوردى قارحات

ذِيابَجَه

الْتِهَادَ وَقَوْمَ آدَمَ الْعَمَادِ وَالْجِ مَوْصِلَاتِ الْجَوَادِ وَأَبَانَ شُرَاهُ الْوَزَادِ ذَلِكَ
الْكَتَابَ الْأَرِيضَ وَالْأَعْضَاءَ نَعْبِيَّةَ نَزَلَهُ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِهِ لِيَكُونَ مِنَ
الْمُنذِرِينَ قَانَدَرَوْكَرَ وَنَهَى وَأَمَرَ وَشَوَّ الْعَصْرَ وَكَلَّمَ الْحَجَرَ وَأَنْطَوَّ الْمَدْرَ وَدَعَى
الشَّجَرَ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ دَبِّهِ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ حَتَّى آثَارَ الْمَهْجَةَ وَأَتَمَّ الْحِجَّةَ
فَانْقَسَمَتْ غِيَامُ الشَّرِّ عَنْ حُضْنِهِ الْإِيمَانِ وَأَنْجَابَ عِبَادَ الشَّيْءِ عَنْ فَرَاغِ الْإِيمَانِ
وَسَمِعْنَا ضَوَاءَ الشَّيْءِ وَحَبَّ بَرَاءِ الْفَتَنِ وَهُوَ خَيْرُ الْخَلْقِ أَسْرَ وَأَطْلَبَهُمْ شَجَرَهُ وَ
أَزْكَاهُمْ عِرْقًا وَأَصْلًا وَأَنْجَبَهُمْ طِفْلًا وَكَهْلًا

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنِينَ وَالْمَلَكِينَ وَالْفَرِيقِينَ مِنْ عَرَبِيٍّ عَرَبِيٍّ

صَلَّى عَلَيْهِ اللَّهُ الْمَرَّةَ الْمَرَّةَ شَمْرُوعًا لَاحِجًا بِحَقِّ الْعَالَمِ

وَعَلَى شَيْئِهِ وَحْيُهُ وَضِيَّ أَرْوَمِيَّةٍ وَحِبَّةٍ حَكَمَةٍ وَحَابِي حُضْنَةٍ الَّذِي صَمَّمَهُ إِلَى
مَدْرِهِ وَلَيْدًا وَدَبَّاهُ فِي حَجَرِهِ وَأَمَنَهُ عَلَى سَرْدِيدِهِ وَأَمَرَهُ عَلَى آمِنٍ قَانَبَانَ
بِهِ إِشَادَةَ الْعِبَادِ وَنُفُوحَ الْبِلَادِ عَزَامَ ثَابِتَةٍ لَا تُخَدِّمُضَانَهَا وَهَيْمًا شَاهِدَةً
لَا تُشْفِي عَلَى أَهْلِهَا طَائِلَ الصَّلَاةِ لِرُومِ الطَّفَاةِ وَنَحَّحَ لِهَيْبَتِهِ ضَادِدًا لِبَغَاةِ وَهُوَ أَوْ
اللَّهُ الْعَظِيمُ وَحُجَّةُ الْكِبَرِيِّ وَالنَّهْجُ التَّوْبَى وَخَلِيفَةُ النَّبِيِّ بِالْغُلَى وَالْجَلَى وَ
الْبَرْهَانَ الْقَوِيَّ وَالنَّبَاءَ الْعَظِيمَ وَالضَّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ وَفَتَى الْإِبْرَاهِيمَ وَضَارَ
الْحَرَاظِيمَ فَلَا نَاقَةَ الْهَامِ وَقَتَالَ الْكُفَّامَ ذَوَالْبَرْقَةِ الْمَوْبِقَةَ وَالضَّاعِقَةَ الْحَرَمَةَ
وَالْمُجْدَالَ الشَّائِخَ وَالْعَرَّالَ الْبَاذِخَ وَالْفَخَّارَ الْمَعْرَنَ وَالشَّرَّارَ الْمُورِقَ الْغِيَاثَ الْمَعْدِنَ
وَالشَّحَابَ الْمُودِنَ الَّذِي خَازَ خَصَائِصَ حَجَّةٍ وَمَنَافِعَ دِيرَةٍ أَرْعَمَتْ عَلَى غَرْبِ
أَقَارِهَا وَطُفُوهُ أَنْوَارِهَا دَوْلُ جَامِرَةٍ وَطَوَائِفُ غَابِرَةٍ قَوَّعَدَارُوا وَأَنْهَارُهَا وَحَبَّوْ
وَسَمِعُوا حَمَانَهَا وَمَلُؤُوهَا وَلَمَّا لَوَّجَهَا بِإِنْشَاءِ النَّفْيِ إِلَى مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَمَشَارِقِ
وَنُحُومِهَا وَمَنَازِكِهَا وَسُهُولِهَا وَجِبَالِهَا وَنَقَاعِهَا وَدِمَالِهَا وَنَالِكِهَا قَادَ أَيْدِيَهُ لَأَطْلُوعًا
وَهَاطَ نَيْكَ الْأَنْوَارِ امْتَنَعَتْ الْأَسْطُوعَا وَاللَّهُ مَتَمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ
ذَلِكَ سَيِّدُنَا وَآمَنَّا عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ

وَأَمْرُ الْمُؤْمِنِينَ وَحَمَا بَيْضَةِ الدِّينِ مِنْ أَعْدَائِهِمَا

جَمَعَ اللَّهُ فِيهِ جَامِعَ الرُّسُلِ وَأَنَاةَ فَوْقَ مَا أَنَاةَا

لَا تُرْمُ وَصِفَةُ فَصِيحَةٍ لَمْ يَصِفْهَا إِلَّا الَّذِي مِثْلُهَا

وَعَلَى أَعْضَانِ شَجَرَتِهَا الطَّيْبَةِ وَأَقْنَانِ جَرْمُونِيَّةِ الظَّامِرَةِ أَمْنًا وَحَيَّةٍ وَحَفْظَةً سَيِّدَةٍ وَ

ديباجه

وكهوف كآبه وجبال دنيه يخدوعهم السيل ولا يرث الهم الطير الذئب
فامس في ادراك حقائقهم عقول البشر واقتت نعوت عناصيرهم قضاة ربعة
ومضر وانود غوامكوم تير لو كشفوا عنه لضعفت اساس الاراء وانذبحوا
على مكنون علم لوباخوا به لا خطر في حلوم الحكماء فانهم مظاهر الوجوب الكثرة
في الهياكل الامكانية ومعاني الاسماء المصممة في الصور الانسانية وهم سفراء
سلطان اللاهوت وامراء فطان الناسوت واقلام الاقدار والواح الاسرار
علماء ائمة حكما

هيت الختم باتباع هذا

سادة لا تريد الارضى كالا يريد الارضامنا
لم يكونوا للعرش الا كونا خافيات بئحان من ابدا

صلى الله عليهم وعجل فرجهم يظهر دولة الحق وبروج شار في الصديق وسطوع
صبح الدجج وتجلي نور الهدى بفتحة الله في الارضين و

خليفة رب العالمين وظله

على ساكني الغبراء من كل ديار

اياحه الله الذي لي خارا بغير الذي ضاهى اولاد
اغث خورة الايمان واعز قلوبها غير دارين اثار
وعجل فداك العالمون باهر وبادر على اسم الله من غير انظار

وبعد

توقع هياون شاه جهان بناء طر زيش وديم كاه باي اسر امان آي محمدل و احسان خداوند كمت ولت
نجهان دين و دولت انتخاب كتاب قضاوت در مقدمه كتاب فتح و طفر رافع رايات صدق و ايمان ناسخ
آيت مبنى و عددان شاين ترادوى معدلت آدين چار سوى سلطنت سخته امتزاج طبائع و اجسام
بكت تلج عناصر و جبرام مصدر عظام هم لجوا جاسرام سايه آسايش عباد باي آراش بلاو
فلا واللهامات شبان الغايات غلاب الخضام جلاب الحمام مقرب الخوف
مقرب الصفوف السيف المسلول والريح المصفول الليث الصائل والغياطل
التحاب الساك والشهاب الثاقب الضارم البشار والخضارة النخار
العالم الاشم والهم الخضم الباسط المظط المجاهد المرابط سلطان السلاطين

دنیاجہ

ناصر الدین شاہ قاجار

خاقان الخاقان ابوالمظفر ناصر الدین شاہ قاجار
ارکائے قنصر حقیقہ و قنصر حقیقہ ماذا دار الفلک الدنیا

بر عہد کجگو کز دہشوری و دانی روبرو روبروی محقق عرشا فادت در بخت سعادت ناسخ تہذیب

اصحاب نجوم برانندہ دست وزارت مسلم
قلم تک تصلح الالک ۳ و کفریک یصلح الالک

مکرانہ و دانشمند نواب اشرف والا اعتقاد السلطنہ وزیر علوم طبعی میرزا سبیل شاہ شہرور خاقان مغفور ابوالمکر
فصلی شاہ قاجار نور اللہ مرقدہ صدور مدافذ یافت کہ در ترجمہ احوال و شیخ اخبار اساتید علوم و شاہ فہرین
از علماء اسلام و سایر ادیان گنجی جامع و دشمنی کمال ترقی بکن و نام ہر کدام از قول فقہا و اکابر کجنا و مذاق لطیف
و اقصاب عرفان و مصنفین ہر فن و تجربین ہر صنعت و دعوائی جدا گانہ کور ساز و خلاصہ حالات و نوادر وقایع
و لطایف حکایات و نجاشعار و شیوخ اجازات و شایہر تلامذہ و سامی تألیف ہر یک را از اصول متبر
و مدارک مستقیمانودہ بی کاستہ شرح آور و در این اثر جمیل و فیض عظیم سلفا غبرین با اطلاق معاصرین و سلف
تا ہم آثار فاضل و رسوم کالات پیش از ان میدان ہنرمندی کہ نامہ منزل سقط اللوی و منسہ ام ادنی حالت
در دس و کیفیت طوس پذیرفہ بر صورت ملک محروس اشغال ابد جسم اثر معاصرین کہ از ہر حکام جلوس این زمین
ناگونہ کہ بطالع مسعود و طائر سیون آغاز ثانی ہنرمند است و نقل خیالات شام از تربیت یافتہ از بر صفحات
این و ترجمہ بد جاوید ماند ہمیکہ مکرانہ و دانشمند کہ نام مت سوروش و عظیم اوقات شریف در ترجمہ و سوا قلم
و تکمیل فاضل ملک و ستایت بیاتین ادب و عمارت مدارس ہنری مصروف دارد از مضمون حقایق و
اخطاب ہمایون و کتاب کون و دیدہ ہوش و بامرہ و آتش روشن ساخت و در فحوائی حکمت پیرای آت
روض منظور و کتاب مرسوم رواج قلم پضا و خدمت دولت عزائم آغوش یافت این فرضہ شغل ظہیر
و خجہ منصب مبارک را کہ نیا فخر دارین و آیت سعادت نشاتین است بیکمال و دلیل اقبال گرفت و از سہ
امثال امر آندرسن لا کرا از ملک طلسم بجز است تحت حکم نمود تا دل توقع رفیع و مضمون یرلغ یلغ
بسامع ولایہ بلاد و حکام اقطار تبلیغ نمایند گاشہ ہر مرکز برانور وارند کہ تفصیل حالات و شرح کداریات
علماء آن ملک از شیوخ سلسلہ و رؤساء خاندان ہر یک باز خوانند کہ اہل البیت و سیمنا فی البیت تہجد اجاب
و آثار این فرمچط بہ تحت استناد بمطاردی عبارات و لغوی ہنرمین و صدق اسباب ہجاردی رسایل و مجامع
معتبرین آراستہ کرد و از اختلاط ضعاف قایل و ارتباط بلیغ مجامیل ہر سہ آید سپس ہنرمود کہ برای تہذیب
این کتاب کریم و تشید مبانی این بنیاد عظیم از ارکان فاضل و ایمان ثانی جمعی کثیر و بی غیر حاضر آورد و تہذیر
و دانش ہر یک بر حکمت اتحاد خاطر و تا عرضہ دارند تاکہ مقبول آمد و چہ در نظر آید ہمیکہ نشر انتخاب فصل شمار
یافتہ ہشام ہوش دانشندان ملک رسیدہ اباب و ابی و خدا و ذن قون از خاصہ و فاضل قاصر و کمال

دبیاجہ

برسان تھی ایسا وہ آغاز خود غامفی نمودند و زبان خوشین ستائی کشودند و ہر یک سیکی از خوشی دست زارت آتل جہند
کہ اذکثر غنڈ و بک و برب و سع و انداز و طاق و دعوی استند و ولایت گردند و طالب خستبار و امتحان آمدند
کہ غنڈا لا یشخان بکرم الرخل و غنڈا مکرانہ دشمند کہ کاشف استار اسرار و واقف کوزر و رموز و جامہ شست حکم
و غنڈست غنڈا عالم است روزی چند از دیر زمانہ الفت و الیمین و القشر و اللباب در بطنان کتا بنجا شفا
کہ مدرس حاصل الخ رکما و برنا نیتین چشمار عیون منون فضائل اولین آخرین است

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ كُنْزُ الْعِلْمِ هِيَ اَنَا هِلَ اَلَا مَالٌ يَّمُوتُ

برمند مباحث و مدح تحسین قرار گرفت و در برابر از رزاق خواطر و زحاف لبها بر میان آورد و حاضران
محل متعلی را در طبقات مطاح و سراج انکار با بقیہ مناظر مبارک جتن فرمود و لہلک من ہلک
بیکہ و یخیزت عن بیتہ و خود با نظر صاحب برای یافت در ترجمہ مراتب فہم و فضل ایشان تخری و قابل
و حق اعتبار و داد آفتاب و خود جلد بعضہم کبری خلب او کرب فیضیہ و بعضہم کنید الخ
او جعفر بن فلاح الکنا پس در جہد آنان کہ ہزار و اجبار مطابق و موافق یافت چار کرک در مراتب
منز و مقامات کمال را بنیتنا سب و ارکان ستازیہ بودند برگزیدند

اتخذهم الذیہر الجبر والطیب اللیب استاذنا الحاج میرزا ابوالفضل
الشامی حتی اللہ جی مجید عن ذناوۃ المثلث المادی و ثانیہم الجبر
المفضال والعین المطال صاحبنا المیزان الطالقانی لآزال مؤیداً
بالاید الزبانی وثالثہم الفخر اللیب والأدیب الأریب مولینا عبد
الوہاب الفزونی الثمیری لا افا سقاء اللہ من جودہ کاسا دہاقا ثم
اتم الیلۃ بحجر لولانا فی اللہ عنہ من ترکیب المرثفۃ لذكر فضائل حبہ
لا تمجھا الاذان ولا شکرها الا الجنان وهو صنیع نعیبہ و ربیب مکرمتہ محمد
المدعو المہدی العبد الزبانی ابادی افاض اللہ علیہ اودیۃ الایادی

پس تکلیف بتع و ربیب تربت الفیاض مجسم مبارک و غنڈست شریف بر جہدہ آن چار استاد را و حوالہ کرد و را
تبیین سوادات و امتیاز بقیات یک و دو نفر پرست از بد انجامت نصیحت است و ہما میرزا مہدی
الاذینجا و میرزا طاهر لہذا الخ از ہزار زار وجود و نوال ظل اللہ المدد و جد ولی کشت زار اہل این جمع کتب
و ہر یک را شہد زہر و زائہ شستہ ام برقرار نمود و از نہایت عنایت و تمام اہتمام کفالت احوال و کنایات
ایشان با سطر ارجہ خود نواب طفر لیکن بر زبان زد گداشت و در اختیار و امتیاز وی امین منصب سامی جہت نصیحت
و نصیحت ملحوظ داشت چہ او در عقوان خمس و در بیان شباب و فقرت عیش و فقرت عجز و فیروغ غم و توان
کوہر پاک و ذیل عاف از آئینش سہای و آلائش مہابی حیانت نمودہ سالیان دراز و عہد می ویر بار

دیباچه

ذات بیکل کلام باجاء خوشه و بمل و حته میرفت و از عمد غایش و حدوشت فصحاء و محدثین وجود معانی و مضامین باز یور و تاین کنایات و نکات استعارات آرایش یافت و خواست بیکل کلمات و خوشنویس پیکر عبارات بدقت و لطافت روی نهاد و آرد و رفته رفته سبک و سلاست و سلاست اهل لب و قلمی بودست که استعمال غرائب الفاظ و عریضات کلمات یکبار و معانی بر بخت و عقل فصاحت گشت و اذان عوام سبزه آن کلام آمد و یکی از کتب ادب خوانده ام که صفی الدین قلی را گفتند که فلان قاضی مستدرب و روان شعر تو بدید و تمام بقوه و حقیقت و کوز و زبان آن پیران خبرت بنیج و گفت لا یحب قبه سوی انه خال عن الالفاظ الغریبه صفی را از شنیدن این سخن شگفت معطلانفت از دست بشد و از روی طیش اشاری پاسخ وی نوشت که این چند بیت از آن عهد است

إِنَّمَا الْخَيْرُونَ وَالذُّرُوبُ
وَالظَّاهِرُ وَالنَّخَاحُ وَالْعَاطِبَةُ
وَالْعَطَارِدُ وَالْيَقْبُ وَالصَّفْ
عَبَّ وَالْخَرَضِيبُ وَالْعِطُوبُ
وَالْخُرْجُ وَالْعَقْرُ وَالْعَفْ
لَوْ وَالْطَرَفَانُ وَالْعَطُونُ
لَعَنَ نَفَرُ الْمَسَامِعِ مِنْهَا
حَنْ شَلَى وَتَشْمَتُ النَّفُوسُ
وَفَيْحُ أَنْ يُنَالِكَ النَّاسُ
فَرَمَتْهَا وَيُتْرَكَ الْمَأْنُونُ

و دیگر آنکه غاوین ارباب تراجم تریب حروف معجم ترکیب نمایند و از اسامی و العباب و کنی در هر نام اشعار اعلام مناطیقا که رعایت این دو شرط گشودن هر ترجمت و بیان هر عنوان با سهل طرق و پسر و جود بدست آید و اگر در طری اخبار و شرح احوال کسی از اصطلاحات صناعات و مشکلات لغات و اسامی بلاد و مشرکات اعلام و عقاید مل و مملکات معالات چیزی بر استند اعلام که گذرد از توضیح و ضبط آن هیچ فرو نگذارید و اگر فهم کردن لفظی از قبیل تمیجات و یا نظری از مضامین قصص و حکایات از دسترس استانی ناگزیر باشد خلاصه موقوف علیه بر سیل اسطراد ایراد نمایند تا خاطر خواننده را اشتغالی نماند و بر جهت دیگر مجامیع محتاج بخود و که اشارت الحکمیه شد و شجوب و الکلام بجز الکلام عذر خواهد اینگونه اطاعت و اطاعت است و اگر صاحب عنوان را طبعی سوزون بوده و اشعار مطبوع سه رده و توری از تیاج انکارش نشود و در آید و از روی دستور غامذ و لی حکم رعایت تمهید مبین

و اشاعت نسخ هر شهر از ترقی لایق نویسیه و در این باب خبر حاصل مقتضی و حاصل مراد امری منظورند از بدو معانی بیات
از جهت رعایت تعینات نامطیع و غیر آنوس نیست که فرج معنی از مفید تشخیص لغویهای غیبت اسهل کردین
و ائمه و درین باشد خاتمانک بغض الشرا ائمه من بعض و در نظم و قانع و اخبار هر کس علی قدر اکتفا
ترتیب سزات مراعات کینه و مانند بسیاری از ابواب طبقات و اصحاب مذکرات زمان وفات و آغاز و اوان
میلا و در انجام یارید که عقد قطعه خوشتر از قلاوه منفعه پس همی بکشید تا هر زاده را از قرآن و امارات و آیات
و علامات تاریخ وقوع بدست آورید و جمله را علی الترتیب تفصیل دهید و پس از اجمال جمیع شروط و قیودی که
استارت رفت حاصل شغلت و نتیجه فکرت خویش لبان مدبر مجلس برین قرأت کینه تا اگر اقدام اسلام را
عشرتی افاده و یا از جنبه و ربط امری عقلی بشد باشد خود بخانه خیرت همسایه کنم چون بگذارد داشتند و جامع کلمات
پرواخت و بقیه لای اسرار و کت مسامع تبران حضرت که بنا بر ساخت حاضران محل رخصت انصراف پانته
بر حسب اشارت و الا در همان آستان علی بخجوری غرضه مرافرا آمده که از اشغال کتب اوائی او فرود نگلی است
شون بلی فیها ما تشبهه الا نفسی لذلک لیس و رقی مسعود شروع در مقصود نموده و نقد بدین وقت عزیز
و عزیز در مصرف ترصیف و تصیف بکار بردن گرفتند و آنیکت توبسیتی خدای سبحانه تمام ایام در ایجاد آثار
اعلام و تکیه آتیرت شاه اسلام مصروف میکرد و از غواطف شایان و حواری خسران امید میرو که این فن سز
چون سزای دیگر موجب مرمان نشود هر چند در انباه است و در و تراجم اعظم عصر
من منفقه الضما به و الثابعتین معتد به الخایة واللغوین و متبرک الا ساءة والمنطین و
و منفقه الحكماء والطبیعیین و منصفه العرفاء و المنزین

تاکنون که گنبد ارع و دیت و نو و چهار سال از هجرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم برآید و بی تقیها و
و نامها پر دخته آمد و ولی ارجو که از پر تو افانان و تأمیدات ربانی و مساوت طالع سیمون الطیخرت صاحبخانه
این تصیف کامل و تالیف غافل که بجن جنسیار وین کتاب نظر اندس خبری بنام نمند و انشوران امری موسوم و مترجم کت نسخ
و فائز دیگران و حاتم نامهای گذشتگان آید

فابی وان کت الاخیروما لا کت فاما لک شیطنة الاذلا

و از حکمت که بر وقایع پردازان خاطر آگاه و بایع طراران و قیاس مسئول و نامول چنان است که محکم نام مطاعت
این اوراق متوش و اطراق مطرز از طریق آساف گذره گیرند و از در سلامت و انصاف در آیند و بنظره حتما
زبان سز می کشانید و این کینه بندگان آستان و وزارت علم و دیرینه چاکران مداوس کمال را بیضی ذراع
و تصور بایع وقت بیضاقت و وزارت استقامت اساتید که

سالمها و فزاد و گرو صبا بود

روحی در سه از رسد و غای بود

و اگر ایضا نابرزت قدمی و طیان قلمی واقف آیند ، نذر مرید

درسوا العلوم لئلا یلکوا یحذالهم

فی ناصد و دحافل و محالین

تغیر ابر بردارند و عرب و جدال برکشند و ارد در مردی دستوت عیون اعتراض بجهت انماض فرو پوشند

فَمَا أَتَى نَفْسِي إِلَّا بَشَرٌ

أَسْهَوْا خَطِيئَةً مَا لَمْ يَحْشُرْ

وَلَسْتَ عَدْلُ اللَّهِ الَّذِي يَدِي إِزِيدُهُ

الْتَوَفَّقُ فَوْقَ وَاعِنَةٌ الْخَفِيفُ

أَنْ كَشَرَ حُصْدُ قَرْنًا وَبَسْرُ لُؤْلُؤًا

وَيَهْدِينَا سَوَاءَ السَّبِيلِ إِنْ حَسِنَا

وَنَعْمَ الْوَكِيدُ

ابن بابويه

۱

ابن بابويه القمي چون در عرف علماء رجال علی بن حسین قمی را ابن بابویه گویند

و هم خلف مدّش محمد بن علی را که صدوق لقب دارد و در قرب از اخطا مدّ فون است بدان نام نامند و هم
فرزند دیگرش حسین بن علی را که بی بدان عنوان یاد کنند و در بیشتر کلمات از قیاس مراد که بر نیست بلکه اکتشوف
میدارد و مراد از ابن بابویه که اینست خلاصه احوالش بیان میشود آن محدث فقیه است که در ارض قم بقعه و مرار
دارد و اگر توفیق آسمانی امداد کند بکمال ترتیب و در حرف صادق و شریع صدوق پیردازیم و محمل از حالات
برادرش حسین ابن علی که بدست آمده در ذیل همین عنوان پیادیم علی بن بابویه را نسب چنانکه در کتب با
مقبوط شده بر اینگونه است ابو الحسن علی بن حسین بن موسی بن بابویه القمی از سلسله امامیه است و در
طبقات روستای مذهب اشاعریه از آنجا که شمار رود که عهد همایون امام یازدهم ابو محمد حسن بن علی العسکری
علیهما السلام را در یافته اند فن حدیث و علم احکام الهیه و ابواب فقه را از کروی فرا گرفته که این چند نفر از ایشان
میباشند سعد بن عبد الله القمی الاشعری و حسین ابن محمد بن عطار و عبد الله بن جعفر حمیری و قاسم بن محمد نماوی
علی جماعتهم رفته اند و در عصر خود جمیع فقهها که حدیثی و تمیز برتری داشت و چشم شیعیان آن بلد بود و وی
روشن بود چنانکه علامه علی در کتاب خلاصه او را بدین القاب ستوده که یثیغ الفیث بن بنی عقیقه و قضیه هم
و نه هم چون در مراتب علم و تقوی بتمام عالی نایز گشت و در نشر احکام الهی و ترویج آئین شیع ساعی جمیل
مبدول داشت قابل آن شد که خورشید امامت بوی تابش کند لهذا از باب جناب مقدس امام عباس
ابو محمد العسکری صلوات الله علیه الرحمن الرحیم علیه بدین نوع همایون انجاری
الحمد لله رب العالمین والاعلیٰ للفقین والجنة للوحدین والثناء للکذلک
ولا عدوان الا علی الظالمین ولا اله الا مولیٰ الحسن الخافین والصلوة علی خیر خلقه
محمد و عترته الطاهین الطاهین اوصیک یا شیخی و معتمدی یا ابا الحسن علی بن الحسین
العتیق و فک الله لمرصاته و جعل من صلیک اولا و اضا الحسن بن حجه بنقوی الله و اقامه
الصلوة و اشاء الزکوة فانه لا یقبل الصلوة من مانعی الزکوة و اوصیک بمنفق الذنب و کلّم
العیظ بصله الرحم و مواشاة الاخوان و التبعی فی حوائجهم فی العروا و البسوا العلم عند
النیفة فی الدین و الثبوت فی الامور و التعاهد فی الطرین و حسن الخلق و الامر بالمعروف
النهی عن المنکر قال الله عز وجل لا خیر فی کثیر من نجوهم الا من امر بصدقة او معروف او اصلاحا
بین الناس واجتناب الفواحش کما هو علیک بصلوة اللیل فان النبی صلی الله علیه و اله
اوصی علینا فقال یا علی علیک بصلوة اللیل و من اسیخت بصلوة اللیل فلیکن مثنا فاعمل
بوصیتی و امر جمیع شیعی فی عیال و علیک و علیک بالصبر و انتظار الفرج و لا یزال شیعینا
فی جن حتی ینظر و لدی الذی یشبهه النبی انه یملأ الارض عدلا و یطیها کما ملئت ظلما

ابن بابویه

۲

وجودا فامینا شیخی و امر جمیع شیعیان بالحبس فان الارض لله بود و ثمنها من ثمنه من عباده و العاقبه للفقیر
 و السلام علیک علی جمیع شیعیان و ثمنه الله و تبرکاته و حبسنا الله و نعم الوکیل نعم المولى و نعم النصیر
 علامه ترجمه جرات عالیات پیاپی انگیز استسایشش توحید پروردگار و درود بر پیغمبر نالی مقدار و تبرکاتش
 سلام اند غیثم بمبین ای شیخ و معتزین و ای ابو الحسن علی بن حسین قمی خدایت توفیق و بد و نسر زندان مصالح
 روزی گشت ترا وصیت کنم که از زندای پیریزی و نماز نگذاری و زکوة و اکتی زیر که نماز از کسی که زکوة نهد قبول نگیرد
 و هم و نصیت کنم که هر کس فزان ترا عیسان آورد از وی در کند ری و از کنایش اغماض کنی و شتم خویش در ور
 و بارعام پیوند نائی و با برادران دینی در معاش براسات کنی و در خواج ایشان بکوشی و در دشواری ایشان
 همراه شوی و آنچه را که ندانی یا کسری و در نوایس شریعت و احکام دینی با فقیه شوی و در هیچ امر بدرنگه نمانی
 دم زنی و مواره با قرآن مجید پیمان خویش تازه کنی و خلق خود پسندیده و نومی خویش بیکو نائی و با مردم
 امر معروف و نهی منکر مسلک داری چه خدای عزوجل در کلام مجید فرماید در بسیاری از بخوای ایشان خج نصیت فرماید
 بهد قیام معروف فزان و به یاسان مروان هسلح کند و هم بر تو باد و بنماز شب پیغمبر صلی الله علیه و آله علی علیه السلام
 وصیت کرد که بر تو باد و بنماز شب کسی که نماز شب بگت شمارد و بخوارد از ما نصیت پس ای شیخ وصیت مرا
 بجای آور و شیعیان من بگی را امر کن تا آنرا محمول دارند بر تو باد و بخیجائی و اخطار کشایش پیوسته شیعیان را در آن
 خواهند بود تا آنکه آن خرد من ظهور نماید که پیغمبر در بار وی از در بشارت فرموده که او زمین را با انسان که از پیغمبر
 و ستم پر شده از داد و معدلت پر کند پس ای شیخ من بخیجائی نشین و شیعیان مرا فرمان ده تا صبر را
 شعار خود نمایند زیرا که زمین ملک خداست از زندگان خود هر کس که خواهد باز کرد و عاقبت بخیر و صبر کار آید
 بر تو و بر عموم شیعیان اسلام و برکات خدای با و ذات پاک آفریده کار را را نیکو کیل و یاری دهند تا
 هنگامی که آفتاب جمال آن حجت کردگار اسلام الله علیه زمین عالم فانی غروب کرد و صبح خلافت مهدیه برپوشد
 آن شیخ سعادتمند هنوز در قید حیات بود و مانند محمد بن یعقوب کلینی و دیگران از قدام اصحاب آن حجت
 که غیبت صغری نامند دریافت پس حسن بن منصور معروف بجلاج که دعوی سفارت از ناحیه مقدسیه نمود و خود را
 در آستان خلیفه الله جل الله فرجه باب میسر و در آن روز کار بشهرتسم درآمد ساز سفر از خود بر گرفت و در محل
 اقامت کرد و چون از پنج سفر آسوده گشت از مسکن و مقام این بابویر جویا شد خانه بر گرفت و نامه نوشت
 ایما بر آنکه من از جانب خلیفه الله فی الارضین قبل سفارت و نیابت سرفراز شده ام بایستی تصدیق بیک
 مراد در عهد شناسند و آن نامه را مستحوب رافع نزد این بابویر افتاد و داشت ابو عبد الله حسین بن علی
 که برادر صدوق است گوید چون رفته بجلاج را به دست پدرم رضوان علیه و او ند و مهر از آن بر گرفته
 از منصورش مطلع شد فی الفور از هم بردید تا چشم از چشمش ظاهر گشت و روی در هم کشید و بجانب راست
 وی متوجه شد طریق خشونت پیش گرفت و در شتی آغاز کرد و اصلاً جوابی ننوشت پس پیاپی خواست

ابن ابی یوسف

۴

[illegible]

أَبُو الْأَسْوَدِ الدَّهْلِيّ

8

جاعظ که مدانو الاسود در سنگت تابعین و فقهاء محدثین و شعرا و ائمه و اهل بیت و سخات و حاضر جوان منظم و معهود
 بود و برزانت فکر و حسانت رای و زیادت عقل از نگهان اکل و فضل بکثرت رای و ضرب اهل بیت و سی
 با جازه امیرالمومنین برافاضات و افادات آن حضرت که در وضع علم نحو فرموده اند بسی اضافات آورد
 مبانی و قواعد آن علم با فکار و تصرفات خویش میشد و حکم نموده خود گوید روزی تفسیر آستان لایت بیان
 مشرف گردیدم در زبانیکه غلط و نامصواب در زبان عرب بسیار شده بود دیدم آن جناب سر مبارک را
 بریزانده اند اما رخنه و پیرمندی از آن حضرت ظاهر است عرض داشتم که یا امیرالمومنین که ام مقصد عالی منظومه
 که شعاع فیوضات بدانها نواخته و چه سی و پریش است که سعادت الشفات یافته فرمودند در شهر شما از عرب
 کثارت رای غلط و نادر و اشیده ام بر آن شده ام که در لغت عرب اصول و قواعدی وضع کنم که زبان ایشان را
 از طغیان و غلط بازدارد عرض داشتم که هرگاه از نیند مبارک که در رای علم الهی و لایمی درج اسرار رسالت
 پناهی است از اقطار رسد و از اصول هر چه اشارت رود چنان است که عربان را نذر و فرموده اند
 بعد از آن روز شرف نامه و زشدم حقیقه بجانب من انداخت چون نظر کردم بعد از جمله کلماتی چند در آن بیستم
 که آنها را حاصل معنی بدین نحو است هر چه بر زبان جاری شود از سه چیز بیرون نیست و آن اتم و نقل و حرکت
 هر چه از سنمای خویش حکایت کند اسم است و هر چه از عقل و کردار و دی خبر دهد فعل است و هر چه خبر از آن باشد
 حرف است فرمودند درین قطره در یابی چنان است تو خود نیز در آنچه دارم منسوب ویم و ترا فرمایش میم
 محو کن تا برافاضات اضافات آوردی پس فرمودند چیزی نمانده که است قسمی ظاهر قسمی مضمون و قسمی نه ظاهر
 و نه مضمون است و این قسم سوم عیار علم و فضل علماء را اینگونه مخفی است هر کس در شناسائی آن پست و نامست
 از دیگران برتر و شتر است پس ازین توجه آن حضرت در هر حرکت و هر تدبیر اصولی بدین و قواعدی تازه
 در خاطر من سلخ میشد از جمله حروف فاصبه که حروف مشبته بالفعل مانند ان و ان و کان و لیک و لعل با
 جمع کرده عرض داشتم فرمودند چرا لکن را منضمم کردی لکن نیز در سنگت آنها منظم است پس ازین
 بدان پنج حرف افزودم برخی گویند که این کلمات هم از آن جناب است که الفاء علی فرفع و عا و او
 ملحق به و المفعول منصوب و ما و او ملحق به و المضاف الیه مجرور و ما و او ملحق به و المضاف الیه مجرور و ما و او ملحق به و المضاف الیه مجرور
 شرح فضایل مرتضی فضل شعبی آورده گوید تمام علوم در آن آستان فضایل بیان خلعت ابراع و طهور
 پوشیده از آنجمله علم نحو و عربت است که قواعد کلیه و کلمات جامعه آنرا بدین نحو بابی الاسود و الما و القین
 فرمود نما الکلام کله ثلاثه و ان جناب کلمه را مبرور و مخرجه تقیم فرمودند و وجود اعراب را در رفع و نصب
 و جر و جزم منقسم و منقسمه پس ابوالاسود آن در رای شایسته را در گنجینه خاطر مخزون کرده
 از نا محرومان پوشیده میداشت گویند که در زمانیکه زیاد بن ابیه و امی عراقین بودند سر زندان او
 در نزد ابوالاسود و بتعلم و تادب مشغول بودند روزی وی در محضر زیاد و آنار که در عربان با زبان عجم

ابن الأسيود الدُّنِّي

مناظرت و آمیزش بسیار شده است و گفت و شنید از نظر زکات که می‌کند کرده اند بطوریکه در سخنان ایشان
بوی حقیقت پدید است پس اندیشه آن را و دو که تمام کلمات عرب را در لحن خلط معشوش شود اگر رای میراث
مرا اجازت دهد برای زبان عرب اصول و قواعدی چارم تا عرب را زار دست کوئی از دست نرود و اگر
و اگر در خلطی فروماند بدان اصول و قواعد رجوع کرده طریق جواب را بدست آورند زیرا و این ایه اجازت
نموده از حد روزمره و دیگر پیش مرده بود و از چند پیرامند نزد زبانی و آند و شج اخلاصش بدینگونه
بروی قصه کردند قوتی ایا نادانان و توتک بون و این قسم کلام بسی غلط و ناصواب بود چه رفع را که حق فاعل است
بمفعول بخشیده و نسبت را که حق مفعول است بفاعل داده بر یکتا را از حق خویش که مستحق بودند
مردم داشته پس زبانی ایه با حصار ابوالاسود و سران داده حاضر شد گفت امری را که غم کرده بود
باید با قدم و انجام آن که رسیدی ابوالاسود و خواهش کرد تا او را ازین خدمت معاف دارد و هم بگوید
رو کار می‌کند ایندا بوسیده و خلیل گویند در آنچه از حضرت امیر المومنین علیه السلام فرما گرفته بود
زیاده بخیل بود تا آنکه روزی مردی را دید که در ستر است **إِنَّ اللَّهَ بَيْنَ الْمَشْرِكِينَ وَدَسْوَكَ**
کلمه رسو که را مجزوا را و اگر در اینگونه از اعراب ناصواب معنی آیه مبارکه از طریق صواب خارج شده
به ابطور می‌شود که خدای تعالی از کرده مشرکین و از پیغمبر خود بری است و روی توبه و التقای پیغمبر
و مشرکین ندارد پس ابوالاسود از شنیدن آن لفظ و اندیشه آن معنی زیاده و بگوید و گفت **مِنْهُمْ**
که کار زبان عرب بدینگونه شده باشد اکنون می‌باید آنچه در سینه مخزون کرده ام آشکار کنم پس نزد زبانی
و گفت ای یکت برای فرمان امیر آمده شده ام مرا نویسنده باید تا آنچه دستور العمل و هم انجام دهد
پس بخیف از نویسنده کان قلند عبدالقیس را بوی سپرد تا هر چه دستور العمل و هر کار کند ابوالاسود و پیران
نویسنده و دیگر خواست بدینگونه او نویسنده از قریش حاضر کرده بوی سپرد پس آن کاتب را بدینگونه
آموخت که تو خود بسوی دبان من متوجه باش و نظر بجانب دیگر میندا زبون پسینی که بحرئی از اجزاء کلمه
و باز کشاده آرم نقطه بر زیر آن حرف نصب کن و اگر پسینی در عربی و مان خوش را جمع کرده و دل را
بر یکدیگر ضم نمودم نقطه در جانب راست پیش از آن حرف رسم نای و حشر کاه پنی و باز کشاده دارم
یلب زیرین بسوی دقن آرم نقطه در زیر آن حرف بگذار پس کاتب امری را که دستور العمل یافته بود
بپا داشت پس ازین چنان ظاهر شد که در آن زمان اعراب کلمات و حرکات هر فردا بطور نقطه رسم
می‌کرده اند و چون عثمان بدینگونه دیده اند آن حرکات را زیر و زبر پیش نمیده اند و اکنون نیز
بهمان اسمها می‌نامند ابو عرب پس ابوالاسود گوید پدرم سخت باب تعجب را وضع کرده است چه پیش
نخا خویش آمده دختر دی گفت **مَا لَئِذَا تَوَفَّوْنَا مِثْقَلُ ذَرَّةٍ مِنْ رِجَالِكُمْ لَا تَلَوُّهَا لَكُم بِهَا مِيزَانٌ أَلَدَدٍ**
چنان دانست که ما استغنائیم است و حسن صیغه فعل تفضیل است که با نفاذ تمام شده است

ابوالاسود الدلیلی

۲

چرا بر سریده جز هست بنکو ترین اجزای آسمان پدر در جواب گفت بنحو منها یعنی ستاره کان بنکو ترین
اجزاء آسمان باشند و شرفت مرا سوا می و پرشی بود آسمان در نظر من جلوه کرد شد از روی شکفتگی و
منجی گفتم پدر گفت هرگاه چنین باشد بایستی بدینگونه آوری **لَا تَخْشَى التَّيْمَانَ** و زرافچه دهی و کله آسمان را منقبض
دانی تا بر مراد است دلالت کند پس از بنجبه اول با پسکه در علم خود وضع کرده باب تعجب بوده و آخر
با پسکه ابداع شده باب فاعل و مفعول بود چنانکه نقل کرده اند مروی سعد نام از اصل تویندجان فارس
با کرده ای از کسان خود در بصیرت بعد از ابن مفلحون وارد شدند و هم در دست او شرف اسلام
مشرف شده بودند پس محمد پیاده اسب خود میکشید ابو الاسود بروی گذاشت گفت چرا پیاده میری
گفتن **لَا تَخْشَى التَّيْمَانَ** و کله طالع را مجبور ادا کرد و با آنکه بایستی مرفوع ادا کند همزمان بخندیدند ابو الاسود
این کرده اسلام گرفته اند و ما را برادران دینی شده اند اگر طرز صواب کوئی را بایشان آموخیم شایسته
پس با فاعل و مفعول و دیگر چیزها که با آنها مخ شود وضع نمود از آن پس آن باب مسدود شد و گوشت این علم
ازین جهت بنویسید و اندک ابو الاسود و مجبور امیر المومنین بدینگونه عرض کرد آن بدندان آتیغ بنحو ما و صفت
یعنی سیوا هم چیزی وضع کنم بنحویکه وضع نموده اید از آن روی اسم آن علم نخورده است و برخی گویند
آنجا باب بعد از تعلیم قواعد نحوی و لقیقین حد و در پرته ویرا فرمود **أَنْتَ إِلَى خُلْدٍ** پس از بنجبه نام این علم نخورده
آورده اند ابو الاسود در بصیرت با طایفه بنو قیصر قرب جوار داشت چون ایشان ناصبی بودند همیشه از پدر
ویرا شکار میکردند هر وقت ایشان را از آن کردار زشت حجاب و خطابی آوردی گفتند ترا خدای تعالی
سکسار کرده اگر خواهی این بلیه را از خویش بگردانی از که دکار خویش باید خواستگار شوی ابو الاسود
در جواب گفتی دروغ شما ظاهر است چه هر قدر سنگت بسوی من اندازید من نرسد و اگر لشکر خدا بجای سنگت باشد
سنگت ایشان با او همان کند که با اصحاب فیل کرد و کوسند بطایفه بنو قیصر میگفت من شب در روز و عاگوی شام
از خدا میخورم که دوده شما را باقی دار و هر که دوار که از شما نمیبرم بخلاف آن رفتار نمایم و بهم نقل شد که کوا
از قبیله بنو قیصر زنی گرفت عثمانیه و ازیزوی با مردم آن قبیله مجاور گشت و بدان وقت او را سایه بود که بهی
شبان روز بومی آزار رسانیدند با چار ابو الاسود خارج خویش را فروخته بدگر جای رفت گفتند یا خانه خویش را
فرزشتی گفت **لَا بَلَاءَ لِي بِمَا لَا** یعنی خانه را فروختم بکس سایه خود را فروختم این مثل از وی بجا ماند و در میان مردم
مشهور گشت گویند ویرا بجهت کینه بود که پیش از زندگانی وی مرد داشت روزی نزد عهد الله بن ابی بکر بنعین
عاز بن کلهه ثقیفی آمد و همان جبهه که را در برداشت جید الله گفت هنوز این جبهه را میپوشی و از پوشیدن
این جبهه بول نشده گفت ملالت و دلگسی بهایت رسیده است لیکن **فَبِمَا نَسْأَلُكَ** و برخی بجای
ملول ملوک گفته اند پس چون از بنحوی پیرون شد عهد الله صد جا به برای وی فرستاد و آنرا تازه تبار
پوشد او بپادشاه این گریست در محببه الله چنین گفت **كُنَّا نَقِيْلُ مَا نَكْنُكُنْ** **أَخْلَاكَ لِيْطْلُبَكَ مَا نَجْرُ لِيْ**

ابو الاسود الدؤلی

۸

وَأَنَا تَعَالَى الْفَارِسِيِّ كُنْتُ لَا يَنْفَكُ عَنْ غَمَامِكَ وَالْغَمَامَةُ

محل معنی آنکه برادر یک بزرگ نمجد و نخواست برپوشد موت و ستودن راشایه است در میان مردمان مکنس
 سپاس که از برادر اسراوار است که غمناکند و آبرو و خبر و خلیفه این خطا گوید در هنگامیکه ابن عباس از جانب
 امیر المومنین علیه السلام در بصره ایالت داشت زمانیکه از عراق آنست جبار کرد ابو الاسود در ادب حاجی
 بر نیابت بر کماشت گویند وی در آنجا بکمر افراخت و داشت تا و یکدیگر امیر المومنین بسعادت شهادت
 از ریح المابر نقل است وقتی معاویه ابن ابی سفیان ابو الاسود را هدیه فرستاد که از آنجمله طلوا می بود
 چون دختر او را نظر بآن طلوا افتاد و پدر را پرسید که این هدیه از جانب کیست گفت معاویه ارسال داد
 که بدان هدیه ما را فریب و دهنش آمد و در بیت من و پست آنست او را بشنود ابوالفضل العزیز رضی الله عنه تَبِعَ غُلَامًا خُصَا بَانِيَا
 مَعَاذَ اللَّهِ كَيْفَ يَكُونُ هَذَا وَتَوَلَّيْنَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يَمْنَى بِي سِرَّ حَرْبًا يَا بَنِي عَمْرِو بْنِ الْعَفْرَاءِ وَغُفْرَانِ الْوَصْبِ پاك
 و دین پاکیزه خویش را به تو خواهم فروخت سر که چنین کاری نخواهد شد با آنکه مولا و آقای امیر المومنین است
 گویند هنگامیکه واقعه معضین بجا آمد ابو الاسود از امیر المومنین علیه السلام استدعی شد که امر محاسن
 او خود متعل شود و عرض کرد که ما را از کردار ابو موسی طینیان نیت چه اورا بجهاد و اخذ ارات آرمود ده
 چنان یافته ام که وی از ما بسیار من است اگر من خود حکم باشم بهتر است چه هرگاه حکمی که از جانب
 سپاه معاویه معین میشود بهر چه بگرد و زور گری بکنایه من پس کسی که ما برای وی آماده دارم پیش از آن که من
 نبرد کردن تواند تا بشودن چه رسد اگر گویند میاید کسی حکم شود که در کجاست پیغمبر کرد و باشد و ازین
 ایرادی کیسند لاجرم ما را ابو موسی منم فرمایا از خیال و اراده او مطلق باشم و اگر خواهد کرد و تر و در پی
 بجا هر دو بعضی رسانم چون این سخن بگوشت لشکریان رسید فریاد ما بر آورد و بگوشت وی رخسار داد
 چنانکه بگوشت ابن عباس نیز دل نهادند ازین جهت بود که معاویه در موضع خلیفه که وی را مقامات کرد
 به و گفت شنیده ام که در جنگ صفین برای فیض جنگیم از تو نیز نامی برود شد بخدایت سوگند اگر ترا حکم
 میکردند چه میکردی گفت بدین بامی گشتم هزار نفر از مهاجرین و هزار نفر از انصار جمع میکردم و اگر
 هزار نفر کمتر بودند از اولاد ایشان فرایم کرده بآن جماعت منم منم دم تا عدد دو و هشتاد نفر کمال شود
 از آن پس ایشان را بجا انداختم سید ادم که آیا مردی از مهاجرین شایسته است بخلاف رسول الله یا مردی
 از اهلنا که در حال کنه امیر مسلمانان شده بود و او را از آن کرد و بدین معنی بروی بنا سرباب بر کشود و گفت حمد خدا
 که شتر تو از من کفایت کرد و گویند ابو الاسود از بنیسان عرب بوده و از بخل و اساک وی حکایت آورده
 همواره گفتی اگر در ویشان و بنابر مندان هر چه از اموال ما بخواهند ما ایشان و بیم خود از ایشان در ویش
 فرزندان را نصیحت میکرد که انعام و بخشش منم حقیقی را سزد و بنایست تبدیل بخشش با نده طریق مجارات بسیار
 میدادند که از بخششها بخراند خدا پر و اخذ نمیشد پس بر حسب حکمتی هر کس را لایق هر چه دیده داده است

ابو الاسود الدؤلی

۱

زنا نزار از داون اموال خویش پر سبزه خویش در پیش و کذا بخند مروی را شنید که میگوید یکست که کرسنه را سیر کند
 و بر او خواسته طعام کرد چون خواست پروان رود و گفت مان بکار وی گفت خواهیم بخانه خویش باز گردیم گفت هیبت
 بد آن جبهه ترا شام و اوم که مردمان را از فریاد خویش آویت و آزار رسانی پس کند و بندی خواسته آن چهارده
 تاج در بخت داشت ابو الاسود در محاورات گفت که زیاده حاضر جواب بود چنانکه شریف مرتضی گوید و در پی
 چند اند این زیاد بوی گفت اگر نه که سن سال بودی در امورات از تو استعانت و اعتماد نمودم بدون در
 جواب داد اگر مرا برای کشتی گیری خواهی شواکم گردو کرد در دیر بهرام و کار با بفرزانه و رای من حاجت است اینک
 این دو قوت را پیش از منم ارم که مدافعی که سن سالان را عمل و خرد از جوانان افزون است و میگویند
 که تو بر دیاری و دانش را شگفت نظری باشی ولی عیب بخل و اساک این خلعت را در تو پوشیده است
 گفت بخی طرف در آن است که بر بایع و روانی در آن ریزد بخت داری کند و از آن نریزد مثل است
 یکی از اشیایان خود نوشت که مرهشی است بزودی فراهم شود اینک مرا تنواهی لازم شده که از مع سلم
 ناگزیرم و جواب بدو نوشت که مرا و بختی نیست و اگر کسی درین باب ترا خبر داده دروغ گفته است ابو الاسود
 دوباره بوی نوشت تو خود اگر دروغ گفته خدای تعالی من ترا راست کند و اگر راست گفته پروردگار من
 ترا دروغ گو کند جسم آورده اند که زیاد بن ابیه و پیرا از محبت علی بن ابیطالب علیه السلام پرسید گفت جز
 معویه در ول داری و من ولای علی در آب و گل تو در آن جب خط و عشا خواهی و من در این غر و بقا جویم
 تو در دنیا بدست آوری من در آخرت یکم آرامش من تو منعمون شعر عربین سعدی که است که گوید
 خَلِيلًا مُخْلِصًا شَانَا اُنْذِرُ الْعَالَمَ بِهَوَالِيهِنَّ احْبَبْ مَا بَيْنَ يَدَيْكَ وَذَا الْقُلُوبِ بَيْنَا وَبَيْنَ
 حاصل منی که من و مر که هم که معنی نام دارد و دو دو ستم من عزت و شرف میخواهم او آب و طعم پیچید مرا بر
 خون منی که خوش آید و مر که هم را سفیدی شیر ابو الاسود را و روانی است که از اشعار آید اشعار را بخوان
 وَ مَا ظَلَمَ الْمَنِيَّةُ بِنَا وَلَكِنْ اِنْ اَدَلَّكَ الدَّاءُ تَجَنَّبْ عَنْهَا مَوَدَّ وَ طَوَّافًا تَجَنَّبْ عَنْهَا وَ قَلِيلًا مَا
 حاصل منی که معیشت منی و آرزو حاصل نکرد و بکار از منی و حرکت ناگزیر است بایستی تو خویش را بداند
 اگر از آب زلال بگریز کرد و از آب لای چربی پروان آورد که تو را دستگیری کند مگر زنی گوید و لا معنی من
 و اتی و لو کن فی الدلاء مثلی است که در خزین مال اندوزی و کسب معیشت میشود و خوشی این شوهر است و او
 اَمْتَدَّ حَبْلُ خَبْ آلِ مُحَمَّدٍ حَبْرُ فَيْكٍ فَذَجَّ مَلَأَ لَقْدَ مَنْ لَمْ يَكُنْ بِجَانِبِ الْمُتَمَتِّكِ فَلْيَعْرِضْ بَوَلَدًا لَمْ يَشْأَرْ
 منی که مراد دوستی آل محمد از منی که است و اگر گفته شود که زنی یا دانی من میدهد و بخرم که من این را باین نوزاد از من
 يَقُولُ لَازِلُونَ يَقُولُ طَوَّالُ الدَّاءِ لَمْ يَكُنْ حَلَا مُنْعَمُ الْيَقِي وَ اَحْزَنُ حَبْلُ احْبَابِ النَّاسِ كَلَامُ النَّبَا
 احب محمد احب اشهدنا دعائا و حرة و اوتوا فانك جهنم و حبلنا و لك خلنا انك غيتنا
 حاصل آنکه ترجمه مردمان رذل و پست فطرت که طایفه بنو قریظه باشند مرا طاعت کنند و سرزنش دهند که بمرور کار

ابو الاسود الدؤلی

۱۰

و در اذای و حرب آل محمد را فراموش نکنی و دیوار و نام ایشان بر زبان می‌بخشایم تا همه بدانند عزم زادگان
و خوشاندان چنین از هر کس نزد من محبوب تر اند محمد و عباس و حمزه و موسی بن جعفر را بجان دل می‌دوست دارم
اگر دوستی ایشان را بکساری است خوش بر خورده ام و اگر مخالفت و کراهی دانید هم خویش را در خطا و انصاف
نه منم نه کسی نوازند آورده و اورا گفتند در عقیدت خویش شک است آوردی گفت اگر چنین فحیده اند پس خدایا
در شک باشد چه فرموده است انا و انا که لعلی قدسی آذینه جلاله بین گویند و بر اثر دلی کرامت
و دولتی بی اندازه بود و اورا مرض فالج عارض شد بان لنگان لنگان بیازار رفتی و هر چه لازم داشتی
خود خریدار شدی و بر افکند خدای تعالی ترا کثیر از ان غلامان بخشود و چرا در خانه مانعی و ممانعت خود را در جسد
طاهران تغویض نداری گفت چون من از خانه بیرون آیم و بجا نه بازگردم خدمتگذاران و طفلان گمان میکنند
گویند که آگاه باشید اینک آمد از این روی مهابت و زحمت که از من در دلش می‌ایستاد بوده و بر جانی آمده
و اگر بموارد در خانه برابر چشم ایشان می‌گشایم و بیچک وادایم و هر اسی از من در دل نمائند پس اگر
کوفته‌ای بر من آل آورده و اورا از من دور نگذارد که می‌داند عجز و منسلج و انحر بوده است چون در مرتبه
ناچار در رفتار بکشد ظاهر شود و کاسبی و مان بد بگرد و عجز و بجز را در وی مرضی جسد آگاه نام نهاد
و محمل است که فالج مرض بوده و بجز و عجز عرض باشند در بصره در نه شصت و نه هجری بطاعون عام
وفات یافت و ششاد پنج سال زندگانی کرد و برخی گویند قبل از طاعون بمرض فالج در گذشت و در وقت
جان دادن بوی گفتند ترا بامزش مرده و گفت آن کردار که از آن مغفرت خواهی پس شریک
و در نسبت وی اختلاف نموده اند انحضرت ابو الاسود ولی منسوب است بدلیل کبره مرده که در قبله است
از کثرت و در نسبت دؤلی بشخص مرده خوانند لام را بجهت مناسبت یا نسبت بدلیل کبره مانده چنانکه در نسبت
بزرگان نری و یکی فتح میم و لام گفته شده که مرده را با و بدل نموده دؤلی گویند این مطلبی در نسبت
دؤلی گفته است دایمی بخبر اول و مرده نیز آمده است منصفانی در شرح مع گویند و دل کعب قبله است غیر قبله
ابو الاسود و دؤلی نیز و این تشریحی گوید ابو الاسود یکی از فرزندان دؤل ابن کثانه است کتب جوان
درین مورد گفته اند قبل از این قاعد نخویجی نخوی که از اجله حکما و بزرگان خلافت است بدان لقب مشهور
و در کتب معتبره بالاتفاق نقل شده که حد و حرمت و قواعد نخویجی از علی ابن ابیطالب ابو الاسود دؤلی
و افاضه شده است پس چارگی ازین دو مطلب بی اصل خواهد بود ممکن است که گفته شود هر قوم راستی
و هر نفسی را قواعد است تا زبان انقوم را از خطا و غلط نگاهدارد و چنانچه در طبقات الاطبا گوید که سیر در نسبت
از جوهر کل خارج و از زواید و لواحق کلمات است و بجای توفین استعمال شده است چون بانی
و مشر و بطوس و اسطوخودوس و غیره و در پاره اسامی مثل بقرط و فراسیون و جذبه ستر که
فرا سیر استعمال شده در نسبت ایشان غیر منصرف باشد و از توفین منوع بوده اند چون یکی نخویجی

ابن ابی ذرؓ

11

در نحو یا نین محارفات تمام داشته است مبنی قتب شده بود که ترجمه آن در لغت عربی نحوی بوده چون کتب
و کلمات ایشان به عربی ترجمه شده و رایجی نحوی خوانده و تخیل در زمان جاهلیت علم نحو در میان ایشان بوده و در
حلی اشارت داشته ولی بعد از غزالیست و آئینش عرب و جم از میان رفته بود پس در زمان رواج اسلام
و دوباره قواعد نحوی که متروک شده بود حضرت امیر المومنین علیه السلام با ابو الاسود افاضه و قلعین فرمود
و در این صورت ایرادی وارد نیاید چنانکه کثرت از شرح حالات او در منابع جاهلیت یا بعد از آن در زمان جاهلیت
در گذر کرده است زمان خلافت معاویه حیات داشته است پس در زمان طایفیت بعلوم نحو که در میان عرب
شایع بوده است فایز گردیده بدان گونه که در آن علم شایع و قتب یافته پس با آنچه در رایجی نحوی گفته
ابن ابی ذرّان ابو عبد الله احمد بن ابی ذرّان

ابن ابی رزائی ابو عبد اللہ احمد بن ابی رزائی

از امانت قضاة آل عباس است مراتب علم و مقامات نفوذ حجاج شجاع و پان فیت در نماز و کرم و قبول عامه
در عصر خود و اندکی نداشت عهد چهارمین را دریافت با تون مقیم و آتش متوکل در عهد شهاب که عنوان
کتاب زندگانی است گشتی روز از سنون داشت و در زمان شیخ زین که خانه امر است با بختی جان گاه بود
با تقاضای خیر الا نور و اسطفا اواسط عمر در بجمو بعزت و کامرانی جای داشت و او را بعضی نقیال و مزایا بود که
که امثال و اشباحش را بنود چنانکه این علکان گوید از آن پیشتر که احمد در بساط قرب غلغله و یا به در پیشگاه ملات
رسم مقرر این بود که امدی در انشاء سخن مبارک است بخند مقرران حضرت جی لب فرو بسته گوش فرا داشتند
تا که طینه سخن آغاز کنند و ایشان را یاری عرض حاجت و کشف محال امشد اما چندان تقرب یافت و لطیف
که خود سخن قیاح می نمود و در این مرتبت بر اینها جنس امتیاز و اختصاص داشت با بخله در سال یکصد و شصت و یک
در شهرستان تفسیر توله یافت چون بن جوانی رسید در صحبت پدر که محض تجارت مازم شام بود
پیشتر بارگشود و هم در آن شهر مقیم شد و تحصیل علوم و تکمیل فسنون را آغاز کرد و در انجام آن شغل خلیه را تمام
هم عظیم رنج بسیار برد و در مدرس بیاج بن علاء سلی که از اصحاب و اهل بن عطاء معتزلی بود دکنوز قنون را
دارد و روز علوم را دانا گردید و در فن نقد و حدیث و ادب و طلب پیدا و در آن مراتب بتمام عالی تقدم نهاد
آورده اند که در سال دولیت و دو و هجری مائون عباسی یکی بن کیشم را بقضاوت و بصره منصوب نمود
از فراساتش بجانب عراق حضرت انصاف بن حشید و او آن بلد بر سنده قضاوت متولی و ستیر گشت چون بجا
جوانی نورس و خور و سال بود و می خواست تا بزرگان بروی خور و دیگرند جمعی از اهل علم و ادب
در آن شغل میخ با خود همراه نمود از جمله ایشان ابن امی و واد بود که او را بمصاحبت برگزید و چون در
دولیت و چهار هجری که مائون بدار السلام بغداد درآمد بر یکی بن کیشم مقرر داشت که از اصحاب
و همایان خویش جمیع را که از و نور فضل مزید کمال دیگر از امریت دارند اشتخاب کند تا هر وقت مجالست
علم و محبت علیه را مایل شود و بحدود در آید پس یکی از آنکه و هیست نفرمست از نمود و از آن پست نفر

ابن ابی ذر

۱۲

و کس امتیاز کرد و انسان و مفرغ فاضل ختمش داد و در مجلس ابن مراتب ابن ابی ذر و داخل بر کزید کان بود
 و از آنوقت که در مجلس مانور ارتباط یافت پیوسته در عید و ایشان در کجاست می نمود و در برابر از و قور فصل بود
 بر قدرش می افزود و رفته رفته در مراتب غلیظه تسلیم و بر مظهران مقدم شد یعنی ارتباط و اختصاص او را
 از طریق دیگر دانند و از وی حکایت کنند که گفت روزی با گروهی از فقها در مجلس محلی بن کاشم حاضر بودیم ما که و
 فرستاده مانور در رسید و از جانب غلیظه محلی را ابلاغ نمود که بایستی تو خود با علانی که اکنون حاضرند بستان خلافت
 در آید محلی پدید آمد از بای برخاست با آنکه از موافقت و از دست من کراهت داشت مرا نیز همراه کرده و بمنزله
 و آمدیم و نشستم چون کجاست نشست مانور سخن آغاز کرد و مسند در میان آورد و حاضران بناطرت و مباحثه شتول شد
 چون ایشان از پانزده خورشیدم فرود بستند من بمنزله لب کشووم و در آن مسند فطی کردم که غلیظه را پسند آمد
 محض شفقت بهمان من توجیه نمود و از نام و نزد ام پرسید حسب و نسب خویش باز نمودم گفت موجب چیست
 و باعث چه بوده که اکنون بدین مجلس عالی در نیامی ابن ابی ذر و او که از آن معنی کراهت داشتم که صورتی را
 کشف شود و غلیظه و اندک محلی ازین بنی شرف مناصبت داشته معذرت را کشم جیکه الله و بلایح الکما
 لتجسد یعنی در کاین سعادت را تقدیر بجا خیر انداخته گفت اکنون بموجب حکم شنبی مستر میدارم که ازین پس
 در هر زمان و در هر مکان که علما حضور ما مستعد شوند تو نیز باید در بارگاه خلافت حاضر می گفتم معاذ الله
 ابراهیم چنین گوید روزی در نزد مانور کشوئی رفت در باب فرود از انصار که در لیلته العقبه پیغمبر پیست نمودند
 سخنان گذشت و هر کس در عدد و اسامی ایشان شرحی بپایان برد ما که احمد در آنچه بدست ما آن سخن مات
 آنقدر که رایگان بیکان نام و نسب و کنیت بر شمر و پس مانور گفت هر کس خواهد فین صحبت و انانی
 بدست آورد و بیاید مانند احمد بن ابی ذر و او صاحب گیر و احمد گفت هر دو انتمدی که قرب سلطان جوی بایستی
 در بارگاه چون تو میسری پاکذارد و تا هر چه نداند استناوت کند و آنچه بداند با ما ترا خویش غرضه دارد
 آورده اند که مانور محترم را که برادر و هم و لیحدش بود و میست نمود که احمد بن ابی ذر و او را در هیچگاه از خود
 جدا ساز و همواره در انجام محام امور با وی مشورت کن و آنچه گوید پذیر که حسد بگاه بموجب این و میست
 رفتار آوری و از صواب دید آن و نشند فرمان مختلف نورزی تو را بد را زانی زندگانی بتدبیر هیچ غیر
 در ای پیچ و زنجیر حاجت نیفتد چون مانور در سال و ولایت و بجه و جری در که شت محترم برابر که خلافت
 بای گرفت محلی بن کاشم را که قاضی القضاة بود معزول و احمد بن ابی ذر و او را در جای وی منصوب شد
 و محمد بن عبد الملك زیاترا بر مسند صدارت غلیظه نشاندند و عقد امور ملک و وقت را بتدبیرات آن و فرستاد
 فرزند خوالت نمود ولی حکانت و قرب ابن ابی ذر و او را در نزد معتمد از همگان در که شت چنانکه احمد بن کجاست
 حتی کلن لا یقتل فضلا باطشاد لا ظاهرا الا برأیسه یعنی علو تر است ابن ابی ذر و او را بتدبیر
 که معتمد هیچ علی را از پوشیده و آشکارا و اجر بصلاح دی مجری میداشت و ازین راه ما پن او را این نیت

ابن کثیر و عیاد

۱۳

عداوتی شدید در پیوست و پیوسته در محضر خلافت در باره یکدیگر سعایت می نمودند در کتب تواریخ و سایر مسطور است که در لسان ابی دودا اثری بود که کثیفی بخش نند خرافات ستمین را بر قبول انول شیفته میکرد و دودمواره می گفت من با حضور این بنیات که است دارم که در محضر خلافت عرض حاجت نمایم ترسم که از روزی آنست آگاه شود و راه استرخا و خاطر و جذب قلب ایشان را بدست آورد حسین بن جاک شاعر با سنگی که ابن ابی دودا در نزد اشاعران بر لغت عرب آگاه نیست و در عقیدت شاکلمان بر اصول و عیاد عارف نباشد و در نزد فقهاء در عداوت اهل فن نیاید ولی چون بجایس معتمد در آید چنان در نظر دایه ظاهره که شود که پنداری بر جمع فنون محیط است لافون بن اسماعیل گوید هرگز ندیدم کسی را که در امر دینی یا مکتوبه مطیع و متعاو کسی باشد که معتمد احمد بن ابی دودا را چاره از وی مقرر چیزی ننمایند و نه منافیقت می کرد در حال ابن ابی دودا و او همیشه اضعاف آن را در حق خویشا و ندان خود و حافظان ثنور و مجاوران بیت الله احرام و خند ام روضه رسول الله صلی الله علیه و آله و مردمان مشرق و مغرب منسلت میکرد و مصداق کل منولاش قرین انجیح میکشت روزی در باره خرنخری خبر رسان که معادل هزار هزار در حسم خرج داشت توسط نمود معتمد دست رو بر پینه آن انول نهاد و گفت اگر چنان خرنی در خا و زمین جاری نشود مرا چه زیان خواهد بود و گفت ای امیر المؤمنین خداوند دادگر بدانشان که از نظر رفتار حسن کرد تو با عاقلین استنان خلافت و قمرین امیر مملکت خواهد پرسید از مجاری امور که در رعایا و خانه بر ایا که در قصبه ملک محروس میباشد نیز سوال خواهد نمود و این شست مردم را که در دست تو بود بخت سپرد ۱۰۰۰ در حضرت آفرید کار را رنسیاه و سپید و در و نزدیک اقیانازی نباشد هرگاه امیر المؤمنین ملکی در ابراه آن نه مجری در زمانه از آثار آن صدقه باریه و خبر با وید ثنور لکت و قواعد خلافت از هر آفت محروس اند لافون که چون احمد از من لب فرو بست معتمد پدر رنگه تمل آن جنسج راتن در واد و بر صرف آن مبلغ کران بکین نمود تسفودی در مروج الذهب آورده که با دای معتمد خوسق را خلکوگاه که زید بود تا در مریان از شرب صبرمی بعشرت که زان و نه با نر استقر و داشت تا هر که ام طعایم تریقب داده با نپوش حاضر کنند هر یک بر نذر از لایذ پنداشتی با سخی کال طنج نموده و آن خلکوگاه حاضر نمودند آن محصل و لغریب را از اغذیه رنکار لکت و اطعمه کونا کون پارسند و آن تملامنها و باطمها ناکاه چشم حلیفه بر سلا که غلام ابن ابی دودا بود پشدا و گفت چنان دانم که انیک قاضی القضاة در آید و صفای مجلس افس را بکد و رت شفاعات و عرض حاجات آمیخته کند دهی از پریشانی فلان باشی و بنایرند فلان تشری و گرفتاری فلان رضاری بیاسع با رسا و اکنون شمارا گواه یکیرم که من اسروزیسج توسط از وی نپذیرم و هیچ حاجتش رو انجمن در آن اثنا استیاج حاجب وارد شد ابن ابی دودا در اجنت حضور طلب کرد و معتمد با حصار گفت چگونه یافتید حدس مرا گفتند خوشتر آنکه بارندای درخت نهری

ابن ابی دینار

۱۲

گفت ای بر شما اگر کمال مکر من با تها ب تب گرفتار بود بر من از ارتجاع ب آن کردارنا بخارستان تر شد
 پس این بابی در او در آمد و سلام کرد و در جای خود نشست آغاز سخن کرد و حکایات نغز در میان آورد
 و بشیرین زبانی و طرز را فی و نکته جوئی و بذله کوئی بزم ما خرم و صریفان را سرخوش کرد و با ناخن
 سطا بیات عقد و کرا بست و طلال اینچنین غلیظه برگرفت آنجا مقصم با حالت خوش و چهره گشاده
 ربوی بوی آورد و گفت ایها القاضی هر یک ازین مردم حسب الامر طعامی ترتیب داده اند تا که این
 در نزد من پسندانند ولی بدان که نه که رای ترا در قضایا مستم دایم ذوقت را نیز در غذا بمقدم دارم
 اکنون لذت هر یک بر ذائقه خویش بسیار و صفت بر اساتد و عرفه کن پس آدمی یکی بر ذوق یک کشید
 آستین بر زد بتاراج دست گشاد و چندان تناول کرد که اگر یک نفر صرف کردی سیر شد بلی گفت
 ایها القاضی طریق تیریز نیست در رسم ازمایش خیرین شکر را از آن یک دیک چنان پر کردی که الوان دیگر را
 در آن فضا راهی تواند بود بناچار در باره دیکت تخمین تحمل تخمین خواهی نوشت گفت یا امیرالمومنین
 با که مداره که من از هر دیک همان مقدار خواهم خورد که آن یک خوردم مقصم تبم نموده گفت با که خود باش
 چون قاضی از کلمات و بان بست بوسیف طبانان لب کشود و گفت طبایخ این دیکت استاد قالی بوده
 زیرا که زبرد را کاسته و بر فغاش میزد و دهت و آن دیک و دیگر سر که را چنان زیاد و زیت را چندان اندک
 کرده اند که کوئی حیف اعتدال در این دیک موجود است پس علیه آن طعمه را یکان یکان بطوری صیف
 کرد و طباش را بست و که هیچ حاضرین نشنود شد چون غلیظه و دمایان بغداد مشغول شدند او نیز گاهی همراهی
 کرد و گاه از اخبارا کوکان و فوار پر خوارکان قفقه آورد و مانند معاوین بنی سفیان و عید المدین زیاد
 و حاج ابن یوسف و سلیمان بن عبداللک و عاتم کمال و آتی غامی چون اند و برداشته و آن بهای چیدند
 مقصم گفت ای قاضی القضاة اگر تو را حاجتی است در میان نه که ترین انجاء خواهد بود و گفت ای امیرالمومنین
 سلیمان بن جبدانده فوطی که یکی از مسکینان تست روزگاری تیره دارد اگر پریشانی ادرابی کاش پیش معصوم
 دارم البته خاطر غلیظه افسرده شود گفت از پریشانی او خاطر جمع دار و بر رعایت که حالش بصلاح آورد و بعد از
 گفت او را پنجاه هزار درهم در کار است گفت محض خرسندی تو آن مبلغ را بوی ارزانی داشتم هرگاه
 مطلبی کرداری معروض دار و گفت خاتم خراج مزروع و منال ضیاع ارون بن معمر بخشی گفت بخشیدم
 حاجت دیگر داری بر کور او ی که بد سو کند با خدای که احمد از آن مجلس برنجو است آسیر و مطلب
 از وی بخو است و مقصم حکمی را بمبول کرد و او را کام رواند و آنجا غلیظه را بدین عبارت دعا و شاکست
 یا امیرالمومنین عترک الله طوبیای عترک خففت جئات دعینک و یلین علیک شهید و تنقو
 انوا الهیة ذلک تمیمتا بالسلامة بخوایا لکرا تیه مدقو عاتک ثواب الا شام ۵
 یعنی ای امیرالمومنین خدایت حمیری در آنجشد زیرا که تا صاحب زندگانی تو باران عدل فرو ریزد

ابن کبیر دینار

۱۵

بوسان آمل رحمت فرم باشد و خدا ایشان عیشی گوارا و شوقی بی پایان روزی کند امید آنکه عماره از استقامت
مزاج و سلامت بدن متعیری و کرامت و زورگواری تو را نصیب آید و دست و بال از آخر قیامت و در باب
چون احمد از مجلس پرورن شد معتمکت گفت سوگند باسم عظم خدای این است آن کسی که مرد از نیت بخشد و محبتش خرسید
آورد و با چندین سزار نفر از بنی نوع خود برابر باشد و دید که چگونه وار دست بدی شیرینی نمی بخشد و به هر سرباز
اطعمه استود و تا چند مارا بکشتارنکین و پان خوش انبساط بخشد بر سینه فتمس و کسی دست رد نکند از دگر آنکه بخرد
نژادش را ریشیست و ناسانچید باشد ندای داند که اگر در همین مجلس از میان دل و ده هزار هزار در میم
درخواست کرده بود و مبدول میداشتم چه من پتین و انم که انجلیح ممول و قبول سنول دی مراد در نیاختنجامی بخشد
و در آخرت سزای نیک دهد آورد و اندک وقتی در نزد معتمک از محمد بن بهم بر یکی سعایت نمودند و بر دوش
سمت خیانت نهادند معتمک ازین معنی بر آفت و سخت بر خیزد شکین شد و فخر بود تا سرش بر دارند و بعد از آن
بسات و ظنی کترو محمد را بنشاند و سرش محکم کرده کار و بر کشید این بی و دوا و عافیه و دیگر است که فرست
از دست شده نه جای فراغت و نه نگاهت است گفت ای امیر المومنین اگر محمد را بقتل آوردی چگونه
اموالش بتبانی معتمک غصب آلوده روی با وی کرد و گفت چه میباید من و اموال این غنیان بکار عایل شود گفت
حکم خدای و شریعت پیغمبر صلی الله علیه و آله و عمل امیر المومنین زیرا که جنس قتل محمد ترک و اموالش در شرع
محمدی حق وراثت است تا آنکه بر خیانت او و استحقاق دیگران آفات شود و شود و دیگر آنکه از قتلش در کدورتی
و مقرر فرامی در مجلس بارند و جمعی مبدول آوا و شهادت بر خیانتش نمایند پس معتمک را آن تدبیر پسند آمد
و کشتن آن مغضوب موقوف داشت و بر سپل نهاد و بملفی خلیفه بروی تحویل شد تا از در طهاکت خلاص یافت
ماخذ کوی معتمک بردی که از جزیره فرات بود و غصب کرد و سیاف را امر نمود تا خوش بر بر و احمد بن ابی دوا
باکت بر آورد و گفت یا امیر المومنین **بِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى إِنَّمَا الْقَدْحُ لِمَنْ شَاءَ** از ملاست و کوشش در گذشت اندکی
آرام گیر و شتاب نفرمای که این مرد مظلوم است پس معتمک بجای وی تلفت گشت و احمد بچالاکای خاطر او را
با خود مشغول کرد و دواستان سحر بی آن مرد بشیر را ندانست و سورت خشم خلیفه اندکی فرو نشست احمد و کوی در آن
حدت بول سخت مرا می کزید و جس آن فوق طاق بود و دهم داشتم که اگر پرورن روم آن مرد مظلوم بقتل آید
چاره در آن دیدم که هم در آن مکان بول آورم پس مشوار و جابه ام تبدیری جمع کردم و آن الم از خوش
دفع نمودم و در خلاصی آن مظلوم گرفتار آید و پاشی فشردم تا خلیفه بروی بخشد و چون غصبت انصراف یافته
پای خواستم معتمک را بر در طوبت جابه ام نظر افکند گفت ایها العاصی آیا در آن مکان کنشسته بودی
ابی ریحانه بود و گفتم فی یا امیر المومنین **لَا تُخْلِفُ** و من بول بر من غالب آمد و ترسیدم که اگر بخیرم حکم خلیفه و قتل مظلوم
نانه کرد و لاجرم لباس خود را بدین قنار استپا لوم پس معتمک بخندید و گفت جنت بارک الله علیک اسکا
تشریفی گرامی با یکصد هزار دهم و حق من مبدول نشد و این ابی دوا را به معتمک و تابع و کایات بسیار

ابن ابی کثافه

۱۰

دل قضاقتین ترک را بر دلف جلی طرزد و ستانی است و آنرا مکرزاده دانستند و زیر علوم در اخبار متین
از تاریخ سیتی پنهان نقل نموده و نیز متابعت کرده و عبارت های نگاریم آمد گفت در روزگار معتصم بنی هاشم
و هر چند جلیت کردم خوابها غم و محرومی سخت بر من دست یافت که آنرا هیچ سبب ندانستم با خوشی غم میخواند
مرا غلامی بود که سلام نام داشت و بجز وقت با من نزدیک بودی و در آواز دادم و گفتم کبوی تا سب
زین کند گفت ایچا و ندیم شب است و فردا تو نیست که خلیفه گفته است خود بنگران مثل شغول غم
و بار نخواهد داد اگر قصد دیدار و گیر گس هست باری وقت بر شستن نیست خاموش شدم و دانستم که راست
میگوید اما قرار نمی یافتم و دلم گواهی میداد که گشتی کاری افتاده است بر خاستم و آواز دادم بخدا
تا شمع برافروختند و کبریا بر رثم و دست و روی شستم و قرار خود را در وقت پاندم و جابه در پوشیدم
و غری زین کرده بودند بر شستم و براندم و ندانستم که کجا میروم آخر با خود گفتم که بدرگاه رفتن موافق هر چند
یکگاه است اگر باریابی خود بنها و نهم و اگر نه باز کردم گراین و دوسه از دل من سپردن رو و در پناه
تا درگاه چون آنجا رسیدم حاجب نوبتی آگاه کردند در ساعت نزدیک من آمد گفت سبب آمدن چیست
بدین وقت و تو را مقرر است که از دربار از امیر المومنین شایسته شغول است و جای تو نیست گفتم چنانچه
که تو کوئی توحید او را از آمدن من آگاه کن اگر او باشد بفرماید پیش و اگر نه باز کردم گفت پاس
دادم در وقت برفت و در ساعت باز آمد و گفت بسم الله بار است در آبی در رثم معتصم را دیدم سخت
اندیشه مند و تنها و هیچ شغل مشغول نه سلام کردم جواب داد و گفت یا ابا عبد الله چه او را دیدی
که ویرست که ترا چشم میداشتم چون این بشنیدم خیر شدم و گفتم یا امیر المومنین من بخت یکگاه آدم
و پنداشتم که خداوند بفرمانتی مشغول است و بجان بودم از باریا قن و دنا یا قن گفت خبر بداری
که چرا افتاده است گفتم درازم گفت اما نه و اما الیه و ارجون بشین بشنوی گفت اینک این سکت خوشی
شاس نیم کاره بر او حسن انشین بچشم آنکه خدمتی پسندیده کرد و با یک خرم وین را بر روزگار از جنگ پیوست
تا او را بگرفت و او را بدین سبب از خدمت پرورن خواهم و در جنت بزرگ بنهادیم همیشه حاجت او را از این
که دست او را بر او دلف فاسم بن عیسی که جی الجلی کشاده کنیم تا منت و ولایتش بماند و او را بجنگ که دانی
که عداوت و خصیت میان ایشان ناگدام جایگاه است و من او را هیچ اعانت نکردم از شایستگی کار آمدگی
بود دلف و خدمت قدیم که داد و دیگر دوستی که میان شما دو تن است و دوش سهوی افتاد که از بس نشین بخت
و چند بار رد کردم و باز نشد اجابت کردم و پس ازین اندیشیدم که هیچ شک نیست که او را چون روز شود
بجزند و سبب خبر از نزدیک این مستجل بر من و خدا ان است که قبض وی آمد در ساعت طاک کندش گفتم
الله الله یا امیر المومنین که این نیست که این و غیره گرفته و آیت و اخبار خواندن بر رثم پس گفتم بود دلف
بنده خداوند است و سوار عرب است و مقرر است که وی در ولایت جبال چه کرد و چند اثر نمود

ابن ابی دینار

۱۲

دوبانی د نظر نهاد و اقرار گرفت و اگر این مرد خود برافست خوشان و مردم وی خاموش نباشند و در جوشند و بیاد نرفته بر پای شود گفت: یا ابا عبد الله همین است که تو میگوئی و بر سر این پوشیده نیست اما کار از دست
 بشد و است که انشین و دشمن دست من بگرفته است و جد کرد و دام مسوکیدان مخلط که او را از دست انشین
 ستانم و فریادم که او را رسانند گفتم: یا امیر المومنین این کار را در امانیت گفت جز آن شتاسم که تو بم
 نزدیک انشین روی و اگر باز نه خوشتن را اندر انگی و بخواهش و تضرع و زاری پیش این کار را بشود
 چنانکه البته علیل و کثیر از من هیچ پیغام ندی و هیچ سخن بگوئی تا که مرمت ترا نگاه دارد که حال او محل تو داند
 و دست از بولف بردارد و بر آتیا بخندد تو بسیار دود پس اگر شفاعت تو رد کند تصاکار خود بکشد و
 هیچ در ان نیست احمد گفت من چون از غلیظه این بشنوم عقل از من بایل شد و باز گشتم و بر شستم و روی کرد
 بملت و زبری و بی خندارگان من که رسید و دند با خوشتن بروم و دود سوار آتیه فرستادم بخانه ابولف
 و من اسب تاختن کردم چنان که نه انتم که بر زمینم یا در آستان طلیسان از من جدا شده و من آگاهانه چه روز
 نزدیک بود اندیشیدم که بناید که من را بر تر بزم و بولف را آورده باشند و کتک و کار از دست شده چون بفر
 در سرای انشین رسیدم و عجب و مرتبه داران دی بچکه پیش من و دودند بر عادت گذشته و بدانشند که مرا
 بعد بر بیاید که رسید که انشین در بخت خاموش و حول آتیه در چنان وقت آمدن من نزدیک وی و مرا بسیار
 فرد آورده و دود برده بر داشتند و من قوم خوش مال را دم تا بدین رسید و کوشش با و از من و از من چون
 بهر ای رسیدم یا ششم انشین را بر گوشه صدر نشسته و نظی پیش وی فرد و صد با و گشود و بولف شلواری ششم
 آتیا نساذه و سیاف شمشیر بر نه دست آتیا و و انشین با بولف در سنا طره و سیاف منظر آنکه بگوید انشین
 چندان از و چون چشم انشین بر من افتاد و خست از جای شد و از خشم زرد و سبزه شد در کماهی که درش بر مات
 و عادت من با وی چنان بود که چون نزدیک وی شدی برابر آمدی و سر زرد کردی چنانکه سرش بسینه من می
 این روز از جای بجنبید و استخفافی بزرگ کرد من خود از ان فتنه شدم و با که نه انتم که بشنلی بزرگ رشت بروم
 و بوس بروی وی دادم ششم خود در من نکر میت و من بر آن جبر کردم و حدیثی پوستم او را بدان شون
 از بی آنکه بناید که سیاف را کو پیشتر بران و البته هیچ سوی من نکر میت فراتیا دم و از نظر زنی و بگو سخن بگو
 ستون عجم را که این مرد که از ایشان بود و عجم را شرف بر عرب نهادم هر چند که دانستم که اندران بزه بگریخت
 و لیکن از بهر بولف تا خون دی ریخته شود و سخن شنید گفتم: یا امیر خدا مرا فدای تو کن و من از بهر تاسم میسی
 تا با خدا انگی و دیرا بر من خجی در این ترا چند روز باشد بچشم و استخفاف گفت که بچشم و بچشم که ویرا امیر ان
 من داده است و دوش مسوکید خورده در باب وی سخن بخوید تا هر چه خواهم کنم که روزگار در امانست
 ناس از برین آرد و بوم من خوشتن گفتم یا احمد سخن و توقع تو در شرق و غرب روانست و تو از چنین یک
 چنین استخفاف کشی باز دل خوش کردم که هر خوار می که پیش آید یا یک شید از بهر بولف بفرستادم و هرش بوسیدم

این بچه دوازده

۱۸

و سفری کردم سو دوازدهشت و بارو که کشش بود و ادم اجابت نکرد و باز پیش آمدم و بوسه دادم و ب
که آنکست زانو دارم که تا بوسم و از آن پس بستم مرا گفت تا کی ازین خواهد بود بخدای اگر هزار بار زمین بوی
بج سو دوازده و اجابتی خشی و دشمنی شوی من شتافت چنانکه خوی از من نشد و با خود گفتم چنین مردی
و نیم کاری بر چنان استخفاف میکند چنین کزاف مرا چرا باید کشد از بهر این آزاد مرد بود و لطف و خیر
هر چه با او باد و رود ادم که این نکرد و باشم که من هر طایفی رسد پس بگفتم ای مرا از کلام مردی آید
گفتم کردم و حرمت نگاهداشتی و دانی که غیبه و همه بزرگان حضرت وی چه آنان که از تو بزرگترند
و چه از تو فراترند مرا حرمت دارند و مشرق و مغرب سخن من روانست و پاس خدای را غرضی که ترا
ازین منت در کردن من چنان حدیث کن شت پیغام امیر المومنین بنویسم فرماید که قاسم عجبی را کشش و تعزیر
و هم اکنون بخانه باز فرست دست تو از وی کوتاه است و اگر او را بجستی ترا بدل وی قصاص کنم
چون انشین این سخن شنید لرزه بر اندام او افتاد و بدست پای میبرد گفت این پیغام خداوند تعالی
گفتم آوی بر گشتن و ده که فرمانهای او را بر گردانند ادم آواز دادم قوم خویش را که در ایند سر
سی چل اندر آمدند بیکدی و مدد از هر دستی ایشانرا گفتم گواه باشید که من پیغام امیر المومنین بنویسم بکدام
بر این امیر ابو الحسن فاش کن بگوید بولت قاسم را کشش و تعزیر کن و بخانه باز فرست که اگر او را بجستی ترا بدل
وی بگفت پس گفتم ای قاسم گفت لیکت گفتم تن درست هستی گفت هستم گفتم هیچ جراحت داری گفت ندادم
کس ای خود را نیز گفتم گواه باشید تن درست است سلامت گفتند گواهییم و من بگفتم باز گفتم واسب درگاه
انگندم چون بدوش او نشد و دهنه راه با خود میگفتم گفتن او را بگفتم ترک کردم که هم اکنون انشین بر از من درسد
که امیر المومنین گوید من این پیغام ندادم باز کرد و د قاسم را بگفت چون بخادم رسیدم بجای بودم عرق
بر من نشسته و دم بر من خیزه شده مرا باز خواست و در رستم شستم امیر المومنین چون مرادید بر آن حال
به نزد کی خویش فرمود قادی را که عرق از روی من پاک میکرد و بطلب گفت یا ابا عبد الله ترا چه رسید
گفتم زندگانی امیر المومنین در این راه و از آنچه بروی من رسد و عجز خویش میذارم و در این مسلمانانی که ازین
نامسلمانانی اینها باید کشید گفت قصه گفتی که کردم و آنچه رفته بود شج باز گفتم چون انجا رسیدم که بوسه بر سر فاش
انگاه بر کف انگاه برد و دست و انگاه سوی پای شدم و انشین گفت اگر هزار بار زمین بوسه دهی سو دوازده
قاسم را بخاتم گشت در این سخن ای دم که انشین از در آمد با کرم و کلاه و من بغیرم و سخن را بر پریم و با خود گفتم
این اتفاق بد بین که امیر المومنین قاسم از تو پیغمای که نداده بودی بگذازم که قاسم را بخند هم اکنون
انشین حدیث پیغام کند و غیبه کرد که من این پیغام ندادم و در سوام شدم و قاسم گفته آید اندیشه من این بود
ایز و غر ذکره دیگر خواست که حلیفه را سخت در کرده بود از بوسه دادن من بر سر و گفت و د دست
و آنکست پای بوس کردن و کشش او که اگر هزار بار بوسه دهی بر زمین سو دوازده چون انشین نشست

ابن الحنفیہ و زاد

۱۹

بخشتم میرالمومنین را گفت خداوند و دشمن دست من بر قاسم کشاده کرد و امر دوا این پیام درست است که چه
 آورد که او را بناید گشت معصم گفت پیام من است مکی تا کی شنیده بودی که ابو عبد الله از او پدران پنیای
 که از دجی و نه راست باشد اگر مادوشش پس از الحاح که گروی ترا اجابت کردیم در باب قاسم بیاید است
 که آنزد چاکر زاده خانه ان است خرو آن بودی که او را نخواندی و بجان بروی مشت نهادی و او را بخواب
 و با خلعت باز خانه فرستادی و آنگاه آزرده کردن ابو عبد الله از همه زشت تر بود و لیکن هر کسی آن کند
 که از اهل و گو سروی سزد و عجم عرب را چون دوست دارد با پنج بریشان رسیده است ششبر و نیزه ایشان
 باز کرد و پس ازین هشار تر خویشین و او را تر باش ائین برخواست گشت و بدست و پای مرده برست
 چون باز گشت معصم گفت یا ابوعبد الله چون ردا داشتی پیام داداده گذاردن کفتم یا میرالمومنین خون
 مسلمان را بخین نپسندیدم و مرا نزد او بداد و تو تعالی بدین در غم نگیرد و چند آیت قرآن و اخبار پیامبر
 پا و در دم بخندید و گفت راست همین راست کردن که گروی و سجد ای غرور بل سوگند خورم که انشین جان
 از من بزد که او مسلمان نیست من بسیار دعا کردم و شکروی کردم که قاسم جان باز یافت بگریتم معصم گفت
 حاجی را بخواندند باید بگفت بخانه انشین رو با رکب غاص و بود لفت قاسم صبی مجلی را بر نشان بسرای اعباده
 باز بر عزیز او که حاجب برست و من نیز باز گشتم و در راه در گننه میگردم تا دانستم که قاسم و حاجب بخانه من
 رسیده باشد پس بخانه باز رفتم قاسم را و در و باز رفتم چون مرادید متکرر که دشمن مرا سکر کن بلکه خدای عزوجل
 و خلیفه را شکر کن گنج جانی سلامت بروی پس حاجب ویرا معزز بخانه و این به بود و قاسم از مدتی بسعایت آمد
 خلیفه انشین را بگشت که چند چون این ابی و او را سواش مذمب انون عقیدت آن بود که کلام الله عاقل است
 اعتماد آن که قدیم است در رمضان سال ابی و بچشم خلیفه بیکدیگر مبارزت گشته بدگر و بر این برخاستند عاقبت این ابی و او
 بروی فائق آمد ولی این جسیل با آنکه از جواب عاجز شد بر جدش اثر را بنیاد و عقیدت خود از دست او پس بر
 معصم می و شست آزار به بروی زدند و بر نداشتش بودند محمد بن سحر و عیاشی در قیصر خود که پدر زمان که از اصحاب
 ابن ابی و او آورده روایت کند که روزی احمد از در بار خلافت باز گشت بروی و آمدیم که غبار از ده ولایت
 بر چهره اش نشسته گشتم ترا چاه افاده که با طاعری چون صبح روشن دشی و آنک با عالتی چون شام تیره بر گشتی گفت
 امروز استانی شش آمد قتا کردم که کاش چست سال ازین پیش مرده بودم گفتم از که ام را بگذر زنده طاعت
 زکات که درت گرفته گفت از خدایین مرد سیاه چرده که نامش تهمذ و پدرش علی بن موسی الرضا است زیرا که هر دو
 در حضور خلیفه در دی و حق خویش میرفت اقرار کرد و خلیفه فقها را احضار داشت تا سیاست شرح شریف را
 معلوم نموده بخوبی دار و چون بهیکی حاضر شدند بجانب ثوابت و بگشت گفت تا نیز و سارق را دست از کجا برید
 منقطع قطع از مرق است و دست این مرد را بستی از ان محل تیر نه و فصل استخوان زدن را از باز و جب انما نند
 خلیفه گفت بر اثبات دعای خود و دلیل دادید گفتند آیه مبارکه قاتلوا و جوهکم و ایدیکم الی المرافی

ابن الحنفیہ رضی اللہ عنہ

۲

چہ در این آید که در او تخفیف و موناذل شده است از دست همان صفتی قسده شده که اکنون مقیمین گرویم و چون در این
آیه شریفه معنی یقین است و آیه قطع نیز همان معنی تقصیر کنیم پس روی سخن آورد و گفت تو را در این سلسله قنوی است
که شتم عقیدت من است که عمل قطع از نعم باشد بایستی شط و ابهام و سایر اعضا می گفت را از استخوانهای من
بهر کنند گفت بر تحت این قنوی چه عجب داری و از کجا گوی که مراد از آنکه در میان حد سارق است مجموع
و اصابع است گفت بدلیل کریمه قاصد انوار جو حکم و آید حکم چه در این آیه که در میان حکم شتم است مسج در
متر فرموده و از این جان در او شده که سر و عرض و شتم بر چون نجات این آیه معلوم است در آیه قطع پیشتر
مراد است آید پس ظیفه بسوی او جعفر عرجو علیه السلام توجه کرده گفت رای تو در این سلسله چه اقتضای دارد و گفت
یا امیر المومنین یا آنکه حاضران و آن باب قنوی دادند قول مرا چه بکنی ظیفه گفت تو را با خدا می سوگند و هم
که قنوی خویش پان کن گفت اکنون که سوگند دادی بدانکه این گروه و جنگی در حکم خدا راه خلاصه می رود و از نیک
عمل قطع نیز در سارق نه از مرش است و نه از نعم بلکه مفصل پنج انگشتان و غلام شط است باید قطع نماید
مقدار در حد سارق اکتفا کرد و گفت دست را بر جای باید گذاشت گفت این حکم محکم را چه بر آن دار
گفت دلیل من قول جبرم رسول الله صلی الله علیه و آله است که سر موده **أَلْتَجُودُ عَلَىٰ تَبْلِغِ أَغْنَاءِ**
الْوَحْدَةِ وَالْيَتَامَىٰ وَالْكَاسِيَةِ وَالْمُتَجَلِّينَ یعنی باید بر دست اندام سجد و نمود و پریشانی و دوست
دو در انود و و پای باشند و آیه **إِذَا نَزَلَ بِالسَّاجِدَةِ** مراد از محل سجد و این صفت اندام است که و ابع آیه
و مخصوص خدا و بدل شانه می باشد هرگاه بنا بر قنوی ایشان حد شرعی مجری شود و عسوی که از و ابع آیه
و مخصوص خدای عز و جل است بریده گردد و اصالا اندام سجد و بر جای نماند ولی چون از اصول اصابع
مقطوع شود با وجود و ظیفه سجد و اگر حق الهی است بجای آورده و محل آن تکلیف از دست نرود و مقصر را
تقریر او جعفر بن زید و بسند آمد و فرمود او تا دست آن در درازا است که آن حضرت معین سر موده بود
برید مذابن ابی دودا گوید در آن طل و نیار نظرم تیره گشت طاقت طاق و با ظرم با اندوه و جفت شد
و می تشایکرم که ای کاش از دهن بودم چنان روز و چنین مجلس را می دیدم را و می گویم از چند ابی ابن ابی
برای من حکایت کرد که چون سه روز از آن اندک گذشت تبر و معصوم رقم طریق نصیحت و خیر اندیشه
سلوک داشتیم کتم ما با استصواب نعمت شناسی خط مراتب دو و التواهی امیر المومنین بر دست متفران
حضرت و مرتبان خدمت لازم و تحتم است و در پیشگاه خلافت منصبه و منوج رسید است که این بنده در
در هیچ مورد شیوه صداقت از دست نداده و نخواهد داد و اینک محض صدق ارادت و خلوص عقیدت
از کنون امری پرده خفا بردارم با آنکه از دیده دور بین سعادت می پشم که آن سخن مراد عذابا و دلی
که شمار کرده بیاس نیست امر و از نعمت فردا خند شتم گفت که ام سخن است که ترا بدانی یا نه که فانی
و خدا لان و ده گشتم امیر المومنین برای امری از تو میس الهیه محلی تریب میکند و طبقات مردم را از این

ابن کبیر علیه السلام

۲۱

دارکان ملت از هر طرف و برکنار بدان محضر عالی با رسیدن اجل و زوال جمیع قضاة و تمام امرا و بزرگان
احضار نمایند و علما و بزرگان و کوشش فرمایند از آن محضر چه فتویٰ ناشی شود و کدام حکم مجری گردد
پس حکم دادند و از اجراء مجلس رسید و دو تن از امانت و صداقت کستان و اوقای حسرت بر حسب عقیدت
خویش کلامی بپوش میرسانند آنکه جمیع محتاجان اوقای تنهاده بر طاق اهل مال یکدیگر از نفی و برای یک نفر
از حاضران کسی از امت و برابری میباشند و بی در انصاف دلی و احق میباشند اعتماد
کرده علی رؤس الاشهاد حکم و اجرای میدارند آیا اینگونه رفتار موافق صلاح و مطابق صواب است پس
رکن معتمد تفرع و تفرع که کون کشت از کشت در انفس و از کرده پشیمان شد و گفت ای قاضی ازین بیصحت
و خیرخواهی خدایت خیرای خیر حد اکنون از محضر زین و محفل و در بین باید تبدیری اندیشید که آن در
غیب الطهر ببرد عدم روان شود چاره آن در آن دید که آن حضرت را بیضاقت طلب کند بجای اعزاز
و اکرام ستم قائل در طعام کرده بخورائند رکنی از ارکان خلافت آنحضرت را در خانه خود دعوت کرد
بر قدر امتیاح فرمود در اصرار بیاغت آورد و بنا کرد بر آنکه با آن حضرت خلافتی را از مقدم متدتها
نورانی فرمودند و در همان مجلس بزرگوار قتل سنوم شدند و چون بجهت فرمودند اعراض
ظاهر کشت آن جان عالم ازین جهان فانی پس در آن شد در جوار قدس موسی بن جعفر سلام الله علیهما
در درون خاکت منزل گزید برخی گویند که چون سر خلافت بر منقسم شکر کشت آن حضرت را
بائل و عیال از مدینه طیبه طلب کرد و بار استلام بعد از تشریف و زود از زانی داشتند اگر چه
معتصم همواره در انتظار مردم شرایط تعلیم بجای آوردی و در هر مجلس بر افراد و اگر امش افزود پس
ولی سودای قتل آنحضرت چندان در سرش بجای گرفته بود که پیوسته در متبید اسباب قتل آن بزرگوار
مشغول بود و چون از کینه ام الفضل که زوجه آن حضرت بود آگاه گشت سخی قوی با سپرد و توبه
بیار داد که در محل و موقعی بجا برود آن محنت که در کاه و پیکاه تفرغ فرست بود و قی اکو را زانی را
بر خمر آلوده کرد و در نزد آن حضرت بناد چند داد تا دل منرمود بعد از آنکه آثار ستم در بدن
آن حضرت پدیدار گردید روی عتاب بام الفضل کرد و منرمود ای زن دنیا پرست از خدا بچهارا
در سن شباب بزرگوار شهید گردی امیدوار چنان تا آخر عمر سلامتی گرفتار باشی که چاره پذیر نباشد
و چون آن ستم قوی در محراب قلب آن حضرت تاثیر کرده و دست اندکار و کار از دست شد و در روز شنبه
ماه قوی قحط سال یکصد و هشتاد و هجری ازین آب و گل کل کشت جان اشتغال جست سخی گویند
ام الفضل و ستالی بزرگوار و در موقع مخصوص بجا برد از اثر آن ستم قوی بدن مبارک آس کرد
و در تمام جلد تفرق و انفصال عارض کشت و از هر محل زرداب سیلان نمود و هم از آن مرض طاری روح
مبارکش باشیانه قدس پرواز کرد و گویند از اثر تفریق آن حضرت ام الفضل را ناسور عارض گشت

ابن ابی حنیفه دُرُود

۲۲

که دایم العزود و بجا و ریش از تن آرمش بود و دهم بدان مرض حلاک شد و چون تهنید قل آن کرد
 بر و در کار و جعفر ثانی محمد انجواد با تمام احمد بن ابی و داد فراهم شد و دانش بخون که آن امام آورد
 چندان بخش نایمون و طالعش را رون شد که عقل و در اندیش از چاره اش غایب ماند اگر اما کسی دید
 اسباب نیکو بود و اگر نیکو یا فی قیمت شد چنانچه این یعنی او انچه می کاریم بوضوح موند و آورده اند
 که چون در تاریخ دوست و پست و نیت جبری هضم از سر زندگانی برخاست و فرزندش اش بجای
 نشست با برقرار پدر این ابی و داد را نیک برفت و همی بر بکانت و ترشش پیروز و حفظ قوانین رفت
 و نظم سیاست ملک را بست و پدر وی باز نگذاشت و در کلیات امور محمد بن عبد الملک را با وی شریک ساخت
 نمود و این یعنی بر سوابق سعادت ایشان پیروز و این علکان گوید که و انی جریب طبقات مردم مقرر داشته بود
 که پاس مرست این زیات و در حده شناسند و هر زمان که او را پسند برای عیش های خیزد و چون این ابی
 بر این زیات نظر افشادی در حال روی قبیله نو دی و بنماز مشغول میشدی آباستعال تکلیف شرح از امثال
 تکلف شاق سعذ و ماند و روی این زیات بحلیت وی تعفن جسته این دوست بر زبان آورد
 صَلَّى اللَّهُمَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَأَذِلَّةً لَكَ بَعْدَ مَا دَبَّحُوا
 لَأَنْتَ أَهْلٌ عَزَّ وَجَلَّ وَكَرَّكَ تَقَعْدُ نَادَةً وَتَقُومُ

یعنی چون دشمنی مرا آیین خویش گرفت فریضه طهر را بر پای داشت و بعد از ادای صلوة بقضای ساسک حج
 و اساک موم پر و از درینهار آن کینه زبر آورد و هیچگاه از دل خود پیرون کن که ترا پیوسته رفیقا و شش
 تا گاهی بقعود و وجود و کاهی قربات و قیام اقدام نمائی گویند یکی از بستگان فاضی القضاة که بنزد خلوص رفت
 خدمت از سایر بخواه نام می آید ساز داشت بر این زیات و آمد وزیر محسن انسانی که آمد و با فاضی القضاة
 از محضرش برآمد و مقرر نمود که یکس بارش نشود و هیچگاه بارش نه بزند چون فاضی القضاة از آن قرار شد
 و گفتار ناپسند آگاه گشت بر وزیر و او را شد تشیع و ملامت آغاز کرد و گفت با خدای سوگند که من هرگز
 مجبور تو نیام برای آنکه بواسطه تو از قلنی بجزرت رسم و یا از دلتی بجزرت که ایم بلکه جبه آنست که امیر المومنین
 تو را در مقامی مرتب داشته که احترام آن مقام بر همه کس لازم است پس اگر کسی بیدار تو آید فرمان خلیفه
 در نظر داشته و اگر نیاید از محجب و طغیان تو بر حذر بوده است گویند یکی از شعرا می آید بقصیده
 که همدا مپ بود وزیر را بجا گفت و این خبر بقاضی القضاة رسید این دوست انشا و انشا نمود
 أَحْسَنُ مِنْ بَعْضِ بَنَاتِهَا جَعَلَكَ مَعْنَاهُ فِي بَيْتِ
 مَا أَخْرَجَ الْمَلِكَ إِلَى مَطَرٍ تَغْفِيلُ عَنَّا وَضَرَّ الزَّيْبُ

یعنی از بهر آن همدا مپ که در جو سپر زیات کشی بخیر آنکه معنویان مضامین متفرقه را در یکت پست
 جمع آورده بگوئی چه بسیار ملک را لازم افتاده که بارانی نازل شود تا مگر چربی و آرایش روغن تو

ابن ابی ذر

۲۲

از منقول آن ملک بشود و ازین منقول مجزواً آن که بدو زیر بود و کنایت و تعریض آورده و بی انجمن و مثل زیت
بدار اخلاص ساش سیکز را بنید و زیر آن رخ و پت بشنید بدین شعر ویرا پاسخ آورد و چون بخواه از احد
ابن ابی ذر و او قیر فروش بوده است بدین منقول تعرض شده است تا بدین تعرض آن تعرض نکافات شود

يَا ذَا الَّذِي يَطْمَعُ فِي هَيْوَانَا
عَرَضَتْ بِتَفَتِكَ الْيَؤُوسُ
أَلَزَيْتُ لَا يَزِيحُنِي بِأَحْسَانِنَا
أَحْسَانُنَا مَعْرِفَةُ الْبَيْتِ
تَقَرَّبْتُمُ الْمَلِكَ فَلَمْ تَقْبَلْهُ
حَتَّى غَشَيْنَا الْقَادِرَ بِالزَّيْتِ

یعنی ای آنکه از هوس و طمع غافل شد و بدین منقول تعرض کرده است تا بدین تعرض آن تعرض نکافات شود
قدیمی یار و چه خانواد و در حسب معروف است چون چهره ملک را دوده شما بقیه اند و بوی شست و شو
قیرا بدین روغن زیت ضرورت افتاده که روحی از شاعران آن روزگار بن ابی ذر و او را با قصاید
ستوده اند ستودنی این است که در اینجا ماطراتی تمام طای است در معنی آورده

لَقَدْ كُنْتُ مَسَاوِي كُلِّ دَفِيرٍ
تَحَاسُّنُ أَحَدُنِي ابْنُ ذُرٍّ
وَمَا سَأَلْتُ فِي الْأَفْئَالِ
وَمِنْ جَدِّكَ وَاحِلِي قَدَّ
مُبْقِي الظِّلِّ عِنْدَكَ وَالْأَمَانَا
وَأَزِلْتُ دِكَايِي فِي الْبِلَا

غلام مراد آنکه ما ناقب و سیکهای بن ابی ذر و او معایب و بدیهای هر دو را بر او و بیرونی خاصیت
هر دو را که سفر کردم و بسوی هر نقطه که را در دم منور و در حال و ساز مسافرتم از غطای تو بود اگر چه راحه من
در آفاق عالم گردش میکرد و خود مسافر بود و نام ولی آرزو با و عالم و حضور تو اقامت داشته است
از موقوفات تو است مقام دخی می بگذرد و خود را تمام قصیده و نظم نظم آورده از وی او خواهی نمود و بخت پادشاه

إِذَا أَنْتَ ضَعَبْتَ الْفَرِيضَ
فَلَا تَعْجَبْ أَنْ ضَعَبَهُ الْأَحْلَامُ
فَقَدْ مَرَّ عِظْفُهُ الْفَرِيضَ
يَعْدِلُكَ مُدْصَأُ الْبَلْبَالِ
وَلَوْ لَا حِلَالُ مَنَاهَا الشَّرَفُ
بُعَاةُ الْعُلَى عَنْ ابْنِ قُوفِي الْكَا

غلام مراد آنکه چون مانند تو هر مندری بر و در باب شعروش اعران رعایت ننماید پس اگر مردانیک از خط نصاحت
ماطلند بدین صنعت گرامی غایتی نیارند شکفت نباشد از آنکه که دیوان نظام تو را تسلیم آمد از عدل و داد تو
شخص سخن آغاز گریانی نمود و شاه تخت و کبر بخشش آورد اگر حال نیک و صفات پسندیده در این شعر
هر که زبان معالی را و بزرگواری را نشانی نمی جستند و همواره در مراسم کرم و شریک می داشتند

و این بیت نیز از تمام است که در معنی وی گفته

وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ نُفْسَ ضَعْفِهِ
طَوَيْتُ أَمَامَ مَا لَيْسَ جَوْ
لَوْ لَا اشْتِغَالُ النَّارِ فَمَا لَجَا
مَا كَانَ يُعْرِقُ طَبْعَ غُرِّ الشَّوْ

ابن الجندی در دیوان

۲۵

بر آستان خلافت درآمد و بر پست محمد بن الواثق برادر متوکل عاجز شدند و او جوانی امرو و کوتاه قامت بود پس خصایص خلافت برادر پو شایند بقتاش رهت نیامد و آن باب گفتگو کردند تا به لاغور رسی محکم بر پست متوکل که جعفر نام دارد دستار گرفت و بر حاضر کردند ابن ابی دودا و ابی اسحاقی مخصوص و برادران و زاده سو و اردوشش افکند و تمام بر سرش نهاد و میان و چشم او را بوسه داد و گفت ایسلام فلک است و این روز در مده الله و بر کاه آنگاه بر قیاس و تجزیه خباز و واقت پر و خشد احمد بوی نماز که در و چون از دقتش برگشتند ابن زیات خواست که نلیه را التفر به کتب کند ابن ابی دودا گفت مرا بقی در خاطر است اینست و اینست که فال نیک باشد و با معنی موافقت کند و آن لقب المتوکل علی الله است پس جعفر را بدان اسم لقب نمود و بر اطراف محاکم و اکناف اقامت نمود و روز بعد از فوت ابن زیات احمد بن ابی دودا بر منس خالجه و سایر اهل جهمانی و آل ام نغسانی ازین عالم در گذشت آورده اند که در پایان زندگانی بر خلاف عمر گذشته زیاده و زیاده بتفصیلیکه در ترجمه فرزندش ابوالولید اشارت کنیم غرض از دست رفت و از فلک چنان شتابی خود که آنچه در عمری فراهم کرده بود در اندک زمانی سلاشی گشت جریهای گزاف بر کاشکان متوکل تسلیم کرد و هانا سوه عاقبتش از آن بود که با خاندان رسالت درآمد و اخت و با خداوند و رسولش و شنی کرد و محض حفظ مراتب خویش در و اقامت حضرت جواد سلام الله علیه برای خود با دست خویش راه دل خرمند و در سال دویست و هجدهم از هجرت در بغداد و بر ک فرزند بملک گشت و چون پست روز از فوت پیرش بگذشت خود داشت شتی و لحنی در گذشت آن بکر بن درید که ابن ابی دودا و ابی اسحاق کمال و اهل ادب که از هر سر زمین و ملت میگرفت و آن سلسله را زیاده و دستار بود که وی از ایشان را با خود نمیس و بهم داشت و بر برگزین خارج و سؤنت ایشان کفالت می نمود و در یوم و فاش زمره از آن طایفه در خانه وی مجتمع بودند پس با هم گفتند آیا کجا رود است که امر در خاتم کم و تاریخ ادب بنماک رود و در ریشه وی بنی گویم هانا این کردار تعصیر و کوتاهی است که در دمای خود کرده ایم پس چون جنازه ابن ابی دودا پدید آمدند سغفر آن گروه

بیای خواسته می از آن سه بین و شعر بگو
 اَلْوَمَّ مَاتَ نَظَامُ الْمَدَائِلِ وَ تَرَدَّ دَعَاءُ مَنْ كَانَ يُسْتَعَدُّ عَلَى الْمَنِّ
 وَ اَظْلَمَتْ نَبْلُ الْأَدَابِ إِذْ نَجِثَتْ شَخْصُ الْمَكَارِمِ فِي غَيْمٍ مِنَ الْكُفْرِ

علامه مضنون که امر و زکی مرد که نظام محکمت و خداوند سخوران بود هر که را زما زور نمودی سبزدی
 نظم آوردی تا آن خورشید بر بزرگاری در ابر کفن غروب کرد و شاهراه فضایل و آداب تیره شد
 آنگاه دوین مقدم بسته این دو شعر بخواند

أَبُو الْوَلِيدِ

۲۶

بَرَكَ الْمَنَاصِرُ وَالنَّهْزَةُ وَافْتَضَا
وَلَيْسَ فَبْنِ الْمَسَلَةِ نَجْ حُوطُهُ وَلَكِنَّهُ ذَاكَ الشَّلَاةُ
وَلَيْسَ مَنَافِئُ النَّفِيسِ مَا تَمَعُونَهُ وَلَكِنَّهُ أَصْلَابُ نَفْسِهِ

مقل منی اگر این سوار سر بر من قواص و فروتنی نبرفت و شکت از دست بشت و اگر میخواست
بر دو بر اسلم بکشت خراج ماکات را و یکبار این بازگذاشت و باج ستایش را برای خود اختیار نمود پس

سوزن پیش آمد و این دوست بزبان برانند
وَلَيْسَ فَبْنِ الْمَسَلَةِ نَجْ حُوطُهُ وَلَكِنَّهُ ذَاكَ الشَّلَاةُ
وَلَيْسَ مَنَافِئُ النَّفِيسِ مَا تَمَعُونَهُ وَلَكِنَّهُ أَصْلَابُ نَفْسِهِ

یعنی این شسیم جانرا که از حوطه وی بشام رسد نه بوی شکت است بلکه عطر آن عطر است و آواز پسندیده است
که گویای غنای نگار دارد و این جدا که گوشش میرسد نه صوت جاذبه است بلکه مدای سخن آنهاست که در پشت و

دستان شکست أَبُو الْوَلِيدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي دَوَادٍ

آتش محمد است در علم و کمال و ارث پدر بود ولی از آن حسن سلوک و سیرت نیکو و کارم اخلاق همچو جبر و داشت
و شمارش زشت و او صافش پسند بود چون سال دوستی و سی و سه هجری برآمد رشش را چنانکه پیش گذاشت
مرض فالج عارض شد نشو و قضاوت قضاة نهران متوکل بنام ابو الولید نوشتند و هم دیوان سلطانم عسکر بویه
مغرض گشت و تا سال دوستی و سی و هفت در آمد و منصب مستقر بود و چون با طبقات مردم طریق خشونت
و سر و ملوک سید داشت و در خلیفه از وی سعادت و شکایت بر و چونکه از حیم بن علی و جوشانید و شمر شادان

عَقْتُ مَا وَبَدْتُ مِنْكَ فَاغْنِهِ عَلَى خَاصِرِ آبِقَاهَا أَبُو الْوَلِيدِ
فَقَدْ تَقَدَّمَتْ أَبْنَاءُ الْكِرَامِ كَمَا تَقَدَّمَ أَبْنَاءُ اللَّيْثَامِ بِيَا

تثنی بیایح بی اندازه تو هیچ پیشمار پدرت را نگذاشت و دوست این طایب بر جریده آن مناقب خطا بطلان کشید و
در قطار سر زدن اینک پدران بر کردار و در بر یکی مقدم کرد و تو نیز در مکافات او را در شمار پدر اینک سیران
مخلف دارند بر همه مقدم نبود و چون مراتب آرزو کی مردم از شمار ابو الولید بر خاطر متوکل بشنود گشت
بر احمد بن ابی دوداد بر پشت ابو الولید را از دیوان مظالم برانند پس از چندی از قضاوت قضاتش سینه
معزول ساخت و آن منصب با یکی این کثم مغض داشت و بر این نیز زنجیر گرفت جمیع املاک و مستغلات
و مزایع پدر را بر سر و تاجه و خردلی از آنحضاری حایه کرد و دیکه صد و پست هزار دینار از سپهر گرفت و سعاد
چهل هزار دینار جوهر از وی باز ستاند و از بکده سرمن رای آشنای نمود و بجانب بغداد رفت و آنرا داشت
گویند متوکل مقرر کرد تا مجلسی از عدول و اهل حیات و ترتیب دادند و احمد بن ابی دوداد را که از کردار و رفتن
ابو الولید مضنوب بود حاضر ساختند تا در حق آن املاک و ضیاع که ضبط گماشتگان خلاف بود اعتراف آورد

ابو حنیفہ رضی اللہ عنہ

۲۲

کائنات از حیث ملکوت پر دست و پا در آن زمانه و مردی و مجلس بود که بنامی و داد در زمان استقلال از وی خوف بود و زیاد و کم روش میداشت پس آنروز خواست یکدیرینه را قصاص جوید بیای خواست و آن نوشته را که در باب ثقل الماک مرقوم شده بود اشارت کرد و با احمد گفت آیا آنچه را که درین ورقه نوشته اند صحیح دانی و ما را مضمون آن کو اذ کیری گفت لا اله الا انت هکذا یعنی فی نفسی و چنان قفسه بزرگ شایسته نیست که چون تو خیری کو اذ کیری آنگاه با دیگران از عدول رو کرد و گفت شما همگی در صحت آن ورقه بر من مشا به باشید پس آنروز در اذقت و فذلان تمام دست داده با خاری و مدت و بجای خود نشست و حاضران از قوت قلب پر دلی و شایسته خاطر ابن ابی دوداد در تعجب شدند که در آن حال نیز بپرسی و جلالتش از دست نرفته با لاف و حسنه از هزار دینا بعینه و چه صلح بدادند تا عقار و راضی و سایر اموال را استرداد نمودند و ابو الولید خود پست یوم قبل از وقت

ابو حنیفہ رضی اللہ عنہ الکوفی ثاب بن لیث

ناشایست است و اسم پدرش نیاز و کنش ابو صفیه است بعضی را عقیدت است که از موالی آل مطلب بود و بوی نجاشی الحاکم کند با جمعه از اتباع تابعین از ثقات سلسله امامیه است و روایتش از علما و اساطین متقدمین و اخبارش از فقها و محدثین مستند و مستحکم است قلب و زبانش چندان درستی و راستی داشت که خصم را مجال زبان در آرنی و سخانش چنان بکلیه صدق آراسته که عامه را فرصت یکدیگر نبوذ قاضی نوشت از علماء علی حکایت کند که بالاتفاق آن محدث همانند و عالم سعادت از حضرت علی بن حمیس و محمد بن سنان و جعفر بن محمد فریاد اخبار و جواهر آثار را به دست آورد و برخی گویند که از احباب عرش حجاب مصباح رجا به دین بسین و مشایخ فرائد علم و یقین موسی بن جعفر الکاظم نیز استوار باشد است مؤید این معنی آنکه شیخ ابو عمر کوفی در کتاب رجال خود از سلطان تسلیم و لایست امام ثامن علی بن موسی الرضا علیه آلاف التحية والثناء روایت کند که ابو حنیفہ فی زمانه کلمتنا فی ذلک انه قد علم ان بعد منّا حکم بن الحسین و محمد بن جعفر بن محمد و غیره من عصبه موسی بن جعفر یعنی ابو حمزه و غیره خویش نهادن است در زمان خود صفیه در بحر حکمت و خیریه از علم و شریعت بود زیرا که در آستان امام جعفر صفت شود و در بنا بایشان ملازم بوده است و در بعضی کتب بجای کلمه لقمان لفظ سلمان نظر رسیده و همی آورده است کفرن حدیث را از انش و شعی و دیگران فرا گرفته و کتب و ابونعیم و جاعی از او استماع نموده اند باجماع و مثل حاکم بجماعت احوال در نزد حاکمه و کردی از عامه بدان شایسته است که هرگاه در مدحی و یا قدحی و یا سبکی حدیث کند آن خبر را در چون حدیث سواتر شمارند و در ملکات صحیح و موثق سخن را در چنانکه طبری در کتاب احتجاج این حدیث شریف را که گویا حمزه ابو حمزه را وی غذاشته صدق محض دانسته و قول او را واحد کالغ شده است و چنانچه محدثین و علماء و رجال آن حدیث شریف را در ترجمه ابو حمزه آورده اند یا نیز ناظر ایشان

ابو جعفر شریف

۲۵

ادعای آن روایت را بعینها آوردیم اگر چه سلوب این کتاب شریف برکت که در شرح حال هر کس حسب
 تحقیقات دارد و کثرت کتب و بیتی این روایت را در شرح حال حسن بصری ایراد کنیم ولی از سبک جاهلیت
 تلف نورزیده و موافقت ایشان آن روایت را بعینها نداشتیم ابو جعفر که در روزی حسن بصری پیش ایشان
 عرس بنیان باقر العلوم امام محمد باقر شاه مبرض کائنات حضرت رسانید که از قطع مراحل پنجاب بر دوام
 تا زل سال پنجاب ایم معانی بعضی آیات بر من مشاور شده است هم که توجبات حدیثیه آن جناب بتم مرا بجا
 صورت دهد آنحضرت فرمود چنان کنم که تو خود مردم بصره را فقیه باشی عرض کرد ولی یابن رسول الله فرمود
 آیا در بصره بیغض و بغضب عالمی رسیدی که از او استغاثت کرد و باشی عرض کرد لا والله یابن رسول الله
 فرمود از اطوار اعمال تو شری میبایم ما رسانیده بودی اکنون صدق آن عبارتیست و این چنین
 روشن گشت که زمام احکام آن مرد عالم تو خود در قبضه اجتهاد گرفته عرض کرد آری یابن رسول الله فرمود
 عجب اگر کرانی بر تن نتوان خصاوه ای حسن کردی انبوه چند مطلب که نشانه مذنب و منور مشرب است
 برضوب داشته اند زمام ایشان حق گفته اند یا بر تو بهمان آورده اند عرض کرد چه شود آن سخنان را بیان فرما
 تا حقیقت امر را مدروض دارم فرمود بگویند که تو سیکوئی خدا تعالی سبک کارا پافرید و زمام امور را
 در قبضه اختیار ایشان منقوض داشت آیا در نسبت این عقیدت طریق صدق داشته اند یا راه کذب و بیهوشی
 پیورده اند حسن پاک شده اسلاسخی گفت پس آنحضرت فرمود زدی حسن بهرگاه اصدق القائلین که امام محمد
 خطا بگویند بنده و بندگان خود را مستحق و غرور فرمایند آیا بعد از آن خطاب مستجاب چه چنین بنده خوف و برهان
 خوشت و باسی باقی خواهد بود عرض کرد و یابن رسول الله فرمود اینک بر تو تحقیق و مبرهن کنم که آیتی از آیات
 قرآنی را برای خود تاویل کرده و منسوخ کرده و پروردگار را بر خلاف مقصود فهمیده و از آن روی در شبه
 ضلالت انده و پورطه هلاکت در افتاده و جسم دیگر از آن سال نجات باز داشته و نجات اضلال در آن
 حسن عرض کرد آن آیت را ندانم خطای خویش نشاسم چه شود مرا بر آن خطا آگاه کنی فرمود خدای عز و جل
 فرموده است وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمُ الْفُجْرَاءَ الَّذِينَ كَذَبُوا كَلِمَاتِي خَالِفُوا مَا فِيهَا مِنَ الْيَسْمِينِ فَلْيَا
 لِيَا وَكَيْفَا مَا آتَيْنَاهُنَّ مُرَادَ قُرَى كَيْفَا مَا آتَيْنَاهُنَّ مُرَادَ قُرَى كَيْفَا مَا آتَيْنَاهُنَّ مُرَادَ قُرَى كَيْفَا مَا آتَيْنَاهُنَّ مُرَادَ قُرَى
 آری یابن رسول الله منسوخ و این تصحیح لاحق بآن تقریر سابق فرط منافقت و منافات دارد اگر چه
 در اول گفتی که بر مخاطب آنکس هم و بر اس نامزد و دشمنی همین را در معرض خوف و باس و ایست
 زیرا که ما بجان را می تقصیر میزنند و از تهدید قتل میترسانند و بجز جحف اموال ایشان را میزد پس حسن
 مبهوت شده جانوش گشت پس فرمود اینک گوش فراده ما آن آیت بر خوانم و از تاویل آن
 تو را آگاه سازم بلکه خدا تعالی در قرآن مجید از ما و اهل بیت و شیعیان را با مثال و اشباه یاد کرده
 و از ما و ایشان بر موزد اشارات بسی تعبیرات فرموده است من جمله این آیه کریمه است که از قرآنی

ابو حنیفه

۲۹

ما را اراده نموده و نیز بنم در جست بیعیانی که حشرات و نباتات کرده اند و از دست ظاهر و برادبان
و خواص اصحاب شارت فرموده که محارم اسرار و مخازن احکام الهیه گردیده اند و آثار و اخبار را از آنجا که
و بشیعیان را رسانده و از لفظ سیر که در آیه شریفه فرموده است معنی علم را خواسته است و راویان را از آن
آیین فرموده که این باشند از سنگ و ریب و اضلال و تشبیه زیرا که آن علوم را از معدن خود اکتد کرد
در موارد اعمال و عبادات بشیعیان می رساند و علوم آسمانی موجب نفس الهی بذریه فایده است و این
منتی می شود و ما نیز آن ذریه طبعه ظاهره نه تو و تشبیه تو ای حسن پس حاصل معنی در آیه شریفه چنانکه قاضی نور
آورده است آنکه قرار دادیم و این اهل بیت و شیعیان ایشان قرائی ظاهره را که راویان ایشانند
ما علوم را از آن آنکه کرام فرکرده بشیعیان ایشان برسانند چون آن کلام منجر نظام بشیعه دم فرو تبه خواست

پس آنحضرت فرمودند

لَوْ لَمْ يَكُنْ خَيْرٌ آذَنَ مَا لَيْتَ لَكَ وَلَيْسَ لَكَ يَا جَاهِلُ أَمِلِ الْبَصَرَةَ كَمَا أَقْبَلَ فِيكَ الْإِنْسَانُ
مِنْكَ وَقَلَّ لَكَ عَنْكَ وَيَا لَكَ أَنْ تَقُولَ بِالْغَفْوِضِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَفْضِضْ الْأَمْرَ الْخَلْفَةَ
وَقَفَّائِهِ وَصُغْفَاؤُهُ أَجَبَهُمْ عَلَى مَعَانِيهِ طَلَا

حاصل معنی آنکه اهل بیت جزئی ندانیم و بخوبی ندانیم ای حسن تو خود از معانی و تصادفی و مبینی که آن شیعه
در وجودت نیست و هم طریق کشف آنها را میندانی حیرت که در این صورت ترا باطل اهل بصره خوانم سخنی
بصواب گفته ام زیرا که از اطوار و اقوال تو جز آنچه بر ما تحقق شده است بر زبان لسان پان ری نشاند
برض ما رسانیده اند که در باب تفویض رخصت ما کرده و متابعان خود را از آن شرع و ضلالت اند
ز نار زخار از عقیده تفویض در گذرد و هرگز زبان تولی مقصد شو چه خدای عز و جل سستی و ضعف ندارد و اسرار
بندگان خود تفویض کند و هم ظلم و جور فرموده و ایشان را بر حیثی واجب انفرماید با جمله ابو حمزه از فیض عبودیت
آن خوابان عرس انسان بقای رسیده که گاهی بر خوارق عادات دست قدرت میکشود و چون حدیده بکاف
آنها را ریت آشکارا می نمود چنانچه سید بن طاووس در کتاب معج الدعوات از ابو حمزه حکایت کند که سر اسیری بود
از مدینه منقطع استخوانهای دشت در هم شکست او را نزد یحیی بن عبد الله حنجر که خود بگفته بندی مسلم بود
بر دم اصلاح و جبران آن حضور را با فرط عجز و انکسار طمس شدم پس یحیی محل شکست را با وقت تمام نظر کرد
و در تعیین و تشخیص آفت استدلالی بکار برده گفت چنان دانم که آن عظم را که قریح دست داده جز بافت
جایر و تحفه بندی توان جبران نمود اینک توقف ما تا عمل بد را اسبابی به گنم این بخت و از بی کار
خویش برفت و من در اینجا باندیم و در کار خویش و فرزند من و تنگ بودم در خلال آن احوال که با در پیچ و خال
غیب برویم کشوده شد و برین اشارت رفت تا دعای که از معدن فیوضات آسمانی و از نظر قدرت
کامله الهی اعنی امام بهام علی بن بحسین در خاطر و ادم رخو انم تیس دست فرزند بدست بحر قمر روی کعبه ما

ابو جعفر شریف

۱۲

با تشع و اتهاال آن و ما خواندم و از بنا بر قیقتی حیران انگیزه خواست نمودم و می میخواندم و دست بر آفرینش
 می نمودم تا که بفرمان شانی جمعی آن محل بصورت اوقیعه عود نمود پس شکر خدا تعالی نمودم و چون یک
 قطعات جبار پیاورد و دست آن کودک بر دست گرفت تا عمل پیش گیر و بروی حیرت دست داد
 و نجب شد با خواندیشید که شاید عظم شکست در دست دیگر است آنرا نیز گرفت با وقت تمام نظر کرد و اصلا
 آثار انحراف و افت ندید از درجرت گفت سبحان الله این بود که من بپست این کودک کسری فتح دیدم و ایست
 جای هیچ شکستی نباشد چه اینکه با دوامی حرب از شما بعبیدیت کثرت بدارت بفرایت نشیند این جا
 و سحر است بلکه در این وقت مراد عانی که نوباد و خوابه کایات امام اطفالین علی بن الحسین آموخته بود
 با دانش و خدای جبار را به ان دعای بزرگوار بخواند و حیران انگیزه خواست کردم چون یحیی این شنید
 انگاه بجانب بن روی نیاز آورد و ایلاه و تسلیم آنرا از من تمنی شد کثرت غریب تر از من با خبری اظهار این
 تناسست چه آن سواد بظرافت روت که مرکب شدی بر کز مسولت قرین اینجا بجا خواهد شد و اینکه
 اسرار خفته از و دالعه الهیه است که بر شیعیان کس این آنها نباشد عمران بن امین که خود را ویس
 این خبر است حدیث کند که چون ابو حمزه آن داستان را بیاپان آورد و بوی کثرت تو را سجده سو کند و هم
 از آن لالی آید که هر عقدش رشک یکت دریا کوهر است بر من دروغ و از بدلی این موهبت در حق
 مصافقت مفرا ابو جعفر گفت بجان قسم هزار را از آن روی بر تو فاش کردم تا شوق تعلیم در خلالت جای گیرد
 و تشریف تعلیم بر تو ارزانی دارم پس ماه بر کثرت و آنچه ابو حمزه القاد را اعطاء نمود بر صغیر نوشتم و پیوسته آنرا
 قیید بازوی نهیست و تنوید وجود خود کردم و آن دعا در کتاب پنج الدعوات بعینها مضبوط است
 و هم در آن کتاب از ابو حمزه روایت شده که روزی بعزم زیارت آستان عرش نشان امام مام محمد با
 در آمدم و از خدام کردون آتشام ادراک حضور را استیذان نمودم در خلال آن احوال آفتاب
 جلال پیشال آن حضرت پیکار طالع شد بر جای که به جای مبارکش در حرکت بود و کلماتی چند بر زبان
 جاری میسر بود چون مرادید فرمود چنان دایم که از شاهت ایخالت در حرکت شدی عرض نمودم
 آری وجود ما بودم فدای خاک پایت شود فرمود سو کند با خدا کلماتی بر زبان دارم که یکس آنرا
 بر زبان نراند جز آنکه خدا تعالی همتا منیا و آخرت او را کفایت کند عرض کردم فدایت شوم
 چه شود مرا از آن فیض گامیاب فرمائی منبر نمود ای ابو حمزه هر کس از پی منی از خانه بیرون رود
 و این کلمات بر زبان بیارود الله تمش قرین اینجا شود پس این دعا را بمن تعلیم فرمود
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى لَا تَمْلِكُ لَكَ تَحْتَ كَفِّ يَدَيْهِ كَلِمَاتٌ أَوْ عُدَّةٌ مِنْ بَيْنِي
 وَاللَّهِ أَهْذَابُ الْأَخْيَارِ

با تجمل از ابو حمزه ادعیه بسیار را فرمود است و شون و اوراق و بطون صحایف از آنها مشون و هر کس

ابو مخنف

۲

الطامی خوا بکتب او عجبی نماید و کتب معتبره نظر رسیده است که ابو حمزه در بخار شد و شرح جاری و در ابرمن امام جعفر بن محمد الصادق رسانیدند گشتی آورده است که چون ابو بصیر از خیانت ابو حمزه بازگشت خدمت آن حضرت سعادت اندوختد محض بر احم و مکارم فقد و شفقت فرموده و از حالات ابو حمزه جو باشد ابو بصیر عرض کرد با همان رجوعی طیف بترتست فرمود یا ابو بصیر چون بجانب می بازگردی ویرا از من سلام من را و ان برسان و از ساعده که هیچ نفس را از آن گزیر نیست ویرا نگاه کن که مقین در غلطان و غلطان روز ازین خاکه ان فانی بسبرای با و فانی رحلت کند ابو بصیر که بد عرض کردم خداوند جان مرا فدایت کند ابو حمزه از شیعیان شماست او را با ما من و الفت است منم خود چنین است که کوئی از فراق و دوستان موجب بخار و طالت است ولی فوتمات نامتایه الهینه که در نزد ماست از برای شما از صحبت یا ران و الفت دوستان بهتر است آنکه منم خود که اگر ابو حمزه از خوف خبیثت الهی در مسداس بود و احکام سید المرسلین و تمام پیستین را مطاوعت و اطاعت بر کردن نماده و از نعمای وافرانی یزدان خود رانگاه و مشتبه باشد انبیا و ائمه آن اعمال خود در جات علیین با انرا بود ابو بصیر که چنانچه آن عمر مساق خبر داده بود در زمان او و دهان و زارین سراسی کا رخت برکشید و این واقعه در سال یکصد و پنجاه هجری افتاد این چند کتاب از مؤلفات است که ابو بصیر نقل کتاب نوادر در حدیث کتاب زهد و سالتة بحق اولادی که از وی باندند علی حسین و نوح و منصور و حمزه بود اما علی حسین در عدد ادوات و مخدش در شمار آئینه و نوح و حمزه و منصور با زین بن علی بن حسین در جنگ همراه بودند و در باری او کشش و کوشش کردند تا که شدند در هشی آلا رب کو به ثانه نضم او مثلث لقب عوف بن اسلم پدر ابی است از عرب و لقب کرده شده است بناله بواسطه که

خود را بید کرده خود را و آتش باند شیر را بکند
ابو مخنف لوط بن محسن بن سعید

ناش لوط و نبش چنانکه محدث استرا بدی در کتاب شیخ التمال فی تحقیق احوال الرجال در ترجمه خود و چش آورد بدین ترتیب است لوط بن محسن بن سعید ابن مخنف بن سلیم بن کارش بن عوف بن ثعلبه بن سعد بن سنان بن عامر الغامدی الاثروی از علماء فن و تاریخ و سیر و قداد علم غایت و خبر بوده مردم ششی را بر خلاف اهل بیت بر نقل و در ادب وی انکالی کمال و همتاوی تمام حاصل است مؤلفات و تصانیف او را زیاد و معتبره و مشهور شانسند علامه علی کو به ابو مخنف فی حق الله عنه شیخ من اصحاب الاخبار بالکوفه و وجه هم و کان یکنی الی ما یروى که یعنی ادیبی از شاخه اباب سیر و مهارت حلقه و قایع بود و از وجوه مؤثرین کوفه شاعر میرفت مردم آن عهد مزیات و مشغول ویرا بجمع قبول قلمی نموده با وثوق و طمانیت و در خاطر جای میدهد و در کتب شترکات و غیره نیز نزد یکت بدین معنون مسطور است علامه عارف نقل و خبر وی را

ابو مخنف

۳۲

منشی شیخ سرود و دست مدح داده و از خط قول و پیرایه اعتبار حاصل شناسند شیخ محمد الدین محمد بن مقرب
 فیروز آبادی در فارس گوید ابو مخنف کثیر لوط بن یحیی اخباری شیعی تألیف فی قتل الشتر
 یعنی وی از سوزین شید و یحیی بن آن سلسله است و در جمله او باب میر از مرد و دین و سر و کین بعد و دیگر
 فخر الدین محمد بن شاکر جامع قوت القوت در ترجمه وی گوید که از تاریخ اخبار یا صاحب تصانیف
 هر چه غیر جماعتی من المحدثین قال ابو حاتم مشرکان الحديث وقال الدارقطني
 تخاری ضعیف یعنی او از روایت و قانع و علقه اخبار است و در فن تاریخ تصانیف چند پرور
 از جمعی از علماء روایت میکند ابو حاتم خبر ویراسته و گت و مطر و خوانده و از قطنی و اضعیف و طبرستان
 با اگر از علماء و رجال شیعه جمعی کثیری شیخ وی تصحیح نموده اند از علماء مجلسی پس شیخ است که با کمال تجربه و نهایت
 ویرا در مجلد اول از کتاب بحار الانوار در سکت علمای عامه معدود داشته پس از تفصیل کتب و مصنفات فامه
 شرحی در مجامع و تألیف عامه رانده و عقل شیخ ابی مخنف را در اثناء تصانیف انجمت بشمار آورده است
 شیخ ابو حمزه و کشی رضی الله عنه دعوی کرده که ابو مخنف خود از اصحاب امیر المومنین علی و ابو محمد حسن بن علی
 و ابو عبد الله حسین بن علی سلام الله علیهم بوده است ولی بر حقیقت محققین فن رجال این سخن استوار نیافته
 چنانچه شیخ طایفه شیخ ابو جعفر طوسی رضوان الله علیه در کتاب رجال خویش یعنی تصحیح نموده گوید
 و یغنی عن هذا خلط لان لوط بن یحیی لم یلق امیر المومنین و کان ابو یحیی فی اخباریه
 یعنی سخن شیخ کشی رضی الله عنه بیقین من غلط است چه لوط بن یحیی خود امیر المومنین علیه السلام را ندیده
 و دیده را از نور جمال عظیم انشال همایون آنحضرت روشن ساخته ولی پدرش یحیی در آستان صدیقا
 آن باب مدینه علم و طایفه اصحاب مظم بوده و در آن سبکه ابو مخنف و محضر مظهر حضرت ابو عبد الله جعفر صاحب
 صلوة الله علیه نموده استفاوت نموده درین علماء رجال اختلافی نیست شیخ ابو القاسم احمد بن علی نجاشی
 برخی او را از روایت و اصحاب حضرت ابو جعفر محمد بن علی الباقر علیه السلام معدود داشته اند ولی این را
 در نظر ادب با تحقیق از اوج ثبوت باطله و از نلیه قبول حاصل است آورده اند که عبد العلای وی مخنف بن
 سلیم از وی نیز از اصحاب امیر المومنین علی علیه السلام بود در حوزة شیعیان مین معدود میشود و محمد
 همایون آنحضرت نظر مراتب صدق و حسن امامی که داشت از موقف خلافت ایالت مملکت صفتها
 در حق وی بسدول افتاد ابو مخنف را در مجاری احوال و شرح و قانع وی تاریخ است که آنرا کتاب
 اخبار مخنف بن سلیم مینامند و دیگر مصنفات و مجامع ابی مخنف که در علم مغازی و ملاحم و فن مقاتل
 و فتوح پرداخته بدین گونه است کتاب السیفه کتاب زده کتاب فتوح اشام کتاب فتوح العراق
 کتاب فتوح خراسان کتاب الثوری کتاب قتل عثمان کتاب بجل کتاب اصحاب کتاب لوط
 کتاب الفارات کتاب قتل امیر المومنین علیه السلام کتاب قتل محسن علیه السلام کتاب قتل محمد بن علی علیه السلام

ابن ابی کثیر

۲۳

کتاب مقتل محمد بن حماد و اصحابه کتاب مقتل نعمه الاستر و محمد بن ابی حذیفه کتاب مقتل معبد بن الرنهبر
کتاب مقتل عبد الله بن زبیر کتاب مقتل سلیمان بن صرد و عین الخور و د کتاب مقتل فحاک بن تیس الهزی
کتاب وفات معاویه و ولایت یزید و وقعه الحرة کتاب حدیث وادی الجاهم کتاب مقتل یزید بن الملب
کتاب اخبار محمد بن ابی بکر کتاب اخبار زید و کتاب اخبار مختار بن ابی عسده کتاب اخبار ابراهیم بن
کتاب اخبار ابن یحیی کتاب اخبار خالد انصاری و یوسف بن عمر کتاب زید بن سبط و یحیی بن زید
کتاب فحاک الکاشی کتاب اخبار شیب کمازی کتاب اخبار مطرف بن العیزة بن شعبه
کتاب انوش بن رهند و بنی نایج کتاب نجدة و حموری و صالح بن صبح کتاب لازار و کتاب سج و اوط
کتاب شیب حموری کتاب الخواص و الملب بن ابی صفرة کتاب یزید بن طومه کتاب خطبة الزمر و غیره
محمد بن شاکر در کتاب وفات الوفاة وفات ویرا در سنه یکصد و پنجاه و هفت و شصت

ابن ابی کثیر و کثیر متبعی

از اطفالی است که در عهد میمون خست خاتم الانبیا علیه آلاف التحية و الثناء بزاوالت صناعات طبیه
و عمارت اعمال علیه اشتغال داشته و در آن زمان بران فن شریف علم و بر سایر اشران و اشال خویش
مقدم بود چنانکه احمد بن ابی اسعید خزرجی که شرح حالات اقبای متقدمین و متاخرین را بنیاد است یعنی خود
او را در عهد و تمیزین بشمار آورده اقبای که در عرب ظهور نمودند صاحب کتاب استیاب ابو رشید
در زمره اصحاب سطور داشته و روایات جماعتی از محدثین را بدو متقی ساخته از آن جمله است زیاد بن لیث
طب الدین لایحی در کتاب محبوب القلوب آورده که آن طب را و اعمال بدو صنعت جراحی و بلی کل
ویدی طولی بود و در علاج ضرب و سوطه مهارتی تام و بی نهایت داشت چنانکه از ترجمه وی که ایکس سطوریک
توضیح این معنی خوا شد نعیم بن عبد الله از ابن ابی عیسیه و او از ابن ابیجر و او از زید بن لیث و او از ابن
ابی رثه روایت کرده است که گفت وقتی از اوقات را از قبل خود بگذرید طبیه رشم رجب اسباب و احوال
زیادت حضرت رسول شرف شدم نظرم بنیادم نبوت افشاده از عدم بصیرت و فقدان خبرت که بر من
آن سرور شبر داشتم در قلبم گذشت که همانا این آثاری است از فایح و داخل در جلد پدید گشته و در نیست که
تنای معالجت نمایم رضا دهند چون چنین معالجتی از من ظاهر کرده و میست آن ظاهر بلاد و احوال را
در اسودی عظیم بخشد پس در سنگامی که جماعتی از اصحاب بر کرده آن سرور را طباب اقبال داشتند چنانکه
تردیک رشم و عرض کردم یا رسول الله من طیبی یا هم و جبر سر فو از اراض ظاهر و باطن و سعالجو آن قدر
متنای آن دارم تا مرا معالجت آن اثر که درین کتب مبارک است ما ذوق غائی تا بزمانی تللیح سبب طبیه
رفع آزار نماید صدق آنکه علی خلق عظیم عرض مرا صفا فرموده تا مبادا که از تجارت خود خجلی حاصل کنم
از زبان معجز بیان فرمودند انک الرزق و الحیة الله یعنی تو رستنی طیب خداوند تبارک و تعالی است

مراد بابت چون نویی اینجاست نیست و چون طیب متباعد نمود که آن جبارت و متاعی وی خارج از رسم و قانوناً
مستغلاً با برتری جلالت از مجلس تاجون بکن بهنو و خویش مساوت نمود و آن کلام معجزان را که آنحضرت باین
ابی رشت فرمودند فعلاً ای از اعلیای معانی مملکت کرده اند از آنجمله سلیمان بن جسان که خود معروف باین غلب
و از تیزبینان طایفه است و شیخ حالش جماعتی در کتاب استطاب بیاید کلام مبارک را بدینسان قیصر نمود و گوید
که چون آن حضرت را پیشتر خواند چنین سخاوت شود که اعمال و صنعت جراحی را را نداشت داشته نه صناعات طبیعه
و معالجات بدیهه را بنده ای مستبر از ایزد بخاری رضی الله عنه روایت شده که گفت شرف اند و حضور
مبارک حضرت خاتم الانبیاء بودم عرض کردم یا رسول الله در سبب دای امر چگونه از آثاری که بر جناب تو
ظاهر میگشت دانستی که پیغمبر خدا هستی فرمودند یا ابی ابراهیم در معارف بشت ندیم دو و نکت راجحی از آن دو بر این
و آن دیگر با این آسان و زمین بود یکی از آن دو از دیگری برتر شد که آن پیغمبری را که با خبر دادند
این است گفت بلی همین است که خاتم انبیاست و زمانی نخواهد گذشت که دین او روی زمین را خواهد
پس نزدیک من آمدند مرا بایک مرد موازنه کردند سخن تر بودم پس داد کس ز حد کس و حسد از کس
سجیدند و زخم راجع آمد چون دیدند که بهم وزن من کسی نیست یکی از آن دو نکت بدگیری گفت بشکاف
طن و سینه او را و پس چنان کردند که او گفت پس طعن و طعن داشتند و بجای خود گذاشتند و مهر نبوت
در میان دو شان ام زدند نبوت بر او ششم و مهرش را که بر خط آخر بود مهرش را در باب شکل مهر نبوت
و ادایات مدیده وارد شده و آنچه شهور است پیش که بسان نشان محجیم و کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله
مکتوب بود و وجه دیگر بجهت خاتم نبوت ذکر کرده اند که ایراد تمام آن درین مقام خارج از سبک توفیق این کتاب
لکن انبوشتن آن مبارک نمود و در کلمات این ابی ریشه است که گفته است طیب با بجا و عسل
یعنی تدبیر و مائل لازم است چه اعمال یا امری است خلیه و خطری عظیم او را و پیش و نظیر اندازی است

ابو سهل المصنعي الطبيب

حکیمی فرزانه و هوشمند طبیبی عالم و هسانه بوده در سنون علم و عمل شجره آفاق و در اقسام حکمت نظریه
ماده ایام بود بحدوث ذهن و وحدت فکر و یکی تصنیف سرآمد دانشمندان عصر و در حسن خط و مراتب و اوجیه
یکانه و سرآمد مخرج خزرجی که یه بخدا آن طبیب و دانشمند کتابی دیدیم که خود در رشته تالیف کشیده بود و آن
مشتمل و مخوی بود بر ذکر حکمتهای حسدانی که در آفرینش انسان بکار برده است از آن کتاب را از فرط
و اتقان و درستی الفاظ و معانی بر سایر متون لغاتش برت است آن حکیم دانشمند مطالبی که جالبین
در کتاب منافع الاعضاء آورده است خود در آن کتاب شریف ذکر نموده و با عباراتی فصیح و پیرایه
رشتن و اسامای غنی آن کجینه را از فراید کران بجا مالامال کرده است و از آن روی خود در و بیاورد

ابو سہیل

۲۸

برسپل مناخرت کویدر اتب برتری این کتاب را بر آنچه بایوس در انبیا آورده انکس نیک شاسد که خود
 بکینه داشت و زیور انصاف آراسته باشد چه بر کس از زیور دانش عاقل باشد و او بر انشای آنکه از طریق انصاف
 گذارد جتنا کاهن بر جرح را بر راج خستیا کند پس مناظر اعتبار رای دانشمندی است که داد انصاف و محد
 و هم رتبه تیز را شایسته باشد تا آنچه من فراهم کرده ام و مسرید و دیگران کشته اند نیک استعفا نماید و بی آل را رنج
 و تفصیل هم در این کتاب بنهایت تهذیب و تحریر کرده ام و در تسبیل عبارات و ترتیبانی و اجمال مفصلات
 و اظهار و قایت نکته فرو کرده ام و آنچه مانع بود و یکسره احتاط نموده ام پس از نتایج مناظر سب و قایت یکا فیه
 و تحقیقات و انید در این کتاب درج کرده ام که از بنایت وقت و بایکی بر اصحاب فطانت پوشیده بود و یکم بر
 آنچه را دیگران تأخیر انداخته بود مذمدم داشتم و آنچه سزاوارت قویق بود بتاخیر انداختم در پایان کتاب
 مبادی فن را که بر آن مسائل است در بجای خود آوردم و متب الدین حب الدین جیم من علی که از انبیا حکما بوده
 گوید در سان مستقیم و متاخرین اطمینان ندرای مذیده ام احدی را که در فصاحت کلام وجودت پان
 مانند ای سهل باشد برستی حسن معاینه بایکی الفاظ جمع نموده و بر اسلوبی که ال فن بطریق دانش سخن را
 و گویند شیخ الرئیس ابو علی سیاه نمی از زمان نزد و می تمیل نموده و اوسل سیمی دتها در حضرت فارزم شاه
 ابرو العباس امون بن امون لطبات و منادست اختیاص داشته چنانکه در شرح حال ابوریحان شهناز آن
 یاد شده قطب الدین لایسی گوید که اوسل سیمی در موقوفات خویش آورده آنکه چون از بنه عنوان را احتیاطا
 بسیار است لاجرم زمان انقطاع حیض مختلف بود چنانکه بعضی را درسی شش سالگی منقطع گرد و چون خون
 قطع شود بالضروره حمل نیز منقطع گردد و انقطاع حمل تا از آن است که حیض را غذائی واجب است و چون
 خون حیض نباشد غذائی نیابد زیرا که آن عقیدت خطای حیض است چه خون حیض فصله رود یا است که طبیعت
 همیشه آنرا کرده داشته و خود دفع کرده است پس چگونه منقور شود و کچنان فصله رو حیض منقور را غذا
 و مال آنکه او را مزاجی لطیف و ترکیبی ضعیف و قوای سست و رطوباتی بسیار است همه دانند که حیض
 از ادنی شوثری متاثر شود در منقور چگونگی توان گفت که این فصله رود یا مودیه غذای حیض تواند شد
 پس طریق جواب آن است که انقطاع حیض را در ایام حمل سبی دیگر دانند و آن سبب چنانچه فصل سلیم که کم
 آنست که چون نطفه در رحم قرار گیرد و کسوت اهنان پوشند و رحم بر او شمل و مخوی شود و از قوت
 قوه ماسکه او را کف داری کند و خون نیز متابعت او مسکوت و مجس گردد و دیگر آنکه کثرت او حیر رحم
 حیض را منقطع سازد و ذوات عرق نیز فشرده شود جواب گوئیم که خود مسکام تولد تبریطیب از لاق
 خروچ حیض را اعانت کند و اگر نه چنان بودی که بشیج گذشت بنایستی در یکجام تولید در زمان نفاس
 از احوال آن مقدار خون دفع گردد که هرگاه و میزان وقت بمنجد با خون حیض نه به برابر باشد
 و هم اوسل گوید اگر کسی ایراد کند در موردیکه خون حیض حیض را غذا نباشد پس غذای او چه خواهد بود

ابن سہیل

۳۷

کرم بنو دسالم ترخونیک در بن حال است بمعرف غذای جنین رسد و اگر در آن خون فسد باشد توفه میریزد
 آتزانجا اگر دو نیمه شش جنس نماید و در جنس کام ولادت و نفاس خارج گردد و قطب الدین در مقام رود و اقرضه
 بر آید و گوید که ابوسهل درین سلسله بخلاف اجماع سخن را زده است چه طلمای جنس مقسوم گردد و اندک زمان را
 در زمان حمل خون جنین متغیر و به قسم قسم گردد و قسمی غذای جنین باشد و قسمی بر پستان صعود کند و لبن گردد
 و قسمی در پستان بلانده و به کام ولادت بخارج جنین نماند کند و در زمان نفاس دفع شود و متولدین متغیر
 اگر مولانا جنین محمد بن ابدی علیه السلام بفضل فرماید ای طفل چشم بصیرت بخشا و از دیده و حق بین بشکر
 که ام مذ بر در رحم بد پر جنین قیام کند و با آنکه خود در شیمه و شیمه در رحم و رحم در فضای بطن است پس جنین
 در آن غلظت ثبات از کجی تحصیل غذا نماید و چگونه در بطن دفع و دفع ضرر خویش قیام دارد و بد آنکه
 غذای تبارک و تعالی مستغرق فرمونه که خون جنین بسوی جنین یابد و چنانچه نباتات از آب غذا گیرند جنین نیز
 از آن خون ستمندی شود و آن غذا هواره و نزد وی موجود باشد تا خلش رسته کمال یابد و بدنش محکم
 شود و جلدش بر ملاقات هوا استوار کند و به برش بر ملاقات خضار قوت گیرد پس در مختص بر آید
 مستولی شود و آن در خود جنین را از شیمه خارج کند و در عرض ولادت آورد و بعد از آن چنانچه جنین
 حمل حاجت نباشد بر پستان مادرش گراید و در غم لون در کون شود و نوعی که موافق مزاج مولود باشد
 صدق الله و صدق اولیاء و هم قطب الدین گوید که ابوسهل خود در آن افتاد و مفسر بوده و این عبارت
 لان هذا من اجل عندک در افراد او تأکید کند استبداد که ضایع عالی بر طایبان حقیقت حق را
 کشوف دارد و ایشانرا بر راه است و طریق درست هدایت کند از کلمات ابوسهل است که گفته
 فومله بالثبات بعدا کله خیر من شریة الذوا الشافع یعنی بعد از خوردن غذا و در راه
 خواستن بوی خف و تحت دفع مرض از هر دو انی نافع نافع است بطبیعی عرض سمرقندی در چهار معاد
 چون سلطان محمود سبکگین شیخ الکریم ابو علی سینا و ابو علی سکویه و ابن النجار و ابوسهل سحی و ابوریحان
 و ابونصر خراسانی را از خواهر زم شاه طلب کرد و ابو علی سینا و ابوسهل سحی صلاح خود را در آن دیدند و خواهر
 مانند لاجرم از نزد خواهر زم شاه پیرون شدند و دلیل با خود برداشته در زمانی کمتر از یک روز و شپته
 از باز نزد فرسنگ با دیه پیونوند با دوا و قریب چاهی سبز و آمدند ابوعلی تقویم پیرون کرد و در پستان
 فرج معلوم نمود شرایط استخراج گنجی آورده و ابوسهل گفت چنان کنم که درین سفر راه که کنم و شدت پیون و پس گفتم من نیز
 چنان دانم که ازین سفر جان بسلامت برزم پس در پستان طالع و قوت پیون میرسد و یقین انم عنقریب این بابان از کسب مبرم در پیون
 بگشت که دلیل ایشان راه که کرد و شواخ محو کردید آب یابش عطش پدید آید ابوسهل از شدت تشنگی در کشته شد و
 در فوشت و از کتب معتبره استعدا میشود که ایام زندگانی او زیاد از چهل سال نبود و زمان وفاتش سال چهارم صد و یک
 ستارن بوده است همانا از تقریر ابی سهل کشوف کرد و کشته شد و این کشته زان شخصان بنویسند و پیون میرسد و فوشت زیاده و فوشت زیاده و فوشت

ابو ریحان بیرونی

۳۶

شماره مینوی را از دیگر کواکب بزرگتر اختصاص داده اند آن است که آن کواکب با بیضش اختصاص تمام است و کتب آن بجم
داشتند از بهر آن است که کتاب او آن از اول تصانیف است و این اندوخته اش بر آن نوشته کتاب
مختب اطلاق کتاب الجواهر حکمتهای خدا تعالی در خلق بهمان کتاب در علم طبی کلیات طب در دو مقام
معالجه در اول اختصار کتاب محلی رساله در دو باب کتاب در زیاده و کمبود ابراهیم بن موسی خوارزمی

ابو ریحان محمد بن احمد البیرونی

در انواع صناعات و فنون ریاضی و اصناف علوم بنیادی گزیده که فاضل عالم بر این قضیه تسلیم داشتند که در کتاب
نخیزه مانند آفتاب منجم در زود است و چنان بیکانه است که دیده و تماشایش ندیده و بدان شایستگی است که نام
جستجویی بر سریده و الحق و صحت کالات را عجیب و ذریعته است که گویند هیکلش از بلبله و پیردن است که از توابع
و الکاف سینه شده اند و حسن ترتیب و تحصیل معنی است که از پیش جوهر انسانی بدو است از آن بحد که بعضی که
و هم موطن انوش داشتند قدم پرورن نهاده و در خوارزم که از فغان و برآمد اند است بارگشود و در اینجا بعضی علوم
و کتب معارف انباشت گزیده و در اقتباس کالات و اکساب بیانی چنان موطن است که آسایش از تفتیش است
و روز از شب نه است و پیش از علم هر است از بد و زبانش از زبان فراغت یافت و در تمام ایام سال
به پیشبانه و زرا برای تحصیل و تکمیل سادوی میدانست که روز و زربان و نور و زرا از پنج تعلیم و تعلم آسوده و حجت
معه نه اند و زی که قرار بود تا بوزن و با توابع ال و رفاه و جبال و تحصیل و تکمیل او کند همی بر آن سوال بگذراند
تا در صوم و معارج کالات تجدیدی از تقاضا حجت که هر علم و کمال را تحت قدم نهاده از آن بالاتر مقام گزیده
بالل و علم سیر و تواریخ چندان مستقیم که هفتی در دعوی صدق خود با خبر و روایات ابرو بجان صاعدت چو
چنانکه در احوال خوارزمیان چنین گوید که این تاریخ پیش گرفته ام خبر خود اقرار نموده ام که آنچه نویسم از معانی
خویش یا از مسماع ثقات باشد و پیش ازین بی دراز گمانی دیدم خطا ابرو بجان و او مردی بود و فاضل و ادب
و هندسه و فلسفه و عصر و چند دیگری بنویس و کبراف چیزی نوشتی و این دراز از آن و اوم نامت که در ذکر من
درین تاریخ چون همیشه میگویم از کتاب استیغاب فی سنده الاصلطلاب و سایر مؤلفاتش واضح کرد که آن
استاد کمال چنانکه در معقول و منقول مسلم گشت در محوسات و مصنوعات نیز تسلط بود در ابداع صنایع
علیه بانی رسید که دست اختراعش طبقات افلاک و نقوش انجم را در چند صفحه چنان مؤید نموده است که گویا
الروح فلکیه باصفو خاطرش ایام داشته و صور چهل و سه گانه در لوح سینهاش اقسام یافته است باجمود و جود
ذهن و حسن ترتیب بیانی بود که خود در صامت نقش کشی و آثار جزافی ابتکار حجت و سبب بدع تواند چند شد
که مردم از او با هر وقت آن قواعد را بیسند و مطالعت نمایند واضح آرا بزرگ شمارند و در این زبان
بنای بل نقش کشی ایشان بر اصول و قوانینی است که وی اختراع کرده است و ما چون آمد در ویل شرح حال
از آن مولد مبط سئال خواهیم داد با آن احوال آن فاضل بیکانه هرگز مطالعت را بر شاه است و پانزده ابرو بجان

ابو جریجانی

۳۸

استیاریکد و با آنکه در سال پنجمه اعلیٰ مراجع ترقیات صنود نمود و مناظرش بیانش شامت کرده و همواره در پی پیش بود و از آن روی در غرض تفریح و جو زبانی و صفا نماند و بسیار کرد و در هر یک از این بایان برود تا به تمام او صلاح حکمیه آگاه گشت پس بهای تبخیر را با باطنی بکشد و از نواید آن علم خواندی ترقیب داد که روزگار است بختان در شمار عیال فطش معذور باشد آن استاد فاضل محسن تکمیل صنایع و تحصیل مدینه بموده از شهری شهری بار یکشود و گویا کج بنزد او در هیچ سفر نمیدانست است چنانچه چهل سال در بند بختان بسر برد و در روزگاری در از در حضرت شمس العالی قاجار پس این شمشیر که توجبات مخصوصه درست نزد بختان و فاضلان نظام داشت و تبخیر بکند و در ساحت وی بفرز تکمیل و سیاحت مقام گرفت چنانکه در کتاب آثار الباقیه عن تهرنون انجالیه در ذیل بیان نوا چنین گوید که ازین فصل واقعه در خاتم گذشته که صدق شایسته بنام خود قال فیما مضی کنتم ما المیراث الا باصغره فکلت فکل امر لیبب بنا المیراث الا بدو عینه من لکن بقیه خدمتاً لک یلطف غریبه الیه فکنا من ذلک حبیباً ببول یتنودم علیه ما صدمون انکه اگر چه یکی از دانشمندان سلف گفته که مرد را دل و زبانش که در عضو کوکب باشد مردی بزرگ نماید ولی مرا عقیدت چنان است که مردم دانایان گویند که مرد را تا دو درسی بشاید و بشاید اگر بخانه رود و آن دو در چشم همراه بزد و بخواهد اش بجا بوی القنات بکشد و از نهایت خواری که به خانه اش برود بول آورد و با بکلی چون از پیشگاه قاجار پس سوارت جیم بکشد در ملک وی بسر بردم و قتی شخصی را دیدم که خوشتر از در صاحت تبخیر منی و هر دو مازق میدانست چون استی استخراج حکام کند در ادوات جو بقصد تلهفه استیاد از روی جمل دادانی نماید مآثرات که اگر بکی منسوب بنمازند اعتبار سینمودند و از رباطات آنها در استخراج مساوت بجهت خواستم تا ویرا از راه خطا باز داشته بصواب صواب عطف کنم رای مقیم خویش از دست با آنکه در رقت معلولات در هر جزا از من فرو تر بود و بار و دنا سزا با من سخن را ندید و او را شروت و کسبی بود که بر قبح راجع کند و بر آنقدر و کسبی که بر فرزند اصیب نماید پس دیری نگذشت که روزگار با من سبانه شد و کوکب اقبالم از دبال برآمد با وی طاقت اتفاق افتاد و از باب تصدیق و از هر طریق مصادقت پیش گرفت مع القعه ابو رجحان پس از سیاحت وی بنجدت شمس العالی قاجار پس سوادت کرد و گویند نزد وی مکاشفای عظیم بهر سبب آن امیر سپرد و بر فرد و کشتش تعجب آورد و رای و تدبیرش پسندید و او را بوزارت دعوت نمود و وی ثروت علم و حمت کمال را از هر جزا بالاتر دانسته ازین مثل صنایع اتماع نموده چندی در آنحضرت معتمد گشت و کتاب آثار الباقیه را که فی الواقع آثار روحانی است جمع و تالیف نمود و در پیاجان کتاب را با القاب آن امیر سپرد و پارس است اگر چه بنامی آن مجسود بر ذکر تواریخ مستطاب است ولی در فضل و هریاب چندان طرایف آثار و طایف عالیه و ذویت نهاده است که ناظرانش از هیچ علم بی بهره نمی مانند بل سبایل غیبه که مانند لای می مشوره بوده است از کتب متقدمین القاط کرده در عقد نظم و رشته تالیف آورده شرح دهد و از انام آثار الباقیه

ابو حجاز بنی

۳۹

بجانب خوارزم سافرت نمود و کار وی در آن در آستان نامون خوارزم شاه که مطرعل حکما و محل رجال علماء و کبیرین
و در نزد وی چنان محرم شد که در ترغش مردم بود و بجدی در رتبه افتاد اختصاص یافت که خیل هر کار و این هر
گشت چنانکه پیشی در شرح دوستی خوارزم شاه و سلطان محمود از ابوریحان حکایت کند که نامون خوارزم شاه
جانب امیر محمود و تاجران جایگاه داشتی که امیر المومنین القادر بالله بدست حسین که سالار حجابان بود
و بر خلعت و ولایت عهد و لواحق عین الدوله وزیر المله بفرستاد خوارزم شاه اندیشید که مبادا امیر محمود
آزاد شود و بجای هند پرانیش از رسول فرستاد تا اینکه پادان بر بزم و آن که امر است پنهانی اندوی فرا گرفته و بخوار
آورد و بدو سپردم فرمود تا آنها را پنهان گرداند و آنوقت که میبایست این خاندان برافشاند آشکارا گردید
تا شد آنچه شد و رفت آنچه رفت با بجز ابوریحان بخت علم و اقامت در کمال لب خوارزم شاه را چنان شکر
که پایتعلیم او را با علی در بخت کمال رسانید و هم خوارزم شاه بجن خلق رفتار خوش چنان وی را بخت بخت گرفتار
که مدت هفت سال بیکر جای روی نیاد و در چنانکه خود در توصیف بردباری و قدر شناسی خوارزم شاه
چنین گوید روزی سباطش اطکس کرده و بمن در پیش او بودم و جسم بردنی سخت نازل که صخری نام داشت
حاضر بود در سنگا مسکه آن مرد پیاله شراب دست داشت تا نوشید اسبان که در ب سراسی بودند با یکی گرد
و از یکی تیر و بادی را شد خوارزم شاه گفت بخشناد بیا لشادب خوری از بی ادبی پیاله چند است
و من ترسیدم که فرایده سرش را بردارد نامون شاه و بختید و در راه علم و گرم رفت و عهد و زنی بپشت
مرکب جامی چند پیاده لغز نمود تا مرا بخواند من دیر تر رسیدم پس بجانب من اسب دو اسب و خواست
نزد و آید زمین بوس کردم و سوگند دادم نزد و گفتم

الْعِلْمُ مِنْ أَشْرَفِ الْأَشْيَاءِ جَانِبُهُ كُلُّ الْوَقْتِ لَا يَأْبَى

یعنی علم با برتر از هر چیزی است باینده هم عالمیان نزد یکسان پائید و آن خود نیز کسی نرود با آنکه مرا به ان کردار
نیست و کفارش با توین شکر کرده بود بدین سخن خلتی بجز بستم مغرور

لَوْ كُنَّا الرُّمُومَ لَذِينَادُنِيهِمَا لَمَّا اسْتَدْخِلَتْكَ فَالْعِلْمُ يَكُونُ وَلَا يُفْنَى

یعنی اگر این رسمای همواره نبود مرا این درخت نیز تو را احضار نکردی و خود نیز تو می آیدم زیرا که علم جسم چیری
لمبذی گیرد و هیچ چیز بدان لمبذی نگیرد و تواند بود که نامون شاه اخبار معتقد عباسی را مطالعت کرده است
که روزی در بستانی دست ثابتن قره که از افخم و حذاق اطلاب بود و که قریه تیج میخواند و کلا دست بخت ثابتن بپرسید

كَأَنَّ يَدِي قَدْ وَجَّهَتْكَ الْعِلْمُ يَكُونُ وَلَا يُفْنَى

یعنی دست من بالای است تو بود علم را بر بجز لمبذی است چیز را بان لمبذی باشد آورده اند آن تا کمال نیست سال آفرین
با تیغ الرئیس ابو علی سینا و ابو علی سکویه و ابو سهل سیحی و ابو نصر عراقی و ابو انجیر ابن چهار در سلک مذاهب و خاصان
خوارزم شاه منظم بود چنانکه از کتب مشهوره مانند تفاهیس القهون و حبیب اسیر و زینب الجاس و کتات

اَبْرِيحَانِ مَرْوَنِي

۳۱

کوی جزیر تو پوشیده نیست بر از نیل واقف بنودی ابو ریحان طالع تحول خود سپردن آورد در آنجا از آن ماری
 بی کجایش خبر داده بود سلطان روز غصب رفت و مغرور و نا اوار از بدندان برود و تا شاه مجور و مجوس باز و در طول
 مدت کنش پیش ابو ریحان راست گفت و از علما آن بک غلام نامزد بود که او را خدمت میکرد و بخواج او بیرون می
 آوردن ای آمد روزی این غلام در عزرا غریب میگذشت فاکل کوفی او را بجا انداخت و طالع تو چنانکشی ای می
 بدید به تا بگویم غلام دو درم بدو داد فاکل گفت عزیز می از تو دوری است تا سه روز دیگر از آن پنج مخلص کرد
 غلبت و تشریف پوشد و باز غریز و گرم کرد و غلام بر پهل شبارتین و داستان خواج گفت ابو ریحان رانده و آ
 و گفت ای ابد ندانی که در جهان بایمان باید ایستاد و دورم بیاد دادی گویند احمد سینه ش شاه خدمت می طلبید
 آمد پیش ابو ریحان بگوید آخر شکار که سلطان را خوش طبع یافت تبرقی علم نجوم و رسیان آورد و گفت چاره ابو ریحان
 دو حکم میکند در عوض زندان رفت محمود گفت هر دو بخش خلاف رای من بود و پادشاه آن را نمن بر من
 رای ایشان باید گفت تا از ایشان بهره بردارند آن روز اگر یکی ازین دو حکم خلا شدی و او را خوب بود
 فردا بجوی تا او را بیرون آورند و اسب سار و هزار دینار و طلا می کنیزی بدو دهند همان روز که آن غلام کو
 گفته بود ابو ریحان را بیرون آوردند و تشریف بدو رسید و سلطان از دودنخواست با ابو ریحان گفت اگر خواهی
 از من برخیز و دار باشی سخن برادر من بگویی نه بکلم خویش ابو ریحان از آن پس سیرت بگردانید و این یکی از شرف
 خدمت پادشاه است چون ابو ریحان بماند رفت اخلاص بیست او آمد خدمت فاکل که با ایشان بخت عجب افتد
 کس فرستادند و او را بخواجند سخت لایعلم بود هیچ چیز ندانست ابو ریحان گفت طالع مولود دادی گفت دارم
 طالعش بکرمیت دیدم غیب بدرج طالع بود تا هر می گفت اگر بر میاید بصواب نزدیک می آمد و همان پیش آنگونه
 روایات و حکایات را از خرافات شمارند همانا پس از دانی بخوارم سعادت کرد و بطل ماطفت خوارزم شاه بنیاید
 با جا و جیه و قدر رخصت بر بزر چون ثمن او مقتول شد و دولت آن فاکل از آن فقرات یافت مصلحت وقت در آن
 دید که با کج غرت در کج غرت بشهر علوم و تالیف کتب پردازد چنانکه برخی گویند ناشت سال در آن شغل شرف
 می اوقات بگذرانید تا در کار مباطع عمر سلطان محمود بکلیک در نور دید چون ابو سعید سلطان محمود برین بود
 و امین المذبحی بدو برادر بک سلطنت نشست ابو ریحان بخواطف می نهایت سعودی تا مدت سخن اختیار کرده از
 انعام سلطان محمود خطی و دریافت مگر انعام و سپس مراحم خسروی را در آن دید که در تالیف کتابی پرداخت
 آنرا بالغاب بیاوینی پاراید و نام نیک او را بر صف و روزگار باید پیوند و سپس قانون سعود را بنام وی تالیف نمود
 چنانکه خود در چهارچون کتاب عباداتی آورده که مفادش برین شرح است اگر چه آن خسرو باذل لذت بخت
 بذلت هیچ نیست آنگونه بکشد سعوده منعی است که تن اذی ندارد و در او بر و جزا نخواهد و علی عمل سلیم نصیب نعمت را
 بکرم صریح حرام شمارد صاحب کرم است آن خدیو مزدوست علاوه بر لطف عام چنان فضل خاص برین زیرش نمود
 که شکری از پی شکری تخم گشت قطره از بحر حاشا آنکه در این آخر عمر از وفور اسباب و حصول مال

ابو حیان سرفراز

۴۲

بربط ساطع علم نبروی نه دست بنشید و در ملکات باریا ننگین حضور حکانت ترقیم از روانی داشت و مرتبام بلند کرد بان
که آواز و نقل صفت علم را با نقاد و اصحاب نموده با نیکو آن گریست بی پایان که خوابان در باره سبب کان خود
مرعی میسازد در حق بن سبذ دل داشت با انکس بن بند و خرق آن بره غنیمت کچو شکر کرداری توانم کرد بهمان ستر
که خود بخیر و تصور عارف نامیم و چون تفائیس علوم را در آن حضرت عالی تسبی تمام است این رساله را که در
تجیم است بدیت نمیت دانسته و سبیل قریب قرار دهم پس از تمام کتاب تا فن سلطان مسعود و مفضل بنر و نیا
مستور نموده تا بر غیبی یکبار نفوذ خالص عمل کرده نرود و می برود و چون بایستد در خود را از آن الا ترمی شتر
که اوقات فرخنده را ببط آنما مسرور و در لاجرم قبول نکرد و گفت همانا این بار مرا انکار باز دارد
مرد منده ان دانند که نقره میسرد و و علم می ماند و من بقوی خود هرگز معارف باقی را بر بخار فانی نرودم
و نموده از فضایل آن استا و کامل مناظرات و سباحاتی است که در یجده مسئله طبیعیه بشیخ الرئیس ابو علی سینا
در میان داشته است و جنای آنانی بر سکون ارض است و بر کل جمیع اجسام باین مرکز و استماع خلاد و الجبال
و خبره لایعجزی و تنای ابعاد و اشال آنها بکبر بن خرق و در آن رساله که سطح انظار مستقیم و سطح افکار متساخین است
تا لکن از نایه نقل و پایه علم آن و وحییم کجانه آگاه شود در تاریخ الهی مستور است که ابو یحیی آن اشعار
او ب از دست بهادر در هر جایش شیخ الرئیس را الفتی الغافل یاد کرد و آن سخن بر طبع شیخ کران آمد از جوا بهای
مسائل در سپان او میچیده و بشاگرد خویش او عجب الله معصومی احوال او را حواله نمود و معصومی بوی
که هرگاه برای مخاطب حکیم الفاعلی خوب و کلماتی و پسند اختیار می نمودی با طریقه حکمت نزدیک بود او را مضافت
از آن شهر است که در شماره آید یا قوت حموی گوید و قتی بجایع مرو در آمد در وقتان آن سجد فرست
اسامی مولفانش دیدم که در ادواتی چند باطنی در هم و متفرقه نوشته بودند و چون بر شردم شفت و ورق بود
برخی گویند در یکجام حمل و نقل زیاده از یکبار شتر بود ولی دست حوادث چنان شیرازه آن تصانیف
نفسه از یکجاست که از آن بسیار جدا اندکی در میان نیست مگر زاده دانشمند وزیر علوم که در کتاب علوم ریاضیه
و سایر سنون رود کاری بر برده است از بدایت تحصیل تا کنون که سنه هزار و دویست و نود و چهار هجری است
در هر محل و هر سخن از نونفات آن فضل کجانه نشانی با خجست چون شنه که آب زلال یا پد یا صامی که اهل شوال منیه
باجدی بیغ هر طور توانست چند جلد به دست آورده و اینک کتاب قانون مسعودی و کتاب تغیم بزبان عربی و پارسی
و کتاب استیجاب فی صفة الاسطرلاب و آثار الباقیه عن المهر و انما فی در مخزن کتب می موجود است و کتاب
آثار الباقیه را یاری شری نوشته که توان گفت که بر یکایک این شرح و تفصیل کنی کشی بانی از جانب محس خدیجی تاج
لاذال سغیان شکوفا و اینک به صد جریده الفضل مسطورا خلفد و سکت دینا و حقیقتا
باینجا نمودها و ابراز کندوها و اظهار خفایاها و ابراز خفایاها و تحریق مقاصد
معضلاتها و تفسیر غوامضها و مشکلاتها فقلینک حق الشریع السلام و اللف الحیده و الا کلام

ابو حجاز سوزنی

۴۲.

باجواز تمام آن موفقات کرسی دارد همان است که در کشد و مضافی که آریانه خبری و میان نیست این است
 کتاب تجرید اشعار و الاوزار کتاب الاستشهاد با اختلاف الارصاد کتاب التمسس السانیه للمؤسس
 کتاب فی اخبار البقیة و الترامطه کتاب التخیل صناعة التوفیه کتاب العالقات و الاراد و الدیانات کتاب الحجاز
 کتاب فی العجایب الطبیعیة و الغرایب الهندسیة فی العرائم و الظلمات و الزخبات کتاب الارحام کتاب خالیه علم الهیات
 کتاب تطیح الکرمه کتاب لعل الاصلطراب کتاب هیچ سودوی کتاب بنده بنات لاکر نصیج مسافات الساکن
 کتاب الاخطال کتاب دلائل اقتبسه رساله فی تندیب الاقوال معالیه فی استعمال الاضطراب لکری معالیه
 غائی حواری الزلزله کتاب الصمد له انتصار کتاب بطیوس کتاب الاطوال لغرس و کتاب تاریخ الهند
 اگر چه آن بر تالیف تصنیف که یاوت حموی مثل کرده است محل تعجب است ولی بآن اشتغال و مباحثه
 که در باره و بهال شگفتی نماید که سید هنکام که طایر روحش پر و بال میگوید و آشیان پر و بال کند و در بی
 در زمره افضل بود و باجانی آفته بایش حاضر گشت و چون ابو رجحان چشم کشود بدو گفت در باب حد و آفت
 و در نمی تبغی سخنانی کنی اکنون بخواهم حق سئد پان کنی گفت کون مقام سبوال و مجال جواب نیست گفت
 فرخنده رفیق هر که در این عالم بارگشاید بفرورت بدان آن رخت بر بندد ولی مذامب عقل حکم میکند که من آن سئد
 بدانم و بایم از آن بهتر است که مذام و جان سپارم به لخواه وی حق سئد را پان کردم و چون سخنانم باند
 عمر ابو رجحان بپایان رسید برخواست طریق خانه خویش که قدم هنوز آن سافت طی و قطع شده بود که رشتش
 قطع شد و در آتش نامه و شیون از مرد و زن بلند کردید و آن واقعه در سال چهار صد و سی نبود و چون سخن ازین بگفت

و بدو کوی بیان آمد فیضیه از اشعار این ستاناد و در شعر

یا شاعر لاجانی مخبر علی الآد	فألم یخبر عن الذم من آد
و جعلنا خطابی فی منیما	کلا فله غنونا ذین
وذا کیرانی فوالی فی منیما	وکنن الله حقا غایما
اذا کنن لغیر منیما	وکنن لغیر منیما
ابی ابوبکر بنیخ بل آد	تم وذا الذی فی جماله لک
المنج و الذم غنک ابنا	شیان منیما لک
فأغنی عنهما لآد	الله لا یوفی منیما

ای شاعر بافضل هرزه در آبی که طریقی بود کوی را بحیری سقیم دانسته محضرم را کشوده باز انسان خود عقده
 برداشته در مسراج ستایش از طبع روان فضل و هنر را بد فوج خاطر گوشت کنی عجب باطل مدح من و تان
 متاین را بر خمت فضل و اعتبار میسند از چه خوی رشت و فصلت ناپسند لایق مذمت است نه تسبیح
 آن بافضل از قافی و الجلی از در ریشخند در آمده تاریش و سپلم شانه تیر کند و ایمنه مذام که من ریشخند

ابوحنان بن روفی

۴۲

دست منبرش بوی هم قرار داده بودم و او حال استانهائی که مراد باب حسب آورده بودی همان است
گفته‌ای و آن در خصوص نسب بن گویم ندای سوگند کن نسب خویش بخویشناسم بی از نام حسب در همین
دانه ام که ویرا اولوب گنیت بوده و از هر ضرر و کمال بچو و بجزه نه داشته و والده را هم تالک احطاب گنیت
ای بر آکسن شاعر بر تو سر نهاده که سناش و کجوش حقیقت کوئی و بداجونی و عقیدت من کیاست و از نو ساد
که مراد آن را تب مناقب که دعوی کرده معات داری و معتد خویش آن خطر را بجزنداری و بزرگوار است

فَلَا يَفْضُلُكَ بَيْنَ مَيْتَ تَوَابُ فِي حَقِّ نَفْسٍ وَافْتِخَا
عَلَى كَسْرِغِ الْيَتْلِينَ طَرَا إِلَى تَوْحِيلِ التَّرَجُّعِ وَفِي

ماصل نهاده اند که زمار بدان نرمی که در درس مستفاوت از من شایسته گنی فریفته چه بنگاه شمی و جنگ در ورطه ها
قام نش و جن را سبقت گیرم چون از مطالب غلیظه و بر بیان تنهی رفت اینک با بخار زوده در شرح مظلومات
پاره کتب و بعضی مسائل او من را نیم از شایع افکار و بدایع اشارات فاضل بکجا بعضی مسائل طریقه و مطالب عالی است
که با فقدان اسباب و نقصان آلات بحسن ترتیب و تکرر دور من برای آنها اینجا قانون و تیسس سامی کرده است
که بر کس نظر اندازد در آنها فانی کند بر رتب علم و مقدار فضلش اطلاع یابد من جمله اصول و ضوابطی است
که در قیطع کرده زمین و بریم نقشهای جغرافیا در مصادی و غولات خود آورده است اگر چه نگاشته اند و با آن قواعد را
از دوز اسباب و کمال ادوات باطنی و مایع کمال رسانیده اند و لی هر زمان این اشارات بشنود و آن اشارات
پسند بقضای الفضل المقدم او را بزرگ شمارند و شاید بر قسم تحسین اند اینک محض افیاح آن رموز و کشف آن
آنچه در آثار الباقیه در باب ترسیم نقشهای جغرافی ذکر کرده است حاصل مراد او را بیان کنیم ابوحنان که دید بجا و بنگه
در قیطع منازل قمر و صور که اکب در سطحی ستویه میانید می توانستند چیزهای نیکو بر کرده ارض است قیطع کنند و من فرج
در این باب شرمی ندیده ام و آنچه گویم از شایع افکار و لواحق خاطر خویش گفته باشم پس مرا معذور دارند و اگر
خطائی در یا سبب محض کرم بر من بنمایند محض معذور و آنکه ترسیم و قیطعی که از کرده ارض منظور است ازین دو
پروین نیست ادوات قیطع دو ایرضیمه و صغیره است که بر کرده ارض واقع یا سفر و مض باشد ثانیاً قیطع نقاطی است
که بر این کرده واقع یا سفر و مض باشد اما قیطع تحسین پس باید دانست که دو ایرض و مضه در نصف شمالی است
یا در نصف جنوبی مثلاً در قیطع دو ایرض شمالیه سطحی ستوی فرض کنند که با قطب شمالی یک نقطه تماس شود و هم
موازات و محاذات داشته باشد با سطح و ایرض معتدل النهار پس مخروطاتی توهم نمایند که راس آنها در قطب
جنوبی باشد و سطح آنها گذر کند بر دایره ای که قیطع آن مستقو و است و از آنها نیز گذشته سطح ستویه
مفروض متصل شود پس فصل مشترکی که میان سطح ستوی مفروض و سطح مخروطات است قیطع آن دایره
که بر آن سطح شده و اما قیطع دو زمین آن نیز مانند نخستین است چرا که در جای مخروطات خطوط متوهم شود
پس سطحی ستوی فرض کنند که با اعداد قطبین یک نقطه گذر مثلاً در قیطع نقاط شمالیه از قطب جنوبیه

ابو بحار بن زونی

۲۵

خطوطی اخراج کنند که آنها با نقاط مزور کنند و از آنها که شش به سطح مستوی مفروض متصل شود پس مثلثی که میان سطح
مفروض و طرف خطها واقع گردد و سطح آن نقاط است که بر آن سطح شده و صفائی را بر مخروطات را در قطبین قرارند
بلکه آنها را بر استقامت محور داخل کرده یا خارج آن فرض نمایند پس در سطح مستوی مفروض خطوط مستقیم و دایره و
تصویر و شکل یا دایره و بیضی که در آن بود اگر چه اوجا حاد و این باب منتهی آورده است ولی برین سبقت نداشته است
و بعد از بیان آن بر آن مطلب متفق شده و از آن قواعد قطع نوعی دیگر است که من استوائی نام نهادیم
و در کتب متقدمین خود ندیده ام و آن بر این وجه است که آنچه از دایره و نقطه بر صفحه کرده واقع است بر آن
خطوط و سطوحی که موازات محور کنند را نیمه یا بر سطح نصف النهار خطوط مستقیم و دایره و خطوط تصویر و شکل شود و
ولی در اعمال این قاعده اجزای صفحه زمین بر یک نسبت قطع شوند پس مناسب ترین این است که دایره و صفحه که
رسم کنیم و هر چند بزرگتر باشد بهتر است و آنرا بد و قطر که از تقاطع آنها را دایره قائمه حادث شود بر چهار قسمت
نمایم و یکی از آن نصف اقطار را بر نو خیزه مساوی قسمت کنیم و از مرکز دایره و بنده مرکز که ام از آن اقسام
نزد کند دایره رسم نمایم پس خود عدد دایره و موازی را مساوی با بعد ترتیب داده میشود و دایره محیط را بر
شش جزء مساوی قسمت کنیم و از مرکز دایره و خطوطی مستقیم بر نقاط تقسیم که در دایره محیط است وصل نماییم تا شکل تمام
پس دایره محیط را تقیام دایره و بر یک مرکز کشیم که از دو قطب است و محیط استواء نقطه نظیر سید و طول فرض کنیم و از مرکز
جدول طول و عرض نمایان طولی هر یک را که خواسته باشیم از بعدانی که بر این نصف کرده و اتعین میباشند بر داشته و از
از نقطه سیده که نسبت بسیار با اندازه درجات آن طول میساریم تا نقطه که متقاضی در جدول آن بلد باشد و اوقیت
باستقامت خط که بر کمر منتهی است بقدر درجات عرض آن بلد از دایره نو که از می شماریم هر جا که رسم کنیم موضع آن
و آنجا نقطه نشان می کنیم و این عمل را در جمیع بلاد دیگر در این عرض واقع میباشند جاری نمایم مثل همین عمل را در دایره
نگار می کنیم تا جمیع بلاد بر صفحه دایره قطع میشوند و بعد از آنکه دایره را با لوان ششگانه بدان و صفحه طرح می کنیم
بهمان قسم که بر صفحه زمین واقع شده اند تا مشهود شود و اگر چه سائل مذکور به نسبت بقدرات و شرفات مساوی
نهند من در نهایت اتفاق است ولی از سلامت ذوق و در زان تعلیل بی طرح دیگر ضمت کرده که در دایره
ذکره قطع بعضی معایب دیده شده که معایب آنها وجه ذیل مرتفع میشود مناسب تر آن است که در رسم و قطع
آنچه را بکار بر ندیم دایره رسم میکنیم و در قطر آنرا بر یکدیگر عمود ساخته جبات اربعه را بر چهار طرف آن نشان می کنیم
و هر دو قطر را در چهار جهت بی اندازه استوار میدسیم و هر یک از چهار نصف قطر را بر نو خیزه مساوی قسمت می کنیم و محیط را
هم بر سید و شصت جزء منقسم میاریم بطریق مشرق و مغرب را که دایره و ایری طلب میکنیم که هر کدام مرور نمایند بر جزی و از
قطر و دو نقطه شمال و جنوب و چون مراکز به سمت آن دو ایر آن قدر تو سهار رسم می کنیم که در داخل دایره بی طرح افتد
پس یکصد و هشتاد و سه رسم شود و قطر و ابراجهای مساوی قسمت نمایند و جمیعاً از طرف منتهی شوند به نقطه شمال و جنوب
و اینها دایره طول باشند پس رجوع می کنیم بخلی که از نقطه شمال به استقامت قطر نموده و بر آن خط مرکز دایره را

ابو حنیفہ رضی

۴۰

جب کہ مرکز زمین پرستے نقطہ میانی و دھند کہ بر فرض شرق و مغرب انداز محیط و نقطہ کہ نزدیک مرکز است از قطب و بعد بر سر
نقطہ دوم بتیم محیط و قطب کہ آنقدر عدد و ایره رسم شوند پس در نصف جنوبی مثل همین طرا جاری میست نیم خطی که از نقطہ
مغرب برست است فطر خارج شده تا قدام و از عرض بعد و یکصد و هشتاد و رسم شوند و مرکز آن دو و ایر طول را یکجدا
بشماریم شصت و یک از و ایر طول را بر یکصد و هشتاد قسمت نمایند و نقطہ مغرب را بعد و طول فرض کنیم در شرق
و مغرب را ایره کنند و از نقطہ مغرب بعد و جات طول را بر خط شرق و مغرب بشماریم تا شصت و یک معلوم شود و از آن
روی بعد عرض بعد بر شمالی باشد و بر جنوبی بشماریم هر جا رسیدیم موضع را بر خطوط است و اندازیم مثل را در سیاه
جا و بار می نمایم دوم از آثار لطف تربیت وی لفظی است که او را در مسله حرکت ارض حاصل شده است چنانچه
در کتاب استنباب در مثل خط لای زور می عباراتی آورده است که بر کس در آنها تامل کند و اندک که نیست
آن مذنب و ملوک آن طریق را برستی تمام داشته است **قَالَ وَقَدْ دَانِي فِي الْقَيْدِ الْبَحْرِيِّ كَيْسَرُ الْأَمَلِ**
فِي تَوْجِ وَأَحْيَا بِنَبِيٍّ قَبْرِ مَرْكَبٍ فِي ثَمَانِي تَجَوَّ مَتَانًا أَلْتَرَدُّ بِنِي فَإِنَّهُ جَدًّا لَا خَيْرَ إِلَّا نَارًا
عَلَى أَصْلِ قَائِمٍ يَنَازِلُهُ مُنْجِيحٌ ثَمَّ يَصْنَعُ بَعْضُ النَّاسِ مِنْ أَنْ تَحْرَكَ الْمَرْبُةُ مِنَ الْأَرْضِ دُونَ الْفَلَكَ
وَلَعَسَى هُوَ شَبْهُهُ عَشْرُ الْخَلِيلِ صَبْهُهُ الْحَقُّ لَيْسَ لِلْعَوَلِينَ عَلَى الْخَطُوطِ الْمَسَاحَةِ مِنْ تَقْفِيهَا شَيْءٌ
أَعْبَى إِلَهُمُ الْمُتَنَبِّهِينَ وَهَلَاءَ الْهَيْعَةِ عَلَى أَنْ تَحْرَكَ سَوَاءٌ كَانَتْ لِلْأَرْضِ أَوْ كَانَتْ لِلسَّمَاءِ فَأَنَّا
بِنِي كَلْنَا الْخَالِكِينَ غَيْرَ فَادِيَةٍ فِي مَسَاحَاتِهِمْ بَلْ إِنْ أَمَكُنْ نَقُضَ هَذَا الْأَعْتَادُ

و بخلیل الشبهه فذلك نو كوالا الطيعين من افلا مقية

که در آیه بعد بجزی اسطرلابی بیست و یکم که از شمالی جنوبی مرکب بود و آنرا زور می نامید می آتش زیاد و مرا پاشا
و ایرابیا تخمین کردیم چه آنرا بر میلی شمرار داده بود تا فام جات چنان آن مثل و در آن آن صنعت بنا بر حقیقت
نزد می بوده است که ارض را متحرک دانسته و حرکت شبانه روزی را انقلاب مغرب و استند از قسم با جان خود که آن
عقیدت شبهه است که بکلیش در نهایت دشواری است و قوی است که بر رفع و ابطالش در کمال صغوب است
مندی منین و ظاهری است که اعتقاد و استناد ایشان بر خطوط مساحیه است و نقض آن شبهت و در آن عقیدت
بسی ناخوشی است باشد بر کزدن آن شبهه را اقامت بر آن و تقریر و وسیلی شواهد نمود و این معنی طبعی است
نشود زیرا که حرکت مرتبه چاراض و دهند و چارهما شناسند و هر حال بصناعت ایشان زبانی نرساند
و اگر دفع آن شبهت در چیز امکان پذیر بود آن باید راسی دم و وزن باشد با فکار و انظار طبعیین فلا ستمو است
هم که ایشان با شراق نفوس شریضه و در آن مثال را افادات و افاداتی پیاد و زد اگر چه ابرو بجان در آن معتقد
طریق کردی را که قبل از بطینوس بوده اند پیاده است ولی در چنان مرحله که تسلیم متقدمین در تزلزل بوده و اقدام
متاخرین در لغزش آوده است با یکی از فند بطینوس و جماعی که بعد از وی بوده اند طرق خلاف پیش کردن است
ارض اعتقاد کردن در آن وقت کار سهل و آسانی نبوده است هر دانا میداند که از این مسائل قول دادن

ابو حنیفہ دینی

۴۲

از نظر اعتمادی است که فاضل را بحدوث ذبح از ذوی عقل خود بوده و حق را بعبادان دیده است بطوریکه برای اغراض
نداشته اگر چه آن فاضل بیکه بدان معیت بر جای نماند ولی سبک آن سبک است و کلام ذاتی بوده و حج
از آن حقیقت بواسطه امر عرضی واقع شده و اندک تعداد اسباب نقصان آلات و امثال آنها و تمام از طریق آن سبک
که خود در آنها انکار حجت است استخراج حجت درجه واحد است که در قانون مسعودی بیان کرده بعد از تألیف
آن کتاب نفیس اگر کسی بطلالتش نرسیده و از آن مسکتی را ندیده است خواص آن بحر و کامیاب آن مسکن است
سلطان شهید الف پیکت درینج خود روایت مفاخرت افزایسته استخراج حجت درجه واحد را بطریق بر این
نحوه مخصوص و منسوب داشته است چنانکه در باب دوم از مقاله دوم در معرفت اوقات و طالع هر وقت آنچه
تعلق بدان دارد که بدین حجت که بنا بر اصل جدول مطلق بر آن است الی یومنا و این کس بطریق بر این
استخراج نموده و همه کلمات تصریح کرده اند که بطریق عمل باین استخراج آن نیامده و حلیت کرده اند تا تقریب بر آن
و این بنای اندیشه بطریق بر اینی فهم شدیم و در بیان آن طبعه که باین خدایم و هم سلطان شهید در تعدیل سیم
گوید اما در سیر بر تعدیل اول بگیریم و بر خاصه افزایم تا خاصه معدل حاصل شود پس بنامه معدل تعدیل دوم
و اختلاف بگیریم و نگاه داریم پس اگر خاصه معدل کمتر از شش برج باشد بر کزدن و فایق مخصوص از جدول بگیریم
که بعد از جدول موضوع است آنچه باشد در اختلاف ضرب کنیم و حاصل را با تعدیل دوم بر وسط افزایم تا تعدیل حاصل شود
و طالع بعد از عملی پر جنبی در شرح پنج گوید که ما بعد از هر راجع بر این جدول آورده اند و بنا بر جدول حجت بر آن داده اند
و افضل الهندینین مولانا نجف الدین کاشانی که اصل و معدوم قد از آثار طبع لطیف است فهم شده و استخراج حجت
و در آن باب رساله نشان داده و مصنف تمامه تفهیم از طریق دیگر در باب حجت درجه واحد بیان نموده و در
رساله نوشته است صاحب قدرت و انصاف میدانند که منتصف و شارح حق ابرو ریحان را کتمان کرده اند که کتاب
قانون مسعودی و ریزان کتب سلطان شهید بوده است و در اکثر اوقات بطلالت آن غایبی شده چنانچه
از کتب عیاش الدین جمیع شد که از برای پدرش نوشته است و ما خود شمه از آن کتب را خواهم کثافت آن را
قرین محنت و ثبوت خواهد شد با وجود کاش سلطان شهید در سلسله حجت درجه واحد از استغافات و استغاف
خود عبارتی می گفت یا در اعانت و افادت ابرو ریحان اشارتی می کرد و هم در تعدیل سیم که محض تسهیل عمل حلیتی
کار برده است کاش از طریق ثبوت و انصاف در آمدی فرمود که در این سلسله باین حلیت تساهل بود که
و یا تا اوست اگر دیم و برابر او ریتیم و نیز طالع جدول اصلی پر جنبی کاش از جاده استغاف خارج شده چنانچه
از عیاش الدین جمیع سخن آورده در سلسله حجت و هم در تعدیل مکرر کلامی از ابرو ریحان می گفت یا نامی اراد کردی می کرد
با حجت محض اثبات معاد انجام داده و اینک شطری از کتب عیاش الدین را بعینه در رشته تحریر آوردیم و در
روزی در سبکی حضرت سلطنت خداوند که در سلسله بطلالت مشغول بود و قاضی زاده رومی در مجلس
ماضی و حواله بر اینی بقانون مسعودی کرده بودند در آن مجلس قانون حاضر فرمودند آن بر این را طلبید

ابو حنیفہ کا بیرونی

۲۵

چون دیکھیں غنیمت غنیمت نامی زاد و قانون را بوقت برود کہ تحقیق کنند بعد از دو روز آرد و کشتہ نما در بنگل
 تنگی بہت کہ مسئلہ تمام از آن پرورن نمی آید پس دیگر با پیشبید و بان مقابلہ کرد و این بندہ را در آن پرورن
 می یو میغارض شد بدان رشتہ از زمانہ پرورن گرفت بان حال فرسہ بود و محبوس رشتہ در زمانی کہ قاضی آرد
 در مجلس بود و بین کہ نظر بند کی حضرت سلفست مباحی بر این بندہ افتادہ بود کہ سولانا این مسئلہ کہ پسرون در
 و قانون سوودی بہت این بندہ داد و بین کہ این بندہ و چش سطر از آن مسئلہ فرو خواندہ نامی مسئلہ پان
 و مع ترک در آن مسئلہ بودہ استثنی دوم در کتاب آثار الباقیہ بعضی مطالب مشدج است کہ در کتب حکامی آید
 بر این نامہ افتادہ شدہ است من تجدد در باب حبس آری از بعضی چسپا شریکتہ کہ مینہ یکیم غنیمت ان سیرور
 در باب بی آرت برین ذکر کردہ است و بعد از بی مسائل و مطالب پوریان آن مسئلہ و سایر مسائل و قوان
 نقش کشی را کہ حکامی از دو پاسنول سید از خواہیم کاشت و واضح شود کہ در آن مسائل پوریان را
 باطل حکامی ایشان توار و قانون بودہ است و یا ایشان بولبات وی ظفر یافتہ آن قواعد را از او تہا
 کردہ اند در آثار الباقیہ کہ آید بانکہ در ملک چاہے جمع میشود و برد قسم است کہ آہی از اطراف چاہے ترشح کرد
 جمع میشود و سطح آن دہہ با سطح آب جمع ہم کف جسم ترازدست و این قسم را ممکن نیست کہ ہمہ ہمہ جمع آید
 بہ طور و منفی کہ دارد و بان منظور مواش نیاید و کہ آہی میشود کلب نمک چاہے بقوت حرس میکند زیرا کہ آدہ و بن
 ارتفاعی است کہ آری بجا شدت سر از ریشدہ و از مساندہ خارج میشود و این قسم را ممکن است کہ باکات منبول
 مانند فولادی بسند و فولادی از بختین آرد و بعد از کہ منہای آب فولاد با سطح اصلی دادہ مساوی و موازی
 و ارتفاع کردہ کہ بعد قلعہ و سارہ نمک کرد و نیز پوریان در ذیل آن مطلب گوید کہ در هیچ جہت جغرافیہ
 بہ اتفاق آمد کہ بسکی منحنی شود و مردم آن سرزمین جہت فریستی کہ در آن امر دارند از سدای آنک
 معلوم کنند کہ چہ مقدار آب در آن خاک موجود است پس بدان التی کہ در دست دارند رختہ تنک در آن
 پدید آید اگر آب بہ سلامت شوش کند آن مجری و وسعتی دہند و اگر آثار طغیان شہادت شود آن رختہ را
 باناک و آبک انباشتہ کنند کہ مبادا سیلی مہیب در آن مکان پدید آید و در بالای کوبی کہ در میان آب شجر و طو
 واقع است دریاچہ ایستہ بنزد و کہ در اگر در آن یکصد فرسنگ پیاشد و در آنجا آب مانند جزر و مد کہ
 در آب دریا می دیگر پدید میشود و شہو و نیست زیرا کہ سطح مبد و خزانہ با سطح آن موازی و برابر است یا اگر
 سطح دادہ مرتفع است ولیکن مہداری از آب کہ تابش خورشید تخفیف میکند موازن آن مقداری است
 کہ از سبب وار و میشود و از آن روی زیاد و کمی در آن نیست جسم پوریان گوید دریاچہ ایست کہ آن را
 سبز و نامند و آن چشمہ شیرینست کہ در سرزمین کیماک در کوبی واقع است کہ منگور میماند و طغیان
 بعد از یک سیر بزرگی پیش نیست سطح آب چشمہ برابر است کہ میشود کہ سپای از آن آب مینوشد و اصل
 کم و زیاد میشود و در نزد آن چشمہ نقش دو پاود و دست باہر بخشتان و ہم نقش و زانوئی ہسانی پید است

ابو ریحان بیرونی

۴۹

که با و آتجا نجه نموده و هم اثر پاشی قلم در آن گواهی رسد که شش گرفته است و ترکان غرور وقت آنفع واپسند و باطلی آن مکان بجه بکنند
از هر چه بترشده است که دیوان آن دیک بجران واقع شده از سقف آن خنجر که در گذشته شده آب ترش بکنند چون سر متوجه
مانند آب نادر و انوار فصل بستان بطور اطفالی نمی بند و شنیدم که آل بجران یکویند بسیار شده که کهنی بدان سقف زده
و بای آن خشک شده و از تراوش از پستاده است با آنکه مقنای قواعد طبعی نیست که اگر آب از کویسین کلان زیاد شود
لا محاله بر جالت تخت باقی بماند و سقف تر ازین صند تراوش آبی است که از دستون سجد جامع قیر و ان حکایت میکنند
اکنون سائل و مطالب کجای از و پاشی میکند را بچرخ نماید و طریقه اولی از قواعد نقشه کشی که ابو ریحان ذکر کرده است بزبان قریب
است اگر اقلیک گویند و بخرج آن ابرجس است و قریب یکصد سال قبل از میلاد مسیح تعاقده را اصرار و استبداد کرده
و طریقه ثانیه را که اسطونانی نام نهاده است بزبان فرانسوی یکرا اقلیک گویند و با عقا و هندسین و با و اصرار آن فاعده
ایونیوس بوده و قریب دویست سال قبل از میلاد آنرا وضع کرده است و در این از نه در اکثر نقشا برای سنجش که درین
میدارند و طریقه ثانیه در یکی از نقشا فرانسوی که در سال ۱۲۵۵ هجری طبع شده است ملاحظه شد طریقه را بعد موافق است
با آنچه موسیو بایار در سال ۱۲۲۵ هجری بعد از آنکه انواع بسیار از ترسیم نقشا را ملاحظه نموده بود اصرار کرده است حکیم سیول
در کتاب خود که در علم طبعی نوشته است و خصوصاً در آنکه در پاریس واقع است فصل شعبی آورده است و در پاریس سبطل
طبعی نشان شرحی گفته است که با تحقیقات ابو ریحان شبیهی موافقت دارد با آنچه آنجا در پاریس واقع شده و بعضی فاضل و چل شست
و در وسط آنکه که سی شست طرا تعالی دارد و از زمین بلند شود و در باب بجزر و شکای اروپا یا بحری بود که آن روز و خانه
در آن اقل میشود و مسلامه و محمدی نماز و آثار آن خارج کرد و لکن آن دویست سال قبل عقیده ایشان این بود که بجزر
و مجری تحتانی است یکی از زیر کربستان تعقا و دیگری بطرف ماکلت ایران و بانی نیم از و د خانه آب در آن میرزا انجری
دریای سیاه و از مجری و نیم بخلج فارس پیوسته شود و اگر چنان باشد بایستی از اجتماع رودخانه عظیم طغیان آن آب سواحل ایران
و خارج طرغان بگذر و از زم و تات بسیار فرو گیرد ولی از این پنج فوق الی لآن که معلوم شیمی طبعی را کسب کرده ام در پاریس
به آن آن که از پستاد ابو ریحان نقل گردیدم قابل شده اند و معلوم داشته اند هر قدر آب در آن دریا وارد شود و با شست
تجفیف میکند مخصوصاً جمعی از هندوین و تحت این سطر را غور می کرده اند و بجزر و شکای بسیار است و با شست آنجا در پاریس
از آنکه در آن بوده و در عهد خود معلوم خصوصاً حکمت علی بن شرح بوعلی سینا نظری داشته است احمد بن ابی اسبعبه که در کتاب ابو علی سینا

ابو علی احمد بن محمد بن یعقوب بن مسکویه

از آنکه در آن بوده و در عهد خود معلوم خصوصاً حکمت علی بن شرح بوعلی سینا نظری داشته است احمد بن ابی اسبعبه که در کتاب ابو علی سینا
فاضل فی العلوم الحکیمیه فیها جیرا صناعه القلب جیدا فی اصولها و در غنها که روی از علما که از عهدشان سر و آوا
در حق وی دعوی شیع نموده اند علامه شرح ابوالحسن است که در او ایل عرب و جبات و سواد عظمی بود و بملکی وزیر مزارع و در وی
ترتیب یافت و از آن وزیر دینش در غایتها و دید و بهم این اعمید و پسرش ابوالفتح خود و الکتابین اختصاص تمام هر ساینده و چنان
ابو الفتح بفران هند الدوله بملک رسید ابوعلی باستان سلطان سز و دست بشتافت و در حضور وی سزلیست یافت
و از ندای مخصوص شد و چون مراتب اشرف خاطر عند الدوله کشف کرد و بخصب فرزند داری و در حق بنی دل فرمود و در آن

ابو علی مسکویه

۵۰

تا بعین کتاب به تجارت از هر پرداخته و آن کتاب از وقایع عالم تا رسید به هشتاد و دو که سال فوت عند الذی است
پیش نیست و آن کتاب از تفاسیر قوانین است و بر فرایدهای و عواقب افراط و تفریط الهی تمام دارد و گویند این کتاب
و این سیاه صغانی بود و چنانکه گروهی از مورخین آورده اند که روزی شیخ رئیس مجلس استریش این سکویه را دید و شاکر دان
برد و روزی نسیب بود پس شیخ الرشید حری نیز بیک این سکویه انداخته گفت مساحت این جزو را بشیرات بازگویی
این سکویه فی الحقیقت نزدی از کتاب اخلاق انداخته گفت تو اول در مسائل اخلاق خویش کجوش تا سر جم را ساقی کنی
شیخ رئیس پوشی این سخنان خود متعجبی کرد پس این سکویه را بر سپیل حاضر و با بوعلی سکویه در میان آورد و میفرمود میفهمی
مگر ما عاده کردم آخر دانه آشتیم و چنانکه بایستی فهم شو نیست کرد و با بعل این سکویه تا ست عمر را بفرست کارهای بگذرانید و تو
با سلاطین و صدور و اشراف مشغور بود و در او آخر عمر در شمار جمعی از علمای یکانه و علمای شریعت بنیاد دست خواندیم شاه و جتاه
و اعضاء این است و در آنچه با بوعلی بنیاد و اوسل سحی ابو ریحان پردی و ابو نصر عراقی و ابو خیر خوار و با کمال احوال و
بر نسبت با آنکه دولت مغرور و اوج گرفت و سلطان محمود سبک گیسو ملک مصر فرمان داشت بد آنکه که در تفصیل حال ابو علی
شرح هست آن جمیع را نیز بیکت نویس احضار داشت از آن پیش که نام سلطان در رسد بر و با بوعلی از خوف مملو و در
راه فرار کرده از پیش خواند ز شاه پردی شد چون پور و رسید دیلی گرفته اند از راه پیا بان ایستاد ابراق برد پس بر
آن بدستری چندلی کردند و روزی با بوعلی سکویه با شیخ رئیس گفت من از روی طالع خود استخراج کرده ام که در این میان
راه کم کنیم و من از فراتشکی سفر آخرت کنم و تو بعد از من سرگردانی بسیار مقصد بری تا قافاها مانند زابری سیاه ظاهر شود و گاه
و زمین گرفت و بعد و برق و باران عظیم روی نمود جهان را چنان تاریکی فرو گرفت که عقل دور بین و ادا کی
حیرت سرگردان شد و آن طلعت و تاریکی دلیل ایشان راه کم کرد و روز دیگر لصو امانی رسیدند که از هیچ طرف
را نمی دید چون آفتاب بوسط السماء رسید از شدت حرارت روی زمین تا ثقه کشید و قطره آب یافت نشد پس
از فراتشکی ملاک گردید ابو علی سکویه نیز رجعت نهاد و اهل شد بعضی از معاصیرین در کتاب خود نوشته اند که ابو علی در میان
مفون است و اکنون قبر وی در محله خواجه مشهور است مؤید این حال آنکه صاحب چهار مقاله در استان و جلد اول
چنانچه گفتیم با بوسل مسیحی نسبت داده و تاریخ الحکماء و خیر آن مضبوط است که ابو علی در سنه چهارصد و هشت
وفات یافته و از منیرین عصر خود بوده است چنانکه در پایان زندگانی قوت حرکت نه داشت و از روی
کتابهای پسندیده در صناعات علوم مانند علم اخلاق و منطق و ریاضی و منارسی و دیگر فنون پیاد کار با
خواجبه نصیر الدین طوسی علیه الرحمه که شرح ماثل خواهد آمد سبب تعلیف اخلاق فارسی را پانفی آورد
که حاصل مرادش بدین شرح است زما سیکه در استان رحل اقامت انداخته در خدمت حاکم آن بقعه
ناصر الدین عبدالرحیم بن ابی منصور مبادت صحبت فایز بودیم ذکر از فضایل استاد و فاضل حکیم کامل
ابو علی سکویه در میان بود و از کتاب طهاره آن فاضل یکانه که این سه چارمپ در نقش ناطق است

سخن رفت

ابن الجثیر

۵۱

بَنِي كِتَابٍ جَاوَزَ كُلَّ فَضْلٍ
وَصَارَ لِكُلِّ آتٍ خَيْرٌ مِّنَّا
وَوَلَّاهُ قَلْبًا أَزْرَأَ لِحَقِّهَا
بِأَلْفِهِ مِمَّنْ تَعْدُ مَا كَانَ كَانًا
وَوَسَّيْتَهُ بَيْنَ الظَّاهِرِ وَبَيْنِ الْغَائِبِ
بِحَقِّ مَعْنَاهُ وَتَرَكْتُ مَا لَنَا
لَقَدْ نَدَدَ اللَّهُ هُودَ تَدَدَهُ
فَمَا كَانَ يَفْضَحُ لِحَقِّ مَا لَنَا

حاصل معنی آنکه فدای کتابی شوم که بر فضیلت راجع و تحمیل عالمان را حاصل شده است ابن مسکویه که مؤلف آن است مطالب خود را که پرشیده بود بدان تالیف آشکار نموده کتاب اظهاره اش نامیده و نام یکی که کرده چه درین تسمیه حق آن کتاب را داده و شرط رنعت و رنج را در آن تالیف مذکور داشته زیرا که در فضیلت مذکور آن خدا هیچ فرو نگذاشته خواهد بود که پس این که محض این کتابم فرموده که این کتاب نفیس را تبدیل کسوت الفاظ و نقل از زبان تازی بزبان فارسی تجدید کردن باید و دیگر از کتب ابوعلی مسکویه کتاب جاویدان خود هست که بر اسلوبی آید آن چند و چوشتک تالیف کرده است کتاب آداب اهلرب و انفس کتاب ترتیب اسعاد کتاب استیاسه کتاب مذمم العصبه کتاب الفوز الاکبر کتاب الفوز الاصف که زیاده بر سیصد هزار است کتاب محاررات الاشیاء

کتاب مجسمه خواطر ابن الجثیر حش بن سید ابن بن حش

در ربع الاول سنه سیصد و شصت و یک در ایام خلافت الطاهر بالله در عهد او تولد یافت و چون از سنین عشره مراد علی خدیجه میوه شده هوای تحصیلش در سرفرازی و کتاب معالی که مست از کوشش نشست تا خود بر اصول صناعت طبع و فروع اعمال آن آید آنکه بد و بدو بر قوانین علوم حکیمانه از هر چه میباید و حکمت را در بایست ابرار می بیند که یکی از حکمای عصر بود و گرفت و نقل کتب از سریانی عبری و یونانی وانی و بصیرتی کافی داشته است چنانکه ترجمه بسیاری از کتب سریانی بوی منسوب است و آن حکیم دانشمند را حکما و دانشمندان عصره چند آن شود و اند که بنان و بیان را بجا می آید و تقریر باشد چنانکه شیخ الرئیس ابوعلی سینا در بعضی از کتب خود آورده است تا ما ابو الجثیر فکرتش من حیله و لا قوه لعل الله یزیدنا فیها امی ابو الجثیر رب و شانش از آن بالاتر است که در شمار اطباء زمان معدود آید و حسن آرزو دارم دیدار او را شاید چند ایم روزی کند و در موارد دیگر نیز بسیاری و دیگر بتوفیقش لب کشوده و همچنین این رضوان عصری در کتابی که ایراد است از ایراد بر جالبینوس رد کرده است زیاده از حد در آن کتاب از آن حکیم سانس میکند باجمه در ابتدا مذمب نصاری داشته و در او انز و شرف اسلام سعاد و لذت و لذت دیده آورده اند که چون صحبت فضایل دی اطراف عالم را فرود گرفت و رفته رفته بیع مانع و خوار و خوار رسید آن خدیو و سز و دست که که هوای حسد و اذنان فصل را طالب بود و او را از بعد از خود است و در عدا و اقبال و ذمای خویش در آورد

ابن الجندی

۵۲

مقدم و مکرّم میشدند تا آنکه سلطان محمود سبکتگین او را از خوارزم شاه طلب کرد و بغیرین نزد چنگیز
در شین مان ابو یحیایان یاد کردیم و چون او را در اسلام مقبضی بود بروی شفقت آورد و بدینب اسلام نمود
از قبول آن کار انکار نیک کرد و جمعی دیگرش نصاری میکند رایند تا آنکه روزی از دستبانی میکند شد
شخصی بمنی شور انگیزان آید که بر زبان جاری نمود **بِیْنِیْهِمُ اللّٰهُ التَّوْحِیْدُ** **الَّذِیْ اَحْبَبَ النَّاسُ**
اَنْ یُنْشَرُوْا اَنْ یَعُوْزُوْا اَمَّا وَهُمْ لَا یُفْقَهُوْنَ از استماع این کلمات سراسر مایات مالتش در کون
کشته متنی در آنگاهان بایستاد و آستان آید بشود انکاد و میرا قتی روی داده بود و در کار خویش بگریز
و چون نزل معادوت نمود و خواش در بود و در عالم زویا جمال حدیم الشال حضرت حاتم الانبیا صلی الله علیه و آله
و سلم را زیارت کرد پس فرمودند یا ابانجه ترا از کمال عقل و سطره و ذکا که پروردگار ت موهبت فرمود
بسی و در است که از سعادت اسلام مجرم باشی و بیکیش نصاری ندای خویش را ملاقات کنی اینک
بر دست من اسلام اختیار کن پس تخت از خواب بیدار شده در آن مقام شرف اسلام شرف کرده
و چون بیدار شد اسلام خویش را آشکار ساخت و بقرائت و حفظ کلام الله پرداخت و در زمره عظام
ال اسلام درآمد گویند و صنعت خویش را زیاده با نردت و بسیار خویش سیرت بود چنانکه هرگاه تغییر
معالجت او را طلبیدی پیاده بخانه او میرفت و بکفایت این اعمال گذارد مراوده و معاشرتی است
که با ال فسق و فجور و اصحاب ظلم و جور اتفاق افتاده و حاکم سلاطینی یا امیری از امراء وی اورا بخواند
با تحمل بسیار و حشمت خدم و افرام بپوشته غنّی از حجاب و سواران ترک با وی سوار میشدند با آن
شان و جلال محل منظور روانی گشت با مضطاطی قواضع از دست میداد و با قوا و از دایره
و صاف پای نیکنید چنانچه فرموده اند **اِنَّکُمْ مَعَ الْمُتَکِبِرِیْنَ** که کینه بقراط و بانیس نیز بر آن طریق
قدیمی راسخ و استند فرزانگان و دانشمندان در هر زمان و هر مکان هر چه واجب دهند بکار بر زمین
در هر مقام تواضع را نیکو دانند مرغی نمایند و در هر محل خجسته و ابیت را مناسب بپند معلول دارند
فائل شحرزدوری در تاج خویش در وجه تمییز این انکار گوید که سلطان عصر محلی که خمارینا میدند برسم
و قبول آبی بروی مقدر داشت و در و کار وی در از آن محل در دست وی باشد از آن روی او را
این انکار نمایند و بسم نام که اسم جد وی است مرکب است از ب و ن و م یعنی خوب اسم و این طیب و انشده
نمایند بسیار است از انجمله ابو الفرج بن هند از اجله حکما و ابو الفرج بن طیب است که از بزرگان اهل بیت
و ابو الفرج بن سینن عرازد بگذشت و همواره با سلاطین غزنویه بسربرد نوشته اند و قتی سلطان ابراهیم
غزنوی و دیر انجاست و مرکوب فاصد خویش را با سواد سلاطینی با حصارش فرستاد و چون بر پشت از باز
کفسگران میکند شد تا که شتری که در معنی شتری بود و بنظر مرکوب درآمد توسن را در شتی عارض کرد و بد
سرکشی کرد چنانش بر زمین بکوفت که کمره راه آخرت پیش گرفت و این آینه در سنه چهارصد و هشتاد و نه بود

ابو علی بن سینا

۵۲

آن حکیم و دانشمند را کتب بسیار و مؤلفات بی شمار است این چند کتاب از جمله مفتقات می است مقاله در وجود
کتاب در وفات بن رای فاسد و نصاری در مقاله کتاب شرح ایساغوجی مفصل کتاب شرح ایساغوجی مختصر
مقاله در صدق و صداقت مقاله در سیرت فیلفوف مقاله در آفات محظوظه در جو که حادث گردید از بنجا
و فانی مقاله در اس بر طریق سوال و جواب مقاله در سعادت مقاله در احوال قدما و شرح
صفات باری تعالی مقاله در امتحان اطفال کتاب در خلق و ترکیب اعضای انسان در چهار مقاله کتاب
در دگر پر شیخ بر طریق سوال و جواب در سبب شش آب کتاب در آن مسائلی که در میان وی می باشد
یحیی بن هدی و ابی اسحق و ابراهیم بن کس گذشته مقاله در اسطوانات مقاله در مرض کا بوس و صبح
ایضا کتاب ایساغوجی کتاب قاطی قوریاس با هم ایپوس اسکندرانی که نقل کرده است از سریانی کتب
ترجمه کتاب تفسیر کتاب در معالجات نخیات مقاله در ادویه قلبیه مقاله در خواص ادویه جوارش

ابو علی الشیخ التتین شرف الملای حسین بن عبد الله بن حسین بن علی

از حکمای تمام و علمای کبار و اعلیای اسلام است مراتب شرف ایشان که محاسب و هم توانه احصایه
و سعادت فضلش با لاترازان است که ظایر خیال بر آن ارتقا جوید و او اول یکی است که در دوره
اسلامیه نافست و افادت را باطعام کثرت و طالبان علوم را از مواجیکیت و احوال طبعیه متمم ساخت
و چون تمام اصلی شرح حالات آن فیلسوف بزرگست همان خوشتر که از توصیف و تجرید اغراض کرده و هم
خویش میاد در پیویم پوشیده ماند چنانکه ذکر آیه وی شرح کبشت پدرش عبدالله و از مردمان
و از اعظم و اعیان آن بلد بوده است و پاره مناصب یوانی تفتند داشته و در عهد دولت منصور بن
عبد الملک مامانی به بخارا که مملکت سلاطین سامانیان بود بارگشود و از قریط کفایت و کار دانی
در نزد ویزا و سلطان مغرب و متوفی شده مصدر انجام امور و مرجع همایون بود که چند
با آن مشاغل در بخارا بزیست سپس به تنصوب و زرد از می انجلیح ابر بساتن خرمین که از
اعمال بخارا است مل نامت گشت در قریه آتشی که در قریب آن سامان است زنی بود که ستاره
نام داشت عبدالله بوی غربت کرده بعد نکاح در جلاء از دواشس پاورد و یکجند گذشت
که خداوندش بوجود چنان فرزند پیاوندی بزرگ نهاد و قبول شود

در سیم ماه صفر المظفر سنه سصد و هشتاد و سه

و بروایت صحیح در سید و شصت و سه

در خرمین میر طالع تولد یافت

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سَيِّدِنَا

۵۱۰

ذَا حَبِطَ تَوْلَدُ سَيِّحُ الرُّبِّيِّ عَالِيْنَا

<p>اسد</p> <p>سُبله</p>	<p>سُبله</p> <p>م الماله سل</p>	<p>جوزاء</p> <p>نور</p>
<p>میزان مع سل</p>	<p>شهر صفر</p> <p>شبه</p>	<p>حمل مع سل</p> <p>مس سل</p>
<p>عقرب</p> <p>فوس</p>	<p>جدی</p>	<p>ن هذال</p> <p>حوت</p> <p>دلو</p>

و آن فرزند سعادتمند راستی بحسین نمود و بعد از نظام برادرش که سستی بخود است در آنقریه بوجود آمد در آنجا
 سینین بن حسین پنج رسید عبد الله را از ائمال مرجعه فراغت حاصل گشت با اهل و شهر زنده آن به بنجاره
 کرد چون آقا تا از وی آثار رشد و تیزوایات دانش و پیشش با هر یک و تربیت و تعلیم نت بر داشت
 او را بعلنی دانستند پس در آن زمان قرآن اصول این را بد و پاموخت و بعد از آن اصول علم ادرا
 که خود صرف و لغت و معانی و بیان و غیره است اشتغال حبس از لطف تربیت و جودت ذهن و کمال
 استعداد در دست پنجهال در آن علوم و فنون چندان احاطت یافت که نزدی مقصور نبود و چون در کمال
 خاطر برداخت در نزد محمود ستاح که بر وی فاضل و در فنون ریاضی سرآمد عصر و تیز و در بود و معاشر
 از کسب بقای میسکند را ایند فرستاد بجزیره و از وی علم حساب و صناعت جبر و متا بد هسی فرا گرفت
 تا آنکه با استاد هم ترازد شده در آن کالات مقامی می یافت پس در نزد اسمعیل را که از افاضل فقها
 آن عصر بود تحصیل علم فقه اشتغال و در زیده در نزد آن فقیه کمال حریقه سؤال و وجود اعتراض و جواب
 چنانکه عادت فقها بر آن جاری بود و شکو فرا گرفت و چون در آن عصر ابو عبد الله نامی در فن با عو سب

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سَيِّدِي

۹۹

و صناعته منطبق بر بزم بهارت و فرط اعطانت منسجم بود پدرش مجد الله آن دانشمند یگانه را بخانه برد و ابواب
اکرام و احسان بر او بگشود و از نو درخواست نمود که از مخزونات خاطر بروی سبذ دل آورد و از هیچ باب
مصانیت جایز نماند و پس آنجیکم فرزانه عظیم تکمیل آن مراتب را و وجه ثمت ساخت و ابوعلی تجاب ایسا غوی
شروع نمود پس استاد بجدش ابتدا کرده گفت آنجناب هو المقول علی الکثرة المتخلفه الخفاقی
و جواب مافو چون از شرح معنی آن ناموس گشت ابوعلی بر توده و اعتراض لب کشید و ایراداتی دارد و کرد
که استاد را مجال دفع و رفع در او نماند ابوعلی خود بجواب آهنا مبارزت کرده با تحقیق دانی و بیان کانی
غبار تهید از خاطر استاد زدود استاد را از آن وقت نظر خوش بیان داده گفت آمد تحمیدها کرد و آفرین گفت
پس استاد پدر شیخ را در همان بزم خود بخواند و آن بیان و تفسیر بر را که از او شنیده بود بوی بار گفت و در
فرزندش شرط بیضیت بجای آورد و همان باب زیاده مبالغت کرد و ابوعلی همچنان در نزد آن حکیم دانستند
با کتاب صنعت منطق مشغول بود تا که علم منطق را چنان تحصیل نمود که هیچکس را بوی مجال تعلق نبود پس کتاب
القلیدس را شروع نمود چون چند فصل اول را چنانکه رسم است پاموخت باقی را بقوت غریزه و قدرت آفرین
حل نمود و خواص مسائل کتاب اقلیدس را برای استاد تقریر میکرد و غوی که هر ساعت حیرت بر حیرت استاد افزود
چند آنکه متوسطاً تا تحصیل نموده بعد از آن محلی مشغول گشت و از مقدمات آن علم فراغت یافت و با کتاب
هندیه پرداخت و چون ابو عبد الله خود را در تدریس می فرمود تا مرید گفت این کتاب را خود مطالعه نما
و اگر مسئله لایحل اند با من در میان تا آخر حل کنم ابوعلی چنان کرد که استاد گفته بود در اندک زمان علم را
بتامی رسانید که هیچکس از اساتید فن را آن مقام حاصل ننمودید پس بسیاری از مسائل مشکله بحسب طریقه
حل کرده بعد تقریر در آورد و در حلال آن احوال ابو عبد الله نامی را مسافرت کرد که پنج پیش آمده آورد
معارفت جست پس شیخ الریس بر محنت استاد و برنج تحصیل تن در داد و راحت از تعب ندان است
و روز از شب تشافت محنت بر هفتساء مطالب و التقاط مسائل بر نکات و از فنون حکیمه هر کتاب
در هر باب باقی در کتابخانه خویش فراهم کردی و چون از مراتب حکیمیه چه طبیعی و چه الهیه خاطر برداشت
و مسائل طریقه آن مستون را از لب خاطر و زیور اوراق نمود و او را بعلم طب رغبت افتاد و در نزد ابو
حسن بن فوح اقمی که شرح حالات مسطور است بتجلیل صنایع طبیعه قاضی گردید در زمانی اندک توانست
بیار از آن علم شریف پند دخت و در آن صنعت مگاشی یافت که اساتید را بسی و قایتی و نکات
می آموخت بعد از آنکه از مسائل طبیعه آن لای تا ناک را در درج طباق و دیعت آورد و در هر صنف
از اجزاء نظریه و عملیه تفصیلت و توالیف مرتب کرد چنان در مین علم شد علماً و علماً مسلم گشت
که اساتید عصر بلندش کردن نهادند و از پیامات و تحقیقاتش خط و امی و بجزه کامل میردند پس بطالع
هماران نعمه حسته هر روزه کردی که با مرض مزمنه و ملل صعبه گرفتار بود و در نهمش میرسیدند و از ده چهر

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

۵۲

و مسالجات پدید و احوال و ریخت می یافتند با وجود شغل طبع از اشتغال علم قدر زمان و مساعرات منتها
 آنی گفتند داشت از باب سیر آوردن و دان و آن که خود بدان مقام رسید عرش برپست رسید
 پس بار و یکمرت بر سطل العنشق و سایر علوم غنیه بر گشت در دست بحال چندان اشتغال داشت که شرف
 بزواب رفتی الا با دانه که قوامی نغسانی را ضرر نرسد و لحاقم خوردی که بقدری که بدست صفت نیاید و در
 خواب غلبه کردی از اثر بر بزرگه مقویه نوشیده ی مثل است که هرگاه مسئله از مسائل منطقیه و غیره با روی
 مشکل آمدی با طهارت بی جامع بزرگ رفتی و استغناء کردی و دل آن مسئله را خواست نمودی آن هم گفتم
 بروی کشف می گشت و حسواره و دیگر کتب و تقریر مطالب بسر میرد تا آنکه بر جمل علوم مجید گشت بعد از آن
 بمطالعہ کتاب بعد الطبیعه که قبل الطبیعه و علم اعلی و علم کلی و مسئله اولی نیز گویند پرداخت و چون آن علمی است
 که بحث کرده میشود در آن از اموریکه در وجود خارجی و فنی محتاج باشد و نیست مانند ذات باریتعالی و موجودات
 چنانکه در محل خود ذکر شده است لهذا شیخ الرئیس بحال جودت و ذهن و وحدت و رحمت شواست بمطالعہ
 مطالب آنرا فهم نیاید از خود مایوس گشته بچند از سائل اعراض و اعراض نمود و بدان حبه همواره خاطر
 پریشان و حالتی پشیمان داشت روزی در بازار بخارا میگذشت در انشای راه کتاب فروشی نزد وی
 شانت و کتابی در دست داشت برای خریداری بر شیخ الرئیس عرضه کرد و چون بگشود و سطر می چند
 بر خواند استغناء گشت که در علم بعد الطبیعه است و چون خاطر شیخ الرئیس را از آن فرج خبرتی بود در خریداری
 کتاب باطل داشت کتاب فروش گفت مالک زیاد و هستی دست و قیمت بسی ارزان است هرگاه
 در بهای آن کتاب سه درم سه ذول داری مرا این تشکر و مالک آنرا فرین هستان فرمود و شیخ الرئیس
 محض رعایت آن شخص و اعانت مالک در می چند داده کتاب را اقبال نمود و بجا بدو چون بنگار کرد
 معلوم شد که از مؤلفات معلّم فی ابونصر فارابی است و در بیان اعراض و بعد الطبیعه است با کمال دقت
 بمطالعہ شغول گشت از فضل الحی و فیض اعیانی مسأله که فهم آن بروی دشوار بود با سانی در یافت
 و چون از نقل آن مطالب معذب خاطر پرداخت اجماعی بی نهایت و انبساطی می یابان بروی رخ نمود و تشکر
 آن موهب سینه و سپاس از الطاف خیر مبلغی از اموال خویش برار ایل و ایام نفقات نمود و انجیر
 آورده اند در آن اوان امیر قوچ بن منصور سامانی را مرضی معذب العلاج طاری گشت اطباء آن بلد
 از مسالحت عاجز آمدند امیر را رنج فرمودی بر کنایه پماری نزدیک گشت و چون یکم فرزند و زینسون طینه
 علما و علما شصت و هشت انحصار شش در هر چاه مشرب بود شمه از فضایل او پیایه سریر اعلی معروض افتاد
 باحصار شش فرمان داد ابوعلی بیالین امیر در آمد از دلائل طبیعه و اسباب سابقه و واصل تشخیص مرض کرد
 باصلاح مزاج و انجاء علاج مبارک حبت در آنکه زمان انخواف باستقامت و مرض بخت تزلزل
 سلطان از آن هنر که خود مانند سحر بود و زیاده خوشوقت گردید و آنچه در خورشان سلطنت بود

أَبُو عَلِيٍّ بْنُ سِينَا

8 v

باز آن خدمت بروی سپید دل فرمود و مقروض داشت که همواره ملازم هستان و حاضر بارگاه باست
ابوعلی با تمام سنده طلبا و طبیب خدی گذشت که رتبه و شأنش از جمیع اعیان و ارکان در گذشت
در آن ایام از سلطان نصرت یافت که یکجند در مخازن کتب مملکتی بسر برد ابوعلی بدان مخازن که معاون حج و
شریف و آلاء فیض بود در آمد چندان کتب دید که دیده اش خیره گشت در آنجا میقیم شده هر لحظه دامن غبار
از آن کوهرهای بداره لال می نمود و هر کتاب که مستعد بود یکی را از برای خود ضبط و ذیقت میکرد و هر که اندک خبر
بفرود می یافتی با متیاح و اسکناب نسخه از جبه خویش فر هم میفرمود چون اینگونه توفیقات یزدانی و تایدت بجا
برای او میسر آمد در علوم شرعی و صناعات فلسفی و فنون ادبیه که شایع افکار متقدمین و متأخرین و تفاسیف
و تالیفات پرداخت مقدار و خلال آن احوال شایسته آنجا بجا در افتاد و بسیاری از آن کتب شریفه
یکسره بسوخت جمعی از اهل حد و حد و حد که پوسته بوی طریقی خصوصیت می نمودند شغرت دادند
که شیخ خود بعد از آن کتابخانه آتش بخند تا آنکه کتب متقدمین که نسخ آنها بفرود انحصار دارد و یکباره از میان
برود پس آنها را از کتبونات خاطر خویش و مخزونات کتابخانه خود درون و مرتب ساخته اند و ادبای آنها
بخویشین نسبت و در رفته رفته انجمنی بسع متفریان حضرت و مرتبان خدمت رسیده در پیشگاه امیر کتب
سلطان از آن مخازن روی و در هم مجید اصلا از شأنش نکاست و همچنان بر قدرش می افزود و نقل آن
در آن زمان ابو الحسن عروضی از آن حکیم فرزانه درخواست کرد که در علوم حکیمه کتابی جامع و نافع تالیف نماید
پس شیخ الرئیس انجا حاضر شد که کتاب مجموع را که خبریانی جامع جمع اجزاء فلسفه است در رشته آله پیاورد
آورده اند که شیخ ابو بکر برقی که از مردم خوارزم است در علم فقه و تفسیر تفهیل الال آن زمان در زهد و تقوی
میرآمد زبده آن دوران بود با کتب علوم حکیمه و قسما و اجزای فلسفه رغبته تمام داشت از ابوعلی می پرسید
که در مطالب حکیمه که مسواریه مطلوب بود و گوئی آورد و بنا بر آن در دست میجد اجزاء فلسفه را بر خست
و آنها را داخل و محصول نام نهاد و هم شیخ ابو بکر متنی گشت کتابی در علم اخلاق تصنیف نماید کتاب اثر
و الاثم را در آن علم شریف تالیف کرد بموجب شرح که ابن خلکان در ترجمه شیخ الرئیس آورده است در آن
عمرش هشت و دو سال بوده است باجمده در آن روزگار میر فوج بن منصور غریقی بخدمت گشت
و سفینه حکمرانی سامانیان در هم شکست و چار سو برفتند و آشوب بخارا را در میان گرفت یکجند منصور بن
امیر فوج در آن طوفان حوادث بهار مهام بگرفت پس غزنویان در آن دیار رایت استیلا بر افراختند
رو و کاری امور آن نواحی برین حوال بود و چون در آن زمان پدر شیخ الرئیس در حیات نبود و سلطنت
سامانیان بر باد رفته بود آن حکیم مردوشی دلخواه سر و سامانی نداشت لاجرم سباحت که کاخ رخت بر کشید
و چون وزیر خوارزمشاه ابو الحسین سبلی از قضا و هم فقها را زیاد و دستدار بود خاطر شیخ بقای او سبلی نمود
لحی از رخ سفر بر آسود و با تحت الحکمت و لیلان مجلس ابو الحسین در آمد و وزیر اترامی که در خور فضیلت از بود

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

۵۸

منقول بخبر چون مجلسی از اعیان کرد ابوعلی سخن از مسائل فقهیه بیان آورد و ابوحمین جبری ذخاره و ابروی در برابر
 و دیدارهای متفرقات و مباحثات از پیش برخواست و در یکانش تبتاه بعد از غلظت سرسم اعزاز و اکرام از نام
 و شامش جریا گشت و چون است او گشت و مقصود چیست بنده سینه نمون خوار ز شاه و شرافت و ازتدوم
 آن حکیم بزرگ بشارت برد و خاطر خوار ز شاه را باجساج بی پایان فرخ نمود و روزانه دیگر محضورش طلب کرد
 شیخ الرئیس کج خلق سلطانی درآمد و توجبات کاوه و نقودات شاد و متحرک گشتند و در خوششان و شجره بقدر کفایت
 بر پیش منین و مقرر شد چون در آن ایام از افاضل حکماء و افاضل علماء و اعظم شیخین و اکابر ارباب و افاضل شراجمی کثیر
 در قتل حضرت خوار ز شاه مجتمع بود و شیخ الرئیس را نیز در سبکات ایشان منخوم داشته بنادست و مصاحبت آن
 مع میریزد و محبت ایشان را نیست شمر و پیوسته آن مع را زبیرم سلطنت نموده از مساطرات طلیه و مباحثات کینه
 ایشان زیاده و محض و میکشت کچند برین و تیره روز گاری میکزد زانید و چون سلطان محمود بر آن نوحی
 استیلا یافت و بر کل آن نیا و فرمان رو گشت چنانکه خوار زرم شاه و شرافتی از فرمانش سرچشمیت تابان
 و سعادت صاحبان در پی قتل آن حکیم پانصد افادولی بر مقصود و غفر یافت تفصیل آن احوال آنکه سلطان محمود
 در دسب سنت و جماعت قدیمی را سخ داشت و از ترویج طریقۀ غایت غفلت نمیزد و زید قومی در نزد آن سلطان
 مستعجب معروض داشتند که شیخ الرئیس در سناج شیخ سلوک دارد و در اثبات حقیقت ایشان تبه کاسینه
 و سنی بیخ بنیاید لاجرم ابو الفضل حسن بن میکال را که از اعیان دولتش بود بفرمود تا بنزد خوار زرم شاه برود
 و پیغام گذارد که بر من معلوم گشت که جمعی از افاضل حکماء و افاضل علماء که پشمل و نظیرند در آن دیار و وطن
 و در نزد شما مجتمعند مقصود آنکه انجماعت را بپایه سیر را علی فستی تشریف مجلس هیئت را در آنک نمایند و مقصود
 سلطان محمود قتل شیخ الرئیس بود چون خوار زرم شاه از آن داستان آگاهی داشت مقصود و منظور
 سلطان محمود رسیدان است ابوکیان و شیخ الرئیس دیگر از انجمنه و شرح جبری باز نمود صورت حال
 در میان نهاد و گفت دوست دارم که مثل شما جاشی که بمن صاحب بوده اید بکلفت نزد سلطان محمود
 ولی مرا از اطاعت فرمان او که نیری نیست از آن پیش که حسن بن میکال در آید هر یک رفتن غزنین یا که رفتن
 سرخو کرد و چون حسن بخوار زرم در آید و بنرم را از طلیه و جوشما غافل پسند برای ما غدری مؤثر باشد
 چون شیخ الرئیس از حقیقت امر آگاه بود پدر کنک بجای سفرین تا رست قتل را و اداع گفت ابوعلی سخی
 نیز از رفتن غزنین عراض کرده با وی متابعت کرد و آن حکیم پانصد از که گنج طریق مسافرت پیش گرفته
 و ابو ریکان و ابن انجمار بر قن غزنین رساند و از چنانچه در ترجمه هر دو ذکر هست مع کتفه حسن بن میکال در پی
 مطلوب بخوار زرم درآمد و چون از قتل مقصود و محروم ماند لاجرم صورت واقعه بعرض حضور سلطان برساند
 و چون سلطان محمود را در آن باب اتمام تام بود و خبر نمود تا ابو نصر که در علم تقویر خبر بود صورت ابوعلی
 پرداخته و مقصود آن از آن روی بر نقش حامل ابوعلی اطلاع یافته مثال شیخ الرئیس را پیرداخته و مقرر داشت

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

۵۹

که آنها را بروم و بسیار پانزده تا هر کس را بدان شباهت پند و امل را با سواد مطابق یا سبک کرده بپایه بر سلطنت سیر
بفرستند من جمله چند مثال هم بصاحت جهان فرستاده شد الفقه شیخ الرئیس بامر بان بفرست جرجان و در
روان شد و به سهل سیحی در ملی طریق از فرط تشنگی راه عدم پیش گرفت چنانکه در شرح حال او سهل سیحی سر و جای کرد
شیخ الرئیس امان و خزان بیخ بسیار خود را بایور در رسانید با آنکه در مجبور و آشفته حال بود در آنجا در یکت بخور
بخار کمال یافت و از آنجا بنیشا بورا تعالی حبت کچند در آن سرزمین بفریم اقامت میبود روزی از نادانان
پرون شد که روحی را وید کرده آمد و اندوختی در میان و دارند شیخ الرئیس به باز در آنجا ایستاده است و
سمع نمود نام خود بشنید چون نیکت کوش فراداشت کشف افشا که آن جهات از فرار شیخ و فرمان سلطان
سخن میرساند شیخ زیاده بر خود تبرسید صلاح وقت در آن دید که از آنجا مهاجرت نماید لاجرم روی بجهان نهاد
و آن دان زمان سلطنت قابوس بود از باب سیر در آداب و سیران سلطان یاد کرده اند که وی
پادشاهی فاضل و فاضل و دست و هنر مند و سرور بود و حکما را خواستار و دوستار گشتی و چون صیت
خصایل آن امیر عادل فاضل کوشش زو اعلی و ادنی شده بود شیخ بکمال استقامت و دل اقامت آنجا کرد
راه معاشش بروی تنگ آمد ناچار طبابت پیش گرفت رفقه رفقه بدان فن شریف علم شد که دوی که با مرض
مبتلا شده و از هیچ علاج سودی نیافته بودند باستعلاج نزد وی حاضر میشدند و در زمانی اندک آن بیخ بسیار
به سود حاصل میکشت و از آن سودی و میراث و دکتی فراهم شد در خلال آن احوال خواهر زاده قابوس سیمت
در بجز گشت و زمانی در از پهلوی بر سر تا توانی نهاد اطباء آن شهر بید بیخ و جد کانی رسته دست بعالجت برایش
می نشستند و بجز تمام بر میخواستند و زبرد ز قوی و دلخشان و مرض در از دایمی بود و از هیچ غذا و هیچ دوا
سودی نمیدید مرقابوس را از آن رنجوری و لاعلاجی لاتی می پایدان بود و روزی بعضی رسانیدند که در این
اوقات طبیبی این شهر در آمده در تشخیص امراض بدیضا نماید و در علاج مرضی هم سیجا بکار میبرد و قابوس چون این رسید
باعجلت بسیار با جوارش فرمان داد و از آن علیه غلامی را شیخ شافیه پدر رکت در بارش بردند سپس باریقه
ببارگاه در آمد بفرمود تا بر بالین بیمار قدم گذارد و بنا بفرموده سلطان ببالین مریض در آمد جوانی دید
خوب روی مناسب الاعضا که طاهر غیرت آفتاب و طره اش غلبت سنگ ناپ بود هنوزش از بنا کوش
خطه مید و سین عرش به پست نرسیده شیخ نزدیکتر برین نشست بان ابتدا پرسید و بنض بگرفت
و فار و ره بخواست بعد اوقات و دلایل بطریق سوجگشت راحتی بگفت زد و رفت و گفت اکنون مرا شخصی آید که جمیع
مملات و بیوات شهر را بشناسد انگاه مردی را که از همه جا آگاه بود حاضر کردند پس بفرمود تا مجلس را از اخبار
پروازند چون بنحویکه میخواست مجلس خلوت گشت آن مرد را نیز خود خواند و بنشیند بنض بگرفت و گفت
نخست نام محلات را بپان کن منی یکت یکت میگردند تا بجمعی فسخی گشت که از ذکر آن محلت شریزه را در زیر گشتان
حرکات مختلفه و قرات مضطرب طاری شد شیخ الرئیس حسن بنض از دست برد و آن مرد را بفرمود که ایکن

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سَيِّدِنَا

جو

فنا نیکو درین سخت است قداد فاطمه غنی گرفت برش بر بغض و کوشش بر گشاد آن مرد فراداد و سینه
اسامی فنا می گشت تا بنام فاطمه رسید که شیران را حالات محظوظه و آتش و غریبه ظاهر گشت شیخ الرئیس غنی را
اردست را گرفت کس دیگر خواهر با اسامی ساکنان آن سسر را بدانه مروی بدین صفت فاطمه فرمود شیخ بد گفت
نام ابلی آن فاطمه را چون بچکان از کوی پس ایگشتان بر بغض نهاد و سبب بر گشاد مردید و خست آن مرد نام یکیک
میگشت تا آنکه نامی بر زبان راه که بغض نه که طبعی فاطمه بار نقاشش در قداد در آید و اگر در هر بار سیرن لات نیز
نیز که کون یکیش در این بار احسن برین زیاد و تمیز یافت شیخ الرئیس روی معتقدان فابوس کرد و گفت این سپر
بر فغان و شکر در فلان خانه و در فلان کوی و فلان محله است عاشق است از دور و فراق و پنج جبران با خیالت و آرزو
درمان آن درد و چاره آن پنج دیدار معشوق و وصل محبوب است در تمام اعمال از آن جوان رنجور احوال و آوا
ظا هر یک که بر عهد ق آن محالات بر آن ساطع بود لبه از آقام مجلس تحقیق مطلب محقق گشت که امر چنان است
و ای چاره ای همان بعد از آن مراتب را بر عرض فابوس رسانیدند فابوس را عجب آمد و بر اطلب کرد چون
بجنود فابوس در آمد و با وی سخن در پیوست از نشانه ها که در مثال شیخ دیده بود او را شناخت از جای بر جاست
در کنارش گرفت و پرسند خود بنشاند و گفت ای فضل فلیوفان دای کل دانشمندان از تشخیص آن فرزند از کجا
گفت چون بغض و غم و ملاقات دیگر دیدیم و دانستم که این مرض در است و از امراض بدیهه نبوده است بلکه از
امراض نسیانه بوده است و چون چنین میدانستم که آن چهار از فرط حیا که آن میر خواهر نمود و ناچار راه تشخیص را
در سلوک آن منهاج دیدم و چنانچه معروض نهاد اما به حدس نمودم پس صورت جبری کشوف داشت کتاب را
زیاده خوش آمد آفرینار از بصلاطت و جوانی و با کرام و اغراضش چندان بنواخت که مزیدی می تصور نمود و گفت
ای اهل حکیمان دای فضل فلیوفان این حسره و خواهر زادگان من و با یکدیگر خاله زادگانند خستاری ننگون
تا دختر را برای این سپر معتقد از و واج پیوند و بیم پس شیخ بحسب فرمان فابوس اعتباری معین کرد و بعد بر
پیار را در اندک زمان آن پنج بسیار زایل گشت نظیر این معالجه را عارف کامل مولوی رومی در سبب ای فخر
اولی ایشنوی در حکایت عاشق شدن پادشاه بر کنیزک بنظم آورده ولی چون شرط تعریف و طرز تالیف
این کتاب مستطاب است که در مقام بیان مطالب و توضیح مقاصد شعر پارسی و عربی مثل نجومیند
از ایراد آن نظیر و شرح آن قصه و لیدیر اغماض کرده و تمجید خویش پرود ختم با تحکیم فابوس مصاحبت آن
فیلسوف بزرگ رفیقیت داشت آقا فاطمه را بر اغراض و احترامش می افزود و در نزد سلطان محمود شفاعت
و فراغت را در باره او از حد بگذرانید از آن مفاد صفات و مراسلات عاقبت کار محسنود کرده و بخاکینه
که سلطان محمود شیخ الرئیس در سینه داشت بحسره زایل گشت مع اعتقاد چندان حکیم بزرگ در ملازمیت
فابوس میر بر دقتار در آن ایام اهل مملکت بر فابوس شورش کرده و نواب فرقه چنان اشتغال یافت که از هیچ
فاموش نشد بباطل سلطنت مال و خود و دستگیر آمده و در یکی از طلاع بگرام که موسوم بخاکینه بود و در اقلیدرس آورد

آبُو عَلِيٍّ بْنِ سَيِّدَا

۶۱

و بعد از چند روز مقتول گشت چنانکه این واقعه در تواریخ مضبوط است پس بنا بر ترشیخ از جرجان عیلت تمام
پروان شده طریق دستان پیش گرفت مدتی در آن سرزمین اقامت و بتالیف چند کتاب مشغول گشت
و پس از چندی چار و ناتوان بسات جرجان معاودت نمود در بسط بلوی و بسط سکواخی پیش نصیده غرائف

که یک پیش این است باورد

لَمَّا عَظُمْتُ فَلَيْسَ بِمَصْرٍ وَآخِرَ لَمَّا غَلَّابَتْنِي عَيْنُ الشَّيْخِ

یعنی چون مرا قدر و رتبتی پدید آمد هیچ شهر و دیار را کنجایش اقامت من نبود و چون کالای وجودم گران
گردید شتر می خود را نایاب و موقوفه دانافتم و قسم در آن ایام ابو عبیدالله جرجانی شمی بعد از واحد بحسب تحصیل
علوم فلسفه مصاحبت شیخ الرئیس را اختیار نمود و همواره تا او خسر ایام زندگانی آن بچشم را خندان
سیر میکرد که اکثر مورخین تمام حالات شیخ را از قول او روایت کرده اند و غیر اخبار او را در آن باب مستند
و معتقد اند مانند آرا ابو سعید الله نقل کرده اند ابو محمد شیرازی که در جرجان ساکن بود بحسب علوم فلسفه
رضوی تمام داشت از شیخ درخواست نمود که فصل شال عام و فیض کمال نام را از وی دریغ نداشت
با فادات و افاضات خویش بپرستند و مستفیض دارد شیخ الرئیس از قبول این عرضی بر روی منت نهاد
پس ابو محمد در قرب جوار خود از برای شیخ تهریسی خانه خریداری نمود شیخ در آنجا فرو آمد با فراغ بال و رفاه حال در
آنجا بسر میبرد و هر روز به محضر شیخ سعادت اندوخته علم منطق و مجملی از او فرامیگرفت و ابو سعید الله شمس
از هر باب در هر کتاب با او موافقت و مراقت داشت و چون روزگار در از وی دست نشسته و آشوب گردان
بود تصنیف و تالیف مواظبت گشت کتاب واسطه جرجانی و سبدا و معاود و دیگر کتب را در آن ایام پرداخت
چنانکه تفصیل جل آن کتب مرقوم خواهد گشت و هم نوشته ای را که در دستان شروع کرده بود بپایان برود چون رمان
برین کتبت و از کتب جرجان و دیگر کتب از آنجا مسازت کرده بیاب روی نتوجه گشت و آن روزگار ایام
مجدالدوله و ملکه مادرش بود برخی که از جناب قدرت و عظمت باه شیخ الرئیس اطلاع داشتند و از ورود او
آگاه بودند نزول و دیدار بدان سرزمین معروض داشتند شیخ الرئیس را طلب فرمودند چون شرف حضور
سعادت یافت زیاده توقیرش نمودند و در القرام سنده ملای حکم اکید غرضه دریافت شیخ الرئیس فصل بیان
کرده در مقبضه علیه لازم گشت اتفاقا در آن ایام مجدالدوله را مرض الخولیسائی عارض گردید ملکه شیخ را
بمعالجت بخواند در اندک زمان از علاج آن مرض آثار سیجا ظاهر نمود احسان بیار و اکرام زیاد از ملکه بدید
و در آن ایام کتاب معادرا بنام مجدالدوله تصنیف نمود در آشنای آن روزگار این معنی اشعار و نثا
یافت که سلطان محسن و بزم تخییری را حلی طی کرده و عما قریب رایت هسپیلای او در آن نواحی شقیه کشا
خواهد شد شیخ الرئیس لا خوف و هر پس غالب آمد ناچار از روی فقر و زمین انتقال نمود و از قزوین به بایران
و آن ایام زنت مارت و حکمرانی بنام شمس الدین محمد الدوله بدو شیخ الرئیس کبکب بویه که از امرای شمس الدوله

آبُو عَلٰی بنِ سَیْدِنَا

4 5

بسم الله الرحمن الرحيم

بهیست و بجهت فدا شدن امور وی با و نقل گرفتند و او را آن ایام شمس الدوله را توکل بنی طاهری کردید و مراتب غیبه خود
 و حضرت سلطنت کثرت افتاد و بکیم را بخواهست و استعلاج نمود شیخ الرئیس با حق و شایانیت مفتوح و سار به در
 جنبه ویرا از آن مرض غلامان فاد و مورد محبت آن فرزند شمس الدوله گردید و همان مجلس آن حکیم اعلی را بخواهست که آن
 بزرگوار و هم بنیاد امت خویش ایام شمس الدوله در این شمس الدوله بجزا شایان و عرب عاز که ما کیم آن دیار بود
 تو بر فرمود شیخ نیز در آن سفر لازم بود بعد از غایتی فریقین شمس الدوله را مطلوب میترخوردید و فوجی مستعد
 بهمان سعادت نمود از شیخ الرئیس درخواست کرد که کتبه انور وزارت و بر استعفا کرد و دولت شمول نمود
 یکپنده حق و حق محام را با بنایت اقتدار بکند رسید چون در آن ایام فرزندان شمس الدوله تخی از نیم و زری بود
 ثانی لشکر این و غایب غلامان و سر و سومات صاحبان چنانچه باقی شایان غایب میشد مردان غنی را
 از شیخ الرئیس دانست که بزرگوار باب غرض و مقیت اصحاب جد کردی از لشکر بانی سبزی شیخ بخشید و آنچه
 عبارت بردند پس بر اگر گفته بخیر شمس الدوله آورده و دومی برایش تحریض میبندد شمس الدوله آن عزیز را
 التعماتی نیار و دولی محض اطفا و نایر فتنه و اخفاء محبت آن حکیم فرزانه دست وزارت او را که او کرد و بزم
 شیخ الرئیس غایب نشین و غلوت کرین کردید و منزل ابو سعید دوحه و کن که با افتاد داشت فرود آمد و هم
 قریب چهل روز در آنجا ستواری بود اتفاقاً در آن ایام مرض قولنج که شمس الدوله را معاد بود بر روی
 عارض گشت و طلب شیخ الرئیس قه و مجهد بیمار کرده بعد از جستجوی پشمار از دوی ناشانی جسد شمس الدوله
 جوی از خواص خود را نبرد و وی فرستاده و حضورش را خواستند که دید شیخ الرئیس اطاحت کرده پس از یک
 حضور شمس الدوله از دیدار دوی فرجی چشاییت حاصل نموده با تفققات بی پایان و توجبات سپهران
 مراسم اعتدال بجای آورد و شیخ الرئیس دیگر به آن نارضه را علاج نمود شمس الدوله از دست رعا فیض بجای
 پیش از پیش بر اعزاز و اگر امش پیروز و ثانیاً منصب جلیل وزارت را بوی تقویض فرمود در آن ایام آنچه
 که از انجبه غلامی شیخ الرئیس و از خواص اصحاب او بود و تمنی گشت که کتب اسطور شرح نماید چون از برای آنجیم
 بزرگ با وجود مشاغل وزارت فراغت بود از آن درخواست معذرت خواست و چون ابو سعید الله سبحانه
 بگذر رسید فرمود اکنون که تو را کشف حقانیکه غیب است مخزونات و معتقدات خود را در و ج ارم
 داشت و بی آنکه مباحثت و گران و اقوال مخالفین در میان آرم تا یعنی خواهم کرد و ابو سعید الله بشارت
 شاگرد و دعا گفت پس شیخ الرئیس قبولاً التمسبه بتصفیات شفا پرداخت و ایضا کتابی از کتب حمده
 قانون را نیز در آن ایام برشته تصنیف در آورد از فرط میل و کثرت و لعل که او را در مقالات علمیه بود و بر شب
 جمیع کثیری از طلاب منوّم و جم غفیری از علماء آن مرز و بوم در حضرتش جمع میشدند و از بیانات شایه و مقالات
 و افکار آن فیلسوف عظم استفاوه و استفاضة میبندد ابو سعید الله گوید هر یک از متعلمان را نوبت بود
 که تقدیم و تاخیر میفرمود من در موعده مقرر از کتاب شفا مستفید گردید و سپس فکران مستغنی میشدند

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سَيِّدِيَا

٤٣

زمانی بر این منوال برگزیده افتاد تا شمس الدوله بجزایا که جمالیان در کشی آغاز کرده بود تقسیم غزم و
فرمود تا شیخ الرئیس نیز مانند رایت منصوب و همراه باشد پس شیخ الرئیس از غلامت استعفا کرده معاف شد
همدان با ندو امیر برون رفت با قفقای قتل و سوز و دیر در عرض راه دیگر باره امیر امراض قو رنج
ارض گشت از وجود مقویات مرض و فقدان اسباب علاج قولون را از در باره رنج آشنو از آمد به مشو
مراد سایر غلامان از بی صلاح مزاج و انجذاب مرام بصوب همدان عطف عنان کردند و امیر را در محض
ای داد و روی برآورد و هنوز بگذشت همدان نرسیده بودند که کرک اهل در رسید و صولت جانش
هم شکست امر او اعیان آن مملکت بکجاست فرزندش تاج الدوله رضا دادند و با وی پیست کردند
س بطلب شیخ فرستادند تا وزارت را مستطد شود چون در روز کار شمس الدوله از لشکریان و سایر
مردمان رنج بسیار دیده و ناخاموش میارشدند بود از تسبیل وزارت و قبیح حشمت و از خوف اجبار و بیم ازام
ایشان نجایه ابو غالب عطار که از غلامی و هم از خواص دوستانش بود ستواری کرد و یکمکوتبی بعلاء الدوله
ادب و کفر کا کوی بهشت ایام را که شتیاق تقیل حضور زیاده داشت که در رابع و عرایض در آید هرگاه با حاض
الطهاری شود بزیارت مقبره علیه ثابان خوابم شد آن کتب را در نهانی بجا بخت علاء الدوله بفرستاد و شیخ
در آن پنجم نام ابو سعید اندیش الرئیس درخواست نمود که اکنون او ان فراغت و زمان را غایت است خست
آنکه او مات سر امر افاضات با تمام تهر شفا و قانون مصروف آید شیخ قبول نمود و ابو غالب را بخواست و از وی
کاخذ و مجرب طلب کرده پس از وسایل حکمت را که بایستی در آن کتاب درج نماید در ده روز فهرست کرده پس
در مطالب عالی و متعاهد شیرین آن کتاب تجدید نظر فرموده یک یکت را شرح مینمود و بر دقایق و نکات آن
می افزود و آنچه را تسلی مطلبی و مقامی میداد است در محل خود ایراد میکرد و هر روز چندین ورق بر این فن
نسود و تحریر میفرمود و چون اطبسیات و الیهات آن کتاب ظاهر پرداخت و جمله از نسوا به پاض آورد
بالباف افزاء منطقیه آیتین برزد و خبری از آن جسد بر نکاشت آورد و اندک تاج الملك ذایام شمس الدوله
در سلک امرای وی شملت بود چون پسرش تاج الدوله برسد حکمرانی بای گرفت دست وزارت
براه سلم شد نظر بکینه دیرینه که از شیخ الرئیس رد دل داشت در حضرت تاج الدوله اندیش الرئیس سعایت برد
و شکایت آغاز کرد که در اباء علاء الدوله کا کوی در نهانی مرسلات و معاصات است آن سخنان بر تاج الدوله
اثر کرده و بفرمود تا شیخ را که در زندانش بر بند جمعی در صد و برآید ندو در هر یکا کان رقی میرفتند آخر الامر جمعی بفرمان
وی کما شکتان تاج الملك را بجا ندو ابو غالب بدلات کردند که ان نجایه ابو غالب در آمد و شیخ را امید کرده
قلعه بردان بردند قتل است که چهار ماه در آن قلعه ماند و آن ایام که هسکام سخن و بچین او بود فراخ وقت
غیبت شمرده بعضی از اشراف را که ناامانده بود با تمام برد و کتاب هدایه در ساله می بن لفظان نیز در آن قلعه
تصفیه نموده و قصیده در شرح حال خود را یکستان نیست نشا و فرمود و نحو فی القین بخانوا و کل الشک فی الحرک

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

۴۶

بسم الله الرحمن الرحيم

قتی آمدن من باین مکان چنانچه شاهدت میکنم چنین است و در امید بخت و غلامی خود ازین تخنمی محسوس نمیکند و از
درندل آنال ندو و الدوله فقیه قندهار الدوله و غیره بدان به انصوب تو به شد تاج الدوله چون بیاورد
بیاورد و بقیه برودان که شیخ بنویس بود و پناه برد چون علماء الدوله بدون سازشی بهمان در آمد بکیم قنوت
و مرزت به از این پسر شمس الدوله و اگر از خود و خود باصفهان مرجهت کرد و بعد از منعت علماء الدوله و
تاج الملک وزیر بایع الریس در مقام همدار برآمده و از وی درخواست کرد که در محبت ایشان بهمان
باز کرد و شیخ منول ویرا مقبول شمرده بصاحب پسر شمس الدوله و تاج الملک بهمان آمده و در خانه یکی از نادان
غلامی که از دستان وی بود منزل کرد و به برادر دوت و نجایطت بر بردان مسدود کرد و از آن
منعت و سایر مباحث شفا که تمام بود در خانه غلامی بپایان برد و رساله او به قلیتیه اہم در آن زمان خبر
گرفت بعد از وفات شمس الدوله قریب و سال در کج آنرا و با کج آلیف و قلیف ببر برد و چون از منزل
اقامت و لشک شد بود بهوای رفتن بهصفهان در افتاد و بهی با منتظر وقت و انتظار فرصت میگذاشت
تا آنکه مقتضیات را موجود و موانع را منقو دیانت لباس اعلی تصوف در پوشید برادر کتر خود محسود
با ابو عبید الله و دو غلام برداشته طریق اصفهان را و جهت ساحت بعد از پنج بسینا بقبریه بطریق که نزد
یک شهر اصفهان بود رسیدند و چون یکات و روز در آن قریه از پنج راه برآسودند علماء الدوله را خبر شد
که المطلوب و آنفقو که همواره انتظارش میر و بقره و او دار کشته جمعی از شاهسیر امرا و ارکان و کرسی
از معارف و فضلا و عیان بهصفهان را بفرمود که ویرا استقبال نمایند و چینی محسوس با ساحت سلطانی و خلوت
که انبیا و سایر تشریفات نیز برای شیخ آمده و داد پیش و کمال اعزاز و احترام بشهر بهصفهانش داده و نمود
و یکی از مختلات در خانه عبدالباقی که از اعاظم رجال بود فرد و آو رند و مسر که با کج حاج که در خود داشته
فراهم کرد و پیش علماء الدوله و دیگر روز شیخ الریس را بحضور خود دعوت نمود و زیاده از حد تعظیم و تجلیل هر چه از
و شرف داشت تا در ایالی جدید جمعی از قضا و حکما که در آن بد اقامت داشتند مجلس علماء الدوله بحضور رحبر رسانند و جز
مناظرات علنی و مباحثات حکیمه مخفی در میان نیارند نقل است و بر هر شب جمعه که علما حاضر می گشتند شیخ الریس سئله را
مطرح میکرد و چون سخن در آمدی دیگران سراپا گوش میشدند و از پایا تپش استهوا و ات مینمودند و هر یک
در هر باب شبنی بود از وی پرسید بپایانی موجر حل مینمود در آن ایام وقتی ابو منصور رجیان که یکی از فضلا و ادبا
اصفهان بود در نزد امیر علماء الدوله نشست و شیخ نیز حاضر بود و از لغات عربیه سخن در پیوست شیخ در آن باب
لوامی مفاخرت را فراموش ابو منصور گفت علوم فلسفه حکمت را چندان از ارامی که یکچسک را با تو قیادای بمسر پی
و برابر نیست و کی غن لغت ببلع اقل لسان متوسط و موکول است بدین واسطه در این مورد اقوال و حجت
نباشد شیخ را آن سخن کران آمد بکجب لغت رجوع نموده کتاب تهذیب اللغه که از قضا نیض ابو منصور از بری است

أَبُو عَلِيٍّ بْنُ سِينَا

8

از خراسان طلبید و نسخ دیگر نیز بدست آورد و بمطالع آن کتب مشغول گردید و در علم لغت مرتبه رسید که انوفق آن متفرد
نمود بعد از آن تصدیق انشاء نمود و مشتمل بر لغات طریقه الفبا بدیهه و سه رساله اش نمود که هر رساله بر چند فصل مشتمل بود
یکی بر طریقه احوال عمیده و ثانی بر یک صاحب بن جواد و دیگری بر شیوه ابراهیم ابو احمی صابی و آن رسایل را مانند کتب
قدیم مرتب داشت و آن دوستان امیر در میان نهاد و درخواست نمود که آن را در اکتونم فرمود و هیچ چه در برابر تقریر
بنابر رسم مهور و روزی ابو منصور بخیر و امیر و آراء معارفی مقالات به و متوجه گشت و گفت این رسایل را درین روزها
یا قسیم واهی خواهم تا مضامین نظم و نثر از معلوم کنم ابو منصور بکثرت و امانت را با وقت نظر مطالعت کرد و بسیار
از آن موضوع بردی شکل ماند درین اثنا شیخ الرئیس حاضر گشت و سرقتی که بر ابو منصور شکل نموده بود پان فرمود و در ابتدا
و استیلا و چندان احاطت و استیلا ظاهر کرد که حاضران در حیرت شدند ابو منصور بفرمودت دریافت که آن نظم
از تاج طبع اوست لاجرم عقل و مغفل شبست و بعد از آن برگزیده است یک گفت آنرا صدقاً که تو خود در بر فرما زهر
وی قن افش و اطمینان در آن و آن کتاب لسان العرب که درین لغت است تألیف فرمود و شیخ را وقتی است
که از سودا به پانض آورد و آن کتاب با سایر مؤلفات وی ببارت رفت چنانکه تفصیل آنرا در خانه ترجمه و خواهم
و متعارف آن ایام علماء الله و له منسب طبع و زارت بده و توفیق فرمود نقل است در آن روز که کار که خان و زیارت
در گفت کفایت شیخ الرئیس بود و همواره قبل از طلوع صبح صادق از خواب برخاستی و تصنیف و مرور کتب بسیار
در زیدی و بعد از ادای فرایض نما میزد و مانند کیا ترس و حسن یار و ابو منصور و زید و عبدالواحد و جرجان
و ابو عبد الله مصطوی و سلیمان و شعی و مبنی و دیگر در حضرتش حاضر میشدند حقایق حقیقه و دقایق طبعه و دیگر عادات
استفاضه می نمودند بهیاری که در آن ایام شبی را در محبت احباب مشورت و عیش صحیح کرده بودیم بعد از افتراق
پدر رس اجتماع کردیم شیخ الرئیس تحقیقات و قدح مبارک حجت بر قدر در تفهیم مطالب و توضیح مقاصد اهتمام فرمود
آثار نظم و ادراک و رانده بجا بن من متوجه گشت و گفت پندارم که دوش او قات شریفه و عمر عزیز به بطل و احوال
ضلع کرده اید عرض کرده ام چنان است که در یافته اید پس بر شگفت و آب در دیدگان بگردانید و آه سر و برادر
و گفت بسی افسوس دارم که عمر که انما به به بودگی در باخته و این معارف و معانی قدیمی و وقتی ننهاد اید سحان الله
ربمان بازمان در پیشه خود بقای میرساند که ای حیرت هزار حال می شوند و شما در افتاد معارف بقه چند
نادر شده اید که قبالت زمان از لغات روحانیه شما متحیر گردند و لغز آن شک که در انعام که هر یک استادای مسلم
بوده اند همه روزه از محضوی استفاده می نمودند و در ادای فرایض بچکانه بوی اقتدا میکردند بفضیله صلاه
جامعت مستفیض میشدند پیش شیخ الرئیس قطع و فصل امور و مسائل نظام جمهوری می پرداخت از رای زین و فکر
دورین در مصالح عباد و تعمیر بلاد و اطباء و تدریسی می نمود که اصحاب کیاست و احوال بحیرت فرو می شد
آورد و اندک در آن ایام یکی از ابله امرا که خود از متنبان ملطفت بود و بی مرض بالیون که قرار شد در خاطر وی
چنان نقش گرفته بود که خود کا و فریبی شده است همه روزه بانکه کا و می کرد و هر کس نزد یک دی سیرت

آبُو عَلٰی بن سینا

ع

اور از بنویداشت و میگفت اینک من کاوی فریم مرا بکشد و از گوشت من بریدند که فراموش کنی روزگاری بر این
 احوال برگزشت و در من می برد و پیش بیکر در رفته رفته شد و آن فرض بیانی رسید که هیچ از آن سر به و از
 میزد و از آن روی و از آن زالی مغرور خارش شده بود و انبساط را حالت عجز آمدند و لاجرم تفصیل مرض و عجز بیمار
 و حضرت علاء الله و عرضده شسته و متنی شدند که شیخ را معالجت بر کارید پس علاء الله و شیخ الرئیس را عجز
 و بفرمود آن فرض را معالجت بر باید شیخ پرستاران مرض را عجز اند و از نهایت آن فرض چنانچه باید اطلاع یافت که
 برود و از ابتداء دید که اینک نقاب را خیر کرد و ایم حسی آید تا و را بکشد و مرضی چون آن بفرستید تا و
 بیاورد و از پای برخواست و شبست شیخ بچهل دو کوبید و زارت بدر سرائی بیمار آمد و خود کار دی بست که
 پاک و در آن زمان بر روی سرائی رفت و فریاد زد و کاوی که او را باید کشتن در کاست هر دو بیاد
 تا بچشم بیمار چون این بشنید از من می که داشت اند صدامی کاوی با کئی کرد و منی اینجا است شیخ فرمود که او را بیاور
 سرائی بکشد و بر میان پیاد کرد دست و پای او را پیبندید بیمار را چون این صد انگوش رسید از فرط خوشی
 برخواست و میان سرائی درآمد و بر پهلوی خفت پس دست و پای او سخت محکم پیبندید شیخ خود نزد یکت
 و کار و بر کار و باید و شبست و دست بر پهلوی او میزد و چنانکه عروق نقابان است پس گفت این کا
 سخت لاغر است امروز برای کشتن خوب نیست چند روز او را بملونه دید تا فر به شود و نگاه او را بچشم
 و از پهلوی او برخواست و دستور لعل داد که غذا در پیش او برزد که پسند بجز تا فر به شوی و زود تر ترا بکشد
 بیمار از شوق که زود تر کشته شود بخورد و در آمد و بدان سبب از هر گونه اثر به و اغذیه به و دادند و دادند
 مناسب خورد اینک و طبایف فرموده شیخ دست معالجت بر کشوند و در اندک زمان آن بیمار از آن مرض
 صعب العلاج خلاص یافت علاء الله و در آن زمان تدبیر صایب و آن علاج حین که زیاده شگفت آمد و بجز
 و آن مرض پیفزید و تاریخ الحکما مضبوط است که در آن ایام با تمام بقیه کتاب شفا برداخت و از کار
 منطقی و محیطی فراغت یافت چنانکه از آن بر کتاب اقلیدس و ارشماطی و موسیقی اختصار نموده بود و
 بر کتاب از ریاضات زیادتها که محتاج الیه میداشت پیفزود و آن و محیطی و کل از اختلاف منظر ایراد کرد
 و همچنین در آن محیطی در علم نبات مطالبی آورد که قبل از وی نیارده بودند و در کتاب اقلیدس بسیار
 چند ایراد کرد و در ارشماطی خواص چند متبایط نمود و در موسیقی مثلث افزود که متقدمین بکار آنرا نداشتند
 بی بر آن کتاب پیفزود تا آنکه جمیع مشون حکمیة شتون آمد و تصحیح و تنقیح آن پرداخت و جمله آنها را اینجا
 پذیرفت الا کتابیات و حیوان گویند آن کتاب را در سالی که علاء الله و له بشا پور میرفت در عرض را
 تصنیف نمود و اینها در آن روزگار که متفقد وزارت و مقیم مهران بود که کتاب بجا تر که از اهل تعاضد
 او منت پرشته جمع و تالیف در آورد و آن فرض هر روز پیش از پیش در حضرت علاء الله و خلاص
 و مرضی و کرمید که گویند در ایامی که علاء الله و له محض اصلاح پاوه از مفسد بیدان یافت شیخ نیز ملازم

ابو علی بن سینا

۶۲

ابو عبید الله که پیوسته مصاحب شیخ الرئیس بود حکایت کند در آن ایام تپی در مجلس علاء الله و له صحبت از نجوم در پیوست
و احتمالی که در آن ایام معمول بحسب ارباب و قدیر و آتست بیان آورد و علاء الله و له میفرمود که شیخ الرئیس دست از آستین
فضایل بآورد و در پای مردی و شش و پنش رصدی بنا کند پس کجور خویش را بخواند و ستر فرمود که هر نوع و هر طوط
که آن دستور معظم دستور اهل و دیند که معارف ستر را را بپردازد ابو عبید الله که دید که شیخ مرا طلب کرده
اصلاح آن امر را انجام آن قصد را در جوده اهتمام من مغوش و آتست محض تسهیل عمل و تشریح نکات و توضیح دقائق
خود رساله در آن باب اعلا فرمود و من بحسن اهتمام و کمال مراقبت در چند سال قبل مقصود را اخذ آن آلات
و ادوات فراهم آورد و کمزیدی مستقر بنمود و لی کثرت همار علاء الله و له و در فور مشاغل شیخ الرئیس سرسرا
از بنای رصد خانه شاغل و مانع گشت از آن روی آن امر موقوف ماند و حاصلی که در آن باب غایت شد آن بود که
اگر غرض من بخوبی معلوم گشت و اغلب اعمال رصدیه معلوم و شنود که دید و گنا بکنت معلوم و در آن ایام انجام یافت
و بهم ابو عبید الله که دید که تنها که تست که در زمره فاسد آن استاد اهل فی اهل بود هم سرگردانم که دیدم که در سیر کتب
تبرجیه مطالعه نماید بلکه مواضع مشککه بر کتاب را تخلص نمودی تا شان و مقام مصنف را بشنا پس در
و بهم نقل است که چون کتاب مختصر منفر را که در منطق تعلیف کرده است بشیر از بر و ده فضلا و حکمای آن سرزمین
در چند موضع آن کتاب ایرادات و شبهات یافته بر مردی چند بنوشند با کتبی نزد ابو القاسم که مانی که رفیق
ابراهیم بن بایار دیلمی بود فرستاد ابو القاسم آن ایراد را نزد شیخ الرئیس برد شیخ اجزا را گرفت و نظر میکرد
و ابو القاسم صحبت میداشت و با سایر مردم سخن می گفت اینکام فارغش را بر این منوال بگذر ایند پس آغاز نمود
ایراد و جواب بکنت بکنا آن شبهه را نمود و آن ایام فصل آستان و شبهه در نهایت کوتاهی بود و هنوز شب نصف
نگذشته بود که تمام آن ایرادات و آن شجاعت را جواب بنوشت ابو القاسم که مانی که دید بر شیخ وارد و کتبم در جانی
شیخ بر عقل نشسته و اجزائی که در جواب مشکلات علمای شیراز نوشته بودند در من کتب است و فرمود این اجزا را
بگیر در کتب خود و از تحریر جواب مسائل و صورت حال بنویس ابو القاسم صورت حال را بنوشت و چون فضلا
و علمای شیراز آن تحریر برد پذیر و مطالب بی نظیر و دیدند متعجب گردیدند و بر فضایل و قصور او را که خود
اعتراف نمودند و استر اآوردند حکایت کرده اند در هنگامی که آن فیلسوف بزرگ در اصفهان متعلقه و از
بود وقتی علاء الله که بزدی از نسیم که محلی بزرگ و مشکل لابی بود با کاروی که از جوهر ترسیع و از کوهر های قیمتی
آویز داشت بوی سوبهت فرمود و چون که مرتفع و کار و مشکل با زتی وی مناسب نبود پس از علاء الله که متعجب
حضور بود و بخشید پس از چند روز علاء الله و له بدید که اهتمام کم را در میان تبه و آن کار و را برگزیده حقیقت
امر را بر سید غلام عرض نمود که شیخ الرئیس من کمرست کرده است علاء الله و له زیاده از نیغی بر شفت چنان
که روان کار در مختصات علاء الله و له بود غلام را سیاست بلوغ خود و عقل شیخ که بر سبب یکی از محرمان حضور
که با وی اتحاد و دوستی داشت شیخ را از ماجری مطلق ساخت و آن حکیم از لباس معناد کمبوت بکمر تن راست

أَبُو عَلِيٍّ بْنُ سِينَا

۵۸

از اصفهان روی بری نهاد چون به آن سرزمین درآمد از پی تحمیل قوت میازاد شد بهر سوی میگرست
 و کنگره آورده که در آنجا جوانی نیکو روی نشسته بمبئی از مرضی بروی اقبال و در پیش خیزد و کز آن جوان طبعی
 و در احوال اقوال او چشم دوخته و گوش فرا داشت در آن اثنا زنی فارورده بدست با مستطاج نبرد و می نگرند
 جوان چون فارورده بدیده طاف و در کت گفت مرغی که این قارورده دوست یهودیت قباد از آن گفت چنین
 میدانم که صاحب قارورده امروز است خود و گفت چنین است پس گفت خانه این مرغی و خوابگاه او در میان
 هست است زن گفت آری شیخ الرئیس از حدس آن جوان زیاده و در تحت شد ناگاه جوان از بروی غلغله شیخ از آنجا
 نبرد خود خواند و بر سرش نشاند چون از محل و مساجت فراغت یافت گفت چنان میدانم که تو خود
 شیخ الرئیس باشی که از هم علاءالدوله فرار کرده شیخ را حیرت زیاده شد پس استه فاکر ده که بروی
 منت گذارد و در منزل او فرو و آید شیخ الرئیس جوان طلب روی منبر نهاد پس از شراب میزبانی
 و سایر تکلفات که از وی بتقدیم رفت روزی شیخ الرئیس سخن از ماضی بیان آورده گفت در آن روز
 از چه رود انستی آن قارورده از یهودیت و اوست خورده و مکانش در جای هست است عرض کرد
 که چون آن عورت دست پرون آورد پیراهنی که بس قیمتی و چرکین بود در تن داشت دانستم که آن زن
 یهودیه است و بهم آلوده بآست بود حکم کردم که ماست خورده و چون درین شهر محله یهودان در آنجا
 پستی است لکن گفت که منازل شما اینجا است دارد شیخ دیگر باره پرسید که از چه دانستی که من ابوعلیم دارم
 علاءالدوله فرار کرده ام جوان گفت چون میت فضایل و آواز و جلالت شنیده بودم آنرا از حدیث
 مشاهدت کردم بخاطر کمبختی که شاید ابوعلی باشی میدانستم که علاءالدوله با رغبت و اختیار از آنجا
 تو حکیم و وزیر روی دست بردار نخواهد شد لاجرم حاد روی داد و است و بدان واسطه باید از وی
 فرار کرده باشی شیخ الرئیس بدان طیب گفت اکنون منسول تو از من چیست آنرا فرین اینجا نام گفت علاءالدوله
 از چون توئی چشم نخواهد پوشید هم قریب در استرهای فاطر شریف برآید و بر منقب سابق برسد است و در
 منس است که چون نزد وی روی آنجا از من دیده بعرض برسانی و مراد رسکات ندانمش منظم سازی
 چند روزی بر نیامد که علاءالدوله بمبئی از خواص خود را با شریف وزارت میگذرت نزد شیخ فرستاد و با
 باصفهان بخواند شیخ الرئیس آن جوان طیب را همراه برده پس از رسیدن بخنور علاءالدوله با جرایع
 آنجا آنرا بعرض رسانید و شرف او را در حرکت نهای علاءالدوله شکست داشت در زمانیکه شیخ الرئیس
 در اصفهان شغل وزارت و امر ریاست می گذراند چندان خواور و لطایف در طی مکالمات و بیخ
 که از بای و قتیاب و نهایی نخستین در حیرت میشدند در آنجا بخارستان کنارش ایستاد که شیخ الرئیس
 هر چند بر اصحاب علوم و ادب با بفتون در اسنادی مسلم بود و در هر باب و بر کتاب همه کس را قلم میزد
 ولی وقتی از اوقات از مردی کناس چندان الزام دید که در نزد بهرامان از فرط شرم خجسته موش کرد

ابو علی بن سینا

۶۹

و آن دهستان چنان بود که روزی با کوبه وزارت از راهی میگذشت کناسی را دید که خود بدان مثل کیف مشغول بر تن
 بدین شعر لطیف ترنم است که آبی و ششم فی نفس از تنت کاسان بگذرد بر دل جهات شیخ را از شنیدن آن شعر
 تبسم آمد با شکر خنده از روی تعریض آواز داد که اتحق قد تعظیم و تکریم همان است که تو در باره نفس شریف می دانستی
 قد رجا بش این است که در قفس پناه بدلت کناسی و چارش کرده و غرض شائش نیست که بدین خفت و غاری کوفت
 ساخته مرغ نغیس را در این مرغ خیس تا به سبک می آید و رزشت را افتخار نفس چشامی مرد کناس دست از کار کوتاه
 و زبان بروی دراز کرده گفت در عالم هست آن از مثل خیس رخ رون که بار منت و پس بزدن ابو علی غرق
 عرق شد و با شتاب تمام بگذشت انبیس ابو علی در ملازمت علاء الدوله چندان در آید بار و دلالی شاه سو
 در دج اطباق پادگاه گذارشته است که از منج و وصف از قوه تحریر بیرون است در کتب تواریخ مسطور است
 که چون سلطان محمود و سنجکیان عراق عجم را استخر کرد و مجد الدوله دلی را که رشه فزین فرستاد ابو جعفر علاء الدوله
 را گوی که از جانب مجد الدوله حاکم اصفهان بود از صولت سلطان محمود و خائف گردیده بهارس رفت سلطان محمود
 پس از ضبط آن مکتب و تیغجری ایالت عراق و مصافات آنجا را بغیر زنده خود مسعود باز گذاشت خود بغیرین
 مراجعت نمود علاء الدوله بسلاح وقت پسر خود را با تحت میار و بدایمی چشامی پشمار نزد سلطان مسعود فرستاد
 آن کردار در پیشگاه حضور سلطان مقبول و پسندیده افتاد و مکتب اصفهان و مصافات آن ملک را بدو پیشتر
 سابق بوی رود کرده بر استوار و استیلاش انعام کرد تا تسلط شد چون چندی بگذشت از غریب استیلا
 و حسن تدبیرات تیغ الریس ملک را از هر محل محزون دیده و احیای استقلال میداد که سلطان مسعود در ۱۱ از
 ماهی الغیروی اطلاع حاصل شد با لشکر تیرا روی باصفهان نهاد علاء الدوله تاب مقاومت نیاروده اصفهان
 بهاپور و اموار رفت سلطان مسعود باصفهان درآمد و خواهر علاء الدوله بدست سلطان مسعود افتاد و شیخ الریس
 پاسس نیت قدیم را منظور داشته و حفظ ناموس علاء الدوله را زیاده مراقبت داشت بختر زین و عقل و دین
 ویرا بر آن راهنایی کرد در زمان سلطان مسعود نبوشت که خواهر مسعود علاء الدوله را سان و رتبه تجدی است
 که گفتوخواه بود بهر آن است که او را از پدر دکیان حرم خویش فراموشی و چون چنین کنی علاء الدوله بجزمت
 خط اصفهان بر تو سلم خواهد داشت پس خواهر علاء الدوله را بعهده خویش در آورد و در زمره پرده نشینان
 خاصت بنزد محبت اختصاص داد پس صهرنا را بعلاء الدوله باز گذاشت و خود بری معاودت نمود و چون
 چندی بگذشت نمایان و بدگویان بعضی سلطان مسعود رسانید که علاء الدوله بهینه اسباب جنگ مشغول است
 عزم دزم و تیغجری را چه نیست که در سلطان مسعود زیاده خشمناک گشته بعلاء الدوله پیغام فرستاد که راستی بپندیش
 و از خیال کج در گذر و عرض خود میر و محبت بپند و گز نه خواهرت را بپاییم و با دباشش لشکری بچشم چون علاء الدوله
 آن سخنان شنید بموی بر تنش ملام شد و سر را چون تعد بر فروخت تیغ را بغیر خود از جانب خود جواب را
 بجات آرد و شیخ الریس بعد از طی مراسم متره نبوشت که هرگاه اهل شقاق و نفاق در باب خلاف علاء الدوله

ابو علی بن سینا

۲۰

چیزی برض رسایند و از بهتان برفت و افترا می بخش است و مخصوص نفوس شرعی رفته بود اگر چه آن مختار
 خواهد ماند و الله و الله است ولی اکنون بگویم این است اگر شرافتش وحی مثله تو باشد و جمیع خالیان و هند که غیرت
 زمان بر او نواح است زیرا خوان سلطان سواد چون رسید شیخ شافعی فرمود از صندوق آن چهار است
 و سایر امارات بر وی معلوم گشت که آن خبر عملی ندارد و بجز آن که آثار از شان غایب و زیاد و بکاست بر پشت
 خواند روی پیروز و اهل سیر آورد و اندک هم مقدار آن او ان سلطان محمود از تحت و کف تخت و خاک رفت
 چون آن خبر نبردش سلطان سواد رسید و او بسیار بیجا بنفین آن تخت نامک مورد شاهی نعمت می و در آن
 انتظار در تصرف آورد و پیش دار و غریزه کردید بعد از استقرار و استقلال ابوسهل بهدانی را و والی عراق کرد و آن
 ابوسهل با عطاء الله و لطیف بن کجور پیش گرفت با ف و کراف سخن از عطاء الله و در محل کالیف او را بخود و اخلاص
 که رعایا و الله و الله و ابوسهل بسیار و دخی بر کشید عطاء الله و نه از گشت ابوسهل با بهمان در آمد و بسیاری از
 امتد نفیس و کتب شیخ رئیس که از سواد و بیاض رفته بود و ببارت رفت و چون بچند بگذشت و دیگر از عطاء الله
 سازش کرده بر ابوسهل بیاخت و او را نه از گشت کرده ثانیاً بر سواد ایست متقل و ستر گشت و شیخ ارض
 ثانیاً بجمع و تربیت کتبی که از سواد و بیاض رفته بود و پرداخت مع انصاف شیخ رئیس در ارتقاء و ادراج کمال
 چنان مقام اعلی گرفته که هر کس را او می تدریجی است از سیر مؤلفات آن فیلسوف یکا به برابر ارباب فضل و سطح
 خوا گشت اگر چه ثبوت آن مدعا و وضوح آمنی کاشتن فی رابته التماس است ولی محض ترین این ادوات
 و ترسیع این اطباق پاره از خرافات این کلمات و شمشه از نوادر حکایات او را که هر یک در جای چون دیگر
 درین کجینه لای بودیت میگذاریم نقل است که استاد ابوریحان پردنی و تجمه مسئله طبیعیه را که او اهل آن سال
 باین شرح است از اعتراضات بر ارسطو و استفسار بعضی مطالب و اشکالات خود انتخاب و انعام کرده
 در رساله تون داشته نزد وی بفرستاد مسئله اولی اعتراض بر ارسطو در باب غده و نقل اجسام فیکینه
 مسئله دوم اعتراض بر آن فیلسوف در باب قدم عالم و در خصوص اشکال وی در این عقیده بر احوال قرون با
 و احباب ساله مسئله سیم اعتراض بر ارسطو و سایر حکماء متقدمین در باب حیات سته که از چه روح حیات را
 منحصر در شش دانسته مسئله چهارم اعتراضات بر آن فیلسوف که از چه جبهه بر جمیع حیات فانی خشنود
 لا تجزئ شیخ آورده با آنکه حکما را نیز از آن ایراد که بر تکلیف او است که زیری نیست مسئله پنجم اعتراض
 بر آن حکیم دانسته که چه احوال وجود عالمی را که خارج ازین عالم باشد متعین و محال شده و بر متقدمین این عقیده
 شیخ آورده با آنکه بر این امکان وجود آن مبنی واضح و دلیل استماعش زیاد و معتد به مسئله شش
 اعتراض بر آن فیلسوف که شکل فلک را چه اگر وی دانسته و در نفی شکل بعضی و عدسی لمزوم غلام شک خسته
 با آنکه هر دو نامید اند که ممکن است شکل فلک بعضی و عدسی باشد و خلاصه نیز لازم نیاید مسئله هفتم
 اعتراض بر آن حکیم در باب تعیین زمین و جهت مشرق که خود و مسلمین و در خواهد بود مسئله هشتم در اعتراض بر

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

۲۰۱

در باب کثرت تشکیلات با آنکه بسیار طول لازم است که تشکیلات را بر روی باشد و متغایر پاره مطالب که در کتاب رسالط و بدیه است
 مشتمل بر سئوال از حقیقت حرارت و شغلات که اجسامند با اعراض مشتمل بر اجسام از حقیقت اتحاد و انفصال
 عناصر که استحقاقات آنها بر یکدیگر از پیش قیل است سئوال دوم اندر پرتو شهاب رزب اعراف شمس که ملوک آداب صاف باشد
 اجسام معادیه با خود را مسکود و از جسم در سئوال از مکان طبعی عناصر مشتمل بر اجسام است و سئوال از کیفیت ادراک بصر
 مشتمل بر اجسام در سئوال از رزب اجسام و رزب سکون شمالی ارض عبارت با اگر رزب شمالی در کبریا و بارعین جنوبی در
 حکم شکران از سبب اعتباری نیست مشتمل بر اجسام و سئوال از مکان طبعی اجسام در سئوال از کیفیت ادراک بصر
 استقامت از سبب اعتباری نیست مشتمل بر اجسام و سئوال از مکان طبعی اجسام در سئوال از کیفیت ادراک بصر
 از شدت بردوت مشتمل بر اجسام در سئوال از رزب قوتیخ بالای آب با اگر رزب برای آب از آب ثقیل تر است مع اتحاد
 چون استقامت و بر یکدیگر را با اوجده اند معصومی که از انشغال شاگردان شیخ است عبارات و مراسلات در
 بدو شیخ الریس بدو شیخ الریس رساله جواب سئال و تل آن مشکلات را به عده انا بوعده مقدمه مشتمل بر اجسام
 اوجده اند و در سبب چون در جواب تأخیری رفت و بر یکدیگر را به عده انا بوعده مقدمه مشتمل بر اجسام
 طلب کرده شیخ الریس از مطاوی نامیات و بر یکدیگر را به عده انا بوعده مقدمه مشتمل بر اجسام
 با عده انا بوعده مقدمه مشتمل بر اجسام در سئوال از رزب قوتیخ بالای آب با اگر رزب برای آب از آب ثقیل تر است مع اتحاد
 و از شرر کرده معصومیت دارد در اوجده سئال و رساله جواب سئال و تل آن مشکلات را به عده انا بوعده مقدمه مشتمل بر اجسام
 معصومی اکنون اوجده اند و بر یکدیگر را به عده انا بوعده مقدمه مشتمل بر اجسام در سئوال از رزب قوتیخ بالای آب با اگر رزب برای آب از آب ثقیل تر است مع اتحاد
 در ذیل هر سئوال بیان کرده در چند ورق مرتب و در دست و آن رساله را بدین عبارت خاتمه آورده
 فَهَذَا جَوَابُ مَا سَأَلْتَنِيهِ مِنَ السَّأَلِ وَالْجَوَابِ عَلَى مَا شَكَرْتَكَ يَتِي مِنْ هَذِهِ الْفُتُوحَاتِ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ
 الْمَادَّةَ لَا تَتَرَكَّ فِيهَا حَتَّى تَنْجَلِيَ فِي ضَائِحِهَا وَأَنْتَ أَعْلَمُ
 یعنی اینکس این جواب سائل است که از من باز پرسیده بودی و دوست میدارم که اگر از آنها چیزی بر منم تو پوشیده
 و در دست مل نمودن متواتر بر من سپاس آورده و رفع اشکال و کشف شبهت خود از من طلب داری و از من
 سبادت نمونی پس آن رساله را بجا می آید و رساله کرد چون آن رساله با بر یکدیگر را به عده انا بوعده مقدمه مشتمل بر اجسام
 معاصدان عاطف یافت عبارات فائز بروی کران آن جوابها را انصواب نموده دست تعرض بکجود و بنقص
 و اعراض کر سبب در هر ایراد با الفاظ ناز و اجسد اگر دو با نقاب فاسر استماع نمود در بعضی سوار و شیخ را
 ایما الشاب خواند در پاره مواضع ایما الفاضل یا کرد و القرض بطوری ناپسند و اسلوبی با سبب و حکیم فرزا
 طریق معارضه میبوده و ایرادات آن اوجده را مرتب و بسته معصومی شیخ الریس سادوت داده آورده اند
 که شیخ الریس دو دو کلامی در از بر تجرد نفس طبعی سخن کرده و آنیکه کلام را شیخ نموده و بر اینک اجسام غضریه پیوسته
 در تبدل و انحلال و ذوال است و جامع این مشتمل است و اصل این التفارقات و اصل محفوظ و نسخ با نفس طبعی است

آبُو عَلِيٍّ بْنُ سِينَا

Y Y

[illegible]

أَيُّهَا الْعَالِمُ وَطَلَبُكَ لِلَّهِ مَا يَسْتَعِينِي وَذَلِكَ فِي سَعَادَةٍ لَا بَدَّ مَا يَسْتَعِينِي أَنِّي مِنَ الطَّرِيقِ الْمُسْتَقِيمِ
عَلَيْ بَيْتِي إِلَّا أَنْ أَوْدِيَهُ الطُّغْيَانُ عَلَى الطَّرِيقِ الْمَجْدِ مُتَعَبٌ وَأَيُّ مِنْ كُلِّ طَالِبٍ طَرَفُهُ لَقَاءُ
يَفْتَحُ لِي مِنْ بَابِ حَقِيقَةِ خَالِيهِ يَوْسُفَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَحْفُوفَةً وَصَدَقَ فِي تَصْدِيقِهِ وَأَنْتَ بِالْعِلْمِ وَقَدْ لَوِزْتُ
وَمَنْذَرْتُ أَهْلَ هَذِهِ الطَّرِيقَةِ مَرْسُومٌ فَاسْتَمِعْنِي مَا زُرْتُ وَبَيْتِي فِي مَا عَلَيْنِي وَبَقْتُ وَإِلَيْهِ
وَأَعْلَمُ أَنَّ التَّذْيِيبَ بِذَاتِهِ خَالِ الشَّرَفِ وَمَنْ تَرَفَّتْ رَأْيَ وَفَدَا سَهْلًا حَيًّا وَعِشْرَانِ عَدَّةً
حَاصِلٌ وَاللَّهُ وَرَئِي التَّوْفِيقُ رَحِمَهُمُ اللَّهُ

خداوند عز و جل بدان معارف و معانی که در خود و شایسته است توفیق دهد و سعادت باد و امانی را که خود و جواد پوری
مرزوق دارد در من خود در طریق تسلیم بر جاده یقین دلی بر طریقه حقه او در غیظ و نون و امانها رعایت شعوب و اراکله است
و من هر کس را از طریق که چموده است پرسان می شوم شاید که حضرت حق بواسطه تحقیق او و از حد و نقد
حقیقت حال را بر این غیر کشوف دارد چون آن عالم کامل که خدایش توفیق دهد در مراتب علمیه می کشی اما در این
سالکان طریقه حقه آثار و نشان است ازین روی از وی درخواست میکنم مطالب حقه که بان عالم مرزوق است
با این غیر مستخرج دارد و آن معانی را که برد قیاس آنها واقف گشته برای من توضیح نماید و آن عالم بکانه باید بداند
که تائب خود بدایت حال تربیت است و کسیکه تربیت کند بمقام رتبه نایز باشد و این امر بسی سهل در سپندار باشد
و لی در مقام که در از یاد و معیشت را آید پس شرح در جواب نوشت

وَصَلَّيْنَاكَ يَا مَعْزُومَ الْوَعْدِ وَالْإِسْتِثْنَاءِ بِعَرَبِيَّةٍ لَوْ
وَالْإِعْصَامَ بِجَنَّةِ الْبَنِينَ وَالضَّرْبَ بِسَيْلِهِ وَقَوْلَهُ شَطْرَ الْقُرْبَى إِلَيْهِ وَالْوَجْهَ لِقَدْ
وَجْهَهُ نَافِضًا عَنْ فَيْضِهِ غَيْرَ لَمْ يَدْرِ الْخَيْرَ وَافْتِخَارَ عَلَيْهِ الْإِسْنَامُ بِهَذَا الْقَدْرِ وَاتَّخَذَ
وَأَسْرَدَ أَصْلَ وَأَسْرَدَ طَالِبَ وَأَكْرَمَ طَارِقَ فَهَرَأَهُ وَفَحِمْنَهُ وَتَدَبَّرْنَهُ وَكَزَّنَهُ وَحَقَّقَهُ

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سَيِّدِنَا

٢٢

فِي بَيْتِهِ قَرَنَهُ تَبَدُّثُ بَشِيرِ اللَّهِ فَا مِثْلُ الْعَقْلِ وَبُخَيْرِ الْعَدْلِ وَحِدْنَهُ عَلَى مَا أَوَّلَاهُ وَسَالِيَهُ
 أَنْ تَوْصِيَهُ فِي أُخْرِيَةٍ وَأَوَّلِيَهُ وَأَرْبَعِيَّتْ قَدَمَهُ عَلَى مَا تَوَطَّاهُ وَلَا يَلْفِيهِ إِلَّا مَا غَطَّاهُ وَزَيْدُهُ إِلَى قَدَا
 هِدَايَةِ وَالْإِدْبَارِيَةِ إِلَى نَانُو دَوَايَةِ إِنَّهُ الْهَادِي الْبَشِيرُ وَالْمُدِيرُ الْمَقْدُرُ عَنْهُ يَنْفَعُ كُلَّ أَمْرٍ
 وَإِلَيْهِ تُسْتَنْدُ الْحَوَادِثُ وَالنَّبَرَةُ كَذَلِكَ تُقْضَى الْمُلْكُوتُ وَيَقْتَضِي الْجَبَرُوتُ وَهُوَ مِنْ بَرِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ
 يَكْلُمُهُ مَنْ يُعَلِّمُهُ وَيَهْلُ عَنْهُ مَنْ لَا يَصْبِرُهُ طَوِيلُ لَيْلٍ قَادِرُ الْقَدَرِ إِلَى ذِمَّةِ السَّعْدَاءِ وَحَادِدُ
 عَنْ رُتْبَةِ الْأَشْفِيَاءِ وَأَوْدَعَمَانِي بِرِيَّاحِ الْبَقَاءِ مِنْ رَأْسٍ إِلَى الْغَيْثِ وَمَاتَرْتُهُمْ فَمَا لَمْ يَنْطَرِقْ
 دَارِ رَيْثَابَةٍ فَمَا عَفِيتُ مَذْرِكُ وَمَيُوتُ وَيَتَارِدَانِ عِنْدَ حُلُولِ وَفَيْتُ مَوْتِ ذَارِ الْهَيْهَاتُ مَوْجِعُ
 وَكَذَيْدُ مَا مَسَّيْعُ وَخَمُّهَا قَسْرُ الْأَصْدَادِ عَلَى قَدَرٍ وَأَعْدَادٍ وَسَلَامَتُهَا اسْتِمْرَارُهَا فَاقِرُ إِلَى الْإِمْرَةِ
 مَذَاقِرُ وَدَوَامُ حَاجَتِهِ إِلَى الْحُجِّ حَاجَتُهُ نَعْمَ وَاللَّهُ مَا لَمْ تَسْأَلْ بِهَا الْأَمْسَاطُ وَالْمُتَعَرِّفُ فِيهَا
 الْأَنْحَاطُ مَوْزِعُ الْبَالِ بَيْنَ الْوَبَاسِ وَتَشْوِيدِ وَأَخْبَاسِ اتَّخَذَ حَرَكَاتِ شَيْ وَعَسِيفُ أَفْطَارِ وَزَيْ
 وَأَيُّنَ هُوَ مِنَ الْمُهَاجِرَةِ إِلَى التَّوْحِيدِ وَأَعْنَادِ النِّظَامِ بِالتَّفَرِيدِ وَالْخُلُوصِ مِنَ الشُّعْبِ إِلَى التَّوَحُّدِ
 وَمِنَ التَّدْبِيرِ إِلَى التَّهْدِيبِ وَمِنْ يَأْذِي مَارِسِهِ إِلَى أَبْدِي بَارِسِهِ هُنَاكَ اللَّهُ حَقًّا وَنَحْسُ
 صِدْقًا سَلَالُ كَلِمَاتِهِ عَلَى الرَّحْمَةِ كَانَ أَهْمِي وَأَشْنَى فَيَنْتَرِ كَلِمَاتُهَا عَلَى الشَّيْخِ
 كَانَتْ أَفْزَى قَامِي تَبَوَّاسِي بَقَاءَ لَا تَحْتَالُ بَاءُ وَشَبَعُ اسْتِشْبَاحُ لَا شَبَعُ اسْتِشْبَاحُ وَتَسَالُ اللَّهُ
 تَعَالَى أَنْ يَجْلُو عَنْ بَصَارِنَا الْغِشَاءَ وَعَيْنَ قُلُوبِنَا الْقَسَاةَ وَأَنْ يَهْدِيَنَا كَامِلَاءَ وَيُؤَيِّنَنَا
 بِمَا أَنَاءَ وَأَنْ يَجْزِيَنَّا وَبَيْنَ هَذِهِ الْغَاثَةِ الْبُورِ فِي هَذِهِ الْبَاسَةِ الْمَعَاسِرَةِ بِمِ
 حَلِيهِ الْيَاسِرَةِ الْفَاصِلَةِ فِي مَقَرِّ الْوَاصِلَةِ وَأَنْ يَجْعَلَ أَمَانَتَنَا فِيمَا أَمَرْنَا وَرَاقَتَنَا نَالًا
 مَا صَارَ إِلَيْهِ وَصَارَ آتِيَهُ وَلِي ذَلِكَ فَأَنَا مَا لَمْ تَسْأَلْ مِنْ مَذْكُورِي رَدِمَتِي وَبَصِيرَتِي تَأْيِيدِي مِنْ قَبْلِ
 وَبَيَانِي تَشْفِيهِ مِنْ كَلَامِي فَكَيْفَ إِنْ شَرِدْتُمْ مِنْ مَكْشُوفٍ وَبَسْمِيعِ اسْتَجْرٍ عَنْ مَوْفُورِ التَّمَعُّعِ غَرَجِي
 لِي عَلَى عَنَّا طَبْعُهُ بِمَوْعِظَةِ حَسَنَةٍ وَمِثْلِ صِلَاحٍ وَصَوَابِ مُرْشِدٍ وَطَبْعُ بَوَائِيهِ لَهُ مُغْفِرٌ وَالْعَمَلُ
 الدَّيْمَانَةُ مُغْفِرٌ وَمَعَ ذَلِكَ فَلْيَكُنِ اللَّهُ تَعَالَى أَوَّلَ فِكْرِكُمْ وَالْآخِرُ وَبَاطِنُ كُلِّ عِبَارَةٍ وَظَاهِرُ كُلِّ
 غَيْرِ نَفْسٍ مَكْنُونَةٍ بِالنَّظَرِ إِلَيْهِ وَقَدْ هَامَ مَوْفُورٌ عَلَى الشُّرُوفِ بَيْنَ يَدَيْهِ مُسَافِرٌ بِعَقْلِهِ فِي الْمُلْكُوتِ
 الْأَعْلَى وَمَا فِيهِ مِنْ آيَاتٍ رِيهِ الْكُرَى وَإِذَا خَطَرَ إِلَى قَرَارِهِ فَلْيَرِ اللَّهُ تَعَالَى فِي آثَارِهِ قَاتَنَهُ بَاطِنُ ظَاهِرُهُ

تَحْلِي بِحُسْنِي وَلِكُلِّ شَيْءٍ

فَبَيَّ كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَذَلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ

فَاصْدَرَتْ فَيَدْرِي أَنَّ لَهُ مُلْكَةً أَنْطَبَجَ فِيهَا نَشْءُ الْمُلْكُوتِ وَتَحْلِي لَهُ آيَةٌ قُدْسٌ لِلْأَمْوَاتِ قَالَ لَيْلَا لَيْلَا
 وَذَاتُ اللَّذَّةِ الْفُصُوصِ وَأَخَذَ عَنْ نَفْسِهِ هَوَاهَا الْأَوَّلَى وَفَاضَتْ عَلَيْهِ الشُّكُونَةُ وَحَسَّتْ لَهُ الطَّمَأُنَةُ

أَبُو عَلِيٍّ بْنُ سِينَا

۲۲

وَأَقْلَعَ عَلَى النَّاسِ الْأَذَى الْإِلَاحَ وَاجِبَ لَا يَمْلِكُهُ مَنُوعُهُمْ مَحَبَّةً لِيَتْلَاهُ مُتَحَيِّزِينَ لِنِعْمَةِ مُنْتَقِلٍ
لِخَيْرِهِ وَيَذْكُرْنَهُ وَيُقِي بِمَا يَحِبُّهُ أَفْقَتْ بَيْنَهُمْ تَعَبُّهُ مِنْهُ وَقَدْ دَعَّاهَا كَانَ مَعَهَا كُنْ لَيْسَ مَعَهَا
وَلَيْسَ أَزْ أَفْضَلَ أَفْضَلَ أَفْضَلَ وَأَمَّا الشُّكَايَةُ إِلَيْهِمْ وَأَمَّا إِلَيْهِ الصَّدَقَةُ وَأَمَّا إِلَيْهِ
الْإِحْثَالُ وَأَمَّا إِلَيْهِ الرِّيَاءُ وَلَيْسَ مَخْلُصُ النَّفْسِ عَنِ الذَّنْبِ مَا لَمْ يَنْتَهِ إِلَى خَيْرٍ وَقَالَ وَنَافِلُهُ
وَيَسِيرُ إِلَيْهِ وَأَمَّا إِلَيْهِ مِنَ الْأَحْوَالِ وَخَيْرُ الْعَمَلِ مَا صَدَرَ عَنْ خَالِصَةٍ وَخَيْرُ الْيَقِينِ مَا يَنْبَغِي
عَنْ خَائِبٍ فَلَمْ وَامْكُذِّبْ أَمَّا الْقَسَائِلُ وَمَعْرِفَةُ اللَّهِ أَوَّلُ الْأَوَائِلِ أَلَيْسَ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ إِلَى
الْمَلَأِجِ بِرَفْعِهِ ثُمَّ يُفِيدُ عَلَى هَذِهِ النَّفْسِ الْمَرْبِيَّةِ بِكُلِّهَا الذَّائِبِ وَبِحُجْرَتِهَا عَنِ التَّلَاحِ بِمَا يَنْبَغِيهَا
مِنَ الْجَبَابِ الْإِنْفِاقِ بِهِ لِيُفَوِّشَ الْمَوْدِيَّةَ إِلَيْهِ أَلَيْسَ فِي النَّفْسِ الْمَرْبِيَّةِ كَانَتْ خَالِصَةً
إِلَى أَفْضَالِ كَلِّهَا عِنْدَ الْإِنْفِاقِ إِذْ جُودُهَا غَيْرُ مُتَأَوِّبٍ إِلَى خَالِصَةٍ وَإِنَّمَا يَدْفَعُهَا إِلَى الْأَفْضَالِ
لِأَنَّ الْقَوْلَاجِبَ يَفِيدُهَا قِيَمَاتُ الْإِبْنِ الْإِلَاحِ وَالْإِسْغَالِ وَالْإِسْغَالِ وَلِذَا لَيْسَ بِمَحْمُولٍ الْكَلِمُ
قَوْلًا وَبِحُجْرَتِهَا تَحْدِثُ لِلنَّفْسِ قِيَمَةً صَدَقَتْ قِيَمَتُهَا بِالْإِحْلَامِ وَالْإِسْغَالِ وَأَمَّا الْأَلْفَافُ فَلَيْسَ بِهَا
عَلَى أَضْلَاحِ الطَّيِّبَةِ وَإِنَّمَا إِلَيْهِ التَّوَجُّعُ وَالْإِسْغَالُ وَأَمَّا الشُّرُوبُ فَانْ تَحْجَرُ شَرِبُهُ مِلْكُهُ
تَقِيَمًا تَدَاوِيًا وَتَعَايِيرُ كُلِّ فَرْزٍ بِعَادِيَّةٍ وَرَبِيْعَةٍ وَتَنْجِ بِالْمَقْدُودِ مِنَ الْمَالِ وَتَنْزِلُ بِالسَّاعَةِ الْتَأَمُّ
كَيْفَ أَيْمًا هُوَ خِلَافُ طَبِيعَتِهِ لَا يَنْقُصُ فِي الْأَفْضَالِ الشَّرْعِيَّةِ وَتَنْظِيمُ الشَّرْعِ الْإِلَاحِيَّةِ وَالْمَوَاطِنُ عَلَى
التَّعْبَادِ الْبَدِيَّةِ وَيَكُونُ دَوَامُ غَيْرِهِ إِذَا خَلَا وَخَلَصَ مِنَ الْمَعَاشِرِ بِطَبِيعَةِ التَّوَدُّعِ وَالْفِكْرِ
بِالْمُلُوكِ الْأَوَّلِ وَمَلِكُهَا مَا كُنْزُ غَيْرِهِ إِذَا الْتَأَمُّ مِنَ النَّاسِ لَا تَقِفُ عَلَى النَّاسِ مَا هَذَا اللَّهُ أَنْ يَكُنْ

بِهَذَا الْبَيِّنَةِ وَبَيِّنَاتٍ إِلَيْهِ يَأْتِيهِ وَاللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا

حَاصِلُ مَضْمُونِ حُبِّنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ وَخُلَاصَةُ حُجْرَتِهِ الْمَكَّةُ

حَسْبُ سَطَابِ كَخُودِ كَرَامِي أَرْدُوسِ دَرِافَرِ اَوَّلِ وَبَهْرِيْنِ طَالِعِ بُرُودِ اَزْ اَشْرِ غُرَّتِ طَلْعِ مُنَوَّارِ اِيَامِ اِيَانِكُ حَقِّ غُرْمَتِهِ
اَزْ اَعْرِضِ نَمَتْ رَاحِصَانِ خُوشِ دَفْنُونِ سَوَاهِبِ وَكُكَّارِمْ خُودِ حَقِّ وَبِيْ خِيَلِ مُرْسُودِ وَبِرُودِ اَلْوَشِيِّ حَقِّ اَلِيْ سَمَكِ كَتِ
وَبِحِلِّ الْمِيْنِ خُشْدِ اِيْ مَعَالِ مَعْتَمِدِ شَدِيدِ وَبِحَابِ حَضْرَتِ اَعْدِيَّتِ مُتَوَكِّدِ كَرِيْمِ اِهْتِ وَبِهِمِ اَشَارَتِ بَرَاكَتِ اَزْ اَدَمِيْنِ
شَرِيْفِ كَرْدِ دِيُوِيْ پَشْتَا نَدِ وَكَمِيْبِ عَجَا اِهَاتِ بِمَتْ خُودِ اَزْ اَحْمَلِ شَائِلِ اِيْنِ سَهْ اِيْ دُونِ بِالَا تَرْبُودِ هَسْتِ اَنْ اَرْشِيْ
وَاَنْ كِتَابِ كَرَامِي رَا فَرْ دُخَانِمْ وَنِيْشِ نَحْمِ كَرْدِمْ وَدَرْ مَضْمُونِشِ خُودِ مُنَوَّارِ وَبِيْ اَقْلَ شُكْرِ وَبِيْ اَسْرِ حَضْرَتِ حَقِّ
كُ دِهِنْدِ كُوْ بَرَعْلِ مَحْبُوبِنْدِ مِيْزِ اَعْلِ هَسْتِ اَيَا كَرْدِمْ اِسْ اَزْ وَاِهَسْ اَلْعَلَا اِيْ دَرْ خُوبِ اِهْتِ كَرْدِمْ كَا اَنْ صَدِيْقِ
دَرْ دِيَا وَعَبِيْ تَوَفِيْقِ دِهْ دَسْتِ اَمْ اَزْ اَرْ طَرِيْقِ حَقِّ كِيْ كُ مِيْوَدِ اِهْتِ اِسْتَوَارِ دَارِ دُودِ اِيْ اَحْسَانِ خَيْرِ كُوْ دَرْ دُرُودِ
بَا نَكْرُودِ اِهْتِ دِيْ اِهْتِ بَرِ اِهْتِ وَدَرْ اِيْتِ بَرِ اِيْتِ اَوْ مَرِيْدِ اَزْ دَرْ زِيْرِ اَكْ خِرِ حَقِّ اِيْ دِيْ طَرِيْقِ وَغَيْرِ اَزْ اَغْرِ اِهْتِ
مَشْرُودِ تَبْرِيْ هَرِ اَشْرِ اَزْ اَشْرِ دِيْ مُشْعَبِ شُودِ وَهَسْبِ عَادَتِ اَزْ اَحْوَاثِ بَقِيْرَتِ اَوْ سَتَنْدِ اِهْتِ كَا كَرْدِ اَنْ

ابوعلی بن سینا

۷۵

کار کرداران نشاء ملکوت چنین حکم رانند و مقربان بارگاه جبروت چنین فرمان دهند همانا این نکته لطیف از اسرار الهی
 سترایست اعظم الکسب یعنی نی برود که خدایش دیده و بصیرت یابد و آنکس ازین راز محروم ماند که خدایش در طریق
 حقیقت کتببان بخرد و خلقت آنکس که تقدیر خدایانی او را در سلک سعدا برد و از زمره اشیقا براند و وی او را
 تحریف نکند که بود با و دانی را از اسرای بی نیازی طلب کند مرد و مرد و من در اچه تفرج و انباط خواهد بود
 در سرائی که فقیر و اهل ارشش در پایان عمر و انجام امر بیکدیگر مانند باشند و هنگام طول ابل موعود و بعد گرساوی
 و کسان شوند و فرزانگان پیدا کنند که دنیا خود سرائی است که آتش اذیت دهد و لذایش کسالت آورد و خشمش
 در آنست که اخذ اوی چند برخلاف طبیعت بر وزن مخصوص و استعداد متین بناید و سلاطین در آن است
 که احتیاج آتوار یابد تا دوقتی استمرار پذیرد و همواره بدفع فصولی محتاج باشد آری بخدا سو کند که فرجه ها
 که از ارتقاء در این کمال باز ماند و این دنیای و نول نبندد و خیر محظبان بر این دانی مقنون شوند
 و رفیع دنیا همواره در ورطه یخ و نوسیدی گرفتار و پیوسته در خیال نفوذ و اجناس پریشان انگار است
 و آنان همی در قید حرکت مختلفه باشند و مزد و راجات مستعد آیند چنین مردم کجا هوای حق جوئی و شناسائی
 و چگونه شهرستان علایق بجانب توحید مهاجرت تویند با آنکه از مقام تفرق بمقام ثواب قدیمی نگذشته اند
 و از درجه مذنب بر تذبذب و گشت و ده انداز و خوابگاه و نیاب بر منزل آفرت دیده و باز نخورده اند آن صدیق یکانه
 میداند که لذایع حقیقیه محسنات صادق در سرائی حق است و در آن سرائی دیده آیهائی است که هر قدر تناول
 سیر بخورند و اینکنا حضرت حق در خواست یکجمله کپرده می چل را از دیده کان بر وارد و از ملک مساوت را
 از طلب ابر و اید و هدایت بر هدایت انانیت کند و پرده فیما بین و این در غرور و سپا و یزد و چنین دنیای فریب
 مرتس روئی است که خود را در کسوت مباهت آراسته و امر و شواری است که خود را در لباس آسانی طوره داده
 و نسکی است که خویش را بصورت وصل از نموده است این دو پاک هدایت خود را در هر امری که شمار دست پیشوای
 اقرار دهد و تا نداند که او دست ولی هدایت و توفیق سپس مرقوم میشود که آن صدیق یکانه و آن طرف
 فرزان از من خواهند شنید شده که محض دلالت و در بنامی شرف و از فصاحت و شرف از مواضع برای آن صدیق نبوسیم
 این تنه ابدان اند که بصیری از ناچهار شاد کند و وسیعی از ناشوای غیر خیر استجاری نماید و معطر حنه و شل صابون
 که خود سدا به نجات آن صدیق است و طریق که موجب ارشاد آن عالم فرزانه گردد از برای مثل من چگونه ممکن است
 ولی با وجود این گویم بایستی که در آغاز و انجام هر حرکت خدوات هدایت و مقصد و مطلب شناسی در ظاهر و باطن
 هر چهار در و یه غیر از حضرت صمدت و اسطر و دانی و دیدگان نفس را از نظر توحید کمال آوری و در برابر حق باشد
 و انسخ مثل و واقف باشی اگر چه پیکرت در عالم ناموس متعین باشد شمس و عقل را بر عالم ملکوت مسافرت دهی
 و از اشد اقایات کبریای طرا و انشا و دیگر بخشی و چون بتقدیس آیتیه آراسته گشتی بهتر نیز آتاریه پر داشده در مقام
 قرائت و ادکار لسانا و جانان را منزه و تبر دانی چه آنات یکانه خود همان و اشکار است و در هر چیز برای چیزی

أَبُو عَلِيٍّ بْنُ سَيِّدِنَا

 $\gamma \neq$ [illegible]

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

۲۲

در بعضی از تواریخ منظر رسیده است که شیخ الرئیس را با عنوان زیاده موهبت و محبت بود از کربلا شت
 اندک اندک نیز راه زوال و قوه را منصف طاری گشت و در سالی که علماء الله و لهجاریه این فراس باب انگیز
 رفته بود شیخ الرئیس را قولی منصف طاری گشت و در سالی که علماء الله و لهجاریه این فراس باب انگیز
 وجع بفرمود تا ویرا در کربلا شت مرتبه عقد نمودند بدان واسطه فرموده را معاینه گشت و در خلال آن
 احوال علماء الله در کربلا شت به کمال سرعت بهشت آید و منصف فرمود و چون شیخ را از ساقبت چاره نبود لاجرم
 همراه شد و در عرض راه هر یک که چنانچه قولی است عارض گردید و چون آن صرح زایل گشت محض اصلاح فرمود
 تا حقه معنی و زلفی ترتیب داد و مقدار دو دانگ تخم کمرش که خود کاسه الریاح است داخل ناسند
 بعضی از علما آن که مباشرت ترتیب حقه بودند بهمدیایر سهو و دانگ از کمرش داخل نمودند پس قوه و سحر بود
 چون محض علاج صرح معجون شرد و بطوس استعمال نمود و برخی از علما آن که در مال آن حکیم بزرگ خیانتا کرد
 بودند و بر خود میرسد مذمتی بچک آورده مقدار کثیری از اینون اهل آن معجون نمودند شیخ الرئیس وقت
 معاد تناول فرمود مرض اشده نمود پس چاره ویرا با حقه با صفتان بردند و چون با صفتان رسید صفت
 قوت گرفت که قدرت حرکت مانند بچند و معالجت و دوا ای خود بکوشید و اندکی از صفتش زایل شد که ای شخص
 علماء الله و لمیرفت و چون نقابت باقی بود از مرض کای عود میگرد و گاه بهتر میشد نقابت را علماء الله و لمیرفت
 متوجه شد شیخ را همراه خود ویرا بدان سبب آن علت در عرض راه با شدت تمام نخس گرد و چون بهمان رسید
 که قوت ساقط گشته و طبع از معاد دست نگی عاجز شده است ترک مداوای خود گرفت و میگفت قوه نبش
 در بدن من از دست برانزاده است اکنون دیگر معالجت فایده ندارد و می غسل کرده و آنچه داشت بر فراعده کرد
 و علما را خط از ادای داده بسوزانده استغفار شغول بود و پیوسته تلاوت کلام الله میکرد و پسند و برین
 سوال میر میرد تا آنکه اهل معوج و ازایش در آورده آورده اند که در حال حصار این پت کمر بر زبان میرا

تَمَوْتُ وَ لَيْسَ لَنَا حَاجِلٌ مِوَى عَلَيْنَا أَنَّهُ مَا حَلِمَ

حاصل معنی آنست که من بمردم آنچه بخود بر دادم این است و بستم که هیچ ندانستم از مرض فوج اول شهر رمضان المبارک شده چاره
 پست و هفت هجری بنا بر شهر شور و بغول قاضی نور الله شوشتری و جمعی دیگر از ارباب سیر و دچا و د و پست هجری بخوار
 رحمت الهی در پیوست و در همان درخت استوار در جانب جنوبی مدفون گردید و جسی نقل کرده از او این دو فرد که
 که نوشته تیر و سال تولد و او آن نحس لایم و زمان وفات و می گویند

تجارتی ابو علی سینا و شیخ آمد از عدم وجود
 در رضا کب که در کربلا و در کربلا و اینچنان بدو

ولی عقیدت صاحب چپ ایشان است که عمر وی شصت و سه سال و هفت ماه و شش روز و هفت این قول را نویسنده
 بسیار است منجمد است علاج امیر فوج است چه بنا بر اقوال سابقه در آن زمان شریف آن فیلسوف بزرگ میرزا

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

۲۸

در نشاندن میدانند در حیات و استحقاق علاج و اعتماد و در پیش گرفتن از زیاده و کمیت است و دیگر آنکه
 این بیانات و تحقیقات که ما در گویم باید منکر اگر محال نباشد از اقل اشاعه عادی خواهد داشت منجمله آنکه فعلا و غیر
 مجازی گفته شمع لغت شجری است کرده اند و از جمله تنویدات باشد که انقصار کردیم و باقی را بجا است و درایت فرزندان
 و در اندان و حالت فردیم نقل است بعد از وفات شیخ الرئیس رساله جواب ابوریحان در رسیدن ابو عبدالله مضمونی که نقل
 ساگردان آن فیلسوف فرزند بود پس نیست تعلیم یک یک جواب ابوریحان را و کرده در رساله دون و دشت
 گویند تمام آن سوالات و جوابات مغلطی شده است در صفتان موجود است در باب عقاید و تئیه و چند آن سخن را
 که بطون کتب دشمنان مختلف از آنها شون است و این دو رباعی که با قطع و ایستین از اشاعه طبع آن حکیم است
 بر سخت عقیدت خوش طریقت و دلالتی تمام دارد

رباعی

آباد عشق در صبح رخسار
 و اندر بی عشق عاشق نیست
 بایان در روان علی محروم
 چون شیر و گاو هم بر آید

و الاضیاء

بر منوچهر باطل لرزنی
 معکوس نشسته است نام
 این لام در دین و دنیا و کمال
 از اجابا عین یافت باطن
 فاشی نورانده آورده است
 پشتر از آن روز که شیخ را
 نسبت بکبر داد و اند فطای
 سنت و جماعت برده اند و شیخ الرئیس
 این رباعی را در آن باب فرموده است

و منه الاضیاء

کنز چو منی کز آن و آسان
 محکم تر از ایمان من ایسان
 در دمسجی چون من آنهم کافر
 پس دهم در یک مسلمان
 این سخن از کمال الدین یونس روایت کرده است که او را علاء الدین و سفلو کرده و بزمندان فرستاد و هم در آنجا
 میبود و آنجا بپرد و این اشعار بر نفسی اشعار داد
 رَأَيْتُ ابْنَ سِينَا يُعَادِلُ النَّجَّارَ
 وَ فِي الْخَبْرِ مَا نَافَعُ الْخَلَّارَ
 فَلَمْ يَشَفْ مَا تَأْتِيهِ بِالْإِشْقَاءِ
 وَ كَمْ شَيْخٍ مِنْ مَوْتَاهُ بِالْإِجْهَادِ

یعنی دیدم این سینا را که همسوار با بزرگان و در حال مساوات میبود کسی را با وی از شیخ را و یاری بگری نبود
 و وقت الامر در پس اینو حال و در دانت احوال در گذشت کتاب شفا من و او را شفا تبیل نکرد و کتاب نجار
 از هر کس نبات نداد و تخرج خردی و طب الدین لایحی و دیگران اینی با و در انداز و کلمه من را به تباس طبع
 تاویل کرده اند و روایت کمال الدین یونس بعضی و غما و مستند داشته اند اشعار ضحیه و مشق و طبعان کما حکیم
 از نازی و پارسا بسیار است و درین مورد و غرض جز ترجمه احوال آن دانشمند می باشد نیست چند شواهد

ابو علی بن سینا

۲۹

که شمر بر سلاست طبع و ذرات پان دست می نگاریم تا بر سینه کانیان و دفتر مبارک روشن گرد و کاین هنر را نیز در نهانیت کمالی بوده است و درین تصدیق تجر نفس طقه و نزول اوار عالم عقول نوریه اشاره کرده و در آخر آن استفساری کند که آن جوهر مجرب با آنکه در عالم طبیعت طی کلمات کرده است از چه روی از بدین صفا رفت مینماید و بهایم عقول ۲

معا و دست نماید

هَبْطُكَ الْبَيْتَ مِنَ الْحِلِّ الْأَيْ	وَدَفَاءُ ذَاتِ تَعْرِزٍ وَتَمْنَعُ
تَجْوِبُهُ عَنْ كُلِّ مُقْلَةٍ عَادَ	وَهِيَ إِلَيْكَ تَصَرَّفَتْ وَلَمْ تَتَرَفَّعْ
وَصَلَتْ عَلَى كَرِّ إِلَيْكَ دَوْنًا	كَرِهَتْ قَرَانَكَ وَهِيَ ذَاتُ تَمْنَعُ
أَتَيْتَ بِمَا أَتَيْتَ فَلَمَّا رَاصَكَ	أَلَيْتَ بِجَاوِزَةِ الْخَرَابِ الْبَلْعِ
وَأَظْهَرْتَ نَيْتَ عَهْدٍ إِلَى الْحَرْجِ	وَمَنَازِلَ لَا يَصِيرُ فِيهَا لَمْ يَنْقُصْ
حَتَّى إِذَا اتَّصَلَتْ بِهَا هُبُوطًا	عَنِ سَبَبِ مَرْكَزِهَا بِذَاتِ الْبُجُوعِ
عَلَيْكَ بِجَانِبِ الْبَقِيلِ فَاصْبَحْ	بَيْنَ الْمَعَارِ وَالْظُلُوعِ الْخَصِيعِ
تَبْكِي وَتَقْدَحُ كَرْتِ عَهْدٍ إِلَى الْحَرْجِ	بِمَدَامِغِ تَهْنِي وَتَلْمِزُ الْفَلَجِ
وَنَظِلُ سَاجِدَهُ عَلَى الدَّرَنِ إِلَيْهِ	وَدَسْتِ كَرَارِ الْوَنَاجِ الْأَنْجِ
إِذَا طَافَهَا الشَّرُّ الْكَفِيفُ وَصَلْ	قَضَرَ مِنَ الْأَنْجِ الْبَيْتِ الْمَرْجِ
حَتَّى إِذَا قَرَّبَ الْبَيْتَ مِنَ الْحَرْجِ	وَدَنَا الرَّجُلُ الْفَضَاءَ الْأَوَّجِ
وَعَدَتْ مَفَارِقَهُ لِكُلِّ خَلْفٍ	عَنْهَا حَلِيفُ التَّرْبِغِ بَعْدَ سَبْعِ
تَجْعَلُ وَتَقْدَحُ كَفَّ الْعِطَاءِ نَابِشٍ	مَا لَيْسَ يَدْرِكُ الْعُيُونُ الْهَجْعِ
وَقَدْ تَقَرَّرَ تَوَرُّدُ وَرْدِ هِنَا	وَالْعِلْمُ يَرْفَعُ كُلَّ مَنْ لَمْ يَرْفَعِ
فَلَا شَيْءَ أَهْبَطَ مِنْ شَلَجٍ	عَالِي إِلَيْ قَمَرِ الْحَبِصِ الْأَوْصِيعِ
إِنْ كَانَ أَهْبَطَهَا إِلَّا لَهُ حَكْمَةٌ	حُلُوتٍ عَلَى الْفَيْدِ الْبَيْتِ الْأَوْصِيعِ
وَهُوَ طَاهٍ إِنْ كَانَ ضَرْبُهُ لَا يَرِيبُ	لِيَكُونَ سَامِعًا عَالِمًا تَمْنَعِ
وَتَعُودُ عَالِمُهُ بِكُلِّ خَفِيَّةٍ مَرِ	فِي الْعَالَمِينَ تَحْرَقُهَا لَمْ يَرْفَعِ
وَهِيَ إِلَيْكَ قَطْعُ الزَّمَانِ طَرَفُهَا	حَتَّى لَقَدْ غَرِبَ بَغِيرُ الْمَطْلَعِ
مَكَاهِزُ بَرْقٍ تَأْتِي بِالْحَنِي	ثُمَّ انْطَوَى نَكَاتُهُ لَمْ يَلْمَعِ

فصل مصنفون که کبرتری بر سنیع و از عجبند از جایگاهی فریاده و رفیع و بلند بر توفرو و آدم با آنکه خود بر رفیع بر بختی روی پرده روی نمود از بصیرت باب نظر ستور را ندوید و خداوندان پیش از دیدنش محروم گشت اگر چه دولت و مال آن بگراستی کمال شیر آمد ولی خود بعد از وصل بر عارضه فراق و ساخته بجران سبی اند و هساک و نالان گشت

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

د.

مختار از بنو ورت این فضای تیر و رنگ نکت و بستی و بر غیر زمانی انوفش بخوشی لیکن چون با کرامت نامرئوس
 این ویرانی آب و گیاه بال کشود چنان است پذیرفت که کوئی از غم و دلگشته و سازل قدیم یکبار و فراموش کرد
 میگوید بناچار از سیم هرگز نختین با بسوزد و پوست از او میل عبادی بر سر و ستارگان شبست و در میان این کد
 ویران غوطه و در گردیده و پیشان جبهت بر زمان که از نعام ویرین تورنگه و قدیم یاد آور و سیل سرشت تا و گیتی
 و در آن سنگ پیار و در فراز و باری که بر تار باد و های مختلف صورت و ویرانی پذیرفته نشیند و بانک پیشان
 بر داشته نامهای زار بر کشد چه آن طایر بر ج غرت رارشته دام سطر از پر و از فضای وسیع پای بر بسته
 و تنهای نفس ثقیل از عروج اوج منسرخ مانع آمد و آنگاه که زمان مر حبت اوان جیل نزدیک کرد و در آن
 عذوق و چکل عوائق باز زد و آشیانه ویرین در این توده خاک کعبه از دو از پی اینک غیش بکند چون پروا
 از دیده و آتش گرفته شود و آشیانی مرغ و اسوری طریقت بگرد که خستگان بستر طایع از دیده این آنها محرمند
 از فرط و عذاب از طلب نماید و بر فراز از اسرار خدا و از تعزید برگرد زینهار بملو مقام و خسوگان آن فایز
 شگفتی بخیری زیرا که علم خداوندان دانش را در نفی عالی بخش و مرتبی بلند و در غنا هم این بسوط رهسپ
 چه بود و این عروج راجعه بر اگر حکیم علی الاطلاق آنرا از اوج بلند برای چیکه دسری در قرصینضت فردا
 اما آن مکت بلند و سر لطیف بر دیده و غرض مست یکانه و دانشور فرزانه پوشیده و ستور است اگر کوئی تران
 بسوط و حکمت این نر دل آن است که نفس را درین نشانه فانی کالات جاودانی چه پدید آید و مراتب بعد از نشانه
 ظهور میزند و بدستباری قوی و حواس مبی معلومات در حوصله خود پسند و زو پس از چه روی قبل از این
 و غور نامقول از اشعار کالسبد طیران کرد و از آلات بحکمل و ادوات تحفیل دست به است و صبا در آن
 طریق پرواز بر آن قطع نمود تا بر خلاف انمول و غیر مطلع نخست غروب کرد و با انسان که کوئی در جوای
 برقی بر خشد و در دم چنان پیچید که گویای پیچید
 و من اشعار و قدس تیر و

هَذِيبُ النَّفْسِ بِالْعُلُومِ لِتَرْفِ
 وَ دَرَاكَ كُلَّ فَنَى لِلْحِكْمَةِ لِيَدَبُ
 إِنَّمَا النَّفْسُ كَالرَّجُلِ جَابِلٍ وَالْعِلْمُ
 مِرْسَالٌ وَحِكْمَةُ الْمَرْءِ زِينَةٌ
 فَإِذَا أَشْرَفْتَ فَإِنَّكَ حَقٌّ
 فَإِذَا أَظْلَمْتَ فَإِنَّكَ مَسِيئٌ

یعنی بسبب کتاب فتیال و آقباس غمخیز را از هر زید پاک سازد و از مساوی علم چشم پرش زیرا که علم محمود است
 که هر خرد را وسیع است و نفس چنان آینه است و علم سراج اوست و حکمت در آن سراج شهاب زیت است ز جابلی
 هر که روشن و درخشان باشد همواره در زمره اعیان عظم باشی و چون تاریک شود در عدا و مردگان مدد در کرد

وله ایضا

عَجَبًا لِقَوْمٍ يَحْجِدُونَ فَنَاءً
 مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِمَا فِي هَذَا بِلَاءٍ

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سَيِّدِنَا

۵۱

طَائِفَةُ أَعْلَى قَبِيلِي وَذَوَاتِيكَ
وَأَسْتَوْحِشُوا مِنْ نَفْسِهِمْ وَكَأَنِّي
إِنِّي وَكَذَلِكَ وَمَا حُلُوبِي
كَالْقَلْبِ وَنَحْضُ نَفْسِهِ الْأَوَّالِ
وَأَذَا الْفَتَى عَرَفَ الرُّسُلَ
هَاتَتْ عَلَيْهِ مَلَأَتْهُ الْجَمَلُ

حقی نعمت دارم از گروهی عیب جو و ملاست که که برابر استقل من چند برده و از آن روی برضی عیب گرفته و حکم را بدست
آورد مذهب از نقصان خود و کمال من بهر من در افتاده اند و حال آنکه میل و به کونیهای ایشان در جنب فضایل من مان
که برای کسی خواهی بفریب شاهجای خود و انکه از جای بردارند ولی چون کسی برای نفس خویش رشا در
نقد و کند ملاست تهاج را و آسان نماید

خداي زروح دهد و جوی حق
که رنگش بوش نه رنگش بوی کلانی
طبعش غم پسندد و دلکشید
پیشش مثل باطل نبرد و انا حق
حلال گشته بقبوی عقل بردانا
هرام گشته با حکام شرع بر جوی

وَلَمَّا أَكْبَرَا
زمن زلات بوس کر بر خون شوی
ز دل در جسمم کبریا توانی کرد
تو از زمین جهانی کجا توانی کرد

آورد و اند که فیلسوف و دانشمندی رئیس در بابت حال برد ارج کالات چنانچه بیدار تا غنچه بود و وقتی مجلس ابو سعید
ابو انحر در آمد بر زبان اعارف کالی سخن از طاعت و معصیت گذشت و از نکال و مردان اهل عصیان و غفوف و غفران

خداوند صرخی در میان آمد شیخ رئیس این رباعی را در مجلس گفت

ما نمیمود تو تو را کرده و ز طاعت میبست ترا کرد

انجا کوفت باشد با نکرده و چو کرده کرد چون کرد

ابو سعید در جواب آن رباعی بدیهه برگفت

ای نیک کرده و بدیهه کرد و آنکه بخاص خود ترا کرده

بر غفوف کن کس که بر گزید و نکرده و چو کرده کرد چون کرد

مصفحات و مولفات و رسائل آن فیلسوف بزرگ از تازی پاریس شیخ است

انچه در بخارا پرورده

کتاب مجمع کرامت عروضیه نامیده است پیش از این عروضی تالیف آن کتاب را درخواست کرده است
گویند در آن زمان سینین عمر شیخ سپست و یکت بوده و این کتاب اول نسخه است در حکمت که شیخ رئیس در تالیف آن
کتاب دسل و محمول از برای شیخ ابو کبر برقی نوشته در پست و یکت مجلد کتاب البر و الاثم در دو مجلد که هم بنام
شیخ ابو کبر برقی در حسانا پرداخته کتاب لغات مدیده بنام میر فوج بن منصور سامانی در مصطلحات فقهیه در پنج مجلد

أَبُو عَلِيٍّ بْنُ سَيِّدِنَا

۸۲

مؤلفات و مصنفات که در خوارزم پرداخته است

رسالة مبسوطی در احکام مسیحتی بنام ابو سهل سیدی ایضاً رساله جمیع ابوسهل در علم فقه معتاد و توافقی بسبب بنام ابو سعید
 قنیه و عربی در منطق بنام ابو سعید سلی و زیر نامون خوارزم شاه کتاب در علم کیمیا و ریاضات صورتی
 بنام ابو سعید سلی صورتین قرآنی و در ترجمه شیخ الرئیس در ذیل ذکر این رساله چنین یاد کرده اند
 که شیخ الرئیس در آن رساله پانزده طریقه و حکایات پدید آورده و در باب کون سنگ ساز شری گفته اند
 انشی سخن کرده و در باب ثانی از ابواب آن رساله در کون خیال فصل ششمی گفته است که به کمال بواسطه
 اقلیدس و القایه بوجه آورده و از مذهب اباباقایه نقل کرده و مطلب دیگری که گویا از علیه صدق گفته
 عاقل است این است که میگوید پاره اجسام مرکب که در خیال آسمان بود در ایران زمین از آسمان فرود آمد
 در مالیک شعل بود و بنابر فارسی هم اذ اینی شد و اینها گوید که قلعه آهنی هم بوزن هشتصد انس که کعبه
 پنجاه من باشد فرود آمد آرایش پادشاه بردن حکم کرد و آن تداره ساختند و عقیده اعراب آن
 که تدارای الهی کاشنی که زیاده از حد تعریف او دارند این است کتاب تدارک در انواع خطای
 در معالجات ایضاً بنام ابو سعید سلی و دیگر رساله است در بیان غرض بزبان فارسی نوشته است در عنوان
 آن رساله نگاشته است قرآن عصف الدله بن آمد کتابی کن اندر دانش رک همانا گروهی که در طریقه
 متبع وانی دارند میبندند که آن بیاید از علیه صدق عاقل است چه کمال قبل از تولد شیخ الرئیس عصف الدله
 و نات کرده است و آنچه بخاطر ترمیر بدین است که آن رساله را ابو علی سکویه در عصف الدله آورده است
 و با آنکه کتاب استباه کرده است بجای مجله الدله و یا شمس الدله و عصف الدله نوشته است ولی آنستکه مستعانه
 که در قانون فرموده است و عباراتی که برخلاف آن در آن رساله ثبت است قول اول را باید که نگذارد
 کتبی را که در جرجان پرداخته است

کتاب اصطرح جانی در منطق بنام ابو محمد شیرازی کتاب مبداء و معاد و فغن ایضاً بنام شیخ ابو محمد بن
 ابراهیم فارسی کتاب در اصول و کلیات بنام شیخ ابو محمد آنچه را در وی پرداخته کتاب معاد بنام محمد الدوادیک
 رساله در خواص کنجین این رساله را بزبان لاتین ترجمه کرده اند رساله انتخاب از کتب اصطرح و در خواص
 حیوانات آنچه را در حسدان پرداخته کتاب شفا در حکمت در سیمیه و آن کتاب شریف از اجمل
 مصنفات آن فیلسوف بزرگ است صاحب طبقات لاطبا سطور نموده که در دست ده آن کتاب را
 بپایان برد خلاصه اقوال متقدمین و نقاد و افکار متأخرین را در انتخاب ذکر کرده طرافت شاه است
 و غرایب معانی تراخل شعری آورده است چنانکه در فن بیت گوید و اما کز دهنش و کز عطا ابدان
 پوشیده ماند چنانکه شیخ الرئیس در طی مراحل الهیه از زکات اقدام معنون نموده است در ذکر سال ربیع
 از زرد و مشک که او دایم محفوظ نموده است و از غرر و کالات و قصورالات در بیان خیالات از زرد و هم

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سَيِّدِنَا

۸۳

بحضرت و هم گفتند که در تحقیق امر تحصیل حق غایتی نیارود و بلکه بشنود و خود را عین معقود دانسته و بسپارم غرضم کرد
 که من خود ستاره زهره را مانند خالی بر روی جرم شمس دیدم شگفت تر آن است که این اندلسی آنکه با او غلبه
 نزدی نمی آورده است که در روزی بر بام خانه بودم ناگاه چشمم بر قرص خورشید افتاد و بر روی قرص و خالی را
 از خیالم بگذشت که شاید آن دو خال عطار دو و چهره باشد از فراز بام بزیاردم کتاب زیچ بر گفتم و در جدول گفتار
 سیارات استی که در دهن گشت که عطار دو و زهره بایکدی گریان و آن دو را بنسب احراق است آنجا حدس
 خویش را عاصب دانسته جرم کردم که آن دو خال عطار دو و زهره بوده اند اگر چه شناخت احوال اندلسی از فاجات
 گفتار شیخ الرئیس بسی افزون است ولی خطای بزرگ آن بر حسب خود باشد بزرگ دانند و در مورد ایراد خبرها
 معقول و مدخل طعن نیارند و ما اکنون شش و نه از کلمات قوم و شمه از ایرادات وارده را می نگاریم قاضی زاده
 رومی در ذکر ترتیب فلک گوید که صاحب محطی را عقیده آن است که عطار دو و زهره فوق فلک قمر و تحت فلک شمس
 میباشند و رای را جمهور متاخرین مواب دانسته اند و بادی همراه و هم رای شده اند بعد از آن که یکدک مشهود
 شیخ الرئیس بر اثبات دعای ایشان شهادت دهد و آن عقیده را تأیید کند پس میگویند و دانستند و زیر علوم و
 از جمیع خود آورده است که زاده تمام حیرت و نقل شگفتی است که حکمای ابا حاطت و استبلانی که در سالی سی و
 و معاصد بنحویه داشته اند و در امر کوف ملل و اسباب آنرا استدلال کافی و استقصاء دانی نموده اند چنانکه در اب
 کوف مشر و فا ذکر کرده اند مع ذلک محض انقیاد عرض و احراق چهره و عطار دو با شمس از مشاهدات حاجی
 که بر روی جرم شمس بوده است جرم کرده اند بر اینکه آن یک خال ستاره زهره بوده است چنانچه شیخ الرئیس
 گفته است یا آنکه آن دو خال عطار دو و زهره بوده اند چنانچه این اندلسی آورده است و هر دو انامیدانه کرد
 چنین مورد از هم و گمان ایستاقان بکسند تا جرم و ادعای رسد تا نید دعای تو بهین و دعای ایشان
 از علم حیات جدید و زیاده واضح و روشن میشود و پایشان کالشمس فی راجع انھما را محقق معین کرده اند که بر
 روی شمس نیز کلمه است چنانکه در ملاحظات خویش آورده اند که چون بر سطح شیشهای یکجین قرص آفتاب را چشم
 بدین نظر کنیم در صحنه آن کلفهای سیاه رنگ با وضاع مختلفه بنظر در آید و از روی حرکت آنها معلوم شده است
 که آفتاب در مدت هفت و پنج شب از روز و کسری یک دور حول محور خود میگرد و در همان در آنها وضاع مختلفه
 و حالات متتلاشه کرده اند و اول کسی که آن کلفها را مشاهده نمود شخصی بود که فایز لکون نام داشت
 وی در سنه هزار و پست هجری آنها را رؤیت کرده است و بعد از آن شخصی که کالیل نام داشت در سال هزار
 و پست یک هجری آنها را مشاهده نمود و باجماع احوال آن کلفها در کمال بی نظمی و بی ثباتی است و محیط هر یک از آنها
 در نهایت وضوح و ظهور است و در اکثر آنها حاشیه و کنار روشن تر از متن و میسان آنها است تو گویند
 مثل شبطل محیط است و بر تل که از صنایع دیده و اساطین حکمای درختان است در باب آن کلفها شرحی دیگر
 کرده است و از خبر آنرا اینها نقل میکنند که یک کلفهای آفتاب را ثبات و بقای نیست و روز بروز بلکه ساعت بابت

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

۴۸

در مقدار وساحت آنها تغییرات و تبدلات عارض میشود و فزایش و کاهش در ابعاد آنها ظاهر میگردد و اشکال آنها
 و گردن میشود و بعد از آن انگشتها از محل مرئی بجای محو شده و در موضع دیگر که اصلا کلفتی نداشت نقبته نمایان
 و هویدا میشوند و چون کلفتی با تشا و انقباض شروع نمایند اولاً در متن و وسط آنها که بر یکتر است نقصان پذیرند
 و سی از عرضش کاسته و بر طولش افزوده میشود و سی برای کاهش و فزایش خواهد بود تا آنجائی که تسطیل شود و از آن
 پیشتر که خود متنی شود و در ششائی اطراف و حواشی آنها محو و نابود میگردد و گاهی اتفاق افتد که یک کلفت بدون
 منسوخ شود و گاهی بحد کلفت که یک منقسم میگردد و ظهور هر یک از آن حالات دلیل است بر وجود سیلان و جریان
 شدیدی که واقع میشود و جز در مایعات سائمه و صورت پذیر و جز در اقسام رقیقه و جسم بر وزن آنها دلیل است بر وجود
 توجیه شدیدی که آن کو نتوج مناسب باشد جز بواسطه ایجابی که در حالت بخار باشند و چنان ندانند که عرصه ظهور این
 حرکات را وسیع نیست بلکه در وسعت بسیار متدخا خواهند بود و همچنان کلفتی را رصد نموده اند که قطر حقیقی آنها از ده برابر
 فرسنگ متجاوز بوده و نیمه مقدار قریب پنج برابر قطر زمین است پس در بر شبانه روز هر یک از ضلعین چنین کلفت
 بقدر وسعت و سی فرسنگ بل متجاوز تر میگردد و بعد بجز نزدیکت میشوند و سی برای صفت خواهند بود و تا آنکه
 پس از شش هفته آن کلفت بجای محو متقی گردد و کلفتی که زیاده از شش هفته ثابت و باقی باشد بذرت اتفاق افتد
 ولی بر شل گوید کلفتی بر روی قرص ظاهر میشود و گردید که بهشتا و روز تجاوز و ام داشت و از غریب شایه است
 کرم او نقل کرده است آن است که در حول کلفهای بزرگ و یا در محلی که کلفها بسیار باشند در اکثر اوقات مواضع
 بنظر در آیند که از سایر صفحات روشن ترند و آن مواضع مضینه را بفرانسه فاکول گویند یعنی شعله چه در قرب
 آن شعلها گاه گاه بعضی کلفها رویت شده است که سابقاً در آن مواضع مشهود نبوده است و با احتمال قوی
 محتمل است که این کلفها بعینها طولها و انماهی عظیم باشند که از جهت وزین باد بای شدید بطبقه اعلائی جوئی که بر آن
 محیط است ظاهر شوند الغرض با این همه تفصیل تاکنون تمسیر و تعداد آنها مضبوط نشده است چه آنها زیاد
 شباهت دارند بقطعاتی که فالبا و در زمین بنظر میرسد چنانچه تقسیم و شماره آنها ممکن نیست تحقیق امر کلفت
 هم در تحت قاعده وضابطه نیاید اشتی و از قضایای طریقه و امورات بدیهه آنست که حکمای ما با وجود نقصان
 آلات ملکه با فقدان آنها بر آن خالها مستقطن شده و در مؤلفات و مصنفات خود بدانها اشارت کرده اند
 چنانچه قاضی زاده گوید وَ دَعَمَ بَعْضُ النَّاسِ آتَنَ وَ جِهَهُ الْيَتِيمُ نَقْطَةً مَوْذَاءَ قَوْقُزٍ مَرَكَنَ هَا بَقْلِيلًا كَالْفَخْزِ
 بِنَيْتِ وَ جِهَهُ الْفَتَيِّقِ یعنی برخی از مردم پنداشته اند که بر روی قرص آفتاب نقطه ایست سیاه که از مرکز آن
 اندکی بالاتر است مانند کلفت که در روی صفحه ماه نمودار می باشد روان ایشان را بسی رحمت باد که زیاده
 سستی تخمین و سزاوار آفریننده انظار و قیقه و افکار عمیق ایشان را در آن چیز بانی سبابت حبه که حکمای
 اروپا بعد از سنین بسیار و قرون چهار بواسطه الهامی معتبره و طلیکو بهای نفیسه بر آنها اطلاع یافته اند
 و هم بر صدق مدعای ما و کذب مدعای شیخ الرئیس و این اندلسی این معنی شهادت دهد که اصحاب بیابان

ابو علی بن سینا

۸

و خداوندان از ما موجوده که از برای شناختن کسوف و خسوف از زهره و عطارد و طریق تحقیق و تدقیق پیرده اند و قیاس
 و سبب آنرا معلوم کرده و در آن باب تأسیس بنام تقوین فنون نموده اند چنین آورده اند که جریب خرافات
 صحیح واضح و مبهرین شده است که در هیچ عصر زهره و عطارد هر دو در یک مرتبه و در یک زمان بر روی شمس
 اگر چنانچه افتد را متعجب و محال ندانند و قیاس و قیاس آنرا چنانچه اندکی نقل کرده است باز هم معتقد نیستند
 و اما در باب مروجی از آنها بر روی شمس عتبات و رانج و اعلا کمال دارند و گویند که ثانی بعد از خورشید
 واقع شده و هم واقع خواهد شد چنانکه میسوار اگر رئیس سابق رصدخانه دولتی فرانسه و مخصوص عبور عطارد از روی
 قرص آفتاب نوشته که شخص طیب و خجسته و معروف باین رشد در آن دو روز دهم سیحی مطابق با پنج خجسته
 چنین پنداشت که جریب عطارد را بر روی قرص آفتاب دیده ولی قطر عطارد در اوقات عبور از روی
 قرص آفتاب و وارده ثانی پیش منیت و کلفت مستدیر و مطلق که قطر دوازده ثانیه باشد در روی قرص
 آفتاب چشم دیده نشود و احتمال قوی است که آن شخص را صحرای کلی از آفتاب رانیده و عطارد پنداشته
 و بلکه همین بحث را داریم و مخصوص اوعای بکالیه و اوعای پیکر مشهور که کان نموده عطارد را در ماه
 سنه ۸۵۴ سیحی مطابق با وسط ماه صفر سنه ۱۱۶۱ هجری بر قرص آفتاب دیده و محققاً اول شخصی که عطارد را بر
 آفتاب دیده کاسندی میباشد معلم مدرسه پاریس معاصر این شخص در روز هفتم نوامبر سنه ۱۸۵۴ سیحی
 مطابق با وسط سنه ۱۱۶۱ هجری در شهر پاریس عطارد را دید بر روی عکس قرص آفتاب که بر دورتی کاغذ سفید قرار
 بود در اطراف تکیه و این تدبیر آن اوقات معمول بود برای رؤیت کلفهای آفتاب خلاصه از رؤیت این واقعه
 با کمال شغف و بی اعتباری فریاد بر کشید که باقم چیزی را که سالهاست حکمای طبیعی با کمال اصرار و طلب حقیقی
 آن میباشند عطارد را در شمس ندیدیم و مقصود او گنای بود از جرح کما و از رنق و طلاق القرض و دور قوی میوایم
 آنچه بر روی شمس است ستاره زبر بایم که آن ستاره با وجود مقیسات و تقدان سوانع متعارف باشد
 و هم اصحاب بیانات و نجوم و ادب و ادب و ریاضات که در اثبات و عوامی خویش جزو لایل قاطع و بر این هدیه
 مستند و مستند نمیدانند اعلان نموده باشند چنانچه در چند سال قبل ازین سخن این را پیاپی استخراج کرده اند که
 در روز چهارشنبه هجرت دهم شهر شوال سنه هزار و دویست و نود و یکت هجری مطابق با ششم نوامبر سنه ۱۸۵۴
 سال ۸۷۲ عیسوی جرم زهره از در جی شمس مرور میکند و کوفی از جرم زهره در جرم شمس غاوث میشود و چون
 در آن میرزا عبدالغفار نجم الملک که در مدرسه مبارکه دارالفنون معتمد کل علوم الهی است او نیز بر حسب احاطت
 و اطلاعی که در مذهب جدید دارد و مطابق استخراج نخستین ادب و استنباط نموده و موافق اخبار ایشان اعلام داد
 و هم در تقویم از حد و شان واقعه و وقوع آن را در شهری برنگاشت با تجمیع سخن از او با استنباط و استخراج
 این صورت واقعه را مثل و مقصور داشته شرح آن واقعه را با قضا و احصاء که در اینجا مشاهدت و رؤیت ممکن
 و محتمل بود بنویسند و هم باطلک و کوهایی معتبره و دورین های صحیح و سایر آلات و ادوات که احتمال آنها

• أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

人 身

[illegible]

آبُو عَلِي بن سينا

۸۷

از نزد دولت توشه گشت، مایه نخله از کنگه وین سلطنت جاوید آیت روز افزون نگذارد ایران شجره سمره رصدخانه پیاوند
و اینگونه طالب عالم و مسائل معبد در نهایت سهولت و آسانی منحل و مشهور گردد
ایضا گیتی را که در همدان بالیف تصنیف نمود

کتاب هدایه در حکمت رساله در ادویه طبیعیه اشارت در یک مجلد کتاب در علاج تولنج رساله در ارشاد بنام شیخ محمود
برادر خود رساله می بن یعقوب کتبی در حق بن یعقوب طاکم آن شحری بوده است که شیخ در آنجا مجبوس بوده و در بحر
کتاب قانون است در علوم و صناعات طبیعیه بعضی از آنرا در جرجان و بعضی در ری و بعضی را در همدان تصنیف نمود
و هم در آنجا مجبوس و تربیان آن پرداخته و آن کتاب مطالب شش قسم پنج کتاب است کتاب اول در امور کلیه است
ششلی بر چهار فن کتاب دوم در ادویه مفرد و ششلی بر دو مجلد کتاب ششم در امراض حسنه و دانه در اعضای انسان
از سر مقدم ششلی بر پست و دفن کتاب چهارم در اثرات حسنه که واقع شود در اعضای غیر مخصوصه ششلی بر پنج فن کتاب پنجم
در ادویه مرکبه ششلی بر چند مقاله دو مجلد شیخ الکرمینم انتخاب در علاج مل و قروحی که در فواحی صدر افتد آورده است
و ششلی بر چند میراث و آگهی که آنرا حاصل نموده و در هر بن آن نمود ام و نافع دیده ام که صاحب بکمال تمام عمل نموده که
مداومت نمایند و هر روز هر قدر توانستند اگر چه بنان خورشید شد صرف نمایند و هرگاه حسینی انفس طاری شود بقدر حاجت
شراب زود فانی شود و اگر کمی و قیاس استعمال بود قرص کاغذ بکار برید و هیچ جز آن طریق تخلف نوزند البته برده و بهر
حاصل میشود و اگر از مردمان قبیله میگردم و از کندی ایشان نمی اندیشیم و در خصوص فواید عجیب بکتاب میگردم یکی
از آنها این است زنی برضل منبلا کرد و دید و آن مرض چندان قوت و شدت گرفت که تاب و تحمل نداشت
و فرط شدت تن بر مرک در داد و درخواست می نمود که چهار نوبت برایش آماه کنند برادرش بمعالجت برخواست
بر بالینش نشست مبدان دستور العمل که یاد کردیم موافقت و مداومت کردی از فضل الهی و فیض آسمانی
مل دی زایل گردید و عافیت حاصل شد و من خلیت میرم که گویم چه مقدار کلقت بوی خوردیم و از چه
امکان پروردن میدانم که آن میزان و مقدار را معلوم کنم و بر زبان رانم آنچه را در آن زمان برشته الیف را در
کتاب انصاف در هشت مجلد و در آن کتاب شرح نموده کتب اسطرار و وجه تسمیه آن کتاب باضافه آن بوده که
مکمل نموده در آن کتاب من خلاصه شرق و غرب چنانکه صاحب طبقات لاطبا مسطور نموده و انصف فیه
المشیرین و المعرفین و آن کتاب در حکما یک سلطان مسعود اصفا نرا تصدیق و آرد و بیارنده و ثانیاً قسمی که با
مدون و مرتب نموده کتاب لئه العرب در پنج مجلد و این کتاب از سواد میاض زرف و در محاربه ابوسهل چنانکه گذشت
بیمارت کتاب حکمت علایه موسوم به دانش نامه پارس کشا بنام علاء الدوله کتاب نجات آرد و مجلد
کتاب در علم قرائت و مخارج حروف رساله الطیر کتاب حدود الطب رساله در قوای طبیعیه کتاب بیون
در ده مجلد و در آن کتاب از حکمت طبیعی و الهی و ریاضی گفتگو کند مقاله در مکیوس ذوات انخطب التوحیدیه
رساله در الهیات کتاب موز کبیر در منطق کتاب منطق نجات مستی موز صغیر مقاله در تحفیل سعادت

أَبُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا

د د

و آنرا جمع کرده و یک کتاب در آنجا که اندکان باصفهان میرفت در طی طریق تصنیف نموده مقاله
 در خواص کاشی مقاله فی اشاره الی علم الحلق مقاله در تعریف و تقسیم حکمت و علوم مقاله در بیان نهر و میاه
 مقالات طبیعه و نجومی و غیره مقاله در خواص طلا و استوار جواب ابو بحسین بهینار رساله یحیی بن محمد در جواب ابو
 پرونی مقاله در اثبات ارض و بیان انکه ثقیل مطلق است کتاب حکمت اشرقیه مقاله در مدخل و در صناعات موسیقی
 و این مقاله فی افضل موسیقی است که در کتاب نجات بیان کرده مقاله در جبرام سماویه کتاب در آلات صد
 در حکامی که علماء الله و بان حکیم فرمان داد که در مصنفان بنای رصد کند کتاب در یکسره و رصد در همان کتاب
 تعلیقاتی کرده در علم طبیعی مقاله در عرض فاطمیه و یاس رساله انجویه و رمعاد مقاله در جسم طبیعی و تعلیقاتی
 عرشیه در الهیات مقاله در اینکه علم زید غیر از علم عمرو است کتاب در تدبیر لشکری و اخذ خراج از ممالک مذکور
 این ابواب علی بنیاشا بوری واقع شده در بابیت نفس کتاب در طب و تجذاته اسجاع و قوافی جواباتی که تفسیر
 از آن کتابی است که منسوب ساخته اند با بعضی از طب را مختصر آفیدس که در اخیال بوده که خود کتاب نجات که
 مقاله در ارشاد طبعی تصانیف عشره و اشعار دیگر در زهد و غیره رساله فارسی و عربی در مخاطبات و مکاتبات
 تعلیقاتی بر کتاب مسائل جنین ابن سنی در طب کتاب در معالجات موسوم بقوانین رساله در چند مسئله جواب
 پست مسئله که سؤال کردند از او فضلاء عصر مسائل در شرح الله اکبر جوابات مسائل ابوجامد جواب مسائل طایفه
 بغداد که سؤال کرده بودند از شخصی که در همان مدتی حکمت بوده رساله در علم کلام در دو باب شرح کتاب
 نفس ارسطا طالیس مقاله در نفس مقاله انکال حکام نجوم کتاب الموعود فی فضول الیه فی اثبات الاادل و فضل
 در نفس طبیعیات رساله در نه بجهت ابوسعید بن ابیخیر مقاله در انکاز نیست کشتی واحد هم جوهر باشد و هم غیر
 رساله در مسائلی که گذشته است چنانچه در فضلاء عصر در قنون علوم تعلیقاتی که استفاده نموده است ابوالفتح ابن
 ابوسعید یامی در مجلس تدریس می جوابات آن مسائل مقاله در ذکر مصنفات و مؤلفات خود که بر یک را
 در چه شهر و چه وقت برشته تصنیف آورده رساله در اجوبه سوالات ابوالحسن غامری چهارده مسئله کتاب
 مسامح اخوان در منطق رساله در جوهر عرض کتاب در تامل و تفسیر رویا مقاله در رد کلمات ابوالفتح ابن طب
 رساله در عشق بنام ابوعبد المصنوعی رساله در قوی ادا کائناتان
 مقاله در غزن و اسباب آن رساله در نهایه و لانهایه
 کتاب حکمت بنام حسین سحلی

سینا مجربین مقلد و مکتون یا دشمنه و تحت و فتح قون و بعد از قون الف ممدوده و پنجم شیخ الرئیس ابوالحسن
 قطب الدین الایچی در ترجمه شیخ الرئیس آورده است که سینا وزیر خزانده و علمی بود آن مورخ کامل را
 در این قول اشتباهی روی داده چه از زمان سینا تا ادوات طاعت خزانده و
 متجاوز از پنجاه سال است و سینا در تسلطت لایزال و بنار مسندت و در

ابن شزاره طبیب

تکلیف ابوخیمره پیش از آنکه از ابی طیب بود و در آن مبدع بود یافت و هم در آنجا نشو و نما جست از طبهای عال
 داد بای کمال است در بایت عال شغل طبابت معاش میکرد زانند و معالجات نیکو از وی بطور بر سر رسید بدین پایه
 در نزد معاویه در مال برین صالح کلامی که حاکم طب و از قبیل مرد اسس بود شرف محرمیت اختصاص یافت
 چون و بر اخص خلطی و افزو بود و در ترسل و در سال یزدی طویلی شقیه کتیب و توقیعات و معاوضات
 و احکام را بوی تفویض داد و روزگاری در از در نزد آن طبقه رقی و نسی هم امور را متصدی گشت
 آورده اند در وقتیکه ابن بطلان بهوای ویدار ابن رضوان به صرفت زمان مراجعت چند گاهی در طب با
 این دو دین شزاره و مجادلات و مضامین بسیار اتفاق افتاد و آخر الامر منازعت منافیست انجایند
 ابن بطلان در آمد یار زیستن نبود و چنانکه در شرح حالش مرقوم افتاد و بظن آنکه رفت با بجمه چون
 تا که بنی مرد اسس از افسران عاقل اند و سر بر سلطنت بوجو سلجوقیان آراسته گشت رضوان که خود
 فرزند تاج الدوله متش بود چنانکه تفصیل آن در تواریخ مضبوط است و ابی طیب که دید و ابن شزاره از جبه
 فضل و خطی که داشت از طالع سوء و در آن شکاکه مطلوب و مقصود شد و شرف سادوست اعتبار یافت
 هم در آن ایام روزی رضوان را چون بهشت برین بزنی آراسته بودند و در آن مجلس عالی از جمیع شریف
 خور و کلان حاضر بودند از برای سخن در پیوست مطالب و لای مقاصد ملی انجاسید در شنای کلام رضوان
 ابن شزاره را بقبول اسلام دعوت نمود وی امتناع کرد و رضوان در آن اظهار خویش اصرار در زید و این
 در امتناع خود مبالغت کرد و لاجرم آتش فتنه شعل شد و شزاره از آن برداشتن این شزاره گرفت رضوان شیرک
 در دست داشت بروی حواله کرد و در غمی بکنگر بردست او رسید ملازمان رضوان برای که در مجلس جانی
 بمقامت پیرون برد و دیگر بجا نمود و دست بکنگر و از طب پیرون شده و با ظن آنکه رفت از آنجا بریزه صورت بربست
 و هم در آن شهر مقیم شد سپس رضوان از کرده ایشان و نایب بوی نوشت شعری که محض حقوق خداست بابت
 بر کوفه انعامات و جوایز را آورده ام و هم شامل جلیله و مناصب شریفه که در سابق ایام و قبضه اختیار داشته
 گان در باره تو بسند دل خواهیم داشت و می از قبول آن سرباز زود بدان سوا عهد مطمئن بکنگر دید و خند نسالی
 در آن بد طبابت و انزوا میکند آیند و در حد و چهار صد و نو و هجری و نایب یافت و هم در آن مبدع بود
 ابن شزاره را در علم نظم و تر و خط ریال بسیار است و او را کتابت در علم برع و آداب خط موسوم
 بخزیده الحکم و کتابی دیگر در تاریخ طب تألیف کرده و مطالب فایده در آنجا است برج نموده و کتابی دیگر
 در شرح حال طبای معاصرین خود نوشته و کتب و یکدی از تفرار است شرح بر کتاب حیات ابن رضوان
 تهذیب نگارش رازی باسم منزه الدوله بکثر رساله در مناقع فقر و مضار
 رساله در خواص ایون رساله در مناقع اشراف

ابو خالد کابلی

ناش و در آن تلبس نگیر هست و یکی بکثرت هشتاد ریافته از مردم کابل بوده در بازار ملت پنهان کالای تولا و تبر را
 خریدار شد نقدی به عمر عزیز را بهای اکتساح در بخت و در گریس کرد و آن اساس مولی الکونین علی ابن
 اند خاک فرش راه گشت و از قرآن سعادت کلمات صوری و فضائل معنوی چندان جند و خست که
 خرنه آن جواهر کعبه آن فرزند شیخ ابو عمرو گشتی در کتاب رجالت حدیث آورد که صادق آل محمد
 فرموده پس که میکاه خنس آل عباس سعادت شهادت یافت عموم مردم از شاه راه اسلام نفوذند و در پیوند
 ضلالت و ارتداد در مانده بجز ابو خالد کابلی و یحیی بن ارم طویل و چهره ابن طهم و جابر بن عبد الله که از فرود
 ولایت بپرسند لایت راه یافتند آورده اند که پس از واقعه طف و شهادت سلاطین و ائمه و احوال
 ابو خالد بر حسب اعتماد ثابت و جازم و معتق و کامل و واضح که در طریقت شیعیان و اهل بیت و آن اندیشه
 فرمود که خدای سبحان از صفی رو در کلبه یحیی بن ارم طویل فرمود که مرا که هستم آن و یا بهتر از آن بجایش ثبت کند
 و از روی زمین صبح آیت کاظم را تقریب بخوار خواند تا تاجه بالغه در جایش خلیفه و جانشین بکنند لاجرم مل معصود
 و فوز مطلوب را نصیب ائمه است که در آن مکرر امام عصر و حجت زانرا بشناسد بر حسب اتفاق چنان فاد که از
 ر هر دو آن طریق گسیان شد و این ایش از آن بگوید و با ما است محمد بن اصفیعه عقد گشت روز کاری و در بازار این
 آن کرده داشت تا آنکه از الطاف حق الیه یحیی بن ارم طویل میرا خضر راه شد و از این همراهی آن پسر سعادتمند
 بر حسب حقیقت راه یافت چنانکه از کتاب عیون المعجزات که گویند تا لیل شریف مرتضی است آورده اند که
 ابو خالد گفت یحیی سپهر ارم طویل مرا به دیدم طویل خود و ای حضرت سجاده است و یحیی آن اسوه غایب را که ای
 فرزند و آن در رب همایون شهرستان طلم را باب پس مانند توفیق یاسن ریش شد چون سعادت سرمدی
 خانم مکربت و بجا ب درگاه عرش اشتباه امام العالمین زین العابدین سلام الله علیه کشید چون بحضور مقدس
 شرفیاب شدم و مشروطیت تقدیم رسانیدم آنحضرت را دیدم که جامهای رنگارنگ در بر کرده و بر لب
 گوناگون نشسته و دیوار و نقش از اندودا کبک آهسته بهت مرا از شاهستان لباسهای مطرز و فروس
 و خانه تون و سادوس افسانی در خست لاج آمده از آن خواهر و اشراف طانی خیزی بخاطر خلیفه زود بر خواستم چون
 خواستم برون روم حضرت سید تاج و توجاهات سعادت آیات برین عطف آورده و سرود و فراد بطول بین
 آستان عرش نشان غریب کن و اگر شیت خدائی مساعدت کرد بدین کعبه معصود در آسای آنگاه پیران
 و یحیی را عتاب آوردم که مرا نزد کسی آوردی که لباسش ریختن و دستکش هاش چنین است و ضمیر خوش عده
 غریب فرودستم که هرگز به انخانه قدم گذارم چون با داو شد با خود اندیشه ییدم که مرا پذیرفتن فرمان آنحضرت
 بهیچ وجه زیانی نرساند و از بر اعبت بدان مجلس عالی همچو کونه گزیده نیستم پس بجای آن بارگاه آسمان
 شتافتم و در آن محل شریف چند لحه توقف کردم از متکلمان آستان علیا کسی را ندیدم خواستم متصرف تنوم

آبُو خَالِدِ کَابِیَّہ

و از درون خانه کسی مرا آواز داد و پنداشتیم دیگر را میخواند و ای محترم حق خداوند کرد و گوی که بخانه در آئی مرا نشینند
نماز حیرت آمد چه در مرا کینه که خواندی و خبری کسی آن نام را نمیدانست چوب فرموده روان شدم و بجزوه و لایحه
بالا نمود و با بصیرت فروت بود و آن حضرت خود جاز را که با بس در برداشت یحیی نیز حاضر بود و پس فرغ شد بحال طبع
این دره و قابل پر تو اقبال انداخته فرمود ای بابا خالده سن در این خیز و زده تعبیر فرماش کرده ام و بخوان باز و حواسم
نماند و آنرا که بر و زدیدی حبله عروس بود و نیز آن جامهای فاخر را بر خود آتش می پوشیده بودم نرمی من بهین است
هر روز شهادت کنی آنگاه دست من و یحیی بگرفت و از میان مردم سپرد و تیغ و بخار بر که فرو داد فرمود شما در مقام
نقش کنید پس بسم الله الرحمن الرحیم گفت و بر آب قدم نهاد و خواند خرامیدن گرفت که در هر گام پای من شمشیر بود
پس و نقش میکرد مرا از شهادت آنحال خوشی عظیم دست و او گفت منم الله اکبر الله اکبر تو می بوی عظمی و کلمه گبری ورود
رای بر تو باو آنکه سبب تو بر سر مرده این حدیث شریف را که من خود در هنگام صدق آن بودم بر زبان
فرمان آوردم **ثَلَاثَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِنَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يَنْفَعُهُنَّ قَدْرُ مَا كُنَّ يَفْعَلْنَ لَهُنَّ خَيْرٌ مِنَ الْمَالِ** **الْمَالِ الْمُنْفَقِ**
الْفَالِكِ لَأَطَاعَةِ اللَّهِ پس فرمای تجرئه کرده و از نظر خدای سبحان محروم ماند و از آرایش کنایان پاکیزه بخورند
در شکیج مدلی که فرار انداخت آنرا که دیگر بر ما ماند اما الی بیت عصمت نام شناسند و دیگر کسانی که یحیی از
نظر طاهرین را امام می دانستند سونین مجامعی که آن دو کرده و در مسلمان خوانند و ایشانرا از انبیا اسلام با بهره
بغیب و انداخته و دیدن آن اعجاز و شنیدن آن خیر جمیع بصیرت ابو خالده را نور بخشید و سامعه فکرش را شنوید و
و بدانگونه که ابو بصیر حدیث کرده و از طریق کیسایت پاکش و بردمان علی بن حسین دست تو را فراموش کرد که با
مستطاب سجاد را لا نور مسطور است که ابو بصیر کردید از امام ابو جعفر محمد بن علی صلوات الله علیهما شنیدیم که فرمود
ابو خالده کمالی مدتی در از محمد بن یحیی را با عقدا و کمال و خلوص و افنی خدمت نمود و در امامت و محبت علی بن حسین
روزی بادی گفت جلت مذاک روزگار نیست که عمر با قابل را شاعر چاکری و معتبد کرد و بیادش آن حدیث
و عقیدت مرا بر تو حق است عظیم و ترا بجزمت رسول و امیر المؤمنین سوگند دهم که مرا از خواب غفلت بیدار فرما
آیا تو خود امام مقرر ض الطاعه باشی یا دیگری دیان ریاست الهیه او توست و او محمد گفت یا ابو خالده مرا سوگند
عظیم دادی ای کت بان تا بگویم دعوی امامت بر من پسند دیان و آنگاه باش که امر و تو بجز خدای بر من و بر تو
و بر جمیع مسوا و علی بن حسین است بایستی طبقات مردم از خورد و و نبرک و دور و نزدیک و سیاه و سپید طاعت
فرض دهند و بر خدش گردند و فرمائش مرعده شناسند ابو خالده گوید فردای آنروز راه خانه آن حضرت
پیش گرفتم و چون بار یافتیم و بحضور درآمد فرمود یا لنگر تو سیچکا و پیچوب زیارت مایانی انیک بار که بدانم
چه واقعه است که در این ساعت بر ما درآمدی بذروه عرض رسانیدم که از توفیقات الهی سدا و دل
منور تو را و شناسختن امام زمان مشور کرده دیدم دیان غرمت خاکبوس درگاه خلائق نباده شده ام که تا جان
در بدن دارم بنده فرمان و چاکر تیرستان باشم علی بن محمد ابو خالده و چون بدولای حضرت در ملک حق صاحب بنظرم

أَبُو خَالِدٍ كَاتِبُ

١٢

تا از سرای فانی بعالم جاودانی رخت بر بست گلینی در کتاب کافی روایت کرده که حضرت ابو عبد الله جعفر بن محمد صادق فرمود سعید بن سبت نامی بن محمد بن ابی کبیر و ابو خالد کاتبی از معتدین وثقات علی بن محمد بن محمد بن فضل بن شاذان بسند خود از ابو الحسن اذل حضرت امام موسی روایت کند که چون روز قیامت منادی پروردگار آواز بر کشد که در کجایند خواریان علی بن محمد بن ابی کبیر بن عظیم و سعید بن سبب و یحیی بن امام طویل پیش و بنده سعید بن حسیب از ابو خالد روایت کرده که قوی تقبل آستان علی بن محمد بن عازم شدم تا از آن حضرت جو یا شوم آلات حرب و سلاح جنگ خواه کانیات در نزد حکمت و بهم جاها می گیان بها که هرارش برنگاه پس افتاد است در کجا منضود و مخزون است پس بهوای یل مقصود و در آن حضرت درآمد از آن پیشتر که در طلب سوال بهادرت رود آن طرازنده تشریف ولایت و برانزده جا ما ما سبب فرمود یا ابی خالد آیا خواهی صنایع الهی و وواع حضرت رسالت پناهی که از خصایص است از دلایل وصایت است بر تو نبیا و ترا بدان سوهبت قرینت نخست گتم تا بن رسول الله بخدای سوگند که از حقیقت مقصودم پروردگشتی را که کنون ضمیرم خبر دادی چه امر و زاین چکر دیرین در همین آرزو بود و بدان امید و ابری بدین باب طاعادت ساطع شفا تا باند آن اسلم را با تاسیر و دین حضرت رسول که خازن شده است پس آن بانی زمان و زمین و جایی دنیا و دین خفته بزرگ مخصوص بخواست و انخسری بر آورده فرمود و این غام مبارک خاتم الانبیاء است پس زری پرو ن کرده فرمود این درج مبارک رسول است و شیری در قفصه گرفت و فرمود که ای شیخ الشکاک و دستاری آشکار فرمود که این سحاب عظیم تر است و رایتی در دست گرفت که این عقاب عظم آن خباب است و ردائی اندم بچو و فرمود این مبارک جا را آن حضرت روزهای آینه بدوشش افکند و برای اتمان خطی بخواند انگاه از متروکات خواه کانیات آنقدر بنویسد که چشم خیره مانده عرض کردم جلبنی الله فداک برای مزید معرفت و قوت ایمان چنین شد که با من بنویس کفایت کند شیخ ابو عمر و کشتی بسند خود از ضریس حدیث کرده که ابی اکر اکتب بتجسس ترا حدیثی آورم که چون صدش بر شما معلوم شود اگر من زنده باشم بعد بقرمانی و اگر مرده باشم بقرمانی فرستی شنیدم ابی بن محمد بن مسلم و الله علیه که می فرمود ان الله قد آخو انزلنا حتی قالوا فیه ما قالوا قالوا لا غریب منہم ولا هم من غریب و ان النصاراء لجنوا عیسی حتی قالوا فیه ما قالوا فلا عیسی منہم ولا هم من عیسی و اناعلی منہ من ذلک ان قومنا منہم یحبونا یحبوننا حتی یقولوا ما قال ان الله قد فی غریب و ما قال ان النصاراء فی عیسی بن مریم فلا هم منہم و لا یحس منہم حاصل مصنون مخزنون حدیث شریف آنکه می بود در محبت پیغمبر و در عزیر علیه السلام چنان افراط نمود که فرزند خدایش گفتند نه عزیز در ملک ایشان منظوم آید و نه ایشان در زمره موالیان او بعد و باشند نصاری در دوستی عیسی بن مریم سلام الله علیه با بدان پایه از اندازه پرو ن شدند که بر الوهیتش گردیدند مسیح خود از چنان امت میمنت داشته و هم ایشان در قطار دستان و تکیان مسیح نیاید

آبِ خَالِدِ کابلِی

۱۲

این زمین بهت گرفتار خواهم شد زیرا که غریب گروهی از شیعه در حق این خان غلوه نایند گیتی اسیر ایل و باره و سیران
خوش آمده و دود و دود و حیاضی امکان سپردن بزند و شون شربت از ما بگیرند و صفات و جوب برای ما
ثابت کنند ما خود از آن جماعت پیرو ایم و ایشان نیز از ما بپایانند بکامیکه حاج بن یوسف ثقفی والی عفرین
و در دولت مرویان بربیت اخلاص و مزید اخلاص از بندگان بکلامه کان در گذشت استیصال شد
امیر المومنین علی بن ابیطالب را بهت کجاست و سعی بلخ نمود که بهال و جو و پیش از این و برین کند تا مگر
رسم شیعی برافتد و ام شیعه باز ماند بنگان آستان ولایت و مبدکان خاندان رسالت را از هر کس در کجا
نشان جست پید رکعت بر اخصارش فرمان داد و بر اهل کاش طغیان کرد چون از مراتب موالات ابو خالد کاشی
و خد شیعه دیگر از خواص اصحاب علی بن محمدین صلوات الله علیهما آگاه گشت کشتن ایشان را مکتب و سبیل
نخل میبشدش بر و مژد شد بخوابست خدا را از آنچه خواستی سیوه مقصود و خجید نسیم الطاف الهیه در پیروز آمده و
همگی به سلامت جان در بر دزد کیمچی بن ام طویل که از قیسه تهراد از پای درآمد چنانچه حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
فرمایید کیمچی بن ام طویل را حاج بخوابست و گفت ابو تراب را از سر آگوی و گز تر اعرضه شیر کم نمی از لب انجباب
انجباب جسد بک دل نهاد و حاج امر کرد تا هر دو دست و هر دو پایش بریدند اما سعید بن مسیب قتیقه را شاعر خوش
ساخت طریق فاپیش گرفت و بر طبق احکام ایشان در فرود کتالیف قوی داد و بدان تدبیر از نکات شیر غلها
یافت و اما عامر بن دانه را نزد عبد الملک ابن مروان سابقه احسانی بود که همواره منظور داشت حاج
پاس آن نعت سابق و هر اس سطوت عبد الملک در آزار فرستل و تداخل و تکامل نمود و اما جابر بن عبد الجون
صلی الله علیه و آله و سلم بشمار میرفت حاج را پادای آن بود که با مانند آن شیخی طلیل در موالات اهل بیت در انداخت
و از مخالفت شیعیان بش باز دارد و اما ابو خالد چون از قیسه آن بگریه آگاه شد سلامت را در آن پیکر بچند در زوایا
اقتصادی شود و از ملاقات جانوسمان بریز نماید لاجرم راه فرار پیش گرفت و بکله معطله درآمد و هم در کجا
بماند تا این جوار بیت الله در آن وادی امین برادر رسید و از آسیبا و امان یافت اتم از حضرت ابو جعفر
علیه السلام روایت شده که چون ابو خالد در و گزاری در طار مت آستان علی بن محمد بن کبیر اند در پایدان
زندگانی هوای دیدار مادرش در سر افتاد و رجوع وطن در نظر گرفت مبرض حضور مقدس رسانید که عمری است
این چاکر و برین از روی مادر محروم ماند و خاطر جمع از هجوم هشتیاق پریشان شد و متوسل انکه خیر عطف
تخمیر که بسبب رحمت و اسعد و ظهر الطاف الهیه بر آن مجبوره فروت شفقت آورد و بر این بند کمین
تشریف حضرت ارنانی دارد تا موطن موقوف رفیع بچند از ویدار مادر و صلوات جام توشه گیر و پس از آن
در کتب و صحبت سعادت و رفاقت توفیق بدرگاه شهادت و در قطار فرشتگان این آستان بوالات با سبب
قیام کند پس آنجباب فرمود ای کسی که عرافیت بیع عطفت مسیح افتاد و تمست بجز قبول مقرر گشت
ولی سفر را توشه و وطن را متوقی لازم است اینک مبان که فردا مروی تختم از مردمان تمام بدین بلد در

آبُو خَالِدٍ كَأْبِي

14.

و او را مل و شربت بی پایان و قدر و جاهی نهایت باشد و بر آخرت کجا بخشنان بد و آفتی رسیده و بخود و هر که را
 درین شهر برای او مصالحی سیلبد تو خود و مکر آنش شاید از آن پیشتر که احدی بروی و آید بفرش روی و آید از قانون علاج
 سخن گوی که از غایت شافی الاستقامت و سبب شفا فرمایم خواهد شد بیکت پیغام سوخته که حادی مروی است تیر برده است او
 خواهد دید با تجمه آن مرد شاهی که کون طریق اخلاص و بیودی و غیره و هر سیدانم و ترا ازین اندوه نجات داین
 و براسیندن میتوانم ولی شرط اینجا آن است که چون صدق دعوی من بر تو کشف کرد که در باب از اهل مرض و
 منصوبه طریق تدبیر و معالجت را اینکودانم و در آن اعمال بد طولی و آدم هرگاه با سن شرط کنی که چون بسبب دینی علما
 صحت شایسته نامی ده هزار درهم که معادل خوبهای دست من تسلیم کنی آن مرد شاهی چون نوبت حجت فرماید
 در حال قول ترا مستعد و اندوه دادن آن مبلغ را بعد از دیدن آن خبر بر جده گیر و آنگاه بزدن شهاب آتور اچیز
 پاموزم که شافی آن مصروفه بپست تو جاری شود و بخواهد که در روز دیگر جیب اخبار آن حضرت بهمد جا تر صد بودم
 ناکاه مردی بدان صفت و آید و در جستجوی مصالح شد پیش رقم و دعوی علاج بدان شرط نمودم که قسم اگر بشرط خود
 و ناگنی مکر آن یو بروی باز نخر و در آن مرد شاهی تمام شرط را استقبل شد و دادن مبلغ را مستعد گشت پس بخت
 علی بن حسین علیه السلام شافتم تراب گذشته عرض رسانیدم نمود و باز کرد و گوش چپ آنجا ریاده است که گوئی آب
 يَقُولُ لَا تَعْلَىٰ بِنَا الْحَيُّ الْأَعَزُّ مِنْ هَذِهِ الْجَارِيَةِ وَلَا تَعْدِلُ الْفَسَادُ مِثْلَ مَا كَانَ عَلَىٰ بَنِي الْحُسَيْنِ فَرَأَىٰ
 از اندام این دختر سپردن شو و بموی وی باز نخر و آنگاه آن حضرت فرمود یا باغاله دانسته باش که مرد شاهی عهد شد
 در میان خویش فاکند پس من در حال کبر شتم و موجب فرمان آن کلمات بر زبان راندم ناکاه آن دختر بوش آمد
 پدرش را ناساطی بی انداره دست داد چون مبلغ را مطالب کردم آغاز ملامت نمود و بخت آن حضرت آدم فرمود
 ای آنختم که باز چنین کند اما شاد باش که آن غرضه باز کرد و و ناچار خبر تو باز آید این نوبت آن مرد شاهی را
 شرط کن که آن مبلغ را نقد تسلیم کند و بخواهد که دید از فرسندگی آن امام پیام شاهی را و باره بر من چه سیلج افتاد
 بوی کفتم چون عذر کردی ببلای محتاج شدی حالی برو و آن آل در کف مبارک علی بن حسین که از افاطرت
 از آن اندوه چنان فارغ سازم که تا بگره مار نخر و پیش شاهی لا علاج بدان دستور مبارت حبت و من از
 درگاه علوی سیدان کرده و خبر فرم و گوشش بجز رقم و بدین عبارت پیغام که از دم که یا خبث يَقُولُ
 لَكَ عَلَىٰ بِنَا الْحَيُّ الْأَعَزُّ مِنْ هَذِهِ الْجَارِيَةِ وَلَا تَعْرِضْ لَهَا إِلَّا لِبَيْعٍ خَيْرًا لَكَ أَنْ عَذَّتْ
 آخِرُكَ بِنَا إِلَهَ الْوَقْدَةِ بِالْإِطْلَاقِ عَلَى الْأَفْسَادِ مِثْلَ مَا كَانَ عَلَىٰ بَنِي الْحُسَيْنِ فَرَأَىٰ
 از تن این جاریه بد را می و دیگرش خبر بختی متعرض شو بر تنیکه اگر بر کردی و او را آفتی رسانی بدان پیش
 فروخته ات بسوزانم که بر دلهای گناه کاران بر آید پس طاریه را در دم فاقه حاصل شد و از جانب مقدس حق
 عصر آن مال با رجعت ارتحال بر من سبذول افتاد و ساز سفر ساختم و راه وطن پیش گرفتم که بدیدار او در خوشا
 رسیدم و از درک آن سعادت غرسند گشتم اما از متع اخبار و تصفیع او راق معلوم کرد که او باغاله بعد از درک لای

أَبُو خَالِدٍ كُنْزِي

زئوق جمال کتب است بطاقت شد آنست که حجاز کرد و دود و دین حضرت امام ابو جعفر سلام الله علیه دریافت و باطل و عقیدت
 سلک اصحاب آنجا بنظرم آمد محض نماید که ابو خالد خلافت و امامت حضرت باقر و دیگر ائمه را بدین طاهرین اودا حنا
 هم اندازد و از زبان و دل بیان آورد و زیرا که از آن مبارک علی بن حسین صلوات الله علیه خبر صحیح و قضی محکم شنیدند
 یا که شیخ ابو منصور احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی در کتاب احتجاج آورده که ابو حمزه ثمالی را ابو خالد کاتبی روایت کند
 و برسد و مولای خود علی بن حسین را در خدمت و عرض کردم این رسول الله را خبر ده از آن کسانی که خدای سبحان
 با حق و سواد ایشان واجب فرموده و پس از رسول متابعت و پیروی ایشان را فرض کرده است
 فرمود یا لیکر بدستی اولوالامری که از مصدر رجال احدیت منشور است بنام نامی ایشان شرف صدور
 شده است و از جانب حق عز و علا بر عموم خلق بریاست غایب منسوب اسماء متبرکات ایشان چنین است تحت
 سیر الامین علی بن ابی طالب بعد از آن پسرش حسن پس پدر حسین اکنون امام است بمن مسمی گشته پس
 اموش شست عرض کردم یا سیدی از جد بزرگوارت امیر المومنین سلام الله علیه اخبار صحیح ما رسیده
 به چکاره روی زمین از جنجالی میماند چون ترا از سنگهای این خانه حاکی تعقیبای عالم جاوید کند اشد کدام
 بر کزیده حق ترا با شش و بار پشوا باشد فرمود و فرزندم محمد باقر تحت عالمیان است که خدایش در توره
 افراسیده و زیر آن سنگها علوم و معضلات حکم را از هم بنگاند و پس از محمد فرزندش جعفر است که نامش
 بر زبان آل آسمانها صادق باشد ابو خالد که عرض کردم ای سید و مولای من ثمالی پت عصمت
 ملی است که و صادق میباشد چگونه است که این لقب بجهت امام جعفر اختصاص یافته فرمود پدرم از پدرش
 را حدیث کرد که رسول خدا فرمود که چون فرزند من جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب متولد شود
 در اجنه صادق بنامید و بخواند زیرا که فرزند پنجمی که او هم جعفر نام دارد در خدای سبحان کتابی آورده و در
 دعوی امامت نماید و نزد خدا و نزد اسم جعفر که آب است زیرا که خدا را افراتند و بعضی را که شایسته نیست
 حق شود و نعمت پدر را کفران نماید و کردار نامی نیک او را بر فشار نامی بد پاداش دهد و بر برادر حد برود
 چون تحت کردار در حجاب غیبت رود و سر خدا را فاش کند ابو خالد که پدرش علی بن حسین را زار زار بگریست
 فرمود که یا جعفر که آب را بچشم خود شهادت می کنم که فرعون عصر و فردن و زمان خود را بر آن دشته که از امر
 ام غایب که در جرفه است الهی است بمی تقیثش کند و بر پت معدن امام ابو محمد عکرمی سوگنان بکار و تا که
 بر قائم آل رسول هنگام ولادت نظریا بد اخاء قدر و اطفاء نور خدا نماید و سواریت و ستر و کتات
 بر بزرگوارش را بغیر حق آلود دارد ابو خالد که عرض داشتم که اسی فرزند رسول آیا این داستان تحت
 ز جعفر که آب بوقوع میوزد و فرمود آری بخدای سوگند این ائمه را در محیف که نخستهای آل رسول در آن
 سطور است گناشته اند گفتیم این رسول الله سپس می خواهد افتاد و فرمود و تَمَّ مَعْنَا النَّبِيِّ تَوَلَّى اللَّهُ النَّبَا
 نَشْرُ مِنْ أَصْنَاءِ رَسُولِ اللَّهِ وَالْأَمَّةُ بَعْدَهُ يَا أَبَا خَالِدٍ إِنَّ أَهْلَ دِمَازَانَ عِنْدَهُ الْقَائِلِينَ يَا مَآئِنَهُ

ابو حنیفه مغیرہ

۶ غ

الشَّكْرُ لِيُظْهِرَ أَفْضَلَ أَفْئَلِ زَمَانٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى دِكْرًا أَعْطَاهُمْ مِنَ الْعُقُولِ إِلَّا
وَالْعَرَفِ مَا صَادَقَ بِهِ الْقَبِيلَةَ غَدَّ هُمْ بِمَنْزِلَةِ الشَّاهِدَةِ وَجَعَلَهُمْ فِي هَذِهِ الزَّمَانِ
بِمَنْزِلَةِ الْحَامِدِينَ يَزِيدُ نَبِيِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِالسَّيْفِ أُولَئِكَ
الْمُخْلِصُونَ حَقًّا وَبَشِيعَةً صِدْقًا وَالِدَعَاةُ إِلَى دِينِ اللَّهِ سِرًّا وَجَهْرًا

طاس بنی خبر برت سارا که بعد از شرح و طایع غیبت روزگار احباب و می دوازدهم از احوال سیاهی سیمین خبر از آن
استه او با بدوسی بطول انجامد یا با خاله تحقیق که مردم زمان غیبت که امامت آن حضرت را از خان کرد
و با ایمان آورده اند از مردم حسرت زمان بهتر اند زیرا که خدا تعالی آن خود فرزند را بدین پانچصد و دوش
عطاف رسوده که غیبت و ای رزین و بصیرت و درین غیبت را اند شهود و آند و شاید آن مردم
مشابه آن کسانست که با دیده ظاهری محجزات رسول را میدید و از آن روی با یقین تمام و ایسان کل
مهر جاوید و چستند ایشانند مخلصان حق و شیعیان مصدق که مردم را بدین خیف در آشکار و نهان موعود کنند
و در تشبیه سبانی اسلام از جان بکشند علامه مجلسی در مجله غیبت از کتاب چهار لافوار آورده که ابو خالده کوفی
نوبی خدمت امام ابو جعفر محمد بن علی علیه السلام شرف شدم و بیع بیون آن حجت کرد کار ساندیم که حجت
و چست این چاکر و درین راه از مردم زمانه و آتش را با پدر بزرگوارت دیده بودی فرمود در است یحیی
یا با خاله منظور تو چیست عرض کردم فدایت شوم پدرت برای من همدی آل محمد را چنان وصف فرمود
که اگر آن حضرت را در راه پنجم دست مبارکش بگیرم و پای او درش میجویم و لی ستمی آیم که هم سالی آن
خواب را نیز من تسلیم فرمای تا او را اسما و رسما شوم فرمود یا با خاله بخدا سوگند از امر بزرگ و مطلب عظیم
سؤال کردی با خاله و وحدت و تعدد ابو خاله کلمی خلاف است آنکه این خوانرا از شترکات شمارند ابو خاله کلمی
لیس را بنام بگیرد و آند و اصغر و دان تو آند و این قول از شیخ الطائفة ابو جعفر طوسی و جماعتی از فقهائ و علمای رجال
نقل شده است و برخی او را واحد شناسند ابو خاله را کثرت و در و انرا نام و دانند و تحقیق این مطلب بر

مطالعت کتب رجال منوط و موکول است
ابو حنیفه یحیی بن ابراهیم بن عبد الله بن محمد بن منصور بن احمد شیعی مغیرة
در تاریخ ابن خلکان و یافعی منوط است که وی عالمی چنانند و بعضی سعادتمند بود و در اوایل حال و در مذهب مالکی قدس
را سخ و است پس از آن راه منطف شده طریق امانیه پیش گرفت این از دلائق و تاریخ مصر گوید که نعمان بن محمد
قاضی در غارت نقل از امثال خود و تمار و در دسترات قرآن از اقوان خویش مستثنی بود و در وجه تفسیر دنا دل
بدیل و عدیل مذمت و در مراتب نفیته بر یکمان فایق بود و بر کل خستام افوا ل فقهائ عالم گشت و در نعت
محیط و بر اشعار فحول عارف شد گوشت او در مباح و مناقب اهل بیت چندین هزار ورق مقرر کرد و تمام آن
موتلفات را از خواهر الفاطمه سحبی منطبع داده و جمیع آن عبارات را از لطف معانی وضعی مینوهند و آند

ابو حنیفه

۱۲

در زمانیکه خاندانی اسماعیلیه در مصر تسلط داشتند آن فاضل عامل غلامه ذریعۀ تسمیه عصر بود و در آنروز و پاس تقیته
 که از حکمتهای مجذبه الهیه است بزرگتر سابق بش امام اقتصاد حبه و از شرح فقهای سوسی بن حنبله کلام و انبیا و طینین و طابین
 انجنت فاموش بوده است بدینجهت برخی از علما مانند ابن شهر آشوب و دیگران پنداشته اند که آن عالم فرزانه ازین
 مذهب اثنا عشریه نبوده بلکه مذهب اسماعیلیه داشته است ولی این توهم زیاده پیوسته و چکل واقع شد و تحت عقیده آن
 فاضل همانند جشن طریقت آن فقیه داشتند از وصیت ایگونه توهم شمره است چه علما و خاصه دعاه و کاذبه محبت
 و اگر کسی ازال رجال تصریح نموده اند که ابو حنیفه مغربی امی اثنا عشری بوده است چنانکه علامه مجلسی در جلد اول از کتاب
 سجاد الاثر و در ذیل ذکر کتاب و عائم الاسلام گوید که بیشتر انبیا و زمان ما را عقیده است آن است که آن کتاب از صفی
 صدوق است ولی در آن عقیده از صوب صواب برکنار بوده اند آنچه برین معلوم و محقق شده آن است که این کتاب
 از مؤلفات نعمان بن محمد بن منصور است که در زمان خلفاء و دولت اسماعیلیه قضاوت و یار مغرب داشت و در
 امر الهی مذهب بوده عاقبت عمر توقیفاته شال احوال گردیده و در کارش مسترین فوز و فلاح شده و از نظر
 الحقه مذهب حقه امامیه عدول نمود و اخبار و افادش که در این کتاب ایراد کرده غالباً با روایاتی موافق است
 که مردم شیعی در کتب خود آورده اند لیکن محض تیشه که از خلفای اسماعیلیه داشته است از مناقب حج الله که بعداً
 حضرت صادق علیه السلام بوده اند روایتی نیاروده است علی التبع اخبار کتاب و عائم الاسلام در مقام
 و تاکید سایه است نه در هنگام استبداد و تاسیس دهم نیکو سنده علامه طباطبائی قریب مضامین صد اقامت
 مجلسی علیه الرحمه سخنانی چند ایراد کرده است الفرض در مذهب و مضامین و تحت عقیده درباره
 مجال شک و بری نیست و در کارهای و در فریق و صحبت ابوتیم الفزالدین الله علوی میگوید که زمام قضاوت
 آن خطه در کف کفایت او بود و وی همان کلمات احکام میراند که در سال سیصد و پنجاه و هشت هجری مفرغ
 جوهر بن عبد الله را سرور دارند و فرمان داد که با سپاهی پشمار بجانب دیار مصریه متوجه شد و آن میرزا
 از لوث و جو و تهر دین پاک کند و همه را مفتوح و مستخر سازد و سرور در حجب فرموده و غلیظه با سپاه که زیاده
 از صد هزار بودند با استعدادی تمام روانه آن دیار شد آنجا را بحکم مشیر و قضاوت اختیار آورد و سرکشان
 آنسان بر آستان اطاعت و انقیادش سر نهادند و در رمضان همان سال صورت ماجرایی و محاسنه نزد
 مفرغستاد مفرغ دیار مصریه را و جنبه تمت ساخت بکین را و در فریقیه بیاب و جانشینی خود نصب نموده و با عتبه
 از عیان دولت و شرف ملت روانه مصر گردید از حبه نعمان غامی بشرف مصاحبت و سعادت سنا دیت
 فایز شد چون دیار مصریه رسیدند و از پنج سفر آسوده شدند فاضلی را اهل محوم در رسید و جمله حیاتش از دست
 خاتم انصاف و محوم گشت و آن فقیه و غره و حب شریصد و شفت و سه بوده مفرغ علوی بروی نماز گذارده و بجا
 مصنفات و مؤلفات وی ازین قرار است کتاب المناقب و المناقب کتاب الترویج ابو حنیفه کتاب الترویج
 کتاب الترویج ابی حنیفه کتاب الترویج ابی حنیفه کتاب الترویج ابی حنیفه کتاب الترویج ابی حنیفه کتاب الترویج

ابن طایب رحمه الله

۹۵

کتاب الاختار فی افقه کتاب الاقصار فی افقه من افقه لقیبا، التفسیر

ابن طایب رحمه الله علیه بن مؤمن

چون علما بجال سند کس را باطن طایب موسوم دانند و هر کس را باطن طایب قید این طایب خوانند و ارا در
بر عنوان شرکت از بیان میز و مرغ اشتباه گزیری نیست لاجرم اصناف و اسماء شریفه ایشانرا ذکر کنیم که امتیاز
اجمالی حاصل شود پوشیده نماند که اصناف شرافت اصناف آن ابناء کرام بسید محمد که خود بواسطه حسن صورت
و قبح بافتب بطاوس بوده و ارتقا جوید و آباء عظام سید محمد سلیمان بن و بن الحسن الشی بن الحسن الحسبی ابن
علی المرتضی اتصال یابد از سلسله پدر حسن شیخ و از جانب مادر علی بن حسین پیوند دارد پس اعقاب طبایب
واحدا و مجاد آن سید جلیل هم از سادات حسینی باشند و هم از اشراف حسنی جمیع اکثرین و ولد الحسن و حسن
باشد علی التجه سید محمد مطلع سیاق و سبت که این صبح سعادت از او میدیده شده است اول عقیب لقب
رضی الدین علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن احمد بن محمد بن محمد الطاوس دویم جلال الدین احمد بن موسی
تیم غیاث الدین عبد الکریم بن احمد بن موسی و آن دو بزرگوار یعنی علی و احمد برادر صلبی و طبنی بودند و از چه
والد ایشان موسی بن جعفر بن محمد و اریشان و تشریح و آرام بن ابی فراس است که کتاب جمیع سنی تنبیه النظار
در نه انظار از مولفات اوست چنانچه شیراز در ادراج ایشان سروده اند که

وَدَامَ جَدُّهُمْ لَا مَقْصِدَ وَ مُحَمَّدٌ لَا يَهْتَمُّ جَدُّ

و نیز ایشان از طرف مادر مجد و اصلاتی است چه جده ایشان نب شیخ ابو جعفر طوسی است و آن شیخ جلیل قده هر دو
ابن طایب و در این ادیس نا اجازت نبجده تا از مولفات وی و از کتب اصحاب روایت کنند و این
معنی بر جلالت آن و خواهر شاه صا و قتی است اینکه شرح حال هر یک را تفصیل نگارش دهیم ابن طایب
رضی الدین علی بن موسی در زمره علمای امامیه بجلالت قدر و اصالت رای موسوم و در فرقه فقهای اثنا عشر
در سلک ثقات و معتدین منظم است در روز پنجمه پانزدهم شهر محرم الحرام از سنه پانصد و ششاد و نه هجری علایق
ارحام از دست داده پانصد و هشتاد و از تحصیل فوائد علمیه و تحیل مراجع علمیه سراج و وجود شمع معرفت برافروخت
و فرخ جل و خود پسندی بخیر بر باد داد و در کسب علوم و نشر شرایع و رضای الهی چندان مساعی بکار برد
که علاء عصر و نیمه و هر شد و در مدرس بزرگان عمری پایان برد و از سر کتب بر فوائد علمیه و علمیه زیاده است
یافت سلسله روایات خویش را بجای از شیخ بزرگ میرساند و رشته آن اخبار را با ایشان پیوند میدهد که از جمله
ایشان شیخ طوسی است که او را جدا نمی باشد خود بطریق مختلفه از آن شیخ جلیل روایت میکند و دیگر شیخ حسن
احمد سوراوی و سالم بن محفوظ و نجیب الدین محمد سوراوی و سید محیی الدین محمد بن عبد الله و محمد بن محمد
الموسوی و کردوی از اعلام علماء و عیان محدثین روایات خویش را با مستند سازند از آنکه است علاء طایب
و علی بن حسینی لاری و سید عبد الکریم که پسر احمد و هم برادر زاده اوست که نیز کار باطن و سبب طبیب کتار و حسن کرد

ابن طاهر بن عبد الله

و ملو ماشرت و لطف و عاشرت و صوف و حکیم و کج و دین و حسن و تربیت و سنت و حفظ و وحدت و کمال معروف و د در زهد و عبادت و دلس و ریاضت و رتبه از بند و مقام غلبه و دشت و چنانچه شمی و حتی با جمیع و بالاتفاق و در شرح کلمات و شانه که وی از بد و اوضاع الی زمان و اوقتی و حسب مرسوم روزگار خود بوده است با آنکه در علم فقه تجریدی و تفسیری و کلمات فقهیه او موج میزد و پس از این شریف بزرگ کتاب تالیف و تصنیف نکرد و در اوایل کتاب جابربا رات نوشت آورده است که من در فقه اتقار نمودم بر تالیف کتاب عیاش الوری که در میان فقهاء و ملو او از اسوات است و هرگز در بی تقریر سوال و جواب و فتاوی و مسائل آن علم نکردیم زیرا که در مسائل کلیفیه چندان اختلاف آراء بهم رسید است که تحقیق مواب از خطا و تفریق از باطل در نهایت اشکال است لاجرم صلاح دینا و آخرت دینا را بهی که در مسائل شرعیه از فتاوی دست بردارم و خود را از نظر این آیه شریفه که خطاب بحضرت ختمی است **يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لَوْ كُنْتُمْ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقْبَالِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ** یعنی اگر پیغمبر بعضی بخان بر ما بود و دروغ نسبت دهد بر آئین دست راست او را گرفته قطع کنیم اینک خود را در هر رعایت سبحانی از هر خطر محفوظ بدارد و هرگاه در فقه تالیفی میکردیم هرگز خوشتر از آن خطر ناموس و مصون میندیشتم چه تحمل بود که در پان فتاوی راه خطا پیورده باشیم و مسلمانان غیر ما تزلزل اند عمل کرده باشند و از این روی نقضی در دین من پیدا آید پس در مسلک کسانی مضطرب بودم که اکاویب و ابطال را بخندای عقل شانه نسبت داده باشند علامه علی علیه الرحمه فرمود که رضی الدین علی مستجاب الدعوه بوده و کرامات بسیار از آن سید بزرگوار بطور پیوسته من بعضی از آن کرامات را از والد خویش و پاره را از دیگران استماع نموده ام و در کتاب عمده الطالب مکتوب است که نجباء برهم اعظم واقف گشت و بر آن کنج سعادت فخر یافت و در اینجا مقاصد و انجام حوائج خدا را ابدان نام بزرگ میخواند و از برکات آن بر هر مطلوب مستولی بوده و او را و پسر و پیوسته ایشان میگفت که چندین بار از خدا مسئلت نمودم که آن اسم بهما پاسوزم از خدا می حکیم عظیم اجازت نیافتم ولی آن اسم در موقوفات من مستطوره و مانند لالی نامیده و در نزد کتب من مشهور است شمارا بمطالعت آن کتب و بصیت یک حکم متصفع و متبع آنها را پیوسته بر خود لازم شمارید شاید خود بر آن اسم تقفین باید که گویند او را در استخارات و اعتقادی کامل یعنی حکم و در تقبی مستقیم بود خود در کتاب استخارات گوید زاینکه از غیب او بکلیه رتبه رفتم که وی از آثار بخت و شانس و بلا فاتی یکی از حکام مرا ترغیب مینمود چون خود را جازم نیافتم استخاره ذات الرزاع نمودم و از خدا مسئلت کردم که مرا بر خیر خود آگاه سازد اجازت نیافتم ولی اصرار خویشا و ندان تجدیدی بود که مرا آسوده نمیکند است نامیکاه در آن باب متردد بودم و هر روز صبح و شام استخاره میکردم و زهر و فتنه لا تقفل متوالی خارج میشد هم بر این متوال تجدید استخاره می نمودم تا آنکه امری بخواه و استخاره انجامید پس استخاره از دست و ادم و سبب منع را میدانستم بعد از چندی ظاهر شد که لافات آن حاکم مرا ضرر رکلی و زیانی عظیم داشته مع القصد در باب استخارات او را نادر و غریب بسیار است از خوف اطالت بوقفاش حواله نمودیم گویند این ملا و مس در کج حصور

ابن طایب رحمه الله

۱۰۰

امام عصر عجل الله فرجه بنود و از آن سرچشمه فضل منجان حکمت آینه زنگنه وجود و آپاری کرده چنانکه در کشف الغم عجیب اثر فرمود
از امیرعلی بن حسن برقی روایت آورده که گفت برادران چپ من تو غلبه پیدا شد که معاینه از مداوی آن عاجز ماند
و در هر بار آن تو تشنگی کشته خون دریم بیاور آن سیرت و ایل آن مراغ از کتاب اشغال میکشت پس رویش
از هر قبل بکله برقه در مجلس سید رضی الدین علی بن طاووس در آمد و از آن مرض شکایت کردم آن سید طویل البنا و خرد
طلبیه و مرض مزاج ایشان نموده است علاج فرمود همه کان گفتند بهتر خبر بروی غرق اکمل است علاج آن قطع است
و در قطع احتمال علاج و مطنه نظر است پس ابر طایب گفت من بیداد میروم با من پاشاید ابطاء آن بلده این مرض را
علاج توانست نمود من خبر داده آن جناب بندا و رفته اقبای انجانی از معاینه آن عارضه اظهار عجز نمودن
نموده که تباحت جان بخش شتر من را می رخم بعد از طواف مرده عسکرتین بسردا به در آمد از این دستمال تباحت
نموده از آنده ظاهرین استعانت در علاج آن در دستم و میگردم چندی در آن منزل مشرف میبرم و بعضی از شما
در آن مکان مقدس بقیام گذرانیدم روزی بخار و جله شامه غسل نموده متوجه مشهد شریف شدم ناگاه چهاروا
پیدا شدند همه شمشیرها بر میان مبتدی از ایشان سیزده در دست و دیگری قوی در برداشت کمان کردم
که ایشان شرفا از آن مشهد چون بن رسیدند سلام گفتیم جواب دادند نیزه و در بر طرف رست فرجی پوش
و دیگری بر جانب چپ قرار گرفتند پس آن فرجی پوش مرا گفت تو فردا بجانب اهل دوشینا بخ و جوابی نیت
گفتم آری فرمود پس ای مأمور تو را به پیغمبر از ملاقات ولس ایشان که اسی تمام بود چه باخود اندیشیدم
ایک من از آب برانده ام و هنوز بر اینم از رطوبت خشکیده است و اینان مردان با دیه اند از پنبه پی میزدند
ندارد ولی باین اندیشه پیش رفتم پس آنوار دست دراز کردند آن توشه که شبغیر و مرا از آن فشرودن و جیب
عارضه گشت آن نیزه و در گفت فلنت یا امیرعلی من متعجب شدم که نام مرا از کجا دانست گفتم افغان و فخرم شما را
گفت و از اهل امام تقی این بزرگوار امام زمان است هیچکدام این سخن شنیدم شرمشیدم و بجا که افتادم و زانوهایم
پوسه وادم پس روان شدند من نیز از دنبال ایشان شتابانم حضرت شفقت من شد و فرمود باز کرد
گفتم هرگز از تو جدا نخواهم شد باز و دیگر فرمود مرا بجهت نهای که صلاح وقت در این است من همان جواب دادم
صاحب نیزه گفت شرم نمیداری که امام زمان و دو نوبت فرمود که باز کرد و تو اطلاع نمودی صاحبم باین
چون صداری راه رفتند امام عصر عجل الله فرجه بروی باز پس کرد و من سرود چون میخدا و روی او جعفر صبر
طلبه تو را طلب کند زهار زنها و اگر ترا چیزی و در قبول کنی بلکه نزد فرزند گرامی ما بن طاووس روانه آنکه
ناکه علی بن عوض را در باره تو چیزی بنویسد که ناخود آن شیعه فرخنده را فرود ویم تا آنچه خواهی بر تو را رساند
دار و پس چیدن با بیاد که ایشان از نظر من غایب شدند بعد از آن مشهد شریف رفتم و از احوال
استفسار نمودم گفتند ایشان از شرفا و این نواحی بودند من گفتم بلکه امام بود سوال کردند که امام صاحب نیزه بود
یا صاحب فرجی گفتم صاحب فرجی گفتند فرمود خود را بوی نمودی گفتم آری آنرا پیشرو پس پای خود برهنه نمودم

ابن طاهر بن عبد الله

1-1

و آن قره نشانی نیشتم از غایت دشت و حیرت و شکست فاشدم که آنرض و آن پا بود و پای دیگر از نیر بنده گردیم
صبح باقیم پس مردم از دحام نمود و پیراهنم دیدید مذمتش آن روضه مقدسه را از چنگ حشمتی خلاص کرد و بخوار آورد
نام و نسب مرا پرسیدند و سواک کرد و مذکر از غیب داد کدام روز بپسرون آمده صورت حال را برایتی تقریر نمود
آن شب را در آنجا بودم با دو منافق صبح که اندوه بجانب بغداد باز گشتم چون با آنان که دیو است در شریکی
غبار رسیدم خواص عوام دار السلام بر که من حج شد و زیر که انوائه را شنیده بودند و کثرت از عوام
عجیبی انجامید که نزد یک بود و پاک شوم و آن شناسا سید الدین محمد قمی که وزیر می از وزیرای خلیفه بود این
طایفه را طلبیده از وی این خبر را تحقیق نمود و سید بدان مجمع شافعه مرا از رحمت مردم نجات داد و خود
پیاده شده روان مرا مشاهده نمود چون از مرض اثری ندید پیوش شد پس از آن مجلس وزیر شافعه مرا برافرو
دیگر دو گرفت حادثه را اظهار کردم و وزیر اظهار طلبیده و در به چنان قره استعاره نمود که علاج آن مختصر است در قطع
و در آن خوف موت متصور است وزیر گفت بر تقدیر که از قطع کنند و این شخص نیز و بچندگاه علاج پذیر گفتند
اقدام و او آتار موضع قطع معافی خواهد ماند سفید که از انجامای می نزد دید باز پرسید که شکای این توش را
دیدید اندک کشنده و در است پس خبر مان وزیران و خود را بر بند کردم همچنان ملاحظه نمود که کمال اشر
مرض در آن ظاهر نماند و یکی از صلحای اطبا صحیح زده گفت در اهل کسج بعد از آن مرد را نزد دست خفیه برد
خلیفه چون آن غرائب شنید مبلغ هزار دینار بمن انعام کرد و من بنا بر بنی ام آتو به خرقم صاحب کشف
کوید من در بعضی ایام این حکایت جمیع که نزد من بودند یککتم چون سخن تمام شد یکی از آن مردم گفت من خود
فرزند مجلسی سمیع باشم که صاحب انوائه است و مرثس الدین محمد که بنده از آن جن اتفاق متعجب شدم و از
وی پرسیدم که تو خود را در در وقت مرض دیده بودی گفت من در آن اوان خود رسال
بودم آن بعد از سخت مشاهده کردم موی بر آن موضع برآمده بود و اثر جراحی نماند منی نمودش الدین محمد در آن
مجلس حکایت کرد که بعد از وقوع آن قضیه پدرم در مفارقت ام عصر می بخون بود و آنکه در رستان رخت
اقامت بیند و کشید بامید که شاید یکبار دیگر شرف آن سعادت در یابد پس در جرید روز یکم نوبت ببار
میرفت باز بداد اسلام مراجعت نمود چنانچه در آن رستان چل نوبت آمد و شد کرد ولی از روی
انصارت بخور برد شیخ احمد احسانی در کتاب شیخ الزیاده و هم برخی علما در منوفات خود آورده اند که ابن
خادس رضی الدین فرموده است من در مشهد مطهر شریانی بعبادت زیارت غایر بودم با آنکه کسی نمیدان
از پشت دیوار شنیدم که گوینده می گفت **اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا خَلْفًا مِنْ نَاصِلِ طَلَبِنَا وَ عَجْوًا**
يَمْلَأُ دِلَانِيَا اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُمْ مِنَ الذُّنُوبِ مَا قَاتَلُوا إِنَّكَ لَا عَلَى حِينَا وَ لَا شَاوِمَ الْقِيَمَةِ
وَلَا تَوَاحِدُنَا بِمَا أَفْرَقُوا مِنَ التَّيْبَانِ لَكُمَا لَنَا لَا تَقْضِهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مُقَابِلَ أَعْدَائِنَا فَإِنْ خُفِيَ وَ انْ
فَقِيلَ لَهَا بِفَضْلِ حَسَنَاتِنَا یعنی بار الهامد سیکه شیعیان با اختصاص دارند و از حاصل طاعت

ابن طاہر حقیقہ الدین

۱۰۲

فلعلی خلقتم و بشید و اند و خیر و ایشان باز لال لایب سرشته شده است بار خدا یا هر آن کنده و نامزایک بر ایشان
مرکب شده اند و آنچه که ایشان در مغفرت آنها بر آن بوده است که جلالتین ولایت و محبت در روز قیامت
در یک ایشان خواهد بود و بفضل و کرم از آنها در گذر با چند ایستات و خطیاتی که از ایشان بطور رسید و بخواست
و مواظبت سفر و در رحمت و غفران ایشان را که ارامی بداد و ایشان را روز قیامت در مقابل و شمس آن
مکانات سفر و الهام هرگاه و ترازی اعمال ایشان از حسنات تهی و سببکار را اندازد فاضل حسنات ترازی
اعمال ایشان را سبب کین کران بر کن و هم علی بن طاووس در کتاب حج الدعوات آورده که در شب چهارشنبه
چست و سیم و یقیده احرام از سال شصت و سی و هشت هجری در شرمین رومی بودم در وقت سحر در سرد آ
مظهر میشنیدم که آنجا در حق شیعیان خود بدین عبارات دعا میفرمود **وَاللهي يَجْعَلُ مِنَّا جَلَّةً وَيَجْعَلُ مِنَّا جَلَّةً**
فِي الْآلَةِ وَالْجَنَّةِ فَفَضَّلَ عَلَى فَضْلِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِالْغِنَى وَالْثَرَّةِ وَاعْلَى غِنَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِالْإِثْقَاءِ
وَالْفَيْحَةِ وَعَلَى أَحْيَاءِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِاللَّطْفِ وَالْكَرَمِ وَعَلَى أَنْوَابِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِالْبَغِيَّةِ
وَالْتَحَنُّنِ وَعَلَى غُرَبَاءِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِالْثَرَّةِ إِلَى أَقْلَانِهِمْ سَالِسِينَ و تمام آن کلمات است سبب است در فاطم
بای گرفت ولی انیک پا و ندارم که لا بد از دل نقره و علی احیاء المؤمنین فرمودند و آنهم فی عزنا و ملکنا و ملکنا
و ذلنا یا در ذیل نقره و علی اموات المؤمنین فرمودند و آنهم فی عزنا و ملکنا و ملکنا و ذلنا یا در ذیل نقره
محبوب اعلو ب آورده که این طایفه پس علم نجوم سبلی و در دشت و آن علم را چون احکام حسیه یکلیفه پنج قسم منقسم نمود
۱ واجب ۲ حرام ۳ مستحب ۴ مکروه ۵ مباح و کرده اند که برادر ساطرات و مباحات یدی طولی و لسانی کو یا بود در
رساله و صایمی خویش که از برای فرزند خود محمد و شصت مرتب مباحاتی نقل کرده و حاصل مراد و خلاصه معانی آن را
بر سیل ایجاز و اختصار مرتب داشته شرح دهم که بدین ای فرزند کس و زنی در روز منتهی و مولانا الکامل و امجد
علیها السلام عبار قدر خود از عبار اعتکاف اسطروده از خاکساری آن حرم مقدس تارک افتخار بزر و عرشش بود
بودم که ناگاه شخص فقیهی از سمت تنصیری بر من درآمد بسوالاتی استثنائی و معرفت که مرا با وی بود و طریق مرا گفت
و مصاحبت مملوک داشتم از نایب احوالش یا فتم که او را با من در مدبیه برای سار صفت و بنای مجاد داشت
لاجرم در سخن مبارک تبه گفتم اگر ترا فرسی باشد و کم شود و در جستجوی و روان از من استنات کنی در کسرت
ایکونذ اعانت بقوای خود بکنو و پسندیده باشد و همچنین اگر از من فرسی معفو و شود و در تجسس و عود آن از نور قات
و برای نجوم در آئین انصاف اینگونه رعایت مطبوع و ممدوح بلکه لازم و واجب است آن نفعیه بر آن پناات
تصدیق آورد و تحسین کرد و بعد از آن کفتم چنان میدانم کس یا تو طریق تویم و صراط مستقیم از دست داده در مغرور
ضلالت و کراهی سرگشته و حیران مانده ایم مصلحت من تو در آن است که از در انصاف و آئیم و از راه عتاف
گذره کیریم و چشم حقیقت بنگریم تا هر یک که در مباح تویم و صراط مستقیم است آن دیگر را که راه ضلالت پیش
کرده است هدایت در سبیری کند که گفت بجان منت دارم کفتم اکنون که آمار مقدمات و بنای مباحات

و جهالات است؛ بویکیم که میاید بچکات از نه با قوال اصحاب خویش تسکین بخود چه کلمات شیعیان که اصحاب پسند در نزد
مردود است و معالایه نشان که یاران توانه در نزد من بطرود پس احادیثی که از طرق خاصه روایت شده است
اہل سنت را حجت شوالد شد و اخباری که از طرق عامه نقل شده است مردوم شیعی را مستند نخواهد بود؛ انیک شرط
در بیان آوریم و بر خود لازم شماریم که هیچیک از آن شروط تحلف بخونیم اول آنکه هر یک بر اثبات دعوی خویش
بفرمان کریم و کلام مجید احتیاج و استدلال کنیم و دیم که از احادیث و اخبار بشاری تسکین جویم که بنی الغریقین
مجمع علیه منسلم باشد سیم آنکه هرگاه حدیثی در میان بنیم که مسلم فریقین باشد بایستی تو از اقوال امانتد بر من
حجت آوری و من اخبار عامه را بر تو دلیل نسرار و هم آن غیبه بطبع تمام و رغبت بنیهای آن شرط را
قبول کرده بر امضای آنها رضا و اذکتم آیاه اعتقاد داری و صحت روایتی که مسلم و بخاری و صحیحین
آورده اند گفت در حقیقت صحت آنها کسی را مجال نال نیست کفتم مسلم و صحیح خود از زید بن ارقم روایت
نموده که در کتاب حضرت نبوی بعد از اترام مفقود بودم در مکانی که از اترام گویند فرود آمد و فرمود
تا اصحاب جتمع یافتند آنگاه فرمود ایها الناس من یزید منکم شأنا منکم انکم و منکم شأنا منکم انکم و منکم شأنا منکم انکم
دعوت نموده اند همانا از میان شما پروان سپردم و دو خیز بزرگ در میان شما طیفه و جانشین میکند ارم
آن دو خیز کتاب خدا است و اہل بیت من اذکر کہ الله فی اہل بیتی و این کلمه طیفه را دو بار بر زبان بخوان
جاری نسرود فقیه گفت بی چنین است و دیگر باره کفتم ایها الفقیه آیا دیدی مسلم در صحیح خویش در سند عائشہ
از حضرت رسول روایت نموده که چون این آیه مبارکہ نازل شد اِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاللهِ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ الَّذِي
اَتَى الْبَنِيَّةَ فَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا یعنی بخواند خدای سبحان بر حسب اراده خود شمال میت را از زم آلاش پاک
و نمره فریاد آنحضرت علی و فاطمه حسن و حسین را نزد خود گرد آورده فرمود این کرده اہل بیت من سند فقیه گفت
و این غیر صحیح است کفتم آیا میدانی که مسلم و بخاری هر دو و صحیحین روایت کرده اند که چون انصار در سقیفہ بنی
ساعده جمع شدند و خواستند با سعد بن جباد بیت نمایند و حال آنکه ابوبکر و عمر و سایر مهاجرین را اطلاع
نداده و ایشانرا انطبلیده بودند بخیر و استیلا و انتشار آن خبر ابوبکر و عمر و ابوعبیدہ بالاتفاق ردی بجا سقیفہ
نمادند چون در آن مجلس درآمدند ابوبکر بان جمع گفت که من خود را برای امر خلافت پسکی ائین و مردورانی
نموده ام یعنی عمر و ابوعبیدہ پس عمر گفت من هرگز در امر خلافت بر تو بیعت نکردم انیک دست بد و تاب تو
پست کنیم ابوبکر دست بردار بر بیت کرد و انصار نیز بیعت نمودند علی و بنی هاشم آشتیاد با وی بیعت نکردند
ہم مسلم و بخاری در ذیل این روایت آورده اند ما دایک فاطمہ سلام الله علیها در حیات بود مردوم را سبط
توبه و اقبالی بود چون شہادہ از رحلت حضرت ختمی مرتب سبکدشت فاطمہ علیها سلام نیز شہرستان عالم بقارونی
مردم از علی منصرف شدند چون آنحضرت مراجعت و انصراف و جود مردوم از خود مشاہدت فرمود ناچار
با ابوبکر بیعت کرد فقیه گفت این غیر صحیح است کفتم پس چگونه جمعی کال بیت پنمبر از آن تخاف نموده باشند

و اما سوء معاشرت ایشان ازین بگوید که در محقق میسر بود و گوئی که فلان قلیظ القلبی نفعش و امن خویش را کفایت نمی کند
و استغفر لهم و شافهم فی الاثر حاصل معنی آنکه اگر تو درشت خوی و دل سخت بودی یا مردم از کرد و تو برانگیزد
پس از تفسیر لغزشهای ایشان در کرد و برای ایشان طلب آمرزش نمای و با ایشان در هر شورت کن ایستاد
اگر سوء معاشرت و بدی صحبت و مخالفت بود هر آینه در حق از ایشان انتظار مطالب نازل نمی گشت
که کفایت عظمی و استغفر لهم و استغفر لهم اما مخالفت ایشان در مقام امثاری از این آیه شریفه روشن کرد و یا ایها الذین آمنوا
اذا نجاکم الرسول فلیؤمنوا به و لا یطعنوا فی رسولکم و ان یطعنوا فلیطعنوا فی الذین ظلموا و لا یطعنوا فی الرسول
که با رسول الله را از خویشی گوید از آن پیشتر که افعال خویشی در یاسد بیدل صد وقت تم کنید با آنکه برایشان کینه
چیزی دارد و میشد قلیظ از زخارف دنیا را بر کجاست تقرب و رتبه مناجات رسول اختیار کردند و سبب
علی بن اسطالب علیه السلام و بارستختن صد و پنجاه و فیض نجوای آنحضرت را اختصاص حبت چون این مطلب
برای ایشان فضیلت و عار شد آن آیت منسوخ گردید و در نسخ آن تکلیف این کرد بر نازل گشت استغفر لهم
آن تقدیموا این بدنی بخویند که صد نایب نادان الله تعالی انما الله تعالی بکم حاصل معنی آنکه آیه رسید باز یکبار از
نجوای رسول مدقامی پیش و آید چون از خوف درویشی و فقر و بیکاری است بام نمودید خدای سعادتمند و بیکاری
ای نفعیه و انشور اصحاب رسول که نشسته اند چهار مقام در مواد و دیگر نیز با آنحضرت از در احتجاج و معاضدت
و طریق ادب از دست جدا اند و سجد حضرت آب صلی الله علیه و آله سهم مولد القلوب با ترقیم منت سواد آن
از دیگران بیشتر منظور فرمود و این معنی برای ایشان ناگوار آمد با آنکه بر کوه و بجا دلت و اعتراض برخواستند
و دیگر آن حضرت رسالت پناه بعد از آنکه در فتح کعبه بر مردم آن سرزمین رحمت آورد و برایشان نمود اعمال
فرمود خواست خانه خدای را بوضع مسابقی برود و بایستاد که آن گروه با پیغمبر آغاز خلاف نمود و بر قصد رسول
انگاز آوردند و دیگر آنکه در باب تریضه صفوان و طهارت ذیل عایشه از آنالیش فلک با آنحضرت بدانست
معاضدت کردند که خطبه را بپایان برون تو باست این اجمال را تفصیل آنکه از باب سیر آورد و اند که هرگاه
تبدیل برادر و سطوت قهار با شقام از باب معاضدت و ایت نبوت آیت فرشتی تا سرای پرشتر معاذین را بر سر
سازد و جانهای ناپاک را در مناک هلاک اندازد و در میان مخدرات سر اوق رسالت قرعه کشید
قرعه افعال بنام حسرت از زو جات ظاهرات برآمدی او را بشارت صحبت و ملازمت ایما تجیدی و در غرض
بنی المظنون فرود آن قرعه بر نام عایشه لایع گشت در آنساعت بغیر مصاحبت تسعد بود در زمان حضرت
بنزلی که قریب که بود فرود آمد چون اذن چیل یافتند ملازمان سعادت اهتمام سوار شدند عایشه
کامی چند پیاده می پیوسته در آن اشد استیجاب کردن فراموش و غفلت خویش که از جنبه میانی بود گشته و
ناچار ساقی را که پیاده بود و دیگر باره طلی کرد و آنکه در آنهای عقد خود را بگوید جماعتی که محل بقتل هودج بخت
بر عده ایشان سوگول بود کمان کردند که بقانون معتبر و هودج بسته هودج را بر شتر گذاشته اند

ابن طایب و شیخ الاسلام

۱۰۲

که در ابتدا با او شرط نمودم کلمات اصحابی را برای من دلیل استدلال مذموم و بانهاسکت بخوشی از خود میدانی که اگر عاقلترین
مردمان برای یکدیرم و دیگر در دفع خود شهادت دهند در معرض قبول نیاید و اگر بر ضرر خویش و نفع غیر برای بسیار
شهادت دهند پذیرفته گردد و شهادت سلم و بخاری محض جلب نفع و دفع ضرر از خود بود چه ایشان بدان و آیا
تفصیح عقیدت و ترویج طریقت خویش نمایند و هم از آن رکبندز مباحثی ریاست و اساس منزلت خود و ستوار دارند
پس انقیاد گفت قسم بخدا که مرا عداوتی با طریقه حق نیست و ازین کلمات غبار شبهات از خاطرم زدوده شد
و حق چنان جلوه بروز و ظهور یافت که بهیچ وجه مجال انکار نماند پس گفت **فَإِنَّا أَنُؤَيِّدُكَ بِاللَّهِ تَعَالَى** و گفت
اینکه شرایط توبه بجای آورد و از مذهب سنت و جماعت روی تافت و در شیخ ثابت قدم گردید اینها
گوید در خلال آن احوال مردی از پشت سر آمده بر دست پای من افتاد و آغاز بوسیدن و گرفتن
گرفت گفتم آیا تو کبیتی و چه نام داری گفت اسم من پسیکنی بر چند در امرار مبالغت نمودم در انکار خویش
گفتم ایک با من طریق اخلاص پیش گرفتی و سر از نیستی و صدیق شدی آیا چگونه دوست کن من صدیق خود شام
و نام آن آشنا ندانم و در جای خود قلمانی و مکافات نیارم باز منخی بگفت و مرا از اسم خود خبر داد و از عقیده من
اسم او را سؤال نمودم گفت فلان بن فلان است و یکی از فقهای مدرسه نظامیه است اسم او در خاطر من جای
داشت و بعد از مدتی محو شد و هم ابراهیم و س در آن کتاب آورده که مردی از شیعیان بر من در آمد و گفت
از پسران احمد بن حنبل دوی بود و شخص گفت این مرد من صدیق است و میخواهم از توفیقات الهیه و نیز
بر مذهب باشد اینک اورا توضیحی گویند شاید راه هدایت پیش گیرد و با بنزد جنلی گفتم که چون قیامت برپا شود
و پیغمبر از تو سؤال کند که آیا چه باعث شد که از جمیع علمای اسلام دست کشیدی و احمد بن حنبل را امام و شیوای
خود قرار دادی از مستر آن آیتی دلیل دانی و یا از پیغمبر خود روایتی حجت ساختی در آن باب یکدم جواب
منسک شوی اگر میگوئی مسلمان را قبل از احمد بن حنبل از مذهب صحیح نبود و بعد از ظهور او طریقه حق واضح گشت
پس احمد بن حنبل خود آن مذهب و عقیدت را از که فرا گرفت و آن علم را از که آموخت اگر کوئی علمای
سابقین نیز طریق صواب را میدانستند و احمد از ایشان استفاوت کرد پس ایشان با البته با احمد بن حنبل
اهل و مقدم بوده اند بیاید ایشان احمد بن حنبل و تورا امام باشند از آنکه تو احمد را بر خود امام شناسی جنلی گفت
مرا در مقابل این سؤال جوابی نیست گفتم هرگاه بناچار میباید بعالمی از علمای امت تعلید نمائی دست تو قوا
بجمل البین و ولای اهل بیت فرابزیر که مردم هر فغان بر سر دارند و از خانه پیش از دیگران عالم و آگاه
باشند آنرا توبه کرد و از آن اعتقاد بازگشت آورده اند که ابراهیم و س را با وزیر مؤید الدین محمد بن
احمد بن علقمی و برادر و پسرش صداقت نامه بود بدان واسطه از حلقه که موطن اصلی دینی بود بنبدا
رفت گشت و صاحب عمده الطالب گوید که خلیفه ثامن لایق ائمه نقابت علوین ابوی تکلیف نموده او را بواسطه
کثرت زبده از آن شغل طبل اعراض کرد و چون ملاکوخان بر بغداد رسید مایافت و مستعصم را بگشت

ابن طایب شیخ الحدیث

۱۰۵

و بساط خلافت عباسی از بایا و فنا و دو کتابت علویین و نالیسین با بن طایب مغفور است چون نویست
 بر حسب و ربع و تقوی از قبول منصب و چند مرتبه سلطان حکما و ابر فیض الدین طوسی علیه الرحمه که شیع
 حاشی شفعلاً خواهد آمد از قصد او آگاه گشت و برادر استغفار و امتیاح منع نمود گفت اگر ازین شغل امتیاح حبیبه
 قبول نمائی و امر سلطان بنا فرمائی بکبرائی همانا بدست خود خوشی را در مملکت سخت انداخته باشی زیرا که
 بر این تقدیر اقل تو این خیم بنا گیر با کراهتی تمام آن امر را مستعدی گشت و مدت سه سال و یازده ماه
 در امر نقابت میکوشید و بان مثل میکرد پسند تا در صبح روز و شب پنجم ذیقعد و نه ششصد و شصت و چهارم
 در گذشت رحمة الله علیه بر قدش غیش معلوم نیست مستغاث آن سید جلیل بسیار است از آنچه کتاب مصباح الای
 و جلیح اسافر سه مجلد کتاب فقه الفناظر و بجهت انظار چهار مجلد کتاب روح الاسماء و روح الاسماء که
 بخاهش محمد بن عبدالله بن علی بن حمزه تالیف نموده کتاب اطراف فی معرفه مذاهب الطوائف
 و در این کتاب شریف تفسیر خود را بعد المحمود بن اودا الفری موسوم نموده اما اینکه خود را عبد الحمود
 خوانده برای است که جمیع مذکوران خدا عبد الحمود باشند و اما اینکه نسب خود را بدو درسانیده است
 بجهت آنکه دو و نیز او را جد کرامی است چنانکه در صدر ترجمت شارت رفت و اما اشباحی بضر برای
 است که جمیع سلسله بنی هاشم از بنی مضر باشند کتاب طرف من الانباء و الناقب فی التقریر بالوصیة
 و امخلاقه لعلی بن مطالب کتاب غیاث سلطان الوری لنگان التری در قضای مسکواته از او است
 کتاب فتح الابواب من فی الالباب رب الارباب در استخارات کتاب فتح الحجاب الباهر
 فی شرح وجوب قتل الکافر کتاب فتمات صلاح التبعده و تمات مصباح التبعده و مجلد کتاب مزار التین
 فی میدان الصدق کتاب ساکت المحتاج الی مناسک الحاج کتاب ریح الالباب شش مجلد کتاب
 انیس الواضح من کتاب طیس النحال کتاب اختاره من کتاب ابو عمر و الزاهد کتاب کشف الحجب لمرآة
 کتاب البهجة لثمره الحجة فی انجبات فی اجمالت الاولاد و ذکر اولاده کتاب مسعود و ثمره الفوائد و طے
 مسعوده الدنیا و المعاد کتاب یوف علی قتل الطفوف کتاب الاجازات کتاب الاصطفا فی تاریخ
 الملوک و خلفاء کتاب التوفیق کتاب الاسرار فی ساعات اللیل و النهار کتاب محابة الملائكة
 اکرام حسن کل یوم من الذنوب و الاثام کتاب الاقبال لصالح الاعمال کتاب جمال الاسبوع
 بحال العمل المشروع کتاب الدروع الواقیه من الاخطار فیما یعیل علی کل شهر علی التکرار کتاب
 الامان فی اخطار الاسفار و الاذنان کتاب محاسبة النفس کتاب سعد السعد و رسالته فی احوال و احکام
 من علم النجوم کتاب هج الدعوات کتاب النجیة کتاب الوعین فی خصائص مائة الیمین
ابن طایب شیخ الحدیث محمد بن موسی بن جعفر
 با نقیب البقار رضی الدین ضلماً و لطفاً برادر و طیب نژاد و شرافت اجداد برابر است سیدی عظیم الشان

ابن طایب حلال الله

۱۰۹

و فی سنی القند بوده در استنباط احکام شرعی و استخراج مسائل فقهیه جدی وافی و مجیدی کافی داشت مبانی علوم
عربیه و توان این اویزه را حکم کرد و فهم احکام تکلیفیه را که میآید آنها بر آن مبانی است بجای بلند رسانید شاعری فاضل و
نحوی سخن زبان آور بود که از شیخ باب راه پان بروی تکیه تخی و در نظم سخن پان ابر بود که در قند مضامین و بییه
از هزاره خاطرش گسته فاضلی طبع و نظمی فصیح داشت و تفسیر حکمات بصیر و در اول تشابهات بی نظیر بود
خود از سارگر و این شیخ نجیب الدین بن رسید فخر بن سعد الموسوی است و در مولفات خویش در مواضع صیده است
روایات خود را بایشان رسانید و از ایشان مرثیه بعد از وی روایت آورده است و علامه علی قدس سره
در اجازه کمره خود که اسماء شیخ و اسامی است اجازات خود را ذکر نماید در آن اجازه آن سید طویل و برادر بزرگوار
یکتا ستوده است شیخ یوسف در کتاب رجال خود از شیخ حسن روایت کرده که مرید حضرت احمد بن طاوس کتاب تبری
و طایفه سایر کتب که از مصنفات آن بزرگوار بود بروی قرائت کردم مراتب تحصیل و تحلیم بدیه احاطت و اتمام
پسندید مراد نقل و روایت مرویات و مصنفات خود اجازت داد باجماع در ترویج اخبار و توضیح احادیث بحرفی اخبر
و در فن رجال عراقی ماهر بود و علامه علی و شیخ حسن بن داود مانند و دیده ابن طاوس بنیاد از سون کتب
شریفه و بطون مطالب لایه چندان نوشته که مرثیه از هزاره خاطر شریف از جواهر معارف لایال گردید در مرسل آن
سید طویل چند انفاصات دیدند و افادات برودند که در فهم تکالیف و در کمال قنای بر تبه کمال رسیدند سیرت عامه
در کتاب روایات آورده است اول کسی که اخبار را بچهار قسم مقسم ساخت احمد بن موسی بن طاوس بود پس علامه
و بر اساس است در زید و دیگران از علمای اعلام بر زبان طریق راه سلوک داشتند که مرثیه در کتابی است که عین
فی مبین ائمه نام نهاده و آن را محض اثبات حقیقت است و ابطال مذهب مخالفین پر شده تا لیف آورده است
و چون بنمای آن کتاب بزرگوار یاتی است که در معانی است از خوف مخالفین در دیباچه آن کتاب و قدح
سماذین ایشان نازل شده است از خوف مخالفین در دیباچه آن کتاب خود را تصحیح کرده و بعد از آن اسمعیل که خود
کتابت از وی خواهد بود منسوب داشته است زیرا که در زمان وی بارز ائمه است و جماعت راجع داشت و منافع شیخ
کاسد بود لاجرم از خود بعد از آن پدر با اسمعیل تمیز کرده است صاحب روایات آورده است که بنیاد از آن
کتاب بخط شهید ثانی در کتابخانه من موجود است و هم شهید ثانی در ظهور آن کتاب نوشته که لفظ عبد البر بن اسمعیل کتبت
از جمال الدین احمد بن موسی دلیل آنکه در مرثیه از ابن اصف شریف دیدم که شیخ شهید علیه الرحمه بنیافت و مرثیه
هذا الكتاب فی تصانیف السید السید علامه جمال الدین ابی الفضائل احمد بن موسی بن طاوس کتبت
عجل التحذیر محمد الطاهر الحسینی طالب مراد و انت الی عبد الله بن اسمعیل کل العالم عجا اولا لانه فی اول کتابه
ماثل منی که این کتاب از مصنفات احمد بن موسی است ولی بعد از آن منسوب داشته زیرا که هر کسی بنده و خدایت
و با اسمعیل متباینه از آنکه نسب بایب و ظاهر او بنجام این منقح شود و آنحضرت فخر و دمان حضرت اسمعیل بوده است
در حد و مرثیه شریف و هفتاد و سه هجری رخت باختر بر سب و طایفه بیرون است مرثیه بنیافت و عمار از مرثیه

ابن طایب حلال الله

۱۱۰

و از برای انحال مطالب خود مذورات بدان منج پاک میرند و از فرط تعظیم و احترام بر تقدیم دروغ یا دینی کنند
عوام و را بسید عبدالموسوم دانند چون در تقسیم اخبار سخن یافت و توضیح آن بنی بر ذکر مقدمه است بطریق کمال
و مختصر بعضی از خطبات اهل رجال ایان کنیم پس گوئیم که معنی خبر و حدیث در لغت یکی است و در اصطلاح علمای
در این رجال خبر و حدیث از کلمات ساده و اقوال آورده اند و نیز در این مصححین علیهم السلام کلمات مروری
از صحابه و تابعین رضوان الله علیهم اجمعین را گویند ولی بعضی در میان خبر و حدیث فرق نهاده اند چنانچه شد
در کتاب به این فی علم الدرایه منسوخ و دیگران در کتب خویش آورده اند کلمات ثور و روایات مروری از صحیحین
حدیث است و آنچه از غیر ایشان رسیده خبر گویند و ازینجهت است که ساینکه اشتغال بنویس و از حدیث باشد
و اشخاصی که کلمات غیر ایشان باشند اخباری خوانند اما حدیث و خبر بحسب اختلاف شد و احادیث در روایات در
نزد معتقدین از علماء محدثین به قسم چهارده است صحیح و غیر صحیح چه هرگاه حدیث معتقد با امارات و علامات و ثوق
و اعتماد بودی آنرا صحیح میگویند و الا غیر صحیح میدانند و پیوسته این طریقه معمول علیه علماء بود اما آنکه بواسطه تعلقات
او ان و بعد زمان از درک حضور امام و فقد علامات صدق و رفع امارات و ثوق خستگانی در احکام غیر
و شکوکی در مسائل تحلیفه پیدا شد بعضی که بخیر از مجاز و عالم را از جابل تیر نبوده و امتیاز ایشان از یکدیگر معصنه
پیر جمال الدین احمد بطایس را بهجت برافراشت و میاد آن اختلاف را از میان برداشت اخبار را بچار
گونه تقسیم ساخت اول صحیح دوم حسن سیم موثق چهارم ضعیف اما صحیح آن حدیثی باشد که سلسله سند آن
بالصراحه یا بالغوی معصوم رسد و جمیع رواه آن سلسله در هر یک از طبقات موثق و عادل ایامی باشند از آن
آن روایتی باشد که رشته سندش معصوم برسد و جمیع آنها در هر طبقه ایامی و موثق باشد که موثق باشد و اعتماد
ولی تصریح بوثوق و عدالت آنها نشده باشد اما موثق آن خبری را گویند که جمیع رواه آن موثق غیر ایامی باشد
و این قسم را قوی نیز گویند اما ضعیف آن روایتی باشد که رواه آن سلسله جامع بیچک از شرایط اقسام
غالبه سابقه نباشند این نحو که بعضی از طبقات شمل بغایق و یا مجهول اسحال و یا غیر اینها باشد چون هر یک
از اقسام از بعد از مراتب متخذه بود اعلی و ادنیة مثلاً حدیث حسن کاهی در بلندی مرتبه صحیح و کاهی در پستی
در هر چه موثق میرسد کتب اربعین فروعاتی از آن اصول اخذ نموده و آنها را اقسام قرار داده و بر آن اصول فرود
چون حسن کالصحیح و حسن کالموثق و موثق کالحسن و موثق کالضعیف و غیر اینها و نیز اخبار را با اعتبارات دیگر
تقیسات بسیار است چون حسن و مقرو و غریب معنی و تسلی و متعل و مدرج مختلف و مقبول و غیر
و مزید و مقرو و عالی و شاذ و با اعتباری تواتر و آحاد و تقسیم شود و اما مقبول و غریب و مقبول و درود
و شبه و با اعتبار دیگر موصوف و موضوع و مقطوع و مرس و متعل و مدرک و مضطرب و مقبول که شرح و تفصیل
هر یک در کتب درایه و اصول مضبوط است و استقصای هر یک از آنها در کتابی دیگر بهت گویند بهت باشد و در مجله
کتاب تالیف و تصنیف نموده که از جمله مضامینش کتاب بشری در فقه شش مجلد و کتاب لا در فقه چهار مجلد

ابن طایب سرغیان

۱۱۲

و خواجه نصیر الدین محمد بن محمد بن ابی طالب الدین عبد الحمید بن محمد بن موسی بن علی و شریف علی بن محمد بن علی عمری که توفیق کتاب برجی در انساب طالبین است و از شخصی عیسی الدین زکریا بن محمود قرنی صاحب کتاب حجاب المخلوقات که از طایفه جنهور است و از اجازت روایت داد و از فاضل فریقین جماعتی از مدرّسین فادات و مجلس تحقیقات دی بیهوده مذکور دیدند و از آنجا که ابن داود بنی صاحب رجال و شیخ عبد الله بن احمد بن ابی یحیی حنبلی که از انجمنی بن جوزی روایت میکند و شیخ کمال الدین ابو الحسن علی بن حسین برنجانی استی سوزنا که کاتبان او مذکور از شدت حفظ و حدت خاطر و جودت ذهن بسیار بوده که از باب دانش و خداوندان خود را در حال وی حیرت است این را در و میگوید من و عبد الکرم بن طاووس از بعد کدی با هم بودیم و می با هم میبریم تا زمانیکه او با رحمت از وی پیوست در قوت و نگاه و قدر و بیخس با مانند وی ندیدم خسر گزشت چیزی را که فاضل نقلش میکرد و دیگر صورت نشان پذیرد و در چهار سالگی معنی تربیت وی کاشته در مدت چهل روز از قلم خطابی نیاز گشت چون من شریفش بیازده رسید در اندک زمانه کلام اتعجید حافظ شد تاکنون از معاصرین و غیر معاصرین وی احدی را که بیجا شرت و صفای طوبیت و تربیت صفات و جودت اخلاق او معادل نیافتم فضایل و اثر وی از حیطه حصر بیرون است پوشیده ماند اگر چه در این سخن مجال تسبیل تنگ است و زیاده مایه حیرت و کفایت است ولی در صورتیکه چنان عالم موثق که پیوسته لازم و مصاحب وی بود روایت نماید مجال انکار نخواهد ماند و علما در این مقام برای رفع استبعاد نظایر و اشباه حکایت فرموده اند از جمله جمال الدین علامه علی چاکسید عبد الله شوشتری در یکی از مصنفات خود آورده است که قبل از آنکه قلم تکلیف بروی جاری شود رتبه اجتهاد و ریاضه بود و مردم برای آنکه فلاح و تعلیمش در گردن نهند انتظار گوشت میبردند و فرزندان بزرگوار که فخر التحقین لقب دارد چاکسید قاضی نور الله شوشتری آورده از آن پیش که من شریفش از ده سال تجاوز کند بدرجه استنباط احکام و استخراج فروع فایز گشت از مولانا بهاء الدین محمد تاج الدین حسن استنباط که فاضل هندی استهار دارد و منقول است که خود گفته من از تحمیل معقول و منقول فارغ شدم با آنکه سال از کمال کمال نگذرد بودم دست بجامه تقیّف بروم تا آنکه دوازده سال از عمرم گذشته بود و در کتب سیر و تاریخ از احوال حسین بن سینا که شیخ الرئیس معروف است نزد یکت باین مضامین نقل شده و شیخ یوسف بن احمد بحرینی در اجازت برادر زادگان خود حکایت کرده که از ابراهیم بن سعید جوهری منقول است که گفته من خود کدی را دیدم که مختبر و نامون جناسی میبردند چهار سال پیش مذمت کلام الله قرائت نمود و در استعداد اجتهاد بمقام نقل نزد یک بود و در احکام شریع و فتاوی علما سخن میگردد و کی چون گرسنه شد معبودت کوکان میگرفت معاصی چون چهل و پنج سال و دو ماه از عمر عبد الکرم بن طاووس بگذشت در شوال نه شصت و نود و سه در بلده طیبه کاظمین وفات یافت و مصنفات جمیع پیادگار گذشت از جمله کتاب فقه العزیز است و آن تصنیف شریف و مخصوص تقیین روضه مقدسه امیر المؤمنین علی صلوات الله علیه نوشته باخبار بسیار و بر این شمار محقق و روشن کرده که مفسر طهر آن امام همام ارض شریف غریب میباشند که اینک مثل ایشان قبله فرستگان است

بدانها استظهار و خندان خاطر داشت که ائمه اسلام را به حیرت بود و براسانید اخبار و متون احادیث
بعبیر تجلیات داشت و مسائل نخویه یا نخوی عقیق و دانی زترین مستوی گشتی و چون خواستی بر صدق حکم محبت و
خود دلیل آورد اول تبرآن مجید استظهار کردی و هرگاه در فرقان خمد شاهی بر مدعای خود یثاقی مجیدیت بنویس
نیکت جستی و الا از اشارت جالبیت و فقهی عرب کوه آوروی شمشیری ابوجان کوید صفا حوال او را بیا
تفحص کردم و مصایف اوراق را زیاده متع نو دم تا کر برای آن فاضل همیشه ال معلی مشهور و شیخی معتد پیام هر قدر جزم
نیافتم ولی بکفر از نشا کردانش از وی بکفایت کند که گفت من در بگوک چایه که از اعمال و شش است ثابت چنان
غراطلی را زمانی نمک کردم و نیز در طقه ابوعلی شلوپن سیزده روز مبر بوم ابوجان کوید بر هیچ دانا پوشید نیست
که ابوعلی شلوپن اگر چه از اساطین قوم و اساتید خوب بوده ولی این ملک بیقین در آن چند روز از در رسلی
استفادتی نبرد است که نمذ و بر ابدان استناد اسناد توان داد و اگر شکم و ابریم که در جزوه فاضل غراطلی نامست
استدای داشته او خود مردی سقری پیش نبود که وجوه قرائت و بر این قرائه سبقت و غیر هم راهی تعلیم کردی
پس بی طبقات نگاه منظم نیاید تا گوئیم که ابن مالک اینهمه تحقیقات نخویه و فوائد اعراض از مقدمه وی انداخته است
پس درباره ابن مالک بیقین گوئیم که شایسته از بار شریف علم سبکین نشده بلکه بطف قرینیت وجودت و این
و اصابت کفر و جدت خاطر انواع علوم و اتمام آداب را استنباط کرده و چون انکار عمیق و خیالات دقیقه علم را
بصیرت در میدان عقل و مناظر پای ثبات نداشتی و غالباً ضم بروی غالب آمدی و همواره از آن مقام
خطرناک سر سبز و بحث طامات در رسید و جلال الدین سیوطی کوید من برای وی شیخی جلیل و استاد و بزرگ
میناسم و او این پیش طبعی است که تصرف و نحو را در طلب درس می گفت و طالبان آمد و فن از اطراف و اکناف
بر وی جمع بودند این ملک در آن مجمع از مستفیدان متعدد شمار میرفت قواعد عربیت و قوانین اعراب را در آن
درس تحصیل و تکمیل کرد و مع القصه در دشت که خود در آن حد طرم فضایل و محیط کمالات بود و لکن نامست از حدت
طالبان عربیت را از در طمشکلات بهال تحقیق و نبات رسانیدن گرفت و تمام است مسجد و مدریس
در مد عالدیه که از بنای ملک عادل برادر سلطان صلاح الدین است بوی اختصاص داشت در آن روزگار
مصفیات بسیار در ششون چند از منظم و مشهور پرداخت آورده اند که شمس الدین احمد بن خلکان بر یکی با او
معاصر بوده همانا بدان جهت در تاریخ و وفیات الایمان و پیران محمد بنی آورده زیرا که او از شرح حالات اکثر معاشرین
صرف نظر داشته چه نسبت وی بر ضبط تاریخ و وفات معروف بوده و شرح احوال معاشرین که در آن وقت
حیات داشته اند از عنوان کتاب و ترجمه تألیف خارج بوده است فخر الدین محمد بن تمار که در بساط فوات
الوفیات بدان معنی تصریح آورده و در ضبط حالات انجاعت و یکران اهتمام نموده وی کوید چون ابن مالک
در عالدیه از اقامت جماعت فارغ شده راه خانه خویش گرفت و این خلکان که در آن زمان منصب قاضی القضاة
داشت شرط حرمت و تعلیم بجای آورده ویرانها در بساطش برده میشد گویند ابن مالک این حاجب را

ابن مالک

۱۱۸

همواره قبح میبود که او علم خود را از صاحب نقل که جارا نده زخمیست اقد کرده و او خود در علم خویش از چند مصنفات
متمم مانند انورج و غیره مدار و صاحب طبقات الفخاء آورده است که این سخن بر طبق مقام و رتبت شان می گوای است
کافی چه بد کس را زهره آن نیست که یارای چنان کفار داشته باشد و در حق علماء زخمی بآن کسانی و جبارت
و بکشاید صاحب فوات که در این کتاب از ظهور اهل مالک مغرب زمین بدو مرتب اختصاص است تحت آنکه مذکور شد
در آن سده زمین را و اجماع بود و او در فروع و احکام بطریق شافیه میرفت و ویم که منبر پانزده شیوه سخا و بخشش صلا
نصیب نیست و او خوشش و تندی داشت که پنداشتی سرشت وجودش با وجودش بود و باجماع از درس تحقیق و طبع
انوارش ملتی ستفید شدند که اینکرو و از ایشانند بدر الدین محمد بن محمد که فرزند اوست چون اکنون در عرف علماء
باین نام گشت یافته و بدان عنوان اشعار گرفته این ترنس از اتمام ترجمه پدر باجماع شرح احوال میر بر داریم و دیگر ترنس
امی الفتح البعلی و علا الدین بن عطار و بدر الدین بن جبار و شهاب الدین بن یعقوب ساغوری در تاریخ باقی مسطور است
که این نامک در سال شصده و هفتاد و دو و در گذشت و بهاء الدین محمد بن ابراهیم مشهور باین خاص او را بدین
اشعار بر رتبت گفت

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
فَلَقَدْ جَرَحْنَا الْقُلُوبَ خَيْرَ نَجَاتٍ
لَكِنْ لَوْ أَنَّ مَا آخِرُ مِنَ الْأَمْرِ
عَلَيْهِ يَنْفِلُهُ إِلَى رِضْوَانٍ

یعنی این نامک را بگو که اگر بدیعی از تو از دیده من اسکی بخیر از خون فروریزد و گشت نیست چه خاطر سوزان من را نشیند
مرگ مجروح شد اینک دل پریش از بجزای دیدگان خون نشانی کند چون پتین و اتم که تو را از حال او تنگنای دنیا
بقضای نامک جادیه شده و آن ملاطقه که از یاران بریدی اکنون با رضوان پوسته اوین را و باراند و بر من بکشد
و از این مصیبت بر ناک تسلی حاصل آید مصنفات و جمایع و رسایل او را یکی از اهل فضل شعبه آورده که بد

سَقَى اللَّهُ دَبَابُ الْعَرَبِ فِي الْمَالِكِ
فَضْلُهُمْ مِثْلُ الْخَوَزِ بَعْدَ شَيْبَةٍ
بِالْفَيْهَةِ قَتَمِي الْخِلَاصَةَ فَدَحَى
وَكَا فَنَهْ شَفْرُخَهُ أَصْبَحَتْ
وَمُخْخِرٌ سَمَاءُ عَدَلًا لَا فِظْ
وَبَيْنَ مَعْنَاءُ بَشَرٍ مُنْفَجٍ
وَأَخْرَسْمَاءُ بِأَكْمَالِ عَمَتِ

و مصنف لا کمال شرحا مبتنا
ولا یتما التسهیل لوم ثمره
مغایبه حق غدت به انجلا
لکان کجمناج عذابا مسلک

این مآلک

۱۱۶

و نضم فی الافعال ایضا قصید	فهل منها كل وعود لا
وارجوزة نحو مثل بيتنا	مربعه المصراع غير متجذلا
وصنف في المفعول ايضاً	وصنفها الممدود ايضاً متجذلا
وابتعها شرحاً لها منضمة	بيان معانيها بها متكفلاً
واعرب توصيفاً الحادي عشر	صحيح البخاري للأنا م وسهلاً
ويكفيه ذابن الخلافة	وعند النبي المصطفى مثلاً
فيارب عنا جازة الان خيرنا	جريت ليا لم تزل منفصلاً
وفي الصاد والظا قد انقص	وابتعها الجزى يؤنيز اصلاً
وبين في شرحها كل ما عدا	على الذهن معاصفاً فاصح
ونظم اخرى الذبي بكره	ومالك كهمودا بشرح لفظ
ونما ترتبهم للمفصل بابع	رفع على المنظوم بد الماصدا
وعرف بالشريف للضمانة	اماعدا في كل فصل مفضل
وفي شرح هذا التعريف متكلما	اني مجلا فيه وبين مشكلا
وصنف فيما جاز بافضل مع نقل	كنا بالطينا اللهم حصلاً
والفني الا بذل انخضاله	دعاء الوفاق فاق تصنيف
ونظم في علم الفرائد موجراً	قصيد ايتي الما ليكي متجلاً
وارجوزة في الصاد والظا	بها لهما معنى لطيفاً وحصلاً
داخلة ادراسته غيراته	على نحو نظم الحود منظوماً
نجلها عشر من شلو ثمانيا	فدونكها نسخاً وحفظاً لئلا

نسخه هر امداد باران مغفرت خداي تعالی تربت ابن کاک را سیراب کند و زیر که پریشانی نگو و سخنان مجمل بخانه را با خوشترین عبارات تفصیل داد و این فاد او را در نظم رساله الفیه که خلاصه اش نبایده بکار برده تمام نحو و تعریف را بر پیل جستار در آن رساله باز نمود و دیگر در نظم کافیه قواعد آن و وزن شریف را با کمال سهولت شرح آورد و مختصر که از آن عهد لافظ نام نهاده با نهایت یجاز و قرط اجمال در قوانین نحو پر داخته است و از اشرفی نوشته و در آن شیخ شریف مطالب عالی از انیک متع کرده اگر آن شیخ نمی بود پس مطالب را چه در زاویه اهل انده بود و متنی مذکور را تبصیف و بجز در مباحث و حل اضافات آورده که اکمال العده نام دارد و اکمال را شرحی کرده که از پنجه سوار مدانی کتاب اخبار گیر و کتاب تبیل را چنان شرحی گفت که هر کاه با بنام میرسید هند در بار تحقیقات شیرین و فواید که از ارموج میرد و صنف افعال قصیده دارد که بدان وسیله راه مباحث فیه

ابن مالک

۱۱۷

از سخن این اشغال محو کرده و در بحر رجز منظوم آورده که هر چهار مصرع را یک قافیه تازه آرایش داده و آن را
اکمال الاقدام بلبت الکلام نام نهاده و نیز در کلمات مقصوره قصیده وار و که از ضمیر مدوات تکمیل شده
و تصفیه را شرعی از پی آورده که بیان معانی آنرا کفیل است صحیح بخاری را توضیحی نوشته که مشکلات احادیث
و اخبار آن کتاب را آسان نموده و این سعادت بی نهایت علوتان او را در نظر مردم و قوتل به پیغمبر
آخر الزمان صلی الله علیه و آله کفایت کند ای پروردگار یک پیوسته رحمت و تفضلت شال است از جانب شری
یکو بوی ارزانی دارد و بدانگونه که اولیای حبس را و ای او را پادشاهی در محسج حرف ضاد و غلام نظمی آورده
که نام آن قصیده الاعتصاف فی الظواهر و الفوائد است و نیز اشعار و کبری از پی آن در کعبه و دیگر موزون
و از آن دو قصیده هر یکی که ذهن را دشوار است بشرحی آسان نموده و قصیده و کبرش را نظم الاواخر فیها بهر
و آنرا نیز بشرحی که در غیره منور است از پی در آورده و کتاب مفصل را به سبک بی مبذول منظم ساخته و مضمون فی نظم
المفصل نام نهاده بواسطه کتاب تعریف که در علم تعریف پرداخته خود را نیک شناسانیده که در مذهب آن
بر هر کس فضیلت است و در شرح انتخاب جملات را تفصیل داده و مشکلات را بیان کرده و در آن صیغ کبر
افضل و فضل آمده که بی لطیف تصنیف نموده که محسن او یا از آن مجبور به حصول پیوند او را در سند ابدال بر طبق
تالیفی است که در علوتان از تصنیفات که شکان برگشته است در علم قرائت مختصری نظم کرده که قصیده و کلمه
نام دارد و نیز در ظواهر و ضاد و جوزه ساخته است و مباحث و قیود را بدان فرموده است و هم منظوم و کبر
دارد که دانش بستینا و در دم پس جز آن مصنفات بیست و شت است جمله آنها را برای نسخ کردن و بنحاط
پسردن به بست کن تا دانشوری نزد که شوی تقبی از اصحاب بعیرت بر آن بست و شت لایف پنج کتاب از او
و نام آن پنج را در این جای ربیت درج کرده است پس تا بدین حد عدد و مؤلفات تصنیفاتش می رسد خواهد بود

وَأَمْلَى كِتَابًا بِالْفَوَائِدِ نَفْثَةً	وَأَخَّرَ تَهْنِئَاتِ الْفَوَائِدِ وَالْعَلَا
وَصَنَّفَ تَرْجُمَاتِ الْبَحْرِ زَيْلَةً	غَدَا أَنْظَمَهَا كَالْفَخْرِ خَيْرَةً
وَمِنْهَا الْمَنْظُومُ وَمَعَا الْخَنِيمُ	عَلَى مِثَالِ التَّوَضُّعِ فَاصْخَرَةً
وَقَبْلَ وَشَرَحَ لِلْحَلَا أَصْدَاسَتَمِيعُ	وَفِي النَّفْسِ مِنْ تَفْصِيلِ الْعَقْلِ

یعنی کتابی اعاد کرده که بنام فوائدش ستوده و کتاب و کبرش بهر دلیل الفوائد موسوم ساخته و کتاب جزویه عیسی بن
عبد البر بن جزولی را شرحی آورده است که متوشش بهولت انجامیده و کتاب بک المنظم و کتاب المنحوم
نیز بر مؤلفات گذشته ضمیمت کن و این یک را نیز در شمار آنها معده و در آن فاضل چنانکه بر کتاب خلاصه
خود که الفیه خوانده شرحی آورده است ولی این سخن بطول دست نیاید باجمعه مصنفات ابن مالک بتأیید
و اتقان فوق وصف باشند اکنون از آنکه جمیع نافع جز خلاصه الفیه هیچیک بن الهامه متداول است
و طلب فن اعراب کثیرا منجبط آن منظوم لطیف عنایت و اهتمام چنانکه و ترات و بحث شروع آن است

و عزیمت میکردند هر چند از علم شریعی را که مصنف خود بر خلافت نموده است باور نداشته ولی بظاهر شواهد میسر
و صریح تاریخ الاسلام دلیلی بر وجود آن شرح گواه باشند میر محمد باقر پانی که از افاضل سادات عصر است
در شرح خلاصه استقراء دینی کافی کرده اسامی شراح را تقریبی در تذکره خود ضبط نموده است چون طالبان علم
و ادب را شرح آن مقال موجب بصیرت و مزید معرفت بود در این مقام ثبت افتاد شرح این نظم از پیر مش
بدرالدین محمد است البتة المصنف از مولانا جمال الدین سیوطی است که بطریق پنج پرداخته و معلم آن این دو کلام
زیاده رواج دارد شرح ابن عقیل از شرح عبدالقدیر بن عبدالرحمن قرشی است برای فرزندان قاضی القضاة
جمال الدین مسعودی المالک کرده شرح ابن جابر اعظمی از محمد بن احمد بن علی بن جابر اندلسی شرح ابن القوام
شرح آنموزج و کانیة شرح شمس الدین ابوالفتح معلی که در شمار تلامیذناظم بوی شارت رفت شرح ابن ابی کور
از عمر بن مظفر معری و او بر این سه ابن سیوطی شرح محمد بن عبدالرحمن زعفرانی شرح قصیده برده شرح
شمس الدین محمد بن سلیمان مکرری شرح کتاب طایفه شرح ابن حطیب المنصوریه از جمال الدین یوسف بن
احمدی شرح فرائض المنهاج که از شاگردان جمال الدین شیرازی و صدرا الدین خاوری بوده اعراب
خالد بن عبدالله الازهری مشهور بر ترکیب خالده شرح طاعبدالله شاد منصور طوسی شرح طایفه نحوی فردوسی
پاشیده و مانند که میر معاصر شرح اخیرا بشمار نیارده ولی اینک آن شرح بخط مصنف در چهار مجلد در ششمه فردوسی در دست
ماند در قرن سحر که مصنفی بقیع آن یافت شود مصنف الدین بن عربی کتاب فوائد ویرا این اشعار

مح آورده

ان الامام جمال الدین فضلہ

دبا علی و لنشر العالم اهله

املی کما یأتی فی الفوائد

نزل مفید الذی لیت تامله

فکل مثله فی النحو جمعا

ان الفوائد جمیع لا نظیر له

تقی امام جمال الدین که قدش بر بنگان مرثیت بخشیده و برای شریعت علوم و ترویج فنون توفیقش داده کتابی ملاحظه

و آنرا فوائد نام نهاده چه عماره خداوندان دانش از آن تصنیف شریف استفادت کنند جمیع مسائل نحو را

جامع است همان کتاب فوائد مجبوعه است که او را نظیر مرثیت صلاح الدین صفدی شرح لایة العجم را

در این مقام لغزشی روی داده چه ادبنداشته که این مالک را تصنیفی موسوم بفوائد بنامند و اشعار سدا کین

در وصف آن کتاب نیست و راجع تسهیل الفوائد است و بحسب توهم خویش گفته براه آن مجموعه که جمیع

فوائد موسوم بود و مصراع ششم از صفت بدیعیه بر توریة اشمال میداست زیرا که لفظ فوائد را دو معنی قریب

و بعید است و در این مقام خود معنی بعید را داده شده ولی در بیع که نامش تسهیل الفوائد است و آن

صفت بیع بر این تقدیر درست نیاید برخی گویند از شرح تسهیل تا باب مصدا و فعل ثلاثی بیشتر نوشت

فرزند شمس بدر الدین آنرا پایان بر و صفدی گوید این مالک خود تمام آن کتاب را را احجام داد

و

پس قیصر ابو بکر بن یعقوب با غوری از آن گرفت و از خوشن بجا نکرد و از این که روح از بدن نماند و بدگشت
 و او را کمان آن شد که علماء و شوق او را در مسند این ملک خواهند نشاند چون در قضا بر خلاف رضای وی می رفت
 و نموش بجهول نیویست از مردم دشت سخت و بنده و خشکین از آن سرزمین برآید و راه عین پیش گرفت و تمام آن
 نوزده راه را به خویش برد و از آن روی باز تمام آن کتاب محروم ماند و خبر قبلی بدست نیامد و در

ابن ناظم محمد بن محمد بن مالک نقشبند برادر الدین است صلاح صمدی در وصف نگارید که کان زنگنه
 فیه ما خاد الخاطر اما ما فی الفحو والمعانی والبیان والبدع والعروض والمنظوم جید المکتب
 فی الفقه والاصول و فی ابن ناظم مذکور است درین وجودت نعم وحدت فاطر اوصاف است و در بیان آن سخن بر برگ
 پیوسته بود و هم با آنها و اصولین نیکت برای میکرد و روزگار شباب در کسب علوم و آداب بگذرانید و این عربیت
 و دقایق ادب از محضر افاضات پدرش این ملک پذیرد و خست تا از حسن مراقبت وین توجه پدر در ادراج فضل و کمال تربیتی
 بلند قدم نهاد و در دشتی شش ریافت پس بر بنی مردمان میان پدر و فرزند آتش فتنه شعل کرد و از شعله فتنه
 او کانون خاطر این ملک زبانه کشید و زمین مهربانی بسوخت و اجرم این ناظم بر کسب مغربا نگردید و از جو زمانه جوایز پدر را
 از دست بداد و بجای بدید و بعلبک رخت بر کشید و بچند دریا نجاتیم گشت و هم در آنجا بر سیاطه ریس نشست و به علوم
 و ترویج فنون پرداخت و زمره از افاضل مانند شیخ برادر الدین ابن زید و غیره مشت گردی و می اختیار نمود و از دکان
 مبرین تیره بماند تا آنکه پدرش در خاک تیره پنهان شد پس او را از بعلبک بدشت خواستند و بالارث و الاستحقاق
 مقام پدری موقوف داشتند و او مانند این ملک بر وظایف تدیس و امامت عادی و دیگر شائل اعتدلیافت
 و آن مستغاث در سنون ادب تصنیف کرد و شرح خلاصه شرح کافیه شرح لایحه بکده شیخ سیمل تا تمام نام سنون
 این چهار شرح از پدرش این ملک بوده کتاب المصباح فی مختار المتلج در علم معانی کتاب روض لا ذل
 نیز در معانی شرح الملک شرح انما جیه مقدمه در عروض مقدمه در منطق و غیره ملک گویند و خطارت
 و پاس شان خود اتهامی داشت و حسب مطالبات و طاعات بطبعش غالب بود و با مردمی مخالفت کردی
 که معاشرت و معاشرت اشال ایشان مانند او را بشایسته نبود و بدین علت جمال عدالتش در نزد عامه از پیرایه
 قبول مائل بود و جلال الدین سیوطی گوید از آن قدرت که این ملک خود در نظم سخن رسد و در شعر و ادب
 پیرش را معانی نصیب نیفتد و آنکه در مردان صنعت از جمله از نحو و معانی و بیان و عروض و بدیع زیاده قادر بود
 از گفتن شری عاجز بود و با بکمال چارده سال بعد از پدر زنده ماند و در سنه شصت و هشتاد و شش هجری در دمشق

تو پنج مرد و مردم آن بلاد بر فوت وی زیاده افسوس خورد

ابن سراج احمد بن عیسی

پسر ازاد سراج بن یونس بن ابراهیم بن حارث مروزی است که از معارف زاهد و اصحاب کرامات بنام میرود ابن سراج
 خود رئیس شیعیان در مروج مدح ایشان بود و طریقت محمد بن ادریس وجود او رونق گرفت و فقهان امام

و بنی جوابات و وضع سئوالات و آنچه را آنها با تمام و بنیض نمود پس بنم فدا از آن است آنچه جمله را جواب گفت
مخالفین و بی جیب جوابات و در برابر باطل نمانند بلکه برخی مواب و برخی خطا شناسند چون موارد اختلاف
با موارد اتفاق مقابل کنیم بکست بنم با اتفاق مورد اتفاق یا هم پس سه مرج خاص وی باشد و بکست بیع این او
در سایر فقها با لاشه که انده اینکه آموزد از ابن سیرج که خود مذهب شافعی داشت در حق و بنیضه چنین تصدیق
عقیدت خویش کرد و ایند و از طعن و نسبت وی توبه کرد و جماعتی از ارباب طبقات و اصحاب مذکرات
چنین نوشته اند که ابن سیرج را در تب علم و مقام ترویج تجدیدی انجاسید که در سلک مجددین این اشلظام افت
و مجددین ان عالم و یاس لظانرا کونید که بعد وی بار سبکی از آتیه بگری مترون افتد و از دشمنان اسلام
و یا مخزن دین که وی را براندازد و یا انبوی را بطبع شرح سازد و از جهت مذمب حق را قوتی جدید بدو کرد
و فت حنیف را رواجی کامل حاصل آید و این از طریق عامه بردایت و از فریق خاصه بحرب ثابت شده
که چون سینن تاریخ بگری بکی از غنود مات بر آید بر سر مایه جدیدی بخلف عالمی بنویسد و کزنه سلطانی مشهور
قواعد آئین حق را استحکامی بنام مجتهد و اصول گیش باطل را استیصالی کمال آورد و چت که در کتاب آثار ابلاد
که از لغاتیس تصانیف فن جزافی است در ذیل شرح اخبار شیراز آورده که دلید بن حنن گفت روزی
در مجلس قاضی ابوالعباس بن سیرج و یدم از حاضران مجلس دانشمندی کسریال از جای برخاست و روی
سوی ابن سیرج داشت و گفت حضرت قاضی را بشارت باد که خدای عزاسمه بر سر هر صد سال از حضرت
مردی بزرگ تبت در دولت اسلام برانگیزد و آوراحت قوی دست و عظیم مبوط ابلید نماید تا اسان
ضلال از رخ مندم سازد و بنیاد رشاد از نو مستحکم کند چنانکه در مائه اولی عمر بن عبدالعزیز را یکجنت
تأدیه های آل ائمه را یکباره برانداخت و آئین بنت رسول را آذینی تازه بر بست و در مائه ثانیه محمد بن
ادریس شافعی را فرستاد تا اساس قیاس نیاب است و کلزار اخبارش داب نمود و در مائه ثامنه
ترابووث فرمود و تأیید تجدید دین و رواج شریعت سید المرسلین با تو جهاد کرد تا دیشید مهابت
مقت احمدی مساعی حمید مذبول داشته طبقات مردم را از بنفوله ضلالت نجات بخشی و بر جبهه سعادت
ارشد و فرمائی را دوی گوید چون ان عالم تنهای مشور خیر و بیج سوزن کشت و این شعر بر

اشاره قد صیافورک فیهما
الشافعی الالمعی المرفعه
ادجواب الباس انک ثالیث
عمر الخلیفه تم نجل الشودد
خیر البریه و ابن غم محمد
من بعدهم سقیال الزنه اجد

بنی از مجددین دین و مرد جتن آئین کوس و گذشت سخت عمر بن عبدالعزیز که خلیفای مسلمانان داشت و دیگری
نزد بزرگوار و امام شافعی که پیغم رسول بود و یا ابوالعباس ارجو که ثالث ثلثه توباشی با زلفت رسول محار را
رو نبی حبیب بخشی یا بنی پس اینین روایت گوید در تاریخ چنین یافته ام ولی آنچه حافظ ابوالقاسم بن عساکر بنی

ابن سیرج

۱۲۳

مجددین و بن زای زده بر خلاف این است گوید عقیدت مختار و رای استوار بر آن رود که در اس ثلثه مروج است
 امام ابو الحسن اشعری بوده چه در زمان او و زوای پنج و کبری احدث و اصول اسلام و مباحث فن کلام بسی قیام
 مانده و آرای کاسده و رواج داده بودند و میردان ایشان بر حسب ایواء باطله خویش آشکارا سخن میسر و مذابذین روی
 بر بانی فتن و شرعیت و آثارش و جماعت علایم اندوخت و فتنه لال روی داد و مردم را با قار و سالفین حق و دفع
 سلفی بل پش از معرفت فروع و حفظ کالیف حاجت افتاد پس خدای تعالی ابو الحسن اشعری را بکجاست تا بیره
 بر این مستقیم و اتقان قوانین تویم حفظ و میاست مذهب قیام نمود و طریق پیر و انست اعتبار کرد و اقاویل متبعین
 بر داشت و ترنات ایشان بدلائل قاطعه و حج لاسد مرد و ساخت لاجرم ابو الحسن اشعری سزاوار تر است
 بر اینکه او را در اس ثلثه ثالث مجده و دایم و در زمره کسانی که در حدیث نبوی بر وجه ابهام بد آنها اشارت رفته
 مروج شناسیم و کیکنان مصداق این موضوع در اس آن باشد مخصوص خواه ابن سیرج قاضی باشد چنانکه مصنف با
 گفته و خواه ابو الحسن اشعری چنانکه مؤلف مرآة العجائب آورده خود داستان مروج و تجدید مسلم و موجب است و میر و
 استرادی و در کتب که در این باب با سیرج و کورکان فرستاده برین سخن اجماع علماء و سلین او قانوده بلکه از طریق اهل سنت
 و جماعت چنانکه اشارت رفت حدیث نبوی مروی افتاده که او چند بیره گفت از رسول خدا شنیدم که فرمود
إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذَا الْأُمَّةِ عَلَى الْأَمْرِ كُلِّهِ أَهْلًا مِنْ خَلْقِهِ پس اگر در مصداق خستلانی باشد بر عنوان دینی نرسد
 تا که و استوران مستبع و آریخ نگاران متدرب بر تحقیق که قاضی طیبی در شرح مصابح نبوی آورده ما بن عبارات مختلف
 توین داده اند و ما بن کلمات مشتت جمع نموده اند طیبی در شرح انجیر گوید ارباب فنون و اساستد علوم هر یک را تاویل
 این حدیث سخن گفته و هست که امام بر حسب صحت خویش از مجده دنی نام برده ولی تحقیق آنست که انجیر مبارک بر عموم
 باید حمل نمود زیرا که لفظ چنانکه در کتب اوثق و علم اصول مبرهن شده از کلمات عموم است پس حدیث شال بر کرد
 از بزرگان اسلام خواهد بود و اختصاص بفرقه دوون حشری نخواهد داشت چه بمنی که حبشیج سلین بفتنا و استماع
 متکلفین از مجده جن بیازاست حبشیج و استماع ایشان با و لوالا و سلطین و دعا و محمد شین و زباده و مستبرین
 بسیار باشد از آنکه سلطان پس شریعت کشد و محدثان نشرش کنند و عطفان نظم بتدیه دهند و مقریان ضبط بزن
 نمایند و من علیج و پس حکم اشارت و بشارت انجیر بایشی بر سر هر صد سال سلطانی مروج و فیضی مجد و محمد شنی عطف
 و متفرق کمال و و عطفی عاقل قائم باشد که جمله در اعلاء کلمه اسلام و اعطاء نائره ضلال از دیگران با غرض خویش که در طویل
 آن نائره گشته اند و میانی نهایت یابند و اختصاصی بکمال جویند و نگاه طیبی مجد دین مذهب را از هر فرقه شمران
 کرد و گوید بر اس این نخستین از اول الامر عربین عبدالعزیز اموی بود و از فقهاء امام محمد بن علی الباقر صلوات الله
 و از فرقه عبد الله بن کثیر و از محدثین ابن شهاب زهیری و بر اس مانده و دوم از اول الامر مانون عباسی بود
 و از فقهاء شافعی و از رساء حقیقه لوفی و از علماء مالکیه اشب و از ائمرا مائیه علی بن موسی الرضا و از فرقه
 معتزله خضری و از محدثین یحیی بن مبین و از صوفیه معروف کنفی و بر اس یاسیم از اول الامر معتزله و بانه

ابن سیرک

۱۲۴

و از فقهاء ابن سیرک شافعی حمادی متقی و ابن جلال حسینی و کلینی امامی و از متکلمین ابو الحسن اشعری و از فرائد ابو بکر بغدادی و ابن
 مجاهد و از محدثین ابو عبد الرحمن بن سنانی و برادرش ابو محمد هارم از اولاد الامر قار بهانه بود و از فقهاء ابو حامد اسفزاری شافعی و ابو بکر
 خوارزمی حنفی و ابو محمد عبد الوهاب مالکی و ابو عبد الله حسین بن علی و عظم الهدی شریف امامی و از متکلمین قاضی ابو بکر کلاک
 و از محدثین حاکم بن شیخ و از فرائد ابو الحسن غامی و از متکلمین ابو بکر وینوری و برادرش ابو محمد از اولاد الامر مستطیر
 بانه بود و از فقهاء ابو حامد غزالی شافعی و قاضی محمد مروزی حنفی و ابو الحسن راعی حنبلی و از محدثین رزین عبد ویک
 و از فرائد ابو الفزلائی ایضا و از ملوک و غیرهم هر یک بر سر این پنج حد در شمار و شغل خود مشغول بودند
 و از شرح شریف و دین حنیف ترویجی میسر نمودند تا به تاجیه تر تحت عبارت طبعی بود حالی که سیاق سخن و اسلوب کلام
 کیت کلاک بدین مقام رانده مار اداعی تناسب نگارش یافته شریف بخواند هر چند مضمون آن کتب چنانکه مکرر داده داشته
 و بر علوم طبعی میرزا سابقا نظیر یافته بودند و بگاه قیصر بنیقام اعلام فرمودند با سایر کتب میرزا قیاسیاید و تاریخ ترویج
 چند کس از محدثین سلاطین که میسر نام برده در تحت معصاف نگردد ولی تکمیل مراد را از ایراد آن گزینشست که از
 بشون این اصل و مضمون این اصل است میر خود بر سر این ششمین متنی مشهور و نامی نه گور داشت و معاصر امیر صاحبقران
 تیمور گورکان بود چون امیر شتر مالک آسیا از ترکستان و ایران و دشت قچاق و هندوستان مردم تیز کرد
 در جمع مالکات محدود بساط ترویج شرح بکترانید و بر شتر احکام برپای داشت بهر مورد و دانشمندی کمال فرساده
 و هر دانشمندی را رابطه لایق بر نهاد و فلاح مردم دوسای شریف بنا و دی لب کشودند و بزرگان طریقت به ما داشت
 است نمودند و بنجد میر سید شریف که در فنون دانش بر علماء آفاق تفوق داشت بر نقدی تجدید و تحقیق ترویج بخش
 مکتوبی متعین نگاشت امیر از قرآن آن جل عظیم خوشدل گشت و محض باطیات تمام آنرا رات در تیر و کوب نوشت چنانکه
 خود که به اول ترکوک که از شرق دلم سرزد و رواج دین و تقویت شریعت محمدی صلی الله علیه و آله بود و در مالکات
 و اقطار و امثال عالم دین اسلام و شریعت نیز الانام رواج داد و مصلحت خود را شریعت آراسته ساخت و ترکوک را
 دین برین چنین کرد که یکی از سادات ذوی قدر را به بدارت الی اسلام تفر کرد که مضبوط افاف نماید و متولیان تعیین کند
 و بر شهری و بلدی اقصی القضاة و متقی و محاسب معین سازد و سیور خال و وظایف از برای سادات و علماء و مشایخ و ارباب متعین
 و قاضی از برای عسکر و حیت نصب نمود و بر مکتبی شیخ اسلام فرستاد که کمال اسلام را از معاصی باز دارد و امر معروف نهاده و امر کریم که بر شهری و بلد
 تعیین نماید و بر سر راهها باطیات بنا کند و بر سر راهها باطیات بنهد و علماء و مدبرین شهری تعیین کرد که کمال اسلام را سائل دینی و حقایق شرعی تمام مردم
 از غیر و حدیث فقه ببلانان مس کویند و امر مردم که در وقاضی حیات شرعی مالکات محروسه را برض من ساینده باشند و امیر عدل تعیین کند
 که مراعات عرفی سپاه و رعیت را برض من رساند چون ترک و کتیغ دم و در بلاد اسلام شریعت را رواج داد و امر اداره رواج دین و اسلام بسطیع
 و کبار اهل اسلام رسید و علماء اسلام قوی نوشتند که چون مکتبی ملی در هر صد سال مردی و مجدوی از برای رواج و تجدید و ترویج صلی الله علیه و آله
 برمی آنچیز و در این عهد و دم تجدید دین را بر صاحبقران و دین و مکتبی ایشان باشد و میر سید شریف که از فرائد علمای آن ایجاب مکتوبی برین امر
 معای مختلف مکتب این فقه که در هر صد سال از حضرت سابقا نهاده تعالی از برای رواج و ترویج حق محمدی مکی پسند چون در این اشغال و صلح بقرآن

ابن سیرک

۱۲۵

رواج داد و اندر اقطار و امصار عالم دین و اسلام رواج یافته تحقیق رسید که مروج دین امیر صاحبقران است
 و صورت مکتوب این است اللهم انصر من نصر دین محمد و اخذ من خذل دین محمد چون از زمان
 جبرت حضرت رسالت پناهی الی یومنا ده بیست و سه سال گذشته و در هر صد سال الله تعالی و تقدس از برای رواج دین رسول
 و حبیب خود مروجی و مجبوری بر آنجمله که تجدید دین و ملت آنحضرت نماید آمده که در هر صد ششم الله تعالی امیر صاحبقران
 مجد و مروج دین اسلام بر آنجمله که دین محمد را در بلاد و ممالک رواج داد و اند و از آنچه علمای سلف از اول
 مجد و ان دین بقیع نموده اند و در تصانیف خود نوشته این اثری از آن است در سران اول از هجرت مجد و دین
 عمر بن عبدالعزیز است که چون دین اسلام بواسطه ملن و ملن که خوارج در برابر حضرت علی می کشید ضعیف شد
 بر طرف ساخت و بنفش و عداوت که میان اهل اسلام بوقوع آمده بود چنانچه که دوی خلفای رهش دین ملن و ملن
 مخصوص میباشند و جمعی دیگر بر امیر المومنین علی حسین و عباس ملن می کشیدند و رفع نمود و تجدید دین کرد
 در سران دوم مجد و دین امون از رشید است که بهنگام و د و مذبح باطل را بر طرف و منوخ ساخت مذبح
 بر حق سنت و جماعت را و رواج داد و علی بن موسی بن جعفر را رضی الله عنهم نخب انسان طلب نمود و بر او تعلیم
 کرد پسند و باذن وی در مملکت تصرف می نمود و در سران سیم مروج دین محمدی مقدر با الله عباسی است که چون
 قوم قرامط که رئیس ایشان ابوطاهر بود بر یک معطر استولی شد وی هزار محرم را در روز عرفه قتل نمود و در
 شهادت زنا سبید و جزا لاسود را از او کمان کعبه بر کند و بلاد اسلام را خراب کرده قتل و غارت می نمود و پیچیده
 دین اسلام ضعیف شد مقدر با الله تیغ بر آن قوم کشید و ایشان را بر انداخت و دین اسلام و شریعت را رواج داد
 و در سران چهارم از مرد جهان دین محمدی صلی الله علیه و آله و سلم عقد الدوله دینی است که چون بواسطه فتن و فتن
 میطیع لامر الله عباسی و ظلم و تاج و لواحق وی دین اسلام ضعیف شده بود و در بلاد اسلام انواع فتن و منیات
 شیعیه یافته بود عقد الدوله و میرا از خلافت منزل و پیروی طایع را و تعلیم ساخت و عقد الدوله خود مستقیم
 رواج دین شد و دفع بدعت و فاش و عادات و ظلم و جور نموده شریعت محمدی را رواج داد و در سران پنجم
 مروج دین و شریعت سلطان سبخر بن ککشا هست که شیخ احمد جامی و حکیم سنائی ماصردی بوده اند و بدیشان میراث
 در آن ایام ماحده و جمال دین اسلام را ضعیف ساخته بودند و فیصل و قلع ماحده و مبادرت نموده و بر سر
 و اطاعت و تابعیت دین محمدی مبالغه می نمود که خلاف شریعت از وی امری سر نیز در سران ششم مجد و دین
 نازان بن ازغون خان بن ملک کوخان است که چون دین اسلام بواسطه بیستای کفره ترکستان ضعیف شد الله تعالی
 نازان را با صد هزار ترک برنجیت که یکی بیکر تبه و در حمای لار بدست شیخ ابراهیم حموی ایان آورد و مسلمان شد
 و زبان بکلی طیبه لا اله الا الله محمد صلی الله علیه و آله و سلم ساختند و آثار کفر و بدعت را از انداختند و شریعت را در بلاد
 رواج داد و در سران هفتم الحاکم سلطان ازغون خان است که قلع سلطان محمد خدایند و است که در سر
 عبد از برادرش غازان خان بر تخت سلطنت نشست چون مباح وی رسید که دین محمدی بر تبه ضعیف شده

ابن سیرک

۱۲۶

که در نماز بر نشسته صلوات بر محمد و آل محمد میفرستند خود بخوابسته مسجد جامع سلطانیه حاضر آمدند و حکم احتضار علماء اسلام نمودند
 و از فضایل در باب مسلمات فرستادند و بر محمد و آل محمد سوال کردند علماء اتفاق گفتند که حکم خدای تعالی صلوات بر محمد و آل محمد
 باید فرستاد و در اینوقت جمعی از علماء گفتند که امام شافعی نماز را بدین صلوات بر محمد و آل محمد فاسد شمرده و جمعی گفته
 و جمعی گفتند که امام عظیم اربعه در وقتیکه صلوات بر محمد و آل محمد مقرون بنشاند بخود است ایضا و از علماء سوال کرد که چرا بر یک
 پیروز ازاله دینی در مسلمات ذکر نمی کنند و در صلوات بر خاتم النبیا ذکر میکنند چون علماء در جواب فرمودند سلطان گفت مرا
 در جواب این سوال دو دلیل بنما می رسد اول آنکه چون دشمنان و پیرا ابرو بخوانند از این دعا تعالی را تبریر بر ایشان انداخته
 که مثل ایشان منقطع شد و اگر باشد هم ایشان را کسی نشناسد و نام نبرد و در تیسالی پیغمبر انبیا در رسیدند که قدر ایشان
 فرزند ایتالی دیگری نداند و در صلوات بتابعیت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم بر ایشان درود میفرستد و دیگران که او را بدان
 جمیع انبیا و رسل و علی ایشان در معرض نسخ و تبدل بود و اسفندی احکام دین ایشان علی الله و ام لازم نبود بمکلفات دین
 محمد صلی الله علیه و آله وسلم که بقیامت تبدل و تغییر در آن راه نخواهد یافت پس بر مباحثان آنحضرت لازم است
 که در صلوات بتابعیت نام مبارک آنحضرت را ذکر و ذکر میکند اولاد را نیز ذکر کنند تا بر امت معلوم شود که کامیابان دین
 محمد صلی و مستقران دینی و حافظان شریعت احمدی ایشانند و داران علوم انبیا و در سلیم و علوم دین و فرایض اسلام
 از ایشان فرا میسرند و متابعت و حرمت ایشان را از لوازم شمارند چون سلطان این کلمات را بر زبان راند زبان
 بر صلوات پیغمبر و آل پیغمبر کشادند ایضا و سلطان گفت که چون دل محمد صلی و آخر ایشان محمد صلی و موعود است پس آری
 که در ملک محمد و آل او و اولادش تصرف ننمایم و اگر نمانیم غاصب باشیم چون کلمات سلطان محمد مباح خاص موعود
 رسید بر علماء اذعان نمودند و بعد از اذعان علماء سلطان امر نمود که چون حقیقت بر این منوال است باید که خطبه بنام آقا
 اهل بیت بخوانند و مسکه بنام ایشان بزنند و آنچه علماء در اینوقت فتوی نوشته اذعان نموده اذ این است که حاجی
 سلطان مروج دین و شریعتند در سوره ششم امیر صاحبقران است که در اسفار و اقطار عالم شریعت را در واج
 و مساوات و علماء را اغراض و احترام نموده و باذن او در بیت آل رسول الله در ملک و تصرف کرده اند چون کتب
 میرسد شریف بن رسید حدیثی را که کفر محمد و آل محمد را تجا بروم که مرا تجدید دین و شریعت حاصل آید و کتب را
 نزد پیغمبر فرستادم ایشان در حاشیه همان کتب نوشتند که مروج دین و شریعت تیمور صاحبقران آید و الله اعلم
 معلوم نماید که این مرتجع است غلطی و تائیدی است کبری که آن قطب سلطنت را الله تعالی توفیق تجدید دین و رواج
 شریعت ارزانی داشته بفرمایند چون کتب موشع خطیر بن رسید تقییم و احترام مساوات و علمای اسلام
 بجای آوردم و در رواج شریعت پیشتر از پیشتر سعی کردم و امر کردم که صورت این کتب را در دفترخانه و قیامت
 کلام صاحبقران که در کان در انقیام پایان رفت و اکنون که از تاریخ هجرت رسول گیر کار دو بیت و نود و
 پنج سال برآمده و تار اسس مائه جدید بخمال کامل بماند علماء اقطار و عرفاه اتفاق بالاتفاق خالی از هیچ و قمره محمد
 بنام حامیون صاحبقران محمد ابو المظفر ناصر الدین شاه قاجار مد الله ظله العالی زنده کند و بعضی اهلین فرامست

ابو خیا غزنوی

۱۲۷

از سعادت طالع دین اقبال آن پادشاه اسلام پناه که در دو کارش بکام و دو شش ستادام باو چنان آسناط فرمود
که بر سر این آیت مباهی مشکور آن سلطان مغفور دولت اسلام قوی باطلات منطوی کرد و قواعد
شرح شریف است حکامی دیگر گیرد و باز از رفت خیف رواجی از سر پذیرد و یکی بخو که در کار راسخند مسوول
ظهور محمدی موعود ممد و آید و ایام ترویج ماسول بدولت ماسول موصول کرد و الله انهم حقو بقضایک ظنق
والفرید لک جونساد برکم الله عجل انفا المینة فی ابن ظنگان ربی در ذیل ترجمت ابن سیح گوید در خبر وی
خوادم که سیح بنیاضی فاضی ابو العباس احمد مروی عجمی بود و زبان عرب میدانست و قتی باری تعالی را
در خواب دید با وی سحانه پیاری سخن گفت و در انجام مکالت خطاب آمد که ای سیح طلب کن او در جواب
نه با گفت یا خدا سر بر صاحب رو ضات گوید که یا شلی که در نظیر این مقام ما بین مردم عجم معروف است که گوید
در من سر بر این مقام ناشی شده با جمعه ابن سیح همی بفرست و در راست میبود تا در راه جمیدی الاولی ازین
سید و شش مرض موت مبتلا گشت در میت و سویم آناه در واقعه دید که روز رستخیز بر پای شده و از جانب
جلال خطاب کبرائی رسید که این العالم پس بیدر کنگ ملار در موقف باز پرس حاضر داشتند ندای خدای عزوجل
بآقوم آمد که ما ذا اعلمنم ما علمنم یعنی از آنم که آموختید بکدام عمل نمودید ایشان در جواب گفتند یا رب
فقرنا و اسانا یعنی با راهها در عمل کوتاهی نمودیم و دیگریم چش دیگر باره و انتخاب در رسید با انسان که گویند
چو ای دیگر سبیل خود گوید من بان ضراعت کشودم و عرض نمودم یا رب اما انا فلیکن فی حق فی الشک
و قد و عدت ان تغفر ما دونها یعنی ای پروردگار انا ما عمل من از شرک خالی است و تو خود و
نمودی که از گنا بان آنچه ما دون شرک است بخشائی هینکه من این سخن موقت عرض رسانیدم خطاب
کاذبه و اهد غم غم که گوی یعنی بروید که جمله پامزیم ابن سیح عبد ازین واقعه سه روز باز و در میت و
آناه در گذشت و در حجره که تشریف مکه کنج در سویتقه غالب از جانب غربی بنده داشت در خون گشت

سیح بن سیمین مملو فتح راء همل و سکون یا شاه و تاجیه و حیم حبه

ابو خیا محمد بن یوسف بن علی بن یوسف بن جهان

از قول شیخ فانه ششم هجری است اشهار علم و انتشار کمال وی به انهد مشرق و مغرب عالم را محیط بود
مقام او در میان ساجدین نماه جهان است که سیویه در حداد قداد و ارباب طبقات و اصحاب تکراره
در جمیع فضائل و تقریظ مصنفاتش عباراتی آورده اند که کس را و با وی رای و نظرم حقا از آنکه آنجه ستایش
و توصیف براعراق و مبالغت محل نماید که بر نمائند چون شهری که صلاح الدین صفدی در کتاب اعیان العصر
و اعوان العصر کارش را و از جمیع کلماتی که در این باب بنظر رسیده بنزید ملاحظت ماسر و بنقل عبارت و تحفیص
ترجمت می کفایت رفت که به اثرا الدین ابو خیا الاندلیبی الجبائی کان امیر المؤمنین فی
الفتح و الشمس السافرة شتاء فی یوم الضو و المصطفی هذا العلم فایه الاثبات و

ابو حنیفہ غناطی

۱۲۸

المو لو غاصر امة البصرة لصرهم او اهل الكوفة لكف عنهم اتباعهم السواد وحذرهم تزيينهم كما
 سبوا به في وطنه بعد ان كان طريدا واصبح به التسهيل بعد تعقيد مقيدا وجعل مرجحة
 حجة رافق النواظر توديدا ملأ الزمان تضائفا وامال الحق الايام بالتالي فخرج به الى
 هذا الفن وروى فلم في عصره منه سلافة الدن فلوراه يونس بن حبيب لكان بغضائهم
 عيسى بن عمر لا يصح من بفسر وهو مخدب والخليل لكان بعينه قذاه او سبوا به لما نزل في من مثله
 الزهري به بركا او الكنا لآخر احواله جاعدا الشيد اناسه والفر القزبه ولم يقنع ولد المأمون فقديم
 او الكنا لما ظهر بفسر من او الاخص لا يخفى من خاسر الما في الما لثبب الشوق وابو عمر لثبب لثبب لثبب
 العلى بعينه ادا الكبري لما في كلامه في المعاني كاحلا او الما لما زانه قوله ان مقابله كنه بجلال
 خلاصه معنى غلبت پاری اگر آن استا ویکانه در سلسله شیوخ ادبیت چنان است که خلفاء امت در مجبور و رقت و دروغ
 غیر نیرش به اثبات بر دوشی نمید که نور شید تا بان بر روی عجب عجب سحاب از فصل رشتان ویرا در ظلم اعراب سیر ویک
 مقرف و قدرت رد و قبول چندان است که کوئی در صحت سخن ابیات و محمده و حقا صفت که اگر با
 بعین من معاصر بودی بر بصیرت ایشان میفرودی و اگر با نجا و کوفه ملاقات نمودی انبوه قانده و تقوم از مهابت
 اساتید تجدید فرمودی کتاب سپهر پیران که آواره و مطرو و دود موجود و چنان در جایگاه خوش بر کرد
 و تسهیل این با لک باهر اطلاق و عقیده بیان می روشن و سفید آمد و آن ماطر بوستان فغانی میعاب ان کتاب
 بشرحی توضیح کرد که نواظر خندیدگان مانند گشتان با عجب آب آورد و دست و پیر غیر ظرف زمانه با تضائفا مضان
 شجون ساخت و از خواهر با لیاقت کردن روزگار که انبار نمود پیشوایان شین اعز اب تعلیم و ارشاد و ادرا و ادب
 و اگر فتنه و بصروی باده خم کمال از در و مهابت صافی و زلال آید اگر ویدارش و نرسن بن حبيب را نصیب
 افتادی نبرد و یکس محبوب نشدی و اگر عیسی عجمی در پادشاه و افشگر کردی بفرط تقصیر خویش منحل و خنده
 و اگر تکیلی بن احمد فرمودی و پرا بیدی در چشم کتاب عیش خاشاک اعتراض فرو شدی و اگر سلوی معاصرش بود
 به الحاکم که در شایه زور بر برگ افنی غالب شد برو و دشمنش با شریف افتخار در استین یارستی و اگر کمالی
 حضورش در یافتی بجایگاه و تقرب رشیدی نرسیدی و اگر فزاد زمان او ادراک نمودی از سطوت مهابت
 راه فرار جستی و سرزدان سون عباسی از پی تعلیم تقدیم پوی اقرار و ی تعلیم نکردندی و اگر ابد تجدید بری
 تحقیقاتش شنیدی زیاده بر نقص خویش اعتراف آوردی و اگر انقض مضاعفات شریفش بدیدی محاسن
 فتاوی خویش برده خدا در پوشیدی و اگر ابو عبیده لغوی مبادی فصاحتش سبع انصاف بنوشیدی
 در توهمین شعب عرب بخت کوشیدی و اگر ابو عمرو بن علا سقری از دستش سعادت اندوختی بطلان کنایگی
 اشتغال جتی و عقاید قوم در اسم وی با بیت و کجول پیوستی و اگر سکریا با دسر همسری بودی از بغض
 شیرین خلاصت قبول سزول نمودی و اگر مازنی را با وی اتحاد زمان فتادی در تقویت جاربغیة او ادا کردی

ابو جیانا غناطی

۱۲۶

حیدر علی آن استاد پنهانی در شهر شوال از سال شصده و پنجاه و چهار هجری از دروازه سقاخانه رسیده و در غناطی
 گردیده و در مدت اسیانیه بوده چون دبایره تحصیل قدم نهاد تخت از پی کتاب مناسبت اعصاب بدین مقام عزت
 آفرین برادر است کرد و در جزوه تدریس جمعی از اساتید خود مانند ابوالحسن ابدی و آقا جعفر بن زهر و ابن مسافع و ابوجعفر
 قریب مناسبت و تبریل فاناسات بجای آورد و قرن سترگات از خطیب ابو محمد عبدالحق بن علی بن عبدالحق بیاضی
 و قرآن مجید است و در جمیع مذاهب قرائت نزد وی ختم کرده و هم با تیر از خطیب حافظ ابو جعفر احمد غناطی المعروف بابن الملاح
 شریکین بر داشت و دیگر بزرگوار حضرت خطیب حافظ ابی علی حسین بن عبد العزیز الشهور بابن ابی الاحوص از نه تحفه
 نامانده و در محله قرائت نمود و در مقام قرائت سبدها رقی کافی و زنجری کامل می رسانید آنکه برای آندها در
 رسول حفظ اخبار نبوی لازم مجالس محدثین و اکابر اخبار ترین شده و هر یک از حافظانی نام شنیده و از محدثی نشان یافت
 در ادراک حضور و کتب خواندهش تغییر نکرد و چنانکه گویند مشایخ وی در قرن حدیث چهار صد و پنجاه نفر رسیده که از غنیم
 آن جهات استبازت کرده و ابازت روایت یافت و منهم قنده زوشیخ علم الدین عراقی بخواند و در اصول فقه و مسائل
 بنقلی و اندکی از علم کلام استاد ابو جعفر بن زهر را خواند و کتب تصنیف عراقی و کتب اشاره باجی از او استماع کرد و چون
 قواعد میرزا از خبر دین محمد بن سلطان بغدادی استوار ساخت تا آنکه در عهد اساتید خویش مباحث تدریس
 بخرد و طلبه مناسبت ادب و فن قرائت و علم حدیث و معرفت تغییر و غیر ذلک از جمیع بلاد اسپانیای و بسیار
 از شهرهای آسیایه و کرد آمدند و در حدیث کبار مشایخ و علمای اساتید خویش با ملائمت و اقراء آیات و تعلیم ادبیات مروان
 گرفت جمعی کثیر و ابنوی عظیم از شاگردان وی بیقام استاد وی فرار رسیدند و هم در عهد ابی جیانا تدریس و امامت
 اشغال جسد علی بجز مباحثات شان و غلو و جت وی در سلسله علمایش از اندازه اختصار است مسلح الدین صدیقی
 گوید از آنکه خند او از آن فضل و اثر ادب و شور و هیجان ابازت یا فکانون وی منقول باشد و در صفت ابو جیانا گوید
 لادری شیاخی اگر شنیده اند که لایم از اقطار الایبع او شغل او یک کتب قل که لا حلی خبر ذلالت
 یعنی در میان استادان خود کس بکثرت اشغال ابو جیانا ندیدم چنانکه چکاره خدش در بنا شتم زیرا که باطلی بر وی
 قرائت میکرد و او استماع میکرد و یا آنکه خود با فادت مشغول بود و دیگران انشاء نموده و یا آنکه بجمع و تالیف
 و کتاب و تصنیف میگردید هرگز در غایتش حال ویرا ویدار نکردم و خود را بیکم عزم الزام داده بود که بشل در است
 نزد او گردید کتاب میسوی و یا در تریل این ملک و یا در صفات خویش مقدر این عجب را در نحو هیچ وجه
 نرسیده و بسوزد و گفتی که هذبخو القفها و لسان وی جسدی گشتی پیدا بود چنانکه بر حسب ثروت مردم
 اسپانیا در میان حرفت قریب یکلاف داده کردی ولی بهنگام قرائت کلام الله آن حرف نیز مانند کلام
 پندیده و بگو گفتی نحو شیخ کمال الدین از وی گوید و بجز علی نه در هیچ کس از الخیرین نه نقیبه للانام علی بن
 الله علیه و آله و سلم القیاس فی ابی جیانا تیر زبان بسیاری از نحوین و در حق امیر المومنین علی را بین تصنیف صرف
 در این باب مبالغی شد و بطور می آورد و وقتی با شیخ عبد الدین ابن جاهد که منصب قاضی القضاة داشت

ابوحنیفه غنی

۱۳۰

سل
جمع بر کشیدن
شماره و کار
تجارت

گفت در آثار بنویسد و او دست که رسول صلوات الله علیه با علی علیه السلام چنین گفت که لا یحجک الا مؤمن ولا
بغضک الا منافق یعنی ترا دوست ندارد مگر مؤمن و دشمن ندارد مگر منافق ایما القاضی آیتان و استی که
حضرت قدس بنوی در اخیر قصد سخن کرده باشد گفت آری گفت پس تو یکبار روی مبارک علی علیه السلام بزرگ
در جدال دی پای چسارت استوار ایام و بعضی او بودند یا محب قاضی القضاة از جواب عا فرماید و مسلماً آتی
توانست آوزد که نیکو ملک اساک وقت زیاد و بر طبع ابوحنیفه غالب بود صفت نخل یا چنان در محضر مجلس می نمود
که باب بخت گرم را و بد آنکه که خداوندان بخش بر بدل در پیشش افتاد و آورد وی بر قبضه و نقد بخت

بهاات میجبت خود و صفت صفت و نخل خویش گفت
رَبَّاهُ وَكَفَلَهُ غَدَاةً فِي حَبْطٍ قِنَصًا وَجَاءَ لِلشَّجَاعِ إِلَى إِيَّاهُ
الْعَبْدُ فِي حَبْطِهِ وَاضِعَهُ أَذْنُ كَتَمَ مَعَا ضَامِنُ الْإِبْرَاءِ

یعنی بگفتی که در دام کیس من گرفتار شد امیدوار باشی چنان است که خود از عقیقه امید و دوست بر می آید بهای من
تحقیق آن طس بی رخ کشم و بر خوشترین تباهم و آنکه آهمنای کسی ضایع و نابود کنم اگر چنین کاری ناشایست از من
سرزد چنان است که سلامت با بیماری مساویست نامم خود در دستمیش درمی چند که برای انجام امری
مبدل شده و بر طبق کشید

أَنْ يَفْضَحَ لَيْسَ يُكُنْ رَدًّا دَرَاهِمُ بَيْضٍ لِلْجُرُوحِ مَرَاهِمُ
نُصِيرُ صَبَّاحَ الْأَمْرِ آهُونَ مَا لَوْ وَتَقَطُّ لَبَانًا لَفَتَى وَهُوَ تَمَّ

تینی در اینجا اول خویش بیان می بینی بر نجات که در کیش من پذیرانی سخن و محرم و در شفا نقش محال نماید دان درم
سفید است که مرهم هر جراحت باشد و کارهای سخت بی آسان کند و حاجات مرد بر آورد و بر حال می که او خود
خواب باشد در کتاب نفع الطیب است که در وسیم را چنان در خاطر ابوحنیفه بکانت قبول بود که تا به پای
نمایم کتب و شد ایفای نیز صرف و داشتن روانید است و با شتری کتاب گفتی خدایت عقل را
روزی فرماید من هر کتاب که محتاج شوم از خزائن اوقات عبارت می ستانم و چنانکه رفع حاجت کنم مرز
نخه میدارم ولی اگر از کسی بکیرم عبارت خواهم مضایقت کند و از اجابت چنین سؤال محقر و نیت
شیخ کمال الدین اوفوی از وی حکایت آورده که خود گفت من هرگاه تعزلات لطیف و اشارتات بکمال
کم در خاطر مرق و رقی پیدا کرد و مباشرتی و شیدائی یال شوم و هر وقت ایات شجاعت و کبریه
و مضامرات حماسه و بهادری مشهور و خواهم طعم آن صفت اقبال آورد و از آن کلماتم و طلب نیروی
و در دل توانی حاصل آید ولی از شمار وجود و گرم و اخبار استیحا و خداوندان هم هر چند اصحاب کم و یا قرائت
اصلاً تا اثر کم و در حال خویش هیچ بر تفسیری بنم آورده اند که ابوحنیفه را غرور علم و حدت جوابی
بدان بداشت که با برخی از اساطین استاید خویش مانند ابو جعفر بن طلح و ابن زبیر از در معاشرت درآمد

ابو حنیفہ غفرناطی

۱۳۲

و در مدد و محال و اثناء آملی خود بدان ده استاد و سی زلات و غفلات مناد و او چون تجربه و تجربی وی در حضرت
 آندو شیخ مذکور را شایسته و سخت و تجرید و خاطر آتر زده حال شده بلکه بسبب اینست که باب غرض حرات که است
 بشکلات خصوصیت و کار کین و مساوات بر دو تالیف و کتب روایات انجامید و ابو حنیفہ در طبع کلمات و در
 روایات این زبردست تصنیف بکثرت و در زبان فصیح و محکم دراز نمود و در معارضه این طبع کتاب المنافع و بهشت
 و از آن مادات و رسوم که ما بین شیخ فنون و در رسیدن علوم قدیم و حدیثاً مسموعه بوده است از خود گذشت
 تا آنکه این طبع بناچار شکایت وی بخدمت امیر محمد ابن نصر الدعو بالقیقه برداشت و این زبردستی از مرتب
 حقوق وی و اشیاء حقوق خویش بخدمت سلطان نهاد بگذاشت و فرمان اخذ و تکمیل او میداد و ریاضه بهنگامه و چون
 از آن وقت گذرگاه شد بر حسب محنت و وقت در حال بار بار محال بر ماست و از مملکت اسپانیا روی قشدر را که
 مصر گرفت چون در طی طریق بشهر فارس رسید در روز اقامت حبت و حضور ابو القاسم مزایاتی در آنجا ادا کرد
 مع التقدیر یک بر نشسته و زیاده بر کرد و بجا که مصر درآمد و این انتقال و شد در حال در سال شصت و هفتاد و
 بر وقع میوست و کتاب بقیه النعمات تالیف مولانا جلال الدین عبدالرحمن سیوطی مسطور است که پنج
 من خود در کتاب نصار از مؤلفات ابو حنیفہ نخوی خواندم است که خود گفته نمی از دواعی کیده و محرکات شد
 من در جلاء شهر غراط و ترک گشت اندلس آن شد که از دانشمندان خاک اسپانیا یکی که در چندین فن از مشرب
 معقول چون منطق و فلسفه و ریاضی و طبیعی بسی مهارت و حدائق داشت و با او احوال و ساعات مدرب
 و تجربی دست کرده بود با حکمران آن مملکت گفت که مرا در زمره نزدیک شده و اقامت زده گایم بر لب
 دیوار رسیده و البته آن تکاپوی عظیم و رنج چیده که در راه آموختن این رموز شریف و اندوختن این کتوز نفیس
 به دوام بر میبرد و بقیه رس ستر نیست اگر این گنج با خویشین زیر خاک برسم و بدست عافظ کبجوری سپارم بر آ
 کاری نه بر طبق پسند خود مندان نموده باشم که عسری در از در حضرت فلاسف و عهد و مصلحت کتب
 مستقین بسبر برده برای دوستداران خویش جز برونخ و افحوس خیری پادکار که از من وظیفه آنکه فرمان ملوک
 نفاذ یابد که در تمام مراکز و نقاط ظفر و محروس از بهوشمندان بهر دوست و مستعدان خاطر آگاه جمعی فراهم
 و مشرب نموده است من بسیار زده تا آنچه بر و کار می در از ذخیرت خاطر نموده ام در زمانی اندک بدیش پان
 پادشاه اندلس را تقریر آن حکیم مطبوع افشاد و بر حسب تمس و بی که وی از خداوندان استعداد را اعداد
 آن تعلیم نمودن فرمود و از آنجمله کی مرا که در میانم برای تقدیم زده نمود و پادشاه آن خدمت بنام من را به سبب
 نفوذ و روان مرقوم و مقر اقامه و ملی چون مرا از شاگردی آن فیلولف نکستادی وزارت نظام در قلاده وی بارداشتی
 و حسبم از اینم اگر اه و اندیشه اجمار طریق فراز کردم و ناموس مردمی و آرد که کی خویش از ننگ چنان شهری و عار چنان ترف
 عاست کردم بلکه ابو حنیفہ زمانی در اسکندریه اقامت حبت و در آنجا خدمت شیخ عبدالنصر بن علی بن یحیی المروسی
 ادا کرد و علم و ادب نزد وی از سر گرفت و هم در ملک مصر شیخ ابوطاهر اسماعیل بن عبد الله البلیجی جیس قرائت بخواند

ابو حنیفہ غفرلہ

۱۳۲

وہ ذاتی بیدار اقلار مصر و عراق و شام و حجاز و مصر و بلاد و سوا ان و بسیاری از آسیا کرد و از عموم شیوخ و اعیان
آن بلدان اجازات گرفت شیخ ابو عبد اللہ محمد بن حنفیہ گوید ابو حنیفہ خود گفت تجلہ من بہمت منہم بخیر و خیر
والجیزون اکثر من الکفین یعنی کسانی کہ ان ایشان استماع احادیث و افتاد علوم کردند، قریب پانصد کس را بید
و ان کہ مرا اجازت روایات و نقل قولیات بخشد پیش از مرگ باشند ہم عینی گوید از غرائب اتفاقات کہ ابو حنیفہ را
در میان روایہ افتادہ است کہ او ستر خراج حضرت خیر بشیر حدیث کند کہ در سلسلہ سند ہر یکت باہن او و رسول صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم ہشت راوی پیش ازین متواتر یعنی ایہ استجاب و استغراب روایہ افتادہ و ابو حنیفہ بہ اصف کہ در ان
ترجمت یاد کردیم از علمای ہاشم ہست و با تادی طول افتد از زمان کمال روایتی اندک کہ جنگی از عمر بن ہاشم
و در آثار عمر اند حدیث نمودہ و در انجام زندگانی کنند ہی گفت و بدین خواہد بود سیمتا توافقی ہمار محمد بن و ہر
روایت آتہ سند روایت اولی برین سیاق است کہ ابو حنیفہ محمد بن احمد بن سید ہمدانی و سونہ دختر کاک اولی از یزید
شادی خبر دادہ گفتہ کہ ابو محمد اسعد بن سعید بن روح مارا روایت کرد و گفت فاطمہ جو زجا نہ دختر عبد اللہ بن محمد
حدیث آورد و گفت ابو محمد بن عبد اللہ بن رزہ و بنی اصغہانی مرا حکایت نمود و گفت حافظ ابو القاسم سلیمان بن
احمد بن ابی یوسف بن یزید بن طبرانی را سلام داد و گفت عبد اللہ بن حسن قیسی در مرض روایہ المرہ بال روایت و ہذا
چارہ جسدی مرا نقل کرد و گفت ابو محمد زید بن طارق تابعی مرا اجازہ داد و بدانوقت از خواہر کہ کید و پست سال از یاد
گفت از ابو جبرول زہیر بن عمرو بن حشیش شنیدم کہ گفت چون ما را بر وزخین لشکر اسلام سیر کردہ و بحضرت مقدس شہ
آوردند من پیش شدم و این اشعار سرودن کر فتم

امین علینا و رسول اللہ فی کل	فانک المرء توجوہ و تنظر
امین علی بیضہ قد عاتقا قد	مشت ثملہا فی دہر فاعین
ایفک لنا الذہر ہما نا علی حزن	حلی قلوبہم الغماء والثری
ان لم تدارک ہم نغماء نثرنا	یا ارجح الناس حلما خیر خبرنا
امین علی نسا و قد کنت نضعہا	اذ فوک عملا من محبہا الذر
اذ انت طفل صغیر کنت نضعہا	واذ تبریک ما نانی و ما اندر
لا تجعلنا کن بناک نعامہ	واستبق ما نانا معاشر زہر
انا لشکر للغماء اذ کفر	وعندنا بعد ہذا الیوم مخد
فالیر العفو من قد کنت نضعہ	من امہا انک ان العفو شہر
یا خیر من مرحت کنت الجادہ	عند الحاج اذا ما استوفد الذر
انا نامل عفو امک تلہ	ہذا الیوم اذ تعفو و تنضر
فاعفو عفا اللہ عما انت لہ	یوم الفیہ اذ یبدلک الظفر

ابو حنیفہ غناطی

۱۲۲

خداوند تعالیٰ انکسای رسول خدا را بر او و بر جنت و شمول کرم خویش شست گذارد چو برستی و سرای اسکان
و قامت کیتی مردی جزو تو که بر غناط و وی طمع نبیدیم و چشم آورد و صفی و مروی او برد و زیم باز نشاسیم بر اهل و ساکن
که حوائق در در کار نامرود و پود انکشان از هم پراکنده و سپاس و در که عینا و در ما ما بدیم اسپری و در کنگه بی سویی کن
و در که از در سنگلانی دشت مجور که داشت که شکر غم بکشور خاطرشان ستوی گشت و جگر راول و در حسرات اند و
فرو شد ای پیغمبر پرورد که جمیع بخردان جهان در سیزان امتحان و تو بخت شدن نتواند اگر باز ماندگان را
بخشایشی که تو اش خداوند باشی و انچه خود را و بهیچکی پامال هلاکت و دست فرسود و هر خواهند بود یا رسول الله
از قبیل بنی سعد که اینک ایران ایشان بدست لشکر اسلام گرفتار ماند بدان زنان شست که بعد کودکی و شیر خوار کی
از پستان می شیر می کشیدی و در آن مبارکت از زلال آن می سرشار فرمودی و این بیتی که شست که تو را
تن بهما و خور و سالی در میان بود و زنان بنی سعد در باده و حضرت طحطا بجا آورد و ترا در کنار و آغوش
خویش پرورانیدند و اینک تا و آن روزگار را در میان سرو میگردانند و قوتان برداشته آید سفرای و بدین جمع که از
بنی زهراء اند ابناء غمائی تحقیق که در وی سپاس گذارد باشیم که چون دیگر مردم گران ایادی نمایند و بهیچک
و نیست بجا آوردیم و پس از امر و زنده و از او اوق سپاس و قضا و دین نعم می اند و خجاست پس شریف کرد
و کسوت عفو اندام در آن رضای خویش در سفرای ای آنکه بهنگام کارزار و اشتغال شرار و پیکار کتیبای راهوار
بمبارای وی بالیدن و افتخار آوردند بهمانا و تو بر و باری و طاعت بخشایشی امید میریم که قات تمام آفرینش
بدان بر دیوشانی پس را بگرم خویش ز بهار عفو بخشایشی که خدایت بهنگامه ستیزه از آنچه بهنگام بخشایشی و این
حدود عفو پادشاه و سپاس این فیروزی که خدایت بار سنائی روزی داشته مبدول فرمای چون پیغمبر رحمت
این شایر بشنید فرمود از بیای شما آنچه نصیب من و بنی عبد المطلب است شما باز که اشم پس قریش گفتند
آنچه از ایشان سهم آید خدا و رسول را باشد انصار نیز گفتند ما کان لنا اله و الله و رسول الله انما سند روايت
ثابت بدین سیاق رود که شیخ ابو حنیفان همان اسانید که بر القاسم طبرانی رسد روایت کند که طبرانی گفت
حضر بن حنیف انصار و شقی ترا خبر داد که خدای من حسن بن ابان مدنی مرا حدیث کرد که انس بن مالک صحابی
مرا طریق و صوگردن باز نمود و آن چنان بود که کوزه آب بر گرفت و در طرف یسار خویش بر زمین نهاد و مقدار
آب کف یمن خود بر بخت و دست بار دست رخت شست آنگاه کوزه آب بجانب یمن و در داده و بیاق سابق بر
از اندامهای غل غل ته با تمیل نمود و آنگاه بر سر خود سج کرد و اندکی آب از کوزه آب بر گرفت و صافین هر دو گوشش
بان سج نمود وادی که میگفتم بهمانا هر دو گوش خویش سج کردی گفت ای غلام دیدی و یک فهم کردی یا آنکه دیگر یا
و خود را سر گیرم که نعم تحقیق کفایت نمود و دست فهم کردم گفت خود رسول خدا ایرادیدم که انچه در
و انما سند روايت ثابت بدین سیاق است که ابو حنیفان نسبت سابق از طبرانی حدیث کرده و طبرانی از محمد بن احمد بن
یزید نقاش نضری و داد از دینار بن عبد الله غلام انس بن مالک صحابی و او از مولای خود انس روایت کرده که گفت

ابو حنیفہ غفاری

122

[illegible]

ابو حنیفہ غنائی

۱۳۵

و در مت واسطه پروردگارشان عاطقت نماید و در حدیث تحقیق فرموده اند و در خبر دیگر در او و پسران او و از او
 پدر خویش وایت کرده و چنین نقل در اسانید اجابہ و عایشا اتفاق یافته است و در کتاب فتح الطبیب من غن عن الامس
 الرطب تا یوسف احمد بن محمد اشیر متلبه از قری مسطور است که استاد ابو حنیفہ در زمانیکہ از مغرب زمین بارگاہ محال حب
 و در ارض مصر مت کام گزید و قسیمی نفر از برای مردم آنکس انشاء نمود که در قوانین ملوک معاشرت و رسوم مدائن
 و پیش بہتر از آن دستور دیبستار باب تجربت و خدا و مدائن و انشس نگاشتنہ پیامہ و چون نوحان و صیتہ بین
 جس عزیز الوجہ و بود نخست عبارت آن ہمینہا پر و اختہ پس مضمون کتب ششوش ہشارت رفت و این سخن
 از روی خط ابی الطیب بن علوان قوسی نقل افتاد و او از کس نمیست کہ در مدارس شاگردان استاد ابو حنیفہ
 تربیت یافتہ و این صیتہ از استاد خویش واکر فتہ کردید

يَسْعَى الْعَاثِلُ أَنْ يَمِيلَ كُلَّ مِيلَةٍ فِي الظَّاهِرِ مَعَامِلَةَ الصَّادِقِ فِي الْبَاطِنِ مَعَامِلَةَ الْعَدُوِّ فِي التَّخَطُّطِ مَعَامِلَةَ الْخَوْنِ
 وَلَيْكِنْ فِي التَّخَرُّجِ مِنْ صَدَقَةٍ أَشَدَّ فِي التَّخَرُّجِ مِنْ عَدُوٍّ وَأَنْ يَتَّقِيَ أَنْ يُخْشَى إِلَى أَخِي وَتَوَدَّ إِلَى الْكِبَرِ
 إِنَّمَا هُوَ لَمْ يَرَقَامْ لَهُ فَنَهْ يَتَعَلَّقُ بِهِ يَبْعُهُ عَلَى ذَلِكَ لِأَنَّ ذَلِكَ الْتَخَرُّجَ يَتَّبِعُ أَنْ يُرَى الْإِنْسَانُ الْكَلَامَ فِيهِ
 فِي إِيَّاهُ تَعَالَى وَمَا يَتَعَلَّقُ بِضَمَائِهِ وَمَا يَتَعَلَّقُ بِأَحْوَالِ بَنِيَّانِهِ فِي التَّعَرُّضِ لِأَجْرِي مِنَ التَّجَاهَةِ وَفِي التَّعَرُّضِ لِأَيْضًا
 لِأَمَّةِ الْمَذَاهِبِ فِي الطَّعْنِ عَلَى صَالِحِي الْأُمَّةِ وَتَحْتَلِي أَرْبَابَ الْمَنَاصِبِ وَالرَّبِّ مِنْ أَهْلِ زَمَانِهِ وَأَنْ لَا يَفْضَحَ
 حَدَثَ خُلُوِّ اللَّهِ بِحُكْمِهِ وَتَعَالَى الْأَعْلَى حَسْبَ الدَّفْعِ عَنْ نَفْسِهِ وَأَنْ يَبْعُدَ النَّاسَ مِنْ مَبَاجِئِهِمْ وَأَيُّ ذَاكَ
 فَإِنَّ ذَلِكَ عَلَى حَسْبِ قَوْلِهِمْ وَأَنْ يَضْطَرُّ نَفْسَهُ عَنِ الْمَرْءِ وَالْأَسْرَافِ وَالْإِسْتِغْفَافِ بِأَنْبَاءِ زَمَانِهِ وَأَنْ لَا يَبْجُثَ
 الْأَمِنْ أَجْمَعَتْ فِيهِ شُرَاطِيقُ الدِّيَانَةِ وَالْفَهْمِ وَالْمَرَاوِلَةُ لِلْمَاجِثِ وَأَنْ لَا يَغْضَبَ عَلَى مَنْ لَا يَفْهَمُ مُرَادَهُ مِنْ
 تَرْبِيَّتِهِ مَا يَدْرِكُهُ وَأَنْ يَلْمَسَ مَخْرَجًا مِنَ الظَّاهِرِ كَلَامَهُ الْفَسَادِ وَأَنْ لَا يَقْدَمَ عَلَى تَخْطئةٍ أَحَدٍ بِنَادِي الرَّايِ
 وَأَنْ يَرَى الْخَوْضَ عَلَى عُلُومِ الْأَوَائِلِ وَأَنْ يَجْعَلَ اسْتِغْنَاهُ بِعُلُومِ الشَّرِيعَةِ وَلَا يَنْكُثُ
 عَلَى الْفَقَرَاءِ وَلِيَسْلَمْ لَهُمْ أَحْوَالَهُمْ وَيَتَّبِعِي الْعَاثِلُ أَنْ يَكْرِمَ نَفْسَهُ التَّوَاضُعَ لِعَبِيدِ اللَّهِ
 سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى وَأَنْ يَجْعَلَ نَصْبَ عَيْنِهِ أَنَّهُ هَائِلٌ مُسْتَعْبَرٌ وَأَنْ لَا يَكْبُرَ عَلَى الْجَدِّ
 وَأَنْ يَقْلَ مِنَ الصُّحُفِ وَالْمَرَاجِ وَالْخَوْضِ فِيهَا لِأَيْبِنِيَّةِ وَأَنْ يَظَاهَرَ كُلَّ بِمَائِ وَأَفْعُهُ فِيهَا لَا
 مَعِينَةَ لِلَّهِ تَعَالَى فِيهِ وَلَا خَيْرَ مِنْهُ وَأَنْ يَأْخُذَ نَفْسَهُ بِإِحْتِبَابِ مَا هُوَ قَبِيحٌ عِنْدَ الْجَاهِلِينَ
 وَأَنْ لَا يَظْهَرَ الشُّكُوى لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ تَعَالَى وَأَنْ لَا يَتَعَرَّضَ بِدُكْرَانِهِ وَلَا
 يَجْرِي بِدُكْرَانِهِ بِحُضْرٍ جَلِيلٍ وَأَنْ لَا يَطْلُعَ أَحَدًا عَلَى عَمَلٍ خَيْرٍ يَعْمَلُهُ لَوَحْدِهِ اللَّهُ تَعَالَى
 وَأَنْ يَأْخُذَ نَفْسَهُ بِحُسْنِ الْعَامَلَةِ مِنْ حُسْنِ اللَّفْظِ وَجَبِلِ التَّعَاضِي وَأَنْ لَا يَرُكِّنَ
 إِلَّا أَحَدَ إِلَّا اللَّهَ تَعَالَى سُبْحَانَهُ وَأَنْ يَكْثُرَ مِنْ مَطَا لَعْنَةٍ
 التَّوَابُ بِحَسْبِ نَفْسِهِ تَلْفَحُ عَمَلًا جَدِيدًا وَاللَّهُ سُبْحَانَهُ تَعَالَى أَعْلَمُ

ابو حنیفہ غناطی

۱۲۶

ما قبل مقصود انکه مرد و دانشمند را سر و آرد آن است که هر کس را بظاہر دوست خود داشته تا مدت لوازم دوستی
 مرعی دارد ولی بیاطن و پیرا دشمن انگاشت بیچکا و از کمر و کیدت او این چنین نشیند و بایستی از آن کس که دعوی دوستی
 و مصداقت وی نمی کند بیشتر بر حذر باشد تا آن کس که از مصداقات و خصوصیت دم زند چون ثقل کبکد که کسی با دیگری
 شرط احسان بجای آورد و همواره و طریق و دوا و مسلک دارد البته یقین بماند که آن شخص دوستار را غرضی در مبهم
 خیر مستور است که داعی عقد مودت و استحکام عهد محبت گشته اند که حتی خالص بر ذات محبوب علاقت گرفته
 آنسان باید در خصوصش ابر سیمو چرخ نراند و در آنجا حسنه خواستنی و تسلیم تکلیفی نماند تحت و حقیقت ذات
 اندس باری دویم در کیفیت صفات الهی سویم در آنچه متعلق بحوالی منسبران است چارم در معالای
 مپن صحابه رسول گذشت پنجم در باب تعرض شیوایان مذہب ششم در طعن رباب صلاح و خدا و ذلالت
 بیدر و حسنه و بیچکا و آنک است آزار کسی از سبندگان خدا نکند که با از و دفع و عراست خویش تن و مردم را در
 و در اکات هر یک مندر و دارد و اگر برخلاف لغزش کسی آگاه کرد و بطعن و طردی مبار در تنجوید چه هر کس چسب
 فهم و مقصد دانش خود بر می سخن کند و هم خود را همواره از راه جدال و مراد بر کنار دارد و بر انباء زمان خوشا
 توین دستخفاف نماید و چون خواهد با کسی آغاز مساحت کند تا مراتب یانت و دانش و مهارت وی نیاز نماید
 در میدان بحث و مجامرات او قدم گذارد و اگر کس سخن می فهم نکند و آنچه خود دانسته دیگری بیک نداند
 بطیش چشم بر بخیزد و اگر کس کلامی را ند که مصورت نه بر وفق صواب رسد او ایست تا طریق امکان رسید
 نباشد آن کلام را تبویجی لایق و چلی نیکو اصلاح نماید و در نظره اولی و دایمی رای خطبه کس اقدام بنار دارد
 فلاسف و سنون و اهل خوش نکند و از جاده علوم شریعت پای پرورن خشد و در تحصیل آنها تعامل نورزد و برکن
 نغرا و طریقت در دیش انکار نیاید و بماند کاف و ایجابی واضع و طریق خضیع سپردن پیش کند و همواره و غر و غیر
 خود را نصب العین خویش سازد و با احدی از سبندگان حق سجانہ نخوت یا کبر رفتار ننماید و در خسدیدن در
 و سپوده سرودن طریق تقلیل گیرد و با هر کس موافق میل و مطابق اراده وی رفتار و کردار آورد
 بشرط که از معصیت خدای سبحانہ و مخالفت مقتضای مردمی محفوظ ماند و خود را بدان مدارد که بیچکا که در اثر
 نزدیک جمهور مردم زشت و قبیح است نکرد و جسور کند و نزد خلق اظهار سنگوی ننماید و سر و پیکان کسان
 و خویشا و ذل خود تعرض نیارد و در حضور مجلس خود از پر و دیکان خویش چیزی یا نکند و بهی کوشد تا اگر کسی
 لوجه الله نموده پوشیده بماند و کس بر انکار و اطلاع نیاید و باید کجا معاشرت و معاشرت حسن معاشرت شمار خویش
 سازد و در حفظ نفوذ کلام خویش لب نشاند و جانب اغماض و تعامل از دست نهد و حسنه بخدای عز و جل بیچکا
 و اعتماد و نجوید و در کتب تاریخ و سیر گذشتگان بھی سیر کند که مطالعت اخبار انجم نماید و قرون خالیه بر عقل
 و خود مرید آورد و در بطلم و دانش پفراید صاحب تاریخ اندلس گوید برخی از علما گفته اند که شیخ شایر الدین ابو حنیفہ
 غزالی سکر عالم در دیشان بوده و طریقت ایمان پسندیده نمیداشت سیماد حق شیخ ابی قحیفین یاد و قدح چون یاد

ابو حنیفہ غناطی

۱۲۶

کرمیران و مقتدان و در ادنقل غراب نوادر یک از وی حکایت آورده اند می گزید می نمود ولی آنچه خود در ضمن این اندرز
 نافع و پند سودمند درج نموده و در باب جہنم باطلین صلی است و انکار فقر و طریقت و صبیح صبح و نصیحتی
 آورده منافقین آن است و دانشمندی مانند استاد ابو حنیفہ کرامات و ولایت تسلیم ندارد و خواری و اف
 در حق ایشان دروغ انکار و خصوصاً با ملاحظہ آنکه او خود کرامت چند از طریق فتنہ حکایت کرده و شکر دان او و ثقت
 آن حکایات در کتب معتضات خود از وی روایت نموده اند مسجد فاضل رحیمی گوید استاد ابو حنیفہ گفت از ابو ہمام
 غالب بن حسن خندامی گوئی از خضر معروف و مقربان شہور بہار رود مریدی است کہ گفت زبیدی زیارت تربت شیخ
 بزرگوار و قطب عالمندار ابو الحسن بنی طالت را عزیمت نموده آنہنگ کوستان مسلمانان کہ دم چون با مقصد خویش
 در پیوستم مرا بر بلبلوت کہ مرا مقصود بود و از میان سبزو قلعین نمودن توانستم چہ بچکاہ عبادت زیارتش فرمایند بگو
 تال کہ دن کہ تم ولی خاک آن شیخ علیل سج دلیل شخیص ایمان زد اوم و عاقبت باوسا باز گشتم ہنگہ چہ کام در توتم
 ناگاہ از کوری او از برآمد یا غایب آنجہشی نماز و زنی قیائی غالب میروی بر عالمی کہ مرا زیارت نکردی پس بر
 ان کہ برگشتم و شرط زیارت بجای آوردم و ہم در کن رہا زار شستم در این میان پسر بنی طالت دارد و برستانش پرسیدم کہ
 پدرت کہ ام است گفت ہما کہ بر کنارش شستہ دانستم کہ خود در ان پاکت شیخ بود کہ مرا راہ او داد و ہنگام خویش ایش بود
 راہی کہ پسر ابو حنیفہ آنکہ از انیکوہ کرامات خود می حکایات آورده چہ کہ معتقد ال سلوک بنودہ و بر اقطاع
 داد و نافرمانی و انکار می نمود ولی آنچه در اینجا بپوشاید و ہساب او را اند ہمانا در حق کسانی است کہ بر داعیہ ہری و صورت
 در ویشی بولی نیارند و از نعمات عارفین و سالکین قہمی نہ میمانند و شید و زرق میال مریدان بستانند و در ہما
 حشر و دیگر مشہیات خویش مصروف دارند و ازین قیل و قال بر پوستان مل و مفر و تہشان تلجیل جہی و افر با استاد ابو حنیفہ
 حاضر بود اند و او بروایت ابن جہاد این قطعہ در صفات آن جماعت و دیگر انبار زمان خویش گفته است

حَلَبْتُ الذَّمَّ لِمَنْ شَطَرُهُ زَمَانًا	وَأَغْنَانِي الْعِيَانُ عَنِ السَّوْءِ
فَمَا أَبْصَرْتُ مِنْ خِلٍّ وَبَيْنِي	وَلَا أَلْفَيْتُ مَشْكَوْرًا خَلَالِي
وَمَنْ بَيْنِي ثِيَابٌ مَدَّ بَيْنِي	لِرَأْسِهَا يَا شَيْكَلِ الرِّجَالِ
وَمَنْ بَيْنِي يَدٌ غِيْمَتُهُمْ صَلَاحًا	فَرَزْدَقٌ تَعَلَّقَ لِي فِي الصَّلَاةِ
مَرَى الْجَهْلُ شَبَعَةً وَتَوَضَّعَ	مُشَارِكَةً بِأَهْلِ الْوَيْلِ
فَتَهَبَ بِالْهَمِّ وَيَصْدِفُ بَيْنَهُمْ	فَتَأْتِيهِمْ بِمَفْجُوحِ الْفَيْحَالِ
وَيَأْخُذُ خَالَهُ دُودًا فَيَرْبِيهِ	عَاشِمَةً وَكَفَرْتُهُ فِي الرِّمَالِ
وَيَجْعَلُ زَيْنَ الْيُوسُ وَزَاوُسَ	تَفْرُقُ فِي الْعَيْشَةِ وَالْمَقَالِ

علامہ معنی آنکہ عمری دراز در تجربت و آزمودن زمان بگذرانیدم و از پی دنیا پرستان دور کار بردم و متقدم آدرشمان
 و دانا فی مقام پیوستم کہ خود مرادیدار

ابو حنیفہ غنائی

۱۳۸

و از ایشان آنچه بجوی و پرسش نیاز ساخت پس در میان طبقات مردم یک دست بود و فاشناختیم و یک خداوند مقرر بنام
 همان که کافی چند باشند و لباس انسانی و در مذکافی چند و یک کل آدمی از ایشان آنکس که دعوی مسلح و تقوی برین
 از ارشاد و مسلک را ندانند و خود زنیستی است در تیره خلال و منافعی و در کسوت اربابیه و او مردم غا و از ابراهیمی که از دین
 وی بپایند و او را در مال و عیال شکریت خود شناسند پس اهل مریدان بتا راجع بود و از زنان ایشان کام گیرد
 و بوقت حال باشند مردم دیو سار بخون و در دستار سر بر اندازد و موسی ریکر او بگریزد و مریدان نند کله بزار بی
 پدید خارجی که خود بقیدت و کیش پیرو قرامط است همی راه در نور وند و از دینال وی بگریزد و نه همانا مذاب و چنان
 که در مسائل غوازی معین بدانها استبداد نموده بسیار است بدانشان که اگر غالبان مذاب از کتب نه گفته اند
 شرح نگارش رود و بناچار از اسلوب بکلی از موضع این نه مبارکت پیرون شدن بد صاحب روضات انجمن است
 نام ابو حیان اگر اسامی معین است از حیث ذکر در خلافت خود و هر متاخری بقولی منفرد گشته و در هر مغلطی به پی
 اختصاص حبه مولانا جلال الدین عبدالرحمن سیوطی در ترجمت احوال و شرح اخبار وی گوید من کتب جیسع ابو حیان
 که در اشتمال قواعد اعراب و استیلا و قایل نگاه چو سلفی تعلیم ادبی نگارش نیافته بر مضفات ابو حیان اعتماد
 ای عجب که خبری چنین بکار و نقل و و آیت قرآنی لغزشی شکفت افتاده که کس و میرا بتجری چنان معذور
 نتواند چنانکه مکرر آید و هشتم اقتصاد السلفه و زیر علوم بیان شرح برین که در کشف مضفات و نقل مضفات
 کتاب آثار الباقیه من اقرن انجالیه تألیف استاد اکمل ابو حیان محمد بن احمد پردنی نوشته و برای پایه تدریس
 و از اندازة احاطت خویش بر صنف رود و کار آیتی نگاشته بدین دو خطا اشارت نموده و آنها را در سکات زلات قرار
 چند که فحول شیخ و اساتید علماء در نقل آیات قرآنی افتاده و استقامت نموده چون هر یک از آن تحریفاتی داخل نماید
 اخبار علماء و جامع تراجم و هشتم ان است الیخروسی بکرمات آنها در این مقام سبب است رفت با سبب افتاد
 و زیر علوم بیوان استلزام و تبیین و جمع بین لاشباه و النظائر اخبارت شرح آثار بعینها نقل است و مصنف در
 الاوقات المأیة التواریخ گوید کما یعلق مغرته بکد و الخلق و احوال الصوفیة و الشافیه و المصنوع
 و الاوقات و اساطیر بعد العهد و امنداد الزمان بیننا و بینه و حجة المعنی به غرضه
 انما ینبذیم نبأ الذین من قبلهم لا یعلمهم الا الله
 و نسا اب اول طقت احوال قرنها می گذشته غیر مضبوط است و مغلط و با
 میان و میان و میان و عجز از ضبط و خط آن قال الله تعالی انما ینبذیم
 نبأ الذین من قبلهم لا یعلمهم الا الله و نسا اب اول طقت احوال قرنها می گذشته غیر مضبوط است و مغلط و با
 میان و میان و میان و عجز از ضبط و خط آن قال الله تعالی انما ینبذیم
 نبأ الذین من قبلهم لا یعلمهم الا الله و نسا اب اول طقت احوال قرنها می گذشته غیر مضبوط است و مغلط و با

ابو حنیفہ غناطی

۱۳۱

وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ و در سوره مبارکه ابراهیم آله یَا بُرْهَانُ نَبَاؤُ الذِّنِّ
 مِنْ قَبْلِكَ مَقُومٌ فَجْجٌ وَخَادٍ وَتَوَدَّ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُونَ إِلَّا اللَّهَ و در سوره مبارکه توبه
 آله یَا بُرْهَانُ نَبَاؤُ الذِّنِّ كَثُرَ فَا مِنْ قَبْلِ قَدْ أَقْوَامًا بِالْأَمْرِ هُمْ وَلَهُمْ عَذَابُ الْبُئْسِ اگر چه این تفسیر است
 مشف استنبای باین صریح کمال حیرت را دارد مکن لکن فدا یا ذل فادون کیست فی الایلام
 این تفسیر استنبای کلام الله برای مفسرین و علمای پان زیاده واقع شد متبعان در باره ایشان که صاحب
 بوده اند پشیمان منصل عظیم ایشان است و حال آنکه برایشان نیز جای ترخیص نیست چه سوسو سیان لازم وقت انسان است
 الْجَوَادُ قَدْ بَكَوْا وَالصَّامِرُ قَدْ بَنُوْا و آنچه سوسو از ملأ در آیات وید و این نقل میکنیم از جمله سوسو سوسو
 پنهانی است در تفسیر آیه مبارکه الْقَصُوبُ بَعْلَانِمْ كَفَتْ قُلُ الْمَقْصُوبُ بَعْلَانِمْ الْيَهُودَ لِقَوْلِهِ تَعَالَى مِنْهُمْ
 مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَخَصَّ بِنُوحٍ ذَاكَ اللَّهُ وَخَصَّ بِنُوحٍ ذَاكَ اللَّهُ وَخَصَّ بِنُوحٍ ذَاكَ اللَّهُ وَخَصَّ بِنُوحٍ ذَاكَ اللَّهُ
 ذَلِكْ مُؤَبَّةٌ عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَخَصَّ بِنُوحٍ ذَاكَ اللَّهُ وَخَصَّ بِنُوحٍ ذَاكَ اللَّهُ وَخَصَّ بِنُوحٍ ذَاكَ اللَّهُ
 جای در تفسیر کاینه سوسو برای این جابجاست نرود چنانکه کثر و حکم المصنف فی شرح المفضل فی مباحث
 أَنْ قَوْلُهُ تَعَالَى وَلَهَا مُنَادُونَ وَبَنَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَمَا أَمَلْنَاكُمْ مِنْ قَرَبَةٍ إِلَّا هُمْ مُنَادُونَ صِفَةُ
 الْقَرَبَةِ فَقَالَ لَكُمْ دِيَانِ يَهُ وَاوْنِشَ بَیْنِ طَرِيقِ اسْتِ وَمَا أَمَلْنَاكُمْ مِنْ قَرَبَةٍ إِلَّا هُمْ مُنَادُونَ
 در تفسیر او بعد از استناد واقع شده نظیر آیه نرود و این آیه است وَمَا أَمَلْنَاكُمْ مِنْ قَرَبَةٍ إِلَّا هُمْ مُنَادُونَ
 و این هشام در معنی الیب در تفسیر آیه مبارکه یَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْبُوا بِلِطَانَةِ مَنْ دُونَكُمْ كَوْنٌ وَهَذَا
 فی تفسیر هذا الایة سهو فانه مثل ما لیکم فی تفسیر من دُونِکُمْ علی بطانته قاجابان خطا التهی
 فی تفسیر من دُونِکُمْ لایطانته فقد تم الایهتم چه سائل در سؤال منقطع کرده و این فخر راری اعتقاد صحت سؤال را نمود
 بطریق مکرر جواب داده و همچنین استنبای را بر حیان روایت کرده که در سوره انبیاء تفسیر لفظ نرود
 بعد از قول تعالی وَتَقَطُّوا أَنْفُسَهُمْ بِهِنَّ و حال آنکه نرود این سوره نیست و در سوره مبارکه توبه
 در آنجا است تفسیر این لفظ شده و ساقی و شهاب الدین طبری نیز بر یک و تفسیر خود این استنبای را نمود
 و غرض این هشام از این که بعد از اثبات سوسو بر حیان کویده و تبعه حتی فی هذا السهو و جلان تخصص فی تفسیر الایة
 این و مفسر است چنانکه دینی تفسیر در حاشیه خود ذکر کرده اند و هم بر حیان در پمان معنی ان را نموده
 زنجری و شکرین برای ان را نموده و زیاده بر تکیه معنی تکیه ثابت کرده اند و گفته اند از ان را نموده و غیر از تکیه
 که نام و عموم حرف را نموده است معنی نسبت نیز ستافیکرد و چنانکه در کبر و قلما أَنْ جَاءَتْ
 دُشْنَا لَوْطًا مَبْنًیْ هِمَّ از آن حرف را نموده چنین مفهوم شود که مبنی رسل بسبب اسباب لوط که دید و در آیه
 وَلَمَّا جَاءَتْ دُشْنَا لَوْطًا مَبْنًیْ بِالْیُسْرِیْ قَالُوا مَلَأْنَا سِیْ سَعَادًا وَنَحْنُ دُشْنَا لَوْطًا مَبْنًیْ
 از مبنی ایشان سبب نبود بماند و در اصل تفسیر ابراهیم استنبای و غلط افتاده زیرا که کلمه لایا جبهه مبنی میهنم

أَبُو حَنِيفَةَ غُفَاتِي

١٤٠

ورايه واحد يا دروده و اين صحيح نيست چرا كه در سوره عنكبوت هست بركله و لما استلح يا قد صورت ياد الى حين هست
 وَلَمَّا جَاءَتْ دُسْلَانُ ابْنِ أَبِي هُرَيْرَةَ بِالْبُشْرَى قَالُوا قَالُوا سَلَامًا قَالَتْ سَلَامٌ سَلَامٌ
 بِيَكُونُ هَيْتَ وَكَذَلِكَ جَاءَتْ دُسْلَانُ ابْنِ أَبِي هُرَيْرَةَ بِالْبُشْرَى قَالُوا قَالُوا سَلَامًا قَالَتْ سَلَامٌ سَلَامٌ
 و از آنجمله سوره صاحب تخميس است و از احسن و بديع است و در بحال و كلام بر خلاف مقتضى ظاهر كه گفته
 الْفَيْسُ عَنِ الشَّقِيلِ لَفِظٌ مَا جِيءَ بِهَا عَلَى تَحْقِيقٍ دُقُوعٍ وَخَوْفٍ وَنَوْمٍ يَنْفَعُ فِي الضُّوْرِ وَصَمْعٍ مَرَّتَيْنِ إِلَى السَّمَاءِ
 وَمِنْ فِي الْأَرْضِ و حال آنكه آيه ساكنه كاي فسخ قطع است و از جمله سوره اي فطوى و سوره اي هم بر بركه و نادر و در
 احوال محمد كرميان تا جاست كه در آيه و اما في حال نزول در ثبات است كه در آيه و اما في حال نزول در ثبات است كه در آيه و اما في حال نزول در ثبات است
 و حال آنكه آيه در سوره حمد است بِيَكُونُ هَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ جَبَّارٌ عَلِيمٌ بِيَكُونُ هَيْتَ بِيَكُونُ هَيْتَ بِيَكُونُ هَيْتَ
 اخبار و عظمت تراجم محمد بن و آثار كه در طي عناوين اين در هياون در هياون سيجو كه زير نيست امر اجازات آيه
 و استجازات تا ميده است خصوصاً در شرح احوال مساعرين و در هر مقام از نقل عبارات شيخ و شاگردان ایشان
 با دقت تمام و حتى بجاى تسامح جتن روا نباشد رعایت آيتم را انيك بصورت استجاز ذكر كرده و بعدى صلاح آيه
 صفدى نيز او كسل داشته پير و ازيم پس از نقل عبارات حاصل ترجمت و صورت جواب و اجازت بعد از آن
 اسامى اساتيد و عبادن پادريم صفدى كويد بن از در استند عاودت است و ابوتان و ششم الْمُشْتَوَّلُ
 مِنْ اخِيَانِ سَيِّدِ الْأَنْبَاءِ الْعَالِمِ الْعَلَامَةِ لِسَانِ الْعَرَبِ رُجَّانِ الْأَدَبِ جَامِعِ الْفَضَائِلِ
 عِنْدَ الْوَسَائِلِ الشَّائِلِ حُجَّةِ الْمُظَلِّينَ زَيْنِ الْعَالَمِينَ قَطِبِ الْمُؤْمِلِينَ أَفْضَلِ الْأَخْرَجِينَ
 وَارِثِ عِلْمِ الْأَوَّلِينَ صَاحِبِ الْبِدَائِ الطُّوْلِ فِي كُلِّ مَكَانٍ صَبْرٌ وَالْقَضَائِفِ الَّتِي تَأْخُذُ بِهَا
 الْقَلْبُ فَكُلُّ ذِي لُبٍّ إِلَيْهَا شَقِيقٌ وَالْمُبَاحِثِ إِلَى آثَارِ الْأَدْلَةِ الَّتِي رَاجَحَهُ مِنْ مَكَانٍ مَا كُنْهَا
 دَقِصًا وَابْدِيَهَا الْحَاجِحُ مِنْ مَوَاطِئِ بَوَاطِنِهَا كَشَافُ مُضَلَّاتِ الْأَوَائِلِ سَنَانِ
 الْعَايَاتِ قَصْرٌ عَنْ شَيْئِهَا سَحَابٌ وَأَثَلُ فَارِعِ هَضْبَاتِ الْبَلَاغَةِ فِي اجْتِلَاءِ اجْتِلَاءِهَا
 وَهِيَ فِي مَرَامِ قَدْ هَامَا لِبَيْتِهَا الْفَضَاحَةِ فِي أَقْضَاءِ أَقْضَابِهَا مِنْ فَوْقِ فَرْقِهَا
 حَتَّى أَنْ يَبْرَاهِينَ وَجْهَ حُورِهَا لَمْ يَطْمَئِنَّ مِنْ لَدُنْهَا وَلَا جَانٌ وَابْدِعْ خِيَالَ الْقَطْمِ وَتَرَا
 فَضْلَ الْفَنَانِ فَوْنِهَا يَدِجَانِ ابْنِ الدِّينِ لَيْسَ خِيَانٌ لَا زَالَ مِثْلُ الْعِلْمِ بِحِيهِ وَهَلْ عَجِبَ
 ذَلِكَ مِنْ أَبِي خِيَانٍ حَتَّى يَنْتَالِ بَنُو الْعُلُومِ مَرَامَهُمْ وَحَلَامَهُ دَارَ الْمُنَى بِأَمَانِ اجَازَةِ
 كَاتِبِ هَذِهِ الْأَحْرَبِ مَا رَوَاهُ قَسَمَ اللَّهُ تَعَالَى فِي مَدَنِهِ مِنَ الْمَسْنَدِ وَالْمَشْفَافِ
 وَالْبَيْتِ وَالْجَامِعِ الْحَدِيثِ وَالْقَضَائِفِ الْأَذْيَمَةِ نَظْمًا وَشَرًّا إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ
 مِنْ أَضَائِفِ الْعُلُومِ عَلَى اخْتِلَافِ أَوْضَاعِهَا وَتَبَايُنِ اجْنَابِهَا وَأَنْوَاعِهَا مَا
 نَلَّاهُ بِلَادِ الْأَنْدَلُسِ وَالْأَنْدَلُسِ وَالْأَنْدَلُسِ وَالْأَنْدَلُسِ وَالْأَنْدَلُسِ وَالْأَنْدَلُسِ

ابو حنیفہ غناطی

141

وَالْبِلَادِ الْحَاضِرَةِ وَغَيْرَهَا مِنَ الْبِلَادِ بِقَرَأَةِ آدَمِ نَجَاعِ آدَمَ دَلِيلُ آدَمَ جَزَائِرًا
أَوْ غَايَةِ كَيْفَ مَا نَادَى لَكَ الْبَيْتُ وَجَزَائِرًا مَا لَمْ آدَمَ اللَّهُ إِذَا دَانَ مِنَ الْقَضَائِفِ فِي الْقُرْآنِ الْعَلِيمِ
وَالْعِلْمِ الْحَدِيثِ وَالْآدَمِ وَغَيْرَهَا دَمًا لَمْ يَنْظُمِ وَيُتَرَجَّمُ جَزَائِرًا خَاصَةً وَأَنْشُدَ بِحُجَّةٍ مُضَافَةٍ إِلَى
الْبَاقِ وَأَنْشُدَ جَزَائِرًا خَاصَةً لَمْ يَنْجِدْ ذَلِكَ عَلَى دَائِي مِنْ بَرَاءَةٍ وَجَوَازٍ مُتَعَمِّقًا مُنْفَصِلًا أَنْشَأَ
بَنِي إِسْرَافِيلَ كَفُوَ وَفَعَلَ بِالنَّحْوِ حَرْبًا سَتَرْنَا وَبِوَارِثَةِ مَوَاقِفَ تَمَازُجَ رَابِعًا يَزِيدُ مِنَ الْقَلِيدِ
وَزَيْبِ حَجِّ سَبَاطِ مَجْدُودِ وَنَدَانِ رُزْدِ أَمَلِ مَرَامَتِ سَاحِرِينَ وَارِثَةِ وَتَمَنُّدِ أَوَّلِ بَهَانِ اسْتِثْنَاءِ كَرَامَتِ كُنْهِي
مَشْكَاتِ عِلْمٍ بِطُولِ الْفَرَاخَةِ وَرُشْبِكَةِ لَاتِ مَصْنُوعَاتِي وَلِبَاسِ دُخَسْتِهِ بَنِي لَافِلِ رَاجِحَةِ كَيْسَرِي رَاجِحَةِ كُنْهِي خَلِيَا
بِرَافِغَتِ حَيْدِ دَمِي نَوَازِشَارِ وَتَجَسُّسِ كَاهِنِ كُتُبِ الْفَرَكَكِ حُظْرَتِهِ وَازْدَوِي سَوَارَتِ مَعْلَمَاتِ تَدَارُجِ پَرْدَةِ اسْتِثْنَاءِ
بَرْدِ مَشْتِ وَدَرْمِيدَانِ سَابِقَتِ پِشْتِ زَانِ نَصَابِ بِنَالِ نَوَاشِشِ فَرُودِ كَدِشْتِ بَرِئِي نَظَارَةِ سَخَنِ بَرِشْتِ هَائِي بَاغَتِ
مَعْرُودِ فَرَمُودِ وَتَاجِ هَائِي نَصَابَتِ زُفَرِ قَدِيرِ بَرِ بَرْدِ وَازْدِجَاتِ بَرَاغَتِ بَرِائِي پَادِ وَدَرْدِ كَرَادَمِ وَپَرِ
كُشِ بَاهِنِ مَقْرُوفِ وَحُرَّانِ آنِ نَظَرِ تَوَاضُعِ نَوُودِ وَازْدِجَاتِ سَخَنِ بَاغَمَائِي شَبَابِ وَكَرَارِ سَتِيدَانِ لَمْ يَحْجِكِ رَا بَرِئِي فَرِغَتِ
بِطَاهِرِ بَنِ شَجَارِ دَمِ رَسْمِ بُدِ سَوَلَا نَافِثِ رَدِّ بَرِجَانِ كَا لَسِدِ دَانِشِ رَا جِسْبِ نَامِ نَوَاشِشِ مِسْ زَمَرَكِ حَيَاتِي جَدِيدِ
بِحَقِّدِ انبَاءِ عِلْمِ وَطَلَبَانِ فَنُونِ رَا جِدَالِ تَعْلِيمِ وَتَرْبِيتِ تَعَامُدِ دَانِي خُودِ سَنَدِ رَا سَايِدِ جِينِ سَنَدِ عَامِيرِ وَدَرْدِ كَرَارِ
اِبْنِ حُرُوفِ رَا جَزَائِرَتِ وَدَرْدِ تَاخُورِ وَدَرِ مَسْطَاشِ كَرْدَانِ وَكَلَكِ سَتِيدَانِ مِی مَسْطُومِ دَانِ وَبَرِجِ وَسُتُورِ آنِ
اسْتِثْنَاءِ رَا قَاتِ مَرْوِيَاتِ وَارَا زَا سَايِدِ اخْبَارِ وَصَفَاتِ اخْبَارِ وَبَسْنِ تَاخُورِ وَغَيْرِ رَا وَايَتِ تَامِدِ وَازْكَتَبِ اَدَبِ
وَدَاوِیدِ عَرَبِ وَهَسَانِ عِلْمِ وَفَنُونِ مُتَعَمِّقِ انْجَرِ رَا دَرِ فَكِّ اَنْدَلُسِ وَطَاوِافِ قَرِیَةِ شَهْرِ سَكَنْدَرِیَةِ وَیَا سَعْدِ وَطَرِ
مَجَازِ رَحْمَتِ رَا وَايَتِ افْتَادِ خَرَادِ بَرِ سَتَادِی قَرَاتِ فَرُودِ وَیَا دُشِیخِ قَوْمِ اسْتِثْنَاءِ فَرَمُودِ وَیَا زِدِ دَمِ مَجْمُوعِ
فَرَكَشِ بَشَدِ مَعْدَرِ اَجَائِرَتِ تَعْلِلِ نَجْمِ دَوْنِ كَحَايَتِ بَارُودِ وَهَمِ كُتُبِ وَجَمَاعِی كِه خُودِ كُنُونِ نَجْمِ تَقْصِيفِ اِرَاغِ صَابِ
وَاقَامِ عِلْمِ بِرِ دُخَسْتِ اَز تَقْرِیرِ قُرْآنِ اَحَاوِثِ رَسُولِ وَشَبَابِ دَبِ نَقْلًا وَتَرْجُمَانِ رَحْمِیَّتِ رَوَايَتِ وَهَشْتِ بَاغَمَائِي
خَاصِ بَرِئِ سِپَاسِ آوَرِ وَاسَامِی تَا لِيَهَاتِ سَامِی عِلْمِ خُودِ رَقْمِ كُنْدِ وَبَرِجِ عَقِيدَتِ بَرِجِي اَز شِیخِ مَجْمُوعِ بَاوِشِ
عَامِ كَرَمَالِ تَقْصِيفَاتِي جَدِيدِ كِرِپَسِ پَدِ آوَرِ وَزَمِیدَانِ چُونِ اَبْنِ بَا بَرِجَانِ وَرَسِیدِ بِكُتُوبِ بَاغَتِ اسْتِثْنَاءِ
كَوَارِثِ زَبَانِ وَیِی عِلَامَتِي هَسْتِ وَازْدِجَاتِ نَقْشِ آتِشِ اَوَزَا پَرِخِ وَادِ اَعْرَكَ اللَّهُ تَلَكَّنْتَ بِاِنِّانِ جَبَلَا
خَالِكِ اَبَدِثِ مِنَ الْاِحْثَانِ جَزَائِرًا وَبَا بَالِثِ وَصَفِ مَنِ هُوَ الْقَتَامِ بِلَظْنَةِ النَّاسِ سَمَاءِ
وَالشَّرَابِ بِجَبْنَةِ الظَّلَانِ مَاءِ يَابِنِ الْكِرَامِ وَاتِ اَبَصِرِ مَنِ شِمِ اَمَعَ الرُّوضِ النُّصْرِ مَعِ الْهَبِشِ
اَمَّا اَعْنَتُكَ خُضَائِكَ وَقَوَامُكَ وَمَعَارِفُكَ وَعَوَارِفُكَ عَزْفَتُهُ مِنْ دَامَا وَتَرِيَةِ مِنْ بَلَا
لَقَدْ لَبِثُكَ الْمَهَارِدُ مِنْ نَوْرِ صَفْحَاتِكَ وَتَاوَجَّتْ اِلَاكُوانِ مِنْ اَدِجِ نَقْشَانِكَ لَانْتِ مِنْ نَصْدِ
وَاشْتِدِ مِنْ لَعْنَتِكَ فِي الرِّوَايَةِ وَلِكُلِّ لَعْنَتٍ اَنْ تَكُ مِنْ مَطَارِفِكَ وَتَفْضُلِ مِنْ تَالِدِكَ وَطَارِفِكَ

ابو حنیفہ غنی

۱۲۳

ندایت اجند دار و در حق من غنی مجمل بر روی و غنی گرفت نمودی و در مقام قضا فی جزیل آوردی و پاک نغمه روی همانا
 کسی را چسب حسن بن خنیش سایش و روح کردی که خود بخوار است ولی مردوش آسمان پندارند و سرافرازی است
 و عطشانش آب بخار و باین الکرام تو خود از سر خدا و نه پیش پشی با وجود و مرغزاری خرم گیمای خوشیده و اچسب را که
 نتوان کرید آیتان کجالات چند و مزایای شمارت پسند نیاید تا که دست نیاز فرو کسی بر روی که خود از بیم و دانش
 بی و از انبوه بنات کمی بیش نیست بر هستی صفات و فقر فضائل تو فروغ بخش جانان و گمان آمد و فقیات نسیم کلمات
 و باغ جانیرا معطر داشته و تو را صیبت بنزد جع کفانی که مستعد طالبان و دستبند از هر پیش است و ذکر هفتاد و بار
 میر بیان روایات از یکی پیش برانرا از استجارت چون بنی منظور آن شد که بر سلیت این عنوانم از جابه غار فضائل
 خویش شریف شریعتی در پوشانی و از کس و تازه خود جملاتی اندک بی نیازم سازی و این گنم را در مصنفه اشتباه
 بدو ظهور بخشی و لسان از عقد و کلمت خلاصی وی و پای قدش بر افرازی و نام فضلش مشهور سازی و او را
 در حق تو از انجیح مسئول و اصناف مطلوب و اجابت دعوت و قبول استجارت کزیر نباشد چه بنده و ماحصیان خواج
 خوش نود و منت خاوه و رادوری نداده احسان جستن نباید علی آنچه ترا اجازت بخجیم و حضرت دادیم که تمامت انچه
 من از شیخ و اساتید خویش بجزیره اندلس و دیار افریقیه و بلاد مصر و اسسار حجاز و جزآن فرار کردیم چه پیشینی قرائت نمود
 و یا از محمدی استماع کرده ام و یا از دست مصنفی ناخوذاشته ام تباهها از من و ایت کنی انچه از آنکه روایت من بر سل
 مشافهت باشد و یا بعنوان کتاب و یا بر آئین و جاد و تب جمیع انچه را که خود در نه استند فاطلب داشت بودی از روایات
 و مصنفات و محقرات و محسوسات و ثقات من فلما و شرار و ایت های از روایات من کلام احد مجید است که فقر است
 هفتکانه ترا و سبده بر جبین از متریان بخوانده ام فضل پیشان خرا الدین ابو الفکار میثی است و او و پسین مقرر می باشد که از
 حمید بر استادگی شیخ ابو الجود طاووس نمود و دیگر از روایات من صحاح شریف و کتاب متفق و مسند ابن حمید و مسند دارق
 و مجلساتید و اشیاغی که من استماع حدیث از ایشان کرده ام قریب چارصد و پنجاه محدث باشد و کسانیکه را اجازت
 روایت بخجند و از جامع بیار و مردمی شمارند از اهل حشر و خطاه و شهرت و دیار افریق و ملک مصر و بلاد حجاز
 و قاک عراق و ارض شام آنقدرست مصنفاتی که تا بدین تاریخ تعلیم من نگارش یافته بدین شرح است ابو الجود طایف
 علاء مرقی و در شیخ اخبار ابو حنیف چسبن گوید که آن وانی و در کار و خرمی است ستاده به نصار و آن و خرازمحدث
 محمد خویش و فاضل خواتین اندلس بود و مدتی در نزد پدر خود و عیسون ابواب و اشتغال حدیث اشتغال حسب از پسین
 از فلما مغرب زمین نهاد ابو جعفر بن زبیر اجازت یافت و برخی از متون علم تحوین فقه اقلب خط نمود و آنکه بزیارت
 بیت ابره شافت و در آن ارض مبارکه خدمت یکی از شیخ خویش که نامش در کتب تراجم مرتب نظر رسیده بر سید و از
 او اخذ حدیث کرد و جسم اخباری چند از روایات و محفوظات خویش در آنجا روایت نمود و از افراد نوخود اعیان
 لایق یافت ابو حنیف را با وی ملاقاتش بدید و در تجدید روح او بی محتان میرانده و بر پشش جان ویرا ترج و عزیت
 بنهاد و وی گفت لَکَ اَخَا و جَا کَانَ مِثْلَکَ یعنی کاش برادرش جیان در مراتب کمال بر مثال وی بود

ابو حنیفہ غنی الحنفی

۱۴۴

معدی کو یہ ابوجیان در وصف فشار مر اخبار کرد که او در فن حدیث خود جزوی قیفت نود و دو صنعت اعراب بر کمال کرده و کو یاکنتی فشار در نظم اشعار نیز اقتدای دارد و در حال افتادہ منقالت در شهر جادی الاخری از سال هفتصد و سی و هجری از جهان در گذشت و ابوجیان خود بنوعی در قیاسات بود و از هلاک فرزند جمعی بنسبت غمناک ماند و یکس گشت و بی مشایخ و مشایخ کرد و بد و بخت ملک نام کرد و انوعه خود بر سر بر و بر نصیحه کرد و او را نو اندام این اظهار توجع و تحسین و بد و بد گشت که بر خلاف عادت آنکس و بر اخصت بخت که فشار در وائل شهر قاهره بجا که سپار و کلت ناصر در حق می افراغ خشم و شفقت بظهور آورد و سئو شس ترین قول نمود پس ابوجیان جب فرزند بخت که او را در بر قوت قاهره بود و فون غنی بخت در کنز قبر دی بقیع گشت و در ایندیکس آئینش نکرد و جز شرط عداوری و سکواری بکلیش نشاخت شیخ صلاح الدین من بیکم وفات فشار در مدینه رجب وقت داشت چون خبر انتقال او شنودم مرتباً نذر نبر و دم و بخت سیرت سراسر ابرار

در مطلع آن نظم بدیع امین و دبیت آوردیم
بکنایا یالین علی نصار قَبْلِ الدَّمْعِ فِي الْحَدِيثِ جَارِ
فَيَا اللَّهَ جَارِيَةً تَوَلَّتْ قَبْلَكُمْ مَا بَادِ مَعْنَا الْجَوَارِ

یعنی در وقت فشار روید و ابکار خون کر سبت و دل سر شک برد و کند و روانه نمود و خدای راست که جاریه در گذشت و در میان جاریه از چشم چشم بگشود ابوجیان با در نظم شاعر طبعی سرش را برود و از نتایج حافظه خاری سرب و یوای محض نظر رسیده است و در میدان برستی که توسن طبع را جولان کردن سر بوده کوی ساستت از سخنان سب بر بود و در فن توشیح که کوی شاعر اندلس را بدان صفت بیخ ساقه قصاصی است تغزلات لطیف پر دانه از آنجمله بدین سر شمع که در حق مجوی است که ما بنام سنی بخت ابوالفرج رده اکتفا مائیم

خَالِدٌ فِي الْأَهْلِ الْأَنْثَى لَوْ زَالَا لَانَ فِدْعُدَا
رِشَاءُ فِدَا تَهْ لَلْوَر قَمْرٌ مِنْ صَبْغٍ شَعْرٍ تَعْرِفِي فِدَامَ دُرِّ
جَالِ بْنِ الدَّرْوَالِ لَعَسَ خَرَّةٌ مِنْ ذَا فُتَاهَا سَكْرَا
دَجَّةٌ بِالرِّفَامِ كَلَّ وَدَّةٌ بِالْحَدَامِ نَجَلْ كَحَلِّ بِالْعَيْنِ أَنْ كَحَلْ
يَا لَهَا مِنْ أَعْيُنٍ نَعَسَ جَلَبْتُ لَنَا ظَرْفِي سَهْرَا
مَدْنَايَ عَنْ مَغْلَبِي مَا أَذِيقَالِ الذَّالِ الْوَسْ
نَفْوَادِي جَذَرَةُ الْعَبَسِ وَبَعْنِي الْمَاءُ مَنْجِدَا
فَدَا تَا اللَّهَ بِالْفَرَجِ أَذْنِي فِي أَوَالِ الْفَرَجِ كَيْفَ لَا يَجْنِي مِنْ الْوُ
غَيْرَ لَوْ صَابَهُ نَفْسِي ظَنَنَهُ مِنْ حَرِّ شَرَا
نَصَبَ الْعَيْنِ فِي شَرَا قَانَتْ فِي الْقَلْبِ لَمَّا
أَجْنِي مِنْ أَرْضِ أَنْدَلُسْ قَرَاخِي لَهُ فَتَكَا قَالِي يَوْمًا وَفَدَا
مُخَوِّصَةٌ تَعْنُو النَّصْرَا

ابو جابر غزالی

۱۴۵

بنی انکس که مرادش آنجوب باریک میان می است آدمی اگر اکنون بدو نظر کند خود این شیفته را معذور دارد و آدمی آه و بیهوشی است که چشم حیرانه اش پارسه و شاد نهالی که از فرارش قری به خنده واهی تا بان که از سحاب برش فرو رانیده اند از او را بدین شکست ازان خوشاب است یا در نیاب از نیسان در دندان و سگر لبانش پاره کوارا بهشت آید که هر شیوار از آن نبو شد خرد و دانش را بدو و گوید آید این لرزه صبرین است و با فقر کسات و این زلال و دزدان است یا طاعت و انکین و این کل خسار است یا رکت و فعال و این گونه سر است یا سیاهی چشم یا عجب از آن دیده خواب آلوده که سخت از دیده من خواب رزیده از آنگاه که چشم گریانم جمال درخشان ندیده و از آنکه دیدگان سج لذت خواب بخشیده و در روزگار محنت می بردار کشیده شکفتا که از اثر شیفگی و دو بهتای مستی و در یک سیکر فراهم شده تکی شعله اش است که از دل من می زباز کشد و دیگر خوشاب که از دیده کام می فرویزد و برستی که مرا کشایش کار به انگاه و مرزوق کرد و دولت وصال اقبال نماید و آنجوب میریم بکار ترشید آمانه خوابان که در خط خاطر من خیمه حسره گاه برافراخته و در میم قلب سوزانم منزلی جاود ساخته خود به آنجه از من می گیران است که درین عادی شش هم آتش سوزان است اگر از من نفسی براندام کسی فرارسد خود آزارش را به ناپسندار و کوفی از آن و در کس فغانش ظاهر و لرا دمی نهاد و درین جلیش از آتشینه آرا دمی نفس ندکی که شمار ساخت روزی آن تر پهر من با من بشکر خنده گفت ای پیر و انشد آید از سر زمین اندلس تا کت مصر می تباختی و عاقبت خود را شنید که اهر دنی ساختی مخطوات حکیمانه می ورنده نصیحت زده و از نو ادب بسیار است از آن جمله این چند بیت

بیت افتاد

اِرْزَنْدِیْنَ الدُّنْیَا اَنْلَا تَاوَلَا لَعَابَهُ مَطْلُوْلٌ مَوْطَلُوْلٌ
تَاوَلَا وَاَقْرَانُ وَتَفَرَّقَتْهَا وَاکْثَارُ الْاَحْوَالِ حِلَالُهَا

بنی مراد زندگانی این سرای سستی خفته امیج را نیست و آن سر امر هر چه سید و بخور و انتهای مطلوب فوق مراد است نخست لسانی فصیح که پیوسته با قوت قرآن مجید و قرانت فرغان مجید اشتغال جوید و دیگر نفسی عقیف که با وسوس شیا فلین شهوات این بقوی شمار سازد و دیگر نفسی سدام که بر بوطبت پرشون نیکو دلی کرد

أَمَّا أَنَّهُ لَوْلَا تَلَاذُّلُهَا فَتَهَا رَبَّائِي أَنَا فَوْزٌ مَبْهُوْلٌ
تَمَنِّيْتُ إِنِّي لَا أَعْدُو إِلَّا خِيَا تَكْفُرُ أَتَقْبَلُ وَتَخْجَلُ سَعِيًّا
وَمِنْهُمْ صَوْنِي النَّفْسِ عَنْ كَلَامِ لَيْتِمُ فَلَا أَمْنِي إِلَّا بِإِيَّاهُ مَيَّا
وَمِنْهُمْ اخْتِلَافُ الْخَلْقِ فِي الْوَلَدِ لَوْ مَنَّهُ الْخُتَارُ وَاسْتَعْلَى الْإِيَّا
أَتَزَكُّ نَصًّا لِلرَّمْلِ وَفَقْدَ بِيْخُصِّ لَقَدْ بَدَلْتُ الْفُغْلَ

بنی که در این دار فانی مراسته خیر میسر نبودی هرگز زندگانی دنیا نخواستی یکی رجاء و تکیاری توبت و فوز نداشتی که اگر نه امید ادراکت این سعادت بردمی التبیحات برکات تربیت مداومی و دیگر گفت بهنگام طبع و میانه نفس

ابو حنیفہ غفرنا لہ

۱۲۰

کہ کہ مراد دایم سبذال بر ذلت سوال میکنیدی بر آئینہ مرک خود انجست و مطلب است و دیگر نیت تحصیل اخبار رسول و مدارک احکام شرعی است بر حالتی که مردم روزگار پرست پیغمبر بخار گنبدار گداشته اند تکالیف مکلفین و احکام سید المرسلین را بر این دو لایق از قیاسات باطله دارا و فاسد و خویش قاست نمودن گرفتارند آیا نفس بد نبوی میکند اید و طریق متابعت شخصی را بسیار دید ما فضیلت را بر بردش و اختیار کنید و خطا را بر صواب

و حسان بنید

لَقَدْ زَادَنِي بِالنَّاسِ عَلَى الْخَلْقِ
وَمَنْ جَرَّبَتِ الْآيَاتُ مِثْلِي تَعْلَمُ
وَأَيُّ وَفَّاءٍ لِي مِنَ النَّاسِ
لَكَ أَتَبَعِي وَمَطَايِحِي نَعْتَمُ
سَادِهِ حَقٌّ لَا أَرَى لِي حِصًّا
وَأَجِدُ حَقِّي لَا الْآيَاتِ مُفْتَمُ

یعنی تجاری که بر آتی مراد باره مردم روزگار حاصل آمد بر دراتب معرفت و خبرتی که بدیشان دیشتم پیروز و دیگر که زانده چون من پیاز ماید آنچه من آموختم ام پاموز و ازین مردم امید راحت بودن و طلب آسایش نمودن چنان است که کسی در میان ناچشم ناز نفعیم خواهد عقر سبب خلق چنان ترک گویم که در مقام جهان یک آشنایم و سازنجی با انسان کریم که پس بکارم تمام سپشتم

وَوَهَّدَنِي فِي جَعْلِي الْمَالِ إِنَّهُ
إِذَا مَا أَنْتُمْ خِدْنُ الْفَتَى فَارْتَمِلُوا
فَلَا دَوْحَهُ يَوْمَ الْأَحْزَابِ
وَلَمْ تَكُنْ بِجَدًّا وَلَمْ يَكُنْ جَدًّا

یعنی من از آن ترک دنیا گفتم که خود بدیده تجرت و اعتبار خرمیم که انجام کرد و درین اموال با عاز رسیدن با مال همه دش آید قبی مرد از منم که در اکسار زو خافش پایان ال با فسران اجل یکبار در رسید نه در این سرای ارض جمع حطام رودی تناسلی نمود و نه پس از ترک زانی خوش و پا دوشی نیک اند و ختن توان است

أَتَخَذُ دُجَى مِنَ الْإِنْيَامِ بِالنَّاسِ
وَسِيرَتِ الْبَيْتِ حَقًّا لَا أَرَى
لِمَا غَنَيْتُ مِنَ الْإِيكَامِ بِالنَّاسِ
بِنَاتِ فِكْرِي كِبِيٍّ مِنْ جُلَايَةِ

یعنی از آن روز که مرا مقدمات رجاء ترا کران چند از داندان کیاست خبر ناس و نوبی پی پیجید روان خود را از رنج لغت مردم آسوده داشتن گرفتم و در کج کلای خویش از دواجسم و جرد و شیرکان انکار و ادوات کتب

همیشه بخندیدم

خَلَقَ الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ
كُلُّ عَضْوِفِهِ نَافِعَةٌ
مُنْجٍ دَلَا وَفَقْدَ غِنَى
مَنْ يَتَمَنَّى مَنَافِقَهُ اسَى
بُؤْجُودِ الْآهْلِ وَالْوَلَدِ
عَيْنُ عَضْوَصَتِي لِلْآبَدِ
وَفَرَاخَاتِهِ الْعَدَدِ
أَوْ يَعْشُرُ الْفَالَاةِ نَكِدِ
مُنْجٍ الْفِكْرِ وَالْجَدِّ
خَاشٍ فِي أَمْنٍ فَتَنِي عَزَبِ

ابو جعفر عیسیٰ بن ابی طالب

۱۴۲

بنی این بود و جمال و فرزندان پرور و در پیشگاه کرامت است از اقام و اعضا هر یک را که بگری
 نافع بود مذمت بنی که مخصوص کسریان ایم و زبان جاوید از آن پدید آید آن عضو آرد و نیت و غاری است
 و بدن ثروت و توانگری بی جزا از پیش آن عضو بیرون آید که هر یک بر دو کام انسانی پانده و جادو است
 زهر آلود دارد و اگر زنده کی یا به بیچاره یا به درختا پوی زنده گانی او کوشد تخت آن جوان و عذب کرد و آن
 و توانش از چنین بیخ و بیخ این ماند و روح و پیکرش از طلب عاش سکن معاش براحت گذراند هم این ترزا
 که بدست سبک و لطافت اسلوبیای تشویر قیامت غریب این تازی است تا بود سنی بیع و نقطه شمع
 بر انجشت نحر است ان ساج کار خازن جسم باشد آمد

وَصْنِيحُ حَقْنِكَ اَمْ تَقُوْذُ غَفَا	وَتَوَجَّهْتَ اَمْ تَقُوْذُ نَارَ
وَمَنْ يَشْفِيكَ اَمْ نَارُ بَيْتِكَ	وَمَنْ يَشْفِيكَ اَمْ نَارُ بَيْتِكَ
فَدَا لِقَاؤُكَ قَتْلَهُ الْاَبْنَاءُ	فَدَا لِقَاؤُكَ قَتْلَهُ الْاَبْنَاءُ
اَعْطَى حَيَاةً فِي سَكُونٍ وَفَادَ	مُضَاهَاةً حَيَاةً اِذَا نَاطِقُهُ
مَنْ مَرَجِسَ مَعَ وَدَّهِ دَهْلَا	فِي رَجَبِهِ دَهْلَا دَقُضَ نَجَلُهُ
فَادَا مِنْ اَمْنٍ شِجَاعُ حَذَا	خَانَ اَفْطَانُ الْوَدُوْغِ وَفُتَا
لِيَدْنِ شَهْدَا رِبْعَةِ الْمُعْطَا	فَكَمَلَتِ الْعِلَالُ الْمَذَارِبُ حَيْدُ
قَوْضَى بَيْنَ الْوَدُوْغِ وَالْاَسْأَلِ	وَتَجَدَّ نَارُ حَمَّةٍ وَوَدَّهَا
وَالْمَدُوشِي فِي جَنَّةٍ فَرَا دَا	كَمْ اَزَادَتْهُ مَوْلَا وَحْشِي

بنی بر جانش مندر و زانت این نور جمال است یا شعله ناز و بر کس شهلاست این شور بیماری است یا سحر قیامت
 و این نسیم نجات دهن است یا شمیم شکتاب و این برق لعان دهن است یا شمع از خوشاب
 معانی حسن بکار و جودت موجود آمده و سنون گریه بی جگر بر خاطر کشوف افتاده و از نیرودی روی تو
 دام دهن است و جالت فتد دید و آغیزت خواب را چندان طالت شرکینی و انفعال باشد که چون کسی با
 سخن کنند از شدت حیا و فرط آرزوم دیده به هم بند و در طایث و تار فرو شود در آن صفوح خسار اولیا
 سگر نهایی کلزار از کس بیمار و کوه کلزار و رنگت بهار نمودار است از بیمم که میباید است نظاره
 کلی از لاله زار عذارش چیده گردد بر کرد و کشته پستان روی حایلی از خط و میدیه اش پر کشیده و سوران
 سبز پوشش باینک ز رشید و تبلیس از جای بچینه تا از آن بچین معطر و دفع خور و رکنند ولی شعله خسار
 زبانه کشید و آنگاه لاله زار زنده گانی را از آن لذت جادو دانی باز داشت زیارای راه در نوشستن
 باشد و ز نیرودی بازگشتن تا چند در هوای وی در عشق نهفته دارم با آنکه دو آه و سوز دل پرده از روی
 باز آخستند و از پنهان آشکارا ساخته علامه سقری گوید در تاریخ وفات استاد ابوجعفر این مردم سپا

ابو حنیفہ غفرنا لحی

۱۴۸

و مومنین ایسا اختلاف است جمهوری زائل مغرب فوت آورد و در سوای سال معتقد و چهل و سه از هجرت رسول آورد و در
 دلی اهل شرق آن و در واقع معتقد چهل و پنج هجری نگاشته اند و در این باب قول ثانی مقدم است چه این علم
 عظیم ایشان در خاک ایشان در گذشته صلاح الدین که خود از معاصرین و متبحرین اوست و از اکابر و دانشمندان
 بشمار رود و بیستین روز و ماه و شهر سال وفات و چهل و پنجین که در سلطان علی الغواشا ^{رحمته} الشیخ ابوالدین غفرنا
 خدمت هذا العلم مدلت نقادب الثمانین و سلاک من غرابه و عوامضه طرقا متشعبه
 الا فانی و لم یزل علی خاله الی ان دخل فی خبر کان و بتذکره حکایت بالاینکات
 و توفی و حمدا لله تعالی بمرله خارج باب الحجر بالظاهر یوم السبت بعد المصد
 الثامن والعشرون من صفر سنة خمس و اربعین و سبعمائه و دقین من الفد
 یعقوب الصوفیه خارج باب النفس و صلی علیه بالجامع الاموی بدمشق صلیا الفی
 یعنی حکمران فن نحو شیخ ابوالدین و انشد آفرینش است پس نام زید و عمر و بر زبان مران که با وجود وی از سب
 معارف کس سخن گفتن روایت قریب شاد سال از روز کار خویش در خدمت منحصر نمود و شعب مختلف
 و طرق تشتت انجمله با قدم خبرت ہی پیرو تارخت ازین سرای پیچی برود نام خویش در جریده گذشتگان آورد
 و از تلاش جهان ریت آرام یافت و این واقعه عصر روز شنبه بیست و هشتم ماه صفر از سال معتقد و چهل و پنج
 هجری در سرانیکه آن استاد را در خارج باب الحجر از شهر قاهره بود اتفاق افتاد و فردای آن روز در کمران خود
 که درون باب انصر است بنجا که رفت چون در ماه و ربع الاخر خبر فوت او بکثرت شام رسید مردم شهر دمشق در جایت
 اسوی انبوه شد و صفوف جماعت راست گردید و بر آیین صلوٰه غائب از ارض شام بریتی که در خاک صحر
 مدفون بود نماز گذار و ندبته کشوف با و که فقهاء شیعہ نماز بریت غائب را روا نمیدارند و از عاده شافعی و حنبلی
 می شمارند و دلیل این جماعت آنست که چون در سال نهم هجری پنجاشی که فرمان گذار ملک حبش بود جهان فانی بدو در
 رسول خدای با اصحاب فرمود امروز مردی صالح از جهان بریت بخیرید تا بروی نماز گذاریم یاران بر خو هستند
 و با آنحضرت از مدینه بخانه دی که در حبش بود نماز گذار شدند این خبر که مروی طریقین و سلم فریقین است
 بر جواز صلوٰه غائب شاه ی محکم و ولیستین باشد علما شیعی که سینه نماز از صلوٰه در اینگونه روایات بیان
 معنی لغوی است که دعاء نمودن باشد و از طرق اهل بیت اخبار چند برینجی که او آورده چنانست که در کتاب مسائل
 تألیف شیخ بر عالمی از محققین سلم با زمره بن الاکین علی الاختلاف روایتست که صادق آل محمد سلام الله علیه فرمود
 الصلوٰه علی المیت بعد ما یدفن انما هو ذخا عینی نماز بریت بعد از دفن نمودن عبارتست از آنکه در خاک
 دعا کند راوی گوید عرض کردم فالنجاشی فیصل علیه السّلام یعنی آیا رسول سربنجاشی نماز گذار و فرمود
 لا انما ذخا له یعنی فعل حضرت صلوٰه میت نبود بلکه در حق او دعا می فرمود و این فتوی غیر صلوٰه بر قبر است
 چه نماز بر قبر را جمعی از علما شیعہ تفصیلی که در کتب فقه سطور داشته اند خارج شمارند صلاح الدین این مرثیه را که

ابو جينا عجمي فاضل

١٤٩

جامع جلد مصطلحات سخا است و از تمامت برایش سر بر استیلازی بحال وارو در ثناء اوتیان سروده

مات أثير الدين شيخ الور
قدق من حزن يشيم الصبا
وقصا دحان لا يلبس بها
يا عين جودي الدموع التي
واجرح ما فاحلته شأنه
مات امام كان في علمه
أمنى منادي للبي مفردا
يا اسنى كان هدى ظامرا
وكان جبع الفضل في عصره
وعرف الفضل به برهته
وكان ممنوعا من الصرف لا
لا افضل الفضل ما بينه
لا بدل عن غنه يا لثني
له يدغم في الحد الاوند
بكي له زيد وعسر فسن
ما اعطى الشهيل من بعد
وجبر الناس على خوضه
من بعد لا قد حال تمير
شارك من ساواه في فته
دأب بى الاداب ايعسوا
والنحو قد صار الردى مخ
واللغة الفصحى غري بعد
تفسير البحر المحيط الذي
قوائد من فضله جمه
وكان ثبنا نفعه حجه
ودخله في منته المصطف

فاسمير البادق واستعبرا
واعل في الاستحار واستعبرا
رثته في الجمع على خرفه
يروي بها ما ضمه من شرا
قد افضى اكثر مما جتر
بري اما ما والورى من دنا
ضمه العبر على ما نرا
فما دى تربيه ضمرا
صغ فلما ان فضى كرا
والان لما ان فضى تكرا
ينظر من وانا لا حط عرا
وبين من اعرف في الورى
ففعله كان له مقصدنا
فك من القبر يتوق العرا
امثلة النور ومن سرا
فكم له من عسر سرا
اذ كان في النور قد استبحرا
وحظه قد وجع الفهمنا
وكله فن به استناثرا
بد معهم فيه نقايا التكر
والقرب للتصريف قد غرا
بلنى الذي في ضبطها نرا
يهدى الى وارده الجوهرا
عليه فها تعقد الخضرنا
مثل ضياء الصبح ان اسفرا
اصدق من نسمع ان خبرنا

ابو حنیفه عجلنا لہ

۱۵۰

لہ الا سائدا التي قد علك
فان تفلت عن سواي الدرا
ساروي بها الاضداد اجدا
فاجعلنا من طري
وشاعر في نظمته مغلغا
كحور اللفظ وكحبرا
له معان كلها خطها
لشي ما يرم في مسترا
افديه من ماض لا مر الرخ
من قبل ان ينشرا
ما بان في ابض الكفانه
من قبل ان ينشرا
نصاخ للورد له راحه
محي من قبل ان ينشرا
ان مات فالذكر له خالد
مسا بالثقباله بكر
جاد ثري دارا غيثا
توزده في حشر الكوشا
وصفه من ربه ربحه

حاصل مراد آنکه استاد عالمیان شیخ اثیر الدین برد و برک خویش بر وقت سیاحت بر سرک برافروخت و باران باران
یار ہیں۔ مگر ضمیمہ از این اند و عظیم تر از شد و از روز بدین هیچکای همراست طینور خوش اسکان در اقامت اوجان
خوانندگی آغاز کردند و بدین مرثیہ را نیزه آواز نمودہ سرائی بر کشیدند کہ ای چشمہ چشم چندان با شک مرثیہ کن
کہ سیلاب طاریت بر تریبیکہ کالسبد اثیر الدین فرا گرفته در پیوندد و آن خاک شریف سیراب نماید و بجای آب
بخون ہی چشمش کن در این واقعہ دلیل را اقتضای این است چه امامی در گذشت کہ خود بر مقامت و در ایہ
پیشوا بود و دیگرانش پروا نداشت کہ تار و پود او بدان از جسم سلاشی کند آن یکانه و در آن نذر داد چنانکہ
ہی در آغوش کوبش بخوابید ای افسوس کہ رافضی آشکارا در حجاب تراب پوشیدہ آمد بعد وی تمام نام
میج بود چون او در گذشت حضو و جوارش در ہم شکست شخص کمال کہ از وجود وی اشتہار داشت بر کمال گذشت
جای زہنہارش از طرق حوادث چنان امین بود کہ ہر کس بہ و پناہ بروی از لطف چرخ و صدہ سپہر محروس اندیشہ
در جمع ایناء فضل بدانتہا پمٹاند کہ کس را با وی در میج نمی جامدہ اشتراک بر جای نماند بدان القاب کرد
تقوی آورد در حق کس شایستہ نہ اند کہ کردار و چنان دستور ستیان بود و ہمیکہ او با خاک کرد و بر پیوست
رشتہ صبر و پیوند شکیب کیجست اشدہ نوحیت و جماعت معرین کر مین گرفتند پس از وی شہیل ابن الکک ہی
تقصید یافت کہ او طبیان تحقیق از تعاب آن کتاب ہی مشکلات آسان ساختی و مردم را بر حسب تجربہ خویش
برخوش کردن آن در یای شکر و دیر کردی و با متعال وی انکشاف مغلقات و دیگرگون گشتہ و طور مضطرب
دیگر بارہ بخایا باز کردید و چون را با جمیع ارباب فنون در صناعات ایشان شہرت است و بسیار از
علوم کہ دیر از آنہا ہیچ انبار نہ باشد آباء و کمال را چنان سزاوار است کہ در این اقامت ہی بچیند و آثار خوب
بچارہ از چشم نبیند برستی بدین مصیبت خود علم بخود گذشت و فن صرف مدح حوادث آمد

ابو الفیض المصنف

۱۵۱

دلت عرب بدین مردم ماهر و دانشمند کتاب بجز مکتوب کرد و در صناعات تغییر و دشت غنائش غواص خود را جوهر خواند بخشد
در بسیاری از خواص علوم و دقائق فنون معبر و مشا را بدیده بود و در ادق حدیث اسنادی بلند از مشایخ دانشمندی
که قهای افزوده و جنب آنهاست می نمود و چون آن سلسله روایات و روایات شایسته را بدید ایشا ترا با محدثین
محدثش گردانید آن مخور فانی و شاعر مطلق را باب الفاضل پیراسته است و معانی او است که بزرگ شتری برتری گردید
جامه فدای آن دانشور پادشاهی که بجنس از حال رحمت کرد و کارش استقبال کرد و سپیدی کانگانش بپزی سندس
مبدل گشت و دوران شبست باوستی که بسی تصنیفات و شت مصانعت نمودند اگر چه خود مرد دلی آتش با شربا و بد با زبان
فخران بچسب شام خوابگاه و فاکش سرب کنا و در حجت برود و کا و باور و در کوشش برودان پاکش مستدام باد

ابو الفیض الحائری المصنف

از انکا بفرجه مکه و از اعظم تجربین و فضلاست مولد و قشای وی بنیاد است و در جهان و یکجک فضایل و کمالات پر دشت
در بسیاری از علوم متعلقه نجوم گردید تا خود را بر سترلی مقصود رسانید و در آن فن اعلی مقام و مرتبته بی نهایت یافت
قلمای احکام گویند احکام و دلایل و قواعد نجومی را چنان عالم بود که هیچ کجی از احکام دوی در آن زمان تکلف نمودی و هیچ اختیار و
از اختیارات او را نتیجه حاصل گشتی و رواج شهرت و میت فضایل دوی با در کار انصار لدین الله غنای معارف بود
آورده اند که در سنه هشتاد و دو هجری سیاحت سید و برج میسران که یکی از مشایخ عراقی است قرآن گردن سب بر یک
ابو الفضل متبناط کرد که اگر آن سترانه تا پیر با خبر افتد از فوت و شدت غایب نباشد پس از دلایل خوبه و سایر امارات
بر این معنی خبرم کرد که با وی سخت زمین گیر و بحدیکه بسیار غایب است و در برج میسون روی بنده نام نهد و اکثر قصور و شسته
و اینچه حکم را تا بر جای نماند چنانچه چشم نمین در طوفان فوج کو اکب سید و یکی از مشایخ عراقی قرآن گردن و دنیا را آب
فرو گرفت و شد آنچه شد با هم چون این حکم از حکیم ابو الفضل در بغداد و سایر بلاد انتشار یافت پشتر منجمان خداوندان
احکام که در اصهار و کج بود و حکم در تبسج و انت بر آن داستان بکرای شدند و در کتب تواریخ مضبوط است که حکیم
او عبد الدین انوری اپور دمی نیز در جهان تاریخ همین حکم را کرده و بدان تاثیر قوی خبر داد و چون این حکم از حکیم
احمد الدین در مرد و سایر اطراف و شهرها گرفت اغلب از اعیانین و اصحاب احکام رای او را صواب شمرده و با القو
مقتضی شد و لاجرم شهرت آن حکم و شیخ آن خبر بطوری معتقد گردید که بنحیث آن سرزمین نبرد و وقوع آن حادثه و حد
آن واقعه متحد شدند و یکی ایشان را تصدیق کردند و لا شرف الدین عقیلی که از محول بنحیث است در آن زمان در مصر
ساکن و مردی ذوق انظر و صاحب الرای بود و بحسب بنحیث در حکم آغاز خلاف نمود و بر فدا احوال آنها شری بر گشت
و نظرائی که در آن قرآن کلی بان تاثیر مداخلت و مقاومت داشت بنوشت و خبر و دعوی ایشان و اثبات کلام
دلایل بسیار اقامه کرد که در انیم قرآن سید نبی نخواهد و زید تا چهر رسد که ریح عاصف عالم را زیر و زبر کند مع القه
چون از ابو الفضل و سایر بنحیث حکم شتاریافت و کوش زد و عالمیان گردید مردم سخت تبر سیدند و از برای جوش
در زیر زمین سید و ابا سافند که به آن مکانها پناه ببرد و هم مغارها اختیار کردند تا در آن دایره احوال و تعال

أَبُو الْفَضْلِ مُنْجِبُ

۱۵۲

دو پنجاه تن کشته بر حسب شیت کادور شب معهود و جزئی نمی نوزید که برکی را از درخت حرکت دهد و کوسند افتاد
پس روزی چو مرغی بنیله از خسته بود و در آن شب آنقدر با نوزید که آن چسب راغ خاموش شود با مقتضای احکام بحر الکلام
برنگو مناسب است که در این مقام با شمارایی تمام اسادت رود و در سده و صیت و پست و سه هجری الحتم باشد و قایم
نخ عموری را وجه است ساخته تجویر تسکیر تقسیم غرم و او بنحین آن سر زمین خالص حرکت را استخراج نموده از دلال علی بنیله
بخویند ملکه که در آن جنگ ابواب قوت سد و در ابواب نصرت سر کون خواهد شد بهر که طیفه از آن را داده و در سینه
گواه دارد و پای شکاوت در دامن بچید مستقیم سخنان ایشان را و قی متاده با نوزاده با دست حبت تقصیر را در حجت
بر خلاف عقیدت بنحین آیات نصرت و غفران هر گشت و سپاه طیفه را قی نمایان شد ابو تمام شاعر عربین بنحین
که رست تو بخ ایشان لب کشود و این قصیده را انشا کرد

الْتَيْفُ أَضْدَقُ النَّبَاؤِ مِنَ الْكَيْفِ فِي حَدِيثِ الْحَدِيثِ الْجَدِيدِ اللَّعْبِ

و اینجاست خدا تمام آن اشعار با ترجمه در شرح احوال ابو تمام خواهیم گذاشت با ترجمه چون در زمان معهود و بیوه دیو
و از احکام اصحاب تنجیم اثری بطور زیر رسید به اینجمله ابو الفضل و سایر بنحین شرمناک و اند و کهن کشتند و مردان بنحین
بر ایشان دراز نموده و ابو الفاعل بن علی الواسطی در آن یام چنین شعر را در گوشش از فضل بنحین نهاد که

فَلَا يَلِي الْفَضْلُ قَوْلَ مُعْرِضٍ	مَضَى حَاجِي تَجَاءَ مَا حُجِّبُ
وَمَا جَرَى نَزْعُ عَمَّا حَكَمُوا	وَلَا بَدَا الْكُوكُبُ وَلَا ذَنْبُ
كَلَّا وَلَا أَظَلَمْتُ خُكَا، وَلَا	أَبَدْتُ إِذْ أَمَرْتُ أَشْهُا الشُّهْبُ
بَقِي عَيْنَا وَلَيْسَ بَعْلَمُ مِلَا	بَقِي عَلَيْهِمْ فَذَا هُوَ الْحَبُّ
فَأَدِيمُ بَقْوَعِكَ الْفَرَادَا	طُرَا بَخِيرُ مِنْ أَصْفَرِ الْخَشْبُ
قَدَانِ كَذِبِ الْمُنْجِبِ وَبَعْدُ	أَيُّ مَقَالِ آتَوَا وَمَا كَذَبُوا
مَدِيرُ الْأَمْرِ وَالْحُدَادُ	لَيْسَ تَبْنِيعُ الْحَادِثِ سَبَبُ
لَا الشَّرَّيْ بِأَلَمٍ وَلَا زَحَلُ	بَانَ وَلَا ذُفْرَةُ وَلَا الْفَطَلُ
فَلْيَبْطُلِ الْمَدْعُونُ وَمَا وَضَعُوا	فِي كَيْفِهِمُ وَالْخَيْرُ الْكُتُبُ

یعنی زبان اعتراض منحصراً بر افضل جانمی بگوی که به جدی و رجب گذشته و آن حکم عجب بطور پیش و پشاد کن
و زید گرفت و نه که کوب و دزد و ذنب نمودار گشت نه قرص خورشید تیره شد و در شب و نیار که چه دید آمد گفت
آنکه تو در باره دیگران را آسینده خبر دهی و آن خبر را صادق شناسی ولی از تو قایمی که بر تو بگذرد هیچ خبر ندارد
و از احتشاف خطای خود آگاه نباشی خوشتر آنکه تقویم خویش در فرات اندازی و بهم سطرلاب خود در آنجا بخی نزاری
در سطرلاب بر بنحین هرگاه فاعده متصور شود آن است که خود از سطرلاب چوین بهتر است برستی چه خوب
دروغ بنحین فاشش کردید که ام حکم آوردند که در آن دروغ گفته ام و دم بخورد بهر امور چند و اندک است

زینت کوب سیاره آنها را در حوادث کون و فضا وسیع اثر نیست و از آنکه کم کم شیت از لی مثل گیر و تمام این اثرات
 سبع چنان متاثر شوند که جنگلی نمای محض گردند و نیست و نابود شوند از جریس و کیوان نام بماند و نه امید و قطبیت
 پس ملای احکام بر آنچه در کتب نگاشته اند خوشتر آنکه قلم مطلقان در کنند و تمامیت تقادیم و دفا تر تخیم با شش سوز
 مخفی نماند که محققین هر یوم در قایق شناسان اصحاب تجسیم بر آنند که آن سران از سبب سیاره بوده است و شرف
 که آن قرآن را در مساوی رطل دانسته اند از راه صواب دور افتاده اند همان خوشتر که هر کس طری این مسئله
 بر خطای قوم واقف گردد و قلم اصلاح در میان آورد و از عیب جانی و خورده گیری کناره گیرد و چنانکه این
 باغ اعدا و مینگاریم در زمانیکه مکرزاده دانشمند وزیر علوم و آستان طاعت ارکان محض اتمثال امرها و یون
 کتیدن سیم مکراف را وجه غم ساخت و خطا آورد بیجان با بنجام مقصود و سپر بود مدار السعاده و زنجار
 و اعدا نه شمشاه در آن بلد اقامت داشت از نکات تنافی و کرب غبت خاطر فضیلت و غایر و الا در این
 و تالیف کتاب ملک السعاده که همانا حکلی است مزین نجوم سعادت مشغول بودند و چون اسباب تالیف چنانچه
 باید و شاید فراهم نبود در مسئله قرآن ستمه بر کتاب عقد العلی که در تاریخ کرمان است اعمدا حقه قرآن را در مساوی
 رطل دانسته اند در این اوقات خجسته آیات که حسب الامر المقدس الاعلی این مسائل شریفه و مطالب عالیله طراز ادراک
 و زبور اطلاق میشود مکرزاده دانشمند وزیر علوم اشارت دادند تا قیبه دهر و نادره عصر نیش و دوران از شنیدن این
 نجم الملك میرزا عبدالنصار معلم علوم ریاضی به تمام تمام و وقت بی نهایت تقادیم سیارات سجد را بجهت رفع این
 اختلاف استخرج کردند در سه پانصد و هشتاد و دو تقادیم آنها از قرار است که ثبت میشود در روز اول محرم
 پانصد و هشتاد و دو تقویم شمس بوده است و طعی و تقویم رطل و سطح و تقویم شتری و طعی پس سلیم
 که قرآن سهود در هر هفت کوب بوده و هر پنج سببه یا میزان و آن نزدیک واسطه سال پانصد و هشتاد و دو بوده
 در اوجی الاولی یا جمعی الا حصری یا رجب یعنی وقتی که تقویم شمس نیز سببه یا میزان بوده است پس این سینه
 کاشمیر سینه را بجهت التهار و شش کشت که در آن سال که اکب سجد قرآن داشتند و ظهیر الدین فارابی در
 رکن الدین طغرل بن ارسلان سروده است جماع اخوان الدانی که در میزان چراست و خود و انی که انجست
 چنانکه کرده اند از برای قیمت یکت و ده خاکپای تو نقد هفت انگیم که درون در تر از کرده اند و مع
 آنچه وزیر علوم در ملک السعاده آورده است بقضای و کلک حکم حق و هم با قضا و تاریخ کرمان با کتب قوم
 در ای جمهور مخالفت دارد و مع انقضه میر تقی الدین بن محمد بن شرف الدین علی احمینی انکاشانی که دانشمند
 یکان و ادبی فخر زاده بوده است در تذکره موسوسه بزبد و الاشعار و خلاصه الافکار که از مؤلفات اوست
 آورده که این حکم اگر چه از مجتبیان آن عصر واقع گشت لیکن بجهت سنجان آن زمان و حکمای آن دوران پس معلوم کرد
 که آن قرآن خالی از تاثیر نبوده و سبب آنکه چنانکه خان در همان سال در توران زمین بر قوم خود سروری گرفت
 و مرتبه آن افت که طوق طاعت بر گردن دیگران نهند و هم در ملک ایران انما کتب محمد بن اید که که مایه استحکام

ابن صلاح طنبی

۱۵۴

قواعد و انتظام قوانین سلطنت سلطان طغرل بلجوقی بود در نتیجه همان سال درگذشت و بعد از قتل طغرل باط
سلجوقیان در غرور و پیداست و ملکان ایران و قشیری از ملکانک روی زمین پراشوب و فتنه گشت چنانچه مفضل در تاریخ
مبسوط مفسر است و آنی نگارده و دشمن در کتاب ملک السعاده است از بختین را غیر موجه دانسته است و در مقام
رد و اعتراض برآید و گوید که من و ثار طغرل فرج سخن کنم و گویم برابر با بصیرت و خبرت پوشیده نیست که تعیین
زمان طغرل از کتب سیر دهل نهایت و شوار است و در تعیین وقت آنرا قهده تجدی اختلاف اقوال است که تحقیق
حق و تشخیص صواب متعسر یکجاست از است ثانیاً در باب تولد چنگیز خان سخن را نم و گویم که روی که در تاریخ
و سیر اقوال ایشان محل اعتنا و اعتماد تواند بود و سیر لا و چنگیز خان و واد است محلفه دارند بدان شما که
با اختلاف متعذر است می شود چنانکه خواند سیر در جیب ابر آورده است که چنگیز خان در زمان قران سیر از خان
ریاست یافت و تفاوت ریاست با ولادت سی سال است **یَا اَخَاذَ الْاَحْيَاءِ قَبْلَ الْاَمْسِ**
و اگر کسی در عبارت اصحاب احکام بدقت بنگرد و انج شود که ایشان تولد چنگیز خان را بطالع میزان در زمان قران
قیاس کرده اند چنانکه صاحب ثار الاستار در نزد ویم در شرح آثار قران اعظم گوید که طلوع و ولادتش برج قران باشد
پادشاهی بشود که قایلیم روی زمین را در زیر کین آورد و قیاس آن است که چنگیز خان بطالع میزان در آن وقت تولد یافت
باجمله و دلستان که میلاد چنگیز خان در ایام قران بوده است باز حکم ابو الفضل و انوری باطل است چه ایشان فرامی عالم
برای نسبت داده اند و حال لکنه میوه و رواج بوده است مع القصد و فوات ابو الفضل سخن چون را محل صحیح بدست نیا

بایران آن سادرت نسیر ابن الصلاح ابو الفتح محمد بن عبد بن محمد طنبی

از فضلای یکنه و حکمای نیرانیه بوده است و هم از خانواده اقطار علمای است اهل وی از همدان و مولود وی نیز همانا است
در برخی گویند که در سیاط متولد شده و هم در آنجا نشو و نما یافت و بعد در باب تحصیل و ادوال و در کار جوانی از دست
خویش میداد که محض رجال علماء و حکما بود و نقل خود و جسم در آنجا وطن جبت و در نزد حکیم داشتند ابو الحکم مغربی که مدرس در جبت
ملکیه و رئیس چهارستان عسکریه بود باستغاثت بگذرانید و چندان در کتاب علوم مکبیه و انشاء فنون طبیه مواظبت جبت
که در آن ضاعت شریفه و قبی نهایت و مهارتی بکمال پیدا کرد و در آن فن بر اقوان و اشرافه رتبه فزودنی یافت چنانکه
حکمای آن عصر و فضلای آن زمان و برار زیاد و مستوده اند و تصنیف فی الفیض را زیاده نافع و جامع شمرده اند و هر کس را
در کتب قوم متبع و تدرب است و اندک در مصنفات و مولفات اطباء نام وی زیاده مذکور است و در شرح و حکایتان
شیخ الرئیس نوشته اند کلمات وی زیاده ایراد شده است آورده اند که وقتی بفرم خدمت نور الدین محمود ابن
عماد الدین زکری بدان سده علیا شافیت یکجند در مصل نروا آن پادشاه بماند و از وی اکرام زیاده و انعام بسیار بدید
و در طبقات الاطباء مسطور است که حام الدین تماش بن اعماری بن ارفق از بغداد ویرا طلب کرد و یکجند در نزد او سیر
و از آنجا بدست رفت و در آنجا بر که صحبت استا خود ابو الحکم مغربی فایز شد و محض پاس منت تعلیم داد ای حقون

ابن صلاح طنب

۱۵۵

استادی در نزد قضاای دمشق بود و یک گفت که استاد من ابو بحکم بوده و علوم طب و ریاضی و غیره را در نزد وی فراغت کرد
 و از پیانات دانی آن استاد استفاوت نموده ام ابو بحکم را استماع آن سخنان که در ضمن مکر احسان بود زیاده ترست
 بخشد و هر لحظه رعایات سابقه زیاده است آورد و مسوده در مجامع و محافل که از فضل استقامتی کردید گفتی اگر چه این بعضی
 قنونی ریاضی را از من آموخته است لیکن از حفظ ماست و مباحث مراد را برقی حاصل شده که بیاید اینک من باید
 استفاوت کنم و در تحصیل مطالب عالی از رای مناسب و ذوق و استقامت نمایم زیرا که در تحصیل هر آینه علی را اجمال
 و غلطت بود و او را اجمال و غلطت لا حصرم در انجبال مده معلم تعلیم تمیز دینی نرساند و نیز سرور خورجی از حکیم
 ابن الدین را می زکریا یکی بر سبیل فہامی نقل نموده که چون حکیم پاسبان طیب داشتند ابن صلیح شد و شش در آمد بخانه
 حکیم ابو الفضل سبیل بن ابی البقاء طیب بر تل نمود و در روز کاری به حاجت می گذرانید و او را بخش بند اوی حجت افتاد
 پیاران ابو البقاء گفت استادی خواهیم که در صنعت کفاشی کامل باشد و او را بخش و دمی که داشت سعدان بود و دلالت کرد
 ذکر او را نشان حجت تا به اخل راه یافت او را بدید و از مقصود و نامول خود شرح داد و حکم کفشی بر وی سپرد تا نمونه کار
 داشته بدان اندازه به و نزد سعدان بخش اطاعت برود و نهاده پس موعده میما بین معین شد که در آن وقت کفشی را
 باین اصلاح برساند ابن صلاح با الطینا طر بنجانه معاودت کرده و انتظار روز موعود میگذرانید چون موعود رسید
 و کفشی نرسید ناچار ابن الصلاح نزد سعدان شد و کفشی غیر از آنی طلب کرد و سعدان تعبیری ناموجود سعدان شده
 اقامت از بغیر احوالت داد و روزانه دیگر نزد وی شد تا روز گذشت روز سیم به کردی رفته باشد و اصرار کفشی را
 خواسته بعد از گفتگوی بسیار با تهنید و التزام و در لغاموش و طعن ساخته بخانه اش معاودت داد لخص کلام آنکه بعد از
 حلف موعود نقص نمود کفشی را و دخت بوی داد و بعد از مدتی ابن الصلاح آن کفشی را سدر را بدست گرفته و پانی در آن
 با صفت استاد و اینک در یاد معلوم شد که در آن چنانچه از حسنات معایب موجود و اقسام محاسن منقو و است چرا
 دارد که آنکه کفشی بانی جدا شده و یکدیگر وصل کرده اند لونی دارد که باج رنگ شایسته ندارد و عملی که با کسی غرض
 طولانی کرده و جاسیکه میباید طولانی باشد عریض نموده قطعه که محل کشش است است تنگ کرده و جاسیکه محل عقب است
 کشا ساخته و آن صنعت نامند و تسکنت شده و بر آشفته گای تدا و قابل ترا که مردم این شهر با این صنعت میباشند
 اعمال و احوال این است پس حالت سایر اسکا فان این شهر چگونگی خواهد بود و چون این خبر را به حکم مغربی طیب رسید ابن
 از زبان وی بر سبیل مزاح منظم در آورد و بسیاری از اصطلاحات منطق و الفاظ فکیه و کلمات هندیه در آن درج نمود
 این قصه در نهایت سادگی و سادگی بود تمام آنرا بر ترجمه بستم و بنی

مُصَافَعًا بِنَاصِيَةٍ	وَأَمْرٌ خَبِيرٌ خَلَقَ الْفَضْلَ	وَمَا لَمْ يَفْسِدْ فِي مِصْرَ الدَّلِ
فَدَيْقًا لَهَا هَلْ لَمْ يَمُودِ	عَلَى بَنِي الْخَصْمِ الْفَتَى	عَلَيْهِ مَا لَمْ يَفْسِدْ فِي مِصْرَ الدَّلِ
فَلَمْ يَكُنْ خَلْفَ الدَّلِ	وَمِنْهَا إِلَى الْفَتَى الْخَرْنِ	وَلِلَّهِ مَا قَاتِلُ فِرْ خَلَا الدَّلِ
فَلَمْ يَكُنْ يَأْسَعِدُ خَلْفَ الدَّلِ	مَنْ وَهَذَا شَكْرُ الْفَتَى الْخَرْنِ	مِنْ أَلَدِ الدَّلِ نَوْحَ بِالْفَقِصِ

ابن صيلاح طيب

ع ١٥

فما علم اني ربي رحمتا
فما علم اني رحمتا
بشكل على الازمان
وما كان في الدنيا
وكم في من عني
وفي اخلاص في
ولا ينس انما عني
فما كان معذرة الكمال
وما عذرة اخلاصه
لقد عذرتني
بما علم اني رحمتا
وفي كذا انما عني
فما كان معذرة الكمال
وما عذرة اخلاصه
لقد عذرتني
بما علم اني رحمتا

على كل انما عني
فما علم اني رحمتا
بشكل على الازمان
وما كان في الدنيا
وكم في من عني
وفي اخلاص في
ولا ينس انما عني
فما كان معذرة الكمال
وما عذرة اخلاصه
لقد عذرتني
بما علم اني رحمتا
وفي كذا انما عني
فما كان معذرة الكمال
وما عذرة اخلاصه
لقد عذرتني
بما علم اني رحمتا

فما علم اني رحمتا
فما علم اني رحمتا
بشكل على الازمان
وما كان في الدنيا
وكم في من عني
وفي اخلاص في
ولا ينس انما عني
فما كان معذرة الكمال
وما عذرة اخلاصه
لقد عذرتني
بما علم اني رحمتا
وفي كذا انما عني
فما كان معذرة الكمال
وما عذرة اخلاصه
لقد عذرتني
بما علم اني رحمتا

فما علم اني رحمتا
فما علم اني رحمتا
بشكل على الازمان
وما كان في الدنيا
وكم في من عني
وفي اخلاص في
ولا ينس انما عني
فما كان معذرة الكمال
وما عذرة اخلاصه
لقد عذرتني
بما علم اني رحمتا
وفي كذا انما عني
فما كان معذرة الكمال
وما عذرة اخلاصه
لقد عذرتني
بما علم اني رحمتا

ويؤيدني عليه ما اخل ان

فلا تحبوا ما اهداني فاستني
وجعلت ما لم يجد احد قبلي

ابن حبل الجنب

۱۰۷

ما قبل منی انک یا ابا الفضل صیبت و زرتین صیبت و امی است که متعل من در وصف آن حیران است و او سرین صیبت
 که شرح آن بسی سخت است اینک روی توبه و ظلم بسوی تو آوردم تا معاصب و توانی که بر من آورد آمد و شکایت من
 و ذلت و حقارتی که در دشت و دیدم حکایت نمایم که در ظلم و دانش تویی دادم که پایی مردی آن از هر جل و حسرت خطا
 سنون بودم مشهور دشت و آوردم در حالتی که از امور آنجا باطل و بی بصیرت بودم سراپای افروزی در پا بود که از تمام
 ایام از دست رفته و در کار خود پسند و نپسند و آنچه و کفتم شاید در کار از راه لطف آن پادشاه را اهلالی بدیداد
 که آنرا یلغند و بانشین کرد و دیهات اهل آنرا در زمین های درشت و ارامنی همسوار یافتن نتوانم شکایت که در هر جا
 یلغند آن افزار سر و کارم با مردی ناگس خیس افتاد اند اند اند آن ناگس پر صفت دیدم و چه زحمت کشیدم
 با آن ناگس که سعد نام داشت کفتم ای سعد در قضا حاجت من بر من کرم کن و مانند من مرد دانا و فضل را ازین
 بگریزاد آن مرتب و اختصاص جابج شو ایست من آن است که پادشاه مرا از چرمی فراهم کنی که دباغت یافته
 و باز دو و سه که دین شده باشد پس قبول این بیکی کرده گفت چشم و مرا بخت بجای آوردم چه با تو عطف و در وقت
 کردن بر هر کسی که بخرد راه دارد و فرزند است پس صیبت در هم براد بدیل کردم و او دو ماه تمام بماطله و دفع الوقت
 بگذرید و چون خداوند حکیم خواست که از چنگ و عدای بی اصل و در نامی بایم و کفتم یا سعد آیا وقت آن رسیده است
 که قسم را بر او افتد بایشی پس پایی افزاری آورد و بایست سنگ و پاشنه معوج با کعبی که باک قسم و مرک پایی بود
 با هست و شکلی که فل آن بود و نهایی شوار بود و خداوندان خود و اصحاب علی و محمد را با خود و را ندیده است
 آنرا کعبی بود که خود بجانب قطب شمالی مایل بود و درونی که سمت قطب جنوبی توج داشت هرگاه از سخت کوی کویم در
 اذام و بیکر آن پیدایش و اگر از فساد سخن را فنی گویم در تمام اهل و شرح آن پدید است و در خط که در دو جانب
 آن کش است و بایستی ستوانی باشد چندان مخالفت دارد که جزوی از آنها بجانب بالا رفته و جزوی بسوی
 ثقب نرود آمد و چه بسیار میباید داشت چه بسیار بنیه که کلکیر و فشار نده پا بود و چه بسیار پارامی پوست در آن
 درج شده و قطعات نقل در آن پنهان بود و در مسدود را در آن ضروری و لازم دانسته تو کوئی را می و چه
 آن است که انجام پایی افزار بدون آنها ممکن نیست بجان تو قسم که این معنی را بر خلاف یافته زیرا که ممکن است پایی
 بدون و در ساخته و فرجه شود در قیاس هر کب آن زچان خستمال است که قضیه شرطیه و قضیه حملیه آن بر آن
 انتاج نتیجه صالح و در غر باشد شکل و هیات آن که بر نده پا است نه مرشاید است که بدان صیانت پایی نمایم و نه
 امثال مرا و جنس کلیات آن آشکار نیست که از کدام جنس است و نوع آن معین نیست که از چه نوع است چه هیچ چیز
 میماند و از هیچ نوع تجدی از حد و و فصلی از فصل و معارض نبود و این پایی افزار برای انجام اموال استعدادی بود
 و از عالم قوه متفانم غلبت نیاید و اگر در جمیع کالات و کل محاسن و کل کرده و لا محاله و ارامی بعضی بود و هر آینه کل سکود
 لیکن چه سود که از کوهت حسن کیاره عاری است و از کلی و جزئی آن بی بهره اند و هست شکفت اگر نام تنگ برای این
 ثابت کنی در حالیکه سلب آن هم شایسته تر باشد و هم قضا یی آن عنوان و چشم درست آید اختلال بر یکدیگر است و لا

آنرا که می نگرم هیچ یک را مسعود و نایاب نمی بینم چرم و تاجش که جوهر است مثل است و بخش که از مسعود کیفیت است
میوب است اندازده اش که از مسعود که کم است فاسد است که ام قضیه منطقی و قیاس میزانی است که اعتدال کنش
در باب این تنگ انگار نیست هر بران که بر پا افزاری و آندادن فاست کنی شرایط آتا حبس نایاب سببی چه برنگ
کیف ایجابش سلب است و در مقام کم حشر تنش گلی است اگر آرد آفتاب بداری تا از فلش در سطح ادرن
خطی رسم شود و شکل مخروطی که میاید از راس آن احداث شود آن مخروط مانند چیزی چنید باشد که بهت غش
انحراف جویید هنگامیکه با فغانی مسعود و خشک ملاصق است در پای من مضطرب است و از طرفی بطرفی
هی رود پس چگونه خواهد بود حالت من چهاره در وقتی که خواسته بهتم در گلی و لای راه روم امر بر کنش
چنان حیران ساخته که کوئی و دیوانه و غلط شد دام ای برادر زن دای یا ران سعدان عقلی برای من گشته
آنرا و باغ ناخوش در هر خرنی از غریبات آن کنش و در هر امر از امور آن سفا هت و صنف و باغ خود را
آنگار کرده است چه قدر مرد ناقص عقل خواهر صفت دار بوده اقلیدس حکیم که زنده ماندی در شکل این پاره
افزار عاجز آمدی زیرا که انحلال ایکونه اشکال از رتبه اشکال استزدن و با مقام اقیانوس قمرین است
تجام انبیا و اولیا و جمیع سوره قرآنی اگر مانی نیند ایشتم بسوی وطن و اهل خویش مراجعت می نمود و آن
خائن زیان کار را از گرفتاری مظلوم خود با میاشتم و در شام اقامت نمی جستم تا از دست کنش و در حلیت نه
بنالم و در حد و منزل سخن سرایم با بیادیت دوستی که فاکر شتم که ذلال عمرم مکرر ساخته خدای تبارک
و تعالی مقدم چنین آشنا مبارک نفرماید چه قدر از تکلف و عده خاطر م رنجور ساخت من از دست این خنجر
آن کشیده ام که حضرت کلیم از دست کوسا کشید از سطلایس مبتلا میند بکروبی که از او درخواست میکرد
که در منزل و کارهای معنی با ایشان موافقت کند و تبراط کاره و شداید بسیار دیده بود و لیکن هرگز
مثل آنچه من از این کنش و وز دیده ام ندیده بود و جاکینوس را حال این بود که هرگاه پای افزایس
پای او را می گزید بر جسم سر که آموغ را داوا میفرمود و قطای بن لو قار را حالت چنین بود که روزگار
عمر خود را با پای برهنه میگذرانید و بر بکنی پای ملامت کوئی استبالیانفت و آبرو نفر را حال این که هرگاه
بر یارت کرد و بی میرفت و غلین و مسعود و سیکر دید پای برهنه راه میرفت و خند او از آن علوم مبلاد کرتا
نشده بر جهات ناشایست و چیزهای نامالایم مانند آن بلیاتی که از جمال و مردم نادان بدیشان رسید
همچنین است حال من از هنگامی که بستم فرو دادم پشیمانی مراد یافت پس بهت بر آن کاشتم که بدی
اغل خود بر کردم و اگر در خانه خویش بودی و در فعد او آقا بست داشتی در آنجا بتعرف و تازی می کردی
کرده بر میخواستند و هم در آنجا که در من فرجه میبندند و دستداران من و طالبان علوم که آنچس من ملاکم
در رشته تحریر پاد و نه پس کاشخی بزودی با آنجا بظیران میگردم کجا این آرزو انجام پذیرد و بدستی که در شام
هنباری میبلاشدم ایگاش آن شهر را قطره حال خویش میگردم علاوه بر این صدمات که معاشرت میگردم و

که منخویم بنشینند و خساء شاعره بانگو یار برادر خود و دختر کریمت بیشتر از من بخیریت یاد با فضل ترکیه
از آن پای افزا دیدم مرا بر بعضی ناخوش کرده ایکاس پانصد اشم تا که شیل این پای افزا مبتلا شوم
آنکه شرح و ادم بعضی از خصال و احوال این پای نسرار بود پس در اینصورت چگونه می توانم خود را از
اوتیت و آزار آن محروس بدارم و از زخمهای بزرگ که بعلت سختی آن دیده ام آن است که در بزم
اسبابی و استعدای فراهم شده که ترسم ببارنده و بخوری و بل مبتلا شوم از روی یقین میدانم که آن
کفش بیهوشن خواهد شد و آن پماری که قرارم خواهد کرد که هیچ دو و هیچ بر ستار مر اسودی نه
زهار و زخار زیاده از این عالم میرسد بهین قدر میگویم بدانید که قرار شدیم که یکجک قبل از من بجهان و آب
و چار و کفار نشده است استی پوشیده و نماند که مویخ خورجی در تالیف کتاب طبقات الاطباء
بر خود متعم داشته است که اطباء طبقات قرار داده متبیین هر شهر را در یک فصل و یک باب ذکر کند
با آنکه توله این صلاح از بندگان بوده است او را در عداد اطباء و متق معدود داشته است و شرح احوال
و یار و خرد و اطبای آن سرزمین آورده و بعضی از مویخ خورجی زیاده محل تعجب و حیرت شده است
و کی میتوان از این زلت معذرت جویم و جواب گویم که چون این صلاح را در اواخر ایام زنده گانی در دست
بر برده و هم در آنکات وفات نموده بد آنجه آن طبیب فضل را در طبقه شامیتین منظور داشته است
بعن القبه در سال پانصد و چهل و شست هجری وفات کرد و در مقام بر صوفیه مد فون گردید و مؤلف
و مصنفات مشهوره وی از یقین قرار است که نوشته میشود شرح شغای شیخ الیمن ابو علی سینا کتاب نور الایمن
کتاب مجرب و بسوط در طب شرح ایضاح مقاله در شکل چاریم از اشکال قیاس ملی و این شکل را

ابن سمیعون محمد بن احمد بن اسماعیل

از اناضل و عاقل دولت عباسیه است کلمات تکت آموز و عبارات عبرت آموزی آشتار نام دارد و در اینجا رمضان فنی
و اخرج معانی بربع خاطر وی و معی است چون بر کسی ارشاد و قرار گرفتن و بر نون مرا عطف و زو ابر ب کشودی و از آیات
هم و امید و انادیت و عدد و حیدر خن راندی قلوب قایه را مانند سوم بکدختی و از عیون جاده چشمهای اسکندریه
در تابر کلام کیفیت تصرفات و نصات او عبارات بسیار بطور رسیده حافظ ابو کر خلیب در تاریخ بغداد و بر این توف
ر کان واحد فیروز و در بعضی فی الکلام و لسان الوعظ و قون الناس حکم و جمیع کلامه
میکنی سمعون در سنون خن و کلمات و مواظبت کلماتی زمان خویش بودی مردم کلمات بزرگانه و عبارات حکیمانه و بر کرد
آورده و ضبط نموده اندی احمد بن عبد المؤمن شیشی این عبارات در معج او گفته کان و جلد فیروز و فیروز
فی الاجار غما هجس فی الامکار و لیا مری الا و لیا و الاخیار کلامه فی الوعظ نافع و نصیحه
القلوب جامع و مجاله فی نصایف الکلام علی الخواطر و خب و اسع

ابن معین

۱۶۰

حاصل معنی آنکه آن کجا سخن آفرین را در اخبار از مانی تقییر خاطر می نماید و در مراتب و درستی و مساوات سلوک
یکی از اولیای کربین بشمار میرفت و می گوید بر عتد موعظت قرار گرفته سخن می شنید و کلماتی سودمند سرود می
و چون بکران لسان رسید آن فصاحت و جوان آوردی و از اجساد و جاه و خوف فروخوانی و وصف در جات و غیر
و فیه ظمان و حور و لهای حاضران بر بودی و شجاعت شدت تیغ و سمرات و تفصیل کیفیت برزخ و عقبات در قلوب ساسا
رزوه و مخندی و جمال الدین جوزی پس از القاب چند گوید وَكَانَ يُقَالُ لَهُ الشَّيْخُ النَّاطِقُ بِالْحِكْمَةِ بَنِي دُرَّ
پر یکت پروا گفتندی ولادت او در پنجم ماه سوم و آغاز ماه چهارم از تاریخ هجری اتفاق افتاد که نیدهم در زمان
ظنویت و صاحب آثار و علامات صلاح از خاصیت او نمودار بود و او باب بصیرت و بزرگان طریقت از اشراف و کمال
دی نفس امارت نموده و عقوبت آن و تامل و تفلسف خبر میدادند ابو الطغرناصر بن علی الطغرناصری و غیره وی از ابو بکر اصنافی که
خادم شیخ شریفی حکایت کند که گفت وقتی شبلی در جامع فیه نشست بود و من نیز در خدمت وی حضور داشتم ناگاه از پشت در
بر مسجد وارد شد و او در آن روز هنوز زمان غی در یافته بود و مانند اطفال خنوده بر سر داشت و می گوید که از کجا می آید
شبلی جوید و او همی خبر بگریه و پیچیده سلام و شرط احترام مبارک بخت پس شبلی نظر بروی دوخته گفتی مال کرد
آنکه روی با من نمود و گفت یا ابوبکر ما نذری این الله فی هذا القتی من الزخا و منی ای ابوبکر زانی خدا
در وجود این جوان چه پذیر هست این سخن پیوسته مراد یاد بود تا آنکه آثار صدق و عظام حقیقت آن بطور پرست
و انتم که شبلی سخن نغز است ایمان گفته و کلامی بجان نب سرود و صاحب طبقات آورده اند که این معنوی تحصیل
معارف و اخذ علوم در عبادت نمود و از پدر و اوقات در حسین و شیخ الملک تربیت یافت من حدیث از حدیث
احی داود و بحسانی و ابو عبد الله محمد بن محمد ووری و احمد بن محمد بن مسلم بخم می فرارفت و عمارش و استاد طریقت ابو
شبلی را ادراک کرد و از فیض توبه آن شیخ بزرگوار از صفای برات منیر و انکاس حقایق امور بهره وافر یافت چنانکه بفر
و اخبار اند عویض غریب اشارت دود و پیوسته در مجالس مجالس و مجامع و عرفان دار اختلاف حاضر شده و کلمات فضا
و عظم و در موزن خطابت نیک پاموخت تا آنکه در آن حرف شریف بمجای عالی رسید بکه خود در پهنی ضرب اهل کرب
چنانکه جمال الدهر و امام الادب ابو القاسم بن علی البحریری در معانی را زید گوید فَلَمَّا احْلَلْنَا بِالرَّحْمَةِ قَدْ حَلَلْنَا
الْحَقِّ وَ عَرَفْنَا الْحَقَّ مِنَ الْإِلَهِ رَأَيْنَا هَٰذَا أَنْ بَكَرْنَا زَمْنًا اِثْرُهُمْ لَمْ يَمُوتُوا وَ هُمْ مُتَشَرِّفُونَ اِشْتَارَ الْخَبْرَ اِثْرُهُمْ
اِسْتَبَادَ الْإِحْيَاءُ وَ مَاتُوا الصِّغُورُ وَ اِلْغَظَّ اِغْضَادُهُ وَ يَحْيَوْنَ ابْنُ سَمْعُونِ دُونَ مَه
بینی چون شهرری در آمد نم بر جانی که بند ضلالت از گرد و وزانوی خویش بر کرده حق از اطل شانه بدم و در آن
نفس سرکش را بنیول بر او بس بر باقیه منج صلاح و صواب روی دهم تا ناگاه با مدادی مردم آن ملک دیدم که می کرد
از پی کرده و شبانه جفتیکه مانند فلان پراکنده و از هم پاشند و چون اسبان تندر و در گت و دو باشند و در
وصف و اعطای ماهر با یکدیگر سخن روانند و این سخن را در وساعت و خط از و کثر آنکارند صاحب مراتب همچنان
حکایت کند که ابن معین در جات حال نهایت خمر بتلا بود و یکی از درویشان پربشان و مسکین بی سال

ابنِ سَمِيعُونِ

۱۶۱

بشارت واپسیت و راقی و جی معاش بدست میگرد و با مزد استخ و احسرت عرض خویش رود که میگرد زنده
 و او را ادبی بود سالخورده که در قضا حقوقی رحمت و ادا و جزاء تربت آن بر هر که نه تکلفات و شدت
 تحمل مینمود و در بحباب از فرمان و سرزنی عجیب و مخالفت میل خاطرش اسرار و امید است روزی بزرگ
 در فتنه بود و قبل مقرر و عمل موظف خویش می پرداخت و بی آن عجز زخمیده صحبت میدادست در فتنه
 سخن گفت ایام و هوای زیارت بیت اله و لغای جمال کعبه خاطر من تحت پریشان دارد اگر بر این کین غرض
 زدن بدل و صوف فرموده رخصت مفارقت میداوی بهر نحو که توانستی راه که پیش گرفته می و در هر مکان مسجد
 و مسجد مبارک تر از شرط نیابت و آوردی و در این سمعون همیکه این تماشای شنبه زیاده انکار آورد
 و گفت ای پسر چگونه بدین غریت توانی گذشت بر جالیکه نه توانست طاعت آن است که ساز و حل
 و را و مسافرت فراهم کنی و نه مرا می معیشت است که تا حکام بازگشت تو زنده نام این سمعون انیم
 گذر ما در ب فریبست و از شرح اشتیاق غیر خاموش نشدست ستارن اچال آن صبیحه را خواب در در بود
 چون لای بگذشت تا کمان جریست و گفت ای فرزند از پی عزم خویش بگذر و بر طی طریق جت هست که از آن
 از جانب من هیچ ترا ممانعت نیاید این سمعون گفت ایام در ترا چاقا و در از صرف خیال من منصرف
 و بفرمان فرزند و سخن معاش دل نهادی گفت ای پسر بهین ساعت رسول خدا ایرا بخواب دیدم
 با من بسر میوید الله چرا فرزند خویش را ندان و دست جاوید که غریت کاشته بود و محروم ساختی و از سعادت
 زیارت بیت الله بازداشتی زینهار این سمعون را از پی خیال خویش روانه دارد که خیر دینا و آخرت
 می و ضمن این سفر مزید ج است بجز زنده سعادت مند حالیکه حضرت نبوی را بچشمین نوید و فحوش داشته
 پس ترا چگونه مانع توانم شد این سمعون را از تقریر این رویای صادق و جدی چید و نشاطی می اندازد
 حاصل گشت و در دم از جای جریست و از مکتوبات خود و شتی چند که حاضر داشت بیازارد و خبر
 دشمن آن برای نفعات دارد بگذاشت و با قافله حاجان راه که پیش گرفت اتفاقا در اثناء طریق
 جمعی از زردوان بادیه بناگاه ناخن آوردند و دست تقدی از ایشان دل بر آورد و تمام زوار بیت الله
 بر بنده ساختند و جمیع احوال و افعال کار و اسبان بآراج بودند این سمعون را چنان عریان نمودند
 که جلد اندام وی حتی العور و کثوف باز خود کوید پس از وقوع این حادثه عظیم در میان پادان بر بنده
 و عریان بنیاد بودم و از آن کمات عورت و طور رستوخش چنان انفعالی دیشتم که از عهد و شرح آن توانم پرسیدن
 در آن زمان از سسرمان نظرات داد و دیدم عباتی در دست دارد که کوئی باز از آن قامت من برید و اند پس
 پیش آورد و گفت ای برادر بجال من نکند و این عبا از من دریغ دارد شخص چنانچه من عبا و اد من آزاده و بنده ساخته
 نمی برسان بستم و نیم دیگر بر دوش انخندم و دیدم در گوشه از آن نشسته بود و یازدست تسلیم و بکلیع یا آخیم
 الشرا حین این کتب بی تعالی بکنت گرفته و کفر میسر و رو که عاقبت عال بخیر و صلاح پیوندد و سعادت

ابن سميعون

۱۶۲

سلطان دولت و دولت برادر و زوق افتد در آن ایام بهنگام آفتاب شعله جوع و در میان مردم قاندهای طوفان میکرد
تا آنکه که در باغی سفره طعامی گسترده و با خوان غذائی نهاده می یافتیم پس در گوشه نشسته پیوسته بخت و دامن خداوند
خوان و دیگر حاضران نظرمیه و ختم تا آنکه پاره قرصی و لبانی یکسان من می انگذند بدان قوت قلیل است جوع منور
و خود را از همکامی عفت خلاص میدادم بهین تیره قطع مرادل نمودم تا بیعت مردم عراق فرار میدادم پس آنرا
دوش و عورت خود را یکت قنیل داد و یکای لباس اهرام بخوشتن برستم و شوشل سناکت شده و ظالمت ج
و غم دپای بر دم و شکرانه توفیق آفتاب و ت بیای آوردم آنکه روزی بنزدیکی از بنی شیب که محتاج پست آدرس
پرست او بود رفتم و از حضرت حال و پریشانی روزگار خود شرحی با وی با کفتم و دوستان غارت اعراب و دیگر
شد آنکه که بر من گذشته بود در میان آوردم چند آنکه ویرانه تنگدستی و پیمایشی من وقت آمد آنجا و گفتم که مالیک برود
حال من ترا گاهی فاد و بر حسب اختیار یکد واری مراد بروی نه مبار که در آور تا در آنجا چند ای خود و خلوت
فریم و عرض حاجت و نیاز نموده و انجلی مقاصد و اصلاح مقاصد خویش التماس کنم باشد که بین این خسته مقام
رحمت و اسد و فضل عظیم اشائل کرد و آنرو متناهی من پذیرفت و بعد از خند و ج مردمان مراد اهل بیت نموده
در بر دیم بر بست پس من در آن مکان قدس و خلوت انس با حضرت رب العزّه کرم را ز و نیاز شدیم و آنرا
تفرغ و ابتهاج نمودم و در طی مناجات این کلمات بر زبان آوردم که **اللَّهُمَّ اِنَّكَ يَعْطِيكَ عَنِّي عِلْمًا**
يُجَالِي اللَّهُمَّ اِنَّكَ يَعْطِيكَ عَنِّي عِلْمًا یعنی با خدا یا علم تو حقیقت حال جان من میگوید
که شرح سکنت و اعلام فاقم اصلا نیاز باشد بار الهما از ما نده انعام خام خویش مرا قسمی نصیب کن که پس
بغیر تو ام حاجت نیفقد و از تمام ماسوا بی نیازم خود کو بدینکه این عابر زبان را ندیم ناکاه و آواز گوینده
شیدم که از ورا من بدین دعا آواز برداشت که **اللَّهُمَّ اِنَّهُ مَا يُجِئُ اَنْ يَدْعُوكَ اللَّهُمَّ اِنَّهُ**
عَلَيْكَ اِلَّا بِعَلْمِكَ يَنْبَغِي الهما این سخن ترا میگویند خواند و سود فقر از خضران غنا تر نتواند داد که کار او را
هری قرین فقر بجای و فرائد نیاز مندی بد و از زانی دار میبند این آ و از شنیدم سخت و دیرت شدم و در بر
غیرم کسی نظر نیاز و دم و با خود اندیشیدم که این قائل خضر بی یا یکی از ملا که مقربین است پس و دیگر باره بدعا
لب کشودم و هم آن هفت قول خویش اعادت و دامت بار حال بدینم اول گذشته است و دواع نموده از
پردن آدم و جاده عراق در زیر قدم آوردم اتفاقا در آن ایام الطالع مدعیای یکی از جواری حرم را بهیچ
برود حرام نموده بود ولی هم آن داشت که اگر ویرا از مجاورت و دیگر جواری براند و همچنان سلطان لپانش
از ورن حرم سرای سبزه و نغاید مباد و ابراهیم عفاش آتشی فرارسد در این باب چندی از محمد بن
خویش شتودت کرد یکی گفت این سخن و اعط غفر قریب از سفر حج مرا حجت نموده صلاح آنست که اسیر
ایرغ و در ان شرط زنی بد و بختد تا کمون خاطر مبارک با حفظ ناموس کنیزک مقرون آید و هر دو عرض بجهول بود
و دیگر حاضران مجلس بر این رای صواب آفرین گفتند خلیفه حضرت او تا آن امر رسد انجام دهند چنانچه

ابن سمعون

۱۶۳

برادری زند دل و دستان خلافت احضار نموده آنجا رسید بر من همد بستند و با استد و اسوالی بیرون حساب و اقمه و کلاه
افزون شمار میرای من فرستادند گویند پس از آنکه این سمون را سر زدایم و در دستجات دعای خویش بر می آید
شود و افتاد و توارده علی صد و الحاح و وژوس الما بر شرط سپاس بجای آوردی و از آن نعمت ناکه ما
پوسته بدیت کردی و در ترغیب مردم با تعلق از ما سوی و اقبال مبداء بدان داستان شکفت و احتیاج جستی
از ترغیب خاص و مدح دی حکایات بسیار دوزاد فرستاد و آن آورده اند یا منی گوید هر وقت قاضی ابو بکر قیام
که خود از زوسه زمان و اکابر دوران بشمار میرفتند این سمون را ملاقات می نمودند و تقصیل دست او مبارک
میچسبند و این را دلیل سعادت و مایه مباحث میگویند جمال الدین ابو الهسرج و اعطی گوید یکی از زلمه حکایات
که نویی در واقعه دیدم که حضرت سعد بن ابی وقاص خلیفه نشسته و در یکجوی دی بر روی طیل ایستاده و قرار گرفته
او یکی پرسیدم این کیست که در حضرت رسول چنین سرب افتاده گفت او کله الله عیسی بن مریم است
میگفت حضرت مسیح را شناختم کوش فرا داشتم تا که تار و با خاتم رسل در دست ختم کنم پس شنیدم که در مقام کما
چنین بعضی رسول رسانیدی که آیت الله تعالی الاخبار آیت الله تعالی الزهراء آیت الله تعالی
أصحاب القبور اجمع یعنی آید دانشمندان ترساور بهایان خساری و خداوند ان کلیسا ناز است
من باشند در آن اثنا ابن سمون داخل مسجد کردیم بهینکه حضرت او را دیدیم بجانب مسیح توجه نمود و فرمود
اِنِّی اَمَّیْ مِثْلُ هَذَا آید و میدان است خود مانند این مرد نشان داری عیسی از جواب فرمودند و من
از خواب بیدار شدم برآرم با بفرموده و سوخت که صورت این واقعه خود از موضوعات و مجامع نمای
و کرد از اقصای اعلام صد و آید چه عیسی بن مریم بر حسب ظاهر شرع هرگز در حضرت رسول با چون پاهای
دکیشان آمدن افتخار بخوید و دیر اینان توفیق و صومعه نشان زنا رسد را مایه مباحث نشاند
و هم لفظ بعد که علماء یهود را موضوع است به انشوران ترسا اطلاق نیارود و با افصح عربی چنین است
غلط سخن نهند با محمد مردم عراق را و در باره ابن سمون عقیدتی کجاف بود به انشا که او را در سنگت و
منظوم میداشتند و بی کرامات و خوارق عادات به داستان دیگر دند و بدعوی علم نبیات و کشف خبا
در چشم لب میکشودند و ما از غرائب این عنوان چند خبر حکایت کنیم و صدق و کذب آنها بر عهد و رواد
حوالت مانیم این جوزی گوید در خاص زاهد را پس چنان بود که هر وقت ابن سمون را ملاقات کردی بیدار
پای وی بود و ادوی سبب پرسیدند گفت وقتی در پای دشری که بخانه من بود و علی که آراشو که گویند ظاهر است
و من در میان اعلت نید انتم شی در واقعه حضرت رسول را دیدم و شفای شو که آند خیر از آن حضرت
سؤال و التماس کردم فرمود علاج پای وی در پای ابن سمون است به انواع عطش بکوی که پای خود
به انوضع مالده که آلبه او را بدین سبب پیروی حاصل کرد و همچو کاه نبرد ابن سمون شتا فتم دیدم بر پیشین
لباس مشغول است و اراده آن دارد که از منزل بیرون آید سلام کردم جواب داد و گفت قسم

ابن سمعون

۱۶۴

ورداش راه کردید با خود گفت شاید او را حاجتی است و جیش میروم و در شاه راه جیش روزیایمیان آورده بنام
 رسول میگذارم نمی طلی حریق نو تا بدربار من رسیده گفت سیم امده من مبرای دودید و آن جاری طلی نبردا
 حاضر ساختم بر جالی که جانم بر روی دی انداخته بودم پس پای خویش بر سر شو که باید و نبرل خود خود نمود و جاری
 در حال از جای بحیث بد انسان که هیچ آفتی بر پای مناشت و من از آنوقت تا کنون هر نوبت بملاقات این بزرگوار
 حاضر کردم و پا و آن گرامت پایش پیوستم و این عادت ای سعادت شناسم شریکی از محمد بن علی خلافت که یک
 که روزی در مجلس اعظم این سمعون حاضر بودم و او بر کرسی نشسته بزبان فصیح و پانینی صریح از مبراب سخن میزد
 و در انداز و وعید و زجر و تهدید کلمات جانور کفری و عبارات لکدان آوردی و ابوالفتح قواس در کرسی
 کرسی وی نشسته بود و در شاه معظمت ابوالفتح را خواب در بود این سمعون در دم از سخن دم فرو بست و
 خاموش نشست ابوالفتح از خواب بیدار گشت پس متوجه وی گردید و گفت ای ابوالفتح ای سفاک رسول خدا
 در خواب دیدی ابوالفتح گفت آری چنین است گفت چون حقیقت و اقدیر من مکتوف بود از سخن اساک
 نمودم تا ترا بهمه حفظ از فیض محبت رسول محروم ندارم و کلامت آن بزرگوار معطوف سازم ام شریکی این
 جوری از ابوالعلی ماشی نقل کرده اند که گفت یکی از خدام طالع قد حکایت نمود که روزی طالع مرا کرد که این
 سمعون و اعظم را در آستان خلافت حاضر ساز و من از وحیات حالات خلیفه آثار خشم و عظام غضب تفرس نمودم
 و او در میان آل عباس شدت سورت و فرط طیش متناز بود پس بجنب فرمان مطلق کس از منی این سمعون
 فرستادم و او را حاضر ساخته خلیفه را آگاه نمودم چون خلیفه از آمدن او واقف گشت و مجلس خویش نشست
 و این سمعون را بار داد و قسید و بحضور درآمد طالع را بخلاف سلام کرده لب بصلایح و مواعظ بگشود و گفت
 دُوی عن امیر المؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه آنگاه از اخبار مر تقوی مدنی روایت کرد
 چون آن خبر بانجام بر دهم روایتی دیگر از آنحضرت آغار کرد و الله در تمام زمان معظمت منقولات خویش
 دُوی عن امیر المؤمنین علی بن ابی طالب استماع نمود و چندین بار نام کرامی آن جاب
 عنوان کرد و در ضمن حکایت اوقات احم و قصص گذشته گان چندان از نصایح شایسته و عبارات بکده و کلمات
 محرقه درج نمود که طالع را حالت و در کون شده کیری بروی مستولی گردید و عویل بجای برداشته انقدر کبریت
 تا دستاری که بدست او بود از آب خیمش تر شد این سمعون از کلام اساک نموده حقه از طیب آگند
 بمن داد که بطالع دهم من آن تحفه نفیس در نزد یک خلیفه بزمین نهاد و مراجعت کردم دیدم این سمعون
 از مجلس معاودت نموده پس تا باج سراسی خلافت ویرا برده که مردم و بشر طاکمیم و احرام یک بر دهم
 آنگاه بحضور خلیفه خود کرده معروض داشتم ای سید و مولای من قبل از دخول ابن سمعون حرت و اشغال
 غضب از کوزه مبارکت مشاهدت میشد و پس از ورود او بر خلاف آنحالت جزا رفت خاطر و عطف
 قلب چیزی بطور نرسید آن حدت راجحه چه بود و این رقت را سبب چه آمد گفت همانا آن بکمال

ابن سمعون

۱۶۵

بیع را رسانیده بود که ابن سمعون در حق امیر المومنین علی بن ابی طالب بن قح در از کرده بمباره و در
 بخت نر سخنان تأسیست و کلمات نامر امیرانه او را احضار نمودم تا از طرز نظم و کیفیت غرض حقیقت بین
 رساند استباط کنم اگر العباد بانه علامات انحراف غیر و سوء عقیدت از مبطور پیوست کیفری بزرگتر
 هم چون در مجلس حاضر شد و لب بر عظمت بگشود نخست چنانکه شنیدی بعبارت ذوی عن امیر المومنین
 علی بن ابی طالب و قساح کرد و دیباید و خاتمه مواظبت خویش با هم انتخاب متبایب نمود و حال آنکه
 ممکن بود از روایات آنحضرت اعراض حسته اخباری از دیگر صحابه رسول رضوان الله علیهم در میان
 پس چنان دهم که آن اسناد قح از در سعایت بوده از روی حقیقت و او را ذیل عقاید آراش
 ایکونه مفاسد مفره است و یکن که غرض مستور ما بر خاطر او کثوف افاده اندیشه بسیار و آزمون خویش
 بنور ایمان دریافته باشد در کتب مغازی و تواریخ مسطور است که در سال سیصد و شصت و هفت
 هجری عضد الله له دلیلی پس از فوت پدرش رکن الدوله بالنگری انبوه غریب تخر عراق تقسیم داده
 متوجه بغداد گشت و عزالدوله و بختیار بن سزالدوله از آنهنگ آن پورش آگاه شد سلاست خویش بنشیند
 از دار السلام بغداد و پیران تاخت و راه موصول شیش گرفت و قتی که عضد الله له وارد بغداد شد و از آن
 بختیار و واقف گشت قصد موصول نمود و هر چند طایع نه خواست که با او در آن ایضا همراه شود عضد الله له
 رضای داده خود با حاضران رکاب بختیار را تعاقب کرد و در حوالی موصول طاقی فریقین افتاد و جنگی عظیم
 در پیوست بختیار را انجست یاری نموده بدست عضد الله له مقتول گشت و چون عضد الله له از آن
 هم فرات یافت برای قلب بن ناصر الله له متین برده فکر او در خط تصرف آورد تمام انگشت با سندان و له بن سنان
 با دگماد و خود به ارکلاف مرا حجت حجت و خلیفه او را بشرفیات لایق و احترامات نمایان و ادو طوقی مرفوع که
 بدان زمان مسالطین در گردن میکردند با چن پیرایه وانه نشان که بر نیات دست برنجن بود و پادشاهان دست
 نموده به و غیره و آری که در آنند جزو بیس داده نمی شد بروی موجب کرد و الغرض وقتیکه عضد الله له با کمال
 استقلال بر عریکه مکرانی عراق استقرار یافت فرمان داد تا تمام کوچه و بازار بغداد را در داده که پس از او غایب
 و قضا مین کس قبل اجاب و فضایل یاران رسول اب نخشاید و هر گاه استحقاق جو قصد احراز ثواب است
 نبرانت کلام الله توکل جوید و رضای حق سبحانه و تقریب رسول در ضمن انبیا و ت بی ریا طلب کند و چنانچه
 بموای تعقب طریقت و حقیقت مذہب راه مخالفت پوید و از مناقب انصار و محاسبین حدیثی گوید البته کیفر
 آن نیست فاسد بشمیر سیاست حواله رود و فرمن عمر آن آشوب جوی بدست در جهان آتش خوی مبروز
 و این نه از اموجبان بود که قبل از استیلای وی بر عراق در میان شیعه و سنی محض عدا و مذہبی فبارفتند
 بالا گرفته کار بر یکا کشید و جمعی کثیر از طرفین مقتول آمد و یار بسیار سوخته شد و از اموال و اثاث و سامان اعدا
 بتاراج رفت که از قید ضبط پیران بود و عضد الله له از داده نزاع و متأسفا و استغفار نمود معروض داشتند

ابن سیمعون

ع ۱۶

که اصل باعث حقیقت صورت اینست که در اوقات نفوس و اعطان مسایده و منابر و قصه خاندن کوی و بازارند
که از نظرین بر حسب عتاید خوش نقل مناب محباب بعضی نمایند و در میان صدر را اول از کاکا بر سلین صیاد
اصحاب و دعوی تفاد و سعادت کنند و منشاء عوام بهم شود مانند و قتل و خارت یکدیگر دیر سازند عصفه الله و
بر حسب مصلحت ملک منادی در که چنانچه اختر آن جماعت را از صعود منابر و اجتماع مسابری فرمود و
در آن باب چنانکه اشارت رفت تا کید و تهدید آورد اتفاقا در آن ایام نوبتی ابن سمعون در جامع ننداد بر کسی
بر کسی نشسته جمعی کثیر و غنی غصیر بروی ابنو دستند و آن خلیب فرمانه بواحد کجکمان لب کشود و حق تبلیغ افروز
و شطط مناصح پر دانت و قیاس این مخالفت صریح بان منع شدید بسع عصفه الله و رسید عظیم غضناک شد
و ابوشناک را که یکی از معتزبان بار کا و عصفی بود و نامور داشت تا ابن سمعون را احضار نماید ابوشناک گوید
من چرب فرمان از دنبال وی کس فرستاده و در انبرل خود خواندم وقتی که بوثاق من دارد و پشه او را
مردی بایست و یک نظر دیدم و بی اختیار از پی تعظیمش بیای سیادم و در کنار خوش جایش بدین خیم
او نیز بی پروا در آن مقام تشراب گرفت و دیرانه بزمانوی من نشست پس مقدمات اجسار در میان آورد
گفتم ای ایشخ ترا در حضرت شتاه بخالفت امر و ترک طاعت متهم داشته اند و خاطر وی بر توخت است
و شکین ساخته از و التبه خشت خلق و غلط خوی و شدت بطش می شنیده و مقام جبروت و سطوت و
چنانکه باید دانسته پس بهنگامیکه در حضور و آرائی خست بتقیل پستان مبارکتهای پس در مکالمات او را
خضوع و تطفل بطهور آورد و از رعایت آداب حضور و اعمال رسوم مقرر صریح فرمود که از و بهم تمام توجه قلب درگاه
پروردگار کن و مراست خون خویش از خدا بطلب باشد نظر رحمت حق ترا در پاچه از چاکت چنین شیرین غضا
نجات بخشد ابوشناک گوید بینکه این مراتب بشنید گفت الخاق و الامر لله هر ملک و ملکوت و عیب و شهود
بهست خدا تعالی است بی فرمان او هیچ امری بوجود و ظهور نیویزد و آنگاه بیای خواسته بودی رثم تا بر
حجره عصفه الله و رسیدم گفتم تو در این مقام لحنی پاسبانی تاسن دخول را خستی حال کنم فان ای شیخ بهوش باش
و طریق حرم از دست گذارد و از جای خویش حرکت سنای تاسن نیز تو مرا حجت کنم و سخنان گذشته و دیگر بار
بروی اعادت و اوم بر جالیکه سیم آن داشتم گمباده است سن آن هنر مند بکانه را آسبی رسد چون محصور در این
دارا ده استبدان نمودم ناگاه دیدم ابن سمعون بر پهلوی من ایستاده انهد تقریر است که در خبر خواهی و صلاح آید
وی رفت بجلد ریا ده انخاسته پس در حضرت عصفه الله و له خست روی بجانب سرای ختیار نموده این آیت
قرأت کرد بسم الله الرحمن الرحیم و کذلک اخذ ربک اذا اخذ القری و هی ظالمة ان اخذنا
الکیم شد پند حاصل منوم آنکه چون بهر خدای سبانه بر تمکاران قری درگیر و چنین کند بهمانج
بطش کرد کار پس در دناک و شدید است آنگاه متوجه جانب عصفه الله و کردید و این کریمه بخواند
بسم الله الرحمن الرحیم ثم جعلنا خلافت فی الارض من بعدهم کتنظر کیف یعملون

ابن سیمون

۱۶۷

تیمی پس از آنجا که شمار اجای نشینان ایشان سرودیم تا چگونگی کردارشان را بنگریم پس بر غلط و زبر شروع نمود
از آنجا غفلت زدای و آثار قساوت و پیرای و فصیح راحت سوز و موانع عبرت آموزانه نقد زنی کرد که عقد الد
به هر غفلت قلب و غفلت طبع رقی غریب دست داد و روی خویش را به پیشانی و من آنچنان حالت اند
سایان در آن نامه اوقات از وندید و بودم از تاثیر سخن و کرمی نفس این سمون بسیار در عجب شدم پس آن سحر
پرواز سخن آفرین بجزه من مرعوبت نمود و عقد الد و امر گفت همین دم به بیت المال رو و سه هزار در جسم ما خود
داشته باشیم و ده جاسه فاخر از ابله قیتمین نزد این سمون بر و جلد را بوسی تسلیم دار اگر از قبول اینها امتناع
کجه ششاه فرموده که این اموال بر نفس را صاحب خویش متفرق باری و اگر آن خلعت و انعام بپذیرفته
در حال اورا که در زن و سرش زرد و چنان فرکن او را ششاه گفت از نشینان این کلمات خوف و رعب
بر من ستوی گشت و زیاده در پی شدم که سباده اهلک آنرا عطا متعظ به ست من جاری کرد و پس به نسبت
که عقد الد و نامور دایره نزد این سمون شافتم و با او گفتم که مولای ما ترا سلام رساند و گوید این در مهار
در نفقه خویش مصروف نمایی و به بین جامها اندام شریف مستور نمایی گفت یا ابله ششاه این در راه
و اواب ارج حاجت نیست چه این لباسها که اکنون من پوشیده ام مدت چهل سال است که پدرم برای من
ذاتی که از منزل خود و بیرون آمی آنها را در پوشم و چون بخانه انصراف جویم آنها را بیکت بپیمیده و در مصنی محفوظ
گذارم چنان بپدارم که این البسه را تا سر انجام عمر کفایت کند و بیکر اواب واقف و بیایانم میقت و هم
از تروکات پذیرفته مرا بپارای رسیده که پیوسته بکرایه سکون است و جبهه است آن دار مرا برای نفقات
پوشیده و دفع حاجات اتعاقیه کافی باشد باین بی نیازی دائم و خفاء قناعت با انعام و تشریف سلطانم چه حاجت
کنم به شیخ مالیکه خود به دنیا محتاج نیستی پس بحسب امر ششاه آنها را در میان فقر و مستحقین اصحاب خویش تقسیم
گفت میان اصحاب من کسی سختی این اموال نیست خود و اصحاب ششاه به دنیا محتاج ترند خوشتر آنکه این اموال
باین بی نیازی و مکر و مکرمان رکاب تقسیم شود او را ششاه گوید چون پیام و نیست بگذارم و پاسخ بر طبق راه
شدیم با این باطنی تمام و نشاطی و از هر محضرت عقد الد و با رکشم و صورت جری می کم و کاست بعضی
رسانیدم عقد الد و له نیز آن منی خورسند و خوشحال گشت جهان شکر گفت الحمد لله الذی سلمه
منا و سلمنا منه یعنی ستایش خدا را که او را از سیاست ماجر است فرمود و ما را از غیبت سیلاب ششاه
این سمون را کلمات حکیمانه و فصیح و اعطای بسیار است مردم قصار عبارات و انواع حکم از زبان دپ
اتفاق کرده در کتب و خواطر خویش درج و ضبط میبندند و تکرار می کنند و آیت المعاصی نداله فتر کفها
مروءة فاستحالت دینا نه یعنی از کتاب کنایه از فرومایگی و ناکسی با قسم پس محض مردی گرا
طبع آنها را ترک کردم و این حالت تقوی و دیانت انجامید گویند چون فضل بهاری رسید می گفت
مرحبا بآئین الله و انشامه جبر و کله و عطا و نذکی

ابن سميعون

15A

تین خوشتر از نری که باره و کوشش از پریان و نیم شیش و تیراج خود را با بخت و طب الهیان است در شرح
 مقامات حریری این کلمات از سخنان ائمه نقل افتاده إِنَّ الْقَلْبَ يَمْتَلِكُ الْمِثْرَ الْوَاقِدَ فَإِذَا انْصَحَا
 لِقَاحَهُ غَوِيَتْ بِالْيَبْتِ قَانَ ذَاكَ زَيْدٌ جُنْهَا مِنْ حُثَاثِ الْأَجِيدِ
 قَانَ ذَاكَ جَلَبَتْ بِالْحَبْدِ قَانَ ذَاكَ عَلَى ذَلِكَ حَتَّى
 سَرَكَبَهَا الصَّدَاءُ كَذَلِكَ يَكُنْ لَهَا بَدِينِ غَرَضُهَا عَلَى التَّارِيحِ نَمَّ جُلُوقُهَا
 یعنی دل بنزد آینه است پس اگر اندک آلالشی در آن پدید گردد و بار و غنیش باید بجلبت نمود و اگر زیاده
 باشد باید سائیده و حقیق آجر برزیت اصناف کرده و اگر پشتر باشد باید با آتش سقایی ساخت و اگر چندان
 زنگ که شده باشد که این معالجات زود و دگر گردد بناچار باید شش عرشته آتش ساخت تا از آن بر
 کدرد و آلالش صافی گردد و مراد آن است که اگر قلب را از اخبار غلیظ و تیرکی شواغل حجابی ظاری بخرد
 حقایق امور و حکومت استوار در آن تجلی کند و اگر آرزای قبول انعکاس حاجی عارض شود علاج آن بر نصیقل
 عبادات و اعمال ریاضات صورت نهند و پس با نذره کثرت موانع و معاصی بر شدت ریاضت و محنت
 افزون باید و اگر غفلت و قسوت بدان پایه رسد که هیچ وجه رفع نکرده و البته علاج آن بدست فرشتگان غلظ
 و شداد حوالت رود ابو الحسن شهر زوری گوید وقتی از وزیر مقلبی دخترکی خورد رسال مبرد و وزیر از او
 بسیار افسرده و غمگین گشت و از شدت غزن و اندوه هیچ آرام گرفتن نمی توانست مردم دست به پشتر
 تعزیت محضرت وی در آمدندی و تسلیم گشتندی تا آنکه ابن سمعون وارد شد و بدین کلام نفس از در
 خطاب کرد که صَبْرًا أَيُّهَا الْوَزِيرُ عَنِ الرَّجَاءِ الْإِنِّي اخْتَارَ اللَّهُ لَكَ الْمُتَوَبَّهَ عَلَيْهِ غَلَا
 الْأَشْيَعُهَا یعنی ای وزیر صبور و گیسو باش در مصیبت آن رجاء که خدای سبحان برای تو ثواب خود را
 بر جیات وی برگزیده و حسب حکمت بالغه در عزای و جزای میبخشیدن را بر تمتعات وجودی مرتبت نهاد
 وزیر را آن سخن مطبوع مؤثر افتاده زیاده خور شدند و تسلی گرفت از کافری الکفاه صاحب رنج و نقل است
 که گفت ابن سمعون را شنیدم که در معظمت گفتی سُبْحَانَ مَنْ أَنْطَقَ بِالْحَكِيمِ وَ بَصَّرَ بِالشَّجْمِ وَأَنْفَعُ
 بِالْعَظِيمِ یعنی پاک و منزله است خداوند که خلق را با کوشش و بایسته بیاموزد و با استخوان شوار و
 همانا ابن سمعون این حکمت عالی و کلام قدسی را از منبع علم و مصدر کمال بخود انتقال ننمود و در این باب بزرگوار
 و معجزات مرتضویه دست برد آورده چنان شد که هر کسیتی افزود علی تحقیق از زبان حقایق بیان امیر المومنین
 علی صلوات الله علیه سعادت صدور یافته و اکنون در سبک کلمات فقار از کتاب نهج البلاغه بدین ترتیب
 منقول است که اَعْجِبُوا هَذَا الْإِنْسَانَ يَنْظُرُ فِي شَجْمٍ وَيَتَكَلَّمُ بِحَكْمٍ وَيَسْمَعُ بِعَظِيمٍ
 اما حکم بغیر لسانی خود محسوس و شهود است و مراد از شجم چنانکه ابن ابی حمزیه معتزلی تصریح نموده در طوبت
 ملیدیه باشد که شماع بصری از آن خارج شده با ايمان مرتبات اتصال جوید و احساس حاصل گردد

ابن جینی

۱۶۱

و با شایع سبغات توسط هوای شفاف در آن تطبیع یافته و در آن یک میسر شود و مراد از عظم استخوانهای چهارگانه یعنی
 گردن و دوازده صیغ در فضای طین ثانی از مطلق نشاء اذن واقع شده و هر یک را در آنجا شایع نامی
 متین گشته و آن اسامی در کتب تریج و یکونیه تریج است عظم بطرقی عظم مسدانی عظم رکابی عظم صدی
 یکی از افضل عصر استندم که می گفت ازین عظام در کتب مشرین اسلام هیچ نام نبوده و اقبای اردو
 که در صناعات خیره نهایت مهارت و کمال عداقت پیوسته اند این عظام بآلت دانه و پن تیسین و
 و عقیده اکلام امیرالمومنین با در باب آن عظام کی از کرامات عظیم توان شود در تاریخ و نبات الاعیان
 مشهور است که ابن سمون در مصنف شهر ذی القعدة از سال سیصد و هشتاد و هفت هجری در بغداد
 از در فانی به عالم جاوید رفته و در کتب و جوامع منصور و بر و نماز کرده و در خانه اسیر و فون باخته و در
 پنجشنبه یازدهم شهر رجب از سال چهارصد و هشت و شش هجری تشریف آورده و آن مونس نقل داده و در کتب
 نزدیک مقبره احمد بن حنبل بنجاک سپردند که نیکو با آنکه از جنگام و فون و تار و زکیمه نقش برای نقل بجا نهند
 و در چهل سال که شسته بود از اعضا و جوارح و اکناف وی مسلاتی تری می شود و بقا و این مونی نیست
 معتقد اند که کرامات محبوب گشت از وی تصنیف هر کتاب مجلس یافت نشد نوشته اند که تمام احادیث
 در روایات و اخباریکه در آن کتاب ایراد کرده از صنف سندات اند و مسلاتی برای نقل در آن مذکور است
 لفظ سمون که نام نیای وی بوده میفرماید سمیل است و در انجمن است سمیل ثبت کرده اند و گفته اند
 تحریف و تحجیر و انکار راه یافته صورت آن است سمون زن نکل و در کتب

ابن جینی ابو الفتح عثمان بن جینی الموصلی

فامال غربت و از ایمان طراز ادب معده و است سید مرتضی و سید رضی را که از اکابر و رؤسای علمای ائمه
 مسافر بوده و ولادت وی پیش از سال سیصد و سی در موصل اتفاق افتاده و پدرش قبی از علمای رومی و ملوک

سلیمان بن محمد بن احمد از وی موصی بوده و چنانکه خود در این آیات بیان می کند

فَإِنْ أَصْبَحَ لَا تَنْبَغِيهِ الْوُضُوءُ عَلَى الْإِنْسَانِ أَنْ يَتَوَضَّعَ
 فَيُصَلِّيَ إِذَا انْطَلَقَ إِلَى الْمَدِينَةِ وَلَا تَدْعَا النَّبِيَّ لَمْ يَكُنْ مُرَادًا

مقل مضمون آنکه اگر مرا شرافت منصب و محبت عصب حاصل نباشد یا کی نیست چه پیوند ادب که بر تراز خیر است
 مرا رزوق افتاده با آنکه مرا بقبیل از و که خود از اشراف و مهتران قبایل معده و دند انتساب است آنان
 قوی باشند که چون تیغ زبان از نیام کام برای کلام بکشند زبان پر قرن زبان از سخن بد کشد و از این
 به حال ساکت نشیند حضرت رسالت و باره آن جماعت به غالب کشود و انقوم به یکی یا و فرمود ایش
 دعای رسول محمد برای مباحات و افتخار پسندیده باشد و از هر موجب امتیاز سازد و نقل است
 که ابن جینی در نزد ابوالخیر فارسی روزگاری دراز نموده و هم دیوان جینی بر سبستی قرات کرده و از انفاضا

ابن حنی

۱۷۰

آن استاد هنر پروردگار و حکایت اشعار آن دیوان اشعار یافت سپس بر آن دیوان مشرعی آورد و خود در آن
 شرح گوید و قتی در خیابان شمس و حضرت ستمی آورد از این شعر که از تاج المکارم منسوب است سوال نمود و این
 هُوَ الْكَصْبُ نَفْسُ الْكَافِرِ نَفْسُ الْكَافِرِ بَرْدِي دَقِي آورد و گفت چگونه با بودن لم جازمه الف در لم تصبر است
 و حال آنکه اصول و قوانین صرف چنین اقتضا کند که لم تصبر با ساق الف باشد متنی در جواب گفت هرگاه در این
 ابن حنی در این محضر حضور داشتند آن سکه ترجمانی کافی ایراد کردی پوشیده ماند که اشکال شعر متنی را چه
 آن است که کلمه لم تصبر در اصل لم تصبرن موکه بنون خفیه بوده و نون آن در حال وقف با الف بدل شده
 زیرا در وقف نون خفیه را بقصی قانون صرفی با الف بدل کنند چنانکه عشی گفت وَلَا تَعْبُدُ الشَّيْطَانَ
 اللَّهُ فَاعْبُدْ که در اصل فاعبدن بوده نون را با الف بدل کرده ولی صاحب دمیة القصص در ساجل
 و تعظیم ابن حنی گوید وَلَيْسَ لِأَحَدٍ فِي فَيْحِ الْمُعْضَلَاتِ وَشَرْحِ الْمُشْكَلَاتِ مَا لَهُ يَتِمُّ فِي عَالِ الْأَعْرَابِ
 وَمَنْ تَأَمَّلَ مُصَنَّفَاتَهُ وَتَفَقَّ عَلَى بَعْضِ صِفَاتِهِ وَكَانَ مُحَضَّرُ عِنْدِ الْمُنْتَبِي وَبِئَانِ طَرِيقِ شَيْءٍ مِنَ الْغُرُ
 مِنْ غَيْرِ أَنْ يَفْهَمَ عَلَيْهِ شَيْءًا مِنْ شَيْءٍ أَفْهَمَهُ وَكَأَنَّ الْغَنِيَةَ وَالْمُنْتَبِي يَقُولُ هَذَا جَلُّ لَا يَفْهَمُ
 قَدْ كَثُرَ مِنَ النَّاسِ وَازِينَ كَلَامَاتٍ حِينَ كُتِفَ كَرْدُكَ ابْنِ حَنِی اشتری اکتساب و اخذ فنون و این
 نه نموده و دیوان شمس را بروی قرائت کرده بکه در مجلس شمس حاضر شدی و در مسائل و مطالب نحوی
 بروی مناظرت و مباحثت نمودی بدون آنکه از اشعار شمس از وی چیزی استفاده است کند سیوطی در کتاب
 طبقات النحاة گوید ابن حنی را القواعد و اصول تصریف معرفت و استحضار پیش از قوانین نحوی بود
 و پیش از آن بود که در بیت و آغاز تحصیل علم از ابوعلی فارسی کردید با چند سئال از بنیه و اصول اشتقاق و در فن
 در محضرویی چندی اشتغال جست و هنوز بدو رجوع کمال نرسیده بود که درس استاد را منارقت نموده در باب
 موصل حوزه درسی فراهم آورد و روزی در جامع شبستری و بر ملازمه و اصحاب خود مسائل نحویه املاء نمود و بیه
 اعتناء تا روزی استادش ابوعلی از حوالی مدرس وی عبور نمود چون نظرش بر انجمن افتاد و از صورت حال
 آگاه گشت ابن حنی را سئال از مسائل صرف پرسش نمود ابن حنی از جواب آن فروماند و در حضور اتباع خویش یاد
 مجلس گشت آنگاه ابوعلی و یاریدین خطاب خطاب آورد و گفت قَدْ بَدَأْتَ وَأَنْتَ حَصِيْمٌ مِیْنِ دَعْوِيَةِ
 مَوْرِي مِیْكَنِي در حالیکه خود غوره باشی ابن حنی را کلام استاد مؤثر افتاده در حال حوزه خویش فرو گذاشت
 از آن پس سالانی در آن چهارم روزه در مدرس افاده ابوعلی حاضر شدی تا آنکه در فن اشتقاق و صرف
 زیاده و ماوراء کمال گردید و پس از وفات ابوعلی کوکب اقبال ابن حنی طلوع گردید و آوازه فضل و دانش و
 در جمیع بلدان انتشار یافت و در دارالسلام بغداد در مکان ابوعلی سینه تدریس بگشود و در سواد افادت
 مکی گردید شغل تدریس و ریاست علیه بروی سلم گشت و بقیه روزگار خویش تبالیف و تصنیف بگذراند
 عمر بن ثابت ثمانی و عبد السلام بصری و بو الحسن سیمی از ملازمه او معدودند ابن حنی از بعضی حکایت کند

أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدٌ

۱۷۱

کتاب فی الیکچشم پسنابود و از این استعاره که به نسبت دهند این معنی کشف کرد
 صلواتی و لا خبث فی یَدک عَلَی نَبِیِّهِ فَاَسَیْدُهُ
 فقد و جِئَا نَکَ تَمَّا بَکِیْتُ خَشِیْتُ عَلَی عِیْنِ الْوَاحِدِ
 ولو لا خُفَاخُهُ اَنْ لَا اَرَاکَ لَمَّا کَانَ بَیْنَهُ تَرَکَهَا فَانْذَرَهُ

چهل سنی که اعراض نمودن ترانسن در حالتی که مرا کناه و معیسی نیست بر نسبت فاسده ولایت کند بجان خود
 سوگند از نذرت کرد و فرط اندوه که مرا است این یکچشم خویش زیاده پنهانک با تم و اگر خوف آن نبود که از این
 روی و نمودم نام ناما از کثرت بجا این یکچشم را نیز بپسینا نمودم چه در گذاردن او فایده مرتب نکرد و ولی بسنه
 این روایت استوار ندانند و این اشارت با جو حسن علی بن منصور و علی نسبت بهند مع انقضه در بنیاد و در وجه
 پست و ششم صفر از سال سیصد و نود و دو وفات یافت و در روایت ابن اثیر جزری در سیصد و نود و سه
 از این جان رخت برگرفت او را در شوش نیز که بمقابر قریش معروف است قرب مرار اساتذش ابو طلی
 فارسی بخاک سپردند و او را القاضی و مولفات میفده بسیار است آنچه از آنها ضبط کرده به بدین شرح است
 کتاب حصائیس در نحو شرح تصنیف ابی عثمان المازنی کتاب فقیهین در نحو
 کتاب العتاب و الکافی فی شرح القوافی الاخص کتاب الزکرة و الذکر کتاب التمام فی شرح شواهد
 بین و کتاب المنهج فی اشتقاق اسماء اشهر الکما و تحفه فی العروض و تحفه فی القوافی کتاب المجل
 کتاب المحامرات و التذکره جابیه کتاب مختار تذکره ابی علی فارسی کتاب المقصود فی فضل معین
 کتاب محاسن العربیه کتاب المحب فی اعراب الشواذ شرح اخصیح کتاب اللغ کتاب التنبیه کتاب البی
 کتاب البقره شرح مستغنی الکما شرحین علی دیوان الهبتی گویند ابواسحق شیرازی اسامی کتب خود را
 از اسماء کتب ابن جنی اخذ کرده چه او را نیز هذب وینه و تبصره و محبت و کتاب مع ابن جنی در اصول و قواعد
 نحویه است و جماعتی از اعلام علمای زمانه خطیب تبریزی و ابن خشاب نحوی و شیخ ابوبکر خفاف و سید ابوبکر
 عمر بن شریف نحوی لنوی و کربوی دیگر این کتاب را شرح نموده اند و حجتی بحجیم و تبصره و نه

شیخ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ خَرَقَانِي

از اجله اداد ابدال و از افاضه زاده و اهل حال است بطیب خلق و کرامت نفس سرآمد ستیخ زمان و بخصایل پند
 و صفات از عهد یکبار عارفی دوران بود و فضایل صوری و کمالات منوی را با هم جمع داشته و بر مقامات
 شریعت و اسرار طریقت انا بوده در مقامات الانس و جنی از کتب سیر سلطوره است که کتاب آن عارف
 کامل در تصوف سلطان العارفين با نرید مطامی رسد ولی جماعتی از اهل معارف و سلوک این نسبت را
 صحیح ندانند و گویند نسبت در اصطلاح اهل عرفان درست نیاید که گرانچه که سرید بی واسطه بی استماع کلمات
 دریافت تر جبات از سر شد نموده باشد و از زمان وفات با نرید تا ولادت آن شیخ کامل است و احتمال آنکه

ابو الحسن خرقانی

۱۷۲

و هم تصحیح مولوی رودی بن شیخ شهابت و پدر که گفته بود حسن بعد از وفات پادشاه
 کاه و چسبک نیز دوشی بنی بود بر سر کوشش شعیبی بنی خوش تا شال شیخ شعیبی بنی
 بهر حال شوق عارف و مقامات سلوک وی زیاده از آن است که محتاج به بعضی از هستا باشد چه اکثر
 از افاضل شیایخ عرفا که به منزل طریقت با کثرت و انداختن عارف و کتب نواید از آعارف کامل کرده اند و از کثرت
 افادات وی مرتبه اعلی و مقام بلند یافته اند چنانکه اینک از کلمات آینه بود توضیح می یابند و در شرح جفا
 و تعنیل آثار وی آورده اند که بایزید و عرض سال یکبار به زیارت رباط دهستان که مردمان او باش
 و رزل در آنجا کشی داشتند رفتی بر فراز تپه که در آن حوالی بود بایستادی و نفس بر کشیدی چون کسی که
 استشام بوی خوش نماید مریدان از شیخ بایزید منوال کرده اند که دیر زمانی است هرگاه که در حضرت
 شیخ بدین مکان رسم ارتباط می یافتیم حالت آنکس را که استشام رایج کند و از آن استشاق بهر آیه
 از هیچ سوی بر دماغ نرسد فرموده اند که در یافتن من از این قریه که مردمان بی تقوی منزل دارند بوی
 مردی می شنوم که نامش علی و کتیش ابوالحسن است و چند سال بعد از وفات من بیاید و دست نشانی
 و زرع کند و بار عیال کشد و مردمان را بطریق خیر ارشاد کند و لحظه از یاد خدا ایتعالی غافل نباشد
 و مولوی نیز در دفتر چهارم از مشنوی این حکایت را باندک تغییری مشروحاً منظم نموده که یک و پتان
 هم در آنجا ناله شتاق کرد بوی را از باد استشاق گفت بنیو بوی یاری یسر کاه زرین و شهر یاری یسر
 بعد چند سال بیاید شعی
 میزند بر استخوان خرمی رویش را بگلزار می کلون بر از من و از مقام افزون
 چیست شکر گفت شعیب علیه السلام گفت با برودن خدا و در کشت او و کل او بخت یک را گفت اگر بود
 و چون ازین بهار بایزید یک ده قرن برآمد و سنین هجرت نبوی بمسجد و چهل و هشت رسید و عرفان که از آن
 بظام است متولد شد با آنکه پدرش مردی و جهان بود و در مسلمانان بکار زراعت هم مشغول می نمود ابوالحسن
 بر حسب قایمیشی که در نهاد داشت تحصیل علوم شریعت و تحصیل سلوک و طریقت را کشت و کسب علوم را پیش نهاد
 خاطر ساختن و در آن باب ترقیات کامل حاصل کرد و در ایام تحصیل اسبواره و پیگردان و خدا و دان و تقوی
 مراد داشت می نمود و زمانی از آن علوم فارغ نمی شدست پیوسته با طهارت عبادت کفر اندی و بخیر توفیق و جوانی با فاضل
 در زمره فضلا و فضیلتها و مشهور و معروف گشت مدتی ستادی روزگار زندگانیست بدین و تیر میگذشت تا بر
 جماعتی آن خسر که از بایزید بهار داشت که شریعت و کشت و قی را تربت بایزید که از کرد و ناتوان بر خواند و بر نفس
 تغییر کلی راه یافت دانست که آن مقصود و منظور که او را کمون ضمیر هست در آن مقام تشرین انجام کرد و سپس
 بعد از آن کاه و چسبک به تربت بایزید رفتی چنانکه نقل است که دوازده سال نماز محسن و عرفان بجماعت گذار
 آنجا پیاده و روی بظام نهادی و نزدیک تربت بایزید عبادت مشغول گشتی و دست تصحیح به عارف داشتی
 و کفایتی چند او را چه شود که از آن منزلت و مرتب که بایزید را داده و مرا نیز می بود و گذاری آنجا بخوان و رجب کرد

ابو الحسن خرقانی

۱۷۳

فارسیج را بطاعت بجاوت و یا قبی و میراثان دو ائمه سال در شب سه فرسنگ راه رفتی و مراجعت کردی
 بر آن زمان مهووشی آواز می از تربت بازید برآمد که یا ابوسعید که آن آمد که نشینی و معاشرت کنی تا آنکه
 قدس تو خلق برکت جویند چنانکه در نظم اینجا می گشت بخش آمد افضیه و تسخیری اما دعوی که قبی ای
 پس بر آن حد ابرفت و نزدیکی تبر بیاورد و در حالتی که تغییر کلی بر او راه یافته بود گفت ای پیر طریقت مرا که
 درین طریق دستنوی کنی ای خرم که مردی شکم دار و علوم شریعت بهره دارم و دست آن دنیا موخته ام
 دیگر آه آوازی برآید یا ابوسعید انچه در ایام سلوک مرا رسید پیشتر از برکات تو بود گفت یکو نه می شود که ترا
 در کار عمر با الهای دراز قبل از من بوده از بر قصدانی برآمد آری چنین است اما در زمان حیات هرگاه
 که از من خرقانی می افتاد و چشم پیر می دیدم که نوری از آن سرزمین بر می شد و در آن هنگام مرا در منصب
 حاجی بود که بکچر می گذشت که اینجا از استنسی بودم و قرین سعادت می گردید ناگاه دقتی بر من ایستاد که از
 حرمت آن نور بناس و درگاه خداست ای شفاعت بر اینچیز تا حاجت روا کردی پرسیدم آن نور از آن گیت
 گفت نوزبده خاص ابو الحسن و من آن نور شمع خود کردم آنجا که درسی پال بر آورده بخشه بود روا کردی
 و اینحال شون خود از دست ده و دیگر بجای یمیم بست و مردمان را بطریق خیر ارشاد کن اما او کی شمار خود ست
 شیخ ابو الحسن که دید چون بر جهت خرقان نشستن اجازت یافتیم اطاعت را پدید رنگ روی برآه آوردم از آن زمان
 که خرقان رسیدم در بیت و چهار روز تمام قرآن را پیاپی و در فن قرائت درجه بنده یافتیم بروایت دیگر همان کلام
 که روی برآه آورد و آغاز فائحه الکتاب کرده چون بجان خود رسید تمام قرآن را بر خواند پس طریق خواندن
 او را تکمیل نمود اگر چه بعضی از فضلاء عرفا لفظ عامی را معانی دیگر نمایند و گویند او را غرض از لفظ حق است
 مطالب دیگر بوده و خواندن و اموضن قرآن را پیچید و دیگر تفسیر کنند از آن روی شیخ ابو الحسن در آن هنگام که تربت
 بازید میرفت از فقهائ عصر و فضلاء می زبان محبوب میشد چنانکه در عنوان ترجمه بر تحقیق و می اثارت رفت
 پس طالب مقامات معنوی و کمالات معنایی گردید و اینجا که سطور افشا و در تربت بازید فتوحات و مکاشفات
 باطنی از برای وی حاصل گشت مع احوال پس از اینجالت که بروی ظاهر گردید و در خانقاه خود میقیم گشت و در آن
 زمان و فضلاء و ارباب وی مراد و متین نمودند و از بیانات وی استعادت میکردند سلاطین و در آن
 عصر را بسواره با وی سکا بات و مراسلات بود و از بلا و بعیده روی بخیه نش مینها و ند چنانکه در تذکره
 الاولیا مقرر است و در سکا سکا سلطان محمود بن سبکتگین از کین خواجه خوار شاه و ضبط آن ممالک فراغت
 حاصل نموده غمان غمیت بجا بقرصود و انطاف او از آنکه صیت معارف و آوازه سلوک آنعارف
 کامل کوش سلطان رسیده بود و زیاده حضورش را شایق گردید فرمان صادر گشت که موکب سلطان بنی
 بست بطام و حرکت آید بچند در آنجا آن آسایش نماید از آن استمان فرمان سلطان را اطاعت کرده از آن
 منفعت نموده در نزدیکی خرقان سر پرده پادشاهی را بر پای نمودند و چون یکدور در خود لشکر یان

ابو الحسن خلیفه

۱۷۴

از پنج راه برآمدند سلطان یکی از خواص خود را بنزد خود و دو کوبید پادشاه قصد این ملک داشت
 آنکه درک صحبت زیارت آن رف کمال را نماید و زیاده برسد حضور را ترغیبش می کرد برآمدن آنرا آورد
 این که بر روی بخوان **اَطِيعُوا اللَّهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِی الْأَمْرِ مِنْكُمْ** فرستاده چون پیام برسانید
 شیخ رخن بنزد سلطان را نذر آورد و فرستاده چنانکه نامور بود آیت بخواند شیخ گفت محمود را بر کوی که چنان
 در اطیوع الله مستغرقیم که بسواری از اطیوع الرسول سرخجالت بر زمین دارم تا با ولی الامر چه رسد چون پیام
 سلطان نحو رسید او را کریم دست داد و بعضی از خواص خود را گفت بر خیزید که بجای نقد می رویم که اواز آید
 اشخاص نیست که مکان بر دایم یقین است که بنزد ما نخواهد آمد پس ای از را طلبید و حکم فرمود بامه سلطنت در پیش
 ده که نیزک را لباس غلامان پارید و خود را بلبه چنانکه رسم است و در بر گرفت و بنزد آمد کبشی که از غلامان
 سلطنت برادر باشد ایاز بر رسم پادشاه حرکت کرده سلطان مگر چو اسلحه داران در پیش میرفت نزدیک
 خانقاه شیخ رسیدند و به اینجا درآمدند و سلام دادند شیخ چنانکه نشسته بود و برنجو است و در سلام نخواست
 و در ایاز نکرست و احترام سلطنت بر روی نمود سلطان نحو و به و گفت ای شیخ چه شرط ادب بجای میارزید
 و از برای تعظیم سلطان برخواستی اینهم دام تدویر است شیخ گفت دام تدویر است اما مرغ آن تو نخواهی بود
 پس دست سلطان را گرفته گفت آنرا که جنت جهان پیشی داده اند توئی پیشی آئی پیشین سلطان نشست
 و از سر سوی سخن در پیوست در آن اثنا گفت یا شیخ مرا سخنی گوی گفت نامحرم را که از اینجا بیرون روند
 تا محرمه سخن در میان آید سلطان نحو و دانست که شیخ آن معافی دریافته و او را رهنه سلطان اشارت کرد
 نیزان که مجلس لباس غلامان بودند بیرون روند و معدود دیگر که از غلامان همراه بودند آنها را نیز رخصت
 انفراد داد و بمبذرت لب کشود پس از صحبت بسیار گفت مرا از اخبار بایزید که بتور رسیده است بگفتی
 گفت بایزید خبر داده است هر که افعال و اقوال مرا متابعت نمود و مرادید از جبرک اشیا خارج گشت سلطان گفت
 من این سخن باور ندارم مگر قدم و نشان بایزید از پیغمبر یا و است که بوجل و بولسب و چندین مردم دیگر
 که مکر رسالت و نبوت او بودند آنحضرت را دیدند و جمله در جبرک اشیا بودند شیخ گفت ای محمود ادب
 نگاهدار و سخن را روی از این مقام مگردان چنین بر زبان نظر که باید نیندازد مگر سعد و می از اصحاب خاص
 سلطان گفت دلیل بر مطلب چه داری این که بر جواز و **وَشَرَّ مَا يَكُنْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ فَمَا لَا يَنْظُرُونَ**
 سلطان محمود را از آن تحقیق و بیان خوش آمد گفت مرا پند می ده گفت بر نگاه داشتن چایزیمت بگاه
 اول نزد و نیزه و دویم نماز جماعت سیم سخاوت چهارم شفقت و مهربانی بر خلق خدا می سلطان گفت
 مرا دعا می کن گفت در پنج وقت نماز دعا میکنم که **اللَّهُمَّ اخْضِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ كَارِي كُنْ كَرِيمًا**
 سر زمین سعد و کردی گفت دعا می خاص بگو گفت عاقبت محمود با و پس سلطان مبره زرنزد
 شیخ نهاد از آنکه وقت داشت نزدیک بود شیخ نیز فرصت جوین در نزد سلطان گذاشت و گفت از این نذر

ابو الحسن خرقانی

۱۷۱

سلطان فرید از آن بردمان گذشته بارت زباید بنامید چون خواست فرو برد و کلوی سلطان را گرفت و شربت
 ناپا بعد از دین پروردن آورد و شیخ قسم کرد و گفت میخواهی که این جبهه زرد مار نیز بکلوی گیر شود پس سلطان گفت
 اگر دلجویی مرا خواهی این جبهه گیر که مرا بدان حق نیست و خود باقیست خالص فقر او ده سلطان گفت مرا
 از آن خود چیزی بپاد کاجیش شیخ پراستی بلند کرد و برداشت از تن خود پسران کرده بنزد سلطان گذاشت
 پس سلطان از جای خواست که شیخ را و واقع گفته مقبر سلطنت رو و شیخ تیر پایی خواست و از احترام سلطان
 چیزی فرو گذاشت نکرد و گفت زان و درود تو حق بخودی و حرمت منظور نمودی اکنون اینچه که است چیست
 شیخ گفت ابتدا بدعوت و آخر از در انکسار و خضوع و تواضع درآمدی و اکنون مغروری و درویشی میسر و چه
 و آفتاب دولت فرود خاد تو افتاده است جای پیش ازین احترام و تواضع است پس سلطان از نزد وی پروردن
 و اورا حالت و در گون بود پس بر آثار و اطوارش تغییر کلی راه یافت مسطور است که در همان ایام که سلطان
 رایت سلطنت بسمت غزنین اعطاف داد چنان بسباب ذاهم گشت که بهت بفرغ رخا رهند بر گاشت و طریقت
 و غنیمت سوسنات کرد چنانکه آن حکایت خود مشهور و معروف است و عجمی هر روزی درین قصیده گفته است
 شاه کاهران سفر سوسنات کرد که در خویش را علم معجزات کرد برود و نام کفر جبار از لوح دین
 سگرو و مای خوشتن از وجابت کرد و در آنرا نذر و زکری عربی سخت واقع کرد و لشکر اسلام را اندک ضعیفی گشت
 روی دهد در انامی گیر دادر سلطان بگو شد رفت و از اسب فرود آمد و روی نیاز بر زمین نهاد و پس از تفرغ و راک
 بر این شیخ را که همراه داشت پروردن آورده بر روی دست گرفته گفت خداوند اگر صاحب این جاده را از نزد
 آوروی است بدان آید و تو را قسم دهم که لشکر اسلام بر کفار ظفروده و عهد کردم که آنچه غنیمت مرا امتت شود بدو
 و قدر ایثار کنم در آن ثمار در لشکر کفار و بعد و بر یک گشت و تاریکی جباران را گرفت چنانکه هیچیک از آن کفار
 بیکدیگر رانی دیدند و تیغ در هم نهادند از آن روی شکستی ناخوش بر لشکر کفار روی کرده میش اسلام با فتح و فرود
 ترین گردیدند با آفتاب از غنیمت لشکر اسلام را روزی گردید که از خیز حساب خارج گشت در تذکره الاولیاء
 مسطور است در همان شب سلطان محمود و خواب دید شیخ را که گفت ای سلطان آبروی درویشان رنجی که چنین
 امری از تو صادر گشت اگر در آنروز از خدا تعالی درخواست میکردی که تمام کفار آن سرزمین را بر غیرت
 کش و کشتن مطیع نموده و اسلام را روزی بیکدیگر بهتر بودی نقل است که شیخ الرئیس ابو علی بن سینا
 چنانکه تعیل آن در شرح حالش گذشته از خوارزم به پیشا برد رفت از آنکه صیت معارف و فضایل آن طایفه
 کامل را شنیده بود و شوق خدش را زباید داشت پدید رنگ بخرقان شتافت علی الصبح بدر سرای
 شیخ رسید در هنگامیکه وی بجهت آوردن مسیوم معجراته بود شیخ الرئیس در رکعت و از حال آن شیخ بزرگوار
 جو گشت و او را زانی بود پس زشت رفتار و بد خوئی از درون سرای صدامند کرد گیتی و این زندیق را که
 چو بیکدیگر همواره دام فریب گسترده و خلق خدا را اغوی می کنند و زیاده و بیپوده کوفی لب کشد

ابو الحسن نجف آبادی

۱۶۶

تجدید ویرانده و زیادی روی داده و طلب شیخ بصیرت در آن افتاد و در پیرایه و کشته زیاد و از هر زم
بر پست شیرین قوی نماده و میراند و می آید شیخ الرئیس است که استغلوب و مقصود را که چو استادت
نزدیک رفت سلام کرد شیخ ابو الحسن و سلام کرده شیخ الرئیس را آن حبلات شان و گفتگوی زن قنبر
حاصل گشت و در خبرش گذشت که آنات را از وی سوال کند شیخ تبسمی کرد و گفت بای سوال نیست
اگر بار چنان گیرنده که می کشیدی چنین درنده شیرینی کی بریزم بارم رام گشتی پس دست شیخ الرئیس بگرفت
و پیاده همچنان تا در سراسر آمدند شیخ ابو الحسن پشتمای پهنم برگرفت و شیر را را کرده بوثاق آمده و از هر کز
محبت از مطالب بگنجینه و فتنه در پیوست شیخ الرئیس در اشای مباحات اوله ضلیقه پان میکرد روزی در آن
ایام دویاری از سرای شیخ خراب گشته بهینه بجهت تعمیران دیده بودند شیخ ابو الحسن خود روز یکبار کل مشغول
میگشت و وقتی دیگر نیز که شیخ الرئیس کلمات علیه اشتغال داشت درین محبت شیخ ابو الحسن از جای برخاست
که مرا معذور دارم که دیوار باید عمارت کرد و بر فراز دیوار شد و مشغول گل کاری کرد و نگاه دیگری که بجهت
نصب کردن بگنجانی بردست گرفته بود و از دستش پشاد شیخ الرئیس از جای برخاسته تا بر پیشانی او قبل از آن
تیر را از زمین بردارد و تیر بلند شده بدست وی قرار گرفت به و گفت ای حکیم و انشد بر این عمل چه وسیله دار پس
شیخ الرئیس چون آن حالت به پیشکار کل دل از دست داده و دیگر در نزد شیخ ابو الحسن از علوم غامضی سخن نگفت
و حکمت بطریقیت کشید و نیز در تذکره الاولیاء مسطور است که وقتی ابو سعید بن ابوالخیر مغموم ملاقات آنعارف کامل
با جمعی از مریدان بخرقان رفته یکجایی بجا افتاده وی در آمده در خانه شیخ بجز چند فرسخان جوین از اخذیه واکرات
تهیه دیگر نبود و سجاده سرای گفت بر سر قصبه دستاری چنان چون چنین کرد در آن شب هر قدر نان خواستند
چون آوردند و روز دیگر نیز بجهت صرف غذا همان عمل کرد و در شب کرده بود و در غمی داشتند در آن اشتهار و شیخ
نظام که این مرد سالوس و دروغ دیگر بجهت فریقین خلاق چلیت برنجیده که بار باندید در آن خود بود و پس نزدیک بود
و سار که بر روی آنها انگذده بودند که فدی برگرفت دیدند در زیر جامه کرده نان نیت شیخ گفت ای زن نگذاشتی
که یکدرو در اینجا حجت که بر من وارد شده اند پرچ و ستاس و نان بختن سبوح نماید نقل است که در امان ایام
که ابو سعید همان آنعارف کامل بود و گفت یا شیخ و ستوری ده اینان که برافتت و مسرای من بدین خانه آمده
بنا خون خود و مباح مشغول شوند شیخ ابو الحسن گفت مراد بر خوش مباح و رغبت نیفتاده اکنون بکلی مباح نیست
از آنجایی که همانا اگر ارام باید که در موافقت را ناکیریم ولی این عمل را اینگونه انجام پس چون هر امان و مریدان ابو سعید
مشغول و گذشتند و بکام مباح که کم گشت یکی از مریدان شیخ ابو الحسن که ابو کبر خرقانی شهر بود و دیگری از مریدان
ابو سعید و آن دو نفر مباح چندان تأثیر کرد که پیوش پشفا و ند پس ابو سعید از شیخ متاثر کرد که آن آمده بود
یاران از جای برخیزد شیخ از جای برخاست و به باد آستین بکینانید و هفت قدم برداشت بناگاه دیوار را
خانه بموافقت او و حرکت آمدند شیخ ابو سعید مریدان را اشارت کرد و ساکن شوید که مورد و بجهت مباح بانی

أَبُو الْحَيْسَرِ خَرَقَانِي

144

اگر بخواهید که در دنیا با عزت باشید و دست شیخ ابوبکر بن ابی سعید را بوسید و از آن مقامی خود معذرت خواست پس از آن ایستاد که در نزد شیخ بود و به بیاض مشغول گشته و گویند که در خوشی همین بگریزید شیخ را سماع دست داد و پس روی بپسید کرد و گفت سماع کسی را سماع نیست که علوم ظاهری و باطنی را تکمیل کرده باشد و اگر وقتی یکی از اهل سماع را پسندید که این رقص چوای کند تواند بر فضل عقل خود و دلیل بیان خود و الایرا اعمال نوعیتر این است که اقدام نمایند ابوسعید بعد از آن ایام مریدان را از سماع منع نمود و نیز آورده اند که در همان ایام شیخ ابوسعید شبی خود شیخ ابوبکر را در بر کرده و هم او غرقه ابوسعید را در پوشید ابوسعید که مریدی همواره باخته و گشاده رو بود و تا صبح سر بر زانو نهاد میگریست و شیخ ابوبکر سوت و رنجه و شادی بود چون روز شد شیخ ابوسعید گفت فردا صبح که مرا پیش آید طاقت گریه نیست وی گفت فردا خود گیر که مرا با اندوه مستور دور کار خوشتر است چون هنگام آن آمد که از یکدیگر معافت گنجد و ابوسعید بشهر خوش رو و از خانقاه که بیرون آمد سنکی در آستانه نصب کرد و بودند چنان خوشی بدینجا بایستد شیخ ابوبکر سست منظور داشته نغمه نمود تا آن سنگ بر کند و در پیش تجاده خود نصب کرد و روز دیگر علی الحساب دیدند همچنانکه بود در آستانه منصوب است دیگر بار فرمود تا کند و بحجاب آتیه و فغان کار کردند باز بهمان طریق اول بیکان خود دو کرد و فرمود سنگ را بجای خود بگذارد که ابوسعید را میل خاطر بر همین است پس در خانقاه را فرمود از نعمت دیگر باز کند بنا بر احترام ابوسعید کسی را از اینجا عبور نکند و بر روی سنکی که محاسن بی بدینجا بایستد که در آن نمایند سطور است که هم در آن ایام که ابوسعید خواست از دست معافیت نماید و به دنیا برود و گفت یا ابوسعید من ترا بولایت حمد خویش برگزیدم سی سال میگذرد که نگهدار ایستاد درخواست کرده بودم که آنچه جویند دارم و از پیکان چنان بایستد دست بچشم تری بگویم چنانکه او به احوال بیکویش فراداد و اکنون چنانکه باید تو را در میان همه انتخاب کرده ام که آئین در آن ایام که شیخ ابوسعید همان وی بود در بیکام مصاحبت و حضور شیخ میباید سخن گفتن لب نشود وی مریدان از ابوسعید پرسیدند که چرا در نزد شیخ سخن نمیگویی گفت با بجهت استماع به اینجا آیدیم نه بجهت سخن گفتن چنانکه قبل از رسیدن نزد این مرشد کامل نظیرت پذیر بودم و بعد از دریافت حضور وی از صفای کلمات و توبه و ارشاد و مانند کوری کران بهاکشتم و نیز در خفا وی آورده اند که مریدی از خداوندان دانش و فضل بجهت استماع احادیث از خود و حسن اسان آهنگ عراق کرد و چون بطعام محل عبور قوافل عراق بود چند روز در آن مکان بجهت استراحت بازگشود و چنان استقامت فرمایم گشت که بجهت آن طرف کامل رسید پس از ملاقات و صحبت از وی سوال فرمود و ترا چه باز داشت که در حج غربت را بر خود اختیار کرده بسوی عراق میروی گفت عهده عرض از توبه سبب عراق گشتن کردن و ترا که علم در آیت است شیخ گفت اگر کسی را در این ملک شناسی که اسنادش صحیح تر باشد چه غیب دارد که در نزد وی استماع احادیث کنی در حج سفر و غربت را بر خویش نپذیری آنرا و گفت ما کسی را در این شهر شناسیم که از علمای عراق در علم حدیث برتر باشد شیخ گفت اگر در جستجو طلب میمانی آن کس را خواهی یافت

أَبُو الْحَسَنِ عَلِيٌّ

۱۲۸

آورد و بین حرف و توجیه بخرد و بزم آنکه بکلام مسلح روی مقام معهود آورد و منزل خویش مشتافت و بر حسب عادت
 بخت در عالم واقعه شرف جمال عظیم الشان مبارک حضرت خاتم الانبیا علی علیه وآله وسلم را در آن نزد
 بود و فرمودند ای مردان مردان خبر راستی بخوابید و یک گز استماع حدیث خواهی کرد و در نزد ابوالحسن زاری که آنچرا را
 از وی اخذ کنی از ما هست آنرا که بدید چون از خواب برخوایم و دیگر را خواب نبرد علی الصبح بخواب و شش شام
 و نیم شبی کثیر بجهت استماع احادیث به انتقام کرده اند من نیز در میان آن جمیع ششم شیخ با نادت شغول گردید
 در اشائی تقریر معینی از احادیث که میرسید میفرمود انجیدیش از غیر نیست جماعتی از طایفه گفتند که چگونه احادیث
 صحیح و غیر صحیح را به یکروز در شاه تقریر از یکدیگر ممتاز مینمایند گفت چون ابتدا آنکس لب بیکشایم همانا حالتی برین
 روی و هر که کوفی از صاحب حدیث صحیح و غیر صحیح آن بر من آید بشود پس از انتقادی مجلس و تفرقه نمایند
 شیخ ابوالحسن روی برین نمود و گفت آنکس که ترا به نیتقام بر بنویسند گشت از وی نیز توفیق انجام و اختتام عمل را
 بجوای پس آن شخص برخاست و دست شیخ پیوست و معتد لب کشود و مدتی در زمره مریدان و ملائمه میسر
 سده و گشت و ترقیات حاصل نمود و بعضی اینچکایت را محبوب بفعال مردی فیه ساخته اند و باندگی تقریر
 اینچکایت در تذکره الا و لیا سطور است نقل است که جماعتی از بزرگانان بزم تجارت از بطنام شهر دیگر
 خواستند روزی از بطنام تا آن شهر مسافت بعید بود و راه زیاده از آسوب و دروان پریم و خطر با توکل خود را
 استحکام دهند و بر غریب خود اطمینان حاصل نمایند نزد وی رفتند و متنبی گشتند تا دعائی بدیشان آفرید
 که جان و مالشان از خدمت و سمرق و دروان مصون و محروس باشد شیخ گفت اگر آنچه را من بشمارم
 بدان عمل کنید یقین است که اندک اطمینان طریق شمارا فرمی و اردو نیاید و آن این است هرگاه در عرض
 راه دو چادر دروان شدید و خواستند و سبزی نمایند ابوالحسن یا دعا نماید و او در گاه چند انداخت
 شمارا در خواست نماید آنجا بخت که از شیخ تنای دعا کرده بودند اینجرف در ضمیرشان انکار یا بدید گشت
 و گفتند خدای بزرگ با ما است چنانچه ساخته روی دهد خود او را بخوانیم و نجات یابیم پس از نزد شیخ برخاست
 و آن سفر را که در خیال داشتند تقصیر غم دادند و یکی از مسازل که محل خوف بوده و دروان بر آنجا افت
 تا حق آوردند و تجارت اموال شغول گشتند تنی از آنجا بخت آنچه را که در نزد شیخ گشته بود و بخاطر داشت
 فی الحال ویرایا و کرد جماعت در دروان فریاد کردند که یکی از شمارا نمی بینیم بارها و استراش نیز ناپدید است
 بر امان وی چون تالی نمودند رفیق و بارایش را ندیدند زیاده و تعجب بودند تا آنکه در دروان از دست برد
 و غایت اموال فراغت حاصل نموده براه خویش رفتند جماعت بزرگانان رفیق خود را بسلامت
 و بارایش بی عیب دیدند سبب آنرا از و سؤال نمودند گفت بر همان قسم که شیخ فرمود مرا آنجا بخت
 و او را یاد کردم چنین شد که می بیند چون از سفر مراجعت نمودند نزد شیخ رفتند و گفتند که ما را بر این
 آگاه ساز که چه مانع بود که هر چه خدا را خواندیم کار ما بر نیامد و انکس که ترا خواند از نظر او پو شده گشت

ابو الحسن ثانی

۱۲۹

خود و اموالش منسوب و محروس گشتند شهادت نمودن خداوند تبارک و تعالی را از روی حقیقت خواندند و بزبان
 میخیزند و بخوانند از کز شمس محروم گشتند و او چون مرا از روی حقیقت خواند من نیز خداوند را از برای آنکه حقیقت
 خواندم انچهان که دیدید مال و جان او محفوظ ماند پس به امید در اعمال تا ارادت قبیله نباشد کس را سعادت و سستی
 حاصل بخود و آیت خالص و قلب زبان یکی نباشد کار دنیا و آخرت بر وفق دلخواه مهیلا نشود پس انچه
 در ارادت خویش بیش از حد ثابت قدم گشته و از زمره مریدان شیخ که سالهای دراز در خدمت می بسر برده بود
 وقتی از شیخ و سورهی خواست که بجهت تکمیل معارف بخواه لبسای که واقع در حدود شام است رود چنانچه ایام
 یکی از غریبان که قلب بشانی معروف بود در بنجاری که در کوه پادشاه استمال داشت و حاجتی از شاه پیر ضلای
 و غیره خدمتش را بارادت که سببه بود نزد پیش بر حسب شیخ ساز سفر کرده به انوی مشافت بعد از آنکه
 در آنجا به ان مقصد که او را منظور بود رسید در نزد یک معبد قلب وید خانه بر زمین گذاشته اندو که فی
 انتظار کسی میبخت که بروی نماز گذارد و آنکه که به رشم نزدیکت بجاقت و سوال کردم که این خانه از کسیت و بجهت
 نماز و انتظار کرامی کشید گفتند این شخص یکی از مریدان قلب است که وفات کرده و انتظار آمدن قلب لایق
 میبکشد که بر خانه اسوات او باید نماز کند در این گفتگو بودیم که بجاقت از جای برخاستند و گفتند قلب لایق
 من چون یک نظر کردم دیدم شیخ را که در پیش جاعت ایستاده و بنواز شمول است آنرا و گفته است که من از دیدن آن
 زیاده پریشان گشته پشوش شدم چون بخود آمدم شیخ رفته بود مرا از دیدن آن حکایت کرد که زیاده روی داد و از حرکت
 خویش پشیمان گشتم یکی از آن جاعت را که در آن مکان بود جستجو کرده از او پرسیدم که آیا نام این شخص را که بر آن خانه
 نماز کرده سیدانی گفته اند شیخ ابو الحسن خرقا فی است و پشتر از اوقات در خجوت از نماز پاید و حاجتی از مریدان
 ایوی نماز جاعت شمول کرده پس به و میگویم که وقت دیگر که بجا باز آید مرا در نزد وی شفاعت کن که من
 از مریدان اویم و آعارف کامل را چنانکه باید نشانه بودم و ندانسته در حق وی خطائی از من سرزد و زیاده رنج
 منبرده ام تا بجا رسید ام و توانائی مرا جعت ندارم در آن اشد وقت نماز رسید شیخ حاضر گشت حاجتی با وی
 نماز گذاردند و چون از نماز فراغت یافت نزدیک رشم و دست تقبیح در دامن وی زدم و گریه بسیار کردم
 و درخواست نمودم تا مرا بخیران رساند پس شیخ از نظر من بپایه گشت من از شدت قرح و دیگر باره پشوش گشتم چون
 پشوش آمدم خود را در ظاهر شرعی دیدم لکن دیگر نگذاشت که بخیران رسیدم با خلعت زیاده و پشانی خود را
 بر رخا ناه و شیخ رسانیده از سوء عمل خویش معذرت خواستم پس شیخ مرا ازادش کرده و فرمود این مطلب را
 که دیدی از آنجا پشیده دار و هر کس را بر این سواقف ساز و در طلب معارف سعی نما تا به جلد رسیدی
 نقل است که ویرا در بابت عمر باکلی بود که خود آباد کرده و اشجار کهنه از بنر بست خویش کاشته بود وقتی در آن باغ
 با صلیح درختان و آپاری مشغولی داشت و در کارش مبرت میگذاشت روزی در مرضی علی بن زمین فرود
 مقداری کثیر از سیم در دروازه اهر در موضع مدفون دید در آن کارائی کرده و دانست که وقتی را از رنج روزگار

أَبُو الْحَسَنِ خَرَقَانِي

۱۸۰

و حضرت دستکی نموده و ظاهر گشتن آنقدر از روی سیم در نظر او خسته غرض نبوده پس از انحال که شسته جدا کرده خداوند
استغفار نمود و گفت خداوند من بزرگوارم از چون تو خداوندی بزرگوارم هر چه از تو پرسیدم خداوندی بزرگوارم و خداوندی بزرگوارم
آن روز که بخت خداوند با آنرا حسن تر از ازاله دنیا بود و فیسی نیست در آخرت بهره و فیسیب ترا خواهم داد و در آن
که شیخ المشایخ خرقانی که از مشایخ عرقانی آن زمان و از اهلستان وی بود روزی نزد شیخ آمد و گفت تو
همچنانکه در نزد حقایق بزرگوار و تقوی موصوفی بکرامت معروف نیستی شیخ گفت که گمان دیگر را که اتمی هست
گفت آری من تو انم از شیخ فایز آب که در اینجا نهاده ای و پیرانیم شیخ گفت بر اینجا که است که ترا میسر است
نما شیخ المشایخ دستکش نظرف آب برده مای پروان آورد و در نزد شیخ که است شیخ گفت اگر ترا که اتمی است
و دیگران آن کن که کردی چون شیخ المشایخ دست خویش در آب برده که مای دیگر بر روی آورد و دستش کوئی
برایش خورده و بخت دست پروان کشید لحظه از بخت سر بر زلفش دست شیخ زد و گفت این مای که از آب
پروان آوردی بجای خویش نزد خود را بگذرد و اینگونه احوال نکرد و بیا بر گیر این آنکه مکتوب خداوند الله آفتاب
تقوی را شمار خود ساز تا در نزد خداوند منزلی باشد پس شیخ المشایخ از انعارف کامل معذرت خواست
و از کرد و خویش نام گشت و با استغفار لب کشود و دیگر در ایام مذکوفانی میفرمود نظریه و سبک وی طریق
و اتمی نیمه و دیگر آورده اند که وقتی یکی از مریدان این شیخ درخواست نمود که بوی خرقه دهد و اجازت بخشید
تا مردم را در شاو نماید شیخ او را محبتی برده و بدو گفت اگر خرقه و اجازت را بجهت فراهم کردن دنیا خواهی
پس در مقام معرفت و نیستی چرا قدم نهادی و اگر ارشاد طریق و ترک عظام را طالبی و در خرد آن مقام و
رتبه ای پس خرقه و اجازت را پس کیستی پس بهر حال اجازت و خرقه را که خواستی سودی از برای تو نخواهد داشت
هر چه که توانی در هر مقام نفس را بچون ولایت کن مرید چون پناات شیخ شنید از گفته نام گشت و در مقام عبودیت
برآمد و تا در حضرت شیخ بود بخوبی شنید چنان مطلبی لب بخشود و از او شاو شیخ و اوراقات حاصل گشت شیخ احمد
نقیده که بد تشبی در خانه شیخ ابو الحسن بودم و با یکدیگر از معارف محبت میداشتیم ماکه شیخ دست بردست زد
و گفت ایگ جاعتی از اهل بیطام که فلان شهر میرفتند که و در دزدان برایشان آفتان آوردند و برنجی متول
و جاعتی دیگر مجروح شدند و اموال ایشان را ببارت بردند پس از مدتی که از آنجا بخت خبر رسید چنان بود که
شیخ فرموده بود چند روزی گذشت یکی از فرزندان شیخ را که در نهایت تقوی و پیر بزرگاری بود و جاعتی از اشرار
و او باش متول نموده بعد از مدتی خبر آن وادیه را بشنید و او را شیخ احمد نقیده که بد از وی پرسیدم چون بود
جاعتی را که در دزدان برایشان آفتان آوردند از حال حمله آنها قتل و غارت خبر دادید و از قتل فرزند
مطلب کشید گفت در آنوقت بعد از مدتی با بر صلعی حجاب از پیش نظر برداشته شد و در پیش فرزند
برعکس آن برداشته و در آنوقت خارج از مقام شربت از خداوند آید شد و آنوقت که مقام شربت
دست همان پدید کرد که مشاهده نمودید قتل است که وی در ایام چهل سال مرید این نهاد و همچنین

أَبُو الْحَسَنِ قَالِي

۱۸۱

نماز با دو وضو نماز نیت کرد و شبی بتر و باینی خواست سریدان وی از این طلبت داشت و گفتند چون ست
 شیخ اشب با شلیلید بعضی از سریدان فاضل گفتند شیخ اشب استفاد می یازد و کرم او را به است نقل
 کرد قتی در خانقاه وی اگر کرامت متخی میرفت و هر یک از اینجاعت چیزی می گفتند شیخ فرمود کرامت بخدمت
 خلق نباشد چنانکه دو برادر بودند و او پیری داشتند یکی از آن دو پیوسته در شب و روز بخدمت مادر مشغول
 بودی و آنکه بیکر بیاد است به شغال و رزیدی و سالهای دراز آن دو برادر بدین و تره عمل می نمودند شبی برادر مایه
 در چین سحر خواب در بر و داداری شنید که برادر تو را آفریدیم و ترا هم باو بخندیم عابد عرض کرد که من سالهاست
 دراز در درگاه تو بیاد است مشغول بود و ام و او بخدمت مادر میرداخت از کرم خداوندی دور است که او را برین
 ربحان باشد نداند که آنچه تو کردی من از آن پیانم و آنچه برادرت می کند مادر بدین محتاج است نقل است
 که قتی با جاعتی از سریدان در مصوئه شسته بودند و چند روز بود که قتی از برای شیخ و سریدان فراهم گشته بود
 در آن اثنا یکی بر مصوئه آمد و خرداری از آرد و گوشت بخود داشت گفت این آرد و گوشت مخصوص از
 برای صوفیان و اهل کرامت آرد و ام شیخ بدو گفت من اینجاعت از ازال که است میستم و لاف تصوف نیز
 نتوانیم زد انشخص آرد و گوشت بخود برگردانید و گفتند که یکی دیگر بر مصوئه آمد و مقداری از گوشت و روغن
 و نان پخته همراه داشت و گفت این جزئی قوت را از مال طلال فراهم کرده و تمنا دارم که در این صومعه فرستد
 شیخ بریدان گفت هدیه اورا قبول کنید که عمل این از روی اخلاص است و آن یک را عمل جزر یا نبود در تذکره
 الاولیاء و برنجی کتب سیر مطهر است که روزی شیخ آو بر خرقانی که از ابناء غلامی و معارف سریدان انعارف
 کمال بود بقانون شمره بخانقاه وی دعاء در تاجیه شیخ آثار انساب و غرضی دید سوال کرد که چون است بطلا
 ایام سابق که پیوسته آیات عز و اندوه از بشرد حضرت شیخ فاحس بود امروز فرج و سر در شاد و می شود
 گفت بداند که مرادمان ولست نزدیک شده و ایام عمر بپایان رسیده و چون مراجع این آرزوئی نبود و پیوسته
 مرگ در نظر داشتیم از آن روی شادان و فرحانم چگونه فرحانک نباشیم که اگر اندر دم بشکافد از خون دل
 که در زمان زندگانی خورده ام الا مال پسند و خداوند مبارک و تعالی بر عالم دانا و پسناس است که دستاورد
 نه سال از عمر کلیله بر مخالفت شرح رفتم و بکوشش بر بواقع نقش نزوم حال تناسی من این است که چون میا
 حق را بسپیک اجابت در دهم چنانکه رسم است تجیز و تخفین کرده در خارج همین قسریه رفتم سازید پس
 او کبر را از آن حالت و تقریر کرد بسیار دست داده از آنکه میتوان است تصور مرگ شیخ کند و در وی و برادر خود
 همواره دید که از خانقاه شیخ بنزل خود رفت و در خدمت مولیت حبیه هم در آن ایام بدون اینکه مرض
 جهانی عارض انعارف کمال کرده و زندگانی جاوید را بر حیات عاریت برگزیده و سال و فاش چنانکه در لغات
 الانس و غیر آن مسطور است شب شنبه دهم محرم الحرام سنه چهار صد و پست و پنج هجری بوده در بعضی کتب
 دفات او را در عا شورا نوشته اند پس بنا بر وحیتی که کرده بود در خارج قریه خرقان و نقش می نمودند

أَبُو الْحَسَنِ خَرَقَانِي

۱۸۲

گفتند در مساجد آن روز که شیخ را بنجا که سپردند بر قهای عظیم فدا گشت روز دیگر بر سر تربت وی سنگی سپید بزرگ یافتند
و نشان قدم شتر در اطراف قبر دیدند مکان کرده گمان آن سنگ را شتر بدانجا حمل کرده و میان مردم چنان مشهور است
که هر کس دست بر آن سنگ اندازد حاجتی بخواجه خداوند عاقلش روا شود و آنست که بعد از آنکه بقیه وی از سایر
بیاع است و حاجتی مستعدی خدمت آن بقعه نیستند و خود را از نسل وی میدانند یکی از علما بعد از وفات شیخ
دو پیر سید که با توپکوز رفتار کرده گفت چون روح از بدنم مفارقت کرد و ناچار احوال بدستم دادند و گفتند کسی بر درون این
واقف نیست هیچکس میدان که غوغای شال حال تو گشت شیخ منجر جرحی که یکی از منافق علمای عصر از مستعدان شیخ ابو الحسن
بود حکایت کرده است که نزدیک وفات شیخ ابو الحسن مرا بیماری سخت عارض گشت چنانکه اهل و عیال از حیاتم نومید گشتند
پس شیخ را بیا لیلین حاضر نمودند تا شفای مرا از خدا ایتالی در خواست کنند من در حالت نومیدی چشم خویش را باز کرده
و بر ایا لیلین خود دیدم که بر من دست داد پس دست برداشتم نهاد و گفت گریه تو از نصیبت آید از هر که قیصری گفتم ای
چگونه ترسم که جان دادن بر دشوار است شیخ گفت از این مرض ترا بکی نیست حجت خواهی یافت دسی سال تمام
پس از من زنده گانی خواهی کرد و چون ترا زمان مرگ در رسد در روح از بدت مفارقت خواهد گنج اولیای بزرگ
در بایلین تو حاضر شوند و من نیز در حضرت آنجا حجت باشم وقتی مرا که از بیم بر تو تاثیر کند پس از چندی مرا از آن چهار پیر
بهیودی حاصل آمد پیر محمد جرح گفت چون شیخ وفات کرد و پیر سی سال زنده گانی یافت و در انجام عمر و میرا خبریست
عارضه روی او نیست کرده و گفت تا کنون حاضر نمودند و من از هر یک شیخ ابو الحسن داده بود آگاه نبودم از پیروی پادشاه
گفتم این مرض که تو داری به امان شدت ندارد که بایستم و ترس باشد گفت من چیزی ندانم که تو دانی و حکایتی که
ما بین پدرم و شیخ ابو الحسن گذشته بود روایت کرد پس یک روز گذشت که پدرم مشرف بمرگ شد در حالت بیخ
بر بایش حاضر بودم که ناگاه گفت علیک السلام گفتم ای پدر که بر تو سلام کرد که جواب سلام دادی گفت شیخ ابو الحسن
بوعده که کرده بود وفا کرد و اینک در خدمت بزرگان چند بیالینم حاضر گشته است تا از غلبی سکرات مرا بپایان بیاورد
و روح از بدنش مفارقت نمود چون در محبت حال آنخارف کامل از زمان تولد تا اوان وفات مسطور گردید یک
بعضی از کلمات و فقراتی که از وی سؤال کرده اند که هر یک خالی از فائده فی نیست برشته تحریر در می آورم و در وی
حاجتی از میران نشسته و از هر که نصیحت در پیوسته بودند در آشنای صحبت پرسید که با من گویند که در دنیا چه چیز بهتر بود گفتند
چون تو بهتر دانی بجهت با کوی گفت بهترین چیز ادا دلی بود که همواره از حق یاد کنی هیچ بدی در او نبود از وی پرسیدند
که صوفی کیست و صفت صوفی چیست گفت صوفی نزع و بیخود نیست و نیز بر سوم و عادات صوفی نبود صوفی آنست
که قنای صرف بود و اتم ادکته صوفی مودنی بود که با قاضی حاجت نبود و شبی بود که باه و ستاره اش احتیاج نبود
بلکه زین و دار است و بقوی باشد از وی پرسیدند که مروجی دانند که پدیدار است گفت با آنکه چون حق را بداند از حق
تا خودش از یاد کردن حق خبردار باشد از وی پرسیدند که صدق چیست گفت صدق آنست که دل سخن گوید
یعنی آنچه زبان گوید بادل موافق بود از وی پرسیدند که اخلاص چیست گفت هر چه برای حق کنی اخلاص است

ابو الحسن خجستانی

۱۸۳

و هر برای خلق کنی ریاست از وی پرسیدند که اگر رسد که در قافه بجا سخن گفتن گفت کسی را که یک تیرموی از آسمان
آویخته باشد بادی باید که بنا آورد و در هوا و جبال برگسند و تمام دریا را انباشت کند و بر آید و جایگاه بنشیند
و وی گفته است هرگز کسی صحبت ندارد که شامی گویند و او جز دیگر و بهم او گفته است چویت اند و طلب کن تا آب
چنت پدید آید که حق گریه کند که از دوست دارد و بهم او گفته است اگر کسی سرودی کند و آن حق را خواهد
بتر از آن باشد که قرآن خواند و آن حق را نخواهد و بهم او گفته است که داری رسول صلی الله علیه و آله و سلم بخشود
که بفعل رسول افتد آنگاه از وی کاغذ سیاه کند روزی بجهت وی حکایت کردند که شبلی گفته است آنخواهم
که بخوانم گفت اینم بخوان خواستن است و بهم او گفته است روزی هفتاد سال است آدریکه لایم و حق بدل من می بخورد
و جز خود را نمی پسندد ما یغنی عنک لیلة الله یغنی عنک لیلة الله یغنی عنک لیلة الله یغنی عنک لیلة الله یغنی عنک لیلة الله
برادران اهل کلمه علماء و عباد در جهان بسیارند ترا آن باید که روزی شب باری چنانکه حق پسندد و شب بر روز رسد
چنانکه حق پسندد و بهم وی گفته بود روشن ترین و لهما آن بود که در خلق نبود و بهترین کارها آن بود که در اندیشه
مخلوق نبود و علال ترین نعمتها آن بود که بجهت تو بود و بهترین رفیقا آن بود که زنده گانش باقی بود گفت
هر چیز را غایت برستم تا که نفس و معرفت را و نیز گفته در میان زبانی بنامند دست بردارم که در جنت بهم
و مرا از وی خبری نباشد هر که از وی نفس به به هزارانده و شمس در راه حق بیاید خورد چون خدای تعالی تقدیر کند
و تو بدان رضا و می بهتر است از هزار ائیل خیر که تو کنی و آن پسند اگر که قطره از دریای رحمت او بر تو افتد
و دیگر خواهی از همه عالم چیزی شنوی و چیزی خواهی و چیزی پسندی از پرسیدند صعب ترین چیزی را در دنیا چیست گفت
انگش که خواهد با کسی خصومت کند بهم او گفته نماز روز و ده و سایر عبادات کاری است بزرگ و بگو آنکه بزرگتر
از دل بیرون کردن و بگو تر و بزرگتر است و نیز گفته بسیار گویند و بخندید و بسیار خاموش باشند و گویند
و بسیار و مید و مخورید و بسیار از باین بر سرید و منبید تا در دنیا و آخرت عیشی فرام کنید که کثر کسی را
دست دهد از پرسیدند چه چیز را در دنیا بهتر دیدی گفت عافیت در تنهایی یا تم و سلامت در خاموشی
و بهم او گفته باقی باش که چون باز و پیش روی شاد است کند و اگر با فقر و بکاوش روی آوری تو آنوقت
سازد و چون در راه وی از خویش بگذری آب و هوای استخوان تو گردد اندکی تعظیم از بیاری علم و بزرگ
و عبادت از وی پرسیدند که جود و ایمان و معرفت را جای کجاست گفت در انگش بنشیند که خود پیش
در دنیا باشد تا تو طلب دنیا باشی و دنیا بر تو سلطان باشد چون روی از وی بگردانی تو بر او سلطان باشی
در ویش انگش بود که دنیا و آخرتش رغبت نبود که این هر دو چیز تر از آنست که در دل در ویش تو باشند
در آید از وی پرسیدند که جوانمردی چیست گفت آن سه چیز است اول سخاوت دوم شفقت بر خلق
سیوم بی نیازی از خلق و نیز گفته دین را از شیطان چندان فتنه نیست که از دو وظایف اول علمائی که
بر دنیا حریص باشند و دیگرند که از علم بی بهره گردند کار مردان پیاکی بالا گیرند به بسیار عمل

أَبُو الْحَسَنِ خَرَقَانِي

۱۸۴

از بزرگواران بزرگتر ذکر نه است و سخاوت و صحبت با یگان چون بنده عزت خویش خواهد کار بخدا توفیق کند
پس دانه از غنث خود بدو بد و عزیز کرد و آوای پرسیدند که خدایا در کجا دیدی گفت در آن مکان که خود را ندیدم
و گفت خردمندان خدا را بخیر دل بینند و دوستان بخیر یقین و جو افروان یعنی اولیای بزرگت بنویسان گفت
سفر خج است اول پیا و دوم بدل ستم بهت چهارم بخانه پنجم در قنای نفس هم او گفته طعام و شراب مردان
دو ششی خدا بود از دیررسید مذ که درویش گیت گفت درویش آن بود که در دست اندیشه سود نبود و حالت گذشتار
بنو می پند و میشنود حالت دیدار و شنویش نبود و سحر و لذت و طعم بر ذائقه از طعاس نبود و از حرکت و سکون
دشادی داد و در بر آتش تفسیری راه میابد کسیکه روزی شب آورد و موسی نیاز دارد مانند آن کی است که آن روز
تابش با پیغمبران زندگانی کرده باشد و اگر موسی نیاز دارد خدای طاعت آن روزش نپذیرد و بعد از ایمان آنچه
بنده را در کار است دلی پاک و زبانی رست است نهایت عمل مردان سه چیز است یکی آنکه خود را چنان داند که خدا
اورا داند و دوم آنکه تو باشی و او نباشد سیم آنکه او باشد و تو نباشی اگر دل تو باشد او و جلد جهان ترا بود زبان
نماید و اگر کلاس پوشیده بستی و دل تو باشد ای نباشد از دنیا ترا هیچ سودی نیست از دیررسید مذ که از پیا
قسمت خواند آن چه باشد گفت نصیب جو افروان را خدا داد اول امر آنده بناده و ایشان نیز قبول کرده اند
دوست از طاعت برداشتن تا مقام اعلی رسیدند مسطور است که شخصی تپه سفر جاز دیده بود که بدان سوی رود
شیخ به و گفت در این سفر که بر خاطر کنده اند چه قصد کردی گفت حق را بطلبم گفت کرور خراسان حق نیست که بجای
باید رفت آن شخص گفت مرا راست دای کن گفت پیغمبر فرمود که **اطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِأَلْيَنِ طَلَبٍ** پس علم را
اگر بچین باید رفت نفرو و بطلب خدا را چه خداوند در همه جا حاضر و غایب است پس آن شخص غایت خود را تبدیل تحصیل علوم
شرعی نمود تا مقام بلند رسید به پاس پوشی و جو خوردن کس جو افرو کرد و بکمال تحصیل معارف جو افرو می پدید آید
روزی جماعتی از مردمان به و گفتند شیخا خبری گوی گفت خبری زبان کنده آید تا کنون خبر خدا و بهری بر دل انداخته اند
خبر خدا پس از این گاری کشید خبر اخلاص و نقد خود بهر حال آرا ویرسید مذ که روز شب بری و شب بصری گفت
پرسیده چون نافرمانی بکدام آرام و قرار بخیرم تا حساب خویش با خدای باز دهم روزی عارفی به و گفت سخنی گوئی
گفت اینجا کیس نیستیاده ام سخن میتوانم گفت اگر آنچه را با دوست سخن گویم حقایق بدان عمل نکنند و اگر آنچه را
با من است بگویم چون آتش بود که در پنبه انخی اما درین مقام که با خویش باشم سخن از زبان خوشتن گویم و شرم دارم
که با او باشم و سخن او گویم و کس را انگوشتش کس خواهم منجایم نباشد گفت مردی که اکل مزاج می پسند از صحبت او جدا
کنید چه اگر مزاج خیری بود که بصورت درمی آید هرگز که از دشمنی او سخن نیشد گفت طالب هر بداد که بر خیزد
زیادتی علم طلب کند و از افرونی زده و او بخشن در بند آن باشد که سرور می بدل برادری رساند از دیررسید مذ
که در دنیا چه کردی گفت با خلق خدای چنان صلح کردم که هرگز جنگ اتفاق نیفتاد و با نفس و بدایت عمر جنگی کردم که تاکنون
صلح کردم و هر چه مرا رسید از این دو چیز رسید بهم او گفته طاعات و عبادت سال را چون نیک نظر کردم کوفی عمر خویش

ابن سراج نحوی

۱۸۵

فرزند از ساقی ندیدم چون بمیاض خود گریستم هر دو فروز تر از هر فروغ دیدم مینی طاعت خود بسیار کم و معیست را در نهایت زیادتای با هم هر که در اینجا بر من احترام دارد و خدای در اینجا بر وی بخشاید او و پرسیدند که علم چیست گفت علم آنست که چون دارای آن گروی آنرا کار بندی نه آنکه بازگداری و بدان عمل کنی هر که بطریق معرفت قدم نهادار یافت و هر که خدا را یافت خود را فراموش کرد و آن طرف کمال را اشعار تازی و پارسی بسیار بود و اگر آنرا مدد دوی از آن اشعار در کتب و بعضی از تذکره مسطور است و این مقام بدور باقی از دوی که در نهایت سلاست و خوبی است گفتا بیایم تا ببینند کار از فصاحت می شود و معلوم کرد

آن هست که ویش پارس چشیم بی ویش از گریه بیار چشیم

از از برای ویش بی چشیم کرد دست پسندید چه کار چشیم

اسرار از آن تر دانی وین دین حرف تمانه تو خوانی دین است از پیش و گفتگوی بی تو کرد و در بنده نه توانی دین پوشیده ماند که آنچه در این کتاب می آید شرح حال آن متذکره و طوائف مختلفه از فقها و حکما و اطبا و عرفا و مجتهدین و غیر هم گشت گشته نقل آن بیشتر از کتب خود آن گفته است و بدان هر طائفه ترجمت آنها برشته تحریر در آمده و در شرح حالات عرفا آنچه از کرامات و خوارق عادات که مسطور گشته تمام آنها را معانی مختلفه کرده اند و بر نگارنده از تحریر مطالب بعضی از طوائف جای ایراد نیست و فرق و این مجزوه و گویا است و معانی بعضی از الفاظ را در جهت ابراهیم خراسانی چون الله خواهد نوشت

حسدان بفتح اول و حرکت راء حاف و فون قریه است از تازی بظام در طریقی استر اباد و در روزگار قدیم زیاد مسطور و آباد بود و اکنون نیز آبادی کی دارد و چنانچه مسطور افا و قبر عارف کامل شیخ ابو الحسن در اینجا است و این فرغانه غیر از خرقان ده و مسدان است و قای دوم غیر از آن شیخ عطار در کمره اول و لیاسطور داشته نظم نموده و گوید بوی خوش آمد مرا و اما کهمان در سوادری رخسار خان از بعضی از فضایل عرفا شنیدم که مصرع ثانی را بدین قسم میخوانند بوی خوش آمد مرا و اما کهمان بر سر تل جنب طارخان بهر حال از مصارف زمان به انسان تحاریف و اشعار و الفاظ و روایات پیدا شده که توضیح تطبیق آن بر مؤلف و شواهد است باین حالت بقدر وسع و طاقت بذل جبهه نموده

در تصحیح ترجمت دقیقه فرو گذاشت نموده هوائه المرق و المین لستهل
ابن سراج ابوبکر محمد بن السراج

در بیان اثر ادب فضل و جلالتش مسلم است بی سبب و طبقات النماه آورده که ابن سراج الحجاب سیوی را نزد سهرورد قرائت نمود پس از اتمام آن کتاب بچند علم موسیقی اشتغال جست و هم در آن اوان که تکمیل انظم و جمیعت را بنویس روزی محضر سهرورد که در مجلس شریف از مسائل عربی بیان آورده شد سهرورد آن مشله را از ابن سراج پرسید وی در جواب آن مشله طریق ماصواب پیمود و بخلاف رفت زجاج بر استفت و ادرا توخ و سرزنش نمود

ابن سراج نحوی

ع ۱۰۰

گفت هرگز دوستی که مانند تو عالم و فاضلی که دای ترا مانند رای حسن بن زبناشاسیم در چنین مشقه سیه خجسته سخن را
اگر این واقعه در مجلس من روی داده بودی اما مرا نصیب و شتم تا دیب نمودم کمن در این مجلس پس عریض شیخ را
مرعی دارم و بر جراحات لسان اضافت یافتم این سراج گفت ای ابو اسحق این لطافت و توپحات که بر من وارد
آوردی خود همان ضرب بکده است در آن بود بر آبی اشتغال بعلوم عربی این سله را از نظم محو ساخته است گویند بعد از
و قوع آنوقت بطاعت الکتب سیویر سوخت حب و بر نکات سال خویه نظری و تیس و مکرری عین بکار برد مسائل
و کوفین را محفل اعتماد و خود ساخته و در قواعد اصول عربیت با بصیرتین لوانی مخالفت برافراشت با بجز زمانی زشت
که در مقامات ادبیت و سقدهات عربیت از فرزند و هر نوادر عسر گشت و در علوم عربیت مصنفات بدیده آورد و چنانکه
شیخ خواهد آمد از آنجمله کتاب اصولی است که گفته اند در میان کتب نحوی مانند کتاب اصول تنبلی نشده است
و سخا و نور بر شد از مسائل نحو که محل اختلاف شدی رفع خلاف را به ان کتاب رجوع می نمودند و آن کتاب افزوده ادب
و این سخا و زیاده ستوده و مشهور است چنانکه در حق آن گفته اند ما زال النحو محجوزا حتی عقله ابن سراج
باصول یعنی اصول و قواعد نحوی پر اکنده بود و تا آنکه ابن سراج آنها را بکتاب اصول خود جمع نموده و محمل است
که مراد او از کتاب اصول نه آن کتاب باشد بلکه قواعد و ضوابطی است که ابن سراج خود تألیس کرده است آورده اند و گفته
در محض روی از مزاج انتخاب سخن در پوست یکی از حضار مجلس در توصیف آن کتاب مبالغت آورد و در اکثر مصنفات
ترجیح داد و گفت بر هستی با آنکه کتاب بقیع مضرب برد از تصانیف شریفه و تالیفات نافه است کتاب اصول از مقب
نافعه و جامع تر است ابن سراج را این سخن ناخوش آمد و گفت زینهار زینهار از اینگونه گفتار دم فرو بندید نه برسانی را
بر بسوق تربیتی تمام است و فضل بر مقدم اسلام است این بخت و بدین دو شعر علی بن رفیع مثل جبت

فلو قبل منك اها بکتابنا بعد سقيت النفس لئلا
ولكن نکت قبلی ففج الکنا بکها فظفك الفضل للنفق

بنی از آن من گمان که بر تر کریم من یکریتم هر آینه در خویش و چاره چاره کی خود کرده بودم ولی اکنون که آن کو بر تر کریم من
سبقت آورد و تقدم جبت تا نازت و فضیلت آن است و مراد آن بهره داشت با آنچه کرده ای که در محضر ابن سراج بتلیم
میکنند نه اینانند ابو القاسم زجاجی ابو سعید سیرانی علی بن عیسی رمانی جوهری در کتاب صحاح در مواضع
از نقل میکند ابو علی فارسی گوید بجز ابن سراج و اعمام کتاب سیویر را از وی استغاثت کنم و آنچه در تعلیم بکار
باخوشتن داشتیم چون بنی از آن کتاب برخوانم مرا بر بطالب و مسائل آن کتاب چندان احاطت و استیلا بر سید که
نیم دیگر را توانستم ادراک نمود پس زمانی به برش حاضر شدم و چون یکجذ بگذشت در این اندیشه فرو رفتم که چون
در فارس مثل اقامت انجمن سخن از کتاب علوم در پیونده و از اتمام آن کتاب من جویا شود مرا در ادای جواب
حیرت خواهد بود چرا که گویم تمام آن احاطت دارم و در حضرت استاد استغاثت نموده ام سختی دروغ و نامهربان
گفته باشم و اگر حقیقه آراء را بیان کنم از اعتبار و اعتماد اجبار من بکار لا جرم صلاح دآن دیدم که شد استغاثت

ابن سراج نحوی

۱۸۲

در درس استاد تجدید کنیم بنظم استاد و اقامه نیز دیگر بدیش و آدم و چون مراد بدید پدر بخت این دوست

بر خواند

و کذب عن عیظ و حق
و کذب عن عیظ و حق
اذا تجد فی قولی
اذا تجد فی قولی
و کذب عن عیظ و حق
و کذب عن عیظ و حق

مینی بسیار باوه اندوه و غم بودم که چون جریه و پستی نوشیدم هر چه پیشین مرا که از این نمود چه قدر از روی غنیمت و قدر
کناره گرفتیم چون دیدیم غایتی که دیدیم غلط از راستی و آدم و باولی حکایتی که رساندیم که قسم این سراج ازین پیش روی غنیمت
و کذب با او علی داشت که با حال انفعال و خاطر شیان مراجعت نموده بود و او علی که بدین دست داشت بهر بود
به نیت زنان که نشسته بی افیس خوردیم و التزام آن درس را نصب العین هست کرده و اقامه کتاب را با جازم بستیم و
چون استاد انکار خاطر م شاهدت کرد و فتح ابواب فادت فرمود می در آن مدرس سیر بردم تا کتاب را بپایان
این طحکان کوی که این سراج افشع بود و حرف راه را از خارجین ادا می نمود و قی کلماتی الهامی نمود که بکسی که در محضر او بود
نابا بر طر کفنا که از وی شاهدت کردی و استماع نمودی بجای حرف را غین نوشت این سراج بدید بر روی
عقاب آورده که غلط کرده و این سخن گفته ام نوشته زیرا که بدیتی این کلمه بنا نویسی مینی برای کاتب متعین شد غین را مخوف
بجایش را بدست کرد و قسم این طحکان کوی که او را جاری بود و بیوای محبت و شورش را و چند آن در دل بکه در آب
و کلب جای گرفت که یکبار و صبر بخش از دست برفت و آن قمار و بهر شیرینی با او بی و درشتی داشت و بهر زبانی
و غنی رشتی و بدوئی میکرد و همواره مخالفت در میان آوردی و از محالست و مصاحبت کنار که رفتی اتفاقاً در آن
او ان الکافی باشد از سفر قدر حاجت نموده مردمان برای تماشای خلیفه مجتمع بودند و آن اشا چشم این سراج
بنحیفه اتفاقاً از حسن منظر خلیفه زیاده در سکوت شد و آتش محبت جاریه که در کانون خاطر داشت شعله و رشت

مرتباً این بیات انشاء نمود

میرت بین جلاله و عیظ
حلفت لانا لا نخرج من ههنا
فکنا حلفنا ان لا نخرج
و الله لا کذبها لو انها
فکنا حلفنا ان لا نخرج
کالبدر او کالشمس او کالک

مینی چون حال و حال در از هم تیر آدم برین معلوم شد که در اخیانت پیش از غایت است با سکنه و در میان آورد
که بر سر عهد و پیمان باشد ولی شرط و نه پیمان آورد و خود کوی قسم یاد کرده که بعد خود و فامختد سو کند با خدا کوی که با او کلم
اگر چه در شمار او شل و یا آشوب و یا مانند صورت الکافی باشد آوده اند که چون چندی از آن داستان
بگذشت از عبد الله محمد بن اسمیل بن نجیبی آن اسیات را در محفل ابوالعباس بن فرات بجزاند و گفت که آن اشا
آباد از نتایج طبع این مترت روزی ابوالعباس در نزد وزیر قاسم بن عبید الله حاضر بود سخن از شعر در پیوست
آن اشعار را در بنیم و زوات انشاء کرده و این معترف که فاعل آن اشعار میباید است زیاده و نبود و زیر آن اشعار

ابن سَمَاءٍ

۱۸۸

در خاطر جای داده و بسج کتبی برسانید خلیفه را زیاده و پند افشاند و قائل آن پرسید گفت حمید الدین عبید الله بن ظاهر است
خلیفه در ساعت بنفرمود که منصب شتره و انعام هزار و دینار و نرسوخ قبل حمید الله عمل دهند در حال بروی سبذول دهند
و چون ابن زنجی باجری بشیند زیاده و بر محبت شد و گفت طرفه قضیه است که اشارت برین سراج باشد و زری عبید الله می بود
مع العقیقه ابن سراج در روز یکشنبه میت و منعم ذی الحجه از سال سیصد و شانزده وفات یافت و از او این مصنفات
پیا و کار بنامد کتاب مبل الاصول کتاب سونیز صغیر کتاب الاشفاق کتاب در شرح کتاب بیسویه کتاب احتجاج الزنا
کتاب الشتر و الشرا کتاب الریاح و الهواد و النار کتاب الجمل کتاب المواصلا کتاب الاصول

ابن سَمَاءٍ مُحَمَّدُ بْنُ صَبِيحٍ الْكُوفِيُّ

از مرالی بنی عجل است سبط الراس وی گرفته بوده و هم در آن بلد نشو و معایافته ابن طحان و قش کویه کلان زاهد
خالد احسن الکلام صاحب مؤلفات جمع کلامه و حقیقت در آغاز عهد جسی هوای تحصیل معالی در کتاب
فضائل او را بر سر اشاره بهمارست و سباحت علوم نظریه ریاضات جامع از علما و محدثین مانند عیش و هشام بن عروه و دیگران
تمذنوده فن حدیث پامخت پس مجالس اساتید و مشایخ و عاقل را قلم کشیده در افند و فائق و عطف و اقتباسات خطابت
رویه کاری بر برد لالی سخنان بخت آینه و جواهر کلمات فصاحت پیکر در صدف خاطرهای داد پس از سنین چند سیه
بدایع فضل و صفات دانش ارتعاجت برافاضل و اعیان عصر خویش فایز گردید و در فن حدیث و تواین خطابت
در رسوم و عیلت تجری تمام یافت و از ریاضات نفس و تهذیب اخلاق نیز یوز خصال آراسته و از صحت روای
پیرایه آرد و روز برای تدوین و تنظیم می نشست از محدثین و اهل علم مانند احمد بن حنبل اشال او که دش جمع شده از افاض
و افاضاتش زیاده محفوظ و بهره مند میشدند پس از چندی که در کوفه اقامت نمود در زمان هرون الرشید عباسی
عرشیت دار اسلام بغداد که در آن اوان مجمع افاضل و محقق رجال کا بر بود نموده و آن بلد بار بکشد و صیت دانش در
دار السلام انتشار یافته هر گونه ارباب علم در محضرش حضور یافته خود به شرفاد ویت و تدریس علوم شغالی صحبت و بهره رنده
در جامع و مساجد بر سریر و عطف قرار گرفته مردمان را موعظت می نمود و خلقی انبوه و جمعی غیر محصور در مجلسش ازدحام کرده
کلمات انصافش اصفا می نمودند و رفته رفته در زمان هرون کلمات و ربی تمام یافت در اوقات محضر و بر طاعت با اقامی میشد
وعظ نمودی غزالین ابن اثیر فرموده او اوقات شیدا و ده که وقتی این مکان در زمان هرون الرشید بود که رشید آید است خویش را با اقامی
ترتیب آن ترتیب که با رسول الله است سو کند هم که اگر از آنشاید آن آب منع کنند و بهایا پندول واری گفت نصف ملک خویش نبوش گفت
بان خویشی که را با رسول است سو کند هم که اگر از خروج این بیت منع کردی بی چیز فز و حالیت آن کنی گفت تمام ایکنه شیرین آن کنم این گفت
ان ملکاً لا یساوی شریه ما ید و خروج بوله لجدید ان یناقس فیه یعنی هانا کنی که با یک شرب آب
و خروج بولی برابر کنی بر آینه مراد او آن است که بدان رافیه ایل باشی رشید را وقت دست داده زیاده بکشت
یعنی در مزات بجان آورده و وقتی هرون الرشید سو کند یا دکر و که از ازل جنت است پس از عطف در باب صدق سو کند
خویش در اندیشه فرو رفت زیاده و مضطرب به پیشانی گردید در حال بنفرمود علماء بغداد را حاضر کرده این خط از ایشان

ابن سينا

۱۸۹

استقامت نمود و بر وفق و خواه وی فستوی نداشت و چون یکدیگر خلیفه بدان تلبیست یا بجا آورده اند و لازم رسید در حیرت و فکر
فروماند و بفرمود و طلب بیان گفت و استقصا کند شاید از آن فستوی کسی باقی مانده باشد یکی از ملازمان طایف معروف است
که کل این قدرت جز میر نکشت فکر است این تماک میر بخورد و این شکل را بر خورای سدید او آسان نماید طیفه در دم با حصارش
فرمان داد و بارها فدیهم خلاف در آمد رسید صورت سلبت بر وی کشوف داشت این تماک عرضه داشت و امیر الوین
آیا بچکار عربیت معیشتی نمود و با شکی که در خیال آن خوف و خشیت خداوند قهار تر از آن علی شیع مافست کرده باشد
گفت آری در وقتی شباب یارید که ملوک کن بود و رفیق کشته بپوشان و جان از دست به ادم وقتی بروی
ظفر یافته در کنارش که قدم و برابر کتاب فاش تصیم غرم و ادم در آن شاموه عاقبت آن گل شیع را فکر کردم شمراره
دو رخ در نظرم مقور و مثل کردید از خوف و خشیت اتمام ضای جبار عیان و حسن شهور از آن باز کشیدم این تماک
گفت یا امیر الوین ترا شرمه و بشارت باد که خود از آن زایل بشی رسید گفت بر صدق تدعی خود چه بر آن دار
گفت نص قرآن مجید که رسیده و اما من خلاف مقام ربّه فتمی النفس عن الهو فان الجنة هي المآل
یعنی هر کس از موقف حساب اندیشه کند و همان نفس انارده از آن کتاب فواش و معاصی باز دارد اما ناهست جای
او را آرا محاکمه است رسید این کلام زیاده و مطبوع و پسندیده افتاده و پادشاه بی پایش مخصوص ساخت
و تبریه فی حکایت کند که این سماک روزی در جامع بغداد بوجهت میر کشوده واهی با اسلوبی خوب و طرزی
مغرب مردمان را بطریق هدایت بخواه از شیرینی کلام ویرا حالت مجب و خود چینی روی داده چون بنزل بپایست

نمی پاسبانید و عالم واقع کویند و رهشید که این اشعار را بنویسید
يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ الْمُعْتَلِمُ عَيْتُ
هَلَّا لَيْفِيكَ كَأَنَّا أَتَمُّ
أَبْدَانِيكَ فَأَنْفِ عَنِهَا
فَإِذَا انْتَهَيْتَ عَنْهَا فَانْحَكِمْ
وَأَنَّكَ تَكْفُحُ بِالرَّسَالَةِ لَنَا
قَوْلًا وَأَنْتَ مِنَ الرِّسَالَةِ عَظِيمُ
صِفُ الدَّاعِيَ إِلَى الْيَقَامِ
وَمِنَ الْغِنَى الَّذِي أَنْتَ بَقِيمُ
لَا تَنْتَبِهْ عَنْ خَلْقٍ وَتَأْتِي مُشَلَّةُ
حَارٌّ عَلَيْكَ إِذَا قُلْتَ عَظِيمُ

ماکل معنی آنکه امیر دیکهی دیگر از آن در موعظت و رانی و نصیحت آموزی و براه راست دلالت کنی از چه روی
از کلمات خود چند بجزی مختص باید که بعضی خود آغاز موعظت کرده و او را از غیوب خود باز داری اگر منع و رحمت
در او مؤثر باشد و در ذایل از خود و در ساز و آنگاه مرد و حکیم و دانشمند باستی چنانست پند ارم که میخوای اصداف
و الواح عقول را به لای آری و اگر بنا بر ساز و حال آنکه خود از هدایت و روشا و متی بار و بی صبره باشی
پار آن مثل نفسانی را معالجت کنی و برای هر یک و دوائی متفر داری با آنکه خود با مراض و علل که فشاری و طبیب
معالج از دیگران محتاج تری جمیع از اخلاق ناپسند و اطوار ناهنجار مردمان را نسی کنی و با این وصف خود همان
شهرت از دست داده بر منتهیات اقدام نمایی این سماک گوید چون از خواب بیدار شدم صفای این اشعار

ابن سينا

۱۹۰

بگردان نهجی را بخود نمود و براسی تینه جاس کشید پس با خود قصد و التزام نمود که مدت یکماه سوغت بختم از معروف کرنی
 که در سبک حوالی امام همام علی بن موسی الرضا علیه السلام منظم است روایت شده که گفت روزی در کوچه ای
 که نزدیک ششم جوهرم برنجی از مردمان افتاد که در موضعی از دحام نموده و اعطی کرد و این تناک می گفتند ایشان را
 سوغت مینمودند و بکت شدم سوغش اصفا نمودم و دانشاء سوغت این عبارات ایراد مینمود و من آن عرض
 عَنْ اللَّهِ بِكَلِمَةٍ أَخْرَجَ عَنْهُ اللَّهُ جَلَهٗ وَمَنْ أَقْبَلَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى قَبْلَهُ أَقْبَلَ اللَّهُ تَعَالَى جَنَّةً
 عَلَيْهِ وَأَقْبَلَ بَوْجُوهٗ الْخَلْقِ إِلَيْهِ وَمَنْ كَانَ مَخْرَجًا فَاللَّهُ تَعَالَى يَرْجِهٖ وَقَامًا يَتِي بِرَكْنِ
 که پیوسته از خدای تعالی روی بگرداند خدایش بخود مشغول ساخته از وی اعراض کند و هر کس روی توجیه خویش
 بروی آن کند قلوب مردمان بجانب او میل سازد و کسی که در بعضی اوقات بحق اقبال کند خداوند رحیم در آنوقت
 چشم عطف و رافت بروی نظر نماید معروف گوید کلماتش زیاده در قهیم مؤثر آید و بجانب خدا تینالی اقبال
 و از ثبات مشاغل خبر ملازمت سولایم علی بن محمد الرضا است به ششم پس شرف اندوز مجلس آنجانب شدم و بار
 ابن تناک بروی عرض داشتیم فرموده اگر خواهی بگویی متعطف شوی کلام ابن تناک در پند و سوغت تورا گفتند
 محمد بن حسین گوید از پدرم شنیدم که می گفت پس از وفات محمد و ف کرنی او را در عالم رویا دیدم و از وی پرسش نمودم
 که آنجا بود و با تو چه طریق حالت نمود گفت خداوند غفار از روی فضل و کرم بر صیغ نفی تمام قلم خود کشید و بر من
 محبت آورد و گفتم آیا زهد و ملاحت ترا بر منزل نجات رسانید گفت فی فی بلکه تبول سوغت ابن تناک و ملازمت نظر
 بود و هستی با فقر موجب خلاصی من گردید آورده اند روزی مردمان سوغت مینمود و جاریه از جاری خویش و مجلس
 چای که تمول اعطا و استماع کرد و چون مجلس سپری گشت و ابن تناک منزل معاودت نمود جاریه بروی کشوف داشت
 که امر از مجلس و عطف حضور داشتیم و در سوغت بر صدف خاطر جای وادم ابن تناک از وی پرسش نمود که آیا کلمات
 مرا بگویند یا نه گفت هرگاه کلامت از عادت و تکرار خالص باشد زیاده و سکو و پسندید دست گفت عادت کنم
 تا بر بخش که در اول بار در آن نمودم فهم آن نباید گفت تکرار اگر چه این فایده و بخش و لی آمان را که فهم آن نموده اند لایق
 و کمال آورد ابن تناکان گوید ابن تناک وقتی برای شناخت مردی مجلس یکی از رؤسا در آمد بشاعت و فراحت
 لب بگو و گفت اتی اثبات حاجه و ان الطالب المطاوب فيه غير نزل ان قصبت الحاجة
 ذل الان ان لم تقضها فاحذر لنفسك غير البذل على ذل ان ذكركم في غير النسخ على ذل ان ترد خصني
 حاجته یعنی تحقیق مرا از آن تبس تو حاجتی هست اگر بگویم بشراحت سقرون بازی هر دو و از چند غیر زبانه
 و هرگاه بر قسم دست رد نمی دهی و حاجتم اجابت نمائی هر دو را از ذلت و امانت کنبری نباشد پس ترا باید که عزت
 بذل بذلت منع برای خویش و عزت انجام بر ذلت و برای من اختیار کنی کلماتش مطیع شاه و ممول و سیه
 قرین انجام گشت و از کلمات است که گوید خفف الله كانك لم نطعنه و ارج الله كانك لم نغضبه
 یعنی از خدای تعالی بد انسان در هر سس باش که گویا او هیچ اطاعت نموده و بر حمت او چنان امیدوار باش

ابو الحسن بن سینا

۱۱۱

که با بچگونه از توصیف سادگشت و هم در کلمات است من بحسن عله الدنیا حلا و تمها بجله الیهنا بحسن عله
الاخیر مراد تمها بتجانیفها عله حاصل معنی آنکه کسی را که میل ز غارت و دنیا باشد و از شهرت
لام خویش شیرین سازد البته سرای جاوید از او کنار و گیرد و مذاق شیرین بخیل عقوبات تخ نماید مع آنکه پس از آنکه
ماتی در دنیا و در کار با فاد است بگذر آیند غربت سوطن اصلی خود نموده بقیه و در کار حیات خویش در کوفه بسر برد

ابو الحسن بن سینا الصابغی الطیب

از پدر اطباء بنی عباس و مدتی این لقب جمیل است ثابت بن قره معروف جداست و از خاندان مشهور طب بوده اند
ایشان از آل سنن یکومند و ابو الحسن مذکور در سنه چهار صد و سی و نه ریاست بیمارستان بغداد در عهد فاطمه و در حین
تمام در رجوع مرضی انجا داشته معا لجات غریب از وی مشهور و حسن تدابیر از او مستوفی اند اما افضل بن سنن حکایت کرده
که در سنه چهار صد و سی و نه و با عی عظمی در بغداد پیدا شد و امر اض و دیگر نیز زیاد شده بود مراپاری شدید و
عارض کردید که بجهت هلاکت رسید و بود هم ابو الحسن از من خوشی داشت من بکلم نکردی و بجای من نیامدی و طوایف صاحب را
فوشه آنکه که صدمه بجائی آورند و ساد است ندانند و چو قوت و دفر از آنهارا بهم سوت و استقامت است اما افضل بن کومند
که چون بیچاره من بود رسید و مردم او را ملاقات کردند و بدین من آمد و در قی که مرا از حال خویش آگاهی نمود چون بیان
من آمد مرضی را گفت و بخرج نمود و بکبر او را نخست من او داد و بدین ترتیب نمود و یکمته شب و روز در پیش من باغ و در من
روی پیوسته گذشت بعد از آن رفت و دیگر در پیش من نیامد من ششادان کشتن که هم از مرض خلاصی یافتم و بیم برابر
این هر بان کردیده بعد از چند روز که قوه حرکت پیدا کردم بدو عرضانی که بر او یکمته میس کردم متوجه خانه برادر میشدم
تا مگر از او انجا آمدم چون به سرای او رسیدم در کوپدم بر آمدن من منقطع شد رخصت در کشودن غذا و از غرض
خانه بر آورد و گفت یا با افضل بنجان خود باز کرد و دیگر انجا میا که اجمان مساجرت که بنامین بود خود کرده ایم حین
بال شکسته دانست که زیاده را حاجت بنجان نموده بقیه عمر با من بدین قسم گذرانید غرض از من محمد بن ابی الحسن
بال بن حسن بن ابی ابراهیم بن اصباجی آورده که پدرم در حرم سنه چهار صد و سی و شش مرین شد مرضی صاحب ابو الحسن
سنن بر عادت ستمه و دوری او را اختیار کرده کسی را نزد او فرستادم و تمنی حضور او شدم و عده آمدن او
مرجه انتظار کشیدم و بعد و ناگه خود ناگه جاتی از من روان رفت سر نشنید و بوی کرد و نه بچنین عده داده می گفتند
و ابو الحسن را در زبرد حال به ترید و مرض اشتد پیدا کرده تا بجهت که مرض متوجه و باغ شده عقل از وی بر رفت
و حرکات غیر منظم از وی صادر میشد بجهت که امید از وی منقطع نمودند و به تبه سوت او را دیده بگریه و زاری پرداختند
درین اثنا ابو الحسن اهل کردید چون صدای گریه و زاری بشنید پریشان حال گشته پرسید ابو الحسن بجهت گفتند مرده
ولی بحالت نزع است ابو الحسن اتفاقا بیجا می نموده و بسوی ابو الحسن روان شد و او پنجان بحالت جنون
در این اثنا باقی بود پس حکم ببلایان و مستعلمان کرده و او را که فرشته نگاه داشتند و بنیض او را دیده علامات دیگر را

أَبُو الْخَطَّابِ

۱۱۲

گفت نژده از بکر مرغ ترتیب داده با قدری نان بجه او حاضر نمایند قدری از آن نژده را بکر مرغ بد و غور نهند
گفت آسب به و کما بی حاضر نمایند و قدری از سبب در کلاب خود کرده گفت کم کم به و بخورایند و بعضی او و نیز
گفت ترتیب داده ابو بحین را در ساعت حالت بهتر شد بعد از ازل خانه پرسید در ابتدای مرض او را بچه قسم
سنا لجر که دید گفتند چینی که داشت او را در روز پنج سبلی داد ابو بحین گفت تبر است دیگر تقریری لازم نیست اینها
هر عوارض همان سبل روز پنج است قبل از پنج رشتن افلاط را دفع کرده غلیظ آن باقی ماند داده در ایام بحین
متوجه بد باغ گشته بدین قسم شد پس دستور العمل داد و برفت گفت اگر در شب خواب برد مرا خبر کنید پس چون
شب شد او را خواب برد و صبح او را خبر کردند او کسان ابو بحین را تنبیه گفت که از مرض خلاص شد و پست
خود امروزه و خواهد خورد پس ابو بحین بیالین او حاضر شد مریتن را پدیدار کرده در حالتی که گفت کمی زبان او
بود پس ام شیر گفت حاضر نموده یا بعضی از او دید و بگوید داد و قدری در صحن خانه رفته پرسید که این خانه
که ام یکت از خانه های است پس ایامی خانه او که اینقره را دیدند شادی نموده و ابو بحین چند روز در اینجا ماند سبلی
آن مرض شایان است ابو بحین کوید در همان روز ابو فتح منصور بن الفند المکمل انجوی الاصفهانی بر باد اخل شد
بخمال حیات او چون حالت او را خوب دید خوشحالی زیاد کرد و چندی نگذشت بیشتر از کسانیکه بباد است
وفات کردند و او سالهای دراز عمر نمود و ابو بحین از قرار که از حالات او معلوم میشود در محل علاج بطریق الی است
و کمال علمی نداشته ولی معالجات او مشهور است عمر زیاد کرده و همواره در بیمارستان نژده و مبالغه بر سر پی

مُتَوَلِّدُ بُوْدَهُ وَفَاتُ اَوْرَادِ چارصد و شصت و یک نوشته اند أَبُو الْخَطَّابِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بَيْه طَاب

در سلاطین شایر اطباء نژده و منظم و بکلیه حقائق آراسته بوده است در نزد استاد کمال ابو بحین بنی
بسته اند که از فضایل اطباست تحصیل علم و تکمیل عمل را بپایان برده در آن صناعت رتبتی یافت که خود صاحب
تصانیف کثیره و تألیف عدیده گردید که نوزده چنانکه در ضبط معانی مسلم شد در خط الفاظ مستطخشت در علوم
داد به دلیل اسخط و کثیر الفهن بوده در سلسله اطبا بطول عمر اشتبار دار و با مقدور عباس معاصر بوده و هم از اطباء
مخصوص ابو العالی است نژده بغدادی وزیر مستظفر بالله عباسی است و در آن فن شریف فضلی تام و سببه
دانی داشته است ویرا که پست موسوم شبال شغل بر شصت و سه مقاله در کل مطالب طبیه بطریق سوال
و جواب سخن رانده است و کتابی دیگر در مفردات او ویه بطریق جدول نوشته است و کتابی دیگر
در ساختن آلات جراحی پرداخته و در سینه پانصد و پانزده هجری وفات یافته است از کلمات اوست
که طیب عاذق از دوحضت شافیه شود نخست آنکه از مریتن
تقدیری تحمل علاج شود که تواند معتمد نمود و دوم آنکه
در استعمال دویه افراط نکند

ابن برخش

۱۹۳

ابن برخش ابو طاهر مرقی الدین احمد بن العباس

از مردان واسط بود و از جمله فضلاء و از اجتهاد طبایع است و در سبک حدائق این طبقة منظوم است قون صنایع طبیه را
 بنویسد و در علوم ادبیه و نظم و نثر از هر چه باهر بوده صاحب طبقات الاطباء آورده است که گویا بی خط و
 از مولفانش ویدم برزانت عقل و غزالت فضل او و لیلی بنبرک بود آن طبیب استند در ایام استرشد با سبک
 رای شهرت برافراشت حیات نقاش که شزداعلی و ادنی گردید روایت کرده است شمس الدین ابو عبد الله
 محمد بن حسن بن محمد بن عبد الکريم انبغذای از احمد بن دبرالو هستی که در سنه پانصد و ده در بلاد واسط تخری با سبقت
 مبتلا بود و از وی استعلاج نمود و قی آن طبیب با هر معا لجت پرداخت و آثار بهبودی ظاهر گشت لا طبیب
 و مریض از معا لجت و برپزدنشک گشتند پس طبیب پانسی تمام بد گفت هر خواهی بخور و پاشام
 و سنای خود از خدای تبارک و تعالی طلب کن زیرا که علاج این مرض از توه علم و عمل پرون است پس آن مریض
 با حالت نومیدی پرون رفت در آشنای راه که سسکی بر او غالب گشت ناگاه شخصی دید که غنچه میفرود شد
 بخوردن آن را غلب شد و چون دست از جان شسته بود تقدیر که می توان است از آن غنچه بخورد و پس از
 ساهتی اسهال مغرطی بر او روی داده و اخلاط زیاد و آبهای متن از وی دفع گشت حالت وی رو سیج
 بهبودی نهاد و از آن مرض خلاص گردید چون ابو طاهر از صحت آن مریض مطلع گردید در حیرت شده
 مریض را بخوابانید و از سبب صحت باز پرسید پس خوردن غنچه و عروض اسهال را پانان کرد و صیب را
 حیرت بر حیرت افزوده گشت چه غنچه با طبع قافض است نه سیل پس چند روز بر حسب محنت فرود آمد
 اسباب صحت را چیزی بدست آورد و آن ثاقب اورا بمجربس ثاقب دلالت کرده از یکجان غنچه فرودش
 چو یکا دیده ویرا بخوابست غنچه فروش مکان صید را نشان داد و پس ابو طاهر از می تحقیق بد آنجا انداخت
 از ریون بسیاری در آنجا دید که گنجا میخورند ابو طاهر از آن غنچه خاطر فارغ گشت و بروی معلوم
 که این اثر از ریون ناشی شده است چه خاصیت آن گیاه اسهال رطوبات و قیحه است گویند اگر
 یکدم از ریون شخص دهند آن مقدار اسهال آورد که صبر آن ممکن نباشد و از آنجمله استعمال آن بدون
 مصلحت جایز نیست و در این مورد از ریون دو طبع داشته بود یکی در شکم غنچه و دیگری در آب مکن
 با صلاح و استعمال آمد و موقوف استعمال شده آثار نیک و فواید گنیه از آن ظاهر شده پس ابو طاهر این
 حدس ضائب که تالی الهامات باری است از خواص آن گیاه مطلع گشت و بسیاری از مردان سستی را
 به آن گیاه معالجت نمود صاحب طبقات الاطباء گوید اگر چه این حکایت منسوب ابو طاهر است ولی نظیر آن حکایت
 در کتب معتدین بنظر رسیده است چنانکه در کتاب فوج بعد از شدت باز که قناعتی ذکر شده است
 بعد از آن اطباء خوب و معالجین و سفوف و روغن آنرا ساخته در همین مرض بکار برده و میرند و ابو طاهر را
 فواید حکایات شریف و نظم بسیار است این چند شعر از او است که نوشته میشود در پنجا میکه غلامی مجلس خال سیکر دانید گفته

ابن برخسٹ

۱۹۴۰

وَقَالَ ابْنِي مَرْكَفَهُ مِثْلَ حَظِّهِ
وَمِثْلَ حَظِّ ابْنِ ابْنِ طُولِ الشَّجَرِ
وَقَالَ خَلَا لِي فَلَكَ كُلُّ جَنْدٍ
سُوءِ قِيلَ صَبَّاحًا زَيْلًا سَائِرًا

منہ بہت خود مرا چہری داد کہ در بار یکی چون میان خویش بود و در تراری و لاغری ببا شوق بکرسید و میبازد و گفت
خلال مرہستان کفتم قتال و قتال تو ہمگی میندیده است چرا کہ عاقبتی را یکیشی کہ سر ایاگو و حیران است
نجم الدین بارہو الغایم محمد بن علی الواسطی زشتہ در پنجا بیکہ اورا معالجہ نمود و دار غنڈا سنج کردہ

صَحْبٌ فَرَّ أَوْ عَلَيَّ وَاعْتَدِ
فَذَلِكَ فَوْقَ الْجَحْمِ مَرْفُوعًا
يَا مُنْفَذًا مِنْ حُلَفَاءِ الْإِثْمِ
حَاشَاكَ أَنْ تُفْلِلَنِي جَوْعًا

یہ توارہ با سفاخر و معالی مسراہ بودہ و پاؤ قدرت بالاتر از ستارگان است ایک کہ از چکت مرکن
نجات بخشدی راضی شو کہ از کر سکی ہلاک شوم

در جواب وی نوشتہ

بِعْصِمِ مَرْوَمَ يَا ذَا الْعِلَّا
لَكِنْ اسْفَاقِي عَلَى مَنْ بِهِ
أَوْجِبَ تَاخِيرُ الْغَدَايُونَا
وَفِي غَدَايَتِكَ الْجَوْعَا
أَصْبَرْنَا أَقْصَى هَامِدَا
وَأَنْ تَلَكَّاتِ فَاسْبُوعَا

یعنی ہما صاحب معال مسرہ مناسب بزاج دانستہ ام پیری کردم امید آنکہ پیوستہ مراسم ترا عالیان پیری نماند
ہما مہربانی و شفقت من بدان وجود کہ ہرچہ کہ پذیرفتہ کرد و باعث شد کہ امروزہ خدا را از تو باز دارد و در
تدارک ما مات ہرچی شود و یکر روز سیکہانی پتہ کن تا بچفتہ بکر سکی کہ شمار شوی

جواب

يَا عَالِمَا ابْنِ ثَوِي دَجَلَه
أَجْنِي مِنَ الْعَالِمِ نَابِعَا
لَعَنَدَكَ لِلْأَعْمَارِ مَوَالِه
بِضَحِيٍّ وَعَيْسِي الرِّزْقِ مَقْطُوعَا

یعنی ای ثور کیہ ہر جات دم کہ از چشمہ علم چشمش گیرد و چکو نہ است کہ در خندست تو سلسلہ زندگانی و عسرا

ابو الحسن بن کثیر طیبہ

طیبی عالم و عال و سکی فاضل و کمال بودہ و طبعاات طیبہ مشہور و در مزاولت علاج بکین تدبیر و احسانیت را
معروف زمان الطایع ! نہ عباسی و روزگار کا چند نفر از خلعا و نیز در یافتہ و صناعات طیبہ را انسان بن
ثابت بن قرہ اخذ نمودہ و از ادبہ تلا میدوی محبوب میکرد و در بدایت امر و ایل عمر در محل و سیافار قین
کہ محل ریاست آل حمدان بودہ میگردانید کہ نیند و حق ابر سیف اللہ کہ را در میدان حکمت ضربی بر کرد رسید

ابو عثمان طیب

۱۶۵

و بدان سبب بیماری بول را آتش می پاشد که قوه ماسک و زعل خویش بازماند و اطبای مخصوص سعادت آن ملت را عاجزانه مدبرخی از مستدین مراتب حد اقل آن طیب را در حضرت امیر سیف الدوله عرض داشتند و او را از منزل طلب کرد و چون وارد گشت بحضور امیر باریافت از مزاج امیر و تشریفات قدم تحقیر شد چنانکه جزو عظم و عمو و آن زنیون بود و ترتیب داد امیر آن حب را چند روز استعمال نمود و یکچند گد اوست شد آن زن روی به روی بنما از آن غرض کلی حاصل گشت پس آن طیب داشتند و با عطایای سبکدان خوانست و احسانی بی اندازه اش مبذول نموده و در زمره محرمان و خاصاتش منظم داشت بی روز بروز و زرد آن امیر با عظم ترقیات و افر حاصل کرده بطبابت خاص امتیاز و اختصاص بهر ساند با جای وجیه و ستداری رفیع سبکی ببرد چون عقد الدوله فنا خسرو چهارستان بغداد را احاطت کرد و بر آن شد که طیبی حادق بجهت آن چهارستان بزرگ اختیار کند و آن ایام روزگار امیر سیف الدوله پیاپی آمده بود پس او پس را بجهت طبابت آن چهارستان انتخاب نمود و انعام و عطایای بسیار بروی مقرر گردید و نهاد آن چهارستان بطبابتی غرضی اشتغال داشت گویند که وی کثیر الکلام بوده است و خواص سائل طیبیه را ضبط کرده در مجلس عام از اطباء سؤال می کرد و چون جواب را ندانستند یا بیارنموانتند ایشانرا توج و سرزنش می نمود و از تراکیب وی تحفه است که در علاج قیام کسبی با و منوب داشته اند و از کتب که منوب بدو است گواهی است سرور و بجا و گواهی با هم امیر سیف الدوله و گواهی در معرفت نبض و آن طیب با هر در نه صد شهادت مجریه در نه اودا

ابو عثمان شهید بریه قلوب

از طبایف افاضل و اذواق اطبای بغداد بوده و در سلک اجدد ترین منظم است و بسیاری از کتب حکمای یونان و اسکندرانین را مانند فضول بقراط و کتاب نبض کپران و یونانی عبری نقل و ترجمه کرده است و خود طیب مخصوص علی بن عیسی بن جبرئیل وزیر مقتدر بالله عباسی است و او از اعظم و زراعیان بیان بوده و در دین و ورع از ده رتبه نکال داشت در تاریخ نوشته اند که علی بن عیسی را هر سال از مالک مختص خود هشتاد هزار دینار عاید شدی نیز آن بر فقها و فقراء و ارباب صلاح اتفاق کردی و نیز دیگر مصارف خود و مخارج عیال رسانیدگی و در کار او از رود کار هفتاد و زراعیان و عباسی خوشتر و بگو تر بود و صدقات و تبرات بی نهایت از او آشکار گردید و از مال طیفه مالک زیاد وقف کرد و وجه آن دیوانی جدا گانه متعین و مقرر گردانید و آنرا دیوان التبرام نهاد و حاصل آنرا بجهت شریفین میفرستاد و بعضی بر فقراء اسلام خرج میکرد و از او طعمه و البهتسان ترجمه فایده بود و برای هر امر با عقل و حسد و تاسیس قانونی کرد که خردمندانرا آیند بود و بهترین اعمال خیریه که در آنجا می نمود ریافت بنای بیمارستانها بود که در جمیع محاکم دنیا و کرد و از آنجا بیمارستانی در سمنه سید و دو در کار محاکمات مصر است که معتقد و مدینه طیبیه و بعضی بلدان دیگر بنا نهاد و ریاست کلیه آن عمل بزرگ را در عهد ابو عثمان نهاد و از مال خویش جمیع مخارج آن بیمارستانها را تحمل بود و در معیاد نیز بیمارستانی بنیاد کرد

أَبُو بَكْرٍ طَيْبٌ

112

و اختیار آرزو مقید عثمان مسلم و شب با تخیل طبعی فاضل و نیکو تالیف و خوش بیان مورد انکلمات اوست که گفته

الْقَصِيرُ قَوْماً مِنْ قَوْمِ الْعَقْلِ وَيُحِبُّ قَوْمَ الْعَقْلِ قَوْمَ الْقَبْرِ

جاسل معنی انکہ صبر شافی از شوخ عقل ہے ہر کس را عقل شیر صبر افزو شریست و از تصانیف وی کتابی است کہ مسامحی چند در علم اسحاق از کتب جالیوس القاطا کردہ و آہنار اور در ششم جمع و تالیف آوردہ است و دیگر کتابی است کہ در تحقیق بغض مشاری کہ از کتاب بغض صغیر جالیوس استباط کردہ و رسالہ از جمیع آہنار و

آبِ پَکِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَلِیلِ الرَّزَّازِ

آبُو بَكْرٍ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ خَلِيدٍ الرَّقَّاسِيّ

در صنعت طب استادی کامل بطبی فاضل بود برای مشکلات مسائل و مضامین رسائل حنین بن علی چنین روزی
و روزی آنها را از پرده منصفه ظهور آورد و اکثر کتب او را با دقتی تمام شرح کرده و دقائق و نکات او را بمرصه
و ضوح آورد و در زمان اقتدار بامه و القاهر بانه طغای خجاسیان لوای اشتهار برانرا بهشت عبد الله بن
جبرئیل بن نجشع که از افاضل اطبا است از بعضی هم صنعتی که در نهاد بعضی مانده شده حقد و کینه او را در دل
گرفت و چون راه کینه خواهی سد و وید بخور و وید گیری و مان باز کرد و این نقیصه بروی بهمت نهاد که وید این حکم
بشرب شراب آلوده بود و تا شراب نخیدی کتاب نوشتی صاحب طبقات الاطبا نیز خفقت جبرئیل را مصادفت
کرده است که پیش شاعری دیدم تا ساغری نیمه ویدی شری نمی سرود و بهم او بر جخت شهو و خویش لیلی اقامت
کرده است که وید چون تراج و مان سرود و تر بهست و شراب گرم است لا جرم نوشیدنش باغش حواری غریزیه
و قوت قوی و مانغیه اعانت کند لیکن سایر سوختن قول حسب دلبین جبرئیل را معتقد نشانزد و بر بخل جسد
حل کنند و از نولات ویدی و کتاب مشهور است یکی شرح بر مسائل حنین بن اسحق و دیگر رساله در سماع تریاق فارابی

أَبُو شَامَةَ حَدَّثَنَا أَبُو سَرِيرٍ بْنُ جَارَسٍ بْنُ فُلَيْسٍ بْنُ الْأَسَدِ بْنِ
نُزَيْلٍ بْنِ مَرْثَدٍ بْنِ سَعْدِ بْنِ كَاهِلٍ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ

نمته جویان و قیاب در شرح حال و منطبق بر تمامی تمام و غیروی از شعری اسلام بر باورده بخیرند و این گونه سخنان

استادی از هزاره فن استاد است و استاد خوانده نغمه در معنی علمی سرودند و ذکر می راجع به این است و در پس آید
 این جماعت هر یک عالمی شاعرند شاعری باطل شاید این دعوی آنکه جارا نه زخمی که در طبقات کبار مشایخ
 و عظام اساتید بالاتر از اول معدود است همین ابرو تمام را در کتاب گشت بعلم فضل یاد کرده و پس از آنکه
 برای اثبات مطلب شعری استشهاد نموده گوید وَهُوَ ذَاكَ كَانَ مُحَمَّدًا لَا يَشْهَدُ بِيخْرٍ فِي اللِّغَةِ
 نَفْوَ مِنْ عِلْمَاءِ الْعَرَبِ كَجَعَلَ مَا يَقُولُهُ عَجْزًا لَمْ يَبْرُحْ فِيهِ إِلَّا نَزْهُ إِلَى قَوْلِ الْعُلَمَاءِ الدَّلِيلُ عَلَيْهِ

بیتها الحاسه فیفتنه فون بذلک لوفت فیه مریدانیه قایق شایسته

یعنی که اهل تمام در طبقات چهارگانه شراک با ائین و معتزین و معتدین باشند از فرد آخر شمار برود که علماء و دانشات لغات و فصیح و فصیح که بنای آنها بر توفیق و رخصت و واضح است بجهلات ایشان استلال بخند چنانکه بر اشعار و منظومات هر یک از دیگر طبقات استناد جویند ولی از آنجا که ابوتام و زحیفه علم و عربیت معدود است من در عبارات و حکم و روایات میرانم نمی بینی علمای کتاب حماسه استشهاد نمایند و بحکم و توفیق بر روایت و بعضی نقلش قناعت کند از درض جهود علماء اصناف برهند که معلوم شود ادبی بکلمت بن اؤدو که نخستین بنای قبیله بنی طیتی است منعی که دو وزیر این روی اورا پس بر او شایسته خوانند و لادستی تمام چنانکه یا قوت حوسیه در کتاب معجم البلدان آورده و در سال یکصد و هشتاد و هشت هجری اتفاق افتاد و مستطالترش قریه جاسم است که موطن والدش بود ولی در ملکات سر نشو و نمایافت و در عنوان جوانی و عنوان زندگانی در جامع مصر شاکل سیاحت معاش میکرد و بهیچ گویند پدرش در و شش پیشتر شامی است و ابوتام خود در آن شهرش کرد و جلالی بود چون یکصد از عهد طراوت و در روزگار شباب را بر این نفس بگذرانید قنایت که هر دو استعداد نهاد و او را بر کسب فضل و تحصیل کمالات به است از آن روی صحبت از باب دانش و فضل و طراوت خداوندان هنر و کمال را و در همت ساخت پس از تمیید مقدمات لغت و تشیید مبانی بلاغت در صناعت سخن گسری و فن شعر به داندی بعد از پیش از نامت شمرای عرب ممتاز گشت و در ابتکار افکار و اختراع مضامین بمقام تأسیس قدم نهاد و نتایج طالع زناش بجزایات لفظ و رشاقته منی امتیازی تمام و غیرتی کمال یافت و بر الفجر مهنه فانی در کتاب فانی گوید در این عصر مردم و دانه انبی تمام بود و که دهسند قومی در مریح و اطرا و دی از طریق اقدال اعراض نموده بر اوج افراط بر آسید و او را بر تمامت اسلاف و اخلاف شعرا رجحان و عزت بند و جماعتی در فتوح و دانش از باد و اصناف انحراف حبه در ضیض نظریه فرو شوند و از در تعصب و عناد و تحجیات و یویش ستور و اشعار نامطبوخ شاکل را دارند و این شمار را بنهار و شیوه رویت را و میگرد کسب معاش و در یزید نیل آمال گیرند ولی مسلم که طریقت اقتداد در هر امر پسندیده و مطبوع باشد و رعایت حق و پیروی حواب در هر باب شایسته و مطلوب آید انگاه در ذیل این عبارت گوید عقل است که ابوتام در محضر یکی از شعرا عصر قصیده هشتاکو کرد که تمام آن طراز فصاحت و لطف سیاق آراسته بود و کم کم بیت که پسندیدی یافتاد و آن شاعر گفت یا ابوتام این قصیده توئی مثل بر ریت تابان که از شرق خاطر طوبه طلوعش بخشیده ولی در بیخ که اگر کلف این یکت پیر بسته نیست در جواب گفت من خود نیز بر این عیب واقف بودم و هم بوقت فطرت صورت در کاکت معنی این شعر میدانم لیکن مقصود اینچنان خاطر شاعر چون تراد و با آنکه از قبیلش بود و آید برابر است چنانکه مرد در یک فرزند داشت خود در ضا و شاعر نیز با مطابقت نازل خویش ل نهند بماند از این هسته از معلوم کرد و که آنچه در اشای قصاید و مضامین و برانی از آیات و دیه مندرج است بحسب اختیار و ذوق سلیم و انتخاب بلیقه مستقیم و بی غایت بکلمات فصیح

ابو تمام طائی

۱۶۸

علاقه طبیعی ثبت ضبط نموده پس جودت خاطر زفار و اتحاد خاطر سرشار ویرا بجای طین باقی نماند بهم ابرو الفج کرید
 وَقَدْ فَتَّلَ أَبَاتِمَامٌ مِنَ الزُّنُتِ وَأَلْكَرَاهِ وَالشُّعْرَاءُ مَنْ لَا يَشُقُّ الطَّا عُنُوفَ
 عَلَيْهِ غُبَارُهُ وَلَا يَكُونُ وَإِنْ جَدُوا أَثَارَهُ قَبْلِي أَبُو تَمَامٍ وَأَزْوَاجُهَا تَدُوبُ
 و بزرگان من و خداوندان طبع کسانی بر بندگان ترجیح دادند که تسبیح منی بجز و ایشان فراموشند و با هر گونه
 محبت و شتاب آثار خداشان در نیابند چنانکه علم من از پدرش نقل کرده که از محمد بن عبد الملک وزیر شبنم
 کمی گفتا شعر جمیع مردم آن کس است که گفت

وَمَا ابَالِي وَخَيْرُ الْفَوَائِدِ حَقَّتْ لِي مَاءٌ وَجَبِي احْسَنُ

یعنی سخن راست را میگویم و از کسی که ندارم که بر عقیدت من خطا آید وی مرد بار نیکن خون وی برابر است عقلت
 از نقدی آن وزیر بصیر عقیدت من در تقدم رتب امی تمام چنانکه باید استوار نشست همی منظر با ندم تا ابرو
 عباس صولی را ملاقات کنم چو در نزد من بخون ادا شد وزیر خیر تر بود پس روزی بروی در آمد و با تقاضا
 آنکه ویرایشا پدیدار گاشتمی ویرانه گساختی کردم و از اشغال عصر پرسیدم گفت شعر زمان آنس است
 که گفت

كَبَّرَ عَلَيْهِ شَمِيمُ الضُّحَى فَرَأَى مِنْ فَلَوِ الصَّبَاحِ
 وَرَفَا لَابُوتَةَ وَالْخَطُوطَا جَعَلُوا بَعْدَ دَأْنِي الْعَلَى جَدَا

یعنی خاندان نبی و اهل را فروغ اهل و علو نسب است که گوی خورشید تابان بر سلسله نژاد ایشان پرتو بخیزد
 و محمود و مجروحان از افق اسلافتان قامت افزا شد شرافت نیاکان با سخاوت افران پرور است یافته اند و نه
 نسب با بنات حسب ضمیمت نموده اند پس از گوی این دو شاه آگاه و مریضین در شش گشت که ابرو تمام بر کاف
 ابناء ضرس خود پیشوا و مقدم است بهم عزم از محمد بن یحیی الصولی و علی بن سلیمان آتش و آن دو از محبت بن یزید خویش
 حکایت آورده اند که گفت عمار بن حقیل دارد و بعدا شود مردم دار تسلط بروی کرده اند از دیوان خود پذیرش
 فخر را بر گزینند و از اشارات اهل بدمی بر نظر نقاش عرضه داشتند روزی یکی از حاضران خواست مقام ابو تمام
 تصدیق دی معلوم دارد که گفت یا عماره در این شهر شاعری است که خود را یکانه دوران و شعر مردم زمان میداند
 و دیگران در حق وی اعتقاد دیگر دارند عماره گفت از نظمش چند بیتی اش و گنید تا میان وی و مدعیانش بر آیین
 انصاف دوری کنم بدین شمار و لغرب لب گشودند

خَلَفَ شَجِيرَ الدَّمْعِ خَوْفُكَ وَخَدَا فُتَادَ اعْدَمَا كُلِّ قَدِ
 وَانْفَذَ هَامِنْ غَسْرِ الْمَوْتِ أَنَّهُ صَدُودُ فَوَائِ لَا صُدُودَ نَعْدِ
 فَاجْرِ لَهَا الْأَسْفَانَ دَمْعًا مِنْ الدَّمِ بِحَرِي فَوْقَ خَدِّ مَوْدِ
 هِيَ الْمَدْرُغَةُ هَاتُورُ وَخَفَا إِلَى كُلِّ مَنْ لَا فَنَ تَنْ لَمْ تَوْدِ

ابو تمام طائی

۱۶۱

فلاس مراد آنکه چون آن یار و برین آنکس مسافرت می شنید از بیم فراق بسیلاب اشک پناه برد و چنان آسایش از وی پست
 کو فی برآر امکاشش بباطحار کسره گشت از دور طبلک بدین آه شبیهات یافت که برین روی ماقص از راه فراق
 پدید آمد تا مسک فراق از بیم بحر اشک خون آلود بر کوه نگار گش جاری ساخت و بر اصفه ماضی است که چون قاص به
 بدر خند و بیفت غار دانه طبع کل شخته باشد شد استعاره این چهار بیت بخواند و فراموش نیست عمار و گفت می
 لب بند از آن چهار بار و زیادت کن گفت

و لکنتی لراحو و قرا عمتا خزن به الاتسل مبدد
 و لر قطنی الا یام نو ماسکا الذبه الانوم مشرد

فلامه معنی آنکه نیل برادر و نور مقصود و برین سفر و شکنج غربت حاصل نخورد و من خود بچگاه تا برجت مسافرت بریشان
 غم نامی جمع و شرو می فرام نخرود و آرد منازل خطرناک خوابهای آشفته ندیدم لذت خواب آسوده نیام غماره گفت آنکه در معنی
 توصیف مسافرت تجیب غربت از این بیش بسی مضامین را زده اند بخدا سوگند که این مرد در این بیان از تمام
 پیشینیان پیش افتاده هم از تجذبه خاطر وی جواهر دیگر نهای گفت

و طول مقام المرء فی الحی مخلی لدی با حیه فا غریب نجدد
 فانی دایب الشمس فیدین محبته الی الناس ان یلکنت قبلهم مبدد

یعنی طول قامت و من دیبای چنار و مرده کند پس یعنی بسوی غربت گرامی در نظر دوستان تازه مانعی زیرا که منم
 خورشید در نزد مردم بزرگ و غرت اختصاص نیافته کمر برای آنکه پیوسته برایشان تابد و دامم بر یک مقام ناپایه غماره گفت
 کنایت کرد آنکه همیشه از تنگنای حیات معافی است بخدا سوگند که صاحب این نظم اشهر مردمان است
 نقل است که روزی علی بن نجم از شوش مرزایا و منزون کلمات ابی تمام شرح میدهد کسی با وی گفت حقا که داد و انعام
 وادی از مع ابی تمام هیچ فرو نگذاشتی اگر خود فی اشل با تو برابر بودی زیاده بر این وصف نمیکردی گفت هر چند
 در میان ابرادری نسب موجود نیست ولی برادر می آید و ب محکم هست آیت شینده که او در این اشعار را با خود
 برادر خوانده

ان یکد مطرف الإخاء فاشا تغدوا و کسری فی اخاء نالد
 او یختلف ماء الوصال فآزنا عذب متحد من غمام واحد
 او یفرق نسیب یؤلف بیننا أدب افشاء مقام الوالد

ما قبل منزون که اگر اخوت جدید که در نشاء اشباح پدید کرد و ما بین حاصل نیست با الفت عالم ارواح که خود را غنی است
 قدیم یابیم و اگر آب پیوند اراجیهانی است باز لال یکا کنی که خود از نیک محاب فرو و آید بسر بریم و اگر بار و رسد
 اختلاف باشد عمار و اب را نیز که پدر کریم قاضی احمد بن فکلان گوید ابراهیم بن عباس صوفی که امیر نظم و نثر بود
 گفت من در یکایب و مشات خود جز در اینجا از طبع خویش تراود و اتکال نور زدم و ناموس پر و دیکان خاطر بنکنت

آبِ تَمَاطِی

۲۰۰

سرقت نیالایم ولی عبارتی نفیس که بر حضور فی بیح ولات داشت از دقایق خیالات الهی تمام نموده یکی از رسائل

خود را بدین پیرایه بستم و دوشتم

و صَادَ مَا يَجْرِيهِمْ مِنْ دَهْمٍ وَمَا كَانَ بَعْلُكُمْ بِمَعْلُومٍ

یعنی نجات را هرگز و پناهشان نیست و دشمن سپرد و حصص و مستحقان پای بند و مستحقان پای بند و محال گشت

و در این نقره بدین اشعار الهی تمام دست بردم

فَإِنْ بَاشِرَ الْأَحْزَابِ بِالْبَيْضِ قَرَأَ وَأَحْوَاضَ الْمَنَاءِ يَسْلُبُ

و ان بین حیطان علیک دامنش اولئك حقاً لانه لا معاذ له

والا فاعلمه بانك ساطع عليه فان الخوف لا شك فانه

یعنی اگر شخصی که با تو طریق نبرد سپار و میدان صاف در فراخی پیاپی پیاپی و پیرایشی های آتش و نیرازی افزوده
مهاجری کنی و جام تل از منهل پاکش بپوشانی و اگر بگرد خود و باره برای حق تنبیها و کند هما نجاتم پیش کرده
نه مکان حفظ و اگر خوابی و اگر آگاه کن که خود و با او بر خشم گدیزی تا اندیشه سطوت و پیم قهر و زهره وی پاک زند
هما با تمام راه پیروی اهل بیت رسول قدسی راسخ بود و در موالات خاندان عصمت عقیده ای استوار داشت
از علماء و خاصه بر شیعه وی متعین شده چنانکه باطن در کتاب ابیحیوان و نجاشی در فهرست روای و علماء در خلاصه
رجال و شیخ حر دال الآل بدین بنی تصریح نموده اند باطن گوید کان من رؤساء الزاخره علماء گوید
کان امانت اوله شغری اهل البیت کثیر شیخ قرعائی گوید کان شیعیاناً فاضلاً ادا پیا منشیما
از آئین انصاری نقل است که در کتابی بس قدیم که شاید در عهد ابوتام نگاشته شده بود نقدی از وی دیدم
که در آن اوصیای حق از حضرت رسول را یکسان بیکان آنحضرت امام ابو جعفر ثانی علیه السلام بر شمرده محاسبه
و فضایل و شمار برای هر یک در مکتب نظم کشیده بود و چون در کار حیات و بی با ایم سعادت و فرجام حضرت
امام محمد جواد و سلام علیه مقارن بود و همدماست سبب و دیگر از اندامه شاعر دریافت از این راه در آن رشته پرگار
آنحضرت امام ابو جعفر پیش نیارده و بنام کرامی ولی آنحضرت نموده ولی صاحب ال آلال از سنا باین شهر آشوب
بیتی چند با جودت بیک و سلاست و طوب از تاج خاطر وی نقل نموده که اسامی بزرگات اند به استاذم
آل محمد در آن مذکور داشته و ما محض مزیدین تکمیل فرماید این تنقیض بر نیانها را ذکر کنیم

بِغِي اللَّهِ وَالْأَمِينُ بَنِي وَكَدَا بَعْدَ الْوَصِيِّ أَمَانِي

ثُمَّ سَبَطَ أَحْمَدُ نَالِيَا وَ عَلِيٌّ وَ بَاقِي الْعِلْمِ خَاجِي

وَالْبَغِيُّ الزُّكِّيُّ جَعْفَرُ الطَّيِّبِ مَا وَدَى الْمَعْرِفَةَ الْمَعْتَمِ

ثُمَّ مَوْنِي شِمَ الرِّضَا مَلِ الْفَضْلِ الَّذِي طَالَ مَنَاسِرُ الْأَعْلَامِ

وَالْمُصْطَفَى مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَالْمَعْرِفِي مِنْ كُلِّ سَوْءٍ وَ ذَامِ

ابو تمام طائی

۲۰۱

والزکی الامام فتم ایله القائم
هو لاه الاولی افام یهینم
مولى الانام نورا الظلام
حجته ذوالجلال والاکرام

محل فی کتبه خدای سبحانه را که ساریه بر شمس و سواد و نیکو است پروردگار خویش خوانم و محمد امین را پیغمبر مبعوث دانم
و پس از وی علی را امام خود شناسم پس شیوایان من یازده گو کب تا ناک باشند که جلگی از اقی قلب آن امام باک
مداوت طلع یافته اند و خدای عز و جل را هر یک به است آفرینش حتی بالغ و آبی عظیم باشند نقل است که در
مابین ابوتام طائی و عیسی بن علی تراجمی با توافق حقیقت و استیحا و ذبب طریق خلف و نفاق سلوک بود
و چنانکه امین معاصرین هر چند دعاوت انبیا چربش باشد ایشان نیز بعضی اشتراک صفت هر یک زبان شیخ جرج دیکری
در از میهن و نه هر دو بن عبدالله جلیبی که بهیچ وجه و غیل نشسته بودم یکی از حاضران بتقریبی از ابوتام
نام برد و غیل گفت آن سارق طرار آفت افکار و بجای شعار من است مردی از میان مجلس گفت یا ابوتام
ندایت ارجمیده دارد و ابوتام کدام مضمون از تو فراموش کرده گفت من گفته ام

فان امر اسدی الی بنافع الیه و هر حیا الشکر منی لاحق
شفیعان فاشکر فی الخواج

یعنی آنکس که با وفات و توسط شفیع مرا خبری بخشد و خود پیاس آن نبست امید دارد و البته مردی که خود جمعیت
زیر که مگر آن عظمت بحقیقت خاص آن شیخ باشد پنجم و بیای جام که گفته سازد و شیخ از استبدال
شوالم نجات بخشد ابوتام گفته

فلنبت بین بکله خلوعطائه و لنبت بین یدی فرسواله
واذا امرت اسدا الی اضیغه من جاهبه فکافها من ناله

یعنی در پیش روی مصدوح شیرینی عطا و در پیش روی خویش طغی سوال نخریم و چون مردی سرت خود نزد یکی
شیخ کند و ترا خبری رساند چنان است که از مال خویش نخیده زیرا که سرت و مقام از زنا فار و عظام کمر نباشد
پس آنرا گفت خبیر ابوتام که من یکوه بیع سروده و غیل بر آشت و گفت دروغ گفتی قبحکاته گفت فی و نه
اگر این معنی را اواز تو افند نموده بطرف تهر می که بکار برده بر تو فریاد آورده و اگر تو از وی سرقت کرده نظم خود بایز
مرا می وی آه استن توانسته و غیل زیاده غضبناک شده خاموش گشت از عون بن محمد روایت است که گفت
و غیل بن علی را در محضر بن رفا دیدم که از نشان امی تمام می یکاست و در حق وی سخنان نا حق میراند مردی
از اهل مجلس که مصاحبه نام داشت گفت یا اباطلی من از قصاید امی تمام ابیات چند نشت و یکم بشرط آنکه دیده
نفس از وی فروپوشی و کوشش انصاف بمن فرودادی اگر مضامین کو حشر آگین آنها در نظر تو مطبوع و نشت
پس دم در کش و زبان ذم بر بند و اگر مرضی خاطر پسندیده و طبعیت نیتا و سن نیز پس در قبح و غلامت ادبانه
براه کردم و بخدا پناه میرم که تو آنها را از راه حسد پسندی انکار از قصیده اما الله لا اله الا الله

آبِ حیاتِ طریقی

۲۰۲

این سبب فروغ داد

هوالتیل ان واجهه الله

ولا اتقعا عند من ليس ذوقا

مغاد الویری بعد الممانح تنبیه

مغاد لنا قبل الممانح من صبح

یعنی ما ما آن مدوح سبلی است که کهن که اگر با او و بروی در اشی تراز هم کشند و اگر با قدم مطاوعت از او جانب و سپه راه سبائی تر استعدا کرد متن خود و تجربت چنان یافتیم که هر کس که زدی تواند رسانید سودی نیز نتواند بخشد و هر که ببرد نفسی نیست اهم او را توان زیانی نباشد مردم را نشود از روح و اعادت حیات پس از ترک صورت بند و علی جود و عطای مدوح که لبد را بقل از هلاک روح بخشید و چیل گفت اما در مراتب فضل و کمال این مرد سخن نیست لیکن شاد و ازل که درجه و مقامی که دارد بالاتر برید و بر دیگران نیزیت و فروغی بیند عصا بگفت اگر به چنانش زیت نبود می باشد تو شاعری مثل سبزه اش برنجواستی آورده اند که چون ابوتام در اقطار عراق و شام دایست استهار برافراخت بلکه صفاحت و آوازه کمال وی در تمام آفاق شکرگشت حاضران موقف خلافت از مراتب فضل و بلاغت او شری معصم عباسی باز گفتند و خاطر خلیفه را به یاد شخص و استماع شعر او شاق نمودند لاجرم معصم او را بیلده شرمین را حضار داشت و علو رتبه و مقام بر پیش سرودن تصایغ را و اشعار آید از معلوم نمود و بر عموم نصایح عصر و جمهور شعرای عهدش برگزید تشریفات کران بها و توقبات بی انتها در حق وی مبدول داشت حاج و نصایح که ابی نام در آهنا بنام معصم تخلص نموده در مطاوی و دوش سطور است سبزه قصیده ایست که در فتح محمودیه و فتح منجین و در فتح معصم نظم آورده در ذیل شرح احوال ابو الفضل نجم بنکبر و ترجمه آن نظم بر مع و عده و صریح شد ایک مقام آن است که انجام از عده بجای آوریم و چون فهم کردن برخی از عثمانین آن قصیده و از دانستن و داستان فتح مکر زیارت سخت بر سبیل اجمال بدانوا قد اشارت نمایم در کتب مغازی سطور است که در سال دویست و بیست هجری بچشم معصم عباسی لشکری عظیم بر داری فیشین بروی با یک خرم وین که مروج مذنب بزرگ بود و آشوب و فیشین در حد و دایره و حوالی آذربایجان با او رزمها داد چون کار بر یک صعب افتاد برای تفرقه جوش خیم در رتبه سلطان زد که تو فیشین بن میخایل بود نامه فرستاد که معصم در این اوان چندان بر مجاریت هست کاشته که تمام کمر اسلام را بهین سرزمین فرستاده اینک در سقر خلافت از عدا که سلیمان فرسان قبائل یختر بجای مانده اگر سلطان را رای رزمین بر لشکر کشی و کشور گشائی قلعی گیرد برای انجام این امر زمانی خوشتر از این بدست نیاید تو فیشین چون از مضمون کتب گاه گاه شد فرصت غیبت شمرده با یکصد هزار سوار از لشکر نصاری بر بلاد اسلام تا متن آورد و قلاع و حصون چند مانند زبطره و قطیفه و غیر آنها مفتوح ساخت و جمهور سی کثیر از مردان مسلمانان عرضه شمشیر نمود و جماعتی بسیار از زنان ایشان اسیر کرد چون این جز معصم رسید آتش غیرتش زبانه کشید و توان شکیب از خاطرش برفت بوی گفته که در این طوطی زنی از ما شیمات در شهر زبطره بدست مردی رومی اسیر گشته

ابو تمنا خطابی

۲۰۳

نادر استغاثت برداشته یکی و استقامت معقم چون این شنید گفت یکت لب نیک و در دم از تحت برخواست و بر یک
 طلبیده و بر پشت و طریق دیگر نیز نوشته اند که معقم از غلام آب طلبیده و در آن جین گفته شخصی از سناری زن شمی
 گرفت خواست بادی طریق اعفانی مسلک و دارد زن فریاد برآورد و حجامه و معقمه نعنائی بطور سخریه و استهزا گفت
 اینک معقم بر حسب این سوار است و آمده که ترا خلاص نمایم معقم بعد از شنیدن این سخن گفت آب نوشم تا دارک
 اینجا رخ تمسک و ادانچه اسباب این درست من رای است حاضر نموده سوار شوند کوبند در آن روز یکصد و پنجاه هزار
 این سوار از سرین آبی پر دین رفتند جمهور بنحین و ادب با حکام از دلال آثار طلخی و زایجی طالع حرکت چنین استباط
 و استخراج نمودند که در اینواحد و نیمی عظیم و شکستی فاحش و لشکر معقم حادث شود و در این حکم محکی مدستان بود
 معقم را از زلمات آن جماعت رخنه در بنیا و غریب پیدا نماید با صدی بیایان و عدتی فسادان از سرین را
 پر دین شتافت بر شده اند حروب و سوانح خطوط دل نهاد ملی طریق و قطع مسافت نمود تا سمجده و دشواریات تو فیس
 فرار سپید پس آتش قدر و انتقام سفروخت و غریب عمار و اموال مردم آن ملک سوختن گرفت تا شهر آفره و اصل
 تخت آن لبر در اندک زمانی مفتوح ساخت پس بجای توریه که رسید و آن شهری است که در آن حمله صحابا
 سوادای عظیم و کمی اشرف از آن موجود و بدو باره استوار و خندقی شگرف داشت معقم زمانی آن لبر در ره صا کرد
 تا بتدیر خداوند حکیم و زعم انوف اصحاب تخیم صورت فتح و ظفر در صفحه شمیرا و جلوه گر گشت از طریق در حصار آن حصن
 منع رخنه افتاد تا طس که از جانب تو فیس در آن شهر طریق بود و اسیر گشت غازیان اسلام بفرمان معقم و ست
 اشقام بر مردم شهر زمین کشودند و از قتل و غارت و تخریب و احراق هیچ فردی نگذاشته ابوتام و این سفر همراهی پر د
 و امیرانده گفت در ضمن قصیده بشرح آورد که خداوند سخن را و جزالت کلمات و لطافت مضامین آن حیرت آید
 و چون آن قصیده از طوال قصاید ابوتام هست و بخارش تمام آیات و ترحمت آن مورش کلمات خاطر ذلالت فتح
 کرد و لاجرم این چند شعر برای نمونه از آن اقتطاع نموده پیاده ویم و هر که تمام آن قصیده را من الطلح الی القطع
 خواهد یا پیش کتاب مستطاب فلک استعاذه که از مصنفات مکرر آوده و دانشمند اعتقاد سلطه و زیر علوم است
 مسالت کند و هر که تفصیل و شرح آنرا قه را طلبد باید بختاب طبقات المتعلمین و اخبار المستنبین که هم از
 تالیفات اوست رجوع نماید و گوید

السَّيْفُ صَدَقَ أَيْبَاءُ مِنَ الْكَيْفِ	فِي حَيْدَةِ الْحَدِّ بَيْنَ الْحَيْدِ وَاللَّعِ
وَالْعِلْمُ فِي مَثَبٍ لَا زَنَاخَ مَعَهُ	مِنَ الْخَيْبِ مِمَّنْ فِي مَبْعَةِ النَّهْ
أَيْنَ الزَّيْزَابَةِ أَمْ أَيْنَ الْبُخُومِ وَمَا	صَاعُوهُ مِنْ زُخُوفٍ فَمَا وَكُنْ
وَصَبْرًا لَا بَرَجَ الْعِلْمَانِ رَبَّةَ	مَا كَانَ مُقْلِبًا أَوْ خَيْرَ مُقْلِبٍ
وَحَوْفًا النَّاسِ مِنْ دَهْلِيٍّ إِدْرَاةَ	إِذَا بَدَأَ الْكُوكِبُ الْفَرْقِي ذَوَالِدَ
يَقْضُونَ بِالْأَمْرِ عَنَّا وَفِي خَافِلَةٍ	مَا دَاوَرَ فِي فَلَكَ مِنْهَا وَفِي طَلَبِ

ابو تمام طائی

۲۰۳

لَوَيْتَ نَفْسَ أَمْرًا قَبْلَ نَفْسِي
 قَفَحَ الصُّوْحَ نَعْمًا أَنْ يَخْطِيَهُ
 يَأْتُونُمْ وَفَعْلًا عَمُورِيَةً أَفْضَلُ
 أَمْ لَمْ يَلُوحُوا أَنْ يَنْتَكِلُوا جَلَا
 وَبَرَزَ الْوَجْهَ قَدِ اعْتَرَى ضَمْنُهَا
 بِكَرْفٍ أَفْزَعَهَا كَفَّ خَادَتُهُ
 مِنْ عَهْدٍ اسْتَكْدَرُوا وَقَبْلَ ذَلِكَ
 حَتَّى إِذَا غَضَّ اللَّهُ التَّنْ لَهَا
 جَرَى لَهَا الْفَالُ بِرَجَائِيَوْمِ انْقَرَأَ
 لَمَّا رَأَتْهَا أَخْبَاهَا بِالْمَسِّ قَدْ حَوَّثَ
 كَيْفَ يَخْطِئُهَا مِنْ فَارِسٍ بَطَلٍ
 لَيْسَ السِّقْفُ وَالْحَشَاءُ مِنْ مَبْهٍ
 لَمْ يَعْلَمْ الْكُفْرُ كَيْفَ يَنْعَضُ كَيْفَ
 نَذِيرُ مَعْصَمٍ بِاللَّهِ مُنْقَضٍ
 لَمْ يَوْمِ قَوْمًا وَلَمْ يَنْهَدْ إِلَى بَلَدٍ
 لَيْتَ صَوَارِظُ بَطْرِ بَاهِرُ قَلْبِهِ
 اجْتَنَبَ مُعَلَّنًا بِالسِّقْفِ مُضْطَلَّاتِهَا
 حَتَّى تَرْكَبَ عَمُودَ الشَّرِّ مُسْتَعْلَقُ
 إِنْ الْأُمُودَ أَسْوَدَ الْفَاهِمَاتِهَا
 إِنْ كَانَ بَيْنَ مَرْوٍ وَالْقَهْمِ مِنْ رَجَمٍ
 فَبَيْنَ يَأْمِكِ اللَّذِي يَضْرِبُهَا
 أَبْشَرُ بَنِي الْأَصْغَرِ الْخِزْمِ كَا

لَمْ يَخَفْ مَا حَلَّ بِأَلَا وَثَالِ الصَّلَا
 نَظَّمَ مِنَ الشَّعْرِ وَثَرَى مِنَ الْخَلْبِ
 عَنْكَ الْمَنَى خَفَلًا مَعْمُورًا لِلْخَلْبِ
 قَدْ أَتَاهَا كُلُّ أَمٍّ مِنْهُمْ وَأَبِ
 كَيْفَ صَدَقَتْ صَدَقَاتُكَ لَكِنَّ الْكَلْبِ
 وَلَمْ تَرَكَ إِلَيْهَا هَمَّ التَّوْبِ
 شَابَ خِلَاجُ اللَّيْلِ وَهِيَ لَمْ تَبْ
 مَحْضُ الْخَلْبِ كَأَزْبَادِ الْخَلْبِ
 أَذْغُورِيَتْ مَحْضَاتُكَ لَكِنَّ الْخَلْبِ
 كَانَ الْخَرْجُ لَهَا أَعْدَى مِنَ الْجَرْبِ
 قَالَى الذَّائِبُ مِنْ قَائِمٍ مِنْ مَسْ
 لَأَسْتَهْ الذِّبْنَ الْأَخْبِطُ لَمْ
 لَهُ الْعَوَائِبُ بَيْنَ الشَّمْرِ وَالْقَبْ
 اللَّهُ مَرْغَبٌ فِي اللَّهِ مَرْغَبٍ
 الْأَنْفُ حَيْشٍ مِنَ الرِّعْبِ
 كَأَنَّ الْكُرَى رَضَا الْخَرْجِ الْعَرْبِ
 وَلَوْ أَبْغَى بَغْيَ السِّقْفِ لَمْ يَجِبْ
 وَلَمْ تَعْرِجْ عَلَى الْأَوْنَادِ الْكَلْبِ
 يَوْمَ الْكُرْبَةِ فِي السَّلَا لَمْ
 مَوْصُولٍ أَوْ فِيمَا مِنْ مَعْصَمٍ
 وَبَيْنَ يَأْمٍ بَدَا فَرَبِ السَّبِ
 صَغَرُ الْوَجْهِ وَجِلَتْ أَعْيُنُ الْعَرْبِ

علامه مضمون انکه شمشیر را خبر از کتا بهار هست تر باشد سرحد که با من حق و باطل وجد و هر ل تیز و در تیز نای شمشیر بین نای
 حقیقت علم از سنانهای درخشان دست آید که در میان سرد و لشکر چشمها خیره کنند نه از بخت آخر تا بان که از پشت
 حاکم کرد و درون خود را باشد آید آن آثار آسمانی چه شد و آن دلائل نجومی که بافت و آن کلمات منخرف را که در باب
 کذب در نیمه ای چه رسید برای پرتوج عالی و کواکب که از تیسارات و ثواب تربیتی مخصوص است با نمودند و هر چه
 که در سمت مغرب ستاره و ذوق به پدید آمد مردمان باهی از نزول حوادث و ظهور عجاایب هم دادند از جانب کراکب

آبِ قَتْمِ حِلَاطِی

۲۰۳۵

هی سخنان کنیز و کجبار است و آنها خود از آن آثار و احکام غافل باشند اگر از خدایا و یثبات آگاه شدند توانستند
آن حادثه ناگهانی که بر هسپاسم بت پرستان و هلیسپاسی ترسایان نازل آمد بر ایشان ستودن نماند این فتح عظیم را نام
فتح الغنیمت است که در زبان شعرا ن فصیح از عهد و شرح آن تواند پیرون شد و نه پان خطیبان بلیغ حق و معش تواند آوا
الای روز و قد عموریه از سعادت ساعات تو شخص آمل باستانی پرازشیر و شد بدانه مدینه عموریه بنده آمد
ساکنان خود را مادی بود و هر بان که در حفظ ناموس آن آبا و اجدات فدای می نمود همان شاهی بی پروا
که کسری از آرام ساختن توانست و نه دزدانترین و آن دوشیزه و میر که نه حادث و هر دست تصرف و آن را
نمود و نه سواد و روزگار از عهد دولت اسکندر و یا از آن پارس تاکنون موی جان پریخته گشت و آن روز بر طراد
جانی باقی بود تا آنکه که خدای حکیم دست قدرت خود و ظرف مین بجهانید و فتح این حصن حصین بسکه آنها قرار داد
و دزدیک دست حوادث بر مدینه افتاده گشاده گردید و آن طایفه متین در میان صفحات زمین نماند منازل خوش اینس این
غالی گشت طائر فال بر فتح عموریه بال کشود و حتی که آن طایفه و علمی عارضه دیرانی بر سپیکر خواهر دیرین بخوبیت آثا
خرابی شانده تراز آواز جرب بر اندیش سرایت کرد و اینک می بهادران دلیر با کیوان رنجین در عرصه آن نمانده است
که جللی حکم شریعت شمشیر بر طبق سنت رسول با خون خویش خضاب نموده اند خود شخص کفر آگاه نبود که آنچه عهد تاکنون
لنگر حادث در میان نیز با دینها در گیران خفته بود بهمانا این اثر عظیم در طایفه خود است که خود سجد استقام جوید
و برای نه استقام کشد و در طاعت خدا رغبت نماید و از خدا انتظار ثواب برد و بر فتح هیچ ملک غنیمت نگار و
مگر آنکه معده اینش از صولات و سلوات خویش پارید ای طایفه عیور بر فراز سر بر خویش استغاثت با شیشه پریشید
و در جایش لبیک گفتی و در دم زلال خواب از گاشته چشم رنجی و با و دهانی از لبان و دیشرکان خندان و شد
روانه اشتی آن ابر کرفار را بختی خسته جواب آوردی و اگر ز چنان سیکردی البته حق جواب داد نموده بودی
تا اگر بنودی پرولی خیزد شرک سرخون خفتی ولی براد و اطباب آن اصلا لغات بیاد روی بر عادت شیرین
دلیری که ایشان را در هنگام پیکار رنج گشتن از آن و آن خندان شجوان مبتی نباشند و بر سلب و جاسطه ستولان خویش
غایت نیارند اگر بالفرض در میان سلسله ایام پیوند خویشا و ندی و قرب آسباب موجود بودی و این این ایام
و ایام بدو پیوندی قریب و منسی نزدیک پدید آمدی و کون بنی هفر از این تختهای ستودار مانند نام خویش بی بارنگی
زد بمانند و دو و قبائل عرب از فتوحات پایلی می تبرک و طلیل بیایند نظیر قصبه و ایام نام و فتح عموریه قصبه
عسفری است و فتح خوارزم که بین آن دو و محمود بن بکلیکن را بدان مح کرده است تا از ایل این

که باطل قصبه و این تمام کمال تناسب نهایت تشابه را داشت و ذکر نمودیم که

چنین کنند بر کالج کرد باجه کا چنان غایت شیر خردان آثار

برقع شاه بخانه که شسته خون کدر دست کوی تر از آریغ ایما

نه رمای کجاری آیش نه آخر کیر نه فال کوی کجاری آیش نه فال کرا

أَبُو تَمَّارٍ طَائِفِي

٢٠٣

حائب تبارك التفت كويد مستقيم او تمام را با تقييده سي هزار و دهم مجيده و چون اين بيت بر خواند كه مي كويد
 دَعَاكَ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ عَظِيمَةٍ وَكَوْنُكَ عِنْدَ اللَّهِ لَرُحْبٍ

مستقيم گفت دَعَاكَ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ عَظِيمَةٍ يعني در همای تو دینار شد سی هزار و دینار جایزه این قصیده با تمام داد و بگو کويد نفسی کويد
 كه مستقيم موصول را بجا نبرد تقييده با تمام داد و فتح غمزه در سه و ديت و ديت و ديت بود صلاح الدين گهي در ويل
 و فیات الاعيان كويد از بايع و بايع انكه ابو تمام غلامی داشت روی كه در تناسب هفتاد و صباحت منظر آفت روزگار بود
 حسن بن وهب كه يكی از كتاب زمانه بشمار ميرسد و آن روی زاده را فخر قهقه در حسان داشت طرذ پریشان بود و خوش حسن
 و هب غلامی داشت غززی كه در زيبائی طلعت و در غنائی قاست افسانه جهان و يكجا نمجد بود ابو تمام خاطري كه فشار آن لبست را
 و دلي ر بوده آن ترك غار نكر داشت و قتي حسن بن وهب را و يكی غلام وی شونل طاعت و كرم شغبازی هست از در مطا
 اين لطيفه بر زبان آورده كه وَاللَّهِ لَنْ يَسْتَرْفِيَا إِلَى الرَّحْمِ لَا يَسْتَرْفِيَا إِلَى الرَّحْمِ يعني نمجد اگر تو سوي روم
 هر آينه من جانب خوركيم حسن گفت اگر خواهی در اين خفيه تيبا با من كنار و مراد ميانه نكلم نامی و از آنچه حكيم را نم سرمتاب گفت ما
 تو در اين داوری چون داود دینی باشی و من نند ختم می چه آن حضرت با آنکه در مرادق خلافت بس پر و گيان ما چنين چار
 ازده و اوج داشت خاطر مقدسش با سوي و روی مقصوده او پرايه و حلاقی محكم گرفت و هم بايستی آن خمر فروزان سمي آرزو بود
 حسن گفت يا ابو تمام اين دعوی بي حسدالی كه در حق من آورده ای اگر منظوم بودی هر آينه نديشه شش و دهم اشهار آن را
 هر سان داشتی و لي سخن شور و جو و عارضی هست بي حقيقت كه زبانی پنايد و بقائنی يابد ابو تمام فطن جبه و دهر بر تان نگاه

اشعاري چند پرواست كه اين بيت از آن جمله است
 أَذْكَرُ لِي أَمْرًا وَدَوْدَ كُنْتُ فِيهِ مُصَرِّفًا لِلْقَلْبِ إِلَى الْأَمْوَالِ
 لَعْنَتُكَ الْفَسْخُ نَزْهِي فِي مَطْلَا وَأَنْتَ مُضْطَرِّبُ الْأَخْصَاءِ لِلْفَسْخِ
 إِنْ أَنْتَ لَمْ تَنْزِلْكَ السَّبِيحَةَ إِلَى جَا ذِي الرَّحْمِ اعْتَقْنَا إِلَى الرَّحْمِ

يعني مرا كه همواره نقد خاطر و معرفت انكاه و بكار ميرسد و از اين سخن همته داود دینی پاد آد چه با آنكه خورشيد تابان تو را
 در كنار است هي با دلي تپسیده و بوجل ده و حسان طبع مندی اگر از اين عجلت كه ترا بسوي كوژدن بچكان روم است
 غنائی تا بي من نيز جانب آه و بر بكان خمر شتابم كوژد كسي با ابو تمام گفت غلام تو حسن بن وهب را پشتر پزيراي فرمان
 و مطيع ميل هست تا غلام وی ترا گفت آری سبب آن هست كه حسن غلام مرا پيوسته بیدال دلش داد و او من غلام
 او را دمی بقتل و قال خوشنود كنم آورده اند كه رقيقان سخن چين اين داستان از روی نامی سمع محمد بن زيات و زير
 رسانيدند و قتي چنان افتاد كه غلام امي تمام برای لوازم انجام نداد باي هب فرستاد و از وی مطبوعی كردن
 عهد معهود بود و در خواست نمود اين وهب بچكد من از آن مطبوع بصميمت بچكد دینار سكوك بد و ارسال داشت

و اين اشعار در جواب نوشت

لَيْتَ شِعْرِي أَنَّكَ النَّاسُ عِنْدَكَ هَلْ تَدَاوَبْتَ بِالْحُجَاةِ بَعْدَكَ

ابن شهر آشوب

۲۰۷

دَفَعَ اللَّهُ عَنْكَ كُلَّ مَنَعٍ يَا كَرِيمُ مَا رَزَقَ عَهْدَكَ
قَدْ كُنْتُ الْهَوَىٰ مَا بَلَغَ بَعْدَكَ قَبْلَ أَنْ تَعْرِضَ مَا كُنْتَ أَتَىٰ
وَعَلَفْتُ الْعَدَا إِذْ عَلِمْتُ أَنَّ مِنْ بَيْنِ يَدَاكَ أَصْبَغُ نُورِي
فَلْيَقُولُوا لَنَا أَحْوَالًا كُنْ مَقْصُولًا وَلَا تَرْغَبْ بَصِيدَ

بنی ای محبوب مع من کاست و نسی که آیا بچایاست به اوست نمودی یا از اندام ما ترک از هیچ کزنده آزرده مباد هر چند
پرونده مرا بر سر خنجر خیانت کبلی ای ما با تمام طاق و نهایت جهد کوشیدیم تا شعله عشقت در کون سینه ستور نمود
ولی دریغ که دود آه سر من فاش نمود و سیل شک دنیا و شکب غراب گرد و اکنون که راز پنهان من آشکارا شد
پس بر آئین شیدائی طریق چپا کی پیش گیرم و بهر سحر علامت مبالغات نیارم و چون مرا با نوید وصل جاوید و دلتا و
واری و از هم حادثه بجز این سادوی مردم بداندیش هر سخن خواهند بگویند و فرستند خواهند بگویند تقاضا حسن آن کتب
و آن پیش که محبوب فرستد در کنار مصلای خویش نهاده بود و خورده پستان به کمال از ناله و در معان آگاه شده
و جری با وزیر باز کشند و کس بفرمان وزیر نرسد نمی اندر صحبت بر آید و از هر طرف لطائف حکایت
در بیان آورد و خاطر دی شتول ساخت و دیگری نار بر بود و در ساعت وزیر رسانید وزیر به تئیه این اشعار از لسان
ای تمام انشا نموده در آن صفحه بنگاشت و بدست آنحضرت که آورده بود سپرد که هم در جای خود گذارد

بِكَ شَفِيعِي عَزَّيْكَ شِعْرًا أَبَيْتُكَ تَقُولُهُ آمُ مَجِيدَ
فَلَمْ تَكُنْ فِي الْمَقَالِ مَجِيدًا يَا بَنِي وَهْبٍ لَعْدَ نَظَرْتِ قَبْدَ
لَا أَجِبُ الَّذِي يَلُومُ وَأَنَا نَحْنُ بِصَاعِلِي صَلَاحِي وَزَيْدُ
بَلْ أَجِبُ الْآخِ الْمَشَارِكِ فِي تَانِ لَمْ يَكُنْ بِهِ مِثْلُ وَجْدِي
كَتَبْتَنِي أَبِي عَلِيٍّ وَخَاسِنَا لَيْدِي مِثْلِي مَقُولًا جَدِي
إِنْ مَوْلَايَ غِيْدُ غَيْرِي وَتَوَلَا شَوْمُ جَدِي لَكَانَ مَوْلَايَ غِيْدُ

بنی این دهب کاش دشمنی که این سخن از راه مصلحت و زلزله رانی یا از حقیقت و جدآوری اگر در پیروی عشاق
بعد ایستاده پس در دعوی ظرافت طریق تکلف پیش گرفته من آن ناصح شفق که بر عاشق شید علامت آورد
دوست ندارم هر چند کلام حق گوید و طریق صلاح جوید ولی آن صدیق موافق که در متابعت آئین محبت با من
براه گردد پس دوست دارم هر چند مقام عشق من عالی تر از آن وی باشد چنانکه کریم من حسن بن دهب
با من در طی آن طریقت قدم جارات راسخ و عقد موافقات استوار است اما در خواست آخر و شامت نخب بر چای
نزدونی باشد زیرا که هر دو برین و خواج که برین من پیوسته در خدمت او بجا کری ایستاده اگر مرا از سعادت طاعت
قسمی بود از دولت و مل بهری یا قسمی و از لذت حضور فیضی که قسمی چون این و هب مفت ناکست و ابر حسیه
بناست دریافت گفت انانته در حضرت وزیر رسوا شدیم پس از جای بر جست و ابر تمام را از تنصیف آگاه ساخت

أَبُو تَمَامٍ رَجَائِي

۲۰۹

نیای آنکه هیچ در حساب نیانی و در شمار و از لاشی کتر باشی آیا در باره من بشارت خانی و سپود و سرانی لب کشانی بهمان
شدت نبش و سوزش کین من چنان در صمیم غیر پنهان داشته که مانند حرکات روح در اندامت پوشیده و پست
وای بر تو این مبارکت که برجا گفتن من جیتی خود را در خطری عظیم در آن کشیدی مانند دراز کوشی که چون بوی شیر دریا
پدر کنه بری آن پستاید ابو الفرج همدانی این واقعه را در اخبار ابن المغذل تغنیل دیگر نقل نموده هر کس آن روایت
خواهد باید خبر داد و از هم از کتاب غانی بخشاید محمد بن سعید کاتب رقی حکایت کند که ابوتام برای مرح حسن بن رجا از
نبداء ملک فارس در آمد چون دیده و دقیقه شناس در کم و کیف کالات و اخلاق وی بخیرتیم و با میزان خود مقصد
مرا از خصایص سخیم مقام عقل و علم وی بر تائب چندش از انداز و لطف و کلاش دیدیم و با آنهمه طور تبخیر و بیخی
و زبان آوری پایه دانش و خردمندیش از آن هنر بالاتر یافتیم روزی در مجلس حسن بن رجا بر سباط بنیادی سر خوش
نشته بودیم حسن گفت یا اباتام رسته کوهری که برای من از صفان آورده اینک شاربیس انس های پس ابوتام
چالاک نشت و قصیده لایزال که در ستایش ابن رجا سروده بود و شروع نموده مسلسل بخواند تا

درین دو شعر رسید

أَنَا مَن عَرَفْتُ فَإِنَّ عَرَفْتُكَ حَلَالًا قَانَا الْمَعِیْمَ قِيَامَهُ الْفُتَالِ
خَادَتْ لَهُ أَيْمَانُهُ مُنَوَّدَةً حَتَّى تَوْفَعَهُ أَتَقَسَّ لِيَالِ

یعنی من آن کسم که بر حال من میگردانید و می شناسا بودی سمان شیدای می بک که بر کوشش لالت که یان مع مبالات نیار می
ولی اکنون روزگارم چنان تار گشته که روز روشن من مانند شب بخور باشد حسن بزبان نوید گفت و الله لا ی
تکون علیک بعد البوئینی بعد اسو کند که ای من پس تو را روزگار دهر سرگزنا نرود و پس ابوتام دیگر باری می

تا درین دو شعر آمد

لَا تُكْرِی عَمَلُ الْكَرِيمِ مِنَ الْغِنَى فَالْتَبَلَّ حَرْبَ لِّلْمَكَانِ الْعُلَى
وَنُظَرُ حَيْثُ الرُّكَا بَتُّهَا حَتَّى الْفَرِيقُ إِلَى مُجْنَبِ الْمَلَا

یعنی اگر خداوندان مردمی و کرم را قانت است از پیرایه ثروت و تو انحری عاقل باشد معجب دار زیر اگر سیل ریزان
در جایگاه بلند مرکز قرار گیرد اگر خواهی آتین مثل بیه هیان سبکی در آسانی ظن کن که این روح بخش بیکر من بر آید
سایش آن افت ال بد انجا را طع غزم بر آید این رجا چون این تبید معنی تجیل آن قصیده پیای برخواست و گفت
مخبر اسو کند این نظم بدیع نشونم که بر جلالی که ایاده باستم ابوتام نیز برای عظیم مدوح از جای بر جبت و پیاف
قصیده را ایاده پیای بود پس ابن رجا و ابوتام دست یکدیگر گرفته با هم معاقت نمود و نشستند ابن رجا گفت
یا اباتام این ستور و خاطر زخار را چه نیک جلوه و ظهور بخشیده گفت سو کند با خدا می که اگر فی اشل خود از خود را این
بهشت بودی زیاده بر ایستادن تو چه بر سر از آریا می محمد بن سعید گوید ایام اقامت وی در فارس
پیش از اندوا نیکش و در آن مدت قلیل با آنکه مکرر بخل و اساک بر طبع حسن بن رجا غالب بود آنچه به ستیاری

ابو تمام طرابلسی

۲۰۰

درباره ابو تمام سبذول داشت تأیید و هرگز در هم رسید و از آنچه بحالات و کیمیا و در حق وی نازل نمود آنگاه قسم نکرده است
که حسن بن رجا خود گفت از ملازمان و کسان من برخی بر آئین سعادت اظهار داشتند که ابو تمام نماز نکند ارد و بر
و ظایف آن تکلیف شریف سبالات یار و چون نیک تحقیق کردم چنان یافتیم گفته بودند بحکم من از شکر زبان
تشیع در از کردم و بروی سخت بر آفتم در جواب گفت یا چنان پیدا کردی من از دار اسلام تا فارس طی سنازل
و قطع مراحل نمایم و از آن کتاب رحمت شرف و شد اندر حیل سلطان سرتابم ولی از انجام رکعات چند که میسر شد
آسان است کانی و رزم فی فی اگر یقین داشتی که برای نماز گذار ثوابی سحر و جادائی مقدار است هرگز نماز را ترک
نمودی حسن گوید چون سواد عقیدت و فساد ضمیر وی مرا معلوم گشت بقباش بهت کاشتم ولی پس از چند پی
پیم آن کردم که شاید تقدیر ملاک و در اقبال از دست باشد و آن امر بدست من جاری نخورد بلکه تقصیر بخس نتیجه
غلبه از این روی ترک آن اندیشه کردم سوادی در مروج الذهب گوید هانا ابو تمام بدین سخن بسپسل مطایب فرج
اخذ از حبه پد او مروی بود که در آئین چپاکی و ناسبالاتی قدمی را رخ داشت حاشا که در دنیا و عقیاید سوار
رخه تر لزل و فساد راه یافته باشد نموده ایمثال شری هست که او خود گوید

وَأَحَقُّ الْأَنَامِ أَنْ يُلْفِيَهُ الدِّنُّ أَمْرُهُ كَانَ لِلَّهِ غَرْمًا

یعنی انحر که عده و تنش بدین خدای بجا نه شول است از هر دیونی بدادای و ادم و قضای دین سزاوار تر باشد
از حسن بن و داغ که هم مانند محمد بن سعید از کتاب حسن بن رجا خود حکایت است که گفت در ارض حلب برای بن
محمد بن ایشم وارد شدیم و دیدم ابو تمام طائی قسیده و آهنگی در آواز داشتیم آجش هزیم را در ستایش محمد بن ایشم آغاز نمود
برای مدح خویش اشاد میکند چون آن سبط جواهر انجام رسانید محمد هزار دیار نقد بایک تشریف کران بهادر
بخشید من در آنجا بچانه روز بادی بسر بردم هیچگاه بداد شد قطعه با کمال غنوت الفاظ و رقت سنانی در توصیف
آن تشریف پر دخته نزد محمد بن ایشم فرساده و شمار بخواند و از بهجت بشگفت و گفت کیت که مالک خوش
و در جزای این مدح فصیح بخشید محمد اسو کند که آنچرا از تماشای نظره و بیای ملون و پر خیزن اکنون در جاده خانه من
مخزون است بعد را بر ابی تمام بخشیدم پس ابو تمام تمام آن ثواب بخین و البسه قیمتی برد و این ششم را خیری جز
نام یک بجای گذاشت در عهدیکه ایالت خراسان از جانب خلفا و بنی عباس بر آل طاهر خصاص داشت
ابو تمام برای سر عبداللہ بن طاهر و همچنین مسافرت خراسان را پیشینا و خاطر ساخته همه جارا طاع غرم بر اند تا بملکت
توس رسید صاحب محم البدان گوید در کتاب تعف الظرف سلامی خواندم که ابن طلوتی داسانی از پدر خود
ابن عبد حکایت کرد که ابو تمام وقتی که بغیرم میثا بود بدین ملک رسید در خانه ما منزل گزید بدو گفتم آیا در این است

ویدار که را منظور داری در حال بدین و میت جواب گفت

نَقُولُ فِي قَوْمٍ مِثِّي قَدْ خَلَّتْ مِنَّا الشَّمْسُ خَطَا الْمُهْرُ الْقَبِيلَةُ
أَمَطَّلَعَ الشَّمْسُ بَنِي نَوْمٍ فَأَمَطَّلَعَ كَلَّا وَلَكِنْ مَطَّلَعَ الْجَوْ

ابو نهار طایفی

۲۱۱

یعنی در ملک تونس بر حالش که طول مفروده و ام شبروی از تون میرا و طاقت رفتار شرکان بی کاسته بود و یاران
 با من گفتند که آیا ایران شدت پیرویشان را دل و سرعت را نه از روال رسیدن مطلع خورشید اندیشی گفتیم نی پس
 بگو دیدار مطلع خود خواهم چون در شب بود که آنوقت مرکز ایالت خراسان بود و بارگشود طبقات فضا از بهر
 بروی انبوه شدند و استعدا نمودند تا از نتایج طبع سخن پرور و خوش چهری بر ایشان قرائت کند در جواب گفت
 امیر ما با در خدمت افتاد بخشیده هر کس راهوای افعال کلمات من است باینی فردا بدان آستان میله
 بشاید تا نیسب سمع خود از آن جواهر آید و در یاد با دوار باب ادب و خداوندان کمال در محفل آن امیر میزد
 حاضر آمدند ابو تمام با نسا و بر خواسته گفت

وَهَلْ عَوَدَ بِي سَفْوَ صَحَابَةٍ قَفَرْنَا هَذِهِ مَا أَخَذَكَ التَّوَلَّى

حاصل مراد آنکه این زمان همان تمکاتان یوسف ضد یقین بردوستی دشمنان این جاعت غایتی میاور و از پی
 عزم خویش بگذر که از روزگار دیرین هر جوینده مبتصو و رسیده ابو کثیرش که از اکابر کتاب و مودعین آن خاندان
 میگذشت این بیت شنید از در تعرض با ابو تمام گفت لَوْلَا قَوْلُ مَا لَيْفَ لَمْ يَنْبَغِ بِي بِرَاحِلَةٍ فَهَبْهُ وَشَوْءٌ كَوْنِي أَبُو تَمَامٍ كَتَمْتُ
 لَوْلَا قَوْلُ مَا لَيْفَ لَمْ يَنْبَغِ بِي بِرَاحِلَةٍ فَهَبْهُ وَشَوْءٌ كَوْنِي أَبُو تَمَامٍ كَتَمْتُ
 یعنی از باقی آن قصیده فریاد خواند چون همان صنف و صفت خاطر و طوخیال و اختیار اسلوب و قدرت طبع
 دی معلوم کردند و یکبار صیحه برداشته که مَا لَيْفَ لَمْ يَنْبَغِ بِي بِرَاحِلَةٍ فَهَبْهُ وَشَوْءٌ كَوْنِي أَبُو تَمَامٍ كَتَمْتُ
 و در جواب پند و اندرز امیر کس نتایف نباشد یکی از شاعران که او را ریاضی گفتندی معروض داشت
 که امیر و عده جا نرفتند و نوید موی بجیده و من آن عطای سوغ و حبه ای آن میخ فسخ بدین مردم امیر نمودم
 عبدالله بن ظاهر گفت تو خود آن صله را با لضعف سزاوارستی و آنچه شایسته سخن و لایق کلام را می تمام است
 او بد و در زمانی داریم چون ابو تمام قصیده را با بنجام رسانید عبدالله فرمان داد تا هزار دینار بر او سپه
 نثار کرد و ابو تمام دست در آستین ساعت کشیده از آن و نایز و بروج بر گرفت علایان از هر طرف بر میخیزد و گشت
 آنها را بر چید عبدالله ازین معنی در غضب شد و بر ابو تمام خشم گرفت و گفت بمان باز نه مرا پذیرش و وارو
 بشما و عظیم خور و انکاشت و بر مویست من تو بین آورد جان آرزوی مهر و مودعی کار من مهر و مرکز نخواهد
 پس ابو تمام روز کار می ویر باز با سید عطایی که گرانده و جوارشایان در ملک خراسان معین گشت اتفاقاً
 در آن اوقات از عبدالله ظاهر دیکه و در دو پسر من صغر در گشت ابو تمام بر او در آمد و این اشعار که ابجدی سر طایفی

وَأَبْزَلَالٍ رَامِدَاتٍ هِيَ دَرْمِثُ أَنْ دَوَّكَ كُشَادُ
 مَا ذَا لَيْلٍ أَلَا يَأْتُمُ تَجْرِبَاتُهَا
 أَنْ مَوْفَعُ مَهْلًا أَوْ عَادِلًا
 تَجْدُ مَا وَبَّ طَارَ فَا حَتَّى إِذَا
 قُلْنَا أَتَامَ اللَّهُ رَاضِعَ رَاحِلًا
 تَجَانِ شَاءَ اللَّهُ أَلَا يَطْلَعُ
 إِلَّا أَرْمِدًا الظَّرْفُ حَتَّى يَأْتِلَا

ابو نمار طایفی

۲۱۲

إِنَّ الْفَجْعَةَ بِالْوَيْلِ نَاضِرًا لِأَجْلِ مَنَافِئِ نَاضِرٍ ذَا بِلَا
لَوْ بَشِيرًا لَكَانَ هَذَا غَارِبًا لَلْكَرْمَاتِ كَانَ هَذَا كَالْمِيلَا
لَهَبْنِي عَلَى ذَلِكِ الْخَائِلِ مِنْهَا لَوَأْمِلْتُ حَتَّى تَكُونَ شَمَانِلَا
لَعَدَا سَكُونَهُمَا حَتَّى وَصِيْلَاهَا حِلْمًا وَذَلِكَ لَا يَنْجِيهِ نَائِلَا
إِنَّ الْهَلَالَ إِذَا دَأَيْتَ مُتَوَا أَنْفُسَكَ أَنْ يَكُونَ بَدَا كَالْمِيلَا

علاوه بر ادراک و درکار ستمکار حد تک میبست بر هفت خویش بود و زود چه در نفسای پادشاه باشد و چه در طبع جمال همانا
شخص گرفت و دوش برادر آمد چنان پنداشتیم که قاتلش ستمام باشد ولی بعد از دخت از حال برست خدای سبحان
بر حسب حکمت بالغه چنین خواست که این دو دختر تاباک پیش از یک طردن العین جلوه طریح نیامبند و زمانی نشد که در
منزب فدا قول نمایند بر استی آه تصف و نا لحرست بر سبز زار بهار عبید تر از بوستان خزان باید اگر ناسا بر
در نژاد ایشان بکند و از پیکر کرمات یکی در انبر که غارب و دیگر بر امشب کابل یا به انوس بر آن آثار بطالت و عظام
ابنت که در اذام ایشان موجود بود اگر ایشان زادت حیات انقدر دیر کشیدی که آن آثار دلائل بر کرامت اخلاق
و شایسته پرستی بر آید آن طایفه قلب بر خرد مندی و آن هوای خاطر بر برداری و آن وسعت خلق بر خردگی
انجام میدی خود این حدث ثاقب و فراست صاحب برین نباشد چه هر کس بر نایش و الی بخرد و بقیه دان
که عسریب هر تمام کرد و محمد بن عباس یزیدی از تخم خود روایت کرده که در آن وقت از عبد الله طاهر در حق ابی تمام
زیاده و بر قدر کفاف و انداز و معاش خیری نمی تراوید و از آن انقباض و انقباضی که از وی در خاطر داشت
انجام سؤال و اصلاح حال او را بر عهده تعویق حواله مینمود تا آنکه ستمکام اعتدال هوا بگذشت و هنگام فضل
شماره و یک شد او تمام برین بایات آغاز نشی نمود و زبان شمع در کرد

لَيْسَ لِلصَّغِيرَةِ وَلَا لِلْكَلْبِ وَلَا قَبِيضٌ يَسْتَكْنِي وَلَا مَسْكُنٌ
عَدْلٌ مِنَ الذَّمِّ أَنْ يَكُنِيَ الْفَضْلُ يَكُنِي الشَّبَابُ يَكُنِي الْكُلُوبُ
يَمْنُ الْوَيْلَ الْفَضْلُ مَعْرِفَةُ الْفَضْلِ يَسْرُ الْوَيْلَ الْفَضْلُ مَعْرِفَةُ الْفَضْلِ

یعنی تابستان برفت و از بنیاد بنای آیین سحر اثر نماند اینک مرانه لمبوسی نوباشد تا در پوشم و ز کلبی خود که بر خود
چشم سر سگت را می نرزد که اندوید و حسرت بر فضل تابستان بریزد بدان سان که بر عهد شباب و ایام وصال بسیار
زمانه را بگذشتگی در برنش دست راست انجام یافته اکنون دست چپ را آغاز عطا و عهد جو رسیده این
اشعار بر سبب ابو العیض رسید و آنست که روی سخن با یکست پس در ساعت نبرد امی تمام شد و بر آیین دو کتو
از امتداد اقامت وی و طول تقاضا امیر سعادت خواست و از لوح خاطر طو لش یکبار و غبار انکسار برزد و
و بر قضا مأثول و اداء مسئول او عقد ضمان حکم ساخت آنگاه از آنجا پروان شد و مجلس عبد الله در آن وقت
جاء و دولت امیر خال خود مرزبان بصیرت یزد و آواز و کرم و محبت امیر چنان آفاق عالم را فرو کرد که گویند

آبِ نَمَاطِ طَلَبِی

۲۱۳

از باب هنر و نوازندگان کمال را خود بعلای لبند نه ایکنند چنانکه حبیب بن اوس طانی پادشاه عطا و انداخته و به
 از خاک عراق تا بکشت محروست و در هیچ نقطه در کشت ننموده و از خزان به طبع کوه هر ریز رفته جواهری برسم از منان
 تقدیم کرده که در نظر سخن سخنان بصیرانه هر نظم طبع و کلام بدیع و برتره عجاایز نزد بخت است و از یوم و روز و
 تاکنون مدتی در از میگذرد که دیده امید بر دست نوال امیر وخته می افتاد میرد تا که وقتی محیط بود و سماعی
 امیر را موهبی پدید آید که کشت آمانی و اعلای وی از آن سرسبز گردد امیر اعوانه تا اندیم و در ابر خلفا مامول از
 دولت قرب مجور داشته و از نبل تو بهات محروم فرموده بخدا سوگند که اگر کسی از نبات شان و نبات
 قدر او غافل تواند نمود از خوف جنایت لسان و هم کثایت کلاش این تواند نشت اینها امیر اگر از نبات
 مدایح و قصاید او در حق دوستان و دشمنین بودی مگر همین و دیت در کرم قدش کفایت نمودی نغزل
 فی قومی صلیحی عبد الله چون این بشنید گفت لَقَدْ بَغْتُ فَاحْتَنَنْتُ وَ شَقَقْتُ فَاطَفْتُ وَ حَاتَبْتُ
 فَأَوْجَعْتُ یعنی بر تنبسی بس بکشت آوردی و در طلی شفاعت لطائف نغمه بکار بردی و در ضمن خطاب
 خاطر مباحث با عتاب و نجس ساختی ای غلام ابوتام را حاضر نمای ابو لیشل گوید آرزو ز دیر او هر که ندیان باشد
 و ابواب لطیف و اشفاق بر رویش بکشد و در هزار دینار زرد به دار زانی داشت و سر پای قاش با جامها
 فاخر خویش پوشانید و شال داد که او را تا اخر طغر خود بدرد نمایند آورده اند که ابوتام از نیشا پور با رسالت
 بر بست و شهر ری رسید و را بخانه قی توقف کرد و از آن سرزمین بمنیت عراق عرب بر نشت چون
 بیده بماند و آمد از از باب فضل و دوستداران کمال داد و ب جویا شد ابو الوفاء ابن سلمه را بدو
 و این ابو الوفا یکی از دو سماعی قیل بود و بر او آمده پیر از اکتساب کمال و افتاء ادب نمی کردی و بر همت
 ضعیف و ادخار عقار امر نمودی و ابو الوفا جریب طبع و هوای خاطر مصاحبت از باب هنر و سماعی اهل دل
 بر تو فرشت و تحصیل آب و گل ترجیح دادی چون ابوتام را ملاقات کرد و جو دشمنیت شد و از نیشا
 اکرام و لوازم تشریف هیچ فرود نگذاشت قصار در آن وقت که فضل برستان بود شدت سرما و کثرت برف
 بجای رسید که طریق عبور بیکار و مسدود گشت ابو الوفا از تقدیر خروج ابوتام زیاده خوشوقت و خورند
 گردید و بادی گفت بایستی در بدستخنی رستان شدت بارندگی بسیار دیده شده و لی این چنین سرما
 و برف از هیچگاه مسود نبود همانا که ب سعادت و اقبال بر صفو آمانی و امان من پر تو افتاده اکنون بر
 توقف بدان تو طین نفس فرمای ابوتام بناچار بر اقامت آن عبد دل نهاد و از میزبان خویش که چند
 خواستار شد تا از هجوم هموم غربت و مفارقت وطن و عسیرت خاطر بدیناها شغول سازد ابو الوفا
 کلید گنجینه کبر و در کار دراز از دوادین فصحاء و فائز ادباء آرمسته بود بروی سفوف داشت پس ابوتام
 در کمال فراغت و آسایش بر جمع کتاب حارس غنیمت گماشت و از تنجیات سخنوران سلف اشبا و نظائر
 فراهم کرد و با کمال مذاقت و نهایت استیاد از دیوان هر یک ایات جزل و معانی نغمه التفات نمود

أَبُو شَمَّا طَلْحَى

۲۱۴

و در هر دای که فرسان صفهار بلاغت خول انکار بچولان آورده اند با می تریب داد مانند تیب و سرائی در بجا و تمیها
و غیر ذلک و لی آن تالیف شریف بنام باب نختین که در حاسه است اشتهار یافت این کتاب در نزد علماء و ادب
از نفایس مؤلفات باشد و حکایت قبول آن چند آن است که در اثباته قوانین عربیت مجتهدی در نقل و بشار آن
استشهاد کند هر جا گویند قائل اعماسی مراد انتساب آن شاه است شاعریکه صاحب حماره از نتایج طبع و
اختیار نموده گویند چون آن مجموع مطبوع است اتمام یافت ابو تمام خود بدوی شام شافت و آنرا در
خانه آن آل سلمه پادکار گذاشت ایشان در باب آن کتاب زیاده نقل و ضمت میوردند و زیاده و چهاره باشند
که هر قیمتی در خزانه کتب خویش پوشیده و مشور میداشتند پس در درکاری بدین منوال مکتب داشت از بزرگ
بازی چهرخ شعبه که دود و دهنی سلمه را انقلابی پیاده آمد ایوبی از مردم دینور که ابوبی یا ابوالعادل گفت
داشت بدان کتاب دست یافت و آنرا از چنگش پلش بر بوده پدید رکت بجانب صفهان شافت
و آن صفحات در آن عهد مجروح و محول مضاعف و در دست رجال ادب بود در اینجا فاضل میفرستد از روی آن
تصنیف لطیف منجما برگرفتند تا رفته رفته در تمام آفاق انتشار یافت در این باب سخنان دیگر نیز بنظر
رسیده است که استیفاء آنها موجب طعنا و مورد تظویل گردد از ذکره عبدالله بن مضر منقول است
که یکی از دوستان ابی تمام حکایت کرد که در قزوین زمانی که ابو تمام در آنجا مقیم بود برای تجدید عهد
به بین وی رفتم در حوالی دایره او از کتب و دو اوین آنحضرت بیفتم که خود در میان آنها دیده نمی شد
ساعتی توقف کردم و او از فرط اشتغال بمطالعہ از آمدن من بیخ واقف نبود پس تعریی سر برداشت
و بمن گفت شد و سلام کرد و من گفتم یا ابی تمام در سیر کتب و مطالعہ و فائز ترنج بسیار و زحمات چه بر خود میبینی
گفت لا والله در اشتغال دو اوین و مطالعہ کتب هیچ کلفتی بر من نیاید زیرا که بغیر کتاب الفت مذاوم و بحر طلائع
لذت نیابم اگر ساعتی از کتاب و مطالعہ مجور مانم پیچ آن است که دیوانه و مصروع کردم کفتم از این جمله کتب
که در کمر تو فراهم است کدام بیشتر عنایت و اهتمام داری گفت اینها که در بین من گذارد و شده بار و بار
و اینها که در میان من نهاده شده بار و بار و من خود در میان از آنها سحری آموزم آن شخص گفت چون نظر کردی
دیدم آنچه در طرفینش نهاده شعر مسلم بن الولید است که در اصریح الغوانی نامند و آنچه در جانب بسیار
گذارد و شعر بن مانی است که دیر ابو نواس خوانند ابو الفرج از علی بن سلیمان و او از محمد بن یزید
حکایت کرده که ابو تمام در زمانیکه خالد بن یزید بن مزید بن زاید شیبانی ایالت حکمت ازینیه داشت بجانب
آن سرزمین غزنی کاشت دمی شایان که در خوششان و دوده بنی زانده بود از نظر خالد بگذرانید و دهانه
در هم جائزت بضمیمه فقه را حجت پاداش یافت آنگاه خالد با وی گفت اکنون اگر بر آن اندیش که بکن میبرد
و موطن مالوف عود دمی پس پدید رکت آنکس سفر کن و از این پیش در این ملک غمان و اگر ترا هوای قوت
و میل قاست است البته از تو قوجات خاص بهره مند گردی و هوای از غنا یا با غم نصیب خویش دریغ

ابو تمام طاهری

۲۱۵

او تمام گفت ویدار دوستان وطن را ز یاد و شاتم با رخصت امیر برادر مرا حجت بر ششم و بسوی اهل و غیرت
برگردم آنجا و شطوط و بکای آورد و از محل سپردن ساق پس روزی خالد برای تکرار صحرایست
ناگاه ابو تمام را دید در سایه درختی نشسته و مشک شرابی در پیش روی خود نهاده جوانی مطرب برای وی
با طبل و رقصی میبکشد خالد را از نشاهدت این حال حیرتی عظیم دست داد و گفت آیا خود جیب بن اوسى گفت
چاکر و بنده ویرین با شتم گفت با آن اندوخته چه کردی گفت

عَلَيْكُمْ خَيْرُ ذَلِكَ الْمَخَاحُ قُلْنَا أَتَشْتَبِي بَيْنَكَ وَبَيْنَ صِلَانِكَ
مَا مَرَّ بِكَ مِنْ حَتَّى تَخْتَفِ بِهِ كَأَنَّ لِي قُدْرَةً كَقُدْرَتِكَ
نُفُوقُ الْيَوْمِ بِالْهَنَاتِ فِي السَّاعَةِ مَا تَحْبِبُهُ بِي
فَلَسْنَا أَذْرِيْنَا بِنِ الْيَوْمِ قُلْنَا أَتَنْتَفِيذِي فِي قَسَلِكَ

یعنی همانا تخم هست و جو و تو طبع مرا در ساحت و نبشندگی امور کارگاه دار این روی دست امانت بدان
جائزت دراز کردم و در زمانی کمتر از یکجا و چنانست از هم پاشیدم که کوفی مرا کشی سان تو مینا بود زیرا که تو
در سال چند روزی در ساعت بخشی نه انم اینده بدل وجود از کجا توانی نمود آری هست طبع و عطای و شاد
پوسته از کار که از آن غیب و فغان کنوت مدورسد پیش آمد و یکباره ده هزار درهم در حق و سیه
ارزانی داشت ابو تمام آن خطایا اند نمود و در ساعت راه و وطن پیش گرفت ابو عباده بختی کوید
در شهر حصن نامی که ابو تمام در آنجا بود و جمعی از خندان طبع موزون در مجلس و می حاضر شدند متعجب
که او هر دو روز در محلی برای اشتاد کلمات و رد و فصول استعاره نشستی و در آن بدیع سخاو فیض ماضی جز آنکه
بدان مجمع درآمد و نتیجه خاطر حاصل افکار بر محک رای زمین و می عرضه نمودی پس هر کس پس خویش نمود تا نوبت
بن رسید نظمی که پر دخته بودم فرو خواندم چون ابو تمام شعرش بشنید تحسین کرد و آفرین گفت از حاضران
روی یافت و با تمام تودیه جانب بن اقبال نمود و اینکه آن جیب پراکنده شد با من گفت تو استرا قران خویش باشی
ایام اسباب و دست سانس و حیت خیال نیک فراهم باشد گفتند و الله سخت پریشان است پس باز برگشت
و مردم تیره النان راه سفارشش بر نه نگاشت و بر جداقت و بر اعظم کراسی و او در رعایت جانم زیاده
ناگید نزد آنجا و نام در جمیع و بن سپرد و گفت پس در این شهر مقام بخیر و بسوی مروه النان شو و زمرگان
آنجا راجع کوی پس من بر حسب امر وی جانب مروه کردم و بدان بلد درآمده نامر ابو تمام بر دم منبوم مرا زیاده
کرامی داشته و عظیم حرمت نهادند و چهار هزار درهم بصیفه و طیفه در حق من مقرر نمودند این اول سودی بود
که از بیضاقت شهر دریا فتم و سخت حاصل که از گشت کمال بر شتم نقل هست که ابو تمام این زیادت و زیاده را
با قصیده و سب طبع شد و چون اشعار و ح با بنام برد و زیر تحسین لب کشود و گفت یا اباتام تو اندام کلام با کوه
و جو بر منی چنان آرایش کنی و دستیزگان که اعب با خود و کواکب آراسته اند و خردار و مرغ توان سماع گرا بهارا

ابو تمام طائی

۲۱۵

بهر حق عهده معاشرت بنده و الهی ترا معفون سازد و در حضرت وزیر قیاسی نشسته بود گفت این جوان فقیر است جهان را بدو و کند سبب رسیدن گفت آن مدت من و شدت و کثرت و توفیق خاطر که در نهاد او دست پیکرش چنان تیرید که تیغ هندی بنام خود را پس میان آقا و کرآن یکم خبر داد زمانی گذشت که ابو تمام در گذشت فطیر این قصه مدح او بن مستقیم است که ابو تمام در ستایش وی قصیده پرداخت و در مکارمیکه فیلسوف عرب یعقوب بن ابی کندی به حاضر بود ادا نمود تا بن بیت رسید

اِقْدَامُ عَیْبُو دِی تَمَاحِیةَ حَاطِمٍ فِی حِلْمٍ اَخْفَیْ ذَکَاةَ اَنَا

یعنی احمد به لیری مکر و بن سعد کرب و بنجد کی حاتم بن عبد الله و بر داری احضاب بن قیس و فرزانگی ایاس بن مسعود و مروت یقوتوب چون این تشبیه گفت آن ای ابو تمام بنشود منم که چرا که پسر امیر المومنین با بهایف زمان و در دکان عرب مانند مسادی نموده و بنیکه تشبیه قیاس در آیین بلاغت هرگز نجز نباشد چو مال علی بن حلیه ملک تیشیل بنادر که در مدح امیر ابی دلف گفته

رَجُلٌ اَبْرَءُ عَلَى تَجَاحُةِ حَاطِمٍ بَنَاتٌ اَوْ خَبَرَتْهُ حُجَّاتُ حَاطِمٍ

یعنی ابو دلف مردی است که در بهادری از حاتم بن قیاس و در نجندگی از حاتم بن عبد الله فروتر است و ابو تمام می پیچید چگونگی از طریق ترویت اغواف جبه و بهر مدح در و تیشیل بنش و تشبیه آورده ابو تمام سر بر پرانگند و لحنی نال نمود و نگاه گفت

لَا تُشْكِرُ لِحَضْرَتِي لَمْ يَمَنْ دُونَهُ مَثَلًا شَرُّ ذَا فِي النَّدَى الْبَنَاتِ
فَاللَّهُ فَلَاحِظًا لَاقِلَ لِيُوَدَّ مَثَلًا لِمَنِ الشُّكُّ وَالْبَنَاتِ

یعنی برای تشبیه خورده یکم بهر ابی که در بخشش و پر دلی احمد را بجز از وی مثل رزم انکار میارید زیرا که خدای سبحان اینگونه تیشیل نامیس کرده و برای خود خود برود زن و چسراغ مثل زده و فرسوده مثل قون کشیکو و قون قون قون و چون حاضران در اصل قصیده نخریستند و آند و شوکر در معذرت تشبیهات آورده و می یافتند از آن ابی که و بهر بهر شکفت یکباره صد تحسین برداشتند و از سر طرف از میها گفتند احمد بن مستقیم گفت هر جا نرود که خود خواست و در حق تو همیا است ابو تمام گفت مشورایات محول بنام من صادر فرمای احمد بن مستقیم گفت تو مرد شاعر اغیبه و تحالیف حکومت بیرون شدن توانی ترا که از غیر تر و تیشیل الفاظ و تیشیل عبارات خبرتی نیست نظم قوانین قدن و انجام امور جهو و چگونگی توانی داد یعقوب بن ابی است گفت ماسول وی تسبیل کن و سوسولش ماسول و در پر او زیاده از چهل روز زن کانی نیاید زیرا که از شدت کز آنا و محترت در دو چشم وی ظاهر شده و صاحب این حال از یک اربعین بیشتر نماند پس فرمان بایست محول به و سپردند و او بجا بنان خطب شافت و در عرض آن مدت مدد و میرا ابل سوعود در رسید و تشبیه غانده که این داستان اگر چه در مطاوی مولفات قدما قوم مسطر کشیده و از مضامین سآخرین نیز در امثال و ثوابت اجزاء حکمت السعاده مکرور است و لی جمعی از ارباب ادب مانند صاحب امثال

ابو تمام طایفی

۲۱۷

و غزل نهایت انقیص و جامع و بیات و غیر هم این سخن استوار نه اند و قیسه را بدین صورت مبیح شماره ذکر کرد
در کتب سیرت از خلف احمد بن محمد می است و نه از حکومت حبیب بن اوس شافعی هر چند سعد بن محمد بن سعد
مسئور بحسب بعضی که از هر دو سخن و اساتید سخن معصود است و در طی عرایض که نزد امام مسرشد در طلب تریب و
فرساده بدین داستان اشارت نموده که **یَا مَوْضِلُ كُنَّا لَكَ لِيَا شَاعِرِ طَائِفِي** ولی این شاعر
از آن شیخ محقق و شاعر مقلد محمول است بر مجرد متابعت مشهور و یا بعضی توکل مامول قاضی احمد بن عثمان
که بدین در این باب مبیح و تفسیر کرده ام برای این خبر اصلی نیافتم بی آنچه از تصحیح اوراق و بعضی اخبار
مستفاد گردیده آن است که از ایام حیات و سنین عمری که از دو سال انده بود که کسی و اتهام حسن بن
منصب صاحب البریدی موصول از سفر خلافت در حق وی وفایت شد و در سال سرمان چالاک و انفس از
تأمد آن سیر و در مضمون آن بدید بر عهد او و حالت رفت او و خبری که کوز ادب از پر تواری تمام انداخته
در موز کمال از توبه وی آموخته است که **یَا مَوْضِلُ كُنَّا لَكَ لِيَا شَاعِرِ طَائِفِي** و در لغت از اشعار خویش را از م
آنها را بشنید بدین بیت از کلام اوس بن جریر مشتمل نمود

اِذَا مَقَرُّمُ مِثْلَ ذِي حُلَّةٍ نَابِئَةٍ حَفَظْنَا نَابِئَةَ الْحَقِّ مَعْتَمِدَةً

یعنی هرگاه از قید اهل ارجمند براتر نای از آن ساینده و شود و از آن دیگری و ندان نایب رسته کرد و از حکایت
نَعِيتُكَ يَا نَبِيَّ نَفْسِي یعنی سوگند نمیدارم که از قرانت این نظم بدین عادت مرک مرا خبر دادی که تم ترا از این انجمن
مر لاک در حرز کرد و کار پناه میدهم گفت **يَا اَبَا عِبَادَةَ** بانکه در دو و آل طائی مانده تو جوانی فصیح و نایب را شس
مراد از کار هر استادی نیاید آید نشیند که خالید بن مسعود بن شمری چون شبی بن شبته را که از فضیلتی بنی شمر بود
غریب که با زلات زبان و طلاق بیان می سخن که گفت **يَا مَوْضِلُ كُنَّا لَكَ لِيَا شَاعِرِ طَائِفِي** و قدرت خطابت که از تو گفتم
کوئی مشاهد انقضای عمر بگذر خود تا بعد مرگ خویش و بدیم زیرا که امشیر بنی شمر همچا خطیبی از سلسله ما برخواست
که از خطیب پیشین غریب در گذشت اکنون که مانند تو جوانی زبان آورد و این خاندان بر میند آمد و مرانته
حیات بقای این احوال سپردن باید بخیر گفت چون از ابی تمام این شنیدم گفتم این چه کلامی است که میگویند
مرا جان شیرین ندی تو باد و عذایت عمری روز افزون میشد و قصار از این تفسیر کمال پس نگذشت که او را
بیک اهل فرمان قنار ساینده و در بلده موصول بود حیاتش مستقل گشت و این واقعه در راه ذی قعدة الحرام و بدین
یا محرم الحرام از سال دوست و پست و دشت یا پست و نه یا سی و یک یا سی و دو و علی الاطلاق اتفاق افتاد
در خارج باب المیدان بر کنار خندق موصول به فون گشت و ابو شمس بن حمید طوسی بر مرادوی تیره بنیاد کرد و در آن

عبد الملک وزیر در مرثیه او داشت و نمود

مَبَاكِلُكَ مِنْ اَعْظَمِ الْاَمْنَاءِ لَمَّا اَلَمْتُ مَقْلِقِلِ الْاَخْنَاءِ
فَاَلُو لِحَبِيبٍ نَدْوَى فَاَجَبْتُهُمْ فَاَنْتَ نَكْرٌ لَا تَحْتَفَاؤُ الطَّائِفِي

بنی خری ظیفر از خبرهای عظیم یاد دهند گفتند حبیب در گذشت گفتند شمار اسکنند میدم که آن حبیب حبیب طائی باشد
و یک ابن حنیس در رثت او گفت

فَجِيعَ الْقَرْيَضِ طَائِمُ الشَّعْرَاءِ وَخَدَّيْهِ رَوْضَةُ جَبَلِ الطَّاءِ
مَا نَا مَعًا فَجَاءَ وَنَافِي حُفْرَتِهِ وَكَذَلِكَ كَانَا قَبْلَ فِي الْأَجْنَاءِ

یعنی شخص سخن از فوت نامم از باب باغت و عذیر بوستان فصاحت در گذشت چنانکه در عذر نه گنجی بهر دوش برپشته

ابن حنیس حسین بن نصر بن محمد بن حسین بن قاسم بن

از شهرهای سیستان است در سال چهارصد و هشت هجری متولد یافت در شهر رسول علم حدیث خواند و بهائی گشت
به ادا اسلام رفت شاکر دی ابو حنیس را در علم اصول و فن فقه ادا نمود و در حوزه حبیب از شیخ شاکر فاضل
شامی و شیخ ابو الفوارس یزیدی و غیره هائیز آموخت از هر یک فائدتی گرفت و در هر درس نکته انداخت تا آنکه لقب شیخ
یافت و بر تفصوات و احکام بن طوق کاشته شد مدتی در آن مذهب بیزان شرح حکم داد و عاقبت از آن مذهب برگشت
و در شهر رسول توطن گزید و بکار علم و دانش مشغولی کرد و چندین تصنیف سودمند پرداخت که از آنجمله است
کتاب مناسک حج کتاب اخبار النساء کتاب مناسک الابرار علی المجلد و ذکر اخبار شیخ تبرید و حکام شهید
سنن تصنیف فقه و تعلیم تکالیف انحصار داد و در شهر ریح الاول از سال پانصد و پنجاه و دو وفات یافت
چونستند به چشم جمیع و فتح با قریب است بزرگ بزرگ رسول که در کنار مدینه افتاده و آن مشهور به مبارک است که چهره
بین القیاده در آن واقع شده گویند استحمام در آن چهره برای فالج و ریاح بار و نافع است احمد بن حنبلان در این
ابن حنیس که می گوید از مشهور عرب است و در سیستان کاتب و کرمین و مدینه و مدینه است که این شیخ که می گوید از سیستان است
ابو بکر از زمین سید

از مردم مبره و شیخ را در آن کان محدثین است و ولادت دی در سال یکصد و یازده هجری اتفاق افتاد و پدرش سیصد و شصت نفر از قبیل مدینه
و از انبوی ابو بکر را در کتب رجال باهلی بالو لاله نویسنده و در فن حدیث شاکر دی حمید طویل کرد و مدینه
انبار از آن گرفتند و در این سخنش بوی مستند داشتند یا قتی و دیگران آورد و اندک که ابو بکر از آن شیخ که ابو بکر
مستور را بر آن خلافت نشاند بموارد و در صحبت ابو حنیس میرسد و با وی طریق مراقبت و اتحاد سلوک میداشت
و قبلاً مستور بر بند خلافت جلوس کرد و ابو بکر بر حسب دوستی قدیم برای آئینت مستور در بر برای خلافت آمد
آننگ حضور نمود و اذن ورود خواست چون خبر رسیدن وی مستور بر بند مستور و قضای منصب آغاز
پروغانی نمود و حاجب را بهمانست دی فرمان داد و ابو بکر با چار بازگشت و در خانه خود بهی سطر نشست تا روزیکه
مستور طبقات مردم را بار عام بخشید پس ابو بکر بمنزل ابو حنیس در آمد و بنیکه خلیفه بود و افتاد گفت یا ابو بکر از چه راه
آهنگ این درگاه کردی و بچه عنوان غریمت این آستان نمودی گفت ای امیر المومنین آدم تا حنیس در برین گذارد

ابو بکر سنیات

۲۱۶

در این موید عظمی تبت که هم منصور با غلامان بخت هزار و دینار بوی تسلیم دارید و از جانب بن باد بگویند
که کار یسین که گوی و در اختلاف تبت و تبریک گشتی ولی پس مرا از تکلیف دیدار معاف دار و قدم خود بخت
انجرات و بخت سار حسب الامر هزار و دینار بوی داد و آن پینام که داد و بداد بگو جانزه خویش مبتد از مجلس
منصور بر آمد چون سال دیگر منصور با رعایم داد و بگو بدگاه رسید و با مردم بخت خلیفه وار و شد و سلام کرد
بیکه منصور را نظر بد و افتاد گفت بان ای بگو از چه روی دیدار مرا خواستار شدی گفت شنیدم امیر المومنین
کسانی عارض شده و خلیفه عیادت بر خود واجب دیدم برای داد این تکلیف بخت رسیدم منصور با یکی از
و افتاد منصور گفت هزار و دینار بوی بسیار و از لسانش پینام که داد که شرط عیادت پرداختی از این پس تکلیف
بر خود واجب شناس که من پس قوی مزاج و قلیل مرض باشم و بگو پینام بشنید و عطا بگرفت و بخت بگرفت چون
سال دیگر در آمد و منصور روزی که مقرر بود علی الرسم با رعایم بختید هم و بگو خود در مانند سالهای گذشته بداد
رسانید و در بگو ماه بختور کشید و بیکه منصور او را دید گفت و دو سال از این پیش تبت خلافت بهانه کردی
و سال گذشته عیادت مرض و سید نمودی عالی در تصدیع با چه دستا و بخت بخت گفت شنیدم ام که امیر المومنین در حکایت
ستباب که هر کس در سختی که قاری آمد جانخواه التبت بخت باید ایکه آمدم تا آن دعا از امیر المومنین پانزدهم منصور
ای بگو خود را رسیده و بخت نهادی زیرا که یک و دو سال است از آن دعا بکار و اثر رفته چه من هر سال آمد
بر تو انیم و از آرد دیدارت خلاص با هم اصلا ستباب میشود و چنانکه می پستی هر سال بعد با طاقت
بنا و بخت دیدارت که قاریم یا تبتی که بیهان منصور در این اقد طریق علم و بر داری سپرده با آینه سخت گیری
یکه شستی که از او منقول است ایگونه سلوک و از نو در اتفاقات توان شمرده چه اگر اینمقدات با حجاج افتاد
بخت و بخت قتل نمیداد و همچنین این قسم بذل و بخشش از او بخت پس برین و خوب است چه صفت بخت و بخت اسباب
چند ان بر طبع دی غالب بوده که از اوله و این گشتی شده و وفات و بگو بخت که جمعی از ارباب طبقات ذکر نموده
در سال و دیت و دیت و دیت و دیت یافت قاضی شمس الدین ابن خلکان در ذیل ترجمت ابی بگو که
میره اندامی مشهور و از بلاد اسلامی معدود است که عمر بن الخطاب در سال چهارده هجری آن شهر بخت
عقبت بن غردان بنیاد کرد و در نسبت آن شهر فقیری بخت و دیت بخت بخت و دیت بخت بخت چنانکه ابن قتیبه

در باب اسامی بعدانی که در نسبت تبتی برین معنی تبتی نموده
ابو نصر سعید بن ابی الحسن بن علی بن اسیحی

از اجلد اعیان اطباء و از افاضه دارکان بخت است در کل مساجلات طبیه خبرتی و افنی و بصیرتی کمال داشت
صحت را با عیادت تمام حفظ نمودی و مرض را با چهار تی و افزون ایل که دوی در دیت عمل و در قرب سرای خلیفه
ناصر الدین اده عباسی بخت لاج عموم مرضی اشتغال داشت و گاهی در سرای خلافت بخت خادمان جسم
مبارک بخت شمس الدین محمد بن محمد بن عبد الکرم البندادی روایت کند که در سال پانصد و نود و هشت

ابو نصر مستی

۲۲۰

که مرض دل عموم داشت. اما مریدین الله و امراض حصاة طاری کرده و بقدری درشت بود که دهنش از مجرای بول
 و شوار بود پس ابو انجیر سیاهی که طیب معتد و معالج مخصوص وی بود از پی اصلاح مزاج و دفع مواد قسیت جنبا
 مراتب حد اقل بکار برده و معالجتش نمودی نه از چون زمان مرض هستند دریافت و جمع هر روز داشته و اگر
 و بنیه مزول و ضعیف گشت لاجرم فلیفه بسیار ملول و دلگت کردیه گفتند که خود محنت و زوال شفت را پیش
 جزیشی عضو نباشد چون از مرض تنگجا دیده و از وجع رنجنا برده بود بجل آن شفت تن در داد پس خواست
 جراحتی شد که بجلیه چالاک و تروستی آراسته شهر از مراتب حد اقل و مهارت ابن عکاشه حساب کرد
 عصبان من شده اتفاق بود شرح که زانیند از محله کنج که در جانب غربی واقع است او را سخوست و چون
 حاضر گشت شرح حال خویش به و باز گفت و موضع علت را بروی گشت نموده با جدی بیغش غصو طبل
 امر کرد و این بچکاشه گفت در علاج بیماری بدین طبالت و مرضی به ان صوبت و علی بدان شفت بی شارت
 مبادرت کردن از طریق خرم پیرون است هرگاه رای خلیفه اقتضا کند در این امر خیر با اصحاب خبرت و بعینه
 مصلحت جویم تا به ان چه اشارت رود اطاعت شود خلیفه گفت در این فن دستر مبادرت که را تسلیم است
 تا انیک بدر بار حاضر کرد گفت ابو نصر هست که در مناخه علیه و آثار علیه کلماتی عظیم دارد و خلیفه را بهجتی بی پایان
 دست داد بد گفت بایستی با کمال عجلت و خود بروی وارد شده در محبت یکدیگر بر من در رسید این
 عکاشه فرمود و خلیفه را که بر پیرون شد گویند بقانون نذر بر خود الزام نموده بود که هر قدر بوی منفعت
 ربح آنرا در کینه شوق الشا صدف کند با تحلیله با شوق تمام نزد ابو نصر حاضر شده بعد از لحه با وی بخصور خلیفه
 شتافتند ابو نصر هم اسم بندگی طی کرد و زمین ادب و سواد و ادب خلیفه رخصت جلوس بروی از زانی داشت
 بعد از ساعتی نشست و چون دشت وی زایل گشت گفت از مراتب حد اقل گاه شده ام ترا معالجت
 به گویند هم اکنون چنان تصور کن که بخیر مریض و سستی در بیمارستان معالجت خویش از تو درخواست گاه
 میاید در علاج من بدان جرات و کت اخنی سبقت جوئی که خود در علاج چنان بیمار مبادرت مینمائی ابو نصر چنین
 اطاعت بر زمین سورد از طیب مقدم و تدبیرات سابقه جو یا گشت پس ابو انجیر را حاضر کردند و هر دو او را
 بکار برده بود و قد کرد ابو نصر چنین تدبیر و اصابت را پیش تخمین نمود و خلیفه بر آشفت و گفت نه چنان است
 که مقصدی کردی بلکه بهره در هر یک از طریق خطا پیودوست محض سیاست و بر او را که شتم تا دیگران خبرت گیرند
 ابو نصر بفر اخب و شفاعت لب کشوده گفت امیر المومنین را بدان گفت که خدائی بروی و اوجه ادش از را
 داشته است سو کند میدهم که ابواب سیاست و عقاب را بر زمره اطباء مفتوح ندارد و این رفتار را بنهارا
 برایشان منت نهند چه طیب با کمال حد اقل با قضاای شیریت از خطا مومن مانده خداوند که ابو انجیر را
 در عارضه خلیفه چشم بعیرت پیدا بوده است ولی بخت نا فرجاش با او مبادرت نکرده است هر چه بخود
 کشیده سلاطین است شایسته باشد پس خلیفه از آن بخان وقت آمیز بروی رحمت آورده و لی بفرمود که اگر

ابو نصر مسیحی

۲۲۱

در مجلس وی در پناه ایگاه ابو نصر بتدبیر معالجت برخاست با استعمال ادویه لطیفه مفتحه و ادیان مرطبه ضعیفه
و مشروبات خفیه صلح بر داشت و گفت امید است که از این غایت الهی و فیض فضل هستناگی ریح علاج برآید
ایه دشن عضو علیل محل حاجت نشود و چون دور وز به ان دستور لعل رفتار شد ساره بخت ابو نصر از وبال درآید
و کربک طالع الناصر لدین الله قرین شرف گردیده و در شب سیم طبیعت خوت گرفت ناکاه ریگی از مجرای بول
خارج شد گویند تقدیر بسته زیتون بود و بعضی گفته اند بزرگتر بود و چون ابو نصر داین عکاشه مستحضرت شد
مسرها آغاز کردند و این عکاشه بوفای نذر پرداخت ولی در کتاب تجارت بلسلف مضبوط است که الناصر
لدین الله را در ادای عمر امراض بسیار طاری شده و از همه معتبر آن بود که هر دو حشیم او را آب درآید بقیح آن
را غمی گشت چون از آن مرض خلاص یافت سنگ شانه در وی پدید آمد و علاج آن از خنثی شدن شانه میسر گشت
نپایه تحمل آن الم را داد و از آن مرض شایانفت و بر سر تقدیر امر علاج با تمام ابو نصر داین عکاشه صورت گرفته است
چنانکه ادای نذر این عکاشه بر این معنی دلالت دارد و با بجزله مذاقت این عکاشه ده هرات انجم حضرت نجیده و الناصر
لدین الله را نیک مال از نرات خیال زد و ده گشت و چون خاطرش مایهت در گرفت طبیعت را قوت فراهم
افتال احوال روز بروز در نقصان و تحت مزاج و سبدم در ترناید شد و صحت را از یکجای خود کرد و از حمامات مرآت
ابو نصر را خواسته تجوین و آفرین لب کشود پس ستر داشت که تا ویرا بداد انضر بپزند و بدان مقدار که قوتش برای شفا
زد سسک حل نمود و بخانه خویش سپرد و طیفه ایمان و ارکان دولت و عشار در دار حمام خویش را طلب نموده آغاز کرد که
ابو نصر در علاج من عجا غیسوی بکار برد و کس عباقت و سلامتین نشود شده بایتی ابو نصر را دلخوش دارد
و طیفه و دوزخش محمد علی و همین وزیر برت منیر الدین و جمعی از خا صان و ستر باننش با سید بزمین نجیح شد و سب
و یکبار هر یک هزار دینار با طغی فاخر بد و میدول داشته گویند او را در آن روز میت بزرگ دنیا زدند و فراتم شد
و نپایه از مقدار مظلوم باهای کران بها آید ده گشت و هم مقدار می خطیر و سبلی کران از نفعه و من بعنوان بر ستم
دقی او ستر داشته در دیوان خلافت ضبط شده و نیز گمانه این الد و تبرن عینه لاکر فی الواقع مخزن جمیع علوم بود
بود از دانی داشت روزگاری در آن در زمره باریان ستمکان بزم خلافت بقرب و منصب طبابت اختصاص داشت
و هم در آن محل طبل ایام بگذر سید تا در سال تسعده و شصت جهان گذران را و دایع و از وی فرزند قابل با اموال نفس
و اداک با مل مملف کردید پس طیفه او را در عز زمان خویش محروس داشته در ربط عاطفت و بذل غایت بر مکنان
رقت رزب و اختصاص بخشید پوشیده نماز که علاج حصاه کلیه و مثانه بچند طریق میسره آید یکی از طرق مسدود معموله
اعمال یست ولی احسن علاج حصاه کلیه با عمل یه و آلات حدید و زیاده خطرناک است چنانچه شیخ الریس و مجتبه حصاه
کلیه فرموده است و قد میقتضی قوم لاخر ایجاب لیس من انما میتر و من الفهره و هو حلقه عظیمه و فیل من لا فقله لیکن
اخراج حصاه مثانه بدان طریق زیاده معلول و مسدول بوده است و همواره جراحتان طوق و اطباء با هر در آن مجتبه
با کمال قدرت مبارزت داشته اند و بهترین اقسام قسی است که شیخ الریس بیان فرموده است و آن طریق ستر

ابن عطاء

۲۲۲

از فوای اسباب یکنی آلات و تمرین عمل دست الطبای و تختان و ریختن کمال یافت چنانکه در این ادوات مسکوت اقران
از تربیت شاهنشاه و مجاهد و خداوند و سلطان و قهرمان و کشته راوده داشتند و در علوم طبای مدرسه مبارک که دار الفنون نهایت

ابن عطاء بن الحسین البقاعی فی الطب

از مستبرین طبای بنسب او بوده و مولد و منشای وی تیرکان و دیار است بحسب عمل و خوبی علاج زیاده شهرت داشت و برین
در قمار نیکت او را می ستودند و در اوایل حال و عمل لطیفه و معالجات خدمت امیرانش را در این انجمنی منوین بوی بود پس از
اطبای مخصوص گردید و در زمره مقیدین اختصاص یافت و به سواره و بصلاته بسیار و خطایای زیاد و او را به اشالی از
تقدم و برتری سپیداد و سالهای و در حفظ صحت و از آل مرض خلیفه برده ابر حسیبیه وی منوط بود و آخر الامر
به سطر عارضه سنگ شانه که خلیفه را حادث گشت و از عهده علاج عصبی که با سبب پیران آمدن نتوانست از نظر خلیفه
مردود و از دربار خلافت سطر و گردید چنانکه در شرح حال ابو نصر سیسی یاد کردیم آورده اند که وقتی نورالدین سطر
عزالدین مسعود و الی موصل را نصف مسعود عارض آمد و از مسعود پیران مرض بسوی خضم خنجر که دید و سجد چو
شدت کرد که اگر غشیا نبتی منتهی میشد و اطباء یک در اطراف آن نکست و حوالی آن شهر بود مذمبعا لجت برخاستند
سودی خنجر صغف فوت گرفت و مرض شدت یافت و چار و شرح حالات خویش بخلیفه مسعود داشت و ام
از دار احاطه و طبیبی برای معالجت خویش در خواست کرد و منقذ و نقض که خلیفه را بای بود ابو انخیر را برای آن امر
نامزد کرده و او را به جانب موصل فرستاد چون ابو انخیر موصل رسید بر طریقی که موصل مطلوب بود اسباب مرض را بسبب
کرده از شکیات تشخیص کافی نمود و با صلاح سایر تدابیر شدت بیماری که اصل و نمود آن خستین بود با سر که تربت داد و چون
نورالدین بچند به آن شربت مداومت جست و هم سایر تدابیر مقرر و بکار برد و از شفا خانه شافی صحتی آن تدابیر مسودند
شده و روز بروز آثار بهبودی ظاهر گردید و آن مرض را بر دمال گشت امیر نورالدین را مسرت و اشتهای بسیار دست
واده و بصلاته و جوار بسیار او را بنواخت و با شروت بی نهایت و اعزاز و اکرام تمام ویرا مقرر خود باز گردانید و چون
بعیداد و در گشت از مراتب صداقت و صداقت و خلیفه امیر نورالدین الله اکاه گشت با ستر خای خاطر نورالدین را
خلیفه نیز او را مزیه الطاف بر انچه نورالدین بوی سپید دل کرده بود و اضافت آورد و از آن روی زیاده غنی و بی نیاز
و هم آورده اند که ابو انخیر را در فرزند دل مع محبت چون جب کتب و هوای سوغات مغفید و نبود و از انچه بر
خویش گنجها تر قیبت داده بود و در آنجا چندان از کتب نفیسه فراهم کرد که نزدی بر آن مقصور نبود و از عادات
مقرر و آداب معلوم ابو انخیر آن بود که هرگاه کتابی نمود وی بیاسیت جبرند به نوع که او را مقدر و بود و در خود
آن کتاب جد و جدی نمود و حشرگاه با وجود آن احوال فرو شده را در پیش آن کتاب مضایقت میرفت و او را
براز و یادش استماع بود و لاجرم چند ورق از آن کتاب را بقتیکه با مع ذاذ خارج میکرد و آن کتاب ضایع را
میذاذ آن سبب کسی را بدان کتاب رغبت نمی شد و از هر جامه دو شده تا نیا نبرد خودش آورد و

ابن عیطان

۲۲۳

عصبی که میخواست خریداری میکرد و برادرین محل در بغداد و سایر بلاد مشرقی بود از آن روی امانت و دیانتش بجات
 مشوب بود و علوم اطباء در باره او تسخیر و ذم کرده اند و هم آورده اند که ابو انبیرا روزگار زندگانی زیاد داشت
 داشت و در گشت و تنول بجای قنبر رسید و از وی خلقی که توبه اند مخلف را ضبط کند غاذه و کثیره داشت چنانکه شرح
 حالش قوم بیان کرد و جسم آورده اند که ابو انبیرا در طریق علاج بصیرتی و انی و خبرتی کافی بود و طبیعت را که
 حکما توه در تیره الهیه دانسته بخواره در کار خویش مد و میخورد و با مماشات طبیعت برایی داشت و مرض هر سرد
 قوی بود و دای ضعیف استقامت میبست به آن سبب معالجات او در خطر و ضرری نبود و در اغلب اوقات بخت
 منتهی میکشت صاحب تاریخ الحکما از قسم بطلک حکایت کند که در یکی از خانوادۀ اعیان بغداد رازی بود
 در اطراف نژده وی تفرق استعالی بهر رسیدن یکدیگر بجلد و عضلات و صفای و سرب و اعصاب منتهی گشت بر در
 ایام آن تفرق اتصال بنا نمود و بفرستد بفرستد که در آن محل خارج میکشت و هرگاه شرابی یا طعام رسیخته
 صرف نمیداد آن محل مسدود میشد جمعی از اطباء و جراحن بغداد معالجت کوشیدند و لوازم سعی و اتمام رسانیدند
 داشته سودی نه بخشید لاجرم ابو انبیرا رجوع نموده از وی استعلاج کردند او به آنکاره و مراهم مدد کرد و آن موضع
 استعمال میکرد و مدفع نمود و مقرر داشت چند روز آن موضع با آب نیم گرم شستو کردند زانمی گذشت آن زخم را
 طبیعت نقیض خویش ملغم کرده و بحالت اهل خود عود داد و از نیکو معالجات و این قیل و دایب طبیعت از خود
 زیاد اقل کرده اند و ابو انبیرا بعد از آنکه خلیفه قدغن فرستد و دیگر بختن روی نمود و منقبض را با یونصر مسیحی داد
 زانمی گذشت در بغداد در نه ششده و هشت بجای وفات کرد و در کلمات اوست که گفته هرگاه طبیب بجات
 و علامات مرض تشخیص کند که علاج آن بخت و مدین و سایر معالجات مفید و باشد بخت و مدین مقدار کند
 آن و در قائم مقام کل معالجات قرار دهد رعایت مماشات طبیعت که عده مقصود اطباء است البته بصلاح
 و صواب نزدیک و از خطر و آسیب و راست و بمو کوید در استعمال سهل و آسانی شرط مقرر است اما مقدار
 رعایت کند و الا با خطر و سوء عاقبت خواهد بود و همچنین در استعمال بی هرگاه با اینها مبادرت و زرد خطر
 و ذامت بسیار خواهد داشت و هم او کوید در از المرض با فانت بی منوط و حفظ صحت بر رعایت عادت
 مربوط است و اصحاب تجربه و بصیرت دانند که این گفتار مانند لالی آید راست باید هر طبیب آریزه کوشش کند
 اندک زبان مردم مضمون و هم در نزد خانی متفکر و سراسر از خواهد بود

ابو علی بن ابوالخیر المسیخی

در زمره اطباءی است که بحدوت ذهن و سلیقه مستقیمه مشهور بوده در ایام پدرش ابو انبیرا که شرح حالش مسطور
 در نزد اطباء عالم بغداد مثل ابو الفرج بن ثوما و دیگران علم طب پیا سوخت و در نزد پدر علم علاج و صنایع علمیه
 اند نمود و بواسطه شهرت پدر اکثر امرا ی بغداد و وزرای دربار در دفع مرض و حفظ صحت رجوع بوی نمودند
 و خود نیز برخلاف تافرن طبیعت عمل نمیداد و زانمی که پدرش وفات کرد مالی زیاد از مسعود و منقول و المالک

أَبُو الْفَرَجِ طَبِيبٌ

۲۲۴

بر حسب ارشاد پری رسید و نور غنی یافتگان عقل در یکای جمع آمد سبب شد که صنعت پر و سیرت اظهار ایش کرد
مبای و منای روی آورد و جمعی از اهل فن و فخر و رابا خود یار کرده شب و روز شایع اعمال و فضایل اقبال
میگردانید اتفاقاً در شب جمعه یازدهم ربیع الاول سنه شصت و هفت و هجری بمی تریب داد و بازی از خوش
منه اوسوسه بستی شرف بیش و عشرت مشغول بود که بمکه ابراهیم بن طیل که صاحب شرط انداد بود اورا بگریختند
و بمجلس بودند بعد از تحقیق معلوم کردند که جمعی از فنان بعد از آنکه از خانواد اجلاء و امراد بودند با وی مراد و
دارند که از جمله بخت عیش رکابدار بود و سپس حکم شد که آن زنهارا گرفته در محن مشهور بطرارات که مخصوص سوان
بود نگاه دارند باز سر خلافت بقیل او فرمان رفت جمعی بشناختش برخاستند اورا بشنزار و نیاز خریدند
اگر چه رشته حیاتش قطع نشد ولی شهریه و مرسو میکند از دار املافت داشت متفجع گردید و بین کردار ناخچا
با عشاقان که وید جمیع مالی که داشت بوسایل و طرق دیگر از دست دی پرون رفت بصبرت و فقر مباد که وید
و هر در آن سو حال که میگردانید در سنه شصت و هجری در گذشت

أَبُو الْفَرَجِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَبِيبٍ

از جد کلا و از افاضل اطباء و از شاهیر و همیزین در صانعت طب است چنانکه در آن علم رقت عبادت در علم
فلسفه نیز دارای مقام عالی بوده است در اوایل امر و به ایت حال در نزد جانشینی که عالم و بزرگ نصاری ای عباد
بود بقل کتاب مشغول و از بهر آن ممتاز شد از آن پس چنانچه ابو الخطاب محمد بن ابی طالب در کتابش لای که
تحقیق علم طب را در نزد ابو انجیر بن انجیر که شرح حالش مسطور گردید بیان بر و پس در آن علم علم شد که از هر روز
هم برای اکتساب فن طب و سایر علوم مجتهدین بدرش بار می کشوند گویند اداره چهارستان عقد پی
در عده وی بود در آن امر تجوی موطنیت داشته که همواره آنجا میرسد بلکه مدرس و مطلب خود را در آنجا قرار داد
بر برس و علاج مرض مشغول میشد نویه این قول آنکه صاحب طبقات گوید ابو الفرج را بر با غلقون جالینوس
شرحی است که من خود در آن شرح از خط ابو الفرج مطری دیدم که این عبارات را نگاشته بود در یازدهم شهر
رمضان سال چهارصد و شش هجری در چهارستان عقدی این کتاب را قرائت کردم با تحکیم در اداره و چهارستان
و اشتغال تدریس و مباشرت اعمال جدیدانی و سعی کمال داشت و او خود با شیخ الرئیس بو علی سینا معا صر بوده است
و آن بزرگ دانشمند کلمات و تصانیف بسیار در طب و در حکمت طعن نمیزد چنانکه شیخ الرئیس را متابع است
که بر روی نوشته در آن معاد عباراتی آورده که ترجمه اش در پارسی مین نخواست بدرستی که یافته ایم گویی چند را
که شیخ ابو الفرج بن طیب در طب نگاشته آنها را درست و پسندیده دیده ایم برخلاف تصانیفی که در منطق
و طبیعیات و پاره اندریاضی نموده است و از شیخ موفقی الدین یعقوب بن اسحق بن اسحق نصرانی حکایت شد
که گفت و در نصران با و عجم آنکه بعد از آنکه در نزد ابو الفرج تحصیل علم طب و تکمیل عمل نمائید
چون بغداد رسیدند از مدرس وی نشان جنبه کفایت او را و در نتیجه عبادت در کینه است پس آن و تقریباً کمال

ابوالفتح طبیب

۲۲۵

و نهایت تنویر روی برکنید که شش چون داخل آنجا گردیدند از شخص ابوالمسبح جو یا شده بعد از ساختن وید مذکور پیشین
در برادر اب صفاری سر برهنه کرده و آلت بخور و خور آورده است و در دهنی او و دهنی حنظل و آن بر حنظل بر و غنیکه طریقه مذکور
مشاری بود و در دهنی سیکه دایند و خور میداد پس آن وقت آن را حال شیخ در عقب سنده با یکدیگر بیاروی بعضی سخنان می گفتند
و در آنی نظر می نمود و در خیره مانده بود و در جهان حکیم منزه از آنکه صفت فضل کمالش در اقطار عالم مشربست چگونه بر آن
بیت و حالت تن بر داده است شیخ جواب سؤال آن دور بفرست دریافت پس از آن که از اعمال فارغ گردید و چنان
پیشین برکنده استری حاضر نموده و موافقت علامتش در اطراف میاوه آن و نیز برای کرده تا منزل رسید
چون انعام مدرس رسیده ملازمه وی حاضر شده و آن دور را بخوابست و مجلس تدریس نشاند بعد از فراغ روی بر آن
و نفر کرده گفت آید که آید گفتند که آید گفتند که آید گفتند که آید گفتند که آید گفتند که آید گفتند که آید
برسید آنجا که گفت اگر اراده دارید من بساط شما بیاورم اول بگو متوجه مبارک است که در آنکه سلامت مرا حجت نمودید
انچه را تحصیل علوم خیال و آری و عده من است پس آن دور فرودی بنگرید که آید گفتند بعد از آنکه افعال و قضاء و مناسک
فی معاد است کرده روی بهار السلام بعد از آنکه در حالیکه از سفر از ناصیه ایشان پیدا باریک متغیر برای آنچه
و جاهای چرکین در حضور استاد را نمودند شیخ ایشان را از آداب چ سؤال کرد پس یک یک بیان کردند که گفت
در زمانی که رمی جرات میکرد برهنه و چرکین بودید در دست شما سکه بود و هر دو سکه دید و سکه را می انداختید
گفت آری و بیشتر از آنکه لیکه بیا آورده بود و در بیان کردند گفت علی چنین است اینگونه اعمال را از طریق عقل اخذ کنند
نه از اجازت عقل پس آن دور و نفر و آید گفتند که شیخ را غرضی از آن چ بوده چرا که ایشان را بر این معنی آگاه کنند که انچه از این
دیدید در عقب شیده ما را آنها بر عقب است نه بر احکام عقلیه و در جمیع علل آنکه از احوال و این دلیل کردار معمول است
پس آن دور و نفر از جمله نمایند و اجابت کرده ان دی شدند و در تمام در خدمت با فضیلت طایفه مستغاث داشتند و در
علوم و درجات عالی رسیده و نمایند وی که بعد از آنکه مشهور زمان بودند از نیز تر است که نوشته میشود و آنچنین بن
مطمان ابن البرخ ابو جعفر بنو کوخون ابو الفضل ابرابروی و عبید و ابن صوصا و ابن العلیق و ابن الفضل و ابن
اطبا که ساهروی بودند صاعد بن عبدوس ابن الفلاح حسن الطیب باکی که بعضی او را استاد شیخ میدانند ابوعلی
عبی ابن علی بن ابراهیم طال کاتب که گاهی یکیش بوده و آنچنین بهری زهر و ن رجاء الطیب از اهل فرسان و ابن
طیب و آید را بر شیخ کتب و غنمی تمام بوده و چنانچه از کتب بقراط و ارسطو و جالینوس برین تفصیل شرح نموده و در
امام باقر که شرح کرده بدین موجب است شرح کتاب ایندیما شرح کتاب فصول شرح کتاب طبیة الانسان شرح کتاب
اضطرابات و کتب دیگر که از این طبع شرح کرده بدین تفصیل است شرح کتاب فایض و مایوس شرح کتاب ماری میانس
شرح کتاب خطابه شرح کتاب از اول طبیة اول و دوم شرح کتاب طوینا شرح کتاب سوطنا شرح کتاب شد
شرح کتاب جوان و کبی که از جالینوس شرح کرده بدین تفصیل است شرح کتاب فرق شرح کتاب فرق شرح کتاب
صافه الصفر شرح کتاب بنفص صفر شرح کتاب باطلون شرح کتاب باطلات شرح کتاب مزاج شرح کتاب مزاج

شرح کتاب حلال و احضای باطن شرح کتاب بغیر شرح کتاب حیات شرح کتاب بحران شرح کتاب یام بحران شرح کتاب
حیات البر شرح کتاب شمار و تدبیر الامراض شرح کتاب منافع الاعضاء شرح کتاب ویدیا غومی فرور ویرس و کتب دیگر
غیر از شرح کرا از تصانیف، الیفات است کتاب جواب مسائل جنین بن سحی کتاب بخت و شمار در طبعی و فلسفه متعارف
در قوای طبیعی و حاشی متعلق بامراض عین مقاله در شراب متعارف در محبت شرح پنجل متعارف در خواہا و متمایز کردن
میج آنها از سقیم بر مذہب فلسفہ متعارف و علت اینکه برای هر خطی و دوائی خاصی که استفراغ کند قرار داده شده
و برای خون و اند سایر اخلاط و دوائی قرار داده شده متعارف و جواب اینکه از او سؤال کرده اند از باطل کردن
اعتقاد با جزائی که قابل تمت نیست و مسائل طایفین جابر سکری بوده که شرح حالش در این کتاب نوشته میشود

ابن فهد جمال الدين أحمد بن محمد بن محمد بن محمد بن فهد الأسدي

ابن فہد جمال الدین احمد بن محمد بن محمد بن فہد انس

فاضل فقیه مجتهد زاهد عابد و معتمد فقی در سال بمقصد و پنجاه و هفت هجری تولد یافتند و در عید و حله نشو و نما کردند و چون در به
رشد و تیز را قدم نهادند از پی تحصیل علوم و اکتساب معارف بحکیمیت علی بن ابی طالب که از اشک که در آن شهید اول
با سادای برگزیده و روزگاری در مدرس آن فقیه و دانشمند بافتادند کبریه بنید و در علوم فقه و فقه حدیث مقامی بلند
یافت با قضای علمیه بر آن مراتب قیامت کردند در مدرس جمعی از محققین عراق که اسمای ایشان شرح میگرد
شیخ نظام الدین علی بن عبد الحمید سیسی و شیخ فیه الدین علی بن شهید اول و سید بهاء الدین علی بن عبد الکرم در آن
تمه بخجرت و مدتی در آنجا باستاند کبریا نند تا آنکه از اقباس خوانند آن شایخ عظام بی نیاز شد
و خود درجه استیلا احکام و استخراج فرد غافله کشید از خفیه تعلیم با وج اجتهاد ارتقا جفت پس تکمیل سنی نهایت
است کاشته طریق فقر پیسودا از صنای ریاضات زکمه و داعی فغانی و وسوس شیطانی از لوح خاطرش زدود
گشت و کمال صنوی با جمال صورتی ضمیمت نمود شریعت و طریقت با هم جمع کرده آنجا و در یکی از مدارس حله سند افتاد
و افاضت بطور که در بنده کان است کمال از هر جا بگردوی در آمدند و تعلیم داشتند آن فقیه فقیر و مجتهد مرشد
در تکمیل مراتب علم و تحصیل مقامات عرفان مساعی جمیل مبذول داشتند پس هر یک بحسب استعداد و خویش تمایز
ارجمند رسیدند و چند نفر از فقهاء آن حوزه و عرفا و آن حلقه در اشتهار رتبی بلند یافتند و نام ایشان در مثنوی روزگار
پیادگار مباد من جمله شیخ زین الدین علی بن بلال خیرایی است که در ترویج احکام و نشر فتنون مبرج بود که مانند محقق
گزینی و این ای جهور احسانی در مدرس کلاش تریقت یافتند و دخی سید محمد نور بخش است که سالکان طریقت
و طالبان حقیقت را مرشد پیمانند بود و دخی سید محمد بن طلاع و علی است که سلسله شعیبه را تخیق و الی است
و در طریقت این چند بر بعضی غرائب امور و عجایب اعمال دست یافتند و انوسیل بر مملکت خوزستان مستولی شدند
و آن کشور بر او داد و بخش مسلم گشت و هم شیخ علی بن محمد طائی است که خود امانت پیش که سعادت صحبت او در آن
فقیه در محبت استاد بنظم آورده بکتاب طه روانه کرد و در مجلس افتاد و حلقه افانست اینجاست انشا کردند

ابن فهد بقية

۲۲۷

این خدیبت از آن قصیده انتخاب و ثبت شد

مُعَاذِرَةُ الْأَوْطَانِ ذُلٌّ وَبِالْإِثْلِ	وَلَا تَيْمَنُ أَنْ تَنْتَهِيَ الْقَوْلُ
فَلَا تَكُنْ كَنَادِ اللَّوَانِ وَلَا كُنْ	إِلَى الْخَيْرِ نِيًّا لَا خَاسًا ذَمًّا
وَمَا الْأَمَلُ الْأَمْسَ بِأَيِّ لَيْلٍ	تَرَاهُ وَالْأَفْالُ مَوَدَّةَ خَالِكٍ
إِذَا كُنْتَ لَا تَقْنَعُ عَلَى النَّفْسِ مِنْهَا	فَإِنَّ لِقَمَرِ الْقَاصِرِ الْمُنْطَادِ
إِذَا مَا رَضَيْتَ الذَّلِيلَ فِي غَيْرِهِ	فَإِنَّ الذَّلِيلَ فِي رَدِّهِ لَا تَارِلَ
أَرَى مِنْ شَأْنَا مَا كُنْ فِي الْكُونِ مِثْلَهُ	وَلَا حُدُوثَ عَنْهُ الْفَرْقُ الْأَوَّلِ
أَرَى أَنَّ هَذَا الذَّمُّ لَمْ يَمِمْ عَدْلَهُ	مِنْ النَّاسِ إِلَّا بِخَافِلِ الْعُقُولِ
أَخِي شَدِيدُ سَجِّ الْغَمِّ مِنْ غَدَا	يَفُوقُ أَنْصَابَ عَدُوِّهِ عَلَى الْكُلِّ
وَسَلَّ بِلَادًا مِنْ مَدَائِلِ مَنْ تَرَى	بِفَيْتُكَ الذَّمَّ فِي أَشْهُرِ الْقُصُولِ
وَمَرَجَّ حُلَى أَرْضِ الْمَرْأَى مِنْهَا	إِلَى بِلَدِهِ الْهَدْمُ وَالْإِفْكَالُ
أَتَيْتُ بِنَوَاحِي نَابِلٍ بِعَرَضِهَا	وَتَجِيَّ بِأَمْنٍ لِلْأَفْضَلِ فَاضِلِ
جَبَالَ الْوُكُوبِ الْقَوَائِدِ كَمَا	الْقَوَامُضُ مَا لَمْ نَطْقَهُ الْأَوَّلُ
تَرَى حَوْلَهُ الْخَلَابِثَ يَمِينُهُ	لَطَائِفُ الْبَحَابِ وَخَوَائِدُ

وَسَلَّمَ إِذَا مَا جَنَّهُ دَعْوَانَهُ

لِذِي وَلَمْ غَرَبَ عَلَيْهِ الْوُثْلَا

فصل در آنکه در دین با کوفت زیستن خود تنهایی خواری و در وقت بخت خصوصاً اگر در انتقام پیوسته با سنگج حوادث گرفتار باشی پس در کاخ ذلت ساکن مباش و عیان غرمت بجانب عجز و ناتوانی منطف کن و هیچکس را کج رویه رتبه بزرگی در پناه حب از حام اوام ترا غرور نازد و از آنکه اتکال باز ندارد چه اقدار و عسایر تر آن کند که از برای زمان خواهند که تو خود برای خویش تن خواهی اگر نه چنان باشند دوستی در میان نباشد و اگر استراحت و تن آسائی تو را بر آن باد که ذلت و حقارت از خویش کنه و افنی قسم بجان خودم تو در بار خویش تقصیر و تقصود کن که به باشی یا آنکه ترا اشتغال بداد غرت میسر شود هرگاه در خطب بخواری بسبر بر چنان هست که پایی خویش از اوج غرت فرو دام و در حقیقت ذلت مقام گرفته تا روزگار می سپرم که مانند آن دیده ندیده و کوشی نشینده است چه از هساف مردم در این جز سفلگان و چسپه و آن کسی پسند نیفتد ای برادر گرامی زین غرمت بر آن باد به پیمائی نبه که بر با و صبا ساقبت گیرد و این سرزمین بآن مردم و اگر که در ماهم سپیام خون مسلمانان بریزند در آنکه عراق بشهری عطف غنان کن که در آنجا مقام بد است و محظوظ رجال فاضل است و در نواحی بابل در عرصه آن شهر بار بختی و بختور سر آمد و آن شافه شرط تحت بجای اگر همان یکانه که بجلیه ذات مسعود سپر کنی نوع انسان پارسه و نوایه علمیه را بر ایشان

بدان مشایخ و اهل علم و ادب که می‌دانند و آشنایی و باساختن تحت عقد و اشکال از پیشات فو اسفی و ذکر و کلمات
 قدرت و انشوران قدیم از کثرت و ناما قلم و چون خبری در آن طالبان علوم و کسبی که در کوهی صید برخی لطافت این
 دارد و آورده و قوی از قایق مطالب سوال کنند اگر بدان آسان رسیدی این را امتد که تو از عرایض و اجابرت شت
 در خاطر بگذران و دعای خیر برای وی التماس کرده از آن انفس شریفه استمداد کنی با تبحر در کتب میر و منادی مسطور است
 که چون قریب سفر ترکان میران شاه که در کانی غالباً و مملکت آذربایجان عراق عرب را تسخیر کرد و میرزا شاهرخ
 مستحب برادر بداد غلب برخواست نظایر کلام الله را که پیوسته ملازمت داشتند بفرمود تا برای استیصال غنم و دوزخ
 هزار نوبت سوره الفتح را ختم نمود و چون از ایشان قرائت قریب سفر از پای درآمد عراق عرب بفرزندی میرزا اسپند
 سلم گشت و دوازده سال در آن سرزمین بگذاشتی که در سال هشتصد و چهل و هجری ابن فهد را با گروهی از علمای امامیه
 از سایر بلاد که در قند بودند بنحو است و از علمای عامه و متکلمین فاضله مجلسی قیام و چنانچه شت و خداوند و سلطان محمد الهامی
 برای تحقیق حق از آن دو گروه مجلسی پدیدار است با تبحر میرزا اسپند ایشان را در مسئله امامت معین و داور و قریبین هر یک
 با دل خویش بر خصم حمل آورده و ادب اطرات و جدال بدادند و از تائید باطن اهل بیت سلام الله علیهم مهین این
 در آنجی بر حقیقت نهیب جعفری بر این فاطمه اقامت نمود چون حقیقتان در میان کاشف فی رابعه الفتح را روشن کرد
 حقیقت تشیع بر خاطر میرزا اسپند کشف کرد و از عقیدت اسلاف خود دست برداشت و ترجیح تشیع را عازم گشت
 و بفرمود تا در بلاد عراق بنام امام شاعر علیهم السلام خطبه خوانند و ازین سامی خبر که عنوان خطب و زیب صفات در اجم
 و دغایر که در کویارایت نصرت و آیت فتح است میرزا اسپند افتاد و از فتوحاتی در پی اطراف عراق را از وجود
 مخالفین صاف کرد و چنانچه فاضل خوانده که یک که میرزا اسپند در ایام حکومت بغداد و بابران و برادرزاده و
 امرای آن قریب نو که در آن سده بود و در محاربه و منازعه بسیار واقع شده و در اکثر ظفر او را و بدان پایه که میرزاها
 که دلی آید با بجان بود با آنکه عظمت از جمله او بیرون می آید بر طالبان و قایق علم و دال ستودن آن که در میان علمای این
 رضوان الله علیهم و نفر باین اسم نام بود و شوند و از جات چند اشتباه حاصل آید چون هر دو نام احمد و شتاب
 بهند است در عصر و دایت گناز این الموعود آورده نیز اشتراک داشته اند و هم بر کتاب ارشاد علاقه علی هر کدام سر
 نوشته اند پس لازم و بنیم محض استیاد و اقراق ایشان نمی گوئیم در کتب رجال چند قرینه برای تمییز مراد در ف
 اشتباه مقرر شده است سن جلای بن فهد را که اینک شرح احوال وی پرداختیم در لقب و نسب الاله
 علی اسدی گویند و آن یکرا اشتباه الدین حسانی می خوانند و دیگر آنکه مکرر فهد نام جدا علای ابن فهد علی بود و
 دلی ابن فهد حسانی پدرش فهد نام داشته و هم دایت ابن الحارث را قرینه و قیاس شناسند زیرا که ابن فهد علی
 بدان معنی اختصاص یافته و دیگر در شواهد و مصانیف آن دور آید که از فهد فاضل حسانی صاحب کتاب خلاصه
 فی مذنب الحق الصبیح است و عارف علی را صفات از قراری است که مذکور میسر ارم کتاب عده الله الی
 و بنجاح السامی کتاب المذهب الباع فی شرح المحقق المانع کتاب المصنف شرح الارشاد کتاب التمهیل فی صفات الحارث

ابن فهد رَفِيعُهُ

154

[illegible]

سید ابوالحسن علی نقی

۲۳۰

دی از طراز اول مدد و دیکشت و در در سلطنت شاهنشاهی مبرور محمد شاه قاجاری طیب الله منجبه ریاست تدریس
عالم مقدس که محط رجال ملأ آفاق بود و بکاره باو انحصار یافت و سیت زهد و تقشیر بر اطراف مدن اسلام برآمد از طرف
عرب و مملکت عجم الی نقی بلاد هند تسلیم شد و چندان ریاست عاهد و کلمات قبول گرفت که کاذم و شمشیری در وظائف
دینی و تکالیف الهی رسان و کتاب خویش از اقطار و مصالح پستان می اختصاص دادند و در امر تعلیم و ادراست
و قضاء و جود و سایر احکام اسلام و شئون نیابت امام به بیکر فقهاء عصر و رؤساء علم کرامت را حجت جیسند و ضوابط
فنی اصول و دلائل علم احکام متبایج افکار انکارش چنان استوار داشت که کوفی مساعت مبادی فقه است بان
سلسله طویل انحصار یافت اکنون علم تقوی بدان دوران عالی در عداد و دایع و آثار آن سید بزرگوار بشمار آید که احاطه
آن فاقدان شریف کار بر عکس برورث برده و بر شرائط پاس شریعت و حر است حدودت و نشر احکام دین
و ترویج مسنون علم قیام و اتمام فرایند و بدین دولت جاوید آیت پس از رحلت سید الفقه طاب تر تبه مسند تدریس
و منصب ترویج از این سلسله حاصل بود و مبارک حجة الحق مجتهد العصر استادنا اعظم میر سید علی دام ظلّه الممدود و ذیبت
در ریاست ملک قزوین و مصنفات آن بالوراثه و الاستحقاق بوی اختصاص یافته چنانکه بعون الله عزوجل در حجت
بیاب مین نگارش خواسیم داد علی التجدید و مع و توفیق و شاء الله بسیار باشد اگر کس خواهد تا شرح عزایت
فقه و احاطت اصول و مقام زهد و رتبت و روح و طیب اخلاق و کرائم ملکات وی استفا و کند تا چار از سیاه
انحصار که بنا اسلوب این باشد و انشوران بران است پروراند پس بهتر آنکه در آنچه از خلاصه اخبار و نوادر
آمارش بیاوریم و در سند حدیث او بروایت ثناء و تائیدش اشکال جویم و بیشتر حکایت از کتاب قصص العلماء
تالیف میرزا محمد نیکانچی و کتاب روایات انتخابت تصنیف سید محمد باقر جبهانی که هر دو از افاضل شاکر و فاضل
و معتمدین علماء عصرند نقل نماییم همانا انما عالم عامل هملا از اشرف مروجین خیرین است که از مصنفات محال خمیده
کرد و ولی در بده و تسوین نشود و یافت و از آنجا در خدمت پدر خویش کنشایان اشکال حجت چون پدرش از سر
و پارسائی بهر دانی است و اب محمد علی میرزا که کمر آن ملک بود و او را بزرگ یک خود بخواند و در جوار خویش نشاند و فرزند
اندر مندرست او سپرد تا بزرگ تربیت و شرائط تکمیل ایشان عنایت و رز و تسدید خود و حسب توطن و اقامت پدر
بجای درس علماء اندک تدریج و دست گزید و با وی علوم نزد استادید و در همین آن بلد قرائت نمود و پس از چند سیه
عرفیت آسان مقدس ثالث الا الله صلواته علیه نموده و در آن رتبت مقدس رعل اقامت انجند و در خدمت افضل
مجتهدین و اکابر فقهاء و اصولیین بقیاس علوم و افتاء کمالات کمر بست چندی و در درس فقهیه کامل میر سید
صاحب شرح کبیر حاضر گشت و زمانی مدید در درس استاد الفکر شریف الدین محمد آملی اشراف شریف العلماء سبر و
وفن اصول نیز او محکم ساخت و تقریرات آن استاد مدوین و تالیف نمود و بنام ضوابط الاصول ترجمه نمود
انگاه برای اتقاف مراتب مقامات از اراض طیف بیخاف اشرف رحلت گردید و بعد از شیخ آوده اهل شیخ علی بن الحنفیه
الا عظم الشیخ جعفر القزوی در آمد و مدت هفده ماه در حوض تدریس او حاضر شد و هم روزگاری در صحبت برادر و

سید ابراهیم القزوینی

۲۳۱

موسی بر حیدر که مانند پدر خویش از غرور عرش مقامت سده بود و کبر در هیئت و روز به تنها و نکات اجتهاد و در آن مقدمه مبارک
 میزد و رفت و می پراهنک و وقت آن ارض میبود تا آنکه بر نقل صاحب قصص شیخ سیر المومنین علی سلام الله علیه وارد و افتخار
 و از آن حضرت چنان شنید که با وی فرمود و زینهار کجا میبازد که در آن بلد مقیم باشی سید از جواب بحسب و در کرم و بایستی
 سیرت آمد و عاقبت بر عدم حجت تمام و در خود را تکلیف امثال بری داشت و بر قاضی ارض غری کما کان غریبت
 بجا داشت تا آنکه دو نویت و یکچیز را در اصول و اصول قدیم و در کثرت و پسین با خطابی همیشه بعباب محکوم بر حجت
 و نامور رسد و دست کرد و این میباید که است پس توقف بخت رود و داشت و بجا بر مظهر بگشت و بخت شریف
 بر سید شریف العلماء را که در خاطر از منار وقت و مسافرت او بخشی به یاد آمد بود و بجا بخت در محفل خاص از آن نمیدانسته
 آثار که در دست مظهر بر رسانید گفت سید را شایسته بود که در انجام امر و دیان عمر از من جدائی جوید و دیگر موسی و وی
 از آن که در آن حاضر خدمت یکی چنین اعدا آورده که چون مدرس حضرت استاد غالباً از طراز درس نفع حاصل است
 و بر تو رعایت خاطر بیشتر بترایس تو این مهول تشدید مانی احکام می فرو تا به لاجرم طالبان فطانت و از آنان فرو
 از خضر معنی رودی تا به و بیالس تنها پراکنده و گردن شریف العلماء چون این سخن شنید تحقیق مشکلات فتنه قل معضلات
 فرجیه را مجلس عظیم تشکیل داد و از سلسله فتوی آغاز تدریس سرمد و فقهت بهشت و تمام در آن بخرج سخن رفت
 و بنفایس و قاضی و به اربع نکات مراتب فقامت خویش باز نمود اتفاقاً در آن وان آن استاد و تخریر برض طاعون
 در گذشت و در هیچ کجا را قاضی نشد کسیکه حق تدریس آن خود را واسعه ادا تواند نمود خبر شنید خود که کم در عهد شریف العلماء
 خود مدتی داشت مشغول بر یکصد نفر محفل ملازم عرشته خبر افادت او را شنید آمد و شئون منصب ریاست به و موقوف گشت
 در در حسین خان سرمد داد که در هر دو صحن مقدس واقع است مجلس درس پارسا است قول فاضل و وجوه و محصلیه
 در بحث خبر وی قرار گرفت و شمارش کرد آن او را بشماردانی هزار در پیوست و از مدرش میی مجتهدین فحاش برخواست
 که از استقامت باطن و استقامت ظاهر آن استاد میمون البقیه آثار را به بر بار همد یک در صفتی از اطراف
 از اعلام اسلام و در جین دین آمدند مانند فقه بزرگ اصحاب سید حسین ترک که بجا و در ارض غری است و در این مه
 با و به عهد انبوی عظیم از مسلمانان او را اعظم عصر شناسند و مقلده وی باشند و شیخ الاساطین شیخ زین الدین بن طبرستان
 که هم بسیاری از مردم در استخراج احکام و استنباط تکالیف او را بر دیگران رجحان و در وظایف و فیه فتوی و سپر
 منافع مل دانند و رئیس انجمنین اصحاب طاعی کنی که اکنون در پای سمر بر اعلی حامی شریعت و داعی دولت است و ملّا
 العلم اصحاب سید اسد الله که با صبهان مرجع همت عظیمه و در گذشت و شیخ العارفين شیخ عبد المحسن را از شی
 که به از اختلاف طهران منزلی عظیم داشت و در خاطر اقدس علیحضرت هادیون خدا که مکات قبول یافت
 و بر حسب امر مطاع برای تدبیر قبه مبارکه قائمیه را و الله شرفا و عمارت مقبره مقدمه ائمه عراق صلوات الله علیه
 پانک برفت و در آنجا در گذشت و بقیه الشیوخ اصحاب شیخ محمدی کوری که کجور فارس قبول عامه داشت و در گ
 و ملّ الانضال اصحاب میرزا محسن اردوبلی که در فواید و بیجان مسلم بود و در گذشت و فاضل کامل میر محمد باقر خوانساری

سید ابراہیم القزوی

۲۲۴

صاحب روفاست که در همین مکانی اشتغال دارد و شیخ کسری سید ابوالحسن تگانی که در قزوین بتدریس فقه و فاضل قضایا
و امامت جامع اشتغال داشت و در گذشت و آیه العفالی میرزا محمد صاحب تصانیف الکثیره که در ناحیه تگانی بکل
اعبا و شیخ رسول و جمیع شتات اطراف علوم اشتغال دارد و حاجی محمد کریم لایهی و مولانا علی محمد ترک و میرزا محمد حسن
سارودی و میرزا رضای دامنغانی و شیخ محمد طاهر کیلانی و مولانا محمد صادق ترک و اشال ایشان که جلای از ارجان
شریعت و ارکان فقه معده و مذکر یک مدتی در مدرس سید انگشت حقایق فن اصول و استنباط و فایق قواعد فروع
فرموده اند چون تعداد امامت قلمبند وی معتبر بود و بشمار معارف انجمن کفایت رفت که سینه و قلمی صد بقدر ظاهر
صلوات الله علیه را در واقع بدید که آنحضرت قلم و مجرب بودی داده و فرمود ای فرزند فقه نویس سید چون سید آمده
صورت واقعه را بر استاد خویش سید محمد صاحب مسائل و صفای حلق میر سید علی صاحب ریاض نقل کرد استاد
اورا بیادرت تصنیف فقه ترغیب کرد و از کتب فقه آنچه برای انجام آن مهم عظیم و غفل خطی ضرر بود و دعیان فرمود
و او را بر آن به داشت که کتاب فقه تصنیف نماید سید در آنجا ب و سایر ابواب فقهی چند مجو مختل پرداخت و فاضل آقا
خود در تدریس و اخلاص مصروف داشت میرزا محمد در شرح اخبار او فوخته است که حضرت استاد روزی دو درس
میفرمود یکی در اصول و عنوان آنجای الا نکار از مولفات وی بود و دیگر در فقه که شریع محقق را سطر خدیج
در خارج تقریر مینمود و کثیرا بهمان ترتیب که فقه امینوشت درس میگفت و پس از انجام درس میفرمود اگر کسی
اشتباهی یا ایرادی بقیست بیان کند و یا اگر بر شد و سبلی خبر کند گفتیم سید اند سسوع دارد آورده اند آن روز
مجتربان در آواضا طرت و علم خلاف میبرد که هیچگاه در مجلس ساخت کس بر او غالب نیامد و ادام که طرف مقابل
برائین انصاف میرفت سید بادی بیانات وافی برای میگرد و اگر از احتجاج حجاج میگردانید و اندیشه مرا و جدال
میگالید او خاوش می نشست چنانکه فاضل مدتی شیخ محمد حسین صاحب فصول غریبه که ریاست تدریس اصول و تحف
بوی اختصاص داشت و در مبانی تأسیسات اصولیه بشریف العلاء و سید اختلافی بکراف داشت و از آن روی
اصول که بلایه با اصول نجفیه بن اطلبه عرفی جدید گردید و در هر جا که با سید ملاقات میکرد و باب مباحث مفتوح داشت
و در ابواب اصولیه و غیره با او آخا زمان طرت میکرد و غالباً و الهدیه علی الرداءه برای غلبه و تفوق و غرض استقامت
و استقلال بر راه اعتداف و انحراف میرفت سید همیشه از مخال حالات و لواحق مقالات وی بر شواست بل و مرا
استدلال میکرد از گفتگو سر میزد و سکوت مینمود تا آنکه شیخ کجوری که در عدا و فحول شاگردان وی بشمار میرفت
بر قصد صاحب فصول تعظن حبه در موارد اتفاق ملاقی با استاد می همراه شد و در مباحثه آن مدتی با هر از استاد
نیابت کرد و بروی تاره بعد ادلی و کراهه غب اخروی غالب گشت چنان صاحب فصول هرگاه که شیخ در خدمت سید
از صحبت غنی هم فرود میگشت و هیچ میفرمود فاضل تگانی که سید استاد در مجلس فادت عظیم یک حالت دشمن
می و رت بود کثیرا مناسب تمام حکایات مضحک می آورد و شاگردان نیز با او از در طیبت و مزاح در می آمد
وقتی در باب حمل عبارات و صایا و اقاویر بر متغافات حرفه سخن میگرد گفت تمثیل این مسئله آنکه در یکی از رسایان

سید البراء فی الفرو

۲۳۳

مردی و همتان وصیت کرد که فلانرا از ثلث تروکات من مخروم نداری چون مردی و وصی او صورت وصیت بر نظر
عالم آن روز مشاهده نمود و گفت چسب فاعده انشخص را از میراث باید مخروم داشت چنانچه
مکتب از منبری منی موجب ایات است چون منی نداری باقی نامخروم کافو نماید لفظ مخروم ثبت مذکور میسر شد
امان آورد بر این تقریر سبکین موصی که را هیچ نداده تا آنکه قضی را به ان بد جبرافست و از حکم عالم اصولی
واقف شد و گفت بی باید بنیز چیزی داده باشند زیرا که عبارات وصی وراثت عامه بر متفاهم عرف باید حمل کرد
چنانچه مردم سفار با دقایق ترکیبات فضا چکار است اهل روستا مردم سوئی بجا محاورت مابین کلمه مخروم
و نامخروم فرق نگذارند کوی آنها را از مترادفات الفاظ پندارند پس لازم آید که حسب الوصیه اقل با تحصیل بعدم
احسان موصی تسلیم کرد و نوبتی این مسئله بیان آمد که اگر زید مالی بمهر سپارد و او را وکیل کند تا آن مال را
بر طاقه فاعده مانند فاعده یا علما مثلاً اتفاق دارد و وکیل خود نیز از الفاظ فاعده باشد آیا جائز است نفقه خود را
نیز از آن مال اخذ کند که داخل عنوان صرف است یا جایز نیست که کلام متکمل منصرف بغير است و اما بعد از
شد فرمود احوط آن است که وکیل خود از آن مال چیزی اخذ نکند مولا علی علیه از روی ظرافت و مطابقت عرض کرد
سید آیا این احتیاط نتوانست با عملی است یا تسبی نموده فرمود حالی که قضیه سالبه با متفاهم موضوع است و هم از دراز
در طعن کتاب معانیج تألیف مولانا محسن کاتب میفرمود و تو مثلاً الفیض فی فیض السالک کان التنبی
یعنی اگر حضرت فیض این کتاب را مختصر السالک نامیدی از اسم معانیج بهتر بودی چه وی در این کتاب مطلبی را
نموده به آنچه شنیده در سلاکت آورده یا ورده پس نام مختصر السالک فرود که داشتن و باسم معانیج امید را هیچ ضرر ندارد
مأجب قصص گوید و فورطم و مد فطن است و تجدیدی بود که از قریب ان پرورن است و من در میان علما عرب و هم هستند
اندیشه ام از همین و شریفان خور و بزرگ و در پیش و شمع هر کس بجزوی آمده ی در حال تعطیلش برخواست
در سوم کلام و آداب احترام بجای آوردی و اگر اعلیاء ذبانه کس مواجبه ویرا دشنام و ناسزا گفتی پایش نفرمودی
و مبالغه نیاوردی چنانکه من خود زمانی که عبارته و فساد ما بین تشبه و تشبیه سخت ساطع بود و میان مریدان
آن سید بزرگوار و ذانیان سید کاظم رشتی که شد تلامیذ و اخلاص تراشیخ احمد بن زین الدین احسانی است
ما از خصوصیت و جدال اشتغال داشت روزی در مجلس درس سید حاضر بودم که عربی می ادب از مندر و من
سید کاظم مانند مردم محاربان فقه مجلس در آمد و آغاز سخاوت نموده پیاده کوئی حشره در آئی لب کشود و نسبت
بان رئیس قیامت بمانند آن گفت و آن سرور برین بچند و کوه حشرش بان عواصف رویه اغیار اب نیافت تا آنکه
یکی از خدام حرم مطهر از جرات آن شوخ چشم جوهر آگاه شده پیاده و گریانش بگرفت و خواست هم در حضرت پیش
نفرین کند سید فرمود از این بدبخت و دیوسار دست بردار خود و روانه دار و فرود چکار است پس او را کشتن کن
پروان بدو در میان محسن مقدس بر زمین افتاد و درازا و آن و لیری کبفری لایق و سپاسی مبارک کنانش
هم کو که در سال یکبار و دودیت و شفقت سحری که جمعی کثیر از اشعار و ادب باش مردم عرب و عجم از دایر مختلف

سید ابراهیم الفروزی

۲۲۴

و بدو دست در شد که با فرا هم شده علم قند بر پامو و نظم متن بر هم زدند و دست تراجم و توفیق بر نفوس اموال
مجاورین آن جسم شریف دراز کردند سید را که از معارف شاگردان آن استاد عظیم العظمی عالم عظیم الفروزی بود
بر یاست خود برگذاشتند و برای او مجلس درسی ششون از کتاب و محصلین ترقیب دادند و افاضل مجاورین را بجزر غنیمت
بجانبس وی حاضر آوردند تا کار بجائی رسانیدند که حضرت سید را نیز بجنود درس او محکوم داشتند سید فرمود این
که آنجناب بر سبب تحقیق قرار داد خود بدرس شغولم و فرصت استغناوت و توفیق حضور ندارم و دستاویز آنجا است
متقاعد نشدند و بر آنجا اصرار مبالغت آوردند تا آنکه در این باب دائره اختیار بر آن فقیه بزرگوار شکست شد و در آن حرم
مظهر جای قرار یافت و ناچار بر همان زیارت کاظمین علیهما السلام و عمارت بازگاه صاحب غل اند فرمود بیرون رفت
و از آنجناب نجیب پاشا بچشم خواه کار و در روزات بعد از اطفاء ناره فساد و ناسور گردید و چندی اطراف شهر
مهاجرت گرفت تا آنکه آن بد مستوح داشت و بیان سلم صرف در آن حرم قدس فرمان قتل عام داد و جماعتی بسیار
از دوا و سواد اشرار اسیر کرد و میخیزد آن سید که شاگرد حضرت استاد بود و میخواست تا آن بزرگوار را در قطار غلامین خود
آورد و از وفات آن جناب پنجبار در سلسله اهرار اشرار گرفتار شد و بجناد فرستاده آمد میرزا محمد کوچه اتفاقا قاضی نکاحی
اسرار دار و بعد از سیس نمودند در بعد از دو دم و با جمعی از طلبه علم در بعد از حقیقت ایستاده نظر میسگردم که نگاه سید را
دیدم با گردن مغلول و کتف بسته و سر برهنه پیاد در دهنه هیکنه مجازی رسید چشش یکی از اهرامان من در افتاد و او را
بشافت و نیز یک خویش بخواند و گفت از بعد از که بازگشتی و بحضرت استاد فرارسید سیدی سلام من وای برسان و خبر داد
که اگر چمن بد کردم ولی شایسته نمائید و اما آنچه گذشت در گذرید و بوجرات عظیم و جنایت کبری که از من افتاد چشم
اغراض فرد پوشید و بر حسب اسکان در خلاص و بجام از همت و ملاک بگوئید چون رسول بحضرت سید رسید و پیام
آن اسیر بگذارد سید از روی رحمت بر او رقت آورد و در دم نجیب پاشا نامه نوشت که سید را بمن بفرست و بجا بفرست
توفیق کرد که مکتوب من علی النور بوزیر عراق رسانید و در بهای سید هر چه خواهم بوی تسلیم دارم و هیکنه فرستاده استاد
بعد از رفت تجار رشید بحضرت پاشا شدند نامه و پیام برسانیدند پاشا در جواب نوشت من این سید گرفتار آن سید
بزرگوار بخشیدم و از قتل بل سیاست دی در گذشتم ولی رمانیدن او نتوانم و از فرستادنش به ارا الملک کریمه ارام
در حضرت آن شریف دانشمند پیمان ضمان و وثیقه نکاحی بر عهده صدق میگیرم که چون او را بجنود فرستاده کار فرستم
مورزیسج زحمت یابید و بچنان عالم بحضرت اندی باز کرد و پس پاشا و باسلام بول روان داشت و بر حسب نفس سید در حق
سیا بیکری گرفت الفرض شمول شغقت و عموم حجت و برکت شفاعت استاد او را خلاص داد و گوئید پس از آنکه در بعد از
شد که بلا بکجا و از قتل نفوس و تاراج اموال و دستکین و شکنج مجاورین انجام داد و لوازم که بر نجیب و تخمه پاک خود بطلب
آورد از نمیکشان خود رشید پیک نامی را بچگونگی آن ارض شریف برگاشت و خود بمقر ایالت بازگشت و رشید پیک بایستد
ابواب مهربانی و دوستاری ستود داشت و از مراسم احترام و رعایت جانب و میسج فرود میگرداشت سید نیز با کمال نظریات
مراد و دلاطف می سپرد تا کار رشید پیک از شرط حرمت صورتی بخلوص عقیقت مغوی کشید و مجدداً سیرت لایم

سید ابراهیم القزوینی

۲۳۵

و ستم خلق عظیم آن بر زکوار افتاد و از آنجا که شتر در محض روی بر سر سید بود و غالب ایالی تا زیر شب مجلس و انیس سید میشد چون
 سید از سعادت و آیات بصیرت از و کرمیت بدیج گفتگوی فیضی بیان آورد و هر شب شطری از صحبت است که تاریخ
 مردم شیعیه و اهل سنت و جماعت است طرح فرمود و راه حق نمود و آفرید و رفعت امیر المؤمنین علی سلام الله
 از کاذب اصحاب رسول که مورد اتفاق جمهور عام و معتد اجماع جمیع خاص است بر و برین در روشن است پس شعی باو
 گفت که از ترس زانی میگویم و ای خواهم تا با تامل در دون اخصاف جواب من بخوانی گفت باز پرس گفت اگر تو در میان
 جمهور است که دان من که جلد در علم و تربیت من محتاج بدیجی را در مقابل من باری و مرا باز نداد و اعتراض مجامعانی و مردم را
 با اعتراض این اقبال بوی سران وی ای کار می خند اهل قبیح و له ای اهل حق و سیم کرده باشی و یا انکاری بر طبق
 صواب و بد و حق اخصاف نموده باشی رشید یک نمی تامل کرد و گفت سزا الله من هرگز این کار نختم و این چنین خطا نپذیرم
 که بر شیعیه و کثرت شیعه باشد سید فرمود اجماع مسلمین معتقد است بر اینکه خلافت ابوبکر بنی کتب و شت نبود و بل محبت
 و اجماع اتفاق افتاد و چون اجماعت که اینکار را انجام دادند علی را که در میان اصحاب علم و افضل دانند و اشیع و شیخ
 و اسبق در اسلام و اقرب بر رسول بود و در کج از و او مجبور و متروک که داشتند در مرجعی را که در خصایص نفسانینه
 و کمالات انسانی در قطار قلمید و بی جای اغراض و همت بوی سبقت و تقدم دادند پس البته مرکب فضل و معجوب
 دم خطا باشند رشید پیک از اخصاف گذشت و گفت آری این چنین اتفاق منطوق است و نماند شد و مایه نجات
 نخواهد آمد پس این تقلید از دست جاد و بر جاده جهل و پناه و این جری معراج انشمار یافت و در بند او
 سبع نجیب پاشا رسید سخت بر اشف و بر فرمان حکومت رشید پیک خط عزل کشید و دیگر بر آن که بر قتل و قتل
 بگویم فرستاد سید را با او آشنائی نیفتاد و از دیدارش کناره گرفت حاکم نیز با آنکه جلال قد رسید شنیده بود
 و کمالات شائش سید است از و دوستی و ریا که کوفی و تارک کسی که در طریقت ایشان از حقیقت رشید پیک افتاد
 ای طلب کرد از اتفاقات روزی مردی شیعیه را با یکی شعی جنگ شد و در میان نسبت بخلیف و تیم نامزائی گفتند
 توانی از شرط حکومت حاضر غوغا بوشی را بگرفت و نیز حاکم بود و جرتش باز نمود حاکم بمیس ذی فرمان کرد و مایه نجات
 فرستد و نیاست بر سادگان و صورت با جری بخت سید بر داشتند و هرگز نه منظر اب و خلق ظهور آورد و نه
 که بیم هلاک و خوف قتل داشتند سید فرمود حالی مد پیری بکار بندید که کس در پرده نروینک وی رفته تعلیم او کند
 که اگر او پرسند چرا در حق خلیفه بگفتی گوید من هرگز اصحاب رسول نباشم و پنجم دشنام و قطعی که از لسان من
 شنیده شد نسبت به من علی بود ایقان حلی او نخواستند این سخن بر آن مجوس تلقین نمودند سید علی
 بیست استخلاص از خانه پرورد آمد و بگفت تا از اصحاب و دوامی کس همراه وی نرود و خود عبا بر سر کشید و تنها سوار
 علی اندر و اندر شد و از کار گذاران بارگاه و بیس همی استمداد کرد که در نجات آن مروشیعی میبایست سارند و سبکی
 چه خود با آن شعی سارند معترفی داشت تا بهانه قاعات مایه و از در شفاعت در آید پس مشکو و متحرر ای برفت مجبور
 بگوید سدرای حکومت پند از اسباب الهیه حاکم بر منظر نشسته بود و در عابری تماشای نمود که ناگاه پیش حضرت سید

سید البراهیم الفروشی

۲۲۶

و بحکم کردگار بر حجت آن بزرگوار بای و شایق گشت و خود را ز درون غطره سر بر آورده بر دی سلام کرد و گفت هر چند حضرت انبی از او و دیگر سوی و از اولی که بر خلاف رعایت رسوم از در آشنائی در آیند و در این کوشت تهنه صرف نمایند از من گریه ایشان بعید نباشد سید اینک سخن نشیند بالادت و طکم افواج پذیرائی بظهور آورد و در شش و هجبت گفت ویر و از میکش آن شایکی را نیز در من آوردند و گفتند که سب خلیفه ثانی بر زبان آورده و من اورا محبوس داشته ام تا ببندد و فرستاد و بقیلش آوردند سید گفت باید رخصتی و یکجایان سعادت نموده باشند چه با خلیفه ثانی را از و چه سلیمن و مسنا وید اصحاب شایم و مسنا واره اسلام و قجم و یوان خلافت از رای زرین و تدبیر گزین او شناسیم چه و چه در حیات رسول اعباء و زارت جمعی محل داد و در دعوت و هجرت پیغمبر خدای بی همراه شد و بهنگام شداند و بایا از دکان عازمت آنحضرت دست بر نه اشت و بهنگام هجرت از غزوات رسیدن سانبش پانچید گاه در خلوت طرف شور گشته و گاه در صلبت شرف خطاب یافت گاه در باری میاق بخت استوار نمود و گاه در جهر سیف سیاست بر دوش نهاد و پس از ولت رسول پس پند اسلام بر هر شغل واجب مقدم داشت و عصای هدایت مسلمین از تفرق اشفاق کبابی و در عهد خلافت خویش بنا و ملکیت چنان بر قاعده سیاست و اساس نظم نهاد که صد و ده اکابر اصحاب و سلیمن و رضا و مهاجرین از رعب و صلابت او مسلمی گردید و سطوت و صولت و بطش و دهر تابش و در قلوب و عروق مردم نفوذ نمود و بر اطراف شعور و سالج و لشکر و فرستاد و از بلاد کفر و دیار عرب کشور ها کشود اینج که چنین گنجین شریف و شایان لقب را کس سخی قلن و لعن شناسد و مستوجب نراؤ شایست داد همانا آن مرد شیعی عمر پس سعد و قاص را سب نمود که آنحضرت تیغ بر آل رسول کشید و ثانی سبطین امام ابو عبد الله امحید را در این سرزمین کشت و نیم جماعتی از خویشان و یاران و یو اخوان او را بقتل آورد و از انیز دی سزاوار خط و عقوبت پروردگار شد و شایسته لعن و سب تمام آفرینش آمد حاکم چون آن تقریرات دلربا و کلمات جانغریب شنید بر حضرت سید تحسین آورد و گفت آری بای چنین باشد پس فرمان داد که آنرا در اندان بکوشک آوردند تا خود کلامی که بر زبان رانند و تقریر و تغیر کند چون بیا آوردند و سؤال نمود چرب دستور یک از حضرت سید بیع وی رسانیده بودند سخت مکر شد و گفت من بر خلیفه رسول چگونه لعن فرستم و حال آنکه مقلد این سید بزرگوار باشم و او را دارم که این چنین فتوی نفرمود من عربین سحر را بکتم و حکم از در بهتان بهرین خطاب بر سبت حاکم همیکه از لسان آن مرد بر بوق سخن سید انکار شنید زبان شکر کشود و گفت آنحضرت که خون مسلمانی بپکنا و زنجیم و مرگ بقتل نفسی بناحق بخودیم از زمین از خلوص نیت و صفا سریرت آن عالم خال و فقیه کامل مسلمان را بمل مردم جانیر اعیان جدید پیدا کرد که من لکنافنا فقد لکنی الثامن جینعا و از بدایع و فایح و غرائب اتفاقات که در تعداد اخبار سید از حد کرامات و خوارق عادات او شماراید انک شید همد که در حق سید بزیار اراوت و خلوص عقیدت از مردم و دیگر بلاد و محمدا بودند و او را در استخراج کالیف و تنبیط احکام از سایر فقهاء فقام اعلم و امتهندی وقتی در ضمن عرایض خواستار رساله علما شدند تا قاضی پاموزند و شد طعنیله پیر و اندک سید نسخ از رسال خویش با جوابات مرسلات ایشان بر سل تقوم تسلیم داشت و بعد از بعضی المرام روانه فرمود

سید البراء بن العزیز

۲۲۷

چون انعام بخشی نشتند و مظهر دیر کرب را ندانند و کاه با مخالف نوزید و در یاهیم برآه و کشتی از قاطع امواج مضطرب شد
 سخن باری عظیم در بول افتاده و نرو کینا آمد که کبیر در تجر بر خرق شوند با چار عادت افعال و احوال در آب بختند حتی رساله در کتاب
 سید نیز چون احوال بدربار انداختند چه فرصت بیرون آوردن آنها انداختند تا اگر با کسی بسبک شد و خود را زاده شد از غوغا و آن غوغا و آن
 بجات یافتند و بانی سلامت بیرون بردند چون بر نهند و آمده باجری بخت سید عریضه کردند و دیگر بار خواستار رساله
 شدند اما تا از آن پیش که جواب کتب از حضرت سید صدور یابد نوزی چند کس از سید بختند برای تفریح بکنار دریا رفتند
 جازوی عظیم از حیوانات بجز در مسائل دریا افتاده و دیده اند که بطریق آن بیرون بخت سترم یافتند خویش باور شکفته
 مدلی شش از بطن آن بیرون آوردند چون عدل از هم کشودند و سالار سید با جمیع توقعات دی در میان آن جستند و در
 این بیس و نتوان چشتم شد در رساله برای بیکشان خویش از میان بیرون بردند و جواب کتب هر کس بعد از ایام موصول
 پس از غوغا و این غوغا غریب آیتا بخت سید عریضه کردند که هر چند رساله افتاده ای از حضرت بخت مانند در شاه و در مقبره
 نرو شد ولی عاقبت چون بیس بنی از بطن بیرون آمد گویند فیه دارا لارشا و میرزا محسن ترک در مجلس در سس
 غالباً باید در او کجی و از در احتیاج برود و اعتراض برخواستی و قی حضرت استاد علی العاده در آتش مباحث با وی نرو
 سخن لا طائل از چه کوئی بیرون محسن را که پیش طبیعت ترکی بر رعایت شمت استادی غالب گشت و گفت بل لا طائل از شتم
 سید از داحت این پاسخ زیاد و شکسته شد و سر نیز انداخت و در سس بر هم خورد و حاضران برخواستند و هر یک راه
 سرای خویش گرفتند میرزا محسن با عینکه بفریل رسید و از او بی بخت در کار حاضر شد با آتش که آرام از وی بگرفت و هر چند
 محال بخت میفید نیفتاد و آن مرض در اندام وی نرمن گشت و دوام یافت و در استخلاص خود نذر با پرداخت و پس از
 فوت استاد برای اولادش جانور فرستاد و هیچیک سودی بنمید و چون مبتلا بود تا در که شت میرزا صخره و لاف و روفا
 انجات در رجب سید گوید من در سال پنجاه و سه بعد الاثین و الالف مجاور متبای طایات اند عراق بودم و در صف شاگردان
 آن استاد را دهم روزه حاضر میفیدم حقا در میان اعیان و علما و ارکان قهقار بتمام فضل و جودت تقریر و کلام احسان
 حسن معاشرت وی کس ندیدم مراد جمیع مردم مستفید که از پر و آفاضا در سس متخوش بر آمدند شدی و توجبات عظیم
 بمیشدی و هرگز در رسم مهر و لوازم غنایت در ختم مبدول داشتی زانیکه آنک را حجت عظیم کردم فرمود من معاودت را
 و از اندام بکلی معاف است چون قاضی اندازد تحقیق حرام نموده شمارم ولی نپذیرد و من آن صاحب شوق حکم قضای غیر از
 که عاقبت از آن حضرت مقدس مهاجرت افتاد و قی غصه و فراق و فقه اشتیاق را عریضه کرده بودم و بدایان محرم
 روانه نمودم در جواب توقیعی فریغ شمل بر صفتی بدیع سرفراز آدم چه جمیع جواهر الفاظ و کتب غالی از نقطه بودی که
 از این چند سطر که ظام آن در شریف است مشهور افتد هو الله قد آتاه الله الملك
 السلام والسلام علی محمد و آله الأطهار و السلام لاهم المرام والمهم
 النام دوام سداد الاوداء الشداء الاعلام و ادلاء الاسلام کالولد الاسعد
 المکرم الودود المامل لکل مسعود فام محروفا طولا الن فودا الصور لعن الله که

سُرُودِ حَسَنَ لَدُنِّي مَا رَسُولُكَ وَصَلَّ طَرَاكَ أَمْ دَعَاكَ إِلَى خَلْقِكَ الْمَعْنُودِ إِلَى الْخَالِ
 مُطْلَعًا عَلَى مَذَاجِ الْأَحْوَالِ مَا أَثْلَا إِلَى الْإِخْلَاجِ عَلَى الْأَنْوَارِ
 وَلِجَمْعِ اللَّهِ الْهَيْهَلِ لِلْإِعْزَازِ وَطَالِ الْأَسْرَادِ وَذَاجِمِ الْوَدَى عَلَى أَضْوَارِ اَعْتِنَا
 اللَّهُ عُلُومًا عَلِمَهَا أَهْلُهَا كَمَا عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا وَهُوَ الْمُسَوِّكُ عَلَى
 كُلِّ خَالٍ وَالْمَأْمُوكُ لَدَى كُلِّ نَوَالٍ وَلَا أَنْشَلَهُ إِلَّا وَضُوءٌ وَمِنْكَ
 وَخُضُوعٌ أَمَّا لَكَ وَهُوَ سَامِعُ الدُّعَاءِ وَذَائِعُ الْعَطَاءِ وَالسَّلَامِ
 حاصل معنی آنکه پس از سپاس خدای متعال در روز پنجم روال بهم رسانیده دوام استقامت و دست ارا را نیچت و انانیت که جز او
 نیستند و راهنمایان آئین انداختن فرزند سعادتند هر بان که تحمل اسید ریختنی است و مورد روزی سرستکاری منظر و درگاه
 ابد الله نورنجبان باد و لطف کردگارش الی نفع ضرر پاسبان بجا و باید نزدانی سوگند که بجا و رسیدن فرستاد و
 بر خیرها حاصل آمد در طول مدتی که برطن مسعود و سعادت جبهه بودی تاکنون از مجاری حالات حمیده است اطلاق شدیم
 و از خدای سبحان که گشایش این مشکل بجای طلبیدم و بر یکپوختی امور تو آگاهی می خواهم منت خدایر که آرزو بر آورد و ده کشت
 و حاصل بجهول پیوست چه در و کار نباشد و ترا معلومی که باش روزی داشته مرزوق دارد چنانکه حقایق اشیا و معانی با
 بآدم ابو ایشبه تعلیم فرمود و از و عز و سحر برین وصال و حصول آمل در سوال تخم او شنونده هر دعائی است و بخت و هر
 احتمال ملاحظه و محامدان محقق حکم بسیار است و تمام اخبار و آثار دی شبح آوردن از مقام حاجت پرورن باشد
 که حمد چمن العلماء و جبرم مشهور و برالواح حد و دستور است آن عالم طویل در سال بگذارد و دست و شصت و چا بجای درج
 حرم سید الشهدا برض و با عیال باشد و ازین دار فانی مبرای جاد وانی ارتحال جبه و در شهر که باز واقعه دی شوی
 افتاد و کونی روز و فاش تالی عاشوراء بود بدن شریفش با حرمی شایان تمیز کرده در روز سید الشهدا و بعد عباس بن
 صلوات الله علیها طواف دادند و در جنب محن مقدس در قبه مخصوصی قرب برای خودش بنجا کسیر انداخته علیهم
 چون خبر ولادت دی در حضرت سلطان عجم شاه سمر در قمر شد عازمی انار الله بر نامه ذکر انشا و بجزانم تعزیت فرمان
 پس در جامع سلطانی فرش عرا کرده گشت و در سینه دار اختلاف ابواب مدارس فرو بستند و بکمان در تحت آن و به سالی
 حاضر آمدند و بر بساط تعزیت نشستند و شرطت پیر ائمه انجا و اکابر علماء و سایر طبقات مجالس غزایا داشتند و بکذا
 سایر بلاد عراق عرب الی اقصی ممالک عجم هم جار و سوم تعزیت و تسلیت انجام دادند و حق تعظیم شاعر اسلام بجای آورد
 از مصنفات سید یکی کتاب ضوابط الاصول است و آن آلیف سامی بر جمیع مباحث فن اصول محیط است و چون
 آنمجموع حاصل را هنگام تلمذ شریف العلماء فراهم فرموده و در مطاوعی آن همان تقریرات استاد و رعایت آورده و جمیع
 علم از مطاوعه تسقیات بسیار و احتمالات بی شمار آن که وظیفه مقام تدریس است نه شایسته شان تأسیس در اینجبه
 و اندازد و در بسید زبان قبح در از نموده اند که از تعریف بگو و تحقیق جدید غالی است و در ترمیمی برکت دیگر شاکر
 شریف العلماء دارد صاحب روایات گوید و لی این سخن سید را نقضی و قدحی نیار و چه ان کتاب را در مبادی امر

ابن‌الدین حیل

۲۲۱

و ادوات اشعار تا لیث نمود و هرگز نامی مذکور حتی مشهور چنانکه سپید یافتند هشته و از سطورات زمان تعلیم تحقیقات محمد
سلم ترقی داشتند و روایت اگر کسی خواهد تا حدت نظر و تیس و غور خاطر عین او بنگرد باید در لطائف کلمات و شرائف
تحقیقات و در مرز اشارات و وقایق پانامات کتاب نتایج الامکار او آمل کند که در یکجهد و پنجاه فصل مختصر حاصل مکتبت
اولین و حسنین در کجانبه و خلاصه جمیع مقولات و مفصلات و غایر قوسم در آن مرجع فرموده و در هر مسئله از قدری
موضوع چهار آیه استخرج کرده با اسلوبی بدیع و سبکی لطیف بسبک تکریر کشیده که بی جامع انموذج نافع خود بلکه صفت
اصل بود و بل اکت ز نام معقول و منقول و دلیل قوی است و بر فحول اکابر جهاد آن تنقیف بطهور رسد و حکمت
ایجاد وی از دیگر معاصیر این در آن منبرج و افی برین کرد و یکی از مؤلفین گفت حضرت استاد آن کتاب را
و اینکه درجه ارشده عسکریین سعادت از روز بروز در ایامی اندک میراجعت کتب قوم همچنان عن طریقه القلب تصنیف کرد
انگاه که بدین از روی مستخرج اصل که بجز سبارک مصنف بود و برای خود برداشتم حضرت استاد برای من اجازت
در طهر آن نسخه مرقوم فرمود و هرگز حسن طبعی که در حق من داشت بطهور آورد و من در ستایش نتایج الامکار

بشاعری آید از در تقریظ علمم شدم که این دو بیت نموده آنها
هَذَا جَانٌ دَفَانٌ لَاجِنَا هَذَا ثَمَالٌ فَاضِلٌ لَآدَارِ
هَذَا سَلَاةٌ خَصِيْمٌ مِّنْ آيِسْمِ خَيْدِ الْكَلَايِدِ عَنِ الْآسَفَا

یعنی این نامه نامی پسرای مذکور است و پناه پشورایان و در آن و این نشوده الامکار جمیع علم حضرت
که با و آن کس را پنج از کمالی و شکیخ افعال ضرورت نیند و بخت اسفار و طوفان هصار حاجت نباشد از مختصر
تا مبدئیه که بی بر نتایج الامکار شرح نافذ و تعلیقات عالییه نوشته اند مانند شیخ مهدی کجوری و سید ابوالحسن
قزوینی و میرزا محمد تنکابنی و غیرهم و دیگر از مصنفات سید کتاب و لائل الاحکام است شرح شرایع الاسلام
که دوره فقه را از قوانین عبادات الی عبادین سیاسات بطرز استدلال و آیین اجتهاد در انتخاب مشروح داشته
و چندین مجلد معقل و در فصول پر داخدا آمده در طی اجتهادات و اشاه استدلالات آن کتاب تحقیقاتی پس عریض
مترا داشته که در سایر مقولات فقهیه از آن پانامات به بعد مثلاً نشانی نیست و دیگر کتاب بحیث حق است که زیاد
مبوط و مطبوع افتاده در سال در طهارات و در سال در مسلو و در سال در ماسکت و در سال در حرر سنیبت و

فروع آن در سال فارسیه در طهارات و مسلو و صیام
ابن‌الدین محمد بن احمد بن ابن‌الدین العجلی الحیل

از فحول اعمای امامیه است نامش محمد کیش ابو عبد الله و نقشب نوح الدین بوده پدر وی احمد نام داشته و او در پس
که زیاده و منسوب دارند قهاری دوست و قهه پیش استاد اکل ابو جعفر طوسی صاحب ترمییب و استبصار باشد
که در مسئله اشاعره شیخ الطایفه لقب دارد و این او پس خود سیه محی الدین بن زهره را قهاری است و از ختبه
استادش شیخ ابو جعفر، چنان او و دینی طایفه پس پیوند قرابت پذیرد که و ذریاکه و آرام بن ابی فراس صاحب مجموع

ابن الدین حلی

۲۳۰

تجیه احوال و مرتبه المناظر که رضی الدین علی و جمال الدین احمد ابنی طلاس آقا به و مقومند و او شیخ الفاضل بوده و چنانکه بقصد احوال رضی الدین برین بنی اشارت رفت باجموعه این ادریس از خاندان طلم و دودمان کمال است از مختصر خال صفی الدین شیخ ابوالحسن طبرسی و شیخ علی بن ساف و شیخ حسن بن رطبه سوادوی و سید ابوالکارم بن زهره استنادات نموده و بر شیخ خضر بن زنا و فرزند زاده وی محمد بن سید قمار بن سعدان و روایات نجفیه و در کتب رجال و مصور اجازات نام وی در عداد اکا بر شیخ و افضل اساتید مذکور دارند و در پیش عبارت می پادند که هر یک برای اثبات صرح و توشیح و الحاکم صرح و طعن بر ثانی ظاهر و وسیلی متین است شهید اول در یکی از اجازات ویرا این کلمات ستود و

الْأَمَامُ الْعَلَامَةُ شَيْخُ الْمُسْلِمَاءِ وَ تَنْبُتُ الْمَذْهَبُ فَخْرُ الدِّينِ مُحَمَّدِ بْنِ إِدْرِيسَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
 شهید ثانی در ضمن اجازات چنین ذکر نموده الشیخ الامام العلامة فخر الدین ابو عبد الله محمد بن إدريس الحلي
 محقق ثانی این عبارت در صورت اجازاتی درج کرده الشیخ الامام الشهيد الخفيف جبر العلما والفقه
 فخر الملة والحق والدين محمد بن إدريس الحلي التريبي بركة الله مفضله وشكر الله يعبه
 علما را در تجمیع وی از هیکل کلمات بسیار است ولی از تصحیح کتب قوم و عبارات در باره و قدح و دم او منظر رسیده یکی آنکه میر مصطفی تفرشی در کتاب نقد الرجال از رجال ابن داود طی که خود با این ادریس صاحب قریب الیه بود و نقل کرده که یه کان شیخ الفقهام بالجله منفيًا للعلوم کثیر التصانيف لحيته أعرض عن اجبا
 أهل البيت بالصليية یعنی ابن ادریس با هر جلالت قدر و علم مقام از اخبار اهل بیت یکبارہ روی یافته و از استدلال بستی و سنگ اخبار دست برداشته صاحب منتهی المقال کو پد پرشید و مانند که این سخن از روی کز نیست نه از راه انصاف زیرا که اولاً این ادریس به انصفت که این داود و به و سنا و داده از احتیاج نیست اعراض نجف بلکه عمل وی با کثری از اخبار قابل الحارصیت خصوصاً به ان روایات که خود در ذیل کتاب سر ابرار منقشات افتاده و قدما اصحاب اشحاب نموده و ثانیاً اگر ترک اخبار را عا و موجب قدح و مورث طعن گردد بایستی ایضا با و مدعی نیز از اعظم علماء اکا بر فقهائان بن تجرد از نمود و بزم اسلاف شیخ و عطاء اساتید لب کشود چو این مستوی از انصاف و متصرفات اوست بلکه جلد از اجلا اصحاب را نیز غفیدت به میان بوده مانند سید رضی و ابن قدامه و ابن هر و غیرهم شیخ یوسف بحرینی در اجازة برادر زادگان خویش آورده که این ادریس اصولی محبت و مجتهد صرف بود و اول کسی است که باب طعن بر شیخ ابو جعفر طوسی مفتوح ساخت و الا امامت معاصرین شیخ و کسانی که پس از وی بودند غالباً بر مسلک او شمی نمودند و از مسابقت آن فقیه کمالی بخلفت نمی ورزیدند همو که محقق اول و علامه حلی را در حق این ادریس طعن کثیر و تشیع شمار است در طی سببای فروع و استدلال مسائل عثمان خارج بحث و جدال بجانب اقوال او معطوف داشته اند و بر کرد بسیاری از فتاوی وی خط بطلان کشیده اند ولی بر آتی از مقام فضل و علو منزلت این دو اعراض نتوان کرد و اینکه از تمام مسائل فن در یکت میسر راه خطا میورده است دلیل طعن و تجرد تشیع بخود چه اشکال در ابسی خطا و آنچه در ذلالت ظاهره افتاده است لایسا در همین سلسله عمل اخبار اکا و که سطح اظهار

ابن الدین حیل

۲۴۱

و مختلف از اهل است و جماعتی از افاضل اصحاب که پس از ابن ادریس آمده اند حتی متفق و علامه کشیری از احوال و دیرا اختیار کرده اند
 و در آثار بر طریقت استدلالات و طریقات احتیاج او اجتهاد و موقوفه اند مع تحویل ابن ادریس در مسئله عمل باخبار آحاد و عجب شریف
 علم الهدی رضوان الله علیه بعد از استادن است و در جمیع اصنام آثار و انواع روایات خبر متواترات استناد و بخوبی و در آنجا
 بهمان طریق احتیاج نقیب و کیفیت استدلال و بی گناهان و چنانکه در احوال سرانگه و دلیل حکم حق و حجت فرمان خدا
 از چهار طریق بیرون نباشد نخست کلام الله و دوم سنت رسول مشروط که بسبیل ترا تر بر جبهه است پیوسته باشد سوم
 اجماع چهارم دلیل عقل هر آنکه که در اثبات تکالیف انسان سه طریق خبری است نخست آنکه از عقلیه و اصول شرعیه را به
 شناسیم بنای تحقیق نیز در بحث از ادراک احکام و فقه شرعیه چون ترقیب است هر کس از این چهار طریق مخصوص
 انحراف جوید البته در پیور خط و همگانه اعتساف گرفتار آید خدای سبحان را در طلب حق و ترک باطل توفیق و توفیق
 و در ساند سیدنا علم الهدی در جواب سائلی که برخی از مردم رسول از او سوال نموده اند فرموده اند که ما را در تکالیف
 شرعیه و فواید الهیه و دلیلی باید که موجب علم و معرفت یقین گردد زیرا که اگر بسبیل قطع و یقین ندانیم که این حکم بطلت
 و اقرار معادن است بلکه بجز و قطع بطلت قاعده کنیم البته در آن حکم احتمال معصیت نیز فراهم است و چه رجحان صلاح با احتمال فساد
 پیوسته باشد و از این راه بر حسب آن حکم فتوی داد و در طبق آن عمل نمودن عند التعلل تسبیح باشد زیرا که عقل و ادراک
 بر معصیت محتمل را مانند اقام بر معصیت معلوم محذور شناسد و در کتاب امری را که فاعل آن از در خطا و فساد و غیور نیست مثل
 ارتکاب فساد و مطلق تجویز نماید و از همین جهت عمل بقیاس را در شریعت رد اندادیم زیرا که از مشابیهت فرع با اصل
 چنانکه اصحاب را می و غالبین قیاس اقرار نمایند خبر رجحان و یقین خبری فاعل کند و راه حتمال خطا و طریق توهم فساد
 هرگز نباشد و جمیع از شیخ را در این باب راه و افراط پیش گرفته اند عمل باخبار و تعدد قیاس را در حبل
 معاملات عقلیه معدود دارند ولی بر آنی که بر استیالات اقامت نموده اند از تحقیق به عاقلان است کلام صحیح و سخن حق همان است
 که در این باب بفقدان دلیل شدنی و احتیاج کنیم نه بدیم امکان عقلی اینک حقیقت اجتماع با آنکه بطلان آن و انشعاب است
 اشارت نمودم برای آن بود تا معلوم دارم که اصحاب با سلفا و خلفا و مایا و حدیث از معبد باخبار آحاد و متابعت ایشان
 اتماع داشته اند و عالین اینها بشدت عیب می نموده اند بحدی که آن مذہب از محال ظهور و نهایت انتشار در عداد
 ضروریات و سلکت به بیات نظام یافت این کلام با قیاس از سید مرتضی بود مرا که محمد بن ادریس هم عقیده است بدینگونه است
 و بنای عمل خویش برین قاعده گذارم و بر طبق آن اول مخصوص فتوی نویسم و بر این وجه شریعت حق و دین حنیف را بر سر
 و خود را بر سودای مسطور و کلماتی مجوز مستبعد نسازم و بجز دلیل اوضح و برهان لایح چیز را معتقد نگردم و بر اخبار آحاد و بیکجا
 الفتات نیارم که آنها بنیاد اسلام برانند و بیخ شریعت برآورده اند عبارت دیگر که در فتح ابن ادریس آورده
 کلامی است که از فخر شیخ نجیب الدین حمی که از خاندان نبی باوید و از حاضرین ابن ادریس بوده نقل نموده اند گویند
 شاهد نه بجله و قال شیخنا سیدنا الذین حجتی هو مختلط لا یفتی مد علی تضلیف به
 یعنی من ابن ادریس را در برده و مشاهده نموده ام و سواد شیخ سید الدین محمود بن علی بعضی مدتی و بعضی که او در صفت

ابن ادریس حلی

۲۴۲

دست در زبانم در اینست و صاحب صحیح کلمات یا خط مخطوط سابق از نیروی شوقیات او افتاد و داشت به برین اوزان نرسد
 ستر نیست که غایت خود را تا آخرین بر این سخن اصطلاحات بیارند و در عینیت و استعدادهای خود به نهایت و انت
 بر رویات و کتب این ادریس تک جوبیه چنانکه ملا علی بنی در بحار الانوار گوید **کتاب التشریح لا یحتجی بالوثوق**
عنه و علی مؤلفه علی اصحابنا شیخ فرحانی در سندات و سال گوید و منها کتاب التشریح تألیف
الشیخ الجلیل محمد بن ایدرس تا آنکه ذکر شد از اخبار حاج شیخ کبیری **ص** اصول الفوائد و کلمات ساری
 و سیمای آقا و مرسلین و بسند یکدیگر چنان شرح شد و این ادریس در ده گامی در مذهب شیخ سید القدر محسود بر سر بود
 چنانکه خود صورت بخوبی که در این شیخ افتاده و حکایت آورده و در پایان آن ویرا بحسن انصاف و جنب معاشرت می
 نموده و گویند شیخ محمود بن علی الحکیم بمقتضی الزامی و قیاسی گفت چه کوئی در سنی این شیخ که محمد بن مسلم از امام اهل
 علیه السلام روایت کرده و گفتی **أینما المؤمنین صلوات الله وسلامه علیه یرویه الحیثین و انفاذ الموابین**
 حکم مرا دادی چنانکه می است که از آن مالک برسانی پس نماید که خوانده و مانع آن داد و میسکه مالک در حیات باشد به اسم
 محسوس میرا اختصاص یابد و او بر سینه و مانع مساند خواهد بود و آنچه که یک در گذرد و در آن مال با سنی نیست مگر آنچه
 و وراثت بر یک سهم خویش از آن باز گیرند و یک گتم بر آنانی میس نموده باشد برای آن است که اگر خود بر مواضع تخریب
 و موافق عبادت باشد بیت انکرام و ساد به سنده و ساد به ستر و صبر فایده و انفعاده میس که و کند و بخرد و داد و
 گویند محسوسه قابل تصرف و عمل اشغال باشد می بر دل سابق باشد زیرا که در این فرض میس و منفعت از مالک هر
 شده و پس اگر مرد و عاقل بر وجه درج ترک دنیا یابد و انفاذ موازیت در حق آن صورت نگیرد و هیچ شیخ سید القدر
 این معنی از من شنیده زیاده و بکثرت گفت من از حقیقت خبر نگار و جزو دوا بخشم کردن معتقد و امام صناعات شد
 محروم و هم به شیخ از آن از انصاف حتی وافر داشت و آنچه هر دو منعت و حق بود و آرا چنانکه بایستی نه استی و مروی
 نموده و در حق او یکویم و حق یکویم که من در دنیا و این و افراد فرح کر کس و دیدم که مانند وی بگرام هستن و آهسته
 و بهر لایه باب سواب گیر و چون هیچ را مانند او کرد و او از زید بل آسباب که **وَقَدْ أَفْقَدَ اللَّهُ وَائِيَانَا لِمَا لَمْ نَرَهُ**
 این حکایت از باب اخبار و از آن کتاب قضاء سرائر نقل افتاد و هیچگونه تحلیلات و تحلیلات در مثنوی ساحت آن
 تقیید شریف بسیار است که انتخاب از قاصات مولفات فقهای اثنال و قوی او به رکن الف عربیه و ایاز زمام و ادب
 در خانه کتاب بی گناهی شیخ موسی را در باب صید و قتل نموده گوید **فَالْأَمَانَةُ لِمَنْ يَجْعَلُ فِي مَسَاقِلِ عِلَالِهِ**
مَيْدِقَ وَهُوَ بَلَدٌ بِالْمَنِّ عَيْنِي حَرَمٌ وَلَا مَكْرُوهٌ یعنی سده زمین و ج از نه هر چه هر دو است
 و از نیروی سید آستان نهرام باشد و نه کرده و آنچه که به جتنی از ساسانه و استندم که این عبارت را به تحقیق میخواند
 و سبای جیم عا و سده می آورد و سده و کلمه و الف و واحد می پنداشت و می سخت بخاطر سیرت زیرا که قیاس به
 شده و نام بدی است در طاعت نه در مین چنانکه شیخ ابو جعفر کلان برده و میری در وصف و زینت است
 خواهر عجب است این وصف یعنی گفته است

ابن ازیر حیل

۲۴۳

مَرَدَدٌ يَبْغِي دَائِمًا عَيْشِيَّةً يَلْبَسُ لِلزَّخْرِ مَوْجِرَاتٍ

یعنی زینب با جماعت بر دامن شاکشی می‌پوشید و در عبور و ادب حالتی که نمک و بوی قبیله متعال داشتند و میزد صدقات خواستارید این بودندی که زینب تعقیبه بر این نذر بخود واجب ساخته بود که از ظائف پیاده و طریق چسبید و از آنجا که زیاد و بر دو مرتبه فاعله باشد زینب این یافت و در مدت چهل و دو روز علی نمود و موضع بطن و ریح بخیر از قرار داد و با آنکه تمام مسافت تا به انوضع میسجد ذراع پیش نیست عیسی شاکر در این میت که ثبت افتاد و به اوقاف و شارت مود و امنی و در باب زیارت آورده که در حایر مقدس علی بن الحسین لاکبر سلام علیه را باید زیارت مادر او ایلی نبی مرده بن مرده بن مسعود استغنی باشد وی از آل ایطالک نخستین کسی است که در یوم لطف مبعادت شهادت سهارت جبت تو که دش در عهد مارت عثمان افتاده از حد بزرگوارش امیر المومنین علی عیسی احادیث و ادایت نموده خداوندان سخن در سایش وی اشارت آورده اند و ابوعبیده و خلف الاحمر تشریح کرده اند که این تهنیت در مدح علی بن الحسین مقول گفته شده

كَمْ تَرَحُّنٍ نَظَرْتُ مِنْكَ
يُنْبِلُ بَيْنَ اللَّيْلِ حَتَّى إِذَا
كَانَ لَدَا مَبْنً لَهَا دَا
يَكْمُرُ لَهَا بِأَمْسٍ مُرِيدُ
أَخِي بِنَاصِيَةِ السَّكَاةِ
لَا يُؤْخِرُ الدُّنْيَا عَلَى دِينِهِ
مِنْ خُفِّ يَمِينِي وَلَا فَاغِلِ
أُفْضِلُ لَمْ يُفْلِ عَلَى الْإِرْكَ
يُؤْخِرُهَا بِالشَّرَفِ الْكَامِلِ
أَوْ خَرَجَ كَبْنٍ بِالْإِمِيلِ
أَخِي مِنْ بَيْنِ الْحَبْلِ الْفَاغِلِ
وَلَا يُفْضِلُ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ

یعنی همانا قامت جهانیان هیچ دیده اند و ندیده و بر اطعام ساکنین و اکرام و اردین چندان حریف و موله است که پرستند از اع لحوم و اطعمه باقی می‌گرفت و بهائی گران بخرد و در بازار مردی و مصرف پیرانی می‌شدان بکار برد و همراه بر عادت اشرف میر بخیمت ناز می‌پوشد تا مردم نیازمند از هر طرف باستان و می‌شستابند و بر غول نقش کرده اند و عظیم الشان فرزند لیلی باشد که خود خداوند و عطا و دست پرورد دایه حسب و شرف است و چکار دین بر دنیا نگریند و حق بر باطل نفرشد شیخا العنید در کتاب ارشاد و بدین مذهب رفته که علی بن الحسین علی اصغر است که فرزند تعقیبه بوده است و علی اکبر حضرت ابو محمد زین العابدین علیه السلام باشد که از امام و لدیبه سماء بشا هزاران از دختران یزد و کسری پیدا آمد و لی در این باب کلام خداوندان خبرت که نمایان و همجا بید و خوب دار و اب اخبار باشد بر عقیدت قبیله مقدم است زینب بکار و باردی و مرنای و عمری و این قبیله و این آل و اب العنصر و این جریر طبری و ابو حمزه دیزوی و جامع کتاب الزوادر و المواقف و مصنف کتاب الفاضل که خود بنی شیخ ابو جعفر از اصحاب ما بوده و ابو علی بن امام شریف کتاب الاخوان که هم از علمای امامیه مد و مدی شد و یکی بنیان داد و اعتقاد کرده اند که علی بن الحسین لاکبر همان است که در کتاب پر فیض شهادت دریافت

ابن ادریس حلی

۲۲۴

میند و در نظیر این سخن خطای دیگر افتاده و حق بقیه علی بن ابیطالب نوشته که او و هراد برادر در امر منکر بشهید گشت با آنکه
 در کتب معنای و اخبار بر سیل و آن مردی است که او در نوشته معصب بن نیر از اصحاب و افتخار وی بود و او را انصار
 در نصب بر اهل قبل آورد و این نیز از وطن با شمار گشت و خود وی تشیع بجای گشتی و حب می ابوطالب بر زبان آوردی پس
 بنزد وی چگونگی تشیع بر گشتی و بر شهادتش اینگونه و میری گشتی مع القه اینک میباید از منظر داری من در اظر و منور گشت
 آنم نظیر این خطا لغزش دیگری است که از معصید چه آمده و در نسب در عباس بن علی آورد که او ام ابیسن دختر
 حرام بن خالد بن دارم است و این سخن از او خطا رانده چه عباس کبر بن علی که ستمنا بوده و از باب انساب او را
 ابو قریبه نامند و ابو عبدالله بر وزن خلف رایت خود بر ست او سپرد و او در شام همین قبت حرام بن خالد بن رید است
 و این رید برادر ابوسعید شاعر بود چه در ایشان عامر بن کلاب بن رید بن عامر بن معصود باشد پس نسب ام ابیسن
 بپیشی دارم بنویسند و تشیع ابو الفوز سیدی در کتاب بیا که از نسب فی سمرقند قبالی العرب آورد که او را کلاب بن
 رید شمس نمرود بن بدین شمس عبید و در آتش و عمرو و عبدالله و مساب و عامر و در ذیل و اثر و ضباب نوشته
 که نام وی معویه بوده و در کتب بوشن بن لا عور و علی حسین بن علی کرم الله وجهه و در معنی الله و منها از اعیان است و این کلام
 ابو الفوز را خطی افتاده و یا از عبارت تقطعی روی داده چه در ابو شوشن و علی حسین بن می نبوده و بیکه سپرد و
 شمر بن ذی الجوشن به آن کار تشیع جزوات نمرود چنانکه این معنی در جمیع کتب متالی و تواریخ در شرح اخبار
 ذی الجوشن و سپرد شمر شرح است و بر بر حال قرابت شمر بن ذی الجوشن با ابو الفضل بن علی را اینجا بیک و منبر
 چه ذی الجوشن را نسب از بنی چه بنیاب بن کلاب پیونده و ابو الفضل علیه السلام نزد امی و عامر بن کلاب رسا شده و از این رو
 شمر بن ذی الجوشن بویکه از بنیاب میبندید و در من خلف در آن چنان کلام ابیسن را بر حسب قرابت می که از او
 پس بنیام کرد و آن استام ام ابو عبدالله را بنزد و یک نمرود بر داشت که این بنو قاسم بنی سنده از آن خواهر را بیک بنید
 و از این نه ابو الفضل است برادر ایامی خویش بنو عبد الله عثمانی و می پروان آمدن بیک شمر بنیاب بن کلاب بنیاب بنیاب بنیاب بنیاب
 هیر و نادر کان من در انان بشید ایشان گفته لعنک الله و لكن امانک انا مشنا و این رسول الله لا امان له
 یعنی خدا را و امان ترا نزد برانند آیا در حق تاجیل امان گشتی و از فرزند رسول درین داری آن شکیان ایو سار گشت و بیک
 سپرد در بر ست هم این در سب که بدین بیب شاپ را در نسب عباس بن می ستام الله علیه خطی خوش و غلیظ گشت و
 چه او در کتاب بنش عباس بن می را در عداد اینها و بنیات از قریش معصود و داشته و هم او را در نسب محمد بن می لمرد
 بن الحنفیه لغزشی بر مع و خطای عجیب واقع شده چه محمد بن علی را در بیک انبا الله یات از قریش منظم آورده و بر دل
 انچه شیخنا المیند در قیین علی بن امیرین الشهید اخذت خود و معصی باشد زنه مار کس کمان نبر که امامت زین العابدین
 خود بر شهادت برادر کشته شهادت و در تریاک که ولایت همه و خلافت چه را با کبر او را و اختصاص نه هم و در شایسته
 وی و نفس امام سابق چیز را ساطع شایسم آیا در بنیاب را با نقص و در آید از اینکه امام در میان سنده از آن پدر
 بزرگتر باشد سیدنا امیر المومنین علیه السلام و او ابیطالب بود و حضرت سجاد و بر وزن خلف هست که سال است و از حضرت

ابن اذین حلی

۲۳۵

حضرت امام ابو جعفر محمد الباقر علیه السلام در سال و خنده که ششصد و پنجاه و هفتم در کتاب میام که در مقل عربین خطاب در شهر
 و پنج احوام افتاد و بیست و ششم جرات یافته و بیست و نهم در گذشت تاریخ امیرا که کای بر بعضی از علما مشتمل شد و
 و چنین سپند از نه که این دوش در نهم پیش الاوّل بود و این قول با جمیع موحدین و ارباب سیر مردود است شیخ بزرگوار محمد بن
 محمد بن یحییان الملقّب بالعلفید در کتاب خویش که از کتاب التواریخ نامیده این نکته بر وجه تحقیق نگاشته و بما در این باب
 به استان آمده و شیخ یکی از سادات معاصرین بنی از فتاوی نادره و اقوال شاذّه ابن ادریس را که از جمیع فقهاء
 و یا از اغلب علما آن سلسله به انها افزوده و امتیاز دارد و انقطاع نموده و در ذیل شیخ احوال ای سلسله داشته میسند
 شخص قضای مقام و مسابقت محل چند فتوی از آنجا که ذکر داریم که یا اگر کسی را چهار زن در جالّه و زوجیت باشد و از آنجا
 یکی در مطلقه باشد و شخص در اصمین ندارد و بکنج خمین تقدیم فرمایش کند و از آن پیش که مطلقه را تبیین نماید خود
 از دنیا رفته و در ایام که پس از تعیین اشتباه و التباسی در میشته پدید کرده و در این فرض ربع میراث و یا ثمن آن که علی التبعیّه
 نصیب زوج است باید بر چهار جزء مساوی تقسیم شود و بجز آن با تمام زوج خاصه را خواهد بود و انگاه در میان زوج و جانیع
 چهار که یکی از ایشان لامعی التبعین مطلقه است باینی قوه زوج هر کدام را نام بقوه متین گشت باید اورا اسقطه و اقیه انگاه
 از موقوفات محروم داشت و آن سه ربع باقی را به آن سه کس باید اختصاص داد و بمانا و لیسل اینچکم روایت ابی بصیر
 که در فقهاء امامیه آن روایت را مردود و شمارند و بر تقسیم سه جزء باقی در میان هر چهار زوج فتوی دهند و گویند
 چون در سبک سندی حدیث نام علی بن فضال منقول است بمضمون آن نتوان عمل نمود زیرا که علی بن فضال نصیب
 نظمه داشته و در مسئله امامت از طریق ائمه عشره پیرون بوده و دیگر از متوافتا دی وی انکه گوید در وضو اگر کس
 مرد دست را از اطراف سر بگشاید و آغاز نشستن نماید و در سرق با تمام رساند عبادتی صحیح و طهارتی صحیح بجا آورده
 و در کتاب مجید خرفران شستن بریدی بر چند و تکلفین ثابت نگشته و هر کس به هفت که اشارت رفت غسل یدین نماید
 البته تمسّیل را امثال نموده علی انکه شستن کرده شد و در وجوب انکه باشد و دیگر انکه فقهاء اتفاق زوج و امامیه را
 وقتی بزنج واجب دارند که بر او از هم بتری سر تکین فرو و آورد و هر وقت شور او ای طلوت و از همیشه تنوع
 در سر است در بدل من و امثال زمان در نکت نیار و از شرایط متعلّق هیچ اقلع بخوبی پس آن هم بالین که تکین نیار
 و طریق نشود که در ان نقفات متر متر محسوس نماید و همچنین معقوده که قدم بر چند بلوغ ننهد و هنوز در سن صغر باقی باشد
 و از نیروی جمیع آفتوش را شاید ولی ویرا در باب کسوت و نقفات لسان مطالبه که تا باشد زیرا که حق مذکور
 شرط بر شرایط تکین شرط است این ادریس در خصوص صغیره از عموم فقهاء تکلف جنبه گوید و شرح رسول حقانی ^{صلی الله علیه و آله}
 ثابت شده اگر کس آنچکم را بر زوج با لعه اختصاص و او آن خواهد بایستی دلیل دیگر و برانی جداگانه اقامت کند و اگر
 بر وجهی صحیح بتلقیه مطلق نبرد از نیم و تشخیص عام اقامت میاریم و دیگر انکه گوید معقوده را از آن پیش که زوج با او نزد یک شود
 روایت که تکین خود را بتسلیم هر متعلّق دارد الا انکه زوج از ادای صداق و قضای مهر عاجز نباشد و دیگر انکه
 اگر کس با صغیره طوطه نکند و طریق مجامعت پیش گیرد و بخیل محظور موجب حرمت و انجی باعث تحریم ابدی نگردد

ابوداؤد سجستانی

۲۲۲

شاهد نمودی آنکه از مختصر خویش راحت و راحت گردی و درباره ایشان از احادیث و اخبار معافیت نمودی
 و ابو داود را پسری بود که پانز حسناش از سواد خطی یکی نگرفته و آینه حسناش از خیار سوزنی نیافته بود همی خواستی که
 آن فرزند را با عادات احمد بن صالح سعادتمند نماید و چون از رسم و آئین احمد بن صالح آگاه بود روزگاری در این اندیشه
 بسربرد و عاقبت الامر چاره کار را در آن دید که آن فرزند سواد را به سیر علی قلی سادات پس قدری موبه گرفت و آن را
 بصورت ریش در آورده باز پنج فرزند پیوسته داد و از آن روی مصورت مردمان تو خط شده با خویش بجهت احمد بن
 و بدان حیل آن پدر و پسر بچند در عزمه افادات احمد بن استفادت میکردانند و احادیث و آثار از وی حسرا میکردند
 یکی از نت کرد آن احمد که صورت بجهری میدادند آن حیل را بهین استا و برسانید احمد بن صالح ابو داود را بجزا و دیار
 خطاب مقام آئین در میان آورد و گفت ز یاد تو بجهت دارم که مانند تو کسی با نادمین کسی چسبیده این حالت را داد آینه
 ابو داود گفت ایها شیخ و این کار بر من خورده کیر و این جوان خرد و سال را بهین نمان میاراز چه این مسند زنده سادات
 در حضرت تو چند ان از لای اخبار و آثار میشد خفته است که دیده شیخ از آنها خبره ماند و خاطر مستاد از آنها با طایفه و مرکا
 رخصت وی در محضر تو مجلسی از جسم کنم که از شیخ و ساداته شجون باشد و در همان مجلس ستره دارم که اینجای آن مرد
 با پیران سالخورده در علم حدیث مباهرات مسامت بر خیزد تا بر خاطر عالی کشف افتد که ایشان را با این جوان آب معافیت
 نباشد لمس آن است که بعد از تشکیل این صورت و شود این چنین ستره دارند که او در مسکلت شاکر دان مسکلت آید و آثار سادات
 عقی محمد دوم نمائند بقرآن و مجلسی پیر است شیخ و اکابر حدیث را دعوت نمود و چون آرام گرفتند بسر را بمجا و گفت
 امر کرده کار مساطرت بالا گرفت پس از مباحثات بسیار بر آنجا بحث فانی آمد ولی با وجود آن احوال احمد از روایات خود
 چیزی بر او امانت نمود و از استمداد احادیث محمودم مانده جز آنکه جزوی از روایات احمد فرار گرفته بد آنها فخریه و مباحثات نمود که گویا
 ابو داود از محمد بن عراق و خراسان و تمام و مقصوره حرمین احادیث و اخبار زیاده استخوانده و تاسات آن در مدف خاطر
 جای داد این خلکان آورده که او در حدیث سن که در طلب احادیث کوشش و می نمود روزی در مجلس استا نشست مسرور
 خویش را مکتوب میکرد و یکی از مختار مجلس نیز وی آمد و گفت مرا اذن دهی تا از مجمر تو کتابت کنم ابو داود در جواب گفت
مَنْ شَرَعَ فِي مَالِ أَخِيهِ بِالْإِسْبِئِذَانِ فَقَدْ أَسْتَوْجَبَ بِالْخِشْمَةِ الْحَرَمَاتِ
 یعنی کسی که در تصرف مال دوست و برادر دینی خود طلب اذن کند و اجازت خواهد و آئین خود را بر این ستره اید با
 سزاوار آن است که صاحب مال از روی خشم او را از ان مال محروم و بی بهره سازد با آنکه پس از چند سال بر فزون و علو
 نمودار فن حدیث خصوصاً بر اشل و استمداد تفوق حبه صیت فضل و دانشش و قطار و اصهار شکر کرد و ابواب
 و تواریخ آورد و اندکهای که در نزد احمد بن حنبل نقل نموده و کتابت کرد و بر احمد عرضه داشت این سنبل را از
 پسندید و آنه ویر بسیار بختین آورد و خود گوید که کتابت نمودم از رسول الله پانصد هزار حدیث و از آنها چهار هزار و شصت
 حدیث صحیح و قریب بیست و پنج انتخاب کرده و در کتابت بن مندرج گردانیدم و در برابر از امور دینی که مرا مانع را لازم شود از آن
 روایات رنح چیستاج تواند نمود و از جمله نجات اینجا حدیث است حدیث اول **لِنَمَّا الْأَعْمَالُ بِالْإِسْبِئِذِ**

ابوداؤد سجستانی

۲۲۸

یعنی اهل بی بیخ بنان منوط به نیت است و بدون قصد قبول نیت دوم نیز چنین تأیید المیز تحرکه لما لا یقینه
 یعنی از اسیر که بنکی اسلام برود و نیت کند آن است امریکه را و اسفند فانه نیت ترک نماید حدیثیم لایکون
 المؤمن مؤمناً حتى یرضی لا یجده ما یرضی لنفسه یعنی من پس بجه ایمان آید نیت خود را که در حق
 برادر دینی خود بخواند آنچه را که در باره خود به این رضا و به حدیث چهارم حلال بین و حرام بین و شبها
 بین ذلک فمن ترک الشبهات تجی من المحرمات ومن اتخذ بالشبهات از نیکب التحرمات
 فذلك من حیث لا یقین لم حاصل سنی آنکه بشیاء برسد که از بعضی را حلیت آنرا در بر نیت
 حرام بود به است در این آنها اموری است که حکم آنها شبیه است هر کس از جمیع شبهات اعراض کند از محرمات و آنچه
 الهیه خود را بجات داده و هر کس تمام آنها را مرکب شود از زودی خرم و یقین جسم و اقلی را مرکب شده و من از
 جبل و نادانی خود را در خطا نکند است ابراهیم عربی گوید لما صنف ابو داؤد کتاب التثنی الین
 لابن داؤد الحدیث کما الین لداؤد الحدیث یعنی چون ابو داؤد کتاب سنن را تألیف کرد شگفت
 احادیث و خواص اخبار بر روی بیان شایع تر و سهل شد که او در راستی و صوابت حدیث صحیح کرات عده
 دارد و در اسلام نیت داده است و بعد از مسافرت بیاید در بصره و وطن جست و در آن بده ساکن گردید یا مخی
 آورده و قتی سهل بن عبد الله تسری که از زبانه و صحابان متعدد و خود صاحب کلمات است بعزم زیارت
 ابو داؤد بنفست کرد چون مبرای ابو داؤد دست نهاد ابو داؤد را اعظام کردند و می از جای خود برخیزد و یک نش
 بشایع در عظیم تخیل سهل زیاده و سبالت کرد و آنجا و سهل گفت ای ابو داؤد مرا بر تر حاجتی است گفت باز که پی
 سهل گفت مطلب خود بگو فمنازم تا که در اینجا من آن مع الاسکان مکرر شوی ابو داؤد گفت ای شیخ با قدر
 و اسکان مضایقت تخم سهل گفت ممول من آن است زبان خود که بان حدیث رسول آتیه بر مردن آتیه نمود
 پروان آری باقتیل کنم ابو داؤد ایضا با تا مکرر زبان خود را پروان آورد و سهل پرسید در در جمعه نیت شد شوال ایضا
 و دیت و معاد و پنج یا هفتاد و سه یا هفتاد و دو و سبزه و فوات نمود و عبد الله بن عبد الواحد با شعی بروی نادر کرد
 بخاکش سپردند از کلمات او است الشیخ الخفیة الزیات یعنی حب ریاست و سحروری از شنوات
 خفیة است و بختانی مشوب است بجهان که ولایت شهریت و عرب سیستان است فیه شهر است و بهی آورد او
 که مشوب بجهان یا بجهان که قریه است از جمال صبره یا قوت حموی در مجسم البلدان گوید ابو النضل محمد بن طاهر مدینه
 از محمد بن سقر فلیراته احد خوان شنیدم که میگفت تمام ابو داؤد و بختانی مشوب بجهان که قریه است از فراز
 و از بختان فرسان نیت یا قوت گوید این سخن از زودی بختی است و سوزنا باشد زیرا که ابو داؤد در زمان مسیادت
 و طفولیت در میاورد بوده و در آن اوان مجاهبت اولاد اسحق بن رابویر به بستان بختی تر آورد و داند آنجا
 که او را پسین عمر که از دو سال بود در نزد محمد بن اسلم طوسی است و او حدیث می نمود و علاوه آنکه هیچیک از حاضران
 و مضامین او را نیز بجهان فرسان نیت نداده اند

ابو الحسن رضا

۲۴۱

ابو الحسن ابی غالب بن محمد بن منصور بن عبد ربک

پیش فاضل و جامع علم و عمل است در طبه اقلای ساسنین بحسن علاج و جودت معرفت و صناعات طبیه معروف و مشهور است
چنانکه در ترجمه آن طبیب یگانه مستقیم ال سیر مدینان معلوم نموده اند که از طبیبان مشهورانی زمانه جید
المعروفه بصاحبه الطب محنود الطریقه فیها شکور المعالجیه ابن ابی سید غزالی در تاریخ طب
غزالی که در ترجمه طبیبانی است حکایت کرده که پدر وی ابو غالب از ابی حوران از غریبه تر کاندل است است بوده و در کار خود را بصفت
میگذر آینه و ابو انجم در آن قریه تر قد یافت چون بن رست و تیز رسید آثار ذکاوت و آیات فطانت از وی ظاهر
گردید بر بنونی بعضی از اهل فضل و ادب رشت برده تا در نزد فضلی آن بلد با خد معلوم ادبیه اشتغال و در نزد قعد از
تکمیل آن علم تحصیل صنایع طبیه راغب گشت در نزد اقلای و شش خبره مغزی و علمی آن علم را تکمیل نمود سپس متعهد علاج
بپاران گشته هر روز در محضر وی جمعی که با مرض مختلفه مبتلا بودند حاضر گشته از حسن تدبیر و معالجات آن طبیب و
صنعت میانه آوده اند در آن زمان که وی معالجت عامه مستول بود که ماهر صلاح الدین یوسف که اول ملوک ل
ایوب است در مجلس ایشان بودی پدری که گشت که با جماعت غرض تحقیق و اذ از ازموده و اظلیه و صلاح مزاج آن فضا
صلاح تبدیل نیافت با تاخیر و اطبا حکم بر قطع نموده سلطان و اقربا و در از یاده اند و وحشت روی او و کا
با خطر ار کشید او آن روی در هر مکان انجمنی نشان یجسته بجهت معالجت حاضر می نمودند در آن فضا ملازان آستان ایشان
و بر ابرق سلطان رسانیده اند و او را محض نور خورشید خوانده استعمال فرمود طبیب چون علامات به یه و نبیه و سحر را
نیک نظر نمود مردمن داشت که آنچه را من علامات طبیه در مزاج ملک مشاهده می نمودیم بر خلاف آن است که طبیب تحقیق
داوده اند و علاج این عارضه بدون قطع زیاده سهل و آسان است حکمت را از آن تقریر زیاده منسرت روی و او سرور را
که در علاج به دستور اهل روی رفتار نمایند ابو انجم معالجت بهت بر کاشت و با دوید و موضعیه و مسلمات مزاجیه به دخت
یکچند که گشت که سلطان صلاح الدین را فساد پای معالجت وی با صلاح آمد و اثری از آن عارضه ناسته فضا بکرا
این مروت مالی زیاده بر مساکین و فقر انصدق کرد و آن طبیب طاق را با نام خیل و شش نیفات مافر نواخت و طبابت
خویش جنفا صا شد و او هم شهریه کافی برایش معین داشت چون از آن طبیب ماهر چنان حد اقل فوق العاده که خود
داند بوی بود بطور رسید اقلای آن مملکت از وی سوال نمودند چگونه بعد از دیدن ملک که با تال مبتلا کردی
که آن مرض بدون قطع علاج پذیر است ابو انجم گفت چون بجهت ملک در آمدم از نظر حکم و آن حالات که متعلق
نفسانی است تشخیص ادم که مبدء او را آفتی نیست چنانکه در سبب آن علت نوشته اند و درمی است در جوهر و داغ
و اختلال حالات و داعیه لازمه اوست و هم در موضع روانی از ماده آن یافتیم از آن روی کسب یافت این مرض حکم نمود
اطبا بر حد حسن صائب و حد اقل و می آفرین گسین نمودند با بجهت آن طبیب یگانه بمولود ملازمت آن پادشاه عادل
میر میر و عمری براجت و آسایش میگذراند نقل است که روزی در دشت از بنا را عطاران عبور می نمود شخصی را دید
که بر زمین افتاده و جوی بر کردی که داده اند و افسوس میخورد ابو انجم چون آن حالت به دید سبب از دام و افاد آن را

ابوبکر محمد بن علی بن ثابت بن اجد بن مهند بن ثابته البغدادی

صاحب تاریخ بغداد و از علمای مشهورین و حفاظ محدثین است در نقل اخبار و روایات آثار و ضبط احادیث ابجد بن مهند و از پدر و مادر
بود و در معرفت رجال و اشخاص و حفظ اصول از حدیث قول بسیار سیرت از صدق لسان و وسعه خلق و نبات شایسته
نسیب کامل داشت چنانکه ابن سعدی ویرا به یمنیانی وصف نموده گوید ابوبکر الخطیب فی درجۃ العلماء من
الحفاظ والائمة الکبار و کان علامته هذا العصارۃ کتبی به هذا الشان عصارۃ
وبهجة وفنارة و کان مہیا و قورا مہیلا ثلثة صد و قاضی خیریا
مختبۃ فیما یصنفه و یقولہ و یفعلہ و یجمعہ حسن النقل و الخط کبیر
الصبط قاربا للحدیث مضیحا و کان بہ درجۃ الکمال و المہیة
العلیا خلقا و هیئۃ و منظر انما یشی الیہ مغزہ الحدیث و حفظہ و ختم بہ الحفاظ
یعنی ابوبکر خطیب در روز محفوظات و کثرت روایات بدرجۃ الحفاظ متقی گشت و در فن حدیث علامه مہدی غیش کرده
وستان من رسول که بود و وی خضر قیام و طراوتی بی انداز و حاصل آیه بنقار و آغا لم یلیل سیتی عظیم در دل پدید
در قاری بی وفای سیرت و در قاری بی خیر میر سیرت و در مراتب و ثبات و در محکوم و معانی تحقیق و صواب و جوی
چندان مسلم بود که بقول نقل و تصنیف و بی آمل و جمل محبت و محدثی خوش نقل و زیبا خط و یک ضبط بود و عبارات
روایات بسای فصح قرائت میکرد و در طیب معاشرت و حسن منیت و دین مظهر بهی تمام داشت علم حدیث بهی متقی گشت
و سلسله حفاظ به ختم شد و ولادتش در یوم پنجشنبہ و چهارم جمادی الثانیہ از سال سیمہ و نوزده و دو ہجری افتاد
و در داد استلام بغداد و شوغایات چون مراحل طفولیت و سببی بیای بطالت و لعب در زردید و بزمندل تیز و رش
قدم نهاد و در کتب آداب و تعلیم قرآن مجید شروع نمود و در زمانی اندک از هر طریقی که در سافت کلمات اول منزل
با وجود قرائت طی کرد و از بی تحمیل توان این اغراب و اشتقاق و امن غریب برزد و در حوزہ شیخ ابواسحق ابراہیم بن یزید
خیر بن عیسی که در اکبر بنوی گشندی و آراء و اساس عریب نیز او محکم ساخت و قواعد اصول نقد در خدمت قاضی
ابو القلیب طبری و شیخ ابوالحمین جمالی و جمعی دیگر استوار نمود و در سنہ چهار صد و سنہ که از مدت عمرش یازده سال
پیش گذشتہ بود و بحساب فن حدیث و خبر و اقتباس انوار است و اثرات کثایت علوات آن سناکت شریف چنان
بامان طبعش موافق آمد که در تحفیل آن لذت بر تاسیش از یاد دیر و تمام وقت خود در استملا احادیث و آثار و حفظ آن
و متون متفرق ساخت چنانکه اگر برای انجام حاجتی و اصلاح امری از مجلس علم بیرون شدی از کثرت شوق و غرض و
جزای از احادیث با خود حمل داده و در اشخاص طریق بطالعت و حفظ آن اشتغال نمود و شیخ جمال الدین ابوالفتح بن
جزی در کتاب مقلّم گوید پس آنکه ابوبکر خطیب مدتی از حفاظ و محدثین بغداد و مشنوں آثار و انواع سنن فرا گرفت
و از فوائد و فاضلات علماء و اراخلاف دستنی گشت بر آبی تحمیل مقصود از بغداد مسافرت نمود و در هر دیار محدثی شایسته
در عزم حضورش در کنت بنادر و در هر شهر نام شیخی شنید و بر سر افاد و شتد ثبات و مدتی در مصر و سببر و

در روزکاری و ریش بر مقام کزید و چندی در مسکنان توقف نمود تا از طرق اجازات شیخ و سلسله اسانید اسانید تو
 ردایات خوشت محکم ساخت آنجا رسید و معاودت کرد و با دوستان و برین تاکید نمود و تجدید عهد نمود و با آن
 و خویشاوندان و طائف صلار عام انجام داد و دیگر باره بار در حال بر سبت و بر احوال سفر نشست و راه شامته گشت
 زمانی در عقبه دشت و ادا آتی در بده صورتی گشت از عمر تنوی نقل است که گفت در جامع صورتی که ابوبکر خطیب جان بود
 مایه نوری بر او داخل شد که مقداری از دنیا در آستین جاش خود فراموش داشت و گفت یا ابوبکر فلان مرتکب گناه
 بود تو را اسلام رساند و گوید که این وجه محقر در اصلاح پریشانی خویش مصروف دار ابوبکر گفت مرا این دنیا چیست
 نیست هکوی گفت شاید این لیل نیکو شستی آنجا و برخاسته آستین بجانب سجاده ابوبکر پیشان زد و دنیا را در
 برینخت و گفت این سبب دیندار است بر دار و در تمات خود بکار بر ابوبکر از مشاهدت آن محل سخت بر آشفست
 و از شدت غضب آثار محرمت بر گونه اش نمودار شد از بای بر جنبه کوشه سجاده بگرفت و حرکت داد تا تمام آن
 سبب دیندار پرانده ساخت و از مسجد پرده شافت تنوی گوید علیر از اینجا حال اغفال بهر سبب و اهنای
 دنیا از شکافهای حصیر برچید و مراجعت کرد آن روز در ابوبکر چنان استغناء طبع و غرت نفسی مشاهدت کردم که
 تا حال در احدی نیافتم و در در و علوی با ناز و خذلان و جلی نخریستم که تا کنون از هیچکس ندیده ام مع آنکه
 ابوبکر در ذلت اقامت صورگاه کاه و نزیارت بیت المقدس نسبت بر وظایف عبادات و ادای عقیه قیام مینمود و پس از
 انجام اعمال بیده صور معاودت میجست زیرا که در آن ملک توقف میداشت قافله حاج بدینجا میفرستاد و ابوبکر
 هوای زیارت بیت الله در سر افتاده اهرام حرم بر سبت و معاودت آن موجب عطی مرزوق گشت چون از آنجا
 مقرر و مساکت معهود فراغت یافت روزی بخمار چاه رنزم گذر کرد و از حدیث مبارک نبوی بسیار آو و
 هاء و قنرم لما شرب له یعنی آب رنزم برای هر حاجتی است که بخت آن آسا میدهد و پس یکد گفت
 از آن آب پیاسا میدویم حاجت از درگاه رب العزیز مست نمود و تحت آنکه تاریخ بعد از جمع کرده آن را در
 و اما قلام رواج دهد دوم آنکه در جامع منصور الاء و احادیث کند و در سر اخبار گوید قسم آنکه پس از وفات در
 بشر حافی مدفون گردد و سعادت جوار آن مراد و بر امر زوق باشند قصار اهریک ازین سه حاجت با حاجت معز
 گشت چنانکه هر یک در مقام خود اشارت رود در آن سال ابو عبدالله محمد بن سلمان محدث زیارت آمده بود ابوبکر
 از آن خبر آگاه شده و چون آن استاد منتقم شمر و بمحضش فایز گشته خواستار الاء حدیث شد ابو عبدالله بر سر
 از اخبار مشرع و آثار رسول برای او قرائت کرد و در روایت آنها ویرا اجازت بخشید هم در که معطف بر ائم الکرام کریم
 بنت احمد بن محمد بن ابی حاتم مروری که بخا و درت حریم الهی خستیار نموده بود هیچ محمد بن اسماعیل بخاری قرائت کرد چون
 مراتب تحصیل تکمیل نمود بر من مألوف که در این اختلاف بعد از او در مراجعت کرد و در آنوقت حاضر شد حدیث مرچ نیز در
 میان جماعت محدثین کس ما و رد او نمی شد چنانکه از این ماکولا مستقول است که بعد از این را پس از او رفتی باشند
 ابوبکر خطیب محدثی بیاض از قبل این ماکولا بسیاری از علما و مجتهدان ابوبکر را مدح کرده اند ولی از محدثین و فقهاء ماهر

أَبُو بَكْرٍ خَطِيبٌ

۱۵۳

دروغی از مرض عامه در حق او کلمات و توضیح و تعریف بطور رسیده چنانکه سیدنا رضی الدین محمد بن طاهر سلسله کذا از مؤلفین آمده است
گفته ابو بکر خطیب از موالات و اولاد و رسول پنج نصیب داشت یک بعض و دوازده ساهلی القرطبی در حاضرش گفته بود و مجال ای که
ابو العج ابن جوزی در تاریخ معظم گوید ابو بکر در بایت حال طریقه احمد بن حنبل اختیار کرده لی از آنجا نیکو بار باب به عت سلی
در باطن بطور میرسانند و از اصحاب باصداقت بسیار و زحمات فراوان میدید روی عقیدت از آن طریقت نبات
و مذہب شافیه گرفت و در حق تصانیف خود در حق خبیلیان و ادعای تعصب به او و شمار انصاف از دست بگذشت
چنانکه در ترجمه احمد بن حنبل ویرا بسید المحدثین وصف کرده ولی از محمد بن ادریس شافعی بتاج الفقهاء عبارت آورده
در باره احمد از القاب فخری صبیح یاد نموده و هر یک از مشایخ اصحاب و معارف اتباع ویرا مانند فخرنا بیچی و ابو الحسن
تیمی و ابو عبید الله بن بکر و ابو علی بن المذاهب بوجاهت حسن و شریفی شتم ساخته ایمان او را دو صیب بود و فاضل که برده
از اهل علم و رواه حدیث برین ناپسند است یکی آنکه بر عادت عوام محدثین در حبس و تعدیل رجال بمقررات مایل
و اعتسابات صنیف تشکک جوی و دیگر آنکه روثی بازار احمد بن حنبل و در واج ذہب او زیاد کرده داشتی و در جرح
مدول اصحاب و قسح ثقاته تلامیذ وی از حد اعتدال تعدی نمودنی از حد جمیل بن ابو الفضل قوسی که محدثی صدوق
و ثقه بود شنیدم که گفتی در سلسله حفاظ حدیث من ته کسر از باده دشمن دهرم کردی پس شدید انتعاب قلیل از انصاف
بودن یکی ابو عبید الله اسحاق که دیگر ابو نعیم همدانی و حسین ابو بکر خطیب است حدیث جمیل در این سخن حق بصیرت ادا نموده
چرا ابو عبید الله اسحاق همراہی شیمی ظاهر ایتساع بود و ابو نعیم و ابو بکر سکین و شاعر و راہی مغفوس داشتندی است
خطیب در زمان قنات و از اختلاف کتاب تاریخ بغداد که تحقیقی است فامار درده مجلد پر و اخت اسکا لالی اہل آن
مدف کرانبار در طبق اغادت نهاده بسامع ساکنان آنکلت تقدیم نموده آنکس بیس مطویات آن مجموع سودمند مانند روایات
آن محدث پمانند و آن غبہ شمار یافت و آنچه معمول دیرین دارد روی قدیم وی بود از در واج داشتہ ہا آن کتاب
مقبول پیوست آن تاریخ مشتمل است بر ترجمہ احوال علماء بغداد و تمام طبقات فقہاء و سلسلہ رجال حدیث و فدا و ذل ان فنون
ادب و ادب باب از فروع کمال کہ در آنجا کہ مایش یافتند و یا از مردم و دیگر بلاد و آنجا نیکو رفتہ اند نام و نسب و فوائد و کتب
و اساتید و تلامیذ جمیع مامن زمان بہ و الاسلام الی او ان ختم و کتاب بملک پان کشیدہ آن تعینت بر یح جان در
مغرب از فضل حکمت قبول یافت کہ امتد ابو سعید ہمدانی و محب الدین بن نجار و یحکان بر آن ذیل ما نگاشتنہ و محدثات
از دزد و تراجم علماء و دیگر سننات بر اسلوب خطیب ترتیب داده بدان تاریخ فخری ساقطند یا قوت حموی گوید و قتی
خطیب را خبر وی از مسوغات و مرویات العالم برامدہ عباسی کہ خلیفہ عبد جود بہت افتاد و پس از مسالحت آنرا بر داشتہ
بہ رب غلات شانت و دخول بارخواست و گفت در حضرت خلیفہ معروض کرد کہ ابو بکر باستان سلی حاضر آمدہ خواهد تا
جزوی از علم حدیث بر امیر المومنین قرائت کند چون این خبر بیس قلم رسید گفت ابو بکر در نقل حدیث و روایت اخبار
الہرم در عراق و شام بیکہ در تمامت بلاد اسلام نظیر ندارد ہرگز وی را مبلغی مسوغات و قرائت مسوغات من جلیبت
مانا حاجتی دارد مہا کان کہ پروان ہیکہ کہ اند شہا بہت گویند خلیفہ ترا پیغام رساند و گوید آنچہ در کون سینه مستور نمود

ابوبکر خطیب

۲۰۹۴

مکتوف و اردو که حکومت بی ربط و مسائل قرین قبول است ابوبکر عینک این سخن شنید گفت آدمی مرا از ترتیب این سند است
نیجه دیگر منظور بود عمری دوازده کتاب قانون حادث میر برده ام و از آن مسامت شریف می نویسم غیر معذور
و شوار غیر محسب از انکه شایخ و اقواء اساتید فراهم نموده ام از ترتیب نظر و توفیق خاطر امیرالمومنین استماع می کنم
تا اینده پنج پیوه کندارد و در ترویج و بایستد غنائی میزدول دارد و حضرت و بد که در جامع منصور مجلس علمی منعقد سازم
و بشیر اخبار پیر دازم چون مراتب بوقف عرض برداشته منسول آن محدث پیدیل بمقر اجابت مقرون یافت و
پس ابوبکر در آن جامع عظیم محفل علم پیار است و مباطد در میسکت و منبر رفادت نهاد و بر عرشه افادت قرار گرفت
ام استجاب این حاجت که یکی از امولات شکانه او بود بطور رسید ابوبکر در دار اختلاف منصب خطابت یافت در عباد
و محبات قرائت خطب بر عهده او جوات رفت گویند توفیق این منصب را سبب آن شد که او را با وزیر رئیس الدار
علی بن حسین بن محمد که بن سلسله معروف است ابواب محالبت متوجع گشت و در حضرت رئیس المومنان مکات و تفرقی
تمام یافت و چندان محل اجتماع و وثوق آمد که وزیر پیر و جابط و قضاتین مقرر داشت که احادیث نبویه را بر نظر ابوبکر
عرضه دارند هر حدیث که او اسناد و اویش تصحیح نماید بر بلا کجایت کند و آنچه را مردود و مجسود و شمار از نقل و نقل
جاموش نشیند اتفاق را در آن ایام مردی از یهود و یحیی و دیر دآمد و مکتوبی ابراز نمود که در خصوص اسقاط خبریه
از یهودان خیر شری از حضرت رسول و صنادید اصحاب آن مسطور بود و دعوی نمود که این عهدیست از رسول الله
که پس از انجام غزوه خیر بر ساکنان انقطاع و یهودان آن حصون رحمت آورده و ایش از این بدین صوبیت خاصه چهار بخش
دازمقر بان بارگاه رسالت و حاضران و کاتب همایون جمعی را بنیخی گواه گرفته که هر یک شهادت خویش به دست خود
ثبت نموده اند و جاتم نهاد و اند اینک این ارقام عالیله از رشحات اقلام علی بن ابیطالب است و این خطوط دیگر از
و دیگر یاران رسول باشد و نیز از شنیدن آن دعوی و دیدن آن وثیقه عظیم دحیرت شد مثل نهفته بر دای ابوبکر باز
کندارد و در عیبت بارورده و تحت و اقد از او استغنا کرد و ابوبکر فحی و خطوط و خواتم آن مکتوب خورد نمود و زمانی در فخر
و تالی فرو شد انگاه سر برداشت و گفت در گذار اقبال رئیس المومنان مستدام با و این مرد بد که هر در جل این قرطاس
طریق تدیس و التباس پیوده بر رسول و اصحاب اندر تدویر و کمر بهتان آورده از زمین بشود که نام کرایشان در
این مکتوب ثبت افتاده و دگواه عادل بر وضع جل آن شهادت دهند تخت معاویه بن ابی سفیان و دیگر سعد بن
ان شهادت معاویه از آن باه است که خرابی خبر در سال پنجم هجرت واقع شد و او در تاریخ آن جهاد هنوز بر این شرکت
بانی بود و در عام فتح که که سال هشتم هجری است مبادت اسلام فاش گشت و آن شهادت سعد از آن روی باشد که او
در ایام احزاب که از غزوه انجند که گویند وفات یافت و او اقد در سال پنجم هجری اتفاق افتاد پس در سال پنجم
این دو کس هیچیک ملازم موکب نبوی نبودند و اینک نام حسود در سلاک شهود این در وقت منطوق است وزیر منبیک
این تقریر شنید خاطر گرفته اشش ایند فخر منبیکت و گفت آفرینها بر تو باد ای ابوبکر و طلیک عین باشد مرا از این تم نگار
خلاص دادی و حلیست این مجذول به نهاد و این کفایت کردی رئیس المومنان آن پس بر مراتب قرب و مقامات پس از کای

ابو بکر خطیب

۲۵۵

قرار گرفته نشود خطابت دار اسلام تمام اوصاف در خود و از اینجا خطیبی هشتم یافت آورده اند که او از مستغیدین
و شاکر دان خویش زیاده رعایت میکرد و در یک راحه و معاش و مدار کات تحصیل و ذخایر رسانید از ابو بکر
لغوی تبریزی نقل است که در زمان آشرف فضل و شهاب علم ابو بکر بعد اسلام وائل شدم و بدین وی آدم چون
حضور رئیس را با نذریه تکمیل درای استعدادت که مراد خاطر بود موافق یافتیم و این خطیب از دست گذار شتم و از
درش پاکشیدم بر یاد او در جمیع کرجی از او باب اشتغال و طالبان کمال ملازم باب و مجاریت او شدم و از تربیت
بر ما یافتیم و نگهنا اند و ختم مراد انوقت در سار و جامع نذر او مندرج بود و روزی در گوشه و شاق خود غریزه بودم و در
مطالعت بر کتاب داشتم که ناگاه دیدم حضرت استاد فزونی من قدم نهاد جستم و تحکیم کردم و شرط پذیرایی بچای
آوردیم همیکه قرار گرفت گفت من زیارت ترا هر روز مشتاق بودم و بر ملاقات پیوسته غیبت می گاشتم و این احوال
ولی از این عوائق پیش می آمد و از این فتنه پس بیانم آنگاه از هر جا سخن را ندیم تا رشته کلام بدین مقام کشید که خطیب
تجدید برادران و پدیده و دستاران در لسان شایع مندرج می شد و در آیه و روایات نبویه و کلمات حکیمان
در آن باب پس بیل ترا و دستا فضاوت و در شده من اشغال آن احادیث و آثار را قلیل تحفه برای تو بدیه آورده ام
تا آنرا در بهای قلم معروض آری این بخت و کاغذی حمید و نیر و دیکت من نهاد و از مجلس پرورن شد چون غده بخشودم
پایضه و دم در میان آن موجود یافتیم ابو بکر گویا هم ابو بکر وقتی بر سیاق سابق بوثاق من در آمد و بجا و حسن و ج
و این چند معادل آن در اسم بر مباطن نهاد که گفت بدین و بر جعفر کاغذی برای ثبت احادیث و ضبط اخبار فراهم کن
خطیب را از صناعت نظم و استقامت طبع نصیبی و از بود و در ترکیب الفاظ و تلیق معانی قدرتی کامل داشت
این اشعار نغز و ابیات عذب از نتایج خاطر اوست

لعمرك ما شجاني برسوم دار	و فتنه به ولا ذکر المعنا
ولا اثل الخيام اراق دمعي	لاجل ذكر عهدي العوا
ولا ملك الهوى يوما قضا	ولا عاصنه فتنه عينا
عرفت فناءه بذوى الصنا	وما يلقون من ذل الهوا
فلم اطعمه ذكركم فذل	لعمري اناس ما يحصى عانا
طلبنا ابا جهم الو دمحضا	سلم العيب بما مؤن اللنا
فلم اعرف من الاخوان الا	نفاقا في النبا عدالتنا
و عالم دهرنا لا خير فيه	يرى صورا و انروق بلا معنا
و وصف جهم هذا فانا ان	اقول سوي فلان او قلا ان

بسیار جوان تو سوگند که من با کتون دل بیا من عشق نیکو نام و از دیدن کار و یاری و یاد آوردن کوی یاری اند و کمین کشیده ام
و پاد و در کار و جهانی بر نشانه خیم و دستی گریه نام و بچگاه فرما کند و ملک عشق ز نام اختیار مرا مالک بنایه و هر دم

أَبُو بَكْرٍ خَطِيبٌ

۲۵۸

وزرا و عساکران با من در انداخت عیان ثبات خاطر من تا حق نتوانست چون کرد و در قیادت و در ششمنی بخیرتسم و از انجاست
برگشتگان بسیار جنگستان بسیار کردم اندیشه بود انجوشین راه ندادم و حق را طبع از خود بریدم و در میان طبقات مردان
دوستی خالص طلب کردم که در انجاست نقش و ای و عیوب پیراسته و لسانی مطر از انجاست و صدق آراسته باشد بسیارستم
و کم یافتم چه کس دعوی اخوت نمود و اینکه باید و معتقد و تامل کردم در دور و نزدیکش سابق یافتم طاعت عصر و پیشوایان مردم
بچشم حقیقت بخیرتسم نشان خوبی در روزی و هیچکدام ندیدم هر یک صورتی بدون منی و ظاهری بر خلاف باطن نظر رسیدند و چرا
ببینم حال کنم و هیچیک اعتبار نایم و کسی را شایسته استناد نفهمم هم از اشارت دست که در انجاست و هر
و نقرات زمانه گفته

لَا تَغْبِطَنَّ أَخَا الدِّينِ وَفِيهَا وَلَا لِلَّذِي وَفَّيْتَ تَحْلِفَ فَرِحًا
فَالَّذِي لَمْ يَسْجُدْ شَيْءٌ فِي عَظْلِهِ وَفَضْلُهُ بَيْنَ الْخَلْقِ قَدْ رُحَا
كَرَّ شَادِبٍ عَلَى فَنِيهِ وَكَوْفِلُهُ يَنْصَافُ بِهِ دُنْيَا

یعنی زنیهار بر اهل دنیا و چند انداز ثروت بدین رفیت عاریت و زخارف چند و زینت بسیار و در بین لذت اندک و در مرد
عاجل رنگت مبر که در و زاشید ای کونا کون و نیز نچای رنج و رنگت بسیار است و تعلبات سرای سنجی در وید و ارباب نظر
پوشیده و مسکونیت چه بسیار کس را شربت اینجی نوشانید که زهر ناکش در او آمیخته و چه بسیار بهادران را علاقه شمشیر چال میا
گویم سرش بدان برید و کشت بر آلود زانی که نیران فتنه او اسکارث بسیار می در واد السلام فیدا آغاز اشتغال داشته
نهاد او بجز خطیب از و دان آتش جهانموز در فیدا و نسبت نتوانست و خود را برای اعیان اسیر دست پاک نکریت تا جرم
آهنگت فرار اختیار نمود و از دیار کهن و موطن دیرین دست بکشید و پای در پنهان کنای نهاده خود را در زوایا و خدای و بیک
متمواری ساخت و از آن کسیر و دار و سیاست نامهار که سایر علما و میکشان او به انکار فکار گشتند نجات یافت تو بهیج بین
اجرا را در می از آن شوق عظیم که از احوال غایب و دیگر کار است شرح و بهم و خلاصه آنرا قدر این الا حقار و الا طاعت غنیت که
ستباب دارم که در تراجم دیگر علما نیز مانند شیخ ابو جعفر طوسی و ابو عبد الله بن قلاب قاضی القضاة دامانی و غیر هم از آن
آنکه استان که نیریت همانا ابو اسحاق از مسلمان بسیار می ملوک سوداگری بود و از بزرگان قشای فارس و ارباب الد و
عضد الله و دینی استیلا نموده در سلک علما و زرخیزش منظم داشت چون نامریات و علائم جلالت از وجات
احوال او وید بود و ملک کنی بود و در بیت و کل دوی هر که عنایت و اتمام مبدول داشتند تا آنکه بحسب قابلیت سرشت
و استعداد نهاد در سیاست کنی و تدبیر لشکر کنی معنای رسیدگی از اکابر امراء و سرنحان و در اختلاف محمود بکشت و از محنت
و فرط اقسام محنت و اشرف کرد و علی بن حسین محمد که او را ابن المسلمه گفتندی و از دیوان خلافت لقب رئیس الرئسائی داشت
و منصب وزارت القانم با مراد چنانکه در خلال این شرح احوال اشارت و حق بود و محنت و در برانیت و شرکت بسیار
رنگت بود و در میان وزیر و امیر خبار و حش و فقور بالا گرفت تا رفته رفته کار بجای کشید که بسیار می سر خود سری پر داشت
و میان طاعت خلیفه لشکرت و از فیدا و مسوا که نیریت و براتین فانیان آتش فدا می فروخت و بسیار قریها موقت

أَبُو بَكْرٍ خَطِيبٌ

۱۵۲

و از اذن دستها برید و بر چنان نام با مراد استمال کرد و شکنج خود مفید نیفتاده بجای در طغیان حبشیان سالنت کرد و
 تا آنکه لشکر با یغیر و دو کشور را بکشد و رایت امارت چنان را فرشت که بر رؤسای عراق و غیر آن پس از القاب خلیفه
 نام او مذکور میگشت خلیفه در قلع و قمع دی بجای راه از عساکر عرب ناپوس گردیده و دنیا چار و نفع او را از سلطان طغرل
 بیک سلجوقی خواستار شد سلطان بموجب فرمان روی بفرموده و چنان بخرامین رسید و چون بخرامین رسید
 و چنان آمدنیشید که مهم ادبی و نسل پادشاهی ذی شوکت و سلطانی قوی دست تمشک نکرد و لاجرم بقصد عمارت
 مستقر بانه علوی از ملک عراق متوجه دیار مصر شد و در ارض رجب اقامت کرد که کمون ضعیف در کتبی درج نموده
 بجای مستقر از سال کرد و مستقر از این حتی خوشوقت شده مشورایالت رجب و طغرا و نیات خویش با خلقی فاجر بر او
 فرستاد و او را بخوبی ادا و دلخوش ساخت و بهیصا ل حبشیان تحریض نمود از آن سوی طغرل یک با عدت و عهد و بی
 و افرجه را اختلاف در آمده جانب شرقی را مغرب ختام ساخت و خطیب در جمعه اول بعد از ستایش خلیفه طغرل یک را گفت
 و بعد از آن وی ملک رحیم را که و ایسین حکمرانی از یوتیان بود نام برد و قهار در آن ایام و این و باش عباد و ترکان سلجوقیه
 بوجبی که در کتب تواریخ مشروح است بکنی عظیم در پیوست و از لشکر بان سلطان جاقی مقتول و کثیری منسوب گشت
 و بسیاری از اوده وی دی تباراج رفت و او خود چنان کمان کرد که که اینده شورش و فساد تحریک و اشتهار ملک رحیم است
 و از هر دی بر قل غارت و دیار فرمان داد و ملک رحیم را از خلیفه طلب کرد خلیفه مرخصی رسل و رسائل در میان انداخت
 و بکنایه و برات دست ملک رحیم اظهار داشت مفید نیفتاد و لاجرم ملک رحیم را با کسان خود همراه ساخته نزد طغرل یک
 فرستاد و همچنین چشم ترکانان بایشان افتاد دست غارت و نهیب در از کرده رسول خلیفه و ملک رحیم و همایان او را
 بجای راه تاراج کردند و طغرل یک حکم نمود تا ملک رحیم را در حبس نگاه داشته و گوشت دولت دیار میخنی در غروب رفت
 و دست قندی باموال و اطفال اتراک بکشد و در حبس الرکوسا که در نهیب تستن بسیار مقتب میبود و در این باب
 برخلاف حمید الکات گذری و نیز طغرل یکت میرفت همیکه رایت دولت و یار را که بشود آل رسول بودند سرگون دید
 و دولت سلجوقیه را بس قوی حال یافت فرصت غنیمت شمرده عوام و اراذل اهل سنت را بر تاراج مردم کمرنج
 که ناما بر نهیب امامیه میرفتند ترغیب نمود و علمای سبز که شعار دیار بود از محمد کرخ برکنده منصب رهاست یا
 فرمان داد و کلیم علی بن خیر العلی را که شیعیان در نماز صبح می گفتند بعبارت الصلوة خیر من التوبه بل ساخت
 و در حبس ساجد و مشاهد اجتماعت که بطراز محمد علی خیر لشیرین رضی الله عنه و من ابی فقه کفر منظر بود این سطر منبر
 و جاقی از قصه خوانان و ماحان را امر کرد که بسیر کوچهای کرخ فضا ل ملاء و طائر با و از لبند بخواهند و این معنی تا بد وقت
 در انخل بوقوع نه پیوسته بود و مع الحظ در قلع و قمع فرق و شاعریه که از استیلا سلطنت نبی بود در دیار عرب و سایر بلاد
 و سیلا داشتند غنیمت کاشت خصوصاً در باره متوطنان کرخ استقامی شده بود که به سواره بر روی تسلط داشتند و در
 و فایع و فن که در میان شیب و ششی می افشا و از آنکه از بسیار میرسانند چنانکه ابو عبید الله بن جلاب را که از کبار علما و امیر
 و از محمد کرخ در باب الطاقی نیست مقتول ساخت و در خانه شیخ ابو جعفر طوسی صاحب تهنیت و استبصار که در آن

ابو بکر خطیب

۲۵۸

فقه عظمی را در فرازش گرفت و بجانب خزانة رفت آنس در انداخت و مقامی کتب وی بسوخت و کرسی مدرس آنفیه را که وقت تعلیم
و اخذت بر آن قرار میگرفت بموازیند و بر آنجا قناعت کرده پای تجسسه و تجزیه بدین پایه رسانید که دست نهب و غارت بشوند امام
و محمد جواد علیهما اسلام کشود و پس از آن اراج اش در آن وقت مقدس پفرخت و متبوع جمعی از بنی بویه و زرا و آن سلسله و قهر
چند کس از آل عباس مانند حفص بن غنیم و محمد بن ابی و مارش زید و میوخت و در مقابل این حرکات عوام شیعین نیز در برابر پی
از قهر اند و معتقد ایان ایشان دست یافتند بموازیند و زیر یکد کوهسار بر اینهمه افعال شیخ و اعمال قبح مسلکین از سر و پشت
و چنان سکا که تربت مبارک کا طین سلام الله علیه بایش کرده بدین منظور آن و امام باپردن آورد و آنچ معتقدی رای سقیم
و عقل ناقص نمواند قرار کند ولی خداوند قهار چنان خشم ویزش بسیار میابد و مسلط ساخت که سزای آن اندیشه رشت و کفر
دیگر که در ای شینش هم بدین سرای دریافت چه در این میان ابراهیم بن ابی و برادر سلطان غفرل بک راه طغیان گرفت و سلطان
از پی دفع وی ملک عراق را بکشد شته جانب مهدان رفت بسیار بی جایگاه در بغداد درآمد و غلبه بر پیشین برادران کرد و در آنجا
مستقر علوی با بسیار سیری همه استان بود پناه برد و رئیس الروم با تاج و جو و اسیر و گرفتار گشت همینکه چشم بسیار سیری بدو
حجابی مدلت و هلاک الامم و هلاک البلاد و هلاک العباد رئیس الروم نکست ایها الاسیر اذا ملکک فامسج و این
از امسال غرب است یعنی چون چشم خیره شدی اورا بتجاسی و از خصیانش در گذر بسیار سیری گفت چرا خود و هر جان کلام
رفار نکردی و بر دیگر کس غالب تا هر جوی خانه ای من بسوختی و اموالم غارت کردی و حریم از پرده و در کشیدی با آنکه تو
از ارباب قلم و اهل دین و عدالت بشمار میرفتی من که مردی از خداوندان شیر و زردی خون اشام باشم چگونه عفو کنم و از آنچ که
چشم و چشم بین فرمان داد تا او را ندانید بسیار بگوشتند و بعدا بهای که ناکون آزاد دادند آنجا اهل کی کرخ را احضار داشته
گفت از آنیکه شما همواره از این دشمن اهل میت رسول ختم خاندان عصمت افراع اذیت و ممانعت میافستید اورا بسا
تا آنجا که میرین غلبه علوی در باب وی در رسد پس حکم داد تا او را اسلخافه را تاراج کردند و چند ان نمایان از او
آباد و اوثاب فاخر و ادانی زرین و خلوف یسین پرده آوردند که محاسب و هم از احصاء آن بجز مغرور بود چون در روزه
چند گذشت بر حسب حکم بسیار سیری رئیس الروم سارا از نص پرده آورد و بر زنی مخمره کان جیه شینی بر قاتش راست کردند
و کلاه ندر سفی بر سرش نهاد و آنرا کوه برشته ی بشانیدند و در جمیع کوی و برزن بغداد بگردانیدند و اینک مجید کرفش
عبور دادند مردم آنجا پیادان آزاد داند که از وی کشیده بودند حیو در رویش می کشند و هر کوه فخش و دشنام لب
می کشوند داد در خلال این احوال آیه قل اللهم مالک المملکات ثوئی المملکات الی آخره لایه بی طاوت می کرد
چون از کردار میدش فایغ شد بسیار سیری حکم نمود تا پوست کادی بر وی پوشانیدند بخو که شاخای کا و بر و طرف سر وی
نمودار بود و بد آنجا ش بد آن کشیدند می معذب بیلای دارنده بود و حرکات مضطربانه میکرد و در دوش مفارقت نمود
و آن آرزوهای رشت بگرد و آنجا بسیار سیری بر کوه شکنج و رنج و هر قسم عقاب و عذاب در باره علما و بقصه دار اسلام
بکار برد قاضی القضاة ابو عبد الله و معافی و امیر سزار و دیار در مصداق و نمود و از او برای تنصیر با عد علوی محبت
گرفت و هم با جمعی دیگر از اعیان فقها و ارکان و شراف متمدن ابو منصور بن یوسف و ابو یحیی بن الزرق و کردی

ابو بکر خلیف

۲۵۱

عزیز منسا و بقایین قدیمت مستقر متوار ساخت چون ابو بکر خلیف از پیش شیر قرار نموده بود و دست نیافت و او را قتل
 عظیم از عباد و بشام که بخت و جندی در شوق قاصت حبه و از آن پس بیده صور استعمال کرد و از آنجا بکربلا رفت و از طرابلس جانب
 حلب گرفت و از آنجا دیگر باره رسید و مراجعت نمود و از تاریخ خروج بسیاری از عباد و در و خطیب با آنجا داد و ده سال
 گذشت بود از آنکه بسیاری بخاک شمشیر خزالین بن ابی بکر خلیف در کافلی التواریخ آورد و چنانکه و پنجاه و نه و شد
 و هم در اصل از عباد و پرون رفت و بیجا شام شمانت در آنجا و ده ناکه نماز کین منزه و سراپا بن سید خجایی با خود
 از اهل محبت و رسیدند و بسیاری را بعد از محلات عظیم گرفته سرش بر داشته و مبعضان فرستادند و ابوالفتح بن ورام را
 با سه فرزند نورالدوله که از اماره ای بودند کسیر نموده و در و ابو بکر خلیف با استلام خیا که تیغ جلال الدین بن خورشید
 در تاریخ منقطع آورده و چهار صد و شصت و دو بود و در این و دوازده سال از همان قرار در اکناف من و اطراف بلدان
 بگذرید و پس از مراجعت عباد و کمال پیش رفته و نماند در حقیقت شهر رمضان از سال چهار صد و شصت و سه و بخور گشت
 و زیاده بر کعبه و در زمی پسماند چون با یکک بسیار و ثروت فراوان داشت و او را هیچ عقب و منلی نبود که پس از وی آن نژاد
 یار بود و لاجرم در مرض موت بوقت خلافت عمر بنی کعبه که در کعبه امیر المؤمنین ترادولت زندگانی یافته و اما ساعت شش
 من نزدیک شده و مشور منزل عمر از منو حال خویش میخوانم و در مدت حیات بسیار قاسن کردم و زیاده و تنگداری نمودم و هشتی از نظام عمر
 بنید و خم ایک نام خود را در و ابره که ششکان می نیم نامی دارم پس شوش و حالتی زیاده و پریشان از آنکه بوقت رحلت من مرا
 فرزند می به دو مان باقی ماند و تنگداری بر بالین من نباشد و از این راه جمع میراث و ترک من بچنگ کاشکان خلافت رود و در چو
 بیت المال سلیمان در آید که هر پاک عقیقه تنی رود که این تمام احوالش نوی را در خدمت نبضه تا تمام اموال را در حیات خود بطول
 دل خواه در غمر و جوه و بر و بگذر و مصارف خیر فقیر کند و بدان طرق که در انتظار هست تنهیم نایه غلبه مکتوب او قرائت نمود
 و بطریق مقصودش توقع کرد که میراث خود در راه که خواصی بر آکند و کن پس ابو بکر تمام اموال و ائصال بر فقرا و احمای
 حدیث منفرق ساخت و جمیع کتب خود بر سلیمان و هفت نمود و تولیت آنها با بر افضل حبیب بن نفیلین کرد و وصیت نمود
 که دیار و جوار مرا بر شرف خانی بجا که سپارند پس در روز و شب بیت و هفتم شریقی لجه آن سال وفات یافت آن فلکان که بر
 زیاده محل شکست و غیرت که ابو بکر خلیف صاحب تاریخ در زمان خود حافظ مشرق بود و ابن عبد الله صاحب کتاب استعجاب
 حافظ مغرب اتفاقا هر دو حافظ در کمال وفات نموده و با تخیل جاز و خطیب از منتر که توب در سه خطامیه داشت عمل دادند
 بر حالتی که از فقها و اصحاب حدیث و عامه خلق آنجوی عظیم در شمش از و عام نموده بودند و از کسانی که خبازان او بودند و شش یک
 یکی ابو اسحق شیرازی بود و در پیشایش جامع آواز بود و شش و بیست و نه که هَذَا الَّذِي كَانَ يَأْتِي بَعْضَ
 دَمُولِ اللَّهِ هَذَا الَّذِي كَانَ يَنْفِي الْكَذِبَ عَنْ حَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ بَعْضُ آيَاتِ
 انکس که عاونه وضع و جعل از احادیث رسول دفع میداد و صفاتی آثار نبوی آورده و اکاذیب و اختلاط حفظی که روح انصاف
 جنازه را از کرم عبور داده در جامع منصور بر زمین نهاده و صفاتی ابو الحسن مسمی بودی نماز گذارد و از آنجا بباب الحری
 مثل دادند اتفاقا احمد بن علی طریشی باشد و قریب من بشرق برای خود حفر نموده بود و علی الله و ام تو بی بکار در کمال

ابوالفرج نصری

۲۶

قادت قرآن می نمود و خوانندش خطیب را در کن قبر پر خوانده و دفن نمایند احمد را و او تسبیح حبت گفت این موضع را از روزگار می
ویران برای خود بنیاد ساختام و سالهای دراز کلام الله مجید در آن ختم نموده ام هرگز بدین کسی در آن رضامندم ابو البرکات اسماعیل بن
ابوسعید مسوقی گوید چون آن خبر رسید درم ابوسعید رسید احمد بخواند و با وی گفت ای شیخ اگر علی الغرض بشیر خود در حیات بود سپه
تو را ابو بکر خطیب برادر اهل شیدیه ای که کام کیم از شافعی حبت بشیر بود و ششست می گفت حاشا که من در مجلس بشیر با لاف
ابو بکر ششست می و تمام بشیر از خطیب نزو بخیر بای گزینی ابوسعید گفت ای احمد که نه ای که او لیث را حد حیات با حال عات یکجاست
همان شرط هرست و پاس ادب که وقت حیات آن و شوح بر خود لازم دانی هم اکنون باید چه عفت منظور داری
اسمیل گفت این سخن در خاطر احمد زیاده موثر افتاد و رسول انقوم اجابت نمود پس خطیب را در آن تربت آاد و دفن کرد و از آنجا
دعای دیگر از خجاست که کاند و مظهر آمد بعضی از مشرارد فات ابو بکر بشیر را و کرد

لا زک تدابیر التالیف هذا خزانة التالیف مکتوبا

یعنی در فن تاریخ همی ریخ بردی و پیوسته کوشش نمودی تا آنکه فوت خود در تاریخ مکتوب گشت و نامت در مکتوب و فیات منقول
آورد و بر قول ابن جوزی بنیادش مصنف است که اسامی بسیاری از آنها بشیر و کتاب تاریخ بنیاد کتاب شرف است
کتاب جامع الاخلاقی الاوای و آداب الناس کتاب الکفایة فی معرفة احوال الملوك کتاب مفتوح المشرق کتاب انوار الاطلاق
کتاب تحف المشاهیر فی الرسم کتاب فی التلخیص کتاب فی الفضل والوصول کتاب التلخیص فی بیان المعانی کتاب التلخیص
کتاب الدلال والاشباه علی صحة العمل بالیمن واثاب کتاب فقه المتقین فی تفسیر التفسیر کتاب الاسماء المبهمة کتاب
الموضع او نام جمیع والتفریق کتاب المؤلف بکلمة المختلف کتاب بیج القواب فی ان تیسر من فقه کتاب المبهمة کتاب
موضع الارباب فی العلوب من الاسماء والالفاظ کتاب القوت کتاب التبعین لاسماء الدلین کتاب من وافی کینیه
اسم ایه کتاب بیج شش کتاب روایة الآباء عن الابی کتاب الرخلة کتاب الرواة عن مالک بن انس کتاب التلخیص
لشافعی من اسنادیه و ارد علی الطاعین لجلیم علیه کتاب التلخیص لمهر المراسیل کتاب اقتضاء العلم الدلیل کتاب القول
فی علم النجوم کتاب روایات اصحابه و التابعین کتاب صلوٰة الشیخ کتاب سند عزم بن همام کتاب التلخیص عن عزم بن همام
کتاب الاجاره للمعدوم و المجهول کتاب التلخیص کتاب روایات التلخیص کتاب التلخیص کتاب التلخیص
و التلخیص علی فضائل الخریف یا قوت حموی در ترجمه صورت و ذیل احوال ابو عبد الله صوری که از شیخ ابو بکر هبت گوید
بعضی از علماء را عقیدت آن است که چون صوری وفات یافت تمام کتب و مولفات او در نزد دخترش بود ابو بکر خطیب
آن کتب را از دختر صوری بخرد و تمام مصنفات خود را از کتب صوری اخذ نمود و آن کتاب تاریخ بنیاد که مطلقا می و مضامین

بجمله از ابو بکر هبت کس را هیچ در آن شرکت حاصل نیست

ابوالفرج نصری الخطیب الشافعی

طیبی ماثر و معاصی فائق بوده صاحب طبقات الاطباء و او را در عدد اطباء شافعیین محدود داشته و در زمره افاضل
آن طبقه طیبه منقول نموده چنانکه ترجمه حال وی نگاشته است کان طیبکمافاضلا بصناعه الطب

ابوالفرج نضائی

۲۹۶ ا

جیدا المعرفه لها حسن العلاج اخلاقی عتیق تاجی رعایت به نقل است و آنرا از آن که صلاح الیه
 بدست بردارت العاصد بانه علوی قیام داشت آن طبیب با ذوق و قاهره و مغزیه طبیعات غبیه و معالجات مرضی
 اشغال میورزید و از حسن مذاقت و جودت مهارت که در معالجات جمیع مرضی از وی بروز و ظهور نمود و زیاده نقل همانا عموم
 مردم کردید و مزیتی تمام او را در رجوع چهاران پدید گشت یکچند بر نیامد و حضرت صلاح الدین نیز بواسطه معنی از ملازمان پات
 مذاقت و ایام مهارتش ظاهر و لایح گشت و آن پس بگاه حروض امراض و بروز سود مزاج از وی استعمال می نمود و در
 هنگام تندرستی تداویر حفظ صحت آن طبیب مطمئن و مستطرب بود و چون دست قضا باط خلاف علویا را در فرودید و
 سلطان صلاح الدین در مملکت مصر و شام رایت مکرانی برافراشت و بر سندها و ستای متقل و مستر گشت و بر طبیب
 مخصوص خویش کرده پسند و هر لحظه بدر و شانش می افزود و بر اعزاز و اکرامش با لفت می نمود یکدیگر در مجالس این
 برتبت معاشرت و موافقت مخصوص شد و لحظه در حضور ملک غفلت از کار و عمل خویش قائل نمی و رزید و در استان سلطنت
 بر اطاعت و رعایات جمیله و شریفات تجرید میور و از امثال خویش تمایز و مستثنی بود بدافسان که یکسکس را آن رتبه و شان
 حاصل نبود بر همین منوال و را مملکت در کار می با سایش و رفاه حال میگذرانید تا در کار سلطنت و زمان عمر سلطان صلاح الدین
 سرآمد و زمان بهام ملک و سلطنت ملک اقتدار یک عزیز تر آمد آن طبیب هر از مصر بخانی قاست و شوق به مملکت انتقال نمود
 و چون ملک فضل که در فضل و کمال و تقیاض معانی قیده داشت و در جودت کلمات و پشامی نمود آن زمان حکومت شام
 متعلق بودی داشت و هم سیر و قانوش این بود که در تحکیم و تعظیم ارباب دانش فضل مرا هم با لفت تقدیم میرسانید و نیز جبه
 از فضلا و اهلاد در حضرتش اجتماع داشتند میل طبع آن طبیب هر را نیز خویش خوانده بمصاحبت و ملازمت خود برگزید و در موارد
 احتیاج به تبدیل مزاج و استعمال امراض بوی رجوع می نمود سعاد آنحال ملک فضل را با مملکت عزیز برادر و متر خود کار یکجا
 کشید و آن مملکت را از ملک فضل انتراع نمود و چنانکه در کتب تواریخ مضبوط است یکچند حکومت صرفه بوی رسید آخر الامر
 ولایت یتیمات تمشش کردید و انا انقضای عمر در آن شهر اساس مکرانی بر پای داشت و آن طبیب هر همچنان بمصاحبت
 و ملازمت ملک فضل میسر بود تا در سنه تسعده و ده هجرت ادراک در گذشت و هم بکس طاعه فون کردید آن طبیب کمال را
 در طب و کتاب بوده یکی از آن در معالجات امراض و اس است و در آن کتاب خوب و شکیار است و ایام جارتا
 بمناصب آن مرض ترکیب کرده و موارد استعمال و قدر شربت هر یک را می نویسد و دیگر کتابی است که آنرا در حفظ صحت
 پرداخته و آن کتاب در تداویر امراض انسان و حیوان که در حفظ صحت بدان سان که در کتب اول سزاوار است در بیان
 دیگر زیاده اهتمام ندارد چه قوت مزاج صبیان و مر ایتین و شبان هر نوع ضرر و منافی از اعراض و امراض و غیره و از این
 وضع میناید و گوید چون از بکول مرد و خشک است و نیز غشی بن شوخیت میشود و حرارت غریزه آقا فائز روی در نقصان است
 باید اندیز ایشان نیز سار و تاپر گرم و تر باشد و هم غشیه خون نخند خصوصاً بجماعت و اس سال ملق در ضرر آن در از بکول
 بیشتر از نقد است چه فون مرکب روح حیوانی است و در سن کبکولت که قوی روی یقینان است آخر از آن اولی است
 و بهترین تیفه و از بکول چشهای معتدله و هشده پیشه است و سحر از جملات قویه و گوید بهترین تدابیر در مزاج کمال است

ابن جوزی واعظ

[illegible]

ابن جوزي أبو الفرج عبد الرحمن بن أبي الحسن علي بن محمد بن علي بن
بن عبد الله بن محلي بن أحمد بن محمد بن جعفر الكوفي بن عبد الله بن قاسم
النضر بن القاسم بن محمد بن عبد الله بن أحمد بن الحسين

تبعش جمال الدین است اندام مبارک بطریق احمد بن حنبل داشته در زمان خود مقصد او مروج آن مذاهب بوده است این کتاب
 كَانَ عَلَامَةً عَصْرِهِ وَإِمَامًا وَفِيهِ فِي الْحَدِيثِ وَصِيَاةُ الْوَعظِ يَاسَنُ أَدْرُوهُ
 كَانَ عَلَامَةً عَصْرِهِ وَإِمَامًا وَفِيهِ فِي أَنْوَاعِ الْعُلُومِ مِنَ التَّفْسِيرِ وَالْحَدِيثِ وَالْفِقْهِ وَالْوَعظِ
 وَالسِّيَرِ وَالنَّوَابِغِ وَالطَّبَبِ در آن خلافت ترشد و راشد و معنی مستجد و متغی ریاپایان بر او
 و بر نه از روزگار انصاری بن نه و نیز او را که کرده است این خلکان گوید مولد این جوزی علی استقریب در سال پانصد و شصت
 یاده هجری بود محمود الدین بخار مخبر بغداد و از این جوزی حکایت کند که گفت میلا و من از روی تحقیق معلوم نمیت دست
 او درم خبر داد که در وفات پدرت که سال پانصد و چهارده اتفاق افتاده است از سنین عزت سه سال گذشته بود و بر
 چون بن رشد و تیز رسید تحصیل علوم و اکتساب معالی را پیش نهاد بهمت خود ساخته و روزگاری مباحث علوم و تدرب
 فنون پزداخت در محضر ابو عبد الله حیاط و عبد الله بن یزید و سقری و ابراهیم بن وینار و زرقانی بقرائن قرآن اشتغال داشت
 و کتاب مغرب و سایر کتب ابراهیم بن ابی القاسم را از ابو منصور پیاوست و ابو بکر و بنوری و احمد بن ابی المعالی حرلی و حسن بن عبد
 منصور که روی و بکر را در فقه نمند نمود و حسن احمد بن حنبل را از پدر سر محمد بن نصر فراکرفت و در تحصیل مناقب ابن حنبل و جامع
 محضر ملک بن عبد الله بن ابی سهل را قلم زد و کتاب ذم ائمه ابراهیم حرلی را بواسطه قرائت ابو الفضل بن عمر از ناظمه

ابن جوزی واعظ

۲۶۳

بنت حین بر جس فغلو به رازی استماع نموده و از سایر مستماع که شرح اسامی هر یک از ایشان سورت طهارت و غیره استماع کرده است
 و در حق و علفاش در قامت افکار و معاصرا اشتها ریانت گویند و عهد صباوت بپورده در مجالس و عاظم حاضر شدی و از نهنگان
 استقامت نمودی و با وجود صغر سن در مخزن اسب برزاق تعاقبتی و از مضایح و سوا عطف سخن راندی خود گوید در سال پانصد و پست
 ابرو القاسم علی بن علی اهری و اعظم و اردو بقید او شد و من در آن سال چندان صغیر و خورد سال بودم که رفتار و حرکت بر من
 سخت بود پس مرا در آغوش گرفته بختبرش حمل دادند و باره من زیاده عطف آورد و جواره از لباسهای خود بر من پوشانید
 و فضولی از منو اعظم بر من تلقین نمود و من در آن سن تمامت آنها در خاطر ضبط کردم بعد از آنکه می که در آن بده تربیت عزم
 جیل کرد و در روز ارتحال برای توبیع مردان بر پشت و قریب پنجاه هزار نفر بروی جمع شدند پس در آنجای مرا بخواند و بفرمود
 تا بنشینم و کردم و با حضور وی از آنکه در خاطر من جای داده بودم نظمی کردم که سستی تخمین و آفرینش هم با آنکه از آن سستی عیبت
 اشتغال جست و می پس در از در مجلس او اکسن را غوغی و قیاق خطاب و نکات و عظم پاموخت و در تاریخ منظم کرد و چون
 را غوغی را رسم و دیدن آن بود که روزی در جامع منصور قبل از نماز برای فادت و تدریس می نشست و پس از ادا و نضیه
 بر عفت برینخواست و روزی شنبه در باب عبیره و نزد قبر معروف کفری بخیال کافیه و طالب عالییه مشغول میشد در سنه پانصد
 بیست و هفت که او احسن از این سرای فانی دولت کرد و با ستعواب کردی از آن فاضل و امثال آن سرزمین ابو علی را از این بزم
 در مقام او پانصد تا خود با القاء آن رسوم و احوال آن علوم طارنت جوید و چون من زیاده خورد سال بودم مردان سال
 ملائق آن منصب قابل آن مطلب ندانست آن مقام را از من مضایقت کردند پس از چندی روزی بمجلس وزیر شرف آمد
 او شیردان بن خالد کاشانی در آمد من فصل مشی از دخط بروی القاء نمودم مرا باز او تحسین نمود اذن داد که روزی در جامع
 منصور بمباراقا حسیه تنگم کنم در روز اول مجلس از آنکه بر نهادن شون بود از آن پس در باب عبیره و نزد قبر معروف
 تنگم نمودم و جمیعت بسیار در مجلس حاضر میشدند مع القعه در عهد خلافت الترشید بانه و الراشد بانه و المعتضی با مراد
 از دوا بای غولی و کنایه سیری بردم و در نزد معتز بن حضرت و محرمان خدمت از من نامی نبود و چون المعتضی بانه در گذشت
 نیران فرزندش المستجد بانه که بعد از وی خلیفه بود و بساط تغزیت بکثرت خود برسم مقرر شد روزی در آن بزم غریب نشست تا
 مردان تغزیت و قیلت در می آمدند پس مقرر کرد و اما حاضر کردند و کوی بنیادند و بفرمود تا من بر بنده از آن جای که نشتم
 در آن سه روز بمنحان عبرت آیزد مضایح تلیت انجیز می تنگم نمودم و پس از انجام مراسم تغزیت بجهش فاعز مرا مقرر فرمود
 و مقرر کرد که روزی در جامع منصور بر عفت سخن گویم روز شنبه بیست و ششم ریح الثانی در مقام مقرر حاضر گشته بر عفت بیستم
 صبت سخن و آواز و عظم من چندان شکر گشت که در اندک زمان علی التقریب و همچنین پانزده هزار نفر بستم با عظم
 حاضر میشدند اتفاقا در آن زمان بدو اعیان نقیایه که وی در حیدریت و خلاف آغاز کرده و من بجمایت شرع قویم با ایشان
 در مجالس عده به نزاع برخاستم تا ما بر این وجه از قیاس فضل الهی بیش ترا غنیمت کرده غالب آدم در شب بکشته و دوازدهم
 جمادی الآخره از سنه پانصد و شصت بجزیه با اصحاب خود در سطح با مخته بودم در عالم رویا دیدم که خود در سدرای زیر عیون
 یکی بن بره و بن محمد بن عبیر و منجلی حاضر و با او صحبت میکردم ناگاه مردی با عریه که نامی نیکان دلی محابا بمجلس در آمد

ابن جوزی واعظ

۲۶۲

و پدر گشت آن حرب را چندیست و زیر فردا و در خون فاشند فراره بخشش نمود و آن شاه بخشتری طلانی دیدم که بر زمین افتاد و او را بر دوشم
و بهی مشغول بودم که عادی در آید فاقم بر وی تسلیم کنم در خلال آن احوال آشفته حال از خواب بیدار شدم و جری بر اصحاب با کفرتم نزد
قصه رویای بیان نرسیده بود که مردی در آمد و گفت که وزیر وفات نموده بر جناحی که در پیشین در محبت وزیر بودند زیاده انگار آورد
چند لحظه گذشت که آن خبر بجنب پیوست از وقوع آن فاجعه استفسار رفت گفتند دوش در هنگام حرم عارضه آبی و متوجع بوی دست از
نظر با عیاد و طینان ابن رشاد طیب را خواسته استعلاج نمود و ابن رشاد طر بخت طینت و دایمی بسم امین بر وی پاشا اند
فی الحال در گذشت با تجمه بر خواسته میرای وزیر در آمدم پیش را چون نظر بر من افتاد گفت تمییل وزیر با وجود تو یکس را نشاء
ایها السوء تمییل را بهیجا کشتم تمییل پر و ختم چون شش بر کفرتم که آب زیر بغلش زد که در فاقم طلانی که در دست داشت بر زمین افتاد
از شدت آن حالت و تذکره زیاده و در بخت شدم و نیز در منظم گوید مرجان که یکی از خدمت بزم خلافت بود بطریق شافیه بچه
مورع و حبیب بود و از روی تعصب همواره در اذیت و آزار خاند که شش سیکر دستیار باره من زیاده از دیگران مخاصمت امعاء
چونود چنانچه بعد از فوت وزیر با من طریق خصومت پیمود و در حضرت خلافت از من نفیست کرد و سعایت بروی گفت بسیار رو
از گناههای وزیر بود و بیت نزد ابن جوزی بوده است و اکنون بمقام انگار بر آمده آمار از خلیفه مخفی داشته خلیفه بر آن
قول و قی نهاده بلکه گفت آنچه کنی محال پسند ام زیرا که اگر حکیم که ازال ثروت و غنی بود بد و ازار و در نزد ابن جوزی از دنیا
بازد ابن جوزی آنرا هیچ خورف نکرد و مارا از آن دانیز نگاه ساخت مع آنکه در جان و در تعصب مشابه بود که کنی را که در
در گناه برای خاند بنابر کرد و ابن طایح جنلی را با نیت آن مکان مقرر داشته بود و چون آن خلیفه در اندام و اندام آن
افتد ام نمود با جبار متواتره مرا خبر دادند که مرجان سیکوید غرض کلی و مقصود اصلی آن است که اساس نه مباحث
جنبل را چنان ویران کنم که از آن طریق اسم و رسمی در صفحه و در کار نماند چون شد آن تعصب زبانه کشید و آنچه بر زبان پر
بوقوع بپیوست اطفا آن نادر از اسباب محبت الهی درخواست کرده تعقیل خدا می پناهییم از لطف عیم الهی چندی گذشت
که مرجان در گذشت یکی از صلحا گوید پس از فوت مرجان در عالم واقعه دیدم که دو نفر او را که گشت گشتان کشاش میروند
از صورت حال پرسیدم گفتند ویرا بجانب دو مرغی بر بند سبب خواستم گفته محض عدوت ابن جوزی است چون استیحه
اتصال نشاد کرد و خلافت استیضی پو داده و مسلم گشت بر رسم مقرر شده روز برای پر شست مردمان از هر که ده دست
بر نیت و تسلیم می آمدند ابن جوزی را بفرموده بر بزرگوار تعاجبت بر بخت شافیه و ضایح کافیه سخن کرد و روزی که سینه
جنازه پدر را بر دوش سحر حمل دادی که دوی از علما را بر نیت عنایت اختصاص داده نزد هر یک مصحفی بر رسم هدیه نه ساد من طلب
مصحفی که در نهایت خوبی بود و نزد ابن جوزی او سال کرد و در منظم گوید که در بیت و دوم شهر محرم از نه پانصد و شصت و هفت
بجایه بر من مصحفی رسانیدند ازین اقبال و قرا اقبال خلیفه نام عاصد علوی از صفی خطیب افتاد و در دیار مصر خطبه و کلام
بنام مصنفی ضیاء فروغ یافت بعد از وصول بخیر ابو سعید بن امی عمره و در آنکه کثیر از واقعه بود و بخلع فاخره و مزید اختصاص
نیز اذن و بهم فرموده دار السلام را آفرین کنند و مردمان بشارت می کردند از استیاع انجیر اتباع نبی العباس زیاده
سرور و اشباع علویان پس طول و تلکین شدند و من در آن عیش غیبه و جشن سعید نغذ با کاه خلافت دارمغان حضور مصحفی

ابن جوزی واعظ

۲۶۵

بنو لقی برین و مفتی طریقت صلاح دانسته کتاب لغت علی معصوم تصنیف کرده از عرض خلافت بگذرانیدم زیاد و مستحسن بطبع نهاد
و بی مورد الطاف و انعام آیدم و بهم او که در یکی از جماعات محمد طوسی و اعظم در آجیه تبریز مسعود و نمود و سخنهای زبان را در سنجید
آن که عبدالرحمن بن عجم با وجود ولایت امیر المومنین علی بن ابی طالب در عداد کفار معدود نباشد و عتقاد آن کفار زشت یکبار
از جای برخاسته بروی هجوم آور شدند و از خبر بزرگ آوردند و با هر دو سنگ و کلج او را در میان گرفتند و اعظم فرار کرد و خود را
برای خویش رسانیده متحصن گردید و روزی که کوفت و غم بنام او بود اصحابش بجایگاه مقرر گردادند و برسم سهو و غفلت
بجتر و مردان اجتماع و از دو حامی نموده سنگ و کلج بسیار و شیشه های نفت فراهم و آتش کرده که چون و اعظم در آن پیشکش
گند جسدش میوزاند و اعظم از آن واقعه آگاه شده و پرده اختانزیت و در آن مجلس حاضر نموده با جری قوت
علاف رسانیدند و قریع بیخ و حکم الیک بر مع و عاقل و نهی موعظت رقم شد و بهم بر این سوال روزگاری سپانید تا آنکه
خلیفه محترم مصالح و خیر و مراد هم کلیه بر سه طایفه عاطفت آورده و حضرت داد که است نفر از زمره شافیه و خلیفه حبشیه و غفلت
بر فرموده کنند پس نه از فرقه حبشیه معتقد کرد و هم و کس از شافیه و خلیفه اشخص داشتند تا بر غفلت اشتغال جوید
ولی بر نامه نفر اصدی و موعظت ناذون نموده و نیز گوید مراد هم و برین این بود که هر روز در شهر آیتی چند از احکام الهیه
میخواندیم پس تفسیر آن آیات و توضیح آن مشکلات پرداخته و تفسیر حکامات و مشابهاً بمطالعه میکردم سالی چند
بر این سوال میبگذرانیدم و در روز شنبه بعد از جمعه و ای الا فری از سنسپا مضد و نهقا و بجزیه تغیر با فرسید منت خدا
که گفت این رفیق بر من از رانی داشت و بدین موهبت مخصوص فرمود که کوشی نشیند از نزد و ندلی است و آن ناگه و نا
در هر کلام الله مجید را از ناختمان تا بر خواند و حق تعالی را ادا کند و اکنون با عاوت تفسیر مبارک است چه اکثری از آیات
شریفه را بر خوانده و تفسیر نموده ام چه در کار و دالقه القوه المین فاروقا است که مرابرا تمام مقصود و انجام نامول رفیق
در شهر رمضان از سنسپا مضد و نهقا یک بجزیه کرد و ای از دافض مبت محابه که مبتد و در باره ایشان بنا نهاد و او
لب کشود و محاسب مخزن و قایع را بر دافض و در این بعضی حضرت خلیفه بر ساسیند و از عواقب آن امر استنباط
زیاد و سخن را در صلاح وقت را در آن دید که از طرف خلافت جانب این جوزی را رعایت و حمایت کرده تا در اطلاف
ناظره فساد و اصلاح عبادی یعنی مرعی دارد و پس خلیفه با استصواب صاحب مخزن بر یعنی بیخ و فرمانی حکم نبوت
ایا بر آنکه این جوزی بر نوح که مصالح دانده دفع فساد را اقدام نماید این جوزی گوید بعد از وصول فرمان و حصول اطلاف
در جامع تبریز آمد و مردمان را گفتیم که کفار و انجارات و اقوال زشت را که در اقصای صحابه کبار و خلفای راشدین بیان
آورده اند بیع امیر المومنین علیه السلام بر من مقرر داشته که هر کس فاسد را که بر سر ایشان در گذارم اینک عموم مستعین را اعلام میدهم
که بر حسب حکم خلیفه بایستی مواظبت و مراقبت جوید تا آنکه هر یک از عوام و خواص بر آن کردار ناپسندیده ام کند و از آن
گفتار و انجارات کلامی گوید مرا آگاه سازید تا سراسر ای عوام و بر آن نام و بحسب توبه ایشان را بنده قسم و خاص را بیخ
موعظت و نفی مذهب سیاست غایم بعد از شوع آن خبر و انتشار این اعلام و اعلان و دافض از انجارات و فساد و در
شعبه میت و نه رمضان از سال پانصد و نهقا و چهار صاحب مخزن و مخفی مرتب داشته که وی از قضا و فضلا و اکابر

ابن جوزی واعظ

۲۶۶

واسطه را دعوت کرد و در آن مجلس که رآند و از هر باطن بیان داشتند و آن شمارشته سخن بمنجی پوست که این نبدادی نیکه گفت
چون غایب با امیر المومنین علی بن ابیطالب آثار خصوصت خلافت کرده و لاجرم در زمره غیابه و خوانج خواهد بود صاحب مخزن
براستی گفت فی الحال او را از مجلس کشید مجلس بودند و چند کس بر یکاشت تا او را در زندگانه انداختند سپس صورت مجلس
بخلیفه یکاشت بنا دین و تعزیرش توقع در رسیدن پس صاحب مخزن قهقار حاضر ساخته با ایشان در میان آورد که هرگاه
چنین قاعده بر خطای خود اعتراف آورد آیا تعزیرش ساقط تواند بود این نبدادی تن بخلائی خویش نداده و کسی بر اثبات
دعوی خود بر امین و حج اقامت مینمود و حاضران و بعضی در آن سخن پیرانند این جوزی گوید من گفتم چنین شخص در جهان خطا
معدود است چه او را در اجبار و سیر معرفت و جتنی نیست پنداشته است که غایب خود غفلت نموده و ضلالت بوده و خود محض غفلت
باطنی مرتعی آغاز مخالفت کرد و در این عقیدت بخاطر غفله و دانسته که منهای فریقین نایره مرستعلی ساخته و غایب را هیچچیز
در آن امر دخل نبوده اگر چه او را در اجبار و آثار در رب قبیح می بود با او هم عقیدت میجویم الغرض تعزیر چنین شخص این است
که در محضر انجاست بر خطای خود اقرار کند و از حقیقت خویش درگذرد و چون چنین کند بایستی از عرش اغماض نموده
دست از تعزیرش بدارند چون مقالات من مبعی خلیفه رسید زیاده پسندیده افتاد بفرمود که انچه این جور است
بر آن فتوی داد و معمول دارند و هم او را مقرر نموده که پس بر جان قول شیخ معاودت نماید و اگر حسین کند او را را
داند در در پنجه نیم جبار نه پانصد و هشتاد و چهار المستثنی بملیکه در استماع مواعظ نشستی قرار گرفت و من بر مقرر
بر فراز منبر جای که رفتم بر مواعظ و نصایح لب کشویم و خلیفه از منظره بر من نظر میکرد و سخنان می شنید پس طریق مواعظت
وضیحت پیش گرفته چنانچه باید و شاید سخن گفتم و در مواعظ امیر المومنین رشته کلام بجای پیوست که داستان شنیده
مناسب آمد گفتم وقتی از اوقات هرون الرشید شنیدم که از اهل طاعه و عاقل بود و چون از او بفرمود مرا مواعظت کن گفت
یا امیر المومنین کسی که در دنیا پیمانکند تا در آخرت ایمین بشوی بهتر از کسی است که در دنیا نوبیت دهد تا در عقبی پیمانکند
رسید گفتم این مختصر را مطلق کن این مجلس را منحل بنا گفت آن کسی که از عیبات و احوال قیامت ترا خائف سازد
و گوید خوف و حشمت الهی پیشم خود سازد بجهت آنکه در روز قیامت اگر ترا بوقت پادارند و از برای حساب پادارند و از آن رها
و کرده که بار عاید آشته مواخذت کنند و اعمال ترا میزان عمل بجهت و سزای گناهانت را در کمات نه چندان کس ترا
ناحق و سبک تر است از کسی که برای ترضیه خاطر خوشنودی تو بر ترهات و اکاذیب لب کشاید و گوید خداوند غفار
اتقرب و خوشایند از آن دوستمین رسول الله را بر معاصی مواخذت نگیرد و ایش ترا در معرض حساب یابد و در رسید
چون این کلمات شنید از خوف و بیم چندان کجوبیت که حاضران بر عاقل رفت آوردند این جوزی گوید انگاه بجانب
المستثنی باند متوجه شده گفتم یا امیر المومنین اگر مصالح راحت سوز و مواعظ عبرت آموز که در خاطر دارم باز گویم
بر خود خائف و هراسان باشم و هرگاه خاموش نشسته لب فرو بندم بر عاقبت امر خلیفه پناک و ترسان که دم و
یا تقصای محبت خیر صلاح خلیفه بر رعایت احوال خود خستیار کرده شرط مواعظت بجای آورم و حق نیت است
و از هیچ پذیرد انکم بعد از انجام آن امر و اتمام آن سخن از مغز بر آورده مبرای رفتم اسم او گوید در یوم عاشورا

ابن جوزی واعظ

۲۶۷

تحت نظر د. ب. ابدر بر بنز رشک کرم و کثرت مرگ و فتنه خلافت حاضر میوم مروض میباشم که یا امیرالمومنین خداوند عز و جل
با کفخی بالذات است و اسلحه تو بی حاج نیست ترا خوشنود خواسته و از هر نعمت ترا و خوش است و خوشتر آنکه تو هم که سرای
اصحابی و در هر چیز با دنیا و دین مندی رضای او را از دست نداده قدر این نعمت شناسی و در سر و سپاس از انبیا و صوفی و از اول
بانی سپاه تمام بر امیرالمومنین زیاد و شرافت او پس از انقضاء مجلس صدقات بسیار بر فقراء و مساکین انفاق کرد و مجوسین را
از قید و بند آزاد نمود و یا فنی حکایت کند که وقتی مستغنی بالله حلیف بر مجاسی از مجوسین خود سخت غضب کرد و بر آن
غریب شد که او را در قید شکنج و عذاب آید و در آن شخص از کنون خاطر حلیف مستغنی کرد و از او اسلام فرار کرده و در راه
اشخاصی گشت که ایشان مستغنی بالله هر چند او را طلب کردند نیافتند صورت باجری برض رسایند حلیف ازین
زیاده خوشین کرد و فرمان داد تا برادرش را گرفته بمحاربت و بی اعتدالی بسبب خطیری از او گرفتند و در راه که وند
پس شخص که خود بجای برادر خواست داده بود بنزد این جوزی آمد و بشیخ باجری حکم کرد و از نظم اخذ فرات نظم نمود این
گفت چون مجلس عظمی شکل یابد تو نزد آن مجلس حاضر شو و چون از مرعفت و اخذت ایام برخیز و راست که سازه و اسماح کلا
بمان آرم شاید به آن سبب حلیف بر وقت آورد و بزود احوالت فرمان دهد و در نامه دیگر این جوزی بر میآید بجا دست مقرر
بر وقت پرداخت و حلیف نیز بر رسم مقرر و در راه پرده حاضر بود چون مرعفت پایان رسانید آن شخص نظم پای است
این جوزی چون او را بدید در مقام تعریف برآمد و گفت که چنین کس را مؤاخذهت و عاقبت و آنچه نظم و عدول
از وی گرفته اند بایستی بدست و در اندک آن بر حلیف لازم است که بفرمانید آنچه ناخود در مشت اند بوی باز رساند
پس این آیات بشا و کرد

فَفِي تَمَّ خَيْرِي بِأَمْسَادٍ مَذْنِبِ الظُّرْفِ أَنْ تَلْفَ الْفُؤَادِ
وَأَيَّ حَيْثُ حَكَمْتَ إِذَا مَا جَنَى زَيْدٌ بِهِ عَمْرٍو يُعْشَادُ
بَعَادَ حَذِّكُمْ فَيَزِيدُ حُسْنًا وَقَدْ يَشْكُ الْفَتَى عَالِمُ الْعَادِ

حاصل معنی آنکه ای ساه و می آرم کرم و در است این بی اعتدالی آگاه سازه که از چهر روی بکنایه دیدگان و در ارقید پاک آرم
این داوری نیست که ارم خیر است که بر جنایت زید و عمر و انصاف کنند حدیث و دست هر چه مکرر شود و احادیث پذیرد
در معنی ناشتاق نیکتر و خوشتر آید چه با پشایند که در نظر حق و پندیده آید چون آیات مسجع حلیف شد زیاد و مطبوع
آید از راه مکرر حکم داد که اموال او را بوی بسیارند مع العقه صاحب کمال التواضع که یابد ابرار النج بن جوزی بر رسم
چنین بود که در حق شیخ و اکابر زبان طعن و قدح کشود و برافش و افافم تسبیح و انکار آرد و دایم ایشان را
از جراحات لسان آلوده خاطر ساختی و خود نیز بنیابت لسان آزار میآید و گنجینه دیده است و روز کار و در قید
و مصب بوده است چنانچه یا فنی در شیخ حوادث سال پانصد و نود و پنج هجری از دینی حکایت کند که در این سال
ابرار النج بن جوزی را به انچه حال قید و بند از شداد مصب خلاص و از محبس واسطه رها شد و مردمان طافان
کردند یا فنی گوید داهی سبب حبس را پان کرده است ولی من خود از موثقین استماع نمودم که همیشه آن بود

ابن جوزی واعظ

۲۶۸

که در باب محمد بن عبد القادر جیلانی نشانیت لب می کشود و خاطرش را وطن و وطنی رنج میداشت از انیزوی
 روزگاری او را مجرب استند باجمعه ابن جوزی در خورده گیری و فقیهه جوئی بر خورد و کمان لقبانیک کرد چنانکه در میان
 ابو حامد غزالی فضل شبی آورده است در شرح حوادث سنه پانصد و پنجاه هجری که سال وفات غزالی است
 پس از شرح احوال او گوید که ابو حامد را کتایت موسوم باجاء العلوم و در آن کتاب بقانون فقه و اساس شرع
 از دست برادر و طریق و رسوم صوفیه مسلک داشته چنانچه در مقام ارشاد و تعلیم سرشدین کجایت کند که مردی بافت
 و مجاهدات نفسانیه را وجه محنت ساخته بود و روزی بحکم درآمده به هنگام خروج جابرهای شخصی را مبرقت برداشت
 و در زیر لباسهای خود پوشید و آهنگت پریدن شدن کرد مردی از اهل قیام از آن کردار رشت مستحقر کردید مردم را
 تا کسی دادنی اسحال او را دستگیر کرده جابه از وی باز گرفتند و با انیزوی بنو قیام با پیغمبر خاص و عام هشتم را یافت و آن
 ظامتها و سرزنشها که از خلق دیدی و شنیدی بمقامات عالیه ارتقا حجت ابن جوزی گوید هر دو امانید اند که ذکر
 امثال این حکایات در مقام ارشاد و تبیین است و بایستی چنین ساری که در چنان محل جرات سرفتن و رزید و قیاس
 عبرت دیگران نمایند و نیز مسلم را شایسته نیست که مصدر فحش شیخ شود تا بدان سبب مردمان در حق او سخنان رشت
 گویند از انیزوی خود را در کلمات و معاصی انکند و نظایر اینگونه حکایات در آن کتاب بسیار است که ذکر آنها
 مناسب مقام نیست من خود تمام غلط و ادبام این کتاب را القاطع نموده و رکت محبوس بر دهنم و آنرا با اعلام
 الاجیا و با غلط الاجیا نام نهاده ام و هم در کتاب غیثیس طیس بر بعضی از آنها اشارت کرده ام این جوزی گوید
 ابو حامد غزالی از قلت تبع و عدم تصحیح مرقی تمام و بصیرتی کامل در احادیث و اخبار نه داشته و صحیح را از تفصیل
 از موثق میشناخته از انیزوی در مؤلفات خود دیکثری از اخبار موضوعه و بسیاری از احادیث مجعوله را آورده
 و محل اعتماد خویش دانسته مؤید آنکه کتابی بنام المستظهر بالله غیاسی تألیف کرده و در آن کتاب بر کرده و با طبع
 اعتراضات و ایرادات وارد نموده و در آخر آن کتاب شریفه از مواضع غلطها ذکر کرده و تنجیه گوید و فی تلخیص
 عبد الملك بنزاد الی حازم بنیام و او که از افطار مخصوص و مارا خیزی بفرست ابو حازم قدری از سیوس بردارد
 که محض افطار خویش مینماید بود برای سلیمان مفرستاد پس سلیمان سه روز روزه داشت و در روز پنجم
 بدان سیوس روزه بگذرد و در همان شب با جمعه بر خوش مباشرت حبت از آن نعمه حلال لطفه عبد العزيز بن
 و چون عبد العزيز بر جو داد و انسن طعولیت و صبادت بگذشت و مرا این شد زنی اختیار کرد و در از وی
 متولد گشت ابن جوزی گوید این روایت که ابو حامد آورده است از منج صواب پرور است چه عمر بیغم سلیمان
 نه پسر زاده سلیمان و انکس که تعداد اخبار و مصراف احادیث است با مثال این روایات هر کز لب کشا
 و آنها را محل اعتماد نشاند ستور فغان از جمله انکار با که ابن جوزی در محل و موقع ایراد کرده است قبح
 و اعتراضاتی است که بر عبد الغیث وارد آورده و تفصیل این احوال آنکه عبد الغیث بن زهر نبادی که از ان
 حنا ب است کتابی در فضایل یزید بن معاویه تألیف کرده و در آن کتاب از مناقب یزید بنی چند ایراد نموده

ابن جوزی واعظ

۲۶۹

و هم بر کفائی که لعن نرید یا مباح و جایز بشمارد قطع زده است ابو الفیض بن جوزی در رد آن مقالات کتابی
تصنیف کرده و آنرا کتاب الرد علی المنتصب العیند المانع عن فم نرید نام نهاده و در آن کتاب بر رد عبد العزیز
بسی مبالغت و اصرار آورده و بر طبق دعای خود با قوال محمد بن عامر استدلال حبس و بعضی از آنرا در این کتاب
در یاد کنیم که نرید سبلی از من رسید که در حق نرید بن معویه چگونگی کفتم افعال قبیح و آثام کبیره که اندا و بوقوع میوت
برسد عاقبت چمنان اعمالش گواهی دهد گفت آیا بر لعنش اجازت دهی کفتم خداوند آن تقوی و ارباب
و رع که در عداد علمای کبار باشند لعنش مباح شمارند چنانکه احمد بن حنبل شری آورده است که آنرا ابراجازت
لعن بسی عزیمت و زیادت است و از چنانچه بکسی حکایت شده که گفت در باب نرید از احمد بن حنبل سوال کردم
گفت نرید آن ناکس که کثرتش بکثرت کتب شد کفتم اعمالیکه در کتاب در نرید چه بوده است گفت رعایت حرمت حریم
رسول الله صلی الله علیه و آله از دوست داده به بن و تاراج آن بلذه مبارکه پای نهاد کفتم آیا روایاتش
متحد وانی و ما را بمقتل مرویات او اجازت بخشی گفت حاسا و کلا هیچ مسلم را روا نیست که اندا و حدیثی روا بکشد
و نفعی ابی بعلی بن مسعود که کتاب معتد خود از مصالح بن احمد بن حنبل روایت کند که گفت وقتی با پدرم میان آوردم
که تقوی در باره ما اعتقاد کرده اند که از جمله موالیان و دوستان داران نرید بن معاویه یا ششم چون پدرم این سخن
از من شنیدند زیاده بر آشفست و گفت ای پسرک من آن کس که بجلد یا ن سختی و ارسته است هر که نفعی خاطر
نرنگن موالات نرید کند رسا و کفتم من چه رسا تو خود او را لعن کنی گفت ای پسرک من هرگز نرید اندامم که اید را
لعن کرده باشم ای پسران چه روی لعن کنی آن کسی را که خدای عز و جود در فرقان مجید خود او را لعنت کرده کفتم
در کدام موضع از کتاب الله است گفت در این آیه که میریاید قُلْ لَعْنَةُ اللَّهِ الْفَاسِقِينَ إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الْفَاسِقِينَ
یَعْنِی از شما متوقع چنین است که چون بر منصب حکومت و امارت ستم شوید و متولی امر مردمان آئینه از روی
کبر و تجر در زمین طریق ضلالت و پیروی از حد و رشوت کنید و غوغا بناتجی بر نرید و قطع رحم نماید آن کرده و مفید کسان
باشند که خدا تعالی تا آنرا از رحمت خود رانده و دور ساخته و ایشانرا محیة فظ و غار و انکار بحال خود که داشته
و نظر لطف از ایشان باز گرفته از انزوی از استماع کلام حق اعراض نموده اند و طریق هدایت از نظر مباهات انداخته
پس نه سخن صواب معنا کنند و نه راه حق منظور میدارند پس احمد بن حنبل گفت ای پسر آیا کدام ضلالت عظیم تر
و بزرگتر از قتل حسین علیه السلام است و هرگاه کسی از راه اعراض گوید که میریاید فاسق عظیم الخ در شان منافق
از یهود و نازل است و مثال سیدین نیست جواب گوئیم که این تغییر از معانی ابن سلیمان منقول است و عامر
محمد بن مامنه بخاری و دیگران و مسند دین و در آنجا و دیگران بر کذب او اجماع کرده اند و احمد
در سند خود از حضرت نبوی روایت کند که فرموده من اخاف اهل المدينة ظمنا لخافة الله و علیه
لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةُ وَالنَّاسُ أَجْمَعِينَ لَا يُقْبِلُ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ صَرْفًا وَلَا عَنَدًا

ابن جوزی و اعط

۲۷۰

یعنی مرا نکس از روی نفهم و عددان اهل بیت را در هر کس انکند خدا تعالی در موقت قیامت او را در ورطه بیسم دخولت اندازد و خدا تعالی و ملائکه و تمام مردمان او را لعنت کنند و توبه پیش او در ج قبول ساقط است و تمام قرائل و خرائض او از اوج اعتبار باطل خواهد بود و سپس از نقل اقوال محدثین خود گوید شکفتی کبر و جبرت میا را از اینکه ابن زیاد با حسین بن علی طریق معاقبت پیمود و عمر بن سعد و شمر و سنان را بر قتل آنجناب لیر نمود تا او را شهید کردند و سر بریدند و نزد ابن زیاد بردند بلکه شکفت و جبرت از آن است که نزدیک بنی هاشم و حسین بن علی را معاودت و یاری نمود و در فساد که آل رسول انکبار آفتاب شتران سوار کردند با سیری ایشان را به دست بردند و قسم این کردند که اگر نه انبار سبی محفل جبرت و شکفتی است که در مجلس خود بختیزه که در دست داشت ثایای خود رسید ضیای آنحضرت را مستروح کرد و شکفت از آنکه اینجا میکهد مرد شامی فاطمه بنت امحسین را بختیازی طلب کرد و نیزه را میکند نمود که تسلیم نماید و گفت مرا رسد که شما را برسم کینه زنی بردن خشم پوشیده ماند ذیل این روایت این است و فیکه آنزد ساسی آن منوال قبح را فرمود جناب ام کلثوم بر بختی که در تفسیر توفی مرکب این عمل شوی نیزه گفت از چه روی بخشیدن نتوانم اگر خواستیم فرمودند میتوانی در صورتیکه از دین قسم خارج شوی نیزه ساکت شد محیی الدین ابن را دلیل حکیم آورد و میگوید مجتهد خطی بوده بر او باکی نیست انقض از هرگاه از خدا و ذان اخصاف و مردود و اداری چونند بر این بجای باشد که در باره جان قائل بلفظ فقط اقتضای جستن از این اخصاف کمیش مردودت پروردن است و نیزه آن نکس است که به کاسیکه بر سر طرزد او بود با نشان ایشان بر تیشی شکفتی که حرفی

لَيْسَ أَشْيَاخُ بِدُرِّ سَمَاءٍ
تَجَّوَّجَ الْخَرْجُ مِنْ دِفْعِ الْأَلِيلِ
فَاقْلُوا وَأَسْكُمُوا فَرِحًا
فَمَا لَوْلَا يَا نَزِيدُ لَا تَنْكَلُ

و هر کس از جوهر دانش بهری یافته است داند که آن گفتار شیخ و آن کردار قبح بر خوارج روا نباشد تا ندیدیم بعضی چه رسد زیرا که هرگاه خوارج از دنیا ملت جویند با اتفاق و اجماع سلین میاید ایشانرا غسل دهند و کفن کنند تا ندانند و بجاک سپارند پس محقق و مبهرین گردید که با حضرت ظلی کردند که سرگز در باره خوارج نشده است و هرگاه طلب نیزه از احساد جاانیت و کینه های بددیت خالی بود با سستی آنهنگام که سر مقدس به و رسید در آخرت مباحثت نماید و بختیزه اش آورده سازد و کفن نموده دفن بکند و در حق اهل بیت رسول الله احسان نماید و بعضی از جناب لعن او را جائز نداند و بر بدعای باطل خویش بددیت احتجاج جوید که **لَا يُكُونُ لَعْنًا** یعنی مؤمن را شایسته نیست که کسی را لعنت نماید و جواب از این حدیث آن است که روایت محمول و ماول است بآن کسان که سر او را لعن نمینند آخرتی سبط ابن جوزی آورده که از بعضی شاخ شیخینم که قدیم ابو الفرج بن جوزی و روزی در معبد او در محضر الشاهرکین الله غفلت کرد و مجامع از اکا بر طلق و نقلاً مشغون بود که وی برخاستند و در باب لعن نیزه از او استفتاء نمودند در جواب گفت چه گویند در حق مردی که سال امر خلافت را مقلد بود در سال نخستین حسین بن علی را مقتول ساخت و سال دوم نهب و تاراج

ابن جوزی واعظ

۲۶۲

درین طبعه جبارت کرد و سال سوختن بنیاد که منصب کرده کعبه را منهدم ساخت آنجا که گفتند آیا اورا گفت نمایم گفت آری
 اورا لعن کند طایفه از او خوازان نیزه در آن مجلس حضور داشتند چون باجری پدید برخواستند و او پیش گرفت پس این جور
 این کرد که قاتل نزد الابعد المکین بجا برفت ثمود انسی یکی از علمای امیه که از اجدد معاصرین بود در کتاب
 خود آورده است که وقتی بهار اسلام ضیاء و رخ گشود و بنیاد شهاب الدین سید محمود الوسی که خود در میان علمای مایه
 بزارت فصل و بیان فتاوی علم بود فرو و آمد و شرایط میرانی و وظایف نیزانی بجای آورد و یکصد در آن منزل اقامت
 داشت روزی از آن سرای بیرون شد و مجلسی علی عبدالرحمن کردی که لعل شفت و جماعت او را در شمار زد و در میان صنیع
 سید باشند و در مراتب علمیه و مقامات قدسیه و برادر شهاب الدین سید محمودی افزون میداشتند و رادم از سبب
 سخن بیان آمد و آن اشیا چنان مناسب افتاد و مسلح آمد که من معافرت و مباحثات آغاز کرد و گفتیم هر شکل که از هر جن
 واری هست خوار کن تا بر تو آسان نمایم چون آن دعوی نیز که بشینه برآشت و گفت تو هر چه خواهی پرسش من بازگویم
 حاضر شست بر خط شهاب آینه گفت انیک از شما کرده شیعہ سوائی و اودم نیزه بن معاویه را چه سبب لعن میکنید چون آنکه شهاب
 بر خود بزرگیم بگفت بزرگم که آیا هیچ مسلم از مسلم چنین سزاوارست سوال بکنند گفت عذای براه و پدر شهاب و گفت یا و در اسلام بنیاد که هیچ
 و باقیست قال الوصین لعن کنی اکنون بیا به برایشات دعای خود بجای اقامت کنی و کرد و در حضرت حق الهی و تفریز شرعی بر تو اقامت نماید
 باقیه خشت و در شتی نمایم در پیوست بعد از این هوی بسیار گفتیم که هرگاه بر بد عای خود از طرق عامه یا نار منوی
 و آیات قرآنی استدلال کنم و مطلوب خویش با علی درجه و صرح برسانم تو نیز معاویه را لعن خواهی نمود گفت از
 پس از سوره اعراب این کرد بروی تلاوت کرد و مر آن الذین یؤذون الله ورسوله لعنهم الله فی الدنیا
 و الاخری و اتخذ لهم خدا یا مذهباً یعنی بدستیکه آنکه کذابت مینماید خدا و رسول لعن کرد و آنها را
 خدا و دنیا و آخرت و میا نمود و آنها را عذابی خوا کرد بکنند و گفت این آیه شریفه چگونه دلیل تواند گفتیم که از طریق
 عامه خوانده که حضرت نبوی فرمودند یا علی حرّیک حربی و سلّک سبلی و حرّک حجی قد ملک دینی
 من یخارک فقد خاد بنی و خاد رب الله یعنی یا علی هر کس که با تو خصمی کند همانا مرا خصومت نموده
 و هر کس با من طریق منی صفت پیدا به برآید یا خدا یتالی مجادلت نموده و کسی که با تو دوست مرا نیز دوست است
 گوشت تو گوشت من و خون تو خون من است گفت خوانده ام این روایت صحیح است گفتیم آیا از طریق عامه دارا شده
 که آن حضرت فرمود حسین بنی و آکان من حسین بنی و حجی قدّمه دینی یعنی حسین از من است و من
 از آن اودم لعمد لعم من اودم من است گفت بلی گفتیم آیا از طریق شافعی نقل شده که آن جناب فرمود
 فاطمه علیها السلام یضعه یعنی من اغضبها فقد اغضبتی و من اغضاها فقد اغضبتی
 بین فاطمه و پدر من است هر کس او را غضب آورد و مرا تسکین یافته و هر کس او را اذیت و آزار نماید چنان است
 که مرا آزار دهد و باطر نموده گفت بلی گفتیم این تقدیفات که آوردی تقریباً شلال تمام است سر خود حرکت داد
 بعضی از عده ام سید محمودی و منی او را از باجری مطلع کرده و در منزل منظرین بود چون منزل معاویه کرد و در ملاقات کرد

ابن جوزی غلط

۲۷۲

از جای خود بر خاسته را در بر کشید و گفت خُزُّ الْكَلَابِ عَلَى خِيَلِهِ يَزِيدُ وَمُعَوِيَةُ وَمَنْ يَمْنَعُ الشَّيْءَ
عَنِ اللَّعْنِ عَلَيْهِ فَمَا مَنِيَّ قَتْلِكَ بِرَيْشِ يَزِيدَ وَسَعَادَةَ وَكَسَايَكَ اَزْ لَدُنِّي اَنْ تَقْبَلَ كُنْدَ بَاوْتِ اَمِيرِ طَبَرِ بَرَوَانِ
در این مقام من شکورده گوید

ایک گفتی بیزید و آل او لعنت کن زانکشت ایستغالی کرده باشد نقش
آنچه با آل بنی او کرد اگر بخت بدی هم بخشاید ترا اگر کرده باشد نقش

حکیم سنائی غزوی گوید

داستان پیر بند کمر شنید که از دوست کس او پیر چه رسید
پدر او در دنیا پیر بخت بود و او بکر عظم پیر چه کشید
او بناحق حق و اما پیر بخت بود پسر او سر فرزند پیر بخت بود
بر چنین کس تو چه لعنت کنی شربت لعن اندر یزید و طغی آل یزید

صحیح الجبله را باب سیر تواریخ آورده اند که ابن جوزی در شهر از خبر سوادهای مردم راجع ابوابی حاضر و نا در کیفیت و در ابواب
از او نوار و حکایاتی ایراد کرده اند چنانکه ابن خلکان گوید وقتی در باب تقییل امیر المومنین علی بن ابی طالب و ابی بکر بنی هاشم
میان طایفه شیعی و بنی نزاع کُلی در پیوست بَعْدَ اللَّيْلِ وَاللَّيْلِ فَرِيقَيْنِ بَكُوْمَتِ ابْنِ جُوزِي رِضَا وَاذْهَبَ بَعْضُهُمْ عَطَا وَاذْهَبَ
یکی از ایشان در برابر سبب ریاضه و سؤال کرد که افضل اصحاب رسول الله علی بن ابی طالب است یا ابی بکر چون رعایت
جانب فریقین را آن زمان لازم بود ابن جوزی فرمود جواب گفت اَفْضَلُهُمَا قِنْ بَيْتُهُ فِي بَيْتِهِ یعنی افضل آن دو
آن است که در شهر در خانه است این بخت و بی احوال از خبر بزرگوار که مبادا سواد را عادت کند پس سنیان گفته اند
ابن جوزی آن است که ابوبکر افضل است چه عایشه که دختر است در خانه رسول الله بود و که در شیعی گفته اند که معتقد این
جوزی آن است که حضرت امیر المومنین علی بن ابی طالب افضل است زیرا که دختر پیغمبر در خانه او بود و حدیث پیشاب
آورده که وقتی او را از عدد امامه استفسار کردند از خبر خوف از فریقین بطور ابهام کلامی ایراد کرد و گفت اَلِي كَرَأْفُوْكَ
اَرْبَعَةُ اَرْبَعَةٍ اَرْبَعَةٍ یعنی آنچه از این سلسله جواب گویم چهار چیم و چهار پس هر یک از فریقین آن کلام
بر معتقد خویش حمل کرده با طریقه خود آن کلام مطابق یافت در هر الربع مشهور است که ابن جوزی با این جمله بود که
کُنْ سَمِ الْبَنَانِمْ وَاَشْتِ قَصَارَ دَرْ سِيَانِ اَيْشَانِ چندان نشوز و نفاق اتفاق افتاد که موانست و موانعت و عطف
متاع آمد بنا که بر طلاقش گفت و چون کجده از آن طلاق و زمان فراق بگذشت در شهای محبت که در ریاض دل چنان
فرایش گرفت از کرده پشیمان گشت و با خاطر پریشان جویای او بود اتفاقاً آن زن روزی به مجلس و عطا ابن جوزی
در آمد و در مکانی نشست نگاه دوزن قوی جده در میان او و ابن جوزی حاضر شد نه ابن جوزی آن زن نشست
روی به آن دوزن کرده گفت اَيَا جَلِيَّ قُتْمَانَ بِاللّٰهِ خَلِيًّا بَنِيْمُ الْقَبَا اَخْلَصُ الْاَيْتَمُهَا
یعنی ای دو کوه ملک نمان شمار بخدا سوگند و هم که بگذاریم القبا بجانب من متوجه شود و از ششم آن زن

ابن جوزی واعظ

۲۶۴

و نیز آورده اند که روزی در سنبر بوقت شمول بود یکی از حضار برخواست گفت ای شیخ را اینجا زنی است ایضا و بانه

به او آنگونه که در است آید و بچشم سعادت نگاه کنی و می بینی و حال او را می بینی و می بینی که
يَقُولُونَ اِنَّا بِالْعَرَبِ فَقَدِ احْتَمَلْنَاهُ بِمَا نَحْنُ قِلَّةٌ فَاتَّخَذْنَا لَنَا ذَلِكُمْ اٰيَةً وَلِلْعَالَمِ اٰيَةً

یعنی القه ستمو الهای مردمان را پذیرد و قائل جواب گفتی و بیچگاه از داده جواب حاضر نیامدی و قتی او را از جناب خود بری
پرسید و از جواب زنی ششید حاضر آمد چنانکه علامه مجلسی در مجلس ششم بحار الانوار حکایت کند که روزی در مجلس
بهر آورده اند روزی عجب و خود چنانی از نه و مقام خویش تنه می جنب زبان جبارت دراز کرد و گفت سلونی قبل از آن نقد و سپنه
و چون این خود نمائی از او بوقوع برست زنی از حضار مجلس برخاسته از وی استفسار کرد که آیا این روایت صحیح دانی که
در آن سلطان حضرت امیر المومنین علی مرتضی از نه می بد این شتافت و تبیین و تحجین را پذیرا داشت گفت آری چنین
روایت کند گفت در این حدیث چه گوئی که و او راست نشنیده است و در برقیع گفته اند و بیچک از صبا به تجر او
است ام نمود این جوزی گفت آری چنین بوده است آن زن گفت در این صورت یکی از او محظور دارد و آید یا صحیح
طریق خطا پس داده اند یا عثمان در خطاب داده است گفت ای زنگی بی اذن شوهرت قدم از خانه پرده کن که از او از
رحمت خدای عز و جل بهی و بی نصیب باشی و اگر با اجازت شوهر بدین محضر آمده و خدای بی مل شان شوهرت را
گفت که آن زن در جواب گفت ای شیخ ما را آگاه ساز که آیا عایشه از جانب حضرت ختمی برقت ما دون بود که با علی
مخالفت و مخالفت نماید یا او را اجازت و حضی از آن حضرت نبود این جوزی را حالت انفعال روی داده و بهیست
و متعجبانه و از جواب حاضر آمد و نیز حکایت شده است که مردی از او سوال نمود چه سان قتل حسین بن علی را
بیزید بن معاویه نسبت دهند و حال آنکه حسین علیه السلام در زمین عراق مبادت شهادت فایز گشت و یزید در شام

افاست داشت و جواب این بیت که از اشعار سید رضی علیه السلام است و نمود
مَنْ اَصَابَ قَرَابَةً يَدْرِكْهَا
مَنْ اَلْعَرَبِ فَقَدْ اَعْبَدَ نَارًا

یعنی کشتند که گرامی آن در وادی ذیل شمس از آن برداشته و بر شانه که خود در ارض عراق هست فروخته
و با آن جد مسافت تیر بر نشان و دخته است این طغیان که یه او را در سنون شرو و قاتل بحر بصیرتی وانی و هجانه
کامل بوده اشعار رائد و آیات بدیهه اش و نمود و از اشعار است که در مقام ترفیع اقیانوس

عَذْبَى فَرْقَةٍ بِالْعَرَبِ
هَزَنَ الْعَيْبِ كَلَامَ الْفَرْبِ
مَا تَرِيَهُمْ اَنْ يَنْتَدِبَ بَحِيْرٌ
وَعَلَدَهُمْ عَتَدَ تَوْحِيْدِهِمْ
قُلُوْهُمْ بِالْجَنَاقَلَبِ
وَقَوْلِ الْفَرْبِ فَلَا يَعْجَبُ
اَلِيْ غَيْرِ حِيْرٍ اَنَّهُمْ لَطَلَبُ
مُعِيْنَةُ الْحَيِّ لَا لَطَلَبُ

عادل منی که مدد خوا و حاضر آورد که در سکانات جوانان عرق بهانه من آشکار ساز و آن جوانان کسانی باشند
که در غلبه ایشان از روی جهاکاری و ناردانی مغلوب است زیرا که از سخنان مردم بکانه شکستی گیرند و بیله

ابن جوزی واعظ

۲۶۴

بر کلام نزدیکان وقتی نهند اگر فی اهل و ان شیان بخیری فکاک کرد و روی آن ذمہایکان بگردانند و چون ایشانرا
بر این رفتار زشت توجیه کنند گویند که میخندید مردم قبیله را بشاط و طرب نیارد و بهم از اشارت او است

أَذَافَتْ بِمَكُونِ مِنَ الْفَوَاحِشِ أَجْنَحَتِ النَّاسِ خِزَامُ عَمَلِهِمْ
يَا فَوَاحِشُ تَوَحَّيْ خِلَامًا دَرَسَلًا فَلَسْنَا بِهِيَ عَلَى دُرِّ يَافَوَاحِشِ

یعنی هرگاه بر زنی مقصود قانع شوم مرا آینه آرد مردی باشم که در زنی چپکس منبوض و ناپسند نیایم ای زاده وای قوت پرست
هرگاه پست است از قوت من را فرود گردانبار باشد مرا هیچگاه بر روی قوت حسیع نیفتد و از قوت آنها اندک بجز خاشاک
بجمله در سبب معبد دو از دهم شهر رمضان از سال پانصد و نود و هفت حجیره در بغداد و فاشی و او را در باب الحزب
و فن نود و حسب الوصیایین اشارت برتر است ثبت کرد

بِأَكْثَرِ الصَّنِيعِ عَنْ كَثَرِ الذَّنْبِ لَدَيْهِ

جَلَاءُ الْمَذْنِبِ يَرْجُو الْعَفْوَ عَنْهُ أَنَا ضَيْفٌ قَبِيحٌ إِلَى الضَّيْفِ خَسَالِ لَدَيْهِ

یعنی ای خداوند منار که در حق بسیار کنایان سی غفوه و اعراض داشته مردی کنایکار بر تو در آورده است در حالتی که چشم
امید دارد که معاصی او را عفو نموده و از کنایان بخش درگذری زیرا که من همانم و مر سوم سپهران آنست یهودی احسان و
میگویی که این طغیان آورده که عد و صفات ابن جوزی از خیر احصاء و تقداد پرور است و مردان در صفات
بخلاف سخن رانده اند نقل است که برخی کتب ادرا جمع کرده و بر ایام حیاتش تقسیم نموده هر روزه آن جزء قسمت افتاد
ولی این دعوی بسیار عظیم است که عقل را از قسبرل آن ابا و امتناع است و بعضی آورده اند که تراشهای اسلام
خود را که نگارش حادث نبوی به اینها اختصاص داده بود و حیوة خویش کرد و کرده در محلی مخدوم داشت
و در حین وفات وصیت کرد که آن غسل او را از آنها گرم نمایند حسب الوصیه چنین کردند آنی گرم شد و زیاد آمد بجمعه
آنچه از صفاتش ملحوظ افتاد از قرائت که شرح میشود کتاب مقصد الفقوه در این کتاب در حوادث نه شصت
پنج جرمی آورده که در سبزه طاعون جارف روی داد و چهار روز بطول انجامید در روز نخستین هفتاد و نه نفر
روزی دوم هفتاد و یک نفر و در نیم هفتاد و سه هزار از مرض طاعون بمردند در روز چهارم چندان بمردند که ششده
قلیلی از مردمان باقی ماندند کتاب تقویم اللسان که بر سیاق ذرة القواص فی او نام انخواص تالیف کرده
شیخ بهائی در کنگول از این کتاب خبر را می آورده که مفاد آنها این است که کلمه جواب را جمعی نباشد و قول
بعضی از آنها که اجوبه و جوابات گفته اند غلط است بلکه جواب آن است که جواب کتب گفته شود حاجات و حاج
جمع حاجت است و حوائج در جمیع حاجت غلط است حیث المرفیض یعنی مریض را از آشپنا خواره باز داشت
و احیاء المرفیض غلط است و قائم را گویند اقد و با قاعه گویند طلس عکس غلط است و لفظ عروس بر هر یک
از مرد و زن استعمالش صحیح است او را اختصاصی بزن نیست کتاب انظم فی تاریخ الملوک و الامم از ابن کثیر
علامه مجلسی و صاحب تیر المذاب روایت کنند کتاب اعمار الایمان فی تاریخ ابن علیان کتاب منتخب تاریخ بغداد

ابن جوزی واعظ

۲۶۵

کتاب التذری فیض الایام و الشهور از این کتاب علامه مجلسی در مجار لاوار کفایت توضیح برای عبد الله حکیم
کجایت کند کتاب را در طبعی لایق است این نیز کتاب ابوفا کتاب التلویح کتاب الموضوعات فی الاحیاء
و چون حدیث رئیس را بر علی بن ایشا کتاب از اخبار موضوعه دانسته از این روی این روایت را در این کتاب در حدیث
روایات مجمله موضوع آورده ولی بطش شمس الدین ابو الطغر و یوسف بن قرائی که از مشایخ و غلط دار احیاء
علامه است در کتاب ساقب خود در این دعوی می رود ایرادات وارد آورده و حدیث رئیس را
در سکنه حدیث صحیح منظم دانسته کتاب شذرات العقود و کتاب الازکیا کتاب مواظب الملوك کتاب الالقاء
در بیان القاب و وجوه نسبت آنها و در این کتاب گوید از خبر های که حافظ را به ان امتحان کنند این است که
سؤال غایب آید در میان صحابه چه کس است که او را اسد بن عبد مناف بن شیب بن عمرو بن مغیره بن زید گویند
و او علی بن ایشا است زیرا که از القاب آن جناب حیدره است و حیدره اسد است و عبد مناف ابو طالب
و شیب عبد المطلب است و عمر نام هشتم است و مغیره اسم عبد مناف است و زید نام قبی است کتاب فضول الله
کتاب تذکره انخاص کتاب قیس بیس در این کتاب از انواع محرمات و تفصیل داده کتاب تنویر العیون فی احوال
الایمان من الجیش کتاب بیان العارین در احوال بشر عانی کتاب الفخر علی مصر کتاب الملقط
کتاب مشیر الزم ان کن الی اشرف الاماکن صاحب کتاب فضول الله از این کتاب حکایات طایفات
کردن شفیق مخی جناب موسی کاظم علیه السلام را در طریق که نقل کند کتاب راد المیر فی علم التفسیر کتاب
اعلام الاحیاء غلط الاحیاء کتاب المدهش در وقایع عجبه در این کتاب در حوادث سنه دویست و چهل و یک
ایراد کرده که ستاره با از غروب تا ظهور شفق در سیر خود اضطراب و تغرکی حاصل نمودند و در سال بعد در سویدا
که نایب است از نواحی مصر سنجیدان شده یکی از سنجیدان پیچیدند و در ظل بود ری و در جان و طبرستان
و نیا برد اصفهان و قم و کاشان و دامن از این در یکدم زلزله فرا گرفت که گوه از گوه منقطع شده و حرکت
مجاذبی میل نمودند و در دامن بیت و پنجه از غر شربت فنا شدند نمودند با الله من غنص الله کتاب تنویر
وینه المریه در این کتاب از ابن عباس روایت کند که گفت در قرآن مجید ده طیرند که حق تعالی ایشان را
باسماء آن طیور نام برده بقوضه در سوره بقره غراب در سوره مائده جراد در سوره اعراف
نخل در سوره نخل سگ در سوره بقره و سوره طه قمل و دود در سوره نمل و دباب در سوره حج

ابوفاهیة موسی بن یوسف بن سیدان

از قوی های بزرگ و افضل اطباء است نفیون علوم حکمیه و صناعات طبیعیه مشهور و باصابت رای و صداقت در علاج
معروف موله و نشای آن طبیب اریب شیراز بوده و هم در آن شهر که سرگز نامی علم و مرجع خداوندان دانش بود
با کسب فضایل و اقتناء کمالات پرداخت و نیز با خدمت علوم حکمیه و صنایع طبیعیه اشتغال و در زید تا در حکمیه علوم

آبِ مَاهِر

۲۶۶

و طب بطبی کامل و مذاق بی نهایت پیدا نمود و بتامی رسید که در زمان خوش شیب و بدلی نه داشت و در زمره امثال و اقران عیال
و نظیرش بنزد و یکبار از فضایل اعلیاء و دانشمند آن حکما را فیر میکرد که بروی رتبه قسّم و مقام برتری جویند و جمعی از طبیبی که کل
و تمیز این طب که در آن اوان بر تبحر علم و مقام اعلیٰ را تا خستند و در نزد آن طبیب با هر کجده و استغافات مشغول بوده و از روی
اخذ ترائین علیه و قواعد علیه ننوده اند از استجلا است احمد بن محمد الطبری و ابو علی بن سنده و دیگر از اجله علمای دی علی بن
عیسی جویری منصف کامل استثناء است که در هر خبر از اخباری آن کتاب نام آن حکیم اجل را یاد میکنند و استاد دی و پرا می
اعتبار داشتند که دی آن طبیب را مفرود و مباحثات خیماید و این خود بر علو مقام و حریت شان او دلیل واضح و کواهی است
با تحمید مبادی استهوارش در صنایع طبیه بادیست سلطنت آل بویه معماران بود در ورنگار استیلا و اقتدار آن طبیب زیاده
با احترام و احترام بسیار بود حکایت کرده اند در زمانیکه عضد الدوله از جانب پدرش رکن الدوله ولیعهد بود فخر
در چشم و سله در کوش پدید آمد رکن الدوله از آن عارضه اندوهناک و عضد الدوله طول و شکر مکن بود فخران رکن
سلطنت بعض رسا سینه نه که ابو، بر طبعی ذوق و چراغی با هر است هرگاه از وی استعلاج شود چشم داشت مرام و کوا
بمالجبت کردن میند و خمر میب آن دو آسیب را از چشم کردن و ولیعهد پادشاه زایل میکند رکن الدوله آن طبیب را
نخواه و مقرر فرمود که در علاج آن دو مرض جاید مبادرت بحیث چندان حد اقل بکار بری که از آنها اثری بر جای ماند
ابو، هر انکشت طاعت چشم و طوق انقیاد و بر کردن نهاده با صلاح مزاج میان بست و با انجام علاج همت کرد و آن
دو مرض صعب العلاج را با سانی قطع و قطع کرد و چنان چهار ت و حد اقل بکار برد که هلا اثری در چشم کردن و عضد الدوله
ماند و چون عضد الدوله را از رکن الدوله بردند چندان جن علاج دید که بروی معلوم نکردید که آن علت در کدام چشم
و چه جای کردن بود رکن الدوله را از آن صلاحیت زیاده حیرت دست داده شکر و سپاس این دی بجای آورد و آن
فرزانه را بعد اطفای پایان نبواخت نصحت انصاف بخشید و از آن پس خلایق فاضله و انعام خلیل نزد وی نبرست و حکیم
از قبول آن اختیاع کرده در دوا آنها اعتدال و محبت و معروض داشت که بر اطباءی حاذق واجب است که چون این
نوع خود علی از علل ظاهره یا باطنه استیلا کند باقتضای انسانیت و مروت بمعالجت اقدام کرده آن بنجر را از آن
خلاص دهد خاصه بر و از آن مرض در ابناء و ملوک و ولیعهد پادشاه باشد حقوق و نعمت و پاس حرمت را نیتوان است
از معالجت تکامل کند و چون سیم و زرا نه و ختن و کل بر است کند متناهی که دارد آن است مراد از آن معده و دارنه
و از قبول آنها صاف نمایند سلطان بیع حرمت و کرم است اصفا فرمود و معافش داشت چنانکه اگر کتب طیه و تواریخ طبایع
میشود آن طبیب را از خدات سلاطین پیوسته اعراض داشته و در نزد عامه زیاده و معتمد و موثق بوده است و استاد
در مدرّس و تدریس میکند و این جمعی از حکما و علما و محضر دی تلجده و استغافات مشغول بوده اند و آن طبیب انا و مسالین
سلکی خاص و مذابی مخصوص داشته است هرگاه مصلی در خویش مرتقم شدی چنان راسخ گشتی که مسلما از حقیقت خویش باز
چنانکه بطری در طی امراض کسب آورده است متقدّمین از اطباء را عقیدت آن است که در هر تجویف از تجا و لیف اعضای
که رطوبات غلیظه سیاه و مجبّه استجیل میشود و مانند کلبه و شانه و جلیستین و مغاصل و غیره و جالیستوس و تجویفات عسوا

در کتب مضبوطان هم عقیده بوده و تخریج کرده است که در کسبه و سایر تجار و عیال حصه صلب متولد می شود و بعضی از طبایع
 کلام بالینوس را در نموده اند و خبری که در کتب باور رای بالینوس را سقیم و اعتراض آنجاست را بروی صحن میدان است و این
 است و سخانی بیان آنکه که بظان اعتراض صحت قول بالینوس بوضع پوست اگر چه در ظاهر ظاهرش گشت و در
 در بطن های خود مطمئن بوده و اسلام از آن عقیده رجوع کرده و تحقیق فایده که جهنم را طبایع فرنگ را در تولید حصه
 تجاریت که ذکر شد باستعدین از طبایع مثل بالینوس و غیره عقیده یکسان است چنانکه بیشتری را آنجاست
 طریق یافته اند و برای این سبب بر این معنی قائل شده اند که در تجار و عیال آلی حصه صلب تولید می شود و فی شخص
 آنرا در بعضی از اعضای آلیه و هم در مفاصل در نهایت و شوازی نوشته اند و بعضی از چهارم را که بعد از وفات تشریح
 کرده اند در مفاصل و بعضی از تجار و عیال دیگر آنها حصه صلب دیده اند که در شکل و رنگ و قوام و ترکیب بسی مختلف اند
 و این باب از طب را طبایع فرنگت زیاده و شرح و بسط داده اند اگر تمام آن مطالب را خواهم بکاریم از مقصود
 باز نماند پس نوشتن عقیده آنجاست بطریق اختصار در باب تولید سنگ شانه افتقار نمودیم مع اینجه آن حکیم کما
 و طبیبان و قری در آن یافت و تا واسطه چهارم هجری در سید حیات بوده و چون لاله فاش چنانکه باید به قسم صمیم
 بنظر رسید نوشتن آن مبارک نمود و رسائل و مصنفات آن طبیب را از آن افتقار است کتاب در امراض عیال منافع
 کتاب در سینه ضروریه رسائل در آلات خراجی شلیقات بر کتاب آملون کتاب موسوم بحل باب در فضا نظری و محلی

مقاله در فصد و بعضی اموات و دیگر کتاب استیجین آن کتاب آورده است
این سکه را از راه پیر سید لایزال پیل استیلین

اگر چه در سنون آب و شجران مثل بعد خویش نیاز داشت ولی بهشتیانش با نسا و نرواداع نظم شیر است سکا میگرد در شهر است
 که با مغرب را سواد اعظم بود اختر کائنات از مشرق بهر طالع گشت و دیگر نامه را ن آب را که آب اثر بفرود رفت و در
 تمام فریه اسپانی که از قسمت او با است که در شش آبیای فضل بوجود دی اختصاص یافت علامه مقری و مسلح الیه
 کتب غلامه انباء و سلاطین اشاره دی از مصنفات این بار و مؤلفات ابرحیان و غیره بار دایت آورد و اند که نیند سبکی
 از مشرب مغرب زمین که در ایستی گفتندی قصیده در ساقین محمد بن یوسف بن بود که یکی از ملوک اسپانیول بوده
 و الملک علی اند لقب داشت بنظم آورد و آن پادشاه را با خلفا و معبد و طریق یک کخی و اتحاد و سلوک بود و وایزروی
 در مشرفات و الملک مله های نیلگون لصب می نمود و سرسکان سپاه را دیات سیاه و عظامیکر و روزی میی آن قصیده در
 مجلس برخی از یاران خویش قرائت میکرد و این مجلس که سنوز در سن صغیر بود و آن مجلس حضور داشت چون طی از آن شانه
 استماع نمود و روی بایشی کرد و گفت در شاه فلان بیت است سابق آن این یک شعر درج کن

اعلامه الشوذا اعلام اللیو کاهن محمد الملك خیلان

یعنی مله های سیاه و ی علامه هتری و بزرگوار است کوئی هر یک از آن اعلام مشکین نام غالی است که صنوبر
 ملک را سنی کمال بحسبده و یکباره میی این میت بدیع از ابن سل شبنه سخت در عجب شد و گفت ای جوان ای این بیت

بر طبق روی این عقیده از کس روایت آوردی یا خودت بگفتی گفت لا والله نه از شاعری شنیدم و نه از فقیه
 بگفت اینک خود بطبع موزون از جمال نمودم چندی روی بجا مزان کرد و گفت این عاشق هذا لیکون اشعر لکمل الاذن
 یعنی همانا اگر این جو ازاعری نصیب کرد و اقیه ویرا ملک اندلس در صاحت سخن کتری بخاوردی نماز و سه راه
 اقران خویش کند آورده اند که این اصل نخست باشد اسلاف خویش بر مذہب جہودان میرفت و بر شریعت
 حران علی بنیا و علیہ اسلام عمل می نمود و لی با پیروان امین اسلام در مدارس علم و مجالس تحصیل داخل میشد و رؤساء ملت و
 اساتید قوم خواص و محض خود از وی دریغ نمی داشتند چنانکه ابوعلی شلوپین و شیخ ابن الدباج و غیره نامدار و بسیار یک نماز و خوش
 منظوم داشته در ترتیب و تعلیم او بذل جهد می نمودند و آن سخن سخن فصیح ارکان فن ادب و قواعد لغت عرب در تحت
 آن شایخ بزرگوار استوار ساخت و در غالب آن صناعات بر مرتب می بست و در لغت و لغات و در نظم و نثرات در بیع
 و ترکیب قصاید و بلوغ اقتداری نهایت یافت و اشعار وی بعد از بیت معانی و سلاست الفاظ بی مثال است و کثرت یکی
 طرفه و مغرب را گفته است چیت که اشعار این سبیل بدین پایه سهل ترکیب و دقیق نظم افتاده و گفت لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
 مِنْهُ دُلَّانُ ذُلُّ الْإِسْخِ وَ ذُلُّ الْيَهُودِيَّةِ یعنی باین سبیل ذلت عاشقی با ذلت جہودی ضمیمه افتاد و آن
 رقت نظام و سهولت انجام از آن انضمام پیدا شده در کتاب نفع الطیب مسطور است که این سبیل را قائم نمود
 همان گیرگشته نام عقیدتش اگر کیش موسوی باین احمدی بر تافت و سراچه خیمه شش بنور اسلام روشن گشت و شراعت
 سیف بقدم راسخ یقین در نوشتن گرفت برخی از اعیان علماء و ارکان فقها در تصدیق اسلام تحقیق بصیرت
 وی تشکیک نموده اند و اما بر او را در دعوی بیان و معرفت حق بصورت صرف و ظاهر محض اختصاص دادند
 چنانکه در وی از عرفیان و مذہبیان وی گفته اند ما در مجلس شش و محفل انسی از حقیقت اسلامش پرسش نمودیم گفت
 لِلنَّاسِ مَا ظَهَرَ وَ لِلَّهِ مَا اسْتَكْفَى آنچه بظاہر نشان کش کم برای خلق است و آنچه در باطن نهفته دارم برای خداست
 و در اعمی روایت است که گفت از علی بن محمد اندلسی شنیدم که میگفت فَيُثَّانُ لَا يَصِحُّانُ اِسْلَامُ اِلاَّ بِالْإِذْنِ مِنْ
 وَ تَوْبَةِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ مِنَ الْإِسْلَامِ یعنی و او را است که بدرجه نبوت و رتبه صحت می پیوندد کی انابت ابراهیم بن
 ازمت یهود و دیگری توبه جبارانده و نحشری از مذہب اعتزال انکار گفته ولی این سخن علی بن محمد بزرگوار است
 استوار باشد اما اسلام این سبیل بر حسب قرائن و علامتی که بمن رسیده راجع بر حقیقت و غالب بر ظن حقیقت
 ایمان او است و اما توبه علامه و نحشری محکم آن محله که در بلاد مشرق موجود باشد بشهادت جمعی از اقطاب علماء
 به ثبوت پیوسته استی ابو عبد الله بن مرزوق در دانش و العیبه که از مصنفات محمد بن عمر بن رشید نهی است
 بقیع اسلام این سبیل تصحیح نموده گوید صَحِّحٌ لَنَا مِنْ أَزْدٍ كَثَاةٍ مِنْ أَشْيَاخِنَا اِنَّهُ مَا تَحَلَّى جَنِّ الْإِسْلَامِ
 یعنی از استادان شایخ هر که را دریافتیم یکی بر مسلمانی این سبیل گواهی دادند و با بصراحت گفته اند که وی شریعت رسول
 در گذشته و بهسم این دو میت که بالاتفاق از نتایج طبع موزون و ناصت بدستی آئین و پاکی عقایدش
 دوشاد عادل باشند گوید

ابن سهل انصاری

۲۲۹

تَلَكَّيْتُ عَنْ مُؤْمِنٍ مَحَبَّتُ مُحَمَّدٍ هَدَيْتُ وَلَوْلَا اللَّهُ مَا كُنْتُ أَهْلًا
وَمَا عَزَى فَلَئِنْ كَانَ ذَاكَ بُرْهَانًا سَبَّحْتَهُ مُؤْمِنٌ عَظِيمٌ

یعنی دوستی محمد خود سوسى را فراموش کردم و از تیر صفات بشماراه دایت پی بردم اگر تو سنیست پروردگار مرا از پسرنا
شدی البته بدین دین خیف بخردی و زان است که شریعت جود الیاد با تبه برای انحرافی از حضرت کلیم ترک گفتیم
بکه برای آن بود که آئین محمدی پنج مذبه سوسى آمد و تسبیح قرشى سبیل طریقت سرائلی گشت بعضی گویند این سبیل
در این دو شرفست ایام حسن قرار یه بکار برده و مقصود او بحقیقت انتقال از عشق جوایست یهود که موسی
نام داشت بهوای جوانی دیگر که با سم محمد سوسى بود پروردیوان شروی که در نامت سرب زمین اشتها دارد
بسی تفرات عاشقان بهام محبوب خود سوسى موجود است و در بسیاری از شمار با سم آن جوان تشبیه نموده
و در وصف جمال و صفات لطیف و معانی بدیع نظر کشیده و ما برای استشاد باین قطعه که بعد از
ترکیب و طلاوت عبارات موصوف است اکتفا نمائیم

وَأَنِّي لَتُوبِ الْخَرْنَاجِ ذُلًّا لِّبَرٍّ	وَمُؤْمِنٍ لِّتُوبِ الْخُسْخُسِ فَرْدٍ
تأمل لظي شوق و مؤمنی فیهما	مجد خیز ناز عذله خیز موفد
اِذَا مَا نَا شَرُّ فَاضِلٍ لِحَاطِئِهِ	وَأَن يُلَوِّعَ رَاضِ فَضْلِهِ لَشَبَدٍ
و غروب بالی انعم الله باله	و سهد لا ذاق طعم التهد
سَكُوتٌ فَجَاوَا بِالطَّبِيبِ بَانِمَا	طَبِيبٌ سَعَايَ فِي لَوَاظِمِ مَعَدٍ
فَقَالَ عَلَى النَّائِبِ سَبْكُ مَعَا	فَضْلُكَ نَعْمَ لَوَانَهُ بَعْضُ حُودٍ
بَكَيْتَ هَذَا الْحَبِيرُ وَالْكَشِيرُ	عَمَّا وَجَفُونَ مَاءَ ثَمَرِ مُنْصَدٍ
نَعْنَمْتُ مِنْهُ السَّيْرُ خَلْفِي مَشِيمَا	فَأَقْبَلْتُ أَمْسِي مِثْلَ أَمْسِي الْقَيْدِ
وَجَاءَ لَتُودِ بَعِي فَضْلُكَ لِمَا شَدَّ	مِثْلُكَ لَكَ دُوحِي فِي الزَّيْطِ الصَّعْدِ
جَعَلْتُ يَمِينِي كَالنَّظَارِ مَحْضَرٍّ	وَصَانَعْتُ جَفْنَ بَحْلِي ذَا الْقَلَادِ
وَجَدْتُ بِذُوبِ الْبَرْقِ فَوْقَ مَوْدٍ	وَضَرْتُ ذُوبِ اللَّذْرِ فَوْقَ مَوْدٍ
وَمَتَّعَ اجْثَابِي بِبَرِّ بِنَائِيهِ	فَأَلْفَعِينَ مِنَ الْمَزْنِ وَالْتَوَسُّدِ
فَيَا أَفَنَ الْعَقْلِ الْهَيْفَ صَوِّوَالْعَفِيفِ	وَحَيَّ النَّاسُكَ الْمُنْعَبِدِ
رَحِمْتَ الْحَاطِي فِي حَالِكَ أَمَّا	فَأَذْهَبْنِي عَنْ مَقْصَدِي رَحِمْتُ
وَكَانَ الْهُوَ مَا بَيْنَ عَيْنَيْكَ كَأَمَّا	كَوْنُ الْمُنَايَا فِي الْحَسَامِ الْمَهْتَدِ
أَظَلَّ دِيوَمِي فَيْكَ هَجْرَ وَحْشَةٍ	وَيُؤَيِّجِي مَجْدَ اللَّهِ أَحْسَنَ مِنْ غِدِّ
وَصَالَا لَشَهْمِي مِنْ مَعَاوِدَةِ لَقْنَةٍ	وَأَطِيبَ مِنْ عَيْشِ الزَّمَانِ الْمَهْدِ

طَلَبَاتِ قَلْبِكَ الْعَيْنُ فِي لَذَائِكَ الْوَلَدِ خَفِ قَلْبِي صَبَابَةَ النَّفْسِ نَزِيدِ

عامل مضمون پاری آنکه مرا با غم و کسوت خزن پوشیدن می نماید و موسی را قامت سرو بار و ای حسن آهستن می نهد
در این آتش عشقی که موسی در مجرب سینه ام افروخته نظر کن که شد با نهایت زیبایی و احکام سرور می با کوزه آذر کوفی بگری
چون موسی از زور خشم بر توفیر و نظر نماید چستی کجول و دیده و لغریب و دیدار کنی و اگر صغیر روی از روی تفرض بر تابه عاقر
بس از آنکه دزخی معانیت نمانی عشق این جوان دل من در عذاب بجز سخت تسلای خفته خدایش بپوارد و دلش در آ
و چشم گریه ام بر سر پداری گرفتار نموده خدایش را تقه بیداری بپاشد چون چشم نواز اندام لاغر را بگریزند و پند
و بخوری طبیبی در برم حاضر آورد و در بر جالتی که مرا علاج درد و دشواری علت در نظر حبیب مفارقت است و غلبه فانی
همینکه طبیب با حقیقت عالم آگاه شد از در انس و محرمی گفت دوا می در تو می آید تو نزدیک است کفتم آه
ولی بشرط که پای عیادت بمانم در آید و بر کنار سبزم نشیند از عشق موسی زار زار بگریستم همینکه سرنگ ریخت
من بگریست از دور استراحت و خیریت گفت آیا خواهی این آب چشم گریان با آب در دندان معارضت کنم و در
بهایی این ستارگان چنان کالائی کران بهار درانی دارم این بکفت و بشایت من روانه شد من قدم در
غیت شدم و بان مردم پای تبه شمی نمودن گرفتیم چون آن آفت خورشید و دایع دست کشود کفتم ای محبوب درین
زمان وصال را میعاد می نای که شیدای خود را جان عزیز از کالبد بدن مفارقت جست آنگاه برای بهر دو کرد
دست راست مانند کربندی بیانش استوار کردم و روی در رویش نهاده ناله و دایع بگریستم و از دانه ها
استیغاث آن کردن افراخته را با پیرایه طلا ده آراستن گرفتم هر چند من ریختن و در مسیح بر رخساره زرد و نمودم
آن یار و لعلت از پاشیدن در شاداب بر گونه او غوغائی ببل و وزید ولی از روی تسلیت و اظهار شفقت و سی
بر صورتم بکشید و قطرات استگت با سر بکشت نرم پاک نمود و از ابرو دیده کاغذ شبنم باران با سوسن تر برد و
الا ای آفت عقل و دلبازی غفلت و ای سب زاهد فریب و مشغول تقوی سوز یک لاله مرد و زن از در قاشا کجاستان جالت
در آمد لبیک و حفظ و سبیل موسی و شقایق گونه ات چنان فریفته گشت که راه بازگشت یا و نمود و سبیل صده و از
طریق در و در باز نشاخت همانا داعی عشق در میان دو ترکس شملایت چنان نهفته است که مرک در شیرین
مرا سوار و در کار به تنهایی بجان می کشی ولی سپاس خدا را که بدین اقبال وصال امروزم به از خودت
طلا و ته حضور و لذت دیدار در مذاق روان من مرا حجت از در کار جو انی کوا از تر باشد و شادایی چمن وصال
در دیده جانم از طراوت همیشه و عشرت میا خرم تر آید در بهوای تو طایر خواب از آشیانه ویدکان داده و خیم
و طبیب نفس زمام دل از کف خستیا و تنها و مسمع اسجد این سهل بر چند در صدیق شرع رسول مسم بود و زلال
بر و شبهات و آلائش اختلاف به صاف داشت ولی بالاتفاق در ستایش ختم رسالت صلی الله علیه و آله
قصیده باریع و مدیحه فانی بنفتم کشیده که استادان بلاغت کسر و سخنوران فصاحت پر و از را از جودت
بیک حسن اسلوب و لطف ترکیب آن چیرت باید ابو حیان و وقف علیها و هنی من آیدع - ما نظم فی معشاهما

یعنی مراد آن ستوده صبر و باغت و قوت اقتاد و حتی از بدایع و فایده های است که خداوند آن طبع
مردون در سابق حضرت رسول سروده اند این سهل آن مدیکر را علی تحقیق قبل از قبول اسلام سبک نظام
گشوده و گذشته از تقریحات و آداب طبقات در مطاوی صفای آن بدین معنی اشارت رفته صلاح الدین
آن تنسیده فریده از طوال قضایه است و این چند بیت از آن مطلق مخصری و از آن مفصل انور نسبتاً

که در صفت محمدان هم رسول و زوار آن تربت معس گفته

و د کج دعتهم بخو طینه یثه فدا وجدنا الا مطعنا و معا

یسا بق و خدا العیس ما اتونهم فیغفون المستوفی الملی المذا

اد العظفوا و دحقوا الذکریم عضواً لدا ما ارحما ما سوا

نصفی من الثقوی خبا با صلا فدا و قد لبس اللیل الهمیم مدا

فکاد منا جنان التی محمدا تنم بهم مشکا علی الثم دافعا

تلاقی علی مدد البقیس فلوهم خوافی نذکرنا القطا و الثفا

قلوب عرف الحق فی قدا نظون علیها جنوبنا عرفنا المضاجعا

مقی دمهم غمرا لانی فی وری فابست زهرا النجون الوفا

فذا قوا البان الصدق بمصدا العزم و حرم نفیر بطی علی المراضعا

عاسل مراد آنکه عزیت آستان مقدس نبوی و بیت زیارت آن تربت مطهر صدای رحیل در داد و نه ایسی
کوچ برداشت پس این جماعت آن داعی سعادت را بسبک اجابت گفته با استماع و اطاعت مبادرت جسته
در طول آنسانت این تاقین شتران و دیرین اسبها کار بسیار بخت و مجارات گذشت و آن مردم سعادت مند
سرشک دیده کان را بهیقت اختصاص دادند چون از شعله شوق بر خیزد و پیچند و فضا آسینا بر زبان را
ترا از هیچ و غم شای نزم و بانگ کبوتران خوش آهنگ بیا آید هر چند آن قوم را ظاهر بدراعه قیر کون
از قماش شب آرمظلم باشد ولی باطن غیرشان بفرخ و برع و منبیا و تقوی ستور است شیم و در رسول کوئی
سرا پای وجود ایشان بشک فایا انقلاب بخشد و جایا ز داغ جان معطر نمودن خواسته طائر قلوب
ایسان خیال بر شمشیر یقین بی برده که مرغ قطا آبخورد و پیان بهان قلوب حق شناس که جنوبی بر آنها شمل و سلطنت
که هرگز بتراحت نشاند و بر فرسش آسایش نمید نهال عزن که در خاک غم نشانیده اند بهی با جویار است شک
آبیاری کنند تا سگوفه اندوه از آن برود و آنکزه از پستان دایه صدق شیر محض نوشیدند و مر آفریط
شعادت از کنار منند سعادت محروم ساخت آورده اند که چون این سهل را آواز فضل در اطراف و اکاف
آندلس منتشر گشت و مراتب هنرمندی و سخن پروری وی در حضرت والی شهر بته که او را ابن خلاص گفته
گشود افتاد و او را بر حکومت طلب داشت و بر حسب استعداد و لی قش و دیوان ایشان و تقویض نمود

و آن مثل بزرگ و منصب بزرگ می بود و می نمود بود و آنکه در سال شصت و چهل و نه در خدمت ابن خلاص بر گشتی نشست از ادب عبور
سید و همیکه آن بزرگ بچو نه در بار رسید هر مرد و دزدین گرفت و اسلحه با چندان جسم بر آنکه میغده حیات هر دو را کب
بیکبار در کرد ادب اهل غرق شد خود ابن خلاص خلاص یافت و نه این بل مبالغت نجات رسید و در آن حال چهل و اند سال از عمر
آن ادیب به حال گذشت بود و یکی از اکابر عهد چون خبر غرق وی شنید گفت عاذا لله الی و وطنه یعنی لو بود و وطن

ابو جعفر غزال الاندلسی

از مشایخ فضلاء طبایع و معارف و ذائق معالین است در عصر خویش بزرگ و فضیلت است و از بزرگانی است که پیراسته بود و موافق است طبیب
ادیب فخریه بوده است از قرآنی شریف که از بلاد مسوره اندلس است تحصیل صناعات طبیعه را در نزد او بکربن زهر که از ادب
اطباءست نموده چنانکه در ترجمه ابو جعفر گاشته اند که سالهای در آنجا به ستاد است و معالجت از حضور مطبان غیب ذوق
و دوری بخت تا در زمره تلامیذ وی بر وجه غلبه ارتقا بخت پس از استاذن معالجت یافت بزمانی کم از معالجات بر وی
که از وی بر روز ظهور نمود مرصع عموم پاران و عیال جوهر مرضی که دید و زمانی معبد در اندلس معالجات خاص و عام اشتغال است
و سبب عداقتش با طراف و اکناف بلاد وقت و در آن هنگام که وی بصلحات طبیعه در اندلس مشهور گردید و زمان اقتدا
سلاطین عثمان بود چنانکه آورده اند و ثقی سلطان یعقوب بن یوسف بن تاشفین که التور باند لقب داشت با لایس بیل
و وضع غیر معمول که سیر آن پادشاه بود و در معراج بکافی که آن طبیب ذوق معالجت پاران پر دخی تفرذ آورده اند و در معراج
مرضی که داشت حکایت کرده است علاج نمود طبیب چون نزدیک رفت نفس بگرفت و در شربه وی نیک بگریست از جن کاوی که
داشت استبناط نمود و وی امیر است ولی خود را از اظهار آن حفظ نموده بعضی رسانید که چون تشخیص بعضی از امراض را
دقی لازم است و مکانی خالی از اختیار خواهد همان بهتر عملی خاص که بجهت تشخیص اینگونه امراض اختصاص دارد و تشریف آورد
داشت که بوجه اکل تشخیص مرض او شد سپس معالجت بر طریق قواعد طبیعه انجام گیرد و امیر قبول نمیشد که در منزل مخصوص که در
منا بود رفت پس ابو جعفر بیمار را از برهم معمول دستور العمل داد و بجهت امیر شرافت و زمین او بوسه داد و بر پای ایستاد و امیر است
که در اشتناخته از طرز ادب وی او را خوش آمد و از آن جلوسش داد و با وی از هر گونه نصیبت در میان آورد و او را در عظم
خاصه در فن طب با مهارت و عداقت دید پس از او پرسید بروشی که غیر معمول و بر وجهی که حالت بدین قسم مجبول بود چگونه
مریضات حق عرض کرد و امیر را دولت و عمر پانزده سلاطین را خواند و بابت آید چند او ندی که در دایانار نامه عظم ملک و سب
رفا و علوم خلائق است و او داده در هر کجا که شخص ایشان حضور یابد و عیال و زوج و دشان بر دلهای خلائق پذیرد که در
و نیز از مرجه سلاطین چون با عداال فرضی اوست و حسن نفس نمودم معلوم گردید که غیر از سلاطین بنفس سایر اس
چنین است ادال نباشد از آن روی دانستم که مزاجی بدین اعتدال غیر از مزاج امیر نخواهد بود و مسفور را از یاده اند و پس
صاحب و انا سر آن دلیل خوش آمد و بلازمست خویش امرش نمود پس در عداد اطباءی مخصوص آن پادشاه معدد
و در مقام حفظ صحت و علاج و ثوقی کامل و اجماع وی می نهایت بود و پید نمود و خزرجی در تاریخ خویش مسطور داشته که

ابو جعفر غزالی

۲۸۲

از طبیب کمال در علم شناسائی او دیده فرموده و نیز در حق ترکیب او به نهایت مهارت و دقت و هم در تمام اجزای طب او را بهر دو دیده بود ولی در فن شناسائی او دیده فرموده و ترکیب مرکبات او را شناسائی بود بر سایر فنون طبیه احمد بن ابی حسیبه در ذیل ترجمه آورده است که امیر اسلم بن یعقوب بن منصور بهانه در امر معروف و نهی از منکر مبالغه می نهایت داشت و در جمیع ممالک قزو خویش مسکرات را با انسان نمی کرده بود که اگر اندکی از آن را در بدی از زبان سراج میگردید و باغ و شاد برابجد و دو سیاحت فرمان میداد آن محل که شراب را در آن میسپاردند بخوابی آن حکم نموده و قتی در همان و آن امیر بدین طبیب فرمان داد که اجزای تریاق فاروق را فراهم آورده یک وزن تمام از آن بسازد و ای طاعت نموده برجای او دیده آن بهت برنگشت و اجزای تریاق را در زمانی دراز فرموده و ترکیب از قرص افنی و غیره ترغیب داده خواست ترکیب نماید از آنکه تمام او دیده آن باید به شراب مخلوط شود و باطل سمجون گردد و هر چند خواست بیزان کیون آن شراب فراهم کند میسر نیست سالی بر این به که شت هرگاه همیشه از انجام و اتمام آن تحقیق نمینمود از آنکه جسمی از آن قفس بود و قفسی از آن استام خدیه میکفت و بهانه می آورد و بالاخره و قتی او را معاصت ساخته سبب تنویر می نمود و چون بعضی برانکه عهد و از اجزای این ترکیب بزرگ شراب انکو رست و رانیت به عذر به آن جبه بود که در هر جای کافی میرفت از طبیب آن وقته فرود که داشت نشد بهیچ قسم از اقسام فراهم کرد و آن میسر نگردید لکن از چنین سوخت و اند ترکیب آن تمام پذیرفت امیر چون از طبیب این مطلب را شنید شکر خدا ایتالی را بجای آورد و گفت عهد و غرض من از خواستن تریاق آن بود تا بدانم که عموم مردم فرمان می شناسند چنانکه باید اطاعت دارند یا آنکه در ملکیت من در تحت آن امر شیخ میگردند و در همان آن باید فساد را استعمال مینمایند که گویند و انهم فرمان من را از املی ملکیت در ظاهر و باطن طاعت دارند کمال امید واری و اطمینان حاصل نمودم پس با جعفر فرمان داد که انجام و اتمام تریاق پردازد و بدل از شراب چیزی دیگر پیدا کند که در خاصیت نظیر آن باشد طبیب نمی توانست آنچه را که بزرگ تر از شراب بود و بدل از شراب ساخت و تریاق را ترکیب نمود بعضی از اطباء که در حضرت امیر مستحرمیت داشتند بعضی را رسانیدند که آن فرایه که اساتید اطباء از تریاق خواسته اند چون جود اعظم ناقص است فایده قی درین ترکیب نخواهد بود امیر او را طلب کرده و این مطلب را بی در میان بنا و طبیب بعضی رسانید با دو به مرکب آنگاه طبیبان حاصل باید نمود که بتمام امتحان درآید و آن خواص که در وی مسطور است ظاهر گردد پس برای سؤال و جواب باقی ماند پس آن تریاق را که باقی پنج ترکیب شده بود چنانکه دست امتحان نموده فایده تش چنان بود که کوئی به شراب ترکیب شده و پس امیر او را بخت و برادرش پیغمبر و تشریفی که این بابی او را فانی داشت و رتبه او را بر سایرین برتری داد و نتیجه آن طبیب امیر دوست بر تریاق فاروق نموده مسافع کلی از آن دید و صحت کمال از او حاصل کرد و آن طبیب عاقل و در حضرت امیر معتوب بن یوسف بن تاشفین بر سر سیر و تار و کار و حیات امیر پیاپی رفت پس در خدمت محمد بن یعقوب که الان صر درین اند طبیب بود و در احوال طبابت محرمیت و طبابت اختصاص یافت و همچنان در خدمت وی سپید و تا در حدود ششصد و ده وفات کرده در رکش مدفون گردید و آن طبیب را در او دیده فرموده و مرکب کتب بسیار بوده و منجه او را بسیار در خواص سابلین مطبخ و شربت و سونف و غیره متفاله در خواص مسطور و سس متفاله در خواص اطر لال

ابو حاتم سفارینی

۲۸۵

بر مانیکه با سنانی فخر که در غرور ملک است و در مردی که شایسته سلاطین است سوار میشد روزی در
در طواف دیدم که مردم در تقییم و توقیری سبانی کسی میبندد در آن حال یکی رجس اتفاق این کریمه خاوت کرد
لَئِكَ الَّذِذَا لَا يُخَوِّعُكَ مَا لِلَّذِينَ لَا يُبْزِدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا هُمْ أَهْلًا
یعنی جان باقی و سراسی جاوید یکانی باز که ازیم که بروی زمین گیر نمیشد و فساد طلبند ابو حاتم از استماع این
کرستن گرفت کرستن شد و شنیدم که میگفت **أَمَّا الْعُلُوُّ يَا رَبِّ فَهَذَا وَذُنَا لَا وَآمَّا الْفَسَادُ**
فَهَذَا نَزْدَنَا یعنی بارها ما بنده پیر هستیم ولی فساد در آنجا هستیم شیخ ابو اسحق شیرازی مؤلف طبقات افعلیا که
ابو حسین احمد قدوسی که رئیس خفیان بود در تقییم جانب ابو حاتم سفارینی عظیم بابت سبجت وزیر ابو العاصم
علی بن حسین مراحمات کرد که قدوسی ابو حاتم را بر جیسع آنها حق الشافعی ترجیح و مرتبت میداد و میگفت **إِنَّ أَبَا**
حَامِدٍ غِنْدِي أَفْهَ وَأَنْظَرُ مِنَ الشَّافِعِيِّ یعنی ابو حاتم بصیدت من در فحاشات و مناظر از شافعی
فرد تر است که تم آنها الوزیر قدوسی وزیر اعصیت خفیت بر آن داشته که بر امام شافعیه ایگونه تجویز نمود و از این
محمد بن ادریس یکی را بروی ترجیح داده سخن قدوسی در ایجاب از طراز قبول عاری است و پیچیده با لغات
شایسته نیست چه ابو حاتم و کسانیکه اعلم و اقدم از او بوده اند بسی از درجه شافعی بد و در مثل شافعی مثل ضیاع
پس از وی آمده اند چنان است که شافعی گفته

تَزَلُّوا يَمَكَةً فِي قَبَائِلٍ نُزُلٍ وَنَزَلْتُ بِالْبَيْدَاءِ أَمْعَدُ نَزْلٍ

یعنی ایشان در که میان قبایل نزل است و از وی من در پابان به دورترین نزل که رفتم ما بعد این بیت که بوحی
نزل کرده این شرامت

حَدَّثُوا عَلَيْهَا مِنْ مَقَالَةٍ كَاشِحَةٍ ذَوْبِ اللِّسَانِ يَقُولُ مَا لَا يَنْفَعُ

یعنی از این مردم برای آن بر کناری افتادم که درباره آن سوره حجاب عفاف و شمن یاده گویا که کسی گفت
با کرد مخالف داور زبان افزا بسته باشد که نید ابو حاتم استقصا نکات و در شیاع پان ممتاز بود چون پرسند
تحقیق نشستی در مسئله سخن گفتن گرفتاری از فساد و عشق و فحاشات آنعام چیزی فرو کند اشتهی چنانکه خود گفته
مَا مَشْنُونٍ جَلِيلٍ النَّظِيرَ قَطُّ قَدِيمٌ عَلَى مَعْنَى مَبْنِيٍّ أَنْ يُذَكَّرَ فَلَمْ أَذْكُرْهُ

یعنی هیچگاه نشد که از دست فادت بر خیزم و بوحی که شایسته بیان بوده ترک نموده باشم در ترک آن پشیمان کردم
سلیمان بن ابی ربازی مؤلف کتاب مشهوره و غریب حدیث که از فقهاء شافعیه و تلامیذ ابو حاتم است حکایت
کرده که من در بدایت امر سمت شاگردی ابو حاتم هشتم در حوزه افادت او نمی نشستم روزی بخانه یکی از علما
وارد اسلام میرفتم اتفاقا بعد رس ابو حاتم عبور افتاد و دیدم این سلسله را عنوان کرده سخن میراند که **إِذَا أَوْفَجَ سَنَمُ**
الْحَيِّ بِالْفَجْرِ فَتَنَعِ یعنی تا صدم صدم باندیش بجا وقت مجامعت کند دخول کند و در خلال آنحال طلع فجر
شاهدت نماید و خود را از عمل بر کنار کشد یعنی کوشش فراداشتم و در طراز استدلال و قانون و احتجاج و حسن

ابو حامد اسفرائینی

۲۸۶

و بدست تقریر بجهاد آید که مردم با خود گفتند و از انجیب پنجمین محقق بیاض و قهوهی غلیظ ایداع فرموده که در مثل محصولات فایده و من خود را محرم دارم پس فتح غنیمت کردم و از آن تاریخ غارت نمود و واجب گرفتم که مردم را بهر روز و در وقت بنویسم و حضور یافته و تحقیقاتی را که در کتابهایم الا که کرده و بدو فراموش نمودم و تعلیق پیدا کرده ساختم هم سیلیمان گوید که رسم و سیرت ابو حامد بر آن بود که هرگز از خانه و دیواری و خانه و از خودی خارج نمی نشست تا به جمع انبیا و حضور داشت بهجبت علی می گذرانید و چون بجای میرفت و یا بجای خرم علم اشتغال بکثرت قرآن تلاوت می نمود حتی آنکه که بر آشفیدن علم مشغول میشد و زبان خود از ترتیل قرآن فارغ نمیکرد و قاضی احمد بن حنبلان آورده که یکی از فقها را در مجلسی با ابو حامد مناظره علی افتاد و بروی پر خاشاک کرده کلمات نالایق گفت چون شب شد خدمت ابو حامد رسید و او از در اعتدال از انظار نه است و طلب آفات نمود ابو حامد در جواب بانمود این دو شعر

بکشد
جَاءَ جَرِيحًا لَدَى النَّاسِ
وَعَذَابِي سِرًّا كَأَنَّهُ ظَنَى
وَمَنْ كَانَ يَجْزِي جَلِيحًا
خَتِيئَةً فَهَوِيَ أَكْثَمُ الْعَالَمِ

یعنی ستمی آشکارا و جانی برادر داشت عذری در نهان و نه امتی پوشیده در رسید پس بر جرم سابق مزید آورد و حجت گذشته تا کید کرد و هر کس کان برود که معذرت پنهانی تقدی نداشت از دل برود و در خطی فاضل است و عظیم عظیم یا قاضی گوید که ابو حامد بیاد و تریضی رفت از زمین از مقدم دی زیاده و خوشدست این بیت مدح او آید

مَرْضَا شَفَقًا لِي عَائِدًا
قَعَادِي الْعَالَمِ فِي الْوَاحِدِ
ذَاكَ إِمَامٌ بِنَبِيٍّ طَاهِرٍ
أَخَذَهُ وَالْفَضِيلِ أَحْمَدِ

یعنی در بخور و پیکار کشتم و از کسی شتاق دیدار شدم پس جانی در پیکار کفر و عالمی در وجود و یک عالم عیاد گرفتم کرد و او سپر ابو طاهر و خداوند فضل امام ابو حامد است در کتب سیر مستور است که در سال سیصد و نود و هشت هجری در دار اسفلاخه بغداد آمدن مرید این شیخ مفید که ریاست فرموده اند داشت و تا بیان ابو حامد اسفرائینی که امام عامه بود و تراجمی بزرگ افتاد و بشایه که آن دو رئیس بناچار چندی رخ در تقاب غیاب کشیدند و بر ولیفه تدریس و حق ترویج قیام توانستند تفصیل این احوال برسیاتی که ابو الفرج بن جوزی در مشتم و عزالدین ابن اثیر در کمال و دیگر علما اخبار در دیگر کتب آثار آورده اند و اندک در شرحی یکی از شایستین که در بغداد مجد باب ابروردی شست مبعوث شیخ مفید درآمد و از در خصیت آغاز سفارت کرد و نسبت بانالم جلیل بسی سخنان نالایق و کلمات ناسزا بزبان راند شیخ از این معنی زیاده آزد و خاطر گشت و عظیم است که شد اصحاب بجای برخاستند و از مردم گنج که تا شایسته ای بودند استمداد نمودند و که وی انبوه فراهم گرفت برای ابو حامد اسفرائینی و قاضی ابو محمد ابن الاکفانی در آمدند و در کفر پیشوای خویش زبان تنگ در آرد و در حشمت آن و ولایت بکار و برنده انکار و در تنقح و دیگر اکابر اهل شت شده عامه شهر بجای خواص خود برخاستند از طرفین میدان تقصیر کرم و غبار افشاند بالا گرفت قصار در همان اوقات مصحفی دست اهل سنت و جماعت افتاد و چنین مذکور شد که آن مصحف عبدالله بن مسعود است و آنرا ابیاب بر مصاحف حجازی بگرفت بود و در یوم محرم بیت و هشتم شهر رجب آن سال شراف و فقها و فقهاء

ابو حامد اسفرائینی

۲۸۷

معی بزرگ رقیب دادند و آن صحف را در آنجا حاضر ساخت یکی در آتش نظر کردند و موافق اختلاف برای العین شهادت نمودند ابو حامد و سایر قضاة تخریق و اتفاق آن حکم کرده قوی نوشته ایشان آن صحف را در همان محضر سوختند چون ایامی چند بر این گذشت عرفه بنظر غلیظه قاهره بادر عباسی رسانیده که شب نهم شعبان در مسجد عمار مدی شیعنی از اهل جبره نزد آن شهادت شد که در باره کسانیکه آن صحف سوختند دستام و نامزایکلفت غلیظه حکم داد و افزود اینچک آورده بختند و چون آن مقول بر آیین تشیع میرفت شیعان کین در باره او تخان گفتند کار به یکجا و کتبه نازده قاتل در میان مردم کین با عمار باب البصره و باب الشیخ زبانه کشیده و در آیینای جمعی از جوانان شیعیه بنام ابو حامد اسفرائینی ریختند ابو حامد از سبب ای خود بکشد و از قتل کریمت که خیال آوار نبدای سلطان سید بر میید آشتند و حاکم با امر آنها که غلیظه فاطمی بود از سبب زامینو و دیاسفوریا مسفور می صلا میزدند چه نام حاکم علوی منصور بود و همینکه این شعار در حضرت قاهر عباسی نه کور شد سخت بهم برآمد و حکم داد تا آنکه لشکریان آنچه حاضر در کاخند با شیعان پیوند و در استیصال که خیال نباشد و در نزد چون مد غلیظه به آنکس رسید نریاده قوی دل شده و بر مردم کین چهره کشند و برخی از دیار و ساکن ایشان را که بر کنار شهر و جاب بود میسوختند پس معنی از اشراف و تجار بزر غلیظه فرستند و از آن جبارت انخاص غلیظه نه قاهره از بخری که خیال در گذشت و چون امیر ابو علی علیه الجیوش که سپهسالار و دایلم بود و از جانب سلطان بهاء الله و له بوسیله ولایت عراق و امارت عسکر داشت از این واقعه استحضار یافت و اهل بغداد شد سخت بجلا و شیخ سفید حکم داد و مولاکان بروی کماشت تا او را در استلام پروان فرستند شیخ در بیت و سیم رمضان آسمان از بغداد اشتغال حجت آسمانه از در غوغائی جمعی را گرفت بعضی را بایست رسانید و برخی را مجبوس داشت ابو حامد مسجد خویش بازگشت و او اعطان از منابر و قصه خوانان از معابر ممنوع گشتند چرا که همه در مریجات فتنه آشوب سخنان ایشان بود پس علی بن محمد که از اراکان امراء بشمار رفتی در حق شیخ سفید توسط کرد شفاعت او پذیرفته شد و سفید و دیگر بار در صدر ریاست بر تیر او گشت و بکند او غلط و قصاصین دستور یافتند و بر سر کار خود رفتند ولی بشرط که از در حینت و عیبت خبر فتنه آینه نخوانند و استان شور بخیز نگویند مورخین در حوادث سال چهار صد هجری آورده اند که در رمضان این سال قاهره بایستد از مرضی معصب اقتاد به ان پایه که از جیف در و دار اسخلاف موت او شیوع یافت خبر بقا در بردند و برخی از جمعیات بغداد بجز و رسول بردوش و قضیب آنحضرت در دست گرفته برای مردم نشست و شیخ ابو حامد اسفرائینی رجب شریفیته که در بارگاه قاهره ای داشت حاضر گشت و بر لسان ابو العباس بن حاجب غلیظه پیغام داد که آیتی چند از کلام مجید طاقت ناید تا مردم دست غلیظه استماع کنند و اطمینان یابند پس قاهره با شارت ابو حامد آواز باین آیات برداشت

لَقَدْ كَرِهَ اللَّهُ الْمُشْرِكِينَ وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آلِهِمْ هَضْوَ وَالْمُشْرِكُونَ فِي الْمَدِينَةِ
لَقَدْ يَكُونُ لَكُمْ فِيهَا دُونَكَ إِلَّا ظِلًا مَلْعُونِينَ إِنَّمَا تَقْبَلُوا أَخِذُوا وَاقْبَلُوا تَقْبَلُوا

چون لطف اختصاص این آیات بقرائت منوط بر محبت بود ظاهر کلمات مبارکات پیامبری ترجمت شد تا بظهور رسد که قیاد او کتاب بین تا چه حد آیت مناسب بمقام تلاوت کرده فرمایند سو کنند یا میگویم که اگر کفافی که نفاق مبدون

و آن که در دل مرضی دارند و مرد سیکه را حیف بنیاد نهاده اند از شیوه و شمار خویش باز ناپسندند البته تراب ایشان سلاطین
و پادشاهان که از آنجا برخیزند و جوار تو مانسند بر جانی که مکان از رحمت خدای رانده باشد هر جا بستانند که قرار کردند
و با شیخ مسلمانان در گذرند چون مردم عید او صوت غلیظه پنهان نمودند صد اکبریه برآوردند و او را دعا گفتند بگشتن هم
ثبت است که چون صبح دولت بنی فاطمه از افاق مصر بزمین طالع گشت از شام برچم آن سلسله روز خلافت آل عباس
نار شد چه حکم آن طبقه از اقطار اسپانی و افریقا و رومی از قسمت اسپانیه و حج خراج مصر فرو دیوان ایشان کرد
پس او را و عباس از آل عباس در منصب آن گروه متجرح کردن گرفته قادر بانه در سال چهار صد و دو قرآن داد
آوردند او مجلس عظیم تشکیل نمودند و جوده اشعار و شیخ فقه و مناویة فقه و دیگر علما در مجلس اجلاس شدند شیخ ابوال
که آن زمان در بجهوه ریاست بود و در مجامع فقهی بی بر جدی شست نیز حاضر گشت پس بختری عریض برداشته و هر یک
کو اهی خویش در وطن نسبت سلسله ثبت نمودند و نواد ایشان از جرات بنی هاشم پرون کردند ابو حامد هزرائی حسیب
خواهی خلفا سنجی صریح در شرح آن طبقه بر تو م داشت آنچه این اثر خلیفه های حاضران مجلس نوشته که شریف و محبوبین
نیز مانند نقیب ذوالجهدین علم الهدی و شیخ ابل محمد بن ابراهیم الفقیه شهادت خویش بر طبق سایر سجلات
فرموده منافی عبارت دیگر مودعین است چنانکه از شرح این واقعه که بوقائده در مقامی مناسب از
نخاسته آید بظهور رسد مع آنکه ابو حامد در شب شنبه نوزدهم شهر شوال از سال چهار صد و شش در بغداد
یافت و عمر او شصت و یک سال و چند ماه بود ابو الکثیر بن جوزی گوید نقش ابو حامد را بر ای شیخه کجایند
تشیع جازه او را انبوی عظیم و از دحامی عام از مردم دار اسلام فراموش آید پس از تفصیل ابو حامد
که خلیف جامع منصور بود و بروی نماز گذارد و نمایان جازه اش بشهر آورده و در سرای خود نجاک سپرد
چهار صد و شانزده قبر او را بشکافتند و جثه اش پرون آورده در باب المحرب دفن نمودند از آن

تعالیق مختصری است و کتاب بیان و تعالیق کبری انتی

قاضي أَبُو يُوسُفَ يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ

اهل سنت و جماعت را نقیضی ننموده در نه یکصد و سیصد و هجری متولد شده در عهد صبی نبوت
مادر تحمل تربیت و تحمل او اشش استین برزد او را بکازری سپرد و تا مرد فقاری آموخته و
ابو یوسف خود گوید که هر روز از راه ذک فقاری در رس ابو حنیفه میشدم و گوش پوشش با
از مسوای علم چشم پوشیده بودم هر روز مادر بر اثرم روان شده و آن محضر داخل و مرا نصیحت
کشانم بد که فقاری میرود و با جود نام با ستادم می سپرد و نگاری بر این منوال بگذاشت در از فراموشی
در آمد منبر یاد برآورد که فرزند مرا و از کسب معاش باز داشته علما در نظرش جلوه که سب
ریزی خیزی بدست آورده و خیل کار کفیل معاشش شده و او را از فقاری بکازری داده
تو خود مقصود را در خیر تقطیل و تعویق انداخته و بی تحصیلش تشویق کنی ابو حنیفه گفت ای زاهد

قاضی ابویوسف

۲۸۹

و خود و فرزندت اقبال بنده و طاعتی ارجمند دارد و اگرچه در محضر من بظاهر علم فراگیر و دلی در باطن طریق خرد و
پایه را با روغن سینه می آموزد و ما در کم گفت همانا ترا خرافت و ریافت است و عقلت زایل شد و این بخت و روی از تو
بناف در راه خود پیش گرفت و من بدان سوال اقرارم در سس او را از دست نداده و در تحویل مراتب علمیه پایی فرسودم
و چندان در کتاب علوم و اندوختن فاهت و می حریص و متولج بودم که دقیقه از او غافل نمیشدم تا آنکه توفیقات
یزدانی ابواب علوم بر من گشوده گشت و از میان الطاف الهی که کب اقبال هم سسی اوچ گرفت بمقامی رسیدم که
سند قضات بر من تسلیم گشت و بارون الرشید را محرم سران و مجلس هر محفل شدم و در خانانده اش شرف
اختصاص یافتیم چنانچه روزی در میاط نعمت حاضر بودم فالوذجی در مانده رشید مینا کرده بودند گفت ای یعقوب
از این فالوذج تناول نما که اینگونه فالوذج را هر روز به ترتیب میندهند گفتیم یا امیر المومنین که از این چه تیار است
گفت این را با روغن پسته ساخته اند و زیاده نذیه و کوار است ناگاه مرا خنده شد و دست داد بطوریکه
نخواستم خود دار می کنم رشید سبب خنده پرسید امر را و الحاح کردن گرفت گفت خبر است خدای باقی وار و امیر المومنین
گفت سبب خنده را بتفصیل بازگو مکالماتی که بین ابوصیفه و ما درم که مستر بود میان آوردم و چکایش برضای
رسانیدم ناگاه رشید نذیه و تعجب شد سوگند یاد کرد که علم امور دین و دنیا را اصلاح کند و بر ابوصیفه رحمت
آورد و گفت ادرا بعین حقیقه نظر بود و بچشم من با تجرد و بیوسف گوید در زمانیکه بر من و تحویل مشغول بودم و رایت
بر من چنان تنگ بود که حاج جبرئیل فرایم نمیشد از فرط فقر و افلاس بهای کاغذ را استطاعت نداشتم چنانچه
گفت که سفد از این است آورده اعدا است استاد در آن استخوان ثبت و ضبط میکردم خود گوید روزی
از محضر ابوصیفه بنامه معاد و ت نموده زوجه خود طلب کردم از درو مجابت و کرسی که بودی شکایت کردم و فدا
خواستم آن زن با عجلتی تمام روزگشت ناگاه استخوانهای گفت که در مدت استفاوت اندوخته بودم و سفره نحت
نزد من نهاد و گفت آنچه بنماز حل کرده این است و سزای چون تو پکار و بسیار بین آن کرد و ناچار بر من زیاده
اثر کرده از تحویل علم با کتاب معاشش پرداختم و چون ابوصیفه بچند روز و حوزه درس ندید او را که در روز کارم
مردت حال بر وی گشوف داشتند بر من وقت آورد کس بهضام روانه کرد و چون بروی درآمد ابواب تعف
بردم بگشود و هم و طیفه شهرت در باره ام مقرر فرموده می بدان وجه مقرر معاشش بگذرانیدم و دقیقه از طلب
نمی گشتم از هر ذی فن توشه و از هر فرمن خوشتر میکردم میری شافعی آورده است در آن اوان که بمهر روزه
نزد ابوصیفه حاضر میگشت و در تحویل فقر اشتغال داشت زمانی در از از محضری غائب گردید و علم مغایر را
طالب شده با کتاب آن علم مشغول گشت پس از آنکه ناخانی بمجلس ابوصیفه درآمد از روز کار گذشته اش جویند
ماضی را بر روی باز گفت ابوصیفه خواست تا حیار استفاوتش از محک استمان و خستبار معلوم کند گفت
علم مغایری مرا مسئله است تا جواب نیاری از تو دوست بر دارم صاحب لوا می جالوت چه کس بوده است
گفت اگر مرا بر آن مسئله اطلاع نباشد زبانی از مدد ملی تو خود را امام عصر خوانی و بر هر کس مقدم دایمی

قاضی ابونوسف

۲۰۹۰

هرگاه بجدلی معلوم نمی آید و دشمن ندانی از وقت گاسته قدرت از میان برخواست شود و فاشش کویم هرگاه و من بعد
 به من در آویزی و بجا و ملت و مباحثه بخیزی و در جائیکه مجمع انعام و محل از دو حامی خاص عام باشد از راه حجت و از طریق
 حاجت در آیم و پیرسم که زمان و قدر بزم مقدم بوده یا غرضه اشد یقین انعام این سلسله تاریخی که از کل مسائل و اختراست
 به سلاطین و وزیر و بر باد اعلی و ادنی منتقل و در عرق خجلت غرق شوی انگار از حسیفه از وی دست بیاست
 و سپس هیچ سواش نیار نمود مع اهلقت آن فاضل یکبار از هر لذت و راحت چشم پوشید لیل و نهار و در تکمیل طلب
 میکوشید و مدتی دراز با سماع احادیث و تتبع اخبار نزد و جالی که اسما ایشان بشخ میگرد و بگذر آیند و در این میان
 و سلیمان از تهمی و یحیی بن سعید الانصاری آتش و شمشیر بن عروه و خطاب بن اسباب و محمد بن اسحق بن ابی اسحاق
 استیغاب در کتاب آنهاست و قول است که ابو یوسف مانند مردمان کم شده فرزند در هر مکان ذکر احادیث
 و نشر اخبار هشتمام کردی و بنال آن اثر روان و در محضر آن محدث روزگاری بیایان میرد از هیچ کدس پا
 نکشیدی تا پنجاه و شصت حدیث بدست نیاریدی با توجه به از زمانی در مراتب طایفه مقامات کلمات بر تبطیا و در
 قنوی رسید به آن مشایخ که در زمان خود سرآمد همچنان و مشارالیه با لبنان گردید رفت رفته از مندا فادت به نصیب
 افعال کردید بیا یکا بی سیع و قدری رفیع قدم نهاد و در عهد همدی و دودی ورشید ز نام همام قضا در قبضه خضیارد
 افتاد و بایر باط و باعث اختلاط و بیابان و در آن الرشید آورده اند که مردی از یهود در قرب جوار ابو یوسف سکونت
 بر آن شد که بر در خانه خویش مباحثی بنام کند و بیا یکا از آن بنیان خرابی بخشد و ابو یوسف شکایت برد و بانجام
 مأول خویش و ایجاب مسئول ایشان آن مرد یهود را از آن خرابی اضرار مانع گردید و در اصرار مبالغت آورد آن
 مسلمان از روی حق و ظفر و گفت از تحریبان بنا دست برد و بجال خود بکند و هر وقت از راه شان بدین
 ترا در محله جای دادند و باین مکتب آورده و به استقبالات شتابان شوم و آن عمارت ویران کنم قضا را در آن اوان
 بمند قضا و بنیشت و هم بر محله سوار گشت آنکس از تحریک خود سرگردان شد و آن مرد یهودی مسئول خود عمل کرد
 تفصیل این احوال آنکه در آن الرشید کثیر کی را فرقیه گشت و بحیره در هوایش بان و دل بیاخت و چون با او سر
 در میان آورد و خواست در کنارش گیرد و ناگاه بخاطرش رسید که وی از کثیران زبیده است و در دم کنار و گرفت منفرد
 و مجلس در فرودید و مژده هرش برچید اتفاقا زبیده که با فوی حرم خلافت بود از صورت ماجر ای اطلاع یافته از آن
 زبیده و برنجید و چون رشید نزد او شد در شتی و خشونت آغاز نمود و در طعن و بدگویی زبان دراز کرد و گفت ای دور
 از من دور شو که نزدیک هست آتش قدر بر من زبانه کشد و در آن گفت هرگاه من و دوزخی باشم تو بشتی روی از من
 از دواج من بطلاتی در حال هر دو از کفر پشیمان و از کرده در انفسوس شده زبیده در گریه و افغان و طایفه مضطرب
 و پریشان اند که چگونه بر مشور یکا کنی نظرای پاک کنی کشد و عهد ناسد و دوستی در خورد و در غبار فراق بر عیار اتفاق
 افتاد و از جاده و داد و منبج اتحاد خود را بیکو کشاند امر نمود تا علمای بغداد را حاضر کرده و در این سلسله استفسار
 بچگونگی جوابی که تالی خاطر بدست است داد که در طایفه میرحب حیرت و کثرت فرورده مولی و کلین بنشیند از آنجی پرسید

قاضی ابونوسف

۲۹۱۰

کما ز قاضی ابونوسف کسی بر جامه ده است گفتند مرد بر ایشان دارم که با فرط پریشانی میگذرانده و درون گفت مرا با علم او سرکار است نه بکنت و در کارش قبیحی الحال ابو یوسف را حاضر کردند و بزم خلافت را باریافته و ارد شد علی بنک صدر مجلس را از فرط ازو حاتم تنگ کرده بودند پس آنجا جانب قظیم و تحریش رعایت نکردند و در صف نفاش بجای دادند پس درون مشغول عادات نمود و بعضی جواب بجا زت بخشد ابو یوسف گفت مرا در باب سئل جوابی شافی و کافی در خاطر حاضر است ولی در این محل که آرا نگاه من شده و نیازم گفت اگر چه از این منی که جمعی نامناسب بر من تقدیم سبده اند آرزو نیستم زیرا که شستن زل از من بچند و در حق صدر بر قدم میفرزاید ولی پاس حرمت علم خود بجای لایت و مکان سستی قضا کند پس درون رقت تقدیم بروی او زانوی داشت و گفت تا و صدر مجلس جای گیرند ابو یوسف لب بچن کشود و گفت همچا ب سیر آورده اند که وقتی در بارگاه سلطان عصر مردی سفل و بی ادب بر تیر احاطه حکیم تقدیم گرفت آن حکیم انشده از آن رفتار ناپسند دم نزد و خاموش نشست ویرا گفتند چه غنیمت شغری و آن نادان با جزا او بفرمودی گفت ویرا بر هر کس تقدیم و بیچکس از که داران در تاتم نیست با حمله اکنون وقت آن است که طیفه سئل را در میان نهد تا این سبده و او فضل و دانش به به طیفه بنگار سوال پرده خسته از وی جواب صواب طلب کرد ابو یوسف گفت ای امیر المومنین هرگز اراده کنای میگوید باشی که در آن رشاخ و خشیت خدا می نهی و منم جبار تر از آن شست مانعت کرده باشد گفت بی وقایع جایزه بر صدق دعوی شاه عادل است چه قصد نموده زبیده مکررم چون دانستم که غیر است عثمان و حسن شوهت محبت تو منقذ پاک کشیدم ابو یوسف گفت از این روی یقین انم تو خود از ازل بهشتی و لهند اطلاتی واقع نشده است زیرا که طلاق زبیده مشروط بر این شرط بوده که تواند ازل جنم باشی و چون از فضل الهی سستی بهشت شده او نیز منقطع نباشد زیرا که از انشاء شرط شرط قطعی میشود حاضران بروی حمله در کشته بکنت زدند که این دعوی از چه و کونی و این فتوی از کجا کومی و چگونه و استی که فیه بهشتی است گفت بوجوب نفس قرآن که فرموده و **وَلَمَّا خُفَّتْ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَفْسُ عَنِ الْهَوَىٰ** **الَّتِي تَلِي الْمَوْتَ** یعنی هر کس از خوف خشیت الهی نفس را از وسوسه شیطانی باز دارد و بهشت جاودان را رها کند پس خواهد بود بار در این سخن بنده افتاد بوجوه لطیف بی پائش بخواحت و هم تفصوات بعد او برای وی معتبر کرد و تشریف فخر با و پوشانید گفت تا محض آورده ویرا در آن نشاندند بیجا بنده اش حمل کردند ابو یوسف چون بسا با طر و بیودی رسید اورا طلبید گفت اینک محض ما رسیده که گاه تنگ است بر حسب شرط و پیمان که خود کرده بودی امروز وقت تخریب باط است پس ابو یوسف که توقف کرده تا آن بیان را منهدم نموده این خلکان بایه ارتباط ابو یوسف و طیفه را در استان دیگر داند آورده است که مردی از سران سپاه خلافت در امری سوگند یاد کرد و پس کاری از وی بظهور رسید خود در سنگ فروماند که میباید شکست سوگند شده باشد فقیه طلب نمود تا حق سئل از وی پرسد اورا ابو یوسف دلالت کردند نزد او شد و چگونگی سئل بوی باز نمود و گفت این کرد و موجب نقص سوگند نباشد و چون مرد در این فتوی بشیند زیاده خوشحال گردید و در این زمانه بر وی مبدول داد

قاضی ابویوسف

۲۹۲

و هم خاندان قابل بود به سیل نوده بروی چینه پس از چند روز آن سردار بر کشتی وارد شد و او را مهموم و مغوم دیده
سبب پرسید گفت امری از اسرار و رازهای من ساخته فیتی حاضر مانا از حقیقت آن امر جو یا شوم و حکم آن را عا باز ناکم
سردار روانه گشت ابویوسف را در ساعت حاضر ساخت خود کوید چون بدر بار خلافت رسیدم جوانی خوش بها
نیز صورت دیدم که آثار اہبت و جلال از مایه اش ساطع بود و او را در حجره مجوس داشته بودند چون با وی
برابر شدم با ایشان اشارت کرد که نشان اسفانت بود او را بدان حالت گذاشته گذشتم پس بحضرت بار یافت
و او دشم سلام گفت و ایستاد و گفت نام تو چیست گفتم یعقوب اصلاح الله امیر المؤمنین گفت هرگاه امامی بر او
در حال زنا در یابد آیا بر امام محکم است که او را در زندگنم نمی ریشید سجده شد آنگاه در خاطر مگذشت که طیفه
کسی از نزد یگان خود را در حال زنا مشاهده نموده همانا آن جوان مجوس که بمن استغاثه نمود زنا کار بوده با حمله
ریشد گفت از کدام در که این فتوی کوئی گفتم خاتم النبیین صلی الله علیه و آله فرموده اند و الحمد لله بالشیئا
حاصل آنکه چون در موارد حد و شبهتی پدید آید حد و شرعی ساقط میشود و این مقام مورد شہت است و در موارد
شبهات حد و ساقط است ریشد گفت در صورتیکه امام معاینه بیند چه جای شہت است گفت سکنایان
مشاهده کرده باشند از عیان خبر علی حاصل نبود و حسب اراء حد و در علم امام منوط نیست و احدی را غیر سکه
حد و دالهی را نظر بعلم خود مجری دارد آنگاه ریشد ثانیاً مجید شد چون از سجده سر برداشت بفرمود تا مال
خزینہ بمن دادند اما آنجا پر دین نشدم تا به ایای فرادین بمن عاید گشت آورده اند که شبی بارون الرشید را

این دو شعر نقل آمل شد

يَا نَ تَرْفَعِي يَا هَيْدَا لِرَفْعِي
وَأَنْ تَخْرِجِي يَا هَيْدَا لَخَرْجِي
فَإِنَّ طَلَّاقَ وَالطَّلَاقَ عَزَابُهُ
ثَلَاثٌ وَمِنْ تَخْرِجِي عَقَبٌ وَأَظْلَمُ

یعنی ای مندرگ طریق مرا فقت و موافقت پیش گیری بجاری فرخنده و میمون قیام داشت ام کرده و اگر نازا کاسبی
و قطع لغت پیش کنی امری ناشایست و مشوم میان آورده و از منیت از دو واج من شبه طلاقه بدور با خواجی بود
و این طلاق از روی خرم و قصد است و این معنی روشن است که هر کس بقطع لغت اقدام کرده است قریباً
از کسی که خود بطلاق قیام نموده است و چون بارون الرشید از پی تحقیق الفاظ و بقیح معانی امان نظر کرد
چنین یافت که در کلمه ثلاث از اختلاف اعراب اختلاف شدیدی در معنی حاصل شود و در هر طواری از احکام شرع
مطلوب در رسید محقق مطلب و توضیح دعا آن دو شعر را نوشته نزد قاضی ابویوسف فرستاد که هرگاه
شخصی از روی جد و عمد با قصد و نیت این دو بیت را بزر و ده خود گوید و کلمه ثلاث را مرفوع خواند و داند جرب
تو این نحویه و فیه چه معنی بخشد و چه اثر تر تب شود و اگر منصوب خواند داند چه مفهوم شود و بر قابل و در داند
چه لازم آید قاضی ابویوسف کوید با خود اندیشیدم که این مسئله در عداد مطالب نحویه و مسائل فقهیه مدو است
و اختلافی که فقها را در این عبارت حاصل میشود بواسطه معانیست که نجات را از اختلاف اعراب پست

قاضی ابونوسف

۲۶۳

هرگاه در چنین مشد برای خود سخن گویم از خطا محذور باشم رای جواب آن است که آن مشد را بپا و دفن در میان آبریم پس
بسیار کسی را در آرم و او در جامه خواب نشسته بود آن مشد را بوی در میان آورد و گفت اگر بر رخ خوانده شود و قصد و احد و طلاق
و دفع کند و نه زیرا که در این صورت سر یک از آنست طلاق و الطلاق غمیه غلات بپا دستلاند کانه شاعر و بد خود گفته
و طالق بعد از آن اختیار نموده که طلاق کامل و تمام شده و قصد است و اگر منصوب خوانده شود و مرتبه طلاق واقع شد
زیرا که بر این تقدیر طلاق است طالق است که بوی شاعر بر وجه خود چنین گفته است است طلاق طلاق طاقی گوید آن جواب
مهر ابرایی کایش بسیار در آن نشید و ششم انعام و جوایز بسیاری برای من روانه داشت من تمام آنها را برای کسی
فرستادم بعضی را در این سخن ساخته است و چون ذکر آنها خارج از مقصود بود ترک نمودم و در کتاب آنرا بجنب خود
کردیم و شریعت برین ولید کند می گوید روزی در مجلس قاضی ابونوسف بودم حکایت نمود که شب گذشته در جامه خواب
خفته بودم ناگاه مستی العالی بکوشتم رسید که بوی پرده کو شستم و بیهوش آن حد استخفم در فراز کردم و در نیم
هر شب برین است بعد از ادای سلام گفت اکنون با وجود بخور غلیظه شبانه کفتم ای هر شب در این هنگام از نقای می آید
زیاده هر سال می رسم که از من که در قی در خاطر گرفته اینک مرا خطره آید می رسد اگر بتوانی شب غلیظه را بسازد و مطالعه
ساکت نمانداید فردا بغض بکنه و هر شب گفت بآن آید به باش که جز در آن شدن چاره نباشد کفتم حال که
هلت یکشنبه می آید هرگاه از حقیقه امر اطلاع داری آگاهم کن گفتیچ زانم جز آنکه سرور خادم از حضور غلیظه پیرون شست
ابلاغ کرد که در این ساعت میباید با عجل تمام تر از بار خلاف برسانم زان سخن ترس و هم زیاده شد کفتم مرا نصبت
تخلی کنم و خط فایم را اجازت داده بدرون خانه شدم غسل نموده و خطوط را در آتم بجهت لباس کرده خود را بطریق
مستطراختم و در محبت هر شب روانه شدم چون برب دار افتادم رسیدم سرور خادم را دیدم که با حالت متفطره
بپا ده است هر شب گفت ابونوسف را حاضر نمودم پس بجانب سرور شافه سوگند دادم که مرا از مهم غلیظه آگاه ساز
گفت آنچه زانم بکنه اظهار توانم کرد کفتم ایک باز گو و غلیظه کیست گفت جویسی بن جعفر احدی بنیاست پس چرا
سرور بر غلیظه دار و کشتم و بیکم که در دانی جای گزیده و عیسی در طرف راست او نشسته است گفت کیس کفتم بکفتم
داخل شو پس در آرم و سلام کفتم و شستم کفتم کاغذی که در اینوقت شب تراد و در طرف ترس و هم انداخته بستم کفتم
نه تنام خود خواند که در هر سال کرده ام بکوشم خیال و کسان من تا بجال بخواب آشنا شده است پس اندکی
فاش کفتم کفتم هیچ دانی تراد ای چکار خواستم کفتم زانم کفتم خواهم بر این جوان شاد بکرم چه او را جابریست
از وی خواسته ام تا بفرشد اطلاع بکند کفتم بفرماید ای دور و اکنون کوا به باش من خود فاش میگویم سوگند باشد
اگر دست و در برینه تنای من نباشد و باریسم به یا بعد مایه بعهده نه و خود سیاست را آگاه باشد در این
از دم بشیر خوش خواهم بکشت پس من بجانب عیسی توجه شده کفتم جابریه ملوک را چه قدر منزلت است که غلیظه از تو
متنا کند و تو دروغ داشته خود را در ورطه فناک در اندازی عیسی گفت ای یعقوب از آن بیشتر که با من سخن را
و حقیقه امر را دانی بر من سبقت گرفتی و بی تصور تقدیر آوری در اینجا بصفایت از آن است که من قسم دادم

قَاضِي أَبُو يُوسُفَ

۲۹۰

و قاضی ابویوسف داد آن سفر بنا و مت حقیقت منتهی توحید الرحمن سبح که در قبه مبارک قضاوت داشت از تو بر
و غایت خلیفه مستخبر گشت چون بده مبارک در عرض راه واقع و معبر کو کبستر خلافت بود ویرانجاظر رسید
که در استدای ورود و خلیفه مردم آن سرزمین در حق وی تجحید تحسین لب کشانید تا که آن حلیت خلیفه را با روی
و باعث رسوخ شود درست در آفتاب نشست که مردم از قبول آن سنول سسر زدند پس خود جاسه پوش
و کلاه درازی برآرد که نهاد و طیفانی سیاه بر سر کشید نزد شریعه که سهر رشید بود با ستاد چون رشید و ابو یوسف
که در کشتی نشسته بودند با وی برابر شدند قاضی فریاد بلند کرد که یا امیر المومنین قاضی بسیار مقبول
در دست کار و عدل کتر و درست گردار است آنگاه از آن محل مشرعبید دیگر شافت چون کشتی خلافت با او
مقابل شد باز فسر یاد کرد که ای خلیفه قاضی چه بسیار دانا و مغرض و امین و دین دار است خلیفه گفت
یا ابویوسف آنچه بر من معلوم شده قاضی این بده شیر ترین قصه است و خود بخنده و تزویر با مردم دنیا
نماید ابویوسف گفت یا امیر المومنین عجب ترا که مداح خود قاضی و قاضی خود مداح است پس رشید نریا
بخندید و گفت این قاضی مرد ظریفی است هرگز نباید عزل شود و نیز آورده اند که وقتی ما بین رشید و رشیده
گفتگوئی شد که فالونج و لوفنج کدام یک طیب است ابویوسف را حضار نمودند رشید از وی تصدیق
طلب کرد و گفت یا امیر المومنین بر جانب حکم تخم رشید گفت تا فالوده و لودیه حاضر نموندند ابویوسف از جام
فالونج و لوفنج تقدیری تناول نمود که هر یک نصف رسید رشید گفت خضم از میان برفت و دعوی باقی است
پس حکومت قضاوت چه وقت صورت خواهد گرفت گفت یا امیر المومنین اکنون هیچ دو خضم نیافتم که در دعوی
با هم برابر باشند جز این دو جام چون هر یک بر جاقیت خود بر مانی اقامت کند دیگری بر صدق خود همان طور
حجت آورد لاجرم از وی هر دو بشدم دارم و نیز آورده اند که رشید با یوسف گفت بسامع ما رسیده است
که تو در چندین اظهار داشته که هر کس نزد ما با دای شهادت آید تسبیح و در و عنکو است گفت آری چه مردم
از نه کرده خارج نیستند یا در سوء طریقت واضح الحال باشند یا در صلاح و تقوی ظاهر العمل از صف اول
از شهرت فسق و فجور زدنیا نباشند و قسم ثانی از اکثرت زهد و قدس از پاپز نکند بر جا ماند قسم ثالث
و ایشان کسانی باشند که در ظاهر عف و صلاح آشکار دارند و خاست و قفا در ادرا بطن پنهان کنند و البته
اینگونه مردم متشدد و در و عنکو باشند رشید در تبسم شد گفت بروستی که درست یافتی محمد بن ساحه گوید شنیدم
ابویوسف را در آن روز که وفات می نمود این کلمات بخواند اللَّهُمَّ أَنْتَ أَعْلَمُ إِنِّي لَا أَجْزِي حُكْمَ حَكَمْتَهُ عَلَيْهِ
فَبِهِ بَيْنَ اثْنَيْنِ مِنْ عِبَادِكَ فَعَسَى أَنْ يَكُنَّ الْجَاهِلَةُ فِي الْحِكْمِ عَيَا وَ إِنْ كَانَتْ بِكَ مُنَّةٌ فَقِيْلَكَ وَ كَلَّمَ الشُّكْلَ
جُعِلَ الْيَا حَتْفَةً بَيْنِي وَ بَيْنَكَ كَانَ عَيْدًا لِي ثُمَّ ارْتَدْتُ عَنْ ذَلِكَ فَجَاءَ بِكَ حَقٌّ حَصَلَ سَنَى أَنَّهُ بَارِعُهُ يَا تَوْخُو وَ انَّى كَمْ مِنْ مَا بَيْنَ وَ دُونَكَ
از سه کانت بغیر حق و نامرد و کلکی نخرو هام و در صدد احکام خویش بدل عهد میکنم و کم که با کتاب مجید و سنت
رسول موافق باشد و هر کلکی از احکام که بر من شکل شدی در آن حکم پیروی ابوشنف نمودم و ابوشنف در نزد

ابن ابی صلیف

۲۱۷

این شهر را بجلال الله در کرد

يَا نَاعِي الْفَيْفَةَ إِلَى آمِنَةٍ
لَمْ يَكُنْ الْفَيْفَةُ وَالْكَيْفَةُ
الْقَاءُ يَعْقُوبُ إِلَى يَوْسَفَ
فَهُوَ مُقِيمٌ قَدْ ذَا مَا تَوْنِي
إِذَا مَا تَبَعُوتِي لَا تَذْ
تَحَلَّ مِنْ صَدِّ إِلَى صَدِّ
فَرَأَى مِنْ صَبِّ إِلَى طَهْرِ
تَحَلَّ حَلَّ الْفَيْفَةِ فِي قَبْرِ

جمله معنی آنکه آنکه خبر هر که علم قدر را به صاحب قدر رسانیده است بدانند که قدر نهاده لیکن از تعلیمی بجای استعمال حسنه است قاضی القضاة یعقوب مراتب فقیه را که مانند لای می شود و بود در عقد جمیع آورده در حقه خاطر کمون داشت اکنون آن لای آید و در کجاست خاطر ابن ابی یوسف مخزون است پس علم قدر از حقیقت حیات عاقل شده است آن علم پیر آن زمان نقش قضا پریر که یوسف در قبر جای گیرد و از این استعاره تفریت قرین و مضامین و محبت اکین رتبه فضل و مقام علم ابن ابی یوسف بر ناظرین کشوف گردد با تجمید بسوار و در ظل الطاف طیفه عصر از بختان ممتاز بود و ده سال بعد از فوت پدر با منصب قضا میرسد و میگوید آن سند از وی می نشد تا آن زمان که تمش از در می کشد و در شهر رجب بنی صد و خود و دو بار رتبه قضا و دست یوسف قضا طاهر عمر شش در نور و

ابن ابی صلیف ابوالقاسم عبد الرحمن بن علی بن احمد بن علی بن ابی صلیف

از اهل ای بسا و است در همان سرزمین شود و می یافت و او مردی بود و است بقون علم طه تا در بیسینا و در اعمال صلیفیه و هر دو تا در مبادی تحصیل اند علم مکتب و فواید قوانین طبیعه را پیشنها و خاطر سافت و در نزد قضا ای اطباء و انشندان زمانج بکنده استعدادت پرداخت مؤلف طبقات الاطبا گوید که در بابایش شیخ الرئیس ابو علی سینا شرف محبت دست و او و در محضر آن حکیم کجای بکنده استعدادت قامت کند می در آن استعانت پیاپی تا آنکه در آن مدرس از شاگردان فهم و طامه عظام گردید و گوید در این خبر مجال استعدادت بکترین صواب و صد و است چه ابن ابی صلیف و دیکه شیخ الرئیس در بساط حیات بوده و میت استوارش در بیله زمین نشاند و است و هم در عمارت علم و نور طامه و ممتاز و متغیر بوده است و در رتبت و شان هم از ابن ابی صلیف برتری داشته است با وجود این احوال ظن غالب است که وی بکنده و نایز شده و باشد و نیز طبیب الدین لایحی در تاریخ خویش که شرح حال اطباء و حکما را مشروح و مضبوط نموده گوید که وی تکمیل علوم مکتبیه را در نزد شیخ الرئیس ابو علی سینا نموده و از اجلاء و تلامذات آن حکیم بزرگ است با تجمید مقام و دست در مراتب مکتبیه بدر رسید که او را فضایی بصر زیاده می ستودند و از مصنفات و مؤلفات وی هر دو کامل می بردند و از آن روی در آن روزگار لقب تبر اطا شانی گردید و هم احمد بن ابی ایوبه غریزی که خود فاضلی پدید و مورخی بی بدلی و عنوان شرح حالات آن حکیم بی نظیر در میان از کلمات باغت ملک و تم کرده است و هُوَ طَبِيبٌ فَاَصْلُهُ ابْنُ الْعِلْمِ الْحَكِيمِيَّةِ كَثُرَ الدَّيَاثَةُ فِي الصَّنَاعَةِ الطَّبِيَّةِ لَهُ خِرَاصٌ بِالْعِلْمِ فِي التَّطَلُّعِ عَلَى كَيْفِ جَالِيُونَسَ مَا أَوْدَعَهُ فِيهَا مِنْ غَوَايِصِ صُنَاعَةِ الطَّبِيقِ اسْرَدَهَا شَيْدَا الْفَيْضِ عَنْ أَصُولِهَا وَفَرَّغَهَا

ابن الجبلی فی

۲۱۸

وكان قد بلغ الكمال حاصل معنى انكوبن ابي صادق عيسى است دانشمند و در آثار آن دانشمند
در علوم برتر بیشتر بود و زیاده در صناعات و اعمال طبیه و اما فیر کشت و طبع کتب جالینوس و فهم آن مشکلات را زیاده
در بعضی دواها و بیانات و مشکلات صنایع طبیه و اسرار طب را از علم علاج و غیره جوینده و از اصول و فروع مسائل طبیه شنیده
و کثیر الجست بود و در رتبه فصاحت و تمام بلاغت و جایگاه سنیع و مرتبه رفیع داشت آورده اند که وی در انجام کمالات و انانیت
شبه خشت در میا بود که موکد و موطن او بود محلی با فضا و تربیتگاهی با صفا کنیز و ترک علائق از صنایع نمود و بهر
از اندوخته زمانهای سابق که از حق الطالع و طرق دیگر فراهم آورده با حسن الوجوه اسباب معاش مایه انقاشش خوشت
مرب کوه باز و از روزگار خود را میسوزانید و از مباشرت معالجات و اعمال طبیه کلی بصرف کشت و زرعیت ظاهر
بریت باطن مشغول آمد و با هیچیک از اهل عالمی زمان از امر او اعیان مخالفت نمی در زید و اتحاد و محبت و انجبار پس
از مباشرت اهل ظاهر داشت چنانکه وقتی را محمد بن منصور عیال ملک کندری وزیر کنالدین طفل یک سلجوقی را عا
تولیع روی داد و کشری از طبای زمان به حاجت اقدام نمودند بر وی حاصل نمودند پس وی آب خانه خود را با سینه
قیمتی و غلامان مخصوص بجهت معالجت طبیب آن طبیب دانشمند فرستاد وی از قبول آن امر و از آن حاجت سرباز زد و گفت
الفنوع لا یرخص یخذ من السطان ومن اکره علی اخذ مة لا یمتنع یخذ منه کالباز الی الی
بکره علی القید حاصل معنی از کلام حکیم این است کسی را که دولت قناعت نیکر کرد و عورت علت در برده چنان
قدت سلطانرا استبول نماید و نتوان او را بدان امر مجبور نمود هرگاه با کرامت بجهتش بدارند از آن خدمت که بوی
مربوع است انقاعی نبرد چنانکه باز کار بر او بکرامت از پی میدش بزار آن با قیامی نباید داشت گویند یکی از امید
خود را به حاجت وزیر فرستاد در میان روز پرستور اهل وی از آن مرض خلاص یافت تشنه قیتمی با مقدار کثیر از دنیا
بجهت این ابی صادق فرستاد وی قبول نکرد و بلا زمان وزیر رو نمود و هم در ترجمت وی آورد و اند که آن طبیب فاضل شریک
بر کتب متعددین نوشته زیاده از حد متنازع است چنانکه احمد بن ابی حسیبه گوید شرحی که ابن ابی صادق بر کتب این
نوشته در نهایت خوبی و محکی است و کتب منافع اعضای جالینوس را شرح کرده است زیاده بذل جلد کرده و در
عبد اهتمام سپرده است و در تلخیص معانی آن مساعی جمیل بکار برده است و ابن ابی صادق خود نیز در اول آن کتاب
بخط خود نوشته است من که شرح این کتاب را آستین بر زده و خانه تحقیق در بنان دارم بر این غرم میان سبام که
ببرین شرح مشکلات آسان کنم و خوش و زواید را حذف نمایم و متفرقات را جمع سازم و هم نوای که جالینوس و دیگران
از منافع الاعضا در سایر کتب آورده اند بر مسائل این کتاب زیاده کم بعد از تحقیق و ترکیب آنها را ترتیب و تقسیم
نمودم و بر فضل را تعلیم قرار دادم و در آخر هر تعلیم حضور را که در منافع آن سخن را ندانم تشریح آنرا چنانچه باید و نشاید
بیان کردم و نیز منافع هر جزء و از آن عضو را شرح دادم و زمانیکه از آن لایف و تصیف فراغت دست داد
از سال هجرت چهارصد و پنجاه و سه که شته بود مع القصد چون آن حکیم بگوید در بعضی از مطالب بگوید و بیانات طبیه
متفرده است پاره اطباء بر بعضی از کتب او و نوشته اند چنانکه هندی تالیدیشیخ الاطباءی دشمنی معروفا بر طبیب

ابودلف عجل

۲۹۹

که شرح احوالش در این کتاب پای کتبی را که شرح بر مسائل حسین بن اسی نوشته است مطمح قرار داده و بر هر باب آن
روزی ستونی آورده است همچنانکه تفصیل این نیز در شرح حالات شیخ الاطبا خواهد آمد و این حکیم بی مانند را کلمات
و بیانات در شرح و قانون و سایر کتب عینه بسیار است اگر چه سال و فائش در کتب و تاریخ مضبوط نیست و بی
از تألیفات وی چنان بر می آید که از اول عشر مقرر از زمانه پنجم در مضبوط حیات بوده و بعد از آن وفات یافته است
از کلمات این حکیم بی نظیر است که فرموده **الطبيب المصطفى من علاج بالافضل انفسه قد ادى**
مقتله بالقرآن ثم يهبط بعد ذلك الى مغالجه الامم بنى طب و اتقى و مراح حتى انشكه خصال رزله
و صفات خیره را می نسا داده است آن امراض و آن اسقام را بفضایل شریفه و محاسن نفیضه از خود نایل کند و چون
بر مایه آن رتبت از تعاجب و بر عرشه آن رتبت مسترگشت پس مباحث علاج و اجام فرود آید کتب مصنفات
و مؤلفات وی از این قرار است شرح کتاب مسائل حسین بن اسی در طب موسوم بشیخ کبیر احتقار شرح کبیر موسوم
بشیخ صغیر از کتاب سیال شرح کتاب فصول افراط که در نه سیتین و از بعد از تألیف کرده شرح کتاب
نقد المهره لا فراط شرح کتاب منافع الاعضاء جالینوس که تفصیل تألیف آن سطور شرح کتاب در جواب

ابودلف عجل قاسم بن علی بن محمد

از طایفه بنی عجل سلسله اسلافش بچرب دانی منتهی کرده در سکنه آباد و فضلا منظم و در عداد اعمراء و شعراء معدود است
از جود طبع و حسن تربیت نبضی کامل داشت و سخاوت و در داناکی و شجاعت و ذرا کجی اشتها و تمام یافت
این فطنان گوید **أخذ عنه الألباء و الفضلاء** با آنکه دیرادر بهار جوانی و ادوان کارامانی از هر چه لوازمش
دنیایا و بهر نحو اسباب کارامانی فراهم بود و محالست او با ب فضل و مصاحبت اهل کمال بر تمام مقام مقدم و استیسته
رویه کار جوانی و عهد شباب در افتاد آداب و اکساب بنهر سیر و فدا داشت و قوانین لغت عرب و اصول فن ادب
محکم نموده در نظم اشعار بسی فاد رکشت و در فن موسیقار زیاده مهارت یافت یا قوت حموی گوید پدرش سی
بنیاد شهر گنج که تخیلا در مضاف مسافت پانچ همدان و اصفهان است بناده بود که بنیان عمرش مسند شد
دنیایا و جوش ویران گشت پس ابو دلف بر حسب غریبت مورد ثبیدل احوال و صرف بهت مهارت آن بله
با تمام رسانید خود با تمام خویشا و ندان و عشایر و اتوام کوچ داده در آن شهر مقام گزید و آنجا را موطن تالوف
و سکن مخصوص قرار داد آورده اند که او سخت در زمره صر که دکان محمد امین بهر سیر بود در آن مصنفات
که ظاهر ذوالیمین علی بن عیسی بن مامرا بکشت ابو دلف بیجا ب همدان برانده و در آنجا توقف خبث هر چند
ظاهر بن حسین دیرا به بیت ائمون و دعوت نمود و اجابت نکرد و در جواب گفت که هنوز از دیوگری عقد بهیت
بر ذمت من باقی است و در تل آتش و قنح آن بهیت موهبی صحیح و لیسلی درست بدست ندارم اگر مرا بحال خود
که از ید دست از فریقین باز دارم و کج غزلی خستیار کنم و از معطلات امور و ظل و عقد جهو رهنه نوی کرده

ابودلف عجمی

۳۰۰

ظاهر مشهور وی مشهور اینج ساخت دست از طلبت پس ابودلف مراد است آستان خنات و نخلت اعیان کنت
پاکت و کرج را برای خوشن آسن کزید عقی بن سلیمان انخس از محمد بن یزید تبر و او پیک و اسطه از علی بن جلد نمونک
حکایت کرده کمن در زمانی که ابودلف در بند کرج از نوای جبال مقام داشت بزیارت وی رفتیم در کرم و موازین
زیاد و سبغت نمود و در مراعات حال و اسعاف آما لم بدانشاه اتمام آورد و که از عطیات متواتر و انعامات
پیامی را منتقل ساخت و از شرم بحضور وی رفتن نتوانستم لاجرم کچند از طریق آستانش پاکشیدم و از ملاقاتش
تعاقد نمودم روزی برادرش معتدل بن عیسی بر من درآمد و گفت مرا امیر بزد تو فرستاده و فرمود که از یاد کرج
دیدم که ترک آشنائی گشتی و پیوند صحبت بریدی اگر بالفرض در معیارت در و مقدار عطایای تو متعیری رفته
و لشک باش که مدارک آن بر عهد و همت من حواله است البته پشیمانی خیر بحیثیت بل کن و از در آشنائی دیا
که عفریب بدست عطا انخار قلبت جیران کنم و جرات فاطرت استیام بهم گفتم یا معتدل عجب یکتخت افرا
بودی مرا توالی امطار کرم و مقام کرج و از حضور امیر منبراری نمود و در حجاب عیاب متواتری ساخته هم اکنون

بدان بارگاه متعارف از کرد و از لسان این نعت خوانده درین بیت کبای
فَجَزَيْتُكَ لَمَّا أَجْهَرْتُكَ مِنْ كَفَرِيَّةٍ وَهَلْ يَرْجُو نَبْلَ الْبَرِّ إِلَّا بِالْكَفَرِ
وَلَكِنِّي لَمَّا آتَيْتُكَ زَائِرًا قَا فَرَطْتَنِي بَرِيٍّ عَجَزْتُ عَنْهُ
قَالَتْ لَا أَتَيْتُكَ إِلَّا مُسْلِمًا أَرَدْتُ فِي الشُّغْرِ مِنْ مَمْلُوكٍ
فَإِنْ زَعَمْتَنِي بَرًّا لَأَيْدِي جَنُوءٌ فَلَمْ تَلْفَعْنِي حَوْلَ الْجَوَّةِ إِلَى الْغِي

یعنی اینکه خود از دولت قرب محروم ساخته ام و از سعادت حضور مجبور نموده ام نه از راه ناسپاسی و کفران نعمت است
چه هر که ناسپاسی موجب مزید نکند و بلکه ترک خدمت را سبب آن شد که در خطا و انعام من چندان افسردا نموده
که از عهد و سگدانه پیرون شدن نتوانستم و از ادای لوازم نعمت سخت عاجز آمدم لاجرم قسمی معطل و سکه دی
نزدک یاد کردم که در استعداده مان دو ماه یا یک ماه بر یکبار بوظیفه زیارت پیروانم و اگر دیگر ببار و احسان و انعام
بکوشی چنان از طریق و فاسد متابعم و راه جفا پیش گیرم که مرا تا شرملاقات نتوانی نمود معتدل چون آن اشعار بخواند
از عذوبت الفاظ و درقت معانی آنها بسی بگفت و گفت چنت والله امیر را از این مشامین لطیف زیاده و استعداده
حاصل آید پس برخاسته نزد برادر شافت و اشعار عرضه داشت ابودلف گفت بل بسیار بکار انجاء و اشعار آید

اقدار دارد و آنگاه خاسر بگفت و این باب بر سر انجاء
الْأَرْبُ ضَيْفٌ طَارِفٌ لِبَطْنَةٍ وَأَشْنُهُ قَبْلَ الْغِيَاةِ يَا لَيْلِي
أَتَانِي بِرَحْبَنِي فَأَحَالَ حُزْنُهُ وَدُونِ الْفَرَى وَالْعَزْ مِنْ نَالِي
وَجَدْنِي لَهُ فَضْلًا جَلِيًّا بَصِيدَ إِلَى دَيْرٍ أَزَادَنِي عَلَى بَحْرِ
فَرَقْنَهُ عَمَّا لَا يَبْقَى بَشَائِئُهُ وَدَوْدِي مَدَحًا يَلْدُمُ عَلَى لَدَا

أَبُو دَلْفٍ عَجَلِي

۳۰۱

بنی ساهمان که شباهت نام برین داده و من در پی زرافانی مددش مباد و بنیاط بخت دوم قبل از شراعت ضیافت نخست
 بخاطر می شادان چنینی کشاده و بر او شکر قسم چون با میدانیش سخا و اند عطا می من آمد و بن نیز به او شکر از
 و ظایف میر با فی هیچ فرو نگذاشتم و این آمل و می نزال خویش مجالی بنیاد و بنیم غریت اورا بر عطیت خود فرو نتر
 که قسم و در جاد و در ابر عطای خویش زیت نهادم مالی و مبدول داشتم که روز پنج پیش نیاید و مدحی در عوض میدنم
 که جادویدان باشد و از صفی روزگار تا به محو شود و علوک گفت غلام ابو دلف این اشعار به هزار دینار بمن رسانید
 من در آن وقت ویرا بدین مضمون بجز بستودم

إِنَّمَا الدُّنْيَا أَبُودُلْفٍ يَتَنُّ بِأَذْنِهِ وَتُحْصِنُهُ
 فَإِذَا دَوَّلَى أَبُودُلْفٍ وَلَيْتَ الدُّنْيَا عَلَى آتَرَةٍ

یعنی ابو دلف در میان جهانیان از قبایل بادیه و مردم شهری بدین معنی اختصاص دارد که خود و تنهایی شباهت تمام
 دنیا هست پس اگر ابو دلف بکس روی آورد و دنیا به او بقال نموده و یا اگر از کس روی بیاورد و دنیا به او پشت کرد
 آورده اند که علی ابن جبلة علوک را قصیده که این دوبیت از آن است باعث هلاک آمد و ناموس بن شدید
 بعضی از معنایین آنرا بر روی محبت نموده حکم داد تا زبان آن هنرمند زبان آورد از قفا پروان کشیده اند
 از فضل و افاضت که کار امید می رود که تفصیل این داستان در باب عین شرح آید ابو دلف بکربن نطاح که

از فرمان و ابطال عرب بود ابو دلف را بدین دوبیت بستود
 يَا طَالِبَ اللِّبَنِ مَيَّاءَ وَعِلَّةَ مَدَحُ بْنُ عَبَّاسٍ الْكِنِيَّاءَ الْعَظِيمَ
 لَوْلَا نَكْبَتِي فِي الْأَرْضِ الْأَذِيمِ وَمَدَحُهُ لَأَنَاكَ ذَاكَ الْدِيمِ

یعنی ای آنکه نقشه عمر و طلب کیمیا و صنعت کیمیا صرف و داری آگاه باش که من ابو دلف کیمیای اعظم هستم
 چه اگر تمام کنونی ارض و د فاین عالم یک درم انحصار یابد و تو در صنعت میج کوشی البته آن درم بیوی تو بشمار
 ابو دلف ده هزار درهم در صد این دو شرط نمود و بکربن نطاح آن درم هم بستد و در نهاده که از تو بایع
 میرد است قرینا بایع نمود چون یکچند از این قصیده گذشت هم بر مجلس ابو دلف درآمد و این
 دوبیت انشاد کرد

يَا أَبَتُ بَعَثْنِي فِي هَذِهِ الْأَبَلَةِ خَرَبَةً حَلَّتْهَا أَقْصَرُ بِالرَّخَامِ مَشِيدَةً
 إِلَى جَنَّتِهَا أَخْطَأْتُهَا بَعْرُضُوتَهَا وَغِنْدَكَ مَالٌ لِلْهَيْبَةِ عَجِيدَةً

یعنی از عظمی و عظمی تو در تابع هر از بدستد به بخیریم که بر کوشی خود از سنک رخام شمال دارد و آن قریه
 خواهری کناره است که برای فروش آورده که و تو را می بخرم است که برای بخش فینا شده ابو دلف گفت
 آن قریه را بهای چند است گفت ده هزار درهم آن مبلغ بوی تسلیم داشت و از در مطایبت گفت میدانی که
 نهاده با خیمسی عظم و قطری وسیع باشد قرا و مزارع بسیار دارد که هر یک در کناری دیگری افتاده بکدام این مجاز

أَبُو دَلْفِ عَجَلِي

۳۲

و قرب، پس از این قرار، تنگ بین می پیوسته است اگر بچشم جوار و دعوی قرابت، باب تسبیح و تسبیح مفتوح داری و قیده آنها برین
عمیل کنی کار بس و شوارفت خوشتر آنکه تو را تو پیوند و پیوسته می بکشد و از این حصار عام در گذرند ابو دلف تسبیح نمود و او را
و ساکت و از مجلس پروان شد از آنکه این مقرر نقل است که هم بچشم غلط و قتی نیز بود دلف آمد و قصیده شایان در پیش
دی سب و در همیکه از اشعار مدح بابیات متنا و طلب عازن متعل گشت ابو دلف گفت یا ابوالفضل این سخن ترا بان و حق
استغفار و لاف مناست که در شعر و کلام اظهار داشته کمال متعارض و نهایت متانی است که گفته

وَمِنْ يَفْتَرِ مِثْلَ بَعْضِ حِجَابِهِ وَمِنْ يَفْتَرِ مِثْلَ الْغَائِبِ

یعنی اگر از دوده کسی نفیر و یار سازد و بنفشه شیرین و اعمال صیفت و سنان مایه معاشش هست آورد و اگر از یک
بناش کس محتاج و درویش گردد در روزی پیش کز و از در سوال در آید بجزرا غمگینی زیاد دست بیاورد از شدت شرم
تا بجماعت دوی انفعال بزی داشت آنگاه سب بر آورد و گفت ایها الامیر اگر از اسبهای تازی و شیرهای پارس
و نیزهای غلی که تر است مراد است افتادی از جن که در ارشاد می بر صدق گفتار قامت نمود می و دعوی جلالت و در
خویش چنان برای میر میران ساختی که مجال طعن نیاید و زبان اعتراض در گشت ابو دلف حکم داد تا آنچه از مرکب
و سلاح متنا میگرد و بخیست همیانی بدو سپردند که پانصد دینار در در آورد آنگاه گفت تمام این جو اثر بردار و سر
خوید و هر جا خواهی برو و هر که خواهی سبایت کن پس بکوشش حمایل ساخت و نیزه دست گرفت و مرکب پرشت
از شایع بمدان براند گفتار را دشمنی طریق بکار دانی بر خورد که مالی بسیار و متاعی گران برای ابو دلف حمل
تبع بر کشید و با مردم قافله حمله کرد و پای بهادی پیشرو تا از کار دایان چند کس بگشت و باقی بهزیت فرستاد و تمام
آن مال بنار ت برد چون این قصیده با ابو دلف گفتند بخندید و گفت همانا این جانی است که او خود بر خود آورد
آوردیم و جان فارسی غیور بر خویشین جو رسا خیم هر که دست در دامن افی برد و یاد دم اژدها پیشرو هرگز
که یابد جز خود کسی طاعت نیارد شیخا بهاء الدین محمد عالمی در گشول آورده که بیشاعری نیزه میر ابو دلف
امیر گفت ای اعرابی در ایلات عرب اگر کدام قبیل باشی گفت از بنین بنی تیمم امیر بدین شعر که در حجاب
آن طایفه سروده اند لب کشود

بِمِثْمِ بَطْنِي اللَّؤْمُ أَهْلُهُمُ الظَّالِمُونَ وَكُتِبَتْكَ سَبِيلُ الْمَكَارِمِ

یعنی قبیل بنی تیمم در طی طریق لغات و دانات از مرغ سسکنجوار که در شناسائی راه و داناتی طریق ضرب آلت است
فروتر باشند ولی در سلوک سبیل مکارم و معالی کراه که دند اعرابی چون این بشیند گفت آری ایها الامیر من
جهان شناسائی طریق لغات راه خانه تو گرفتم ابو دلف از این جواب شگفت و غلبت شد و هیچ جواب
پس سبلی به و بخشد و خاطرش بچو خوش شود نمود و کویز ابو دلف از فخر طر بدل و کثرت اتفاق دای
بر دمه وار دشد و این مطلب در میان مردم شهر یافت یکی از شعراء عصر قصد می کرد

و این دو بیت افشاد نمود

أَبُو ذَلْفِ عَجَلِي

۳۰۳

أَيَّارَتِ الْمَنَاجِ وَالْعَطَايَا وَيَا طَلُّ الْحَبَا وَالْيَدَيْنِ
لَقَدْ خَيْرُنَا أَعْيُنَكَ دَهْنًا فَزِدْنِي دَهْنًا دَهْنًا دَهْنًا

یعنی اینجا وجود بخشش که تر است و دوست باری خوش چینی کشاده بطاوار است شنیدم که دینی بر پشت
عالی که ترا در این بند گرفتاری افتاد پس بر مسند قروض و عیالات دیون خوش نیزای و مرا از دام دام را نمی بخش
ابو ذلف را شعر می مطبوع و سرائش مسرع افتاد و تمام پیش قصه نمود و هم در جمله اثر و مساقبت می آورده اند که وقتی
از کج بپنداد و آمد قلمی بن عیسی ابن ابیون ویر نصیافت و عوت نمود او در روز میعاد راه خانه میزبان گرفت
چون به باب خانه وی رسید شاعر را دید که بنیو است مجلس در آید و حاجب او را مانع نیگشت از مشاهده آنگاه
غضب بر دستوی گشت و گفت طعامی که خاص محشمان باشد و در دیشان از آن محروم مانده بر من حرام است
مسو کند با خدا که بر خوان چنین نیزانی هرگز دست نبرم این بخت و منزل خوش باز گشت و او دام که علی بن عیسی
در حیات بود بنحانه وی گفته نمود از جابر گزنی حکایت است که گفت وقتی در مجلس ابو ذلف حاضر بودم ابو تمام
دار و شد و بنشاند قصیده که در روح وی اشتهار نموده بود لب کشود و می بخواند تا این ابیات رسید

إِذَا انْخَرَقَ يَوْمَ مَا يَمُتُّ بَقُولَهَا وَذَاحَتْ عَلَى مَا وَطَّنَتْ مِنْ قَبْلِهَا
فَأَنْتُمْ بَذَلْتُمْ أَمَّا لَمْ تَبُوءُوا كَذِبًا غُرُوشَ الذَّنْبِ أَنْتُمْ هُنَا أَوْ هُنَا
فَخَالَيْتُمْ بَيْنَ حَيَّةٍ وَبَيْنَ نَوَاجِلِهَا فَخَالَيْتُمْ بَيْنَ قَوْمٍ مَكَّنْ كَالْمَعَابِ

یعنی اگر طایفه بنی تمیم بعبقه توسم با مات آورده و از نیروی بر کارم و محاسنی که انداخته اند نزد می اعتبار کنند
شاید پس بماند و می تار افتد نماید چه اگر از حاجب که مری بنی تمیم بود کمانی برهن پذیرفته شد شمشیر شایان آن کس
نیدم ساخت که خود حاجب را نیزه دارد و کمانش بجز گرفت بهما شمارد میدان با مات اثر و مفاخر می باشد
که مساقبت دیگران در حساب آنها معاند نماید ابو ذلف میگوید این ابیات شنیدم او از بزرگش که یا مشر پس به ما ملکی نظم نمیشد
هَذَا التَّعْرِيفُ فَأَعْنِدْكَ لَعْنًا لَيْلِي مَشْرِ بِرِدِّ شَارَا كُنُونِ كَسْ بِرِيكَ نَشَا غَطِيمٌ نَتَوَدُّهُ
چه پاداش و پدید بیکار آنجماعت عدای می خورند و دشو بر گرفته اند و در ایشان بر او تمام شمار کرده ابو ذلف گفت این
ابو تمام تمام اینها مشربل نمود ولی عنوان ریت شما باز داد هر کس ردای خوش پوشد که من در این باب تمام
نیابت کنم و در زمانی میر معادل این شای گشود و چشم پس روی با او تمام کرد و گفت باقی قصیده و قرائت کن
بنیکه آن نظم لمین به بنجام رسانید ابو ذلف پنجاه هزار درهم بدو بخشید و از در معذرت گفت بخدا سو کند
که این وجه قابل نه شایسته قدر و در خورشان است ابو تمام از روی عظیم تحویل برخواست تا دست ممدوح
پرسد ابو ذلف او را سو کند داد که بجای خود آرام گیر و چنین کار مبارک است نمای آنجا و گفت اشعاری که
محمد بن حمید بن قحطبه طایر را بدو نهامشیت نموده مرا اشتهار کن ابو تمام اشتهار نمود و جمیع آن اشعار که در بلاغت
افوق و وصف است فرو خواند ابو ذلف از نهایت اعجاب گفت وَاللَّهِ لَوْ دَدْتُ لَهَا يَتِيَةً یعنی بخدا سو کند از دوا

ابودلف عجلتی

۳۴

که کاش بجای بن مطهر بن متول شدی تا این باشد و در شب من غمخوارم آمدی ابو تمام گفت آنروز در صحنه در کنار باد کوسن تورا
 در شب کیم منده ای مرا پیش هر که تو فرایه گفت یا با تمام سخن که مانند این شاعر و شاعرین و صفایین پیش و در پیش سرودن
 هر که نزد و باشد هیچگاه مناش از آفرود و جلال عرب و عجم و استه ارباب فضل و کمال نیتد پوشیده و غمزه که ابو تمام
 در استعاره که آل پدید راجع نموده بر آئین صنعت تیغ دو و اقدار اشارت آورده اکنون که حکایت مجلس ابو دلف منتهی گشت
 تو فتح آن و دیت را در مری از آن دو و اقدار دستور داریم محمد المهدی بن محمد بن یعقوب فیروز آبادی و فیروزی آورده اند که در
 بنی تیم را بنیزین رسول نقلی شده به پدید آمد از انقطاع عطار و جعوف رابع بنام دیرین زیتین خوانسته لاجرم
 ترک وطن گشتند و راه جلا گرفتند تا ملک عجم درآمدند سید آن قوم حاجب بن زواره باستان کسری شاف آواخت
 آن سه زمین را درختی حاصل کند پس بر دخول حضور یافت و مانی انصیر معروف دشت کسری گفت شما مردم مازی
 جهاقی کج نهاد با شید بر قطع طریق قتل نفوس اصلا سبالات نیارید رزید حرص و آرز و صفت جفا و غدر در کوسه شما
 مجول است شما را در توقف این خاک و ستوری و اوان پر دین طریق خرم و خلاف صلاح ملک باشد حاجب گفت ایها الکائن
 من خود این پیمان استوار دارم و در حضرت شاهنشاه گفتد کم که ما دام قوم من در زندها رجم باشند دست تقدیر
 و تاراج هیچکس در این خاک کسری گفت ترا که ماسن قومی ماسن دیگر خود را است گفت این کان من شرط مغان بجای
 حاضران موقت از این سخن در خنده شده کسری گفت کان ندارم که این کان در کرو با نه البه از خنده و عهد پروان
 و دیشته خویش ازین برین بر آورد آنگاه کان حاجب بگرفت و دخت افامت چشید مردم بنی تیم به دخت گفت که از حاجب
 تقدیر رفت زمانی در افلاک بماند تا آنگاه که حضرت رسالت بر ایشان حجت آورد و دست مبارک در طلب
 بدان برداشت و از مریع و مریع بنی تیم انواع نباتات سرزد و اوان کلهها بگفت و آنجا حجت را بهوای موطن الالف
 در بلیعه و در سه افتاد در آنوقت حاجب از دنیا رفقه بود و فرزندش عطار و بن حاجب برای مکت درین نزد کسری
 و کسری بر آن سخن وفا و صدق عهد تحسین کرد آنگاه کار ابطار و تسلیم نمود و قاتش با خلقی فاخر میار است عطار و
 آن کان برسم ار مغان بر حضرت رسول بر و رسول تسبیح و عطار و آرا بچار هزار درم بچودی بفرود
 و قنده و تیار از اعظم لاجرم معازنی عرب باشد تعقیب آن و اقدار و جلا نام عرب از فن تاریخ شروح هست خانه
 آن و استان اگر چون خسرو و وزیر بعبایت و افساد و فیر بچی بر بغیان بن سنده ششم گفت و بر اباد الملک دینا
 اخصار داشت و ابر جان خود بر سید و از طریق طاعت سر برافت پرویز بر ایاس بن قیس که از صنادید عرب بود
 فرمان فرستاد که با چهار هزار مرد و لیبر بر ملک حیره و بنا و جنب و من مغان را از تخت بر بر آرد دست بته باستان سیله
 روانه دار چون اینچر مغان رسید عیال و اموال و ائصال خود برداشته راه جبل بنی عقی گرفت مردم آن قبیله
 با او گفتند ما را نزدی آن نیست که با ملک الملوک در اندازیم و تو را در پناه خویش جای دهیم مغان بچند قبیل دیگر نیز رفت
 و همین معذرت شیند تا کتاب و تیار که خاص بنی شیبان بود و در دشت مانی بن مسعود که سید انقوم بود رسول
 پذیرفت و گفت مرا چنان بخاطر میرسد که تو اهل و مال خویش نزد من بود دیت گذاری و خود بسوی پر ویز و پ

أَبُو كَلَفٍ عَجَلِي

۳۰۵

پس اگر مقتول شوی از این زبونی هستناشت و ذلت زینهار بر می و اگر بر تو کم کنند و از غصیات درگذرد و دیگر بار برکت
 حیره حکمران آفری مناز این سخن چندیده افتاد و طریق مداین گفت و تنی که خسرو پر ویت بر وی دست یافت چشمن زان
 و او در سابط بخوس بود و تا آنکه بطاعون زد و نیاز یافت بر تنی که پسند خسرو بخت آورد و از زیر دست و پای قیل دادند آخته
 هلاک ساخته آنگاه با ایاس بن قیصه که در آنوقت بر سریر پیر نشسته ماند فرستاد که نمان بن منذر اموال و اطفالش
 بهانی بن قیصه سپرده و جمیع املاکش از سیوف و دروغ و البسته زدوی بودیت بناده مقام این مترکات از او
 استر او نمود و محضرت با فرست ایاس بنزد دانی فرستاد و فرمان خسرو اطلاع کرد دانی گفت نمان آهنگار
 نزد من بمانت بناده چگونه طریق نیات پیرام امر اتوانی در کالبد باقی است هرگز این کار نیکم چون جواب در خسرو
 پر ویز سرود و افتاد حکم داد تا از مرز شوشی داد و دانه هزار مبارز و دهر فرزاد باشت هزار سوار در تحت رایت
 ایاس بن قیصه بطولانی که در قیابا جمع بودند غارت بودند دانی و دیگر سران قبیله آگاه شده لشکر پر ویز را
 استقبال کردند هر دو سپاه در برابر یکدیگر صف کشیده پس گمانه پیکار در پیوست و یکروز تا خوب آفتاب
 روم دادند روز دیگر دانی بن قیصه خطبه بن ثعلبه که مستبد بنی عیلم بود با سپاه خود کفشد شینه ام که از غرب سرک
 عبوت شده که قحط نام دارند و گویند هر کدام وی بخواند بر مظلوم ظفر آید و وظیفه آنکه شما در این خوب نام محمد
 شمار خویش قرار دهید چنانکه محمد متعنا و النصر لنا چون دیگر باره عرب بجم بهم در آوختند که وسیله
 از بنی عیلم و بنی شیبان و بنی کعبه بر سپاه خیم جلبر دند ازین نام کرامی رسول ص لشکر فرس منهدم شده ایاس بن قیصه
 از و بنال لشکر دین خود هسی تاخت قایدان رسید و خبر آن شکت فاحش پر ویز برد و گفت مبارزان عرب
 بنام محمد هسی حرب کردند می خسرو از آن وقت کین رسول در خاطر گرفت ولی فرصت کیفر و مجال اتمام نیافت
 در استمال که سپاه عرب بر لشکر فرس شکت داده بودند حضرت مقدس نبوی در مدینه طیبه مقام داشت آگاه
 جبرئیل نازل شد و آن نیده بشرا از آن فتح عظیم خبر داد و دشت ذی قار و میدان حرب و هنریت عجم بوی نبوت
 حضرت فرمود الله اکبر الله اکبر الله هذا اولک یوم انصفنا العربین بالجهیم وایسنی نصیرنا
 یعنی این نخستین روزی است که عرب از عجم داده گرفت و بنام من فیروز گشت و اصحاب تاریخ برداشتند چون
 بنی شیبان و دیگر قبایلی که در ذی قار بودند بر مدینه درآمد و داستان آنوقت باز گفته چنان یافتند که رسول خبر داد
 در عجم اسبندان آورده این خبر زمانی بود که آنحضرت از غزوه بدر کبری مراجعت فرموده بود بعضی گویند که انبیا
 متدارن دلاوت رسول اتفاق افتاد و هر حال بود و لطف چنانکه سابقا اشارت رفت در بلاد جبل قریه است
 و از مشاغل ملکی و خدمات خلفای همی آسوده نشست آنگاه که نامون تیغ رنگ ری و جبهه بت ساخت در آنوقت
 رسولی با بی دلف فرستاد و او را همراهی سوکب و الزام رکاب خود دعوت نمود چون رسول پیغام نامون
 بگزارد او بدلف زیاده هرسان و پیمانک شد مردم قبیله و خویشان و اندانش بر وی جمع آمدند و در تنگیز
 هر اس و تشیع خاطر وی گفتند تو امروز هر تر عرب و سید قبایلی و جمیع طو اقف طوق اطاعت تو بگردن دارند

ابودلف عجمی

۳۰۶

و از معاد است و امر او تو بسچو بر سر تابد این چه تر کزل است که در بنیاد و شجاعت و دلیری تو را و یافته بجای خود نشین
و رنگ خال از خاطر بر دای که شمر و ششسان از تو کفایت گیرم ابو دلف بر سخنان ایشان غمناقی نیافرود و در اجابت
خلیفه نازم کشت عشار و هر اخوان دی در چند در معافت مبالغت کرد و مفید نیفتاد پس این دو بیت سخن از
و بگلنی تمام طریق مرکب خلافت پیش گرفت

لجود بنفش خون تو کوی دلفنا لما ناهم قد ما و اغشی الملقبا
واقتم الاکثر الخوف افتحاه لاد و لنجد اوا و اغا و دقا و با

یعنی مرا شبار ویرین چنان است که در حمایت اقوام و هر است عشار خویش بسی جان عزیز مبدول دارم و خود را
در هر آسیب قایم ایشان سازم و بهراره در مهاکت خلیفه و موارد و خوف در آیم تا آنگاه که با شخص مجد و کرمست مجتهد
کردم و یا در زیر خاک مدفون آیم هر یک که در آن حضور نامون نمود از هر هراس و بیم نامون کشت خلیفه ابواب لطف
و رحمت پروریش بچشود و پایه قدرش بلند نمود و در سلک سر نخانش منظم داشت حتی در آن مثل علیل منصوب
تا آنکه نامون در گذشت و چون معتمد بر آنکه خلافت قرار گرفت بهم ابو دلف را بمنصب عمارت لشکر در پاست
عسکر بگذاشت تا اینکه انشین از جانب خلیفه بهار ت با بکت خرم دین نامور شد لیکن ابو دلف نیز حسب الامر در آن وقت
یاد می همراه کشت بلکه آورده داشتند اقتصاد سلطنت و زیر علوم و در آن زمان کتاب فکالت السواد
بحکایت آورده که در انشین در معارف با بکت خرم دین شیر شکست از آن روی را غرضی شد بدید ابو دلف که از جمله
حاضرین بود در مجلس این دو بیت انشا نمود

اِنَّ اَنْكَارَاتِیْكَ كَثْرَةٌ وَلَیْكَ بِوَاعِلَامٍ بَابُكَ تَكْثُرُ
لَا تَنْفِنِ عَلٰی حَامٍ كَثْرًا فَالْكَثْرُ عَنْ كَثْرَةِ الْاَنْكَارِ كَثْرَةٌ

یعنی مناهنگستن شیرت تا زنگت خجست از این شکست شیر الشبیه دیت و شمر شکست کرد و زینهار که سیف کرد
مشار که بس فانی است نیک و از هر نیت لشکر مد و خبر بد افتاده فردای آن روز انشین با بکت غالب آمد
آورده اند که انشین را بموجی با ابو دلف ابواب معادات و محبت مفتوح کشت و بمبارد انشین ایش
کین ابو دلف در کانون خاطر ستور میداشت و بهی اظهار وقت و انتهاز فرصت میرد چون در وقت با بکت
مستقر و منصور کشت و از ان فتح نمایان در حضرت خلافت تقریبی تمام یافت و قتی در حضور معتمد از ابو دلف
آغاز نشستی و اظهار آرزو کی نمود در حضرت قتل دی درخواست کرد و چند ان در ان باب اصلاح و مبالغت از
که خلیفه بناچار به انکار نهسبهار رضا داد و احمد بن ابی دوداد به ان تحصیل که در شرح اخبار و می نقل افتاد
او را از ان در مطر نبات بختید آورده اند که ابو دلف بر حسب لطف معاشرت و طیب معاشرت و طیب
بر صنعت اغانی و تألیف اموات در نزد و اثنی عشر معتمد زیاده مترب بود و در حسب که نه میان دی نظام
داشت رفته رفته در آداب ممت و رسوم صحبت به قیام رسید که معتمد خود او را در سلک عرفان مجلس عیش

ابو دلف عجل

۲۰۷

و حاضران بساط پس را آورد و ابو الفرج پنهانی در اخبار راجی دلف آورده که علی بن محمد از غده خود که یک
 کر رسیدن ابو دلف را از در خبر دادن و زخم بر تبه مترقان بنوم سبب آن شد که از خداقت و غیبت و سیاهی
 در رخ تفتی و صنعت سماع و حضرت معتمد زیاد سخن رانند و وسیع خلیفه را بلاحت اصوات و ملاوت نغمات
 و می شتاق ساختند روزی و اثنی را از حال ابو دلف پرسید معتمد گفت که مرا باید از قصد قصد باشد
 و در آن حال ابی ابو دلف با و گیرند میان بز و من پاسبانده امیر المومنین را بوقت حضور انجمن آگاه سازم
 چون باز او ابو دلف حاضر گشت فرستادگان معتمد با و آید و تحت و در مجلس می شد و اثنی با ایشان سار
 کرد که چون بحضرت خلیفه باز کرد و حضور ابو دلف را اعلام دارد پس زمانی گذشت که سلمان و خدمت رسیدند
 و از مقدمه خلیفه خبر دادند و اثنی از جای محبت با ابو دلف و همراهان با استقبال شتافت و وقتی رسیدند که معتمد
 از دلیلهای بعضی سیرات هم میانه پس مجلس و نامه و در غیبت و از باز میان و اثنی هر یک در جای خود قرار گیرند
 آنجا به جانب ابو دلف ایستاد و گفت یا فاطمه غیاث المومنین صلی الله علیه و آله یعنی برای امیر المومنین لطیف
 این کاران تفتی کن ابو دلف چون صنعت کرد از اشارت جری در شربان الخلیفه و امتیاز خود خواست
 مؤذنه بود او را بر کشید معتمد را از آن صنعت فاشی تمام حاصل آید و بروی آفرینا گفت پس در از گشتی
 نجاست و بر آن نشست و راه خانه خویش گرفت و ابو دلف را به سراغ خود برد و از آن روز او را در جمع
 حاضران خلوت در صاحبان پیش مقرر داشت و دست هزار دینار در وزارتش وی ج و نمود استم
 از علی بن محمد نقل است که گفت خدمت حکایت کرد که احمد بن ابی و داد نداده و مسکرا غنابود و در آن باب
 خبر ده بجه ایستاده نمی شد و به بطور میر میانه و وقتی معتمد با او گفت یا ابوالولید رفیق دیرین تو ابو دلف
 خدائی بند و ب صورت حسن تر تم تا به خداست گفت یا امیر المومنین برستی این سخن مرا و بر نیاید حاشا که
 ابو دلف با آن و در عقل و کبر بر تفتی لب گشاید معتمد گفت اینک خود را در پشت پرده پوشیده و در آتین
 یعنی بر تو کشوف دارم احمد در راه ستری نشست و معتمد ابو دلف را احضار داشته یعنی فرمان داد
 آن خبر بالخی شیرین و آسکی خوش آواز به داشت و زمانی طویل با انواع نغمات و فنون اسکان پروا داشت
 پس حضرت خلیفه احمد را حاضر ساختند بر حالتی که آثار خشم و کراست از وجات او ظاهر بود بیکه چشم احمد
 با بی دلف افتاد گشت به حال کسی را که پس از آنکه سالهای در از از خویش بر آید باشد و برین شغل تمام کند
 بود و در عرق انفعال غرق شد و از نهایت غفلت رو به یار کرد و گفت ایها که هوونی علی ذلک
 یعنی مرا از در اجبار به بیکار به داشته گفت بهیتم اگر هوک علی الفنا اگر هوک علی الاخیان و الاصلایه
 یعنی گیرم خود در اصل تفتی مجبور بودی و اختیار نه داشتی آیا در این خوش سرو دین و بیک خواندن سبزه
 بی اختیار بودی که بر تو گفت کی از بطلان و فرسان بنی ثعلب بود در جلالت و شجاعت وی اخبار بسیار آورده
 سودی گوید در یکی از معارک دو کس از لشکر خشم به دشمن ایستاده بودند ابو دلف برایشان حمله برد

أَبُو لَيْفٍ عَجَلِي

۳۸

و نیزه که بدست داشت چنان از پس کمر خنجرین فرو برد که از آن سوی دیگری بر شد و هم دو سوار بر هم دوخته گشت
و یکبار هر دو از مرکب در غلیظه و جان بدادند بجز آن نطاح که مداح وی بود و در این وقت گفت

قَالُوا وَبَنِيكُمْ فَارِسِيَّةً يَوْمَ الْهَيْبِاجِ وَمَا تَزَالُ كَلْبًا
لَا تَجْبُو الْوَأَن تُولُو قَتَايَهُ مَيْلًا إِذَا قَطَمَ الْفَوَارِ مَيْلًا

یعنی گفتند که او را نیزه وی و سیدی چندان است که در هنگامه حرب یکت ظمن دو سوار بر هم دوخته و از کمر یک
مانده بخورد از این بهادری عجب مداید چه اگر طول نیزه او تا یکت میل بودی در مسافت یکت میل سواران به هم دوخته
از نیزه که این معتر نقل است که از جمله آشوبی در سبالت و شجاعت آنکه مردی قزقرور نام در بلده هسنین
و قریب آن بقطع طریق سبکزد را نیزه در آینه بود و دلف حکومت آن ملک داشت وقتی مال بسیاری بخزانة ابراهیم
میردند و جمعی برای حفظ و حراست همراه قافله بودند قزقرور از کین کاروان درآمد و شمشیر در آنجماعت گذارد
جمعی را بکشت و ماست امانال میرد و این خبر باقی دلف باز گفتند زیاده خشکین گشت ولی چون آن سارق غیارت
لحافی مسود و مقامی منین نبود و هیچگاه در جانی توقف نمی جست تدبیر انکار از عهده اختیار بیرون کردید و می از غضب
بر خود پیچید و تدارک آن دست برد نتوانست که تا وقتی چنان افتاد که آن امیر دلیر برای تخفیر بصر آمد و از دلب
شکاری مرکب همی تاخت و از هر ابدان می و در افتاد اتفاقا باینکه کوهی رسید که قزقرور در آنجا بود همچو چشم قزقرور
با بی دلف افتاد از سر از کوه بریزد و با وی در آویخته نیرنگی جلالت استوار داشت چون راهمان را ردی شد دید دروغ میس
جلی از پیشید و در اثناء مسافرت ناگاه آواز بر داشت که ایو انان از کین پرورن آیند و این جای ناگهان از من گشت
کینه قزقرور چنان پنداشت که او دلف با جمعی از بهادران بر استراده اسوار آمده از آن سوی دل از دست بداد و پای
در میان کوه نرینهاد بود گفت از عاقب او تباخت تاراه با وی نزد یکت نمود چنان نیزه بر پشتش فرو داد و که از
سینه اش سر برزد و از بالای مرکب بجا که افتاده هلاک شد او دلف سرش بریده و نیزه فرا کرد و بمقبره اش
بگشت قطب الدین بشکوی محبوب القلوب و علی بن حسین سعودی در مروج الذهب و عبد الله بن اسد بن
در راه آنجهان و این چنانکه از بی دروینات الاعیان و جمعی دیگر یکی در نقل این حکایت بآنکه خستانی اتفاق
نموده اند که عیسی بن ابی دلف گفت برادر دم دلف را از علی بن اسطالب علیه اسلام انحرافی در عقیده است
در خمیر بود و بسی در اثر علوی و مناقب مرتضوی شرح میکرد بلکه گاه گاه زبان جبارت را از نو د و بدلی قصبت
آنحضرت مطاعن و مشالب چند اسناد میداد و روزی در مجلس نشسته بود در اثناء صحبت یکی از حاضران گفت در ابا
بنو زید و است که رسول فرمود یا علی لا یُحِبُّكَ إِلَّا الْمُؤْمِنُ وَلَا یُبْغِضُكَ إِلَّا الْمُنَافِقُ یُنْفِقُ
وَلَدَ زَيْنَةَ آوَحْضَهُ یعنی یا علی ترا دوست ندارد مگر کسی که سرانجام خالصش بنور ایمان روشن باشد و دشمن
مکر منافقی که کوه کینه دهنادش از حرام کرد و دلف گفت این حدیث را پای پسند نباید استوار باشد چه شما
یکی پایه غیرت امیر در حراست حرم و حفظ ناموس میدهند که در حق پیچیدگی از پر و کین ای اندیشه ترک عفاف

ابودلف عجلانی

۴۱

و تو هم آتش حسد نام نبرد و با این حال بر ایمان دل از تبغ علی لاله است اگر این خبر با طرا نعمت آید است بوی باستی
 شعله این کینه از سینه من سرزند بکجه باشد و واقص و علاه عاذه سوء در خاطر من جای کیسه و عیسی کید در این کنگه بودیم
 که نگاه امیر و در مجلس شد بعلیش برخواستیم بنیکه در صدر و ثاق نشست گفت میاشت و شاجرت شامین
 مالی که شش فراوید تاق و داور ای او اکسم در اسناد این شی شریف هیچ جای تامل و مجال توقف نیست و مقنون
 آن محض صدق و صیرف صواب باشد بخدا سوگند که این دلف هم ولد حیض هست و بهم زاده زنده زده پیش
 دقنی مرا کاست طبع و انحراف مزاجی عارض گشت و بکبر و نخوری من در سرای خواهرم کسره بود روزی بناگاه
 یکی از جواری وی بر من درآمد که جمالی بیع و منطری زیبا داشت و من همواره سودای وصال وی می ختمم چون مرا
 نظر بر او افتاد معنای خلوت و سرائی امین یا قتم خود را حفظ نتوانستم نمود لاجرم از تبر بستم و دست قهر من را زاپه
 دراز کردم گفت ای امیر مرا عادت زمان پیش هست اندام خویش با پیدی عیض آلوده ساز من از شدت شش خورین
 دار می نیازمسم تا آنکه کام خود بکنم چون از این چندی بگذشت آثار جل بر آئیناریه ظاهر شد خواهرم او را
 بمن بخشید و این پسر از او پدید آمد و دلف را از نقل این قصه حالت و کون گشت و فیض پدر در دل گرفت و زبان
 کینه و مقام انتقام را حفظ بماند قاضی احمد بن حنکاه و رفروی آورده اند که ابو دلف را چون مرض موت در رسید
 عجب وی مردم را از داخل شدن مانع آمدند روزی او را از شدت دج اندک تخفیفی حاصل شد با حاجتی
 آواز از باب حاجت و مردم نیازمند کسی در برب سرای یافت میشود و گفت آری ده نفر از سادات خراسان
 و اشراف آن ملک حضور دارند و چندی ازین پیش وارد شده و منتظر تحت امیر و حضرت و خول میسرند
 و برای ادراک خدمت هنوز باریافته اند پس با صفتی شدید بر تبر نشست و سادات را احضار نمود چون اهل
 اظهار بجا شد نمود و بر حق تکویم و تشریفان قیام کرد و از مفارقت اهل و خستیا رغبت برب پرسید گفتند
 فیض معاش و وقت بصاعت ما را از وطن و سمان آواره ساخت و صیت جود و آوازه هست امیر بجای
 آورد ابو دلف تا این بشنید با غازن خود اشارت کرد تا مسند دقنی عوازز حاضر ساخت بیت کیه از آن
 پروان آورد که هر یک مثل بر هزار دینار بود و بهر یک از آن ده کس و دیکه تسلیم داشت و نیز هر کدام را بقدر نفقه
 مراجعت پیروز و گفت این وجه را در مخارج بارگشت مصرف دارید و آن کیه سالها باطل خود برسانید و در جزا
 ایجتهد منت می ختم که هر یک برای من سلسله نسب خود را پدر پرورد امیر المؤمنین علیه السلام و ساء فاطمه
 سلام الله علیها بنحله خود بنویسند و در پایان آن ورقه بدین عبارت که ای دهمید یا رسول الله انی و جدت
 اضافة و سماء خالیه بلدی و قصدت ابا دلف العجلی فاعطانی الفی دینار کرامته لک
 و طلب المیزانک و دیناء لشفاعتی مینی ای رسول خدا من بوطن خویش در گنجای فقر
 که دارم کستم و محنت به حال کرده ایم و از پریشانی نبرد ابو دلف عجلانی شتافتم و او دو هزار دینار بمن بخشید و در یک
 کرامت مقام تو میخواست در رضای خاطر تو میجست و امید شفاعت تو میرود پس هر یک بدی هفت که گفته بود بنویسند

ابو اسحق شیرازی

۳۱۰

بودی تسلیم و اشتند با نرسان بر بستند ابو دلف استغاثت کبکی سپرد و وثیت کرد و چون دنیا را بدو دکنه آهنا را
در میان گفتن او گذارند تا در حضرت رسول بر اکر ام دریت و مروت اولاد وی اورا حتی محکم و سندی متین باشند
چون در آن ایام که از سنه و دصیت و پست و پنج یا صیت و شش جبری معدود بود از دنیا در گذشت از نامه کا کا
سبب الوتیه آن صفتی است گفتش درج نمود و در فون ساختند از آنجا نیکو دلف بن ابی ولف را از ششج آن و است
که ابی دلف باز نمود نیکو عظیم و عا ربی شیخ حاصل گشت و در حیات پدر کا و ککافات و کبیر تو است است است
پس از فوت ابی دلف آن فرزند اخطاف لسان کذب بر قبیح و ذم پدر در از نمود و در محافل و مجامع می ایگاد
و مجامع شتر ساخت چنانکه محمد بن علی قزوستانی گوید روزی دلف برای من نقل کرد که شبی در واقعه دیدم
که شخصی بر من در آمد و گفت ای عجب انا پیر و محضو را میر شتاب پس از جای بر جستم و با وی همراه شد و می پر فتم
تا آنکه بخانه من خوفناک و سبکین در آمدیم که مانند بیابان و خش از زمین بشبه خالی بود آنجا از آنجا باز نمود با می که نهاد
بر فرزند صیب مسود نمودیم که بر دیوار های بنیالامات آتش پیدا بود و در زمینش آثار خاکستری بنظر میرسید ناگاه
چند دم ابی دلف را عودت دیدم که سر خود در میان و در انوی خویش نهاد و بهیچیک چشمش بر من افتا مانند کسی که بتهنای

نماید گفت دلف گفتم آری خود فرزند تو دلف بهم تیر این پستان کز

أَبْلَغُ أَهْلَنَا وَلَا تَحْتَمُّ
مَا لَقِينَا مِنْ بَرَزِخِ الْخَنَائِ
فَدَسَلْنَا عَنْ كُلِّ مَا نَدْعَلُنَا
فَارْجُوا وَجْهِي وَمَا أَفْعَلَا

یعنی آنچه من در برزخ کلو گیر کشیدم با ال و غیر تم باز گوی و از هیچکس پوشیده دار از اعمال و افعال هر چه در وجود جانت
سجای آوردم و هم جلد را از ما استوال نمود و دشمنی که مرا در این دشت و گرفتاری فراموش ندراید و بر من رحمت آید

آنجا که گفت آیا آنچه گفتیم بیک فهم کردی فهم آری پس این شعر و بیکر انشا نمود

فَلَوْ كُنَّا إِذَا مِثْنَا تَرَكْنَا لَكَ الْمَوْتَ ذَا حَلَّ كُلِّ حَيٍّ

وَلَكِنَّا إِذَا مِثْنَا بُعِثْنَا وَكُنْتُ بَعْدَ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ

یعنی اگر ما را پس از ترک بحال خود باز گذارشتندی و بر آید ترک آسایش هر ذبیحات و راحت هر گرفتاری بودی ولی دین
که چون در زیر خاک بخوابیم در حال بجزیم و از هر خبر و شرمشول آئیم پس دیگر باره گفت آیا آنچه گفتیم بیک فهم کردی

السَّيِّحُ جَالُ الدِّينِ أَبُو اسْحَقٍ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ يُوسُفَ الشَّرَازِ

از مشایخ علمای عامه و اعیان فقه و شافعی است سلسله نسب محمد الدین محمد بن یعقوب فیروز آبادی صاحب ناموس
بچند فاعله با وی متصل کرد و چنانکه در ترجمه او یاد کنیم در چندین صاحت از فقه و علمیه استاد عهد خود بود جماعت نیکو
اورا به وقت نظر و علو خیال و جولان فکر ت موصوف دارند و از باب حدیث و میرا در مراتب و ثقات و تحت روایات
و دقتان اسایند یکی از اسایند شمارند علما اصول از افادات و تحقیقات در مصنفات او سند برج است

ابو اسحق شیرازی

۳۱۱

بر پایه نزد قهار استیلاط احکام و استخراج کالیف و تفریح قروض سلم و اندک سلسله صوفیه ویران شیخ واکا جز
 معدود دارند و گویند شیخ ابواسحق هم بر کینوت قنوت یافت و هم بر سنده نقد پاناد طریقت و شریعت را
 جامع شد ظاهر و باطن را آراسته کرد و لطیف شرح بر ریاضات سلوک فراهم نمود مناقب و مدایح وی در عبادات
 مصنفین و کلمات افاض بسیار است تصنیف کتاب مستطوی گوید شیخنا ابواسحق خنجر علی آئینه العصبی
 مرفق خفی گوید شیخ ابواسحق امیر المؤمنین فی الفقه ما مجالدین بن بخار و در ذیل تاریخ بغداد گوید فی علم
 الشیخ و من انشأ فی الایاد و فانی اهل زمانه بالعلم و الزهد اکثر علماء الامم و فی تاریخ
 ینسی ابواسحق شیرازی پیشوای کسانی است که از مذاهب ارباب طریقت شافیه رونق فضل و دانش او در طایفه
 بلاد و افاق عالم انتشار یافت و در مراتب علم و معرفت و معانی و ربیع و زهر بر نبات معاصرین خویش فایز
 بیشتر علماء آنند شاگردان وی بودند و از پر تو افاضات و افادات او تربیت یافتند و در سال سیصد و نود
 یا نود و پنج یا نود و شش هجری علی الاختلاف در فیروز آباد از ما در بغداد در سواد خویش نمایش یافت و چون حسب
 شیت الهیه و دوائی کسب هنر و بواعث تکمیل وجود و تحریه مرثت و بنیاد نهادن نهاد بود و همگانه زمان
 نیز در شد ادراک نمود در طلب علم و تحصیل کمال از موطن اصلی ارتحال جبه در سال چهار صد و ده هجری
 وارد دارالعلم شیراز گردید و پس از تمهید مقدمات ادبیه و انجام مبادی فقه برای اکتساب نوامیس شرع
 و معرفت افعال تکلفین در جمیع خداوندان فقاہت و مدارس دانشوران فروع آغاز نمود و کثرت
 در تحت مبرحقق و در ریس ابو عبد الله محمد بن عبد الله پیضاوی نشست و مدتی در جیس متفیدین و فاضله ابی احمد
 عبد الوهاب را این در آمد تا آنکه ویرا در استیلاط حکم الله از او تفصیلیه و استخراج فتوی از مدارک مقررہ خبری لایا
 و بصیرتی وانی حاصل گشت و خود را از مرتین شیراز و فقهاء آن ملک بی نیاز یافت پس مبله و سیر و هجرت نمود
 یکچند در آنجا آقامت جست و در آند تپوسته مجتهد در رس خورمی که مرجع طلبه علوم و محققین فضائل بود رسید
 و مشکلات مسائل و معضلات مطالب بر برای ثاقب آن استاد فسر زانده عرضه میداشت و از فروغ خاطر
 و فادوی تیرکی شبهات پراومنی میشد آنجا راه وارد اسلام گرفت و در سال چهار صد و پانزده به آن ملک
 وارد شد و در آنجا از اساتید بر صنعت و مشایخ بر فن حسب ممول حاضر یافت پس در انواع علوم
 در خدمت اعیان افاض تمکد کرد و بهیچ گزانه تحصیل سر متافت و هر گونه ریاضت و سر کونه ریاضت و خدمت
 بر خود هموار میساخت در آستانه آثار و اند فضایل چندان عریض آمد که هر روز چون از مدرس استاد در حجت
 کردی و درس آنروز یکمید بار میگرد و نوی غالب استادت و تربیت وی ببیند و در محفل قاضی ابوالطیب
 طبری بود زیرا که بر عازمت مدرس و مواظبت خدمت آن دانشمند پیرش از دیگر مدرسین دارالاسلام
 اهتمام نمود چنانکه یافنی در مراتب انجمن گوید که ابواسحق در کتاب طبقات الفقهاء که از تالیفات او است
 و من از مشایخ و اساتید خود نام برده ولی بخش که متساب ابواسحق با او اشتهار و اشتغالش در محضر پیر

ابو اسحق شیرازی

۳۱۲

قاضی ابو الطیب طبری است این فلک‌نور در وفیات الاعیان آورده که ابو اسحق در درس ابو الطیب نباتی نشست
 و بر بعضی‌های درسی استاد تفریر میکرد با تخیل پس از شنیدن چندی که در شد فتنه غربت و شقت تکمیل میربرد و بسیاری از
 علوم مانند فقه اصول و کلام و حدیث و تصوف و هارقی تمام یافت و بعد قایق سائل و نکات مباحث و فقه
 فیه و آگاه گشت و ریاست مذنب و را نمود بروی سلم شد و آستان آن فقیه دانشمند محظوظ و عال ربال
 گردید فقر او را تعین و مستوفی برسا لکین از اقطار بلاد اسلام و اکناف ممالک محروس و طغنه وی کرد آمدند
 سعانی از او حکایت آورد و گفت وقتی در عالم واقعه غیبت مشاهدت و سعادت زیارت حضرت مدینه
 نبوی مایل نشدم در حالتی که دو نفر از اصحاب در خدمت آنجناب حاضر بودند پیش و دیدم و معروض گفتم
 که ای رسول اکرم پدر و مادرم فدای تو باد اخبار بسیار بواسطه صحابه و رواة تا بعین از لسان مبارک
 بن رسیده و تمام آنها را فروغ سینه و ضیاء خاطر قرار داده ام و در بازار دین حقیقت در انبساط و ترویج لا
 اخباری را بخواهم و ام و طالبان نوامیس شرح مظهر و سالکان طریقه حقه را بر دایت و نقل آنها هایت
 و ارشاد نموده ام مأمول و رسول آنکه رحمت عالمیان بر این کین خادم آستان نبوی منت آورده و در گنجینه
 حکم ربانیه سجده ای از شر اعیان آثار لب کشاید تا آن حدیث را بی دخالت اخبار و توسط پیکان کان از زبان
 معجز بیان اصفا نموده روایت آنرا وسیله مباحث و مایه افتخار قرار دهم و در میان سلسله محدثین بهین
 موهبت عظیم امتیاز یابم همیشه آنحضرت القیاس و تفریع من کرمیت مرا باین مصنون حقایق مشحون غنی طلب
 ساخته من بود یا شیخ من اذاد السلامه فلیطلبها فی سلامه عینی لا مینه یعنی هر آنکس طلب
 سلامت یابد و خود را همواره آسوده خواهد سلامت خود را در سالم بودن دیگران از او طلب کند و کبریا
 از خود رنجیده ندارد و یکس آثار نرساند تا بجای دور کار براجت کند راند و درست سلامت آسوده بخواهد گویند
 ابو اسحق از این واقعه همواره مسرور و متعجب بود و پیوسته لبان فخر و مباحث اظهار میکرد که رسول الله را شیخ
 نامیده و بجناب یا شیخ مرا فرادهم داشته صاحب آثار البسلا در عدد اخبار و روع و تقوی وی گویند نقل
 که ابو اسحق وقتی در کرده نام کجی داد تا در بهای و مرغ مصروف داده و مقرر داشت که فلان قرص مخصوص
 من مرغی از فلان صنف معین شراره دهد و گنداق قرص دیگر را در قیمت طیری از صنف دیگر بکار برد و کمال
 شیخ را وقتی که بیازار در آمد اشتباه و التباسی در آنجا حاصل گشت که آیا سفارش وی بچرخ گشت
 و تعیین هر قرص در ازاء کدام مسیح بود پس هر قسم که اتفاق افتاد و مرغ بخرد و بخت شیخ معاودت نمود
 شیخ گفت آیا رعایت آن تعیین که سفارش رفت در جمع نموده گفت لا والله آن معنی از خاطر من محو شد
 و هر چه اعلی کردم بیاد دردم و این دو مرغ کیفاً اثنی استیلاع نمودم شیخ چون از وقایع سلامه آگاه شد
 گفت ای فلان همین ساعت بیازار شو و مرغها بصاحب آنها را نموده بهایستان و باز کرد زیرا که اگر بخواهی
 من بر تو مقرر نموده بودم مخالفت و زید و این کو بجمع بر من مباح نباشد چه در خصوصیات معین و قیود

ابو اسحق شیرازی

۳۱۳

نیانت رفته و عقد بر حسب اراد و ملک واقع گشته و از انیز راه و صحت معامله طریقت مع اشکال رود و نیز حکایت کند که ابو اسحق روزی با یکی از اصحاب خود از راهی عبور میداد و در مسیر ایشان سبکهای خوابیده بود مصاحب شیخ به آن حیوان بانگ زد که از راه بر جیز و از معبر مردم دور شو ابو اسحق بروی عتاب کرد و گفت یا هذا تر از من که آن حیوان را منع کنی و از با یکدیگر تفتنه است بخیزانی زیرا که شوابع مشترک و مسا بر عام خاص مردمان نباشد بلکه انسان و غیر انسان در آنها با هم شریکند و هر ستر و از افراد حیوانات و اشخاص مردمان پس بیل اشاعت در آن طرق حتی مقدر است و از اینجهت هیچیکت و یکمیر از عور و مردود و استیفاء اشغالات محض و منع نمواند نمود نقل است که شیخ ابو اسحق از حضرت اصفاف فیضی و انفرادت و چنانکه و یکمیر معابر و انبیا و یکسانست را رسم و یرین بر منصب و انماض است او بر خلاف مادی که کن در هر من و او دهناف وادی و از جاد و حق و منبج صواب انحراف بخشی چنانکه وقتی از وی مندا استفتاء نمود بود و نه و او جوابی بی ساند تال و تقدیم مرا حبب مرقوم داشته بر خطارفته بود اتفاق را که تو شیخ بدست امام ابو نصر بن بسا ارفا و او را همواره در شئون پیشوائی و رسوم ریاست با ابو اسحق سر میبری بودی و در میزان اعتبار بان شیخ بزرگوار هم سنگ و هم عیار آمدی همی که ابن صباغ بر لغزش و خطای شیخ واقف شد با صفا و رفته گفت نزد این مفتی باز گرد و بگوئی که در آنچه نوشته تجدید نظر کن و دیگر باره در اینمیکه تال مانده پس آنزد بر حسب دلالت ابن صباغ خدمت شیخ برگشت و ماجری باز گفت شیخ محض و قوف بر خط خود خانه برداشت و در ذیل نستوای سابق نوشت که الحق ما قاله الشيخ ابن الصباغ و ابو اسحق بخطی یعنی حکم حق و فتوای صحیح است که ابن صباغ گفته و ابو اسحق در اینباب بر خطا بوده از باب سیر آورده او کشخ ابو اسحق در محضر خواجه نظام الملک بزمیة تقرب و علو منزلت استیاذ تمام یافت و در حضرت آن بزمیة بنر پذیرد و یاد و محفل و ثوق و اعمشاد کردید چون در سال چهار صد و پنجاه و نه از هجرت نبویه در سبب نظامیة عمارت کرد و بنیاد آن بنای عظیم با انجام رسانید تا رئیس آنجا را عهد ه شیخ ابو اسحق حواله نمود و آن استاد بزرگ را برای تعلیم محصلین و تربیت مستقلین بکاشت نختین روز در ساحی سید و زمانی میون بساطه رئیس بختزد و غیر تعلیم نهادند و ساکنان مدرسه و طلبه علم از هر گوشه و کنار در آن حاضر گشته و بگردید که میباشند جمعی کثیر از اعیان دولت و امراء و عباد محض هیت و ادا و رسوم در قطار طایفه منظوم آمده بر یکیت بمقامی معلوم قرار گرفته و جلکی انتظار بر باب مدرسه و دخته هسی مترصد بودند تا که حضرت شیخ در آید و بر عرشه بنر قرار گیرد پس مدتی مدید و زمانی دراز با انتظار که منتت و از فسد و م ابو اسحق اثری پدید گشت و مردم مجلس از آمدن او یکباره مایوس شدند و گفتند که ریخ از قبول این منصب نامتنی پیش آمده و از مجلس این مندرش کراهتی پدید گشته چون نقض غمیت و صرف نیت وی بفر است دریافتند ابو منصور بن یوسف و حمید ابو سعید که مشرف مدرسه بود با یکدیگر متفق

ابو اسحق شیرازی

۳۱۴

دهستان شین که امیردین بر دست امام ابو نصر بن صباح موکل دارند و بهم در ساخت ویرا برین نظر دارند
که از نه تا مردم بجمع بدون درس پراکنده شوند که این معنی در نظر وزیر و دیگران زیاد و منکر و ناپسند باشد
بلکه شاه نظیر دستور تقال کرد و دلیل قلت مبالغت و عدم کفایت مباشرین این پس ابو منصور در حال
بزد این مستبلاغ رفت و او را از صورت واقعا که ساخت و بر کرده همینان قلب و استحکام عهد بطور و رسانید
که امیردین امام بروی استقلال یابد و هیچگاه از و متخرج نکند و واحدی در امضا و نظام الملک رخنه اخلاص
انداختن نتواند این مستبلاغ بغیان و یشاق ابو منصور عهده داد که بر درس در آمد و القاء درس نمود
نهی از هر باب سخن را نه انگاه از منبر فرو آید و ال مجلس متفرق شدند آنرا فتح غریب شیخ ابو اسحق را گویند
سب آن بود که بوقت موعود از خانه خود بیرون آمده آهنگ نظامیه کرد چون اندکی راه در پشت در شان
طریق کودکی از پیش روی وی در آمد و گفت آنها لیشیخ کیف تدریس مکنان مغضوب
یعنی ای شیخ آیا در زمین غضبی چگون درس خواهی گفت شیخ همی که این سخن بشنید غمان غریب بر آید
روی از طریق در سر بگردانید و خود را در کنجی مخفی دستور داشت تا که ثقل آن تکلیف ناشروع انچه
وی برگزیدند و روزانه دیگر در مسجد خود که در باب المراتب بود محاسن فادت و تدریس بیار است
و بر آن شد که جمیع شاگردان و تربیت یافتگان وی هر روز به در آن مسجد فراهم شده تحقیقات
اصفا نمایند ولی اجتماع را غالباً خاطر از شیخ برجنده بر ترک در است نظامیه خشم گرفتند و استاد را
پیام فرستادند که اگر در فتح غم خویش بجدایا ده پای در این بساط مهتد و مبرآاده گذاری ایست
محلی در حوزه ابن صباح در آئیم و در جلد تبلیغ و مستفیدین وی داخل شویم و بهم از آنطرف چون خبر اعراس
شیخ و تدریس ابن صباح در حضرت نظام الملک معروض افتاد سخت و غضب شد و زبان تشیع بر عهد
ابو سعد دراز کرد و گفت همانا از در حسد و سابقه بغضی که او را با ابو اسحق بود ویرا از تدریس باز داشت
و این مستبلاغ را بمقام او گذاشته عمید ابو سعد همی که این بشنید از پی ترصیه ابو اسحق بخانه وی رفت و او را
ضراعت و التماس بطور آورد و قضیه اتهام خود را در نزد وزیر بر او کشف داشت و گفت اگر در انداختن
یکرای باشی و متمس من اجابت نمائی پس آن است که وزیر نظام الملک در سیاست اینها اندک گشت از آن
مرا بجان آسیمی رساند زینهار در حرف خیال و مخالفت آهنگ نخستین ابرام سفرهای و قبول خدمت برین
برمن شت گذار و خاطر خواج با جمعی از چاکران خدمت و انوهای از نظامیان علم سرور و دارپس ابو اسحق
زمانی تا نقل کرد و پشت و روی آن سخنان نیک بگریست و نیز غر حجات و مصالح و دیگر نظیر آورد و
امیر دیگر بار در عهده گرفت و پس از بیست و یکم که ابن صباح وظائف تدریس و تکالیف آن شغل پای برد
بود معزول شده ابو اسحق بجای وی منصوب گشت و خواج نظام الملک از عمید ابو سعد ش که خوشنود
شده و ویرا بجن کفایت و وزارت رای بستود آورده اند که ابو اسحق را عقیدت بر غنیت لغبی از آلات

ابو اسحق شیرازی

۳۱۹

آن در سه باغ بود و از نزد وی هیچکس نرسید بآن شیخ یا کس از آن برسد بآن و به حکام او و فرعیه ناز و قضا و حق و جادات
 برسد پیش پدیده که نه قضای نظامیه بر آن شدی و در مسجدی که تیرب حدس بود فریضه انودی آنجا و بدو رسد و کردی
 نورین در شرح اخبار و بیان سیرت خواب نظام الملک آورده اند که خواب مردی پاکیزه اعتقاد و رستق قلب بود
 و غم آخرت پیش از آنکه ده و نیا داشت و بوی نجاسش رسیده که در وضع رفتار و کیفیت سلوک خویش نسبت بر عایا
 و زیر دستان محض نمیید و با تعوش اسامی صلی و علاقت و خطوط ایمان و شرافت است از اسطرز گردان
 و پس از وفات وی آنکه کجش درج نموده و قبرشند قریب اند دین و قضا و سبیلان هر یک اسامی که ای خویش
 در حسن سیر و ترویج سنن که اتم علق خواب در آن محض ثبت نموده چون آن در نه بود ابواسحق بودند در مقام
 شهادت این کلام نفیس و عبارت شریف مرقوم داشت **خَيْرَ النَّاسِ لَيْسَ فِيهِ نِظَامُ الْمَلِكِ** بهترین ستمکاران آن
 آنجا و در ذیل این کلمه لطیفه نوشت کتب ابواسحق همیشه خواب عمل شیخ سلاطنت کرد آغاز نامه نمود و زار زار
 بگویم گفت میچک از ملا چون ابواسحق از روی صدق در راستی نگاشته و کوهی خود از ثواب خطرات
 و آتایش و داعی غیر است که نوبه پیش از ولایت نظام الملک او را در واقعه دیدند و از کیفیت مال خالص پیش
 نموده گفت خدا تعالی بواسطه آن کلمه صدق و شهادت حق که ابواسحق در باره من نوشته بود بر من حجت
 آورد و از مقام معاصی و گناهان من در گذشت عباد الله بر عهدی در تاریخ مذات ایمان آورده **وَالْعَهْدُ**
الْمَلِكِي که چون القام بمراته عباسی ارغانی برده که در مردم دار اختلاف اتفاق نموده که تعیین خلیفه بر عهد
 شیخ ابواسحق ہو کول باشد هر کس که او شایسته خلافت داند و پاس حد و اسلام و حراست نور شرع
 بر عهد و کفالت و کفایت آن حواله کند بمکی او را خلیفه بر حق دانسته ملا و طاعتش که در نیم ابواسحق بر آید
 اصلاح احوال جمهور در رعایت رعایای ملک مقتدی بمراته و از هر کس شایسته تر یافته و بر ارباب باقت
 و ائینت اختیار کرد مقتدی بمراته به منفعت که در تاریخ این کثیر شامی سطور است در روز آویند سیزدهم شد
 شبان از نسل چهار صد و شصت و هفت بجری پیران سفید پوشیده و عمامه سفید بر سر نهاده و در موضعی که
 بهار الشجره معروف بود بر سیر خلافت جلوس نمود و نخست کسی که از ایمان با اوبیعت کرد شریف ابوجعفر ابی
 انجلی بود و در وقت بیعت این مصراع از غزلیات ستم آل بن عادی و یهودی انشا کرد
اِذَا سَيِدُ الْقَوْمِ مَضَى لَمْ يَبْقَ اَرْشُكُهُ آن مجلس عالی و هبات آن انبوه و عظیم مصراع ثانی فراموش کرد
 و از این سبب آثار اضطراب و انفال بر وی ظاهر شدند خلیفه یمنی دریافت آنچه شریف از یاد برده بود
 او خود بزبان آورد و گفت **قَوْلِي مَا قَالَ لِكِرَامٍ قَوْلِي** و این نفرس خاطر حدس نسبت از مقتدی موجب
 وقتی عظیم گردید و در تلرب حاضران بیعت بر محاکات قبولش افزوده گشت پس هر یک از رجال دار اسناد
 و ارکان ملک محروس دانه سوتیه الملک و بن نظام الملک و خزانة و دبیرن جیه و پیرا و عید الله و در شرط بیعت و رسم
 ایمان استوار کردند و از ایمان علما و فحول مشایخ شیخ ابواسحق شیرازی شیخ ابونصر صباغ شافعی و شیخ ابوجعفر

ابوالنجوشین از

۳۱۰

دست بیست در گفت مقدی مآذ و در بده آتش اوار و طاعت فرامین وی در عهد و گرفتند آنگاه شیخ ابواسحق و دیگر
ایمان و ملا و قضا و اشرف بالتمام بر مقتدی اقتدا نمود و نماز نپسین بکند و در آن شبی که دید چون ابواسحق در حسین
مقتدی خبرت افتاد حسن اختیار بکار برد و در حسب مأمول مردم رفتار نمود یکی از شرفاء عصر اورا بدیجی بلین شایسته
کراین دو بیت از آن است

لله ابراهیم آبی محقق حلیه اذ اب البصیر لانا
فخنا له من زهدیه و خافیه لله قد نظر العاد عیاننا

یعنی ای شگفت که ابواسحق چند اونیضی دقیق و صاحب نگری عیس است که هرگاه ارباب بعیرت را در غفر بمن
ستی و ستوری پدید آید ویرا که هر کمال با سختی و صلابت آراسته باشد چون در پایه و بیخ و زده و خوف و خشمش
تأمل کنی چنان پنداری که او بنگاشد روز باز پرس چشم خود بگشاید و کبر و دارشور خلایق برای الیش است نه
شیخ خالذین بن اثیر غزوی و دیگر مورخین در منولات خود آورده اند که مقتدی با رانده را از ابوالفتح بن ابی الیش
که اورا عمید عراق گفته ی رنجشی عظیم در خاطر پدید آمد چه از وی بر اصحاب و حواری مقتدی و حاضران موقف غایت
آرد بسیار و کرد و پیشا میرید و پیوسته کار در میان آنجا و حمیه محضوت و معاد است میرفت خلیفه صلاح
وقت در آن دید که در این باب بر سلطان ملک شاه سلجوقی به وزیر او خواج نظام الملک مکتوبی نوشته بهیبت
دسولی سر زان و سفیری حرب زبان نیز بر سلطان کیل وارد در میان تمامت رجال دولت و اثرش کسی را که
که در خرد انجام این خدمت بزرگ و شایسته کفایت این مهم عظیم باشد بنیض شیخ ابواسحق بنظر نیار و در پیش سران و
آورد و در خلوت اسن حاضر ساخته و محفل از وجود و انحراف پر داشتند آنگاه مکتون صمیمه آشکارا نمود و او را از روز سفارت
در رسوم رسالت آگاه ساخت و مطالبی که در نظر داشت تمامها شرح داد و باطنی در این مقام کلامی آورده که از طبع قبول
عاطل بلکه در ایه از در بهجت نازل است گوید بهیکه مقتدی و اسبسان سفارت با شیخ در میان آورده و شیخ بوج
حرم و مینقش طفران کنی دهوشندی بجای آورده گفت مرا که از آستان خلافت بیار که و سلطنت پیام بدار آن
پیش آمده و نخست شافتن شخص بیا یون امیر المومنین باید آنگاه مراتب طالب باش نهنت اصفا نمودن و معاذ الله
أنتک امیر المومنین و لقد آذک قبل هذا قسط یعنی از کجا دانم که تو خود امیر المومنین باشی بر جانی که کار کن
ترا هر که ملاقات بخورده ام مقتدی را این احتیاط و بهت خوش افتاده بهتسم لب کشود و از حاضران درگاه و مقربان
حضرت چند کس که شیخ با با سامی و اشخاص ایشان معرفت بود احضار داشته یکی خلیفه را معرفی نمودند و گویای داد
که او خود مقتدی با رانده امیر المومنین است چون شیخ از این بگذر خاطر مطمئن ساخت بر و خلافت تکالیف مضاف
پیرداخت و کیفیکان شیخ ابواسحق در تاریخ چهار صد و هفتاد و پنج هجری از دار اسلام بیرون آمد و راه کعبه گرفت
و در آن سفر جماعتی از اعیان افاضل بغداد و اکابر ارباب علم و شیخ همراه گشتند و محض مزیه حشمت و جلال
و فر شوکت و شکوه ملازمت رکاب او نمود آمدند مولا قاضی زاده توی در تاریخ الفی گوید که شیخ ابواسحق

ابو اسحق شيرازي

۳۱۷

در اثنای طریق به شهر از بدان اسلام نزد یک شیخ اهل آن بدو از بزرگ و کوچک و مرد و زن باستقبال او پرون می افتادند و برای او سینه نه و خاک پای او بر سرش برای تبرک و تبرک بر میداشتند و در وقت عبور او بیادار با اهل آن می سوختند و در دم مسایع و اهل حرف آنچه مقدور ایشان بود بر شیخ شایر میگذاشتند چنانکه در هر هنگام در دو مسافه جماعتی از زنان و قریبای آن و میوه فروشان و قصابان و کاه و طوایین الهوان طواعی بر میخواستند و میخواستند و هر چند شیخ ایشان را از آن معنی منع میفرمود اصلاً ممتنع نمیشد و چون که از سرش بیادار گذشت و زنان افتاد ایشان گفتند که کوچک که با کمال زیبایی و زناکت برای اطفال میدوختند چندان از اطراف و جوانب محض بر میخواستند که از خیر حساب پرون بود و گویند علماء و فقهاء آن بدو حرکت نمیداشتند که ابو اسحق در وثائق وی مقدم کنار داد و او را بدین اختصاص امتیاز نمیداد پس یکان یکان عرض سراسر می نمودند و خواستار نزول شدند شیخ محض اظهار تقویت و اجتناب از توجع سؤل هیچیک قرین قبول نداشت و در منزلی جدا گانه ورود نمود و شیخ عزالدین ابن اثیر در کمال التواضع آورده که چون ابو اسحق شهر بظام رسید سهلگی که امام شایخ صوفیه بود باستقبال پرون آمدند همگی ابو اسحق خبر قدوم وی شنیدند با پای پیاده او را پذیره نمود و وقتی که سهلگی شیخ را بدین فی الحال خود را از آب در انداخته به قبیل دست شیخ مبارک کرد و ابو اسحق در دم پای سهلگی را بوسه داد و بر جای خود بنشاند و خود برانوی او بپوش روی او نشست پس از ساعتی که در مراسم اظهار خوشوقتی و خورسندی گذشت سهلگی ابو اسحق را بقدیمی از کدتم که قبول او در شیخ طریقت و بزرگ بظامی باقی ماند و بدو وصیافت کرد ابو اسحق از آن رزق مبارک و طعام طیب بسیار اظهار داشت و خوشحالی نمود و از آنجا بر نشسته طریق میسازد در نوشت و قلمی بآن سواد اعظم که در آن عهد کسی ممالک محروسه و پای سر بر سلطنت بود راه نزدیک نمود و حسیب وصولی بسع امام احرارین ابو المعالی جوینی رسید محض تعظیم شاعرانه و تشریف مقدم شیخ با سگویی می افتاد و کثرتی غیر محدوده پیش از برآمد و در گرم و توقیر وی زیاده مبالغت جست چنانکه عایشه رجب شیخ بر دوش گذاشت پیشاپیش او بهیشتانی می کرد و زیاده مبالغت به معنی بطور آورده که ابو اسحق نیز جانب امام احرارین مرعی داشته در آمدن او را بدین مصروف شایان مخاطب داشت که یا مفضل اقل المشرق والمغرب انت الیوم ایام الاثمة فی الدنیا چون بار دوی سلطان گلشاه در آمد سلطان کمالی تحیل و تعظیم و حق دی مرعی داشت و تمام مقاصد و مطالبی که از جانب خلیفه رسالت نمود بحسب انجیح مقرون ساخت خواه نظام الملک نیز از شرایط احترام و لوازم تشریف هیچ فرو نگذاشت و در مجلس شیخ اجد ابو اسحق را با ابو المعالی مکرر صحبت افتاد و سخن مباحثات علیه انجامید طریقت در حضرت وزیر و افاضل و هنر و باد و دی در هر مجلس عاقبت ابو اسحق بر امام احرارین غالب آمد و این فیروزی و زبردستی را چه آن بود که شیخ را برخلاف ابو المعالی در علم جدل و آداب بحث بدی طولی بود و در فن معارف و صناعت مناظره خبرتی تمام و بصیرتی بکمال داشت و دی امام احرارین خود ابو اسحق گفتی بخدا سوگند که در این مباحثات و مشاجرات تبیین نظر و غرارت علم بر من نماند و بخشی بلکه

ابو اسحق شیرازی

۳۱۸

بنمودی مسائل و قوت و برج مرا الزام دادی باجماع ابو اسحق پس از زمانی خدمت انصاری یافتی و از آنجا برآمد
و حکام فروج در ترویج و تنظیم امام بحرین با مردم آن ملک چنان گفت که تمتعوا بهذا الامام فانما نؤمنه
هذا التمران یعنی از وجود این پیشوای خویش بهره گیرید که او بدین عهد پیراسته معایب و آفات است
زمانیکه بدار اخلا و معاودت نمود مقدمات سفارت وی با تمام پنج سودمند تجدد و آن معهود که از
ارسال و انفاذ وی منظور بود حاصل آمد و دست تقدی عمید عراق از متبیین متعلقین خلافت که تا کرده
و پس در سیح باب از هوای خاطر وکیل باطن طیفه تحلف نمود است و در زید همانا ابو اسحق را بطیبه
سحق سنج و لسانی شعر پرداز بود و در سنون نظم ابیات طبع و اشعار فیض دارد این دو بیت در مذمت
از باب و فادلت اخوان صفایر داخسته

سَلَّمْنَا النَّاسَ عَنْ خِلِّ دَنِي فَقَالُوا مَا إِلَى هَذَا سَبِيلٌ
تَمَسَّكْنَا بِظَفَرِ يَدَيْهِ لَحْنٍ فَإِنَّ الْخُرْفَةَ الدُّنْيَا قَلِيلٌ

یعنی مردم را از دوستی باز پرسیدیم که رسم اخوت و صدق بشناسد و شرط فسوت و وفا بجای آورد کنند
زینهار پیوسته سؤال کن که هرگز به نیت راه نیابی و اگر اچنان در تمام جهان بخواهیم دست یافتی
از کف گذار که جو افرد در عالم زیاده کمیا و عزیز الوجود است داین و دینیت در طعن و تفریق سبک

از باب احکام و احباب تحمیم نظم آورد
حَكِّمُ بَرِّكَ أَنْ تَجُوعَ حَقِيقَةً وَيَدْفَعُ بِأَحْكَامِهَا كَلَّةَ
بُخَيْرٍ عَنْ أَفْلَاكِهَا وَبُرُوجِهَا وَمَا عِنْدَ عِلْمِهَا مِنَ الْغَيْبِ

یعنی همانا دانشوری است که دعوی آخر شناسی و لاف سار و شماری با طراز صدق و نقش حقیقت نمود
پندارد و در استخراج احکام و استنباط حوادث امعان نظر بکاربرد و از جانب افلاک و برج آسمانی
تبرئات کو تا کون و خرافات رکنار بکت لب کشاید بر جانشی که او را از علم غیب که خاص واجب الوجود است
نفیسی نباشد و در حجاب میضات بیخ راه پی برون نتواند شیخ ابو بکر محمد بن ولید طرطوشی گوید در دنیا

شاعری بود که عاصم نام داشت و این بیت در مدح شیخ ابو اسحق سرود
نَزَّاهُ مِنَ الزَّكَاهِ فَخَفِضْهُ عَلَيْهِ مِنْ تَوَقُّدِهِ دَلِيلٌ
إِذَا كَانَ الْفَتَى ضَخْمَ الْعَطَا فَلَيْسَ بَضَرٍ مِنَ الْخَيْمِ الْخَيْدِ

حاصل مضمون آنکه ابو اسحق را لاغری اندام و کد اخکی جسم از شعله ذکا و انفر و خکی ذهن است خود دخت
و ظلمات و توقد خاطرش بدین دعوی کواهی دهد چون مرد را کالبد با اثر کلان باشد و بیکل معانی بطرانه
بار کی جوارح و نازکی اندامش چه زیان رساند این جزئی و اعط در تاریخ قسطنطین گوید زیاده محل شکسته
و جای حیرت است که شیخ ابو اسحق را با آنهمه قبول عاتقه و علویایه جلال و وسعت دائره ریاست

ابو اسحق شیرازی

۲۱۹

مکتب سافرت حج فراهم نیامد و استطاعت زیارت بیت الله محرم نیافت و از فرسودات آن عبادت علمی
مردم ماند محمد بن اسعد از قاضی محمد بن محمد حکایت کرد گفت ایما مان ما تَقَوُّ لَهَا الْحَجَّ الْبَيْتُ أَبُو اسْحَقٍ شِيرَازِي
وَ قَاضِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الدَّامَغَانِي أَمَّا أَبُو اسْحَقٍ فَكَانَ فَقِيرًا وَلَكِنْ لَوْ أَدَّاهُ بَحْلٌ عَلَى الْأَحْفَانِ
وَأَمَّا الدَّامَغَانِي فَلَوْ أَدَّاهُ الْحَجَّ عَلَى الشُّنْذِيرِ وَالْأَسْتَبْرَقِ
لَا مَكْنَهُ یعنی از اند عظام و حیوایان اسلام دو کس را توین احرم حج و شرافت ادا و
مناسک مرزوق نیفتاد یکی شیخ ابواسحق شیرازی است و دیگری قاضی ابو عبد الله دامغانی اما ابواسحق را
فقدان استطاعت و عدم قدرت مانع آمد ولی اگر با همک آن سفر عزیمت نمودی مردم و میرا از ملک عراق
تا خاک مجاهد بدوشش و گردن خود سوار نموده حمل دادندی و اما قاضی دامغانی را و نور ثروت و فرط کثرت
به آن اندازد بود که اگر خواستی تا تمام آن سافت را پرند میرتن و ویبای فنون بکسرت ده بر روی آن خط
طریق کنند هر آینه قادر و توانا بودی و قاضی شیخ ابواسحق در شب چهارشنبه بیت و یکم شهر جمادی الاولی
از سال چهارم و اعتقاد و شش اتفاق افتاد و اینو الله در سراسر ایوالمظفر بن بیس الروسا که در جایت
شهرتی بغداد بود و روی داد و ابوالنور اجتهیل که از مشاهیر علمای عصر بود و بوظایف تغیل و کتب و اوقیام نمود
و مقصدی بمراتبه در نماز ادا حاضر شد و دو نوبت بر او نماز که از دهن تحت در باب و الفردوس
و دیگر در جامع فقر و کمرار صلوته آن فقیه برای آن بود که در دفعه اولی بسیاری از کابر ملک و رعایا
نهاد در تشییع جنازه حضور نداشتند و قتی که یکی جمیع ع و اقتصاد نمودند محض اورا که آن فیض بزرگ
و ذبیرت آن نور عظیم سر بر ازا و دوش مردم بر گرفته ثانیاً صفوف صلوته راست کردند و استدرک
انافات بجای آوردند آنجا جنازه بر کتاف حمل داده در باب ابرو بر زمین نهادند و نفس شیخ را در کجا

نجاک سپردند ابو القاسم بن عبد الله فایا و این اشعار عالی پرش گفت

أَجْرِي الدَّمْعُ بِالْذَّمِّ الْقَلِيلُ خُطْبُ الْقَامِ قِيَامُهُ الْأَمَّا
مَا لِلْيَا بِي لَا تَأَلَّفَ تَمَلُّهَا بَعْدَ بَيْنٍ مَجْدُهَا إِلَى اسْحَقِ
إِنْ قَبِلَ مَا تَقْلَمُ مِنْ ذِكْرِهِ حَرِّ عَلَى حَرِّ اللَّيَالِي بَابِ

ع
علاءه مراد آنکه این واقعه عظیم و نادر و خوش سیلاب سرنگ خوین جاری ساخت و قیامت مجاری در
برپای نمود آیار و کار را چه رسید که پس از یکانه خویش ابواسحق پریشانی جمع نکرد و اختلاف حالش
بالغت نپویند و اگر گویند این انقلاب و هر و توش و ز کار از آن است که ابواسحق برود بر این سخن
باور نیاید چه آنکس که نام بر جوده دوام ثبت است و نشان از صف و در کار کج نکرد و هر که نمرده باشد
آورده اند که اصحاب و تلامذ و ابواسحق در هر سه نظامیه و دوز علی الرسم تفریت نبشتند و در آن ایام
تمام اهل بغداد از وضع و شش لیت به این ماتکاه و آمد شهر طرحیم و تسلیت بجای آوردند بعد از قضای

أَبُو اسْتِخْرَازِ

۳۲۰

مراسم سوگاری سید الملک بن خواجه نظام الملک ابو سعید عبدالرحمن ابن مانون متولی را برای تدبیر متبرین
چون اینچنین نظام الملک رسید نزد او انکار آورده گفت همانا سید الملک در این باب کاری نه بر طبق مذهب
کرده زیرا که بر حسب کرم شأن یحیی بانبابو استی و رعایت حقوق وی در حرمت حدود است و این
نویس شرع مناسب آن بود که تا یکسال ابواب حجرات نظامیه سد و باشد و کس در پیشش قدم
نگذارد و حالیکه بر خلاف مراسم ابواب او سد را در بساط وی راه داده اند و منصب آن شیخ جلیل القدر
بر تقویین منوّه اند باید که بفرمایند که اینک را شایسته ویرانها مقام معزول و شاه این صباغ را منسوب اند
که هم در علم و فضل تالی ابواستی است و هم در زهد و تقوی یا حتی حکایت کند که از اهل علم یکی ابواستی را بعد
وفات در اقدید بر حالتی که او را جازمه سفید در بر و تاجی نخل بر سر بود گفت یا ابواستی این جامه زیبا
و افسر بهاترا از کجا است گفت این یک قشر لیس گرامت است که در جزای خاتم پوشانیده و این
و آن دیگر دیم غرت که پاداش فها هم نبشند ویرانها صیف و مؤلفات بسیار باشد از جمله کتاب تنبیه
که در علم فقه پرداخته یا حتی گوید در زمان ابواستی کتاب تنبیه بین اهل علم انتشاری تمام گرفت و در حاجی کمال یافت
فها معاصرین یکی تعلیم و تدیس آن اشتغال میکنند و آن مدف پر با چند ان جامع تالی فتاوی و عادی
فراغ فروع بود که ابواستی پس از تالیف آن دین دعوی شکست لب کشود که پس هر کس از می سؤال کند
جوابش از کتاب تنبیه گویم و در پیچای هیچ کتاب مراجعت نمودن نخواهم محتاج آثار البلاد آورده که چون شیخ
از تالیف کتاب تنبیه فراغت یافت پیاس آن موبت پنهان و شکرانه آن نعمت پندال بعد و هر دس که
در آن درج پر کو بر درج نموده بود و در گفت نماز گذارد و در حق کسیکه شرح معضلات و توضیح مباحث
آن پردازند به عای خیر لب کشود این عساکر گوید یکی از شعراء اهل فضل این اشعار در وصف آن کتاب

و درج مصنف و نوی نظم کشیده

سَقِيًّا الْمَرْصَفَ الثَّيْبَةَ خَفِيًّا	أَلْفَاظُهُ الْقُرْآنَ وَاسْتَقْصَى
إِنَّ الْإِمَامَ أَبَا اسْتِخْرَازٍ صَفَّهُ	لِلَّهِ وَالذِّينَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
لَهُ عُلُومٌ عَنِ الْأَفْهَامِ شَارِدٌ	فَخَازَهَا بِنَ عَلَى كَلَفَا فِهْ
لَا ذِيكَ لِلشَّرْحِ وَالْإِسْلَامِ	تَذَبُّعُهُ أَحَادِيثُهُ وَتَجَنُّدُ

حاصل معنی آنکه ابر رحمت کرد کار تربت آن فقیه بزرگوار سیراب کند که کتاب تنبیه تصنیف کرد و هرگز معانی
عالی در ضمن الفاظی مختصر مندرج ساخت بر هستی که امام ابواستی آن تصنیف شریف محض رضای حق در درج
وین صنیف پرداخته از روی کبر و اظهار هنر و در آن مجموع مطبوع کشف رموز و کل دقایق منطوقی داشت
که از هر نظر و در اندیشه به در باشد و هرگز نکته سنج از فهم کردن آنها عاجز آید طوئی لک ای ابواستی که بجز
نامر اسلام و حامی ملت بودی و دشمنان دین را از حای شریعت بھی دفع مبادای و دیگر از تصنیفات شیخ

ابو اسحق شیراز

۳۲۱

کتاب لبع و شرح آن است که در فن اصول و فقه ترتیب داده و کتاب الفیض که در علم مناظرات و اداب جدل پرورفته
و کتاب المکت و کتاب البقره و کتاب المعوضه و کتاب طبقات الفقهاء و کتاب اسامی و مراتب فقهاء اسلام
ذکر نموده و ترجمه هر یک از آنها کرده و در سائر اشعار و در باب طبقات و تفصیل اخبار و خفا
از آن تصنیف روایات آورده و در دنیا که آن تذکره سودمند بهنگام تنجیل این نامه بمایون دست نیفتاد ولی آنچه
شیخ ابو عبد الله بن سعدینی و شریف ابو محمد بن حسن قرطبی و قاضی احمد بن خلکان شافعی و غیره از آن کتاب
روایت نموده اند در استقصا و نقل آنها هیچ وجه قاصح نرود و هر جزو در مقامی لایق و مناسب ایراد کرده و در کبر از اینها
ابو اسحق کتاب هندی است در فقه که بر تفاسیر مسائل و شرائط احکام اشتمال دارد و یا قاضی که بدین ششده که بعضی از تصنیفات
معاصرین را معتقد چنان است که آن کتاب از مسائل معتبره خالی و از احکام تکلیفیه عاقل باشد و بر طبق علم و سیرت
از روی عقل و عقاید زبان تسبیح و ایراد و از آن نموده و در وطن و آنجا که مبالغت نماید و سوگند های معطله بگوید و کند
در اینجا باین من سوالی نموده و از این کتاب یک مدعی بیاورد که مستغنا گردند من بر علم آن معتقد نیستد پس آنچه
شده نوشته و سرائی آنجا که مرکب در گناهش نهاده و در علامت و نگهش و می هیچ فرو نگذاشته و در اینجا تصنیف و
بلکه بیان کشیدم که این جذبه و ذیل آن منظوم است

عَلَى خَيْرِ كَقَوْلِ الْأَمَانِ النَّجَّيْبِ	عَلَى خَيْرِ كَقَوْلِ الْأَمَانِ النَّجَّيْبِ
إِيَّامِ بَحْبِيبٍ لِلْبَقِيَّةِ مُقَرَّبِ	إِيَّامِ بَحْبِيبٍ لِلْبَقِيَّةِ مُقَرَّبِ
أَذْبَ مَعَالِ الْعَالَمِ الْمُتَقَبِّ	أَذْبَ مَعَالِ الْعَالَمِ الْمُتَقَبِّ
هِيَ الشَّفْعَاءُ فِي شَرْقِ الْأَرْضِ	هِيَ الشَّفْعَاءُ فِي شَرْقِ الْأَرْضِ
وَتَحْصِفُ قُضْلَ الْأَيْنَالِ عَمَلِ	وَتَحْصِفُ قُضْلَ الْأَيْنَالِ عَمَلِ

یعنی مطویات کتاب هندی خیالات کبر و معانی و و شیرازه باشد که می در پرده الفاظ بر خود بهالند و از هر تسبیح
و همسری پیوسته از متصرف او باین در جواب عبارات مستور مانند آن انکار و انکار را و اذکان خاطر شیخ ابو اسحق
همان مترکرامی که هر پیشوای را دشمن کرده و در بصیرت بنزدیک نماید بدین اشعار هر چند وادستایش و مدح
و می توانم داد ولی سزای خصم بداند و در دفع طعنش تو اعم نمود و از آنچه ابو اسحق بیا و کار کرده باشد عالی و در
نقد می دشمنی سودمند کردند و در مشرق و مغرب تبلیغ و تعلیم آنهاست کار که ایگونه تسبیل عاصه و اکس بنجد و گوش
خواهم رسید و بی مساعدت فیض قدسی و امداد عنایت الهی نتواند دریافت بهم او گوید که از کبار علما و عالم
فنا و هیچ کس شرح انتخاب عنایت و در زبده انداخت ابو اسحق ابو ایسم بن مسعود که او را خطیب عراقی نامند
آن تصنیف نفیس را در دوازده شرحی سبزه نوشته و دوم ضیاء الدین عثمان بن عیسی که در بیت مقلد کتاب
شهادت شرح کرده و از آن کتاب استقصا مذاهب الفقهاء نام نهاده و سوم ابو النجیح اسمعیل بن محمد حنفی چهارم ابو زکریا
یحیی الدین نوادی پنجم امام علامه قاضی القضاة قاضی الدین سبکی و ششم ابی جکیک ازین سده و هفتم ابی جکیک

ابو عبیدہ لغوی

۳۲۲

حضری شیخ کتاب بانجام رسانید
ابو عبیدہ معترف منی البصر فی الخوی اللغوی

ارساد لغویین و مشایخ نوین است با عبد اللک بن قریب جمعی معاصر بوده و باطن کوی که میگوید که لا یرکب فی الارض حمار
 ولا جناحی اعلم الجميع المعلوم منه یعنی در تمام که خاک هیچ خارجی و غیر خارجی جیسع علوم و ادیان
 از ابو عبیدہ و بنود ابن قریب در کتاب رسد کوی که کان الغریب و اخبار العرب قایما منها اغلب علیک
 یعنی او را به لغات غریب و اخبار غریب و جنگهای ایشان احاطت از دیگر فنون ادب فرود تر بود وی از سوالی پیران بسیار یاد
 مفرقی است و پدرش مفر از زمان پیروز و ایلان و ولادتش در شهر جیب از سال یکصد و شصت یا نه یا ده یا یازده یا چهارده
 علی الاختلاف اتفاق افتاد و ابن خلکان گوید پنج احوال قول سوم است که سال وفات حسن بصری بوده و پدرش
 خود پان سیصد و پنجاه نموده و چنانکه از باب سیر نقل کرده اند که وقتی امیر جعفر بن سلیمان بن علی بن عبد الله بن قریب
 عبد المطلب او را از زمان ولادتش پرسید گفت مراد جواب چنین سوال عمر بن ابی اسعد بخردی بخت گرفته بود
 از سیصد و شصت سوال نمود و گفت ولادت من در شبی پس شوم و نامیون اتفاق افتاد پدر رسید که عمر بن خطاب
 در گذشت من متولد گشتم در آن شب از میان مردم چنان خیری بزرگ صعود نمود و چنین تری نظم نقل کرد و در کتاب
 تراجم حیات و اخبار طلائع است که ابو عبیدہ و قوانین خود اصول عربیت از یونس بن حبیب بخوی و ابو عمر بن
 العلما فراگرفت و فن اخبار از هشام بن عروه و غیر وی از کبار محدثین اخذ نمود و در چندین صناعت مانند لغت و نحو
 و فقه در میان انباء زمان مستفرد و ممتاز شد و در ضبط اخبار و ایام عرب و امثال ایشان علامه عصر گردید و طائفت
 و اساتید ادب در بسیاری از مسائل لغوی و ایام عرب قبول وی استشهاد کنند و کلامش حتی متین و بر دانی فاضل
 شناسند و این معنی بر کسانیکه بجا میسازد و با و کتب لغت و مؤلفات مرتبین مستولی و محیطه به نهایت روشن و بهرین آفتاب
 جماعتی از مشاهیر قدما مانند علی بن سفیر و ابراهیم و اسام بن سلام و ابو عثمان مازنی و ابو حامد نجاشی
 و عمر بن شبنمیری و ابو عمرو صالح بن اسحق قریبی شاگردان وی بودند و اصحابی نیز در بعضی از مشن ادبیت او را
 قلمه کرد و هم هر دو از رشید عباسی و برخی از ادبیات شاگرد وی می نمود و جمله از تألیفات و تصانیف او را در نزد
 خودش قرائت کرد و ابو ذر اس شاعر نیز زمانی در مجلس افادات وی سیر کرده و از ایرادی در حق استاد خود
 عقیدتی استوار اظهار میداشت و دیگر اساتید را که معاصر ابو عبیدہ بودند بربت از او فروتر می پنداشت و چنانچه
 با وی گفتند در باره جمعی چگونگی گفت بلیل فی فضی یعنی جمعی در حسن گفتار مانند خذیب که قاتر باشد
 گفته در باب طلف الاحمر چگونگی گفت جمع علوم الناس فهمها یعنی دانش مردم فراهم کرده و دیگر فهم نمود
 گفته در حق ابو عبیدہ چگونگی گفت اذیم طویلی علی علم یعنی پستی است که به انش و کمال بر پیچیده و کینه چون
 ابو عبیدہ و اصحابی را برای ستاد مت خویش احضار نمود و خبری را بی نواس دادند که خلیفه آن دو استاد ادب
 حاضر ساخت تا هر یک را بر دیگری مزیت و افزونی باشد و در چگونگی یافتن استقامت بخشد گفت

ابو عبیدہ لغوی

۲۲۲

اما ابو عبیدہ قال فلهما مکتوبه قرطابنا اخبار الاولین والاخرین اما الاکتبیل بطریق بنگانه
یعنی ابو عبیدہ را اگر مجال سخن دهند و از شرف قفاش سخن سازند بر آینه اخبار اولین و آخرین بر ایشان فروخته
و اسمی چون مییست خوش اسمان که حاضر از اینهاست و پذیر بوجده و طریقه آورد و ابو عبیدہ با که خود در تحقیق لغات
فردا ب و مثل منقعات لغت عرب فطانت و خبرتی بنهایت داشت از فطانت لسان و حسن بیان زیاده فی غیب
و محروم بود آن و قایت تریف و نکات بر مع کجا طر مدید و قیامات جلد را میوه تقریر یا خیر و با و می نمود و سپه
اسمی را بر خلاف از غلا و سخن و لطف می خست بهی و افنی و فیسی کامل بود و مطلب خبیه و معانی روتیه را
بهنگام تقریر بیار قتی طبع و کسوتی مطبوع جلوه می بخشید که قلوب و عقول سامعان می ر بود و چنانکه از پاسه
صاحب کتاب معانی نقل است که گفتی ان الطلکة اذا اتوا مجلس الاصبغی اشروا البعیر فی سوق
الدور اذا اتوا مجلس لپی عبیدہ اشروا الذرنبه سوق البعیر لان الاصبغی کان
حسرا الانشاد و الزخرفه لردی الخبار و الاشاره حتی یحسن عنده
القبیح و اما الفائده مع ذلك عنده قلیله و ان اباعیدہ کان
معہ سون عبارات مع فوائد کثیره و معلوم چنه

یعنی چون طالبان علم مجلس اصمعی در می آمدند چنان بودند که در بازار چو میدان شیک می خرید و چون نبرد
ابو عبیدہ حاضر میشدند چنان بودند که در میدان شیک فروشان که هر بیتایع نمایند زیر که اصمعی سخن گفت
اشعار و اخبار روتیه را چنان پیدایه و طرازی بخشید که هر معنی زشت از دامن او شکو می نمود اما ابو عبیدہ فوائد
عالیه و مطالب نفیسه تقریری با مطبوع الملاء کردی که بکرامت صورت لفظ صیاحت معنی می پوشید و لی از کلمات
و سخنان وی اصحابش علوم و فوائد کثیره استعادت می نمودند از ابو عبیدہ روایت است که گفت زاینکه در عصره
امامت داشتم فرمان فضل بن ربیع و وزیر مارون الکریشه در رسید که ترا اینک بنده اند و ندون باید من از تو
راه را تحال گرفته دار و دار السلام شدم و برای وزیر شافقه باریا فتم بر بخشی عظیم در آمدم که نامت آن با سوادگان
بیکسای عظیم مفروش بود و در صدر مجلس سندی بس فبند کسره بودند که کس بر فسه از آن بی کسی
صود نمودن نمی توانست و خود فضل بردست وزارت قرار داشت من بر آیین تخت و وزراء او را سلام
کردم جواب سلام باز داد و لب بپشیم کشود و مرا نزدیک خود بخواند و در کنار خویش بنشاند و هر کوزه بر بن
و قلف اظهار داشت پس گفت یا ابو عبیدہ از اشعار عرب چیزی انشا کن من پاره از اشعار که یادگار
شعرا یا بلین بودند بروی بخوانم گفت این ابیات که قرائت کردی جمله را من خود در خاطر دارم و تمام اشعار
طبع و ایاتی طریف که خاطر امضا بخندد و لرا هب ط آورد و انشا کن من خواوری از اشعار عرب
و لطافتی از دواوین اب و لب کشودم و ایاتی چند که بر مصاحف غریب و معانی بر جیش اشمال داشت مبرودا
وزیر را از شنیدن آنها وجدی بکمال پدید آمد و آن اشعار وی با بیشت خوش کرد و لباس نویسد کان بود

ابوعبیده لغوی

۲۲۴

بروزار دشد وزیر ادرار تعلیم و اگر ام نموده و گنار دین جای و ادر روی بیجا نب وی نموده گفت آیا این مرد و ایشانی
گفت فی گفت این ابو عبیده غلام جبره است او را از بلده خویش اخذ کرده ام تا آنکه از فهم و دانش وی بهره ببرم
ان شخص را از این خبر سه روی دست داده هیچ و دغای وزیر آغا ذکر و پس بیجا بن من توبه نموده گفت روز
که ریت که زیاده در عین لغت و شتاق دید او تو بودم پیاس خدایه که عاقبت بغض ملاقات چون تو دهم
فاز نشدم بر اسی مرا از سنده پرش نموده اند اگر اجازت دهی آن سله باز گویم تا جواب آن بر من کشوف
سازی و فل اشکال از آن بفرمائی گفتم بجوی گفت خدایتعالی در صفت شجره زقوم فرموده **اِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ**
مِنْ اَصْلِ الْجَنَّةِ خَلَّةُهَا كَأَنَّهَا دُرٌّ مِنْ الشَّيْطَانِ اینی زقوم درختی است که از کت و درخ پر و ن آید سیوه آن ببا
سرهای شیاطین است در این کریمه خدایتعالی سیوه درخت زقوم را بر دین طین تشبیه نموده و شی را پیغمبری تشبیه
کردن باید که در خارج محسوس و مشاهد باشد چه تا تکلم تشبیه بنده و صفت آن شهادت نموده باشد چگونه
شبه را بان تشبیه و مانند تواند نمود و در این آیه تشبیه بکره و س شیاطین است محسوس و درمی نیست چه کس
شیاطین را ندیده و در س اشیان ابصار بخند ابو عبیده گوید گفتم خدایتعالی با عرب حسب رسم و عادت می که شیاطین
در محاورات خود دارند بهی سخن کنند **اَيُّ شَيْءٍ شَعَرْتُمْ اَمْ لَيْسَ كَذِبًا**

اَيُّ شَيْءٍ دَلَّ الشَّيْطَانُ مَضْجًا وَمَسْنُونَةً دُرٌّ كَأَنَّ بَابَ غُلَّ

یعنی آنرا که در دستداری مجبوره را مقبل بهی تهدید کند آیه را تواند گشت و حال آنکه بنحوا به و جمع من شیطان است
که در مشارف ملکین ساخته آمده و سهامی است که در حدت و صفای خدا نهایی غول مانده باشد امر ایست
در این بیت سهام را در صفا و جلالت به ندان غول تشبیه نموده و حال آنکه غول را کس شهادت و احساس نکرده
و انیاب آن ارکان و ابصار ننمایند ولی چون از غول محض توهم در قلوب مردم هم و بر اسس جای گرفته و اسما
نام وی نزد ایشان داعی خوف و باعث هول گردد و از انیز وی عرب بجا و تخویف بنام غول تهدید میکنند
و باسم وی بهی وعید دهند ابو عبیده گوید چون این تقریر بیای بر دم سائل و وزیر این نکته بس لطیف
و بدیع گرفته هر دو تجسین لب کشودند و من از آن روز عازم شدم که گمانی میباب تشبیهات و مجازات
قرآنی تصنیف کنم چون بهر دو معاودت کردم محبوسه نفیس نگارش داد و در کتاب الحجاز موسوم ساختم در کتب
ارباب بیان سطور است که در آئین فصاحت گاهی شی محسوس را بر امری موسوم تشبیه کند بشرط که تکلم
عقیدت خویش آن امر چنان بر وجه تشبیه متصف داند که محسوسات و مشاهدات را از این قبل است تشبیه
مخبر حسن بلکه و مورد کریمه شیطان چه در اذن مردم چنان مرکز افتاده که در او را از آنکه خود شرفش است
صورتی رشت و بیولائی کریمه باشد و فرشته را از آنکه خیر محض است جمالی زیبا و منظری مسیح باشد و چون
خدای سبحان در قرم مبارک خویش بر اسلوب کلام عرب ایجا و سخن نموده لکن در مقام تهدید و تهویل
فرموده **كَأَنَّهَا دُرٌّ مِنَ الشَّيْطَانِ** و در صفت حسن یوسف گفته **إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ**

ابو عبیده لغوی

۲۲۵

مشرین را در آن نخستین بجز جواب ابو عبیده است معنی بیع است که بنای هر معنی بر اثبات شایسته و احساس
 مشرب است یکی آنکه شیطان در لغت آذنی نام درختی است که به آرایه که به صورت و یکدیگر زیاده و بیکی باشد
 در بهشای متفرق و پرکنده دارد و از دور بکار آید همان نماید و عرب آنرا استن نیز نامند و ثمره آنرا راس
 شیاطین خوانند و در کرمه که گورده میوه و زقوم ثمره آن که خود میشود و محسوس تشبیه شده و دوم آنکه شیطان
 ماری است سبک سیر که او را یا لهای چند باشد و این صفات ماری از هر قسم بهتر نماید و در درخت
 که آنرا احاطه گویند منزل کرنیز صورت سکر و منظر صبح را به آن مثل آورده گویند که آنکه شیطان الحاحه
 شوم آنکه در اطراف مدینه سکهای سیاه بود در نهایت خشونت و تیرگی مردم شرب آنها را راس شیاطین
 مینامیدند حق سبحانه و تعالی میوه درخت و قوم بدان سکهای تشبیه فرموده و نیز از ابو عبیده نقل است
 که گفت وقتی مجلس فضل بن ربیع در آمدیم هینکه چشم فضل بر من افتاد بگفت یا ابو عبیده اشعر شعری عربیست
 گفت رفائی گفت کدام دلیل گفتیم دلیل شعر که در مدح سعید بن عبد الرحمن اموی گفته چه وی نوبی بر عبیده
 نازل شد و سعید بن سوبین و تغیل عطا فی خزیل بر دی مبدول داشت و در همان وادار و بقبیل
 خویش معاودت و ادرا اعی این دو شعر و تائیس سعید گنید

و ارضاه تمخالی میعبود طوقاً تم تحل ابقکارا
 حکم مناخا و اصبنه عطاء لم یکن عده ضماد

یعنی با شتران لاغر که با چنین شوق شبانه و بعد سعید فروختند و با وادار و حاجت گرفته است
 سعید و اشنا کشنده بطائی از او فرار میداد که بوجه ضمار موسوم نبود و گفتاری کردار محسوب میشد ابو عبیده
 گوید چون این دو شعر فصح بر دعوی خود احتجاج جسم وزیر نقد یقین نموده گفت آری را می که سعید را
 بچنین عبارتی اندک جان می نمایان و ثنائی شایان آورده است بقیع اشعر شعری عرب بوده که
 در الفاظی سیر معانی کثیر گنجانیده و از احمی روایت است که گفت وقتی من و ابو عبیده در مجلس فضل
 حضور داشتیم فضل متوجه من گردید که گفت در فن معرفت خیال چند فرساده تالیف نموده گفتیم یک مجلد
 از ابو عبیده پرسش نمود گفت پنجاه مجلد پس بفرمود تا اسبی حاضر آوردند و روی ابو عبیده داشته بگفت
 بر خیز از اعضا و جوارح این جوان نام یکایک باز گوی ابو عبیده گفت من نه پطار باشم و آنچه در کتب
 خویش نوشته ام نه از فن بیطره است بلکه آنچه از اخبار و اشعار عرب در باب اصناف خیل و صفات مرکب
 شنیده ام یکجا فر جسم کرده ام و زیر روی با من داشت و گفت ای احمی تو بر خیز و آنچه گفتیم معمول و
 من از جای محبتم و با صیحه اسب بر گفتم و در صفت هر عضو و اندام آن آغاز کرده نام و نشان بر یک باز نمودم
 و از کلمات و ابیات عرب مناسب هر مقام چیزی در بیان آوردم هینکه فضل آمد فضل از من نکرست
 زیاده شکستی و شکستی اظهار داشت و بر من زیاده آفرین و تحسین کرد و آن اسب بر من موهبت نمود

أَبُو عُبَيْدَةَ لُغَوِيٌّ

۳۲۶

از آن پس هرگاه خواستی که ابو عبیده را بنشینم آورم به آن سبب بر منی شستم برخی از علماء آثار در قتل این حکایت
بجای نقل رشیده آورده اند و این واقعه بحضر خلافت نبوت داده اند که بنده ای بنی ابراهیم ندیم مرسله
در این دو بیت با فضل بن ربیع در مع ابو عبیده و قتیح امضی خطاب آوریده

حَلَيْكَ يَا عُبَيْدَةَ وَاصْطَلَا
فَالِقَ الْغَلَمِ عِنْدَ أَبِي عُبَيْدَةَ
وَقَدَّمَهُ وَأَشْرَقَ عَلَيْهِ
وَدَخَّ عَنْكَ الْفَرِيدُ بْنُ الْفَرِيدِ

یعنی ای وزیر بر تو باد نیابت ابو عبیده و او را برای استفاده دست بند و تسبیح و اش بر کین که علم و کمال
در نزد او است و او را بر دیگران مقدم دار و بر همه کاشن خستیا رکن و آن بوزینه که زاده بوزینه دیگر است
از خود واکذار و ابو عبیده را غریب اخبار و نوادر حکایات بسیار است گویند روزی در مجلس و سیه
سخن بخیلان بیان آمد یکی از حضار محاسن گفت در قبیله بنی بلال بن مالک بن مسعود مردی بود که از
نام داشت عرب در بخل به و شل زند گویند فلان بخل من ما در یکی از حکایات کتابت و وقایع بخل را
آن است که نوبی شتران خویش را بکنار حوضی که اعراب برای سقایات برب چاه حفر کرده اند می برد و آب
از چاه بر آورده شتران آب داد و چون بکلی سیراب شدند قدری آب در آن حوض باقی ماند و از پیله می کرده
اطراف حوض به آن بیند و تا آنکه کسی از بقیت آن آب منتفع نگردد ابو عبیده گفت عجب دارم که
اعراب با این حرکت که از ما در صدور یافته و او را بخل مثل ساخته اند و هیچکس ذکر خست و اساک
عبیده بن زبیر میگوید چه نقل است که در زمان محارب حجاج جوانی شامی از لشکر عبیده آمده بیرون آمد است
بسیز بر گشت و جنگهای مردانه کرد و چند مبارز را بر خاک و لاک افکند عبیده انده بینیکه آنهم جلالت از آن
ش می گرفت دانست که آن دلیر سیاهی و با در این چارچا و اش از پی است و ل بیدل در می چند نتوانست نهاد
لاجرم در اثناء حربه او از دو کای جوان از جنگ دست بردار و بجای خویش باز گرد و کتبت المال به اینچ تو باری
این پیکار از من طمع داری و ناخشنده و هم در آن زمان که مردم حجاز از بنیسم حجاج در کتبت متعین شدند عبیده چندان
خرد و غله در انبارهای که ذخیره داشت که دو سال تمام اهل کتبت را کافی بود ولی بجز آنکس نه اما مردم از جوع
مضطرب گشته از وی متفرق و پراکنده شدند و بحجاج پناهندگانگاه برایشان خطایب آورده گفت اکلکم
تمی و حقیقتهم آخری بینم غرایم را خورید و ما فرامی من کردید و این کلامی است که اگر فی المثل بقای
به آن حکم کند پس تسبیح باشد تا چه رسد بکسی که دعوی خلافت کند و امارت سلیمان جوید ز محشری در کتاب ربیع
در باب اسناد القاب و گوی مردی ابو عبیده را از نام کسی پرسید گفت نام او سلیمان جیحان بنی حنظل است
گفت من او را از هر کس بگویم شام نام وی قدش یا خراش یا خراش یا خیره دیگر است ابو عبیده گفت ای کیسان
چه بگویم شناخته او را این شناسائی و خبرت جای کفنی و حیرت است کیسان گفت نیز چنان دانم که از قبیل قریش است
ابو عبیده گفت از کجا دانی گفت آلا نری کیف اخو شته الشیثان من کل جانب

ابو حنیده لغوی

۳۲۷

یعنی آیینی که در وقت شین چگونه و برادر میان گرفته پس بدین دلیل باید اسم قبیلش نیز ختم شین باشد مع این
آورده اند که ابو عبیده و در آثار قلوب و برنجیندن مردم زبانی داشت که نزد و ترانه و دنان مار و شمش کردم خاطر حاضرین
خود را از طلا و غیر هم بخرافات لسان و وطن زبان میا زردی و در قبح و فایده هر کس از تفریق و کنایت هیچ
فرو نگذاشت و از این روی اهل بصره یا دی طریق مدارات گرفته از شناسات مقال و سوء گفتارش ای بر جزد بود
حتی اسمی نیز چون برای اعلاء نواز و نشر لغات مسجده بصره وارد شدی با دام که ابو عبیده حاضر بود خواش نشستی و آن
هم تفرضا و سخن کردن توانستی و هم موسی بن عبد الرحمن بانی دمی که ابو عبیده در مکت فارسی بروی نازل شد
غلمان خور را احضار داشته از خوف لسان وی برایشان در مواجبت خدمت تا کنایت آورد گفت از مشطن
در خم زبان وی کس را میدان تواند پس دام ایزد میرای من همان است از شرایط عزم در سوم نظم هیچ گفته فرو نگذاشت
و ناموس مردمی من از نظردی محفوظ دارید غلمان بر حسب سفارش خواج خوش طریق احتیاط گرفته از موجبات
تفرضا ای بر جزد بودند تا آنکه روزی پسنگام احضار طعام مقداری شور با و بر جامه فلانی بر بخت موسی گفت
انده دار که من بعضی اینجا و ده ثوب بر تو ببند دل دارم ابو عبیده گفت ای موسی ترا این عوض لازم
چرا شوی بای تو هیچ زبانی نرسد کنایت از آنکه از اصلاحی نباشد موسی مقصود ابو عبیده و بنهید ساکت کرد
گویند چون وی آیین شنبویه داشت و بدان عقیدت عرب را بر عجم تعقیل نمیداد و مظاهر عرب و سخن تالیف خود
نشار میداد روزی مردی از عرب با او گفت یا ابو عبیده در کتاب مثالب خود از مناسیب عرب هیچ فرو نگذاشته
و از هر بادی و حاضر طینی و تسمی چاروی وی در باره خود هیچ نغی گفت آری من در کتاب مثالب عسوم
قبائل عرب را قسح نموده ام ولی از قسح قبائل عرب بر تو زبانی نرسد کنایت از آنکه در ترا با غیر عرب
صحبت افتاده و ترا از بیگانگان جل و در بعضی از جمیع سطور است که ابو عبیده بحسب غلمان و برای امر دان
مستقیم بود از این جهت در محکم هیچیک از فضات شهادت مقبول نموده متبر در کتاب کالی گوید وقتی برای ادا
شهادت با یکی از عدول در محضر حکومت عبیده بن جسر قاضی حاضر گشت پس از ادا شهادت قاضی با مدعی گفت
ابو عبیده را هیچ تبدیل حاجت نیست چه خود او را از هر کس بگو تر شناسم ولی اگر ترا بر اثبات مدعی گواهی دیگر
بست حاضر نمای جمعی از مؤمنین و از باب طبقات با خلاف عبارات آورده اند که اسمعی گفت روزی
من و ابو عبیده و دار و جامع بصره شدیم و در آن مسجد اسطوانه بود که ابو عبیده بهنگام درس افتاد بدان
تجدید او چون نزدیک آن اسطوانه رسیدیم ناگاه دیدم این دو شعر بر فراز آن نوشته

صَلَّى الْاَلَهَ عَلَى الْحَمْدِ وَبِقِيَّةِ
وَأَنَّ عِنْدَكَ بِالْأَسْأَةِ بَقِيَّةُ نَامِ
أَبَا حَنِيدَةَ قُلْ بِاللَّهِ آمِنَا
مَنْدَا حَلَاكَتَ قَدْ جَاوَزَتْ بَقِيَّةُ

یعنی خدای سبزه بر لوط بنی دامت وی رحمت فرستد ای ابو عبیده ترا بخدای سوگند و هم این دعا را آیین کوچه
تو بقیقت من از بقایای ایشانی و از هنگام احلام تا کنون که سال عترت از معاذ گذشته پیروی انقوم بسی کنی

ابوجبیده لغوی

۳۲۸

دازره ایشان بی روی ابوجبیده از شهادت آن کتب سخت شرمند و منقل شد گفت ای همی در سرون
این شعر مبارک است چون محل آن کتب با نذر هفت ذراع از زمین ارتقا داشت پای خود بر دوش ایستاد
که از ده در محو کردن آنکلمات شروع نمودم چون نزدیک اتمام شد ابوجبیده گفت ای همی تمجیل کن که من
خسته شدم و سکنی تو دیگر محل نمودن تو ام کفم خیز حرف زد و گفت که چیزی دیگر باقی نیست گفت زینهار دازره را
تمجیل کن که بدترین حروف این دو شعر همان است و بالای بزرگ در آن خوابیده بهمانا ابوجبیده به تفسیر صحیح
از ازل خبر بطریقته خوارج نقل بوده و در میان قبائل و شعوب آن قوم برای آفاتیه مینمود و در عقاید این فتنه
در پایان ترجمت شرعی من لاختصار و الاطناب خواهد رفت ابوجبیده گفت ای همی که در کوشش تو قیام من مبالغت آوردی از توریس
که من از خواجج حستان با شرم از اینجهت که مرا ملاقات کردی در تقییم و توفیر من مبالغت آوردی از توریس
نقل است که گفت وقتی داخل مسجد شدم ابوجبیده را دیدم که در کوشش تنها نشسته چنان مینمود که در می آید
تفکر کند چون مرا دید که گویید این بیت است

أَقُولُ لَهَا وَقَدْ جَاءَتْ جَاءَتْ مَكَانَاتُ مَجْدِي وَ كُنْتُ بِنَجِي

کفم قطری بن فحاه گفت ففضل الله فانه چرا بنام وی فقط کردی دازره تقییم به لقب و کینت تعبیر نزد می
و نخواستی که از امیر المومنین ابونصار است آنجا و بخت حالی نزدیک من بنشین و آنچه از من شنیدی بپوشیده و از روی بگوید
این واقعه دادی که ابوجبیده در حیات بود فاش نمودم این خط که گوید این حکایت به ضرورت که نقل افتاد
استوار نباشد چه این بیت بافتاق اهل ادب از جمله ارباب علم و ادب بنظر اهل انصاری خراجی است از قطری بن فحاه
محمد بن یزید سمرقانی در کتاب کامل آورده که معاویه بن ابی سفیان اموی گفت اجعلوا الشعر اکبر هتکم و
اکثر اذ ابیکم فان فيه ما یزائلکم و مواضع رشاد که یعنی خط اشعار عظیم ترین است و بیشتر
آداب خود سوار دهید که مناب اسلاف و مکارم اصناف از اشعار بدست آید چنانچه من خود یکی از آیات معین
چون نازد بخت سخت شغل دیدم بر بر بنیت دل نهادم از مکتب آن آهنگ مرابیح جزئی نبات نداد و قصد فرام
بر نبات و قرار مبدل ساخت که اشعار عمر و بن ابی طایه خزر جی که گفته

ابن عقیلی و ابی بلات
واحد الحمد بالثمن الریح
واجشامی علی المکر و فتنه
وصحی هامه البطل الشیح
وقولی کما جئت جئت
مکانات مجدی و کنت بِنَجِي
لادفع عننا رصالحا
واختی بعد عن عرض حنن

حاصل معنی آنکه مرا حفت و شجاعت و خریداری و مح و حقیقت از عار قرار مانع آمد و تکلیف نفس بر بکار و دو کوفتن مبارک
ابطال از ترک جدال را دفع گشت و هر زمان که نفس را اضطراب و غموشی حاصل شدی با وی گفتی که بجای بیست
خود باش و توان دیر یاز دست گذار چاکر بدین نبات و جلالت قیروز و مطهر کردی در افواه و اسنه مردم

ابو عبیدة لغوی

۳۲۱

سنوده و مدح آنی و اگر بیست نفسم پاک و مقتول سوی از پنج سرای سپنج آسوده و نامون کردی بدین قوت قلب و نبات قدم با مشرو مناقب خوشین مراست کنم و از ترا و یک و نام بیکت خود حمایت نمایم پرشیده نماز که حکایت ثوری در اشکال چنانست که ابن علقان گفته و نکته نغز و دقیقه نیک حبه و لی خود بنشاند نظرد و چه اشکال نهال نبات بخند از این بیش در ضمن روزها محبات علمی که از رسوم شریفه و منخرعات بهید و زیر علوم است از این معنی سنو اول رفته بود چون در قدس سوال برار انالیف رسید مجرّد قهرانت یکی از حاضرین متفطن شده گفت بهما سرائین کما و شباهی است که یکی از روایات حکایات را افتاده چه خود از قطری اشعار چند روایت شده که بصورت و متعین می باشد و مناسب شعر عمر بن اطناب است به اعتقاد که اگر کس را آن دو شعر بخاطر باشد کثیرا یکی از آن دو را بجای دیگری بر زبان آورد و در اینجا حکایت تریا ثوری خود به بنجام نقل با جری و یکی از اطفال حکایت اشتباه مطلع اشعار عمر و از شعر قطری بدل آورده چون صدق این سخن حقیقت این معنی به نقل شعر قطری منوط بود لهذا اشعار وی در این مقام ثبت افتاد

اقول لها وقد طارت شعاعا	من الابطال و الخيل لا الهجي
فانتك لو سالت بقاء يوم	على الاجل الذي لك لظنا
فصبرا في مجال الموت صبورا	فانيل الخلود عمت طاع
ولا ثوب للمهلك ثوب عت	فطوى من اخي الخنع الباع
سبيل الموت غايه كل حجي	وذا عينه لاهل الارض دا
ومن لا يعبط يمشا ويهزم	ونسلمه المنون الى انقضا

علامه معنی آنکه چون مرا به بنجام کارزار دل اگر کار بشود و هم ابطال توان قال از دست یزد و از تشیع با خویشن گویم و ای بر تو اندیشه خوف سجده و راه و قوت قلب از گفت که از کس را در هزیت بر ابل مقدر نیز آید پس ترا با صیت که در میدان مرکب مسجور باشی که در این سرای فانی هیچکس جاودانی نماز لباس زینگیه لبان لباس از جنبدی نیست که مرد و جهان از آن محسوسم آید و چنانکه خود را از تشریف عزت بی بهره مید با ققام حروب از غفلت حیات بی مضیّب که در هر زنده را عاقبت پیروزان طریق پاک باید چه داعی مرست از اعلیٰ زمین و هیچکس انبیا نکند و قامت مردم را بجای دعوت نماید اگر کس را مر جلیل و باعث پاکت عیش نباید عاقبت از نذکافی طول شود و بدو پیری که قمار آید در شش عمرش با لال با مقراض قطع آجال بریده کرد و جهنمی از او با تمام سببانی حکایت شده است که گفت ابو عبیده با آن فضل و دانش چون شری انشا کردی وزن از اشکسته و مختلف العروض آوردی و چون فبراث قرآن و بار روایت حدیث لب کشود پس از روی محمد بن و ناصر اب خواندی و قوانین اعواب رعایت نمودی و هم در زبان وی گفته بود از این جهت قامت حروف از مخارج خویش او انرا نستی نمود و مکان بعضی از حروف و یکجای آورد که میزد و در

ابو عبیدہ لغوی

۲۳۰

در جبهه بر این مخزن دسم نوشیانی رفت محمد مقداری از نو ز برای وی حاضر ساخت ابو عبیده چند دانه اذنان
تادل نمود به ان سبب علیل گشت و کچند لازم تبر شد تا آنکه در سال دویست و نه یا دویست و ده یا سیصد و در
در بزمه فات نمود و قرب یکصد سال زندگانی یافت و چون مردم پیغمبر از شناخت معالی و نجایه لسان و کجایی
آرزو بودند بجهانده است حاضر بخشید تا آنکه آخر الامر بر دایت مسعودی مدد ویرا جرتی سفر نمودند تا نفس او را
حمل داد و سنجاش سپردند و پس از وفات ابو عبیده و قتی که با جاس محمد بن قاسم در آمد محمد مقداری خود نزد
ابو العباس آورد و ابو العباس از در مطا بعت گفت ای محمد این مرد را بر دار ابو عبیده را بر بوز بختی ایستاد ان الله
که مرا قتل آوری ما ترا کشتار علما در کام شیرین آمد و گویند ابو عبیده را نزد یکت و دویست بلدت نفسیات بود و از ان جمله
این سامی بنظر رسید و کتاب مجاز القرآن الکریم کتاب معانی القرآن کتاب الدیاج کتاب التلیج کتاب
غریب القرآن کتاب احوال کتاب خراسان کتاب خواجه ابجرین و الیاه کتاب الموالی کتاب الیه کتاب
الینعان کتاب مرجع راهط کتاب الفاضلات کتاب البیاض کتاب خبر البراض کتاب القرآن کتاب الباری
کتاب الاحام کتاب النجات کتاب العنارب کتاب النواکح کتاب النواشر کتاب خضر انجل کتاب الاحیان
کتاب بیان دله کتاب ایادی الارز کتاب انجل کتاب لال کتاب الانسان کتاب المزیع کتاب بالزل کتاب
کتاب الکبر کتاب السج کتاب النجام کتاب الترس کتاب السیف کتاب الشوار کتاب الاطلام کتاب
معانی الفرسان کتاب معانی الاشرف کتاب اشرو اشرف کتاب فخر الفاضل کتاب المثل کتاب
مغنی الانسان کتاب الفرق کتاب انص کتاب کرم محمد کتاب الجبل و صغین کتاب بیوات العرب
کتاب اللغات کتاب العارات کتاب العادات کتاب المادوات کتاب الامداد کتاب آثار العرب
کتاب آثار عطفان کتاب ادعیه العرب کتاب فضل عثمان کتاب اسماء انجل کتاب مقل عثمان کتاب العینه
کتاب فتنه البصر کتاب فستح الاواز کتاب لغوص العرب کتاب فستح اربنه کتاب اجزاء الفان
کتاب فقه اکبر کتاب مجسم من قریش کتاب فضائل الفرس کتاب فائقه فی الحامه کتاب المادوات
کتاب من مشکس النزاله کتاب الجمع و التثبیه کتاب الاوس و انخروج کتاب محمد و ابرهیم ابی عبد الله
احسن بن علی بن ابیطالب کتاب الایام بعصر ختمه و سببون بویا کتاب الایام الکبیره الف و ما یوم کتاب الایام
کتاب یام بنی مازن و اجزاء هم کتاب غریب الحدیث شیخ بن الدین شهید ثانی اعلی الله مقامه در کتاب شرح انوار کوه
نخستین کسی که در احادیث غریبه باب تصنیف مفتوح نمود فخر بن عیسی و بقولی ابو عبیده و مغرب بن شعیب بود و حسن ابو عبیده
قاسم بن سلام انگاه احمد بن محمد خطابی صاحب معالم السنن بود و این چهار در این فن نیز در ارکان از بد محمود شوند
و بعد از این جماعت کردی از اعیان فاضل بی ایشان تاسی نموده در احادیث غریبه بغیبت اصناف و فوائد چند نفسیات
سودمند پر دستند چنانچه ابن اثیر خبری در این باب حق استیفاء و انتقاء ادا نموده کتاب بنایه تالیف نمود و در این
زمخشری تالیف کتاب فائق بر بکران فائق آمد و پس از زمخشری خبری کتاب غریب که جامع غرائب قران و حدیث

ابو عبيدة لغوی

۲۳۱

تفسیر نمودند فائده چون در ضمن اخبار و مجامع و اشارت رفت که وی از خوارج ابا فضیله بود در ایام حنین مناسب
 افتاد که عتایه ابا فضیله را کافر کش و سیم در کتب مقالات مسطور است که فردا ابا فضیله اتباع عبد الله بن ابی صخره که در عهد
 خلافت مردان بن محمد که آخر ملوک بنی امیه است خروج کرد و عبد الله بن محمد بن عقیله بنان مردان بدفع وی برخاست پس از
 قتلی شد و او را کشت و پیش برآورد و ساخت و ملازم سمرقانی در خط مصریه گوید این خط از آن جبهه ابا فضیله مانده
 که منسوبه بقریه که از ابا فضیله بنام میروند و کینگان ابا فضیله بر حسب عقیدت خود در باره مخالفین خویش اهل
 قبیله حنین کوفتند که ایشان کافر بودند نه کافر شرک و مناکه ایشان را و او را ایشان غنیمت اموال و اسلحه حرب
 ایشان در حال جهاد و سیاح و در غیر آن محظور باشد و قتل و سبی ایشان در خیره مجذوم و قریب روایت و در حال
 حرب پس از دعوت بحق و اقامت حجت با اثر نبی و واجب است در مخالفین دار اسلام و توحید خبر مسکر سلطان که در
 منی باشد و کواهی مخالفین در حق موافقین صریح و مقبول آید که کینه عمل داخل ایمان است و بدین عمل صفیق حاصل
 پس مرتکب کبائر و معترف معاصی موافقین نباشد و عقیده بتأخیر در مسأله استطاعت موافق رای عدلیه است
 و در اینجا بر خلاف مذاهب اشاعره و خویشی کنند چه رای اشعری آن است که قدرت عبد بر فعل در حال حدوث فعل
 و معارف فعل باشد بیل آنکه اگر عبد قبل از فعل قادر بر فعل باشد لازم آید که فعل قبل از خود حادث گردد و این
 متنع است زیرا که اگر وجود فعل قبل از زمان حدوث فعل ممکن باشد فرض کنیم وجود فعل را در زمان قبل پس لازم میآید
 آنرا که سابق بر فعل فرض نمود و ایم سابق نباشد و خود در حال فعل باشد و این محال است چه بودن زمان مقدم بر فعل
 معارف فعل مستلزم اجتماع نقیضین است که عبارت از تقدم و عدم تقدم است پس سبق قدرت بر تعدد و ممکن نیست
 و نیز چنانکه نیست که وجود استطاعت پس از حدوث فعل متصور نگردد پس معین است که استطاعت حال حدوث فعل
 و معارف فعل است عدلیه که عبارت از انانیه و مقول اشاعره تشکیکات میآورد و آورده اند که تفصیل آن
 در کتاب پنج استی و سایر کتب کلامیه شرح افتاده و گویند حق و موصو اب آن است که استطاعت مقدم بر فعل است
 و تحت استطاعت حاصل شود آنجا که فعل تحقق یابد چه استطاعت عبارتست از حالت نفسانیه که حاصل شود پس تحقق
 زوال موانع و وجود اوای چون عصبه را باطل حاصل آید و بر این فعل سیطره و قادر ایم ابا فضیله نیز بر مذاهب عدلیه
 و چنانکه گوی از ایشان نقل نموده گویند استطاعت عرضی از اعراض که قبل از تحقق و حدوث فعل حاصل آید و هم موافق
 حقیقت معتزله افعال عباد را مخلوق خدا تعالی دانسته و امام خود را با میراث موسسین نموده و لفظ مهاجر بر خود
 اطلاق میکنند در سلف نامه عالم و اندام حجام بر طریقه اهل حق گویند عالم عباد فنا و جایان خود فانی کرده
 چه از آفرینش آن بزرگوار توحش خلق منظوری بوده چون خلق فانی گردند عالم نیز فانی گردد و بر خلاف غلاسه که در
 مسئله بر دو عقیدت شده اند بعضی دوام ازلی و ابدی برای عالم قایت نموده اند و برخی ابدیت اجسام انکار
 کرده و بر ازلیت و دوام آنها قائل شده اند چنانکه در کتاب شرح مقاصد و غیر آن شده و استعجاب ابا فضیله
 تکلیف الاطلاق را ترجیح میکنند از اینکه در مسئله شرایط تکلیف بر خلاف عدلیه بعضی از شرایط تکلیف مانند عدم حرمت

ابوعبید لغوی

۳۳۳

مور به انکار خود و کسیند و او بود که خدایتعالی در کفران بکلف راهی نشیست و امر کند مثل اینکه شخصی داخل نماز است
خیز شو ای دستوری وی انتقص در آن حال نامور است به خروج از نزع از حبه عدم اذن و منعی است از خسران بجهت
فساد نزع ولی اینه و معتزله در ضمن شرایه تکلیف عدم حرمت نامور به استیبار نمایند و در زمان واحد تکلیف به دور
متغایر تجویز نکنند و هم اینه در تنزیب و عقاب اطفال شرکین توقف نمایند گویند رواست که خدایتعالی ایشان را
از حبه انتقام متعذب نماید و شاید است که از در فضل جلدار داخل بهشت کند برخلاف اکثر مسلمانی که اطفال کفار را
به حالات شمول عموماً آیات و اصطلاحات روایات در ظاهر مکه دهند و معتزله ایشان را از خدام اهل حبه شمارند و گویند
تغذیب آنکس که بر هم و زنی بر کتب نه ظلم است و خدایتعالی منهد و لا یفرق از زید و ذوالخری و لا یفرق
الاماکس ثم نعمان و برخی کسیند آن طفل که خدایتعالی بچشم خود دانسته که بر تقدیر بیخ ازل طاعت و ایمان باشد
او در حبه مکه است و آن که بر فرض بیخ بر این کفر و عصیان میرفت مکه در نماز است و کسیند و او بود از سادان رسول
اگر چه او را هیچ سجد نباشد و همگی خدایتعالی در آن منظور نباشد عبادت دانند و او را طاعت گویند و آینه
بسیاری از کبار صحابه را کافر خوانند و گویند و من الناس من یحیی قولہ فی الحیوة الدنیا و لیہا اللہ
علی ما ینہ قلبہ و هو الذی الحیضام و اذا توکے سعی فی الارض لیفسد فیها و یهیک الخرب
و التسل و الله لا یحب الفساد و حق عبد الرحمن بن عوف و یل کنند اینه به فرقه مشیبه شده اند و قدوال
قشری نفسہ ابغناء مراضات الله و حق عبد الرحمن بن عوف و یل کنند اینه به فرقه مشیبه شده اند و قدوال
حقیقت این اصحاب و اتباع حفص بن مقدم که از اصحاب عبد الله بن ابی است و ایشان را ابانیه استیسان آن
گویند میان شرک و ایمان واسطه است که آن معرفت است هر کس معرفت خدایتعالی حاصل نماید اگر چه بکچر
از معرفت رسول و آنچه بدان تسلطی دارد از شریعت و احوال قیامت و ثواب و عقاب جالب بود و از کتاب عبید
که کافر و شرک و هر کاه و بر معرفت خدایتعالی حاصل نباشد شرک بود و فرقه ثانیه یزیدیه اند اتباع یزید بن ابی
یزید در عقیدت ابانیه بود ولی مابین ابانیه این منفرقه بدعت قبیحی منفرقه باشند گویند خدایتعالی از عجم رسول
بفرستد و از آسمان کتابی بر وی فرو داید بیکبار و تمامت احکام الهیه در آن مندرج است و شریعت محمد مصطفی زنج
و مردمانا شریعت صابیه که در کلام الله مذکور است دعوت نماید به بطریق صابیه که اکنون در بعضی از کفران چون حران
و واسطه موجود اند و کسانیز اگر چه و دالیه برای ایشان تنظیم شده شرک دانند و تمامت معاصی را از ضعیف و کبیر گویند
شرک است فرقه ثانیه حارثیه اند اتباع امی الحارث اباضی این طایفه ابانیه در سیه جز مخالفت نموده اند بکجا که
افعال عباد را مخلوق عباد دانند و ویم در مسند استطلاعت طریقه اشاعره سلوک داشته است عباد را
معارن فعل و در حال فعل دانند سیوم عباداتی که خدایتعالی در آن مراد و مقصود نباشد باطل دانسته
آن را طاعت نگویند و عبادت
بر آن طاعت نمانند

ابو اسحق صیاحی

۲۲۲

ابو اسحق ایمن بن مالا بن مروز الصیاحی الکوفی

در عهد آل عباس که در اسلام میزد از انواع کلمات و اقسام بیای کلیشی بطراوت و کسائی شاداب بود و اساتید علوم و اساطین فنون بر سدا فادات و استقادات صحتی بودند و طایبان هم میر میزدند و هنرجویان کامیاب میافتد ابو اسحق در ساطار باب بنزد خداوندان کمال نشو و نمایافته در کتاب فضایل و ذمه و فتن هنر و در کار میگذرانید تا رتبت فضل و مقدار او ب راجحانی رسانید که بر پستردان خود بیکر بر ایمان فاضل تقدم یافته در خدمتش نظم میبختند عموم علوم ریاضی را خصوصاً علم هندسه و هیئت را بر تبه کمال رسانید و در حل مشکلات و در رفع غوامض آن دو علم از اساتید فن قسب استیانت گرفت و رسائل جامع و مضایف شریفه اش مانند رساله مثلثات و دیگر مسائل که با خداوند آن و دقت دارد و در جلالت وی دو شاه صادق و گواه عادلند چنانکه در کتب میر آورده اند چون شرف الدوله دیلمی از کهان سیخ عراق کربت به افسانان لشکر کشید برادرش مصمم الدوله ب استقبال وی شافیه بچنگ شرف الدوله که گرفتار شد پس او را بهیمن فرستاد و کار سلطنت و استیلا و خویش ساز کرده بر سر کشان و فتح آن نواحی برخواست و دقیقه آسود و نشست تا کار بغداد و اطراف و اکناف عراق را بیکم ششیر فعیل داد و بعد از تغییر ملک بنشیند علوم و وضع آثار و هیئت فرمود پس مشران دادا بر آنگونه که امون الرشید رصد خانه بنیاد داد بود بنام او نیز رصدی بر پا دارند پس اوسهل و یکن بن رسم و چند نفر از مجتهدین و هندسین بمعاذت و دستیار ابو اسحق در سنه سیصد و هشتاد و هشت رصد خانه بنیاد داد بدان اصابت رای که در فن نجوم داشتند و بدان مهارت که در علم هیئت و محیطی یافته بودند برای تجدید اوساط نجومیه و تحقیق ارساد و کواکب دینی در شتافت استنباط کردند آورده اند ابو اسحق در اصناف هنر و فنون کلمات معلوم او بینه و مسناعات عربیه نامی دیگر گذاشته است

امیر نظم و شریزه است چنانچه در حق رسائل او گفته اند

یا بؤ من یمنی بدیع صاحب
ولون الله بکامد مدامنه
یعنی علی حجب الفؤاد والذی
ورسائل الصیاحی شعر کنانه

حاصل معنی آنکه اگر جام شهاب در سادای صابی و شعر کشیم در مان درونی شد کسی که از حوادث ایام محبت و بران سیم اندام از دیدگان انبیا سرکش و دینان برپره و ای دل پطمان سند و ریزد و در کارش زیاده و خست بگذرد گویند صاحب کافی آریل بر عباد که فضایل و محامدش طغرای هر نامه و زیب هر کتاب است او را بدین نحو ستوده است
تو یه نشیان و نویندگان آفاق و این عصر زیاده از چهار کس نباشند نخست استاد ابو الفضل بن الهمید دوم ابو القاسم عبدالعزیز بن یوسف سوم ابو یحیی صابی است و اگر خواهیم چهارمین را بر شمارم می توانم و لی این معرفت خود در نهاد خداوندان فضل و هیئت است چون نائل گشند بیکو بشناسند و این معنی روشن است که از چهارمین نویسنده منظور داشته اصحاب کمال ما بین رتبه صاحب کافی و مقام ابو اسحق صابی حکومتها کرده اند که و سبج بر آنند که نشانت صابی از رسائل صاحب خیر است برخی بر آنند که رسائل صاحب از نشانت صاسبه بیکو تراست

ابو نسیحو صباہی

۲۲۴

در حضور شاهلی گوید در این باب می‌فصول و میراث شنیده و در یاد و حکم و متبادر و ده ام قیزی برین زیبایی و شهنشایی
و شهنشایی نهیده و شنیده ام که گفته اند الشا حبه بکنت کلایه و ابوالفتح بکنت کلایه و غیره الخالین چون
یعنی صاحب کافی جرب اختیار می‌تمام کرد در ملکوت در دست آنچه خود خواستی می‌نوشت و ابوالفتح بوجوب فرمان برداری
که در آن عصر داشت آنچه فرمان میدادند می‌گذاشت همه دانستند این خستیار و فطرار تقادوت کخی استنداری در
ایام نزد کافی از روزگار باز نیاوریده و از ملکات شعبه امیر کرده در هر دور طوری شاه است کرده است کوچه غریب
و قی خوار زانی مقدم ادانی مؤخر چندی محبوبس روزگاری آزاد و بیایان آورده مبارخ و شیرین چشمه و زاده
بند و پستی یا متر چنانچه خود در این باب گوید

أَخْرَجَ مِنْ بَيْتِهِ وَادْخُلْنَا
كَانَهَا سَنَةً مُؤَكَّدَةً
فَالْعَيْشُ مُرْكًا ثُمَّ صَبَّرَ
الْآخَرَىٰ تَحْبِيًّا بِهِمْ مُصَلِّ
لَا يَدَّ مِنْ أَنْ يَتِمَّهَا الدُّرُ
وَالْمَوْتُ حُلُوًّا كَأَنَّهُ عَمَلٌ

چاقول معنی آنکه اگر روزگار امر و زمر از چنگال ایزد یاور دانی بخشید چه فردا شود و چنگال ایزد یاور دیگر که قمار دارد و ترک کوفته گوناگونی مرا دست قضا و قدر و منکر است سبب نجاتی که هر دولتی را از دست است آن گزیری نباشد از این مراد مذاق جان زندگانی ناگوار تر از دهر و طعم هر ک شیرین تر از آنجین باشد اولی زندگی را با سبب بخت جوان و سببی آماده و کاری بد لحظه سبب برده چند آنکه بر پیش افرود و میشد از کارهایش کاست می گشت و هر قدر باری نزدیک میگردید از جوان بختی و در میشد چنانکه خود گویند

عَصْرُ الشَّبَابِ الشَّيْخَانِ
مِثْلًا وَكَانَ عَلَى صَيٍّ مِثْلًا
وَمَعَ الشَّرْعِ كَانَ غَيْرَ مِثْلًا
حَتَّى تَكُونَ ذَخِيرَةً لِعَوَاقِبِ

حاصل معنی آنکه مرا محبت خویش می شکفت آید زیرا که در دورگاپیری بر خلاف عهد جوانی با من از در خصوص برآمد هست
ز کوی که محبت من یکی از حور و شان چارده ساله بود شکستایم که مرا چون خود و چون نورس یافت بسی کراپه
و عزیز داشت و چون پیرم دید بر پهلوی خویش تیرم انگاشت از من کناره گرفت ایگاش نوبت پیری مرا پیش از عهد
جوانی بود تا غایت امر و آخر عمر را با جوانی مبر برداشتم و در اوقات آلال بوی به شغل جلیله و مهیا صبر بزرگ
و نیابت و دراز مسخر بوده است چنانکه در سال سیصد و چهل و نه هجری دیوان رسایل بدو مفتوح گردید و بر
کل رفیقات و ارقام و صفات و سرائین تسلیم آمد گویند ابو محمد حسن بن محمد که وزیر مملکتی نامند و در عهد
سفر آن دولت نام بهام امور در شش تکل احکام در حققت اختیار داشت در آن حال توأم حیدارت و تکیه وزارت
خویش را بعبادت و هجرای ابو احتی صامی میداشت و در هر امر و راه بته تقدم بخشید و زیب بزم انیس

أَبُو اسْحَوَاتِنِي

۲۲۵

و این بزم خاصه اش بود ابو اسحق تمام عمر در شمار صابین معذوب و دهرت با آنکه سینه اش از فروغ کجالات
 تا بنده گشت طبش بخور اسلام مشهور بخرد و در کیش خود اعتقاد دی کمال و قدی استوار داشت به این پایه که
 آفتاب خویش هیچ بهانه نداشتی چنانکه مغانی بنی عباس و پادشاهان دیالیه حلیه ها انجینه تدبیر بکار بردند
 و به او دادند که از نظر لغت خود پای کشد و جلالتین شریعت احمدی در دست گیر و تسبیح بخرد و از وقت
 باز نکشت و حق عزالدوله بنوید صیح و در عجز و تبصیرت را با بناد اسلام وی مقرر داشت حاجی از آن
 خود دولت بگذشت و از مذہب خویش گذشت با آن احوال تمام کلام الله مجید را حافظ بود اگر چه او را
 و نوای آنرا ایمان نیار و ولی در گفتگو و محاورات آیات قرآنی مثل میزد و در معادفات و مراسلات
 به آنها استشهاده میکرد و در نظم و نثر و آنها اقتباس محبت با سلیمین میرفتی پسندیده و خوی خوش و طریقه
 بیک معاشرت میکرد و در حضرت بزرگان اسلام خرد و فروتن بود در شهر رمضان مانند سلمان بار و زهره بر میزد
 و از مخطوبات صوم اساک محبت و محبتی و رادای فرائض و قضا و مناسک صابینه مواظبت داشت که از
 قتال و اجبات و گنجه کلمات آنها آسوده نمی نشست و بجزات و مخطوبات ایشان اصلاً آلوده و منحرفه
 چنانکه این اشارت روی بر آن معنی اشعار می تمام دارد

حَتَّى لَذِنِي وَتَبَّ مَعَالِي وَطَبَّتِي بِالْمَرْوَةِ وَالْوَفَارِ
 وَدِينِ صَاقِيهِ جَالِ فَتَك لَخَوْفِ عَقُوبَةٍ وَحَذَارِ نَادِ
 فَوَاشُقَا إِلَى خَلْعِ الْعُزَادِ وَفَعَلِي مَا أَرِيدُ بِلَا اِعْتَادِ
 وَبِالْهَفْنِي عَلَى حُلِّ الْأَزَارِ صَبْرًا بَيْنَ مَكْرٍ وَخِشَارِ

حاصل معنی آنکه مراد غایت رتب معالی و قد کالیف شریعت و هم چهل اندوختنی لذت استقامت است
 ای کاش می دانستم که هر چه رتب کنم بکمال می آید که بکار بر م ولی انوسس و آدم که باستی شراب و حالت خراب نتوانم به منزلت
 کشد و هر که چه و باز از پیغمبر روزی بر خوان مانده و وزیر هفتی حاضر بود وزیر طریفی با طلا که بر آن خوان نهاد و بودند نزدیک
 بگذشت تا نادل کند چون با طلا از محوستان گیش است ابو اسحق اصلاً به آن دست نبرد و هر قدر وزیر را نصیحت
 متابعت نکرد وزیر سجد ایستاده بطریق زل و مطابعت گفت که گوی شکر و از بختی در گذر چه شود با ما در اکل با طلا هر گاه
 گفت اینها وزیر برای ما گوی شاید خدای خود را معصیت کنم و وزیر آن جواب زیاده پسندیده آمد و او را تحسین
 آورد و وزیر را بر توهم هفتی در سینه سجده و پنجاه و دو از جانب معزالدوله بالشکری برادر عقیده فتح عثمان روانه شد و چون
 به ریای عثمان نزدیک گشت او را مرضی عارض شده و با چار بچایان نغداد مراجعت نمود و هر سوز نیندا و نرسید
 که بیکت بل در سینه در راه بر و معزالدوله از مرکب وی آگاه گشت فرمان داد تا یکیش از ذخایر و اموال ضبط
 کردند و هم بکنارش راحتی ملاحان و کسانی که بجز و بد و خدمت کرده بودند مجبورس دارند چون در آن اوان
 ویران رسایل با ابو اسحق سپرده و بهی نیابت وزیر هفتی با دی بود و او را نیز از سلسله مبتکان وزیر شمرده

ابو اسحق الصبّاحی

۳۳۶

در قید حبس و محبوس آرد و در آن زمان که پایش در قید و دستش از بند جاگسیخته بود زبان بلاغت در آید کرده و بنا بر این
از نوع مع این در شایسته را از بی استخوان خوش برای ارکان دولت مغزی بهید زرتشت

یا ایها الزیناء دعوا غدا	او فاعل من الله علی النعماء
ایچوز فی حکم المریة خذک	جنبی و طولی فخذک و وعیدک
قلدنه بوان الرمال فانظروا	اعدلک فی لفظی عن التبدیه
اعلی دفع حسابنا ثانیة	فاقم فیه ادلنی و شهود
ادیهم کنا مشغولین	بفصول دزدانکم منضود
ورسائلنا فندک الی اطرافکم	عبد الحیجید بمن غیر حسیب
انا بین اخواننا قد اوثقوا	بسلام و جوامع و قیود
والله باسمع الا نام ولا راو	بقدا توکل فیهم باسود
من کل حرمنا جید صدید	فی کف دعدا جزر عذید
فلفضاوا و نقطفوا و هبونا	عقوا قدیم خطایط و حقوق
و تعصبوا الضاعه هی بیننا	سبب تا کد غایه التوکید

ماحصل معنی آنکه ای محترمان و ای مخادیم بعض اینچاد کم که مراسلاتش نزد شما اند شماره افزون شده است توبه و انقضا
نمانید چگونگی در کیش قنوت و مردمی اینست که قنای و آزار را بر جو و پسندید و باید منصب من نامه نگاری و شغل من
احکام نویسی بوده و غور می کند و از الفاظ جویشاید ببینید در باره که کم کلمه ظلم کرده و در حق که کم لفظ طریقه صواب و در
از دست داده ام و هرگاه بر چند دهن لازم و قحتم میسازید که محاسبه انشا پر دازیم اینک برای قنات شده و ما فرم
تا معلوم شود پیش از این که در ام و هیچ کتابت از دست من نگایت ندارد چه زود و از وید آن که هر بای آید از ذکر حق
منا و صفت از باب شمایطرت افتاده اشته و بدان پایه فاد بلاغت و ادم که نام عبد الحیجید منشی را به آنها از دوزخ
از انتم در مکانات آن خداست با جمعی از هم را با آن اکنون در حل جامه و زنجیر کران و یکجدا آمده ام بهما که قنای و ادب
نزدان بآن به ان مانده شیرهای چند را بسله کشند و کوسفند زبونی بر آنها بکارند اینست وقت آن است که برین
ترجم آید و از کینه های دیرینه اغماض نمانید اگر با شما برادر و بی نباشم نه آخر هم صفت و هم پیشه ایم تعصب از یکجدا
بر اصحاب هم لازم است که تین یکفر از سعادتمش ویرا بکفر قنای نزدان و قید بند و زنجیر و خط سلطان بر سرش

آن تخم بیج اور سیده و در ردوی حسین گوید

یغیرنی بالحبس من لومیله	حلول الطاریف و اشهر کیمیل
و ذب طلق اعن الذل ذلة	و مغفل عار و قد عر تجانبه
والی لفرن الدهر و ما یتو	سطاه و یوما تنجل فی نواثیه

ابو اسحق الصبانی

۳۲۲

ومن مذبحوا الختم كفاياله
ولا بد للشاعى الاينل خايه
والقى ذان اودت على النكيه
فاكت كالسطاويث على كنيه
والكر كيث الغيل ان اامره
ميت خميصا ناديا ثم يفتد
كذلك مثل نفته وامراله
ومن بكر السلطان في حشمه
وما ندته ان عاضا مملكتك
ولى بين افلاوى لى ومنطيه
غنى فلما ابث كوالخصا صاجه

ما مل منى انك مر بقره قمرى زفير مر داني سر دش آند كا كر روزى بجاى من باشند ابقه قالب تى كند اكر شير را بسلد كند
از شجاعت و صولت اوست و اكر ره با هزار با كنسند و يل زبونى و پستى وى باشد هر انگس ك با شير پنج در اندازد ابعته
ساده خویش رنجه دارد و اكر بار و ركار طريق بمرى سپرد و مصارعت جيه روزى چرخ فلان بر زمین مذلت فرود آرد
و اكر دست نظامى پنج كشايه بنيش خجروى ك فرار آيد هر انگس بجاى مجد و بزرگى شتابد و خواه نهايت بزرگى و بزرگى
بنا كزير سيايت جو بان را عقارب دشتك و حشيش كيرد و از بچى كزنده در افتد اكر چه نخب بر كشت و طالع زبون اموال
بنا كرده اكونه كه هر كس با اين مروت و مناسبتى است نخب مر اقبال به گرفته است و تخفى نماند من مانند صيرنى
نيتم كه چون كيسه سيم و زرم بر جا باشد خداوند ثروت باشم و چون كيسه بايم از دست رود تهمى دست شوم
فانش ميگويم چون شير ان كرنه با كرسكى بجزاب روم ولى به طبع ميل كنم از نيزوى دست و قوت چنگال خود
فراهم كنم كسى را كه شاه اشتهاء در ركار آرد و در غضب باشد اكر ندمت و باز و دشمن و نيزوى پادشاه فرقى ميند
نگذارد اكر اموال من مانند سيل بر زمین فرود و چه باك مرا برسد و كالاتى است كه چشمه هاى دولت و ثروت
از آنها ميچوشد مانند من شخص بنرمند كه زبان بلاغت در كام و خامه كمال در انگستان دارد و هر كز از فقر و درو
نرمند و نزد بچكس شكايت نبرد انتهي بنگا ميكند ابو شجاع قاضى و عقب بعينه الله و در محض ادا و عداوت پيرم
خویش نتيجه رغب بفرآند و از فارس تر جوعاق و ارقهم عزم داده و رايه يروزى آتش در آسان شده كاشد
ام اسحق صابى بقبول استان شافقه زياده مورد اكر ارام كرده و چون بنر نامى او در حضرت عضد الدوله زياده
مجد كشد گفت بنگا ميكند عزم عداوت شود و عباس كه مقرر مكرافى من است باز كروم بايستى تو نيز مانند طفر
و اقبال مكرم ركاب باشى ابو اسحق پيشانى طاعت و امثال بر زمین سوده در آن غرمت جانم شبعده از جند
محض رعيت طايفه صابى كه برادران و بچى او بودند از آن مراده باز كشت كوينه عضد الدوله را از طيب باك

ابو اسحق صیابی

۳۲۸

و بعد از این هوار قشای دید و دست آن ملکات زیاده و خوش آمد غسان خیال را بفرست آن ملک و وضع عزت الله و سلفش
 دوی لشکر را بجهت آسیر از غزاله و بجز دایسه و همرا بخود متوجه نمود و چنانکه بجاورد و نیندا و استر مکرانی فرود داد
 و غزاله و در انجمن فرستاد و برش رکن الله و از آن کردار که خلاف مروت بود زیاده و خجسته شد و از وی برخیز
 پس بانه به نام باو پیغام کرد که از آن این ستم و رای نامواب و قطع رحم کناده گیر و کناده گیر و انتقام خویش
 فرمان پدر را اطاعت کرده غزاله و در این باب خود در سنده مکرانی نشانید و هر چه اراده کردی بود به دست داشت
 گویند الطایع بانه عباسی ابو اسحق را خوانده بدو گفت در آن مصاحبت بخجسته پیان عسند الله و غزاله و در این
 صلح نامه رقم کند حسب الار مروت ملحقا استرا مروت با ستمکاری بیایان و ابرامی بیانده نبوشت و در آن کتب
 عباراتی چند به سبک کوزه پیاورد و قد جید له امیر المؤمنین مع هذه المساعي السوابق و المعالي السوان
 التي يلزم كل دان و خاص و خاص ان تخرج عن ذنبه الشما ثلثة في هذا
 حاصل معنی آنکه امیر المؤمنین الطایع بانه عهد مکران را بر این بنیاد عزیمت نموده بآن کوششهای پنهانی و کام
 بی پایان که هر دور و نزدیک و هر خاص و عام را لازم است آنکه چنانچه هر کس از مائت و شصت و در آن شبهه
 دور است و عسند الله و در آن فقرات زیاده و خوشش نمایند اما در آن عبارات تفریق کوزه و طبعش پی
 کران آنکه کیسند مانی را در دل گرفت تا بوق و مقام به انخفا و از وی انتقام و کفر جو پیسمواره و نیزه و نسبت
 نیل مقصود و میر نشید چون در سنده سبید و شست و شش رکن الله و سدرای فایز و او اعلا عسند الله و در این
 بجای پدر با ستمکاری تمام نشست باز هوای تیغ خراش در سرافاد و خیال نخستین و دوباره فوت گرفت سبب
 عراق عطف غسان کرد و سخت غزاله و را از حکمرانی بنبار و آن نوحی خلق نمود از آن پس نابریضی چند
 ویرا مفتح کرده متبر مکرانی نشانید و نیزه و تا ابن بقیه و وزیر که قطب نبیر الله و بود در زیر دست و پاس
 فیل هلاک کردند و نظر کبیده که ابو اسحق در دل داشت فرمان داد تا او را در قید حبس آوردند و چهار سال
 باکند و در پنجره حبس بماند و در جشن های نوایین نامه نوروز و مهربان و اعیان و سدا و له بدایح و قشایه و بنا
 از بند و طبع را از قید آزاد کرده بواسطه اشعار و لپذیر نامی از خود و منبذ عرض میرسانید تا مکران را
 طوکانه او را از در طحنا کایت دستگیر شود از طالع باز کوفش احصا مورد و توجیه نمی کردید چون عسند الله
 در سنده سبید و هتاد و یک بزم زیارت مرقد شریف مرتضوی عازم گشت ابو اسحق قصیده که او پیش
 چند شعر از سابق مرتضوی داشت بگفت در آن قصیده از نکایت سخن و طول حبس زیاده و نالیده و آنرا
 بجای عسند الله و در بزم بدو فرستاد هنگامیکه عسند الله و با نیل مقصود و براق مساوت کرد و خود
 با ستم خاص او توجه و تفقد فرمود و چون محضو عسند الله و مساوت اند و نشد بدوی مقرر داشت
 کتابی در انساب و مجاری احوال و مدارک و مستح و آثار و میر دیا له برشته قصیف آورد و زمین قبول
 بود داد و سروده را که ببت به تیتیه اسباب برخواست و از پی جمع و تالیف نشست در ملک کوزه

ابو اسحق صیاحی

۳۳۱

و طبع مزاج او سخن سرائی داد و در قصه حق بافت داد کرد و از انتخاب آبی موسوم نموده است زیرا که عضد الله
از جانب خلیفه مصر لقب آبی الایتر لقب بوده است و آن کتاب سلسله ابداد و ایرامی که گفته آورده است بوی برین قفا
خسرو بن ثمان بن کوی بن شیر ذیل الاضر بن شیر که بن شیر ذی الاکبر بن شیران شاه بن شرقه بن بیستان شاه بن
هینس خرو بن شیر ذیل بن سناور بن هرام جو و الکلت است ادا محکا ابوریحان پردنی صابی را در معرض ایراد
و مورد اعتراض آورده است گوید از پدر و صابی آنچه ذکر کرده است جز نموده و از پدر واه آن سلسله را بهرام
رسانیده و که ام ویل آن بهرام خرو بهرام گویند و با آنکه گوی آن بهرام را از عرب خوانند و برخی از عجم دانند
پوشیده مانده از آن یکیم و انشد خلی سخت است که در حق صابی ایرادی روا داشته است چه مأمور معذرت
مخصوصا کسی که مجبور بود است و از آن پس به آنکه سخن مجبور شده است گویند و روزی صابا به
در نزد عضد الله و آغاز کرد که دوستی از دوستان ابو اسحق بن جع و تألیف کتاب آبی بر او وارد شده
از کار و مشغولش باز پرسیده بود و گفته روز کارم همان است که میدانی و روز کارم همین است
که منی ابابیطل انقضا و اکاذب انقیضا یعنی مجبورات چندی است که از خود میازم و دروغ نمائی است که
هم میافم عضد الله و از آن سخنان در غضب شد و آتش افروخته شد و دوباره زبان کشید در ساعت
با حصارش حکم داد چون حاضر گشت به درون در کت بزمود تا استخوانهایش در زیر دست و پای میل بزم
عبد المزیذ یوسف و دیگر عاکفان حضور لب شفاعت و فراغت کشود و محض عفو و اغماض که سیرت
پادشاهان است از خون و بکشتن دلی بغیض اموال و عاکش کوشال داد ابو اسحق را با سید رضی
و دادی بی اندازده بود چنانچه میخواست با یکدیگر طریقه مکاتبات و مجارات را از دست نداده اند هر آنچه
سید رضی میسر بودی ابو اسحق نیز بدان مجرد قافیه گفته نزد می میفرستاد و هر چه ابو اسحق میسر و سید رضی
هم بر آن منوال گفته به دار سال میداشت این آبی اسحقیه گویند چون سید رضی را بعلوم است
همواره داعیه خلافت در نظر بود ابو اسحق از سخنان و اشعارش بدان افانی و آمال تسفین گردیده

بین اشعار او را نویده داده است

أَبَا حَسَنِ فِي الرِّجَالِ زَائِدًا	تَعُوذُ عَنْهَا أَنْ يَقُولَ وَتُضَادَّ
وَقَدْ جَرَتْ عَنْكَ أَلَمٌ مُبْدًى	مَتَرَقًا إِلَى الْعَالَمِيَا بَعْدَ تَرَقُّا
فَوَيْلُكَ الْعَظِيمُ قَبْلَ أَوَانِهِ	وَقُلْتَ طَالَ اللَّهُ لِلْسَيِّدِ الْقَا
وَاصْبِرْ مِنْهُ لَفْظُهُ لَمْ يَخُجْ	إِلَى أَنْ يَرَى أَظْهَارَهَا مُخْلَقًا
فَإِنْ مَتَّ أَرَأَيْتَ فَاذْكُرْنَا	وَأَوْجِبْ بِهَا حَقًّا عَلَيَّ مُخْتَا

و كَيْفَ فِي الْأَوْلَادِ وَالْأَمَلِ خَافَا

إِذَا مَا طَلَبَ الْخَبْرَ مَضِجَ النَّقَا

ابو اسحق صیاحی

۳۴۰

حاصل کنی آنکه دوست گرامی بداند که مراد احوال مردم فرستاست که برستی و درست کنی او ستاده شد و ام هر وقت
 هر چه خبر دادیم است آمده و همانرا آن فرستاد اخبار نمود که ترا در بر بند و مرتبی عظیم حاصل خواهد شد لهذا بمنزله آن
 مسامحه اینک ترا عظیم کنم و سرسند و دارم و گویم ندای وجود ترا پائیده دارد و ملی زیاده بر اینجاست یعنی خبرتان
 در خوران رقت باشد و کجینیه خاطر مخزون است تا در موقع بکار برسم در آن هنگام که فرستاست من شهادت داده
 اگر زنده اندم می پرد و خواهم بر زبان رانده و اگر اهل سوختن را زالی صحنه و مراد باید با بستی این شهادت مراد را
 و در کار سنجای مبارک کبد زانی و مسدودی آنرا در حق باقی ماندگان من ممول فرامی و در سال سیصد و هشتاد و دنیا
 در بغداد مسلم قضا بر لوح حیاتش خط الله تعالی بر نوشت در مقام بر قریش که شوخیزه میا منده و اکنون بکا طینین مشهور است
 در قون مشهور در کار حیاتش چنانکه ابن اثیر جزیری و ابو منصور ثعالبی و دیگران مضبوط داشته اند و در یکسال
 بوده است محقق فاما و بر حسب نسخ عدیده و کاذب و قیاسات الاحیان دیده شده این طغیان را خطائی تین در آنجا
 حاصل شده چو سن صابی راهبها و یکسال نوشته و این خود با تصریح صابی قریب بیست سال مخالفت دارد و چنانکه
 در حکایت پیری و حکایت ضعف و ناتوانی نشستن محض بشریف زنی بر اینگونه رشتن است

فقد حلت مني ابن بغير لكا
 سبلا عليها يسلك الفلانا
 كما حل المهدا الصبي قبلها
 ذعرت لبوث الفيل بالثرثا

حاصل معنی آنکه اکنون که شمار بر نود رسیده است بمان راه پیایم که جن و انس نبا که زیر خواهند پیود اینک
 مراد محقق حل و نقل کنند چنانچه اطفال شیر خواره در کاهوار حل نمایند با آنکه در جوانی شیران نیز از آن
 و حمله من در هر اس بودند سید رضی و او را با شازی فیض و غرار شیت فرمود بدانگونه فحای عراق و بکتاب
 حجاز را مسلم شده است که مانند آن اشعار کوشی نشینده است و چندیتی از آن در اینجا نگاشتم و بابتی و

بیران شریف زنی حوالت کردیم

أَعْلَيْتَ مِنْ حُلَاوِ عَلِيٍّ الْأَعْوَادِ
 أَرَيْتَ كَيْفَ جَنَّا صَبَاءَ النَّادِ
 جَلَّ هَوْنِي لَوْ خَرَفَ الْجَرَّاعُ
 مِنْ وَقْعِهِ مَتَابِعَ الْأَذْيَادِ
 مَا كُنْتُ أَعْلَمُ قَبْلَ حُلَّتِكَ الْكُرَّ
 أَنْ الرَّيَّ عِلَاوِ عَلِيٍّ الْأَطْوَادِ
 بَعْدَ لِيَوْمَاتٍ فِي الزَّمَانِ فَاتَهُ
 لَا يَنْفَعُ الدَّمْعُ الَّذِي يَكِي بِهِ
 أَقْدَى الْعُيُونِ حِفْظُ الْأَعْيَادِ
 كَيْفَ أَخَذَ إِلَهِي بِعَطَلِكِ
 أَنْ الْفُلُوبِلَهُ مِنَ الْأَمْدَادِ
 وَالذَّمُّ يَدْخُلُ بِأَقْدَامِهَا
 تِلْكَ الْفَجَاجُ وَضَلَّ ذَا الْهَمَّا
 اعْزَ عَلِيٌّ بِأَزَادٍ فَفَضَلَتْ
 مَا وَكَا لَصَلَالٍ وَمِنْ طِلَاسِهَا
 مِنْ حُاطَتِكَ مَقَاعِدَ الْعَوَادِ

أَبُو اسْحَوْنِ ضِيَالِي

۲۴۲

بایستی از پر تو وسایط بدست آوریم و آن وسایط روحانیون باشند که از مواد حیوانیه و مرکبات مکنیه و غیرات
 زاینه مشرقه و پاکیزه اند بیاضی و در قیاس مجبول و بر قیاس تقدیس مفسورند لا یغفلون الله لما آتاهم و یغفلون عما یؤتیهم
 گویند اگر ارشاد و دلالت شیش و ادریس نبود ما را بقا ساقی آن وسائل بهم راهی نبود پس روحانیون را به
 و آله و شفعاء و وسایط باشند و ما را بحضرت خدای عز و جل و آله الهان تقرب دهند پس لاجرم هم
 کبر شنوات و تهذیب اخلاق تشبیه بحال جویم و بواسطه دعوات و عزایم و نمازها و زکواتها و قربانها و کجرات
 خوشبخت بود عانیون متوسل شویم و عرض حاجات کنیم و آنان را وسائل تقرب بنماییم و بدان وسایل محضرت است
 ارتباط با هم پس پیغمبران را بر ما مریث و برتری نباشد چه ایشان در شریعت مانده باشند و ما در مجرای است
 در ریاضات امثال ایشان باشیم و لان اطعمکم بکرامتکم انکم انکم اذ انکم فی فتن و از جلد روحانیون
 هفت روحانی را در هفت سیاره در برداشته و گویند بیاضی هفت نیازه اند اجاب و هفت روحانی نیز
 اروح باشند و در آن بیاضی تپید و تصرف کنند و از آن تپید و تصرف سبب سیاره در آسمانها و از آن تپید و تصرف
 و از آن تپید و تصرف سبب سیاره در آسمانها و از آن تپید و تصرف سبب سیاره در آسمانها و از آن تپید و تصرف
 آورده اند گویند بر لازم است که شیطان خود را بچشم بینیم و با آن تنقیح و زاری بریم تا در وسط و شفعاء
 و حضرت روحانیون است ام نمایند و روحانیون را در حضرت رب الارباب تقرب دهند پس آن فرو خود
 بیاضی سبب را که هفت سیاره باشند پرستش کنند و تقرب در نزد آنان واجب دانند پس چون ایشان را
 شفاعت و وساطت آنان حسیاجی تمام بود معرفت پوت و منازل و مطالع و معارف آن سیارات را
 با حجب طبع و سعی و فانی بدست آورده در آن معرفت بر تبه کمال ارتقا حبه اند و هم هر روزی از ایام هفت و هر ساعتی
 از ساعات و هر صورتی از صور و هر شخصی از اشخاص و هر جسمی از اجسام و هر قطری از اقطار استاره از نشانه
 مبتدیان و هر حسب طبایعی که برای آنان پسند آید اذقیما ت کرده اند و عزایم و دعوات و کسریها
 مناسبت هر ستاره قریب داده اند مثلاً در شبینه از برای زلزله تعیین کرده اند و بر صورت زلزله کسری
 ساخته اند و بخورد عزایم خاص بکار میسبند و بدانها بجزم رطل که یککل روحانی است و متسل جویند تا بدان
 بروحانی تقرب نمایند چه تقریبات با ارواح فلقی گیسو و بدان تقرب بحضرت رب الارباب استثنائی
 و پیوند بهر سازند و جمله ظلمات و عزایم و جاد و با از علوم آن کرده باشد فرو قسیم اصحاب اشخاص باشند
 و پیوند آن دو فرو قسیم محقق بوده اند ایشان نیز قضا و کلام هم بر آن جمله مزیدی آورده اند گویند چون بیاضی از خود
 از فی طلوع است و هم در روز ناپدید باشند و ما را واسطه در کار است که همواره آن واسطه را برای
 پیچیم و بدان واسطه بیاضی تقرب جویم و از بیاضی روحانیات متوسل شویم و از روحانیات بحضرت ظلال
 رب الارباب باری بسیم پس انصاف و اشخاصی بر مثال بیاضی سبب در مکانی مناسب در روزی مواتی و سنج
 شایسته و دقیقه لایق با لباسی مخصوص و شکلی ممتاز و طریقی خاص که بآن متعلق میباشند بیاضی ساخته اند

ابن سیرین مَعْبَر

۳۴۴

خواهند نسبت کنند بر خلاف قاعده سنائی گویند و حال آنکه قیاس اقتضا کند که حوائج دناوی تیسر شود و مابقی
 مشق از مسابا مهر ذات که منعی میل نمودن است و هم شاید که بهره را منتقل بیاکنیم و مابقی کوئیم از این را
 در کلام اندجید صابین و صابین با سقاط یا و منتقل از بهره بر هر دو وجه تیراقت شده است
 مابقی در معنی و مفهوم ضعیف است زیرا که او شق از حنف است که هم منعی میل کردن دلی مابقی
 انکس را گویند که از شریعت حقه بظرفیت باطله میل نماید و ضعیف انکس را گویند که از جاد و باطله

ابن سیرین محمد بن سیرین البصری

اسم وی محمد و کنیتش ابوبکر است که نیکو چون دو سال از وفات پیغمبر و هم از خلافت ابوبکر گذشت شش سال
 حادثه شبانی که از بزرگان عرب و از اعاظم نواحی کوفه بود نزد ابوبکر آمد و سلطان شد و آن مرد را که
 سلاطین عجم در و بال و کوبه ایشان در شکست بود با بوبکر گفت هرگاه اجازه از وی من خود بخواهی عراق لشکر
 کشم و از حدود آنجا شرم تسخیر کنم و از فراسلام هر شهر فتح نمایم مقرر کرد که حکومت آن در قبضه افتد
 باشد ابوبکر سخنان او پذیرفته پس شش سال از پی غزم خویش در قبله خود مسند و آمد در حوالی قبیله دی طوائف
 از اعراب بودند که از ظلم سلاطین عجم و جور حکام از زبان خود تسبک آمده بهانه جفاک میبندد و خویش را
 با ایشان در میان نهاده یکدل شدند پس بهیچستی ایشان با طرف عراق پانهاد علم اسلام بر افراشت
 آتش جنگ بر افروخت هر چه توانست قتل کرد و هر قدر خواست ببارت برد چون نواحی عراق تسخیر شد
 اسلام در آنجا منتشر گشت لشکریان را بجانب دیگر کشید و با غار جنگ و نهش اسلام گرفت چون فتوحات
 پی در پی و کوششهای با فائده و وسیع خلیفه رسید عظم و عظمتی که این را برای شش فرستاده و او را سر مله نمود که
 عجم از قتل و غارت ادبیا نماند و در پی دفع و چاره او شدند چون در مدینه خبر رسید که دشمنان شش از پی
 قوت خود و ضعف وی افتاده اند ابوبکر خالد بن ولید را خواست تا او را با مدافعت فرستد با آنکه خالد از
 از فتنه میل کرد اب فاطمه پر و خسته از آن جنگ برگشته بود فرمان ابوبکر را پذیرفته بود و هزار سوار بفرار
 لشکریان وی بفرمان شش می شنیدند در آن سفر فتوحات بسیار و غنیمتهای زیاد لشکر اسلام را دست داد
 از جمله بدار فتح حیره و انبار بقلعه عین التمر و آمد بهرام چون که فرمان روای آن مرز بوم بود با سپه
 خویش تاب مقاومت نیاورده ناچار منسرد کردند پس لشکر اسلام در آن شهر ریختند اموال ایشان را
 بنیعت بردند و مردمان آن شهر را اسیر کردند سیرین را که از مردمان جرجا بود و از آنجا بعین التمر فرستادند
 در آنجا پیشه مسکری داشت با چهل تر سبایچه که در کلیک با موختن بچهل مشغول بودند بچنگ خالد بن ولید اسیر
 و گرفتار شدند خالد را طمع غالب شده ایشان را از زندگان و غلامان خویش قتل داد و تا دیگر مسلمانان
 در ایشان غصیبی نباشد ایشان خود بزبان آوردند که مانند کان زعفران و می نیستیم از مردمان عین التمر باشیم

ابن سیرین رحمه الله

۲۴۵

دارد قید اسیری و بندگی آورده اند چون خالد بن سنان را بشنیدند از ایشان طبع برید و پاره کردند و جنگ آمدند
 لشکر تقسیم نمود انس بن مالک انفاری که سیرین ملوک وی بوده چون از پیشه بن غلام خود مطلع شد او را بچهل هزار
 یا بیست هزار درهم در معرض حکایت آورد و سیرین که در زمانی معلوم از قراقرط مسیحه آن مبلغ را بوی رساند
 و آزاد شود سیرین چوب کتبه مولای خود آن مبلغ را از کتبه عین تحصیل کرده بوی رسانید و آزاد شد با قوت
 حموی که به سیرین که از امیران عین القرامه نام دارد محمد بن سیرین است ستودند و غایب اگر چنان باشد که
 با قوت ذکر کرده شاید در اصل سیرین بوده چون خواستند مکتب کنند شش منقوط را بسین محله بدل کرده
 چنانچه بنیاد را بنا بود و کاشان را قاسم بن کومند و بر این قیاس آنرا نظایر بسیار است صاحب
 دیانات گوید نام دارد محمد بن سیرین صفیه بود و او کثیر از بکر بن ابی قحافة است بشی که در برابر ای سیرین عرض کرد
 بچه کس از صید اسیر و غنایان بد در بر من ترویج حضور داشته که یکی از آنها ابی بن کعب انصاری بود که در حق صفیه
 دعا می فرمود و دیگران لب می کشیدند و هم سوزن در لیل الزفاف از ذوات پیغمبر عفته را آرایش داده پاکیزه
 و خوشبو کردند و همگی پای در حق صفیه و عایین و زین از بکر آن دعا در سال و قوم از خلاف عثمان بن عفان
 محمد بن سیرین از صفیه متولد شد و از علما تابعین و فقهائین بصره گردید و در روح و تقوی پاینده داشت علم حدیث را
 از ابو هریره و عبد الله بن عمر بن عبد الله بن عمر بن حصین و انس بن مالک فرا گرفته قتاده بن دماس و خالد بن ادم
 و ابوب سحیانی و دیگران ارشاد کرده اند وی باشد از پیشه براندازی کتب معاش میگرد و در وی ثقل ساعد بود
 اصمعی را پرسیدند از روایات و احادیث حسن بصری و قتاده و محمد بن سیرین کدام یک را صحیح تر دانیم در جواب گفت
 حسن بصری را چون از روایات و احادیث حسن بصری و قتاده و محمد بن سیرین را صحیح تر دانیم در جواب گفت
 آنرا که خبری گوید آنرا به دست محکم دارد و در باطنش که سیرین را چنانی زیاده و شرعی نیکو بود و زنی بصفت اهل کرد
 از وی خواهرش کرد که اجناس براندازی خود را بنحای من سپارد با تو معامله کنم و اجناس بسیاری بقیه خوب از تو
 بستم این سیرین اجناس را برداشته بنحای وی بار کرد و بعد از آن زن با غنچ و دلال نزد وی آمد و عشو و کجاک
 از او کام میخواست این سیرین از زنت زنا و عقوبت زنا کاران شد حی باز گفت فایده و نفعش در لحظه داشت
 شت و او مشغول تر میگشت این سیرین خلاصی را در آن دید که خود را در نظر آن زن تسبیح دست کند بهار از
 از نزد وی پرورده شد و به نایبها سات آلوده کرده نزد زن آمد چون بر او نظر انداخت زیاده و کرامت و شرف
 جسته او را از خانه خویش پرورده کرد و او را از اجناس براندازی خود چشم پوشیده بنحای خود بازگشت آنچه گذشته بود
 میز و خورش خبر داد گفت به آن نجاست و پیدی پاک دامن خواتمی بلا خط ضرر دینی از نفع دنیوی گذشته
 و از اجناس خود چشم پوشیدی خدایت چرا داد چنانچه بحضرت یوسف صدیق جزا رسید گویند بعد از آنکه
 در علم رویا و فن تعبیرات به آن پای رسید که میتوان ثانی یوسف صدیق شمر و چنانچه در اکثری از کتب معتبره
 از نوادر وی مشهور است و جمیع معتبرین تعبیر خواب را بوی منت میدهند در اینجا کجایش شرح و بسط آن بود

ابن سیرین معتبر

۳۴۶

از آنجاییکه الشرا امیل بن محمد بن یزید بن رستم جبری گوید در عالم واقع زنی دیدم که از آن نخلهای بسیار
و خارهای بسیار روئیده است در بهلولی آن زمین قطعه زنی بود رسول خدا را آنجا ایستاده بود مرا فرمود هیچ دانی نخلها
و خارها را از آن کیست عرض کردم رسول خدا بهتر میداند فرمود از آن را بپوش است پس مرا فرمود که نخلها و خارها را
از زمین شوره زار برداشته بدین زمین بکند و پاکیزه کن ایستاده و نام نخل کن چنانچه فرموده بود اذاعت شد هیچ
خواب را بر پر عرشه کردم مرا نزد ابن سیرین برده خواب را بوی بازگشتم بیدم گفت فرزند تو شغری تو بود و تو
شود و در مراجع مریکان و پاکان و یحییان شرفا گوید علمای فاضله گویند سید امیل در ادایل حال کیسانی خدیش
و در مراجع است محمد بن الحنفیه شرفا گفته و کوششها کرده است خارها که در عالم واقع دیده است بدان شرفا
اشادت کند گویند مردی نزد او آمده گفت در خواب دیدم که مردی در خانه من چند دانه جو برچید ابن سیرین
گفت اگر از خانه تو چیزی در دیده و شو و نیز من بیا پس از چند روز آفرز آمده گفت فرشی از خانه من در دیده و اندک
مؤذن بوده است پس آفرز مؤذن در آویخت و در دیده و را از وی بگرفت مردی در خواب دیده و او را
فرج زن و پیراهن خان میگرد و میگفتند نزد ابن سیرین آمده آنچه دیده بود بازگفت ابن سیرین تعبیر کرد که آن
در ستران موی عورت نوره و تیغ و لکای بکار نبوده مبراض موی آن محل را برچید است چون مرد تنگی برآید
چنان بود که ابن سیرین بوی خبر داده بر او تخمین کرد که گویند زنی در واقع دیده که به سیاه رنگ سر باند و ن
سنگ شمشیرش برده چیزی پروان آورده و بخورد و نزد ابن سیرین بازگفت خبر داد که مردی سیاه چهره از دکان شوش
سعیده و شانزده درسم برفت ببرد آن او را چنان شد که گفته بود در مقام جستجو برآید معلوم شد مردی قاضی
و سیاه و که یا ایشان همسایه بود و زوایشان بوده آنچه بود و او استر و او نموده ابن سیرین را گفتند از پدر
بر آن مطلب آگاه شدی گفت که به زود است شکم خزان است خوردن که بر سرقت است ولی یقین مبلغ از عوف
سود نمودم که سعیده و شانزده است شخصی بوی گفت در واقع دیدم من و کنیزکم همی در میان نهاد و میخوردیم گفت
همانا کنیزک تو پسری است که خود را در لباس کنیزان آورده با حرم تو مراد و بوسه کند و او را چون تحقیق نمود
چنان بود که از وی شنیده بود شخصی بروی فتنه کرد که در خواب دیدم باوشی مقاربت نمودم و از نسج دیه
فرمانی پیدا آمد دیر گفت چنان اتم که زنی زنا کار بجای آورد و گفت چنان است گفت آن زن حامله است
ترا مرده و بهم که از وی فرزند صالح و نیکو سیرت بوجود آید با بچه او را با حسن بصری مساجبت و اختصاص تمام بود
و آخر الامر ایشان را از یکدیگر بخشید پیدا آمد و ترک صحبت بهم گرفتند به آنکه که حسن بصری از دنیا رطبت نمود و ابن
بنی زلفه وی حاضر گشت لقبی گویند در آنوقت ابن سیرین را بجهت قرض و دالی بصره در حبس داشت و از آنجا
بنیازه حسن حاضر شد ابن عوف گوید که چون انس بن مالک از دنیا رفت وصیت نمود که محمد بن سیرین وصیه
عقل داده و نماز گذارد و محمد در آنوقت مجوس بود پس نزد امیر بصره که مردی از قبیل بنی اسد بوده و دوست
انس را بوی گفتند و باذن وی محمد را محبس برآید و عقل و کفن و نماز انس در قفسه او که در لطف است

ابن سینا برین معتبر

۳۴۲

قیام نود و دو باره لال و خیال خود را ندیده بخندان مراجعت نمود و کتاب اخبار صبره و غیره آرد و است که غسل و نماز را
حاکم بصره که نفس بن درکت گمانی بود انجام داد و هر حال محمد بن سیرین در روز عید بنم شوال از سال یکصد و دو بنامسد
صد روز از فوت حسن بصری در صبره و وفات یافت و از او میسر که عبدالصمد بن محمد بن سیرین است باقی ماند و با آنکه
او را از کفر بنی سپرد و بازده دختر متولد شده بود و زیاده از یک پسر بماند و بر او سی هزار درسم دین بوده و بعد از
وین از عبدالصمد دانوده و تنه بد خود از حقوق مردم بری کرد و در جسد ای یاسل برکتی در اموال او میرسد که
مکام فوثن سنابل سیصد هزار درسم از او مختلف شد
تحقیق فایده که تصور خواب و بیداری
نمیست و مانند سیری و کرسکی از وجود انبیاست باشند چه هر کس معارف آنها را ندانسته آنها را بشناسد
پس آنچه در مورد تقریبات نوم و عقیقه آورده اند بیان کیفیت حصول فایده آنهاست نه محض شناختن حقیقت
و اهمیت آنهاست نه محض شناختن حقیقت و نهایت آنهاست که نوم حالتی است که عارض حیوان شود و که در
اتحالت نفس انبیا طبعیه را بجای آورد و از نفس جسمی که در اوای باید و معلوم است که در چنان حالت
روح بسوی باطن رجوع کند و از آلات منقطع شود و لی بازاندکی از روح بجا بآلات متوجه باشد
به آنکه جوهر را بچند جهت از خواب بگریزی نیست چه در پداری از نفس و حرکت چاره نباشد و آنها بی حرکت
روح انجام پذیرند و روح که مانند مغز در قشر و غلاف بدن است از حرکات پی در پی کاهش گیرد و واضح است
که هرگاه پداری بیشکی باشد از کاهشای بسیار بکلی نیست و نا بد کرد و پس حیایه در باطن اجتماع جوهر
آز استراحت کند و هر قدر از کوه روی سخت و حدت یافته اصلاح شود و آنچه تعلیل رفته بدل از انحصار فایده
دیگر آنکه نفس را در حالت پداری بجز بهضم غذا کارهای دیگر است و در آن حالت نتواند چنانچه باید و شاید
غذا را بیکو بهضم کند و ناچار خواب عارض شود تا غذا جوهرت بهضم یابد بدین بدل تا تحلیل گیسود و هم لطیف
نمایا لطیف متولد شود که روح بدل تا تحلیل جوهری چون ثمره فایده خواب معلوم شد علت و موجب نوم را
توضیح کنیم به آنکه رطلو بایک در پداری تحلیل صرفت در حالت نوم بر جا ماند و از آنها بنجارات غذا به کوه است
بلند شود و بدین باغ برسد چون بدین باغ آید اعصاب را بآلات و رطوبات بسیار بنجد لاجرم سترخی شوند و از
زیرین آنها بر اجزاء زیرین پیچیده پس روح از چند راه نتواند بظواهر آید اولاً بسبب و صبر روح سرد و شود
ثانیاً بنجارات غذا که روح چنانچه باید از میان آنها بگذرد و بظواهر آید مانند شمع تسکین در هوای غبار آلود
و کیف نتواند مسکه نفوذ کند ثانیاً روح و بنجارات یکدیگر آمیخته شوند و روح غلیظ شده و در حرکت کند
و پدید شود گفته اند چون نفس فایده از کار فراموشی آفات و مشاغل بدین باغ و آسوده شود یا نفوس کلیه عقل
فرایه مساواتیه جستج یابد و در آنها جمیع موجودات از کلی جسمانی از ماضی و حال و مستقبل منقطع و در تمام
در لسان شرع آنها را کتاب بین دایم الکتاب و لوح محفوظ گویند چنانچه خداوند جل شانزه فرموده
لَا تَطْلُبُ إِلَّا يَأْتِيكَ الْكِتَابُ بَيْنَ يَدَيْكَ فَتَقُودُ كَلِمَاتٍ فَتُلَاقِي رُبَّكَ وَقَالَ عَرَابُكُمْ

ابن سیرین معتز

۲۴۲

و کل تغییر و کثیر متغیر است، بعد از آن از نفس گفتن موجب دفع شواغل حسیه شود و از کرد و راست و سلاقی بر حسب
یک و پاکیزه گردد و چون آینه سیاهی که با آینه دیگر و بار و برابر شود و آنچه در آنها مرئوس منقطع است نقش نیز
منقسم است از چیزها بلکه با نفس مناسب نیست داشته باشد از قبیل لید و دلد و ال و خیال و غیره و کتب حکمیه
میرسانند و است که قوه متخیله باطریق کلیات را کسوت جزئیات پوشاند و معانی را بصورت محاسنیت کند چنانچه هر وقت
نویزنی شنیده شود و زحمتی در بار آید و چون همه و انسانی بکوشش سپارد و عرض مبارک می کند که در نفس آفته ترس پذیرد و تو بخیزد از کار
روی مخزون کرده و حس مشترک که با طبیعت دارد و باشد بخیر و اهل بروی خود آید مانند چیزهای که از خارج می آید و در مشاهد که بخیل
نمایا پیار و از تجربه است که مورد ساید و یاد نماید پس آنچه شود مشترک شده و واسطه انتقال نفس از غلبه باطن به آینه برگاه و باطن است که نفس را در تجربه
چون تئیس و خیال را در فکر و تجربه و جزئیات با یکدیگر تفاوت و اختلاف اند از رویای صریح صادر می شود و محتاج تعبیر نباشد چنان که اقل و کثر
پذیرفته است و اگر متخیله تغییر و تبدیلی داده ولی با طمانیت و مناسبت بود و است چنانچه از نفسی نشدنی بود
مثل اینکه از انعام و خیر نفس گرفته متخیله او را پیر کند یا از بیثباتی بشود و دیگر حکایت کند چنانچه دشمن دیده است
لایا و حکایت نماید و بر این قیاس او را رویای خفیه صادر می کند که محتاج تعبیر و نظر معبر است و اگر در تعبیر
و تبدیل و رعایت مناسبت نشده باشد چنانچه از دریا مسجد حکایت شود از دعوات متخیله باشد و انشا
و اعلام نامند پس محاکات و تبدلات پجانی منتهی شده است که معبران می توانند از آخری بادل
و بقانون تحلیل بالکس بر آنچه نفس بطباع یافته واقف شوند آن رویا را نیز قابل تعبیر دانسته اند از آنچه
کفیه معلوم شد که رویای صادر چند گونه است نخست خوابهای صادق صریح که محتاج تعبیر نیست بلکه چنانچه دیده شده
واقع شود و دوم خوابهای صادق خفی که محتاج تعبیر است و بر روی غیر تعبیر کننده خوابهای صادق خفی قابل تعبیر است و بی اساس و غیر محتمل است و
آله رویای کا و نه که جز اضغاث اعلام نباشد نیز بر چند گونه است و از چندین راه پیدا می آید چنانچه پاره اول است
چیزها را بلکه در هنگام بیداری در قوه خیالیه مرتسم شده است و در حالت خواب از نفس مشترک منطبق شده و در
در خیال مخزون کرده و در یاد ماند همچنین گاهی در سپیداری پاره معانی از قوه حافظه رسم شود مثل اینکه
امروزه لایکی یا چیز محبوبی را تجل داشته در حالت نوم قوه متخیله بر آنها کسوت صورت پوشاند و در قوه خیال منطبق
کر دیده در حس مشترک منقش شود و دوباره در خیال مخزون آید و بعد از خواب در یاد ماند و گاهی در زمان
روح تیز و انحراف پیدا شود و نوی که مرکب ارواح باشند بر اکب خویش پیروی کرده از انفال خود
تغیر جویند و تغییر راجع روح گاهی سازج باشد و گاهی اوی مثلاً چون حرارت سازجی در راجع روح
پیدا آید لاجرم روح متعل و فروخته شود پس متخیله بر حسب طبیعت خویش بر آن اشتغال و حرارت
سازج لباس اشیاء عاره که در سپیداری دیده شده پوشاند پس بصورت آتش و آفتاب یا صاعقه درآید
پس قوه خیال به تصور نقش پذیرفته و حس مشترک به آن نقوش منطبق کرده و پس شعور حس مشترک شد
دوباره در خانه خیال مخزون آید و پس از خواب در یاد ماند باشد و همچنین بودت سازج

ابوالفرج بن طرار

۳۴۹

در مزاج روح ظاهر شود متجدد چسب طبیعت خود بر آن برودت سازد و کسوت همشمار بارود که در پیدار می
آید و شده و پیش از آن لا محرم بصورت برف باران و بخار و ذرک و آید پس توه خیال با اینها متعین شده
و شش شرکت نیز به اینها مطبوع گردید و دوباره در قوه خیال مخزون شود و بر این قیاس و اگر
سود مزاج روح مادی باشد مثلاً صفرا غالب شده باشد انجره صفراویه زرد کون یا روح آینه
شود و روح مشتعل و افروخته گردد و چنانچه کیفیت مناسبت صفرا و حرارت مزاجیه روح خیالات زرد کون
در خواب دیده و شود و پس از خواب در یاد بماند و همچنین در غلبه دم و لغیم و سودا مناسبات آنها در حالت
خواب خیالاتی عارض شده تماماً دیده و شوند و بعد از خواب در یاد بمانند و تمام این اقسام را در دنیا
کاوش نمایند و آنها را اصلاً تغییری نباشد بلکه طلیب بدان علامات و بدان لالی بر سود مزاج پیش
استدلال کند چون در تحلیل با عکس سخنی رفت بدان مثلاً اشارتی کنیم تحلیل با عکس در ساینده
معلق گیر که پاره اعمال حساسه در کلمات سائل ذکر شده باشد پس آن اعمال را در محمول جاری سازد
تا عدد معلوم بدست آید پس تا عدد چنان است که عدد معلوم را مضبوط کند و بر خلاف تریب از آخر منتهی شروع
و عکس آن اعمال را در آن عدد معلوم جاری سازد تا در مرتبه آخر عدد مطلوب بدست آید مثلاً اگر ساینده
جمع گفته باشد تفریق میکنیم و تفریق را جمع و اگر ضرب گفته باشد قسّم میکنیم و قسّم را ضرب اگر مثلاً گفته باشد
نصف میگیریم تا نصف تفریق میکنیم و عکس آن اگر گفته باشد حسن تفریق میکنیم و ربع میگیریم تا ربع و عکس آن و کذا
تا آخر مثال آن عددی مطلوب است که چون سه برابر کنیم و دو عدد از حاصل موضوع کنیم و بعد چهار برابر کنیم
و سه عدد برابر حاصل اضافه کنیم و مجموع را مضاعف کنیم و ده عدد از حاصل تفریق کنیم یکصد باقی بماند جواب
عدد یکصد را میگیریم و ده عدد و بر آن اضافه میکنیم یکصد و ده میشود و آنرا نصف میکنیم پنجاه و پنج میشود و سه عدد از آن
موضوع میکنیم پنجاه و دو میشود و باقی را قسمت میکنیم بر چهار پس خارج قسمت سیزده میشود و بعد دو عدد و بر آن
می افزاییم مجموع پانزده میشود و آن را بر سه قسمت میکنیم خارج قسمت پنج میشود و آن عدد مطلوب است

قاضی ابوالفرج بن طرار جزیری تهرانی

ناش معانی کتیش ابو الفرج پدرش ذکر این نجیب بن حمید بن حماد بن ولود است از ادب باب فنون و اساتید
صناعات بود در علوم علوم دینی طولی داشت لایسما در فقه و حدیث و ادبیات و از کبار دانشمندان و راه
بشار میرفت چنانکه ابو بکر خلیف سرخ بغداد در حق او گوید کان من اعلم الناس و فیه بالفقه و النحو
و اللغة و اصناف الازاب و شیخ ابو محمد ناجی گفتند اذا حضر القاضي ابوالفرج فتمکد
حضر العلوم كلها یعنی چون قاضی ابوالفرج در مجلس حاضر میامد تمامت علوم در آن مجلس حضور یافته و هم او
لو اوصی بجل و ثلث ماله لا عیلم الناس لوجب ان یدفع الی البیة الفسح المعانی
یعنی اگر کسی میت کند که ثلث مال او را به نامترین مردمان و بماند باقی ثمنال با ابوالفرج معانی تسلیم کرد و سپید

ابوالفرج بن طرار

۲۹۰

در طبقات و فاضل او بتمام علمیت افزوده اختصاص دارد و از احمد بن عمر بن روح که یکی از مشایخ و تلامذین بن طرار است
 رود سنو است که روزی جماعتی از اهل دین و در سرای یکی از رؤسای قضا و محبتی بودند این طرار بدین درود را
 و بنای کنگری علمی شد کتب از انواع علوم در که ام قن بدارت کنیم قاضی ابوالفرج روی سوی آن رئیس گردید
 خزانةک فذ جمت انواع العلوم و اصناف الادب فایز آیت آن یغش غلاما لکنانا نانو
 آن یغش بابنا و یضرب یدک الی ایتی کتابینها یحمله ثم یفطحه و ینظر فی ایتی العلوم فلو
 فتذاکره و یجادی بینه یعنی کتابخانه تو از صناعات هر فن و مزیّنات هر علم
 فراهم دارد اگر خواهی غلام خویش را برای تاد در این کتاب بگذارد و سوی هر کتاب که خود خواهد دست بردارد
 چون انتخاب در آنچه بخواهد از علم که باشد آغاز کند اگر آن علم که داریم و بنای مبادات در آن صناعت نیست
 روح گوید از این نوعی پسین کشوف کرد که این طرار را در جمیع علوم خبرت بوده و از هر صنعت نصیب یافته
 باجمه در یوم شنبه هفتم رجب از سال سیصد و ده پنج جری ولادت یافت و در علوم ادبیه جمعی از افاضه و اگر کتاب
 ابو عبد الله ابراهیم بن محمد بن عرفه الشیخ بن یونس که در فن حدیث و از شاخ اخبار و کبار محدثین است اگرت
 و منذ ابوالقاسم بنوی و ابوبکر بن اود و یحیی بن سعید و ابوسعید عدوی و ابو حاتم خضری و غیر هم و در علم فقه
 محمد بن جریر طبری را متابعت نموده و چنان در میان فقهائیکه تکرار عقیده سلف و میاد و اعداء و طریق محض کرده
 و اینی بدید که از او قاضی ابوالفرج معروف باین طرار مانند جمعی بسیار شمار روی پذیرفته و در احکام شریعت و فروع
 مستفاد این جسر بر کرده و از این روی را این طرار بر روی خوانند و او را قاضی از آن یکی که مدتی از بنای این میرا تپیده
 در باب الطلاق نفقه و جنایات حکومت کرد و کار قضاوت پرداخت شاگردان وی در فقه و حدیث و غیره بسیار
 از آن جمله است ابوالقاسم از هری و قاضی ابوالطیب طبری و احمد بن علی ثوری و احمد بن عمر بن روح حلال
 سید طی در طبقات النخاه از ابوجان توحیدی حکایت آورده که گفت با آن روز دانش و فطرت فضل که یحیی
 ابوالفرج در جمیع قون خصوصاً در علم آثار و معرفت اخبار و اقام عرب و غیر ذلک داشت از فقر و پریشانی
 شدت و کمال محنت مبتلا بود روزی او را در موسم زمستان دیدم که در جامع رصانه پشت باقاب خوابیده
 و چندان آثار ابتدال و علامت اندر سس بر چاسه و لباس می نمودار است که پند و را از مشاهدات آنحال از چنان
 دانش و پهل شکفت آید من پیش رفتم و از در تلبیت گفتتم مهلاً آیتها الشیخ و صبراً فانک
 بعبود الله تعالی و عز فی منه و منیع و ما جمیع الله تعالی لاحد شرف العلم و غیر المماله
 یعنی ای شیخ بر محنت درویشی و شدت پریشانی بصورت باش و از آنیکه نیک و شریف و سرای پیچ برنج که
 از غذای غراسه پوشیده نیست فقر و صبر تو بیند و اگر شک تو بشود و او سبانه بر حسب حکمت کار داشت و بد
 هیچک و شرافت علم و عزت مال در یک وجود فراهم فرموده هر که را منصب دانش داد از سب و بال از دانش
 نمود و هر که را از آنکزی بر و نخیید از که امت عیش محروم داشت چون ابوالفرج اینکلام از من شنید و از در کار

ابوالفرج بن طرار

۲۵۱

مَالًا لَا يَدْمِيهِ مِنَ الدُّنْيَا فَلَيْسَ مِنْهُ مُبْدِي يَتَى اِنْ اَل دُنْيَا اَتَقَدَّرَ كَرَامِي زَنْدَكَانِي وَاجِب وَضَرُورَتِ
 بِحِ كَرَامَتَانِ بَانَدَه اَيْنِ اسْتَارُ سِرْدُونِ كَرَفَتِ

يَا حَيُّ اللَّهُ كَفَى اَنْ لَتَكْفِيَ حَقِّي فَكُلَّ اَنْ تَوْحِيْنَا مِنْ طَوْلِ الْفَقْرِ
 طَلَبْتُ جَدًّا لِنَبِيٍّ فَبَدَّلْتَنِي فَلَاحِلُوِي بِجَدِّي وَلا ضَاعَتِ

تُورِيْنَا لِنَبِيٍّ عَالِمِ مَخْفِي

یعنی ای بهای روزگار و محنت پروردگار از هیچ دار و دار من است و اگر دست بر نداری باری یک شو
 دخت جوی که بر استخوان است که بر من رحمت آوری و طول زمان رحمت کو تا داری برای خود بجای طبعیم
 گفتند خواستش که محنت پروردگار این سرای رخت بر دوش من و صفا عاقبتی که انداخته ام سود بخشد و نه صفا بهی که
 آموخته بودم یا دل العجب که از گردش که درون درون پروردگار و زبانه و ثریا و اصل شده و هر مرد و استوار
 در زادیه صفا خال مانده و همانا این طرار در نظم اشعار آید طبعی سرشار و خاطر می زخار داشته علمای سیر و اصحاب
 طبقات از نتایج خاطر وی قلی قلی آورده اند چنانکه این سه شعر بر دایت قاضی شمس الدین بن خلکان اربلی از شیخ
 ابواسحق شیرازی از قاضی ابوعلی و ادوی به منسوبست که ابواسحق در کتاب طبقات القضاة بعد از ذکر وج این طرار گفته قاضی
 ابوعلی حکایت کرده که ابوالفرج جویری خود این پاست را که در حکایت حال رد و کاره و پاسبان مردم امیدوار بسبک نظم کشیده
 از بدایع کلمات خویش برای من نشاء من و

أَقْبَلُ الضَّيَاءَ مِنَ الضُّلَّةِ وَالْقَسْوَ الشَّرَابَ غَيْرَ الشَّرِّ
 أُرِيدُ مِنَ الزَّمَانِ التَّذَلُّلَ وَأَدِيَا مِنْ جَنِيِّ سُلْعٍ وَصَفَا
 ادبجی از لاف کلاشتیانی خیار الناس من فضل الکلاب

حاصل معنی آنکه آید از سو مار و دشمنانی خواهیم و از شراب آب جویم و از زمانه خویش آرزوی عطا برم و از شمشاد صلح
 و صاب میوه انجبین حشیم و در روزگار رکان بدیدار یکان طبع مندم و نیز آیین سه شعر شیخ ابوالفرج ابن جویری از قاضی
 ابوالطیب طبریزی از ابن طرار جویری روایت کرده که در طعن ابوجیب و ذم بختی گفته

الْأَقْلُ مِنَ الْكَافِ خَامِدًا اَمْدَى عَلَى مِنْ اَسَاتِ الْاَدَا
 اَسَاتُ حَلِي اللَّهِ فِي فَضْلِهِ لَا تَمُكُ لَمْ تَرْجُحْ لِمَا وَهَبَ
 فَاِذَا لَعَنَهُ بَانَ زَادِي وَتَدَعَيْكَ وَجْهَ الطَّلَبِ

یعنی آنکس که بمن همی ارشک برسد بگوئی که آیا میدانی که رسته این حدیث بجا کشد و این ترک ادب با که انجامد همانا
 در اینکار بر کردار پروردگار انکار آورده که آنچه او بمن روا داشته ناپند انکاشه پس خدایت انجبین پادشاه
 و باد که بر عطا یا و مراد بهی که نصیب من فرموده و همواره پیفزاید و طرق طلب و وجه تحصیل بر تو پیوسته سد
 دارد و این چند بیت بر دایت جامع مرآت الانجمن و صاحب دیفات الاعیان از قاضی ابوالفرج است

ابوالفتح ابن طرار

۲۸۲

که در مثنوی شریعی بن اجماع سرود

مَا لَكَ الْعَالَمِينَ ضَائِرٌ فِيَّ فَلَمَّا ذَا أَمْلَكَ الْخَلْقَ وَبَيَّ
فَدَقَّصْنِي لِمَا عَلَيَّ وَمَالِي خَالَفَنِي جَلَّ ذِكْرُهُ قَبْلَ خَلْقِي
صَاحِبِ الْمَنْدَلِ مَا لَكَ لِي وَدَقَّقَنِي فِي عَيْشٍ يَخْشَنِي
فَكَمَا لَا يَرِدُ عَيْشِي وَذِي فَكَمَا لَا يَجُوزُ بِي حَلِي

ماتل مراد آنکه چون ندای عالم رزق مرا غایت کرد و سپس مرا نشانیست که خود را محکوم مردم دارم و برای من
میشد مبدء مخلوق شوم حضرت آفرید کار که در حق من بجا و بیشتر عطای خویش همی متوالی دارد و در دست تمام
همی بحسن رزق همراه باشد از آن پیش که مرا خلقت خلقت تجبزه از خیر و شر آنچه نصیب من بوده و تقدیر من
پس نه عجز و نه بونی من از آن رزقی که شیت ازلی به آن متسلل گرفته بجا به و زسی و ملاش من به آنچه قضا

جاری شده بفرایه علی بن اجماع گفته

لَعَنَكَ مَا كُلُّ الشَّغَلِ ضَائِرٌ وَلَا كُلُّ شَغَلٍ فِيهِ لِلَّهِ مَنَفَعَةٌ
أَفَاكَانْتَ لَا ذَاقَ فِي الْقُرْبِ حَلَاكَ سَوَاءَ فَاغْنَمَ وَخَلَعَكَ

یعنی نه بد کافی تو سوگند که در طلب مال و تو سود از رزق نه بر ساختن زبان رسیده و نه هر معنی سود بخش
چون روزی خویش در حضره منور گمان چنی با وی راحت آسایش غنیمت شمار و زحمت کوشش بر تو گذارد و تو او را ندان
که برای وی افتاد و حکایتی است که با تو جمعی در عجم البلدان و سورج اربلی در وفیات الاعیان و غیره مانی غیره مانی
کرده اند که ابو عبد الله حمیدی صاحب کتاب الحج بین السجیمین حکایت کرد که خود از خط قاضی ابو الفتح نهدانی خوانده
که نوشته بود سالی زیارت بیت آدم حرام شرف بودم و بیا تمام شریف در من حضور داشتم آواز کسی شنیدم که مذکر دیا
ابو الفتح خواستم جواب دهم اندیشه کردم که در میان این انبوه همی مروند که ابو الفتح کشت دار مذکین که بجز کسی اگر
مراد سادای باشد بین احتمال جواب بگفتم آفر و چون دید کسی جواب نداد و مذکر دیا ابو الفتح العافی با جار
آهنگ لبیک نمودم که نام و کنیت مرا تیر بان راند بهینکه خواستم او را آواز طلب کنم و دیگر باره اندیشیدم که گفتی
از علاج دیگر برانیز کشت ابو الفتح و نام معافی است و این سالی او را طلب بگفتم پس همچنان خاموس نامم تا اگر آن
بار دیگر بمانت برداشت که یا ابو الفتح العافی بن ذکریا اندروانی بهینکه ندای او را با این تقیبات مخصوص آواز کرد
گفتم و دیگر هیچ شک نماند که این سادی مرا جوید چه نام و نسب و کنیت مرا جمیعاً مذکور ساخت پس پیش او رفتم
و گفتم ها انا ذا فاضل سرید یعنی این ستم که همی مذکری مرا دست چیت گفت من آن ترکستی گفتم
ابو الفتح بن العافی بن ذکریا اندروانی گفت لَعَلَّكَ مِنْ هَرَوَانَ الشَّرِّ یعنی شاید تو از مردم آن نهدانی که در
شرق واقع است باشی گفتم آری گفت من نریدم هَرَوَانَ الْقُرْبِ یعنی آن نهدوان را خواهم که در غرب
واقع است ابو الفتح گوید چون این پاسخ شنیدم سخت در حیرت و شگفتی اندم که چه امر عجیب بود و اتفاق غریب

ابن خَشَابِ نَحْوِي

۳۱۲

یکس را چون بنام معانی است و پدر زکریا و کنیت ابر الفرج و نزل نزدان و نامم که بنی نزدان عراق موسی
 و بنی نیر نزدان نام دارد که در مکتب مغرب واقع است و قات قاضی ابر الفرج بن طراد در یوم و شبته بجم
 شهر ذی حجه از سال سیصد و نود و نوزده و نزدان افتاد و آن فاضل بخرید کتاب سودمند در ادبیات و غیره
 پیاد کار نهاد و از آنجمله است کتاب المجلس والایس کتاب تعریف صاحب آثار البلاد که در نزدان ناحیه
 وسیعی است تا بین بغداد و واسطه که در جانب شرقی و جلد افاده در حوالی و کثافت بغداد و زمین شریف
 و حضرت آن نبوده و وطنش جسیع نواحی و اعمال عراق زیادتی داشت و پس از خرابی آن ناحیه هر کس
 از طوک که اراده عمارت آن میکرد و چنین اتفاق می افتاد که قبل از انجام در میگذشت و نهی نشا شامت
 و نظیر شد لهذا پادشاهان و خداوندان ملک از ایجاد ضیاع و بنیاد بلاد آن ناحیه بیناک شدند و بنابر
 رغبت فرمودند در زمان مقتنی عباس بنی نیر نزدان و اراده حضرت و محبتیه مزایع آنجا که بود و او گفته بچگونگی
 بهارت این زمین شده و نموده مگر آنکه قبل از اتمام و قات یافت هر روز بدین سخن التفتاتی نکرد و از آنجا
 فرمود پیش رفت تا آنکه بجز انجام عمل در گذشت و نزدان دیگر باره ویران یافت

ابن خَشَابِ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نَصْرِ بْنِ الْخَشَابِ
 ناس عباد است و در زاد وی نامت احمد بن ابی حماد و بنو عبد الله بن احمد بن احمد بن عبد الله بن نصر بن ابی
 اصل او از ادب اسلام نبیاد است خود از کبار و مریدین و شیوخ نخوتین بوده و بنی علوم عربیت در چند فن و دیگر
 از معقول و منقول بد طولی داشت جلال الدین سیوطی در طبقات النفا که بد فاضل قطعی در صفت ابن
 خشاب گفته کان اعلم زمانه بالبحوثی یقال انه کان فی درجه الفارسی و کماله معرفه
 المحدث و التفسیر و اللغة و المظنی و الفلسفه و الحساب الهندسه و ما من العلم
 الا و کانت له فیه بد حسنه بین ابن خشاب علم تمامه عصر خود بود حتی آنکه از باب خبرت
 او بابا ادر علی فارسی بیکدرجه میدانستند و در این چند فن معرفت و مهارت داشت از مسلمات علمیه
 و بیک نبود که ابن خشاب را در آن و حالت نباشد عمارت و صفهائی که خود یکی از تلامذ و ابن خشاب بعد از او
 در کتاب خریقه القصر و جریده العصر در ترجمت او چنین گوید شیخنا فی علم الادب اعلی الناس
 بکلام العرب و اعرفهم بعلوم شتی من النحو و اللغة و التفسیر و الحديث و السب
 و الطود السامی و البحر الطامی و کان فضله علی افاضل الزمان کفضل الشمس علی النجوم و البحر علی
 یمن آه استاد ما است و صناعت ادب در آنست و در این سخن و دیگر نیز بیکر علمائزیت داشت از فی السبل
 کوی است افزوده و در یابی برآیه و فرونی وی برداشتمندان عصر میان فرونی و آداب است برستاد
 و در یابگردالها آورده اند که ابن خشاب فنون عربیت بر او مفسود و جالبی و ابوالکسادات بن شجره
 قرائت کرد علم حساب و هندسه از او بیکر نزد قتی بیاموزت فن حدیث و علم اخبار از ابوالفنا لم نویسه

ابن خَشَّابٍ نَحْوِي

Г Б Р

و ابوالقاسم بن حسین و ابوالفرز بن کثیر گفت قاضی کو بی و لفظ تَرَكَ تَفْصِيْلًا حَتَّى أَقْتَضَاهُ وَاقْتَضَاهُ
القاضی و المنازله یعنی همی در شاکر وی شیخ کوشید تا خود بر خفا ساقید رسید و بر امثال خویش بسدی که مرتب
و دانی را درس شد از معارف محدثین و شایر اخبار متین جمعی و از فطرت حدیث از ابن خشاب استماع نمود و انداخته
معانی را بر او تعلیم کند و او بعد بن خضر در کتب طبقات و دو فائز که کرات مسطور است که ابن خشاب با وصف خود
و فنون کلمات داشت و اشتها را و اعتبار که در انواع فضایل یافت و حفظ را ب تروت و سر اطلبست شرایع و سنت
کم مبالغات و بیباک بود و بی افعال خیر و اعمال مینسج که در خور اهل علم منبت ارتحباب مینمود و در زی نا افس می گفت
و جانم غیر مناسب چو شید و در اکل و شرب طریق و ناست میپرد و با مردم سفله می آمیخت چون بر افعی که عوام الی
بیاری بوزینه باطل شبیه و یا دیگر تلای انبوه بودند میگذشت همچنان با عوام می ایستاد و تا میخواست تا شایسته
بگذر فاشتا نداده بر سر کوی و بر زن با جمال بیاری می طرغ هشتغال میبخت تا موس مردی در وقت طلوعی رؤس او را
بر او میداد و عمامه بر سر بنداد که از چو کینی چندی ساله اطراف آن سیاه شده بود و چون طیار از سر دی قمر بگذر
و فضا بر عمامه او می افکندند پاک نمیکرد و مدت ها همچنان باقی میماند و دهه العزیزه شکوه بجای که کساح داد و در کمرنگی
برای همی استیلا نمود که یزد چون بیازار کتاب فروشان شده و دارا ده آن نمودی که کتابی را بیاید
نازل بخرد صاحب که را غافل مینمود و بر غفلت او در قی از کتاب میر بود آنگاه میبخت استحق این نسخه نخست
ولی در بیع که نقصان دارد و ماچین اسبزه آن مقداری نابود شده و با بیع چون صدق سخن او مشاهد می
بقی می که دی حسد یار میشد رضامیداد و چون کتابی از کس عبارت میکرد از دادن در بیع میداشت و گاهی
بسیار و تسوین میکرد را سینه و هر وقت صاحب نسخه مطالبت مینمود میبخت نسخه خود داخل کتابخانه شده
و در میان نظار خود شبیه گردیده و مرا این زمان فرصت نفس و حالت جستجوی نیست و این مزار را با مسو
می افشا و چه کتابخانه او بس وسیع و بکثرت نسخ بیع بود در اعاجات و مزاحات و می آورد و داند که وقتی قمر
از پیردان احمد بن جبل در مجلس او بودند کسی گفت آیا کتاب جبال در خدمت حضرت شیخ موجود است آن
اشارت بجبالان کرد و گفت یا ابله اها تو بهم حوسله یعنی ای مرد ابله این حاضر اندازد و در من بپای
کتابت از آنکه این جاهت مانند جبال داخل جامد و نیز وقتی از او سؤال کردند که قنایم و داست با مقصور
او از باب تجمال عارف تحمل سؤال که محفوظ بود و بعد لول قنایم کرد که معنی پی که دانی رذن است و در جم
گفت هم محدود است و هم مقصور زیرا که تخت دست را میگذشت آنگاه و کوه و میرند و هم فوجی یکی از خطین

بکیت والمخترن البکی
اطربا وانت قسری

یعنی کریم و مرد اند و بنان کسی بگریزد و اثرات و بر بر انسان بھی کر دیا شامانی کنی و حال کنه سیر

ابن خشاب مخوف

۳۵۴

و کس سال اثنی و در این سبت که گوید که سر و مازی و لهو آید آنرا و منظم هر دو و کلام را سار متناهی است کتب منی و در سب
 قرائت کرد و معنی مصرع را بر این قرائت جبین شود که این است و در این سبت که گوید که سر و مازی و لهو آید آنرا و منظم هر دو و کلام را سار متناهی است کتب منی و در سب
 آنما هدا عیدک فی الملکة اما عیدک فاعلام کما است این قرائت است لاق حال که گوید که سر و مازی و لهو آید آنرا و منظم هر دو و کلام را سار متناهی است کتب منی و در سب
 اثنی و در کتب که گوید که سر و مازی و لهو آید آنرا و منظم هر دو و کلام را سار متناهی است کتب منی و در سب
 در و دل کلام عبد الله بن عباس که گفته قوالله ما اسفقت کلام قط کا سببی علی ذلک الکلام الا بکون
 امیر المؤمنین بلغ حدیث اذ اذ یعی مجدا سو که که شده از کلام سببی کلامی مثل این خطه تاسف بخودم
 که بر امیر المؤمنین علی از آن تا بجا نیک می آید شید ز رسید و مطالعت عرصه آورد که می سخن حضرت سرید که در میان
 شیخ ابو جعفر صدق باشد شیب و اصلی در سال تشهد و برای س حکایت کرد و کتب من این خطه را مرد
 شیخ ابو محمد عبد الله بن احمد معروف با خشاب قرائت بنمود و او مردی نزاج و نه که کوی و دیون با معرفه و رسم
 کتب لو سمعنا بن عباس یقول هذا الظلله و هل یقی فی بعض ابن عثک امر لک یبلغه
 فی هذه الخطه لئلا یسمان لا یتکون بلغ من کلامه ما اراد والله ما و حیح
 عس الا قبلین ولا عیس الا جبرین ولا یقی فی بعضه احد لم یذکر الا رسول الله صلی الله علیه
 یعنی اگر من بجا سه و در این سخن خارج بودم ما انما سبب حکمت آید سرع ترا چیزی در دل ما که حکمت او ترک
 تاسف خوری که بر اتمام انچه را میخواست بیایان نرسد کند با خدا ای که در سبب عیس و لا حقین بحر پسر در این
 بر احدی الباقی ننموده و در باره هر یک از ترفیق و تفریح هر چه خواسته زان آورده و بر اساس صدق گفت
 ابن خشاب گفتنم آید مقصود تو آید است که این سخنانی بحقیقت از امیر مؤمنان نیست و این خطه محمول و محمول است
 گفت لا و نه من بجهان نکالم چ این خطه را جان از کلام آن حضرت می تاسم که ترا صدق بن شیب کتب منی
 از مردم این عبارات را شریف رضی نسبت کند و گوید این کلام او است گفت ان الله للرضی و لغيره
 هذه النفس وهذا السلوب قد و فعا علی و سائل الرضی و عرفنا طریقه و فدی
 الکلام المنور و ما یقع مع هذا الکلام فی ظل و لا حیز منی کما است رضی یا غیر رضی
 ای که نه که هر حالی و سلوب شیخ ما کاتب و در سائل رضی را و یلیم و در و ش و بک او را در سخن ترا شایم
 عبارت او با این کلام نه در سر که تواند همراه شده و در عام آنجا که گفت والله کس ای خطه را در سبب کتب ما دیده که
 که در سبب سال قبل از آنکه رضی در دج و آید تصنیف شده اند و آنرا بخطوط جامع می از اهل علم و ارباب ادب
 و شام که پیش از آنکه نقیب ابو احمد در رضی از او مراده شود بوده اند اثنی کتب قدما و ادما و سبب
 از عبارات اس حساب مشهور است خاصه کتاب کشف الله که مؤلف آن علی س عیسی رضوان الله علیه
 در هر یک از تراجم ائمہ اطهار صلوات الله و سلامه علیهم سطر می نویسد از ابن خشاب نقل نموده قاضی اس قاضی
 سبب را حار را بن گوید او را اثنی است اندک از خلا این ویت در هر شیخ گفته

ابن خشاب مخوفی

۳۵۵

صَفَر آه مِن غَیر مَقَامِ بَیِّنَا کَیْفَ وَکَانَاتِ اَعْمَالِهَا شَانِه
طَارِدَةً بِاطْنِهَا مَکْشُور اَعْجَبُهَا عَادِیَةِ کَاسِیَةِ

یعنی زرد رنگی که هیچ بجای بر آن نیست چگونه زنجیر باشد و حال آنکه او دشمنان کثیرش را در دست و حجاج در ریش
نثارش از سر لباس برهنه باشد ولی جنبشهای مریضه و شیده است ای عجب که چیزی هم برهنه باشد و هم پوشیده
و نیز این دو بیت در تذکره کتاب از ابن خشاب است

وَذِی اَوَّجِهَ لَکَافِیَ غَیْرِ نَافِخِ بَسْرُ وَذِی اَلْوَجْهِیْنِ لِلْمُظْهِرِ
تَنَاجِیْکَ بِالْاَسْرَادِ اَسْرَادِیَّهِ فَتَمْنِیْهَا بِالْعَیْنِ نَادِیَّهِ

یعنی با این که هر مرد دوری اسرار مردم نیز در آن محراب فاشش در کتاب با چندین غمخوار روی از روی از نای درون
صبح نیز بان ندارد و پیوسته پنهانی روی خود را از پنجوی آشکار دارد و تو سخنانش همی بسیار چشم استماع کنی
و تا که شش دیده باز دوری که شش اصفا نمائی این خلکان کوید این خشاب این معنی شعر ابو طیب تبسبی که در میان
رئیس ابن العبد کتاب گفته ترا گفته که یه

فَدَاکَ خَدَّکَ الْوَتْدُیْنِ اَسْکُو وَدَاکَ خَالَکَ الْوَتْدُیْنِ الْاَسْکُو
خَلْفَ صِفَانِکَ الْعِیُوکَلِیَّهِ کَالْخَطِیْمِ اِلَادِ مِکْمِیْنِ اَبْصُرَا

خلافه مراد آنکه ترا احسان رئیس خوانند و سخن کوتاه کردند ولی فدای آنسره که کار بر لبقت پیروز
و ترا رئیس اگر فرمود و صفت جلال تو از شدت قوت مجسم شده از عالم سموات بشاء مبهرات
رسیده است و چنانکه خطوط مکتوبات سامعینند کان پر کنند قوت صفات تو بر صوره روان پر نمود
ابن خشاب متغنی بارانده را که خلیفه محمد بود که آگاه بفرمانده تصایر میستود و از آنجمله این قصیده است که در
آشکار آن ایشاری تهنیت جلوس استنباط میشود و چنان بنظر میرسد که در آغاز کار دستغنی آنرا بنظم کشیده
و دستغنی را بمکات حمیده و صفات گردید که از وی شهر و در تواریخ آل عباس مسطور است

قُلْ لِلْاِیْمَانِ الْمُسْتَضَاءِ یَبُودُ وَالْمُسْتَفْیِ بِالْاَمْرِ رَبِّ الْعَالَمِ
یَا بَیْرُ مَنْ تَفْعَلُ اِلَادَ الْبَیْثِ بِمَوَاقِیْفَاضَ کَفِیضِ غَمَائِمْ
وَدَدَ الْوَدِیْ سَلَا وَدَدَکَا وَوَفَقَ وَدَا الْوَدُ وَوَفَقَ فَاِمْ
ظُلْمَانِ اَرْفِیْخَةً مِّنْ رِّیْحَةٍ وَالْوَدُ دَلَا یَزِدُ اَدِیْرَ تَرَحُّمِ
مَدَمُ الْخُرَاقِ مَجُودَ کَلَامِی مَجْدًا فَاِیْعِیَابِ الْبَانِ مَادَمِ
فَرَحُهَا مِیْنِ عَجْدٍ وَمَلَاکَیْهَا مَخَامِیْدَ اَلْوَدِیْ وَتَکَارِمْ
اَلنَّیْ عَطَاؤُکَ کُلَّ مَعْطِی قَبْلَهُ بِنُورِ اَلْطِیْبِ اَعْنِ جَانِمْ
وَاعْدَدَتْ فِیْهَا سَبْعَ عُمَرَاءَ کَفَتْ عَنِ الظُّلُومِ کَفَّ الظَّالِمِ

ابن خشیاب بخوی

۳۵۶

افتن کالمهده یبعده جلا فنه
در دندها مود و فضاها
در نه فاعع الاولی عمت فنا
ان کات الحلاء عطف لالی
او متلو العطا ملعا کنت
مقد دولک الشیفه مثله
الله الکف بالزعبه ان یغی
فه الحلافه حص قام محفها
مولای لانا لک حله حاف
دست سواد و دایها فنه لک
عادت کحان العیم و طالما
عیفه علی بدر النصار کاتنا
علا و لی الجید و مکان جوانه
الحل للحلاء عیفه فلاتیم

نص، اام ستمنی که عالمیان از فروغ رویت هیستارت کند بوی که ای بهر کسی که دست بهت بر دوا و ما
حاص بهی مانند ابریزش کند عالمی بر کنار رسال زوال تو انوه آه و داندال عطایت سیراب گرد و دس
سحانی اینساده و عشا نم و انتظار قلت افهام سیریم ولی از ابنو تشکبان سیح نکا بد مکده می پذیرایه دست
سحای تو میان خسته ان و بران کد و فیا و صالی آبا و فایه ای شکت که دستی در یکال هم ویران سازد
و هم آبا و خراش اند و خه را از سیم و زرتگی و ما محامه و حکارم انباشته داری جو تو نام سلف از خاطر ما
فراموش ساخت و قیلطی را از یاد کردن قائم غافل دات سیرت عمر بن خطاب در میان ما عادت اادی
و بدان سیرت عاده دست سحکاران مطلوبان بر بست خلافت تو پس از سجد خیانت است که خلافت مدهی
پس از مضموره تمامت مظلوم باشند مدهی بجا جاست باز که دایندی و اموال سلمان بی آنکه بهر یک
شکسته آید، ایشان هر اکندی آنچه خلفاء سلف از متاع فانی فراهم کردند تو پرفشان ساختی و آنچه ایشان
از ساء باقی بریتان دانستند تو فراهم آوردی اگر سلسله خلفای امثل قلاوه لالی باشند تو واسطه ان
قلاوه و اگر حقان ایشان از عالم الفاظ بختی کند تو سعی آن الفاظی نیست، دام که کبوتران بر ستاهای
در حان آواز برکشند در نگار دولت کشیده با و خدای سبانه هر بان تر از آن است که خسل خود را
خبر با سبان نبخشد و هر بان بگرد و همانا خلافت میس از آنکه نابود گشت بود و این خلیفه بطری پندیده

ابن خشاب مجری

۲۵۲

بمیان آن قیام نمود و بپایید و او اینچنان است که بخیل و راوی مردم حاضر شمار و وجود و اصفت خدا و ذان عزیم شناسد و نیت
برای دیگران برود و او نویسد این خلافت آمد و از انیزوی روی خلافت از که فکلی کشوده گشت و دهانش چشیم نواد گشت
و با آنکه جندی ویران زبانان چیم بود اکنون مانند بشت فهم شد و بیخلفه بدنامی از چنان زبیم باشد که گوی با تمام عزت نجیب
بوده اند و با قران علیه و اطیان آورد و اند مردم دون او را بر نور و عطا و شرف و ستاد است کردند و جواب آن قوم گفت که
مناف را اندر ذمیر بخیل عاود است و دانست نیست را بر سرش سلطنت بچاره اتشی و در کتب منازعی و سیر مسطور است
که در سال پانصد و شصت و هشت هجری نور الدین محمود بن بزگی که از مسنادید اما بجان رسول است و بجا و شایسته
در حیطه مشرف داشت مانند بعلالاح الدین یوسف بن ایوب کردی که پس از ختم خود اسد الدین شبر که وزیر ملوک و حیرا
و از جانب ماضدین اند فاطمی بالاستقلال در مصر حکم میراند و بوش کربانان دولت بیدیان بخت شده و فطیه آنکه
سفر و داری تا خلیبان نام ایشان از زبان بیدانند و بر سابر مصر کای اسم ماضدین اند نام سقیا با مرانند که در آن
صلاح الدین یحیی مسلح حال خویش نه است چه هم آن داشت که اگر دولت ملویان بر پشت نور الدین بسلطنت
طبع بند ولی چون از فطیه و نبی فاطمه نامی در میان باشد با آنکه مردم مصر و خواهر آن سلسله اند این اندیشه فردی که
در جواب نور الدین نوشت مرا بدین امر عزت اتمام نیست که از شنیده اخیلی اندیشیدم و از موافقت اهل این مکت
چنانکه نور الدین مدرو می پذیرفت و در اینجا بشارت آورد تا صلاح الدین و غایب و قراوش و سایر ارباب
مل و عقد بر حذف اسم ماضد از مصر بهرستان شده و امیر عالم عجمی در جده اول از محرم آن سال که سال شایسته
سلطنت مستغنی بود بنام او خطبه آغاز کرد و چون خبر بدار السلام رسید او کا کثافت از این بشارت جشی عظیم گرفته
و عبدا و راجد شبانه روز آفرین بستاند ابن خشاب در تمیت این بشارت قصیده غراسد و در حضرت سلطان
است و نمود این چند بیت از تمجیات آن قصیده است

يَقُولُونَ مَصْرٌ قَدْ أَبَانَ الطُّغْثُ	وَقَدْ مَعَدَّتْ بَيْنَ بَعْدِ شَقْوَانَا
وَأَنزَلَنَا إِلَى الْبَيْتِ وَأَنشَتْ	طَائِفَتُهُ مِنهَامُ وَكَانَ بَيْنَهَا
وَهَلْ مِصْرُ إِلَّا ابْنُ غَابٍ بَرَّهْ	وَعَادَ إِلَى هَوَا لَهُ أَمْرُ الْأَمْرِ
فَأَوَّسَعَهُ صَفْحًا وَأَوَّلَا حَرْهْ	وَكَانَ لَهُ مِنْهُ التَّغْدُ وَالْفَرْهْ
وَمَا ذَاكَ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ	لَدَيْهِ أَنْ يَسْتَحْفِي وَلَا يَلْتَمِزْهُ
وَمَكَانٌ فَرَحُونَ يَدْلُ لِكُنَا	وَيَعْرِضُونَ كِبْرَانِ جَرَى حَمْدُهُ
وَقُلْ هُوَ إِلَّا نَسِيلُ الْأَصْبَدِ	عَلَى قَدَرِ مِثْنَةٍ وَتَحْلَاهَا الْبَحْرُ
فَأَوْبَقَهُ طَغْيَانُهُ وَحَشْوُهُ	وَأَرَادَ أَنْ فِي أَلِيمِ الْبَجْرِ وَالْكَفْرِ

وَقَالُوا الْيَوْمَ نَأْذِي أَمَانًا بِأَيْتِهِ

هِيَ الْآيَةُ الْكُبْرَى إِلَّا أَنْ أَسْتَوْ

ابن خشاب نخوی

۳۵۸

یتی یکویند ملک مصر از آئین سرکشی بازگشته و از طریق حیان باز ایستاده و پس از شتوت یک نخت گردیده و بنگار
پیغمبر صاحب جنبه و از دوستی که داشت اطمینان یافته بمانا مصر فی اهل بنده بود که زمانی از مولای خود بگریخت و دیگر با
از راه اطاعت بر گاه مولای مطاع خویش بازگشت و مولای وی رحمت و غفور در اشل او ساخت و از جرم فرارش
در گذشت و این بخشش و آمرزش از آن شد که او داد حضرت موسی قدری لایق نبود و فرار دستش از غایت
مبذول میفرمود چه مصر همان ملک است که فرعون بسلطنت آن مینارید و از آنکه نری از نیش کوشک وی روان
میالسد و لبان تجر و تجر آلین بی ملک حصی و هدی و الا فها نبحی نبحی کیفت ایام و آن نذر نه رود
نیل است که بجایه از زمانی دست را می شود و بجایه جز نقطه و غلا که دو اند و بگونه مملکتی که ترقی و تزلزل تغییر آن
هر دو می منوط است فرعون را غنیانی پدید گشت و کفرش عاقبت در گرداب هلاک افتاد و مردم این کشور
حضرت کلیم را که با سفر فی غنی و آئین کبری که عصا بود دعوت ایشان برخواست ساهر خوانند و آن حضرت را بجا
استاد اند و همانا ابن خشاب در مصر این مقصود و تقصیری نماند و بجایه بوده چه شر و دستورات ملوک کشور را که کشور
مرح نمایند و در وصف آن سبالت چویند و او بر خلاف عادت ملک مفتوح را مستح نموده و از وظیفه مدح خلیفه
چون نرفته و این زنده است خاطر شاعر است که موضوع ستایش را بنده است و توانا کرده و معافی قادم
در آن ایجا نخواند نمود چنانکه ابراهیم العاصم محمد حری می نامد و بعد از توصیف ترغیف کند و امیرالمؤمنین
علی سلام الله علیه که خداوند فصاحت و علق ساینست و بنا را مآه ذم و تارة مدح فرماید ابن خشاب

در مدح ستمی گوید

اِذَا قَطَلْتَ نَعْلًا غَيْبَ وَنَجَّرَ	وَإِنْ صَحَّ فَنَزَاهُ فَالْجَرَّ وَالْفَجَّرَ
يَكُلُّ إِيَّامَ غَادِلٍ فَخَرُّ عَصِيرَ	وَبِالسُّنْفَى الْبَرْفِخِرِ الذَّمَّ
فَوَيْ الْيَمِينِ قَبْلَ الْخِلَافَةِ قَلْبَ	فَصَدَقَ الْإِحْسَانُ الْمُنَاظِرَ
بِهِ نَجْرُ الْأَمَلِ الْفَقْرِ الْعَلَمِ	وَبَزَوْقِ الْعَبَّاسِ فَالْحَجَّةُ الْبَحْرَ
عَلَيْهِ مِنَ اللَّافُوتِ نَوْدُ	لَهَا يَدُ الْعَامِ وَتَبْعُ الْبَحْرَ
إِنْ أَسَاءَ أَمْرًا فَالْفَضَاءُ مَوْدُ	لِمَا تَأْتِ وَالْأَقْبَالُ تَبْعُ النُّصْرَ
لَهُ فِكْرُ لِمَا حَاجَهُ كُلَّ حَاسِبِ	إِذَا دَجَّ جَلَا فَكَادُوا الْعَقْمَ
تَبْتَمَنَّا لِدُنْيَا بَذْ خَلِيفَةٍ	هَتْنِي بِهِ الْإِيَّامُ وَالْخَلْقُ وَالْعَصْرَ

بجمل ایستاده بحدت ضاعده

الی الاقوال اعلى و تکلیف الی

وَمِنْ كَانَتِ السُّعْرَادُ وَجِلَّةَ	فِيَا لَيْتَ شَعْرِي كَيْفَ بَدَلْتُهَا
وَأَنْجِيَاتِ النَّاسِ وَالْمَلِكِ	أَلَمَامُ الْوَدْعِ فِي إِنْ لَكَ الْعُرُ

ابن خشاب مخوی

۳۸۱

یعنی چون بخشش نماید کوئی باران و ابر نیست و چون آفرینش کسیر و کوفی داشتند و دریا است هر پیشوای دادگر که در نه
 مستفی نیکو کار افتاد روزگار باشد و هر بنده از آن پیش که بخلاف قیستند از شیر در خاطر دای داد و بکجا و زلفت به
 عام و هست بی نهایت مقدس آن اندیشه نمود علف و نجی هشتم وجود او افتخار میجویند و بنای امایش عباس و برادر
 عبدالعزیز بر وی میبالد برادر عالم لا هوس است که هر طاعتی برای آن طریق از عافان پویه و بر آفرادی را و بر
 کبر چون اراده نمود که از اش با بنجام مری تعلق جوید بر طبق شش قضا و پدید کند و مغرت از و بنال آید و او را
 خاطر میاست و در اندیش که چون در کار می انگارند از رفتار بنده را می رزین وی عاقبت بر سر دریا به و زلفت
 شود و در و چنین غلیظه که در کار و مطلق آن وجودش می تنیست گویند و دنیا چشم لب کشاید من در حال نشنا
 چنان می اندیشم که کوئی بعالم بالا برسی صود کنم و سرای ستایش بجای اندوزم کسی که مقام رفیقش فرق سازد
 شد است ذاف شد بنای او چگونه تواند رسید عزت باوید باو که بقا و خلق و عفاف و اسلام در بقا و است بشخ
 ابوالفتح بن جوزی در تاریخ منظم گوید این خشاب در شعبان پانصد و شصت و هفت هجری بخورش و در
 وی میت روز طول کشید و من بیاد است او رفتم دیدم نقش جبینش شده چون مرادیه از حال خود
 شرح داد و در روز جمعه دویم رمضان از آن سال در گذشت و روز شنبه در باب جامع سلطان
 بر او نماز گذارد و در مقبره احمد بن حسنل قرب مراد بشرعانی بنحاش سپردند هم این جور بی
 در منظم آورده که حسب الله حیاتی که یکی از صلحا و زهاد بود برای من حکایت کرد که پس از دوت
 این خشاب شبی او را در واقعه دیدم بر حالتی که چهره اش بر افروخته و روشن بود و گفتم
 خدای سبحان با تو از چه روی معاشرت نمود گفت از روی فضل و کرم گفت ترا داخل بهشت گرد
 گفت آری حضرت آفرید کار از کلام آغاض نمود و از خودم اعراض نمود و گفتم از تو امری کن
 گفت آری و آنچه کثیر نیز از غلبه که بعلم خود عمل ننموده بودند اعراض کردند و عمارت صحنهانی مؤلف
 کتاب خریه القصر در ذیل ترجمت او پس از تاریخ وفات گویند من بوقت وفات این خشاب
 در شام بودم شبی او را در واقعه دیدم پرسیدم مَا فَتَعَلَ اللَّهُ بِكَ یَا لَ یعنی خداوند
 با تو چه کرد گفت خیر یعنی خوبی و خوشی گفتم بِحَرَمِ اللَّهِ الْأَذْنَبَا یعنی خدای تعالی بر او بار رح
 میکند گفت شَمُ گفتم وَإِنْ كَانُوا مُقْصَصِينَ یعنی هر چه در طاعت مقصر باشد گفت بجز خیر عینا
 كَثِيرٌ ثُمَّ دَيَّ كَوْنُ النَّعِيمِ یعنی سخت خشم بسیار باید و عاقبت نیکو و خوش باشد
 مصنف روایات احتجاجت گوید این خشاب را کتب بسیار بود و تمامست آنها را در زمان حیات برده

و علماء وقت نمود و مصنفات او بدین شرح است

شرح جل جبر بانی و آنرا کتاب الریقل فی شرح اجمال نام نهاده و او را واسطه کتاب ابواب چند از شرح
 مصلی گذاشته شرح لاح ابن حنی با بنجام نرسیده کتاب التذو علی بن بابشاذ فی شرح ابی

ابو معشر جعفر بن محمد بن علی

۳۶۰

کتاب الروای علی البرزنی فی تہذیب الاصلاح شرح مقدمہ وزیر بن بصرہ در نحو کونیند ابن بصرہ
اور ابناء ابن شیح ہر زاد دینار صلہ داد الروای علی الحمری فی معانی شیح عبد اللہ ابن
بری مقدسی کہ از نسخہ ماہ سادہ چری است بر آن کتاب ردی نوشتہ و حریری در معانی
استعار نمودہ ولی خود بر درۃ النواص حسری روی جداگانہ کاشتہ

چنانکہ در تفصیل تصانیف ما ذکر کردیم

ابو معشر جعفر بن محمد بن علی المجسر البلیخی

از مردان فہم و از بزرگان بختین است و در عصر خود پیو دستار اصحاب نجوم بودہ و ہم در علم تاریخ و اطلاع بر سیر ملک
فرس و حالات و بکرمطوالیف رقت لہند داشتہ و در نزد المرقی باندہ عباسی کہ برادر المتمد علی اندہ است سمع بود
و در عشقوان عمرہ بایات امر از علمای مشغول و اصحاب حدیث آمدہ و در جانب غربی بغداد در حوالی دروازہ فرہان
منزل داشت و فیلسوف متبحر یعقوب بن ہتی بن صباح کندی کہ از افاضل حکمای فلاسفہ و انباء ملک عرب است
پیوستہ عداوت مینمود و او را تشیع کردی کہ عمر کرانمایہ را بنا بایست و تحقیق علوم فلسفہ صرف نمود پس مردمان علمیرا
بروی پیشورامیند تا آنکہ کندی از تشیعات بی رویی کہ از وی میرسید بتو آمدہ شخصی را بر یکجہفت تار نظر او
علم حساب دہندہ را جلوہ داد و او را بتحقیق آنها تحریض و ترغیب نمود لاجرم ابو معشر بکچہ تحقیق آن و علم
پرداختہ بکمال آنها راہ یافت تا در آن اوان کہ چہل و ہفت سال از سن او گذشتہ بود در نزد علمای احکام نجوم
بتحقیق کہ بہت پیش کندی با آن تہ پر صواب شرار از خویش بگردانید ابو معشر در علم نجوم و احکام یکجا
و ہر دسہ آمد روزگار خود کردید و ابو محمد بن سنان نسائی و سندی بن علی مامونی معاصر بودہ کوتیند شہر بخرم
مدامتی تمام داشت و چون قمر زایہ النور و مثل شد او را مرض مرع عارض گشتی و در خلافت اسعق بن عبد الجبار
امیر المظاہر واقع استخراج کردہ قبل از وقوع اخبار نمود خلیفہ را این معنی زاپند افادہ اورا بتازانہ چند داشتہ
و از او بدانچہ ہمارہ یکجہتی حکم صواب را کہ پادشہ چنان است در حکم خطا چہ کفایت خواہم دید و ہم از
اصابات غریبہ و احکام بدید بسیار نقل کردہ اند ہر دانامیدانہ کہ آنچہ حکایت کردہ اند جز فی نیست و ہر جز
متمثل صدق و کذب تواند بود و متحد آوردہ اند کہ ویرانزاد پادشاہی مکات و منزلی بود و پیوستہ
خباہ و منیبات استخراج نمودہ عرضہ حضور مینمود و قی بکنیز از مققران از بیم جرم خویش و سیاستیاد
در فائدہ پنهان شد و چون از اصابات و استخراجات ابو معشر آگاہی داشتہ احکام غریبہ از او دیدہ و

برایکونه تدبیری بکار برد و طشتی خون بسیاری برنجیت و باونی از طلا بر روی طشت نهاد و خود بر بالای آن
 آمدن جای گرفت پادشاه فرمان داد تا جاسوسان در جستجوی آن مقصر جبه بیغ و منی دانی بکار بردند از وی شنیدند
 نیافتند اما امید شدند تا چاره بوسیله مقصر را از وی طلب کرد پس ابو معشر برای تحصیل مطلوب نشست
 و قواعد استخراج بکار برد و چون در جواب نظر کرد زیاده متحیر شد و هر لحظه حیرت بر حیرت می افزود و پادشاه
 ترادرس خارج هیچ حکم عاجز و مبهوت نیافته ام و نیکت بازگوت چه باعث شده است که مبهوت شدم و جوابی نمیگویی
 گفت سگرفت در یابی و شکفت کوهی در جواب خارج شده و من یقین دانم که در روی زمین بدانگونه کوه و دریا
 سان در یابی نباشد بنظر آید در یابی خونی کجوه طلایی احاطت دارد و آن مقصر فرزندان کوه را مانع کرد و
 باز فرزندان پادشاه بخوار عمل کرد و دهم باز برین چنان یافت که اول بار دیده بود و گفت جواب همان است که دیدم
 و امر همین است که شنیده اید چون پادشاه از بهر راه نامید شد فرمان داد منادیان در آن طبعه ندا داد
 که مقصر و هر کس که او را پناه داده و رانان پادشاه باشند چون مقصر نه ای امان بشیند آسوده خاطر
 بجزو شتافت پادشاه او را از مانع و گریزگاه خویش باز پرسید او تدبیر خویش بعرض رسانید پادشاه را
 از جلیلت او شکفت آمده بر نظر صاحب ابو معشر تحقیر نمود و اینجاکت را با شخص مقتصد و نسبت داده اند چنانکه
 مکرر آید و دانشمند اعطاء و استظنه و زیر علوم و معادن در برج سوم از ملک السعاده تفصیل آنرا نوشته است
 و ما آن عبارات را بعینها نقل میکنیم و آیت شد دست که چون ملک کوفان دار اختلاف بعد از اختلاج
 ساخت ابن حاجب نحوی از خوف سلطان انکار خواجہ نصیر الدین طوسی که سابقه عداوتی با من آنها بود
 مخفی شده از خوف اینکه مبادا خواجہ بر آنچه سوال نمایی یا قسد عداوتی از موضع او خبر دار شود و طشتی را طلبیده
 و در او خون برنجیت و در میان خون باونی از طلا نهاد و خود بر روی باون نشست و خواجہ از قاعده استخراج
 جابیا موضوع او را استنباط کرد و او را در کوهی از طلا دید که آن کوه در میان دریائی خون بود از این باب حیرت
 میکرد تا آنکه او را بخیل دیگر دست آورد و چون از موضع وی سوال کرد تفصیل را بیان نمود مایه تحیر ملک کوفان
 و سایرین شد و حال آنکه میانه زمان خواجہ و ابن حاجب مدتی فاصله است و فتح بغداد در سنه شصت
 پنجاه و شش هجری اتفاق افتاده چنانکه شاعر گفته سال هجرت شصت و پنجاه و شش روز یکشنبه چهارم صفر
 شد غلبه پیش ملاکوردان دولت عباسیان امیر و وفات ابن حاجب ثقیب بجال الدین چنانکه در تاریخ
 ابن حلقان مذکور است بیست و ششم شوال سال شصت و چهل و شش در اسکندریه واقع شده و همین جزیره
 سید نعمه الله جزایری در دهر ریح کرده نسبت این قصه را با بی جعفر بن محمد میگوید که یکی از ملوک مجبول الالاسم
 شخصی از اکابر دولت خود را که مقصر شده بود خواست بدست آوردان مرد همین جیل را ورزید و او چنین
 حکم را کرد که بعد از آنکه سلطان از او درگذشت خود جیل را بیان نمود این نیز کذب محض است و از قبیل بدیها
 و فانه خواهد بود در تاریخ ابن حلقان اینجاکت را از ابو معشر بلخی روایت کرده و خواجہ در شرح شصت و یکم

وزنه و نظایر بس که یه گفته اند که ابراهیم مدی در وقتیکه از نامون پنهان شده بود در خداویکی از منجان در
 نزد او تردد کردی روزی نامون منجان را سوال کرد از کسان ابراهیم ایشان در طالع وقت نظر میکردند آن بزم
 گفته بود آتشی بزرگ را آب ریخته بودند و کسی در میان آب نهاده و ابراهیم را در کسی نشاند و منجان گفتند
 او در کشتی است و بجانب هندوستان رفته است و بزم آورده اند که بختری پاوشاه در جسم مرا مفقود شد
 از آن روی نهایت خشکین داند و پنهان گردیده ابو معشر را خواسته بختری از او طلب کرد و سوگند یاد نمود
 که اگر یافت نشود چند کس از اهلای جسم را زهر قهر چنانچه پس ابو معشر را تعاضی بگرفت و در طالع وقت نظر آمد
 بعد از تأمل عرض داشت که بختری سایه خدا را خدا را گرفته عاقلان حضور را از آن سخن تعجب دست داد
 بعضی از مردمان نادان بر آن جواب نچینیدند چون تعجب نهایت رسید بختری در میان مصحف بالای
 لفظ جلایا یافتند در بعضی کتب قصه نقل شده است اگر چه خردمندان اینگونه قصص و حکایات را
 در سبک خوانند و بدان مغرط سید اند و بعضی هشال خاطر در رشته تحریر بر آوردیم ابو معشر حکایت کند در هندوستان
 پاوشاه دانشمندی بود که از وقایع و اسرار نجومیه اطلاع کامل داشت و بقوت ریاضت ستاره و نجومی
 در قبه تیغ آورده بود اتفاقاً از سلاطین پسران دی پادشاهی او بجهت بر خوات و پسران و پسران
 ماه و از خاطر می یگفت تا آنکه بزم نزدیک شد پادشاهی که در قبه تیغ داشت نکایت بوده پلاک دشمنان را
 از وی درخواست کرد پس بنی با خاصان خویش در بزم عشرت نشسته که ناگاه طر فی اتمس شکل مثلث از آوا
 در آن بزم فرود آمد چون در آن طرف نظر انداخته سر می دید که هم در آن ساعت از بدن جدا شده بود
 و خون تازه میریخت حاضران از شاه و اسماال هر اسی مناجات بر سر سیده از مجلس فراد کردند پاوشاه با کمال
 وقار و بکیه گاه خویش نشسته بر اضطراب و هراس آن کرده بچندید چون قلمی بگشت فرایان جسع شدند
 پاوشاه گفت بهمانا دشمن را منیج بگشت و اینک سراوست که زینت بزم عیش شده و این اقبال و فیروزیه
 از منایج آن روزی است که من تن بر ریاضت داده و مرا بجنون و پیروی مبت میاید اکنون که بر فرا
 آن زحمات آگاه شده یه بر دایند که سخنان شما زیاده چنانچه ملاطیم بود محض عفو و اغماض که معارضه سلاطین
 از سخنان او بخار در در که شتمین پسران زمین ادب بشکرا نه عفو و اغماض بوسه دادند آنکاه ایشان را
 گفت هیچ دانید که این طرف از چه روی شکل مثلث پذیرفته کشند پاوشاه بر داند گفت اینکامیکه
 ما این ریاضت که میتم ستاره و منیج را که منظور بود در ثلث شمس بود و نتیجه ای طرف مثلث گردیده و پاوشاه
 مقتول را پسری بود از سر قتل پدید میسر شد بقصد مکافات بر خواسته در قهر ریختن شست و با چادر
 از برادر برای دعوت و ریاضت مند کشیده درون مندل با ادب مقرر شد مشغول شد چون یکماه گذشت
 صاعقه از آسمان فرود آمد و بهر را یکبار سوخت و تفسیر کبر در ذیل آیه و لانه زن الیکم الخ از ابو معشر
 حکایت شده که بخت بخت پرستی اند کردی و ناشی پدید آمد که خدا را جسم و صاحب مکان دانند چه آن که

ابومعشر منجبت بلخی

۳۶۳

عقیدت آن است که خداوند خودی است بزرگترین نور و در سراسر عرش جای دارد و ملائکه که در اطراف عرش مقعد زده و
 روزی باشد که از آن نور غنیمت بی که بیکدیگر تدریس این عقیدت سی بزرگ بر طبق نور اعظم و تنهای کوچک بر طبق نور
 کوچک ساخته پرستش کردند و آن نیست که ما خود خدا و ملائکه را عبادت میکنیم یا بخدا و بیشتر زیاده از یکصد سال
 هر که دو در سال دوست و دشمن او و دو هجری در شهر واسط از دنیا رفت و در سنون علم خاصه علم نجوم تفسیراً
 نافذ و آئینات شریفه برین تفصیل یا و کار بگذاشت کتاب الطباع کتاب الاکوف کتاب المثلثات البکیر
 کتاب القنات کتاب المذول و المثل کتاب الملاحم کتاب الاقالیم کتاب البیلاج و الکدفا کتاب
 القنات کتاب المکت کتاب ریج کبیر که جامع اکثر علوم فنی است لیکن در انتخاب متغرض بر این
 و استدلال شده است کتاب ریج صغیر معروف برینج قنات کتاب مثل صغیر کتاب ریج هزارات
 که شصت و چند باب است کتاب موالید کبیر کتاب موالید صغیر که تمام نخورده است کتاب اینات ملک
 کتاب الاختیارات علی منازل القمر کتاب طبایع البکیر کتاب البسین و اعمار الدوله کتاب قران النخسین
 فی برج السرطان کتاب القدر و احکم علیها کتاب الزاجات کتاب اضواء کتاب المسائل کتاب اثبات
 علم النجوم کتاب المثل و المثل که تمام نخورده کتاب البجره و آن کتاب صیغ اقوالیکه در باب موالید کفای
 جمع کرده است کتاب الاصول کتاب تغییر القنات من النجوم کتاب القواطع علی القنات کتاب
 ریج القنات و الاخرقات کتاب الاوقات علی اثنا عشریه الکواکب کتاب سهام الماکولات و الملبوسات
 کتاب طبایع البلدان کتاب الاسطر و الریاح بعضی گفته اند که سندن علی بن خنم مامونی کتاب مثل که
 از مصنفات شریفه می بوده با بی مشربخنده است وی آن کتاب را استعمال نموده و بنجد منسوب است
 زیرا که وی در کبر سن تعلم نجوم نمود و ربه تصنیف چنان کتابی داشت و همچنین کتاب شصت مقاله که در سواد اید
 و کتاب دیگر که در قنات است از تصنیفات سندن علی بن خنم بوده اند غایب چون در احوال ابومعشر
 گفته شد که چون سسر زایه النور و مسلمی میشدی بر احوال سرع روی دادی ناچار از آثار طبیعیه فخر علی بازگو
 باید دانست این که زائر با آثار طبیعیه فخر است و در بطی با حکام نجوم نذر و مثل اینکه مؤامره خوف و
 کسوف و رؤیت ابد از قوانین حساب است و خارج از قواعد الاحکام بلکه فخر که کوب مخصوص ازین
 آثار طبیعیه بسیار است چنانچه علامه شیرازی در شرح قانون دوازده اثر طبیعیه برای فخر ذکر کرده و اعتقاد
 وزیر علوم در ملک السعاده شصت اثر دیگر نیز از کتب معتبره بر آنها اضافت آورده گوید آثار طبیعیه فخر که درین
 چه است شصت اثری در دریا باید یک کند که فخر و دریا به انجبه حاصل کرد و دویم زیاده شدن رخ
 حیوانات و مغز فلکهای ایشان و پر شدن پشه مرغان و زیاده شدن شیر و پستانهاست سیم زیاده
 افراط بدن است بدان مشابه که بظاهر ملاحظه و در طوبت بخش چنانچه قنوت و نرمی بدن بیشتر میشود
 چهارم سرعت نفخ و بدست آمدن میوه جات است پنجم جریان خون حیض است که در بیشتر اوقات

ابوالعلاء معری

۳۶۴

درینز اول، و پیاپی ششم زیادتی موی حیوانات است در طول و عرض و نفوس انتم آنکه در متاب و نجوای
 رطوباتی در ایشان بهم برسد چنانکه آن رطوبات باعث استرخا و بدن و دست و حرکات شود و هشتم اگر گوشت
 حیوانات را در متاب پیاپی و نیزه یا بر زمین بگذارند در طعم و بوی غیر پذیرد و نیم آمدن ایشان دریا و رودها
 از قهر آب بظواهر آب و بمنزله زیادی است که در آنوقت بهم رسانند و بهم چون غرس اشجار کنند و قمر را به این
 باشند در خان قوی شوند و زودتر شمر و پاره کردند یا در دهم سعادون و چهار در نصف اول، و زیاد و شنبه
 و دوازدهم خسرات الارض از سوراخها در نصف اول، و پسر در آیند سیزدهم شرارت بقیه مانند سیوه و جاب
 در نیمه اول، و زودتر بدست آیند چهاردهم و دهم بینا امالی اصفهان از موده اند که چون قمر را به این
 باشد غریزه بیشتر بطریقه پانزدهم مع مصر و عین است که در استلا و زیادتی قمر بیشتر عارض شود چنانچه
 کیفیت او بیشتر از انکام استلا قمر در هر ماه دست وادی شانزدهم اراض عالم مانند طاعون و دبا و دنیا
 زودتر آشفته آید و هفدهم ظهور مرضی است که ال اروپا ضبط کرده اند و آنرا از زبان لاقین سنی ندین
 خوانند و آن شبیه صرع است که نیند از خوابیدن در متاب پیدا شود و بیستم و دهم تجربه کرده اند
 در وقتی که قمر را به این نور است اگر جدا کنند جاذبی خورد و کوچک میان خوشه پیاپی و آفت
 برزخ رسانند نوزدهم اگر درختی را در زیادتی قمر برزد آفت برایشه او میرسد و در اغلب اوقات دوبا
 از آن ریشه درخت نروید بیستم در از و یاد نوز قمر شراب و زحمات و طر فها منتقلب شود و که در وقت پذیرد
 چه در آن بسیار شود این است خاص آثار طبیعی قمر که در کتب معتبره ضبط شده است اما مستلحه
 شدن گمان و نصب از تابش نور قمر زیاد و مشهور است بطوریکه شرا در اشعار خود ضرب المثل نموده اند

جلال الدین عبد الرزاق اصفهانی گوید
 کس نه بر آفتاب نوز چراغ آورد کس نه بر متاب خلعت گمان بد

و استاد انکلا در آثار الباقیه گوید عجیب ترین آثار قمر شرمی است که در سطح طالیس معلوم اول در حجر القمر
 بیان نموده گوید بر حجر القمر نقطه زرد و خامی است چون نور قمر روی بزیادی گذارد آن نقطه ضبط
 بطوریکه قمر چون بحالت بدویت رسد آن نقطه تمام آن سنگ را فرا میگیرد و آنگاه در طی احوال نوشته
 حجر القمر که آنرا از باقی القمر و هندی چند رکانت گویند سکنی است سفید با لبی بغیرت سبک و شفاف
 که جذب نقره میکند و در حین زیادتی نور قمر غیرت آن تبدیل سفیدی میگرد و در مغرب و بلا و آخر

بافت شود و گویند شنبی است که بر سنگها هم رسیده و متجسمی شود
ابوالعلاء احمد بن عبد الله بن محمد بن یحیی بن اسماعیل الشافعی المعری الکلبی
 نه خود منتهی بکلیه فضل آراسته بود بلکه اعیاد و پیر و اعظام و برادرش از سالیقین و لاحقین در سبط
 علاستفهم و قضاوت مرموز و در قبضه اختیار ایشان مسلم بود و در وجه بیت و هفتم ریح الاول

نه سید و شصت و سه هجری هنگام غروب آفتاب بعرضه ولادت قدم نهاد و در سال پنجم اچهارم مرض ابله مبتلا شد و در سواد دیده نیایش پاض عارض گشت و بهم چشم چیش از شور مبری نه پناش خود کوید که از پناش اوان جز سرخی شناسم چه در تن می که از آفرض طلیف مبر بودم جامه که در تن داشتم بصبغ خضر رنگین بود با نقضای دم که ماهه مرض بود و سواره بیان نظر میدویم نکات در خاطر م جای گرفته چنانکه توانم تصور نمود و چون ده و اند سال از عمر وی بگذشت و در تربیت خاطر و سلامت ذوق رقت کمال یافته تفضیل و انکسار که نسبت شاعری فعل و سخنوری هر شد علوم غربیه و ادبیه را در سرته نزد پدر تحصیل نمود و از آنجا بجا طلب رجعت برست در محضر محمد بن عبد الله بن سعد آنچه تحصیل کرده بود بر تبه کمال برسانید آنگاه صوب اهل اسلام تقسیم عزم نمود و اردو بنداد شد در آنجا با فاده و استفاوه بگذرانید گویند مدرس ابو حمین علی بن عیسی ربیع نخوی را اختیار کرد و بدان مدرس درآمد و چون نظر ابو حمین بر وی افتاد بانک بر آورد که نایبنا جانب بالا کرید ویران سخن بر آمد و برنجید و از آن محضر خارج شده سپس در آنجا قدم نهاد و بعد بر سر عبد الله بن حسین لعبری حاضر شده علم انادیت از راه فرا گرفت و ابوالقاسم علی بن الحسن التستری فی خطیب ابو ذکریای تبریزی و محمد بن احمد بن فوریه البرز جسدی و خلقی دیگر آن علم را از او پیا موفقت با تحلیله پس از مانی در علوم غربیت و مراتب ادبیت و انواع معقول و هنساف منقول مجوده گردید و در ادب شعر و فایق مبع بر اشران و اترا ب فایق آمد و چون حدیث کمالات و فضایل علم الهدی سید مرتضی مباح و می رسید بود روزی بمجلس شریف که سید الجلیس بود قدم نهاد و چون نایبنا بود کسی را که گوید او را از آن حدیث زحمتی رسیده بر آشت و گفت این سکت کیست ابو العلاء گفت این نام را آن کس شایسته باشد که سکت را مفاد اسم نداند چون شریف این کلام بشنید و را سخن اند و نزد خود بنشیند ابو العلاء گفت بر وی کثوره طریق است آن سلوک داشت از فضایل آن عجب در عصر در توجیب شد سپس مواره و مجلس شریف حاضر شده در نزد او مکاتفی عظیم یافت چنانکه در عداد شعرای مجلس شریف معدود است گویند ابو العلاء دیران مستبسی شریفی بسیار جامع و نافع آورد و از آن سخنرا چه نایبیدی و دعوی کردی

که گویا شبی از دیده دور بین مرادیده و در این شعر مراد منظور داشته که گوید

أَنَا الَّذِي نَظَرْتُ إِلَى الْمَلِكِ وَأَتَمَمْتُ كَلَامَهُ مِنْ يَدِ صَهْمٍ

حاصل آنکه من آنم که جلوه فضل و دانشم که مرا ز اینا کند و صفت علم و ادبم که مرا نراشنو ناماید از آن روی در علوشان شبی غلوی تمام داشت اتفاقا روزی در مجلس شریف از مستبسی شاعر ذکر می رفت شریف در معایب و نقایص او زیاده سخن بر از ابو العلاء را ناخوش آمد و تعصب و حمایت برخاسته گفت ای سید و مولای من هر که شبی را بچ شعر نبودی جز قصیده که مطلعش این است اَلْكَ يَا مَنَّا لَيْلِي الْفَلَاوِيَّاتُ هَرَّانِيْهِ در فضل و شرافت او گفتایت کردی شریف از آن حمایت و جبارت در غضب شد غلامان را بفرمود

ابوالعلاء معری

۳۶۶

قدار از ده پانز که کشتن کشتن از مجلس پرورن برودن حاضران آنهم ششم را سبب پرسیده فرمودتستی را اشار فریده و خوا و قضایه
نفرین راست غرض انکار از انتخاب این مقصیده تفریض بوده چه در آن قصیده منسیده این شرمندرج است
و خود از آن مقصود است

وَإِذَا أَنْتَ مَدْبُوعٌ مِنْ نَافِصٍ قَبِي الثَّمَانِ عَلَى بَاقِي كَامِلٍ

ماثل منی که هر ناقص از معایب و شایسته من براند آن نصیب جوی بکمال من خود شاه عادل و کوا و صادق است پس
حاضران از آن دگوات و فطانت زیاده و رجب تند و نیز آوده اند که دوزی باشد بیست اراده و شریحه صادق
معارضت کرد و این شرافت نمود

يَذْخَبُ بَيْنَ يَمِينٍ وَبَيْنٍ مَا بَالُهَا فَطِيعَتْ فِي رُبْعِ دُنْيَا
مَتَأَنُّنٌ مَا لَنَا إِلَّا التَّكْوَلُ وَانْ تَلَوْدِ عِيَالِ نَارِ

یعنی هستی را که خدا تعالی دید او را پانصد و نیا و تفریض بود از نزدت دور است که چون ربع و نیا و میسر و حاکم
آن را میبرد یک شینی را گاهی پانصد و نیا و بها خواهند و گاهی ربع و نیا و قیمت دهند این حکم متناقض
از مستوی فرد و دست

عِزُّ الْأَمَانَةِ أَغْلَا هَاوَا وَخَشَا ذَلَّ الْخِيَانَةِ فَافْتَضَحَتْ حِكْمَتُهَا

یعنی چون دست اسانی عزت است منظور دارد و بهای آن کران بود و چون بذلت خیانت در افتد قیض نازل است
و هم روی از نازل مجلس شریف این بیت در جواب نشا و کرد

هَذَاكَ مَقْلُومٌ خَالَتْ بَقِيَّتُهَا وَهَذَا ظَلَمْتَ هَانَتْ عَلَى الْبَنَاتِ

ماثل آنچون دست را با حق برده مظلوم بود حق غرض را رعایت مظلوم از دست نه چه از این روی کران بها باشد
و چون بال مردم در از شود ظالم بود حق بل باشد ظالم را نیست فرموده بدو آنچه قیض ربع و نیا و شود و برسیه
آن منی را به شر او کرده و گفته اند شر

أَلَيْسَ لَنَا كَانَتْ أَمِينَةً كَانَتْ ثَمِينَةً فَلَمَّا خَانَتْ هَانَتْ

یعنی چون دست را امانت باشد عزیز و کران بها بود و چون خانت نموده و لیل و کم قیض شود و در نظر نایب او نیست و خوا
کرد و نیز آورا با شریف رقی در مراتب توحید و قدم عالم مکالات و معارضاتی است که از مخالفت اطباب
از آن در گذشتیم و اطلاع را باطلالت کتاب اجتماع طبری و غیره حواله کردیم باجمعه مدت یک سال و هفت
در دار السلام ننهاد اقامت نمود و از آنجا بمقره که موطن او نش برود غریبت کرد و در عرض راه فضل شریف

جای شده این دو بیت افتاد نمود

يَا سَابِلِي عِنْدَ مَا جُنْتُ لَكَ الْأَمْوَالُ الرَّجُلُ الْمَارِي لَكَ
لَوْجَتُهُ لَوَيْتَ النَّاسَ فِي حِلِّ وَالدُّمُورُ فِي مَاعِيَةِ وَالْأَفْئِدَةُ

ابوالحسن علی بن ابی طالب

۳۶۲

بنی ای که سکه را از حالت شریف پرسیده بمان تا شرح دهم وی مروی است که از کسوت نکست و عار بر نهات بر کرد
 و در اخلاقیات کفی عالمی را در یک شخص و در هر یک یک ساعت و اقطار زمین را در یک خانه دریافته و چون در مسجد
 رعل افتاد انداخت غلظت و از نزد پیشه کرد اوقات شبانه روز با لطف و تصنیف میکرد اینده و خطاب علوم
 محض کتاب عالی شده در حال کرد و محضرش فوج فوج می آمدند ابو الحسن شاعر صبی کوی در شهر مفرده مرا با نپسند
 در که محبت اتفاق افتاد بحری دیدم و فار و طبعی شمار و تمام فنون چندان عاطف داشت که اساتید فن از دانش
 غیبت می ششروند و از انانیتش بجز با سیر برند و در بازی نرو رندی بود و یکانه و در علم شطرنج حریفی نمرانه و همواره
 از غلظت کوری ستر آغای نمود و پیوسته آن غلظت را منت شمرده بشکرانه دامن باز داشت گفت مرا از انانیت
 همان سپاس گذار نیست که مینا پز از بیانی و در آن شهر لوامی هشتهار برافراشت به انشا به که از حیث فعالیت بخش
 اطراف عالم و اقطار در ص را محو نمود و بزرگان فت و اعیان دولت او با فاش را خواستار و مفاد خاص را
 مشتاق بودند و همواره از علما و ذر واه و در انحال او را مسائل و ذرایع در رسیدی و چون همواره در خانه خود
 منزوی و دیده اش از ابصار ممنوع بود و از این روی خود را در این چنین نام نهاد چه خود پیوسته اسیر منزل و در کنار می بود
 زانیکه در مفرده افتاد داشت از سرعت انتقال دست درت ضبط وی نوادر چکایاتی آورده اند چنانکه خطیب ابوبکر
 تبریزی که از ملاقه دوست کوی روزی در مسجد مفرده در مجلس فاداش حاضر بودم و مدت دو سال بود که از یاد او
 دیار خود دیار می ندیده پیوسته و در دو قاصد و فیل مقصود در انتظار بودم ناگاه مردیکه با من همسان و همسایه بود
 در رسیدن زیاده سرور شدم از سترت و ابتهاجم پرسید گفت مرا این جوان در طبع و سامان مشارکت است
 و در منزل و بیوت مجاورت گفت بان بر چنین تا از یاد او در خود نشانی یابی و از کار و در کار خویش بوی از او
 لغتم مرا افادات سعادت قرین زیاده از آن حظ و بد که دیدن کینه از اهل سامان خود لاجرم تا با فاضلات با انجام نمده
 بوی سخن آغاز نغم ابو العلاء گفت در این مکان با انتظار نشسته برنجیرم تا ذکر دوی و هر سکه که تمام نمده با تو گویم نزد
 آن جوان رستم سوا الهی کردم جو ابا شنیدم و باز گشتم از من پرسید که این نمان از چه زبان بود گفتم این خود
 لغت رنگان است گفت اگر چه معانی را نیافتم ولی الفاظ را ضبط کردم و بی کما پیش با لحنی بیکر او اگر در آن بیت
 ضبط و سرعت حافظه را زیاده حیرت دست داد و نیز آورده اند که وقتی نزد وی مشیج و او اند که شریک بر زمین
 و بر آن بایستند و بی اعانت از جای برخیزد گفت چنان دایم که در بازی دارد و باید او و قوت آن قادر بر
 حرکت باشد که تپند او را سر بری بود روزی در حال غیاب او در زیر هر یک از قواعد آن درسی نهادند چون
 بر آن سر بر نشست بکرت فرو رفت گفت مذاعم سطح زمین غلبه شد و یا سفت آسمان پست گردیده و بهم آورده اند که ابو

ظاهر بن عبد الله طبری در باب رطب یا عنب این معمار پرده اخته نزد ابو العلاء فرستاد

وَمَا ذَاتُ دَلِيلٍ لِّجَالِبٍ تَنَالُوهُ وَاللَّحْمُ مِنْهَا جَالِبٌ
 لِيَنْشَأَ فِيهَا كَيْفَ تَحْيَا وَمَيِّتًا وَمِنْ دَامَ شَرِبَ لَذَّةً لَهُ وَمُضِلًا

ابوالعلاء معری

۳۶

عَلَيْنَا يَا أَيُّهَا النَّاسُ مِنْ قِتْلٍ فَاجِرٍ وَكَانَ جَمِيعُ الْخَلْقِ مِنْ خُصْمٍ لَنَا

یعنی هرگاه از آدم ابوالبشر یاد کنم که دو دختر خود را در قید ازدواج پیران خویش سپارد و ما را معلوم و متحقق شود
که تمام مردم مرا ازادگان و از نژاد فاجری باشند و اصل ایشان از زنا بوجود آمده و قاضی ابو محمد یعنی آن دانشمند
ناصواب را برین بیت نغز خواب آورده

لَعَنَكَ اِمَّا ذَاكَ قَالَ لَقَوْلُنَا وَيَكُنْ بَعْدَ الْبَاقِينَ مِنْ شَأْنِ الْاَوَّلِ
كَذَلِكَ اِقْرَأِ الْقِسْفَى لَا يَزِمُ لَهُ وَفِي غَيْرِ لَقَوْلِكَ اِلْجَاءُ شَرِّ عَلَانَا

یعنی سوگند بیکان خود است آنچه گوئی در حق خودت بعین صواب و در باره دیگران خطا و در نخست چه در شرح نویسی
از امر مقرر حق خود مقبول و در باره دیگران مردود است و جسم ابو العلاء گوید

هَذِهِ الْحَيْفَةُ وَالنَّصَارِيُّ الْمُنْهَى وَتَجَوُّسُ حَارِثٍ فِي الْهَيْهَوِ مُضْلَلُهُ
اَشْأَانُ أَهْلِ الْأَرْضِ ذُو عَقْلٍ وَلَا دِينٌ وَلَا يَزِدُّنِ لَأَعْقَلُ لَهُ

یعنی پروان شیخ انور و تابان و برین صیغه تمام ایشان از طریق صواب لغزیده و براه خطا منطف شده اند
و طایفه نصاری را ط مستقیم است از دست داده و روادای ضلالت و غوایت قدم نهاده اند و کرده بحسب
و در غایت حکمت و در ورطه حیرت فرو مانده سائل نجاتی شناسند و فرقه یهود از طریق تویم و نهیج مستقیم منحرف
و در پیکر ای سرگشته و حیران مانده اند هر کس که بر ساحت خبر اخیر اقامت افزاشت با نظریه قیس از این دو گروه
پروان باشند شطری آمانند که بجای دین سختی و از روی عقل عاقل مانده اند و نبی آن گمانند که بر روی دین راسته و از

تجاست باشند و دو افضال پس یکی از این اشعار را جواب گفته گوید
اَلدِّينُ اخْذُهُ وَتَارِكُهُ لَمْ يَخْفِ شَدَّهَا وَغَفَّهَا
وَجَلَانُ أَهْلِ الْأَرْضِ فَلَقْنَا يَا شَيْخُ مَوَدَّةً أَنْتَ آتَيْنَا

یا شیخ صده است اینها یعنی هر کس بجلال دین و دین مقسم شود و یا عوده الی دینی شریعت از دست هند طریق نجات
داده و لاک ایشان بر کسی پوشیده نخواهد بود ای شیخ گرامه بدین تو خود با حصر عقلی مردمان را از دو صنف پروان
مان بگو تا بدانم تو خود در کدام سکنه خواهی بود و هم چنین شعر را اشعار است

وَمَا تَجِي إِلَى أَتْجَارٍ بَعِيدٍ كَوْنُ الْخَيْرِ قَرِيبٍ ذُرَاهَا
إِنَّا رَجَعْنَا لَكُمْ إِلَى حِجَابِ نَهَاوْنُ بِالْشَّرِّ أَيْ ذُرَاهَا

یعنی چگونه مناسکت حج را قامت از هم و بجانب کجای خانه روی آورم یا آنکه در بام آن خانه بزم عشرت فراهم آورم
و علی رؤس الاشهاد و جاهای شراب نوشند و وقتی که حکیم دانشمند عقل خود را حاکم کند و داری خواهد و دینان

شراعی راست بیند و هر را از دست ببرد هم او گفته
قَلَمْنَا لَنَا صَانِعٌ مَتَدِينٌ قَلَمْنَا صَدَقَمٌ كَذَانُ قَوْلُ

ابوالعلاء معری

۳۶۹

مَشَّمْ زَعَمْنَمْ بِلَا ذَمَانٍ وَلَا مَكْنَانٍ لَا أَفْقُولُوا
هَذَا كَلَامٌ لَهُ خِفَاءٌ مَعْنَاهُ لَيْسَتْ لَنَا عُقُولٌ

یعنی گویند که ارمغانی ندیم باشد که نیم کوبین سخن عین صواب است و ما را نیز در این عقیدت مشارکت است پس بنده
که از زمان و مکان نترسد و تر است خوشتر که بگویند این سخن در پرده حجاب چنان محجوبست که عقل را بکشف آن حجاب
دست رس نباشد نوید این قول آنکه یا قوت گوید که در مذہب اسلام قدمی ستواند داشت و شربش با اعتقاد است
بر اہم آورده بود که گوشت حیوانات تناول نمیکرد و بر جسد و عقل معتقد بود در چل و خیال زدن گمانی نمود حیوانی
بوجود چنانکه این معنی از اشعار علی بن ابی طالب که در مرثیہش گفته و در محل خود ذکر میشود و کشوف کرد و کسی بد و گفت
چونست گوشت حیوانات نخوری گفت مرا بر احوال ایشان وقت آید که پیچ چکونی در سبایح زیرا که غذای ایشان
بر لحوم حیوانات نباشد اگر کوئی ایشان را فاعلی است و بر حسب اشاره و اجازه خالق بعضی ماکول بعضی مشرب
چنانا تو خود و آنها از خالق و صانع هر یکان تر نباشی و اگر طبایع را منور شدانی و کوئی آن طهر جوئی بر حسب اعتقاد
طبیعت است پس طبیعی که بر حسب عقیده تو نور مشعرات است و در صناعت آنها اینهمه حکمت بکار برده
البته در این گونه احکام از تو حاذق و داناتر است و نیز معاخذین دعوی آنکه فاضل ابویوسف عبدالسلام مردی
گفته روزی ابوالعلاء بمن گفت ای فاضل هرگز اید یا بگویند مردم کفتم در غیر مذہب یا چنان است که کوئی نگاه و بخش
متفرشد و گفت در میان مردمان جز تو را کسی ترسم و نیز آورده اند که روزی فاضل بروی در آمد از سخنان ترشت
و طعنهای مردم با او در میان آورد ابوالعلاء بر آشفست و گفت مرا چه ربط با مردمان و مردمانی بکار است من اگدا و ادا
بجای ایشان نیای ایشان را فاضل گفت و نیز آفرت ایشان را ابوالعلاء گفت ای فاضل تو ترشت ایشان را و اینکلام مکرر میگوید و پیش خضی الدین حکایت شد
که در حق ابوالعلاء میگفت در وین صیغف اعتقاد ثابت و جاریم و رای تا م و راسخ مذہب است صلاح الدین صغنی کو
چون در آراء مختلفه و اقوال متفرقه مردم را در باره او نظردقت بگیری همانا رای صواب و قول حق با کسانی است که از
در وین صیغف با شک و ریب دانسته اند چه تناقض در کلام او بیار است
چنانکه گفته

خَلِقَ النَّاسَ لِلْبِقَاءِ فَهَلْكَ أُمَّةٌ يَحْيِيُونَهُمْ لِلْفَسَادِ
إِنَّمَا يَنْقُلُونَ مِنْ بَارِئِ أَعْمَالِ إِلَى دَارِ شِقْوَةٍ أَوْ نَشَادِ

یعنی مردم برای هستی جاودانی خلق شده اند که و بی که پس دارند مردمان را فانی خواهد بود و هر آینه از طریق
عقل ستیقم و در افاده اند پیوسته از عالمی به عالمی اشتغال جویند چنانکه هرگاه از این عالم رخت بربندند به عالمی
که سردای جاودانی و دار جزاست بار کشند و با آنکه خود آن دو بیت را سروده این دو شعر را که سراپا
با آنها مناقضت دارند نیز گفته

صَحَّكَادَكَانَ الْحَقَّكَ مَعْنَاهُ وَتَوَلَّىكَانَ الْبَسِطَةَ أَنْ يَكُونُوا

ابوالحسن الاعرجی

۳۲۲

تَحْلَسْنَا لِلْإِيَّامِ حَتَّى كَانَتْهَا زِيَّاعٌ وَلَكِنْ لَا يَبْنِيَانَا كُنَّا بِلَا

یعنی خندیدیم و نهند ما از روی سفاقت بود و چسب کمان خند غریباید بر حال خود گیر گشتند زیرا که روزگار ابرار و
وجود را در هم شکند بدامشابه که گویا شیش با ششم که گفته شده باشد لیکن شیش میرت اولی خود کند و ما را صورت
اولی حاصل نکرد و گویند وقتی بیکبار نفس رفت و در آنجا خراشی از کتب موقوفه بود یکچند بطلالت آنها اشتغال حبس
و از علوم خطی و انفریافت و از آنجا باز فیه که کرد و در آنجا راهی بود که با قایل فطاسف اطلاق کامل داشت نزد
استفادت کرد و از آنرو ویرا در عقاید تر لرزل و ترددی پدید گشت و اشعار شست آریز میرد و چنانکه ذکر کردیم
سلفی گفته مرا کمان آن است که در اوائل حال فساد عقیدت داشته بعد از آن توقیقات الهیه شامل حالش کرد
سعادت توبه و اناب فایز شد امارات و علما میگه بر صدق دعوی دلالت کند و کمان را بجهانم بقیق آورد
روایا میست که اصحاب سیر در این باب آورده اند چنانچه خطیب حاکم از قاضی ابوالفتح حکایت کند زمانی که
ایمراة با تقضای حب وطن در مرقه افتاد است داشت من از پی تحصیل علوم و تکمیل سنون انرا هم خدمتش را
اختیار کردم و همسوار و محض نیل مقصود با وی مخالفت داشتم وقتی در ک خدمتش را بخدمت کردم و در سرای
او درآمد در حالتی که او مرا میدید من میشنیدم کاین شعر را بتفصیح و تباهل بر زبان
که خود در غاده کعب و عَسْرَتَا مَعَهَا الْعَجُوزُ
احْزَمَا الْوَالِدَانِ جُنُونا وَالْفِرْحَانُ حَادِرُونِ
يَجُوزَانِ مَبْطِئِي الْمَنَاسِيَا وَالْخُلْدَانِي الدَّهْرُ لَا يَجُوزُ

پس چه بسیار دختر و شیرازه نرستان یسین بدینگونه عجز و دنیا و را آنجا که سپرد و او در شش چندان زندگانی نمود
که بر وفات شد پدر و او در شش از هم گناهه ایام همواره او را در عز و است خود کجیان بودند و اینک
شکستنی لحد و حصن حصین شده است قلم تقدیر بر لوح فضا چنین نگاشته است که هر نفس شربت مرگ
چشمه اکلچله روزی در این سبزه ای نمانی ویر ترزیت کند عاقبت از مرگ گریزی ندارد و چنانکه در این عالم
جاودان نماند قاضی گوید بعد از آن از سوز دل چنان آهی بر کشید که مرا بر حال وی رقت آمد و این آیه را
قافیه کرد

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْجُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ
وَمَا تُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ وَذَلِكَ يَوْمٌ لَا يَأْتِيهِ لَاتُكَلِّمُ فَفَسَّرَ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَهَنَّهُمْ سَعْيُهُمْ وَمَعْبَدُهُمْ
پدرستی که در این که یاد کردیم از نزول عذاب بر امتان گذشته بر آینه عبرتی است مرگنی را بر سر سدا از عذاب
آفری یعنی که تأمل کند در آن عالم شود با آنکه آنچه با امتان گذشته رسیده نمونه آن چیزی است که حق تعالی
برای مجرمان مهیا ساخته در آخرت از آن سرخرو شوند و در عمل صالح کوشند روز قیامت روزی است
که جمیع کرده شده از برای آن مردمان یعنی بر غلاتی و در وی جمع گشته و آن روزی است که حاضر گردیده

ابوالجلاء معنی

۳۷۳

در وی ال آسمان وزمین و باز پس نیندادم آنروز را که برای گذشتن بدتی شمرده شده و مقرر و تعیین مینماید
تا آن مدت که ملک با مقتضای آن است منتهی نشود قیامت قائم گردد و روزیکه باید جزا آنروز سخن نگویید
ایچکس که اورا نفع رساند از جواب یا شفاعت که به ستوری خدای و این موقعی خاص باشد که در او
اجازت سخن کردن نباشد پس از ازل موقع بخت باشد که بمقتضای وعید در دوزخ جای او بود
و ایشان اهل کفر و طغیان باشند و تقبی سبب بخت که موجب وعده بهشت ناوای او بود و آنها مؤمنان
باشند و اهل فضل و صلاح انکار و کفر و اولاد آغاز کرده و صیغه بر کشید و خود بر زمین افکند از هوش بر رفت
بعد از چند لحظه سر از خاک برداشت و غبار از صورت بردود و گفت **سُبْحَانَ مَنْ لَكَ الْفَيْدُ**
مِنْ هَذَا كَلَامُهُ من رقی در حالت اوسیر می نمودم آنکاه بروی سلام کردم بعد از دو سلام گفت پدر تو
این خانه در آمده که تم انیکت بخدمت رسیدم ای سید و مولای من از جنیت آثار غیظ و خشم ظاهر است
گفت آیتی چند از سخنان پروردگار تلاوت نمودم بر من زیاده اثر کرد از آنزودی عالم و در کون شد
قاضی گوید پس از مشاهد آن حالت بر من روشن گشت که عقیدتی درست و طریق پسندیده دارد
و چنان در اعتقاد و دین خود ثابت و جازم است که سلامت است و ریب در او راه نیافته شیخ کمال الیه
در باره او علوی تمام داشته و گفته جوهره بانشاء الی الوجود و ذهاب منی همانا دیتی بود که از
صدف وجود برآید و در بحر عدم نهان شد ابن العزیم را که آبی است رفع التجری علی المعری نام نهاد
در آنها آورده است که ابو العلاما اعتقادی صحیح و درست بود و از شواذب سنگ در یب منزه و منزه بود
و هر شر که بفساد و طغیش آورده اند محض تمهت و تمهت محض است از باب حد از راه غبار و لجن
از خود اشعاری یافته بوی سبب داده اند چنانچه این شر که با اتفاق از تانچ طبع است بر این سبب است
و بر این قاطع است گوید

حَاوِلَا هَوَانِي قَوْمٌ فَتَا وَاجْتَنَبُوا الْبَاهُوَانِي
وَقَوْلُهُ بِمَقَالَتِهِمْ فَغَيْرَ ابْنَةِ اخْوَانِي
لَوْ اسْتَطَاعُوا الشَّوَابِي الْمَرْجُ وَالشَّهَقُ يَكْوَانِي

ماتل معنی آنکه گروهی در پی انید و امانت من افتاده پس ایشان را بر نشدم جز آنکه بخواری من که بستند
از عقاید باطله و مقالات ناسده و خود بر من تمهت نهادند و صفای یاران موافق را که بدورت نفاق
آورده کردند با تکل و در هر جا دست رس داشتند در امانت و امانت پانها و اگر ایشان را بر بهمان
راهی بود هر آینه میرنج و کیوان از من سعایت میکردند و اشعار که بر حسن طویت او اشعار بسیار است

چنانچه خود گوید

لَا أَطْلُبُ الْأَذْنَاقَ وَالْمَوَاجِيزَ إِلَّا لِيُطْبِقَ الْقَوَاعِلُ أَنْ ذَلِكِ حَقٌّ

ابوالعلاء معری

۳۷۴

یعنی مرا چنانچه در هر یک مختل رزق باشم با آنکه خواجه روزی عبد را میرساند و من یقین میدانم که خدای
 در بیان هر چه عطا کند زیاده از استحقاق من بوده و هم در کتب معتبره کلماتی بنظر رسیده که بوجهی شرب
 دلالت کند چنانچه مجلسی علیه الرحمه در کتاب بیماری را لا نور از ابو یوسف قزوینی حکایت کند که روزی ابو
 بیان آورد که شمرای سزدین را در ماتم فاس آل عبا علیه السلام مراشی شورانخیزی گفت آیا تو هم در شربت

آنحضرت شری سروده باشی کفم بی این چند شعر که در نظر داشتیم خواندم

وَأَسْأَلُ مِنْ رَبِّكَ مُحَمَّدًا وَوَصِيهَهُ لِلْبُكَيْنِ عَلَى قَسَاوِ يُرْفَعُ

وَالْمُسْلِمُونَ عَنْظَرُ وَبِمَنْعٍ لَا جَانَحَ مِنْهُمْ وَلَا مَوْجِعَ

أَيْضًا أَجْنَانًا وَكُنْتَ لَهَا كَرِي وَأَنْتَ عَيْنًا لَمْ تَكُنْ بَابُ فَجِعَ

كَجَلَّتْ عَنْظَرُكَ الْيَوْمَ عَمَائِي وَأَصَمَّ نَعْبُكَ كُلَّ أَذْنٍ لَسَمِعَ

عَادَ وَصْنُهُ الْأَلْمَنُكَ لَهَا لَكَ وَصْنُكَ وَخَطُ فَرْجِكَ وَجَعِ

قابل معنی آنکه سر مقدس علیش قبول عذرا و فرزند سید الاوصیاء را بر نیزه بلند کردند و کسانیکه برخود نام مسلمانی
 نهاده اند آن سر مقدس را می پسند و نادرش میشوند و هیچکس را در ماتم ایشان جبرج و فرعی نیست و
 که در پناه حمایت تو همواره در خواب ناز بودند با خواب الفت نیگیرند و چشمهایک از سطوت وحشت
 با خواب آشنایند و اینک خواب ستراحت رفته اند هر چشم که بر آن سر مقدس افتاد کوری را کامل بگرد
 و هر کوش که آن افسانه را شنید ناشو اگر دید چون ابو العلاء آن اشعار را استماع نمود گفت مرا نیز
 در ماتم آن حضرت اشعاری است این شعر را بروی بخوان

مَسْحَ التَّوَلُّوْا جَنِيْنَهُ فَلَمْ يَرَوْا نُوْمَهُ ابوالوفاء من علیا فرشی جلدی جلدی

یعنی آنهم تا ندیدی و در خشنودی که در چنین مبارکش مشاهدت کنی از آن است که دست مبارک نبویست
 بر آن چنین مبارک کمر سوده شده پیر و با درش و قبیل قریش قدم بجائی نهاده اند که بالاتر از آن
 تصور نشود و چه امیدش از هر جوی برتر و بالاتر است گویند ابو العلاء با حصول امانی و آمال
 سم قناعت پیشه کرد و طریق ز پیش گرفت و امن بهت از آن و بالاتر دید که از خطام و نیوی
 غباری بر آن نشیند و غلطی را از آن بالاتر دانسته که باین ز خارف پست ناخیر علامه کبیر
 از انواع ماکولات بعد از آنکه نمودی و از طبوسات و فروش پشینه و از اقصای حقی و از طبوسات
 و فواکه باخیر قناعت داشتی گویند وقتی مستضر علوی صاحب مصر آنچه از ذخایر و نفایح اموال
 مخصوصه خود در بیت المال داشت با و بدل کرد و اصلا قبول نمود با آنکه زانیکه در معمر بود در پیش
 و چون سه روز از ابتداء ای مرض بگذشت شدت تب و حده مرض ترانید گرفت و پیوسته در بی
 از خویش و ندان و نبی اغلام و یاران بر بالینش حاضر بودند در روز سیم با ایشان گفت اینک

أَبُو الْعَلَاءِ مَبْرُورٌ

۳۷۵

داد و قلم حاضر سازید مطالبی چند میگویم رقم کنید ایجا بسنوله حاضر کردند پس لب سخن گشود و بعضی مبرافات و مبرافات بر زبان راند ابو محمد عبدالله توحی گفت این ترنات بر اخطا عقل و اخطال حواس احوالت کند چنان دانم که این دم و این ساعت ابله موعود در رسد مرغ خوشم فرو بندد و بال بکشد یا نه انگاه برای خستگان و دیارانش را تعزیت گفت و نصیحت داده از مجلس برفت فردا که روز چهارم مرض و دوم بیمار یاسیز دهم ربیع الاول سال چهار صد و چهل و نه هجری بود در عهد خلافت القائم بامر الله عباسی وفات یافت و در فضا نیکو با منازل خوشیا و نداشتش قرب جوار داشت بخاک رفت و حسب الوصیه این میت بر قبرش ثبت نمودند

هَذَا جَنَاحُ أَبِي عَلِيٍّ وَمَا جَنَيْتَ عَلَى الْجَدِّ

یعنی وجود من خود جنایتی بود از پدرم بر من و مرا جنایتی بر کسی نباشد و این کلام منی بر اعتقاد حکما است چه ایشانرا عقیدت آن است که ایجاد و ولد و احسراج او باین عالم جنایتی است بر او زیرا که او را در مرض آفات و حوادث در آورده و نیز دلالت کند که او را اولاد و اعقاب نبوده سلفی گوید از ابرو المکارم که مردی ثقه بود شنیدم میگفت صد هشتاد و شاعر بر مرزا ابو العلاء کرده اند در کیفیت و نسبت ختم فخر آن برای او هدیه فرستادند ابو ذکر یا گوید هشتاد و چهار شاعر او را مرثیه گفتند از جمله ایشان علی بن همام است که او را بقصیده مرثیه گفته این چند شعر را از آن ایراد کردیم

ان كنت لمرق الدماء زخا فلفدا هذا اليوم من عيني
سبرك ذكرك في البلاد كذا مسك بضع منيه متعاً الوفا
وادي الحجج اذا اراد وليه ذكرك اخراج فدينه من الحرا

یعنی هر چند در حیات خود محض زخم و تقوی باعث ریختن خونی نشدی ولی در مات خویش مایه خونریزی گشتی و در عوض استگ از چشمتی من خونها جاری نمودی جمیع اقطار زمین را از نشر محامد و ذکر می حسن خود مطهر ساختی گوید که تو در دلمی شک بوده است هر کس گوید با منش خوشبو کرد و در کس شود که شش عطر آیز شود از انیز دی هرگاه حاجیان و مهران خواهند از تو نامی برند بخت فدی حاضر کنند سپهر که تو بر زبان رسانند چه استعمال عطریات بر مهران حسام است و چون تقصیر کنند فدی واجب است بطنی گوید در سال شصت و پنج هجری نزد قبر او شدم و ری داشت و اهل شدم و دیدم قبر را خاک و خاک و خاک زد و گفته و منطس شده ابو العلاء را مصغفات بسیار است که نیکو کتب مصنفه او را فهرستی است که خواند املا کرده و در آن صورت فهرست نوشته است مرا صدیقی بود که ابو محسن نام داشت بمجا آنکه از من شنیدستند عمری نوشتن مؤلفات من بگذرانیدند خدایش جزای حسیرو

ابن ابی لیلی قاضی

۳۲۶

اسامی کتب از این قرار است

کتاب المعروف بالغفرل کتاب فی القوافی کتاب الایک والحقون فی المواقف کتاب تفسیر الفروع والربیع
کتاب سیف السیف کتاب نشر شاد بهر کتاب دعای عزرائیل کتاب تفسیر سائر الفرائد
تالیس فی مسنون شکی کتاب تفسیر اشلیو کتاب مجد الامصار کتاب بیج المحرفه مواظب الامر
کتاب یرف بزوم الایزیم کتاب کروی صیب فی غریب شرابی تمام کتاب غیث الولید فیما یقبل شکر لیس
کتاب یرف بالرباس المعطی کتاب یرف بالنظر الظاهری کتاب مقترع الفقی کتاب خطب انجیل یکلم فی علی الشیخ
کتاب خطبه الفیض کتاب الازوم تفسیر کتاب لزوم الایزیم کتاب شرح فیہ ماجا فی الذین قبل فی المرب
کتاب حاسه الراح فی ذم المخر خاصه کتاب مواظب است کتاب نقه الواظف سقظه الزند فصوله استسط
تفسیر سقظه الزند کتاب الصاعل و الشاح یکلم فی علی لسان الفرس و النبل کتاب لسان الصاعل و الشاح
تفسیر کتاب سابق کتاب التایف علی سنی کلید و دونه کتاب سائر التایف تفسیر کتاب السابق رساله
علی لسان ملک الموت کتاب علی جف فضايل علی علیه السلام کتاب شرح سیبویه کتاب انجیل یصل بحاجه
الزجاجی کتاب فی التخیل یصل ابی علی الفارسی کتاب دیوان الرسائل رسائل الملیک رساله هندی
رساله الفزان رساله الفرض کتاب خادم الرسائل فیما یصله اخذ الرسائل کتاب فی الخطای
یرف بحاجه استغفره استغفری کتاب اطلاع الیزیدی فی تفسیر شولسنی که از برای عزالدوله

کتاب سجنه احمد فی شرح دیوان الشی

ابن ابی محمد بن عبد الرحمن ابی لیلی الاضار الکونی

از مردم کوفه و از اجل فتهاد وجه قضاء عراق است پدرش عبد الرحمن در عداد تابعین صحابه سعد و بود از امیرالمؤمنین
علی بن ابیطالب و عثمان بن عفان و ابی ایوب انصاری اخذ احادیث و روایات نموده و قدش ابریل
در سکت اصحاب پیغمبر منظم است قاضی ابن عفان گوید که ابریلی در وقت جهل رایت با سعادت علی بن
ابطالب را حاصل بوده در آنجک بغیر شهادت فاکر گشت مع اسلمه ابن ابی لیلی در سال بمقاد و چا
مجرى در کوفه متولد گشت احکام شرعی و سنن نبویه را از شیعی پیا موخت و در عداد اعلام عصر خویش
معدود آمد سنیان ثوری نزد وی تمت نموده و اخذ و آیتان ذکر ثوری گفت علما ابن ابی لیلی و ابن شریک
از احمد بن یونس روایت کردند که گفت ابن ابی لیلی انقدر مردم در کوفه بود و ابن ابی لیلی خود گوید وقتی بر خطا و بن
ابی رباح که از محول علماء سنت و جماعت است در آمدیم وی از مسائل شرعی قسمی از من سوال کرد
گرفت بعضی از حاضران آن معنی زیاده شکفت آمد عطا چون از حالت ایشان اطلاع یافت ردیه
به ایشان داشته گفت عجب مدید که و میرا بقت علم از من بر تو است بهر حال وی در سال یکصد و پانز
که چهل سال از عمرش گذشته بود برو کار خلافت بنی امیه در کوفه بر محیط حکومت و مسند قضاوت شمر

ابن ابی نلی قاضی

۳۲۲

پس در تمام ایام برای هیچ کس مفیل و غیره قضا نمی نمود و برای خود مکرر می نمودی و بعد عمر حویس
 چون حضرت شریف بآل او شتی و قتی بخار و حشت و کرد که در دست در میان وی و او ضیفه بیا خواست
 و بر خاطر هر یک از وجود اندیکر زنک طالت پدید آمد از آن روی هر دو با هم طریق خلاف می پیوندید چنانکه
 چنانکه قاضی آن چنان حکایت آورده که روزی ابن ابی نلی و نمکه قضا بر خواسته راه خانه خویش گرفت در
 بین راه شنید که زنی مردی را می طلب داشته گفت یا ابن ابی نلی این یعنی می سپرد و زن کار قاضی بخششید
 آن کلام در غضب شد و بجانب نمکه خود نمود و با حضار آن زن مسلمان داد چون آن زن حاضر نمود
 حکم کرد تا همچنان استاده و دو خدمت بر وی زدند و او خنجر را چون از آن واقع خبر افتاد گفت
 اخطاء القاضی فی هذه الواقعة فمشیه استیاء فی رجوعه الی محله بعد قیام
 منه و لا یستغی له ان یرجع بعد ان قام منه فی الحال و فی ضربه الحکم فی المسجد
 و قد نهی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عن اقامه الحد و فی المساحد و قصر
 المروة قائمه و انما تضرب النساء قاعدات کالشیات و فی ضربه ایامها حدین
 و انما یجب علی القاذف اذا قذف جماعة بکلمة واحدة حد واحد و لو وجب ایضا حدان لایوالی بینهما بل یضرب اولیهم حتی یموت
 المرأی ضرب الاول و فی اقامه الحد علیها بغیر طالب
 مائل ترجمت آنکه در این یک و قد قاضی را شش نظام حاصل آمد و سخت و عود او بدوی نمکه خویش بعد از آنکه از آن
 پا خواسته بود و او را آن طور مسجد حضرت رسول نبی فرمود از آن آقا سرحد و در مساجد سیرم در آقا سرحد
 بر حال قیام با آنکه زنان را باید نیشاند و کبکی برایشان پوشند پس حد و الهی جاری نمایند چهارم اسبای و دو
 برای قدنی زیرا که اگر کسی عتی را بیک کلمه قذف نماید جز یک حد بر او دارد و بخرد و پنجم آنکه اگر چه بالغ و مستحق
 دو حد باشد باز نیست که بیکار آن دو حد را جاری سازند بلکه باید اول یک حد بر او واقع ساخته او را در
 نمایند چند آنکه اگر ضرب اول بر شود پس از آن حد دیگر جاری نمایند ششم در آنکه بدون طلبی آقا سرحد کرده
 چون تمام است اینکلمات بمع ابن ابی نلی رسید و بسیار در غضب شد و نیزه و الی کوفه شافت گفت جوانی در این
 مردف با بی ضیفه در اسبای احکام با من طریق معارضت میباید و بخلاف حکم من نسوی میدید و بر من تشیع می داد
 و بر این خطا نسبت میکند از امیر خواسته شد که ویر و در سر من فواجع در آورد تا آنکه بیکو حرکت میزد و انوال سفید
 دست بدارد پس و الی کس بجانب او ضیفه فرستاد و او را از ذکر قادی و پان احکام منع نمود و او را
 بعد از آن از قادی لب بر بست بدانشای که وقتی وی با زن و سپه و دخترش نشسته بودند دخترش را وی
 من امر و زورده بود و اوام و از میان دندانهایم خونی پرون آمد و پس من سبی آب و دهن پرون کشتم
 تا آنکه دیگر اثر خونی بر آن ظاهر نبود و آب دهنم بحالت اول خود نمود حال اگر آب دهن منس و بر من

ابن ابی لیلی قاضی

۲۷۸

ایضا فرموده باشم یا نیز پرسیدند گفت ای دختر که من میرزا از زبان قاضی منع نموده تو این مثل را برادر است حد سؤال نما
 علمای سنت و جماعت اینجکیت را از جمله سابق ابو حنیفه معدود داشته اند الفرض طبری در کتاب احتجاج از روایت
 ابی انجلیب روایت نموده که گفت وقتی با تفاق این ابی لیلی داد و مدینه طیبه شده و با یکدیگر مسجد رسول الله صلی الله علیه و آله
 را دیدیم و در گوشه ششم نگاه خورشید جمال حضرت امام جعفر صادق علیه السلام در مسجد طالع گشت ما برای تعظیم آنحضرت
 پیاده ایستیم سخت روی مبارک با من داشت و از حال من و حال مردم پرسید پس فرمود انبر و کبک گفت من ابی لیلی
 قاضی سلیمان پس آنحضرت روی با من داشت فرمود آیا تو مال یکی گیری و دیگری دهی و زنان را از شوهران
 به اسارتی و از کسی اندیشه نداری این ابی لیلی گفت آری حضرت فرمود پیچ خیز در میان مردم حکم نمائی گفت
 به اینچه از پیغمبر رسیده است و از ابی بکر و عمر روایت شده گفت آری شنیدم که رسول الله فرمود اَقْضَاكَ عَلَى بَعْدِكَ
 یعنی بعد از من بر علم قضا و دانش زادری علی از هر کس دانا تر است گفت علی مسرود پس چگونه
 حکم نمائی در میان مردم بغیر حکم علی و حال آنکه حدیث رسول شنیده باشی ابو انجلیب که به از شدت انفال و فرط
 خجلت روی این ابی لیلی زده شد گفت رفیق در دینی دیگر برای خود پیدا نمائی که من پس پیچ و با تو صحبت کنم
 و تمام من با من فرس حتی سب و نقل کرده که بحضرت صادق خبر دادند که عماره دوشی در نزد ابن ابی لیلی قاضی کرده اند
 شهادت که قاضی شهادت وی قبول نمود و گفت قُمْ يَا عَمْرُو فَتَدْعُ عَرَفَاكَ لَا تَقْبَلْ شَهَادَاتِكَ لَا تَكُنْ ذَا فَضْلٍ
 یعنی برخیز ای عمار که شهادت تو در نزد ما مقبول نیست چه تو را فاضلی باشی و ما خود ترا می شناسیم عمار با خاطری اشتبا
 و کمال اندوه و ناله از جای خویش برخاست بر حالتی که از شدت غضب و کهای کردنش پر شده بود این ابی لیلی
 گفت یا شیخ قوم روی باشی از اهل علم و حدیث هرگاه از شنیدن لفظ را فاضلی نکند داری پس از طریق و مذاهب آنجا
 باز کرد و از ایشان پزیری جوی و در سبکست برادران دینی را منظم و کرم باش عمار گفت یا ابا اسجد اسو کند که که پس
 نه از آن است که تو کان کرده بلکه برای تو و برای خود می گیریم آقا برای خود از آنکه تو را بر تبه شریفه نسبت نمودی که من
 قابلیت انساب از تبه خویش کان ندارم چه لافیه جماعتی باشند که از کرم و امانت و نبیات کناره کشند و او را
 خداوندی بجای آورده چنانکه صادق آل محمد را خبر داد اول مرد می که بین نام موسوم گشتند سحره بودند که چون این
 در میان موسی از عصاره شهادت کردند از پیروی فرعون کناره نموده امر او باز کردند و بر نبوت موسی
 اذعان نمودند و تابع وی شدند و آنچه را موسی آورده بود تسلیم و تصدیق کردند فرعون ایشان را از آرزوی
 رافض خواند که مندهان وی ترک نمودند و پیرویش از دست بکشد آهسته و من بسی هم آن کم که از فرمان فرعون
 سر توده باشم و لایق مقام رفیع نیایم خدای سبحان بر من غیرم واقف و بر عقیده تم عالم است مرا با فاین درج
 کبری مورد عتاب فرموده گوید يَا عَمْرُو اَكُنْتُ ذَا فَضْلٍ لَا اَبْطُلُ غَايِلًا لِلطَّافِثَاتِ كَمَا
 قَالَ لَكَ وراجحی نباشد و آنرا که من بر تو برای دروغی است که من نسبت نمودی و بمقامی
 لایق آن نیستم اسناد کردی و من از فرط شفقتی که نسبت تو داشتم از هم سو اخذت این جهان عظیم بر تو گریانم

ابن ابی لیلیٰ قاضی

۳۷۱

از ابو جعفر کاشی روایت کند که گفت وقتی فیض حضور حضرت صادق علیه السلام ادراک نمودم فرمود یا ابابکمش آیا محمد بن مسلم تقی قصیر و جعفر ابن ابی لیلی ادای شهادت نمود و او شهادت محمد بن سنان تسبیح و در نموده کسم بی این سوال پس فرمود ای ابابکمش چون بیجا بگویم باز کردی و نیز ابی لیلی در ای و با او بجوی که سه شهادت از تو سوال میم جواب هر یک باز کردی شرط آنکه بیاس سخن زانی و با قوال اصحاب خویش سنگ تخریقی پس که اول آنکه اگر مردی در روز اول از نماز خود سنگ نهد بکلیش چیست و بگوید اگر جا برسد بن کسی بیجاست یا لایه چگونه از پا پاک کند و هر کجا در زمین می جرد و بگوید در آن هفت سنگ از وی ساقط گشت چه کند چون وی از جواب بگفتن عاجز آید آنجا بجوی که جعفر بن محمد گفت که با تو بگویم آیا چه باعث شد و تو بر آن چه داشت که رد کنی شهادت کسی را که احکام الهیه را از تو شناسا تر و سنن بنویسد از تو داننا تر است ابابکمش گوید چون رضعت انصراف یافتم و در کوفه باز گشودم قبل از آنکه بخانه خویش در آیم راه خانه ابن ابی لیلی گشتم و فرمودی در آیدم گفتم اینک سه شهادت از تو سوال میم و با تو شرط کنم که در هیچ یک از آنها بیقاس سخن نگیی و هم جواب آنها یکی از اصحاب خود ستند نداری گفت قبول دارم مسائل خویش بیان کن سخت مسئله اولی از وی سوال کردم فحی سر بریز افکند پس سر بر آورد گفت در این مسئله خبری بخاطر دارم سپس از دو مسئله دیگر سوال نمودم از جواب عاجز ماند بعد از آن پیغام حضرت بگزاردم گفت یا ابابکمش آیا کیست آنکس که من شهادت او در نمودم گفتم محمد بن مسلم تقی قصیر گفت ترا سجده سو کند که آیا جعفر بن محمد با تو چنین گفته گفتم آری بخدا آنحضرت بن فرمود که با تو چنین بگویم پس کس بیجا بن محمد بن مسلم فرستاده او را بنزد خویش بخواند و آن شهادت از وی اصفانموده پذیرفت پس ایشانرا با یکدیگر باب مراد و مفتوح گشت فقه الاسلام محمد بن یعقوب کلینی بطریق خود از ابن ابی لیلی روایت کرده که مردیکه با وی طریق خصوصیت مییود وقتی بروی درآمد و گفت شخصی این جا ریه را من نفوذت چون عورت وی کشوف نمودم و بر اطراف فرج وی بخورستم در حوالی زمار او موی نیافتم و گفتم آن است که هرگز موی از آن موضع نرسیده باشد ابن ابی لیلی گفت مردم جلهای می کنند تا آنموضع از موی پاک سازند زیاده نجب دارم از اینکه آن مطبوع ترا کرده آمد آنزد گفت ایما العاضی اگر آن عیب است با من بجوی ابی لیلی از جای خویش پا خواست و گفت تو در اینجا باش تا من برگردم و جواب مسئلت تو باز گویم چه آنیک آثار در وی از شکم خود احساس میکنم پس داخل خانه خودش و از در و دیگر پر درن رفته راه خانه محمد بن مسلم پیش گرفت و بنزد وی درآمد گفت در سنگ کنیزی بزرگوارش سوی زنه باشد هیچ روایتی از مولای خود جعفر بن محمد نداری محمد بن مسلم گفت من در این سلسله مخصوص بعضی و حکمی ندانم و بیله جعفر بن محمد صادق از آباء کرام خویش و ایشان از پیغمبر روایت نموده اند آنحضرت فرموده آنچه از اهل منزلت زیاده و ناقص باشد آن عیب است ابن ابی لیلی گفت همینقدر مرا کفایت کرد پس منزل خود را نمود حکم آن مسئله را بن مراد پان نمود شیخ صدوق علیه الرحمه در کتاب من لایحضره الفقیه روایت کند

ابو منصور بخاری

۳۸۰

وَمَنْ ابْنُ لَيْلٍ اِنْ خُفَّتْ سَادِقٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِسَيِّدَةِ اُمِّيٍّ فَخَالَطَ بَيْنَهُمَا خَلْقُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بَيْنِي اَيُّهَا كَدَامِي كَدَامِي
 اَزْخَلَنِي خُذَا اَرْغَمَ شَرِيحَ تَرَاثِ حَضْرَتِ اَوَّلُ الدُّنْيَا بَيْنِي بِسَرِيٍّ كَسَبَنَ جَوَانِي رَسِيدَهُ بَاشَدَ بِسَرِ ابْنِ لَيْلٍ كُفَّتْ
 بِشَيْءٍ اَمْرًا خَلَقَ اللَّهُ بَيْنِي كَدَامِي كَدَامِي خُذَا اَرْغَمَ تَرَاثِ حَضْرَتِ فَرَسُودَ ثَقْلَهُ بَيْنِي خُذَا اَرْغَمَ
 هَمَانِ بِسَرِ ابْنِ لَيْلٍ كُفَّتْ شَهَادَتِ نِيدِ هَمَّ كَشَا جَهْتَايْ خُذَا اَيْدِ بَرَقَتْ اَوْ نَوَادِرُ اَخْبَارِ وَطَرَاغِفِ اَثَارِ دَسِي
 بِيَارِ بُوْدُ وَاَزْ اَتَجَدُّ ابْنِ اُمِّيٍّ كُوَيْدِ دَرِكِي اَزْ اَخْبَارِ بَا مَرُودِي شَامِي بِسَرِ بُوْدُ دَرِكِي اَزْ سَا زَلِ دِيدِمُ اَنْ تَا
 حَجَرِ اَنَارِي اَزْ كَسِي بِحَرَفِ سِيسْ اَزْ لُحُوْ اَنَارِ بِرُودِي شَيْءٍ خَجِدَ كَعْتَمُ اِيْمَرُ دَا اِيْنِ چَا اَنْصَافِ اَسْتِ كَهْ بَغْفِ اَزْ كِي
 مَالِ بَتَا نِي وِدْ بِكِرِي بِكَمَالِ سِلْ بِخِشِي كُفَّتْ كَرَامِي اَيْتِ اَزْ قُرْآنِ قُرْآنِ شُدُودِ كَهْ مَن جَا اِيْ اَلْحَنَّةِ فَكَلَهُ
 عَشْرًا اَمَّا اَلْهَادِ مَن جَا اِيْ اَلْحَنَّةِ فَلَا يَجْبُرِي اَلْاَيْشَلَهَا بَيْنِي اَكْرُ كَسِي بِكِنِ حَسَنَ بِاَرْدُودِ بِرَا
 جَزَا يَدِ وَاَكْرُ اَيْتَانِ كَنَاهِي كَنَدِ جَزَيْلِ اَنْ جَزَا وَا وَهْ شُدُودِ اَيْتَانِ بِصِرْحِ اِيْنِ كُوَيْدِ كَنَاهِي مُنُودِ اَمْ مَرَا دَرِ مَقَالِ
 كَنَاهِي دَحْسَنَ بَاشَدِ كِي حَسَنَ بِعَابِ اَنَارِ دَا وِدْ نَزْجَهْ وِدْ كِرِ بِرَايِ غُورِشِ ذَخِرَهْ نَا مِمْ حَمْدِثِ نِيَا بُرِي
 دَرِ ذَوِلِ تَرْجَبِ وِي كُوَيْدِ اَسْجَهْ اَزْ فَا وِي اَخْبَارِ وَتَمْنَعِ كَتَبِ بُو صَوْنِ اَنْجَا مِيْدِ اَنْ اَسْتِ كَهْ وِي اَزْ سَلْسَلَهْ
 سَلَسَتْ وَجَاهَتِ وَاَزْ اَلِ رَايِ وَقِيَا سِيسْ بِبَا رُوْدُ وِلْمِي سِيْنَهْ اَشْ اَزْ حَمْتِ اَلِ اَلْبَيْتِ خَالِي بَنُودِ
 اَزْ اَبْنِ اُمِّيٍّ عَمِيْرُ قَتْلِ اَسْتِ كَهْ سِيْكَفَتِ اَبْنِ اُمِّيٍّ لَيْلِي بِحَلِيَهْ حَقْدِ وَا مَامَتِ اَدَا سَتَهْ بُوْدُ وِلْمِي مَبْدُثِ كَمْ حَافِظِ
 اَلْفَرْضِ لَعْدِ اَنْ كَدَامِي رَسْتَهْ سَالِ بِرَسْنَدِ قَضَا بِرَسْتَهْ اَرُودُ وِلْمِي حَمَاتِيَهْ دَرِ كَتِ مُنُودِ دَسْتِ حَرَاثِ
 طَوَارِ قَضَايِ وِي دِرْجِيَهْ دَرِ سَالِ كِيْجِدِ وِجَلِ دَرِ شَتِ هَجْرِي سَفَرِ اَخْرَتِ دَرِ مِشْ كَرَفْتِ كُوَيْدِ وِرْ اَكْرُ اَبْثِ
 مَعْرُوفِ بَعْدِ دَسْتِ مَانَدَسْنَدِ اَحْمَدِ بِرِجَلِ كَهْ عَلَامَاتِ اَبْثِ اَزْ اَكْرُ اَبْثِ رَا اَيْتِي كَسْنَدِ

ابو منصور حسن بن فتح القسبي

اَزْ اَلْجَلْدِ وَا عَاظِمِ سَجَا رَا بُوْدُ دَرِ اَوَّلِ اَلْشَهْرِ چَا رَحْمَتِيَهْ كَهْ رُوْدُ كَارِ سُلْطَنَتِ سَا مَانِيَانِ بُوْدُ دَرِ هَمَانِ لَبْدِ وَا لَوْنِ
 وِهْمِ وَا اَنْجَا نَشُودِ مَنَاجِيْتِ وَچُونِ بَتَا مَ رَشْدِ وِ تَمِزْ قَدَمِ نَهَادِ شَوْقِ ذَاتِي اَزْ بِحَقِيْلِ اَلْاَوْدِ دَرِ نَزْدِ اَطْبَا
 وِ فَنَظْمَايِ اَنْ شَدِ عِلْمِ اَدَبِيَهْ رَا بِاِيَا مَوْخَتْ وَصَنِيْعِ طَبِيْعِيَهْ رَا بِحَقِيْلِ مُنُودِ بِاَجْمَلِ وِي اَزْ اَفَا صِلِ وِ تَمِزْنِ اَطْبَا
 وَاَزْ اَخَا طَمِ وِ تَمِزْنِ فَنَظْمِ اَسْتِ دَرِ فَنُونِ طَبِ عِلْمًا وِعِلْمًا كَالِ وِ هَمَّ دَرِ كَلِيَهْ اَعْمَالِ اَنْ عَمَلِ بُوْدُ فَنَظْمَايِ اَلْاَوْدِ
 كَهْ شَرَحِ حَالَاتِ اَطْبَا وِ بَطْنِ مُنُودُ دَرِ شَرَحِ اَحْوَالِ اَطْبِيْبِ اَحْمَدِيْنِ مَرُودِ دَا سَتَهْ اَنْ كَا زِ بَسْتِ دَفْنِيَهْ
 وَ اَلْحَدُ زَمَانِيَهْ مَشْهُوْرًا بِاِيْجُوْدِيَهْ فِي مَشَا عِيَهْ اَطْبِيْبِيَهْ بِحَقُوْدِيَهْ اَلطَّرِيقِيَهْ
 فِي اَعْمَالِهَا فَا ضِلَالِيَهْ اَصْنُوهَا وَا فَرْوِيَهْ اَحْسَنِ الْمَعَالِيَهْ بِجَدِ الْمَدَاوِيَهْ وَتَمِزْنِ
 عِيْنَدِ مَلُوْلِ الشَّامَانِيَهْ دَبْتِ زَمَانِيَهْ كَثِيْرُ اَلْاَجْبِ اَمَامِ حَاسِلِ اَكْثَرِ وِي بَزْ كَزَامَانِ
 وِي كَانَهْ وَاَزْ اَنْ خُوْدِ بُوْدُ دَرِ مَصْنَعَتِ طَبِيْعِيَهْ دَرِ مَشْهُوْرِ وَاَزْ فَنُونِ عَمَلِيَهْ بِحَقْنِ اَعْمَالِ مَذْكُورِ بِرَا اَبْثِ
 وَاَزْ فَنُونِ طَبِ دَا وِدْ بُوْدُ دَرِ عَمُوْمِ مَحَالِجَاتِ قَاوِرِ وَا تَوَانَا شَدِ دَرِ نَزْدِ كَوْكُ سَا مَانِيَهْ اَزْ اَقْرَانِ خُوْشِ مَتَا زِدْ وَاَزْ دَرِ مَحْرَمِ

ابو منصور بخاری

۳۸۱

نقل است که آن طبیب وانا در نزد امیر منصور سالی بر تبر مجربیت و شان مصاحبت یافت از فرط صداقت و حدیث و کمال امانت و دیانت بطبابت الای حرم و خفاص حبس قبیعی معتد و موثق بود که هر وقت پر دکن جن جسم را مرضی طاری گشتی خود بسرای سلطانی در آمد و بدواوت و معالجات ایشان پرداختی آورده اند که در روزی که آن طبیب حاذق با ملک و در حرم سرای بود سلطان بفرمود که خوان بکتره و آمده حاضر کنند گزینی برسم معز خزان از سر خادم برگرفت و بر زمین نهاد چون خواست که رامت کند نتوانست و همچنان خنیده بماند سلطان بحکم اکید و فرمان یغیغ بفرمود عالی بایست معالجت اقدام کنی ابو منصور در اندیشه فرو شد از استمال اندیه و ادویه از تاثیر فوری نومید گشت چاره کار خویش و درمان آن در در آن دید که تپا نفسان بکار برد دست فرابره متعذر از سرش کشید پس پد رکت گفت تا مشاوران پایش پرورن گسند گیز که چون آن حالت دید معادست را مبارزت حبس در حال مکرز است کرد تا آنکه ران خود بر اند پس بحالت اولیه عود کرده بر صحت هلیه باز ملک را از آن معالجه پرور الساعه زیاده سخت آمد اسباب مرض و باعث تاثیر فوری پرسید گفت چنان یافتیم که در حال اسهال و ریح غلیظه در تحت فقرات نظیر کرب مجس آمده است و بایستی بجلل قوی تمخیل رود و ناچار غیرت حرارت غریزیه اش با بوجکت آورد ملک را خوش آمد تجسین و آتس دین لب گشود و بطیات و صلات کران بهایش بخواست و بر اعزاز و اکرامش پیافرو از شمس الدین عبدالحمید بن عیسی که او را خسر و شاهی گویند نقل شده که شیخ الرئیس ابو علی بسا در صفا تحصیل و اوان جوانی که زمان شیخوخت ابو منصور بود و صنعت طب را از علم و عمل اندوختی تحصیل کرده چه بنگاهی که آن طبیب حاذق و عالم در درس تدریس شستی با ستفاضه جز علی از وی استغاثت کردی و در وقتی که آن ارباب عالم در بالین پماران معالجت برخواستی باذخیره علی استغاثت نمودی روزگاری بر این وسیله در زمره نماینده میزبست چنانکه در شرح اساتید شیخ الرئیس یاد شد با بحمد آن طبیب دانشمند با محمد بن کریم و اندکی معاصره و مهند بوده و هر یک از دیگری مطالب بلطیه نقل کرده اند و ابو منصور را کنش که غنی و ثنی نام دارد و آن کتاب امراض و معالجات را مشهور و عا ذکر کرده است و اقوال فضلاء و اطبایا و تبیین آن طبقه نقل و بسیاری از اقوال را که در مصنفاتش متفرق بوده جمع آورده است و چنانچه ویرا از داری و آن کلماتی را زی را نیز از علل العلل در عاوی کبر کلمات است علامه غنی و منی و در جلالت قدر پاریاست که شیخ الرئیس در مؤلفات خویش نام آنرا مصرفا یا ذکر کرده است القرض وی تا او احسنه عشره ششم از نام چهارم در شان حیات بوده پس مرض متع العلل مرکب بروی مستولی گشت و بار باقی را برای فانی برگزید و هم در آن بلد مدفون گردید و مصنفات وی بعضی ذکر شده و بعضی از مترازیست که نوشته میشود کتاب غنی و منی و طب کتاب علل العلل مجعوله گیر در ادویه مفصوده معالجات مفصوری سقاله در بجزان رساله العلل امرضا رساله در حیات و دانه رساله مرض استسقا

ابو اسحق ابراهیم بن محمد اسفندیاری

ابن الذین لقب داشت از چند علم در علم بود کلام و اصول و فقه شیخ ابو الحسن عبدالعزیز اسفندیاری مومنی زیاده در تربیت
 او که یک کان طراز فی الحقیقه الشرف یعنی ابو اسحق اسفندیاری پیرایه ملک ماز بود و کشور شرق بوجود وی آفرین داشت
 برای تحصیل کمال چندی بدین وقت در آنجا نزد شیخ ابو محمد و علی بن احمد سجری درس خواند و چندی در آنجا
 مدرسی شیخ ابو بکر اسماعیلی فقه کرد آنگاه در مازندران مقیم گشت و به نشر علوم و تدوین سنون اشتغال گرفت در آن بلد
 که مجمع فحول و دار کمال بود مدرسه برای او بنیاد کردند طلبه علم پریش اجتماع نمودند ابو عبد الله حاکم بن یحیی
 مازندران که از اندام علم حدیث و فقه و دولت سامانیده است در تاریخ طایفه مازندران ابو اسحق اسفندیاری یاد کرده
 گوید اخذ عنه الکلام و الاصول عامه شیوخ نیسا بودند و آخر له بالعلم اهل العلم و الحجاز
 یعنی تمام شیخ مازندران کلام و علم اصول از ابو اسحق اسفندیاری فرا گرفته اند علماء عراق و خراسان فصل
 و دانش او را قرار دادند احمد بن خلکان در وفیات الاعیان چند کس از ارکان متقدمین مازندران را ذکر کرده اند
 ابو اسحق شمار در چون شیخ ابو القاسم عبد الکریم بن بوزان قمی و قاضی ابو الطیب طبری که بعد اوقات ابو اسحق در
 اسفراهن میگذشت او رسیده و اصول فقه از او آموختند و ما فی ابو بکر پسندی که در صفات خود کثیره است و آیات
 با ابو اسحق مستند ساخت اصحاب طغقات و ارباب معیبات آوردند که ابو اسحق اسفندیاری در فروع و احکام هر طریقه
 شافعی میرفت و در اصول و عقاید یهودی اشاعه می نمود از اینجا قاضی عبد المجید معتزلی که از مسکین عصر بود
 صفاتی داشت طاعنی و غیر او حکایت کرده اند که روزی در مجلس صاحب ریختن و قاضی عبد المجید معتزلی را شیخ ابو اسحق اسفندیاری را دیدند و گفتند
 عبد المجید را از در تعریض گفت بنیخان منقز منزه عن الغش ابو اسحق به بیته گفت بُنْخَانُ مَنْ لَا يَخْرُجُ مِنْ ذَلِكَ
 إِلَّا مَا يَأْتِيهِ تَرْتِيبًا عَجَبًا طَرِيقًا بَرْدًا شَاعِرًا كَيْفَ يَخْرُجُ تَأْمَنُ دِفْعَالِ عِبَادِ بَنِي خَالِ اسْنَا كُنْزٌ جَوْنُ بَرَا
 عقیدت لازم آید که فاضل مکرر و فاضل از عجب غایب باشد قاضی در مقام طعن گفت خدای سبحان را پاک خوانم که
 از فضل و قیام و عمل شایع منزه است و شیخ ابو اسحق انتقاری است از نه بهب شاعره و مدحی و عقیدت مشرک که
 بتوفیق تأملند و افعال را بالاسطقلال بیاد استند نمایند و از او الهی از جمیع اعمال خلق سلب و از او چون
 بر قول این کرده حقایق را در افعال متذکران انبیا و نبیانی نخواهد بود شیخ در صدد اثبات قدرت گفت خدای
 تر از انبیا است که در مملکت امری بی سبب او صورت نگیرد و حتی اگر لامع المرید از شیخ سفید و ابو بکر با ما چنانچه
 نقل کرده اند چنانکه در تربیت یکی از ایشان شیخ رود آورده اند که شیخ ابو اسحق در حال حیات یکی گشتی را از روی
 آن است که در شهر مازندران وفات یافت مردم مازندران که سواد بیست و شش ساله بود و بیست و شش ساله بود و بیست و شش ساله بود
 بر من نماز که اندامه قضا را امرل و می بخواست و در یوم عاشورا از سل چهار صد و هجده در مازندران درگذشت
 پس از تفسیل و مسلوته خانه او را با سفران نقل کرده در آنجا بنیخان سپردند او را مصنفات جلیل بسیار است منجمه
 کتاب جامع اسطی فی اصول الدین و الرد علی الملحیدین ابن خلکان گوید من این کتاب را در پنج مجلد دیده ام

ابن منیر شافعی

۲۸۳

مطبوعات ابن منیر در ذیل ترجمت ابو جاد ابن منیر ثبت شد ابن منیر احمد بن المفلح الظرباشی الشافعی

در نه چهار صد و هفتاد و سه در طرابلس که از جادو شام است تولد یافته و بنام خدیج که احمد بن مفلح بوده است نامیده شد
و در همان بد نشو و نما یافته و بنام است از والدی معادست تحصیل علوم و تکمیل فنون فایز که تمام کلام الله و افروغ حافظ
و ضیاء سینه خویش کرد و در اصناف علوم ادبیه و فن لغت محمود استمران شد باطنی سرشار و قریحی نیکو از روح عالم
که هر گاه آید بر آورد و بسلاست الفاظ و لطافت معانی بر بغول تراء و علوم لغت فایز گردید در صناعات شعر
بدان پایه شرف و شکر شد که آن هنر بر سایر کمالات علیه اش برتری است محض کتاب معالی و انتشار هنر و تحصیل معانی
از طرابلس که مولد و موطنش بود مسافرت حبشه در دمشق رحل اقامت یافت و چون خانه دوز بنش بنام نسب
ال ایلست و مطاعن خلعا گوید و لا جرم مردم آن سرزمین که از جان و دل دوستدار خلعا بودند کتاب استماع نمایان
بعد از آن که بستند و در نزد حکمران دمشق پوری بن طینکین از اوسعایت و شکایت بردند پس پوری با حصارش
حکم داد و چون بتبر حکومت حاضر شد با تقضای مصالح ملکی بحسب قیود استمران داد و بر قطع لسانش عنایت
نکاشت پس دوستان ابن منیر و عارفان مجلس شرافت قطع لسانش برخواستند محض عفو و اغماض برودن و عفو
بفرمودند و در دمشق ماند سرخو و دیگر جای رود چنان دانم که از دمشق بجل عامل وارد گشته و در آنجا که مجمع شیخان
و معدن ثلث و تبر بود یکچند اقامت گزید و بشد و بهما از آن روی شیخ عرفا علی او را در کتاب اهل اقل در شمار
علمای جبل عامل مدد داشته پس بر حسبادت و بریند و هیچ با وجود چوقت از بدعت سرائی و بهی که کوفی خاموش
نی نشست به انجمنه اهل سنت و جماعت در کتب و تاریخ و سیر در شرح حالات ابن منیر طریقه پیغمبری که از
سیرت مورخین است از دست داده سخنان رشت و گفتار نامینار در ذکر احوالش رقم می کنند چنانچه
گوید ابن منیر شافعی مشهور و خداوند دیوان است خود را فنی بوده و اسلوب بهی که کوفی داشته است
و هم قاضی بن خلکان گوید پدرش منیر در بازار طرابلس باشد و شمار و سرود و تغزل و فنی اقوال روزگار
میشد بیکه رانید و خود را فنی و کثیر الهجاء و فیه اللسان بوده است با تخلص ابن منیر با لقب الاثر
شریف موسوی طریق دوستی در میان و اجواب مراسلات و معاوضات مفتوح بود چه شریف موسوی
بر سلسله امامیه منصب نقابت و همتی داشت و ابن منیر در میان شیعیان نسبت خلوص و برتر پی
موصوف بود کاه شریف را از معانی میفرستاد و کاه شریف ابن منیر را تحفه و هدیه یا دیگر و ابن منیر را
غلامی بود سیاه فام و زشت اندام گوید الوجه قبح نظر پس بهیه فاقا بی بیجا با آنلام سبب نقیب الاثر
و دانند که شریف را از مشاهیر آن خلقت منکر و از معانی مختصر خاطر پر شده شد که کوفی با خبرترین است

بین عبارات مختصره از ابن منیر ارسال شد

اتابعك فلو خليت عددًا اقل من الواحد — ولو نأثرنا من التوابع لبعثت به إلينا

ابن میسر شاحت

۳۸۴

ماتسل معنی آنکه کشیده استی عددی کمتر از واحد و رکنی بدتر از سیاهی بود هر آینه آزار میسر ستادی ابن میسر از آن
کتوب زیاده در جملت شد قضای غایت و جبران بعضی راهبها گشت با سوگند های سؤگنده بر خود و متهم نمود و گشت
الاشراف را از معانی فقر ستم جز بعضی است آنحضرت که از جان عزیز تر باشد پس در ایامی نفیس و تحفه های
که انبیا فراموش کرد و بر اعلا می بود و تر نام که ترکان تباری غلایش معترف و زبان فصاحت از زبان حبش
عاجز بود که میزد ابن میسر را بر حسب بشریت و اقتضای طبع موزون با حسن شیره و ن غلام میلی بود چنانچه هر وقت
سپاه عجم و لشکر محنت بروی حمله در جنت بیکت تیر نکاش میزد و از ستم میبخت و محبت او چنان در جان و دلش
جای گرفته بود که طاعت جدائی نداشت آن تحف و هدایا را بصحابت آنظام بحاجت شریف فرستاد و چون
چشم نفیس بر آن غلام افتاد و بدیدارش فرسند کرد و دید آن جوان مسیح اینظر را نیز از جمله تحف و هدایا پنداشته
رحمت انصاف و مراجعت نداد و چون زمان مهاجرت و مفارقت بطول انجامید و دیده استقامت
ابن میسر بر در مانده از دیدار تر محروم گردید لاجرم ایام فراق بروی اثر کرد و حیلها آیکخت و در کجاست و انجا
نوشته تا که شریف را باحوال وی رقت آید از مسیح راه چاره چارگی در مان در خویش فراموش نماند
در آن اندیشه فرو مانده عاقبت الامر صلاح کار و رعایت در آن دید خویش را که بته آن رنجور بود و در آنجا
و اخلاص عمل نسبت دهد و در حضرت نفیس الاشراف چنان بنماید که هرگاه شتر باز نخورد و دست از دست
تشیع برداشته در طریق اهل تسنن با میهم پس مقصود و منظور خود را با مضامین به یعد و الفاظ لطیف بر آنگونه
در سبک نظم منظم داشته نزد شریف ارسال داشت

عذبت طرفی بالتعذر	واذبت قلبی بالینکر	و من جنب صفو مودینه	من بعد بعدك بالکدر
و منحت جسمانی الصنی	و کحللت جفنی بالتعذر	و جفوت صبأ ماله	عن خسر و خجل و خصل
یا فلبی فی حکم کرمنا	دع بالغرود و کفر	والی تم تکلف الایفن	من الظبأ و بالآخر
نیم نیتوان و دماک	یسهم ناظر التظر	شکاک آعین ترکها	من باسیر جلی خلأ
و دم فاصم عسن	فتی لا یناط بها و تر	جر خلت جرحا لا یخط	بالحیوط و الا لبحر
تلوه و قلع بالعلو	عیون ابناء الحنود	تکانهن صواریج	و کانهن لها اکثر
تحفی الهوی و کثر	و ختی شرک قد ظفر	اقهل لو جدک من مد	یفیض الیه فینظر
فنبی العدا لشاؤن	اکامین مواء علی حنر	حنل العنود و ما	راه و غیر طایفه غدر
قمر یزین صو ضعیف	جینه لیل الشعر	و کلا الواحدا حنه	فیری لمن به اشرف
هو کالهلال ملثم	والبر رحنا انصر	و یلا ما احلا به	قلب النخی و ما امر
قوی الحرم بکده	و ذبیع لذاتی صفر	بالشعرین و بالصفأ	و البینا هم و الحنر
و عن سخی فیه و طاف	به و لبتی داعی صفر	لئن الشریف الموصوف	ابن الشریف کب مقصر

ابن منير شافعي

٢٨٥

ابداً للجود ولا زهد
واليت ال ايتا لظهر
وحديث يبعه جند
واذ جرى ذكر العجاة
فلنك المقدم شيخ نيم
ماسل فطابا على
كلاً ولا صدا النبول
واضابها الحسن ولا
بكاء فوان الحضر
مصنفه البراء والزمر
من فها بن اوزجتر
من بتهابن زمير
حسامه وسطاوكر
وعف عنهم اذ قد
به فاما الخطا الفقد
لا يضارمه الذكر
على علة منمنكر
اليه امرضا مشعر
حكم واخر والخضر
امناء فاطعه امر
والتم نراقل الحسين
ونوب صوم نهارة
ولبنته اجل نوب
وسهزة طبع الجوب
وقدوت كخلا الحقا
ودقت وسطا لظفر
واكلت خبز النبول

الى نماوكن فنتر
المايين الغند
وهذا عنه الى عشر
يكن قوم واشتهر
نتم صاحبه ضرر
الالبقي ولا شتر
عن الزائد لا زجر
تشق الكتاب ولا يفر
وشرح حسن صلانه
وريت طلحة والزهر
واقول ام المؤمنين
واك ليصلح بين عيش
واذا اخو له الرجا
واقول ان امانكم
هذا ولريد رمويه
وجئت من طب النوا
لا تاقر بشا لهم
قال اضيوا لي منبرا
واقول ان يزيد منا
وحلفت بغير عثر
ولا بن بعد ما قد
وصيام ايام اخر
لللابر يد حكر
من النساء الى النحر
من ليش من البشر
اخر شارب من عكر
بكم جيزي الحضر

وبكيت عثمارة الشهد
دقار من اذاف
واندوقه قريما وانجر
وكب على جميل الصلح
فاني الوحر وسكر
ماض لو كان كف
واقول ان لخطا معو
بكل نبوته بقا مل
واقول ذنب الخا حنين
والاشرف بما يتول
تملاو قال خلصنا
ونجيه بالكث عن

حج الطلام الفندر
بكل شعر مبتكر
عقوبها احد الكبر
الميلين على عثر
وبغير انهم عثر
وبله صيفين وفتر
ولا عثر ومكر
رج ما لشر واختر
في التكر وان ولا
فاذا البري من الخطر
شرب الخمود ولا فخر
ما اسطال من الشر

ابن منیر شامی

۳۸۴

وجعلنا خیر المآكل	والفواکة والخمر	وغسلک بغسل منله	ومحنت تحقی فی السفر
وامین لجنه فی القل	بها کن قلب جهک	واستن ثنیم القیود	لیکل منی یحس
	واذ اجری ذکرا الف	اقول ما تمح الخبر	
	ولیس فیہ من اللالی	ما اضمحل وما دشر	
وتکت علی وافتد	بهیم وایکا نوا بصر	واقول مثل مقالهم	بالفاسر نابدنسر
مصطفی مکسود	وظیر فی فیما صکر	بقیر نی بریدهم	طین اظلم اذا فسر
	وتخیفهم تنفیل	وثواب قولهم صند	
	وطباعهم کجبا لهم	جیل قدن من حجر	
ما یدک التبیغ	هدا لابل بله النحر	واقول فی یوم مختار	له البصیر والبصر
والصف ینشر طینها	والنار مری بالشر	هذا الشریف اصبکی	بعد الهدایه والنظر
	فیما لخذ ید التفر	فتفر کما تفر	
	لواحه تلطوفا	تبعی علیه ولا تند	
واقیه یغیر البی	اذا فصل واحند	الامن حمد الوصی	ولاء ولن کفر
فلخذ الیه بوضله	واخذ ککل الحذر	والیکما بدوینه	دف لر فیما الحضر
	شایه لو شامنا	قر الفضا حلا انحر	
	ودعی ایقن ابی	بحر الفاطی ذکر	
وبلیغ کمرینه	عند آثر لای الخبر	جز فاضل کفر	الرض باکره المظ
والی الثریف یبشها	لما فراها وابصر	رد الغلام وما استمر	علی الحود ولا اصنر
	واصابنی وخریشه	شکر او قال لشد صبر	

عامل معنی ای ملوک معشوق من چشم عاشق خود را عذاب پیداری گرفتار کردی و دل شیفته اش را انرفت
 آب نمودی و صافی بر در کار بعد از خود بگذردت فراق آلوده ساختی من تا تو ام را زاری بخشی و چشم شاد را
 سر پیداری کشیدی تا اگر تاب جدائی پور ترا نداده می جا کردی ای خاطر گرفتار من وای بر تو چو ت
 جادوی آهور و شان ترا بر باید و فریب دهد و دایم عشق خویش شکار کند و نشانه نوکت سازد
 و خدنگ نگاه ترکان خطائی از پایت در آورد سینه سوزانت را چنان بریش کند که هیچ علاج التیام نپذیرد
 و چنان ترک بچکان بداند خود را بر باید که چو کاهن کوی را هر چنان آتش عشق را در کانون دل پوشد و در
 زردی رنگ و سرخی اشک پرده از روی کارت براندازد اندام پیاپی این آتش سوزان بجا خواهد شد
 جان این ستمه قدای برده آهونی با و که خاطر مبعشش گرفتار است مرا مردم عامت گری بگفتاری و

ابن منیر شایع

۳۸۶

کوهش کردی تا آنکه خود جمال زیاده قامت و لاری و برآیدند از عادت عشاق باز آیدند و مراد شفیق
 معذور داشتند همانا ماه مرچینی است که همواره مانند صبح تابان از ظلمت کیوش طالع میشود و آن جناب
 لطیف از تاثیر نگاههای افکار کلف می پذیرد ترک و لغز بیس اگر نقاب لثام بصورت بندد جبینی بجای
 طالع را ماند و اگر پرد و بلند از دماه چارده شب را منتقل کند آه از آن لعبت شیرین چه شور عشق در
 و چه غمی فراق در مذاقم چه آید که خواب و خور را بین حرم کرده و بهار عیش و نوش را خزان آورده است
 بعضا و شعر بیت اسحرام و جرد اشیا میکسی و طواف و تکیه کنند و عذر بجای آورند قسم است که اگر شریف
 موسوی اناری اظهار نماید و شعر غلام مراد بخشد البته دوستی بنی اسیر اظهار کم و میت حیدر را انکار نمایم
 و از او عدول نمبر آرم و در هر محلی که ذکر صحابه شود و از قدیم آن باز پرسند گویم شیخ تیم قنای بگویم و بعد از
 عمر مقدم بود و اند فاش گویم که عمر حیو قشیری بروی آل رسول نخشید عاشر و کلا که اگر کسی فاطمه تول را
 از میراث منع و زجر نموده باشد بلکه با او خوبی کردند و فوشته مذک را نه ریخته که بر کسم عثمان شهید را شل
 زنان شیری که رفیق القلب تر از بدوی هستند و هم نازای عثمان را که در شبهای تاریک بجای آورد
 شرح دهم و از مصحف عثمان این دو سوره مبارکه یعنی برانت و زمر را قرائت کنم مقصودش آن مبارکه آیتی است
 از بیانی الفار است که در سوره مبارکه برانت است و در شان ابوبکر آمده و نیز مقصودش آن مبارکه
 آنکه هو تایت و آذ اللیل است که بقیه اهل سنت در سوره زمر در حق عثمان نازل شده است و مرثیه گویم
 طلح و زهر را اشهرای آید از لطیف و زیارت کنم قبر برادر و او کسی که بنی و زجر نماید مرا من نیز بنی و زجر کنم و میگویم
 فاق شدن از ام المومنین یعنی عایشه کی از آن کبریا است و بزرگوار است که در حجت جلی از عهد
 برشته نشد بود که می خواست در میان او و مادرش اصلاح کند و لشکر سلیمان را با هم صلح دهد پس ابوصحن یعنی
 امیر المومنین علی السلام آمده و شمیر از کبریا کشید و حمله کرد و برادران دینی خود تنگ گرفته قتل نمود و شتر
 ام المومنین را پی کرده ضرر داشت اگر از این جنگ خود را باز می داشت و ایشانرا اغو می نمود زیرا که بر منو
 قدرت داشت و میگویم امام شما که در حقیقت بخت آمده بود و منکر کرد و اگر مساوی خطا کرد و نقد بر او خطائی
 بنوده است و بخت از معاویه و عمر بن العاص در آن جنگ جلت بخورند معاویه مصاحف را با لای ناز نکرد
 و عمر عاص مرد شجاعی بود بدین ضرر موقع را چنان دید و شکر خود را کشود و با عورت خویش جلت کند
 و آن عمل خدعه بوده و خدعه در جنگ خدع است و بهیچ احوال و افعال خارج رفتن و متابعت گویم
 و میگویم کناه خارج که بر علی بن ابطال امیر المومنین خروج کرده اند آمرزیده است و هم گویم خارج احدی
 از مسلمانان را نکشته بودند و جلت امیر المومنین با ایشان محض خونخواهی نبوده و در باب قتال نه دان
 بهیچ خبری و اثری از پیغمبر نرسیده است و ابوموسی شیری آل اسر علی بن ابطال و معاویه را دان بود
 که گفت برای من مبری نصب کنید تا پسر خانه سخنی گویم هر دو فرقه قبول کردند پس بر منبر برآمد و بطریق

ابنِ مُنیرِ شایح

۳۸۸

و اختصار گفت که من صاحب شایع را از امارت مومنین معزول کردم و میگویم بزرگسالی نخورد و لشکری را بکشت و لشکر خود را از جنگت اولاد فاطمه بازداشت و تمرین دمی ایجوشتن قتل حسین بن علی آلوده بکشت و عمر بن سعد هم عذر کرد و خود در روز عاشورا بطوریکه در اعیا و معمول است موافق لبند خود را که تاه کنم و هم در آن روز غایت روز غایم و در شوم بهترین جا های خود را که ذخیره نموده ام و از شب تا صبح بیدار باشم و طنجهای میگویم و چون صبح شود چهار بار سر بریده با مردم مصافحه کنم چنانچه در اعیا و نماید و در وسط راه با بیستم هر کس که بگذرد شارب آورده بچشم و هم بخورم از سبزیها جرجیر بینی تریزنگ را با کت ای جیستری که در هر کدال که دارند و آنها را از جسیع نکالات و سیوا و سبزیها بترانم و در حالت و ضد پادای خویش بشوم و در سفر بالای کفش سج کنم و در نماز آمین لبند گویم چنانکه پیش از من اینکار را کرده اند و تسبیح مقرر است و آنم در وقتی که کجایت عذیر خم میان آید گویم آن خبر صحیح نیست در آن روز از باها با همی پوشم که گفته و چرک الود باشد و در حق که دشمن است ساکن شوم هر کس است کند در نماز با و اقتدا تمام اگر چرک کادی باشد و هم بر سوال ایشان بندان گویم مردان شام که روی باشند که رئیس ایشان را و در میکنه باشد بلکه مانند شتر مرغی رسیده باشند که در رفتار و عیلت جوید بسکا ایشان بسیار سکین است و اقوال ایشان پیدا و بندان و طبیعتی ایشان مانند کنگامی باشد که از کوهستان جدا شده است و ایل شام تغزلات و آواز بلبل را از بی شعوری فرق نمیدهند آقا در روزی که پشها خیره شود تا های اعمال کشوده کرده و آتش خشم بانه کشد گویم نقیب الاشراف مرا که راه کرده بانه وین پاک و درستی داشتم چون چنین گویم خطاب شود بخیر دست شریف را که قوا را که در جنتی است که صودها تغییر دهد و مردان را حمله ور شود همانا من که خدای غفلام هر کس را که از کانه خود پشیمان شده و غذا آورده یا مرزم و بهر محض کرم چشم بخر کسی را که سکر و مستی و خلاف علی بن ابیطالب امیر المومنین شود و با ملت گذار می پشیمان خدا را از کردار دشت خویش بترس اینک قصیده و مبعوضی صحرائین از شام بعراق فرستادم که بقت الفاظ و وقت معانی و لهای حاضرین را وجد و رقت بخشد و اگر کس بن سعد ایا دی که سخوران دانستند بقصاحتش اعتراف اندوخه این قصیده را می شود هر که بقصاحت خویش مبالغات نمی نمود و یقین میدانت که من خواصی باشم که از بحر خاطر چنین در های آید و پرده آدم این نظم بر مع ووشیزد را ماند که در پرده های یاسینه بخواند و بگویند که را لها شکوهی چون را پایا راید آزار آرایش داده ام اکنون که از معان حضور شریف شب پتین انم که این لبست نجدی بستاند و آن آهوی ستاری یازد و دور سزای این صفت از من بسی سپاس گوی و در بخت سرالی بیسند گویند چون آن قصیده بتریف رسید زیاده بخندید و گفت همانا سعد و راست از آنچه در فراق تر گفته است پس غلام را با های نیکو بوی وی فرستاد و این خبر را بدین

و شعر بدیعت گفت

إِلَى الْمَرْفُوحَاتِ الْمَلْحِي قَاتِنَا
إِنَّمَا عَلَى كُلِّ بَرَّةٍ قَدِيمَا
نَرَانَا نَصَافِي الْفَضِيلِ
وَجَلَّ الرَّكْبُ الْمَاهِي هَوَا التَّمَا

ابن پیرشاحت

۲۸۱

ماصل معنی آنکه میان شریف مرتضی باید تاخت مرکبهای تند را زیر اگر دوست پیشوای کسانیکه خداوندان منت
عالی هستند جمیع مردم را بر این فطرتش مانند زمین در آوده آورده و دو مان باقی چون آسمان پاست آورده
که این میرزا با محمد بن نصر بن صیغره که این القیصرانی خوانند ابواب مکاتبات و جهات مفتوح و طریق مزاج و بدل کوئی
سلوک بود این نیز طبقات میان و جهات لسان و عادات ساغرانه ابن القیصرانی را بایستی چندجا گفته بسیم و بی
او نیز نکات و جهات او را بدین دو شعر یاد نمود

ابن القیصرانی مبین خیرا فاد الوری صوابه
و لم یضرب ذلک صدق قانی انموذ الصوابه

از محمد صفایین که ابن میر در حق وی گفته و معایبی که در باره او جعل نموده آن بود که ابن القیصرانی را مقصد سیئه
منش اجمعی شوم است کجاست و او با چنان در نهاد ابن القیصرانی جای دارد که دیدارش هر دولت و اقبال را
زایل کند چنان بنای روی کار بر مکاتبات و عادات پیر بر جهات جاری شده و چنانکه آن سفر برستی از جانب
سلطان محمد بن کتک که آن موصل بود با قیصرانی از بایسته در مقصود سبب جامع موصل را در انجمنه و پیرش سو و
بر فرمان سلطان محمود بن محمد بن کتک شاه افغان سان بدین چنین فاسدی که فرمان گذار حله بود در رسید
که در جای آن سفر میکی شود پس نام ستر شد عباسی و جمعی از اهل کان موصل این معنی را انکار داشته و در خصوص
فیقه و سلطان را در اسلاقی در میان آمده عاقبت الاثر فریقین بحکومت عماد الدین زکی بن آقا سفر قطب حکمت
منصور رضا دادند و چون عماد الدین در آن مملکت متقل شد سلطان محمود پسران خویش اب اسلان و فرج
که فاضلی خوانند محض تربیت بوی سپرده لقب تاپکی بروی ارزانی داشت که نیند بسکاییک زکی در طرف
موصل بایت فتوحات برافزاده قلع جبر را در قلع محاصره آورده بود و بر بی آراسته مشرت میگذرانید کمی از مضیان
و آن بزم بین اشرار سرودی آغاز نمود

و بلی من الغرض القضا اذ
مرزوق الصدک رسول ذوابه
سکنت فادوین و فوجنا
کاشی گامش بخیر و هو مخور

ماصل معنی آنکه وای بر من از حرب مشوق روی بر آتد بخشم نه از و تیکه سخن چنان در قیاس از من بویسه
سختان دروغ میرزا را بکیوان آویخته و موای حلقه طلقه اش و جدی و اشتیاقی است به و سلام کردم
از من کناره حبت و کان ابروان در هم کشیده چنانکه پنداری بر جام شرابم را دوست خمار آورده است
عماد الدین را آن اشرار آبدار و آن صفائی و پذیریزه و دشمن افتاده معنی را از گوینده اشرار پرسید گفت
ابن میر است که اکنون در طلب توقف دارد پس عماد الدین بدرنگ و الی طلب را از بیع نمود که ابن میر
با کمال شتاب روانه دارد پس در شبی که لشکر زکی بن خیر قلع جبر نزدیک شده بودند ابن میر از طلب در رسید

ابن منیر شایسته

۳۱۰

و در همان شب سعادت طالع علی بن ابی طالب میفتد و در آن کفران که در اقلید جبر بود دستیار می نمود آخر این خبر
علاء الدین در بنو خنیس بدست غلام خود کشته گردید پس این خبر در اردوی اسدالدین شیر که صاحب مجلس مجلس
بازگشت ابن القیس را می که از آن دو کشتن ابن بنیرینه مجروح داشت و بر اعطافات نموده زبان طین و نجوایش
بر کافات آن سخنان با سجاد در آورده گفت هذیه بجهت ملاکت تنگنمی به یی این یکی در عوض آنچه در حق کشتی
ابن بنیر را در افغانی است که بدایخ اهل البیت ترین و تبرکات عاشقانه شمع است

و این چند شعر از غزلیات او نگاشته شده

من ذکبا لبدی صلا الذکر	و مواء التخریج حد الیمنی
واتزل النیر الی علی فک	مدار فی الضیاء الخضرانی
طریقه نایم قرابیت صا	و اعید ناس ام اعطاف علی
اذ لکنی بعد غرو الهوی ابدا	بشعبه الکب لیل الخی الکنا

و لک ایضا

اما ذوا سبک من ذوابه	حلی آخالی الفصیح الخیرانی
و ملحن عقیق الشفاء من	الزین الریح والنفیاء الخیرانی
لو قبل للبد من الارض	اذا احبلی نفا لای الفلا
او یحلی بخی من محاسنه	نا الفصیح من موع و مرانی
ابا فای من لیل الشام مع	الظرف العرفی والنظیر الخیرانی
وما للذاه بالالباب فک	ضاحه البینه الفاعل الخیرانی

حاصل معنی آنکه آیا کیست که ماه تمام را با قیامت چون نیزه روی پیوندد و در شمشیر نگاه و بر آباب فو بخوری سیرا کرده
و خورشید عالیا ب را از فلک چهارم فرستد و آورده در سپهری جای داده است که قطب می بر قیای خبر دایم
و ورزند آیا خود این چشم است یا غلامی که شمشیرش بقصد جان عشاق بر کشیده شده به نام سر و از کلدان
که بر قیام آمده و بخود همی باله یا نیزه زخمی است اگر مانند من غریزی را و لیل عشق خویش نموده باشد تنگنی نباشد
پیش چشمه شیراز این نیزه آهن که قرار آورده و قسم بان کیوان و سحر او بخند که مسکت را مانند تاب خورشید جمالش
آب شده بر قامت چون نیزه زدنش در رود و مسکنه جان می تاب و در خوشاب که در جبهه حقیقی لبش پنهان است
که اگر ماه تمام در عین حبس که می پرسند که بروی زمین کدام ماه را در سنگ بری و در ایشان ده و ده آن خط و حال
و حسن و جمال که خوبان بهر دارند و در تهاهی خدای بخشود و مسکت خور بران پارس و زمی نو خطان شام و خوشی
شبی و سبک روحی و لبر ان عراق را با لجه شیرین بخان مجاز در یکو وجود کرده آورده آن نجات که خود از سبوی
صبوحی پسندد حد چند آن از ترکان حجاز می دریاب

ابن پیرشای

۳۱۱

وَأَدَّ الْكَرِيمُ زَايَ الْخَوْلِ بَوْلَهُ فِي سِرِّهِ مَا حَرَّانَ يَسْرَحِلَا
كَأَلَدَيْلَا الرِّصَاةَ لِحَدِّهِ ظَلَمَ الْكَمَالَ حَادِرًا مَسْرَحِلَا

تَمَقَّهَا الْحَلِيلُ نَارَ صَبِيحَتِهِ شَاهَتَ عَيْنِكَ مَرَعَتَا فَعَايِدَا
تَقَوَّيْنَا لِلَّهِ قَدَمًا لَا مَلَا أَمَّا لَكَ فَيَغْتَرِ بِرَأْسِهِ الْعَلَا

مَادَّقَ تَرَقُّوْكَ كَالْتَعَبِ كُلِّ مَادَّقٍ مَسَّهَا أَحْمَى الْعَرَاثِ لِحَدِّهَا
لَا تَحْتَسِّنْ دَفَنَاتُكَ مَا تَوَقَّفَ الْأَنْفُسُ مَدَّ لَهَا

لِلْفَقْرِ لَا لِلْفَقْرِ هَمًّا أَمَّا مَعَالَا مَا أَعَاكَ أَنْ تَوَلَّيَا
وَصَلَّ الْحَمْدُ بِفَضْلِهِمْ كُلَّهَا أَمَّطَرَهُ تَهْدِئَاتُ حَوْلَاتِهَا

مِنْ جَادِ دَحْنَتْ مَعَارِضُ قَدْرِهِ فَإِذَا تَحَصَّنَتْ لَهُ الْوَفَاةُ تَوَلَّيَا
لِلَّهِ عَلَيَّ بِالرِّمَاقِ وَأَمْلَا حَسَّ الْفَصِيلَةَ عِنْدَهُمْ أَنْ يَكْلَا

يَتَوَاعَلُ لُؤْمُ الطَّيَاحِ حَرْمُ إِنْ لَكَ قَالٍ وَإِنْ يَكْتَفُوْكَ
أَمَّا سَإِذَا مَا لَدَهُمْ تَحَطُّ سَامَهُ مِنْهُ التَّمَاكَ لَا تَحُورَا

وَلَوْ جِلَّاتُ الْحَلَفِ هُوَ تَحْمُ زَايَ أَكْلِ الْغَيْثِ فِي عِلْمِ الْكَلَا
رَغْمَ كَسْبِ الْفَسَاحِ وَدَاوِي رَغْمَ كَسْبِ الْفَسَاحِ وَدَاوِي

عَرْمُ كَحْدِ الشَّيْفِ ضَادَ مَا فَلَ

حاصل معنی آنکه هر وقت شخص کرم حول و دستاسی را با جویش هم سرل یاد آسکام را می صواب اقتضا که که را
سر بر سر ارض و دیگر مساحت و جید چنانچه مثال خود را لا عود و دیده بحدی دو رد و در سرلی سرلی اقبال حس
نارمه کمال و مقدر است یا است ای پیر میرناه و در داری تو اگر که شهور و آلودی تن در دسی ما که اول
نقشای حادوی ریس را بر که دست است آسانی در قبی رنه کالی، استر آن خود شریک سده چرا اما آن
قطع مسافت کخی ویشای پاماها سنگالی سماء اگر آمد شمشیر یا بیام پیون شوی حور جویش را عالمیان آشکارا
تو ای دست کمان سر که مردن در حدای روح است مگر درون واقعی بخواری میشت و دولت که را میدن است
عص خود را در پیمان تهر و اکادای خوشتر است از آنکه در چک حقرا میراشی حایکاه یک آن سب که ترا در پایید
مردم دون لی یاری بخت ما سر بر ملت حوی و در و این مردم حق شناس سادست کسی چه اگر بر این
آنکس یاری دست قنای از برای تو حظل بحید و هر قدر با نیان و آوری پشت یکصد آفریهارس که چه جو
مردم رانه است ساخته ام هرگاه کسی مرآت کمال را ماییت و ساد و آن هر کالی را دوس عظیم شمارد بحث حلی
در رات امی محولی و مغلوط در حواس نیان آن کسی است که هر چه ستود و آن کوچه و اگر چیری ستود و آنرا
و نهان بر بگردش آم که هرگاه و در کار پستی مرا قصد که دست کند مرا بر آن دارد که خود را سماک اعرل رسام

ابن منیر شاحت

۲۹۲

و اگر روزگاری خواهم از مقام ارجح نشود و آرد نتواند بر جوادش ایام مبر و تحمل دارم و مرکب بهت را از آن متغیر نخواهم
و تا از مرد خوش کام نخریم باز آنیم مراد ای صوابی است که چون صبح صادق و روشن است و غریبی است که چون ام شیر
برنده است شیخ خراسانی در کتاب ابل الال آورده که این ماجری باین سیر رسید رضی واقع شد و قهقرو
برآیند که برادرش سید مرتضی وقوع یافته که وی که در سیر و تواریخ متبع دارند میداند که برای شیخ عباسی
از طریق صواب خارج و عقیده جمهور از حلیه صحت عاقل باشد چه سید رضی در سند سید و پنجاه و نه قول یافت
در سند هاشم در گذشت سید مرتضی در سند سید و پنجاه و پنج متولد شد و در سن چهارصد و سی و شش طاعت کرد
ابن میر در سن چهارصد و هفتاد و سه در طرابلس موجود آمد و در سن پانصد و چهل و پنج وفات نمود سید مرتضی
که خود پنجاه سال از پدرش سید رضی بزرگتر بود سی سال بعد از طاعت سید رضی تا آخرت رخت بست
لاجرم قریب سی و هفت سال از فوت سید مرتضی و شصت و هفت سال از طاعت سید رضی که گذشت ابن میر
ولادت یافته است پس چگونه تصور شود که ابن میر بصحبت سید رضی یا سید مرتضی رسیده باشد بنابراین
رای صواب و قول صحیح همان است که ابن عراق در تذکره خویش آورده گوید این ماجری باین پایان ابن میر
و نقیب الاشراف شریف موسوی ابو الرضا که معاصر ابن میر و مرجع شیعیان آن عصر بوده است در توضیح
پیوسته بعضی از علما عامه در کتب خود آورده که ابن میر از تشیع خارج شده بذهب اهل تسنن داخل گردیده
بر دانا نمیداند که تعلیق شرط و جزا فاده و وقوع نگیرد و هم اواخر فقیده از عقیده ابن میر صریح خبر میدهد
بآن احوال ابن میر را به تسنن نسبت دادن از طریق دانش پر دن است فاشد که چنانکه از کتب مستفاد
میشود شریف موسوی نام ابن میر را از عبارات عبد الحمید آقباس کرده است چنانکه ابن خلکان گوید عبد الحمید گاهی
در نزد مردان حارست کتب داشت داشت بعضی از رجال وی علامی سیاه برسم بهیه نزد او بفرستاد
عبد الحمید را گفت نام مختصر جوابی که شغل بزم داشت او باشد نوشته بدور دانه دارد عبد الحمید به یکگونه مکتوبی نوشت
لَوْ وَجَدْتُ لَوْ نَاسْتَرْكَمِنَ التَّوَادِ وَعَدَدًا أَقَلَّ مِنَ الْوَالِدِ حَيْدَ لَا هُدَيْتُهُ وَالسَّلَامُ
در کتب مغیره مضبوط است که خواجه نردوان عبد الله بن قباب را که خود تابعی و پیروش صحابی بود بقتل آورد
و زوجه اش که آستین بود شکم دریده و دم سان صید او یا نیزه منقول ساخته و هم از قید طی ستر زن
بیکجا هر اگشتند حضرت امیر المومنین علی بن ابیطالب عارث بن نرد عبد را بجهت تحقیق امر نزد ایشان فرستاد
او را نیز عرضه نمیشد کردند تا چار آن حضرت بر حسب ولایت نرد و ریاست الهیه بخون خدای آن کشاکش از نرد
ناید و قال شغل گشت و هم بخت فرموده انحرط فیما لا کین و الما رفین و الفایطین
و آن حدیث برگزیده و ارتداد خواجه نردوان بر مانی فاعل است به آنچه ابن میر گوید لا تاثر الخ حال سنی
از قال نردوان تا نرد و خنوازی بود و نرد و ریاست است مقصودش از اکل خیر و جبری اخذ شمار نبی امیه
و اهل تسنن است چنانچه در حدیث اهل البیت است اَلْهِنْدُ بَالَنَا وَ الْمَجْنُونُ بِبَنِي أُمَيَّة

ابن جسيم بن ابي

۳۹۵

یعنی کاشی مخصوص مال البیت است و تریز که مخصوص نباشد و برای اسم نوعی از مایه است که از اظفار نباشد
و استخوان بسیاری ندارد و استخوانی که در زیر کف آن است و شباهتی تمام ندارد و بغیر از مایه
و پونا فی سلوک گیرند و اهل مصر سلوکین نامند و مذہب شیعه حرام است و حضرت امیر المومنین علیہ السلام از
اکل آن منی فرموده و لی اهل سنت و جماعت طلالش و انداختن مایه گویند هرگاه مورد یقین نباشد
در نماز فقط آمین گفتن حرام و موجب بطلان نماز است لیکن اللهم سبب که در معنی آمین است جایز است
بعضی آنرا نیز جایز شمارند و لی اهل سنت و جماعت آن لفظ را حرام و مکروه ندانسته سبب شمارند و در نماز
میکوینند و پیچیده فساد در عبادت نمیدانند در شرح لغوی مضبوط است بامیتی قبر انطیخ مایه
و در پشت قبر نسیم قرار نمیدانند یعنی مایه پشت نخند چه آن هیئت از شمار ناصین و از بدعتهای ستمدار
ایشان است مصطفی چنانچه صاحب طراز گوید در لسان اهل دشت معنی چوکان است و قحیچ چوکان را
در محاذی و برابر یکدیگر نگاه میداشتند هر یک چوکانش کوتاه بود و از بازی خارج شد و میگفت
مصطفی قحیچ نیز در بازی خیره هر یک از ایشان که فطیره اش شکسته بود خود در بازی خارج شده
میگفت فطیرتی کموره حاصل مراد این نیز آن است که داخل عوام دشت شده باین بازیات لب کشای
بلکه بر گفتارهای ایشان نیز زیادت آوردم و لفظ قصر را بجای کسر و کلمه کسر را بدل قصر خال نام

ابن جسیع الایسی الشلی

۴۱۴

بشارت و هید ملاست حیات و آثار نیک طراست پس چند روز بر غلبت فو و بختی بر کمال حاصل آمد پس کسان
 و نزدیکیان او را انبساط دست داد و احسان بی اندازد و اش نمودند و مالی زیاده و دولت الهی و سعادت که آن
 از این معاصی که مانند سحر و جادوها کردند و یکچند در محفل و هر مجلس خاص و عام را از این مجلسی نبود چون این سال
 از ابن جسیع شهادت کرد و اطباء و فضلا بر بعضی اتفاق کردند که آن کونه حدس و تشخیص از قوانین طبیعیه و مرآتیه
 بدست نیاید این نیست که از جنتی که خود کرده بود چون این سخنان بسمع ابن جسیع رسید مجلسی بسیار است و جماعتی را که
 زبان بفتح او گشوده بودند حاضر کردند و گفت ایراد شما را جواب این است که چون خانه را میبردند دیدیم که قدیمش
 راست ایستاده تشخیص آدم که هنوز روح حیوانی در سینه باقی است چه اگر از بدن نخی خارج شده تدبیر برین
 اماده بود اطباء نقد بقیش نموده بر حسن تشخیص و حدس صاحبش تحسینا کردند و آفرینها گفتند که اینده که هم روان یادم
 عاصداً به علویا عارضه لقوه روی او ویرا بجهت علاج بخوابست چون در کحضور حلیف نمود مقرر داشت که یکچند کی
 نزد حلیف نیاید در سندی تاریک حلیف را جای داد حتی او دید و اغذیه که لازم میشد خود مباشرت میکرد و در هر صباح
 که در کحضور حلیف میبود بجهت شربت میداد و طبیعت ویرا بدین چنان قوی می افروزد پس بدان سخنان قوت
 انجیز و فوایدی سرست آئین روز بروز آثار بهبودی ظاهر میگشت تا بیکباره طبیعت قوت گرفت و بر مرض غالب آمد
 و آن بیماری را زایل شد حلیف علوی مالی زیاد بدو بدل نمود و در ملکات خواص و محراثش در آورد و بشرفیات
 لایق اش پرداخت در بزم قرب خلافت در شمار خاصان معد و دوگشت چون زمان دولت عاصداً به علوی
 در مصر پایان رسید آن مملکت ملک ناصر صلاح الدین یوسف بن ایوب را مسلم کردید و او پادشاهی بود
 بترتیب علما و فضلا را رغب نظر موابق دوستی که ویرا با ابن جسیع در میان بود آن هنگام که خود با مقام وزارت
 و ابن جسیع نسبت طبابت در نزد عاصداً به بودند و او را بخواه و در ملکات اطباء مشکک گردانید که اینده
 از بابت سوء مزاج سردی که ملک ناصر را بود از او علاج خواست پس تریاق کبیر را برای او ترکیب کرد و کتابی
 در خواص او دید آن برشته تالیف آورد و چون ملک ناصر بدان مداومت کرد سوء مزاجش زایل شد و از آن ملک
 عزادگی بی پایان دید و روایت کرده است شیخ سدید بن ابی البیان که از قاضی ابن جسیع و از فضلا و اطباء است
 که من عمری در محضر ابن جسیع بسر بردم و جمیع مراتب طبیعیه و مقامات عملیه را از وی شنیدم اگر قسم طبیعی چون افوخش
 چنان و دفع اللسان ندیدم در کل علوم تصرفات نیکو داشت و در مسائل اجتهاد و استیحه می نمود و جید التالیف
 و حسن التصنیف بود در علوم ادبیه و عربیه مهارتی کامل داشت و بر صحاح اللغز جهری ویرا اعتمادی تمام بود
 و پیوسته در هسنگام تدریس در برابر داشت در تصحیح کلمات زیاده بمطالعت آن کتاب می پرداخت احمد بن
 ابی صیبه در کتاب طبقات الاطباء گوید در زمانیکه ملاک مصر و شام و رقبه اختیار بخم الدین ملک صالح
 بردی مغموض بوده در آن محفل از هر طرف حکایات طریفه در میان داشتیم و سخن از یکدیگر میر بودیم پس وزیر
 مرا گفت به اکنون تالیف که در شرح احوال اطباء نوشته و طبقات الاطباء نام نهاد و یکچند از برترین ترا بخت نموده

ابن جیسع لامرئیلی

۳۱۵

و بدان پای تصنیف طریقت نیارده آنگاه گفت آیا اطباء مصر را که در این عهد با ما معاشره و مصاحب بوده اند در کتابت
 هیچ یاد کرده اند که من آنرا می بینم که در آنجا گفته اند که طبیبان مصر از متقدمین این دین و دینان می باشند و در
 کتابت ابن جیسع بی نظیر است که من چنان است که فرموده اید و من نیز بر آن عقیده ام و هم بر طبق آن رای مصواب
 سخن را نهاده ام نوشته اند که چون شیخ الریش ابو علی سیاقا و نیز بر او داشت ننوشتن آن کتاب را معبر بود و چون
 جامع الفوائد ابو فخره بلخانی در آن کتاب زبان کشود و کتاب تفریح بالکون فی فتح القلوب از ابو نصره صرف نوید و تفریح القلوب از ابو نصره
 گویند بعد از اتمام آن کتاب ننوشتن آنرا بنبه او برود و بنظر عبد الحلیف یوسف بن محمد البغدادی رسید و آنکس را
 گفت اگر عزت شریف را در فهم آن عبارات صرف کردی و آن بهتر که در پی تحصیل شکوک در کارهای بیایان آورد
 پس ایرادات او را ردی نوشت و با دلائل ساطعه و بر این قاعده بوضوح رسانید که آن ایرادات وارد نبوده است
 و چون ملک ناصر صلاح الدین یوسف در سینه پانصد و ششاد و نه وفات کرد و کچند با ملک طاهر پسر صلاح الدین
 یوسف پسر سیرد کویند در سینه پانصد و نه و چهار وفات یافت یوسف بن ابی الله بن مسلم که از فضلای آن عصر بود

این اشاره در مرثیه ابن جیسع گفته است

أَعْيُنُهَا تَحْيَى مِنَ الدَّمْعِ	وَأَقْدَمْتُكَ الدَّمْعَ فَبَالِدٍ
يَحْيَى بَانَ تَرَى عَلَى قَدْسِي	قَدْ نَابَهُ ضَلُّ الْعَالِي وَالْكَرَمِ
وَأَفْضَلُ أَفْضَلِ الْعَصْرِ عَلِيًّا وَدُوًّا	وَأَفْضَلُهُمْ فِي مَشْأَلِ الْقَوْلِ مَبْنِيًّا
وَأَبْدَاهُمْ بِالْهَيْجِ وَالْأَمْرِ نَهْمِ	وَأَعْلَاهُمْ بِالْغَيْبِ عِلْمِ الْقَدَمِ
وَارْجَاهُمْ صَدْرًا وَكُفًّا وَنَمْرًا	وَوَجْهًا كَيْسَلِ الشَّيْخِ غَيْثِ الثَّمَرِ
وَأَجْدَمُ نَادِيْنَهُ لَمَّةً	وَأَجْدَمُ مَرَاتِبِهِ لَسَانَهُ
فَلَوْ كَانَ يَفْدِي مِنْ حَامِ قَبْرِ	بِنَفْسِي مَتَى عَلَى الْخَيْفِ يَفْدِمِ
وَبَطْنِ أُمُودِكَ لَا سَادَ دِيْنِي	بِشْرَفِ هَنْدِي عَزَّةً لِهَدْمِ

وَلَكِنْ قَضَاءُ اللَّهِ فِي الْخَسَاءِ وَفَلَدِ

فَلَا وَاقِعَ اللَّهُ أَمْرُكُمْ

ای چشم در اتم آن طبیب بیکانه آست که داری بریز هرگاه سر شکست تمام شود خون بیار سر او را تراست
 که زنده را فغان کنی بر فقدان جزو کارهای که از وفاتش محال و محکوم از میان رفت آن فاضل بیکانه در برنگ
 و دانی سراسر آید و هرگاه بود در قضایای مشکله مسائل غامضه بیانش فضل الخطاب گشت و در شناختن
 شرایع و دانستن او را و دواهای دیرمدان و دهری برتری داشت و در سنن طبیه و علم تقدم با حفظ کامل
 و همی بر دیگران تقدم داشت شیخ صدر و بیط کف و فحمت منزل آراسته بود از فروغ رخسارش چنده صفا
 در خاطر یکدشت در حوادث نادر کار از بهنگان زودتر بفریاد میرسید و در علاج درد مندان از همه فاضل بود

و با غیر طریق معالجت می پیوید و اگر دوستان را در دوا بود که بیرون می ویری حکم تقدیر را بگردانند من بخیرین را ندانم
او یکدم در بقوت باز می خویش و صولت شیران از دوا و شکر که بشیر شیران و نیزه لرزان معصاف دهند بکار راز
بر می خیزیم ولی آنسوس که سهم تقدیر و دوا که قصه از چنان نافذ است که بتواند از غولیش بگردانند همانا تقدیر
هیچ نه بر از غرض خود باز نبرد و چه بقرط که کام مسامحت بود و بدید پر طیبانه توانست مرگ را در دکنه و آن در

بیدار از علاج آورد ابن سینا یعقوب بن اسحاق الشیخ

اصحاب سیر آورده اند که اسحق مروی صالح و درست کردار بود در سنون ادبیه اخلاقی تمام داشت علماء و دستار
و عالم اگر ایمی داشتی سالمی بعبادت حج فایز گشته و زیارت بیت الله توقیف یافت بعد از ادای سناسک و اقامه
از عرفات و انجام سعی و اتمام طواف از زب لبت اجر خویش درخواست کرده علم خوار را ای نر زنده خود تسلیم فرود
پس از برکت دعا می پر وین آن مکان مقدس و خراف الطاف الهیه کجک فیوضات ادبیه و تعلیم علوم ادبیه و توفیق
چنانچه علماء رجال او را در مسلک ثقات و مستدین منظم داشته و گفته اند که در استان مقدس حضرت رضا صلوات
علیه بعد از صحبت و در ک حضور مبارک فایز گشته است و در کتاب عیون اخبار رضا از اخبار و احادیث رضویه
که از خود اصفا و روایت کرده نیز نقل شده و بهم در سایر کتب معتبره اخبار تقویه و احادیث نقویه را که از خود
شینه و برشته روایت آورده است ذکر کرده اند گویند که او در نزد آن و در زکوار اختصاص و آینه
و اختیار تمام منزلت و افتخار داشته است بجماله بن یکیت فنون عربیه و علوم ادبیه را در نزد اساتید فن و باطنیان
مانند ذرا و ابی عمر و شیبانی و اثرم و ابن اعرابی پاموخت و در آن علوم خصوصاً در فن نحو کوفتین رسته
مید یافت و در سایر علوم نیز نادره و در کار شده فن لغت را از پنجهان بلکه از پنجهان نیکو تر دانستی
چنانگونه که علماء لغت از غرض نقل او خوشه ایچیده و توشه ایبرده اند ثعلب گوید ابن سینا در علم لغت
پس از ابن اعرابی از همه پیش است خود گوید من فن نحو را از پدرم بهر دادم و می علم شعر و لغت را از من سیکه تر شد
چنانکه میزد ابن اعرابی تعلیم علوم اقامت داشت و در تحصیل فن لغت مشغول بود این اغرابی و در احکامی آثار
ابن سینا بکار و مهارت بر خواسته از او می و حاکمی سؤال کرد پس ابن اعرابی غضبناک شد و گفت
مکافات چنان جبارت و کساحی در این است که کسی دو کوشش ترا کرده کوشمال و به و قفایه
بی در پی زنده تا سبزی خویش در یابی ابن سینا که خاموش شد چون خشم ابن اعرابی فرو نشست بوی گفت
بسی شبانه و باین دیو خرمندم که من خود عزمه این که تار شدم چه شوی و هشتم و یکمیرا در معرض چنان پنجهان
نزد او می و او تواند بکل نمود و لاجرم بجواب با صواب لب یکشود و آن کردار را بیشتر رنج میداشت از این
که خود شیندم ابو الحسن طوسی گوید من در مجلس ابو الحسن علی بن ابی طالبی حاضر بودم ابو الحسنی تا از نواد لرزه
و به این الفاظ و طرایف معانی که خود ستفطن شده و شرحی باز کرد که گفت عربان گویند شغل اینان بذهنه

ناگاه ابن سکیت که جوانی نورس بود از جای برخاست گفت آخرین کلمه دفته باشد نه ذقه و چون عربان
 خوانده اند و گفت که ضعیفی از ضعیفی اعانت جبه این مثل سار را بکار بر نه چون کلمه ذقه با لفظ دفته در نوشتن یکسان
 باشد ترا جاسس خلی بر آن اشتباه داشته است پس ابو الحسن شرمند و گشت از مجلس بیرون رفت دیگر
 روز برای افادات نواز خود مجلس آراست و حاضر گشت من نیز حاضر بودم لب سخن گشود و گفت عربان
 گویند خود جاویدی نمکامی با این سکیت برخاسته گفت کلمه مکاشری در اینجا صواب و بیجا است بجای
 شین میجره بایستی سین مملد آوری چه جانب خانه را گیر گویند و چون خوانند افادت کنند که جانب خانه من
 جانب خانه اوست یعنی همسایه دیوار بدو یاریم این سخن را بر زبان راستند و چون مکاشرا که بنی نایند و دست
 با دیکری نگار در نوشتن خربقاط تفاوتی نباشد از آن روی بدین اشتباه در افتادی پس ابو الحسن از آن امر
 که تقصیر عزم داده بود منصرف شده و دیگر برای اعلاء نواز خود بدان مجمع قدم نهاد چون روز کار را حادث
 بر این است سپهر را در چنین یکبارگی به راجری سرانزد و چنانچه ابو الحسن از وی در جملت شد ابن سکیت نیز
 از ابو عثمان از فی در جملت آمد چنانکه ابو عثمان گوید من و ابن سکیت در محفل وزیر محمد بن عبدالملک زیات
 بودیم وزیر من گفت خواجه ابن سکیت را بشمار مسائل ادبیه امتحان کنی تا رتبه فضل و پایه علم معلوم شود
 و دست را از ادب و مروی خارج دیدم پرسیدن سلسله را باو فاق و صفات داشت و تامل و نظر هر خط
 بطخت دیکری سپردم تا مگر آنچه خواسته است از خاطر و محی شود بعد از آن وزیر سخن اول را بر زبان راند
 در سؤال خود الحاح کرد چون ناچار شدم مسئله که حل آنرا آسان و سهل آنرا دشوار میدیدم میان آن
 کفتم خدا تعالی در سوره یوسف فرموده اذیل معنا آخانا من کل ایکه باز که کتل را چگونه صرفیان میزان
 آنرا گفت بروزن تفضل باشد کفتم بایستی ماضی و صنایع آن کتل بختل باشد تا بختل به آن میزان دریا
 کلت فی فی غلط کفتم میزان بختل تفضل است کفتم حروف تفضل بیخ است و حروف بختل چهار چکونه تصور شود
 که خ حرفی میزان چهار حرفی شود پس ابن سکیت در سکوت شده زیاده بختل و شرمند و گشت وزیر تو بخ
 و سرزنش برخاسته گفت گیاره است بیادش مرا اب علیه در هزار در هسم شهریه بشانی و خود
 میزان بختل را که تفضل است مذافی ابو عثمان گوید چون مجلس بپایان رسید در صحبت ابن سکیت از نزد وزیر
 بیرون آمیم ابن سکیت پس اند و هنگام بود کله با آغاز کرد و می گفت یا اب عثمان هیچ دانی در این معات
 مرا چه مقدار از زبان آوردی بعد از آن لب کشودم و بخدا تعالی سوگند دایم و گویدم که در این سلسله معذور بودم
 چه مراد سؤال وزیر معذور نبود و ماضی احمده بن طحکان در شرح حالت ابن سکیت گوید که در آن وقت سیلانیان
 و عربین معذکیر را بخیط ابن سکیت قتل نموده اند و آن واقعه چنان است که سیلانیان بن بریده باطلی اسکانه
 در ازمینه پیادگان و سواران سپاه خویش را سان دیدی هر یک از لشکریان که اسبی یا بجنب در فرار
 ران داشتند نه پندیدی چون از بت عبورین معذکیر رسید با اسبی پیکر و درشت اندام از میان می گذشت

ابن سید حقیقت

۳۱۸

سلیمان بن ربیع گفت هرگز رواندم ترا سبب آنجی که باشد گفت ایها الامیر اگر چه اسب من لاغر میان نباشد ولی در میان
اسبان آنجیب نیاید گفت ایها در نظر اول آنرا ناخجیب یا قم تو نیز یقین بدان که است بعین و ناخجیب است عموماً عادت
جست گفت ز چنان است که امیر شناخته است پس کار کن تا با سخاوت گشاید سلیمان گفت تا عمو اسب خویش را مدتی از آب
منبع داشت و هم فرمودند میان چند اسب نجیب را زنی از آب باز داشتند چون شکمی ایشان بنایت رسیدن شتر
اسبان نجیب از آن آب خورد و یکطرف شدند پس اسب عمو نزدیک طشت ایستاد و دست خود را کرده لب او را
فرمود و آن لالت کند بعد از آن اسب آن چون میراب شد سر برداشت پس سلیمان بسم تو بخیر بگو گفت کنونی انکی که را نشانمان
نپندار معرفت است عمو گفت ایگونه معرفت با ما نیست که ترا بقامت دوخته اند چه ناخجیب یا نجیب را یکسان
سلیمان بخود پیچیده هیچ نکت و آن دستار را بچهره خطاب نامه کرد چون نامه روی رسید زیاده چنگین شد که باقی
سلیمان بن ربیع فرستاد که آنهم علم و بر واری را نام از چه بگذر بوده است بایستی اسیر و سرگردان از هر دو طرف حرکت را
در جای خود بجا ببرد و هم ببرد و بن معذب که نامه نوشت که ما از آن کرده از رشت و کفاره ناخجیب که با مهر و اسیر
خویش بجا بردی آگاهی حاصل گشت که بایشیر خویش که مصداق سنیای ترا بخواهی در سه و غوری در خاطر پیدا شد
ایک بکوش بوش بشو و از روی و اشعرا بماند از آری است که مصمم نام نهاده ایم قسم نجیب ای غالب تا
اگر آن تیغ بفرق تو فرو آید ای بی شکاف استخوانهای سیدات و نیم شود نمی از چپ و نمی از راست پند هرگاه
و در خوب و قوت ضرب را دوست میداری ایک بدان که قمار ناخجیب معاودت کن تا صدق قول شاهدت کنی
که چون نامه روی ببرد رسید گفت نامم که خلیفه را که ام شمشیر تنیده کرده اگر شمشیر خود را گوید هرگز اسیر نخم
و اگر ذوالفقار مرقدیر منظور داشته بهر اس از آن بر خیزد باشد که نیند ویر طغنی آید از او شکار نکنی بوده چنین
عبدالجیب مومل گوید و مجلسی که برین ایامه این دو شعر را میخواند و از این بیک شینم
وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَجْعَلُ نَجْوَاهُ
ظَاهِرَ الْحُبِّ لَيْسَ بِالْمُقْتَضِرِ
فَإِذَا مَا مَسَّهُ عِشْرَانُ
الْحُبِّ بِاللَّطِيفِ الْخَبِيرِ
حاصل معنی اگر پاره از مردمان هستند که عاشق خود محبت و مودت و رزق و آموشی که کلمی از زخارف و نیوی کنند
بیکدیگر میزنجار عشق و می مسرف شوند

و هم از جمله اشعار و این چند شعر است که اسحق واد و فصاحت و ادب است
إِذَا اشْمَلْتَ عَلَى الْيَا سِرِّقِ
وَصَافٍ لِمَا يَدُ الصَّدِّيقِ
وَأَوْطَيْتَ الْمَكَارِ وَاسْتَفْتِ
وَأَمَّا كَيْفَ الْخَطْبِ
وَلَمْ تَزَلْ أَنْكَشَافِ الصُّرُجِ
وَلَا أَخْفَى مَخْلَبِ الْأَدَبِ
أَمَّاكَ عَلَى قُوْطِ مَيْلِ عَفْوٍ
يَمْنُ بِهِ اللَّطِيفُ السَّجَبِ
وَكُلَّ الْخَادِيَاتِ إِذَا تَنَاهَتْ
قَوُصُولُ بِهَا قَرَجِ قَرَبِ

ابن سبکیت

۳۹۹

مامل منی انکه چون دلها را باس و ناز میدی و ناز گیرد و سینهای کنده از خواب و شدائی که آید و نازها هم آید و تنگ شود و ناخانات در ساحت و لها بار کشاید و در شمشند ان چاره جوئی را ندانند و برای کشف مغفرت را بی نیاسند در آن هنگام خدای دانی هر بان البته فریاد می کند و در عین امید و آرزو سینه باید به عادات و عکاره چون بنایت رسد به ایت فرج و کشایش باشد و محمد بن محمد بن ابی شادا گوید از عین میشت با بن ایکیت سگایت بر دم گفت ترا از شعر و شاعری هیچ بهره و نیسی نباشد کفتم تاکنون طبع خویش را بنیاد نموده و شعر می نغخت ام گفت مراد و تر است ایکه نشاد کنم راه و ست معاس را پیوستی گفت

نَفْسِي نَزَعُمُ امُورَ الْقَتْلِ كَلِمًا مَا ذُنُوبُكَ اَحَدٌ زَايَا بِنِي دَاغِثُ
لَكِنْ اِنْجَالُكَ بِنِ كَيْبِ الْغِيْرِ لَكِنْ مَقَامُكَ فِي ضَرْبِ الْفُتُورِ

حاصل معنی آنکه مرا از خزان خیال آرزو نماند و خسته شده و بدین دایم تا از حوادث و مقتضات مرا هراسی باشد هرگز به آنها نظر نیامانمانا اگر مسافرت را منج و در خدمت شمار می بینی فردا تو به سربازان است ناز و وطن پرور شدن که نیت این سبکیت است و از بعد از همواره و بستانها بیامید باشند و عظم و تربیت که و کان سیر میرود چون ایکیت ذکر فضل و صیت و دانش کوش زو عام و خاص شد بتلیم بزرگ زادگان و خاص یافت و در آن اده ان که در رستاشا بتلیم اطفال مشغول بود او را با هر دین و بشه که در نزد محمد بن جبرئیل بن طاهر است نویسنده کی و انشا داشتند مراد و این مرش است و او پس بتلیم فرزندان ایشان اشتغال حبب اتفاقا بن طاهر را در آن روز کار برای تعلیم و تربیت فرزندان خود بمطبی داشتند حاجت افتاد این ایکیت از تعلیم اولاد بشه با رون دست کشید نزد این طاهر آمد و بان امر اطافه و اقامت کرد و این طاهر در اوایل امر باطله در هم دور او حشر برادر هم بودی مقرر داشته میرمایند چون صیت نقل حسن تربیت او صبح متوکل عباسی رسید و او را خواسته برای مصاحبت و معاشرت خود برگزید و برای تعلیم و تادیب فرزندان خود حکم نمود این سبکیت آن را با محمد بن حمید بن عبد الله بن عبد العزيز میان او و انشا مشاورت حبت آنها لطیف سیرت و حسن امانت او را نصیحت کرده بتلیم اولاد متوکل را می داد و ان این ایکیت صلاحی و خیر اندیشی ایشان را بجه و عرض عمل کرده نزد متوکل شده و طوق تسبیل بر گردن نهاد چون روز اول در مجلس شاکر و ان خویش که مقرر و موافق باشند حاضر گشت معتز را گفت اکنون چه چیز بطلوبت تاه ان است است و معتز گفت انفراف از هر چیز بیکه تر است این سبکیت به ان لطیفه متعطفن شده گفت ایکه بر خواسته بنجازه خویش باز کردم معتز گفت من در بر خواستن چالاک ترم پس بر خواسته پرورن شانت نگاه و ان نش در پاکه پیچیده بر زمین افتاد شده منده شد به ان شاید که رنگ و خساره وی سیخ کون کردید پس این ایکیت

این دو بیت را مرتضی انشا نمود

يُصَابُ الْهَتْفُ مِنْ عَثْرَةِ بِلَاثَا وَلَكِنْ يَصَابُ الْمَرْغُوبُ مِنْ غَيْرِ بِلَاثَا
فَمَثَرَتُهُ فِي الْقَوْلِ تَذْهَبُ لَمَسَا وَمَثَرَتُهُ بِالرَّجُلِ تُبْرِئُ عَلَى

ابن سبکیت

۲

حاصل منی که فرزندش زبان سخت میستی است ولی فرزندش پامستی نباشد چه فرزندش زبان سر برآورد و چه فرزندش
 در اندک زمانی بهبودی یابد چون و کرد روزی نزد سونگل برفت سونگل بوی گفت از داستان روز گذشته مطلع شدم
 و آن دو بیت که باده داشت و کردی شنیدم و زیاد پسندیده آمد پس خبر داد و بهم بوی انعام کرد و این طفلان کو
 ابن الیکت در حب امیر المومنین علی بن ابیطالب علیه السلام و اولاد آنحضرت علوی تمام داشت و سونگل برفت
 وی قبض و عداوت آن خانه از انزاهایت رسانیده بود روزی ابن الیکت بر سونگل وارد شد و سونگل
 و توفیق نیز نزد وی حاضر بودند از خبر جانشینی رفت و از هر کس فکری میان آمد در آن اثنا سونگل از خجالت
 و سریرت ابن الیکت جویشده بدو گفت ای خواهم آنچه در دل پنهان داشته امروز آشکار کنی اکنون بی
 بازگو تا بدانم آیا این دو سرزند مرا عزیز تر داری و محبوب تر دانی یا دو فرزند ان علی بن ابیطالب حسن
 و حسین را ابن الیکت تاب نیارده و نیز نهفته خویش را از پرده دل پرده نه اخته گفت سوگند بخدای تعالی
 که ربه کترین غلامان آنحضرت که قبر جشی است از دو فرزند ان توفیقی فرستاده پس بالاتر است و این عقیده
 فروغ دل و طراز آب و گل من است پس سونگل در غضب شده غلامان ترک را فرمان داد تا زبان او را که تا
 زبان و استی از پشت سر او بر آورند و در حال رخت باختر کشود و بعضی گویند اتراک را گفت تا کله های پی در پی
 بر شکم او روند پس او را سجان بر دند روز دیگر از دین خلاص کرد و برخی سبب خشم سونگل و باعث قتل او را بطوری دیگر
 حکایت کرده اند گویند مردی شی و ابن الیکت در صحبت سونگل بودند سخن بجائی کشید که خلیفه قصد از او
 قرشی کرد ابن الیکت را فرزند داد تا ویرانه شام و ناسزا دیت برساند ابن الیکت بفرمان خلیفه
 و قی تنهاده و ناسزا بختاد خلیفه را آن حرکت ناپسند آمد و قرشی را گفت که با ابن الیکت اغماصت کند
 که وی مصایقت کرده بود چون قرشی پاوه کوئی و عیب جانی لب کشود ابن الیکت از کرده خود پشیمان شد
 گفت ایکت بفرمان نخستین اطاعت کرد و هیچ از سقط و دشنام فرو نگذازم خلیفه گفت آنچه اسحال کوئی بین تاملانی
 و انتقام هست نه محض اطاعت و استمال پس غلامان ترک را امر کرده او را اظهار خسار و کله با بر شکم زدند
 که بکمر و از هوشش برفت او را بدوش کشید و سجان بر دند از جراحات لسان و ددمات اتراک و در روزی که
 کاز و دنیا در گذشت رحمة الله علیه و حیدر بیهمانی آقا محمد باقر رضوان الله علیه از تبه خود تریکت باین مضمون نقل فرمود
 که اگر گویند تقیه از نوامیس شرعی و تکالیف حتمیه الهیه باشد ابن الیکت با رجت علم و درک حضور ائمه اطهار باطنی
 در حصار باطیع او را دستغدا و غواهی باشد در جواب گوینم در آن مجلس حالت طبعیه که ای تذکر احکام شرعی است
 از قبضه اختیار روی پرورن شده بود و لهذا ترک تقیه او را باید توجیه دینی و عقوبت اخروی نخواهد شد سوگند
 و موطن ابن الیکت و ذوق است که شهری از خراسان بوده و تقی فرموده است و وی از موطن اصلی او
 پرسش نمود در جواب به و گفت خودی اصلک الله من دور و دور پس فراد از آن پس از هر کار
 چهل روز دست برداشت از خانه خویش بجائی پانهاد و دستانش بدو گفتند آنچه روی از مردم انقطاع حسته

ابوجانر سنجستانی

۴۰۲

مَا ذَا النَّبِيِّ الْيَوْمَ مِنْ مَتَعَيْنِ خَشِ الْكَلَامِ
وَقَفَّ الْجَمَالَ يَوْجِيَا قَمَمْتَ لَهُ حَدَقًا لَا نَامَ
مَرَّكَاتُهُ وَمُسْكُونُهُ تَجَنَّى بِفَانِئِ الْأَشَامِ
وَإِذَا اخْتَلَوْتُ بِعِيَالِهِ وَغَرِثَ فِيهِ حُلَى اغْتِرَامِ
لَمْ أَعْدْ أَفْعَالُ الْعَفَا فَمَا ذَاكَ أَوْكَدَ لِلْفَرَامِ
فَبَنِي فِدَاؤُكَ يَا أَبَا الْعَبَّاسِ حُلْ بِلَا عَقْصَامِ
فَأَزْهَمَ أَخَالَاتٍ فَايَةً نَزَدَ الْكُرَى بِأَدَى السَّعَا
وَأَيْلَهُ مَا دُونَ الْحَرَامِ فَلَيْسَ يَرْغَبُ فِي الْحَرَامِ

ظاهراً آنکه آیتا مرز و چو دیدم و یکشیدم از آن چاک شخ چشم که کجا و کجا هر سی مانند زن سخن کند و فزون
افزون خوی و گشته ساز می بگرد و کوفی کاروان حسن و قاطع حاجت در صفح عارض وی بار قامت کتود
داران خردی چشم خلایق در تماشای چالش بی حیران مانده در حرکات چندان با کشته رفتار کند و در سخنان
چنان نگارند که دین و ایمان بر باید مرآه وی در مجلس امن و بیگام غلوت بر خط قرین عفت و پادشاهی مسکون
نیت و از این راه پیوسته بر آتش محبت و شعله عشق بن فرزند و کرد و یا آبا العباس بن امیر ائمه علی بن ابی طالب
که بیل محبت چنگ زده و حجت آورده که در هوای تو آرام در آتش برفته و باور در بخوری که فراماده و از دولت اول
انچه در لبت حریف حرام نیت مصافقت سفرای که من خود هرگز برای حرام نخم و در آیین محبت از عاشقان بگفته باشم
علی بن عیسی ارمی در کشف الله در قی اخبار امام ابو الحسن علی بن موسی الرضا علیه السلام از ابو جهم کلای نقلی که در خطبه
وی در موالات اهل البیت و مودت اهل القربی و دلتی صریح دارد و گوید ابو الفتح هر وی گفت و منی که علی بن موسی
صلوات الله و سلامه علیه دارد و سهرتیا پورست من لازم رکاب و سعادت اند و ز خدمت آن حضرت بودم و میگفت
طبقات علما و محدثین بعد از آن خبر سرت اثر شنیدند برای استقبال و پذیرایی مقدم آنحضرت از هر طرف بنشینند
و منی که موبک بهایون رضوی چهار سوسه رسید جامع از شیخ ابوباب اخبار و روایات حدیث بر لجام بلند شهباء
که حضرت بر آن نشسته بود پادشاه و آغا و القاس و ضراحت نمود و عرض کرد ای سهرتیا پورست از هر طرف ترا بختی آید
ظاهر نیت میگویند و هم که بر جماعت محدثین است که در روایات و اخبار که از پدر بزرگوار شنید و حدیثی روایت
فرماید تا آن حدیث شریف بی توسط اخبار و روایات رواه از لسان بزرگان تو روایت کنیم و بدین ترتیب علی
بر جیسع شیخ و جمهور محدثین اقتدار آوریم حضرت شوال آنجی ترین قبول ساخت و فرمود حدیثی لایزال
الصالح مؤمن بن جعفر قال حدثني ابي الصادق جعفر بن محمد قال حدثني ابي
ناضر بن علي بن ابي طالب قال حدثني ابي سید العباس بن علي بن الحسين قال حدثني
ابو سید شاب اهل البیت الحسن بن علي قال سمعت ابي سید العباس بن علي بن الحسين قال

ابو جابر سنجینی

۴۰۴

فدایت رحمت کند گفت یا ابوعثمان یا شرعاً و کفاره و ظهار آزاد کردن غلام و عور کافی باشد گفت مرا از مسائل فقهیه استخار و
اطلاعی نیست از قواعد حریت آنچه والی خواهد سؤال نماید پس تسبیح زد و می شد و گفت ای زبیدی آیا در باب زنیکه
قتل صدق خود بر زوج بذل نماید تا که او را بطلاق طلع مطلقه سازد و چگونه نویسی گفت این مسئله فقهیه پرده حق
من است و جواب آن و فیه لعل اثری باشد لعل را خطاب نموده گفت آیا این خون چند جبار حسن و ایت آورد
گفت از حق حدیث مرابری نیست شاید کوفی در این علم معروف است بشناذ کوفی روی آورد و گفت از ستره ایست
که این است که آیه **اَلَا اِنَّهُمْ یَقْتُوْنَ صُدُوْهُمْ یَتَّقُوْنَ** بیا شانه ت بافت کرده گفت علم قرآنست
از دانش من خارج باشد جواب این مسئله بر جمده ابو حاتم محول است ابو حاتم گوید بجانب من التفات کرد و گفت
یا ابو حاتم اگر خواهی در شرح پریشانی امور و سنگت کی احوال بصره و تفصیل آفت سعادتی که بر شهر و زروع ایشان
عادت آمده بمقر خلافت کتبی معروض داری و ضمناً در اند خراج جمیع مقامات بر قنای تأخیر و استدعای
اشارت کنی چگونه خواهی نوشت کفر عافاک الله از این صفت مرطبی نیست و ما عالم قرآن و مفسر کلام است
دانند پس والی بطین و نحویش برخواست و گفت **مَا أَقْبَحَ بِالرَّجُلِ بَعَاطِي الْعِلْمِ خَشْيَتَهُ**
لَا یَعْرِفُ إِلَّا قِتْلًا وَاحِدًا حَتَّى إِذَا مِثْلَ عَنْ غَيْرِهِ لَمْ یُجَلِّ فِيهِ وَلَمْ یَمِزْ لَكِنْ خَالِئًا
بِالْكُوفَةِ الْكِتَابَةِ لَوْ مِثْلَ عَنْ هَذَا كَلَهُ لَا جَاب

یعنی مرد را چه بسیار ستمجن و زشت است که از وقت غریز و عمر شریف خود بخواه سال در تحصیل کمال صرف کند و در
ایندت وسیع فرج کساعت چیزی نیاورد اگر اعیان از غیر آن فن مطلبی از وی سؤال کنند بکاره در جواب
فروماند و اندود و زبان پیچ گفتن نتواند و کی گسائی که از علای است در کوفه که جمیع این مسائل گوناگون از وی
پرسیده شود هر یک را از همان صناعت پاسخ گوید و در جواب هیچ سؤال درنگ نیاورد و مع آلاجل در زمانیکه
جعفر بن عیسی بن علی بن عبد الله بن عباس بر ولایت بصره منصوب بود جم ابو حاتم در مجلس ایالت در آرمیه
و از مسلمان بنی رعایات دیدی و هر وقت او را در محضر سلیمان یا ابوعثمان از فی اتفاق ملاقات افتاد و سی
از خوف آنکه خدا را از فی از نکات سخن و قایق اعراب چیزی از او سؤال کند خود را از خوض در مباحث علییه
شعول میساخت و با لطایف جیل و اظهار معاذیر و دستور انصراف گرفته بر فروج مباردت می جست این فرم
و هر بس راجه آن بود که وی در آن اوان چندان بر تکمیل فن گفت غایت و اهتمام نمودی که مصنفات سخاوت
مراحت نمودن توانستی و از این راه بسیار از نکات صناحت سخن از خاطرش محو شده بود در زمانیکه
و اشکالات اعراب از مقام دست خضم و تمهید جواب عاجز آید یا فنی در شرح حال ابو حاتم گوید از ابو حاتم
حکایت است که گفت مردی بر ابی بکشد و از او درخواست کرد که مرا مو عطفی نماید را بب گفت **أَحْضَاكَ**
وَقَتْلُ الْقُرْآنِ وَبِنَاكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ یعنی آیا با آنکه قرآن مجید در میان شماست و محمد
رسول از شما نبوده از من اندر نخواهی گفت آری گفت پس از این یک بیت که می از یکیشان شایع است آورد

ابو جاتم سجستانی

۴۰۸

بیکر که گفته

بَحْرُ دَعْوِ الدُّنْيَا فَا تَلَّكُنَا حَوْجُ إِلَى الدُّنْيَا وَادَّخَلْنَا

یعنی چنانکه ازادی ارحام در این سرای فانی برهنه و راه می هم بپوشد که سوت علایق و آلایس و نیوی برهنه بپوشد
از تجارب ابو جاتم که اگر خواستی مطلبی پرستیده و بکسی مکتوب کنی که نظر نامحرمان از قرات آن محسوس باشد
بیکر مقداری از تیر و سبیده و خامه خود را مانند دود در آن فرو بر و باقی الضمیر بر صفحه بنگار و به آن کس که
مشغول است ارسال دار چون وی به هنگام وصول نامه مقداری کاغذ بپوشد و فاکتور بر صفحه مکتوب بیفتد
تمام آنچه با تیر و توم شده نمودار گردد و زبان سواد او قراشت سود طریق دیگر آنکه بجای تیر و سبیده
آب و نج سفید بکار برد و مکتوبی نظر با آن آب شرج دهد چون مکتوب الیه مقداری از نازوی ساینده بر صفحه
بیافشد چون مکتوب الیه مقداری از نازوی ساینده بر صفحه بیافشد مکتوب ظاهر شود و مکتوب در سبیده
و دیگر این عمل بر عکس بجا آورند و از آن وجهی که هر یک را بدلی و دیگری بکار برند هم مقصود حاصل گردد و قات ابو جاتم
در ماه محرم و بقولی در رجب از سال دویست و چهل و بیست و پنج و یا پنجاه و چهار هجری در مصره واقع شد
و آتی مصره سلیمان بن جعفر هاشمی بروی نماز گذارد و در سره افضل مدفن گشت در جمله مرقعات و سب
آنقدر که کتب موجود بود که معادل چهار ده هزار و دینار تقویم یافت چه او برهه زکار حیات از طریق تجارت
کتاب و بر معاش بدست گردی این یکت نحوئی کس نبزد وراثت فرستاد تمام آن کتب را بهای
کثر از قیمت مذکور خریدار گشت او را اجابت نموده ثمن بگرفتند و جمیع آن بیع به و سیر و نه اسامی مؤلفات
ابو جاتم بدین شرح بنظر رسیده کتاب و عراب القرآن کتاب دالین به العالم کتاب الطیر کتاب الکلب
و الموش کتاب النبات کتاب المقصور و الممدود کتاب الفرق کتاب القرات کتاب المقاطع کتاب
کتاب الفضا کتاب النخل کتاب الاضداد کتاب العقی و البسبال و السهام کتاب الینف
و الریح کتاب النزع و الفرس کتاب الوحوش کتاب المعشرات کتاب الهیج کتاب الریح
کتاب الخرافات کتاب الادغام کتاب الیاء و اللبن و الحلیب کتاب الکرم کتاب ایشاء و العیف
کتاب النمل و العسل کتاب الابل کتاب النیش کتاب الخصب و العوط کتاب اختلاف المصنف

سجستانی

نسوب است بجهان که عربستان است و آن از بلاد تسلیم چهارم محسوب میشود و تقسیم قدامت و با توت
موی از دهنی حکایت کند که زمین سجستان در تمام پدیان بپاشی خفته و خفاص دارد و متجمل آنکه مردم آنجا در اوقات
مستیت و اعانت مهور خود را بیع بهانه معاف بشمارند و هیچ عذر قاعه ننجیند در امر معروف و معروف
فردار رعایت مساکین خندان سوا طبت نمایند که مورد هیچ

لاست نیابند

ابو علی محمد بن عبد الوهاب بن سید احمد بن خالد بن جصاص بن ابان

از اجداد مشایخ متکلمین و از اثر معتزلاست در سده و سیم و سی و پنج هجری در مکه و جبارت ولد یافت و چون به تمام رشد قدم نهاد تحصیل علوم دینی کرد و بعد از استحضار مقدمات و استحکام مبانی با شتیاق عقاید کلامیه مشغول گردید و در محضر ابویوسف بن یعقوب بن عبد الله الشحام مصری که در آن زمان وحید عصر و رئیس معتزله بود حاضر شد و از افاضات و افاضات وی کامیاب گردید از فرشی که بمذاق استادان مقام گرفت و از حقیقت تعلیم با وی تحقیق ارفقتا جست و در زمره معارف و مشاییر آن مذهب با مآزات و افیه اختصاص یافت جمعی از افاضل آن شهر در مجلس افتادند و جمیع بودند که از جمله ایشان است شیخ ابو الحسن الاشعری چون شیخ ابو الحسن و در کار وی در خدمت او مبر بود حفظ عقاید با ایراد حج و دفع شبهات که آن خود تعریف علم کلام است از وی فرا گرفت و در فقه حنفیه حلقه مشاجره و حوز و مباحثه و بحث گرفته مذهب اشعریه بیان نمود و تخفی نماید تبیین این مقالات از بسط و تفهیل گزینی نیست ببحث پیوسته است که علم کلام در زمان حضرت رسول و صحابه اختیار فرمود و علم مخصوص بنود و ادوات و اسناد بر دوات و اوراق تدوین می داشت چه هرگاه در مسائل اعتقادی و بنوالی محتاج می گشتند از میان و حد و حدود رسول الله و مهابط وحی و معادن رسالت و یحسان استغنی گشته امر حاصل و نادانرا از شرب پیان استحضرت و انچه ظاهرین و ادوین نمودند و چون خداوند وحی و تنزیل و شارع بر او و نبی از این حاکمان فانی بجزا و قرب یزدانی رفت گشود در باب عقاید مکالات بسیار شد و چند شیوع یافت که از مکالات بکلمات انجامید فرومایه و دشمنی و ظلم رأیت الله می از لفظ شبهات مصون و محروم شدند چه احادیث ایشان را حج قاطعه دانسته عقول فاقه و افهام قاصد خود را رخصت و اخله نمودند و چون اهل سنت و جماعت هر یک از اصحاب را مقتدی و پیشوا میدانند مجالس و مجالس تحویل داده در باب عقاید مکالات نموده و مقالاتی بیان آورده و بدو انچه آن مقالات را مسمی بعلوم کلام نموده و در سینه آن دجوه دیگر نیز یاد کرده اند چنانچه بر بنی گویند که آنرا بدو انچه کلام نامیده اند که اکثر مکالات ایشان در باب کلام آمده بود که آیا قدیم است یا بدیث و بعضی گویند بواسطه آن است که سیکفه اند کلام در واقع همین مقالات است و بس و سایر سخنان نیست بدان مقالات است و بس و سایر سخنان نیست بدان مقالات مانند خرافات و تراش است و باجماع این سکت و این سنج می پیوندند تا آنکه حسن بصری که در ریاست برافراخت و واصل عطا که از افاضل علامه او بود در آن محضر با استاد خود که انشاء الله در ترجمه نگاشته خواهد شد مخالفت و در زید پس حسن بدو گفت اقرل غنا لا جرم و اصل اقرال حبه در این مسئله مستقلاً مجلسی تشکیل داده و اتباع او بدو بی واسطه موسوم بمقر که گردیدند و کلمان علم روز بروز بالا گرفت از گفتن نوشتن رسید و بمی تصرف عقول در آن بیشتر میشد تا اینکه مباحثه با این شیخ ابو الحسن اشعری و اسناد وی

ابوعلی جبالجی

۴۲

ابوعلی حائمی در پیوست وادی عواص بود نقل است که در روی او کس از حائمی پرسید چه عقیده داری
در خصوص شهادت برادر که او کس موسیقی دویمین کادوشقی سیسین صغر غیر میر باشد در برت برادر میره آیا حال شهادت
در شهادت و یک چکوه حواهد حائمی گفت آقا آن برادر که موسیقی دومی بوده صاحب دخت و فیدد مقامات عالیست
و آقا آن برادر که کادوشقی بوده است محله دار و معدن حداد کرد و کاداست و آقا آن برادر که خود
صیغ و غیره می رود و دیگر که در ملاست است این اشعری گفت اگر صغر برادره کسد که مقامات را در بار می شود
آیا آقا آن حواهد شهادت یا حائمی گفت فی لی ویرا که راه سب طاعات کسرده در آن در حجاب مسدود و صغرا
آن طاعات سوده است پس اشعری گفت اگر صغر بخوبی از عوالت مرصع می سوده ویرا که حداد
حواهد در حالت صغرا و دیار و چندان ملت داد که کاست طاعات عالم آید داد و در جواب او حواهد گفت
حائمی گفت صغرا یسین علم از فی سید استم که هرگاه نوادر دارد و یا یکیکه استم معاصی سارا در مرکب مسیحی است
انهم شیدی پس مسلح بود آن و دم کرد حال صغرا و دیار ملت حائمی پس اشعری گفت اگر برادر کافر گوید
یا الله العالمین حائمی حال او را امید هستی بر حال من هم مستحضر بودی میس خوار غایب مرا مظهر برمودی و مراد عالم
صغرا و دیار وی آحاد و محاسن کفر آلوده سام و سخی به اسالیم توتم میس حائمی در جواب صیوت نامه کعب
هانا آتاجون و اطوار دیوانگان در قشاد است یکیم اشعری و جواب گفت به چنان است که میداشته کل وقت
جدا العاصی العقده بی کله ناز قاصی در پست واده است پس شیخ ادواکس از حائمی روی سافت وجود شکل
مجلس خصوصی ساد است حسب ساطحه کاه کجده در ساد و تسلیم کنی گشت کردی روی کرداده و اقوال او را
شیخ و مقتدره واد آردی و ایثار اشعری میادام محمد راری و تفسیر کسر در شیخ سوده اعلم چیس آورده است
که چون شیخ اشعری از مجلس امتداد یا کشید و دست مخالفت از آتیس برآورد و رفته و از نفس و خصوصیت
و میان آتیس اشتغال داشتند او گرفت پس شیخ اشعری حواهد اعتراض در سال آورد و در جمیع مقامات
استاد خویش خط اعتراض و ایراد در کشید و آقا ناز روی ابوعلی در مجلس موعظ که جمعی از علما و عوام در آن جمع
حاضر بودند بهایات کلامیه اشتغال داشتند پس او مرا عطا و مستعین میمود اشعری از این معنی حواهد به مجلس
درآمد و در ناحیه شغلی کردید و عجز بر او حقیقتی میسالی مشکله ای آموجتی واد و ابوعلی حکایت میمود و حواهد
از آن سوالات متعجب میبود چون موعظت وایا یان آورد و در هر مرتبه چشمش بر اشعری افتاد و اسب که آن سال
اشعری روی الفا کرده است باجمد خصوصیت با پس مقرر و اشعری زیاد و تند یکشته سلسله منقره محض دوست
حویس و صنف جسم بر این یکجده را اند کرده در اشانت و عادی و تقریر بدعی خویش از آن مرا این هستند
میمود و در مقام بحثش راها استلال میگرد و در محته مطالب کلامیه مقرر و لایل حکیمه در این طبع
حفظ و مرج یافت و رفته رفته استماع ملاصد و مستدلالات حکیمه چندان در برد انسان قوت گرفت که حقل
خود را بر نقل مقدم میباشند و هرگاه که طوایر آیات و احادیث را عقول بیانی موافقت میکرد و وجه توجیه را نقل میگرد

و طایفه اشعریه در معادلات و متعابد ایشان سبب لغت را چنان از حد بگذرانیستند که از طوطا هر آیات و اخبار پرچوم
تقدی جائز ندانسته و باب تأویل را مسدود کردند و از آن روی در میان ایشان مانع مجتهد و عقاید مشبهه شد گشت
و محض عباد که ایشان را بسعز بود بر دهنم بر این ظلیفه کر بسته و در قبح اعلام طلاسند لب کشوند و در آن اطوار
و اقوال چسبند انصرار ورزیدند که هر عالم حکمت می شنیدند شوم شمردند و جسد محل اعلی حکمت میدیدند ظلم میداشتند
آن دهن و قبح از افواه ایشان تقدی کرده بالسنه طوائف و یکگزین جاری شد چنانچه آن اقوال با پسند و آن گفتا
ناپسند اکنون ما بین عوام کالانعام دارند و شیاع است متبع القصاص علی در مقاصد معتزله مبتدع و مبتکر زده و در شر
خویش بریاست آن سلسله اختصاص داشته است و چون او در گذشته فرزندش ابو هاشم بر جای پدر نشست
و ما بین آن پدر و پسر در مسائل کلامیه طرفه دوستانی است با آنکه هر دو از یک مشرب آب نوشیده اند و در یک مذہب
ساکت بوده اند در پاره مسائل با یکدیگر اختلاف شدید داشته اند و از جمله مسائلی که ابوعلی بر آنها مستقر بوده
این است با آنکه اسماء الله تعالی قیسی است و خراسانی که از شرع شریف بدعت است آنها رجعت است اسم دیگر می
بر آنها متوان حمل و وضع کرد و با وجود آن احوال ابوعلی گوید که چون خداوند در انجام حاجات عباد پدر برای
عزایض و مسند عیانت ایشان است میتوان اسم مطیع بر حضرت احدیت اطلاق نمود و ابوعلی در این قول مستفرد
و متوحد است و از این گونه کلمات و اعتقادات بوعلی در میان اهل کلام معروف و مشهور است چنانچه نظایر این
عقیدت را نیز اثبات نموده گوید که خداوند را تعجیل الزمان یعنی عالمی کند زنا میتوان گفت چه علت را
لفظ در احوال اجماعات او است از آن روی اطلاق آن نام بر خداوند روا باشد و در تفضیل امیر المومنین برای کبر
از جمله متوفین بوده و کابلی بیل تفضیل داشته است ولی تصحیح نموده است و در بسیاری از تصانیفش گوید که اگر
خبر ظاهر صحیح باشد علی افضل است **فان** فصل اولی فی فضل علی بن ابی طالب و المحدثین یوسف
سبط ابن الجوزی که خود از رؤسای عارست در کتاب مناقب خویش از ابن بن مالک حدیث کرده که در روای
در برابر حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله و سلم مرغ بریانی حاضر بود آنحضرت فرمودند از مجربترین و دوست ترین
علی خود را در نزد من حاضر کن که بمن از این مرغ تناول نماید ناگاه امیر المومنین علی بن ابیطالب علیه السلام در آن
و عبادت حضور مستعد گشت با آنحضرت موافقت کرده از آن مرغ بریان تناول فرمود و علیها فرمود شیعی بین
حدیث شریف بر فضیلت علی بن ابیطالب است لال کرده اند و گویند احب الناس قنصل فاصول و افضل کما
اقدام است پس علی بن ابیطالب از دیگران افضل و اقدم است و با مضافات ائمه و احق خواهد بود علمای عامه
گویند که این حدیث بر فضیلت دلیل تواند بود چنانچه محققان اظهار می گویند و لا یضاهی الله ان اذید کثره
الثواب فلتوقف جهته و ان اذید ما بعد ذوی العقول فضیله فلا مضمون آنکه اگر اذین فضیلت
نماید و ثواب را داده کرده در قبول آن معنی جای توقف و تأمل است ولی بزم عای شیعیه دلیل تواند شد
محقق لایحی در جواب گوید که فضیلت معنی کثرت ثواب اگر چه با مفهوم و محیب صدق غیر فضیلت معنی ثواب

ابوعلی جیاتی

۲۰۱

بغیاث و کلمات است اما حسب تحقیق وجود از او جداست و نه در ثواب شریک تواند شد پس توقف در پیجواب
 و صلاحی تواند داشت ولی ابوعلی در او اشهر بر تفصیل علی بن اسحاق تصریح نمود قاضی العنقا در شرح مقالات
 ابی القاسم نجفی گوید ابوعلی از دنیا رفت تا آنکه قائل شد بتفصیل علی باجماع انقیاد از وی مشهور است ولی در بعضی
 دیده شده است و نیز قاضی العنقا گوید ابوعلی بن حکام وفات پسر خود ابو هاشم را بنده بتفصیل بخواند بر جای
 از شدت ضعف قادر بر رفع صوت نبود پس ابو هاشم را نزد یک طلبیده مطالبی بوی القا نمود که بخند آنها بتفصیل علی بود
 برای بزرگواران ابوعلی در او اثر عمده از بصره پیدا کرد و در سنه سیصد و بیست و شش هجری وفات یافت
أَبُو هَاشِمٍ عَبْدَ اللَّهِ السَّامِرِيُّ بْنُ أَبِي عَلِيٍّ جِيَّاتِي بْنِ عَبْدِ الْوَقَّابِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ
خَالِدِ بْنِ جَهْمِ بْنِ ابْنِ ابْنِ

آمدن پدر از علمای علم کلام و از روشای مسامت اصول است در علم ادب مهارت کامل و بصیرت و انی داشت
 جدش بان از موالی عثمان بن عفان بوده در سنه دویست و چهل و هفت هجری از نشانه ارعام بعالم ولادت
 قدم نهاد و چنانکه از مسطوی کتب تواریخ و کلمات اندر سیر ستفا میشود در او در بده بصره اتفاق افتاد
 در همانجا که مولد او بود نشو و نما یافت و چون بحد رشد و مقام نیز برآمد در تحریل مراتب علمیه بتفصیل قواعد کلامیه
 جد و انی و تبحر کافی سرچ داشت در علوم ادبیه از مقام پدر برتری گرفت در علم کلام بر اشال و استر ان
 عزت و وسع و ری حبت و در آن عصر که بازار کلام را در اوایی بود کلمات او را که آنها میسر و تحقیقات او
 مسج انظار علما و مطرچ الحاکم عقل کرده و دانشمندان آهنگد باحقاد است او اعتماد تمام داشتند انفرض در مدد و بزرگ
 فرقه معتزله و پیشوایان نظایر معد و گشت نتایج افکار او در قلوب برانتهار راسخ شد که گروهی جمیع عقاید او را
 صواب دانسته قلاوه تعلیده او برگردن نهاده و خود را به وضوب داشته اند و از نزدی در میان فرقه سلاطه
 بفرقه شیهیه موسوم و لقب شده اند آن پدر و این پسر در اکثر مسائل با غلب طوائف مخالفت کرده بانیس
 اساس جدید و ببطباط تازه نموده اند با آنکه آن فاضل بیکانه در مخالفت و یکران موافقت کرده اند در میان
 خود ایشان نیز اختلافی چند اتفاق افتاده و با حسب رسم دین خویش در پایان این عنوان عقیدت و کیش
 فرقه شیهیه با شریکات و متفردات هر یک را از آن بشیخ نگارش و بهیم گویند چنانکه ابو هاشم اسم پدر خود ابوعلی را
 در صفحه در گذارفت نمود فرزند وی که ابوعلی گشت داشت رسم علم و نام کلام را از آن فاندان بخو کرد چنانکه
 بحر عزیز را باطل کرد و وجود شریف را از عمر عاقل گذاشت درج طلب نبرد و کج ادب نیافت در علم و کمال از
 حسب به نسب اختصار کرده و در فضل و یر بنام پدر اکتفا نمود روزی مجلس صاحب بن عباد که سبب فضال
 و مجمع فاضل بود در آمد صاحب برای آن نتیجه علم و مقدمات تعظیم فراهم کرد و شرایط کریم بجای آورد
 تجلیاش برخواست و بر صدرش بنشاند و چون رسوم پذیرائی بر گزار شد گفتگوی علمی میسر آن آورد

صاحب بجان اگهی در بستر و کمال و او شپرد و خداست بجا ب است و تو که دیده مسئله آغاز کرد کشف مسائل را
از وی سئوال نمود ابو علی مضطرب شد و خوشتر از لا اعرف و لا اوری پناهی ندید و جواب گفت لا اعرف
نصف العلم یعنی منصف انصف دانش است صاحب دانست که او را از آن نیز و دیگر هیچ بهره و نصیب نیست
گفت صدق گفت یا و لذی الا ان انک تقدّم بالحق الاخر یعنی ای فرزند اوست گفتی و لا
پدرت بجهت آن نبرد و دیگر بر مردم مقدم گشت و در محال بود در شست حج الفقه ابو هاشم و روزگاری در از باریات
علم مبر بود تا عمرش برآمد و در روز چهارشنبه هجدهم ماه شعبان از سنه سیصد و هشت و یکصد هجری در بغداد مرد
و در جانب شرقی مقابر بستان سخاک رفت و در همان روز ابو بکر محمد بن زید لغوی نیز وفات یافت مردم عراق
گفتند الیوم مات اللغه و الکلام یعنی علم گشت و فن کلام امروز مرد و از هفتاد و هشت معتقدات بهشتیه برسیخ
بهین شرح است که گویند رو ابو کسی سختی زدم عقلا و عقاب الهی کرد و اگر چه از وی معصیتی ظهور نرسیده باشد
و اگر کاغذی کثیر و زیاده بود بر جالسیکه در آن او بر یکدیگر یا از منظم شغول باشد علی الاطلاق در و رخ خواهد بود و
ایمان ویرا سود نخواهد بخشید و اگر کسی توبه کند از گناهی که بجا آورده و بجای توبه بر مثل آن گناه قادر نباشد توبه و یا
توبل نیست اگر کسی دروغ گفت و بعد از آن لال شد یا ناکرد و بعد از آن عین گشت توبه اش از کذب
و زنا قبول کرد و طهارت خود واجب نیست بکلیه مگر است مصلوّه بر جای که مستطهر باشد پس طهارت
باب مفسوب مجری و نماز در مکان مفسوب محرم است کلام الله عبارتست از اصوات مقطوعه و حروف
منظومه چون اصوات و حروف حادث باشند و ذات واجب محل حوادث نیست پس معنی اینکه گوئیم
خدا میسبانه سنگم است آن است که در اجسام ایجاد کلام فرماید نه آنکه کلام بذات وی قیام نماید و ارباب
لغات مختلف را مانند زنجیان و مهند و اترک قدرت آن است که مانند این قدرت آن از نزد خود بیارند
و از غرائب متفرقات بهشتیه اثبات معدومات است که برای تصحیح علم واجب معتقد شده اند زیرا که در مسئله
علم قبل الایجاد و مابین اهل کلام اختلاف بسیار است در اینکه شیئی معدوم چگونه معلوم گردد اصطلاحاً علم
قبل الایجاد را انکار کرده اند و بعضی باقسام صورت قائل شده اند و بعضی از باب انواع اثبات نموده
ابو هاشم و پیروانش بر اثبات معدومات رفته اند و گفته اند که اشیاء قبل از وجود کوئی یک نحو بهشتیه
در عالم خود دارند که نه موجودند و نه معدوم و بدان ثبوت معلوم واجب گردیده اند و هم از متفرقات بهشتیه
مسئله اثبات حال است چون درباره از صفات واجب که خود میافرازد است مانند سمیع و بصیر متکلمین را
عقایدی است بعضی معنی آنها را راجع بعلم کرده گویند معنی سمیع و بصیر آن است که عالم مسموعات و اشیاء
برخی گویند سمیع و بصیر معنی حق و بلاغت است ابو هاشم از برای تصحیح اینکه صفات احوالی قائل شده
تا این صفات را ثابت نماید و از ایراد اینکه برایشان مورد و دسام باشد که بگوید معنی سمیع آنست که در
قاعی صاحب عالمی است که امکان در حذرات خود موجود است و نه معدوم نه مجبور است و معلوم

نقدیم است ز حادث از آنحال اثر سمع بطن و میرسد و همچنین حالت و قدرت و غیر اینها را جمیعاً از جمله احوال میداند
عبدالدین اسد زانیکه حکم آنرا بکبرن سعد بن زکری در طلع اشکون مجوس بود قصیده نظم کشید در این قصیده

دین میت بدبذ ابوالمحسن اشارت نموده و هم بدبذ نظام تمجید آورده که
که طغفون طغفون نظام جعلت خالده حال این جباری

بنی چو بسیار مغرور و زو نظام از حج و برای این من و من ثالث و او اسئل ال بن جباری نوم یعنی حالتش را می باشد انکاشتم
مثل حالیکه ابن جباری بدان اعتقاد کرده است بنسبیه و جباریه متفقاً معتقدند بر اینکه رویت خدا تعالی
در آخرت نیز محال است بر خلاف اشاعره که تجویز رویت کنند و گویند مؤمنین خدا را در بهشت مشاهده نمایند
ولی بر وجهیکه از جهت مکان و متناهی مرتبه و متبر باشد و هم بر خلاف اشاعره افعال عباد را مخلوق عباد دانسته
و گویند غیر و شرع طاعت و محبت مستلزم عبادت و از او صادر است و گویند استطاعت صفتی است
زاید بر سلامت فیه و جوارح و قبل از فعل حاصل گردد بر خلاف بشریه از معتزله که استطاعت را عبارت از همان
سلامت جوارح و بدیه شناسند و بر خلاف اشاعره که استطاعت را معارف فعل شمارند و در مسئله شریعت عقیده که
معرفة حق و شکر نعم و تفریح و توجع از واجبات عقیده است که عقل خود را در ادراک آنها استقلال دارد
و محتاج به ارشاد شرع نیست و جوب این عقاید و معارف بر عهده رسول باطن موکل است و عقل ظاهر تسلیم
و حکما یکدیگر را با هم راه نیست همان رسول و اختصار دارد مثل وجوب محرمات و استحباب مندوبات
و رویت طاعات مقرر و طبیعت و حرمت اشیاء مقرر و پس عقل که شریعت باطن است بالاستقلال ادراک
میکند که در اوسطع و عقاب غاصی و اجابت ولی حلود غاصی را در نار میباید تبتداً از شرع شریف که عقل
طاهر است متبذل گردد و گویند اگر کسی مرکب گناه بگیرد شود فی الحال از ایمان بیرون رود در آن حال
نه مؤمن است نه کافر بلکه خود فاسق و برنخ این دو طبقه باشد و اگر بد اخلاقی بدون توپیر و در پیش
مخد خا بد و جباریه پیشینه در مسئله مقتول نیز در قول توقف متفقند و با عموم عامه مخالفت توضیح آنکه علمای اهل بیت
و متکلمین ایشان در باب مقتول بدو فرق شده اند که هر یکی گویند که مقتول را اهل محوم همان بوده است که
قبل رسیده اگر کشته نمیشد بنا بر تیر با مرت طبعی در میکند شد زیرا که جایز نیست که حضرت حق در لوح محفوظ
و علم ازلی خود اهل بیتین کند و هنوز آنوقت نرسیده آرا محترم و مستطیع سازد و از برای اثبات
آن عا با این آیه که یسر فی الله لال کند لَوْ كَانُوا يَعْنَدُوا مَا مَأْتُوا وَمَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَأُوهُنَّ
أَنْفُسَكُمْ أَلَمْ تَرَ أَنَّ كُنْتُمْ خُلَاقِینَ زَیْرَ كَقَوْلِ سَجَانَه در این آیه قول من فقیهین را شنیدم و ترجیح آورده
که میکشند اگر مقتولین بجای دمی رفته و در نزد ما میزنند نمیرود و کشته نمی گشته متمیز باید اگر ایشان این سخن
راست میگویند چه نمیتوانند مگر از نفس خود دور نمایند پس این آیه دلالت کند بر آنکه اگر کشته او سلبین
جباریه غیر مقتول از موت حتی محروس نیامدند فرق دیگر گویند یاقین داریم اگر مقتول کشته نمی شد

ابن هانم حوی

۴۱۲

نمده و میانه چه اگر ز چنین باشد قصاص را ممل و قائل را کفای نماید و هم بایستی در فوج کوفه که سفند یک مال خیر است و از اجزا
سلامتی نباشد زیرا که او خدمتی ننهاد و ند که سفند کرده حیاتی به شصت گفته اند واجب است که در این سله
وقف نماید و هیچ طرف یقین نشویم و احتمال هر دو وجه از دست ندهیم زیرا که چنانچه احتمال حیات در حق متوفی است

احمال ممت نیز سیر و بهیچکدام از تخمین را بر آن یک ترجمی نیست ابن هانم مبارک بن سعید بن ابی السعید

از علمای نحو و اهل و هط است مردی نابینا و پود و سرا و حریس طبع و کثیر التلاوه بوده است که در سن پانصد و سی و
یاسی و چهار هجری در بده واسطه از گذرگاه ارحام مبرای ولادت اشغال گردید و هم در آنجا که مولد و موطئ بود
نشود و نایافته تحصیل علوم و کتاب فنون از انصب العین همت نشا بصیرت کامله در علم نحو و لغت و تفسیر لغت و عربی
و معانی و اشعار و تغیر و اعراب و تعلیل قراءات هر ساینده و هم در علم فقه و طب و نجوم و علوم اوایل از اهل
عصر ممتاز گردید با تبحر در ادب و اتمل رشد و مبادی تحصیل قرائت قرآن را فراغت کرد و تمام آرا از انصب و غ خاطر ساخت
و چون از قرانت و خط آن پرداخت بدر سر ابو سعید نصر بن محمد بن سالم ادیب و ابو الفج العلاء بن علی معروف
با بن سوادى شاعر شافیه طرق قراءات و وجوه اختلافات آنرا در نزد ایشان تکمیل نمود و بعد از آن
اشتیاق کسب علوم و تحصیل فنون ویرا تحریک گردید و از موطن با کوفه مباحث لغت و مسافرت و مهاجرت کرد
در مدسه مظفریه بغداد اقامت گردید و مجلس ابو محمد بن خشاب نخوی که از جمله اساطین علم نحو بود و حاضر آن
دانشا فاضلات و بیست فیض گردید و در اندک زمانی از جمله اعیان قاعده او گشت و نیز با کمال بن البرکات
الامباری مجالس و مصاحبت و شرف ملازمت بجای آورد تا آنکه کثیری از فنون و جمله از علوم را
در خدمت وی استفاضت کرد و هم در محضر ابی ذرعه طاهر بن محمد بن طاهر مقدسی روزگاری سپری نمود
علم حدیث را از او فراگرفت و در عداد اساطین معدود و در زمره مشایخ محسوب گردید و جمعی از افاضل
علماء که من جمله ایشان سالم بن ابی الصقر و عبد اللطیف بن یوسف فیه اوی و ابو البرکات بن زید
الککری است در نزد او بر بعه تلمذ در آمدند و در مجلس افاده و افاضه وی هر بار بودند و از فضایل و آثار وی
آن بود که مطالب علمیه را با بیانات شافیه و ابیات و افیه و شرفای سخن با زبان قاعده خود القامی نمود
آورده اند که از طرف قاعده خود بسیار کم خط و بی بهره بود که بهواره با وی سخاوت میکردند و انساب خود را
به توضیح و مذموم میشمردند و در ایتای تعلیمات او بایضا خاطرش انواع خدمات بکار میرود و با اشعار عجیب
بجوش و دامید اشتد الغرض این و اما ترا نشاط و انبساطی بود و کبکی منسج و بهشت نمی نشست و حلی بیجا
و تخی عجیب داشت گویند که حلیفه عصر از بهشتها و این علم عظیم و شیوع این خلق کریم تعجب کرده می اندیشه
که از ایصال مکاره و القاء شد اندیشه خیال او را آشفته سازد هر قدر بکار برد و هر اذیت بیار آورد
صلا بخرمش از متوج غضب متلاطم نخست و می در باب مذہب زیاد و تجد در ای داشت چنانکه مدینه

ابن هانمخت

۲۱۳

در مذبح جبل برزیت و بعد از او مذبح خفی را شعار خود ساخت و به سخنانی که در این درسه نظامیه مفوض بوی شد
نظر بر طرفه افت کرشانیت از شرایط تدریس بود مذبح شافعی را اختیار نمود و ابو البرکات بن زید الکنتی که از جمله

تلامذه اوست در ذیبت و طاعت او کوید
وَمِنْ مَبْلُغٍ عَنِ الْوَجْهِ لَنَا
وَأَنْضَاكَ لَمْ تَجِدْ لَنَا
وَذَلِكَ لَمْ نَأْخُذْ بِكَ
وَلَكِنَّا هَوَيْنَا
إِلَى الْمَالِكِ فَأَخْلَنَّا إِيَّاهُ
وَمَا الْخَرْبُ قَوْلَ الشَّافِعِيِّ
وَعَفَا لَنَا أَنْ لَا شَأْنَ

یعنی گفتم که از جانب من چه رسالت برد و پیغام کذا و با آنکه میدانم این رسائل و توپحات سودی ندارد و حالیکه
تجدد با و گوید که تو خود تلامذه تعلیم احمد بن حنبل از گردن برداشتی و بطریق طاعت او صیغه نمان بن ثابت تن
در دادی نه از بابت رشاد و سود او بود بلکه بواسطه آن است که راه معاشش بر تو نمک بوده است انتقال
از مذبح بنده را وسیله معیشت خود دانسته و اینکه قدم در طریق شافعی نهادی نه از بابت دین و داری
و حق جوئی بوده است بلکه از جهت آن است که مشروطه تدریس در نظامیه شافعیست بوده است قبول آن بی
وسیله انجام مقصود قرار دادی و شکی نیست که عنقریب بدنبال الگ رجوع خواهی کرد پس اقوال مرا مطلق
شد و نکته های سخن را در باب که آنهمه انتقالات از روی بصیرت و تدبیر نبوده بلکه کاشف است از سوء عقیدت
و غلبه سرپرست و در هر مذبحی که صلاح دینی خود دیدی قبول مینمائی و لغرض بدت و وسایل بدت
در نظامیه پرداخته و عاقبت الامر جافعی اوشا گردان و می گردان ایسان سالم نهایی بقدر و لطف
این یوسف بغدادی بود طریق مخالفت پیموده بر روی جنبه روح نموده سیوطی در طبقات النعمه گوید چشم حضرت
بگریه و بینید محض حب دنیا است گردان که پرورده نعمت تعلیم هستند با و چگونه رفتار مینمایند با جمله
صاحب روایات و ترجمه این و آن گوید که چون ابراهیم ابن مسعود الرسانی البغدادی الخویرا و حبیه
صنیر میگفتند مبارک بن سعید را که اینک شرح حالش یاد کردیم و جیکه سیر نمیداند تا امتیاز حاصل کرد
و او را طبعی و لکبش و اشعار خوش بوده است و این دو نفر و کذا از جمله اشعار تلمازه اوست معلوم نیست
که در مدح کی ایشا کرده است ناگفته

لَسْتُ بِمُعِزٍّ أَقْضَاءَ لَدَائِلُ
وَأَزْكَيْتَ سَيِّدَا لَكْرَمَا
قَالَ التَّمَامُ قَدْ ضَمِنَ التَّرَدُّ
فَوْقَ عَلَيْهِ وَيَقْنُقُونَ إِلَهُ

یعنی با وجود اینکه ترسید بزرگان و بزرگ گریان امی و طف و عده یتیمانی من تسبیح نیشمارم آنچه را و عده نموده
مطلب است و درخواست نمایم پس خداوند آسمان با وجود اینکه برزق عباد و ضامن است رزق را از او دعا
و تضرع مطلق میکنند و در شب یک شب نیست و ششم شهر شعبان در سه شصت و دو ازده هجری وفات یافت

ابن بطالان بغدادی

۴۱۴

صبح آن شب در مقبره و رویه بغداده فزون گردید و او را در کوکبیت که ناش معلوم نیست
ابن بطالان ابو الحسن مختار بن حسین بن عبد و نسجد و بن بطالان
 در کیش صفاری و از ابا ابی عبد و ساکن محله کنج بود و است و توله و شای دی نیز در آن شهر بوده و در سنه
 و اصناف کمال و صناعت طب بتجربتی خفیم داشت در سبک اکتفاء شایر علاقه و شایخ اکتفا منظم بوده است
 در هر منظره و از نویسگی کل داشت او را کلامی کلین و در بایده شیراز و سانی خیر و پانی بلخ بود و بان هسرا
 کامیشت را از نزد اوست علاج ساز کرده و تحویل علوم و تحلیف فستون را در نزد صفاری کنج که در آن زمان در مس
 علوم و در بر فستون بودند بپایان برد و مراتب بکنده را در نزد اسناد ابو الفرج عبد الله بن طبیب که از فحول کما و مسلم
 آن دوران بود و شرح حالش که شت کال نمود و مقامات طبیه و صنایع علم و علما در نزد او به حسن ثابت بن بزرگ
 طبیب حاصل کرد و وی خود تعلیم علوم و اکتساب فضایل خویش را با استاد ابو الفرج نسبت داده و خویش را از
 فاضله آن یکم ترده است چه اتم معاصد جنبه اصناف مباحثات است و این مظان آن هنر بزرگ را از تربیت و
 پارسخت زیرا که با سنان آن استاد و در پمارستان عضدی با عملیه و انجام سپرد استعمال ادویه و اصلاح
 مزاجات و غیره اشتغال داشت از حسن مراقبت و فرط اهتمام استاد بتجربتی را که حجت که در آن محضر فعل و ثوق کرد
 مرفوع اعتماد یافت و ابو الفرج او را اکبر و اعلی اصحاب خویش دانسته و زیاده قظیم و اعلی اش می نمود و بر سایر اکبر
 خود در تبه تقدش می بخشید و بر اینکه در مقام تحلیل و تقیم دمی در آن کتاب شمارا بر این شرحی نوشته است شیخ کل
 ابو الحسن مختار بر جن کتاب شمارا بر این برین قرائت کرد و از جمله آفتها با وقت تمام پاموخت به ان پایه که
 منظور نظر اساتید است فهم مطالب و درک لطایف و حل غوامض را از عجزه برآید و بعد از آنکه محل و ثوق دانه
 گشت در محله کنج با در علاج مباشرت و زریه علم و ملش بهی ایشار و اشتها ریافت که در اطراف و اکناف
 نام خویش بسند که چون ابن بطالان با علی بن رضوان مصری معاشر بوده است و هر یک را با دیگری موافقات
 به یه و مکاتیب غریبه در میان بود و همواره طریق عبارات و مباحثات مسلوک میدادند از لاجرم هر یک بنا
 کتابی مبادرت می نمود آن و دیگر بر و نقص مسا بقصد بیعت و هر کدام متدع را می و دیگر توی سیکشت و دیگری با خلاف
 آن عقیده موافقت کرده با یاد اعلراض سازعت می نمود پیوسته آن دو حکیم را کار این بود و در روز کاچینین بر
 در رسالات ایشان مضبوط و کتب قوم از سوال و جواب ایشان مشون است پس ابن بطالان را بهای مصر در
 میل دیدار ابن رضوان وقت گرفت در سه چهار صد و بیست و نازم بعد از مهاجرت و مسافرت جت راه مصرش
 چون در عرض راه بشهر حلب بارگشود طبیب خاک و رقت نسیم و اعتدال بر او طراوت صحرای و نصارت تباها
 بطوری در نظرش جلوه گرش که آن مسافر را دل از وطن برکنده کرد و خاطر از بهر آنچی پرداخته نمود یکجذ در آن
 اقامت کرد از فرمان که از حلب مشول نیکی و احسان بسیار کرد و در خواست نمود تا امور متعلقه صفاری را بر وی
 متوفض دار و ششوش قرین اجابت شد پس ابن بطالان با قاضی قواعده وینه و قوانین مذبه ایشان بهت برکات

ابن بطالان بغدادی

۳۱۹

و آن سنی زیاده برضای نیت بود که تیره در آن ایام این شراره طیب که شرح حالش مسطور گشت هر وقت در محضر
ابن بطالان حاضر نمیکشت با وی مسافرات طبعیه در میان آورده اند این بطالان مغلوب و مغلوب میگردد و بعضی منفعی
ابن بطالان را در نزد نصاری که از وی و دستنگ بودند بغیر و عقیدت نسبت داده آن جماعت را بر وی متورم
ناگزیر تاب آفات پیدا کرده از غلبه بیرون رفت و بی نهایت معرقت برست در سه چهار صده و چهل و یک اوایل
جمادی الاخره که سده خلافت مستنصر بالله ملوی بود متبحر فطاط وارد گشت و چهار سال در مصر مقیم و مشغول
و در طریقه آن نیت ویران این رضوان و قایع طریقه و مسافرات به یقین اتفاق افتاد عاقبت امارت بسبب
مسافرات این ایشان و حست و مسافرت به یقین آمده از آن امر و دستگشت شده از آن شهر بیرون رفت و از آن
سپس کتابی در وقایع اتفاقیه و شرح مسافرات خود با این رضوان آلیف گردانید و چون این رضوان
از کتابهای آن کتابها که گشت عیادت شمره و طریقه شد او را که بنیادین داشتند او نیز کتابی به آن وضع
و استنوب آلیف کرده مقالات این بطالان را در معرض اعتراض و مورد ایراد آورده و گویند این رضوان
سنی با هم مخالفت داشت و بر اطلاق مکرر و منطری تسبیح در محلی سیه بود از آن نزدی این بطالان او را بسوء
ترکیب میباید که طعنانه و مصومها ساخته است چنانچه در محل آن وی نامی میبرد و او را بقبش شرح
اسحق میخواند بعد از آن مستحق بر فضایل او خط بطالان کشید و با تقاضای طبع مرز و نخل ناموزون را
عرضه میگرد که ده است چنانچه گوید

فَلَمَّا بَدَىٰ لِلْفَوَائِدِ نَجْمُهُ
نَكَصْنَ عَلَىٰ اعْتَابِهَا مِنْ مِزَانِهَا
فَضْلُهَا وَابْتِغَىٰ الْكَلَامَ تَنْزِيلًا
أَلَّا لَيْتَنَا كُنَّا فِي الرِّجَالِ

چنانچه میگوید که بجان راه دی وی نمودار شد و از ششانی او پس رفته پس در پرده با هم گفتند که یکاش بتولیه
وی مساوت بگیریم و میگردانیم تا در رحم مقیم باشد پس این رضوان بر غم این بطالان در حق طیبسان نشین
نقشب ورنیزه در آن مقالات رساله نوشته است و در آنجا دلایل بسیار آورده که طیب را حق میگوید
کار نیاید فضایل مسنوی در کار است با همه این بطالان بعد از مسافرت از مصر بیاحت قسطنطنیه غلبه کرد
و بحال در قسطنطنیه بسر برد و در ایام بیست و شش سرگذشت خویش و غریب اتفاقات و محایب شاهان را بریل
بطریق تفصیل ضبط کرده است چنانچه با یوآنین ۴۱ بن محسن نامه کرده است که در ذیل این رحمت مسطور میشود
و هم در ایام مذکور کافی خویش آفات شاید و امراض عامه را در رسائل خود با هم نام و پانی وافی آورده است
و عقیده و بنمایان را که اراده الهیه را قائل و مساوی ممکنات را قائل و او خلع مساوی را شرط میدهند موافقت کرده
برای حدوث هر حادثه از سبب مساویه اسبابی شرح داده و آن اسباب را نشانی اثر دانسته و برایشان
نمای خود را نامی ذکر کرده است که در سال چهار صد و چهل و پنج و هم در چهار صد و چهل و شش که اکبر ای
در پنج جزا طالع گشت و در فضل خریف و با فی معنی طاعون حادث شد که خلق بسیاری ببردند بدان پای

ابن بطالان بغدادی

۴۱۶

که جمیع مداخلین و متعارف از احباب و دوکان غلو که دید پس از آنکه دیگر جای بختی و فن باقی نماند چار کردید و در کسبه بود.
چهارده هزار دینار به نون نردند و چون سال چهارصد و چهل و هفت شد و خیزه تابستان که اوان غلبان سیل
و زمانه آن بود و همدو همدو همدو همدو و بکلی فرو گشت بدان واسطه نیز مردم مسر و انالی تمام بهلاکت رسیدند
و از غریب که در آن فوجی مردود اند و بدو شکلی جان سپردند و هم در آن روز کار طاغون از مسر و ابراق مشغول گشت
و مردم آن اطراف عرض بزرگ شدند و نیز بر آن اوقات اساس عراق بود و حاکم کپی در پی و تشا و ل
سپاهیان کینه جو روی با بنده ام نهاد و بکلی خراب شد و قحط و غنا در آن اطراف و اکناف تجده می رسید که در
کبوشت جنبند و میشت میگرد و حتی آنکه انسان کبوشت انسان تغذیه میجست و هم در اکثر بلاد مسر و
سودا و تیه شایع گشت و او را هم طحال سیار شد و بزرگ امور طبیه و مدار و قریع مجریه خستال یافت چنانکه قریع
نوزها قحط گشت و در نظام حیات و اثر و اختلاف پیدا آمد و حکم تقدیر المعرفه که از متعب فن غلی است مختلف
و رزید و نظام جو اینها از یکسم که بخت شد با بجه در آن اوان نخست اقتران قیامت سوا لیه و اوقات قتالیه از سال
چهارصد و چهل و پنج الی چهارصد و چهل و شش در آن اطراف و ممالک تسلط بود چنانچه این حجر در اخبار طاغون گوید
صد و چهارصد و پنجاه و پنج طاغونی مبعود و شش شده و ده سال آن پای سخت در آن بلاد میتم بود و چون
ابن بطالان از شرح و قریع اقتضای خاطر برداشت در تمام استلال و تأیید احوال خویش چنین گوید که بطالیس
بر سیل انداز فرموده است و ای و ای از زمانیکه که کب و ذ و ذ و اب و عا و ش شده و در برج جوزا طلوع کرد و زحل
و زهره سرطان است در آن زمان براق و مومل و جزیره خرابی روی دهد و دیار کبر در پند و مضرت اختلال و بد و در فارس
و کرمان فتنه و اضطراب پیدا شود و در بلاد مغرب و مین و شام فتنه شاد گشت کرد و احوال پادشاهان در آن
تغییر پذیر و جنگهای بسیار اتفاق افتد و قحطی عظیم ظاهر شود و بای شده عارض گردد و هم فرموده است
که چون زحل و مریخ در برج سرطان مقارنه جویند زلزله عظیمه واقع میشود و این بطلان کویه در بیت سال و آن
چندین کس از علمای فقه هم مرض طاغون دعوت حق را لبیک گفتند چنانچه از طبقات قضاة بن شرح ذکر کنند
سید مرتضیٰ شیخ ابو الحسن بصری ابو الحسن القدری احنی القضاة و دوروی ابو الطیب البصری علی بن ابراهیم
رضوان الله و از اصحاب علوم و این اشخاص بن پرورد

ابو علی مصری ابو علی بن ابراهیم ابو سعید ایلمی ابو علی بن سح صاعد الطیب ابو الفرج عبدالقادر بن الطیب
و از متقدمین علوم ادبیه و مترسلان و نشان و شترابین تفصیل و نشان

علی بن عمری زببی ابو الفتح تیارودی حمایر شاعر ابو علی موصلی رئیس ابو الحسن صابی ابو القاسم بنوری
و از فوت ایشان چراغهای علوم خاموش گشت و عقول خودمندان در ظلمت ماند ابن بطالان را شایسته
و نوادر طریقه است جلالت آنها در رساله دعوت الاطباء مندرج است و در رسالی دیگرش نیز فی الجمله ذکر شده است
در اقامه زندگانی زنی در جبال کج خود میآورد و چون تجویفی فرموده سرک خویش را پاد آورده و این خبر

ابن بطال بغدادی

۴۱۸

درباره آن سبزی و و کینه و در یکی از آنها میگوید است که خلیل الرحمن در آن موضع قربان میگردد و در پائین نخله غایت
که کوهستان خود را در آنجا میدوید و متبیده و بعد از دو و شصت و شش هزار نفر از آنجا میروند و بنا بر آن عادت مردم
از یکدیگر سوال میکردند و کتب آنم را دوشیده است این از اینجاست آن موضع موسوم بکلب گردید و در آن بلد جایی است
مربوطه و قنای آن شهر اگر بزرگتر بود قوی میدیدند و چهارستانی کوکب در آنجا است و شرب الای آن بلد از بزرگایست
که آب آنها از نه موسوم بنوی بر گردد و آب آن نه در زمستان زیاد و در تابستان کم است میوه سرسبز و نه
در آنجا کم است از خارج از بعضی از بلاد و در آنجا می آید و در شهر و اطراف طلب جای غیر معمول نیست پس از آنجا بقصد
اطلاکیت پیرن فسیح میان این دو شهر کیشبان روزی است پس از رسیدن بدان شهر شب را فردا دیدیم
در منزل موسوم بکلب شهر آب در آنجا بود و سجدی صاف و گویا که تجربه درنی آمد و آبیاری زیاد از آن آب در گردن
و خوراک اهل آن شهر که گوشت خوک بود و زندهای زبینه و نسق و فخر و محمود و اسباب خنای و لاهی دیگر بازاری
که نصف توان کرد و در آن قریه چهار کینه بود و جاسی نیز داشت که الای مسلین در آن قریه ساکن بودند و در
نماز میکردند و در آن طلب و اطاکیت زمینی یافتیم که مزرعه نباشد از گندم و جو در هر مکان درخت انگر درخت
سجدی بود که از ترفیل و توصیف خارج بود و همچنین باغهای پر گل و شکوفه و آبهای کوارا هر سدی در آن آب
شهریت هر یک یک کوزه در آن شکل بر سید و شصت برج است که پنجاه چهار هزار مرد و حراست آنجا مأمور است
و از قسطنطنیه فرستاده میشوند و تا یکسال حراست آن شهر در عهد آنهاست چون سال باخر رسیده به آن بلاد
جماعت دیگری آمد و جماعت سابق پیروند شکل بدو چون دایره است که از هر دو جانب کوه پیوسته و بار از هر دو
کوه که در بالا دیده و در آن کوه بهر پیوسته و آن کوه در پیشتر آن بود واقع است چنانچه دو ساعت از در گذر
شمار آفتاب بر اهل بلد یعنی آباد و قلعه با سواهی آنچه کوه بالا رفت مشتمل بر پنج دروازه است و قلعه قیام کند در
وسط شهر است که خانه اش نیز در آن یکایک و اعیان و قلعه که در اطول مدد و در آن برشته و در آن است
و بر فرزند آن قلعه کینه است که سونهای زیاد در آن قرار داده و گرداگرد یکل و در آنجا است بعضی از آن مجلس نشاء
بجبهه رفع مشاجرات و دشواریات و بعضی از آن در میان سلیق و خولعت است و بر یکی از درهای آن کینه خنایان است
که تمام اوقات در کار است و در آن دو ساعت بر پیونمایند و در شیب باره تا بالای آن پنج طبقه است و در طبقه پنجم نیز
معماری و دستاورد است و در آن شهر گلزارهای بسیار و آبهای جاری است و کنایس چندان است که از
میساری شمار در نیاید حله آنها مفتش و در شیب و مخرج چلهای الهوان و در آن شهر بیمارستانی است که بطریق
بخش خود در آنجا مرغیت مرضی را می کنند و در آن شهر حمامات است که در هیچ مملکت بخوبی و پاکیزگی نیست
زیرا که آب یکی آب باران و میوه که آنها را بدان گرم کنند از درخت آس میاشد و در هر یک مرغیت معروف
مختلوسب از جنوب شمال جاریست مانند هر صهی و هم در پیرن آن و مرغیت موسوم بر سمان بمقدار نصف
سرای علفیه هر که آنجا دارد شود البته و براضیافت کنند میگویند و هیچ آنجا در سال چهار صد هزار دینار است

ابن بطال بغدادی

۴۱۱

و از آنجا بخواه راه است که مردم بکام بلا میرند و در آنکوه ویران و صومعه و بناهاست و آبهای جاری و زباده و آب
سیاحت و تقوی در آنجا منزل دارند و در آنجا اصوات ناقوس و صدای نماز که از آن بقدری تغییر حالت میدهد که بتجسوس
میتوان در آورد و در آنجا کینه ادراک خدایتی را در یافتیم معروف بانی بفرین لطف قاضی القضاة آنجا بود و در هر
دست داشت بسیار بیخ سخن خوش تقریر و در پس از آنجا کینه بانی فقیهه رفتیم در آن شهر از علوم حکمای یونانیان
نذر پس میشد و میدان وسیعی دارد برای اسب تافتن و بازی کردن و در آنجا مسجدیست که در قدیم الایام
بیت الانقیام بوده بعد کینه کردید و در اوایل اسلام آنجا را مسجد کردند و مشرف است بر دریا و قاضی که در آنجا
بجهت شایسته سلیمان از جانب ملک روم منصوبست و هر وقت بجهت نماز جماعت در آن مسجد اذان میکشیدند
که ده نصاری تا قوس سبزند و از او عجیب این بدان است که محبتی دارد و فاحشکان شهر و کسانی که در آنجا
آنها باشند در یکجای جمع میکنند و قیمت یک شب فاحشکان را خاندنی میکند ببلغی معین و فاق و کسی که
از غر با رغب آنها باشند بر آن قیمت می افزایند تا بر هر که متر اکر رفت و میرد و اگر نوشته اند محتسب
در دست نداشته باشد در هنگام عبور از محلات او را میکشند و حیانت بر او دارد می آورند و در این بلد
از گوشه نشینان و زباده و نقلا آفتد رهند که وقت قاضی کند بکراحوال همه و بکراحوالی که از صفای غول
و از بان ایشان صادر میشود و آنجا به و ترجمه نام این بطالان بلال بن محسن و چون از زمین ترجمت
از مناظرات این بطالان و این رضوان سخن رفت از آن روی این رساله شریفه را که از تاج طبع این بطلانست
در شبیه یابو اختصار تمام آنرا اینکاریم امتلا کد کشد کان را فاند فی کل آن کل کر

بسم ابد الرحمن الرحیم

خداوندان یک صنعت چون مردم یک عشیره و فرود یک شجره باشند بی شایسته است که هر یک در باره یابو
منصف خویش همان رفتار جوید که در باب حلا از حام سقر رنده است بخجل آنکه در حق یکدیگر از جاد و اعتساف
کناره حبه از راه انصاف در آید از آن شیخ کرامی بسی سخنها یابو بنار و پنهانهای رشت بار رسیده است
هر زمان آن تند خوئی که ترا عادت شده بخاطر سپیکه زانم نزدیک است باور کنم و هر وقت آن دانش را
که خدایت موهبت فرموده تصور کنم کذب آنها را نقد بوی یکم به بقدر آن سخنان غم فرا و پنهانهای آن کرا
اغراض را لازم میدانم و در کیش مودت و احب و تحکم میکارم چه بانی میکند و کسی که شیخ از آن عقیدت
ناصواب میکند و بر خلاف ماضی و فاق و الفت رفت میکند زیرا که هر میدانند و هم آن شیخ کرامی که او است
که من در هر جا پیاس آشنائی در هیچ ملکه چ آنسان و چه دشوار بروی مجالی تنگ نکرده ام با آنکه در اکثر
مسائل راه خطایم ده بخواه ای در دست طریق صواب را به و باز نموده و محض دوستی بد شناس آگاهی
نداده ام با این احوال در هیچ خود و دست من زبان دراز کرده میکشید فلانی هزار سنه از من پرسد
و من یک سنه از او پرسم تا رتبه هر یک معلوم شود اگر خواهم مقدار علم ترا بر هر کس واضح کنم میتوانم

ابن بطاآن بغدادی

۴۱۸

و بر فراز آن مسجدی و دو کینه و در یکی از آنها کعبه است که غلیل الرحمن در آن موضع قربان میگردد و در پائین قلعه غایت
که کوسفندان خود را در آنجا میدویند و بعد از دو شیدن پیش آنها مردم را میساخت می نمود و باین عادت مردم
از یکدیگر سوال میکردند طلب آنم لا و شیده است یا نه از بخت آن موضع موسوم بحلب گردید و در آن بدجایی است
بزرگ و قنای آن شهر اکثر مردم بکعبه قوی میدهند و پارسائی کوکبت در آنجا است و شرب الی آن بعد از بکعبه است
که آب آنها در هر موسم بغوی پر گردد و آب آن بند در زستان زیاد و در تابستان کم است میوه سرسبز و درخت
در آنجا کم است از خارج و بعضی از بلاد مردم به آنجا می آرند و در شهر و اطراف حلب جای غیر معمول نیست پس از آنجا بقعه
الطایفه پیرون فستیم مسافت میان این دو شهر کیشانه روز است پس از رسیدن به آن شهر شب را فرود آمدیم
در منزل موسوم بکعبه شریفی در آنجا بود و سجده صاف و کورا که تجرید درنی آمد و آسیای زیاد آن آب در گردن
و خوراک اهل آن مسترید کشت خاک بود و زمناهی زمین در فسق و فجور و محمور و استیاب غنای و طایهی دیگر دارا
که وصف نتوان کرد و در آن قریه چار کینه بود و جایی نیز داشت که انالی مسلمان در آن قریه ساکن بودند و در آنجا
نماز میکردند و این طایفه از کینه زمینی یافتیم که مزرع نباشد از کندم و جو در هر مکان درخت انکور و زیتون
سجده بود که از تقریف و توصیف خارج بود و همچنین باجنای پر کل و شکوفه و آبهای که در اهر سوی روان و انالی
شهریت هم نزدیک بود و در آن قتل بر سید و شصت برج است که همواره چهار هزار مرد و جوان است آنجا مودر است
و از قسطنطیه فرستاده میشوند و تا بحال حراست آن شهر در عهد آنهاست چون سال با خرد سدها ن عدد
جاعت و دیگر می آیند و جاعت سابق پر وند شکل بد چوین و ایرد است که از هر دو جانب کوه پیوسته و باره از هر دو
کوه که کور بالا رفیه در قلا آن کوه هم پیوسته و آن کوه در بیشتر آن بد واقع است چنانچه تا دو ساعت از روز گذرد
شمار آفتاب بر اصل بلد یعنی تا به قلعه با مساوی آنچه کوه بالا رفیه مشتمل بر پنج دروازه است و قلعه قیان ملک در
وسط شهر است که خانه اش نیز در آن مکان و قسطنطیه و قلعه کور را طول صد ذرع و عرض آن هشتاد و ذرع است
و بر فراز آن قلعه کینه است که ستونهای زیاد در آن قرار داده و گرداگرد کل دوازده تا است بعضی از آن مجلس قضا
بجای رفیع مشاجرات و مضامین و بعضی از آن در میان بعلین خود و لغت است و بر یکی از درهای آن کینه فغان ساخت
که نام او قات در کار است و دروازه پاجهت بر بطنی از بطنی شب باره تا بالای آن چن قطعه است و در طبقه پنجم نیز
حمامها و بوستانها است و در آن شهر کوزه و نخی شیشه از آبهای جاری است و کنایس چندان است که از
سبازی شمار در نیاید جلوه آنها مختص و در هیچ جای دیگر در آن شهر پارسائی است که بظرف
بخش خود در آنجا غلبه مرضی را می کنند و در آن شهر حمامات است که در هیچ ملکیت بخوبی و پاکیزگی نیست
زیرا که آب یکی آب باران و همی که آنها را بدان گرم کنند از درخت آس میاشند و در هر کجای غایت معروف
بمطلوب از جنوب شمال جاریست مانند کوهی و هم در پیرون آن دیریت موسوم بر سیمان بمقد نصف
سرای خلیفه هر که آنجا دارد شود البته ویرا ضیافت کنند میگویند محتاج آنجا در سال چهار صد هزار دینار است

ابن بطالان بغدادی

۴۱۶

و از آنجا بخواه راه است که مردم بکام بالا میروند و در آنکوه ویران و صومعه و بناهاست و آبهای جاری و زیاد و بهای
سیاحت و فتوی در آنجا منزل دارند و در آنجا دعوت و اقوام و صدای نماز که از آن بقدری تغییر حالت میدهد که بتصور
میتوان در آورد و در آنجا که ادراک حدیث شیخی را در یافتن معروف با بی ضررین لفظا قاضی القضاة آنجا بود و در هر طریقه
دست داشت بسیار طبع سخن و خوش تقریر و سپس از آنجا که بیانیست در آن شهر از علوم حکمای یونانیان
نویس شده و میدان وسیعی دارد و برای اسباب تاختن و بازی کردن و در آنجا مسجدیست که در قدیم الایام
بیت الایقانم بوده بعد کینه گردید و در اوایل اسلام آنجا را مسجد کردند و مشرف است بر دریا و قاضی که در آنجا
بجهت شجرات مسلمین از جانب ملک روم منصوبست و هر وقت بجهت نماز جماعت در آن مسجد اذان میکوبند
که ده نصاری تا قوس میزنند و از او عجیب این بدان است که محبتی دارد و فاحشکان شهر و کسانی که در آنجا
آنها باشند در یکجای جمع میکنند و قیمت یک شب فاحشکان را غنائی میکند بملفی معتین و فاق و کسانیکه
از غبار آغب آنها باشند بر آن قیمت می افزایند تا بر هر که تدارک رفت و بپیرد و اگر نوشته از محبت
در دست نداشته باشد در هنگام عبور از محلات او را میگیرند و حیانت بر او وارد می آورند و در این بلد
از کوشه نشینان و زیاد و فضلا آفتد رهند که وقت دفائی کند بکراحوال همه و بکراحتی که از صفای غول
و اذان ایشان صادر میشود و آنجا بود و در حبه نامر این بطالان بطلال بن محسن و چون در چنین تر جبت
از مناظرات ابن بطالان و این رمضان سخنی رفت از آن روی این رساله شریفه را که از کتاب طبع ابن بطالانست
در رشته بیاد و اختصار تمام آنرا اینکاریم آنگاه که کند کان را فانی نمی گلی از آن کل کرا

بسم ائمه الرضی الخیریم

خداوندان یک صاف چون مردم یک شیر و دروغ یک شجره باشند بسی شایسته است که هر یک در باره با
صف خوش همان رفتار جوید که در باب صلا ارحام مقرر شده است بخدا که در حق یکدیگر از جا و اعتساف
کنار حسب از راه انصاف در آید از آن شیخ کرامی بسی سنیهای آنجا و پینهای رشت بار رسیده است
هر زمان آن تند خوئی که تر اعدا دست شده بخاطر میگردانم نزد یک است باور کنم و هر وقت آن دانش را
که خدایت موهبت فرموده تصور کنم گدب آنها را نقد نوی بکنم به نقد بر آنان سخنان غم فرا و پینهای آن کرا
اغراض را لازم میدانم و در کیش مودت واجب و تحمیل میارم چه بیانی میکند و کیش از آن عقیدت
نا صواب میکند و برخلاف ماضی و فاق و الفت و غبت میکند زیرا که بهر میدانند و هم آن شیخ کرامی کو اوست
که من در هر جا پیاس آشنائی در هیچ مسئله چه آسان و چه دشوار بر وی محال میگردد ام با آنکه در اکثر
مسائل راه خطایم ده بخواه های درست طریقه صواب را به و باز نموده و محض دوستی به شناسش آگاه
نداده ام با این احوال در هیچ خود و متحج من زبان در اند که ده میکوبد غلافی هزار مسئله از من پرسد
و من یک مسئله از او بپرسم تا رتبه هر یک معلوم شود اگر خواهم مقدار علم ترا بهر کس واضح کنم میتوانم

ابن بطال بغدادی

۴۲۰

ولی چه ناید که بعد از آن وقت که گفتند که اینها را میگویند که چون تو را تیری بر پاش بکنم خود را
نشان کرد و با شمشیر خود که است کمر ترا برافشانند از دمای خود میدانم چون تو بکنی زنی رسد بدان اندک منو
من آتشی یافته است بوقت آبادان و جراحات لسان و غبت داشته ام ولی جاتی پیش آمده که منو انم خود دار کنم
لاجرم اظهار میدارم آن شیخ گرامی را بخدای آسمان و زمین سوگند میدهم که هر گاه مرا کمان نخند و آنچه در حق من
از ایمان ظاهر شده است پشیمان و خاطر نماید بمانا بر این دعوی یکی تصدیق دارند که چون من کبت خان طبع
در میدان مطالب را بکنم و با استدلال و برهان آستین برزنم مطلوب را با رخصتاری درخشان بچشم اندام نشانم که اگر
خواهشمند که چون آن مطالب بچشم انداز سخنان معینانه معاف دارد زیرا که پانزده کوبیده و تشریف نهاده و تشریف
اثری نبخشید و اگر جوابی بخواهی که بگویی همان بهتر که معذور مرا در خاطر بمانی داده از نفس سوالی بادی پاکباز
و حقیقت جو جواب بگویی تا حق از باطل و صواب از خطا شناخته شود و مطبوس فرموده که در کمال و کمال و کمال
بزدان باشند سزاوار آن است که خانه عبادت پروردگار پاک و منزله باشد قیاس عزت گفته مردم عوام خان
پندارند که خداوند در میان و عباد و کائنات حاضر است از آن روی چون بدانجا شوند شرط ادب بجای آرند و میرت بگو
پیش گیرند اما دانشندان که خداوند در هر جا حاضر و ناظر باشند بایستی هر وقت بهر جا راجع باشند و بیابان دانسته
بجز طریق قدس و پاکبازان امید از میان لطافت الهیه اگر از تعصبت بزدان آنچه خواهند شد ام جبار و دانا
بحقیقت و صواب راه نماند و با پیش گرامی از هر متولد چند مقاله خواهد بود مقاله اولی آنکه تو خود علوم را از منبع
فرا گرفته و هر دانا میدانم هر آنس علوم را از سلاله و فکر حاصل کند علوش با شکلات و مشکوکی آینه باشد که کل آنرا
تواند چه تقصیر کند و تحقیق کند که نه بای آن مشکوک شده است و هر آنچه گرم از خویش بیارد و خود بر چاره وی قدرت دارد
هر کس در حضرت استاد استفاد کند مانند کسی است که در خانه از باب داخل شود اگر وی را سازند دست و پا تواند
آن قیام را از خویش بگرداند و آنان که علوم را از سلاله کتب فرایند چون کانی باشد که از بام بانه فرود آید اگر عاقل
روی آورد و نتوانست خود را بچنگیان شده از آن ابتلا عاف می دهند با حمله علم بهشت آینه ناس بود و چون سلاویه
در علم به آید هر خطه سنگ قوت گیرد و چون سنگ افزون شود علم فاسد و بناه گردد پس از دیار سنگ و فساد علم هر یک
سبب آن دیگر شود چنانچه سودا باعث دانت فکر گردد و دانت فکر بایه احتراق اخلاط و موجب تولد سودا و باعث
دوران خلط شود پس هر یک مانند و رسمی علت آن دیگر باشند پس هر کس آنچه از کتب استنباط نکرده بایستی برین
حق عرضه کند تا صوابا از خطا بدانشناسد و اگر عرضه نداد و چنان پندارد که حق همان است که وی یافته است شلاً
هرگاه کسی بجز سنگ دیوانه گرفتار شده باشد از آب حذر کند و مرکب خود را در نوشیدن و دیدن آب داند با آنکه
در شجاعت او شرب آب پیوسته است پس هر قدر از آب و در شود بهلاکت نزدیک گردد و بر این قیاس هر کس
باطل بعضی را عین حق پنداشته از مرض حل خود بچرب است و از تقصیر نفس خویش آگاه نیست لاجرم در علاج مرض
جمل نکوشد و الله هر در آن درد پدیدان بماند و هر وقت غبار رفع سنگوک و عل شکلات او را داده کند

ابن بطال بغدادی

۳۲۲

در حرکت نبض پایان برده اند که سوزا دراک کرد ابو بکر بن سوار و ابو علی بن ادرعد در حیرت معانی می بن علی که در
 میان تجربهیات مبتلا قیاس نوشته بود و عمر ابر بر چند و آخر الامر با ذوق حیرت برده شیخ ما ابو الفرج عبد الله بن
 در شرح کتاب ما بعد البیضاء فکر کرد و بعد یک قریب هلاکت شد و حال آنکه علمیکه ایشان را بالفعل حاصل بود بی
 زیاده از آن عمومی بود که مردم را بالقوه حاصل است یعنی اگر در پی تحقیق باشیم شاید بتوانیم بدان علوم نفیس باب
 شوم پس اگر اشال ما مردم در مطالب اشال ایشان زبان طعن دراز کنیم نبض باطن خود زیاده رسانیده باشیم و ما
 الواقع فی نفس الامر بر ما بختند و حقیقت امر و حق سلب ما است و زکات پس نباید بجهان ایشان که در ظاهر ساطع
 دارند قدیمی پاورنه یا سختی از روی طعن و ذوق بگویند یا مقصود ایشان کاشف فی راجع الشار و افصح شود و هرگاه
 بر توفیق کلمات صلاح آن توانا باشند شاید از پی صلاح بودند مثلاً ارسطو فرماید نفساً اعصاب و عروق و رتینا
 قلب است و جالیوس فرماید مثلاً شراین قلب است و نفساً اعصاب و داغ است و مثلاً عروق کبد است و هر یک
 از آن سه را پس بدید پر کا خودم خود پر داند مثلاً داغ ص و حرکت را برای اعصاب تهیه کند و بر این قیاس
 پس چون بظاهر نظر کنند در آن دو قول که آن دو حکیم فرموده تناقض پیدا شود ولی هر که تناقض و تباین نباشد
 چه ارسطو اصل طباع قوی را قصد کرده است و هر دو اند که روح حیوانی در قلب تولید و در آنجا به داغ و کبد
 روح نفسانی و طبیعی میرسد و هر یک از آن سه مرکب از قوای حیوانیه و نفسانیه و طبیعیه شوند نظر جالیوس
 در افعال محسوسه است که از هر عضو ظاهر میشود پس بهی است که ص و حرکت از داغ با اعصاب میرسد و از غنای
 با اعضا در آید و چون جهات نظر آن دو دانشمند بزرگ مختلف است لاجرم تناقض تصور نشود و چون
 مبنی ارسطو گوید که کواکب را طریقه فاعله است چه کون و فضا و پذیرند و هم که طبیعت قمر از اسطوانات
 ادله است پس روان باشد که آن دو قول را مستناقصین بشماریم شایسته نیست و چون نظر کنی که در کتاب
 عقل هیولانی سخن گوید و آن سخنان را با آنچه در ما بعد البیضاء گفته است تباین و تناقض باشد شایسته نیست بر
 قول او بر خیزیم زیرا که میستوانیم بگوئیم در هر باب منظور می جدا گانه داشته است چه شرط تناقض را او با تعلیم نموده
 چگونه تواند که دی تناقض را با شما ساده و خود نتواند و چون نمی که ارسطو فرماید ریج جاریا پس است و در
 دیگر گوید خار و بار در است و اجبت کلام او در ابر ص و ریج حل کنیم اگر چه ماده همه فی حد نفسه خار و یا پس باشد
 و آن مسئله را از آن روی بر آن شیخ گرامی ایراد کرده ایم زیرا که بار رسیده بود که در آن خصوص ویرایش
 عارض گردیده بود خواستم آن شبهه را زایل کنم و چون پنی که ارسطو در باب غنچه قافونی بدشت بدیگو که
 مید که غنچه در کیت تابع صغری و در کیفیت تابع کبری است از آن پس پنی که خودش در قیاس مؤلف دیگر
 ضروری و صغری ممکنه میگوید نتیجه گفته است ما از نزد کان بد کنیم و کوئیم تفصیل تا فیکه ما را تعلیم داشته
 خود مرکب شده است چه در این قیاس غنچه را بحسب کیفیت بحسب کیم تابع صغری گردانیده اند از آن شیخ
 گرامی خیلی حیرت دارم که در حق مردمان بزرگ مانند جنین بن اسحق که تمام علم جوانان از ان و فضل و کلمات ا

ابن بطالان بغدادی

۴۲۲

دندان می‌کند و در اینجا لایمی بد آید و گسند تا بخار محسوسات و خرق اجتماع راضی شود و آنچه از آن مانی
به لایل و بر این مقلید مقتدر کرده اند گدیب کند و بچایان و در کان علامتیزه نماید و تسبیح کند همان بجز
که امام صاحب صنعت است فرموده و هم اظهار وقتیه کرده که علایف را گرامی داریه و سخنان ناچای
در حق ایشان نگویند و آن شیخ گرامی نیز کفران نعمت نخند و انکار کرمست بخوید و از حین بن استی پیشگیرید چه
اگر وی بنویسد سخن از طب آشکار نشد پس بر و کار بریزد پدران روحانی باشند هر که معقول با راضی شوند
چه با خدا و کان سینه و گردن ترفیع از خویش بر آن است اتفاق کویه با دولتی که در اقبال است دشمنی موی
چه اقبال ایشان شمار و او بار اندازد و آن شیخ گرامی چون بگویند بر نصیحت و خیر اندیشی من آگاه شود و این
سخنان بر و در کان نباشد زیرا که چون نموده و معلوم شود قبحی آن گوید که در عربان کویه نبی است و اشفاق
و نیز کویه آن که مرگ تنگ در پیشتر اوقات مردم از سخنان و سخنان نغمه برده اند ایک از کردار خویش
باز کرد و با انهم صناعت کان به بر و از کان خویش منفرت جوی و اطایمی ز آرزو را که در نفوس ایشان
شائب و مطاعن تدا و دعیت شده بفطالت و کرمی سیکن زیرا که از خواندن کتب صناعت متفرجین
و به دن علم در پی عمل افتاده و معنی ایشان پاک شوند چنانچه وقتی بایختر از شاکر و آن آن شیخ گرامی حضرت
جلال الله تعالی خضر و حاضر بودیم و پادشاه بزرگوار که چهار روز ایام فرقه داشت در پنجم بر دو اطراف دست داده
نوبه حاضریت و مبرق و مذات مغارت میجست طبیب طمرا و راضی خوراند به حوادث اطای مصر که
نقدار بعد از سهل معمول میدارند بقصد فصد نشسته بود بری کفتم می امیر از کدام صنف حیات است گفت
ما ده می امیر دم صغرا بوده که دوره اش چهار روز است امیر راضی خوراند و ام خورنا تجلیل برده صغرا بر جا
مانده است ایک بر آن سرم که فصدی کرده که صغرا را نیز تجلیل و هم اکنون ذانم کلام هنر و عبت بر م
و از کدام حدس ما پیش حیرت گیرم چه بسیار شبیه است این طریقه به یکا تیکه شیخ ابو نصر طمرا و انطاکیه برای من قصه کرد
که طبیبی بر روی امری که غب خالص داشت معرود استند و بر از آن فوبه گیر و نه گیر و نه علاج کنند فلان قدر
بشاید از معالجات اراده مرض خلطت پذیرفته غب خالص بطبر القتب اشغال یافت آن طبیب بطالبه و بر
بر و زده آن راضی را از امیر داد آن پیاده هر روز از معالجات مرض در آرد و از سطله طبیب و اذیت بود
به ساران و نشسته آن هر قدر با و طاست میگردد سودی نمیداد و بیگفت نصف فلان قدر بیهوش به بند چه
از حسن صالحه خویش غب در رابط بطبر القتب آوردم تا آخر نظر القتب در معنی نصف القتب است پس این نصف
اجزت را به بند با تجمید و نشسته آن چون تا قن در پابند نباید با حرامی و از آن بشاید چنانکه مفسرین چنان
مراضع از مناسب مصنف بد میگویند اعتدال بریند که در این کلمه معنی حقیقی اراده کرده یا به نبوب و یکران سخن را زده
با به مذاق ماصحین کلامی آورده یا نسخ خلطی نوشته یا تا قن مهور افتاده یا در لغت ادلی صواب بوده و در
مترجم خطا شده است چنانکه در زمان دیوانین پاره اسامه مذکور بوده اند و نه نوشت پس در تراج آنها

ابن بطال بغدادی

۴۲۴

در حایت متابعت را بر خود لازم نیند استند یا آنکه متن توضیحی در نامش نوشته کاتب جزو متن پنداشته و مجرب
 اگر کلامی را می بینند بر آنکه و مبالغه محل کند چنانچه بقراط خوار و غرور سرود شرح گویند کلمه غرور را محض مبالغه است
 و اگر مکرر باشد که میانه جبهه ناکه ذکر کرده یا آنکه بنیدر اصطلاح قوی بوده چنانچه کل و اودام حاو و را غفلتی میانه و هر
 در و مرفوع که در علامت ممتاز باشند و آن دو مرض یک اسم بر خورند نباید زبان طعن در آن کشید چه اصطلاح
 قوم را متابعت کرده اند و اگر مثالی باشد مطابق نیابند گویند ساسمه و ساسمه شده است و اگر در قضیه قضیه
 باشد محمول لفظی مشترک قرار دهند یا منع شرطی دیگر از شروط متناقض چنانچه تارفع متناقض شود و اگر معنی
 احد معنین را بیان کرد و بمقابل نپرداخت چنانکه اصطلاح طالیس کرده اعتدال و جود که چون اندازنده
 شناخته میشود از آن روی بگوید که یک ضد گفتا کرده است و اگر معنی در مقام تقیسی برآید و استیفاء جمع
 اقسام نماید میگویند وقت یکدیگر محل حاجت بوده و آورده است و اگر لفظی در غیره لول و معنی آن سینه
 نمایند چنانکه اطباء و فم معده را فوا و میانه و وجه که در هر یک از اعضا باشد قویج خوانند اگرچه اعضا قولون باشد
 گویند قد ما میرسد بخت فضل و کمال خود نامی نهند چنانچه در ایسا خوچی ذکر شده است و اگر در اول کتاب
 کلامی آورده و بهمین کلام ایضا گفته باشد گویند چون حاصل بسیار است از آن روی اعانت شود تا پیاده
 و در رشته اتصال یافتی ماند و اگر در آخر کتاب بکار آید گویند بریل و تخر آورده است اینها برای آن است
 که به اندیشه آنچه بخاطر رسیده است خاطر مصنف از آن باغافل نبوده است و مراد مسائل مختلفه چند سوال است
 و از شیخ کرامی جواب آنها را خواهم شنید من مسئلہ اولی بسبب پیست که مردم متعالبه و مجتبیه باخلاف بلاد و طبع ایشان
 فیه در مزاج همسود و هر فرد در اوقات میگذرد و غیره شیخ را آنکه بگوید متعالبه بخبر را بر سیل و او و جبهه
 بر سیل غذا استعمال مینمایند بسبب در اول مصداقت و در ثانی شایسته تا لازم نیاید که مهران وجه استعمال
 در صیف و شاتوان نمود زیرا که نسبت صیف ببلاد جبهه مثل نسبت شاست ببلاد و صقاله و ما می بینیم که جوی
 بر طلائین است و در صیف اغذیه بارده استعمال میکنیم و در شات اغذیه حاره و بکلم آن جواب بنایستی
 استعمال اذویه حاره در شات نمایند زیرا که حرارت در آنوقت کاسن امت و در صیف اغذیه بار و پکار بر
 چه بر و در بطن مستولی است و اینها بمرشد قوانین صناعت است مسئلہ ثانیه آنکه چگونه انسان باهسته
 مشاء از بول بخواب میرود و هم بول در آنجا محبس نماند و دفع میشود و از چه روست چون در خواب بید
 جلاع مینماید تا در بر خود درای نیاید و می آهستید از انزال منی شود مسئلہ ثالثه که در اصطلاح طالیس فرموده که
 نهایت سقتره جسم عاویست که محاسن نهایت محدیه جسم نحوی است و این تحدیه ظاهر است من کی از سه ساعت
 چه لازم آید که خارج این عالم نیز مکان باشد و این خود بوجود اجسام لایلی نهایی کشانید اگر حرکت اینها لایلی
 واقع شود و این خود اجتماع تقیضین است و آنکه گوئیم الیاد و با در اصطلاح طالیس در حد مکان غلط کرده باشد
 و این نسبت از حرارت و ادب و در است بیان لازم آنکه خلک اعلی با جمیع اجزاء خارج آن متحرک است

ابن بطال از بغداد

۲۲۸

زیرا که هر جزئی از آن شرع میکند و از همان قطعه میکند اکنون جزئی از اجزاء خارجیه و در افراس کینم که متحرکست پس گوئیم اگر در آن حال در خارج فلک اقلس مکانی هست که این حرکت در آنجا واقع میشود و از قبیل حرکت دایره ای است و شیخ علی ملک نامی پس در این جهت لازمست که خارج عالم جسمی بوده باشد و بدو الی غیر الهیات و اگر حرکت جزو سروض در مکان باشد و جسمی در خارج عالم نباشد لازم می آید که جسمی خارج فلک محیط حرکت مکانی کند نه در مکان پس اجماعی نفیضین شود و یا آن است که جزء خارج از محیط حرکت میکند یا بسا دو پیوستگی و اتصالیکه او را است با اجزاء داخل خود که حرکت میکند بر محاسب ملک زیرین در این صورت لازم می آید که ممکن جماس مکان خود نباشد یا لازم می آید که اجزاء خارجیه پیش از اجزای دریا باشد و هر دو یک و بعد که میان ایشانست و هم انتفاض لازم می آید چه بستی در حد مکان چنین گفته شود که آن نهایت محذیه محو است جماس نهایت معقوله حادثی است بر یکس آنچه حکیم گفته و اگر خواهیم که در انتفاض بخیم لازم می آید ممکن که خود جوهر است همین مکان باشد که خود عرض است پس می نمایم کدام شق را اختیار کنیم و خلاصی از آن شبه نیست مگر گوئیم اصطلاح طالیس در تقدیر مکان بلفظ گفته است متساویا بعد از آنکه ب نفس و این متساویا از مسائل بزرگ و عل آن در نهایت مصوب است و در کتب الهیه بصحت روشن و مبرهن شده است که نفس از قطعه بغیر بدن ناسد و فانی نمیکرد و بعد از خرابی بدن ابد الله هر باقیست اکنون میگوئیم نفس بعد از فساد موضوعی که بدن است ای قائم خواهد بود یا نه یا قائم خواهد بود بهمان موضوع که داشته است و یا قائم بود بوضعی دیگر پس بنا بر ازل لازم می آید که وجودی غیر از اجزای قائم بذات شود و بنا بر ثانی لازم آید که نفس هم مفارق و هم معارن باشد در یک حال و از نیست بهمان ظاهر شود که در حال حیات ظاهر میگشت و بنا بر ثالث یعنی آنکه قائم باشد بوضعی دیگر خالی از آن نیست که قبل از انتقال به آن موضوع سابق میان ایشان بوده است یا هیچ مناسبتی نبوده است بر تقدیر اول لازم می آید که انتقال نفس آن موضوع حرکت باشد و حرکت لامحاله در مکان باشد و نفس خود جسم نیست و حرکت از صفات اجسام است و بر تقدیر ثانی لازم می آید که هر صورت در هر ماده که اتفاق افتد حلول تواند کرد و خود در هر هیولی وارد تواند شد و هم این بطلان که فی فیلسوفی نزد اینی از نقصات ارضیه جائز بود و معیت نماده و آن جائز معقود شد فیلسوفی را غنی شدید حاصل کردید مردم و بر اسرارش کردند که برای رفتن جائز چندین قائم خصوصاً از چون و چگونه شایسته نیست خلاصت که یا زانگفت در امثال آمده است که خطای در معقوف مجلس یکی از نقصات آشیان کرده بازی به اجزاء یافته بچکان را در اجزاء و خلف مسکین چنانی میسکه در مغان و دیگر هر قدر او را تغیریت و تسلیم میدادند سودی به لذت و فائده نبخشیدی گفتی که گریه و حزن من برای آن نیست که در حلقه بطور بدین صعبت اختفاص یافته ام بلکه گریه و اندوه من بهای آنست که این جوهرین و ظلم فاضل بر من در مجلس حکم و محل عدل وارد آمده و این بطلان میگوید آن شیخ گرامی در مقاله شریفه مرا خبر داده باید با غلاط رسائل و عیوب مسائل او تعطف جنبه بشمارم چون معذور بودم لاجرم بعد از جستجوی بسیار رسائل از وی بدست آوردم که علاوه طحجین بن اسحق نام کرده و مسائلیکه وی از برای من سر زده خویش از رسائل یالینوس انتخاب کرده بود و مقام رد و ابطال آورده است

ابن بطالون بغدادی

۴۲۶

از علم مذکور که در چه حد و عقوبت و مقام همت و مدارا دارد و رساله غلطه را هر کس خواند و اندک شرح را
از افادات اساتید و مطالب طیبیه حاصل بدو بنوده کسی را فایده که خواسته است و کمال را به آنده در یابد و محبت
در اینجا بر چنین برایش که در اعراض کرده است که وی گفته صفرائی حتی از مخالفت بطنم و مرا را حق و له یابد و آنچه
ابرد است و جالینوس فرموده که از غلبه جرات بر مره الصفرا چه آید و حاکم را سخن خواب بود پس چنین را
با قول جالینوس متافض است آن شیخ که امیر اجواب کویم آه تا این اعراض را قبل از شیخ کرامی این یکس
متعرض شده است تا بیار هر تقدیر آن ایراد اصلا دارد و نباشد چه لفظ محلی شرکت گاهی بصرف آید
اطلاق شود که منبها نفع یافته و چنان صفرا البته حار است و گاهی بر صفرائی استعمال شود که با بطن مخالفت را
و چنین صفرا البته بار است پس متافض و تباین نخواهند داشت چنانچه لفظ صورت نظر بیسوی معنی عرضی باشد
و نظر بحکم حرکت از بیسوی و صورت معنی جوهری و پس متافض و تضاد پدید نخواهد بود چه در تضاد و اتحاد و غیر
معتبر است و چون در آن موارد و اطلاق از وجهه شده است اصلا محال بقصور صفات نماید مثلاً ابو حنیفه
صاحبیه را جایز نمیداند و آنچه ایشان را حرام شمارد و ابو یوسف و محمد هر دو در احلال میبندند اگر چه اختلاف بین
کرده اند ولی هر یک را معظوری بوده ابو حنیفه در باره صابین حرام کرده است که اگر کتب کندی چنین ترویج
داشته است و ایشان کبر و بی مانند که از عصبه او ثمان باشند و ابو یوسف و محمد آن صابین را گویند که در طبع
سکن اند چه ایشان فرقه از نصاری باشند که نکاح و زپیچ اهل کتاب محکوم بخلیت و هر کسی در اشال این
مسائل برود و اعراض مبارک و فرزند و فصل ثبت و خود داری او ظاهر خواهد بود و زیاده و تعجب ابرم از حالت
تنج کرامی که بر چنین ایراد کرده و از جالینوس گذشته است با آنکه سخن جالینوس درست باشد اما ایراد آنرا که
مخلوط با بطن فتن را از مره الصفرا گفته اند که کیفیت ثانی آنکه صفرائی را از اقسام غلیظیه مشهوره و حرار از اینها غلیظیه است
با آنکه حقیقت بصیرت دردی نرزد بجز است ثانی آنکه صفرا را بر چهار قسم تقسیم نموده و در چهار ایراد استقامت کرده است همان چهار آن سخن
و که دریم از نقطه طبیعی و من باز کنیم اقلیدس در حد فقه فرموده است که النقطه ششی لا اجزله برین تقریب
پنج ایراد دارد و ادم اولاً چرا بر وجه سلب رسم آورده است و حال آنکه بایستی بر وجه ایجاب باشد و ثانیاً
مطابق معرفت باشد و اگر چیز را بر وجه سلب رسمی آورند در صورتی که معرفت را با چهره محصور
محدودی اشتراک باشد مثل الحركة لیکون السطح الیکن نقطه ولا حظ ولا جسم و ثانیاً بر تعریف
اقلیدس محدود و از ماسوی خود متمیز نشود چه بر وجهت نیز آن تعریف صادق آید ثالثاً آنکه ظاهر نقطه بیسوی
که چهار است و صورت که چهار است از وجهه له باشد قد شده و در تعریف سطح بصورت استقامت
را بقایا فایده از یاد و انصال کلام ایشان چه خواهد بود خامساً آنکه سوال کنیم از کیفیت نقطه مسجد و جبل جازم
تا فرقی میان ایشان باشد و اگر تعجب ظاهر حد نیز قوی جازم خواهد بود که مسجدش مرکب باشد زیرا که هر
روش که تو وضع میکنی پس از این حکم میکنی با آنکه حیوان ناطق است همچنین نقطه را وضع میکنی و حکم میکنی

ابن بطالان بغدادی

۲۲۲

اگر چه نیست که او را جزو نیست از شیخ کرامی شمس است که این چند سند را از حلقه اش منسوب داشته بخواهائی
 آنها نقل مندراید و هم بن بطالان در آن رساله گوید شیخ را اعتقاد چنان است که خطوطی از حجر معانی فاج
 شده حدیه را عذب بنیاده بنابر آن لازم آید که در ملاقات حدیه و معانی حدیه منسوزن شود و متظیر
 انفس کرد و در این مقام سنواتی بخاطر میرسد چه شود که آنرا نیز شیخ از جمله هزاران حساب فرماید سنوایی
 میکنم آیا حدیه بجزکت شوقیه بجانب معانی رود یا معانی بقوه جاذبه آنرا جذب مینماید و بجزکت تفسیر آنرا
 بجانب خود میکشاند و ما بر خویش متبجح شماریم که واقع این گونه مسائل محسوس را نه اینیم و اگر در جواب آنها رجوع
 نکنیم با ناو میگوید چنین بنیاسی فرموده و معنی صاحب علوطات زیاده ویران و سرگردان خواهد بود و سبب
 هربان پایه ببرم از هوای نفسانی و وسوسه شیطانی و تفتیح عقول اعاذنا الله وایاکم شیخ را یا فتم
 که در بعضی از مقالات باطنی بر آشفتگی و غشی فروخته هیچ رعایتی منظور نداشته و پاس هم صفتی از دست داده
 نسیم را تصحیح و نام را با اشاره آورده بنباءت و کلماتی ثبت داده گوید که فلان علوم اوائل را نخواهد
 و نه چه اگر ویرانها بصیرتی بود و هر آنکه میداند این یکس که از شیخ علماء است در گفتارش خود میگوید
 بدستیکه در طلب نقطه ایست که از آن نقطه منبث میشود حیات بسیار اجزاء بدن را جرم بعضی جواب بگیرد
 شده اظهار میدارم که آن شیخ که امیر ادرین سخن نیز چنانکه عادت کرده بی تأمل بگزارم دم زده و پنداشته
 که این یکس نال کتب و در رس طلب است و ندانسته که او پیری بود پیری نایبنا داشت که خود پدر او عفاکش بود
 و زیاده و دست از غمزدانم است بود چنانچه این اخبار در متالاستمان اطلب گوید که کار طب در بغداد بدینجا رسید
 که بر کس و دوا و عفاکش ناچار که دکانی کشود و داخل اطباء کرد و دوا بیکس همان است که از بلادستان پیر
 کرده و بسبب آنکه عفاکش بدوام سکر فاسد چشمش از ملاحظه قادر بر ای جود و شش از جنس نفس قرش کشت بود
 و هم او هست که شکوگی که بر بکلمات چنین دارد آورده بدست شیخ افشاده و بیایه بدان نوشته و بنجد و منوب باشد
 و اخلو طایفین نام نهاده است اینک در همانا کی کم شیخ را بچهل و یکس تار به وی معلوم شود در صحبت عظام حکم کلیه
 کرده که رجال قاطبه عدد و صنایع ایشان یکی از عدد و صنایع زمان ناقص است و ندانسته بر تقدیر صحت
 روایت و آد هم علیه السلام فقط چنین بوده نه در سایر شهر پس این یکس چنان کس نیست که قول او را در جود
 نقطه طبیعیه سند دانند و بدان احتیاج جویند باین قدر متقی ساختن همان او را که مایه طالت نشود و متوقع از شیخ
 اگر این سخنان را تصحیح فرماید چنانچه ذوی الباب بکنند و جواب فریاد و یقین داند که لذت فایده نهم بکلمات
 خواهبای کلو گیر نبرد بد آنکه موقت حساسی و مجمع ثواب و عتابی است که پماران و مرصیان انجام با فریده کام
 نظم کنند و اطباء را که باطلی که مایه پاکت ایشان شده است سوا فخره فرماید و آن پماران آن شیخ کرامی
 نیکند چنانچه من گذشت که هم و آن شیخ یقین بناسد که ایشانرا البته ملاقات خدا چه کرد و ایشان از وی راضی
 خواهند شد امید آنکه خدا از من و تو را توفیق دهد که عمل کنیم بر وفق طاعت او و تقرب جویم بحضرت او
 حکمت الله و فیما الوکیل

ابوبکر محمد بن هاشم بن علي خالدي

از دو مان عبد القيس بن ابي بن قيس بوده در سده خالديه که خود از اعمال مومنان است تولد يافت و هم در آنجا
 و نما داشته است در عتبه او و برادرش خالدين نامند علماي ادب گویند که آن دو برادر چنانکه در فنی مازال بود
 و منازل ارحام از هم گسسته نبودند و مراتب کمال و مقامات فضل نیز پیوسته ای تمام داشتند و در سیاق و سباق
 الفاظه و ابکار معانی مانند فرقه دین هم اتفاق بودند اسسواره در نظم قصاید و مدح و تسبیح و در ادب
 سلوک میداشتند ثعلبی گوید این هذیان کسایران یعنی این دو پیکر پاک روح زنده بودند همچو
 شیرین زبانی خواطر اهل دل سیر بودند و خردمند را سبوح طلال قریب میدادند چون در مراتب هنر و ریاضت
 وافی یافتند بحضور سیف الدوله بن حمدان مشافعه در شمار شعرای آن آستان منظم شدند و در خاطر
 آن امیر هنر دست رسوخ تمام نمودند و با سقر آن حضرت عهد و شس آمدند و به جرات خراسان کتب
 گشتند همانا آن دو برادر طریق شیع و مقالات ائمّه طاهرين سلوک میداشتند چنانکه سیه الا فاضل صدرا
 الدینی در شرح بقیه خود گوید که وقتی خالدين ابو محمد الشریف الحلی را که محمد بن عمر ازیدی باشد بقیه
 غرامی کرده بودند جایزه ایشان را تقدیم نموده بود در شریف را بصل از ادای صلح عزیمت سفری پیش آمد
 خالدين از آن ارادت آگاه شد بجهن طلب ثنای خویش را در ضمن عقیقه درج کرد تا رسول داد از دهان

ایشان پیغام کناره روی برآید و این کلام را در

قُلْ لِلشَّهِيدِ الشَّجَارَةُ إِذَا عَدَّ	وَأَيْنَ الْأُمَمَةِ مَرْفُوعَةٌ أَلْيَا لَمِنْ
أَلَمْ تَرَ أَنَّ الشَّجَارَ لَا تَنْبِتُ الْغَنَمَ الْغَنَاءُ	لِلنَّبِيِّ الشَّرِيفِ عَنِّي كَمْ نَبِيٍّ لَعَنَ
لَنُشَارِكَنَّ بَنِي أُمَيَّةٍ فِي الْحَقْلِ	وَنَقُولُ لَمْ نَعْصِبْ أَبَا بَكْرٍ وَنَعْلَمُ
وَتَرَى مَعُونَهُ أَيْمَانًا مَعْنَى الْكَلْبِ	وَنَقُولُ أَنْ يَرْبِطَ أَفْئَالَ الْحَمِيرِ
وَنَعْدُ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرِ مِنَ الْيَاثِينَ	وَيَكُونُ عَنِّي الشَّرِيفُ خَوْفًا

حاصل معنی آن سید طیل و آن سلیل اند که ام را چون ابر رحمت مبارک و سحاب کرش پناه میسرند بدین پیام
 گوش زو باید نمود که با گل و دریا بین او زیر و بم مقام قسم یاد کرده ام اگر دشت سفر بر بندد و در باره و در باره و در
 نظر و توجهی مبدل ندارد در طنی جاده کمر اهی باد و دمان غلات میان بنی امیه شراکت کنیم و در رفیع سلطان
 از خلفاء راشدین همی فاشش کوئیم ابو بکر حق علی بن ابیطالب را غاصب بنود و هم عمر بن الخطاب قدسی
 و طلحی نفرمود و معاویه را امام حق و انیم و مخالف ویراکا فرستاییم و گوئیم کسپر دی زید در شهادت جبرین
 نه فاعل سببش بود و نه سبب آمر و طلح بن عبید الله و زبیر بن العوام را از یحیی و نعم و هر و بال و کلامی
 که در این عقاید و مقالات لازم آید در عهد شریف مشاسیم و حلو و خویش را در عذاب الهی کج کلان

ابوبکر خالک

۳۲۱

پس شریف را آن مغنون سخت و آن اسلوسینج طبع آورده بخندید و عطای موعود بقصد تسلیم کرد و احمد بن منیر که مجلسی از شرح احوالش بازگفتم اسلوب قصیده و سیرت از ایشان اقتباس نموده است با مجمل او بخیرا در وقایع روز عاشورا و مرا فی الزمان سید الشهدا و خاله الغداه اشعار جان کداری است که این خدیجه از آن حبس است

اِذَا انْكَرْتُمْ فِي مَضَائِمِهِمْ	اِنْقَبْزْنَا لِهَؤُمُومِ قُتَادِهِ
بَعْضُهُمْ قَرِيبٌ مَضَارِعُهُ	وَبَعْضُهُمْ بَعِيدٌ مَطَاوِعُهُ
اَظْلَمَ بِي كَرِيلاً وَبِقَوْمِهِمْ	ثُمَّ تَجَلَّى بِهِمْ ذُبَابُجُهُ
لَا يَبْجَحُ الْغَيْثُ كُلَّ مَنَارِيهِ	تَهْمِي غَوَايِدُهُ اَوْ دَوَابُجُهُ
عَلَى ثَرَى حَلَّةٍ غَرِيبِ	رَسُولِ اللَّهِ بِجِرْحَةِ جُودِهِ
ذِكْرُ خَالٍ وَقِلَّ نَاصِرُهُ	وَقَالَ اَقْضَى مَنَآءُ كَاثِرُهُ
عَفَرْتُمْ بِالْثَرَى جِينِيهِ	جَبْرِئِلُ بَعْدَ الْبَقِي مَنَاسِكِهِ
يَطْلُ مَا بَيْنَكُمْ دَمُ ابْنِ سُوَيْدٍ	اللَّهُ وَابْنُ السَّقَّاحِ نَاصِرُهُ
مِثْلَانِ عِنْدَ الْاَنَامِ كُلَّهُمْ	خَاذِلُهُ مِنْكُمْ وَذَابُجُهُ

حاصل مراد آنکه فاقدان رسالت را مصایبی دارد و آنکه اگر در آنها تفکر نمی بشود و آن انکار خاطر خویش بپوشان می از آن و دو مان پاک مانند انبیا و شهدا و غیره که حرم رسول شیده شده اند و گردوی از روضه آنجا به دور افتاده اند و در خاک عراق و طوس به خون گشته اند روز عاشورا بر قبر پیغمبر خشت ظلمتی نگزید و چون آن هوای تیره روشن گشت از هر طرف جوانهای بنی هاشم در خون خویش غلطیده بودند پیوسته از هر صبحگاه و چاشگاه به آن ترقی یار و کساره آسمان رسالت با اعصای چاکچاک در آن غروب نموده و آنروز که قیامت منبری بود سلمان خوار شدند و در آن آن حضرت با ده شهادت نوشیده و مدوی دیرینه اش با دزدی دل بر سینه ای دشمنان خدا و رسول جبین مبارکی را سنجاک مالیده که رسول است مقدس بدو میکشد و بعد از پیغمبر روح الایمن بل خویش بوی میوه و چنان بند اشتبه که خون پیغمبر خدا که زنده بر بخت در میان شما به در وقت است آنکه از یاری وی نشنند مانند کسی باشد که بگش بر باستانند فردای قیامت هر دو که در راه عذاب الهی اقامت خواهد بود برخی از علما ادب بر با این مبرق صفایین و انحال معانی تمت نماده که سید از وفات تر مختصر بین و معاصرین بسی معانی و پذیر بازگشت در قالب دیگر آورده اند از غرض خویش دست کشیده و با لفاظ دیگر ادا کرده بخود منسوب و از تاسیح انکار خویش محسوب داشته است محمد بن شاکر در حق ایشان چنین گوید

اِذَا اسْتَحْسَنَّا شَيْئًا اخْتَبَاهُ صَاحِبُهُ حَيَّا كَأَنَّ اَنْفُسَنَا لَا تَجْزِيهِ اَنْفُسُهُمْ

کرايشان خفايش شورا موجب خفا و غضب میگردد و خود منظم در بيع و ادبايع مضامين توانا بنود و کج طبع اين ترا
 بهر سرشاري اقتضا چنان بود که دست سرت مباحثي و ساليب و کچان نیز دراز گردد و باشند سرتی روز را
 در اثبات اين مرا سخنهاي بسيار است و بر آن دو ادیب نرسند عریض آورد و بلکه چنان دانم که ابتداي اين پنا
 و اشار اين همت از وی شده چه اسباب معادلات ما بين او و خالدين بسيار بود و است زیرا که ايشان از
 مردمان يك سرتين و حسن او و ذان کج خفا و دهنرندان کچمد بود و آرد و که سرتی از آن پیش که هست
 فضل و هنر از حد و در موصول بگذرانند و زمره نويسندگان بخت ميبشت نمودی پشتر با متناخ و در آن کتاب
 که در آن عهد بکانه اديا بود و در کار میسکه و ايند و پوست خالدين را با ساد و سرتی هي سیکلت محض مدنی
 دعوی و اثبات مدعی خویش جز از فراموش و در آن ايشان در جز و دفتر گشایم منظم میداشت و هم چنین را در
 ترویج سده مایه معاش خویش و کثرت طالبان آن کتاب و فیل میسر و در انیز وی سخنهاي آن در آنرا
 اختلاف پیدا میسسی بر این سوال بزودی و در کار می پشپاشی میکند ايند تا بحکم تقدیر فوت میس
 خاطر در فاه و در کار و رسید از موصول بجلب رخت بگشود و در شمار شراي سیف الد و تریب همان عدد
 آمد در آن موبک با خالدين که از بهنگان بزید و تریب ممتاز بود و هر کاب شد و این صحنی نیز بر دوا سیه
 معادلات و دشمنی انسدوده گشت و چون دست پسر با طر زدن کانی آن امیر هنر پرور در عهد سرتی
 هوای بعد از سمرقند و در اسلامخانه و در زیر مکتبی و جمعی از بزرگان و رجال را بقصد بکشد بخت گشت
 و او آن دو حریف نیز در محافل را باب فضل چند او و ذان هنر شایسته آغاز کرد و از داستان سرت
 حکايتها با نمود و سبب استکبار میکه نامه خالدين به بین مضمون با بواستی صامی در رسید که انیک با کمال معرفت
 طریق در اسلامخانه میپایم اگر طالع سیمون ساعد شود و خترب سعادت ملاقات حاصل میسری اند استیلا میس

به شفت و قصیده بهایی فرستاد که این چند بیت از آن است
 قَدْ أَظْلَمْتَ يَا أَبَا السَّحْبِ غَاذِلَ اللَّفْظِ وَالْمَعْنَى اللَّافِ
 كَأَنَّ شَرَّ الْغَارَاتِ فِي الْبُلْدِ فَأَضْحَى عَلَى سَبْرِ الْعِزِّ وَالْإِزْ
 فَاتَّخَذَ مَعْقِلًا لِمَعْرُكٍ تَحْتَهُ خُرُوفُ الْجَوَارِحِ الْمُرْتَانِ
 غَاذِلَ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْعَوَالِي حِينَ مَثَلَتْ وَلَا التَّيُوفُ وَالْفَا
 يَا لَهَا خَاذِلَ يَقْرُقُ فِي الْحَوْثِ بَيْنَ الْحَمَامِ وَالْأَطْوَانِ

حاصل مراد آنکه ای اباهتی بهوش باش که فیضی عبارات و معانی ترانند و یک شده تاکنون آن راه زمان بیایا
 بی آب و علف دست غارت دراز داشتند انیک قلاع بطریق پیایه سر عراق رود آورده اند و تیر کار
 چنان داغم که برای حراست کنجینه افکار خویش حصار بکشی تا کمز از آن دو عیار که از کیش انصاف پرت
 آنها را بکجا مباحثی توانی کرد این نیانه از آنگونه است که نیز می خطی و ششیرهای مانی بچک که بکجا

ابو جبر خالکی

۳۳۱

کلی سیف و سان قاده طرق از گردن فاخته باز کند و قیمت بر باید گویند پس آنرا که آن دو برادر بیفدا و دودخ
دار محیط خاطر بخیال و زراد و اعیان ملک بسی جوهر آینه که شمار گردن ستری هم برسم سابق از توین و تحقیقت
ایشان و قید غفلت نه است و از تنگی و ظلم باز می آید و این شتر از قید و است که در شرح ابواب دیگر است

لفظ الدین ناصر الله و لکته و را و ال آن قیده از عهد و خوش و توانی
اشک و الیک حلیفی خاد و نه
ذبین لو ظفر بالقیح سخم لمرقاہ با نیاب اطفاد

یعنی بوی خوشکوه آرام از دویاری که خود بیا هم تمسند و بیای افکار را بشیر عادت از هم گسترده ها
که می باشند که اگر اوان شتر را در حرم بیت الله بست آرنده هم در آستان بیکال و دندان خود دارند
صد رالدین و فی این چند شتر را که هر می از آن تشبیس بیع شل است با بی که محمد مذکور
لوا شتر کات من فی الاله و منسوب داشته لآ ناک من الی غزال الش

ادعی الخوم کاتنا فاضها زهر الا فاحیة باض تنیع
والمشک وسط النماذج و مناه مثل الزینو التبرج
منما یبصر کتبه فی فخر خاتم فضة فی ریح
و غایل الجوز المینکی فی الدنجل

میلان شاد بده و لمرزج

و نقبت بحقیق غیم آبض هدی بین محف و ریح
کنقر النساء فی المرأة کلمت عانها و لمرزج

ظاهر مراد است که هر تیره از دید کانه در دینا که شش آبی سیاه چینی نمایان شود و ستارگان آسمان که در
بر آسمان چشم و دخته ام مانند کلهای اقوان است که در بنفشه روز با شکفته باشند و شتری با آن آینه که مانند
سیاب لرزان است در وسط النماذج پنداری که خود سمار طلای زردی است که در کلین فرورده فرو شده
سیاه طقه انجشترش از نقره خالص بود و سیر جوزا در این شب تیره بیک کات ستاره محوری ماند که با دماغ و شتر
خالص در کشیده باشد از این نازک تقایبی سفید بر چهره او بخشد که گویا کاهی نعلاب بر اندازد و رخ بناید و کات
سرم آرد و روی پوشاند تو کو می پر چهره بی شوی طلعت خویش در آینه چند و با و حسرت امیر
روی آینه زنگی و با بچه ابو بکر چنانچه این شتر که جللی در ذیل و دیات آورده در حده و میصد و شتر

و بنا را و ادع کرد و تمنا طریقه
ابو عثمان محمد بن هاشم خالکی

شده از شرح حالش در متن عنوان ابو بکر که برادر جبر بوده باز نموده ام اکنون سایر حالاتش شرح گذاریم

ابو عثمان خالکی

۳۲۲

در آن روز که که سیف الدوله حراست کتابخانه‌های خود بدین دو برادر قنویین کرد و از دماغ تر فضا و دوا درین شهر
بر آنچه تمنا داشتند در آن کتابخانه‌ها می‌یافتند پس ابو عثمان را آن دو کی اسباب برج و تالیف برانجخت و از
گذشت که مولفات چند فراهم کرد و از آن جمله کتاب حماسه الشعراء است که در آن جمیع تالیفات اسلوب ابو تمام
طائی را پیروی نمود و ولی آن کتب را بخواهر انکار متاخرین اختصار داد و محمد بن علی اندیم کوبید مرا حافظ
ابو عثمان زیاده شکست آید چه وقتی سیکست که من حافظ خود را بکاپانی هزار کتاب بگذاشته‌ام که هر یک
در تماره یکصد ورق است و در پشت و سخن و تشابه اشعار اسلوبی شیرین و سبکی پسندیده داشت از سبک
عبارات و عبارات الفاظش باین چند پت از قعیده و هزار و ایتوان معلوم کرد و غلام خود را که رشانام داشته
در این اشعار را پذیرین قدم حسن شدت و صباحت منظر وصف کند و گوید

ما هو عبد لیکنه ولد	خولینه مهیمن القم
و شد اندی بجن خدمت	فهو بدی والاذرع العضد
صغیر من کبیر منفعة	نماذج الضعفة والجحد
من تن بدرا الذبح وضوئه	فشله یصطفی ویعنفه
و در خدیبه و الثقات و النما	والجلنا و المغضد
و یاض حزن و امر ابدا	فهو من ماء القیم یطرده
و غصن بان اذا بدا و اذا	شد انفسی باقه غرد
ابنی و یهوی و کل ما ربی	مجمع منه و منفرد
ظریف مزج مصلح نادر	جوهر حن شراره نقد
و منفق شفق اذا انما	اسرقت و بددت فهو مقصد
منارک الوجه مدحلت	حالی و حی و حشیتی و عد
منامری ان رجی الظلام قل	منه حدیث کاته الشهد
خازن مافی بدی و حافظه	فلمن شیء لدری یفنفد
یصون کبئی فکله احسن	یطوی شایبی فکله اجدد
و ابصر الناس بالطبع فکما	الفلا یا و العبر الشرد
و هو بدیر المدام انجلت	عز و کدر تقابها زبد
تمسح کاسی بدنا ناملها	تخل من لینهات تنعقد
و صبر فی الفریض و دان	دینار المعان الجیاد متفقد
و یعرف الشر مثل معرفته	و هو علی ان یرید مخجهد

ابو عثمان خالدي

۴۲۳

و کاتب توجده البلاغه في الفاظه والصور والترشد

و واجد من المحبة والرفقة اضغاث غابة اجد

اذا اقتبست فقهوت بهج وان شئت فهو مرشد

ذال بعض اوصافه وقد بعث

له صفات كثر يحوها ائحد

حاصل مراد آنکه نه چنان است که من ایضاً نام رانده خود شمارم بلکه من سر زندی و انم که خدای مراد زدی کرده و بحسن خدمت شست سراقه تنجیده مرا مانند دست و مساعد و بازوی بکار آید اگر چه مبرمی خود و سال است ولی از دوجوش شش بزرگ یابم با آنکه خود ضعیف و فرساست جلالت جوانان بایکدی توان در آسخته خلا میکهد در شمار سال و من دروغ رخسار مانند به تمام است برای انتخاب و ذخیرت شایسته است کل عین و ستاین عذار و کینه کناره و سب زرخندان کاستانی آراسته و خود بوستان جلال شده که پرستیده یلین آن بستان بطراوت و باب نعمت شاداب است اگر فرامیدن قامت سوز و نشیمنی کوئی بهمانا آن بوستان را سازه بان است برقرار آید و چون با واز و لپیز سرود کند کوفی قمری آن کستان است که خوش میراث آنچه مرا آرد و مراد دل است بهر را بهتادار و شوخ ظریفی است که اگر بنجن لب کشایه فتنه های بکین باز گوید درج حسن و محاسن را فرد زنده کوهری است که چون شعله آتش همواره درخشان است قانونی است به ان خود و سالی میگویند از سال جزو کان شناسد اگر من در خارج و معارف تدبیر و اصرار نمی کنم او خود از طریق عقل معاش و میان روی خارج نشود از حق پشانی بیرون و قدمی مبارک دارد چه از دمایانیکه خداست بن ارزانی داشت پیوسته با فراغت خاطر و فراخی نعمت قرین بوده ام و چون شب در آن استانه های شیرین ترازشده فتنه کند چون روز شود اموال مرا که چکی سپرده اوست مراقبت نماید از آنچه از دمایانیک من هیچگاه چیزی منفق و نخرود و کتاها و جامه های من کنت نشود در طبع طعامهای کوناگون استادی نظیر است اگر قلیه بپزد بوی مشک دهد و اگر تریدی تریب دهد بعبیر میانه اگر خواهم نکنت آنها از لوح خاطر بزداید در حال مجلد خم دست برده نقاب از عروس می باز گیرد و با کشتن خود که از باریکی در هم پیچیده در اجله دهد و چه کلکوش بالبن است تا کند طبعی چنان سوزون دارد که اگر نقدینه اشعار بیک خاطر است تا کند مانند صیرفیان سخن خالص از معشوش باز شناسد اینک خود مانند نهاد شراست و همی کوشش کند که بر من در این معرفت مزید آورد ویرا از انشاء مکاتب قدرتی است که کوئی با غلبه را در پیکر الفاظ ایجا نکند بد آن پایه که من ویرا دوست دارم او چندین برابر مرا در ستاد است در حق تریب بدان مقام است که اگر من تبسم کنم او خورسندی کند و اگر بهتدید شش لب کشایم بر خوشین ببرد و این مجله که بر بشیرم پاره از صفات پندیده اوست و جز آنها اوصاف دیگر دارد

ابو عثمان خالدي

۴۳۴

که بچکس را یا رای شردن آنها نباشد قزاقین طی این دو شعر این را از سنج انگار پسندید ۱۰۰
داشته است

بِقَبْطِي حَبِيبٍ بَانَ صَبْرِي لِقَبْطِي وَادْعَنِي لِلْإِجْتَانِ سَائِدَةً
وَالْحُلَيْنِ بِالْهَجْرِ حَتَّى لَوْ لَمَتْنِي فَهَتَّى بَيْنَ جَفْنِي أَمْدَانِ جَعَا

تجان کرای بندای آن دوستی باد که از دورش نجیبانی از من دور شد و در اینجا که مراد را در ج کرد
اندوه عالمی در دلم بود بیت سپرد از هجر خویش تم را چنان تراری بخشد که اگر سبای خاستاک در چشم
رمدیده افتم بر در دشمنی غیر ایم آورده اند که وی اشعار خود و برادرش را هم در زنده کانی برادر
جمع کرده دیوانی ترتیب داد که پاره از باب ادب در آن دیوان بعضی اشعار را بدیگران منسوب
دارند چنانکه از داستان سرری را که در شرح حال ابوبکر خالیدی اشارت رفت معلوم شود
ابو منصور ثعلبی گوید که سترای خالیدی صفر همت سرت پشتری نهاد لهذا در این قصیده که
نزد سلاطین هند افتاد کرده ویرانیت غناب اختصاص داده چنانکه چنانکه این هند را بر بگویم
از وی دادخواهی کند

تَحْقِيقُ شَعْرِي بِإِنْفَادٍ مَشْأَا حَلِيَّةٌ فُتْدَا عَدَمْتُ مَشْنَدٍ فُتْدَا
وَفِي كُلِّ يَوْمٍ لِلْغَيْثِ غَادِرٌ تَرْوِجُ الْفَاطِحِي الْمَجْلَدِ الْغَدَا
إِذَا عَنِّي بِمَعْنَى تَضَاعُكَ لَفْظُهُ كَأَخْطَاكَ الْوَارِثِي الرَّقِصَةُ الْغَدَا
تَسْأَلُهُ شَرْنُ الْجَهْلِ مَعْبُدٌ مِنْ الْحَالِمْ مَعْدُودٍ مَقْطَعُ الْغَدَا
فَهَلَّا الْبَاعِثَانِ مَهْلًا فَاثِمًا يَفَارِغُ عَلَى الْأَشْعَادِ مِنْ عَشْرِ الْغَدَا
لَا طَفَا تَمَّا تَلَاكَ الْجُومُ بِاسْرِيَا وَدَسْتُمَا تَلَاكَ الْمَارِطُ الْغَدَا

فَوَيْحًا كَمَا هَلَّا بِطَرَفِنَا

وَابْقِيَتَا لِي مِنْ تَحَايِنِهِ شَطْرًا

خلاصه مراد آن چنان بر حیف و میل اشعار من جمله در شده و پناه بخاست برود که ایک من خود از آن ثروت منی دستم
وایش از آن ثروت خط و افرات پیوستن دو شاعر و خیر و قیامی است که الفاظ شیرین من از شاهه ایشان
بهول و لرزه در آید چون مرا بخیر و معصوم نده بخاطر رسد و بدوی لفظ خود خندان شود چنانکه شکو که در
بنان فو نهال نخبه آید نگاه طبع آن حریف بی افسار که عذرش خواسته و باهلی است و از علم بیکانه است آن
جمع میر باید ای با عثمان آدام کرده و در غارت آن نفایس تذرمان که عشاق شعر کجایت اشعار خیزند و در این حدیث
مغصب آورند آن ستارگان که از خاطر من طلوع کرده بودند خاموش گردیده و آن جا بهای زپاک بافته بودم
چرکین نموده اند وای بر تما چگونه است تاراج بهر آنها کشودید کاش که پاره نیز برای خودم باقی میکشد آشت

ابو عثمان خالدي

۳۳۵

هم تقابلی گوید که فاضل شام و عراق در تصدیق و تکذیب مدعیان سرب و ذوق بودند که وی بلاخط آن تفریب
کراش را در حضرت لوک واکا برید و شرط رعایت درباره ایشان معمول میداشتند و جمهوری برای کشاجم
تغیب میکرد و اشارت میکرد و می گفت بود از کشاجم دانسته مسلم میداشتند ابن العصبی شاعر که او را می گویند بصری
در آن عقیدت طریق خلاف می نمود و در این سرب و ذوق پوستانه نبش زبان میگوید و خاطر آن شیخ فرقت را
بسناری قیادت می آرد و در حق وی دعوی آن می نمود که همواره اهل ربه و مشاهد بازان بجا می وی
رود و دارند و بدست یاری او بکام دل میرسد چنانکه گفته

شفقت نذال الخالدین مطلق یثقی من الآغدا کل نذال
وفاضلی الملی عنه جهنم جوارحه مجروحه بنبال
فان شئت ان یصلی یوصل غرا فنهف الکعبین او یغزل
نقدم له الجسد الرضیع وثیه بعداد من ماء الکرم ذلال

حاصل مضمون آنکه فرق خالده را بدین تیغ زبان شکا شتم که فرق هر تنی از هم بجا نماند پس غمی شاعر بجات وی
برخواست و با من از در سینه جونی و آمد بر خرم زبان سبزی آن پیر پر خاشجی بدادم اگر ترا هوای حوران پری
بسا و کان او منظر باشد بایستی که برای آن پیر صاحب خیر داری و برده شیرستی بایک صراحی شراب بهر او
بر می آید ان وسیت باشد بر او هم آغوش کردی گویند یکی از آشنایان ابو عثمان که فاشی کوتاه و جسمی خف داشت
همراه برای خود اختیار کرد که بر خلاف عقبت وی می لبسد بالا و قوی یکیل و سطر پیکر بزرگ او عثمان بر بیل سحاب
و بر لاین چند شد نوشته به و فرستاد

یا من أجل به الرزیه و اما دینت بلیت
حظی الرزیه بل اذ حدت لك یبنت عما و حلیه
قلی و کیف یبنتکها مع ذل فامك الغلیه
انما البعوضه فله و کانتها جمل حلیه
نبشها قالت دند بصرت یابوک بالثظله
من لیمن شبعه الیه کیم قشعه الغلیه
ناو اطلعت علیها عند او تکابها بالبلیه
لذکرک بنی متخصیها انعتا قد خلعت جلیه

آن یکی که محبت داده بوی نازل شد و نقش بر جسد دل گشت و آنگاه که دختر غار در نزد تو منزلت یافت کوئی
هلاکت بنزدیکت تو منزل گرفت و آخره که چون خلوت کنی بچه تدبیر بوی میباشد تا نانی ای پیشه زبون بکونه
از آن شتر قربان کام گیری شنیدم که در شب زفاف چون او را نظر بدین تعریف خورده گفت کسی را که بر سر می

ابن فرید

۲۲۶

فیہ اشکچہ آید اگر ان دور در حال تردید و یابی چنان بخاری که سیخ فلکی را بتعارف آورده این دو بیت از غزلیات ابوشمان است که جای یاد و او وصف آورده

هفت الصبح بالذبح فاصبحها قهوة نزل الجحیم سفها
نبت تدی لرقه وصفها هجته کاسها ام الکاس فینها

یعنی اکنون که صبح و اوق تیرگی شب را بابت زود مراد و خود سوزی نبوشان که در کمال لطافت و صفای آن غذائی که در جام در جام رسنگا میگذران دو برابر از نفع او مراحت را غایم شدند برای و این مجلس در زیر مهتابی در آمد ند پس ابوشمان قصیده از نتایج طبع خود در ستایش وزیرانشاد کرد و در تعظیم غایت انصاف بدینگونه مصلحت آورد

إِنَّا لَنَرَجُلٌ وَلَا هَوَا أَجْنَحًا لَدَيْكَ سَوَاطِنُ لَيْسَ تَحُلُ
لَسَنُكَ خَلْقُكَ الرِّضَى الْقَرَّةَ فَنَاكَ يَغْفِرُ الْعَاظِلَ الْفَلَا
لَكِنْ كُلُّ نَفْسٍ يَسْتَفِدُّ عَنِّي دَعَا شَوْقًا إِلَى أَوْطَانِهِ
وَكُلُّ غَايَةٍ إِذَا جَلَّتْ غَنِيمَتُهُ فَإِنَّ أَرْضِي عِنْدَ الْفُطُلِ

یعنی هر چند از این آستان بار بار تمایل بر بستم ولی دل با هر آند و در این محضر عالی مقیم است چنانکه در این آستان خلق کریم مغز آری است پنهان در کجای خود رسد در آن بخش کنند و در آن در بای منت خود در شوند اگر ارا دوامی محرومی از فیض مجاورت پیش آمد همانا از مزید عطا فی است که در این آستان انداخته ایم چه هر یازمندی که در سفر خویش ثروتی بدست آورد پدید آمدن بیوی و وطن باز کرد و هر مردی را که فیضی کزاف بچاک آید مراحت نماید و شاق شود با تحفه فخر آیدین طبیبی در ذیل و فیات گوید که ابوشمان خالدهی در حدود سده چهار صد

وفات یافت رحمة الله عليه
ابن فرید القاضی ابوبکر محمد بن عبد الرحمن البغدادی

در حدت ذمین در جودت فهم ارا از عجب و دنیا شمارند و در بدیهه کوئی و سرعت جواب بر تبه بود که سده پنجم از وی سسوال میزند پدید آمدن بلطفی فیض و سببی طبع جواب گفتی و از جانب ابوالسائب عقبه بن عسبیدانه قاضی در سندی و غیر آن ارا اعمال پسند و منصب قضاوت داشته ابن خلکان گوید و میرا سولات و جوابهای لطیفه است که تمامت آنرا مردمان جمیع منبسط نموده و در کتابی تدوین کرده اند که انتخاب ما این فاسس مشهور است رؤسای عصر و فضلا زمان دی همواره از وی طرافت و مزاح مسائل طریقه و مطالب غریبه مکتوب کرده از او پرسش میزند و او بدانه مطابق سسوال هر یک جوابی بنیکود لطیف ایراد نموده و باب سیر و تواریخ آورده اند که ابن فرید در حضرت ابو محمد مهلبی وزیر معزالدوله دیلمی معلوم رتبت و مزید رتبت اختصاص داشت یا فقی گوید وزیر مهلبی جماعتی را سقره داشته که سولات مسخ

ابن فرعیہ

۴۲۷

و امر به ترتیب داده اند و استفسار میکردند این فریہ مطابق سؤالات ایشان جوابهای ظریفانه که طبع هر یک
از فضل دار باب منزل را خوش آمدی کتب کرده و نیز ایشان را تقاضا داشت سجد ابوالعباس بن علی
کتاب به و کتب نمود **مَا يَقُولُ الْقَاضِي وَفَضْلُ اللَّهِ تَعَالَى فِي يَهُودِيَّةِ بَنِي إِسْرَءِيلَ**
فَوَلَدَتْ ذَكَرًا جَمِيعًا لِلْبَشَرِ وَفَضْلُهُ لِلْبَهْرَةِ قَدْ قُضِيَ عَلَيْهِمَا قَضَائِي الْقَاضِي فِيهِمَا
یعنی چه میفرماید حضرت قاضی و فضل الله در باب مرد یهودی که باز می نصرانیت زنا کرده و از آنها فرزندی متولد شده
که رویش چون روی کاه و بدین او مانند بدن انسان است اینک ایشان را که گفته بقضای حضرت قاضی
موسکول داشته اند ابن فریہ در جواب این عبارات بگذاشت **هَذَا مِنْ أَعْدَالِ الشُّهُودِ عَلَى مَا اخْبَرَهُ**
الْيَهُودُ بِأَنَّهُمْ أَشْرَبُ بَوَاحِتِ الْعِجْلِ فِي صُدُورِهِمْ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ أِبْوَهِمْ وَارْتَمَتْ
أَنْ يُطَايِرَ إِبْرَاهِيمَ الْيَهُودِيَّ دَأْسُ الْعِجْلِ وَتُضَلِّبَ عَلَى غَنَى النَّصْرَانِيَّةِ الشَّانُ وَالزَّيْلُ جَلَدٌ
يُضْحِكُ عَلَى الْأَنْصُ وَنَادَى عَلَيْهِمَا ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ
یعنی این واقعه در باب طایعین یهود از اعدل کردن است بر اینکه ایشان چندان سوخت و دود هستی
که سال در سینههای خود محسوس داشته اند که از آفات تناسل ایشان بروز و ظهور یافته مراد این مسئله شوی است
که سخت باید سر کس را بر گردن مرد یهودی آویخته و ساق و پای آنرا صلیب از بگردن زن نصرانیه
معلق نمایند آنکه آن دور از زمین کشیده و متعز و در آن زمانه قناسادی در کوی و برزن آواز بر داشته این کلام
برایشان همی قرائت کند **ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ** و نیز آورده اند روزی در محضر وزیر مجلس پیری بزرگوار
که در مسک فدام وزیر مستظوم بود از در مطایبت با ابن فریہ گفت ایها القاضی بی کردن که آنرا عرب
توانا آمد کجاست ابن فریہ به لبه پیر در جواب گفت **مَا يَشْمَلُ عَلَيْكَ جَزَاءُكَ وَمَا نَحَكَ فِيهِ إِخْوَانُكَ**
فَأَذَبَكَ فِيهِ سُلْطَانُكَ دَبَا مَطْلَكَ فِيهِ خِلْمَانُكَ یعنی تعانجام است
که که پیران پیرانست آنرا فرو پر شد و برادانت بهنگام فروج دست در آن کوبند و وقت نادیب
و بیاست پادشاهی آنرا نخبه دارند و شاهانت بجای طاعت لطمه جبارت به انجام میدهند و آورده
ابن خلکان گوید وقتی که صاحب بن عباده بغداد آمد روزی این تشریفه را در مجلس وزیر ملاقات کرد و از
حذت خاطر وجودت ذهن و به پیر کوی و کلمات ظریفانه وی در حیرت شد و او را از زیاده به پسندید
و در باب انصاف ابن تشریفه بفضل و دانش و قدرتش بر خود و جدل و منزل فضل شیخ ابوالی الفضل بن
عمید بگذاشت شیخ ابجد علمای شیعی در شرح احوال صدیق کبری جناب فاطمه زهرا سلام الله علیها
این اشعار از ابن تشریفه ایراد کنند و به بن اچات بر حسن عقیقت و صحت تشیع و سیه
استشهاد آورده

يَا مُرِّيَا أَلْذَا ثَائِبًا عَنْ كُلِّ مَثَلٍ يَحْتَفُّهُ لَا تَكْفُفَنَّ مَعْظَا فَلَ تَكْفُفَنَّ خَفِيَّةً

ابن سماء بحديث

۴۳۸

وَلَرَبِّ سَنُوذِلْدَا كَالطَّلِيلِ مِنْ حَيْثُ الْغَلْبَةِ
لَوْلَا اَعْيَادُهُ وَرِعَايَةُ النَّاسِ الْغَلْبَةِ
لَنَشَرَفْنَا اَسْرَارَ الْاَمَلِ بِجَلَالِ طَرَفِنَا
وَارْتَمَكْنَا اَلْحَيَاةَ مِنْ اَصْنَعَةِ يَوْمِ التَّقِيْفَةِ
وَلَمَّا حَتَّ شَيْخُكُمْ عَنْ وَطْئِ خُرْقَا الْمَيْفَةِ
اِنَّ الْجَوَابَ لَخَاضِعٌ لِكَيْفِ الْخَيْفَةِ
وَسَيُوفُ اَعْدَاءِ بِنَاهَا مَانَا اَبْدَالُ الْفَيْفَةِ
تَغْنِيكُمْ عَادَاةُ مَا لَكَ وَاجْزِئَةُ
وَلَا تَخَالُ الْحَدِيثُ فِي الْكَيْلِ الْفَاطِمَةُ
اَوْ لَيْدِيَّةٌ تَحْمِلُ عَمَلَهَا بَصِيْفَتُهَا

ای سیکه بجه تمام از مسائل سنجید پرسش کنی از از از ای نهانی پرده بردار زیرا با باشد آنچه که خواهی
مکتوب سازی و به حقیقت آن آگاه شوی حیثه و مردار باشد بسیار برای ستور که خود ظاهر شود
مانند طبعی که اور از زیر پرده نبوازند همانا تر اجواب مسائل و نزد من حاضر و آماده است ولی از روی
هم دخت آنرا مخفی داشته باش سازم اگر کنی اعتدالی رعیت که سیاست خلیفه از ایشان برداشته
باش سازم اگر کنی اعتدالی رعیت که سیاست خلیفه از ایشان برداشته شده و شمشیرهای اعدا که
مبارزه شکافنده مفارقت است بودی هر آینه از نظر اعدا و بدایع اسرار آل محمد مجموع بر تو آشکار میشود
که ترا از روایات مالک و ابو حنیفه بی نیاز سازد از آن روی بر تر ظاهر و کثوف کرد که شهادت جناب
حسین بن علی علیهما السلام در روز سقیفه بنی ساعده اتفاق افتاد و تر معلوم کرد که بچه سبب جناب فاطمه زهرا
علیها السلام را در تاریکی شب مدفون نمودند و آنچه روی آنجناب شیخ را از آن دخول در حجره و رنج خود منسوخ
برای دختر سیمرغ زیاده طول و اند و هنگام زیر که از این جهان فانی در گذشت در حالتی که خاطر مبارکش
نخلین و اند و هنگام بود مع احمد در روز شنبه بیستم شهر جمادی الآخره از سال سیمصد و شصت و هفت هجری
چراغ عمرش خاموش گشت و مدت عمر وی شصت و پنج سال بود و قریه بیستم تاف و فتح راه و سکون
و بعد از آن عین مهمل لقب بدین قریه است و سندی که برین مهمل و کون زن و کمر ال مهمل و تشید
و بعد از یاد آن ساکن قریه است قرب از عیسی بن نعید و انبار در بنیت آن قریه بر خلاف قیاس

سند و انی گویند نام این لا و سندی که مجاور بند است و بنیت فرق بود

ابن سماء ابو الحسین احمد بن الحسین بن احمد الواعظ

در عصر القادر بالله و القائم بالله بر الله عباسی از طایفه و اعظم و محمد بن معد و بود و از معاصرین ابو عبد الله
محمد بن عبد الله بن پضاوی شافعی است و لاوتش در سال سیمصد و سی اتفاق افتاده و فن حدیث
از جعفر خالدهی و گروهی از شاخ فرا گرفته مرویات خود به انجماعت اسناد دهد و پس از تشید سالی
و تمید مقدمات حدیث تمامت بهمت خویش در تحصیل کمال کمال و فاتیق خطابت مصلحت ساخته
مجالس شیوخ و عظام را لازم گشت تا آنکه در فن موعظت خلاصه ایام و مقبول خاص عام گردیده
روز در جامع منصور و جامع همدی سبزه بر خود ارتقا جسته مردمان را موعظت مینمود و جمعی کثیر و جمعی غفیر

ابن سَمَکُ محدث

۴۲۱

انعموم نام در پیش ما فرستیدند و در غلط طریق اهل تصوف سلوک بیداشت ابو الفرج بن جوزی در تاریخ مختصر از ابو محمد
بنی حکایت کند که گفت با جمعی از اهل دانش و فضل در مسجدی نشستند از هر کوه سخن میرانیدیم تا آنکه در لغت اهل سخن در میان
که آیا همزه آن همزه قطع یا همزه وصل است هر یک از اهل ادب و ادب باب دانش که در اینجا حضور داشتند و در آن باب
کلامی گفته اند در حال آن احوال ابن سَمَک در آن مجلس در آمد از مناظرت و سباحت با پرسش نمود صورت حال بزرگوار
کشوف داشتیم گفت همزه اهل ادب از هر دو وصل و در همزه قطع است بجز همزه چشم و غضب است آیا در کتب اخبار و سیر
نموده که آن طریقه چگونه از کانی اصحاب بخیل راجد و او ایشان را ملاک نمود و بعضی از اصحاب حدیث در روایات او را
مذهب منتهی داشتند چنانکه از ابو الفرج محمد بن معمری حکایت شده که گفت از منتهین بگذرید بچهار روز است
منبسط افتاده نمودم جز چهار تن که از جمله ایشان ابن سَمَک است هیچ احد در راه و نتیجه از سال چهار صد و بیست
چهار هجری طریق سفر آخرت پیش گرفت و مدت عمر وی نمود و پنج سال بود در مقبره باب چهار

ابو عَبدِ القاسم بن سلام مرادیب

نامش قاسم و پدرش سلام بوزن غلام تبشیدیه نام است از نوادگان و علما و عربیت و اکابر اساتید لغت یوده
نمید کلمات و تقریظ مصنفات او در کتب اهل خبر بسیار نظیر رسیده قاضی احمد بن عثمان در صفت وی گوید
کان ابو عَبدِ القاسم فاضلاً یزید ذنبه و حلیه و کتاباً مفتاحاً فی اصناف علوم الاسلام من الفقه
و الفقه و العربیه و الاخبار حسن الزوایه صحیح القل لا اعلم
احداً من الناس طمین علیک فی شئ من امیر دینیه
یعنی ابو عبید عالمی بود در بانی که در دین و دانش عزت یافت و در علوم اسلامی از سرفرازات
و فن قد و صناعت ادب و علم حدیث بهره مند گردید و در نقل اخبار و روایات سنن بکانت قبول گرفت و در
دین و داین و بی یکس جای وطن به بست یار و د ابراهیم عربی گوید کان ابو عَبدِ القاسم
جبل نفع فی الروح یحسن کتبی یعنی ابو عبید مانند کوهی بود که روح در آن دمیده باشند در برین
از علم غنی میگردد و است این را به یوهی که یکی از ائمه اهل سنت و جماعت است در حق ابو عبید که معاصری بود بگویند
کان ابو عَبدِ القاسم علماً و اکثراً ادباً و اجمعاً اجماعاً انا احتاج الیه
عبد و لا یحتاج الیه الشایع ابو عبید را و از علم انبیا و سیر بود و در سوز ادب از همه شیر ترید نیست
و چنان با معیت داشت که جمیع امامان بوی حاجت افتادی و او خود هیچیک از آنها محتاج کشتی طالع بن علاء و قی
من الله تعالی علی هذه الامه باریعه فی زمانهم بالشافعی بفتحها فی حدیث رسول
الله و باحدین جبل بیست من المنه و لولا ذلك لکفر الناس و یحیی بن معین یقف
الکذب عن حدیث رسول الله و بابی عبید القاسم بن سلام فتر عن ابن الحدیث

ابو عیسیٰ د کتب

۴۴۰

اولاً ذلک لا یفهم الناس الحسن ظاهراً

یعنی خدای تعالی بوجود چهار کس از بزرگان امت بر این امت نهاده نخست محمد بن ادریس ثانی که عادت
نویز ختم کرد و اولاً آنها تکالیف شرعی استنباط نمود و دوم احمد بن حنبل مروزی که در محنت مصوری گرفت و در بیان
تفسیریه اگر اهل سنت نورزیدی از مردم کس بر دین خفیف پناهندهی حنیم یحیی بن سعید بن عبدادی که عادت
رسول از احتیاط اکاذیب پیر است و تمامت اخبار از مجهولات و مجهولات تیزداد چهارم ابو عبید الله
سلام که اندام نبویه هر یک که بر لغت غریب و کلمه مشکل مثل بود در توضیح و حل آن هیچ فرو نگذاشت و کر نه
مردم از بافته صواب انحراف جستندی و در تیره خطابستلاشدنی عبارت هلال بن عمار در باره ابو عبید
اشارت است بتجیف کتاب غریب البصیف چنانکه عقرب از مضطرب اخبار اوروشن کرد و در حق
احمد بن حنبل اشارت بیان امتحان بختی متران که چون عبدالله مأمون عباسی در باب کلام الله عقیده
آن بود که کلام الله مخلوق و حدیث است از انبوی علما و قضاه و فقها را بر آن بداشت که آن عقیده را
اعتراف آورند هر کس انکار آن معنی میکرد و اذعان نمی آورد باقسام عقوبات و انواع سیاست مبتلا میشد
احمد بن حنبل که از متقدمین قدم کلام الله بود حدیث آن انکار نمود مأمون بفرمود با آزار و تهدید دادند
همچنین در عهد معتصم خلافت و ائق بیکنج عذاب که فرار شد و اقرار نیاورد تا آنکه سریر خلافت بر شول
عباسی اختصاص یافت شول ادرا از آن محنت نجات نیخند چنانکه تفصیل آن در اخبار ابن حنبل شرح آید
گویند سلام پدر ابو عبید اصلاً از بوم روم بود و ملک یمن در خدمت یکی از ائمه از انبویه پیشه قبول و از انبویه
در مال یکصد و پنجاه و بقول زبیدی در مال یکصد و پنجاه و چهار حجریه در شهر اهواز از او بوجود آمد در عنوان شباب
بزمی ثابت و مینی راسخ بتحصیل فنون از فقه و حدیث و ادب اشتغال داشت در نزد جمعی از ارکان شیعیه
و اعیان لغویین و محدثین و پس خواند مانند شریک قاضی و عبدالله مبارک و ابو عبید الله لغوی و ابوبکر
امضاری و سده انجوی و علی بن حمزه کسائی و ابوجمید زبیدی و عبدالله ملکتمی و ابن اعرابی قوی
و جامعیتی دیگر که همگی از فنون شیوخ در حال فنون بوده اند الفرض از مبالغت و اجتهاد در تحصیل و تکمیل علوم
در مراتب فضائل و سنون علوم تجزیه تمام یافت و در ترویج هنر و نشر کمال منتهای طاقت مصروف داشت
و بر حسب قناعت و دیانت بقضا و طر سوس مسخر گشت و در زکامی در فیصل حصومات و انجام شرفات
گذر ایند و هم مصنفات نفیس و جامع شریف فراهم کرد و زیاده بر بیت مکتب در تفسیر آیات قرآن
و توضیح مشکلات حدیث و تفصیل ابواب تکلیف تألیف نمود بعضی از علما را عقیده آن است که ابوبکر
نخستین کسی باشد که در حل غریب احادیث و شرح مشکل اخبار کتاب نوشت و این فن جمیع ادوار
نمود غریب البصیف که از مشهورات مجموعات او بشمار رود اول کتابیست که در این باب نگاشته آمد و
انچه ابن اثیر جزیری از دیباچه کتاب نهاده از مصنفین این فن شریف نام میرد منافی این عقیده است

ابو عبید ادیب

۲۴۱

گوید اذل لیکه در این باب کتاب نوست ابو عبیده عمر بن شنی بود که او را قتی سعد و دو اخوانی لطیف تصنیف کرد و بعد از وی
 ابو الحسن بن سیر بن تیل از بنی کنانی بزرگتر از کتاب ابی عبیده فراهم ساخت آنگاه معاویه ابی عبیده و عبد الملک بن قریب
 اسمی در اینوا دی تم نهاد و در شش سکه گات و سبط مجلات و توضیح الفاظ غریبه و تفسیر کلمات و حشده داد و اسامی
 بباد و حق خبرت او نمود و همچنین محمد بن سیر سر و ف قطرب و غیر وی از کسانی که جامع جبه لغت و فقهات بودند
 در این فن مجلداتی چند مجامع بود و سندر و خستند و حال بدیوال بیاضه محمد ابو عبیده قاسم بن سلام در رسید
 آن متحرکانه در ماه ثانی در انصاف است عالی که گاهی بکاشت که شده آفاق شد و تا آخر زمان از امکان
 پیش نهاد و آن تصنیف از جبه کثرت حدیث و توسع آثار و معانی لطیف و ذایقه پشمارناخ و دیگر نسخ کرد و به جامع خود
 داده و سایر مصنفین ساخت بر استی ابو عبیده عمر بن سیر در شغل آن قدر سالی تمامی فانی کرد و نام خود در جبه و به جبه
 و در کار محله نمود و بعیدت خود ا حدیث رسول و اخبار اصحاب و آثار تابعین با وصف تفرق و تشتت آنها حمله
 در آن نامه مشهور شد و حاشا سطور داشته و در موارد احتیاج از سلسله رجال و روایات اسانید بچسب ممل کند داشته
 این شعبه از علم فنی است عزیز و صناعتی شریف که بجز شیخان و دانشمندان کس تو فیسق آن نیابد و تصنیف
 آن در سار و علی امجد هر چه کتب ابو عبیده جلکی سگات قبول یافت و طرازا امتیاز پذیرفت افاضل آن عصر بگاه
 تشاجرو اختلاف بدان کتب رجوع میکردند و با فادات و تحقیقات ابو عبیده چنانکه در ذیل این عنوان نموده
 مذکور میداریم مواد نزاع قطع میزدند و لی کتاب غریب المصنف جذان مست اشهار و انتشار گرفت که نام
 ابو عبیده بظیف آنمجه محله کرد و به قاضی بن عثمان گوید که چون ابو عبیده از حج کتاب از غریب المصنف فرغت
 یافت آنرا نزد عبده بن طاهر و اینمین برد و بر نظر آن امیر بنزد دوست عرضه داشت عبده پس از مرطبات
 گفت **إِنْ عَقَلْتُ ضَاحِيَهُ عَلَى حَتْلِ هَذَا الْكِتَابِ حَقَّقْتُ أَنْ لَا يَجُوزُ إِلَيَّ الْجَلْبَابُ الْعَاشِ**
 یعنی آن عقل حسنه که خداوند خود را بتصنیف چنین کتابی شریف برانجزد شایسته نیست که در دست هر معاش
 و طلب روزن مصرف کرد و پس ده هزار درهم شریه از برای وی مقرر داشت از محمد بن وهب شعی نقل
 که گفت از ابو عبیده شنیدم که در مقام ملامت شاگردان ملامت و تحریف ایشان تحصیل بختاب غریب
 اشارت نمود و گفتی که من مدت چهل سال نقد عمر عزیز در تحصیل این جواهر نفیس صرف نموده و در جمیع و ترتیب
 آن در بجا برده و در جمته کشیدم بایشده و انواه رجال فاندقی میگردم و بخت می اند و ختم و آنرا از این کتاب
 در محلی که اسلوب آن اقتضا داشت یکجا میدم و از شدت شوق و فرط سرور این اضافت جدید تمام
 آنشب را به پادامیکه نماندم و خوابیدن نمی توانستم ولی از شما چون یکی برای تعلیم من آید اینک چهار ماه یا پنج ماه
 امانت کند چنان دیرا آنرا کی خاطر و از رجا طلب و طالت طبع عارض میشود که آندت میرگیر انکار و انچه
 چندین سال ندارد در بقیة الوفاه سیوطی از طبقات النخاع زبیدی نقل است که ابو عبیده را گفتند
 فلان معاصرتو گوید ابو عبیده در ولایت حرف از غریب مصنف خط نموده آن دانشور پیریزگار از در تقوی

ابو عبیدہ اریک

۴۴۴

بر داری آغاز کرد و قبح آنرا در بعضی تدارک نمود و بر جواب گفت کتاب غریب اصف بر چندین هزار حرف
از مواد کلمات مشتمل است اگر من بر غم معاصر در کلمات مدو و اندازها را و خطائی سپرده باشم بسیار باشد
و اگر آن فاضل معترض اکنون در محضر من حضور داشتهی در این دو بیت حرف بیاورم که در می و در یکجا که
حق توجیح و تخریج او انودی البته را و پراگشوف شد که مراد هیچیک جنلی نیفتاده و موجب اعتراضی بهم نرسید
زهدی گوید عدد الحاظ و مراد حروف آن کتاب بر شش و شصت است آن بهتر از اینست و هفتاد و هشتاد حرف
یکی از آن که نو بیان سلف در کتاب غریب اصف ابی حمید را می و دیگر آورده و گفته فواید که این کتاب
به اینها مشتمل است از تالیفات بزرگ ابی حمید نیست بلکه بسیاری از اینها قطعات کتاب محدثی است با شمی
که آنرا در شرح روز اخبار و اظهار کنوز احادیث پرداخته ابو حمید بهنگام تئیف غریب خود از این کتاب
بسی تحقیقات انتخاب کرده و مطالبی از کتب صحنی را گرفته و بعضی از احادیث ابو یزید و روایات کوفین به اینها
منضم نموده و مجموع را غریب اصف نام نهاده و کتاب غریب احمدیث و غریب القرآن که هم از آثار رقم او باشند
از کتاب ابو حمید و معربین ثنی لنوی استخراج کرده و ابو بکر محمد بن قاسم انباری گفته ابو حمید ساعات لیالی
خود را سه قسمت کردی یک ثلث از شب بوظایف طاعات و لوازم عبادات اشتغال حتی و ثلثی از آن
در خواب و استراحت که راندی و در ثلث دیگر بطلاعت و تالیف پرداختی زهدی در کتاب تقریظ
آورده که ابو حمید در سال دو بیت و بیت و دو بیت و سه بیت و چهار بیت و پنج بیت و شش بیت و هفت
بیت و ثلث فایز شد چون از مسکن مسعود و وظایف مقرر فراغت یافت برای مراجعت رطلا
مکرایه گرفت در آن شب که با داد آن حاجیان را غم جیل بود حضرت خاتم النبیین در واقعه دید و
حالتی که بر کسی قیام کرده و بر فراز سر مبارک آنحضرت جاشی صف زده بودند که بشراط خدمت در رسوم
پاسبانی قیام داشتند مردم کرده کرده عبادت زیارت بنوی فایز میشدند و شرف و متوسس
و غرض صافحت آنحضرت افتخار میبختند خود که بد چون دولت حضور بدان ارزانی یافتیم پیش شدم تا دست
مبارک آن حضرت بوسم کی از آن مردم که منصب پاسبانی قیام داشتند بگفت دور باش بر پشت
و مرانیب زد که مانند تو را دولت دیدار رسول میسر نمزد و گفتیم که از من چه جرمی افتاده گفت ایانه وطن
مکت عراق بر جوار جسم خدا ترجیح نهاد و بخدا سوگند که با اینحال هر که نخواست پیغمبر خدای تو ایند رسید
گفتم آیا با آنکه اهلک عراق و ترک حجاز موجب اینگونه جرمان کرد و من همچنان بر عزیمت خویش خواهم گشت
لا والله هر که اینکار ختم چون از من پیمانی استوار گرفته اذن حضور نمیشد مشرف شدم و سعادت
مصافحت یافتیم و با داد فتح مکرات گفتم در آن ارض مقدس توطن کنزیم گویند در همین سال
که مقارن سنه دو بیت و دو بیت و سه بیت و چهار بیت بود در که داعی حق را
بنیک اجابت گفت و در آن تربت شریفه فون گشت و بر شمی آورده اند که این روز در پیش

ابو عبیداد کی

۲۲۳

اتفاق افتاد و سہ روز پس از رحلت حاج در آن بلد مبارک رحلت کرد و این مصنفات پادکار گذاشت
کتاب امثال اساتذہ کتاب معانی اشتر کتاب المقصور والممدود کتاب القراءات کتاب
الذکر والموث کتاب الہب کتاب الاموال کتاب الاحداث و ادب القاضی و عدد
آمی القرآن والایمان والندۃ و المحیض ابن حنکام در ذیل ترجمہ امی عبید گوید طر سوس
فتح یاد مہملہ و راہ و ضم بین مہملہ و سکون راہ شہری است در سائل شام نزدیکت بس و حصہ مہدی
منصور عباسی در سال کفید و شصت و ہشت ہجری آنرا بنیاد ہنار در خراست کہ رسول خدا
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود **لَقَدْ بَعَثْنَا مِنْ لَدُنْكَ بَنَاتٍ بِالْعُرَافِ** یعنی از امنیت کیکہ بقرآن
تغنی نماید این حدیث شریف در میان سابقین و لاحقین طایف میدان افکار و عنوان کفار است
ابو عبید در تفسیر اخیر بوجہی وجہی مختصا صحتہ کہ خداوندان خبرت بہت پیازان تحقیق تصدیق
آوردہ اند چنانکہ از مطاوی تعضیل این تذیل بطور رسد کی از متقدمین محدثین چنین گفتہ مراد
تغنی در انجمن صوت و ترجیع آواز است فراموش کہ قرآن مجید بآشک خوش و آواز دلکش بخوان
از بانیان شد مزید تحفہ کی کہ عبد الرحمن بن سائب گفت بر سہ صحابی در زمانی کہ چشمش از پناست
باز ماندہ بود و او را و شد و سلام کہ و م گفت کہ کیستی گفت عبد الرحمن سائب گفت رہبای بن اخی ہر این
خبر دادہ اند کہ تو سہ آن مجید بصوت خوش تلاوت کنی خدا را رسول خدا ای شنیدم کہ فرمود
إِنَّ لَدُنَّ الْعُرَافِ نَزَلَ مَجْنُونٌ فَإِذَا قَرَأَ نَمُوْهُ فَاْبْكُوا فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَاَنْتَا كَوَيْتُنْ لَمْ يَبْقَیَنَّ
بِالْفُرَانِ لَکِنَّ مِثْلًا یعنی متہان بخون نازل شدہ پس ہر گاہ کہ قرآن خواندہ گریہ آغاز کنید و گرنہ نا
کہ بسین تکلف نمایند کہ ہر کہ قرآن باہنگی و لاویز و آوازی اندوہ و انجمن خواند از بانیان شدہ و دیگران
در آثار نبویہ وارد است کہ رسول فرمود **لَا يَأْتِيَنَّ لِيْ شَيْءٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ إِلَّا أَصَوَاتُ الْمُؤْمِنِيْنَ**
وَالصَّوْتِ الْحَسَنِ بِالْعُرَافِ یعنی خدای عز و جل بہج صوتی از اہل زمین گوش فراندہ بہ
کہ بصوات کسیکہ باہک اذان برکشند و یا آہنگ قرآن بردارند ابو عبید این معنی استوار نشانہ د کردہ
اگر مراد بقتنی ترجیع باشد کار بی شکل شود و محنت زیادہ عظیم کرد و چہ لازم آید کہ ہر کس قرآن را بہر
نموند تلاوت نمود از حضرت رسالت مطرود باشد پس سخن صحیح است کہ گوئیم کہ قننی در این خبر مبارک
ازادہ عنای مقصور اشتقاق یافتہ از غنا و ممدود و از لفظ قننی نیاز ارادہ شدہ نہ منع آواز و اصل
معنی حدیث چنین باشد کہ ہر کہ خود را بکلام سبحانی از خطام فانی ستی نہاند و این کج پرہنج از خراف
سرای سپنج بل نشاندہ از جرکت مہملہ و و نخواہد بود در لسان عرب قننی و تغانی یعنی استغابی سہا
شدہ شاہد اطلاق قننی بہ استغناء قول اعمی است کہ در مقام افتخار گفتہ **وَكُنْتُ أَمْرًا زَعَمًا بِالْعِرَاقِ**
نَفَقْتُ النَّجَاحَ طَوْبِلِ النَّعْنِ یعنی من برز عراق مردی خداوند بستر پار سا و پناہی از ہوا

ابو عبیدادیت

۴۴۵

وَلَقَدْ نَعْنُوْا فِيْهَا بِاَنْتُمْ حَشِيَّةٌ بِظُلْمٍ لِّكُلِّ بِلَاسٍ وَّادَادٍ

یعنی تحقیق آنخنده در آنجا اقامتی بدرازگزینید و در درکاری و در سایه دولتی باید گذرانید و در همین بیت که مشی نیز گفته

وَكُنَّا امْرَاً زَعَمًا بِالْمَرْقِ حَفِيفُ الْمَنَاحِ طَلُوْبُ الْكَفَنِ

مقدمه یعنی شبیه نر است، مسمی استغنا که بر عبید فیه بر این تقدیر حاصل تغییر آن باشد که هر که لازمت قرآن بخوبی و دوام اقامت بر آن بنویسد و از کتاب الله تجاوز نکند و از رفقاء حمید قدسی نماید و انباشد اگر گفته شود اینجانی لازم آید که اگر کسی در احکام الهیه و مسموع و اسلامی بابت رسول و اجماع مسلمین اعتقاد داشته باشد و از هر که است سر و پرده باشد در جواب که نمیست و اجماع مشک نمودن مین اقامت قرآن حسن است زیرا که وجوب متابعت از شریعیه نفس کتاب ثابت شده و محبت مدار که مقبره لبان ستر آن تقریر یافته است لال پنهان دلیل را چگونه از ستر آن قدسی نمودن و تجاوز کردن توان شد و آشتی کلام المرتضی از امیر المومنین علیه صلوات الله علیه ثابت است که فرمود **مَنْ لَجَّ اَهْلُ الْبَيْتِ طَلَبُوا لِيْلَ الْفَرَجِ لِيْلَ الْاَوْفَاقِ** یعنی هر که اهل بیت را دوستدار باشد باید برای درویشی پوششی فراهم آورد و ابو عبید و کتاب غریب احمدیث گوید بعضی از محدثین در شرح اینجمله گفته اند که مراد از فقر نیازمندی و نیویست و مقصود آن باشد که بنوای الیاء و الاولاء هر که دای اهل بیت جوید باید با ملای قمر سازد و این تغییر باید اهل بیت را از دوستان اهل بیت را شایسته کنیم که ایش را با سایر مردمان از جهت فقر و ثروت هیچ استیاری نباشد و مانند دیگر فرق بعضی نیازمند و برخی توانمند و سخن صحیح آن باشد که گوئیم در اینجمله مراد از نیازمندی تنی و تنی است و ساق حدیث شریف ساق و خط در جزو و تحریف بر طاعات و شت بر عبادات باشد فرایه هر کس را دوست دارد باید از اعلا لیک سبب قریب فدای سجانه است برای تفرغ و ای قیامت و غیره و آنده و خسته نه سازد تا آنکه از عذاب و احوال روز باز پرسد این را شیخ ابو محمد علی بن مسلمین قیبه گوید مراب در توبه حدیث خلاف قول ابو عبید است چه از فقر فقر و سوسیه اراده نشد و سنی چنین است که هر که را دوست میدارد باید در فقر و فاقه و نیاز صبر اشتهار خود سازد و در تحمل ستم و در رنج و نیازمندی نیکی میسر کند لفظ طیباب به جناب استنداره از صبر است زیرا که صبر آنچنان فقر را پوشانده که طیباب بدن راه و تمسک بر محبت این تاویل آن حدیثی است که از آن جناب روایت کنند که روزی جامع را در آستانه سرای خود طاعات نمود از مقبره پرسید اینان چه کسانیند قبر عرض داشت **يَهْلُ الْاَوْفَاقِ** یعنی ایشان شبیهان راند فرمود و چهار ایشان میان شیخ و علامت پیروی بنیم قبر عرض کرد و یا امیر المومنین سیار شیخ که ام است و شیعیان را چگونه از فرمود و شخص **الْبَطُونُ مِنَ الطُّوْنِ يَكُنُ الشَّامُ مِنَ الظَّالِمِ عَنِ الْعُيُونِ** الیاء یعنی شبیهان من کسانیند که سنگهای ایشان از کسکی فرود آمد و لهای ایشان از سنگی نهجیکه و چشمهای ایشان از کسین پاره شده و آفتی شریف مرقی گوید ممکن است در محل اینجمله و آشتی پان کنیم که بر سمت آن

ابو عبید ادیب

۲۲۶

لغت عرب و کلام فصحا گوای و دهند گویند از معانی فخری که آن است که دماغ شتر واقع کنند معنی که با ستوان پزدکیت
آن رسالت آنکه رسیانی از ان مقام کنند پسند و شتر را بدان سبب چهار نمایند اخیل را افتد و آن شتر را مقهور خوانند
و چون در پشتران سرکش را آرام کنند و فلهای صعب را مقهور سازند و در آینده نیز ممکن است که فخر برین سینه
محمول گردد و مراد حضرت آن باشد که هر که دوست دارد است باید نفس سرکش خود را رام کند و بهمار و بهشت
از ادب کتاب معاصی و اقواف سیاستش باز دارد و با عمل طاعات و کسر شهواتش رام سازد و با نفس نامراد
آن کند که عربان با نجیبان معبود نمایند ابو هریره از حضرت مقدس نبوی روایت آورده که لا یخوف
لَوْ مِنْ ثَلَاثَةٍ مِنَ الْأَوْلَادِ فَتَمَتَّ النَّارُ الْأَخْلَةُ الْقَمَّ یعنی هر نوسنی که از ادب فرزند میرد خود آتش دوزخ
نچند کمر محله سو کند را علاج در معنی این اثر اختلاف نموده اند ابو عبید گفته است محله قسم ایما است بجز میسم
وَأَنْ تَنْتَكُمُ الْأَوْدِ حُلْمَا كَانَ عَلَى ذَلِكَ تَحْتَمُ مَقْضِيًّا یعنی از شمای مردم یکپس نیست که اگر از او دروغ
شود این کار بر پروردگار حتم و واجب نیست خدای عز و احد و این آیه که جواب قسم سابق واقع شده سو کند
یا و کرده که تمام مردم را بچشم دارد نماید چون این سو کند نموند و حکم جازمسانی ظاهر صدر حدیث بود لاجرم
حضرت نبوی دفع تدافع در دفع تافنی را کلام معجز نظام مجله استثنایه ختم نمود و کوئی فرمود آن مرد مسلکی که دروغ
از او مرده باشد و ارد آتش نشود کبر برای آنکه سو کند خدایتعالی صادق آید از باب ادب این هشدار را
مستقطع نمایند و جمله را در قوه آن دانند که گفته شود لا یخوف ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوْلَادِ فَتَمَتَّ النَّارُ وَالْخِشْفُ
ثَلَاثَةُ الْقَسَمِ لَا بُدَّ لِهَذَا بِنِیَّةٍ بِنِیَّةٍ کَوْنِهِ وَإِنْ تَنْتَكُمُ الْأَوْدِ حُلْمَا قسم بودی کلام ابو عبید حدیث را
تفسیری پسندید و مژدی ولی مراد و اولی از خبر طریقی دیگر است که کلام عرب و معانی ایشان از توجیه ابوی
مانند تر باشد و بیان آن چنان است که گوئیم عربان چون ثقیل گشت و تصور مدت چیزی اراده کنند آنرا
تخیل رسم تشبیه نمایند و تحلیل قسم آن است که شخص پس از سو کند کلمه انشاء الله بر زبان آورد مثلاً گویند
وَحَقَّ لَا أَكْثَرُ مِنْ بَدَأَ ابْدَآءَ الْإِنْسَاءِ اللَّهُ وقت آنکه در زبان گوید اما از آنجه تحلیل الیهین تحلیل قسم
و تحلیل الایه نامند که خود تحلیل را بطول زمان حاجت نیست بلکه در آنی واقع شود پس گویند
مَا نَقِمْ فَلَا نَعْنِدْنَا الْأَخْلَةَ الْقَسَمَ یعنی اقامت فلان در نزد ما بی اندک بود و مَا نَقِمْ فَلَا نَعْنِدْنَا
إِلَّا كَحُلْمِ الْآلِیَةِ یعنی همانرا خواب زیاده کم باشد شاعر در صفت باد گفته
إِذَا عَصَفَتْ فَمِمَّا قَلِيلٌ مَلَمٌ بِهِ وَتَدَّ الْأَخْلَةُ مَقْصَمٌ
یعنی هرگاه آن باد بر آید خیزد و زمین کیرد و راوت و دیگر زمین گرفته شده هیچکس بجای نپاید که زمانی قبل
شاعر دیگر در صفت ثور گفته

بِحَيِّ التَّرَابِ بِأَخْلَافِ عَالَمِهِ فِي أَرْبَعِ مَشَاهِيرِ الْأَرْضِ حُلْمًا

یعنی آن ثور با سهای خود خاک میفشاند و قوام آن بر زمین است که زمانی اندک بر این میبیند

ابراہیم رحمتی

۱۴۲۲

مقدم حدیث آن است که چنان کس باتش و فرخ گرفتار بخرد و کمز زانی قلیل که بقدر تحلیه بین باشد ابو بکر محمد بن قاسم انباری گوید توحید ابو عبیدہ صحیح است نہ تاویل ابن قتیبہ چه جمعی کثیر از محدثین در شرح ابن حجر موافق قول ابی عبیدہ تفسیر آورده اند و با احتمال دیگر اتمام نموده اند و بسبب تاویل ابن قتیبہ لازم آید که این مرد مصاب نیز گرفتار عذاب باشد نہایت امر آن است که زمان تذبذب وی بطول نیخاند و این سیسے زمانی مقام تقرب و شمول مغفرت است که سیاق حدیث بر اثبات اختصاص آن دلالت کند زیرا که زیر آنکه قلیل از آتش را نیز الهی عظیم است و مردم بیکو کار را در آخرت هیچ عذاب نخواهد بود خواه زمانی نیک و خواه بدتی بدید و بر توحید ابو عبیدہ این عیب دارد بخرد و زیرا که ابو عبیدہ در باب مصاب با دلا و که آتش زانی اندک بسوزاند بلکه مقتضای تاویل وی آن است که او برای صدق قسم که در کار بناچار دارد و یا نشود و در دنا و تسلیم آن نیست که آن کس از ابرار نباشد و بعد از آنکه گرفتار گردد و ابو بکر گوید مرا در سنی توحید و دیگر بخاطر رسید و آن توحید این است که کلمه الا را برای تو گوید زانکه ویریم و تخطئه الیمن بر غیبت منصوب خوانیم حاصل معنی چنین باشد که مصاب اولاد را حتی زمانی اندک نیز آتش بر بخورد شریف تفسیر و جوابی که در تفسیر خبر ذکر نموده اند در مفاد بایکد گیر متغایرنه ولی آن توحید که ابن انباری بدان اختصاص حسیه از تصرف و استبعاد غالی نیست چه آن معنی است بر زیادتی الا و زیادتی الا خود و تسلیم نخواهیت بلکه حاکمی از علماء اعراب آن قول را تصنیف نموده و تاویل از تفسیر شریف

ابو اسحاق ابراهیم بن اسحاق الفقیه المحدث الحنبلی

اهل سنت و جماعت را نقیبی داشتند و محمد بن یحیی چنانست است پدرش از مردمان مرو و مادرش از فقیه بنی ثعلب است صاحب طبقات النخاعه گوید کان ایما مانے العلم و انسانی الزهد عارفا بالفقہ بصیرا بالاحکام حافظا للحديث قیما لادب حیثا عا لالا للکف و
یعنی ابراهیم در فهم و دانش ثعلب است از بندگان بر بود و در زهد و ورع یکانه و ممتاز بود و در احکام فقیه و اصول آن زیاده بخیر آمد و در سنن ادبیه و علوم عربیه تمیز و هر گوی مسعودی گوید کان قضا جواد اعینقا یعنی بقصاحت بیان و سخاوت طبع موصوف بود و در فتن نیز اصفاتی کرده گوید کان ایما یقاس
یا خلد بن خیل بن ذھب و جلیه و و دعه یعنی امامی است که او را در زهد و تقوی دانش با جد جنبل قیاس کنند ابو عمرو زاهد از ثعلب حکایت کند که مدت پنجاه سال مجلس افاده ابراهیم را همی مراقبت داشتم و آن طول مدت هر روز قاعده بخود لغت بر تلامذ و خود او امامی نمود و هیچگاه او را فارغ البال ندیدم و هر گاه بتعلیم متعلمان سر مشغول حتی اجرت و مزد وی نخواستی با محله تو لهش در سال یکصد و نود و هشت هجری بوده و چون چندی بر بسین عمرش گذشت بر کتاب فضائل و اقباس علوم نجومیت صرف کرد که در اندک زمان بر بسیاری از علوم ماهر و کامل شد و در علوشان و جلالت قدر

ابراهیم حریف

۴۴۸

چندان علم گشت که نزد اقامتی و ادانی مسلم آن قتل است از احمد بن حنبل و ابی نعیم قسطل بن و کین و عثمان بن
ابی شیبه و عبد الله قواریر و عبد الله بن محمد بن عیسی و جعفری و دیگر استماع حدیث نمود و است آن سماک
و ابن صاعد و موسی بن هرون حافظ و ابوبکر بن ابی داود و حسین محاطی و ابوبکر بن انباری نخوی
و ابو عمر در ابد صاحب قلب و دیگران از او استماع نمودند عبد الله بن احمد بن حنبل گوید که پدرم مرا گفت
ای فرزند کرامی برای استفاد و فراغی ترا باید که ملازم مجلس ابراهیم شوی و افاضات او را بشنوی و از آنست
و علاوه بر فضایل و صوری و بعضی معنوی نیز آراست بود و در صفت زهد سرآمد زاهد و در صفات تقوی
یکانه دوران آمد از زخارف و عظام و دیو و اعراض داشت و در امر میشت بقلیل اکتفا نمید و چنانکه در شرح
احوال خویش آورده است هر کس بقضای سجانی و تقدیر یزدانی رضامند بود مرادش ناکار از دنیا
و شوار باشد مرا میسر است پاکیزه و لطیف و ازاری است زیاده چرکین و کثیف هرگز یاد دارم که از او
چون پیرانم پاکیزه باشد همواره این دورا برخلاف دیگر دیدم زیرا که در تمام عمر قدرت نداشتند ام
که آن دورا یکبار و تجدید کنم و در یکسان پیران و از روز پوشم و یکبار از مرضی که بر من طاری شدی
نزد اهل عیال لب بگشاید و خودم چه مرد فرزندان آن کس است که چون خار صند و داجیه بروی سانج شود
تحمل کند و از اهل عیال پوشیده دارد تا آنکه ایشانرا مانند خود افسرده داند و تنهاک سازد و مدت
پنج و سال است که من با صداع شدید و در شب میروم و شب برون می آرم و یکپس را از حال خود گوا
ساخته ام و مدت سی سال رزق مقنوم من در هر روز دو کرد و نان بود اگر دریا خواهرم آن دو کرده را
حاضر می نمود و صرف میکردم و در آن روز دیگر با شکم که من میبردم و بعد از آن قریب سی سال بر من گذشت
که کفیب من بیکت گردان بود هرگاه دخترم یا عیال کم آنرا بمنزل من حمل میدادند بدانست جوع می نمود
و در آن صبح دیگر آن روز بارنج که سکنی می یافتم و حال خود بر کسی اظهار نمیکردم و اکنون و فقیه میرو
من در هر روز نیم کرده نان و چهار دانغ خواست و در خاطر ندارم که در یک روز بد و طعام دست دراز نمود
و هم در زهدش از احمد بن سلیمان قطعی حکایت کند که گفت وقتی بقیق مناش قبل شدم و روزگار نا
سازگار با من مخالفت آغاز نمود بمنزل ابراهیم شدم صورت حال خود بروی شرح کردم بر حال من
بسی رقت آورد و ابواب تفقه و ملا طفت بودیم بگوید گفت انسانرا در شاد و هلاکت از یکبار
و مسیری که میری نیست زمینها را زمینها از عسرت و سنگت دستی اندو تنهاک مباحش که رزق نمی آید
معهده کفالت رزاق حقیقی است من از مدت عمر خویش زمانه دارم که امر میشت چندان بر من نصیب شد
که قوت و میتران را در خودم بخوابام بر من غیاب آورد و گفت که قتم من و تو در مکان و مکان و فقره فاقه
تحمل همیشه خود سازیم و لی اطفال خود و سالار و التاب جوع و کسکی توان صبر و طاقت ثبات
نیاست لا جرم اکنون ترا لازم و متهم افتاد که پاره از کتب خود در معرض پند آوری تا من آنرا در نقد انظار

ابراہیم عربی

۳۳۹

معروف سازیم من از متاع آن جواهر نفیسه زیاده امتناع نموده با او گفتم برای سوره اطفال چیزی بقرض بستان مرا در
مهلتي ده شاید اگر منعم حقیقی برافری عیایت فرماید آنجا و بجزه که بخون گشت بود در آدم و آن روز تا شام بطاعت
پرداختم در خلال آن احوال صدای کوبیدن در کجوشم رسید باثر آن صوت شناسم گفتم کیستی گفت از همسایگانم
پس شمع باب نموده اذن دخول و دوم گفتم سراج فروتشی درون نیایم و با نوشینم چراغ بجوشم ببری در راه
چیزی نرومن نهاد و سپرون شد چون چراغ برافروختم دیدم سندی قیمتی است که از اهلان ماکولات و اصناف
مطلوبات مالا مال است و بهم در آن میان کاغذی بود بر داشته بچشم دیدم که در آن پانصد درهم نهاده است
زیاده و تنج و سرورستم پس روزه خود بخواندم و بنشادم غذا خوردم و از رنج کمر سستی پاسودم و فرمای آنروز
دام خود از آن درهم و انودم اتفاقاً در آن روز با زمان ورود حاج خراسان معارف بود بر در خانه خوشتر بود
قبلی دیدم که چهار دو شتر بردست گرفته می آید چون نبرد من رسید گفتم برای ابراهیم حربی کدام است
من خود بوی باز نمودم پس شتران بخوابانید و گفتم این بار که بر این شتران نهاده اند هر دو در هم است
که یکی از امانی خراسان برای تو انقاد داشته گفتم نام آن مرد چیست گفت مرا سو کند داده که نام و نشان از تو
پوشیده دارم و هم یاقوت حموی از ابو عثمان رازی حکایت کند که وقتی اعتقد بانه عباسی هزار درهم
نبرد ابراهیم بفرستاد و پیغام داد که آن وجه را بار باب استحقاق اتفاق نماید ابراهیم آن درهم قبول نمود و نیز
خلیفه رو کرد و رسول معاودت نموده گفت خلیفه که یه این دل را بر همسایگان خود تقسیم نماید ابراهیم گفت عا شاکلا
گو من است پاکیزه خود بقدرت این درهم میالایم از باب من خلیفه را پیغام گذار که با جمیع و کردار و درون
این دل خود را مشغول ساخته چگونه بفرق آن پرداریم امیرالمومنین را از این که نه تکلفات و زحمات معاف
دارد و که نه از این سبزل رخت خویش مبرای دیگر کشم و خود را از قرب جوار خلیفه ملاصق کنم و هم یاقوت
حموی از ابو القاسم ضبلی حکایت کند که وقتی ابراهیم دامن سندی عارض گشت بیادش رفتن از مرض
و احوالش جویا شدم باز گفتم که ای ابو القاسم از میشت بر من و صبیهم زیاده و سخت و دشوار گردیده پس
و خرفه را بگفت شرح حال خویش برغم خود کثوف دار پس و خسته متوج من گردیده و گفتم ای غم از فرط سنگت
و شدت فاقه روزگار بر ما بیار صعب و فح است چه میس بفته و ماه بر ما یکدزد و در عالمی که ما خود قادر بر
طعامی نیستیم که بان سه جمع کنیم و پدرم مرصی در مبر افتاده از وجودش مشکلی عمل نشود و امری صورت
نپذیرد و نیز معتقد خلیفه هزار دینار برایش فرستاد آنرا قبول کرده و نمود و بر سه هزاره از فلان و فلان بدو
عطا و رسد و از قبول آنها امتناع کند دختر چون حکایت پایان برد ابراهیم بروی تبسم کرد و گفت ای دختر
آیا نفرزاد بر خود محقق و مسلم دانی گفت آوی گفتم چنین است که گمان کرده زیرا که در زاویه فلان خانه دوازده
هزار جز از لغات عربیه و مسائل نحویه بخط خود مرقوم و مرتب داشته ام و در آن محل انداخته دارم و آنان
که در بازار علم سزیده ای دارند و هر خرد آنرا بیک درهم بیایع کنند ایکه ترا وصیت میکنم که پس از وفات من

ابراهیم حرجی

۳۵ -

روزی یک جزو آن ابرار ایستاده بود و یک در بسم بفرودش و در امر معاش خود صرف نما می و فرست من
 انکس را که دو دانه هزار در بسم ذخیره است فقیر دنیا زند نباشد و تیر در خصلت ز پیش که صاحب نواز آرد
 اسمیل بن اسحق قاضی ملاقات ابراهیم زیاده و مصلح و شایق بود و ابراهیم را از محالست وی بموارد و اعراض
 و میگفت مبرا ای که ادر حاجب و دربان است بر که قدم تنم یکی از خضار این سخن بسع قاضی برساند قاضی گفت
 هرگاه ابراهیم را نذر این است من خود مرا هم را مانند مسجد جامع کنم و حاجب از در خانه دور سازم پس از آن
 ابراهیم بزم ملاقات قاضی برخاسته و در امرای قاضی شد فلین از پای برآورد قاضی فلین ابراهیم را
 در جابره و قتی حمید و در استین خود خنجر داشت و پس از انقضای مجلس ابراهیم بر فاست که روانه شود فلین
 نیات به شخص حجت برآید قاضی فلین از استین برآورد و بر زمین نهاد ابراهیم گفت چون جانب صبر عبادت
 نمودی و اورا کرامی داشتی خدایت ابرود و در فرط رحمت کنایت بخشید که نید چون قاضی از در فانی در گذشت
 اورا در عالم واقعه دیدند از حاش استغفار کردند گفت و غای ابراهیم در حق من با جابت مقرون گردید
 خداوند عظام از روی فضل و کرم بر صیغه سینا تم قلم خود در کشید و از کلماتم در گذشت ابراهیم خود کوبید هر وقت
 شعر است و می نمودم بکناره آن سه مرتبه سوره اخلاص عادت میکردم سکود می کوبید روزهای جمعه در جامع
 طری بغداد برای افاده می نشست و مردمان بروی مجتمع شده از او استغاثت می نمودند و هر کس را حاجت
 صبی روی میداد که راه چاره بروی میداد و بود مطلب خود در رفته درج می ساخت و بدان حوزه می انداخت
 ابراهیم آنرا بدو داشته مفتوح می نمود از مقصود مستحضر شد آنگاه در آن باب دست به قلم برداشته حاضران را
 ابراهیم را بر کوبید و روزهای آینده در خط افاده ابراهیم حاضر شدیم و هم دو نیر از ناه تجار کرج که در لطف پائی حرم و شایسته
 آن و غلام به ایتلاف و اتحاد داشتند که کوئی یک روح در دوتن و دو مغز در یک پوست بودند در نشین
 بهم و در برخواستن مراقت می نمودند و در خلال آن ایام روز جمعه مسجد در آمدیم دیدیم یکی از آن دو حاضر
 چون چشم بروی دو ختم چیده اش زرد و چشمش انگ انگه مشاهدت نمودم از حاش نفرس نمودم که انا
 غلام غائب را عارضه رخ نموده از آن روی حالت این غلام را تغییر و خاطرش مکدر است و چون جمعه نایب برآید
 آن غلام که در محبوس غائب بود حاضر شده در چهره آن غلام حاضر یک نظر کردم آثار صرفت در آن
 و او دیدم دانستم که در ایتلاف ایشان اختلافی و در وفاق ایشان فتنی میرسیده است با تجمیع ایشان را
 منافرت بجدی که در هر جمعه هر یک در آن حوزه مسافرت می جست آن دیگر که از پی درآمدی چون و برادرید
 ماندی و پدید رکن بگشتی و بی بر این سوال می کند زانید تا آنکه در یکی از حجات یکی از حجات یکی از آن
 و نبره با نشست پس از آنکه آن دیگر در سید غلامی که در نزد ما نباشد بود ذخیره خیره داد و بگریست یکبار و بگر
 و یکبار از دست رفته سخت بگریست آنگاه رفته جابت چند برآورد از صبیان آنها رفته برداشت میان
 جاعت بینداحت و خود را نشدت جی محنتی ساخت ابراهیم من جابره کوبید و آن روز ابو عبید الله صبیان را

ابراہیم حربی

۴۵۱

در طرفین من نشسته بود و من برادره بکوشه ششم بر آن غلام نظر داشتم چون رقد بدست ابراهیم رسید آن را
برکتود و در آن تاملی کافی نمود پس گفتم بار خدایا که درت از آئینه طلب ایشان بزودی حاضران برسم و بعد از آن
لب بکشوند پس رقد را در روز دیده بجانب من افتاد چون باز کردم این دو و میت را

در آن پیهم

عَفَى اللَّهُ عَنْ جَدِّكَ عَانَ بَدِّعُوهُ يَحْلِيْنَ كُنَا ذَا عَيْنَيْنِ عَلَى الْوَدِّ
إِلَى أَنْ دَشِبَ وَاشِي الْمَوْتِ نَيْمَةً إِلَى الْكَلْبِ مِنْ فَذَائِحِ الْعَهْدِ

حاصل منی آنکه خدای غفار بکر و بی رحمت آورده که دعا کنند در باره دو دوستی که از نیت غمان هر
دیرین ایشان از میان برفت و صفای خاطر ایشان بکند و درت مبدل گشت چنان آن رقد را ضبط نمودم
تا بعد دیگر فرا رسید هر دو با کمال موافقت و همراهی بمجلس حاضر گشتند با این جوهریه که من مانا برید و عای شیخ
در حق این دو غلام مبر مندل مقصود رسیده اتفاقاً در آن سال بزیارت میت اده مشرف بودم و در حین
مراقبت حج آن دورا موافق و همراه دیدم ابراهیم خود گوید که وقتی بیارار در آمدم و بیکه عباس تقی
رفتم و انقی الا فانس به و دادم تا چیزی از ادا بیایم گفتم ای ابو اسحق خواهی که از حکایات
اجداد و نوا در اینجا که در خاطر داری مرا قصه آوری تا قلب را سردری دهد و صدراستخرج مجتهد شایه
به ان سبب خبری از من ظاهر شود گفتم در اخبار و آثار آورده اند که حسن بن علی علیهما السلام را وقتی
یکی از نخاستانهای مدینه عبور افاد غلام سیاهی بید که نشسته است و کرده نانی در نزد خود نهاده است
و سکی هم بر ابر اداستاده است غلام هم بیکه خود تناول می نمود و لقمه دیگر بیک میداد تا آنکه کرده نان
بآخر رسید حضرت مجتبی نیز غلام رفته فرمود از چه دوی این سگ را در لکل و غیبت با خود شریک نمود
غلام گفت شرم داشتم که خود غذا خورم و این حیوان که بر دامن من چشم دوخته است از طعام محروم باشد
آنگاه حضرت فرمود این غلام بر تو که سید و مولای تو کیست عرض کرد که خواجیه من ابان بن عثمان است
فرمود بر تو که مالک و صاحب این خانه کیست عرض داشت که از ان ابان است پس حضرت بفرمود
که این غلام ترا بخدای سوگند دهم که در موضع خود توقف کن تا من مراجعت نمایم آنگاه حضرت نیز ابان آمده
باغ و غلام تجزیه معاودت نمود سلام را فرمود که من این باغ و هم ترا از سیدت ایماح نمودم
ایک طلبا لمرضاة الله ترا از ربقه عیوبیت آزاد نمودم و این بستار نیز بر تو مبدول و موهوب داشتم
غلام عرض کرد من نیز این بستار را برای رضای آنکس که مراد راه او آرد نمودی محض مصارف خیریه
و مبرات عامه بگذاشتم تا هر چه صلاح باشد معمول داری و هر کس مستحق شناسی بهره مند کنی ابراهیم که
عباس چون این حدیث از من شنید نمود گفت این غلام ابراهیم را نزد ما و انقی الا فانس است از هر چه خوا
مقدار دانستی کمال بر دوی تسلیم دارم و از من ابا نمودم و جمیع آن سلع از دوی مقبول بخورم و سودی گوید

ابراهیم خرنی

۴۵۲

ایمان نبرد و عبادت طبعی طریقت و خلقی نیکی دوست همواره شباش و شبتم بود از دمیج بخت و بخت
خاری و بخت و فاض و فروتنی آرد است بود پیوست احوال اصحاب و نامه خود را جو یا شدی و در بار
بر که ام تغذ بسیار و توجیهی شمار اظهار میداشت صاحب فواد الوقیات از ابو نعیم حکایت کند که گفت
کردی از جوانان در مدرسه ابراهیم با شفا و ت حاضر میشدند و قتی یکی از ایشان بحجت شخصی مبتلا گردید
از آمدن از فیض محضر استاد محروم ماند ابراهیم از بیماری حالاتش مستغیر شد حاضران حشمت محضر ابراهیم
وعایت نموده از بیان واقع و کشف حقیقت مصافحت کردند گفتند او را شغلی روی داد است که از درک حضور محضر
ماند است ابراهیم سنوال خود مکرر نموده در استعلام اصرار آورد و ایشان بر جواب اول نزدی بنیاد رفت
ابراهیم گفت ای قوم شرح حال این جوان باز کنید هرگاه بهیچ مرضی گرفتار است عیادتش کنیم و هرگاه به نعمت
دام و چار است بواسطت مساعدت نمایم و اگر مجوس است در خلاصش کوشیم گفتند خباب ترا از آن
بلا ترا داریم که این محضر پاکیزه را بشیخ احوال او کرده سازیم گفت از بیان حالات و ذکر وقایع او گزیری نباشد
خداوند را میباید مرا آگاه سازید گفتند این جوان را پادشاهی سردیتری بیان آمد و بشور عشق و شور محبت آن که
ابراهیم چون این سخن بشنید زیاده طول داد و بکین کردید ساختی از گفتار لب فرو بست اینجا و گفت مشورت
بملاحت و قار و صباحت رخسار موصوف یا بقبات کردار و کرا هست منظر مروت و منکشت کبار است که مانند
و شخص دانستند بهین گونه عبارات لب کشاید گفت مبار سیده است هر کس به دستی فتح اسطری مبتلا شود
همانا بلائی است که بایستی طلب آنرا از خداوند سلت کند و با من الطاف الهیه پناه برد و هرگاه بحبت طبع از جوی
گرفتار گردد استبلائی است که بناید زوال آنرا در خواست نماید و صبر و بکیا بپزاید سازد ابو نعیم گوید از سخنان ابراهیم
ما را زیاد و حیرت و تعجب دست داد با سجد گویند و بر طبعی موزون بود ولی چندان استیلا قدرت داشت
آوردیم هم نکات معانی و معرفت و قایق شرف و تیز خیزد روی مرامی فی نظیر و سخن سنجی بی تدلیل بود
محمد بن عبدالله کاتب گوید روزی در محضر تبار بودم از همه با حکام رفت تا آنکه در باب شعر سخن در پیوست
میر و این دو شعر انشا و نمود

جَنِّ مَعَ قِرَانِ الرُّوحِ عِنْدَكَ فَالْجَنِّمْ فِي غَرْبِهِ وَالرُّوحُ فِي قَاطِنِ
فَلْيَعْبُدِ النَّاسُ نَبِيَّكَ بَدَنًا لَا تُفْجِحْ فِتْنَةً وَلَيْلَ رُوحٍ يَلْبَدُنِ

یعنی قالب جسم من بن است ولی قلب و روح من نزد تو است از این روی سپهر من کبریت غربت گرفتار در دم
عبدت و محنت و وطن کار کار است می سازد است که مردمان از کار من شکستی گیرند و حیرت آورند زیرا که
از برای من بد نیست که روح در آن نیست و هم روحی است که بدن با آن نیست محمد گوید پس از انشا این
گفت مرا کان آن است که سپیک از شعر مانند این دو شعر سروده است کفتم در این دو شعر
که را خج گفت است چه کوئی

ابراهیم رحیمی

۳۵۳

فَاَوْفَيْتُكُمْ بِعَهْدِكُمْ
فَالَاَن اَبْقِيَ النَّاسَ مَعَكُمْ

مَا هَذَا كَانَا الَّذِي نَحْبِبُ
مِنْ اَنْ اَخْبَسَ وَاَنْتُمْ غَيْبٌ

ماصل معنی آنکه حیرت دارم که مرا از ناسند تو معشوق هر پروردگاری و معارف دست داد و با وجود آن رشته حیات و پیوند غم گسته شکست و مرار گزینش نه که کافی و رگبان نبود و اینک بایستی از سخت جانی دست مری خود مردار را معذرت گویم چه تما که مانند روح من بودید از سر غلب و دور ستدیده و من بعد از شام زنده میروم گفت این دو شعر بر کن

دُخَانٌ فِي رُوحٍ لَفَقْنَاهَا
وَاظُنُّ غَائِبَتِي كُنَا هِدَانِي

بَلَدٌ اَنْزَى مَا ذُكِرَ بَلَدٌ
يَعْنَا نَحْنَا بِحَدِّ الَّذِي اَجِدُ

یعنی شکست از این معنی که مراد و روان است یکی آنکه در تن دارم و در این شهر اقامت دارد و دیگر روحی است که در تنه دیگر میقیم و ممکن است و چنان این دور روح طریق ایالات و استقامت در میان نهاده و از رسم غلاف و اختلاف گذاره گرفته اند که تو کوئی روحی که در تنه دیگر جای گرفته همان روحی است که در تنم جای دارد و هر احم که آن یار شکر کرده را روی دهد تو کوئی که بر این روان ناتوان دارد آید مبر که گفت هرگز چنین نباشد که من بر خوانم محمد بن عبدالله گفت این اشعار که من بر زبان رانده ام بهتر است از آن دو شعر که خواندی و آنی چون ترا پیغمبری غلبت میوارد و او را پسندیده دانی و از آن گذشته و عدول را جایزه شمار می تبرک گفت قول صواب آن است که گفتم حق مقام آن بود که شنیدی محمد کو به پس مجلس غلبت شدم و صورت حاجی باو گفتم گفت چرا این اشعار را از برای تبرک گفتی

مَا تَوَاقَصَادَ الْجِسْمُ مِنْ عَيْشٍ
يَا حَيُّ بِنَجْوَى اَلْقَاهُمْ

لَا تَنْظُرُ الْعَيْنُ لَهُ فَيْشًا
اِذَا رَاوِيَهُ بَعْدَكُمْ حَيًّا

یعنی یا حی بجای بردند و از فراق ایشان چنان منزول شدم که هیچ دیده و سایه آنرا دیدن نواتد که ام و در سیه و کدام آبروی ایشان را ملاقات کنم هرگاه مرا بعد از خود در این دار فانی رنند و بپسندند چه بسیار غلبت خواهم بر بد و تنها یک با من عتاب نمایند که آیا فراق و حال مانده و تو یحسان است و از معارف ترا آسیمی دست نداده پس برخاستم از مجلس غلبت بنزل ابراهیم شدم حاجی که گذشت بروی شرح دادم که گفت اکنون برخیز و نزد او شو و این دو شعر را صدا کن

يَا حَيُّ مِمَّنْ لَحِبَّ اِذَا مَا
لَوْ صَدَقْتُ اَلْهَوَى حَيَّا عَالِي

قُلُوبُ بَعْدَ اَلْفَرَاقِ اَبْجَنِيَتْ
اَلْقَضَاءُ لَمَّا نَاوَى لَكُنْتُ اَمُوتُ

یعنی می سر زار است که از دوستان غلبت برم در آن هنگام که عباد از فراق یا مان رخت حیات میزیم

ابراہیم حربی

۳۵۴

ویدند که بخت خیر بر مرکب در و حوی محبت مساوی بودیم با یقی از دوری او شربت مرگ در کشید و با هم نمک گوید نزد
نبرد معاودت نمود اشعار ابراهیم بر وی بخواندم زیاده تحسین نموده گفت بمان از دوری تحقیق و انصاف تنها
ابراہیم بر آن آیات که خواندم مرتب و زیادت است و این ایشان می آیت است طواری گوید در مرض موت
ابراہیم نزد او رفتم دیدم که بر سواد و تحفه نموده کسی را فرستاده تا طبیب را حاضر سازد لکن گفت که خبر سید که طبیب
شربت ناگوار که را زویه از دار فانی در گذشت ابراهیم شروع بگریه نمود و گفت

إِذَا مَا نَالِ الْمَلِجَ عَنْ شِقَامٍ قِيُوشَكَ لِلْعَالِجِ أَنْ يَمُوتَا

یعنی چون طبیب خود در دام اجل در افتد و بخور ناتوان بکونه از ترک خلاصی یابد و هم قوی بپایان نش افند از خالش
جوابش نه گفت خود چنان می بینم که حال من چنان است که این را می گوید
وَبَنِي السِّقَامِ مِنْ أَوْلَادِهِمْ وَأَنَا فِي أَذْوَبِ غُضُوٍّ أَفْضُوًّا
بَلَيْتُ حَذِيظِي بِطَاعَةِ نَفْسِي وَفَلَا كَرْتُ طَاعَةَ اللَّهِ فَيُفُوًّا

یعنی اسقام و امراض تمام اندام را فرا گرفته و هر عضو که داشته و ناتوان گردیده عهد شباب در مطاوعت نفس اند
صرف داشت و همی از یاد خدای غافل بودم وقتی در پی پاره کار افتادم که کار از دست رفته و اسهال
ولاغری کالبد را فرا گرفته است مع القه روز و شب نسبت به ششم می ایچ در سال و دویست و ششاد و پنج
جری در بغداد از این دار فانی سبزی باقی رخت بر سبت و در قرب باب انبار دارانجا که سپردن و غلات
و مصنفات وی از قراری است که شرح میشود

کتاب غریب المحدث کتاب مجود القرآن مناسک الحج القدرایه استهینا احکام و ادایه
سند علی علیه السلام سند زهر سند طح سند سعد بن ابی وقاص سند عبد الرحمن
عوف سند العباس سند شیب بن عثمان سند عبد الجبر سند مور بن العفره سند مطلب بن یحیی
سند السائب سند خالد بن الولید سند ابی عبیده بن الجراح سند ماری عن عاصم بن عمر سند صفوان بن
سند عمرو بن الحارث سند عمران بن الحنین سند حکیم بن خرا سند عبد الله بن ربه سند
عبد الرحمن شمره سند عبد الله بن عمرو سند ابن عمر سند عمر سند ابی بکر سند عثمان
سند جده بن بیره سند ماری عن معاویه

و عربی منسوب است بحربه و حریه کنی است در خارج شهر بغداد که آنرا عرب بن عبد الله که یکی از سران سپاه
ابی جعفر منصور بوده بنیاد کرده است و بنام وی سسی گردیده در فتنه مغول و غیر آن فرامی و آنجا راه یافته
از قوای غارات و طرق عادت بسیاری از اطراف و اکناف آن سده مس و ایران گشت مردم آنجا
بر کرده با یقی بزرگ کشیدند و آن در محاذی باب الحریب عبیداد واقع است هم از بنا با سیه
عرب بن عبد الله می باشد

ابن شبنو فقری

۲۵۵

ابن شبنو محمد بن احمد بن ابی یوسف بن الصلت بن شبنو

در خلافت الرضا علیه السلام عباسی از انساب و در سلک شایسته قلد استقام داشت که نیکوی به نیکواری و ساده لوحی معروف بود و در زمین آورده اند این شبنو را به علوم عربیه معرفی گالی بنوده از آن روی در سخاوت و ابرام و آبرو حکم مینمود قاضی احمد بن عثمان که وی از وجوه قراءات قرائت شاذه را اختیار کرده و روزها در محراب جامع می خواند کلام آنده مجید را بقرآت غیر متعارف قرائت مینمود و علوم الناس بر قراءاتش زیاده انگار آورده و در این تسبیح و ترغیب مینمود و در رفته این سخن در و در اسلام بنیاد انتشار یافت تا آنکه عثمان بن سعید بن محمد بن علی بن مسلم که منصب وزارت راضی به و معقوف بود و در ساینده که ابن شبنو فقری حروف کتاب الله را تحریف کرده و بر خلاف آنچه که نازل شده قرائت کند پس در غرض شهرت الاول ارسال سیه و بیت و سه جری و زیاده را در احضار ایشان در سرای خود چندی او را مجوس داشت تا آنکه در این کتب به قلم شمرده که مقرر داشت که قاضی ابوالحسن عثمان بن محمد و ابوبکر احمد بن موسی بن عباس بن مجاهد سقری و جماعتی از قراء و حضرت وزیر حاضر شوند و در باب قراءات ابن شبنو پیش از احضار اجتماع وزیران و بنو ابن شبنو را در محضر ایشان آورده آنکه بادی آنرا منازعت و مباحثه نمود ابن شبنو در محضر حاضران و آنجا که طریق ادب از دست داده راه غفلت و خست مسلوک داشت و ایشان را بعد از معرفت و قلب دانش سبب داد و بر آنها تسبیح و انگار آورده گفت تا مدت شمار است و آسایش وطن را اختیار کرده و هیچگاه برای تحصیل علم و تکمیل نفس رنج مسافرت نختیده ایم پس بجانب قاضی ابوالحسن عتاب آورده گفت و مینویز در زمره اطفال معدودی تر از رسد که با مردان سخن بچ و داده با فرزند روی نمی خیمت و مناظرت آورده و زیاده عبارت و سوء ادب او زیاده و در غضب شده و سخت ابر نمود تا او را باز یانه رنج سازه و مکتوب ابن شبنو را از مجلس بیرون برده و در محضر وزیرش پاداشند و هفت تا زیاده بر او زدند آن هنگام که در مجلس عتاب که قرار بود دست به عا برداشته گفت خدا یا دست وزیر معطل و جمیع او را برکنده و متفرق سازد بر دالیش بهداف اجابت معرون آمده پس از چندی بحکم خلیفه دست ابن مسلم معطل کرد وید چنانکه در پایان این شرح حال بر وجه اختصار به و اشارت کنیم پس از آن قراءات شاذه که از وی منقول بود استفسار کردند از آن قراءات آنچه را که زیاده مستحق و شیع بود انگار آورد و گفت بدین قراءات قرائت نموده ام و غیر آنها اعتراف کرده و گفت من به ان طرق قرائت کنم و نیز که وی از مشایخ و را چنین قرائت کرده اند و بر این استند که از قراءات غیر متعارف و ناب گفته بقرآت مشهوره متعارف قرائت کند پس از توبه گفت دیگر جز مصحف عثمان بن عفان قرائت نکنم و از قراءات شایسته یا من الناس تخطی بخیم آنگاه وزیر محضری در آنجا نوشته آنچه را که ابن شبنو به ان اعتراف کرده بود در آن محضر ثبت نمود و ابن شبنو را مقرر داشت که در آن در توبه خویش صورت حال را مکتوب دارد و او در آن محضر عبارات چندی که بر توبه اش اشارت داشت ایراد کرد و مندرج محضر این است

ابن شبنوذ فقیر

۲۵۶

سَلَّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَرْوُفِ بَابِنِ شَبْنُودَ عَمَّا حَكَى أَنَّهُ يَقْرَأُ (وَقَوْلًا أُوتِيَ
لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ قَامُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ) وَتَجْمَعُونَ
شُكْرَكَ إِنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ) بَيَّنَّ يَدَا أَبِي لُبَيْبٍ وَكَذَلِكَ
تَبَّ فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ) وَكَانَ وَرَأَتْهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ
مِنَ الْيَمِّ غَضَبًا فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ) كَالصُّوفِ الْمَفْشُوشِ فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ)
الْيَوْمَ تُجْزِيكَ بِذَلِكَ فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ) فَلَمَّا حَزَّ بَيْتُ الْإِنْسِ أَنَّ الْيَمِينَ
لَوْ كَانُوا يَتْلُونَ الْقَبْرَ مَا لِيْزًا حَوْلًا فِي الْعَذَابِ الْمُهِنِ فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ)
وَاللَّيْلَ إِذَا نَفَسَى وَالتَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى وَحَلَّى الذِّكْرَ وَالْإِنْسِ فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ) فَذَكَرَ
كَذِبًا لِكَاثِرُونَ قَتُولَ بَكْرٍ لِمَا فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ) وَتَنَكَّرَ مِنْكُمْ فَنَشَأَ يَدْعُونَ
الْخَيْرَ وَيَأْمُرُونَ بِالْعُسْرِ وَيَهْنُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيَسْتَغْنُونَ اللَّهَ عَلَى مَا أُصَابَهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ
فَاعْتَرَفَ بِهِ (وَعَنْ) لَا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ فَاعْتَرَفَ بِهِ وَثَابَتْ عَنْ ذَلِكَ
فَخَصَّ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَنَّهُ كَرَامُ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ كَبِيرِ شَبْنُودَ مَعْرُوفٍ وَهُوَ اسْتَفْهَارُ شَدَارَةِ قُرَادَاتٍ فَرَسْتَارَةٍ
كَهَذَا وَكَلَامَاتٍ كَسَنَدٍ وَدَوْنِهَا وَهَذَا بَرَأَنَ قُرَادَاتٍ اعْتَرَفَ كَرَامَهُ وَادَّاهَا تَابَ كَسْتِهَا إِذَا قَامَ
مُحَمَّدٌ جَاهِشِي كَهَذَا وَاسْتَشْدَدَ هَرِكَتُهَا كَوَيْهِ خُودِهَا نَحْجَ كَرَامَهُ وَاسْتَمَاعَ كَرَامَهُ وَدَوْنَهُ دَرِ الْكُرْدِ وَتَبَّ نُوْدُ
وَعَنْ نَحْجَ خُودِهَا وَرَأَى مَحْضَرًا رَاقِيًا وَهَذَا كَرَامَهُ وَكَمُورَتِهَا أَيْنَ هِيَ يَقُولُ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي
الْمَعْرُوفِ بَابِنِ شَبْنُودَ مَا فِي هَذِهِ الرِّقَّةِ قَضَى وَهُوَ قَوْلِي وَاحْتِفَادِي وَاشْهَدُ اللَّهُ
عَزَّ وَجَلَّ وَسَائِرُ مَنْ حَضَرَ عَلَى نَفْسِي بِذَلِكَ قَمِي خَالَفْتُ ذَلِكَ أَوْ بَانَ مَتْنِي غَيْرُهُ قَامَرُ الْوُزَرِ
بِحِلِّهِ مِنْ دَيْهِ وَتَعْلِيهِ وَذَلِكَ يَوْمَ الْآخِرِ لِيَسْبَحَ خَلْقُكَ مِنْ تَهْنِيدِ
وَبَيْعِ الْأَوَّلِ سَنَةِ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ وَثَلَاثَ مِائَةٍ فِي مَجْلِسِ
الْوَدَّاعِ أَبِي عَلِيٍّ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ بْنِ مَعْلَةَ أَدَامَ اللَّهُ تَوْفِيقَهُ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي
كَبِيرِ شَبْنُودَ مَعْرُوفُ كَرَامِهِ وَنَحْجُ رَاقِيًا وَهَذَا كَرَامَهُ وَكَمُورَتِهَا أَيْنَ هِيَ يَقُولُ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي
عَزَّ وَجَلَّ وَهَذَا كَرَامَهُ وَكَمُورَتِهَا أَيْنَ هِيَ يَقُولُ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي
ظَاهِرُ شَدَّ خُودِهَا بِرَأْسِ الْوَسِينِ مِلَاحَ وَدَرَادَةُ مَدَمٍ وَدَرِ الْكُرْدِ وَتَبَّ نُوْدُ
إِنْ سَالِ سَيْدِ دِيَّتِ وَتَهْنِيدِ وَنَحْجُ رَاقِيًا وَهَذَا كَرَامَهُ وَكَمُورَتِهَا أَيْنَ هِيَ يَقُولُ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي
حَضَرَ مَجْلِسَ مَتَرَفٍ شَدَّ خُودِهَا بِرَأْسِ الْوَسِينِ مِلَاحَ وَدَرَادَةُ مَدَمٍ وَدَرِ الْكُرْدِ وَتَبَّ نُوْدُ
وَرَأَى أَوْرَاقًا سَارَ كَرَامَهُ وَنَحْجُ رَاقِيًا وَهَذَا كَرَامَهُ وَكَمُورَتِهَا أَيْنَ هِيَ يَقُولُ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي
وَدَّعِيَّ أَنْ أَشَدَّ كَرَامَهُ وَنَحْجُ رَاقِيًا وَهَذَا كَرَامَهُ وَكَمُورَتِهَا أَيْنَ هِيَ يَقُولُ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي

ابن شبنو نفرت

۲۵۳

اورا در آن یکی شب بدان فرستاده روزی چند در آنجا سیر کرده آنجا هفتی پیدا آمده در منزل خود قرار گیرد
 بحضور و آن ظاهر شود شایسته و غوغای عامه میکنند باین وزیر مامول اورا قرین انجام ساخت ابن شبنو ذرا
 بدان فرستاد پس از چندی از مدائن پیدا و میادوت کرده در سرای خود مخفی ماند هر ارباب بصیرت
 و کسانیکه بر او توجه فراداد متعلقه معرفت است پوشیده نیست که غالب قرائات ابن شبنو ذرا قرائات
 اهل البیت سلام الله علیهم مطابق و بر وفق آن قرائات شادی است که از مشایخ و علمای اعیان قرائت
 و مبرهیک از آن قرائات بوجه احترام ایشان گفتیم در کبریه سوره مجید شهور **إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ**
فَمِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ قَرَأَتْ نُوذُذُ ابْنِ شَبْنُوذُ مَكَانَ فَاسْعَوْا فَاغْضَوْا
 و غیرت از علی بن ابیطالب و ابو جعفر باقر و ابو عبد الله صادق و ابن عباس و عمر بن الخطاب و امی بن کعب
 و عبد الله بن مسعود و منقول است و در آیه شریفه سوره واده شهور **وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْكَرَ تَكَذُّبٍ**
 قرائت کرده اند ابن شبنو ذرا بدل رزقکم شکر کم خوانده و این قرائت از جناب علی بن ابیطالب و امی بن عبد الله
 صادق مروی است علی بن ابی هبسم قمی روایت کرده که حضرت امیر المومنین سوره واده تلاوت فرمودند
 و در کبریه **وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ** قرائت فرمود پس از اتمام سوره فرمودند همانا خود دانم
 زود است مردان در باره من گویند از چه سبب علی بن ابیطالب از قرائت متعارف عدول کرد من خود چنین
 قرائت نمودم زیرا که حضرت رسول استماع کردم که بدین طریق تلاوت میفرمودند و در سوره بقره
 ابی لهب و بقره قرائت شهور است ابن شبنو ذرا بقره ابی لهب و بقره قرائت کرده و این طریق
 از ابن مسعود و امی بن کعب نقل شده و کبریه سوره کف را شهور **وَكَانَ ذَا نَهْمًا مَلِكًا**
يَأْخُذُ كُلَّ مَفْجَةٍ غَضَبًا قَرَأَتْ نُوذُذُ ابْنِ شَبْنُوذُ مَقْفَدًا ضَالِحَةً تَلَاوتُ كَرِهَ وَابْنِ نُوذُ
 قرائت از علی بن ابیطالب و جناب باقر و صادق روایت شده و در سوره قارعه شهور **وَتَكُونُ الْجَبَاكُ**
كَالْهَيْبِ الْمَنْفُونِ قرائت نموده اند ابن شبنو ذرا **كَالْهَيْبِ الْمَنْفُونِ** خوانده و این قرائت
 از ابن مسعود منقول است و در کبریه سوره یونس **فَالْهَيْبِ الْمَنْفُونِ قَرَأَتْ شَالِحُ ابْنِ نَجْمَانَ**
 به تحقیق و نجیب بجا آمده قرائت شده و مکه بیدکن با بدین قرائت شده ولی بر طریق قرائت
 ابن شبنو ذرا که بدین قرائت خوانده از تفاسیر نظر نرسیده و در کبریه سوره سبا شهور چنین قرائت نمود
فَلَمَّا خَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ الْجَنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْقَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْهَيْبِ ابن شبنو
فَلَمَّا خَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ الْجَنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْقَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْهَيْبِ
 قرائت کرده و اینکه قرائت بدون صاف کلمه لا از علی بن الحسین زین العابدین و ابو عبد الله صادق
 و ابن عباس و ضحاک روایت شده در کتاب تغییر صافی علی بن ابی هبسم قمی از امام روایت کند
 که فرموده چون حضرت رب العزة بطریق وحی سلیمان را آگاه ساخت که زنده گانی تو در این سرایمانی

ابن سَينُو زُفَرِي

184

[illegible]

ابو النجری محدث

۳۹۹

هرگاه خلیفه ابن رائق در این حالت فرمایند هزار هزار دینار از وی تحویل نایم را منی بظاهر این مقلد را ضا داد و در
باطن از آن مرزا بدو کرامت داشت این مقلد تحیل بوده مکتوبی به یکم نوشت مختار اشارت نمود که خلیفه آنچه دلخواه این
بود اجابت فرموده و اینکه ترا نام است بر سبیل استیصال حرکت کرده در آمدن سید او بیچوبه مساحت و نقل
نورانی انگار و خلیفه در خواست کرده که اگر کاشانه خود برای خلافت اشغال نموده در دار اختلاف اقامت کند
تا آنکه آنچه را که در باب ابن رائق اتفاق نموده اند مقررید به خلیفه او را اذن داد پس برای نقل میرای خلافت
شب آخر از صفای را که بنا بر عقیده اتل تجسیم تحت الشیخ و امور مستوره در آن مناسب است معین کرد
و چون در امر خود بر غیر خدا اتکال جست از این روی سرش فاش گردید و تعقیب گرفتار آمد چون سیرا
خلافت رسید راضی او را رضعت حضورند او به حبش فرمان داد و در حجره مجوس و دشمن صبح آرزو
خلیفه ابن رائق را احضار نموده صورت حال بروی شرح داد و آن مکاتیب که ابن مقلد در باب ابن رائق
معایت نموده بود ظاهرا ساخت ابن رائق سکر خلیفه بجای آورده و پس بمواریه در باب ابن مقلد ماچین
خلیفه دابن رائق ابواب مکاتبات و مراسلات مفتوح بود تا آنکه شیر شوال از منه سید و بیت و شش بجوی
او را از محبس پرور آورده دست رهش مطلق ساختند و پس از چندی بعایت مردم بداندیس
قطع لسانش فرمان رسید زبان او را نیز قطع کردند و شرح حال ابن مقلد در ترجمه خویش ببن الله تعالی معنی
نکارش خواهد یافت مع آنکه این شبند روز و شبند مضر از سال سیصد و پست و شست بجوی در سرای
از عالم خاک بجهان پاک انتقال نمود و برخی آورده اند که وفاتش در محبس سلطان اتفاق افتاد

شبند

فتح شین بجه و خون و غم باورده و سکون داد و بعد از اذال میراث
ابو النجری **محدث** و **محدث** کثیر بن عبد الله بن قعنه بن الاسود
المطلب بن عبد العزيز بن الفريش المکني

و این نبت در ذکر نسب او بجای کثیر و ب آورده است بهر تقدیر از سلسله قضا و محدثین است و او در شش در حداد
زواجات ظاهرات جعفر بن محمد الصادق معده و بوده و خود بیست حضرت است روزگاری در مدینه طیب با ستادت
و افادت بگذرانید و علم احادیث را در عصبه علیه آن حضرت استعاضت کرده است و بهم از عبد الله بن عمر العوفی
و اشام بن عمرو افند نموده است و در جابر بن سهل و ابو القاسم سعید بن سقیب و ابراهیم بن اشام و احمد بن
و محمد بن عیسی اشعری و دیگران از او استماع حدیث نموده اند ولی روایاتش نزد علما خاصه و عامه از در
افتاد و مقبول ساقط است چنانکه عبد از بن شریح آید با محمد زانی که گفت که در علم فقه و فن حدیث و غیر
انساب از یمنکان در گذشته در عهد خلافت یارون الرشید وارد بغداد شد رشید قضا و فقه را که حکم
هدی نامند به و موقوف داشت پس از زانی از آن قضاوت معزول و بقضاوت مدینه طیب مقرر گردید

ابوالخیر بنی محدث

۱۶۰

و چون بچند در آن منصب پاید غلبت آن شغل بخل از او قطع شد و بجانب پیدا رفت در آنجا میتم شد و بنگار و بنگار و بنگار
بعضائی کتب آراسته بود از قاضی و آیه هم به تمام داشت بخل و از سرم شردی و بخل را مروج داشت
این خلکان گوید هرگاه بهائی احسان نمودی چه اندک چه بسیار از وی اخذ از جیبی و چون حاجتمندی از او
در خواست کردی چندان بهجت بروی دست وادی که کوئی خود نیارستد بود و بر مقصود ظفر
یا قند است و هموار چشم امیدش بجانب سلطان باز و دست عظامش سمیت ایشان دراز بود و شاعران
و شاکستان را دوست داشتی هر مدحیت را افغانم خلیل مبذول نمودی خلیب در تاریخ نبدار آورده و

و قتی شامی بلبش در آمد و این اشعار را در مخرج وی شنیدند
اِذَا فَنَى وَفَبُخْلِهِ بَرْدٌ طَائِرٌ يَتَقَوَّى بِالْأَقْصَى الْمَقْدَرِ
وَمَا ضَرَفَ وَفَبَا قَوْلُهُمْ خَالَفَ كَمَا لَا يَضُرُّ الْبَدَنُ يَنْكَلِبُ
لِكُلِّ إِنَانٍ مِنْ زَيْنِهِمْ خَيْرٌ وَذَخْرٍ خَيْرٌ مِنْ عَيْشِهِ الْتَدَفُّ

یعنی هنگامیکه دهب از پی جو و گرم لب کشاید و از غریب بپاشد و دانش در خشان پنداری بر قیامت
و از بنال ابری دارد که از بارانهای پی در پی روی زمین مشا داب کند و نهی از قضا بدان ابر مدد آ
به آن شایه که اصلاً منقطع نشود کرده اند کرده دهب را مدحیت که و شاکسته اگر کینه بر طلاف ایشان
اورا خدمت گوید از خطرات شان او نگاهد چنانکه ماه چهارده شبه طالی و زمانی کند در آن هنگام که
سکت بجانب آن غوغو نماید هرگز بد مقام را ندانی نرسد هر یک از مردمان از موااریش پر ذخیره ده
ولی اندوخته قبیله بنی نصر مواهب و عطایای دهب است که کوئی خود یا گرم عهد اخوت نیست ابر الخیری
از شنیدن آن اشعار متعجب و خند ان گشت غلام خود را طلب کرده بخوبی شنیدی گفت غلام برفت و در دست
پانصد دینار زر سنج حاضر ساخت بر آن شاعر مبذول داشت و ببار عادات و بریزه موزنه خواست
و هم ابو الفرج صفهانی در کتاب افغانی در ترجمه ابی دلف آورده که احمد بن عبدالله بن عمار گفت روزی
در محضر ابو العباس تبرید دوم و در نزد او دو جوان خوش سیما از اولاد ابو دلف و ابو الخیری حاضر
میداد و آغاز سخن کرده فراده ابو الخیری را گفت از جدت فتوی در خاطر دارم که خود بدان متفرد بوده
گفت که ام امت تبرد گفت که روی بزم طرب آراسته ادبی را بمصیافت دعوت نمود و در آن ساء
عشرت که مسادات و موسسات از اہم اہمیت از راه وفاق گذارده کرده رسم ففاق میان آورد
صفای محاسن را بکدورت شوب ساخته راجح ریجانی کشیدند و در وی با و دادند و چون ضراب
و از نفع طعم آن با ده را اختیار نمود شرابی منشوش دید از آن و بگذر اند و بکین مشدہ با اہل بنی چند

حالت خویش شرح داد

بنیاد از بنی خلیل فاحید لا یشاد مشرعه مفید

ابوالبحری محلی

۳۶۱

فَلَوْ كَانَتْ فِيكَ الْخَلْفَا مَزْنَتْ فَيَا سَكَ فِي الْبَيْتِ
وَلَوْ كُنْتَ تَطْلُبُ شَاوَا الْكَا مَضَعَتْ صَنِيعَ أَبِي الْبَحْرِي
تَتَبِعُ اخْوَانَهُ فِي الْبِلَا دَفَاعَتِي الْمَقْلَعِ الْمَكْشِ

یعنی ای کیکه درایت مجلس و و شراب فرا هم آورده باشی که خداوند آن غنی را بر اهل سکنت ترجیح دهی هرگاه رسم شود تو در طعام نیز چنین است همانا از جمیع امور اینگونه امتیاز را بر خود لازم نموده و تتمه دانسته اگر خواهی که طریقه جو از دولت پتیه سازی بیتی که اقتدا و پیروی با او ابوالبحری نمائی چه همواره در بلاد مبدعه و مختص از ضغفاد و سنگدستان نماید و بهطای خود ایشان را از ذل سوال رها نمیده و بهز غنا رسد و تو در مجلس خود اهل ثروت را بر فقیران خیر برتری دهی و مقدم داری چون این ابیات بسمع ابوالبحری رسید میسعد و دیار نزد آن ادیب بفرستاد و این عارف کو چون قصه بر زبان رسانید بوی گفت که من خود از عبد این جوان ابو دلف در این باب حکایتی دارم که از این قضیه سخت تر است گفت باز که گفت مردی زیاده فقیر و پریشان بود و معاش خود بصورت و سنگدستی میکرد و از وجه اش بدو گفت که نهانی که سراج رواج ادب منظمی گردیده و قور نشستن در خانه سودی نمیشد بهتر آنکه سلاح جنگ برداشته خود را در عهد شرط سلطان منظوم داری و بهر طرف برای رزم روانی باشی از مصاحبت نمائی شاید خدا این عالمی ترا عیسی دهد که بدان امر معاش خود بگذرد اینم آن مرد و شرفت و بدین ابیات او را پاسخ داد

إِلَيْكَ عَتَى قَدْ كَلَفْتَنِي شُطَا حَمَلُ السَّلَاحِ وَقَوْلُ الدَّعِي
أَمِنْ دِجَالِ الْمُنَا يَا خَلِيفَ بِلَا أَمْسَقُ أَصْبَحُ مُشْتَاقًا إِلَى الْبَلَا
تَمَسُّ الْمُنَا يَا إِلَى غَيْرِهَا كَرْمَا فَكَيْفَ أَمْسِي إِلَيْهَا بَادَا ذَا الْكَفَا
حَسْبُنَا أَنْ تَزَالَ الْفَرْقُ مِنْ خَلْفِ أَوَانٌ فَلْيَنْجِبْ جَنِينِي إِلَى دَلْفِ

یعنی از این سخنان در آمده و از من گذارد و کیر بار و امر تکلیف کنی حمل سلاح و قول اهل رزم لب کشایم آیا چنان پنداشته که من در عهد مردانی معدوم که متهای رزم شده و زبشام و شام بر روز میسیرند در حالتی که مشتاق طاقت میباشند و ای بر تو هرگاه هر که با جانب دیگران شناسند من را شناسد و که بران باشم پس چگونه با ضیاء خود و روی بدیشان آورم آیا چنین گمان کرده که در هنگام جنگ مبارزت با قرآن طبعی و ذاتی من است یا آنکه مرا تلقی است که در دو پهلوی ابو دلف نهاده اند چون این اشارت بسمع بود رسید نزد افاض که بدو گفت همچو از تو از دیوان و ظایف سلطان می چه قدر توانا و ادب گفت حد و دیار گفت تقریباً چند سال از غر او باقی است گفت میت سال گفت باز اموال خاصه خود غنیمت سال در ارمین و مبدول ده شتم نگاه بفرمود تا اعمال بوی عطا کردند با حمله علماء خاصه او را خبر ترا تو بن و شیخ نموده اند و روایات او را موثق نموده اند چنانکه ابو سیطه در رجال خود گوید

ابو الجحری محدث

۳۶۲

ومین و هب ابو الجحری مدعی علیه عبد الله الصادق فكان كذابا و لة آخا ديث مع
الزيتوني الكذبي يعني ابو الجحری حضرت ابراهيم جعفر بن محمد الصادق روایت کرده می ولی در کتبی را بنا
خود ساخته بود و در بار سینه روایاتی است که تمامی آنها از جاده صدق و صواب منحرف است و رسم نباشی گفته
کلفا ضیا خامیا الا ان لة آخا ديش عن جعفر بن محمد كلفا لا يوثق بهنا
یعنی ابو الجحری در حداد نقصات عامه معدود است ولی او را احادیثی از جناب جعفر بن محمد است که هیچکس از آنها
نیز اصحاب باسند و مقبول نیست و بهم گشتی در رجال خود از فضل بن شاذان حکایت کند که کان
أبو الجحری من أكذبا لآلئی در زمره دروغگو یان از هر کس پرس است و بهم گشتی از عباس بن هلال
روایت کند که گفت خدمت جناب ابو الحسن رضا مودع داشتیم که ابو الجحری مردمان را حدیث کرده
که چون حکم عذاب در باره قرسی بآتش رسد آتش آن حکم را افسانه پندارد و در آن باب سماعت و اثبات
نماید آفت مرتبه حضرت رضا فرمودند که خدا تعالی سدا بر قلبها ملاء ذکته خلاظ
مید ذاذ لا یعصون الله ما أمروهم ویفعلون ما یؤمرون یعنی بر آتش و وزخ ملاک غلط
شد و موکل باشند که بد آنچه مامور شوند نافرمانی نکنند و بر آنچه خدای فرمان دهد قیام نمایند و بهم روایاتی
نزد علماء اهل بیت غیر موثق و نامعتبر است چنانکه ابن طحان گوید ابو الجحری کذاب و وضع احادیث مستهزیه و از پیرو
روایاتش ستر و کید و نزد علماء معمول نباشد و بهم آو گوید هنگامیکه در مدینه اقامت داشت سالی رشید غریبی
وارد مدینه شد چون پیچید رسول خدای را آمد خواست که بر بنبر رسول او تعاجوبه قبی سیاهی در بر و منطقه در
کر داشت از این روی گراست داشت که بر سببر مسود نماید ابو الجحری چون گراست رشید شهادت نمود بر علیفه
رسایند که جعفر بن محمد صادق از پیروان خود مرافره داده که جبریل پرنسبر نازل شد در حالتی که موزه در پا
و قبائی در بر و منطقه در میان و جحری در کمر داشت معافی می چون این حدیث مجبول استماع نمود این

ایات انشا و نمود

وَبَلَّ وَعَوْلُ لَابِ الْجَحْرِی	إِذَا تَوَالَى النَّاسُ لِلْحَمْرِی
مِنْ قَوْلِهِ التَّرْدُّوَاعِلَانِی	بِالْكَذِبِی النَّاسِ عَلَی جَعْفَرِی
قَالَی مَا جَالَی سَاعَتِی	لِلْفَقِیهِ فِی یَدِی وَ لَا تَحْضَرِی
وَلَا رَأَی النَّاسِ فِی حَقَرِی	یَمُنُّنَ الْعَبَسِی وَ الْمَنْسَبِی
يَا قَاتِلَ اللَّهِ ابْنَ وَهَبِی	أَخْلَنَ بِالزُّرْدِ وَ بِالْمَشْكِرِی
بَرَّحْمَانَ الْمُصْطَفَى أَحَدًا	أَنَا وَ جَبْرِیْلُ الْبَغِی الْبَغِی
عَلَيْهِ خُفَّ وَ قَبَا أَمُوجِی	فَخَفَّ فِي الْحَقْوِ بِالْجَحْرِی

یعنی دای بر ابو الجحری هنگامیکه مردمان در محشر گرد آیند از آن روی که آنها را مقبول باطل لبثایه

ابوالبحرئی محدث

۲۶۳

و حدیث دروغ و بصادق آل محمد پسنداند سوگند بخدای که در حضرت ابو عبدالله صادق ساعی در حضور و سفر از برای
استفادت مجالست نموده و در تمام عمر او را ما بین قبر پیغمبر و منبر عبور نیتاد و خدایش هلاک کند همانا آشکارا
بدروغ و سکر لب کشاید و گوید که جبریل بر حضرت مصطفی فرود آمد در حالتی که قبای سیاهی در بر و سوزنه در پا
و خنجر در کمر داشت حقیقتی طایسی گوید وقتی در حوزة درش حاضر شدم شنیدم که این حدیث معمول را تفسیر می نمود
به روی بانک زدیم که ای دشمن خدای آری پیغمبر دروغ چندی چون این کلام از من بشنید با عوان سلطان
اشارت نموده فی الحال مراد ستیکر کرد و بخت پرون کشیدند در اثناء راه از غیظ دشمن من هب رسیدند
به پیشان حال او و پیمان خود کشتوف و هشتم زیاده بر حال من رفت آوردند با یکدیگر گفتند که سوگند با خدا
که این فانی مردی کذاب است و این مرد را جرم و تقصیری نیست اینجا مراد کرد و هم خطیب سوخ نبد و حکایت
کند که مردی از احمد بن حنبل سوال کرد که از محدثین کسی را شناسی که این حدیث آورده باشد که لا یسقی الا بینه
حقیق آذخایه فرا و بجناب این منل گفت چنان دانم که این حدیث از معجولات و اکاذیب ابوالبحرئی است پوشیده
که مقصود از جناب کبر تر بازی است و این از معجولات غیث الدین است چنانکه در احوال غیث الدین بن ابراهیم
مفصلاً ذکر خواهد شد و از جمله و تابع وی که بر جفت ذات و زالت که هر و فساد نهادن و دلیل قاطع و برکت
قوم است و از نامت شایع افعال و قبایح اعمال او افزون است مخالفت و سوء سلوک او است با جمعی بن عبدالله
محقق ابن حسن شنی ابن حسن بن محمد بن علی بن ابطالب که امام ششم زیدیه بود چنانکه ابن ابی احمدیه که یک که ابو تقیر
از خب امیر المؤمنین علیه السلام انحراف بوده و وثیقه که رشید در باب ایمان یحیی بن عبدالله بن حسن نوشته بود
به رید و بتلی بر شد و بطلان آن نوشت و شرح این مختصر آنکه اصحاب سیر آورده اند که در سال یکصد و هشتاد
و شش یحیی در دلم و دار المرز بهارون رایت مخالفت بر مندر داشت و خلقی ابنوه در ظل رایتش مجتمع شدند
و هم یک و علم که اطاعت و انقیاد او را بر میان بسته و حفظ و حر است یحیی زیاده از حد مخالفت نمود و چون
انجیز بیع رشید رسید به انشاء مضطرب و ترسان گردید که از شراب خمر و هم از پوشیدن البسه نفیس و الله
سائر ثمنات دست کشیده تمامی بخت خود را باطفاء خانه آن فتنه مسرف داشت قتل بن یحیی بن خالد
بر یکی را به همتا هزار نفر به فحیحی نافرود نمود و هم استمال نامه بجا ب و دلم نوشت و سران سپاه و در
او را با حسان و انعام خود امیدوار کردند که آن نامه را افضل سپرده محض اعزاز و اکرام خود و نیز قافاج شد
نقداد او را شایسته نمود وی از پی مقصود بر رفت و خلیفه یحییاب دار اسلام معاودت کرد و پس قتل نامه
رشید را بجا ب و دلم برسانید چون هر بر گرفت و بر خواند زیاده بر آشت و گفت هر که رشید تا سی
مملکت خود بر من مبدول دارد دست از خراست یحیی باز دارم و او را تسلیم کنم رشید آنچه صلاح وقت دان
نمود دارد پس یحیی نامه خشونت آمیز نوشته نزد رشید بفرستاد رشید را از آن نامه جرت بر جرت فرو
گشت و ساه و خیال بر وی هجوم آورد و کردید که مبادا دست قضا بر قشور خلافت نبی عباس خط انقضای کشیده

ابوالنجری محدث

۳۶۳

در حال دوزخ و اعرار و قناعت و قناعت را بخواند و در آن دادید ایشان شاد و رست نمود ابو النجری
 میگویند در آن وقت خدا تعالی و جو و طیفه از نسوم و قوم محمود و دار و مراطه و طیفه بخاطر رسیده است
 که بدان حلیت صاحب علم را بغیریم تا بی وقت بمجالت یحیی را تسلیم نماید گفت فاشش کو تا بدانم ابو النجری گفت
 نعمت و ایمان داشته اند اهل قزوین و ابر و همگان و روی و در نجار و بداشته نزد صاحب دلیلم بروم و ایشان را
 که او کسیدم که از منند خلافت منسوب فاضی القضااتی بر عهد من موقوف است پس خود نزد او که اسپه دیم
 که یحیی بنده و از بنده کان امیر المومنین است که طوق خود دیت امیر المومنین از کردن برداشته از دار استخوان و کز
 و ترا طلب و پناه خود ساخته است اکنون با یستی امیر المومنین امر کند که انجاعت از قول من مختلف جایز نه آید
 و هر کس از ادای شهادت سر نه سرتر بر داند و اسوالش مباح داند و من یقین دادم که صاحب دلیلم چون
 صورت باجری بنیان بیسند پدر کنک یحیی را تسلیم کند و رشید را کلام ابو النجری پسندیده آید در حال سیصد هزار
 در هم بروی مبدول داشته و او را بجا بنیقل روانه نمود و هم نامه بفضل بچین خون نوشت که ای فضل باید و هرگاه
 ابو النجری مرا قرب شوی و بد آنچه دستوری و در عهد و شناسی با محمد عبدالعزیز امور و تا کسیده عمو ابو النجری
 روانه شد در بعضی از بلا و اجل فامست نمود و ایمان و اشرف آن فواحی را طلب کرد چون حاضر شد گفت
 با ان ایقوم به اسید که یحیی سر از اطاعت امیر المومنین بر تافته و صاحب دلیلم را پناه خود ساخته و غرمت آن را
 که از ازال شرک اعوان و انصار فرجه هم آورد و با مسلمانان طریق حلال و حکومت سپارد و در چنین موارد
 از جانب شرح مبین بدروغ و خنده رخت رسیده است بدانکه که در باب یحیی مشورت نمودیم و بنای امر
 بر این نهادیم که تمام شانه نزد صاحب دلیلم که او ای داید که یحیی بنده از بنده کان امیر المومنین است تا که یحیی را با نفوذ
 کند و بعد داشته باشید که امیر المومنین در آن و این شهادت شمارا بخواند و عطایای جزایه اختصاص خواهد داد
 انجاعت قبول کرد و آنگاه ابو النجری از انجاعت کرد و یحیی از ایشان نزد صاحب دلیلم موقوف و معتمد بودند و انتخاب
 نمود از آنجمله هفت نفر از اهل قزوین و ابر و در نجار و روی و همگان و چهار صد تن از مردمان طبرستان بودند
 ایشان را بر داشته یکی نزد صاحب دلیلم روانه شدند و چنانچه برایشان مقرر داشته بود که او ای دادند
 پس صاحب دلیلم متوجه یحیی کردید و گفت ای یحیی که یحیی بنده کسی را نیامی که او را بفهمی یحیی گفت اینجاست
 بنده و ناراد که او ای دادند صاحب دلیلم گفت چگونه تواند بود که تمامی انجاعت با اتفاق بدروغ و باطل
 لب کشایند یحیی گفت من دارم که ایشان را حاضر سازی تا در حضور من که او ای دهند و یحیی را کان آن بود
 که هرگاه برایشان کلماتی چند القا کند سبب اختلاف کلام ایشان خواهد شد صاحب دلیلم ابو النجری و اصحاب
 او را بخواند تا در حضور یحیی شهادت دهند آنگاه سرری ای یحیی نصب نموده بر فرزندان مستر گرفت کلماتی که
 شش بر مواعظ و نصایح بود که شکر و انکروه نمود و چون آن کلمات پرداخت صدای مردمان بگریه بلند
 نجوی که نزدیک بود جانهای ایشان از تن دور شود و یکبار بر خاستند و دست بگریه بگریه بگریه شدند

ابوالبحرئی محدث

۳۶۵

و گفتند که یکی برای ما عذری بر جای نهاد و پس بایکدیگر از در اتفاق درآمدند و گفتند اگر ایوان را بشیر را پاک چاک کنند و او را در زمانه را بقبر آنکه جوهر ستم اسیر کنند و اموال را بآب راج بزنند و بر آینه بر آغوشه آید از آنکه در چنین مورد در حق زاده و غیر خود بیاری و او داریم و بنابر و اشهادت و ایم ابوالبحرئی چون امتناع ایشان دید و آن حالت مشاهده کرد بر آشفت و عتاب آورد و کرا یقوم قتل و قاتل تا چند و در مک و توقف تا کی سو کند با نه ایی اگر در ادای شهادت ماطلت رود و بر آینه حکم دهم که شمار مقتول و اولاد و شمار منقول و اموال شمار منسوب سازند چون این سخن شنیدند و آن تهدیدات مشاهده کردند خوف و بیم برایشان تسلی شده از روی اگر اهل آن شهادت و در لب کشاند پس صاحب و یلم یکی گفت که اینک ترا هیچ عذری نباشد یکی گفت که نه منی که اینجا هست از روی اگر اهل شهادت دادند اینک که عذر من پذیر می مرا مهلتی ده برای خود و احوالی دانی از ایشان کیرم پس یکی صورت امان نامه بر صاحب یلم امان داشت که وی بدان مغفون از رشید درخواست کند پس صاحب یلم صورت ماجرری را بفضل نکاشته وثیقه بخیزد رشید و کواهی فقه و شهادت نبی هاشم طلب نمود و نقل نخست قبول بر دیده نهاد و تمس یکی و صاحب و یلم را از پیشگاه خلافت متمسک شد و در ساعت بریدی خواسته میجانب رشید روانه داشت بعد از وصول نامه فضل بارون زیاد و متوج و سرور گردید و وثیقه بخط خود و خطوط اکابر بنی هاشم و علما و مشایخ با اصناف بدایا و انواع تحف نزد فضل بفرستاد فضل هر را نزد یکی انفاذ داشت و یکی با اعتماد تمام و اطمینان کامل بلسکه گاه فضل درآمد و در صحبت یکدیگر ممتزج بودند و رشید مقدم می را کرامی داشت آن نعمت غیر مترقبه را بسبب غنیمت شمرده و در ابا فحاشات و جوایز گرامنده اختصاص داد و دهم بفضل منصبی از جند از انانی داشت که سینه پس از چند ی سیحی بهین رفت و در آن بدو طینه اقامت گزید و در خلال آن احوال دشمنان سعایت کرده و خلیفه یکی را بهند او خواست بعد از ورود و نشست او را در مجلس بداشتند و وی در آن مجلس پانیده تا آنکه روزی بارون فقه و قضات و اکابر بنی هاشم را بخیر خود و بخواند آنگاه بفرمود تا یکی را از مجلس مجلس آوردند و رشید حضور آنجا رفت پس یکی در شتی کرده بجرافات لسان آزرده اش ساخت یکی با فروزه وثیقه که بخط رشید بود در آن محضر آشکار کرد و محمد بن حسن فقیه کوید که رشید در باب یکی مرا بخواند تا از امان نامه با من سخن گوید من چون صورت ماجرری دانستم با خود متعهد شدم که در تصحیح آن وثیقه چندان که تو اتم کرشش کنم تا که خون یکی محفوظ باشد چون داخل مجلس شدم رشید از صحت و بطلان امان نامه با من سخن کرد و ما ما مقصود رشید آن بود که در رساندن آن وثیقه با وی همراهی کنم تا که بدان واسطه آن وثیقه بدرد و خون آن مظلوم را بریزد و منع عقد وثیقه را بنزد من بیسنداخت و گفت ای محمد در این نامه فاسد نیکت نظر کن چون بدیدم وثیقه صحیح و محکم یافتم که اصلا خلل و نقعی در آن نبود و چندان صحت و استحکام داشت که تحریر مثل آن از من صورت نخر نمی پس برخاستم و گفتم با وجود این وثیقه خون این پیکناه ریختن بر خلیفه مباح نباشد رشید در غضب شد

ابوالنجری محدث

۱۶۶

دوای کور برابر داشت چنان بر سر من زد که مروج شد آنگاه آن وثیقه از من بگرفت و بآمیفتها و مجسم بسپرد
ایشان مجسم جوابی مانند جواب من نگفتند آنگاه ابوالنجری که خود یکی از مصدقین و صحیحین امان نامه بود در خوات
و بارشید در میان آورد که هرگاه و فضل اعتراف یا که یکسنگام بذل امان بجای آنچه بر زبان را اندم با کسوف منیر
من لغت داشت چه قصد و نای آن نهشتم تا این امان نامه باطل و او را و می بنا شد با ردون گفت هرگاه
بدین اعتراف امان نامه ناسد میشود و فضل را از این تقریر مصافقت نباشد آنگاه فضل را در محبوس که یکجای بن خالده
و بر سرش نیز حاضر بود مذبحه اندیس متوجه فضل کردید و گفت ای فضل آیا که تو در زمان بذل امان نقض عهد را
در تنیدارستی فضل گفت بی نی بیکه قلب و لسانم موافق بود با ردون در ششم شد گفت دای بر تو آیا نقض عهد
و شکستن پیمان را قصد نمودی فضل گفت بی نی بلکه اجرای آن وثیقه را بر خود تیرم و ختم نموده بودم باز
غضب رشید اشتداد یافته تا آنکه کلام خود ادا دت کرد و فضل همچنان بر قول خود ثابت باز جز همان سخنان
در جواب بگفت و در آن اثنا چشم ابوالنجری بجای و جعفر افتاد دید که با چهره برافروخته دیدگان بر دامن فضل
دوخته سهوت و متحیرانده اند گفت یا امیرالمومنین باین سخنان چه حاجت است بفرمان آگاهاردی ناگفته
پس بفرمود که در ساعت آورده بوی سپردند آنگاه وثیقه را گرفته در حالتی که هر دو کوشش مرقد و مرقدش
با آن سکین عهد نامه را پاره پاره کرده بعد از آن گفت یا امیرالمومنین در قتل یحیی پیچوج و بنده سخی طر
راه داده و اصلا از کشتن او معین میش من خود خون او بر دهم میگیرم و چون یکی این اعمال شنیده و اقوال شنیده
مشاهده کرد روی بجا نب ابوالنجری کرده گفت ای زنا زاده بیا قید قریش میداند که تو را از سر راه
برداشته اند و همچنان داند که تو را با آن کس که پر میانی اهلانستی نباشد بلکه آنکس منزه از بندگان
طائفی رشید بود پس تو خود از اولاد زانی و هم پرت زنا زاده است و در اخبار نبوی چنین رسیده است
که هر کس خود را بنیر پدرش منسوب دارد خدا ایتالی او را در آتش و دوزخ جای دهد پس حال خود چگونه
مشاهده میکنی بعد از آن که این خبر از صادق مصدق مبار سیده است و تو خود بر حال خویش آگاه و پایش
و با این احوال خود را بنیر پدرت منسوب میداری و در آن نسبت بی حقیقت مبالغت می آوری و هم به
معاصی خدا ایتالی قوی دلی با شنی و محرمات شرع را سهل انگاری و وثیقه را که کردی از اکابر مسلمانیست
و محکم نموده اند سست پنداری و او را میدرمی و پادشاهی میکنی مستول است که با ردون آن کردار ناانجاء
زیاده سرور کرد پس مندرمان داد که بجای را به مجسم بر دند و محمد بن حسن را از فتوی منع نمود و منصب
قاضی القضاة ابوالنجری را مبدول داشت ابوالفتح اصفهانی در مقابل الطالین این داستان بطور
دیگر آورده است که پدرشید محمد بن حسن و حسن بن زیاد و لانی و ابوالنجری و سایر فقها را بخواهاند و از ایشان
در محبوس که خود حاضر نبود و محمد بن مرتب داشت بعد از آنکه سرور حاکم را با عهد نامه بدان محفل بفرستاد
تا در محفل و بطلان آن وثیقه سخن کند سرور بر حسب فرموده حاضر و عهد نامه برایشان نمود

ابوالخیری محدث

۲۶۶

یکی جزایم الخیری بر صفت آن پدر استان شدند تاگاه ابوالخیری آن وثیقه را از دست حسن بنیف ربوده آنگاه
 کرد که آن امان نامه از اوج اعتبار و طاعت است پیچیده و مسلمانان در ساخت و جماعت را بتفرقه در آید
 باین احوال چگونه سزاوار امان و شایسته یافت است خلیفه از خون کبی باک نیار و او را بدست قضا و انچه
 در آمدن آن مظلوم بگردن گیرم و در قیامت جواب گیرم سرور بازگشت و صورت عاجز شمع داد خلیفه اینام
 سرور زیاده و مشغول گشت و دیگر باره بدان حیران داشت که آیا ابوالخیری را پیغام کند که هر که ترا
 عقیدت آن است که گفتی بایستی بدست خود آن وثیقه را پاره پاره کنی سرور آن رسالت نباده و ابوالخیری
 ای بوالشتم خود وثیقه را پاره سازد سرور گفت چون پیش تو می آید پاره سازد تا ابوالخیری کار وی بدست گرفته آن وثیقه
 پاره پاره نمود و در حالتی که دستهای او در نفس و مغرب بود پس سرور باری آن وثیقه برداشت و مجلس
 شافت و کردار ابوالخیری بوی بازگفت رشید از شدت فرح و نشاط از جای جریب پاره های آن وثیقه
 از وی برگرفت و گفت ای سرور بایستی تو را بنام مبارک خوانند پس بفرمود تا هزار هزار و شصدهزار
 درهم حاضر کردند با ابوالخیری سبذول داشت و هم منصب قضا و ستاد العبد و دی مفضل داشته
 دیگر از آن فتوی شمع نمود جمع القصد پس از این واقعه کثرت و مرتبش نزد رشید بدست آمد به بلند شد
 که در بزم خلافت او را بر بیکان رتب تقدم و برتری بود چنانکه این ملک آن از ابوالخیری حکایت کند
 که گفت هنگامیکه در بغداد بودم مرا نزد رشید تقرب و برتری تمام بود و یوسته شرف منادت خفا
 داشتند و زنی مجلس رشید در آمدیم دیدم قاسم پسر رشید که مؤمن لعب داشت در نزد خلیفه نشسته
 بعد از حمد دیده من بر خواره وی افتاد نظر باز خرقتم دیدم خیمه و خسته بودم کبی ازنده و مجلس مفضل کرد
 بر بنید گفت ما اری ابوالخیری لا یحب دول الخلفاء یعنی ما را ابوالخیری را چشم و ابروی ساوکان
 و بناگوش و سوی نرسیده کان تری است رشید گفت شده هیچ گفت چون باز دیگر مجلس در آمد
 چون قیاب آورد و گفت می بینم که مجواره بر خواره و مؤمن نظر میدوزی هیچ خواهی تو را بانجام و مرور
 را بنجاح مقاصد وی اختصاص و هم گفتیم یا امیر المؤمنین پناه میبرم بخدا ای از اینکه خفتی که در من نماند
 من نسبت دهم اگر بلطفت مؤمن چشم بینم از باب ریا است که موجب عیب شود و بکعبه عیبت آن است
 که جعفر بن محمد صادق از آباء خود و ایشان از رسول الله روایت نموده اند که سه چیز در قوت نظر
 پنهان آب جاری و صورت حسن و طراوت سبز با بخت و رشید قضا و ستاد همی منصوب بود
 تا در سال دویست هجری وفات یافت و در این صفات
 کتاب الروایات کتابتیم و حدس کتاب صفت ابی کتاب فضائل اکبر کتاب
 فضائل الامصار کتاب نبی اسمعیل و ابوالخیری مفتوح با و موحده و سکون خانه محبه خود
 از سخره یعنی سخره و با فضیله با و مضمونه و با و مضمونه ضبط کرده است

ابن کثیر بن جوی

۲۶۸

ابن کثیر بن سعید بن مبارک بن علی بن عبد الله بن سید بن محمد
 از علمای نحو و مردم بنیاد است ابن طلائک گوید در شب پنجشنبه جماد الثانی از سال چهارصد و نود و
 چهار هجری در شهر بغداد در اثر حریق که یکی از محلات آن شهر است مباحث ولادت قدم نهاد و سیهی در کتاب
 طبقات النخاع ولادت ویرا در یازدهم آماه آورده و آنجا که ابن دیمان در همان مکه که مولد او بود
 نشو و نما یافت و در تحصیل علوم همی سی بیخ بکار بردن سخن گوئی از بختان در بود چنانکه عا و کتاب در
 کتاب خزیه و التفسیر و ابی بن الحافظ آورده و سجده لا یقطن فی غیره لا یقطن فی غیره لا یقطن فی غیره
 و کجند و خنق یعنی ابن دیمان دریائی است که در نه نقض بران را و بنیاد و انشعاب است که از شرح می رسن
 و کلماتش چشم پریشیدن بقول نبغه سیوی عشر خود و یکجا عهد خویش بود است و بهم آن فاضل سمرانه در کتاب
 گوید چون بچند در آدم اتفاقا مراد وی سرب جوار بر سید بلا قش فخر شد و در آن زمان علم نحو بود و چهار
 که فخر از اکران ربه بود و قوام داشت و ایشان ایام مذکورین خوالقی و آبن اشجری و آبن انشعاب و آبن الهمان
 با که هر یک از ایشان نام عشر خویش بود و نه برخی از ایشان فضلا مقدار فضل هر یک از این چهار نفر را میزان صرفت
 سنجیده اند قدر فضل ابن دیمان را از دیگران بیش دیده اند و او را بر آنان مرتبه و برتری داده اند و می علم شد
 از مدرس فادات و محضر انصاف ابوالقاسم سید بن حصین و غالب بن احمد بن الحسن البشیر و غیر آنها فخر
 و می بایشان اسناد کرده و اینست منوره مع اجماع چون مقدار فضلش نشان یافت از اطراف و کائنات برای تحصیل
 نحو بجانب وی قصد می نمود و از مدرس فاداتش می خواند و میرود و روزگاری در آن سنوالب نگهزاند تا در سال
 پانصد و چهل و چهار هجری کتب خویش در بغداد بگذاشت خود بجانب موصل رخت بر بست و طفل عیال را با
 معروف بجواد اصفهانی که وزیر سیف الدین غازی بن تاپک زنجی بود در آمد به شرف مجالست و بر فخر نشاند
 کرد و حمیده و اطوار پسندیده اش مقبول افتاد و صاحب فضل و انشعاب خاطر ابن دیمان را زیاده و خرم و شادمانی
 در آن رخ ابن طلائک سطر است و آن سال که ابن دیمان از بغداد موصل رفت آب و طبع چندان طنینان کرد
 که کباب شهر فرو رخت و در خانه های سیلان جبت بطوریکه قباب خانه ها مانند جباب بر روی آب در حرکت بودند
 آن سال اسوال و نفوس زیاده تلف شدند و بختها در پشت سرای ابن دیمان بود آب در آنجا رخ کرد
 آن بنیاد را خراب نمود و بختها زوی رسید تا است آن کتب را فرا گرفت و چون آب از طنینان با نیستاد
 و مردمان بکج آوردی اسوال مشغول شدند که در این دیمان نیز آن کتب را از میان آب بیرون آورده و بر طبع
 و ثبت در پارچا چیده بجانب موصل علی و او تا هر کدام سپاه شده و قابل تیغ است اصلاح شود پس در موصل
 بارگشود و بعضی که سپاه و محو شده بود از کیفیت آب و بختها چندان را بیکه کریند داشت که مطالعت آنها پس
 دشوار بود ابن دیمان را خاطر بغیر و بوی کشنده که بخور لادن عفو است آنها بیرون عطریت و خوشبوئی آورد و
 لادن بسیار می فراهم آورد و درسی در آنجا اوقات بگذرانید که سینه زیاده از می رطل لادن که بحساب از

ابن دماز مخونی

۲۶۱

من و میت و چهار شغال است بکار برد چون پیوسته آن دود و بخار بجانب سر چشش صعود می نمود و بچشم و سیاه
از ادراک مبهرات مجبور ماند و ناپسند کردید با احتمال مردم از وی روی ستافت و از محاسن اخلاصش منع میشدند
این علکان آورد و است که سمعانی از ابن عساکر حکایت کرده که روزی در محضر ابن دمان بودم گفت
طرز داستانی دارم و دوش در عالم واقع دیدم شخصی را که دوستی از دستان خود را غلبه نمود و این بود
همی بر زبان میسرازد

أَيْهَا الْمَاطِلُ بَنِي أَمَلِي وَنَمَلْ حَلَلُ الْفَلَكِ فَاتِي قَاتِعُ مَيْكَ بِنَاظِلْ

بنی ای کسیکه در ادای دین بن مملکت و مساحت میان فی آید و با باشد که تو خود خداوند ثروت باشی و مملکت
داری قلب مرا بچیزی مشغول و آرام کن برستی که من از تو بقول باطل و وعده دروغ قناعت دارم ابن دمان گفت
که آن و میت چنان در لوح خیالم نقش بست که چون پیدارشدم در خاطر ممانده بود و ابن عساکر که دید چون ابن دمان
آن داستان پر دخت آن قصه طریقه را ضبط کرده بسع سمعانی برسانیدم چون روزگاری بگذشت سمعانی را
با ابن دمان مصاحبت دست داد و ابن داستان که ابن عساکر بوی اسناد کرده بود برای خودش شرح داد و
ابن دمان بکیرت فروشد هر چند بخت خیال را در سیدان محفوظات جولان داد از آن واقعه شامی بخت گفت
اصلا چنان قصه و چنین قصه در خاطر ندارم و هم او که دید ابن عساکر که راوی این حکایت است در وقت روایت
منطبق حکایات مشابه است که اسناد کذب بوی نتوان دادن بالقطع و یقین ابن دمان آن واقعه دیده و ابن
عساکر از وی شنیده و بود ولی از نظر ابن دمان محو شده و در خاطر ابن عساکر مانده است و نیز گفته است از غرض
حکایات و طرائف روایات آنکه ابن دمان پس آن قصه را بدو واسطه از خود بدین مضمون روایت کردی
السمعانی عن ابن عساکر و هو یحیی یعنی ابن دمان از سمعانی روایت کند و او از ابن عساکر که او از من شنیده
و از خود در سال پانصد و شصت و نه هجری از دنیا رفته و در مقبره سمعانی بن عمران که در باب الیدان واقع است
دفن گشت و نیز گوید و فی که بمصل در آدم مردم ابن دمان را ندیده و بر تحقیق کتب و تحقیق کلمات ابن دمان
مطلع دیدم و برادر نظم اشعار طبیبی سرشار بود از نتایج افکارش چند شعر در اینجا بهار و دریم از آن جمله
این دو شعر است

لَا تَجْعَلْ الْمَرْءَ بِنَا وَمَنْ مَقْصُودُهُ وَالْجَدَّ يَنْتَهِلُ آبَهُ بَيْنَ الْوَدَّ وَالْفُحْمِ

وَلَا يَفْرَنْكَ مِنْ مَلِكٍ تَبْتِمُهُ مَا نَقَضَ التَّحِبَّ إِلَّا خَيْرَ نَيْتِكُمْ

یعنی مزاج و مطایبت را شمار خویش کن چه آفر و ما را از افتقار آورد و بکله شیوه بد پیشه کن که بدان و اسطبت
شخص را در میان مردم قیمت بپزاید بما ما بتم و لب خنده سلطان تو را فریب ندهد زیرا که اگر چون نبخند و در حال
و اینک در مدح دارد و نیز این دو شعر راوست

بَادِرْ إِلَى الْغَيْثِ وَالْأَيَّامُ وَالْكَفَى لِيَصْرُوفِي الدَّفْرِ تَنْظُرُ

ابن قولویہ شریف

۳۷۰

فَالْمُسْكَا الْكَاسِيْنَ يَنْبَغِيْ لَهُ صَفْوَاۤءٌ اٰخِرُوْنَ فِيْ قَعْوَا الْكَدِيْدِ

یعنی آید و روزگار بخوابت زینهار از پیش و نوش کام خود بگیرد انتظار دیگر وقت سپرد پیمان زنده گانی بدو

لب نیز نامه که دانش معانی و آفرینش در آلود است و نیز در است

اَفْوَى اَلْخَوْلِ لَكَ اَلْخَوْلِ غَايِبًا يَنْبَغِيْ تَبَوُّجُ التَّجَانِ اِنْ اِلَیْهِ رَاجِعُ الْاَشْيَا قَوْلِيْ لَا اَدِيْدُ خَالِيْ اِلَّا

ببین زاده خول و کنج از تو ای کسی دوست میدارم تا از پنج و زخمی که آید از آن جان بر نه آید و دامنم سحاکه
و ای پای پی و زین کبر و خرباشای سرافراشته گشته ای نرسد و اعصاب فروتن را زبانی نیارد این را

در علم نحو مصنفات شریف است

شرح ایضاً و تخریج و تفسیر قول کسری قول صفوی شرح کتاب لیع ابن خنی موسوم به

چند مجلد کتابی در علم عروض کتاب در رس و نحو کتاب رساله استیدیه فی الاخذ و التخذیه مثل بر سر

کتاب زهر الریاض هفت مجلد کتاب الغیب فی القضاء و النظار کتاب العقود فی المقصور و الممدود

و الرء و الدین و الاخذ و کتاب کت و اشارات در الهیات و اشارات رساله در تفسیر فائده الکتاب

رساله در تفسیر سوره اخلاص شرح حق از آیات ابن زکری در بیت اجزاء

ابن قولویہ القاسم جعفر بن محمد بن جعفر بن موسی بن قولویہ

بنام غیب صفوی در راه الامان قم از خطرات رحم مرصه آن بدار و روشن فرموده از اطر و اده و علم و اذ انامل

ثقة و فقها است بجلالت قدر و رفعت شأن و امالت رای در اعلام متقدمین ممتاز و بجزت علم و غزالت فضل

و شہادت طبع در ساطعین تاخرین شستی بوده پدرش محمد که سلسله لقب داشت در زمره اصحاب سعد بن عبد الله

اشعری منظم بوده و ابن قولویہ احادیث فقه را از پدر و برادر خود روایت کرده و آن دو از سعد بن عبد الله

روایت می کنند و خود نیز با واسطه چهار حدیث از سعد بن عبد الله روایت نموده است جمعی از فقها و ملوک

اصحابش منظم آیند و گروهی از علما در شمار غلامی سعد و باشند از حلقه ابو عبد الله شیخ مفید است

که از مؤلفین علما است علم فقه را از انتخاب آموخت و غواید بسیار از وی حاصل کرد و جمعی از محدثین و فقها

احادیث و فقه را از ابن قولویہ روایت کرده اند منجمه بیرون بن موسی تقبرگی و حسین بن عبد الله و احمد بن محمد بن

عبدون است نوشته اند چون ابو طاهر قمری برکت یافت و سی هزار نفر از مردم که را بر خاک ملاک آمد خست

جرا لا سود را بر کند و بصره بود و می آن سنگ و انگاه داشت بعد از قتل ابو طاهر بن شینر قمری که از

خواص ابو طاهر بود حجر را کج ذآرد و بر ستون مسجد آویخت و اینوا فقه در اوایل خلافت الطایف باشد

بود پس در ذیجه سنه سیصد و سی و نه هجری سمرقند که حجر را بجای خود نصب نمایند همانا این فقه در اوایل

غیبت کبری بود و چون ابن قولویہ از این خبر مستحضر گشت بمقتل خاک پای امام عصر سمرقند را تقسیم عسکرم نمود

ابن قولیومیه

۱۲۱

و بدین صوب روانه گشت پیروی از اخبار صحیح و روشن بود که حجر را جز امام زمان نتواند نصب بنماید چنانکه
قبل از بخت که حجاز صدست میل یافت و رسول خدای آنرا بر جای نهاد و در فتنه عبدالله زبیر که حجاج خانه را نهادند
ساخت سینه سجاد حجاز را سو و را بر جای خود نصب فرمود با تکل چون ابن قولیومیه بغداد رسید او را مصیبت
روی داد چنانچه هیچ امید نداشت و از حرمان آن فیض بزرگ زیاده اند و کمین بود پس این هشام که
مردی از اهل علم و صلاح بود و هم با وی زیاده تکل دوستی داشت بخواند و نیابت خویش بوی تسلیم کرد و برآید
عقیقه را بر وی مکشوف داشت ایام عمر خویش را در عریضه استعلام کرده بنجام خود مخموم داشته باین هشام
سپرد تا هر کس حجاز را نصب کند آن عریضه را از خاک پای مقدسش بگذرانند وی با شوق تمام روی بکند نهاد
خود گوید چون مناسک حج افاضت شد که وی بنو جسیع شدند تا حجر را نصب نمایند اجتماع داد و حام
بجائی رسید که راه آمد و شد بر خلأقی سد و کشت وین بچیی از خدام مبلنی زد و آدم تا مراد در قریب
موضع حجر جای دادند بران محل چشم دوخته بودم و میدیدم هر کس حجاز را نصب مینمود از محل خود ساقط نمیشد
اگاه جوان خوش روی پیدا شد و حجر را بگرفت و بجای خود و بجنب و چنان در جای خود مستقر گردید که
گوید او را با چندین سوار بر دیوار دوختند در آنوقت از مردم میهر برآمد و صدایا به بلبله بلند شد و چون
آن جوان خواست از مسجد بیرون رود و من بر اثرش روانه شدم و مصروف مردم را بهیسی شگافتم و آن
دو طرف دو میگردم و میدیدم چنانچه مردم گمان کردند که من دیوانه شده ام و هر چند میدیدم با و میفریدم
چون یگائی رسید که بنیر اندمن واد کسی نبود ایستاد و بجانب من توجه و التفات کرد و فرمود و دیده مارا
ایک برسان عریضه را از حضور ساطع النور مقدسش بگذرانیدم نشوده من برادر این مرض صحت یابد و اجل
مخوش بعد از سی سال سفر تر شده و چون این حالت را مشاهده نمودم چندان خوف بر من مستولی شد
که بر سوال دیگران بگشتم در این اثنا از نظرم غایب گردید مرا که به بسیاری دست داد و روی منبرل نهادم
ماز سفر کرده میگردادم بدون درنگت نیز در این قولیومیه رفتم و آنچه دیده بودم باز گفتم و مژده زندگانی
سی سال و هفتاد و هشت سال بعد از شنیدن آن سخنان گریه بر وی مستولی شد و چون دوروز بگذشت مرض
از وی زایل گردید بطن مرا حبت کرد و سی سال بعد از آن زندگانی نمود چون ایام سوع و دبر رسید
آثار تجارید گشت در همان روز وصیت کرد و کفن و خنوط و طر و مات سفر آخرت را فراهم کرد اصحابش
بدو گفتند ترا بخبری بختی که مایه تشویش و اضطراب کرد و گفت این همان سال همان دور است
که مولای من مرا خبر داده البته آخر ایام زندگانی من خواهد بود پس در میان ایام از آن و بخور سیه
از سرای نانی رخت بدار جاودانی کشید و اینوا تله در سه سجد و شصت و نه هجری اتفاق افتاد
و در مرض تمه فون گردید مردم قدش اکنون در آنجا نماز مسلمانان است و آنجا باب را کتب بسیار و مؤلفات بسیار
و تصانیف مشهوره وی از اینتر است

میرزا ابوالقاسم بکر

۲۶۲

کتاب تاریخ مشهور و حوادث کتاب نادر کتاب تفصیل آداب الحکام کتاب شادوات کتاب بیعت
کتاب یوم ولید کتاب حج کتاب زیارات کتاب روایین داود کتاب دیریز اعنای محمد انجم
کتاب مداد حسد کتاب ملوات کتاب مجده و جاعت کتاب قیام الیل کتاب رضاء کتاب مد
کتاب در تقسیم زکوة کتاب مدد در شهر رمضان کتاب در معرفت کتاب الطوی بیک الیمین

کتاب اعنای کتاب سنه الحاج میرزا ابوالقاسم بن محمد علی طهرانی

از جمله نعمت و از افتخارهای دارالمخلافه است حاج مایه جدوی در نزد و تجارت از مکره ابرار بوده و در او
عبد خاقان مغفور از جمله و نور روی بدار المخلافه نهاد و هرسم در آنجا سکنی گردید حاج محمد علی که یکی از پسران
وی بود و بر طلیعه امانت آراسته بود بصیرت طبع و دل خاطر در دایره اهل نعم قدم نهاد و پاکد اسپین
به پنهان مرتبت یافته بنحی زنی از خاندان مقدس و دو دمان اصحاب تقوی مبارکست حجت خدا پیش
اینفرد سعادتمند را موهبت فرمود در سیم ربع الثانی هزار و دویست و سی و شش در دارالمخلافه طهرانی
ولد یافت و چون رتبه رشد دریافت تحصیل علوم رغبته کرد و در آنوقت آباءت قدس و آثار فضل از او ظاهر شد
چنانکه در ده سالگی مدد را ترا یکوفهم کردی و عبارات مشکله را آسان داشتی بدینجه در محبت یکی از اعمام خود
که در سکت طلب منظم بود باصفهان رفت قریب سه سال در آن مکان تحصیل مقدمات نمود و پس از آنکه در آن
دو سال در دارالمخلافه بمذاهب بقبات عالیات مشرف شد و قریب دو سال نیز در آنجا ماند چون اسپان
فرامی داشت و توقش ممکن نکشت لاجرم بطهران آمد و در این هنگام از علوم ادبیه فارغ بود پس در آن
خان مروی در محضر آخوند ملا عبد الله زوزنی تحصیل مقبول و در نزد علمای دیگر بنواذن فقه و اصول مشغول شد
تا سنین عرش به بیت رسید و ترقیات کامله از وی بشود و شایسته غیب علما و فقهای آن زمان اعانت
عقاب عالیات را و وجه بهمت ساخته در آن مقام شریف و عل قاست از اخذ شرف مجالس خباب فاسد بزم
قرنی رسید و بکجه در آن درس عالی از کلمات ابن سینا بلیل علوم شرعیه استفادت نمود و در او اسط
و دولت شاهنشاه مبرور که در کربلای معلایه قتل و غارت واقع گردید و میت آن مکان مقدس را
توانست ناچار باصفهان رفت بعد از چندی که آشوب فتنه آن سرزمین مرتفع گشت باز روی
به آنجا که شریف نهاد در مدرسه مرحوم شیخ مرتضی بحقیل علوم شرعیه مشغول گشت در آن زمان
ستده ساله شده قریب بیست سال در نزد شیخ دفع الله درجه با سعادت بگذرانید و که بعد از آن
بر مراتب اجتهادش تصدیقات بلیه فرمود مقام فضل و رتبه اجتهادش بر احدی پوشیده بود
احد بر امجال آنجا ماند در سنه هزار و دویست و هفتاد و هفت هجری از نجف اشرف عزیت
دارالمخلافه طهرانی نموده و توقف را مصمم گردید مرجع خاص و عام شده به روزی فتنه علما

فَيُرَى ابْنُ الْقَاسِمِ وَكَذَلِكَ

۲۷۴

بمجلس تدوینش حاضر میشدند و از انادات و پیاقتش به کامیر وند چون جناب عمده المجتهدین حاج ملا علی قلی است
در سه حاج محمد حسین خان فخر الله و پیاقت تبدیس در سه اش برگزیده و بیست سال در آن در سه تبدیس علم فقه
و اصول مشغول گردید و در اخر عمر مدی شده و او را طاری گردید و چندی بفرش از طیه ویدن عاری ماند و هم در آن
ایام اجل بوعود و رسید و در نیم شهر ربیع الثانی برادر و دوست خود و که سلطان یار و زبلاش بود
و اعلی حق را بسبک گفت در حضرت عبد الحفیم در بیست بقعه تبرک حرمه تین موسی مد فون گردید و در ایام وقت آن
اکثری از مسائل فقه و اصول را در دو کتاب که چندین رساله است و ما ناشر می کند و تحقیقی و انی و سحر
برشته تالیف و تصنیف آورده است

رسالہ در صبح اہم رسالہ در اجتماع امر و نہی رسالہ در احسن
رسالہ در مسائل متفلس محل رہن مطلق و مقید رسالہ در مفہوم منطوق رسالہ در متعجاب رسالہ در مسائل
رسالہ در حجتہ قطن رسالہ در حسن و قبح و ملازمہ رسالہ در شش رسالہ در اجہاد و قلید رسالہ در نکاح
و تراجم طہارت غل صلوٰۃ صلوٰۃ سافر غصب وقت نقطہ قضاء و شہادات رہن
احیاء موات رسالہ در تقلید زکوٰۃ اجارہ

و نیز از ابو الفضل فرزند کتروی که در عهد او فضلا و با محسوب است در تمام پیر نصیبه سروده و ما خود چند شعر
از آن نصیبه را که بر پشت جن خاص وارد انتخاب نموده در این تذکره سایرین را شکیبایم

رَجَعَ الْبَشَرُ بِالْأَمَالِ وَالطُّولِ
 وَمَعَ الدَّمْرِ فِي سَهْمِ التَّوَابِعِ
 وَعَلَامَةُ الدُّنْيَا وَأَوَّلُهَا
 وَلَكِنْ وَضَّاحُ الْمَفَاحِشِ
 فَلَيْتَ بَيْنَ الدَّمْرِ حِزْنًا
 جَلِيلَ بَلَاءٍ قَدْ أَصِيبَتْ الْعُلَا
 أَبَى كَرَامَاتِي مِنْ قِرَافَاتِ حَارِثٍ
 وَلَكِنِّي قَدْ أَتَيْتُ عَلَى عَمَلٍ
 وَقَدْ نَلَيْتُ مِنْ عَجْدِ الْعَبِيدِ عَمَلًا
 لَجَارِكَ قَوْمٌ مِنْ أَنْحَاءِ بِلَادِهِمْ
 خَدَمْتَهُمْ مَا مَشَتْ حَيَاتُهُمْ
 أَيْهَا الْقَاسِمُ الْفَرَمُ الْخَضَامُ
 وَأَحْسَنُ لِمَنْ جَوَادُ كُنْ لَهُ

كَمْ أَهْلَ الْبَيْتِ أَهْلُ الْبَيْتِ
قَالَ بَرِيحُ بْنُ الْبَرْحِ

وَعَدُكَ فَذَلِكُمُ الْكَافِرُ
بِغَيْرِ عِلْمٍ ذَالِكُمُ الْكَافِرُ

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ مِنْ أَنْتَ بِكُلِّهَا

فَاَنْتَ طَوْلُ الدِّمَاقِ بِأَفْئِ
لَكَ كَرِيْمًا ظَاهِرًا لَاحِظًا
وَمَنْ كَانَ عَنِ سِرِّ الْعُلُومِ مَخْطَا
بِهِ لِلْهُدَى يَنْوَجِلِي الدِّقَاقِ
بَذَى السَّهْمِ شَلَّتْ نِمْ لَكَ
فَتَنْتَلِسْ عَنِّي أَعْدَا النِّعَا
مُسْرِفًا بَلَى شِيَابِ مَسْلِيَا
بَانَ حُورٍ لِلْعَيْشِ الرَّغِيْدِ مَلَا
جَوَاوَدَ لَهُ طَوْلُ مَذَاكَسْرَا
خَدَّاعِ صُرُوفِ يَسْلِمُ مَن
جَوَارِكَ إِذَا صَبَحَ لِلْوُكُوفَا
أَبَا الْقَاسِمِ الدَّاجِ أَيْكَ مَرْجَا
مُخَنِّدِيهِ طَوْلُ الْيُحُوْةِ فَخَارَا

بِإِذَا لَمْ يَكُنِ الرَّحْمَةُ

بعد اذ كثر الا انما
المنه مني طار انما

بَيْعُ الْأَوَّلَاءِ بِأَلَا
الْمُسْتَدْرِيَةِ الْأَهْلَاءِ كَالْمُسْتَدْرِيَةِ

ابوسهل از جانی طبیب

مولوی از جان فارس است طبیب فاضل فصیح و ادیبی که در محبت و خوش محضر و معالجهی امیر بود و سنون طبابت را بشون اودیت و قوانین معالجت را با صنایع اعمال به با هم جمع داشته بود کار پادشاهی دایره و ایل ایام شباب بشهر شیراز وطن نمود و در آن شهر با کتاب صناعات طبیه پرداخت و همی فوق العاده مصروفت کرد چنانکه در تمام اجزاء آن فن شریف سرآمد اقران آمد و از امثال و شباهه خویش در گذشته آنجا که مباشرت علمداشت اینکشت پس در درباری در از معالجات عموم مرضای آن مکتب اشتغال ورزید و در اسپر حوض علی در علاج امراض سرسبز و غیره از وی بجز بر و زده و ظهور رسید بدان وسعت و زراعه امرای سلاطین دایره را بادی مراد و معاشه قتی به پیکشت در درگاه کاروی بالا گرفت و طبابت مخصوص آن سلاطین منصوب گردید و همواره در سفر و حضر بجز از خدمت و شغل خود عمل نمینمود و بصفت محرمیت انتصاف داشت و در مجالس پس در محفل آنلو که او را بار بود در عمل معالجت و وثوق و اعتمادی کامل به دو داشتند تا روزگار طاعت و محرمی آمل بود به ابو کالنجار حجام الله و در زبان ابن سلطان الله دله رسید به انسان که نیا کانش آن طبیب بیته حفظ صحت و علاج برگزیده بودند آن پادشاه نیز چنان کرد که ایشان کرده بودند پس یکمزد در حضرت پادشاه معالجت را مباشرت نمود از فرط مهارتی که در سوانح علاج از وی ظاهر میگشت هر لحظه سلطان را بر وی در محبت افزون میکردید تا آنکه به بهر اطباءش رتبه برتری داد و شان و مقام او را بچایانید که مسیحت از بچانش را بمال اینک که بادی لاف برابری زنند بنود نقل است که قبل از آنکه حجام الله ابو کالنجار و بر او متصدی حفظ صحت خود کند مزاج پادشاه بمواره از سوره بهر اطباء بی تدریس طویل بود و مدعه اش را ضعیف به پیکشت پس از آنکه او را به بیته طبابت خود اختیار کرد و حفظ صحت خویش را منوط بر ای و تداوم بر وی باز داشت آن حبیب فاضل مقرر داشت که پادشاه و دیگر مستغنیان و مکنند و حتی که عمو دان سورنجان و صبر بود و بوزن مخصوص معین نمود که هر چند شب بیکر به بجا و خفتن میل نماید و نیز شرابی از گل کاه زبان و مویز و عرقی از پوست اترج و مشک و زعفران تریت داد و بعضی از او دیگر در رتبه ضروری سلطان بکار برد چون یکمزد پادشاه به ان اید و نه او را دست و عمل نمود و اخراج مزاجش با ستقامت بدل یافت و دیگر اثری از بعضی علتهای ضعیف مزاج پادشاه بر جای نماند چون اینگونه تداوم بر و تصرف در مزاج سلطان از وی ظاهر گشت زیاده بوقع و مستحسن اتفاق افتاد هر لحظه لطفی تازه و شفقتی بی اندازه از سلطان نسبت بوی ظاهر میگرفت و لی از آنکه بیکس را زمان عزت و در درگاه منصب بر قانون و خواه پیاپی نرسد آخر الامر ثلثی به دست داد که دولتش را سبب شد به انتخاب تمام اسوالتش بخرقت و افاکش ضبط کردند و تفصیل این اجمال آنکه یکی از پادگان حرم که با سلطان نیز و خرم و از سایر پادگان مقدم بود برادری داشت که بعضی جفا بوی طریق عداوت و حسد می نمود از آنکه سلطان را به ان طبیب چنانکه معلوم افتاد اعتمادی تمام بود

ابوسهل از خانی

۳۷۴

در اینجا و با هیچ اسبابی نتوانست چیده می بایست معایتی فراهم کند بدین سبب همواره آتش حسد در کانون شیشه
شعل بود چاره چیده آن طبیب را از دربار سلطان برانده اند چه آنکه شکایت نبرد خواهر خود بود و آن زن
منتقل گردید که قلب سلطان را از وی سحر و سارده و سپس هرگاه وقت و موقعی می یافت بهانه میجویی از طبیب
بخشانت و بعضی عیوب منسوب می ساخت سلطان به انفعالات قوی میگرد و کوشش فرامیداشت چون افتاد
سلطانرا نسبت به دوا اندازد و دید که آن معایات و دوا کوئی در ضمیر سلطان اثری نخواهد کرد راه چاره را
بهری و دیگر اسراف داد از آنکه معالجات حرم سرای سلطان با وی بود وقتی تبرک یکی از خواجگان
بهانه مرضی آن طبیب را بنظر خواند و زیاده و بفریفت و اعانات او را خورسند کرد و بدگفت یکی از جواری
خاصه سلطان را ویرکاهی است که با من مدد و قیست و به نچه مراد حاجی میسر نیست اگر توانی داری و فی ترتیب کن
که چاره او را با منی کنم از زر و سیم هر قدر تشا باشد مضائقه تخم طبیب در بدایت امر انکار آورد و با نوا
به آن حرفهای داهی فریفته گشت و نیز با خواهی چند نفر از خدمت چندی که از رسوم قتال بود بدو داده که
در وقت حاجت بکار برد و غافل از آنکه چون طبیب دیانت بکوهند و از طریق خیانت خواهد طلب منفعتی کند
سود عاقبت و خواست خاست و چاره کرد و چندی بر این باجری برگزشت وقتی دیگر که زمانی بچنگ آورد
به کوئی و خدمت طبیب را دیگر باره آغاز کرد و پادشاه بر سر سابق انکار آورد و زن گفت اگر برای طلب
دلیلی باشد چه جای انکار است سلطان مندرمود بر این طلب چه دلیل داری زن تفصیل خواستن سراسر این
سلطان رسانید و آن جواب در نزد سلطان بر زمین گذاشت و نیز معروض داشت که طبیبی را با کت و شلوار
به میان نبرد توان فریفت چنین امری عجیب را نگفت شود شک نیست اگر از راه خیانت باشد لا اقل در نقصان
عقل دی جای تأمل نخواهد بود پس در موارد علاج تشای بدو اطمینان حاصل کرد سلطان چون این واقعه شنید
زیاده در تعجب شد و بهی خواست بعفو و اغماض گذراند معاذین وی مجالی یافته از خیانت و عیوب و
آنچه توانستند بعضی رسانیدند و سلطان را بر این داشتند که در آن امر تحقیق نماید پس از آنکه آن امر را خارج کرد
که وی سلطان را بر قتل وی تحریض نمودند سلطان بمقوق خدمات ویرین قتل ویرا کرده داشت ناچار بکرم فرو
بزنه آتش بردند و از منقود و غیره هر چه او را بود بخیط ضبط در آوردند پس از آنکه آن طبیب را بکس بردند
چندی گذشت که از خدمت آن قتیقه که او را روی داد در حبس برض اسهال مبتلا گردید و بدافلت در گذشت
و این واقعه در مسند چارصد و شانزده هجری اتفاق چون خبر وفات ویرا سلطان دادند با آنکه چنانچه
بفتح از وی مشاهد کرده بود اندوه زیاده بر خاطرش ستولی شده - مقرر داشت اموال و املاک را
با اولادش نکرده و دست تفرص از بستگان او کوتاه داشتند از جان بهنج اول و تشای نایب
وحیم و الف و زن از شهرهای نزدیک و معروف فارس است و شهریت پر نعمت و از انواع نوا و کمال
وزیوت و آبخایافت میشود و چنان آنرا از ارغان خوانده اند و از آن شخصه تا دریا اندکی مسافت است

ابو حاتم محمد بن حبان

۴۷۷

و تثنی لفظ ارجان را در این شعر که نظم کرده تخفیف را آورده

ارجان ایتها المجاد فاته عرنا لله بلغ الوشیح مکترا

ابو حاتم محمد بن حبان احمد بن حبان بن

از قبیل بنی تمیم و مردم شهر بیت است از اعیان علمای عامه و ارکان محدثین اهل سنت بوده و تحصیل علوم و تحیل فنون و تصحیح اسانید و تدبیر روایات و احاطه بر متون اخبار نثر و اسانید دفن و اسانید عصر عمری صرف کرده و در باب بلا و سلیم محض تعلیم نموده و اخذ روایات بمحض علم و مدارس محدثین حاضر گشت و مافات و افادات هر یک فائز گردید که تئید تحصیل علوم را سجدی بایل و شایق بود که از حوالی ترکستان تا وادی اسکندریه و مصر در هر شهر و هر بله مضری نشان صحبت یافتنی سراغ میکرد و یا محدثی میتنید سجدی تمام در خدمتش با ستاده و تعلیم اقامت میکرد و بقتن مدارس و نقد و اسانید و میان جمیع علما ایتاری تمام دارد و چنانچه با قوت عمومی زیاده بر هفتاد نفر از مشایخ و اسانید وی بشمار آورد و دست با وجود آئینه اسانید او را با ابو بکر بن محمد بن احمی بن خزیمه انتساب و اختصاص است چه در اکتساب معارف اکثر اوقات را در محضر آن استاد کمال پایان برده است و علم نقد را در ملازمت وی فرا گرفت و بهم در آنجا بر تبه کمال رسانید و مشکلات احادیث و مضطرات اخبار را در آن مختصر کشف نمود و در هر حال مجلس را غنیمت می شمرد و کلماتش را ثبت میکرد و چنان در ضبط مقالات وی موعول بود که از هیچ مجلس نمیکند گشت و در هیچ مجلس آسوده نمیکند چنانکه ابو حامد نیشابوری گوید وقتی ابو بکر بن خزیمه از نیشابور در طلب مقصود وی بمجل منظور روانه بودند من نیز با کردی از اصحابش در صحبت وی بودیم ابو حاتم نیز همراه بود و پیوسته در راه از مسائل غامضه و مطالب عالیله افادات میبخت و آنچه در جواب می شنیدیم سعی در صفحی که بر حسب عادت معمول آن عهد در دست داشت بنگاشت پس چون در سوال اصلاح کرد و پرسش مسائل از حد گذشت استاد در خشم شده بایکند زد که یا باور تیج جیجی فلا فو ذینے یعنی ای خنک از من دور شو و مرا آزار رسان ابو حاتم آن عبارات را نیز مانند سایر سخنان استاد ثبت و ضبط نمود و هر امان از کردار وی نمجیدیدند و بدو گفتند آیا اینگونه سخنان را نیز بنگاری گفت بر خود متحتم داشتم که هر چه فرماید زیب کتاب و زبور خاطر کنم تا گزیر از هیچ فرموده نگذرم و هیچ پائش نتوانست نگذارم با آنکه چون در فسون نظریه سعی لیغ و جید و افنی مذول داشت برقت تالیف و تصنیف از تقاضا جت پس روزگاری در از عمر خود را در جیب و تالیف صرف کرد و بنجیکه در هر فنی از فسون کتب زیاد در سایل شمار در رشته تصنیف پا آورد و هیچ علم را از فوائد تالیف و جمیع نکات می بهره نگذاشت ابو عبد الله حافظ که او را حاکم و از شا بهر علمای عامه دار شد شاگردان اوست چنین گوید ابو حاتم متبی مانند طرفی بود که از علم لغت و فقه و فن حدیث و موعظت آگند

و ملو باشد و خود از خود مندان و فرزندانشان و در کتاب خود است بقتیق علم طلب و در تالیق نجوم ابحاث
جست و احادیث بسیار در حفظ داشته است اما غمیش بر لوح کتب چندان مطالب عالی در احادیث
ثبت کرده که هیچیک از علما را پیش از وی نیست بخود است در سمرقند و سایر بلاد منسوب قضاوت
و حکومت شرعی مسموب کرده و در سال سیصد و سی و چهار هجری حیات نقل او در اقطار و امتصار
کرش و فامس و عام کرده و مشهور میباشد و در او مشهود حاکم گوید قطاب علوم و محتسین فضایل بعد از نماز
بهیکی نزد وی که در آند سن نیز در آن جمیع بودم پس بیک قول و یک زبان از وی خواستند شدیم تا از
مراتب علمیه و ذکر احادیث بر ما افاضت نماید و بجانب من که از دیگران خود تر بودم تغذ و توجیه کرده
گفت تو نیز با منی ای ایشان موافقت واری گفتیم بل پس منول را اقرین اجابت داشته تعلیم و تدبیر
مشغول گشت و هم بر سنده تدبیر من مکن و استقرار داشت تا زمانیکه او را بقضاوت چند ولایت نامزد
کردند لاجرم از تیشا بود بقضای حب وطن از راه خراسان بجانب دیار خویش غریبت نمود و یا قوت
حموی گوید جمعی از علما که از علم حدیث استقرا و کمال و استقامت و انی دارند در حق ابو حاتم بطن و تسبیح
سخن میرانند و برادر شمار ثقات معدود میدانند و چنان پذیرفته اند که پاره از مصنفات و دیگران
چست آورده و آنها را بخلاف مروت از منولفات خود شمرده و بخویش نسبت داده است بدان جهت
در قبول روایات وی تأمل و عقل در نزد و پیروان خود را از نقل و قبول روایاتش منع کنند پس آن
الشری اسحاق فط گوید که ابو حاتم کتابی در شرح حال قرامطه نوشت و در نزد حکمران سمرقند بهدیت برد
و از آن کتاب ادرا تا لیف طلب نمود تا منصب قضاوت سمرقند که مفتی آمل ابو حاتم بود بروی مضمون داشت
چون اهلای آن بلد را کثوف شد که او در تحقیق سند حکومت بدان حیلست قوسل نموده بروی بشورید مذکور
گشتش غریبت کاشته لاجرم از آن سرزمین بجانب بخارا بگریخت و در آنجا دلالی بکاشت تا در سوتی
بر از آن معادل پنجاه درهم فاش موعده و ماه برای وی خریداری کرد پس شبانه اموال مردم را
پروان رفت احمد بن علی بن عمرو السیلمانی اسحاق فط میگوید که در آنجا بر روایت ابو حاتم اعتقاد نیکو نمودن
بر نسبت و مصنفات مرانیشت و در روایت از من اجازت گرفت و من روی او را مانند روی در و غلوکان
یا فتم و کجایشان ایشان بیکسان و دیدم آنجا از من معارفته بکتابی که در احوال قرامطه تصنیف کرده بود
بطرف سینان رفت هر زمان که از آن بلد با احوال آن سرزمین قیام نمود از آن اعمال دست بکشید تا بیک
بآخرت کشید لی تمیز دی ابو عبد الله اسحاق کم آن سخنان باور نچند و آنها را باطل شمارد و بر سرش و غرض که
خداوندان یک صنعت را در عصر عبوده محل نماید و گوید ابو حاتم کبش فی العلوم و کائنات فی الفضل
یعنی ابو حاتم در عصر خویش در هر فن و رتبه علمی داشت از آن روی سخنان بروی رشک برد نیسبه
و در حق او زبان نباشد و ناموایب در از میکروند اکنون پاره از مصنفات دی بشماریم کتاب الصلوات

ابن راهوفی

۲۷۱

پنج جزو کتاب التامین و دوازده جزو کتاب اتباع التامین پانزده جزو کتاب تبع التامین هفده جزو کتاب اتباع التبع بیست جزو کتاب الفضل من النقطه و ده جزو کتاب عمل ارباب اصحاب التاریخ و ده جزو کتاب عمل حدیث الزهری بیست جزو کتاب عمل حدیث مالک و ده جزو کتاب عمل مناسبات ابن عقیله و شایب و ده جزو کتاب عمل استدلالیه و ده جزو کتاب الفضل و الاصل و ده جزو کتاب الفضل من کمال ایشای و کمال الاذی یک جزو کتاب مناسبات الشافعی و ده جزو کتاب مناسبات مالک ابن انس و ده جزو کتاب المعجم علی البدن و ده جزو کتاب الجمع من الاخبار المتناوذه و ده جزو کتاب وصف العمل و العمل و ده جزو کتاب الفضل من حدیثه و اخباره و ده جزو کتاب وصف العلوم و احوالها و ده جزو کتاب الهدایه الی علم هستن خود و ده جزو کتاب مناسبات حدیث و قدره بر وجهی بیان کرده و بر این مثال متالاتی آورده است اول حدیثی خوان کند و آنرا ترجمه کرده پس سب و سوله و موطن و اسم و کنیه و قبیله و شاخ و سائید و فضایل را وی را شرح دهد آنگاه بر معانی آن بیست از مسائل فقهیه و مراتب بحیثیه بر وجه لایق سخن گوید کتاب التعالیم و الاذرع پنج مجلد کتاب روضه القضا که از جمله مضغفات مشهور است کتاب الثقافه کتاب الجمع و التعلیل کتاب ثب الایمان کتاب صفه الصلوٰه آن کتاب همانند در کتاب تعالیم گوید در چهار رکعت نماز که انسان بایستش تکلف است ششصد حدیث نبوی دارد و است و من بهر تفصیل در کتاب صفه الصلوٰه آورده ام و ابراهیم خردی ضبط نموده است که ابو حاتم در سنه سیصد و پنجاه و چهار سده ای فانی را بدو و کرد و یا قوت حموی از محمد بن عبدالله انبسی روایت کرده است در بیست و دوم سوال از همان سال در شهر مکه دعوت حق را اجابت نمود و بعد از نماز جمعه در صفتی که نزدیک خانه خود ساخت مدفون گردید و آنجا ابو عبدالله انبجاری در تاریخ بخارا گوید که وی در میان برد و لاجرم طریق جمع آنست که خود در بستان وفات یافته و حدیثش بجا ببت نقل شده باشد و یا آنکه ابو عبدالله را از کسوت اعتبار نماید و اینم زیرا که مراد ابو حاتم در بدست معرفت گویند که از جمیع کتب ابو حاتم جز فقهی باقی نیست زیرا که خود در و در کار زندگانی تمام مؤلفات خویش را بر طبقات علما و اصناف فضلا با شد و طی چند صص مویه نمود و هم در ایام حیات خانه خود را در مس کرده و خانه برای ضبط کتب بنا نهاد و در وصایای خویش مقرر داشت که کس خواهم کنی استنسخ کند بروی روانه دارم که خود از آن مکان نموده را خارج کرده و بنویسد یا بنویسد لیکن بر روز حادث و تقاضای ایام و استلال آنکس در آن بلد دست تقدی دراز شده و تمامایات و لاینا از میان رفت از کتب عبره مستفاد میشود که ابو حاتم در عهد خلافت الطیغانه عباسی که زمان سلطنت فنا خضر عصفه الد و ابوبکر

وفات یافته است العلم عند

ابن راهوفی اسحق بن ابراهیم

کنیت او ابو یعقوب و پیش از آنکه از ابراهیم بن محمد بن ابراهیم است نام معارف محدثین و قدما و مستفین نقل شد و جماعت بشمار میرود و تراوی قابل خطه که بعضی از بنی تمیمند پوسته کرده و در بایت حال بشمار مرد

ابن راهب و فقیه

۲۸۰

که از اتهامات بلاد فراسان بوده می‌تشت با محمد بن ادریس شافعی بمصر بکجهان بود فاضل صبی در شیخ
تفسیر کشف از جامع الأصول چنین نقل کرده ابو یوسف و یحیی بن زبیر از ابی جعفر الثقفی المعروف
باین راهب که احد از کسان المسلمین و علم من اعلام الذین و یتمن جمع بین الحدیث
والفقه و لا یتقارن الحفظ و الفکر هر چند منکر است که یکی از مذهب ارباب است در ستایش ثقات و نقل و یکنیز
ایضا می‌نویسد ما ائمان من ائمة الملیین و معاصر الخلفاء من ائمة یعنی ابن راهب به بنیدت و سبک
را پیشوایان مسلمانان است از خبر دار اسلام فقیه از او بر توجیه کرده قاضی بن سلطان سرخ کویه این
راهب به در سال یکصد و شصت و سه یا شصت و شش هجری بوجود آمد و برای تحصیل کمال در قیام و در اول
دارت حال شد و از شاخ بلاد چند مانند ملک حجاز و کشور عراق و دمشق و قطر شام از حدیث نمود و در نزد
سفیان بن عیینه و کسانیک در طبقه او بودند و در کار نقلی سربزده و هم تدریس دار قاضی و پستی از امام شافعی
کسب علم و اجازه روایت یافت تا خود بمقام ائادافادت رسید پس در شهر یسار بر سر کنیز و در آنجا
بر خبر تدریس از ثقات و محدثین عامه مثل بخاری و مسلم و ترمذی از انسان او استماع حدیث نمودند اما سلی
و روایات می‌ظاہر می‌کند اخبار ثبت کرده خود در سدا حاطت و قوت حفظ و تدریس کفایت لفظ سبعین الف
حدیث و اذا کرمنا الف حدیث و ما سمعنا شیئا قط الا حفظناه و لا حفظنا
شیئا قط فثبتناه یعنی هفتاد هزار حدیث بحافظه سپرده ام و در یکصد هزار حدیث مباشرت میکنم همچا چه
نشدیم که اگر حفظ نمودم و هرگز نشد که چیزی را حفظ نکنم و پس از حفظ از خاطر میرم و اما بکه ابن راهب به در شهر یسار
اقامت داشت و از دو و سه شاخ من حدیث محبوب میشد حضرت امام همام علی بن موسی الرضا صلوات
و سلام علیه در سفر که بحسب احتیاج ناموس عباسی لازم می‌رود بود بدان بدین شکل حسب احوال فرمود ابن راهب به
از کانی بود که در جمیع جمود ردا و محدثین آن شهر حدیث سلسله الذہب از انسان همانیون آن جناب بهمان
چنانکه شیخ صدوق محمد بن علی بن حسین بن موسی بن راهب به در کتاب عیون اخبار الرضا و سائلین چند از ابواب
عبه السلام بن صالح همدانی روایت کرده که گفت و اما بکه علی بن موسی الرضا از یسار و غزیت مرد نموده
من مبادت لازمست و کتاب استنجاب شریف بودم چون استر شهابی آن حضرت که در آن حال بر فراز
آن جلوس داشت بچهارموی یسار بر قدم نهاد و ناگاه محمد بن رافع و احمد بن حارث و یحیی بن یحیی
و اسحق بن راهب به و جعفر بن اذائل علم لجام فیلادی پیانچستند و از ذوالنحاس غصه داشتند و یحیی
ابا مالک الطاهر بن حدثنای حدیث متبعه من انیلت یعنی بجزمت نیاکان پاک خود که مار اندر
مجدی که از پدر خویش شنیده باشی او بصحت گوید تا خارج دانسته من العیاد به و علی که
منظر فتحی و دو جقه بنیر یعنی چون این بشیند سر مبارک از غماری بیرون کرد و به حالتی که کعبه

دور ویه از غریب و دوش داشت و فرمود

ابن زلفی

۲۲۱

حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ الصَّامِحِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي الصَّادِقُ جَعْفَرُ
 ابْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بَاقِرُ عِلْمِ الْأَنْبِيَاءِ قَالَ حَدَّثَنِي
 أَبِي عَلِيٌّ بْنُ الْحُسَيْنِ سَيِّدُ الْعَالَمِينَ قَالَ حَدَّثَنِي سَيِّدُ شَبَابِ أُمَّلِ الْجَنَّةِ الْحُسَيْنُ
 قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ
 يَقُولُ مِمَّنْ جَبَرِيْلُ يَقُولُ قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي
 خَلَاءَكُمْ بَيْنَهُمَا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بِالْإِخْلَاصِ دَخَلَ حُسَيْنِي مِنْ دَخَلِ حُسَيْنِي أَمِنْ مِنْ خَدَّيْنِ
 حَاصِلِ تَرْجُمَتِ أَكْبَرِ الْأَسْلَافِ أَشْرَافِ الْأُمَمِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَرَاحَتُهُ أَرْسَابُ خَوْشِ
 رَوَايَتِ آدَرُوهُ أَنْ كُنْتُ خَفَرْتُ فَرَمُودَ الزَّخْوَةِ الْعَالَمِيَّانِ رَسُولَ خُدَايَ شَيْدَمُ كَمْ فَرَمُودَ أَزْكَيْكَ بِرُودِ كَا
 جَبْرِئِلُ شَيْدَمُ كَمْ كَفَشِي خُدَايَ بِلِ جَلَالِهِ مَسْرُودُ مَنْهُ خُدَاوَنُ يَكْنَاهُ كَمْ جَزَمَنُ بِرُودِ وَكَارِي نِيَتِ بِسْ بِرَا
 بِرَسْبَدِ أَزْشَا مَرُومِ بِرَانْخَشُ كَمْ أَزْوَی اِخْلَاصِ وَهَمِيمُ طَلَبِ بِكَامِي مَنْ كَرَاهِي وَدَوَكْلَمُ وَتَحِيدُ بِزَبَانِ آدَرُوهُ
 دَرَحْصَنِ حِرَاسَتِ مَنْ اِغْلُ كَمْ دَوَهَرُ كَمْ دَرَحْصَنِ مَنْ دَرَأَيْدِ أَزْوَی شَكْجَنْجَنْ مَنْ آسُودَهُ مَانْدُ اِهْمُ شَيْخِ صَدُوقِ
 عَلَيْهِ الرِّجْمُ دَرِ كِتَابِ عِيُونِ اِيْجْدِيْثِ رَا بِبَارَتِ وَرَوَايَتِ دِيْكَرِ اَزْ بِنِ رَا بِوِيْهِ نَقْلُ آدَرُوهُ كُوِيْدُ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى
 سَبْذُ خَوْشِ اَزْ يَرْسَفِ بِنِ عَقِيلِ مَرَا حَكَايَتِ كَمْ دَرِ اسْتَحْيِ بِنِ رَا بِوِيْهِ خُودُ كَفْتُ چُونِ اِمَامِ اَبُو اَحْسَنِ رَحْمَا
 صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ شَهْرُ پِيَا بُرُ رَسِيدِ وَخَاسَتِ بِعَزِيْمَتِ لَعْنَا مُوْنِ سِيَّابِ مَرُودِ پَرُودِ رُودِ اَصْحَابِ قُدْ
 دَرِ حَضْرَتِ اَوْ كَرْدَاهُ نَزْدِ وَخُضْرُ كَرْدَنِ يَابَنُ رَسُولِ اللَّهِ تَوَحَّلَ عَنَا وَلَا تَحْدُثْنَا بِمُحَدِّثِ
 فَتَنْفِيْدُ نِيْلَتِ يِيْنِي اِيْ فَرَزْدُ رَسُولِ اَزْشَرِ مَا كُوْجِ يَكْنِي بِرَحَالَتِي كَمْ اَرَا بِرَوَايَتِ حَدِيْثِي اَزْ خُودِ سَتَفِيْدُ
 نَفْرُودَهُ اَنْ حَضْرَتِ بَكَا هِ اِيْنِ سَخْنِ دَرِ عَمَارِيْ نَشْتَهُ بُو چُونِ اِيْنِ شَيْدَمُ جَمَالِ هَا يَرْوَنِ اَزْ عَمَارِيْ طَالِ
 سَاغَتِ وَفَرَمُودُ مَتَمَعْتُ اَبِي مُوسَى بِنِ جَعْفَرٍ يَقُولُ مَتَمَعْتُ لَبِيْ جَعْفَرُ
 اَبْنِ مُحَمَّدٍ يَقُولُ مَتَمَعْتُ اَبِي مُحَمَّدٍ بِنِ عَلِيٍّ يَقُولُ مَتَمَعْتُ اَبِي عَلِيٍّ بِنِ الْحُسَيْنِ بِنِ
 عَلِيٍّ يَقُولُ مَتَمَعْتُ اَمِيْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلِيٍّ بِنِ اَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ
 يَقُولُ مَتَمَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حُسَيْنِي دَخَلَ حُسَيْنِي مِنْ خَدَّيْنِ
 اَبْنِ رَا بِوِيْهِ كُوِيْدُ چُونِ رَا حَلَّ حَضْرَتِ دَرِ كَدَشْتِ اَرَا نَزْدُ اَمُودُ وَنَسْرُودُ بِشَرْطِهَا قَا نَا فَنُ شَرْطُهَا
 صَدُوقِ كُوِيْدُ مَرَا دَا اَنْ اَسْتُ كَمْ شَرْطِ اِيْمَنِيْ عَذَابُ اَنْ اَسْتُ كَمْ رُودِ مَوْقِدِ شَرْطِ وَتَحِيدِ اَقْرَارِ آدَرُوهُ
 كَرْدَا نَحْدَه اَسْتُ اَعْرَافِ اِمَامَتِ عَلِيٍّ بِنِ مُوسَى صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَآلِهِ اَنْ حَضْرَتِ حُجْرَةُ پَرُودِ وَكَارِ بَا شَدْ
 بِرَا مَتِ نَبْذِ كَانِ دِطَاعَتِ اَوْ جَمِيْعِ مَكْلُفِيْنَ مَفْرُوضِ اَسْتُ مِيْرُ مَعَاوِرِ دَرِ كِتَابِ رُوضَاتِ كُوِيْدُ اَزْ رَوَايَتِ
 اَنْجَبِ شَرِيْفِ قَرَبِ اسْتَحْيِ بِنِ رَا بِوِيْهِ بِرَاهِ نَجَاتِ اَسْتَبَاطُ شُودِ شَيْخِ خَزِيْرِ عَلِيٍّ بِنِ عِيْسَى اَلْزَيْرِ دَرِ كَشْفِ الْقَهْرِ
 اَزْ اَبَا الْقَاسِمِ تَشِيْرِيْ حَكَايَتِ كَمْ دَرِ كَفْتُ چُونِ اِيْجْدِيْثِ بِبَعْضِيْ اَزْ اَمْرَاءِ سَامَانِيْهِ رَسِيدِ بِفَرَمُودِ اَنْ رَا

مبله سند باطل نباشند و آن کتب و زین بی حواست کرده است کلام و فائش در رسیدن و منیت نزد
 که آنرا با جسدی در قبر و دفن کنند پس از موت او را دیده اند و او را عاقلش پرسیدند گفت غفر^{له}
 بلفظن بلا اله الا الله و تشدد بقی محمد رسول الله مخلصا و این کتب
 هذالحدیث بالذنب تعظیما و احترامی است که این من آنرا دیده و کشت از هر که یکا نمی تواند
 اقرار آورد و بر سالت پیغمبر گواهی دادم و این حدیث مبارک از روی احترام باز نویسم از دم آید
 میر و اصحاب تفاسیر آورده اند که این ابن راهویه و محمد بن ادریس شافعی زمانیکه آن دو فقیه
 اسلام مجاور بیت الله الحرام بودند و این مسئله اختلاف افتاد که آیا خانه های که را فروختن و گریه و آواز
 و سائر تصرفات باطلان نمودن جائز است یا نه شافعی و اند بر خنی از علماء خاصه ملکیت قائل بود و از
 پیع و شراء و اجاره آنها جائز میدانست و ابن راهویه بر عقیدت ابو حنیفه و بعضی از شیعیه سیرت و اعتقاد
 عدم ملکیت جمیع مسلمانان را در تصرفات آنها مساوی میکرد چون با هم بناظرستند شافعی ابن راهویه را
 الزام داد و از عقیدت خویش باز گردانید و اما اکنون باده نزاع و فساد اختلاف اشارت میکنیم و ادراک
 که به آنها بر ابن راهویه غالب گشت و زطلی احتیاجات مذکور میداریم بدانکه علماء ادریسین این کبریه اختلاف است
 إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدَّاعَيْنِ بَيْنِ اللَّهِ وَالَّذِينَ جَعَلُوا
 لِلنَّاسِ مَوَازِيَةً الْعَاقِبَةُ فِيهِ وَالْبَاءُ وَمَنْ يَرْدِيهِ بِالْحَادِثِ مِنْ هَذِهِ حَتَّى يَخْرُجَ
 مِنْهَا كَمَا كَانَتْ كَسَانِي كَمَا فَرَسْتُهُ أَنْدَ وَبَارِئِكُ دَعَا رَاهُ خَدَا وَبِحَدِّ الْحَرَامِ كَمَا كَرَاهِي أَيْشَانِ
 در آن مساوی فرموده ایم و گویانکه در آنجا آئین محمدان میسکانند جمله را از مشکبج در دماک خواهم چشایند
 اختلاف در این است که آیا مراد از مساوی چنین کلماتی و آنانی که از این آیه مستفاد شود در چه چیز است و آنرا
 و سعید بن حمیر و عبد الله بن عباس گفته اند مراد از مساوی در سکنی است و گویانکه در که اقامت دارند
 و آنکه طاری و بدوی باشند هر دو در منزل و سکن خانه های آن ارض مبارک یکسانند احدی از این
 دو طایفه بر منزلی که در آن ساکن گشته اولی و احق از دیگری نیست عبدالله بن عمر و عمر بن عبد الله بن
 و اسحق بن راهویه و امام ابو حنیفه و جمعی از امامیه بر این قول رفته اند و از نتیجه پیع و اجاره و باران ارض
 حرام دانسته اند و گفته اند مراد از مسجد الحرام که محل مساوی است تمام که باشد به لیل آنکه از معتم که
 مقابل با وی است بمنظور ملکیت تعبیر شده چه اشکاف عبادت مخصوص است که در مساجد بیایه
 آورده شود پس معتم منازل که میان مسجف مساجد اسلام خواهد بود و متعین این اطلاق آنکه در آیه
 دیگر نیز در تمام اراضی که استعمال شده قال الله تعالی سبحان الذی اسرعی بعبد الیل المنجد
 الحرام الی المسجد الاقصی چه مراد از مسجد الحرام در این آیه مخصوص مسجد الحرام نیست به لیل آنکه حضرت رسول
 در لیله معراج از سرای امم با فی ملکوت آسمانی رفت نه از مسجد الحرام و تقوی نه خانه خدیجه رضی الله عنها

ابن زهیر و فضیله

۲۸۳

و بتولی از شعبه طالب فغان شده علیه و بر هر تهرانه مسجد محرم عروج خضر نمود پس مراد از مسجد المحرم در این آیه نیز ارض که خود
 بود فعلی از حکم زمین که حکم ساجده و مقررات کلیت در اینجا جاریست و مردم آفاق با مجامع و رجب جسم در جمع و
 ان ارض مبارک از جهت مکانی مساوی باشند چنانکه رسول صلی الله علیه و آله وسلم فرمود مکه مباحه و بیابان
 یعنی زمین که هر کس را که بدین سبقت گرفت مباح باشد آهسته و چنانی و امام شافعی و جمعی از امامیه
 گفته اند مراد از مساوات حائز و باوی مساوی در عبادت و خدایتالی مسجد المحرم را برای مقیم و غیره در عبادت
 پیمان کرده اند نه مجامع و در هر که در مسجد المحرم با مخصوص از موضوعی منع تواند نمود و نه بدوی مقیم را تمام
 پیروان دین اسلام در عبادت مسجد المحرم با هم مشارک و مساوی باشند نه مقیم راق مجاورت او و لوی و نه
 و نه باوی را رنج مسافرت رجحانی نهند نموده یعنی آن است که رسول فرمود یا بنی عبد مناف من و علی
 ینکم من اموالنا ینسب لنا ینسب لنا ینسب لنا ینسب لنا البیت اوصلی ایه مناخذ شاء
 من لکل او فیه ای سپردن عبد مناف از شمار کس متولی منصبی از امور مسلمانان کرده و بایستی احدی را
 از طواف اینجا و نماز آن منع نماید تا در هر ساعت از ساعات شبانه روز که خواهد عبادت کند و این فرقه
 گویند استعمال مسجد المحرم در مطلق ارضی که از در مجافست و بدون ترسیر هر یک از معنی موضوع در صرف نظر
 نتوان کرد و اطلاق عاکف بر مقیم قرین باشد چه خود از عاکف مجازا و مسجد را داده شده امام فخر الدین را در
 در تفسیر کبر که ای امام شافعی در انتقاد اینده ببا این راه بر یک گفت کریم الذین اخرجوا من دینا و هیم
 که در شان اهل که نازل شده و حدیث نبوی که حضرت در روز فتح که فرمود من اخلق با بة فیهوا امین
 یعنی کیک در خانه خود ببنند و از مشیر مسلمانان در امان است بر همان قوی و حجتی محکم باشند بر آنکه دیار که
 ملک ساکنان آنها بوده چه در آیه و حدیث و یا در باب آنکه و اضافه شده و در قرن عربیت مقررت
 که اضافه اناده ملکیت کنه و جسم در خبر است که چون رسول اکرم از جوار حرم پرور آمد و به بنیه طیبه هجرت
 پیغمبر و عقیل بن ابیطالب خانه سکون وی بفرخت و در آنیکه آنحضرت بر سر کین فرود گشت و ملک که غنای
 نزول جلال را اصحاب عظام عرضه داشتند که مناسب است تا خورشید رسالت در بیت الشرف قدما
 که محبط و می و منزل آیات بود اشغال نماید حضرت چون این سخن شنید فرمود هل ترک لنا حقیل
 یعنی آیا عقیل برای ما منزلی بر جای گذاشت که امروز در آن نزول نمایم و در بعضی از روایات بجای
 من ذبیع من ذبیح آمده و کیهان از اینجند چنان استفاد کرده که رسول را در حرم الهی سکینه
 ملوک بوده و عقیل آنرا در معرض بیع بر آورده و جسم در کتب سیرت است که خلیفه ثانی در که خانه
 معروف به دار البجن استیلا کرده و این را هویه آیه تراکمان آن است که عمار البجن را از مالکین او بخرید
 از غیر مالکین آن تبایع نمود لازم آید که ای غیر متحتی آن داده باشد و اگر کوئی ناگلیان از خدیجه فخره بطلب این راه بر یک
 شافعی موقع قدح یا نفهم لاجرم از در انصاف بعبقت ابجد ویم پیش بجا نرسد و هشدار و جاریه و در که فتوی و ادم

ابراہیم مؤصلی

۴۸۴

مناظیر ایند نسب گویند اماند و یار و یاب و آید و خیرا برای کلیت و ملی استوار نتواند بود چرا که اماند و کا و میند است و کا و میند اختصاص چنانکه عرب گوید **الجل للفرس** و در این مورد قرین از برای متبیین است و این نسبت و از اینجه شکی در ولادت پیدا آید و پنجمین نسبت است **لاراقشاید** و هم در کتب میر و تواریخ و مجامع خطب و حکایات مضمون است که امیر المومنین علی بن ابیطالب بر عهده فطم بن عباس که بهمد منافات آن جناب حال نموده منبرانی مثل برتکالیفات و وفات حکومت داشت و اینکلام در جمله عبارات آن مشهور مسطور فرمود و مؤرخان مکتب **آلا یا خند و امن** **ما کن اجرا فان الله تعالى يقول**
مواء العاکف فی الباد العاکف المینم به والبادی الذی یحج الیه من غیر امله
 یعنی مردان مکه را منبران و کاز ساکنین آن و یار اجرت کنی بخیرند چرا که خدا تعالی منبر مایه عاکف و آید
 در زمین که بیکان باشند و عاکف آن کس است که در کما قیامت دارد و باد می آن است که از غیر اهل مکه
 باشد و برای که اذن حج مکه دارد و آید استیسی وفات ابن راهویه در شب شنبه یا یکشنبه یا نزدیم
 شهر شعبان از سال و دویست و سی و هفت و بقولی سی و هشت بشهر نیشابور اتفاق افتاد این مغلان گوید
 راهویه بفتح راه و عبدالغف و راه ساکنه پس و او مسعود و بعد از آن راه ساکنه بود و یکشنبه عتب ابراهیم در راه بود
 و در بقلب و می بدین نام آن است که در طریق مکه متولد گشته و طریق بغداد می معنی راه و ویر معنی جستن است که
 او را در راه یافته اند و بعضی راهویه بنفهم راه و سکون و او و فتح یا خوانند از اسحق بن راهویه روایت است
 که خود گفت عمید الدین طاهر امیر فرسان بن فرمود ترا از راهویه گویند و معنی این لفظ چه خیر است
 و آیا ترا که است که بدین نام خوانده آئی گفتیم اینا امیر چه مردم در طریق مکه متولد کرده مردان را و راه
 راهویه گفتند یعنی یکیکه در راه متولد شده چه مردم که است داشت که او را بدین نام خوانند و ملی را

ظاهر البیاض ابو اسحاق ابراهیم بن نصر بن عیساک مؤصلی

قاضی ابن مغلان گوید دی ازل عراق و از مردم قریه سندی است برخی گویند اصلش از موصل بوده از قده شاسینه
 نفیسی و از گرفت و در آن فن خطی تمام یافت این و پس در تاریخ خود آورده که علم فقه و حدیث را در موصل
 از قاضی ابو عبد الله حسین بن نصر بن عیساک مؤصلی فرا گرفته پس از تحصیل این دو علم شریعت برای تکمیل آنها نسبت
 بعد از خدمت بر سبت در آنجا توفیق جست و در هر سه نظامیه اقامت کرد پس مسند تعلیم و علم بجزیره و در روز و کوی
 او محضر و در سمرعی استقامت می نمود و خود نیز در نزد گروهی مستفیض میکرد از آن اشتغال و بواسطه
 در مراتب فقه و مقامات حدیث رتبی از جمعی یافت بعضی مصنفات ابو البرکات عبدالرحمن بن محمد انباری
 نحویرا که در اریل استماع کرده بود بحکم فقیری افاوت کرده و آفرودم افاغات ویرا در کعبه فاطمه
 نموده روایت آنرا بوی متوهم داشته پس از چندی بوصول که موطن اصلی او بود معادست نمود

ابراہیم روضی

۳۸۵

بر قضاوت سلامی که یکی از بندگان آن سرزمین است قیام کرد و روزگاری در اوقات خویش بقضاوت اینجا میگذراند
 با آنکه در علم فقه احاطی تمام و در فن حدیث مبتدی و افنی داشت شروشاعری بروی غالب و اشعاری دلپذیر و آ

و آنچه قطعه از وی در این کتاب آوردم تا سلامت بیع و قدرت پائش شود

لَا تَنْيُونِي يَا شَقَاؤِي لِي خَذِرْ فَلَيْسَ الْعَدُوُّ مِنْ شَيْءٍ

أَنْتُمْ بِاللَّذَائِبِ مِنْ صَبْرِنَا وَبِالْمُسْأَلِ الْبَنِي وَلَيْسَ

أَنْتِ عَلَى عَهْدِنَا لِحُجَلِّ وَعَقْدَةِ الْمِيثَاقِ مَا حَلَّتْ

عامل معنی آنکه ای دشمنان که من مرا بجهنم و تر ویر نسبت میدهد زیرا که قدر و کرامت عادت و غری من نیست سو کند
 بنده گانی رفته و غریبهایی که نشسته که بجا عهد شما باقی ام و عهده محبت کشوده نمشته و نیز

از اشعار او است

جُودُ الْكَرِيمِ إِذَا مَا كَانَ مِنْ وَفْدٍ تَأَخَّرَ لَمْ نَلِمْ مِنَ الْكَدَرِ

إِنَّا التَّخَايِبُ لَا يَجْدِي قَدْرًا إِذَا تَرْتَبَّهَا وَلَمْ تَخْطُرْ عَلَى الْغَوْرِ

وَمَا طُلَّ الْوَعْدُ مَذْمُومٌ وَمَا طُلَّ الْوَعْدُ مَذْمُومٌ

يَهْزُهَا وَهُوَ مُحْتَاجٌ إِلَى الْغَوْرِ

یعنی بخشش مرد کریم اگر از روی وسوسه باشد و در آن وعده و تأخیری افتد آنکه در آن وقت
 سالم نباشد زیرا که بر توانی که از ابر بپایند و بر و نبال آنها بارانی بار و سودی نبخشد و یکبار وعده و تأخیر
 و قتل را جابر شمارد از مذمت بدگویان محفوظ نماید اگر چه بعد از سماع و ملاحظه دستهای او و بر روی رخسار
 ایشا خد بزل و بخشش چه جای عتاب و خطاب است بر طالب و محتاج میوه که تو را در حرکت آورد و گویند
 مرشدی که کمی نام داشت با کردی از مریدان و درویشان در تخته بونج اقامت داشتند بهر شب برقص
 و سماع بر میخواستند از هیاهوی خود و نمی میرسانیدند قاضی این چند بیت را انشا کرده و نیز در مرشد

روایت داشت

أَلَا كُلُّ لَيْكِي قَوْلُ التَّوْحَى نَحْوُ الْبَيْضِ هَلْ نَسْتَمِعُ

مَتَى يَسْمَعُ النَّاسُ ذَنْبِنِمْ يَأْتِ الْغَنَاسِيَةَ مُتَبَعٌ

وَبِهِ فَضْلُ الْبَيْعِ حَتَّى يَفْعَ لَمَّا ذَا مِنْ طَرِيقِ السَّمْعِ

وَمَا اسْكُرَ الْقَوْمَ إِلَّا الْفَقْهُ كَذَلِكَ الْجَيْشُ إِذَا اخْتَصَدَ

يَنْقُرُهَا دَيْتُهَا وَالشَّبْعُ

عامل معنی آنکه کی را بجای شفق از پیغام که آید و بسبب شایسته است که اندر زوضیعت بیع طاعت
 قول

ابوذر رفیع

۲۸۶

اصفا شود در که انصاف این شینده کفر و آوازه است که پیری و مسابیت شود آیا در کدام این دیده و شد
که مردم بقدر شتری بخورند و در میان جمع بجای برقصند که از خشکی بر زمین افتد و هرگاه درون ایشان
از طعام خالی و بارنج کرسکی بیوزند و برآیند ایشان را در طرب حالت دور زدن و ذوق استماع کردن
نمادی گویند که ما از ساعره محبت است و بخود شده و از نشانه الهی سرخوشیم خدای دانه دروغ گو
ستی ایشان از کاسهای طعام است و از جام محبت خدای بر این گونه است حالت خرم که چون از آب
و علف سیر شود سر کشی و در میدان آغاز کنند و نیز این اشعار از دست

اقول له صلیتی قبضتی و فحمتی
و ان کان خوف الانیم بکرم
کافی از غوغه لغیل مجرم
فمن اعظم الاشیاء قتلکم

یعنی چون بگویم مرا از وصل خود محفوظ فرما روی خود را بگرداند چنانکه گویند و در ابرای قتل حرامی میخوانم
اگر اجتناب و محض کنایه است که در موصلت پیدا شده است از هر گناه بزرگتر آن است که مسلمانی
یکباره بیغ مصافقت گشته شود در روپنجشنبه سیم شهر ربیع الآخر سنه سیصد و ده هجری قضا ای

قاضی ابوذر عین الدین عبد الله المهدی

معلوم قرب و شرافت منزلت معروف و در زمره صلوات و زمان خود معدود بود در آگاهان افادات از مفسر
مجاهد شرط مجاهدت بجای آورد و چنانکه باید و شاید بذل جهد مرعی داشت نقد احادیثی که در خداوند ظاهر
از خسته بودی بدان استاد اسناد کرده و رواج دادی و هم بچند بدبوس عطا چشم تفادیت و دوخته
از آن استاد در نقل اخبار و نشر آثار عطا میداد و وصول آن عطیات و حصول آن مواهب را از وی دانسته
به و منسوب مینمود و او را پیری بود که در نامیدی و خود بنام وی گمنامی بود این فلکان گوید که در جوانی بود
که در حق پدر به کثرت تبر و نور احسان امتیاز داشت و دقیقه از دقایق تکریم احوال بخردی و بکنش
از نکات تنظیم فرو گذاشتی و هم این فلکان گوید به سنوز پدرش در مباط حیات بود که او را بیک ابل درید
ابوذر در حال احتضار بر بالینش حاضر گشت اسکت تحسیر و تاسف از دیدگان جاری داشت در آن
و دایع باز پسین دیده بر رخسار زرد و خسته باین سخنان لب گشوده میگفت ای فرزند کرامی رشته
توکل من مجبل التین الطاف الهی پیوسته است در هیچ حال پناهی و لطیفی جز پروردگار عالم ندانسته و ندانم
به بر و سببی جز خدای عدل حکیم ندانسته و ندانم با بیغمی از وفات تو در مبانی امور من خلقی صورت نمید
دور اصلاح مفاسد و انجام مقاصد من اختلالی راه نیابد امیکت فضل خدا بر تو داده تو کدام
پس خاموش نبشت و چون در داعی حق را بیک گفت ابوذر پروردی نماز کرده و بجا کش سپرد آنجا و
مرقدش ایستاده و گفت ای ذرا اگر چه دلم از مصافقت تو چون آتش سوزان است ولی سوگند بذا

ابوذر رفیق

۲۸۷

اندوه و حزن من بر آن خطوب و شادمانی است که در عقبات موت ترار سیده و آن اخوان و اشجان
از اندوه و فغان تو باز داشته است زیرا که ذنم در آن نشاید با تو چه معالمت نمودند آیا موازین اعمالت از
مرصیات الهیه راجح و کمران راست یا سبک سنگ است یا الهام حقوتی که از برای من بر این فرزند
واجب شمرده بودی و او رعایت نکرد من او می در که شتم و تو هم و طائف عبودیت را که بر او مستدر
فرموده بودی و او در ادای آنها تقصیر نموده است محض غفو و کرم اغماض فرما و اجر سبکیایی و پاداش
مهر که مرا در این واقعه و گذار مقرر داشته بر وی موافقت نماید و از فضل و کرم خود بر آن پسرزای بدستیک
من محضرت تو بایل و را غنیمت بگو ویدی و قتی ابوذر را پرسیدند که در را با تو یکنوئی و احسان تا چه حد بود گفت
ای روز با من بسره نبود مگر آنکه بشرط ادب از تقای من راه می پیود و هرگز در شب با من راه نمی رفت
چون آنکه بوظیفه مراقبت در پیش روی من طی طریق میکرد و هیچ کجا بسطی که در زیر آن میقیم بودم ارتقا
منجبت با آنکه کوید ابوذر بذهب طائفه مرجه شش داشت و در عدد ایشان معدود بود و در سینه
پنجایچ یا شش حجریه وفات نمود

فائده
کدر اثبات و عدد و جاد و نفی خوف و وعید و عفو نموده گویند که بنده را از تکلیف معاصی با وجود صفات
ایمان زیانی نه چنانچه با صفت کفر عمل و طاعت نفی نرساند برخلاف وعیدیه و حروریه چه وعیدیه
در اثبات وعید و نفی و عدد و جاد و عفو نموده مرکب معاصی را کافر و مخلد در مار دانسته و با اطلاق
ایشان در طی پان مذہب هر یک معلوم شود و مرجه چهار صنف شعب شوند اول مرجه قدریه
دویم مرجه جبریه سیم مرجه خواج چهارم مرجه خالصه و هر صنف از اصناف چهارگانه بفرق عدید
منسوب شوند منجمله یونیه باشند که اتباع و اصحاب یونس بن عمرو بوده اند و یونس را عقیدت آن است
که ایمان عبارت است از شاققن خدا یتعالی و خضوع داشتن و ترک استکبار نمودن درگاه حضرت
کبریا و بیستم از روی یقین و اخلاص دوستی او در طلب جای دادن و هر کس که جامع این صفات
باشد متعلق بحلیه ایمان است و تحقق صفت ایمان بطاعت و عمل موقوف نباشد و با وجود خصوص
ایمان و تحقق از علان ترک طاعات خسرانی نیارود و بنده را ترک آئنا مذنب نماند و مؤمن بسبب
یقینی و محبت قلبی مستحق جنت شود و بواسطه طاعت و عمل و ابلیس را معرفت الله حاصل بود ولی چون طریق
پیود در زمره کفار مندرک گردید و از فرق برجی عبیدیه است که اصحاب عبیدیه عقیدت ایشان در ایمان
همان طریق یونیه است ولی آنچه بر یونیه مزیه آورده اند آنست که علم خدا یتعالی همچنین سایر صفات را معانی
ذات واجب دانستند و اتم و در امکان آن است که خدا یتعالی مقصور بصورت انسان است و حدیث ان الله خلق آدم
على صورة الرحمن را بر مدعی خود دلیل آورده و از جمله فرق غسانیه است اتباع عثمان بن ابان کوفیه

ابولفضل

۲۸۸

که منکر نبوت میسی بوده و تمیز محمد بن شیانی است و عنایت گویند که ایمان معرفت و شناسائی خدا و رسول
 اوست و هم تقدیر نمودن احکام رسول جلالاً و تعظیماً و گویا ایمان قابل زیاده و نقصان نیست و توضیح آن
 اجمال آنکه هرگاه کسی معتقد شود که خدا یقیناً کل علم خیر را احصاء نمود و ولی اعتقاد خیر را که محسوس
 ماند و خیر را که سفسطه نشسته و منبسط و همچنین اگر قایل باشد که خدای حج کعبه را فریضه ساخته و لی نماز که
 کعبه بنائی است و تمامه یابانی است که در هند واقع است هر آینه مومن باشد و معتقد و ایشان آن است
 که این تفصیلات امری است سواى ایمان و در حقیقت ایمان خارج است و گویا هیچ مائل درجه کعبه شک نباشد
 و هر کس این کوفه و خیر تیره و دگر محمد شریستی گوید که زیاده و شکست است که عنان مذہب خود
 از او چنین شکایت کند و او را در عداد مبدع و داند و از جمله فرق بر حذر مرتبه است که اتباع نبی
 عیاش مرسی باشند و بشر در فقه عراقی المذهب و از تلامذه فاضل ابو یوسف است و در اعتقادات آن
 که ایمان عبارت از تقدیر قلبی و اعتراف به لسان است و صفات آن در انحصار علم و قدرت داند و سایر
 صفات را منکر است و چون منکر صفات آنست و هم معتقد بخلق قرآن است از این روی صفاتی او را که فرموده
 و چون افعال عباد را مخلوق خدا یقیناً داند و گویند مذہب را به سبب استطاعت و تکلیف فعلی از افعال نیست
 به واسطه مقدر نیز او را در زمره کفار دانند و گویند وقتی دیر با شافعی در مسئله فنی صفات و خلق مستران
 مناظره در پوست شافعی به و گفت که نمی از تو کافر است زیرا که فنی صفات و خلق قرار گرفته است
 و نمی دیگر تومنین است چه قائل بقدری یعنی افعال عباد را مخلوق خدا یقیناً دانی شریستی و دیگر
 حکایت کرده اند که بشر را عقیدت آن بوده که سجد و شمش و قمر و مسمی فقه کفر نیست ولی علامت
 کفر است و هم از آن فرق یکی تویند است اتباع ابی معاذ تومنین و بر اهلکان آن است که ایمان خیری است
 که نبه را از کفر نگا دارد و گویا ایمان عبارت است از مجموع حضالی که هر کس فایده تمام آن یا بعضی آن باشد
 کافر است و حضرت ابی بن حضال را نه ایمان داند و نه بعضی از ایمان و گوید بعضی کفر و بعضی
 ماچین سلین مجمع علیه نباشد مرکب آنرا فاسق و تواتر خواند ولی عاصی میتوان گفت و هر کس صلوات او را
 ترک کند و آن ترک را سباج و حلال داند کافر است ولی هرگاه قصد قضای آن داشته باشد کافر
 نیست و هر کس پیغمبر را الطهر زند یا بقتل آورد و از جهت قتل آن کافر نشود ولی چون فاش بر مذہب
 و عداوت بنی دلالت کند از اینجهت کافر است و از فرق برجسته یکی ثریا یزداند صاحب ابی ثوبان
 می گوید ایمان آن است که خدا و رسول و آنچه را که فاش عقلاً جایز است ثبانی و هم افراد آورده
 پس قبل از بحث رسول و درود شرع ایمان عقل را واجب داند و از اینجهت او را باغبانیه و یونیه میانی
 و ابو ثوبان جامع طریق را جدا و اعتزال و خارج است ازین روی او را جامع المعانی و جامع
 انحصاری گویند صاحب طلی و عقل گوید جماعتی از خداوندان فساد می نیز طریق را جدا و اصولی

فی الزوال القاضی فی الامور

۲۶۰

آنجا بجل مغرور و سنازل سایه نما شریف نزول از زامنی داشت و در سر مکان فضایل و معالی آن جناب را
 بر زبان الهام نشان پیری میفرمود که فلانک زمان برقت قبول عامه دار تعجبست در آن اوان میرجوید
 از اصناف انوار و سما و معاد است که در آن حسن رفتار و توبه نفوس زیاده خوشوقت شد و معلومت را
 چنان دید که در یکجند در حیات عرش درجات با کتاب معارف و تکمیل فقه و اصول اشتغال جوید
 اقامت نجف اشرف را و بهجت ساخت در آن منبع فیوضات تدریس حسن پیشخ حبه نجفی با سناست
 بگذرانید و به استبانه حکم فرغید از مدارک شریفه قادر و توانا گردید پس بر حسب تنای عشق میر محمد مهدی از به
 فغان مغرور و قریع چون با حصارش صادر و از آن مکان مقدس با اجازات صید و به اردو بخار و بهجت
 بنجام در و دوش از ظرف قرین الشرف و از جانب عموم مردم اعزاز تمام مبدول و ممول آمد پس از چند روز
 بر سنا افاضات و نقاشات شریفه نشست و در زمانی طویل مرجع خاص و عام شد و بهم بر این سوال از
 میگردانید چون فغان فردوس مکان در گذشت و نوبت سلطنت بشاهشاه سید محمد شاه فارسی
 نورانده منجبه بر سید آن پادشاه یکت میرت بهی میرت جده خویش بر طریقت و قیود اقبالش مایک بود
 و در زان لباطنی مخصوص میخواست چون سال و دوازدهم از آن سلطنت بر آمد میر محمد مهدی سراسر ایام
 بر و در و چون هفت از آن واقعه گذشت بر حسب استایل که بود الملوک کیو مرث میرزا فرمان آن منصب
 با شریف نفیس و عصای مرصع حاصل شده بد آنجناب از زامنی داشت غریب و بومی از آن عطای لولیان
 آگاه گردید و بسجده سلطانی شاکسته امام جمعه بدان شریف شریف تن پادشاه و خطیبی شمع قران بر آید
 گوش زده عام و خاص نمود و با آن کرده نماز جمعه پادشاه داشت و آن منصب اور اسلم گشت سالهای دراز
 با آن مقام منبع بشر احکام سید المرسلین پایان برد و همواره و بشیوه مرضیه اجداد اجداد بکران راه بود و ترجیح
 در طریق ایثار رسمی کامل داشت و قتی در مجلس میرزا تقی خان امیر نظام از آن جناب بمباسبی صحبت در پیش
 با آنکه فیما بین ایشان دای بود بر حسن میرت و ی کو اهی داد و گفت امام جمعه را در میان علما خضی است که خود
 بر آن اختصاص دارد چه هر یک از علما بین نامه نوشت یا خوانی که و طلب نفع یا دفع ضرر را برای خود بنا
 داشت ولی هر که از نوشتهجات وی خرافات طوف و اعانت مظلوم نیافتم با و در شواغل و کثرت شال
 از تعلیم و تدریس گزاره نمی جست و در تعریف و تالیف جود کانی داشت و این چند کتاب از تصانیف
 آن جناب است و در سه هزار و دویست و هفتاد و یک هجری از عمر شریفش بجا و شش سال گذشته بود
 اعلی موعود در رسید عماد اعیان در شیع جازده اش همگی حاضر شده با احترام مقام و در خارج
 روانه قدیم حضرت علی اکبر و داخل شهر با صریح بر زمین نهاده جناب صدر العلماء میرزا مرتضی بر آن کرده
 پیشوا شده بروی نماز گذارد و در آن محل که اکنون بقعده و نماز سلیم و معروف بقبر آن است بکشت سپرد
 کتاب در شرح بیان مفتوح النود کتاب در ذکر فتاوی و احوال خود پنج هزار کتاب در تحسین مآل انوار و منتخب الفقه

ابن خالویه بن احمد بن خالویه بن محمد بن ابو عبد الله بن محمد النحوی

در زمره فقهاء امامیه بزرگست نقل و کثرت علم و در حوزه علمیه کمال قدرت و علو شأن و خود را از مردم جدا
 بکند از مخالفان و دو مان است و در حد و سنه سیصد و چارده هجری برای تحصیل علوم عربیه و تکمیل فنون ادویه بغداد
 که محط رجال علم و محل رجال فضل بود در آمد و در نزد جمعی از اعاظم استادان نمود و فنون ادویه را از ابن در
 و نقلیه و ابوبکر انباری و ابو عمرو را از بزرگترین و علم احادیث را از محمد بن محمد و عطاء و دیگران استماع نموده و علم
 وراثت و قاین ترتیل و حقایق تجوید و نزد ابن مجاهد سمری و ابو سعید سمرانی تحصیل کرد و آنجا به بیاض شام خست بخت
 در طلب قیامت نمود و در کل فنون چندان شهرت گرفت که نامش در قیامت بدان شهرت یافت و فضلا
 آفاق از هر طرف برای استماع علوم و احادیث فنون بروی آورده میشدند جلال الدین سیوطی در طبقات الشیخه
 آورده که در مدینه مدینه نقل قیامت اخذ و در مسجد جامع قیامت بر فراخت و در کارهای دراز که آثار و نشر احادیث
 میکند به این که در پی انبوه بروی که آورده از مصاحف انا و ابشای قیاس می نمودند شریک از آنکه در ادیان
 که اسمی ایشان شرح میکند و معانی بن زکریا و عبد الله بن عبد الله و حسن بن سلیمان و دیگران و ایشان
 اشعار را بوی منسوب داشته بقی روایت کنند که میزد بواسطه اتحاد مذمت و علو قدر و اشعار صدر مجر
 صدر نشین بنم آل محمدان و سنده کزین محل آن دو مان بود خصوصا در نزد سیف الله و ابن محمدان و اولاد او
 اختصاصی تمام یافت چنانچه خود گوید و اینکه آنحضرت الله و له مراد است و ادب پیاس ادب چند لجه پای پستاد
 تفکرات مخصوص بر من ارزانی داشته و فرموده اند چون آنکه باین لفظ اقد مدول نسیم و از آن تصریح و تقریر
 داشتیم که همانا خود را بشای فضل آویخته دارند آن اغبان ثرائی چیده است بر اسماء کلمات عرب و اکتفا
 و بر کلمات عبارات و الفاظ ایشان عارف زیرا که قعود و جلوس اگر چه معنی نشستن دارند ولی در موارد
 استعمال از یکدیگر جدا شوند چه قعود و اسقاط از بند می است بستی و جلوس اشغال از بستی است به بلند و
 گداز چون خواهند باین که کنشین کلمه اقد استعمال کنند و چون با حقه و بعدی خطاب نشستن میان آورند که میزد
 که بعد از ادای شریک تعلیم ششم آن اسیر هر چه بود و بواسطه عاطفت بر من بگوید و از ادای
 قلف در حقم مبذول فرموده و رفته به بوی هدم و در هر حال محرم شدم چنانچه در هر مجلس با بنم فرموده داشت
 و در هیچ حال از حاتم مضایقت نفرموده آورده اند که بشی سیف الله و در از وجود علما و فضلا محظی آورده بود
 و از ضیاء احادیث علیه بشی روشن تر از روز و وقتی خوشتر از نور داشت باین ابن خالویه و بستی در باب بلند
 سخن در پوست کابجست و کلام موقوف و ششام کشید و امر محبت و صفت انجاریه سپیک در باره و دیگر
 از شاعت فرود گذارند و ابن خالویه را حالت دیگر کون شده زیاده بر اشفت متفاحی که با خود داشت
 آلت ضرب کرده چنان بر سر درویش بخواخت که خون از عرقش بر بخت و جاهاش بخون لوث شد

ابن خالوکی مخوف

۲۱۲

برای بیب باغی افسرد و مسری چون دلش شکسته برخواست و از مجلس دفعه پروان رفت پس بهوای
 خدمت که نوراشید می در صحرای کثود گویند سیف الدوله در آن محفل پیاس تحریم این خالو ابوالطیب را
 است که بخود و از رفتن محفلت نفرمود و از این روی معلوم شود که دیدار به احترام نامه چه حد بود و هم او که
 شش در محفل پس سیف الدوله و بعضی از فضلا حاضر و از هر جا سخن در میان بود پس از آن مبعی بهر سبب
 آیا اسم ممدی در خاطر دارد که چون جمعش ناکند معذور شود بهیچ کرای و یک زبان شده و بعضی زمانه
 که در این چنان اطلاع نیست پس بیاب من متوجه شد که گفت تو را در این مشد چه جواب است بچشم که ایسی
 چنین معصیت پادشاه و ملی و قبی از خسته از خاطر خارج شود که از خزانه بیت المال هزار درهم در کیسه
 داخل کرد و تا چنان لوله لایه ای که اینها بانه جسم امیر کمال دوست آنرا قد رشناخته گرامی دارد
 پس اشارت رفت تا فخره حاضر کردند و از بشارت بدل و این تشکر و قرین افتخار مفرمود پس
 سرودن داشتیم این دو اسم که بین صفت باشد یکی محرو و دیگری خدمت که جمیع آنها بر صحرای
 و غدار میباید اسم او گوید که بعد از و ما به دو اسم دیگر اطلاع یافتیم که جری نخوی آن دوران را
 تنبیه ذکر کرده بود یکی ضلغاست که ارض غلیظه را گویند و دیگری خرابست که زمین نسا که نامند
 چسبید آنها صلاقی و جاری است و پس از بیست سال پچنین اسم واقف گشتم که این دریه در کتاب چهار
 آورده و آن سینه است که ارض خسته را گویند که جمعش سیاهی آمده است آورده اند که مردی بوی گفت
 مرا بوی کتاب علوم عربیه و تحصیل ادبیه در سرافاد ولی زبانم موافقت و همراهی ندارد و در آن حسرت
 و حیرت در مانده ام هرگاه ان در وادان تانی نود آن شکل را از من آسان کن گفت من خود پنجاه سال است
 که تعلیم و تعلم خود می نمایم هنوز زبانم همراهی نمیکند اگر عده خوراک و کاشی یافتی مرا نیز از آن محنت خلاص کن

ویرا اشاری خوب و نعلی مرغوب بوده و اینچند شوار و تی ضبط نمودم
 إِذَا لَمْ يَكُنْ صَدِّقًا لِحَالِي
 وَلَا خَيْرَ فَعَيْنٍ صَدِّقًا لِحَالِي
 وَكَفَافًا لِي رَأْيِيكَ لِحَالِي
 فَكَيْفَ يَكُونُ صَدِّقًا لِحَالِي

حاصل معنی آنکه صدر مجلس کسی را شایسته است که خود بحلیه شهاست و جلالت آراسته باشد و اگر مجلس که خوان
 زیر مشور خاطر است کسی را مصدر دارد و صدر نشین را خبری نه و وزیر کی تجسد مرا پرسید مذکر چه باعث شده

که تریا داده می کنم گفتم از برای آنکه ترا سواد دیدم و نرفز نمود
 كَيْفَ يَكُونُ صَدِّقًا لِحَالِي
 إِلَى السَّاعَةِ فَلْيُفِي السَّاعَةَ
 فَمَا أَجَلِي خَدُّهُ الْيَوْمَ

و اما جود بخشش خلعت ذاتی من است ولی چگونه بخش نماید کسی که سربای خرد من ندارد پس این است وضع
 من و وصفت در این روزگار اما در عالم غیب مرا آرزو است و در سال هم بخیر از تیران خت با فخرت بربست

أَبُو حَنِيفَةَ

۲۱۳

ابن خالویه را کتب منصفه بسیار است از جمله کتب است که آل نام نهاده در ابتدای آن مدلولات لفظ آرا بیان کنند و او را به بیست و پنج قسم تقسیم نموده و بعد از آن تفصیل اسمی شمریده اند اثناعشر که آل محمد صلوات الله علیهم اجمعین با اسمی آباد و اجماعات و تواریخ ولادت و رحلت ایشان ضبط نموده و دیگر کتاب بیست و آن کتاب به بین طریقه است پس فی کلام العرب که لکن کتاب المعرش که دولت نوشته و کتاب اشتقاق که کتابی که در خواست کتاب قرأت کتاب سبع در قرات کتاب اعراب القرآن که شمل است بر اعراب سی سوره از کلام الله کتاب مقصور و محدود کتاب المذکر و المؤنث کتاب الالفاظ کتاب شرح مقصوره ابن درید کتاب الاسد کتاب اشتقاق خالویه و ذاک خالویه بفتح فاء و حاء و بعد از الف لام و او مفتوحین تواند بود که از الفاظ عجیده باشد و چون پیوی و نلفظیه و یا آ که خال عربی باشد و یکی از معانی سائب اراده باشد

أَبُو حَنِيفَةَ نَحْمَانِ ثَابِتٌ كُوفِيٌّ

اگر چه اصحاب سیره علمای رجال و ذکر فقهای بلاد ویرادر عماد فقیهان کوفه معدود داشته اند و سبب اشتها و علم و انتشار نام و نفوذ حکمش بجز از اختصاصی ندارد بلکه صیت فقاوت و آوازه قاضی او اقطار عالم را سر و گرد است بدان پایه که در ربع سکون ربع اهل سنت بلکه نصف ایشان به حب حنفی که از مذاهب اربع عامه است اختیار کرده اند و در ممالک روم مقر است که سلاطین آل عثمان و صدر عظم و قاضی القضاة بر طریق مذهب ابو حنیفه باشند با بجزدهش در زمره کفار بوده و بچند مسلمانان اسیر شد روزگاری دراز در سبکبازی قبیله بنی تیم الله بن ثعلبه گذرانید پس از آن از قبیله عبودیت آزاد گشت در آن اوان که از قبول اسلام سعادت اندوز گردید ثابت که خود والد ابو حنیفه است از وی بوجود آمده بعقیدت اهل سنت و جماعت آن مولود را باستان مبارک علی بن اسطالب اسیر کرده آورده آنحضرت در باره ثابت و فرزندانش دعای خیر فرمود و چون ثابت را سینین عمر پهل و اندر سید ابو حنیفه که بنام نعمان بود از صلب وی بدین عالم قدم نهاد و چون بجد رشد رسید و نصف خزان در آمد و بداد و سستد میکرد ایندیشی در عالم واقع چنان دید که مضجیح سطر مشهور حضرت خاتم الانبیا و امی نشین کند ناگاه از خواب پدیدار گشت از آن رویا زیاده سر اسیر و هر اسان کردید کس نزد ابن سیرین فرستاد صورت تمام را بر وی نقشه کرده خواستار تغییر شد گفت هر آینه صاحب قضا علی مرزوق شود که از تمامت مردم روزگار و علای عصر خود در گذرد و پس دواعی شوق تحصیل در او هر روز زیادت شد با جبری تمام و جدی و انی با کتاب معارف و اوقات ساسانی مبارزه و معجبت کردی از انبیین که اسمای ایشان بصر میگرد و فاضل گردید عطاء بن ابی رباح ابو اسحق سیمی مختار بن دنا و ششم بن جیب اشام بن عروه محمد بن سکندر نافع مولی عبد الله بن عمر تماک بن عرب

ابو حنیفہ کوفی

۲۹۴

و مدت مدید و مراتب عظیم وین را بر این ایشان عطا نمود و مباحی نعم قدر او تر و تمام بن ابی سلیمان شیک کرد
از طریق خاص و نام بر رسید و است که ابو حنیفہ از قضاة و حضرت امام جہان مغیر بن محمد السجاد قیوم و چنانکه
ابن جریر و مصواتی کہ یہ دفعہ صاف و حق بفضل و کمال فرزند ان امام مجرب و قریب و سبب از ان را و بر صواب و وفائت
آنحضرت اختصاص یافته است و عموم مردم در کل مسنون و تمام علوم از ان حضرت استفید و مستفیض بود و ان
و خواص علماء و ادب خود را بن حضرت اسناد و ہند مانند یحیی بن سعید و ابن جریج و سفیان و ابو حنیفہ عبد الحمید بن
ابی اسحاق کہ یہ ہر نقیبی کہ در اسلام بودہ است و در مراتب عالیہ و عالیہ ابی طالب امیر المؤمنین بود و خواجہ بود
اما اصحاب ابو حنیفہ مانند ابو یوسف و محمد و دیگر آن قدر را از ابو حنیفہ فرا گرفتہ اند و او در خدمت صادق عالم
سلام اللہ علیہم آن علم را قرائت نمود و انتساب علوم آن جناب بامیر المؤمنین علیہ السلام از فرط و فطوح
محتاج بذکر و بیان نیست و ثبوت این مقال از طرق خاصہ آنکہ مجلسی در بغداد کہ یہ ابو حنیفہ ربیب انتخاب و سبب
از قضاة آنحضرت بودہ است و پیروانش دعوی کنند چنانکہ در کتب محبت تابعین نمودہ از خدمت اصحاب کبار
کامیاب شدہ است ولی رای صواب و قول صحیح آن است کہ با ایشان معاشرہ ہم عهد بود و لیکن بیادات
استفادات و توفیق ملاقات ایشان موقوفی نکشت با محمد در مراتب علمیہ بہر وجہ اعتلا جبت کہ شافعی با آنکہ
خود رئیس از رؤسای مذہب چارگانہ است و حق و حقیقین کہ یہ قبائل علما و شعوب فضلا در پنج شعبہ
از قنون کالات بایستی خویش را عیال بچکس شمارند و فوائد و فضائل خود را از فاضل و موانہ ایشان
شناسند و علم قدر ویزہ و خوار فضل ابو حنیفہ اند و در صناعیت شریعہ پرورد و انعام زہیر بن ابی سلمی باشند
و در معرفت مفاز ہیئمت اند و محمد بن اسحق بودہ اند و در فن نحو بہرہ مند عطای کسانی باشند و در شان
تفسیر و خوار مقاتل بن سلیمان بودہ اند و مالک بن انس را کہ خود از اندارجہ نامہ است پرسیدہ نہ زما یکے
ترا ابو حنیفہ در کتب محبت اتفاق افتاد مراتب فضل و مقامات علش بکونہ یا فی کتب رقت قیاس و استدلالش
ہر ان پایہ دیدیم کہ بکار وای خواستہ و آن میشدم کہ بہ لائل و بر این سستوی را از منس طلا شامہ و با آنکہ جس بصیر
بر خلاف مد عالم میبزد و بر آئینہ قادر بودی یحیی بن سعید گفت کہ چند علم نزد چند کس بہ ان مشابہ رتبہ کمال یافت
کہ تو آدم آہنار را در ایشان اقتصار و انحصار و ہمہ اسمی قرائت قرائت نمزد است و قند نقد ابو حنیفہ و جملگی در این
رای صواب با من طریق ہر سرائی پیویدہ اند جعفر بن ربیع گفت بچنان در جوار ابو حنیفہ صبر بردم چند ان شوش بود
ہر یک کس را در آن جلالت یادی برابر ندیدم ولی در شد فضائل چون و ان یکشود چندان علوم میرخت

کہ سبیل کالات جاری میبوز عبد اللہ بن جبار کہ در مدح وی گفتہ

لَقَدْ زَارَ الْإِسْلَامَ دَفْعًا عَلَيْهِ
إِمَامُ الثَّلَاثِينَ أَبُو حَنِيفَةَ
بِأَثَارِهِ فِيهِ فَجْدِيثُ
كَأَيَاتِ الزُّبُورِ عَلَى الصَّخْفَةِ
فَإِنَّ بِالْمَرْقِ لَهُ نَظِيرُ
وَلَا بِالْمَشْرِقِينَ وَلَا بِكُوفَةَ

ابو حنیفہ کوفی

٢١٥

یعنی ابو حنیفه که پیشوای مسلمانان است بزیر قمار و حلیه عادیث صفیات بلا و راجحان زینت داده است که آیات آسمانی
 و اوراق قرآنی را گویا مادر و دوزخ را در کوزه و شرعین از بهال و نظیرش عقیم نموده است این مفلکین و بیاضی آورده اند
 که ابو حنیفه بجمع کلمات آراسته بود و جز آنکه در علوم عربیه رتبت فیه نمناشته است کای سخنانش لحن و غلط است
 چنانکه روایت شده است که آبا عمرو بن العلاء القری النخوی از ابو حنیفه استغفار کرد که هرگاه مردی شخصی را شبی علی
 در مرض پاکت آورد و بر آنزد قصاص دارد و خواهد شد گفت اینک ز قتلها سبب قصاص شود ابو عمرو گفت و وقتله
 یا پائش و کلمه ادا که باستی ای خاوند عجب غلط او اگر کرد و روی از جانب ادا عهده احبب اند که چون ابو حنیفه
 از مردم گذشت است بدان حبه در آن حکلام بیعت کوفین تکلم کرده است چایشان اسماشته را در هرست حالت
 بالف خوانند چنانچه بر این منوال گفته اند

إِنَّا بَابَاهَا وَأَبَا أَبَاهَا قَدْ بَلَّغْنَا فِي الْحَدِّ خَاتَمَهَا

ابو حنیفه در اصول عقاید سلسله زیدیه را پیروی داشته محمد شہرستانی در ذیل مقالات چار و دہ کہ از فرق زیدیت
میباشد کہ یک کہ ابو حنیفہ بآن فرد تم عقیدت بوده و با محمد بن عبد اللہ محض کہ معروف بغیب زکیہ و امام ششم زیدیت
عقیدت داشت و ہم با برادرش ابراہیم بن عبد اللہ محض کہ نیز از ائمہ آن کہ رده است و معروف با سیر الیہ
و شہید باغری است و امام ہفتم زیدیت است با دہی استوار دست پخت داده و ہسکا یک بر مسطور فرج
کرده بود در پنهان مردم با عات وی ترغیب می نمود ولی خود در آن جہت ہمراہ نشد ویرا از تخلف این
پرسیدہ گفت مردم را ندانم فانی است از آن ترسم کہ چون بر مدہ محاربت قدم نہم و دایع مردم عرضہ کرد
در کتب معتبرہ مضبوطست کہ ابو حنیفہ کتوبی بنیضون ابراہیم نوشت انا بعد قاتی قد جہتہا لیک از بقۃ
الاف دینہم و ذکر بن خدیجہا و لا امانا فان التامین خدیجی للحفص بن قاذ القیت القوم و
ہم فافعل کا فعل ابویہ اہل بقیۃ اہل مدینہم و اجہت علی جمہم و لا تفعل کا فعل اولیہ اہل الجوفان القوم
ماصل انکہ چار ہزار ہجہم تقدیم داشتہ و از قتل آن معذرت میجویم زیرا کہ زیادہ از آن میسر نبود و ہم از تخلف خویش
عذر میگویم کہ از دستور عقیدت و خوف ہلاکت نیست بکار از ترس تنصیع امانات بودہ محض نصیحت و خیر خواہی
عرضہ میدارم ہر گاہ در آن محاربت برایشان ظفر واقعی طریقہ بدست علی بن اہطلاب کہ با اہل صفین سلوک داشتہ
برایشان بر محبہ و عاف و ہزقیان ابنا کن و از شیعہ آن حضرت کہ در جنگ جمل سر می فرمود و کثرت
زیرا کہ سپاہ منصور و احوان و انصار از پی است کوینہ قصار آن مکتوب و قتی بدست منصور افتاد و در میان
در خشم ز در رفت و کینہ اورا در سینہ جای داد و ہموارہ نمزد فرصت بود تا زہد یکہ بروی دست یافت جانیجہ
خواست ہزایش را سادہ جا را ندہ ز محشری در ذیل کریمہ لا ینال علیہ ذی الظالمین کوینہ کان ابو حنیفہ
یرا ابو یوسف یکن یزید بن علی و جعل المال لہ و انخرج ماعہ علی المصل النبی اللہ علیہ السلام و الخلفہ کا
یعنی ابو حنیفہ در پنهانی مردم را دستور می دادی کہ زید بن علی بن حسین امامی است مقرر عن الطاعہ یعنی نصرت

ابو حنیفه کوفی

۲۹۶

دیاری را حاجب شماره دو وجه اموال خود و سپارند و در قبال او و زوان متعلق چون مسفور در آن بیفتد
و اشالی وی خود را بکذب و بهتان غنیف و امام داند برادر شوند و هم او گوید که زنی نزد ابو حنیفه شکایت آغاز کرد
که از پدر و مادر زن مرا بتا بیت محمد و ابراهیم دعوت کرده عروقه پاکش ساختی گفت ای کاش من سچایی
فرزندت در رکاب اتر زنی را حاضر بوده بان خویش میا ختم سو کند سجد اهرگاه مسفور بنیاد مسجدی کند
و مرا بجزا نه تا شمار اجزای آن مسجد را مبادا بشوم بر آینه قبول نخواهم کرد با بجز در اصول عقاید اقوال را
منع میداشت و در احکام فقهیه قیاس را وی خود را معتقد میسر و دشمنی میشتافتنی از ابن شریک حکایت کند
که در محبت ابو حنیفه بقیه جعفر بن محمد التصادق مشرف شدیم بعرض حضور مبارک رسانیدم که رفیق من از
فصلای عصر و از فقهائى عراق است فرموده چنان دانم و نیز همان است که در احکام خدا بر اوی خویش
اعمال کند و در ذایم القیاس بکار بردد که نه ایمنه نهان بر ثابت است ابن شریک گوید تا آن وقت
میدانستم که نام او نهان است پس ابو حنیفه بتقدیق آن حضرت مبادرت جسته عرض کرد اے شکاک الله
یا بن رسول الله من هانم که شناخته اید فرمود ای نهان زنهار از مخطأ الهی بپرهیز و در شرع بر عقل
انعام خود نیکنه مباد و در دین خدا قیاس راستند بدان چه اول کسی که طریق قیاس است پیش گرفت
ابیس بود بسکامیکه پروردگار عز و مجد و میرا بجد و آدم علی نبیا و علیه السلام امر فرمود گفت آن خیرینه
من خود را آدم سینگو ترتم زیرا که ما و مرا از آتش که مضری لطیف و جوهری درخنده است پافریدا
و خیره آدم را از کل که خود اهل تاریک و تیره است ایما و فرمودی ای ابو حنیفه ایس بجم در حکم سجود
چنانش درای خود قیاس کرده نافرمانی جت و در در طضالات بماند و در عذاب ابدی گرفتار خواهم بود
پس مسند بود آیا نیکو دانی سرخ در با سپایر اندامهای خویش در احکام قیاس کنی گفت نه انم مسند بودند
بیج دانی از چه در حق تعالی شوری و چشم و تخی در کوشش و محاط در پنی و شیرینی درین دو لب پافریه گفت
نمیدانم فرمود حق تعالی و چشم را بقتضای حکمت با نذر پی خلق فرمود و در آنها آب شوری مستر اوداد
تا نعمتهای خود را بر مخلوقش نریتی آورد چه آن رطوبات ناله وید کانا از انحلال و ذوبان دارد و تخی
در کوشش آفرید تا نعمتی دیگر نیز بر مخلوق خود افزوده باشد زیرا که اگر چنین نبود جانوران کوچک و خرد
بگوش راه یافته و مخ را غذای خود مستر اوداده و در اندک زمان نابوش میموند و آب را در سخرینا
آفرید تا قابل تمد باشد و نفس بسیار در آن مجری حرکت کند و صعود و نزول نماید و هم از رطوبت آن آب
مراجعه بر بخت باقی بوده بوی نیکو از اندامها خوش میزند و در بین شفتین آب کو را آفرید تا مخلوقش
لذت اکل و شرب را دریابد آنگاه فرمود و خبر ده مرا از کلمه که اولش کفر و آخرش ایمان است گفت
میدانم فرمود نه کلمه لا اله الا الله است چه اگر سنگی لا اله گوید و ساکت شود وجود واجب را انکار نموده باشد
و این خود کفر صریح است و اگر کلمه لا اله الا الله را مستقیم نماید مجبور و تخی را اثبات کند و آن خدا ایمان محض است

ابو حنیفہ کو فی

۴۱۲

پس فرمود ای بر تو ای ابو حنیفہ! حق تعالی قتل نفس و زنا و اهرام فرموده اینک باز که گناہ قتل نفس در نزد خدای اعظم است یا زنا گفت قتل نفس فرمود و مقتضای قیاس بایستی طریق اثبات آن نیز عظیم تر باشد و حال آنکه خیریت حق تعالی شهادت دوشاد عادل اثبات قتل نفس را مقرر فرموده و در زنا شهادت چهار شاهد اعتبار کرده است پس چگونه حکم الہی با قیاس درست آید فرمود نماز و روزه کدام یک در نزد حق تعالی بزرگتر است گفت نماز فرمود پس چرا بر حاکم قضای صوم واجب و قضای صلوٰۃ واجب نشده ای ابو حنیفہ! میباید از خدا تعالی پروریزی و در تکالیف مقررہ قیاس فاسد بکاربری و غیر ما تزل الله را حکم آتہانی در فرموده قیامت من با جمیع شیعیانم در حضور عدل حکیم ایستاده کو نیم خدای و رسول چنین فرمود تو نیز با پیروانت در آن عرصہ ہولناک ایستاده کوئی رای و چنین حکم کرد و قیاس! ایکنونہ اقتضامود پس حق تعالی در بار شما بخونکہ عدل خدا فی مقتضی شما حکم خواهد فرمود و از طرق شیعہ در باب معارضات آن جناب ابو حنیفہ روایات بسیار است در احتجاج طبری و مجلسی و علل اشراعی و غیریم از آن مقولہ اخبار بسیار کتب ضبط شدہ است مگر خواہد اطلاع یابہ آن کتب رجوع ناید از کتب صحیحہ معتبرہ نظر رسیدہ است کہ ابو حنیفہ در مدینہ طیبہ بقتبہ جعفر بن محمد الصادق ع شرف شد و چون حضرت انصراف یافت حضرت موسی بن جعفر را بدید کہ از دستمان معاودت فرمودہ خواست تا آن حضرت را امتحان کند عرض کرد معصیتی کہ از عہد صا در شوفا علل آن کیت فرمود و لمحہ نشین تا جواب سخنان بیان کنم معصیت صا درہ بر حسب تقییم عقلی از این اقسام خارج نباشد زیرا کہ یا عہد در آن فعل مستقل است یا خدا تعالی و یا ہر دو شریک باشد ہر گاہ ہر دو در کار غرض فاعل معصیت باشد عذاب بعد عاصی از طریق عدل و انصاف ہر دو است و اگر بمشارکت فاعل معصیت شدہ اند شریک اقوی بمواخذت و انتقام اولی و احیاً و عقاب عہد خلاف عدالت و مروست و چون سزای عاصیان را عذاب و عقابی مقرر شدہ است و افہم کرد کہ عہد عاصی خود فاعل عصیان بودہ است پس ابو حنیفہ گفت ذوقہ بعضہا من بعض واللہ مکمل علیکم بعضی از شرای ال الیبت سلام اللہ علیہم این معنی را با لفاظی خوش

پرستہ نظم در آورده

لَمْ تَحُلْ أَضْلَالَنَا اللَّائِي نَدِمَ	لَحْدُكَ لَمْ تَحْضَلْ خِزَانِيهَا
أَمَّا نَفَرٌ بَارِئًا بَصَغَتْهَا	فَيَقْطَعُ الْوَمَّ غُلَاجِي نَشِيهَا
أَوْ كَانِ شِرْكًا يَدُ بِلَحْمِهِ	مَا مَوْفٍ بِلَحْمٍ مِّنْ لَّا يَمُوتُهَا
أَوَلَمْ يَكُنْ لَّأَهْلِ بَنِي جَانِيهَا	ذَنْبُ مَا الذَّنْبُ لَا ذَنْبُهَا
مَسْئَلُكُمْ نَازِلًا لِّمَنْ شَأْنُهَا	أَهْمُ جَوَاهِرِ الرِّجَالِ جَانِيهَا

و چون ابو حنیفہ در امتباس احکام طریق رای و قیاس زیادہ سلوک میداشت از اجتماع فتاوی مشتتہ

ابو حنیفہ کوئی

۲۹۸

[illegible]

ابو حنیفه کوفی

۲۹۱

حن بن قحطبه در رسیدن آنچنین تصور فرستاده بود نزد او بگذارد و ابو حنیفه با او تکلم نمشت اصحاب وی بر رسول گشتند
که خوی و عادت امام دیگرگونه است پس اشارت کرد تا او را در انبیا فی کرده و در زاده خانه گذارد و بر رفت آن مال
بهان حال و در کار وی در موضع خود بماند و اصحاب را با او الفتای بخند و در کتب سیره مضبوط است که ابو حنیفه را با برادران
و بنی معاشرتی بیکو و سیری پسندیده بود همواره در انجمن خطاطان و شافعیان پیکان مسامحی جمیع مبدل میداد است
چنانکه ابو الفرج اصفهانی در کتاب غانی آورده که یکی از منشیان کوفه در جوار ابو حنیفه منزل داشت هر شب بفرزد که دست
در آمده همواره بشرب اشتغال بجهت سرخوش و سر مست آواز خود بتنی بلند میکرد و بیشتر بن شرک دروغی
شاعر است سرود میخواند

أَصَاغُونِي فَأَتَيْتُ أَضَاغُوا لِيَوْمَ كَرِهِيَّةٍ وَسَيَلَدَا لَعْنِي

بنی مرا کجای کار زار و بسین سرخه ملک شایسته ام از نظر انداختند و تنها که اشتند و ابو حنیفه هر شب صوت و وی
شنیده متبسی عسان او را گرفته بزندانش برودن چون ابو حنیفه آواز وی در آن شب شنید با دادر خالاش باز پرسید
گفتند و دوش که قمار میر شب شده اکنون مجوس است پس ابو حنیفه جامه در پوشید و سوار شده
بنانه والی که عیسی بن موسی بود در آید گفت مرا مسایه ایست که عسان او را گرفته در مجلس امیرید اشتند و من او را
فرنجی بن شناسم پس عیسی امر کرد تا آفر در ابر سرسک در آن شب گرفته بودند و با کردن چون ابو حنیفه مسایه خود را
دید او را نزد خود بخراند و بهنای گفت ای جوان آیا حق ترا ضایع نمودیم و ترا تنها که اشتیم گفت فی تحذای سو کند
ضایع نکردی بلکه حفظ نمودی و حق با خود را مراعات فرمودی هذا من ترا خرابی خردید و انکا و گفت طریقه سرود
که دستی از دست منند چه مرا آواز تو پسندیده است و در آن یکی نمی چنیم و تم این منکان تقریر و تفسیر است
و شفاعت ابو حنیفه و خلاص مجوسین را با آنکه تفاوت روایت کرده است و اما از مخالفت تطویل و تکرار بقول
ابو الفرج اقتضای کردیم از وفیات الاعیان و حیات المحبوس مضبوط است حماد بن اسماعیل بن ابو حنیفه گوید که جوار
ابو حنیفه مردی در افقی که خود در شغل آسیابانی میکرد آمد و ایراد و استر بود یکی را ابو بکر نام نهاده و دیگری را
عمر میخواند ناگاه یکی از آن دو استر بر وی لگدی بکوفت و او را از آن ضربت بگشت چون ابو حنیفه از آن
مطلع گشت حاضران را گفت باین امر چه میگویند نام داشته است صاحب خود را کشته و چون تحقیق کردند اخبار را
اجری مطابق یافتند گویند ما بین ریح حاجب مضبوط و ابو حنیفه عهده معاذاة زیاد و مستحکم بود همواره
ریح آنها از فرصت میزد تا او را در مجلس مضبوط و تمین و خفی آرد و خاطر مضبوط را از وی متغیر سازد و هیئت
در آن اندیشه بود تا آنکه روزی ابو حنیفه در مجلس مضبوط حاضر گشت ریح منصور گفت یا امیر المومنین ابو حنیفه
عبدالله بن عباس مدت را در مسائل مخالفت میکند چه این عباس را طریقه آن است که استثناء مفضل بعد از
قسم جائز باشد چنانچه اگر کسی مرده سو کند یا بگوید و دوزخ بگوید استثناء نماید روا باشد ولی ابو حنیفه گوید که
ایستثناء بکلام سابق که مشتمل بر بستی من است متصل باشد ابو حنیفه گفت یا امیر المومنین ریح را کمان گشت

ابو حنیفه کوفی

۹۰۰

که تراب و سر سپاه پستی نباشد سفور گفت پیر اوسیل گفت از آنرا که در حضورت بیعت کند چون منزل خود بازگردد اشتبا، مانینه و بیعت خود باطل سازد سفور در خنده شد گفت ای ریح ابو حنیفه را مقرر من شود که مسازنت باطل از طریق فرم پرون است چون مردود از مجلس پرون شد نه ریح گفت خواستی خون مرا بر کنی ابو حنیفه گفت بجز تو خواستی مرا عرصه پاک کنی ولی من خود را از آن خطر مانیدم و نظیر اینرا قدماچین ابو العباس موسی و ابو حنیفه اتفاق افتاد چنانچه این گفتگان آورده است که روزی ابو حنیفه بر بنسور وارد شد در آن محفل از بر کرده و حاضر بود نه خوشی بر آن شد سخنانی میان آورد که ابو حنیفه از آن راه سخن قتل شود پس متوجه شد و گفت سنده دارم اینک بازگردد هرگاه امیر المومنین مرد بر اطلب کند و او را قبض شخص سندان و در آن مرد کیفیت واقعه را مانند کشتن آن شخص مرآئمه را مباح تواند بود ابو حنیفه گفت امیر المومنین بقی امر میکند یا باطل گفت بقی ابو حنیفه گفت در هر مکان با کسی حکم حق را جاری نمود و اگر کیفیت آن سوال بناید کرد و چون از نزد سفور پرون شد نه گفت همانا طوسی خواست که مراد در دره هلاک کند من مرد دوست ویرا بستم ابوالفتح در اغائی آورده که ابو حنیفه را در بدایت حال با حفا و غفر و که نزد از شرای مشهور است پیوند یکجائی ورشته مسا وقت محکم بوده پس ابو حنیفه طریق ز پدیش گرفت در اکتساب فقه و سایر علوم مشراط کوشش ادا کرد تا بدان مرتبه که خواستی ارتقا حبت و چون در بنام عالی طای گرفت از دوستی حماد کناره که نه طعن و نکوشش وی میان آورد پس حماد تبالیف خاطر ابو حنیفه بر خواسته بسی لطایف اخیل بکار برد تا که از جراحات لسانش محفوظ ماند آن مد امر سو دست نشاند

حماد بناچار این اشار در قریض و کنایت کوئی نظم آورد و برای وی داندا

ان کما انزلناک لایم یخبرک ^{تعالی}
اولی من کن الایامه فوجوا فی النجی
فاعدوتم بکف شیخ الادانی ^{تعالی}
فلما لکما و کنتی انا المظلم علی النکا

آیاتمان خنده و غطی من آباد و فی النجی

مناصحه مضمون آنکه اگر تکمیل مراتب بقوای خویش در آن دانی که مراد شمام کوئی و از رقت من نقصان کنی پس هر آنچه توانی کردن فرو گذاشت کن و در دور و نزدیک با من به لخواه خویش نشست و برخواستی چه روزگاری در از بگذشت که مرا پیاگیر کنی و عدالت یا دیگر دی دمن در جرک فاسقان اخل بودم هیچ دانی که ام اوقات را فصد کرده ام همان روزگار مرا گویم که تو خود در یاد و نوشی از ابر بقیاس از دیر جا های لبریز همی با حریفان دور میدادی گویند چون ابو حنیفه بدان اشار مطلع گشت ابرم زبان حماد از آن سخنان با سیماد گویند همواره از منصب قضاوت احتراز می نمود و خلفا هر قدر او را به آن شغل منع تکلیف میکردند و استماع میکرد چنانکه در زمان مردان بن محمد که آخرین طوکی است عذوبن بسیره فراری که عداق دانی بود ابو حنیفه را احضار نمود تا بقضاوت که در منصب دارا

ابو حنیفه کوفی

۸۰۱

ابو حنیفه قبول نکرد هر قدر بزرگ بن عمرو بر بخت پفرزد ابو حنیفه در استماع زیادت آورد در طرف ده روز و روزی ده تا زیاده روی کردند ابو حنیفه بر آنکار خود اصرار آورد و لاجرم بزرگ بن عمرو از وی دست برداشت و ربع بن حبیب گفت منصور را دیدم که با ابو حنیفه در باب قضاوت بجای مشاورت می نمود و منصور هر چند جد و اصرار داشت ابو حنیفه در رد آنکار بود و می شنیدم که ابو حنیفه با منصور هیچکس نه هزار نه هزار از خدای پسر چنان مثل بیع و امر خیر را که خدایت بر آنها سلطنت بخشد و بقیضه اختیار من بسیار من از دیگران خود را میگویم که تر شناسم در آن هنگام که با حالت طبعیه میگوید انتم خود را از خشم و غضب باز دارم زمانیکه در مصطفی قضاوتی شکی شوم هر لحظه امور را بپند و ناشایست بنشینم و سخنان کذب و ناخایم بشنوم چگونه توانم خوشتر از غیظ نگاه دارم تو خود بدیده انصاف نظر انداز با این همه خدم و چشم که تراست و هر کس را رعایت مخصوصی و تفقه ممتازی توقع است چگونه احب ادا حق و اظهار عدل توانم و هرگاه حلیفه مقرر دارد که مرا در جلد فرات غرق کنند یا در مسند قضاوت بنشانند هر آینه بفرق راضی شوم و خود را قاضی کنم منصور گفت دروغ کوئی بلکه قضاوت را شایسته ابو حنیفه گفت من حلیفه را حاکم قرار میدهم و از او انصاف میطلبم در صورتیکه بخانم دروغ باشد چنین دروغگوئی چگونه لایق چنان امانت باشد در کتب میر آمده است که چون منصور از محل قضاوتش اعراض کرد و سوگند یاد نمود که از تو دست ندارم تا تجاری را کارهای من مبارک کنی ابو حنیفه بقبول شغلی طیفه را غرضش و ساخت پس از زمانه از جهت تورش طایفه را و ندیده که در هاشمیه بر منصور خسر و ج کرده بودند و اسباب و کبر و خواست آبنای شهری نماید که لشکرش در کوفه منزل نهاده باشد پس در اختیار محمل و انتخاب مشاورت حجت زمین بعد از او اختیار نمودند پس احضار معماران و بنا و اصحاب آن صناعت را فرمان داد و حاکمی با عجلت و شتاب از شام و موصل و بجل و واسط و کوفه آمد و در بغداد جاسع شدند و امر نمود تا قومی از اهل نقل و امانت را نیز حاضر نمایند از جمله ایشان حجاج بن ابی طالب میخ و ابو حنیفه بود پس منصور هر یک نامری مفوض داشت و نظر مبوکند که یا کرده بود ابو حنیفه را بفرمود تا آجر و خشتها را شمارد پس ابو حنیفه معیاسی از فی بکرفت و باز آرد آن کمیت آجر خشتی که حاضر می ساخته معلوم میداشت و اینکه تعداد اخراج اوست که قبل از وی کسی چه معنی نقطن نخست بود و آن سخنان که بیه چنان منصور از بنای بغداد فارغ گشت به آنجا دارد شد پسرش مهدی که و لیعهد بجانب شرقی بغداد فرود آمد پس منصور بر وی اشارت کرد تا همان محل اردوی خود قرار دهد و برای خود خانه چند عمارت کند مردم هم با وی سبقت و برای نموده در آنجا عمارتها پیاپی داشتند بنا باینجا کردند ویری که گشت که آن محل باز آرد شهری شد که پدرش ساخته بود و مسجدی بریز کرد آن مسجد که منصور بنا نهاده بود یکپشت و آزار مسجد رصافه نامیدند پس مهدی فرمان داد تا ابو حنیفه را حاضر کردند قضاوت جانب رصافه را بر او عرضه داشتند اما محمود مهدی گفت اگر تسبیل نخنی باز نیافته قدرت تا دیب کنم ابو حنیفه بیعتی و امانت هرگاه قبول نخند بن آن از کار رفتی را

ابو حنیفہ کوئی

۹۰۲

نبا پر قبول کر دے، ورنہ در مجلس قضا نیست و آن دور و کسی تزد او نیامد چون روز نهم شد صفاری بر پیشه
 او عالمی کرد و نزد وی برافه حاضر شد صفاری گفت ایما الناس از باب قیامت که یک از من غریب است
 بزدنه این مرد و در رسم و چهار دانگ است ابو حنیفہ باز گوشت آنچه صفاری کہیہ شاید تو خود فراموش
 کرد و بشی و چون اسد ان نظر کنی شاید در خاطر ت کبر و گوشت پیچید و خود را بجای او شمول نام پس ابو حنیفہ
 بپنا بگفت چه میگوئی گفت هرگاه سو کند یا کند خاموش شوم پس ابو حنیفہ بنگر گفت بگو واللہ ﷻ لا اله الا
 چون از قسم آتا دگشت و بخواند حنیفہ قسم شروع کرد ابو حنیفہ کیہ برآورد و در رسم بپنا و او گشت
 این در عرض حق تست صفاری و در ہم برداشت و از مجلس قضا پیرون شد بعد از دور و ابو حنیفہ بر پیون شد
 و در تبر بپاری پهلوان پس فرزند خود را خواست در قبی و دیای خوش بروی صغری داشت کہ پس از
 وفات من این برده را بمن بن قبطیہ بپار و کہو کہ این و یعنی است از تو کہ نزد ابو حنیفہ بود و چون شش روز
 گذشت ابو حنیفہ دنیا را و اوع کرد کہ بعد از وفات پدر آن وصیت بجای آوردم و آن مال به و سپردم حسن بن
 قبطیہ گفت خداوند رحمت کند ابو حنیفہ را در وین خود زیاد و بخیل بود مورخین را در مالد و سال و کیفیت
 و فاقش اختلاف است بعضی در رجب و برخی در شعبان سال کینند و پنجاہ ہجری ذکر کرده اند قومی گویند
 در و دیگر شافعی از مادر برادر ابو حنیفہ مبرای دیگر قدم نهاد خاصہ و اعیادت آن است کہ در مجلس فوت شد
 و عامہ بر خلاف ایشان اعتقاد کرده اند مسعودی در مروج الذهب گوید ابو حنیفہ در مسجد و نماز بود کہ برود
 ایچان نمود و ہفتاد سال زندگانی یافت با اتفاق مورخین او را در مقبرہ خیرزان سنجک سپردند و در سنہ
 چار صد و پنجاہ و نہ شرف الملک ابو سعید محمد بن منصور انخرازی کہ مملکت سلطان ملک شاہ سلجوقی را ستونی بود
 مرقد ابو حنیفہ را بنا نهاد و در قفسہ بنیاد نمود و در جنب مشہدش در مسجد عمارت کرد تا فرقہ حنیفیان سکن گیرند
 و چون آن بنا پر داشت محض شاہد آن مشہد و آن مدرس با جماعتی از اعیان بنی انجا فرو آمدند و در آن آشا

شریف ابو جعفر مسعودی کہ معروف بہ پانسی شاہرست در پیو این و شہر شاہان

الْقُرْآنَ الْعَلِيمَ كَانَ بَشَرًا نَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَيْبِ إِنَّهُ لَكَنَّا لِلْغَيْبِ الْعَلِيمِ

كَذَلِكَ كَانَتْ هَذِهِ آيَاتُ الْكِتَابِ فَاعْلَمُوا بِأَنَّ الْكِتَابَ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْنَا بِشَيْءٍ

یعنی بیچ میدانی کہ شہزادہ علوم از ہم پائیدہ و انواع فضائل از ہم پراکنده بود و این بتور در زیر خاک تمامت
 آثار ابرشہ جمع و نظم در آور و بچین زمین از او ارضی سوات شمار میرفت و وجود ابو سعید معمر گشت
 ابو سعید را آن دو شہر زیادہ پسند آمد ویرا پنجاہ است با مقام وافر و بخت در کتب تواریخ نظر رسیدہ است
 کہ بانی شہد ابو حنیفہ سلطان العرب ارسلان پر سلطان ملکشاہ سلجوقی بود و است و آن اقرار را بیکدیگر
 سنجاقی نیست پر ممکن است کہ سلطان خود بانی و ابو سعید مباشرت پر داندہ کہ در پیگیر کہ کہ از ان سلطنت
 مباشرت امور باشند و بنام سلطان مشہور شود

ابن صنائع اندلسی

۱۰۲

ابن الصنائع أبو بكر محمد بن الصنائع الباخلي الحلبی

از اهل سر قنده و مردم آن کس بزرگ علم و نور داشت و موسوم است بجهی و شمشاد طبعی سعادت مند دست عری میماند
 بوده در جود طبع و زانت خاطر وحدت ذریع و احصای دای و شدت و کثرت و فسادت حفظ سهره
 آفاق است سر بخت رای زین و فکر متین معضلات حکمت و مشکلات نیست را از بهم کشوده و برابر علمای
 عصر و انبای رور کار خود بسی برتری بود و در فن تجیم و خبرانی و علم ادب و موسیقی احاطتی زیاده داشت
 امام فرغ طه علی بن عبد العزیز در صدر مجموعه کلمات بیکمانه این صنائع گوید که کان فی نقایده الذین و لطیف الغوی
 علی تلك المعانی الجلیلة الشریفة الدقیقة اعجونه دفر و ناد ان الفلک فی زمانه و ثبت انه
 بکن بعد ابی نصر الفارابی مثله فی الفنون البلیغة لم یصلها حاصل منی انما برح صنائع و منی سلیم و یسته
 ستیم داشت و در خواصی و فاضلی حکمت الهیه و فهم حقایق معانی اشیاء از عجایب رو ذکر و نوادر ملک و وارثان
 آمدی همانا هستی که ثبوت پیوسته بعد از معلم ثانی ابی نصر فارابی در فنی که وی در آنها توسن سخن جولان داده کسی
 برابر و مانند وی نبوده لسان الدین بن خلیب در کتاب خاطر در ترجمت وی گوید که ایة اخر فلا سفة الاملا
 بجزویة الاندلس یعنی وی در جزیره اندلس و اسپین فلا سذال اسلام است قطب الدین الانجلی
 و برابرین عبارات ستوده کان علامة و فیه فی العلوم الحیکمة متمیز اینة العربیة و الادب
 صاحب الفرائد فی صنایع الطب المؤینی یعنی وی در علوم حکمت علامه وقت و در فنیون
 ادبیت و شجون عربیت متماخر خویش بوده و در زمره حفاظ قرآن مجید بسیار میرفت زیاده صنعت طب و فنیون
 حکم نموده و احب این ابی سعید که وی در صنعت طب الهی بترین جامع معاین علم عمل بود و بهم گوید که فضاوی حکمت الهی و دواء که فی صنایع
 و عیون حکمت الهی از آن بلد جریان داشت سالها کیفیت اندراس و انطاس یافته بود و کسی از آن علم شریف نام
 نمیرد و نشان نجیب چنین تالی ایام و تعاقب ایام به اشوال بگذشت تا آنکه شیخ وجود این صنائع از دهن مردم ظاهر
 گشت و قامت قابلیت برافراخته به سعادت حسن قریمیت و شدت فکر و کثرت طلب ربوع آن علم معمر کرد و
 مبادول تحقیق بر آن بگشود و آنچه را که تدا و حوادث در سبب زد و بدست سرور و دوا را ایام تبدیل یافت وی
 بنظام اشتیاق و حضرت شیخ سیدل ساخت جوهر معانی و کوه بر معانی این صنعت شریف را از خزاین کتب مستعدین
 از حکمای سالیین نقل نموده خدایش یاد اشرار این عمل غبار کناه و زنگ عصیان از مرآت وجود آب خفزان بشوید
 و کل رویش باب رحمت طراوت و مغفارتی تاز و بخش و بچین در حکمت طبیعی و معالجات طبیبی مهارتی نهایت
 داشت که گاهی چند و تعلیقاتی دلپسند در آن و صنعت شریف آیتی از مراتب دانش و انداز و تجربه خویش
 بکثرت و اتم و برادر علم مهندسه و فن هیات و معانی چند است که سر یک برهستی است و احاطت آن فیلسوف
 بزرگ نموده است و هر کس بر رساله اتصال الانسان بالعقل افعال و غیر آن از مصنفات وی واقف
 بر مطلب مستنبطه و دقایق مستخرج وی آگاهی یابد در فهم کلمات معلم اول در سطر طالع لیس بی شل بود

ابن ضائع اندلستی

۵۰۴

برکه و پادشاه این جمیع عبارات رئیس القادسی شیخ رئیس و غزالی که بعد از ابو نصره و ابی یزید خیال در میان علم
محبوبان داده اند میزان معرفت سنجیده آید برآینه تربیت وی و توضیح رسد قاضی محمد بن رشید و ابو الحسن
علی بن عبد العزیز امام غزالی در سنگ قلم میزد وی منظوم آینه صاحب طبقات دار باب تراجم ویران دارد
سوره انداز آنجا که میرکن الدین در کتاب ذب الکوثر نگاشته که این مثنوی عالم و فاضل بود و است
و او را در علوم ریاض و منطق صناعات بسیار است ابو نصر فتح بن قان که در آیات یافت و دانشمندان کتاب است
در یکی از مجامع خود ویراند می برد و ستایشی بجا آورد و ظاهر مرقی در کتاب فتح الطیب فی غرض الانه سرایر
مبغی از آن عبارات برشته نقل آورده و این آن عبارات در این فاضل مبارک می بخاریم نوذ فهمید
سایط و برهان علم لیکل حجة فارطع نتوجت بعصره الاغصا و تاراجت من طیب ذکره
الامضاد و فام وزن المعارف و اخذ دل و مال الاغصا فضا و تهتدل و عطل بالبرقا
التفلید و حقن بعد عذیه الاخراج و التولید اذا قدح زند فتمه او ری بیشتر
للجمل محرق و ان طما تجر خاطره فهو لکل شیء مفرق مع نرا منه النشر و صونها و بعد
الصادق من کونها و الحقیق الذی هو الايمان شفی و الحجد الذی یخلق العسر و یسجد
و که آداب بود عطار دان باخفه و مذهب یمنی مشتری ان بفرقه و نظم نقشه
اللباث و الخور و تد عینه مع نفاسه جوهرها الجور قد اثبت منه ما
نهیوی لایعین الخیل ان تكون اثمدا و یزید من النفوس حزنها و کمدیها
حاصل مثنوی نکمای نوی و نشان نجر و علم و دانش است و بران یقین بر لیس قانع دیگر زمانه و اعصار خواهند که بک
ویرا بجای قیج و اکیل برسد بنده قامت اکنه و اسرار از نکست و گروی پرورداخته و خوشبو باشند اوزان معارف
بیران اوج و اشراقه ال و استقامت یافت و نبیان قون علم را برای سهولت فهم است و بایل کرد و با بر این چنگ
خط عظیم بر رخسار و تعلیم بکشد بپایان که دست یمنی بنای هستی علوم ویران نمود وی از شیشه کبریت خویش شکست
و جو و شس بهاد چون آتش زینفم و فادش بجای مسد آتش اوزان فروخته کرد و کسب من نادانی بسوزد
و اگر سحر خاطرش بر دستاظم شود قامت و شیا غرق کند با آنکه نفس شریف از محظوظت ارجاس دور و ذیل شاف
از قذارت فنا و صفون داشت تحقیقات وی نمایان را نیکو شفیق و یسین است چندان و کتب علوم و تحصیل فنون
ص و سرانیت و جبه و ما وصت نمود که عمر و روزگار که کند و خود با طراوت طلب و تازگی میل باقی باشد عطار
که آخر و پیران است همی خواهد که گریه و دیو چرخ مشتری که ستاره علامت تنای آن کند که از دیشش اشک
یا دیش و کلوی محبوبان عبده نظم و رسته شورش عشق و ورزنده دریا با جوار نفیس خود کو هر نفس بریر انجرات
بر صغیر و روزگار مکتب لبی ثبت نمود که چشمهای بخیلان آرا بجای سر سر خواهند بر دیدگان کشند تا حزن نفوس
و ناخوشی آنها زایل کنند و منتهی پس از مدتی بواسطه عمار عداوتی که ما بین این خاقان و ابن انسان پدید آ

ابن صنائع اندلسی

۵۰۵

بن خاقان زمام ادب از دست بردار و از طریق مصافحہ گرفت و کتاب قتایہ العیان عنوان وی در ذیل تراجم
 ذکر نموده و عباراتی چند در مجروحی یاد آورده و بعضی آنها این است هو رمید عن الذین و کمدت عن
 الهند اشتهر بتخف و جنونا و هجر مفروضاً و منوناً قنایه شرع و لا یاخذ فی غیر الاضنا
 و لا یشرع نایقین بجل ما اظهر من جنایه و لا اظهر تخفله انابه و لا استیجی من حدیث و لا
 اتجی فواد بنوار بن حدیث و لا اقرب یاریه و مضوی و لا قریب یاریه فی میدان تهود
 الامانة الیه اجدی من الاحسان و البهیمه غنده اهدک من الانسان نظریه ثلاث
 الثالیم و فکر فی اجرام الافلاك و حدود الاقالیم و فرض کتاب الله الحکیم العلم
 و بند و راء ظهراً ثانی عطفه و اراد ابطال ما لا یایته الباطل من ین یدیه و لا ین
 خلفه و اقصر علی الهیئته و ان کفر ان تكون منه الی الله تعالی فیه و حکم للکواکب
 بالتدیر و لجزم علی الله اللطیف الخیر و اجر عند سماع النبی و الایعاد و استمر یقول
 تعالی ان الذین فرض علیک القرآن لراذک الی معاد فهو یغفلان الزمان و
 و ان الانسان نبات و نور حاتم و ما و اخطافه قطانه قد غی الایمان من قلبه
 قاله فیه و رسم و نسی الرحمن لیانه قنایه علیه اسم و انکث نفسه الی الضلاله
 و انکث و نعت یوم تجزئ کل نفس ما کسبت فقصر عمره علی طرب و لهو و شغل
 کل کبر و زهو و اقام سوق المویفی و هام مجادی الفطار و سفی فهو یغفل علی
 سماع التلاحین و یغف علیه کل حین و یملن بذلک الاغیفاء و لا یؤ
 بئو فادنا الی الله تعالی فی اسلس مشایع مع منشاء و یجم و لوم اصل خیم
 و صون شوهها استعالی و قبحها و طلقها اذا ابصرها الکلب
 نجحها و قذاره یؤدی البلاد نفسها و و صناده یحک
 الحساد دلتها و فند لا یعتمر الا کفنه و لکد لا یقیم الا الشعاخه
 مائل ترجب اگر ابن صنائع ویده وین راده و نفوس متدین و امرضی است ضعف عقل و جزوا اشتها و او
 و اجات الهیه و منه و بات مصطفویه و استراک و مجروح و و یج سربیتی شتر غنمه و جزو طرق اباطیل و اضایل
 و راه لای و مناهی قدام تناده کفایت کند ترا مردی که از جناب طهارت نخلد و دست تحمل و توهم بیان
 و ارکت فرا نبرد و بهر از اول شنجاسات شسته و پاک میخاست هیچگاه از مر و کان عبرت گرفتاری عز و اند
 بلبش را و نیافتی قامت بهایم و چهار پایان در نزد وی از زان کمال به ایت یافته و در و سپار تر باشد هیچ
 جسم ام مادی و مکی و عدد و داراضی و اقالیم و اجسام عقلی نظرد و خه و ترک قرآن مجید کفایت و آزار بیش
 اخذ و خواستی که شریعت رسول بطل سازد و بر علم هیئت اقتصار کرده در مقام انکار قرآن و ضلال ایران

ابن صانع اندلبتی

۵۰۶

پس بگشت بهی ندای از میلات شمره ستارگان را منور شمرست و به جز خود و خاک انکاشت و وقت
استماع نوازی و ایجاد و شنیدن سوا عید و انداز زبان جبارت و لسان جبارت دراز داشته گیر
إِنَّ الَّذِي قَرَّضَكَ إِلَهَكَ لَنُكَرِّدَكَ إِلَى الْمَنَاسِكِ وَهُوَ سَتَرٌ لِّمَنُومٍ ویرا عقیدت آن بود
که دنیا جز دوری و انسان جز شکوفه و گیاهی نیست برچیدن مباط وجود را با چیدن گیاه هم آغوش
و زمان و فوات را با اوان غیبتی مقام و انداز ایمان بر دلش ستافت و سواد قلبش به پافض اسلام
تبدیل نیافت قفل خاموشی و مهر خاموشی بر زبان خود و نجساد پس اسم خدا بر زبانش جاری گشت
پوسته ضلالت در نفس وی زیادت شد و روز جزا از او گزید و در ازای عسر صرف بود و لعب و کبر
و نافرمانی در بافت و در سرباز از موسیقی اقامت نمود و عشق ساربانان جدی سرا و نوا کو یا ن
مجد جنون رسید و بود پیوسته در محافل فغان و مجامع آتشانانند زیاد و متکلف گشتی و آن حقیقت
آشکار داشتی با آنکه شاخ قاتلش از زمین رسته که گیاهش کو را را نباشد و در محلی غیر موافق نشوونود
صورتش از قهر خدا بریان و طغش قبح بود و بعضی که اگر کسان بر منظر نازیبای او نظر اندازند یکبار جدا
بنیاده بر دارند از قدرت نفس مردم بلاد و راویت باشند و کثافت صورتش از جبار آهنگران حکایت
چنان که و کثرت زنی است که جز بهلوی خود آبا و دستان زد و جز با قاهر طرف باطل میل ننماید آنتی قاضی شمس الیه
بن فلکان در محبت ابن صانع عیارت بود و مدین الدین فی را بختاب سطح افش این خاقان نسبت نمود
و هم میر معاصر صاحب روایات عبارت قاضی را بینها نقل نموده است و حال این عبارات در آخر
کتاب فلان موجود است علامه مقری نیز همین عبارات در کتاب نفع الطیب از قلاء العقیان نقل نموده
با بحمد علامه مقری آورده است که باعث عناد و موجب نفاق ابن خاقان با ابن صانع از این جهت بود
که ابن خاقان پیوسته در مجالس زبان بنحو دستاخی باز میداشت روزی دمی در حوزة استاد این
صانع بود و از مراتب بزرگی و شئونات خود و همی سخن میگفت و از اقامت جواهرات و انواع زیور و نصف
همین که از فلان امیر اندلس مرا چنان رسید و فلان امیر بن چنین داد بیکد فقه فضل سبزی از منی پوسید
جهت بر شاربش نشست ابن صانع در دم گفت همانا کی از ان جواهر از رویت که اینک بر شارب تو است
وی از محبت بیای خواست از آن پس تخم عداوت وی در زمین دل گاشت صاحب تاریخ الحکا که بد
نسخ بن خاقان و قتی نزد ابن صانع بفرستاد و از نتایج طبعش بخواست که تا زیور جمال کتاب خویش را
ابن صانع در آن باب با وی طریق مخالفت سلوک داشت ابن خاقان از آن معالفت رنجیده بد آن سبب
بهنی که نموده شد در قلاء العقیان و برابر و همی تسبیح و ذکر کرد و کیف کان وی در بیات حال بخت
و پریشانی رود کار میگذرانید و مدائمی چند در حق امیر او بگریه و صراحت صاحب سر قسط میرود و از وی صلوات
و جوار نیار دید امیر را در عقل و کیاست و رای و سیاست ابن صانع زیاده عقیدت بود چو یک

ابن صانع اندلستی

۵۰۷

شرق اندلس بقصد اقدار درآورد و این صنایع را بخواند و مثل جلیل وزارت بوی تفویض نموده و برادران این حبه
گفتی چه آمد چندی به انموال بگذشت که دست حوادث بینا و عمر امیر برگشت و در کار گذارنده کایش باخبر شد
این دار فانی را وداع کرد و این صنایع و میراثش نمود که این یک بیت از آنجا

وَسَا لَنَا مَعِيَ الْقَاءُ فَضِلَّ الْعَشِيرَةُ فَلَنَا صَبْرُ اللَّهِ وَشُكْرُ

یعنی چون می رفت بر بست از زمان ملاقات منوال نمودم گفته شد که در حشر پس زبان بگرم باز داشته قفس
پیش نمودم آهنگی در سال پانصد و دوازده چون آنک از ولایت المردن تدویم منسج بر آتش زمین استیلا یافتند
وی به سوی غرب اندلس متواری گشت در پیایر سیر و قتل حمایت یحیی بن یوسف بن تاشفین در آید و پیش
وزارت وی مفتخر و مستعد بود اسیر کن الدین کوید بواسطه حسن سیرت و لطف محاورت وی امور مردم
بصلاح پیوست و از دست وی نامول ایشان با نجام رسید و برادر نظم اشعار طبعی قادر و غره باهر بود و از انوار

اشعار بسی نظمها سروده اینجند که در مقام تشبیه میجو و میخاکیم

اَسْكَا تَعَا زَا لَا دَا لَ بِنَفْسَا	بَانَكَمْ فِي دَنَاجِ جَلْبِي سَتَكَا
وَدُوْنَا عَلٰی حَفْظِ الْوَدَادِ	بَلَيْنَا بِاَقْوَامِ اِذَا اسْتَحَقُّوْنَا
سَاوَا لِّلَّيْلِ عَنِّي اِذْ نَادَا بِيْكَ	مَلَّ الْكَلْبُ لِيْ فِيْهِ بِالْوَلَمِ جَا
وَمَلَّ خُرْدُنَا اَسْنَانُ فِيْ كَلْمَا	مَكَانَتْ لَهَا اِلَّا جَفْوَا فِيْ اَجْمَا

یعنی ای ساکنین داوی نمانن الازراک پتین باشید که شما در سر نگاه دل مرغی گزیده اید البته پیوسته در حفظ
دستی بکشید چه دیری است که با قوامی بسته شده ام که در حفظ دوستی راه خیانت میبوند حالت من
از شب پرسید از آن هنگام که در دیار شما اقامت کردم آیا مرا کام ببر خواب محمول شده و یا شمشیر
آتش برق آسمان شما را بر یک چشمهای من غلافی هست یا نه قاضی شمس الدین بچکان کوید وقتی یکی از فضلا
مرب در محروم طلب این اشعار بر من انشا کرد و با بن صنایع نبوت نمود پس از زمانی ویر باز این ایات
ببینها در دیوان ابوالینشیان محمد بن جیوس یافتیم بسیار در حیرت و شگ بازم و با خود چنان اندیشیم
که شاید شیخ در این ایسا و خطا نموده باشد پس از چندی در کتاب مطمح الانفس ظفر یافتیم که این اشعار
در انتخاب با بن صنایع منسوب داشته بود گویند وقتی این صنایع بر غلامی حبشی دل در باخت و سلطان
حسن را اسیر گشت که ای آتش محبت را بنگاهی و ناز عشق را به پیداری منس و میثانه تا که وقتی آن غلام
به ام اسیری گرفتار و به بست اشرا و د چار آمد او را از آن بلید یکیر جای نقل دادند چون این صنایع از ما جگر

اطلاع یافت و از مقام مسکن مکان مانع می نشان محبت از روی غرن

وین چند شعر انشا د کرد

يَا سَائِلِيْ كَيْفَ لَا اسْتَبْطِيعَ كَدُّ وَلَا اَقُولُ غَدَا اَعْدُوْنَا غَلَا

ابن ضائع اندلسی

۵۰۸

انما التهمار فطلي ختم ثقله
على الصبايح غاويه كالنهد
اعز بقى نامل من خرفه
منها لقائك الايام تبابه

یعنی ای کسی که مراد بویه اشتیاق بیکه اختی زمره قدرت است که از چنگ و شمشت بازستانم و نه توان اگر از قید
اسیریت برانم نیکویم سنده و اقامه تا آنکه با متظار آن وقت بگذرانم چه شب بهرات چاره خود بر اضراف صبح
در چوبه پس اول روزم بهان آخر آن گشت و نفس را با روزهای دراز و آگاهی که ظاهر و آراسته اند
سزور میماند که یکی از آن آمل وصل روی تو است با آنکه روزگار اختی بکشد پس از چند خبر فوت آن جوان
روی پوست وی مانند روم شود که در این شمار سبر و

ألا يادرنو والافداو بحري
يما شاءت نشاء اولانشاء
فل اني طارح شكوني فلتا
و ادعي كيف يحتمل الفضا
يفلون الامور تكوني و تا
فقد اضده خشي اللشاء

جمله معنی آنکه احکام روزگار به آنکه که خواهند جاری شوند و امورات بر وفق میل خود واقع گردند چون به آنکه
راضی باشم یا نباشم آیا تو ای تقدیر من را بفرما چون به پیر شکوی در انداز می و حال آنکه من و تو بهر چه ایم که بخوبی
خود تحمل بدل و تغییر خود را بقبول نیست کم که سیکویند امورات دنیا وی بر انسان دور زند و آنچه گذشته است
معاودت کند پس اینک زمان مسراق و اوان فضا و عشق و است آیا در کجا به یادش فائز ایم جاعلی
روایت کند که دیرا محبوبی بود که ابن صانع بفره پضا و طلعت زینا و طره سیاهش لبت به شور عشق و
شرار و محبتش در خاطر جای داده بود و در کار بی هر بهر متراضی آنات رسته عمر آن جوان پیریده و اذای عالم دخت
از حال بر لبست ابن صانع بصفت تبدیل وقت انکشاف قمر تعیین نمود و در شعر در محاسن طبت قمر نظم کرد و صورت
آن بر صفح خاطر بنگاشت و از آسمان موسیقار لمخی به او وزن انتخاب کرده در شب بمهر برای اظهار مقصود بهر
جای از فلان صفاد اصحاب و نا بر سر تربت آن جوان بر رفت لمخی قبل از کوف بنوایی و لسوز و آوازی خاطر داد
این دو شعر رو د ن گرفت

شقيقك غيب في لحيد
وشرق يا بددين بعبد
فهل اكفك فكان الكفو
حذا ذا البنت على ضده

یعنی ایاه آسمانی نمی آرد که در زمین جای داشت زیر خاک پنهان گشت ایاه و چاره و دای به تمام آیا چرا
پس از سرای دی ضیاء و پر تو انجمن سکر و مخفف نشوی چه شایسته است که بر قده وی بصورتی سکر و بایک
صبح جلوه کنی پس در ساعت قمر مخفف شد و این مطلب از نوادر غریبه وی آمد و سوزین در ضمن اخبار
عجیب بنگاشتند و قتی عماد الد و تین و نو بر قتل وی تصمیم غم داد و بلکه باز نم شد چون آن خبر با ابن صانع
گفتند و خود را در کرباب یاس و غرقاب فادیه از روی امید

ابن صنایع اندلیتی

۵۰۱

این روایت انشاء نمود

اقول لیفتی چنین فابلها الرکی فرغت خرا و امنه لیسری العینی
ذری محمدی بعض الذی کفره فقد ظالما احسد الفراق الی الا

بینی چون در این بیوت و عارضه فوت با نفس من متبایل شد با وی کفتم که از پنج سفر و صدست هزار از بسیار دین
فایز گشتی پس اینک بجای خود نشین و بر بعضی از کار و حمدی پی زمانه ویر بار که خود را آموده و دنیا نموده بود که
بکافی امن و مقامی بخطر منزل گزینی از ترس در زمان و زارت بجای کتاب و اقبال بر فضل و قرب و حد برود
و بر طالت و نبات و ری رشک و رزیدند و یکدست بهمت کاشت عاقبت در شهر رمضان از سال پانصد
یت دست یابست و پنج جبری زهری در با و بخان بکار برده بروی بخور آیدند در شهر فاس از دنیا در گذشت
در همان مکان مدفون شد صاحب تاریخ اکمل از قاضی ابو مردان حکایت کند من ربت دی میم که نزد
ابو بکر بن العربی بود و یکی از شعرا این اشعار در رثیت وی سرود

هَمْ دَحَلُوا یَوْمَ الْخِیْسِ عِیْنَهُ فَوَدَّعْنَهُمْ لِمَا اسْتَفْلُوا فَوَدَّعُوا
فَلَا تَوَلَّوْا وَلَیْسَ النَّفْسُ مَعَهُمْ فَلَمَّا رَجَعْنَا لَنَا لِي اِنْ رَجَعْنَا
اِلَیْهِ حَتَّى مَانِهِ نَحْمٌ وَلَا دَمٌ وَمَا هُوَ اِلَّا كَعْظٌ نَفْعُفَعُ
وَعِیْنُکُمْ فَاَنْصَاهَا كَلَامُکُمْ وَاقْرَءْ عَصْفَ عَذَا لَهَا لَیْسَ سَمْعُ

بنی در عشی روز پنجمه ایشان با سفر پیوسته و نفس من ایشان را و ادع گفت و ایشان نیز شرط و ادع بجای آورد
چون بران بایست کرد و غمیت رفتن نمودند روح من نیز با ایشان از من روی بگردانید کفتم آن ای نفس
و بجای بسپردی هر که دگفت آید بجای باز گردم بسوی جنت که گوشت و خون او رفته جز استخوانی چند باقی نمانده
که در وقت حرکت از یکدیگر پاشند یا بجای آن و چشم که از بسیاری گریه کور شده اند و یا سبت کوشیده
که از زبان کوهش و سر زنند کان و دیگر خیزی شوند آتش و از کلمات بجهان آن فیلسوف است که می گفت
الاشیاء الکی تنفع بعلمها بعد ذلک ان طویل لا یضیع بذکرها یعنی چیزی را یکبار پس از زمان در آن
بعلم آنها نفع حاصل آید آنها را بکار نباید ضایع نمود و هم او گفته است حسن عملک یجیر من الله مُبْخَاةُ
بمن میگوئی عمل ترا از خدا میسازد بپناهی است کتب مصنفه وی بدین تفصیل است شرح کتاب
الساع الطبیعی لا در سطوطا لیس قول علی بعض کتاب الا انما الطویة لا در سطوطا لیس قول علی بعض کتاب
الکون و الفناء لا در سطوطا لیس قول علی بعض القامات الا خیر من کتاب السجود ان لا در سطوطا لیس کلام
علی بعض کتاب الا ان لا در سطوطا لیس قول ذکر فی اثر الطبیعی و مایه و استاده رساله اوداع
قول تسلوا رساله اوداع کتاب افعال العقل الا مان قول علی القوة الردیة فصول یفنی
علی افعال العقل الا ان قول علی قوة تدبر المری فیالق علی کتاب احوال الفاعل فی فیضاعه

ابوالعلاء طبیب

310

نمونه فایده فی سیاست الدینیه و کیمیه الدن رساله کتبها الی مدینه النبی صلی الله علیه و آله و سلم و در الی مصر
مناظره میکشید فی مذهب متفرقه جوابه لاسل من مندرسته سید المندسین و تحریر کلام علی شنی من کتاب الی دین
المزده لولی لیریس کتاب علی ادویه ابن واده کتاب اجزاء الالی لراضی کلام فی غایه الامانیه کلام
فی امور النبی ربایکین الوقت علی العقل الفعال کلام فی الاسم و الهمی کلام فی البرهان کلام فی
الاصولات کلام فی البحت عن النفس کلام فی المزاج باجتماع موهبه و بعد از الفجیم شده و
بنت فرنگ نقبه ماکوینه بنابر قول شهاب الدین یا قوت حموی در پنج موضع است سرشته بفتح سین
وزاد و ضرورت و سکون بین ثانی شدت در ولایت اندس

ابوالعلاء فارسی طبیب

طیبی متمیز و صالحی با هر بود و بر و کار آل بویه و استقلال آن طبقة علم عظیم برافراشت و در تبه معالجت پدید آمد
و در نزد جمهور خلایق بدان فن شریف شهر و صناعت فیه معروف گشته و هم مرجع پیرامان آن گشت اند
چنانکه از ترحمت وی استفاد میشد و آن طبیب کامل علم و عمل طب را دارا و بر هر دو جز آن دانم بود و بهر حال
وی عموم ناس را از در بال و سنا اعتماد و اعتقاد وی بی نهایت بود و چنانکه وی در طلب تحقیق مطلبی گامی
و گامی و امنی شهر و رینت اناناش در معنی کتب طبیه مشهور است و اقوال او را مصنفین از اطا بر پنا
و تحقیقات خودشان شاهد آورده اند و با استاد اهل ابواهر و علی بن عیسی مجوسی و ابن مندویه و صفهانی
معاصر بوده و در نزد ملوک آل بویه و اشرافان سلاطین زیاده محترم و بهر یکنان خویش مقدم میرزبت
و در مورد حفظ صحت و مقام معالجت همواره به و رجوع مینمودند و از تشریفات حمید و مسالت خریطه
او را بهره و در صبا حشد نقل است که آن معالج یکن در بهایت امر که معالجت عموم مرضی اشتغال بود و زیاده
طبابت عسکر در ایام عضد الدوله بوی مرجع بود و از معالجات به عیوه و اسپر طریقه آثار می بینید و
چنانکه خود گوید و قتی از اوقات بجهت معنی عضد الدوله لشکری کران از فارس بسبت بغداد حرکت داد
و آن ایام چسب ریاست اطا که را بود و ثابت مانا که بر و دوم و معالجت را مباشرت داشتیم از اسباب ادریسه
و سادوی به انشاء امراض رویه و حمیات مختلفه و از عجز اکلان عسکر زیاده بود که مجال تدبیر و اسکان معالجت نبود و در
جمعی کثیر راه عدم سپردند از تقاضای تلقیه یکنی از امراء عضد الدوله که حتی لازم و داری با هم مرکب داشت و هرگاه
حنی دانه با حنی لازم ترکیب میشد صدای میشد و او را عارض میکشت به انسان که از شدت وجع آن آب و توان
از وی میرفت باز از ده که غشی عارض او میکرد و به بالا نوره معالجت از من خواست و بچند مشغول علاج گشت هر قتی رها
معالجت و هرگز از مقام پر صاب که بکار سپردم هر روز و مرض روی در امشدا و وقت روی بنبغف مینام
بچند یکمین از معالجت بایرس و مرین از حیات خویش فوید گشت قوه حرکت از او برفت و سقوط استوار و تا
به نذا در روزی از امشدا و زمان مرض و شدت وجع آن مرض و تسک که بر خویش متحم نمود که منده ادریسه

ابوالعلاء طبیب

۵۱۱

در سنگ خورده و خود را از آن ریخ و الم آسوده نماید و همچنین کرد که در خیالش گذشته بود ویرا از پرت ران تنی چند
که مرافب احوال او بودند به آن سرگرمی می بردند و در همان به آن امر اطلاع دادند از خوف آنکه مباد از موت و بیهوشی
به نامی دو چارم گردد و مورد موافقت کردم پدر رنگ موی آنزین شاتم شرقی از دوی مینوی بد بخور اینم
حالت تنی به دوست داد بسیاری از اختلاط خاسده رویت تنی کرد و مرا همچنان از صحت وی یاسی محلی حاصل بود
و کان داشتیم که با چنان صفت مزاج بعلا و هستی بدان قوت استعمال کند بجهت وی برمی نخواهد بود از آنرو سی
بیهوشی از بجای برخاسته قصد منزل نمود و یقین داشتیم که آنروزه را شب نخواهد رسانید چون روز دیگر شد
علی الصبح یکی از غلمان ویرا ویدیم بحالت مضطرب و فرج میاید چون نزدیک رسید سگر بر کای آورد از صحت خواهم
خیش اظهار خرمی و خورسندی نمود و مرا تعجب زیادت کشت برخاسته بمعا جبت آنظام منزل مرعی رفتم چون
بنشین بگویم و در بشه و وی بخیر بترجم اثری از آثار حمی در وی ندیدم و از صداع شدید که عرضی حتی و اثر بود
اثری باقی نبود و زیاده از کرسکی و الم جمیع میالید خرمی میباری در علامات صحتی روی داد و گفتم غدا بیهوشی
مقوی از لحم بطور بجهت وی ترتیب دادند و نیز بعضی از نشد به مقویه سفره داشتیم که در اوقات مختلفه بنوشد چون یکروز
به بنیوال بگذر ایند از آن مرض صعب العلل هیچ اثری بر تن باقی نماند پس مرا معلوم گشت که آن تاثیر قطع بود
بنود الا از سنگ و هم ابو العلاء که از آن بعد در آن لشکرگاه هر کس را که مبتلایان بهای رویه مرکبه بود و مقدار ذره
از آن دوا یا بعضی از او دیدم تر یا قه ترکیب میکردم پس از تنقیه و تدابیر بر آنجا متوجه میگردیدم در بیشتر ایام از جمله آن
که مبتلایان به بود و در مشرب ازل احتیاج بنگار پیدائی کرد و بدان سبب که وی کثیر معا لجبت یافتند و از موت
غلامی گشتند جمعی از خاصان عضد الدوله حسن صداقت و معا لجا بیک در آن معسکر از من ظا هر گشته بود و در نگاه
سلطان مبرض ظهور و پرور آورد و بد محصور خویش حاضر کردم و زیاده از آن دوا به خواست و تشریف لایق بنی
داشت و در سنگت خواص اطبا خویش منظم فرمود پس در مورد حفظ صحت و علاج بسیار و بجهت پر و معا لجا
اطمینان داشت و اینم معا لجبت در چنان طبعی او و پادشاهان و نو بای مختلفه معمول است و آن جماعت از اطباء ای
که بسبب و طریقۀ انطباق پذیرد نیز در نو بای مرکبه استعمال مینماید و فایده زیاده بدم دید و اند و رابح و بکمی و بیهوشی
از کتب میرآورد و اند که آن طبیب طاق بعد از اعتقلاء زمان عضد الدوله در حضرت شرف الدوله و در حضرت
نیز تبتی بی نهایت و محرمی سبزه داشت ولی از آنروی که شرف الدوله در خلاف حفظ صحت عمل می نمود و اگر عمر
در طبعی و منای مصروف میداشت از حضور او دوری میکرد تا آنکه از اوان واکثار شراب شرف الدوله
در کلونی شبیه بخناق عارض شد اطباء وی معا لجبت را بترک شراب و قصد دیدن نشیند و همچنان بخور و ن
شراب امر کرد و نیکد فراه بلع ضیق پیدا کرد و هوشش ضعیف گردید و آه که از و زرای شرف الدوله
خلق مخصوص بجهت ابو العلاء فرستاد بوی معا لجبت سلطان بخواست و چون طبیب بیابین شرف الدوله
ما فر کردید و معلوم کرد که زمان مرض را معا لجبت گذشته و تدابیر طبعیه را فایده نمی رسد و منیت بماند و انسکه بک

ابوالعلاء طبیب

۸۱۲

که بیهی از معارف و مورد طباشرف منوچهریه گفته اند که باطنی بر ما قصد شود و از آن سلطنت انجیل آن افتاد
که بافت اطباء را در یکت می بیند و می بیند که قنای از اجتماع آتش شرف الهی و از نه مست آفرین صعب الطبع و بنابر او و کرم
سفر آفرینش گرفت بعضی از معاینین باه العیاد را در آن معالجت ستم ساخته که در علاج کائنات و عدم انضام نمود و از بزرگی
از وقت شیراز و ششک که برهنه بود و از آتش سزاوارت اختیار کرده و در عرض راه برضی پشته که عرق مدنی گویند
متنا کرده و هم بدان علت رشتجات وی منتقل گردیده و برگشته و این واقعه بعد از وقت شرف الهی و در اول مرد
نه سپید و پستاید چهری اتفاق افتاد و چنانچه نماند که مرض پشته از غلظتی معروض است و در کتب اطباء می آید
مهرق مدنی موسوم است در صحبت اودام در مقام خویش خود مشروطا ذکر شده است و چون در بعضی از دانش
سالمه در مدینه طیبه این مرض شیوع داشته و سافزین از اطباء بدان مکان شریف نسبت داده اند و این علت
اکثر در این زمان در لارستان فارس و بصره و نوزستان و فراحی آن بلاد و قریب بایه مجامعی از متقدمین اطباء
از حیوانی دانسته که در تحت جلد تولید شود و فرد از اطباء شب از لیت عصب دانسته که فاسد و طبعی کرد
و طبیعت از بابت دفع موزی آنرا شبیه برشته که در بدین دفع نماید و جالینوس معتقدات اطباء را در نهایت
از مرض مخفی شده و گوید در ایت آفرین امریکه ان اعتماد و ان کرد و میافتم و پشتر عرض این مرض در میان
ویدین و چشپن واقع شود و اسباب تولید آفرین و معالجات آن در کتب اطباء مشروطا است
چون ایراد اسباب و علامات و علاج آن در اینجا قریب از بیانی قریب نباشد تمام آن مبادرت بود
و بدینقدر که خالی از نامی نمی بود و گفتار نمود چون شطری از مذاهب اطباء معتقدین را در نهایت آفرین
و آفرین میانی از معتقدات اطباء را و پانزده می نامیم مشهور میاریم که از مرض این زبان فرانسیز و مدین و عرق کینه سنگین است و این
مرض را تقریباً و هزار سال است که اطباء میاریم و در کتب خود مابیت و علاجه این را ضبط نموده اند و گویند
این گرم اندامی دارد و در طول ادران چند مظهر می قدم بلکه بیشتر دیده اند و وضع ویت آن که خارج از
بدن میگرد و چون ابریشمی است که بجز خیاطت آمیده باشند و چون بطبیعت خود که از نه بعضی از آن شکل
دارد بر خود می چسبید و بعضی دیگر جرح و خیم پیدا مینماید و دو طرف آن از وسط باریکتر است و قریب با کله
خواه با تمام رسد چون اصول بعضی از نباتات متشعب و پراکنده است با عفا و بعضی از اطباء اروپا
ذنب و دنباله جاعی قضیب حیوان است که بین هیت طبیعت از بدن دفع کند و اکثر بزرگان
در سابقین در اینها و بعضی مراضع دیگر از پاست و نیز در جلد پختن ویدین چه می کرد و در تمام مملکت ایران
تاکنون این مرض دیده نشده و پشتر در بعضی از بلاد گرم سیر و بعضی از فطکات آسیا و امریکه قریب
و قومی گفته اند ظن غالب آن است که آن حیوان از خارج داخل بدن میشود و بر این مطلب میخواند
آورد که چگونه میشود حیوانیکه ادرادمان و استخوان نمی که در آن واقع شود جلد به تراوانه سوراج کرد
داخل شود و ممکن تان من صاحب که از مشاهیر اطباء اروپا است گفته است که مابیت آفرین را چنانچه

ابوعلی فارسی

۸۱۳

از روی تخمین یافتیم و حدیث این طبیب را این باب با جالینوس چنانکه مرقوم افتاد نزدیک است و اختلافی با هم ندارد و نیز از نزدیکه سطورداشته اند و شایسته که در دهانه زمان آن از یکدیگر الی کمال بلکه بیشتر است و ادبیه اسکند و از دامن آن اختلافی در بدن پیدا نمیکند و در دهانه کاسی شربه در حلقه ظاهر گشته و نیز غارشی در زیر حبد و کیمی نموده نمایان شود و وقتی دیگر بر قانون بروز و فعلی جلد را درم پدید کرد و چون آنرا آلات و ادوات جراحی بکشایند در وسط موضع دل آنرا تنگ کرده و انقیصا به و در چوبی با یک یا سیلی از حیدیه بزنند و بعد ریج برود و آن را بی پیچیده گشته پیرون آید چون تمام رشته پیرون آید موضع انقیصا به و موسیورن تو در پاریس شخصی را کوفتند که در سواحل مصر و سایر کرمیرات رفته بود و این مرض را پیدا کرده معالجت نمود پس از علاج و شایسته است و تجربیات خود را و آنرا من چنین سطورداشته که آنچو دیدم از جراحت آن رطوبتی شبیه برکت شیر پیرون می آید و گوید آن رطوبت از آن حیوان که در تحت جلد است خارج میگردد و چون آن رطوبت را در ده پن ملاحظه نمایند بیماری از کرمها بر شکل همان که از جلد خارج میگردد و پیدا میشود و گفته است تا آن هنگام که آن حیوان تغذیه نمینماید و نمومیکند داده از غصه پیرون می آید سپس که نموان با تمام رسید و قطع کردید و داده نیز قطع میگردد و بعضی را داده در زیر جلد پراکنده است و برآمدگی پیدا میکنند و افاد و وقتی که خواهد از روی تولید شود و تخم کنار و در آفتاب یا بصره حاضر کرد و یا در مل برآورده و منفرج شود و نیز آن موضع را چون با دره پن دیده ایم پیش از آنکه از دهانه از منبس خود پیرون آید و گوید زیاده جای تعجب است که طبیعت چگونه این کرمها را از بدن پیرون نمینماید و الا مزاج انسان را خطر میسر بر عظیم داشت و در این مرض کاهی درم با نه از ده زیاده میشود که باعث سقوط استخوان و مورث

ابوعلی فارسی حسین بن احمد عبد الغفار بن محمد بن سلیمان

از مردم شیراز و طبقه سخا و زمره محدثین مضبوط است شیخ ابوعلی طبرسی در کتاب مجمع البیان تغییر کرده یا اینها الذین امنوا مثلهاد به بیفکمه اذا حصر احدکم الموت کوبد) هذا مثله ماخوذ من کلام ابی علی الفارسی و قناصک به فارسی هذا لئذ ان نفا با بحیر عن مکون هذا العلم بواجب البیان

یعنی تمامت این پانزده از تفردات کلام ابی علی فارسی است و آن پانزده ترا کافی است و میسودان نحو ساری بی نظیر و عالمی خوب است که با سرگشتان نکوت پرده و خاد و قناب و حجاب از روی ستورات آن علم بگیرد و قاضی چنان فطن کرد که در سال و دیت و هشتاد و هشت هجری در شهر فسا که از توابع شیراز است از گسهای رحم بفضای عالم قدم نهاد و همی در آنجا تعیش یافت تا آنکه سینین عمرش با رسید و هفت هجری مطابق گشت که بر نهاد و جوهر میادش و برابان داشت که از رخ غربت بر کچ علم واقف شود و از دفع علایق بر فسخ آن باب فار آید پس شد بعنبر او نصیب البین بهت ساخت و عیان عزیمت به انصوب معطوف نموده همی طریق آسمان در نور دیده تا آنکه از حیرت

براست مکن. سید و سید و محققین بجز ایند فزون و عذاب و چون تعریف را از مدرس آهوت و محضه منت آهین سر بر و
 جبر آن در بیان تحلیل نزد آورده اند که وی در تحقیق نکات و وقایع آن دو علم شریف چندان نقد عمر صرف داشت که
 معنی از اینان ندانده و او مثل شکرا و انی چون بی علم و آیه فتنش میزان صرفت سجد نه بسی از احوال لباس برادر
 و فرزندانشند و از مدرس افادش بر منی چون این جنی و علی بن عیسی الرقیمی به این طبع علیه ارتعاجه رقی ارجند یافتند
 این جوئی در کتاب منظم گوید که جوهری و توفی اندوی استی حدیث نموده روایت کند آهین معنی گوید شیدم زابوئی
 که سیدت من و در سه سلوید راه خطا سپایم و هیچگاه در یک سلسله قیام بگویم راقم راجع خطا را و نیاید چنانکه الدین
 سیوطی در کتاب طبقات النحاة آورده است که قبل از آنکه ابر علی را در علم عروض نظری و از منطقات آن فن خبری
 باشد و برادر توفی سنا علی بن سوال افتاد فنی بنگرت فرود شد و در سحر محفوظات غرض نموده جوابی از تو را ندانید
 انتراع کرد و گفت لا یجوز الایبنا بالناکین چون شرح این سوال و تبیین این جواب منوط است
 به که معنی از مسائل علم عروض پس لهذا در این مقام شرحی از منطقات آن فن مقدمه پادیم پس بسوی انجام مقصود
 گزایم برادر باب شور و دانش ستورخانه که شعر در لغت ادراک معانیست مجد شصت و دو استن آن بهم آید
 و در معنی اصطلاحی آن اندک اختلافی است چه معنی از علما عروض در مقام تعریف گفته اند که شعر عبارت است
 از کلام موزون معنی و معنی دیگر قید می بر آن زیاده و کس گفته اند شعر کلامی است موزون و معنی که منظم و نظم
 کلام قصد شعریت داشته باشد پس تعریف اول بر معنی آیات کریمه و احادیث شریفه بنویس که مطابق است
 باوزنی از اوزان و بحرهای از بحر صادق است و از تعریف ثانی موزان فنی که از کلام حق و لسان صدق صادر
 شده و خارج باشند چنانچه مکرر آورده دانستند و زیر علوم اقتصاد النظمه ادام الله اقباله در رساله که در فن عروض
 و قافیه تألیف نموده فرماید که اگر کلمات چند یافت شود که موزون باشد باید از قبیل شعر شمرده شد و مثل اینکه
 در سوره مبارکه بقره است ثم افرونیثم و انتم قلهون ثم انتم هولاء تفتلون کن مثال الیترجی ^{طیبه} و بقره
 بسم الله الرحمن الرحیم موزونست چنانکه نظامی گنجی در اول مخزن الاسرار گوید بسم الله الرحمن الرحیم
 است کلید در کج حکیم و آیه مبارکه و قینا انزک علینا ما نلذ نیز موزون است چنانکه مولوی دومی علیه الرحمه

در مشنوی گوید

وینا نزل علینا باشد و ناله و از آسمان صادر

اگرچه این شعر در نسخ مشنوی مختلف است و اینکه کلمات موزون کای در محاورات و خطب جاری میشود مثل
 و قی حضرت فاتم الانسیا صلی الله علیه و آله برای شیلی فرمودند کفی الاسلام و الثیب نامیها
 و بگو عرض کردش عری گفته کنی لیدی الاسلام للمر نامیها استهدا ناک و سئوال الله و اینگونه دیگر زبده
 آنابنی لا کذب آنابن عبد المطلب چون قصد در ویه شعرای بوده است و قی با بگو ستر کب است
 از اجزاء در کان لا اجزاء عبارت است از حروف متحرک و ساکن که با هم ترکیب شوند و آن منقسم به دو بخش است

ابو علی فارسی

118

[illegible]

از آخر رکن بیندازند پس رکن را متحد و کسبه مثل فاعلین و فاعلین که بعد از اسقاط سبب از آخر آنها فاعلا و فاعلین شوند
 فاعلین و فعل بر جای آنها بنهند و دوم زحافات و اول از کینوع زیادت نباشد و در عدد زحافات
 عامر معد و است گاه باشد که متحرک و دوم از سبب ثقیل را ساکن نمایند پس هرگاه آن متحرک حرف دوم از رکن
 آخر باشد آنرا سطر گویند چنانکه ای متفاعلین را ساکن نموده متفاعلین بکون تا شده بسوی مستفعلین نقل شده
 و اگر حرف پنجم باشد آن رکن را مستغوب خوانند مثل آنکه لام متفاعلین را ساکن کرده متفاعلین بجای آن بگذرند
 سیم زحافات که در ده مجموع حاصل شود بر دو نوع است اول مخصوص صد و او ابتدا و دوم مخصوص عرض
 و ضرب آنکه خاص با و اول مصراع است عبارت از ساقط کردن حرف متحرک اول از و ده مجموع است پس
 اسقاط را ختم بنمایند در این معنی در رکن را تخردم گویند و آنرا بر حسب عرض است عبارت از اسامی دیگر نهاده
 شلا حصر گاه حرم در رکن خماسی سالم باشد آنرا آنکه گویند چنانکه فای فاعلین را ساقط کرده و عمل شود
 و فعل بکون صین بجای او بنهند و اگر در سباعی سالم مجرد از زحافات باشد آنرا ختم دانند چنانکه سیم متفاعلین را بپنکند
 فاعلین شود و معقول بر جای او بگذارد و هرگاه در سباعی مثل بر فاعل باشد رکن را انقصاب گویند مثل متفاعلین
 که بعد از اسقاط سیم فاعلین گردد و مستفعل بر جای او بگذارد سید عطاء الله شهیدی در باب اربع اصناف و رخصی الدین
 در کتاب مطلع و دیگران بر اقسام حرم مزیدی آورده اند و قامت آنها را از زحافات مفرد و شمرده اند سلطان
 المحققین خواجه نصیر الدین طوسی علیه الرحمه در کتاب معیار الاشار اقسام حرم را در این سه قسم مخصوصه اند و باقی آنها را
 از زحافات مرکبه معد و دارد و مانیز در این مقام متابعت وی از دست نهیم و بدینچه مندرج مزیدی بنیای و ریم
 اما آنچه خاص با و آخر از کانات و وقوع باشد اول آنکه ساکن و ده مجموع را آنکه متحرک را ساکن کنند و آنرا
 مستفعل خوانند چنانکه در مستفعلین و متفاعلین فاعل ساقط کنند متفاعل بکون لام شوند پس فاعلین فاعل
 بجای آنها بنهند و دوم بکون متحرک و ده مجموع را حذف کنند آنرا مستغوب خوانند چنانکه در فاعلین لام را بینند
 فاعلین شود و یا عین را ساقط ساخته فاعلین گردد و معقول بجای او بگذارد چهارم در زحافات و ده مفرد
 و آن کینوع پیش نیست و خاص باشد بر وقوع و ده در آخر رکن پس اگر متحرک و دوم از و ده مفرد و قراف بکند تا در رکن
 هافات کنند آنرا موقوف خوانند چنانکه در مفعولات بضم القاء را ساکن کنند مفعولات بکون شود و
 مفعولات بر محل آن بنهند و هرگاه متحرک و دوم از و ده ساقط کنند رکن را کوف خوانند چنانکه مفعولات
 ساقط و معقول بجای او ثابت دارند و گاه قامت و ده مفروق از آخر رکن بردارند و آنرا آنکه خوانند
 چنانکه در مفعولات که بعد از اسقاط و ده معفو شود و فعل بجای آن بنهند اما تفسیر زیادت بر دو قسم است
 اول خاص با و اول مصراع و دوم مخصوص با آخر مصراع است پس آن زیادت که در اول مصراع باشد آنرا
 حرم بنمایند و آن مجتبی خوانند و آن عبارت از زیادت چیزی در اول بیت که در معنی معتبر و در لفظ غیر معتبر
 باشد چون وجود آن و آنرا افزون کند در بقطع میث آنرا اعتبار نهند تا وزن درست آید و زیاده اغلب یک حرف

و یاد حرف باشد مانند او عاقله دل استغفار به حق طوسی و معیاره لا شمار سروده که مثنایش مکرر مکرر از چهار حرف است مثل اشیر که در کتب بحیرت علی بن طالب علیه السلام

اشد حیا فیک الموت فان الموت لا یخرج من الموت فان حل وادکا

گویند که در این بیت زیاد است و هم اندر آید که این قیصر را با رکنان و آخر این هیچ تعلق نباشد پس اولی آنکه این قیصر را از احوال آیات شمرند از احوال رکنان آملی در کتاب نقایس القوت آورده است که هلمای عروص تا بهشت خورشید است و او داشته اند که گنگان آنکه خاص با و آخر مصرع است و وزج باشد اول آنکه بحرف ساکن در آخر رکن زیادت کنند پس اگر در آخر آن رکن سببی خفیف بود رکن را تسبیح خوانند چنانکه در فاعلاتن الف زیادت کنند فاعلاتن شود در این صورت بعضی آوالف بود و یا تبدیل نموده فاعلاتن بشده و او فاعلام خوانند و اگر و ده می مجسج باشد آنکه گویند چنانکه مستغفلان راستغفلان خوانند و دوم آنکه سببی خفیف زیادت کنند در رکن را مکرر خوانند چنانکه در آخر مستغفل الف و تا زیاده و نموده مستغفلان شود گویند هر رکن که در آخر آن زیادت ممکن بوده و آن فانی آزمای خوانند در کئی که حزم در آن ممکن و از آن سالم باشد از آنمور گویند بر مکرر فاعلاتن فاعلاتن و فاعلاتن معانی پوشیده ماند که ابوعلی فارسی در باب سوال از حزم داده است بجهاتی چند از مساحت قبول مرود و از طریق ابدال خارج است اما اول آنکه حجب بیان سابق حزم اسقاط حرف اول از و ده مجموع است که در اول رکن واقع شده باشد و این خود واضح است که مستغفلان شمل است بر و سبب که اول در آنها فاعلاتن و فانی خفیف و و ده می که در آخر آن رکن واقع است اما ثانی آنکه بر سر ض تلم اسقاط حرف اول ابتدا و سبب آن شود که بعد حرف اول که آید است مفتوح است و هم حل کلام ابوعلی بزحاف مرکب نتوان نمود چه سوال از حزم است و آن از زحافات مفرویه میباشد و زحافات مرکب هر یک بقبی و دیگر معروفند که ذکر هر یک از مقصود بیرون است گویند سپس در تفصیل آن فن بگویند و حتی و اندر حال داشت چنانکه از ابو القاسم بن احمد اندلسی روایت شده که گفت در مجلس ابوعلی حاضر بودم که شعرا گفتگو میان آمد و می گفت با آنکه مراد تحقیق علمی که بیت شعری را بمنزله ماده اند زیاده بصیرت و جبر است بسیجکاء فاعلام در نظم کلمات و کشت اشعار با من موافقت نماید و از آن روی شمارا در شک و غبطه برم مرودی از آن جماعت پرسید آبا هر که شعری پرداخته باشی ابوعلی گفت بپا و دارم تا کون بنظم اشعار آید یا نه با ششم جز این سه شعر که در صفت پیری و پیدی سوی گفته ام

حَضْبُ الشَّيْبِ لَنَا كَأَنْتَ عَيْبًا وَحَضْبُ الشَّيْبِ أَقْلِي أَنْتَ بَابَا
دَلَّ أَنْتَ حَضْبًا كَأَنْتَ فَجْرٌ حَيْدَا وَلَا حَضْبًا خَيْبًا وَلَا عَيْبًا
وَلَكِنَّ الشَّيْبَ بَدَلًا ذَمِيمًا فَصَنَرْتُ الْحَضْبَ لَهُ عَيْبًا

عالم معنی آنکه چون پیدی سوی میخی ظاهر بود و میخی بگرش ستودا ششم اگر چه خطاب خود میخی دیگر است

ولی میزان دانش اولویت آزماست و خضاب سوی از جبهه ترس چیران دوستان و عیب جوی و سرزنش مردمان بوده بکجه چون سپیدی سوی با بیانی ناپند آشکار گشت بعقوبت بخش کر شار نمودم کوسند ابوعلی از بغداد عزیمت بلاد شام نموده چندی در اقطاع الکلت و قعاط آن ولایت بکروید تا آنکه در سال سیصد و هشتاد یک بجری بشهر حلب که در آن زمان از فرسلطنت سیف الدین و قتب بن حمدان سرمدی نام داشت در آمد و چندگاه در قتل عاقلت آن سلطان برنیت و او را با ابو الطیب جنبی مباحثاتی بمیان آمد که قنات آنها را در شرح حال تنبلی بخارش دهم پس قصد فارس نموده و رخت بدیجا کشید و بدر که فیض حضور عضد الدوله که در کتبه فایز گشت کوشید وی چندان بزمی بکانت و عاقلت مخصوص آمد که وقتی عضد الدوله در حق وی چنین عبارت لب کشود **أَنَا عَبْدُ مَنِ جَبْدِ ابْنِ عَلِيٍّ الْفَتْحِيُّ** آورده اند که ابوعلی کتاب ایضاح را در علم نحو با اسم عضد الدوله تالیف کرد و در آن بارگاهش طوبه ظهور بخشید چون عضد الدوله آن کتاب را مطالعت نمود با کمال استخفاف و حقارت روی ابوعلی داشت و گفت یا شیخ از این کتاب چیزی بر معلومات زیادت نساخی بمانا اطفال و سببان را در خور است ابوعلی بفرق افعال مستغرق شده و راه منزل پیش گرفت پس بمت در تالیف کتاب بکمال که در علم تفریف است صرف کرد و بعد از انجام تقدیر حضور عضد الدوله داشت چون عضد الدوله لحنی از آن کتاب برخواند گفت کوفی شیخ از کلمات در ختم شده و بتالیف کتابی پرداخت که خود بر قسم آن قادر و نه ما را ادراک آن ممکن است آورده اند و زنی ابوعلی با عضد الدوله بزم تفریح در میدان شیراز سیاحت میکرد و عضد الدوله گفت ای شیخ در مثل قَامَ الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا نصب ستنی چیست و از چه روی نصبش خوانی گفت ستنی تقدیر کنم و زید را مفعول آنمذوف و انهم عضد الدوله گفت چه باعث است که از شیخ تقدیر نکنی و زید را مفعول و فاعل آن فعل مذانی ابوعلی بخت در فکر شد گفت هَذَا الْجَوَابُ فَبَدَأَ چون منبذل باز کردم جواب شایان بوقف عرض برسانم قاضی احمد بن حنبلان گوید چون بنزل خود عود نمود بر اثبات دیگر خویش کلامی پرداخت عضد الدوله را زاید و پسنداننا و لی شیخ ابوعلی را در کتاب ایضاح عقیده می دیگر است گوید که در این صورت نصب ستنی بغیر مقدم است بقویت الاپوشیده نماز که علماء را در نصب این ستنی هست قول است که شیخ قنات آنها در سلطان خود مضبوط است و آنچه را که ابوعلی گفته است یکی از اقوال آن سنده است جلال الدین سیوطی آورده است چون عضد الدوله بر این بنعم خویش عزالدوله بختیار بن معزالدوله سمعت بغداد تقسیم غم نمود ابوعلی بروی در آمد عضد الدوله گفت آیا را در ملازمت و مصاحبت چه رای باشد ابوعلی گفت **أَنَا فَرَسٌ بِجَالِ الدُّعَاءِ لَا فَرَسٌ بِجَالِ اللِّقَاءِ** تَخَازَنَ اللَّهُ لِلْمَلِكِ مِنْ حَرَمِيَّةٍ وَاجْتَنَبَ هَذَا فِي مَهْضَةٍ وَجَعَلَ الْعَافِيَةَ زَادَهُ وَالْظُّفْرَ مَحْبَاهُ وَالْمَلَأَ كَتَمَهُ أَنْصَارُهُ مَعْنَى من از مردمان و عایم نه از مردمان دیدار خداوند

ابوعلی فارسی

۵۱۱

که اسباب غم جمع دارد و بر مقتود حرکت و قیاس برساند و عاقبت را قش و پرورنی را در باره و لما که ریا دارد
و معین وی کند پس این دو شرائع را تذکره

وَدَعْنَهُ حَيْثُ لَا تُوَضَّعُ تَقَرُّ وَلَكِنْ جِئْتَ بِهَاجَةٍ
ثُمَّ تَوَلَّى فِي الْقَوَادِكِ ضَيِّقُ حَيْثُ فِي الدُّوَعِ

یعنی در افع که در آن مقام که هیچ فعلی دست از وی ندارد ولی نفس با وی بسفر میرود پس برگشت کند
در حالتی که در دل بجایش نماند و در سرگشته چشم بکاشش وسیع است غصه الد که گفت خدا برگشت و زیادت کند
ترا چه مرا محسن طاعت تو اعظم و در نصیحتی صمیمت یقین است البته ابوعلی را در مسائل نحوی و قواعد این صریحه
اقوالی خاص و عقایدی مخصوص است از آنجمله در مسائل ترکیب از غصون اشتقاق است را فی مضمون داشت
پس ناچار لغتی از آن باب سخن کنیم پوشیده مانده که تقریر در لغت خود و اللفظ دادن کسی است بر چیزی
و علمای تقریف این باب را وضع نموده اند برای آنکه مستقیم و مستغنی آن فن را بر قواعد مهند و قواعد این مقرر
آن علم رجوع دهند تا ماست آنها را در چند از خاطر نگین و برقرار سازند علما را در جزئیات مسائل آن علم نگاه
که مشا و مباحی ماست آنها از اختلافی است که در بیان معنی این عبارت نموده اند این فن گذر امثال کذا
ایک ما بعون الله نخست جمل و مشا، اختلاف پرداخته پس موارد اختلافات اشارت کنیم باید دانست
که آن کلام بدان مانده که با صانعی گوئی از این شوشه طلا مانند این بخشتری بسیار پس جمهور علمای اشتقاق
بر آنند اصول کلمات که بر نه فلز نه بر جای خود باید گذاود و صور حالیه آنها را تغییر داد و آنچه را که قیاس
صرفی و قواعد زکری اقتضا کند چنان باید نمود از حذف و اثبات و قلب و هرگاه از اصل چیزی حذف شده
چه بر قانون قیاس و چه بر خلاف آن در منسج اعتبار کنند ابوعلی فارسی را عقیده بر آن است که اگر اصل
چیزی بقیاس صرفی حذف شده باشد و در فرع نیز حذف نمود و اگر بدون موجب از اصل حذف شده بود
در منسج حذف نباید کرد و دیگر از علمای تقریف گویند آنچه از اصل حذف شده بود چه بر
قیاس صرفی و چه خارج از قیاس باید در فرع نیز حذف نمود مثلاً هرگاه از کلمه دعا صیغتی بر وزن اسم
اشتقاق دهند بنا بر مذهب جمهور که محذوف از اصل را در منسج اعتبار نیکند و مذ چه بر وفق قیاس چه خارج
از قیاس و بنا بر مذهب ابوعلی که محذوف بر خلاف قیاس را در فرع اعتبار نماند و نحو کبر باشد
چه اسم در اصل منو بوده است حذف لام الفعل و کسان بین و از دو یا و هزه حلیه بر خلاف قیاس صریح
اما بنا بر مذهب دیگران که تغییر اصل را مطلقاً در منسج پادوند گویند افوع و هرگاه از ضرب بر وزن قبول
اشتقاق دهند بنا بر مذهب جمهور مضروب باشد و بنا بر مذهب ابوعلی و دیگران منصوب است چه عین
از اصل بقیاس حذف شده است و در فرع نیز حذف نمایند و هم علما را در ایجاب اختلافی دیگر است
چه بر بنی را عقیده بر آن است که جائز نباشد لغتی را بر معنی نیاکنند که آن مانده را در کلام آن بیت معنی نباشد

مثلاً از ضرب بروزن شریف میفتی نتوان بنا کرد چه غریب در کلام عرب موضوع از برای معنی نیست سیبویه گوید
از لفظ عربی برای آنکه در کلام عربی باشد توان بنا کردن پس از ضرب مثلاً میفتی بروزن جعفر و شریف بنا کنند
و گویند ضرب و غریب اگر چه آن دو صیفت را در کلام عرب معنی نباشد ولی معنود که ریاضت نفس
و استقامت فهم غالب است حاصل باشد اما از ضرب بروزن جالینوس وینا غورس که غیر از آن عرب اند
نیا نتوان نمود ابو الحسن بخش را گمان آن است که از مواد کلمات عرب بر از آن غیر عربی نیز صیفتی توان
بنا کردن مثلاً از ماده ضرب بروزن جالینوس بنا کرده گویم ضادیوب یا ضادیوبه علماء اتفاق است
بر آنکه دو صیغه اصل و منزع با چار باید از هم در بیانات متخالف باشند پس از ضرب بروزن حسیج نتوان
صیفتی بنامزدن با تجمیع و قتی از ابوعلی سوال است که از اذاتی چگونه صیفتی بروزن امشاء الله بنا کنی
ابوعلی پدر من گفت ما اتق الان لا تق ستور نما که اینجا جواب منی است بر آنکه اولی بروزن فعل دواد
زاید باشد نه بروزن فعل پس اتق بروزن ثناء باشد و اینکه الله شستن را آنکه و اصل آن الاله باشد
نقل حرکت سمره بهی لام تفریع و حذف سمره و او غام لام در لام بنابر مذهب ابوعلی تمامت آنها از قیاس
صرفی خارج است پس بلا حفظ این اصل گفته الا لا ق بروزن الله است گویند روزی ابوعلی با ابن خالویه
گفت از آءه که اسم درختی است صیفتی بروزن سطر بنامای ابن خالویه سر بچوب مکتب فرو برده در
حیرت ماند چه ویرا گمان آن بود که سطر بروزن مفعول و مشتق از منظر است و نه است که آن اسم
مفعول از سطر بطیبر است ابوعلی گفت ثناء چه آءه در اصل آءه بوده است برای آنکه سیبویه گوید
هرگاه در عین فعل کلمه الف واقع شود و نه آنکه اصل آن واد بوده است یا یا چون اجوف و او ی
در کلمات عرب اکثر است بواسطه جمل منایم پس از او صیفتی بروزن ستفعل بنا کنند گویند ثناء و او
متحرک قبل مفتوح منقلب بالغ شود و تا ریدان قیاس که در سطر حذف شده بود حذف کردند
ثناء شد و سطر بحسب روم هم شراب است گویند بجهت فعلی که در آن است بدین نامش بخوانند آءه
که ویرا بغزال متهم یافتند و نو دو اند سال عمر یافت عاقبت در سینه سید و هفتاد و هفت هجری در شهر
بغداد از دنیا کناره گرفت و روی با خرت نمود در مقبره شونیزه زیر خاک ستور آمد قاضی احمد بن خلکان
گوید که در سال شصده و چهل و هشت هجری در شهر قاهره مکن دایم شمس در عالم رویا دیدم که گویا سبب تکیوب
که قصبه امیت نزدیک قاهره پیران رستم که نگاه در روضه در آدم که از حسن بنا و محکم بنیاد آن زیاده در
سکفت شد و آن عمارتی من قدیم بود پس سه نفر دیدم که در آن روضه بهی مجاور و فهم بودند روی
با ایشان داشته کشتم که این بنای عالی از آن کیست جوابی نگفتند پس بروی از ایشان گفت ابوعلی فارسی
چندین سال مجاور این شهید شریف بود و ما در حدیث و شریعت بودیم پس گفت ویرا تمامت آن کلمات
و فضائل اشعاری است که بحزالت لفظ و طراوت معنی موصوفه گفتم پادشاهم که ویرا بدین صفت که گفتی

تیری باشد گفت اینک کوش فراده تا از اشعار وی آنگاه که من پس آواز بر داشته و دست بیت چنان برود که گویا
هنوز لذت آن آواز در سمع من بماند و چون از خواب بیدار شدم مرا این یک شعر از آخر آن آیات در خفا

فاطمم جایی مذاتست و آن شرابین است

الناس في الخمر لا يبرون فكيف ظلمك سيموا البشر و سافوا

حاصل معنی آنکه مردمان در وقت رسیدن خمر از کسی رها و خوشنود نباشند پس چگونه گمان کنی در روزی که بشیر بخلف شود
و بر این صفات بسیار است و از آن جمله است

کتاب مذکوره و کتاب مقصور محدود کتاب الفیاض در نحو کتاب تکمله در صرف کتاب خود در قرأت
کتاب افعال در معانی که بزجاج از آنها غفلت کرده کتاب عوالم کتاب سائل المجلیات کتاب
سائل البیادیات کتاب سائل اشراریات کتاب سائل المجلیات کتاب القصصیات
کتاب سائل السکریه کتاب البصریه کتاب سائل السکریات کتاب سائل الکرمیات

کتاب در آیات عرب و تعلیق بر کتاب سیبویه
ابوالحسن بن محمد الطباطبائی

سیدی است عظیم الشان عالمی عظیم الشان فاضل فیض البیان دار تکملای چنانچه زمان و صاحب زهد و تقوی است
از همه اصحاب قدس و نبی کالات صوری و منویش پیش از آنکه از تحریق فضایل ظاهری و باطنی زیاده از حد
تقریر مرجع طلب و در نقیض و مجامع حقین است بطیبت خلق و رقت خلق که او را است هر کس روزی خدمتش را دید که کرد
و بجز او نشد را که نکند و غیر از او و پیش از او بود او را است یعنی عالمی و طبعی متعالی چنانچه هیچگاه در خیالش
الکلی نشد و آمانی و آملی نداشته بمنقول القیغ متیق و الحزن فیض اللیل و نای ساعته در دامن قناعت
کنید اما از آشنایان بچانه نموده با آنکه با پیشری از ادکان قناعت در جلال و کبریا نشسته است بقدر ذر و از وجود
گفت هر کسی دارد و نباید طبعی را از شخصش از جاری پذیرد که در مجلس مرجع خاص عالم و در شش جمع فضلیه
ابام است اکنون که سال هزار و دویست و نود و چهار هجری است در دار اسخلاف طهران بذریع علوم حکیمه مشغول
هر روز در حوزه ایشان بجهت تذکره و بی از طلب و فضلاء که آئینده است فاده خدمتش را منتقم شمارند تلامیذ
آنحضرت که بیشتر اهل فضل و تقوی هستند در حضرت ایشان برآمده مواظب بمقتضی علوم الهی و طبعی و ریاضی را در آینه
نگینند زیاده از حد طلب را در خدمتش از علوم بهره و فایده بیکدیگر و استعاره که در بابت حال گفته اند بقدری
فضیحه است که عبادا آن رویه و فضلاء آن حقیقه کمتر دست و در تخلص ایشان در شعر مبره و در بعضی
نمکه که بهم اشارت ایشان ضبط است چون مولود و منشاء و کلیه شرح حال خود را بتفصیل ترشده و خدمت مکرارده
داشتند و زیر علوم اعتقاد السلطه فرستاده اند همان مینه نقل میشود و برینده حالات ایشان معلوم میگردد
و آن این است

شرح حالات ابن اقلیاداد ابوالحسن بن سید محمد الطباطبائی باین طریق است مرحوم والده که در علم طب ماهر بود و در زمان
شاعری قادر و چنانچه مرحوم فاضل خان که موسی و صاحب خان که احوال شعری تأخرین از معاصرین خود را مینویسد
شرح حال او را که متعلق به پدر است بطریق اختصار نوشته است در اول جوانی از زادگاه خود و کابل مجید را با خود
رفت میرزا ابراهیم شاه که وزیر میر غلامعلی خان بود او را بمعبایرت خستیدار کرده و دختر خود را که خواهر میرزا اسماعیل
بود باز و واج او را آورد و رفته رفته در حضرت میر غلامعلی خان منزلی پیدا کرد و قریب بیست و سه سال در آنجا
بهند و سنان بفرستد او را بر گردیدند و بکلیه نزد سید نفیسی هند و سنان بمبارت فرستادند و سر جان
ملکم انجلس در آنجا سیاست ایران کیفیت عاقبت او را در هند و سنان و استعلام کردن احوال سلاطین متوکل
از او نوشتن دی و سال در این باب نوشته است پس از بازگشتن از ناموریت چون مساعی جمیل از او مذکور بود
بعضی در حق او چنانچه موسم است حد بردند و بعضی چیزهای خلاف واقع امیر را در حق او بی سبیل کردند بجز آنکه
پسلی امیر را داشت ترک آن ملک کرده و عیال و خانه که داشت بهمان حالت گذاشته ستوجه احمد آباد
کجرات شد و در احمد آباد مشغول تجارت از این وضع و حالت نیز زمانی گرفت چندی نگذشت که بر امیر صدقت
در استیاد انکشاف پذیرفت و غدر به خواهان آشکار شد که از او فرستند و معذرتها خواستند و امر کردند
در معادوت قبول بخرد و جاهای خوش نوشتن در احمد آباد کجرات در دقعد سده هزار و دویست و هشتاد
متولد شد مرقم قی بهین ملت در احمد آباد زندگانی کرد بعد اسبابی فراهم آمد که از احمد آباد به بیسبی آمد چندی که در آنجا
اقارب اصنفان و زواره خاصه مرحوم ملوک که مدی فاضل و دانا بود و معایب و رنگ هند و سنان و محاسن
وقوف ایران را نوشتند و آدم مخصوص را از اقامت به بجز اینکار فرستادند و والد قبول کرده متوجه صفهان
زمان توقف در سندهند و سنان سی و شش سال بود چون اگر اقامت در اوستان و زواره که از صفهان
اصنفان متوطن بودند بهم در زواره خانه و علاقه همیاد کرد و جسم در اصنفان کاهی در زواره متوقف بود
و کاهی در صفهان متن در همدای در د با صفهان هفت ساله بود ششم هفت سال پس از آنکه از آنجا
پر حیات داشت پس او بنا خوشی و با در زواره در گذشت متن چون بر تبه نبودم که بتوانم خود را حفظ و در همت کنم
و بخوار و پرستار در می نیز داشتم از مسافرت هند و سنان آنچه پیرا زده و خسته بود و از او مختلف شد تلف
و کار من پریشانی کشید چون این سلسله از قدیم الایام اگر از اهل علم و فضل بود اند چنانچه صاحب و سایل شیخ
رحمته در و سایل قد اعلا می را که میرزا رفیع الدین محمد معروف تینانی است و صاحب تصانیف بسیار است
که از آنجه حواشی بر اصول کافی است و الا ان بقعه او در تحت فولاد اصنفان هزار نام و خاص است در عهد
شیخ اجازه خود بشمار د و من احوال این کدشخان را قارب میشنیم باین پریشانی شوق تحصیل در سینه
بعدم اسباب با صفهان رفتم و در مدرسه معروف بجاسه که ان حجره گرفته مشغول شدم تا آنکه از مقدمات
بعقاد خودم فراغتی حاصل شد چون نظرها در سبیل علوم مختلف است خاطر من میل بعلوم عقلیه کرده

فیزا ابو الحسین حکیم

۵۲۳

در تحصیل فن علم مستقل از الهی طبیی و ریاضی و فاعلی صرف کردم غامض الهی طبیی که در ایران سده اول است سیرا الهی با آنکه
اول جوانی رفیق دوست بودم و دوست گیر و محبت دانا و شاعر و طرغ و خوش داشتیم و با همکاران معاشرتی تمام و کاملاً
سبب داشت و مجالست با شاعران و سخن گفتن که مرا از نظر سخن آگاهی حاصل شد و خوب و بد شعر نیز یاددم و دانستم که شعر
خوب گفتن با آنکه پسندان فانه و ذرا و و شکل است خوشتر است و به شیخ ازین خیالی منصرف نشدم بس طوطو و محبت لازم
ایام شباب است و هر داند که اینگونه معاشرت مانع هر چیز است غامض تحصیل من از تحصیل خود را باز داشتیم و مجاوره اخلاص
وقت بختی بیکدیگر بودم تا آنکه دیدم از استادان حاضر را چندان مستغنی نیست ترک درس خواندن کرده و مشغول مطالعه
و مباحثه شدم و آتی بنا سوختم و اتفاق چنین افتاد که اکثر طلاب و قریب با نفی من در اینجا مراد و دیگر داند و با اینان
اهمال مطالب و مواظبت نکردن بود و بعضی مرا بر آن داشت که در اینجا که با عفا و بعضی اهل است بجهت بیچارگی کوشش و شیخ
و خطی داشتند بر دم من و قریب در مصنفان همین شغل اشتغال داشتیم تا آنکه در کت مصنفان بجهت شیخ توی و دستی و امر و حجت
جونی و مترض شدن مردمان بدون جهت بیکدیگر و واجب الاطاعت دانستن بعضی خود را و تسکنت شدم بپهلوانان که جمیع
انسان و عادات و عدم قدرت بر تنزل و ملجود و در اینها فسرده آمد و الا آنکه که هزار و دویست و نود و چهار
بیت و کمال است که در طهران و در این مدت بجز این امر سپارید که مطالعه و مباحثه علوم نه کرده باشد ثبلی و خیالی
پزداختم و چون دانستم تصنیف تازه معصب بکار غیر ممکن چیز است و نویسم و لی حواشی بسیار بر حکمت متعالیه که معروف
با سفا است و غیره نوشتام و اکنون در دست بعضی از طلاب است و محل اشغال و آینه است یا از وی فطرت یا اضطراب
قاعته را پیش نهاد خود کردم و ازین تعاضد فی تحریر و تقریر آید و رسید و بی دعوت اگر چه دوستان شتاق بود
مزمع با فضل اکثر طلاب از تهرانی مختلف که میل معقول دارند که در من جمیع هر جمعی بخیالی برخی محض آموختن اصطلاح
و طایفه بجهت آراستن مجالس شونده بجهت صداقت و ساده لوحی و اعتقاد بعالی تجر و شرح این طایفه است که تمنی و این

و قلیل من الاخرین بادی

هر کسی از وطن خود شد یا برین روز درون من بخت بهارین

این به شرح حال میرزا ابوالحسن میکتمی که خود شش پرشته تهرانی و در ده و با همیها در این تنگه نقل کردیم اگر چه شعر
و شاعری در جنب کمالات و علوش نمونه و از غرض فصل و در شش خوشه است چون از مراتب توحید و مقامات مالیه
و مناقب اهل بیت سلام الله علیهم با این اشعار آید ارباب کثوده بودند از نیروی که در این کتاب با ویدان سیانه
بر حسب خواست ایشان این اشعار آید از نیروی که در این کتاب

غرض نه بشناسای فروده و تن	تن بل این غفلت در از پر کن
چندانکی که تو نمی نه این و یو	ای تنی که کیستی و بهیمن
که تو نمی چون برق و قاعده و کای	از چه منم از آن زمان خوش نشن
و تنی اگر جان فسرده کرد و نال	از قیل و دج تن غلاف برغن

شیخ ابراهیم قطیفی

۵۲۴

مرد ویرانی سدهای نشین	زاکه گهی اندازد اگر پنهان کرد و د
معلق بود در میان سنگ چننا	چرخ بپست قدما فلاخن کردن
خواه بکشتن خرام و خواه بکچن	دست در این نگه و بخرد و شان
کس بر نداند بغیر از دواهن	مربوط است از این فلاخن سینله
نوم شدم اندر این بکشتن دواهن	کرد و چنان دادن است و که بر دواهن
در نری زان این چو شیت عیسی د	از دواهن این جهان سر راست
کند و نقل را چو سوغند و دواهن	با پشت از تیره طاهری علیت هیچ
کر تو برین خاکیان کشانی این	دواهن تو دسیان بلا بکچرن

ولما بکضا

چرخ بپست دواهن شیت عیسی د	خدا و شرق بپست حل بکرت چو کنا
بجای آن همی پوشند برین بکچرن	ز برانکند شبح ستمانی مردمان
بشایع اندر دواهن شیت عیسی د	ببر دواهن دواهنی از دواهن شیت عیسی د
چرخ بپست دواهن شیت عیسی د	طلوع اختر از گردون همی بکچرن
بجوش اندر شیت عیسی د	همی پس عود بر باغ را که سوری بکچرن
همی بکچرن شیت عیسی د	سناک دواهن از برک زمین دواهن شیت عیسی د
پریشان طره بکچرن شیت عیسی د	مکمل شیت عیسی د
نار دواهن شیت عیسی د	همی کوئی که دایه بر اینک مردمان
دواهن دواهن شیت عیسی د	که از اطراف باغ و بوستان بکچرن
ز بکچرن بکچرن شیت عیسی د	بکچرن بکچرن شیت عیسی د
خدیجه غیر از این بکچرن شیت عیسی د	یکی مرغی است آبتن یکی بکچرن شیت عیسی د
خدیجه غیر از این بکچرن شیت عیسی د	خروش آورچول بکچرن شیت عیسی د
بکچرن بکچرن شیت عیسی د	همی آگند بر لولوش دواهن شیت عیسی د

امیر عثمان حیدر که چیراغل و یکااش

می خدست بکچرن شیت عیسی د

شیخ ابراهیم قطیفی

در سلسله علماء امامیه از اعظم مجتهدین و فحول شیعیان است در فن فقه و مباحثای آن مقامی عالی در ترقی یافت

شیخ ابوالفیض

۸۲۵

سلطان غلامشیران شاه طهماسب اول را که از کتب صفویه معاصر بوده و با مجد و مذہب و میراث شیخ مفصل علی بن
عبدالعال اشیر باحقق الشافعی دعوی میری می نمود اصلش از قطیف بحرین است ولی زمانی در ادب غری وطن
گرفت و مدتی در شهر حلب از انجمن ویرادر کتب رجال و مصوراجازات کاه قطیفی یا بحرانی نویسد و کاه بخنی یا غلی
بر معاصر در مذکره و وصات در صفت شیخ کویہ کان عالمیا فاضلا و دعاه صالحا من کبار المجتہد
واعلام الفقہاء والمحدثین در کتاب ایض السافر و مجلس اسما حضرت لیل شیخ یوسف بحرینی مسطورا
که بحرینی از علمای قطیفی از تائید علی بن ابی طالب جزای نیستند و گفته اند ابراہیم قطیفی از الدین فی و فیعلی کرکی در شتہ علی بن ابی طالب را شکر داشته
و از آن صورت اجازتی که شیخ ابراہیم برای سولانا شمس الدین محمد بن حسن استرآبادی بخارش داد و چنین
گفت کرد که شیخ خود از محضر علی بن ابی طالب استعاضت نمود و بکہ بواسطہ ابراہیم بن حسن المعروف بن ابی طالب
مرایات و صفات علی بن ابی طالب در وصت نقل و اجازت و روایت یافته در کتاب لولوی البحرین کہ ہم از روایات
محدث بحرینی است حکایت شدہ کہ یکی از ارباب فضل گفت بخط عالمی خواہم کہ نوشته بود از مردم بحرین کسی چنین
کرد و زنی شیخ ابراہیم قطیفی در روایتی ننشستہ بود و کاه مروی بنیال یکی از ایشان شیخ بو ثاق در آمد و گفت یا شیخ
ای الایات من القرآن فی المواظع اعظم یعنی از آیات قرآن کہ امیکد و عطا و زجر عظیم تر است گفت کویہ
ان الذین یلحدون فی الایات لا یتخفون علینا آفتن یلغون فی التارخینو آم من
یالی امناہوم الیہمہ الخ و اما شتم انیز من برستی کسانی کہ در آیات ما آتین محمدان کیرند و از منج صواب بخوان
جوید بر او پیشید و باشد پیرای کسی کہ در امش انداختہ شود بہتر است یا کسیکہ بر روز سیر از عذاب و نرغ امش
بجند ہر ہر کہ میو امید بر سیکہ خدا یتالی بر اعمال و افعال شامچاست انخص چون اینجواب شنید گفت صدق
یا شیخ این بخت و از نظر نا پید شد شیخ از وثاق پروان خست و از مردم غایب چسید کہ آیا فلان شخص پروان رفت
گفت کسی ندیم نہ کاه درون آمدن و نہ حال پروان شدن شیخ تظن یافت کہ ما حضرت حجت محل اندہ شدہ
بود کہ در اصابات توجہ نظر مبارک اختصاص نمیدہ محدث پیشاوری و دیگران از مصنفین جال یکی از شیخ
شیخ ابراہیم قطیفی محقق ثانی را نوشته اند و روایات ویرایان فیہ طویل مستند داشتہ اند شیخ یوسف کویہ با آنکہ
فقیہ قطیفی از اجازت یا سنگان محقق کرکی بودہ چندان با و از در تقاض و تنازع در آمدہ و در شاہ و محی
باوی در اماختہ کہ جای شگفتی است زیرا کہ از قدر و وجہ و اغذازہ نقص ابرام تقدم بالاتر گذاشتہ و قبل محقق زبان
تخطہ و شین را کہ در من خود کلام او را در بعضی از مصنفاتش شادہت کہ دم کہ بر قبح و رفقاہت محقق دلالت داشتہ
و الیاد باہر بمجمل انعام طویل شمل بود با تہجد شیخ در معارفہ محقق چندین سال و چندین سال پرداختہ و در ہم
بنیان قواعد احتجاجات و تحریب اساس مبانی استدلالات دی تمام جذبہ دل نموده و نہایت تہمت معمول است
ولی تصدیق را باب خبرت و خداوندان بصیرت از عمدہ رد و دلائل محقق و اثبات قنادی خویش پروان شدن
نہاںستہ بکہ خود در معادوی نزلات و مہالک فترات در اماختہ و یکی از آن دو و رسالہ سراج و مہاج است کہ در

شیخ ابراهیم قطیفی

۵۲۰

ملیت و دعت خراج رقم کرده محقق در این بحلیت فتوی نوشته و در این باب رساله اسماء باطله الحجج فی قتل باخراج کاشته
 شیخ بکرم خراج رفته و در مقابل رساله باطله رساله نوشته و از اسراج و مانع دفع لجاج باطله الحجج نام نهاده و این رساله را
 ارشاد محقق اردبیلی نیز دریافت شیخ ابراهیم نموده و دیگر در مسله صلوة جمیع محقق را عقیده است آن بود که نماز بعد از زمان
 غیبت امام علیه السلام با وجوب فقیه جامع الشرائط واجب است شیخ برخلاف رفته و صلوة جمیع را در حال غیبت امام
 مطلقاً حرام دانسته خواه فقیه جامع الشرائط موجود باشد و خواه مفقود و در این مسله نیز رساله قلمی کرده و روی سخن
 بان فقیه عظیم القدر داشته بر حسب فتوی خویش از اول و اصول اجتهادات نموده و در تصنیف و تهرین رای محقق را بر آن
 در زید و دیگر در مسله کثیر السفر رساله فراموش کرده و در آن رساله اسماء را عنوان نموده که ای در عشره قاطعه کثرت
 سفر قاطعه است یا با عدم توالی نیز معین شمر را از عنوان کثرت سفر خارج خواهد کرد قول اول را شمار خود کرده
 و ثانی را محترم محقق آن رساله را رساله حائریه فی تحقیق المسئله بنیه نام گذاشته و قسم در مسله قول بیوم منزلت رساله
 پرداخته و در ابطال عموم منزلت که محترم محقق است رایت تحقیق افشاده در چند تذکره از مصنفات معاصرین غیر
 بنظر رسید که زمان مجاورت شیخ در شاهرا از عراق سلطان برادر شاه طهماسب صفوی شیخ را بسجای نرسیده
 شایان یاد کرد و شیخ عطای شاه پذیرفت و گفت من از اخذ این نیاز می یازم و بقیول آن حاجت مدام و سالیان
 بناچار اعمال باز پس بردن این بود تا وقتی محقق ثانی علی بن عبدالعالم بنیت زیارت براق وارد شد و شیخ
 در رواق روضه مقدسه طاعات نمود و در اثنا مکالمات با وی فرموده بود در روز جایزه سلطان را و خطا
 پیچیده چه در این باب ارتکاب حرام و مکروه نموده زیرا که امام ابوحنیفه بن علی علیه السلام جوایز معادیه و
 اتباع او را قبول میفرمود و در علم اصول مبرهن و ثابت شده که تاسی با امام واجب است و یا استحباب و ترک آن
 با امام حرام است یا مکروه نه درجه این سلطان از امیر ابوسفیان فرود تراست و نه مقام تو از امیر پیغمبر منزه تر
 شیخ مبادیه چند متمسک شد و بجاوب افاضی گفتا نمود همانا این مباحثت یا دو کثرت یا این ایشان اتفاق افتاد
 و یا راوی حکایت سهوا از مشهد مولانا علی بن موسی شهابه اندر عراق فیکر کرده زیرا که شیخ خود در رساله حائریه
 صورت مناظره را که در سفر خراسان با محقق ثانی نموده بر سپیل اجمال شرح داده و آنچه در مسله اخذ جوایز سلطان
 جائز از عبارات آن رساله متفاد میشود با حکایت سابق منطبق بخود و توفیق من العبادین جز با بعد البهین
 میر نباشد و کیفیکان شیخ خود در آن رساله کوی از جمله مناظرات ما در سفر مشهد رضوی در این مسله بود
 که اگر تکلف بوقت نماز ساری جز حلیه کلب ندارد و نرخ آن منافعی حکم قیسه است آیا فرض صلوة از او ساقط
 گردد یا باید با همان لباس تکلیف پردازد و نماز بجای آورد و محقق بسقوط صلوة میرفت و من این فتوی
 متخذ کردم چه در کتب فقها با جماع علما تصریح شده باینکه صلوة بفقده سائر عورت و اعدام صفت واجب در حال
 احتیاط ساقط نموده من هر چند در این باب مبالغت کردم او بعقیده خویش اصرار جست نه با جماع مصحح متقاعد
 گشت و نه عبارات منصوص عاقبت این ابرام او را معیشت و بعد عهد حمل کردم و از مجادلت روی تا ثم و دیگر

شیخ ابراهیم قطیفی

۸۲۷

در سلسله فقه، مجدد و میکفت از کسی غفلت غایت بجای آوردیم و ضوئه تجددیه می صبح است و استجاب آن ویرا باقی باشد
 و من در مقام انکار بر آدم و کفر و ضوئه حید و مستب نیست که بر پیشانی اختصاص نه لطافت مطلق گفت غفلت غایت متضمن
 و ضوئه می باشد کفر غفلت غایت بچشمی متضمن و ضوئه است اگر مردان است که از ضوئه کفایت میکند و در حجت
 صلوٰه یا در جو آن و ضوئه حاجت نیست این را با لبا و نقص و ضوئه توان گفت چه افراد غیر نقص نیست و اگر غیر اینها
 پان منی دیگری اراده نموده تقریر کن تا فهم کنم وی بقوی خود امر را کرده و من از مباحث او و او من حتم و دیگر
 روزی داخل حسم حضرت رسالت شدم و دیدم او نیز مشرف است به رفتم نزد وی نشستم اتفاقاً در آن حال مولانا
 چالابین در آمد محقق در حضور او با من از در اعتراض در آمد محقق در حضور او با من از در اعتراض در آمد و گفته
 از جازیه حکام از چه قبول نمی گفتم تا از کتاب کرده ما مون نام گفت جواز حکام از چه قبول نمی گفتم تا از کتاب
 کرده ما مون نام گفت جواز حکام پذیرفتن نه کرده است بلکه خود واجب و کرده من و بابت کفر می چه دلیل گفت
 به دلیل قول معصوم چون بن علی علیهما السلام جواز مساوی قبول میفرمود تا منی معصوم واجب و یا مستحب باشد
 علی اختلاف المذهبین در جواب کفر تمسید اول در کتاب دروس منسوخه در ترك اخذ ذلک من الظالم
 افضل و لا یطارد ذلک اخذ الحسن جواز منعا و یدیه فان ذلک من حطوفهم علیهم السلام
 یعنی ترک قبول جواز از ظالم افضل است و قول حسن بن علی این نیستی را معارض نباشد زیرا جواز معاویه خود
 با اصاله حقوق انهم علیهم السلام بوده و معاویه بر پسر غضب و عددان در آنها تصرف مینمود گفت در دروس
 چنین عبارتی نیست من عبارت شهید بروی کشف داشتم و عاقبت بر جویت جواز نش الزام نمودم پس
 در آنجا شریف با خدا ایتعالی عهد نمود که سپس بهنگام مباحث در حال سوال جوابی است تفاوت نماید و بجایه جواز
 جز نقد افادت بخوبی و هیچوقت در مقام صحبت علمی از این دو بیت هیچ نقدی فرمایید اگر که است نقل کلام بود
 و آید بسیاری از آن مباحثات که ما بین من و او اتفاق افتاده بود و شرح و ادوی آنچه من از او معارف
 کردم و بار من متعادت نمودم و آن زمان که در آن بلد مبارکه اقامت داشتم از وی اموری که لایق ذکر نیست
 به سپیل تو از ارتقاء و غیر ایشان بمن فراموشید و من از تمام آنها مخفی گفتم و وی حتم و در مقابل قنایش
 رساله نوشتم تا آنکه مسیح شد که کار و عادی وی بمقای پیوسته که مقام فقاهت و دانش بخود اختصاص
 داد و دیگر معاصرین نفی علم نمیداد من بعد از شنیدن این دعوی مستدعی مباحث و مجادلات شدم و در اینجا
 مساعی مبذول داشتم و در مذاکره و از مناظرات من ابانمود چون این رساله عارضه انجام یافت متضمن
 رساله فرائضی دی پردادم و از مباحث اقاغیه که در آن مندرج ساخته پرده الباس بر کبرم استخف
 محدث بحرینی گوید این سخنان شیخ قطیفی تحت تعجب است چه او را منصف عبارتی که از علامه مجلسی نقل شده
 آنچنان نقل و تزیین کرده که با استد محقق سرسری بردارد و اینگونه کلمات ما را آغاز و چنانکه یکی از متمیزین علماء
 مجلسی گفت مشاهده از استاد خود شنیدم که در علم و فضیلت بکلمه تین و عدالت شیخ قدح نمودی و فرمود که

شیخ ابراہیم قطفنی

۵۲۸

خود مجوز بنجد شیخ ابراہیم قطفنی محالست که مردم که در آن می افتاد و بدست ما بشیخ علی کرگی می رسد و حال آنکه فضل شیخ کجاست
از تخریق و اورا چگونگی رسد است که با چنان نفی عظیم برابری جوید و در مقابل تحقیقات او تر بات گوید محدث بحرینی پس
نقل اینکلام گفته سر که رساله ما نیز بچند و اینکلمات که من آوردم و باقی عبارات آن منکر و با آنچه از علامه نقل افتاد
از من نماید ولی این خود را بی است که ما این معاصرین هر چند سلوک بوده و از انبیا و یک مناعت که کسی است که
این طریق نمی رود و کثیرا که بر بنیان ما می کشید و او از حق و عظم طبع و در عدالت انجی مید و چنانکه این نفی از ملاحظه تراجم اول
مجموعی از رساله که با نظر و رسد مانند شیخ علی محسن العین خلف الصدوق شیخ محمد بن شیخ حسن بن شهید ثانی که رساله
در رد مولانا محمد باقر سبزواری نولفت کتاب کفایه و ذخیره نگاشته و در آن رساله از مطلق و مقادیر و حالات عبار
و کلماتی درج نموده که ذکر آنها مستحسن و مستعجب است شیخ مفید و سید مرتضی و در ملاحظه از سهوا از مصحوم بر مدد و ق
اعتراف می که مشرب اجل او است ایراد نموده اند علامه علی و محقق اول بر محمد بن ادریس مصنف کتاب سرائر خدایان
را در و و تقریفات نوشته اند که در بسیاری از موارد و یکباره تشریف فداست از او خلع نموده کوهت جمل بهایش
راست که در اندام محدث بحرینی در کتاب این رساله و جلیس اسماخر کویه هر چند مایات و شایستگی آن نیست که
بنا بر این و و دانشمند بزرگ محاکمت کم ولی تحقیق مقام برو ج اجمال آن است که در رساله اخذ جز از سلطان چار
بر کلام محقق آثار و مخالفت ظاهر است بچند دلیل نخست آنکه حسن بن علی جو از معاویه از آن اخذ نمی فرمود که جلوه
معاویه از آن اخذ نمی فرمود که جلوه از حقوق ایشان بود و در دنیا و جمیع مایه از آن امر معصوم است تا چه رسد
به ان زعارف قلیل که در قبضه تصرف معاویه طاعتی یا غنی بود پس در قبول جو از بغض حسن بن علی شک شواحت
و حکم ناسی و این مقام جاری شواخت چه در جواب یا استجاب ناسی در فعلی است که حقه اختصاص آن با امام معلوم شد
و دیگر آنکه در مستبول جو از معاویه مسترد میداشت در حق آنجا به حقوق بود چه آنحضرت با معاویه کا مصالحت راست رفت
تشیعیان و دوستان خویش از بی اعتدالی و ستمکاری وی مامون دارد و خون ایشان را در شیشه سفایان شیر
محقون نماید پس اگر آن حضرت جو از معاویه مسترد میداشت معاویه چنان می کشاید که او از صلح و عهد خویش روی نه
و در ای خلافت و آنکه حسن و ج نمود و لاجرم قبل شیعیان و استقبال ایشان پرداخت پس بر این احتمال قبل
آنحضرت استدلال ثواب نمود که از قانون مناظره پدید است و دیگر آنکه خدای سبحان فرماید و لا
تَرْکُوا إِلَى الذِّنِّ ظُلُومًا أَفَمَنْ أَتَى عَلَى الْكَافِرِ خِلَافًا أَمْ عَلَى بِلَاقِ الْكَلْبِ خِلَافًا أَمْ عَلَى بِلَاقِ الْكَلْبِ خِلَافًا
جو از قطعاً مستلزم ركون است چه بر روی الاثان عبید الاحسان از یکی پذیرفتن سببه شدن پدید آید
تا چه رسد تا رسیدن و اخذ جو از مقدّم ركون محرم باشد و مقدّم حرام بدور است مستلزم حرام حرام است
از عزم کریم سوار می مخصوص اقبل علی مصوم دلیل خارج شده و سار افراد در تحت نبی عام باقی خواهد بود زیرا که دلیل
تخصیص در محل نزاع قائم نیست چه بالفورده احتمال ضرورت در حق شیخ مرتضی بوده پس تجویز اخذ جو از چنانکه محقق رای اند
و حجت دارد و دلیل دلی اثبات مدعا شواهد انتفی شیخ ابراہیم قطفنی بچند کس از شاگردان و معاصرین خود اجازت داد

ابراہیم فارغی

۵۲۱

درمقتل او که کان منقشاً بکثیر من العلم قبل کان بر عی مذهب الا حیران و تلفی نام القدر
بینی در بسیاری از علم شستن بود و گویند در وصول حمایه بر آیین معتزلیست و در امامت زیدیه امیرالمؤمنین لقب یافت کتاب
مغنیات انتخاب نظر است چنانکه در ضمن قاصص معتزلیه شرح آید کینست و می ابراهیم است در سبوطات و ساب
آورده اند که از معتز بن آل ابو طالب هر که را نام ابراهیم بوده ابراهیم کینست داشت و از مورخین هر که ابراهیم بن
عبدالله را با براسم کنی و استه بر خطاست و این سخن را از روی قیاس گفته اند و آیت چه در غیر طلحین غالباً آید
کینست ابراهیم باشد و این نام حضرت غیل و پسرش اسحق اقباس شده مدینه شاعر نیز در قصیده که ابراهیم
بنجام حسد و جرح نموده از روی معایبت و ضرورت ابراهیمش خوانده و همانا شاعر و مشایخ
دیگران آمده که بد

ابن ابراهیم بن عیسیٰ
اذکر هذا لله فی الاول
فی نسیم نوری عیسیٰ طویل
منیر بن عیسیٰ مضمین الکبیر

بنام ای ابراهیم ترا منصب خلافت که از ارباب و دین منشی بی پایان و عمری روز افزون بر می و کین آن اسیران که با غل و
بروز بخوری در کوتا اعضا و نیروی بدن ابراهیم حکایت کرده اند که روزی با محمد در حضرت پدر بنبر که ارشان عبد
بودند در آسمان شترانی چند از محمد در میدان آنها شتری بود و صاحب و شتر و که هیچ پهلوانی قوی نگذاشته
آن میخواست بیکه چو شتران از محاذی ایشان گذشت ابراهیم نظری شنید بان تا انداخت که با شتران و شتر
صید تو اند نمود محمد گفت ای برادر چه پسینگی آید چنان پنداری که آنرا توانی گرفت گفت آری گفت که این شتر
با زمانی خود آن شتران تو باشد ابراهیم در آسمان جامه بخود پیچیده و نشسته بود و میگوید این بشید از جای بخت
و بان پیل است در آن بخت و زمانی در سیزه و گریز بود هرگاه که شتر بر او حمله میکرد و خود را در میان شتران در
می انداخت و چون باز میگشت از دنبالش تعاقب می نمود و آنکه فرصتی بدست کرد و دم شتر بقوت بگرفت
و شتر روی فرار جانب موافق او و ابراهیم همچنان از دنبالش آن پاخت تا از نظر غایب شد عبدالله با محمد گفت
برادر خود را بختی چون ساجی بگذشت ابراهیم تنها بازگشت محمد گفت چگونه دیدی ابراهیم دست از جامه که بر خود
پیچیده داشت پرده آورد و دوم آن شتر بر زمین انداخت که از پنج برگنده بود و گفت اما آخذ در غنایا و بختنا
یعنی آیا کسیکه این نشان همراه آورده و صد و سیست حاضران از وفور قوت و فرط شدت او عظیم در تعجب شدند و بجله
فضل ابراهیم بسیار بود و بکالات و صفای صی چند از دیگر بختان بنی اسحق استیاء داشت و او با نفس زکیه
برادر اعیانی است هر دو را پدر عبد الله محض پسر حسن الشقی بود و با در پند دختر ابو عبیده بن عبد الله بن
زعمه بن اسود بن مطلب بن عبد الغزی بن قحی بن کلاب پدر ایشان را از انما و محض کشندی که از بنی اسحق
نخستین کسی است جامع نژاد و سبطین چنانکه حضرت ابو جعفر محمد بن علی الباقی است از بنی اسحقین چه که مادر عبد الله
حسن بن اسحق فاطمه بنت اسحقین بود و مادر محمد بن علی بن اسحقین فاطمه بنت اسحقین صلوات الله علیه

ابراهم فارابی

۵۳۲

پس عبدالله از شرف طرفین و سبب این محض امانت بود و خالص نجابت و از نزدی در مقام معاشرت می گفت
 أَنَا أَهْلِي إِلَى سَوَالِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَلَدُنِي بَيْتٌ مَوْلَى اللَّهِ مَرَاتَيْنِ عبدالله را شیخ بنی اطم
 میکشند و او بود و فضل و کثرت کرم و علمیت و حسن صورت و عطر خود ممتاز بود و سید شباب الدین یا مهد شباب در صفت او
 كَانَ يَقَالُ فِيهِ عَبْدُ اللَّهِ أَجَلُ النَّاسِ وَأَكْرَمُ النَّاسِ وَأَفْضَلُ النَّاسِ وَأَمْنَى النَّاسِ
 و ابراهیم اسمعانی در کتاب اغانی گوید مصعب زهری در صفت عبدالله گفتی انتم فی کل حسن الی عبدالله بن حسین
 یعنی سه انجام هر خوبی و بازگشت هر بیکویی عبدالله محض است در کتاب اخبار التبتیین و آثار الصلین تألیف کنز اود را
 وزیر علوم خرقی الله العاداة بطوریکه سطور است که سعید بن ابان قرشی گفت روزی در نزد عمر عبد الغزیز بود و عبد
 الحسن که در سن سیاب نیز سبت دارد و مجلس شد عمار و امر جاک گفت و نزد یک خویش خوانده و در کنارش بنشیند
 و از غمی و خوشی هیچ دقیقه مهمل نگذاشت و عبدالله در آن حال لباسی در بر نه داشت که از روی در دانی پس عمر از ششم
 عبدالله چینی بست کرده و در فتر و به از وقت از بنی اسیر خنجر حاضر بارگاه بنود چون عبدالله برفت من و عمر
 اینجا را برای چه کردی گفت برای شفاعت چه امید میرم که رسول خدا بمرد باز پرس میرکت من این نزد کوار در حق
 این دست کنایا شافع کرد و عبدالله را طبعی سوزون بود و احیاءاً بنظم سخن و غبت مینمود این و دو شعر لطیف از آیات
 همان او است که در صفت لبتان پار ما گفته

بَيْضُ خَوَاتِمِ مَنْ بَرَّيْنِهِ كَضَاءِ مَكْرٍ صِنْدُ مَنْ حَرَامِ
 تَحِينُ مِنْ لَيْزِ الْكَلَامِ نَقَا وَبَصِيدُ مَنْ حَرَّ الْحَنَاءِ الْإِسْلَامِ

یعنی آنجا که سیمبران آذاده اند که کس باز میشه ریه آنک ایشان نتواند کرد مانند آهوان جسم که صید شان
 ثمان نمود بجا و محاررت آنچنان سخن راند که در قشاشان سپهر از زنا کاری رود و هیچگاه به خلاف اسلام بگفت
 فالتی لب نخواستند و از محمد و ابراهیم مهند تخت در خانه عبدالله بن عبد الملک اموی بود و پس از وی سیمال عبدالله
 و آمد چنانکه ابو الفرج اسمعانی در معانی و اغانی از علی بن صالح نقل کرده که عبد الملک مردان هند دختر عبدالله بن
 عبدالله و رقیه دختر عبدالله بن عبد المذرا را به پیرویش عبدالله تزویج نمود چرا که شنیده بود جگر آن این است
 از اولاد ایشان خواهد بود پس عبدالله بمرد و رقیه را چنانکه بمرد در کامل گوید محمد کامل باذن عمر عبد الغزیز بخیر است
 و ابو العباس سفاح از او بزراد و هند را عبدالله محض خواستار شد و از او در خود فاطمه بنت اسمعین خطبه مهندتی کرد
 فاطمه سرمود ای فرزند هند را میراث شوی خود شد و می گرفتار رسید و تبر و بیج تو را نمی گزید که مردی حقیر
 و بی نصبتی عبدالله را سخن در باور نیامد و خود بخانه بجهت رسید و رفت و هند را خطبه نمود و بر عبیده و اما دی
 از جان پذیرفت و گفت بیای خوش باش تا من بارگر دم در دم بر تو خواست و تبر دهند شد و گفت ای دختر
 این منم ز رسول خدا عبدالله بن حسن است ترا از من خطبه کرد و گفت چه جواب دادی گفت اجابت نمودم
 گفت هست من نیز اجابت کردم آنکه هند به عبدالله پیغام داد که از جای خود حرکت مفرمایی با حلال خویش

ابراہیم فارسی

۵۳۳

هم آغوش کردی پس خود ازینت کرد و بنزد عبدالله رفت و عبدالله بهفت شب در خانه بنشین بود و دانش فاطمه از حال او خبر داشت پس بر روز نهم علی الصبح بخدمت او رفت بر حالتی که باره فخر پوشیده و عطر خوش بلبه بود فاطمه چون او را به بخت دید فرمود یا بنی من این لک لهذا یعنی ای سرزنده این جاها ترا از کجا است گفت من خنداکنی و عصبانیتها را در تنم یعنی از نزد همان کسی میداشتی مرا جبری خویش نرسند عبدالله را بهندالنی مغرور و خلقی وافر بر رسید چنانچه در محبت او غزل میسرود و اشعار عاشقانه میسرود و این دو بیت که در کتب غانی و اقیاناعات آورده اند آمده است

یا همدانایک کو حلیه بعاذلتی فالأفلمه أسمع لما قالوا فقلت لا الهنا
هنا أحب إلى من هابی قد قار قد عصف في عواذی فاعطف طلبا

یعنی ای هند کاشش دانستی که دو ملائکه از در کوشش در آمده اند و مرا در هوای تو سرزنش کردند و من سخن ایشان نشنیدم و گفتم این بشوید و باز کردید که هند بنزه من از مال و جان عزیز تر است پس در هوای تو مردم به کوی را عصبان آوردم و دل رنجور را سحران بردم اکنون بر سر خبر ابراهیم بار گردیم و حدیث او را از بهایت هوس خلافت و آغاز و عیسرا انت الی نهایت امر و انجام عمرش بیای بریم اینجا از منبع کتب معانی و وفات معانی و موقوفات انساب و سیرت بدیستفا و شد آن است که چون این بشارت از لسان مبارک رسول صلی الله علیه و آله سماع جهانیان بود که لَوْ بَعِثَ فِي الدُّنْيَا نَوْمَ لَطَوَّلَ اللَّهُ تَعَالَى ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَنْظُرَ فِيهَا يَمْلَأُ الْأَرْضَ جَدًّا كَمَا مِلَتْ جُودًا یعنی اگر از عمر دنیا بر جای نماند و باشد که هرگز در آنرا خداوند تعالی آن روز را در آن کشاند تا مهدی ظهور نماید و زمین را از پس آنکه از جور و ستم پر شده باشد از عدل و داد پر کند بمیکند محمد پسر عبدالله محض در مجبوره تغلب و استیلا بر این امین و وجود آدم مردم و ابراهیمی موعود و پسند شد بنمای خبر پیغمبر که سرآمد آمدیدی من دلیدی اینها یعنی و اینم آید آئیم یعنی مهدی بن است از فرزندان من نام او نام من است و نام پدرش نام پدر من و آذنی با ششم نیز جمعی کثیر خاصه بنی حسن این حدیث را بولادت اشارت میکردند و بر این تاویل او را اغلب مهدی میخواندند و از محافل وجود و شافل مال و بی خان فانی که او ملک بنی امیه بر اندازد و روی زمین از عدل آبا و ساسد شود این خیال آنکه در میان دو شاه محمد عالی بود سیاه و بزرگ همچنان قائم نبوت بود و شش پیغمبر گذشته این حدیث است و قائم خلافت چند آنکه محمد بزرگ میشد و آثار طاعت و شهادت از شرف حضور و احسانت که هر او بطور میر رسید بر عقیدت بنی هاشم افزوده میگشت و بر جرم تخیل از غیر بن نقل ختمی رد امیت است که گفت روزی محمد در خانه پدرش عبدالله بود و غلامی سیاه مرکب او را در پروین در نگاه میداشت و او جعفر منصور دوایقی اشتغال میکشید امیکند پروین آمد ابو جعفر بر حبت و رکاب دی بر گرفت تا بر نشست آنجا جاها می او را بر پشت مرکب هموار نمود و من تا آمد روز محمد بن عبدالله را می شناختم چون از ابو جعفر پرسیدم این که بود که بن پیغمبرش کردی گفت و یکسان مهدی اهل بیت است از شما و شما می بنی یه بن بنی بنی

ابواب فیما فیہ

۹۲۵

و مصلوب کردم بر آینه این صحیفه با توه اومی و بر آن نخل نمودی ولی سید نام که خبر او حق است که از پدران خویش گرفته و برستی سخن او درست خواهد گشت پس ترسیدم که این چنین علم با بنی اسرائیل رسد و آنرا پوشیده دارند و برای تنجیه در کینه انداخته نمایند پس این صحیفه بکبر و این اندیشه از من کفایت کند و بسی منتظر باش تا گاهی که خدای در میان من و این قوم حکم را ندو به انوقت این صحیفه از من نزد تو امانت است تا آنکه آنرا به و پرسم من محمد و ابراهیم میران عبد الله بن حسن بن حسن بن علی علیهما السلام فرارسانی که عبد از من آید و لی خلافت و قائم امامت متوکل که آن صحیفه بکبرتم و چون یحیی بن زکریا شد بدین رقم حضرت ابو عبد الله علیه السلام را دیدم و با وی باز گفتم پس او کبریت داد و آتش بر یحیی نخت شد و فرمود خدای پیغمبر را رحمت کند و با پدران دنیا کانش باز رساند و الله ای متوکل من آن دعا از وی دریغ نداشتم مگر برای اندیشه که او را بر صحیفه زید بود آیا آن صحیفه کجاست متوکل گوید صحیفه را اودم و گفتم این است پس حضرت ابو عبد الله آنرا بکشود و فرمود سو کند با خدای که این خط عزم زید است و دعای جدیم علی بن حسین علیه السلام آنگاه با پیشش گفت برخیز ای اسمعیل و دعای که تو را بمغوطه مصون داشتن آن فرمودم بیاور اسمعیل برخواست و صحیفه پروان آورد که کوفی بینهما صحیفه است که یحیی بن زید من داد پس حضرت ابو عبد الله آنرا بر سید و بر دیده اش نهاد و گفت این خط پدر من است و اطاعت جدیم که در صبح من اعلان شده و در مزای من نگاشته آمده گفتم یا بن رسول الله اگر خواهی این صحیفه را بچشمی معاند دهم گفت رخصت است که ترا الی این معنی می چسبم پس من نظر کردم و آن در اینک دیدم حتی ما بین و در حرف از آنها مخالفت نیافتم آنگاه از حضرت ابو عبد الله دستوری خواستم تا صحیفه یحیی را بجد و ابراهیم دم گفتم **اَللّٰهُ يٰ اَكْبَرُ اَنْ تَاذِرُنَا الْاَمَانَاتِ اَهْلُهَا** آری انصحب با ایشان ده چون ملاقات محمد و ابراهیم از محضر امام برخواستم فرمود بجای خود باش و آنگاه از پی محمد و ابراهیم کس فرستاد تا هر دو حاضر شدند پس حضرت ابو عبد الله با ایشان گفت این میراث پیغمبر شایعی است از پدرش زید و شمار ابا و جود و ادنش این مختص است و اراد باره آن بر شما شرط است که نصد رحمت الله بفرمای که قول تو مقبول است من سر و لا تخز یا هذین **التَّحْقِيقُ** فی المذنبه یعنی این صحیفه از مدینه پروان بریده کشد چرا گفت پیغمبر شایعی بر این صفحه آن هم داشت که من بر شما دارم کشد که یحیی وقتی که قتل خویش بدامست برین صحیفه پنهان شد من سر و شما نیز این بنا شد که سو کند با خدای من میدانم که شما فردج خواهید نمود چنانکه یحیی حسد و ج کرد و کشته خواهد شد چنانکه یحیی که آمد متوکل گوید پس محمد و ابراهیم را علی بن ابراهیم و یحیی بن ابراهیم **اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ** و در ملک آن طبقه اختلافی خلیفه بد گشت و ولید بن زید قتل رسید پس که در پی از بنی ایشم طالبیاً و عباسیاً در مسریه آتوار از توابع ناحیه فرغ نزدیک رزبه که ترب آنرا در غیر در آن است فراهم آمده اند از آنجا که بود ابراهیم امام و ابا العباس سجاح و ابو جعفر منصور و صالح بن علی و محمد بن عبد الله بن عمر بن عثمان و عبد الله بن حسن و پیروانش محمد و ابراهیم سخن ایشان در صفت

ابراهیم فاروقی

۵۳۶

جریخی امید و اضطراب گشت ایشان در پیوست مصالح بن علی از آن میانه آغاز کلام کرد و گفت ای جماعت
 همانین معنی کثوف است که خود شما آن گسائید که چشهای این است بجانب شما گمان است و مردم عالم از روی
 پاس اسلام از شما بر نه و امید حراست گفت از شما دارند و این گفت خدا ایتالی بزرگان شما را در این مجلس فراهم
 فرموده پس از میان خود کسی بر گزینید و بچکان دست بخت در گف او گذارید در شته پیمان دی نیگشت
 استوار دارید و داعیان با طراف فرستید و مردم را بپشت خویش بخوانید تا خدای سبحان ملک خلافت بدست شما
 بجشاید و مسلمانان را از نصیق ظلم خلاص بخشد و هر خیر العالمتین پس عبدالله محض سخن در آمد و نخست لبان
 خطابت حمد خدای بی پای آورد و آنکه روی بان جمع داشت و گفت ای اهل بیت رسول همانا خدای تعالی شما را
 بشرف رسالت محض مهادت و پیغمبر خاتم از قبل تمام مبعوث فرمود و بر کات خود را در شما فرستادون داشت
 شما ای عمرت محمد در مجاهدت راه حق تعالی از دیگران سزاوار ترید آیینی چند کتاب خدای جعل مانده
 دست رسول متروک آمده نور حق معنی گردیده و ظلمت باطل عالمیکر شده از آن پیش که نام شما از میانه بر افتد
 و عزت این سلسله و یکو کن کرد و در طلب حق بکوشید تا مردم این بل لبان بنی اسرائیل از بون و ذلیل بخردند
 که پس از آنکه محبوبترین آفریش بودند نیز و حق تعالی ذلیل ترین قبائل شدند نیز و خلق و ماهی ششیده ایم که چون
 این قوم دست بجستار یکدیگر درار گشتند گشت از تصرف ایشان پرورن شدن خواهد اکنون و لید بن یزید را گشت اند و این نجوایی
 اخبار یکبار رسیده آیت زوال ملک ایشان است و بشارت انقضای عهد لبان ای جماعت حالی که بر عزم جنس و جانی
 پاینده با پسرن محمد بخت کنید و سیر خلافت با گذارید چه بر میدارید که اوست قائم قطر و حمدی موعود و ابو جعفر منصور نیز
 بر آئین عبد الله سخن راند و گفت ای که ده از چه راه خود را می فریب دید بر میدارید که مردم در اجابت شپیک از شما بچکان
 شتابان نباشد که در اجابت اینخوان حاضران نیز او را تصدیق کردند و بر سخن عبد الله عهد استان شدند پس دست بگرفت
 و یکایک با محمد بخت نمودند آنکه گفتند ابو عبد الله جعفر بن محمد در میان با نیت و طیفه آنکه کس فرستاده او را
 حاضر سازیم تا کار بعیت بوجود وی استوار نموده باشیم عبد الله گفت از جعفر بن محمد بگذرید و داستان بخت با او
 در میان نیارید که مرا هم آن است که او جمع شما بریشان کند و اینجا بر پایان برون گذارد و گفتند جعفر بن محمد بزرگ
 بنی امیین است و سید اشراف ما را از حضور او که بر نیت پس بناچار کس بطلب آنحضرت روانه داشتند از میسی
 پس عبد الله بن محمد بن عمر اطرف منقول است که هم رسولی از عبد الله بن زید بر آمد و او را به جمع بخواند مردم بگفت
 ای پسر بن زید عبد الله در دین مرا برای پکار احضار داشته عیسی کوید من بچکان ایشان رفتم دیدم محمد بن عبد الله
 بروی کلیسی مشغول نماز است گفتم مرا پدرم فرستاده تا پرسم که اجماع شما برای چیست عبد الله گفت برای آنکه
 با محمد حمدی بخت کنیم عیسی کوید پس حضرت ابو عبد الله جعفر بن محمد در رسید عبد الله او را در پهلوی خویش با داد
 و بر او ای ابو عبد الله علیه السلام تحنت از حضور مجلس تسبیح حبت تا عبد الله خود رفته او را بر سر او آورد و با جری
 در میان نهاد و گفت آنچه با منی هشتم از بنو امیه کشیده ایم بر کس پوشیده نیست و اینک برایم که او ادا صد با این جوان

بیت گنیم حضرت زمر و زینهار ایجا کجسند که بنور عهد دولت از سید و میرزای عید الله هدی شش و قاتم سو و دینت
 و اگر این بیت برای آن است که کار امر بر دوف و نهی مکر و انجام دهد عید الله سو کند که از بیت تو بجا و زنجیم که خود شیخ
 بنی هاشمی و برادر کاشراف عبدالله چون این بشیند و خشم شد و گفت تو خود خلاف آنچه میگوئی معلوم داری و خدا بیا
 ترا علم غیب یا موفقه ولی این سخن از روی حسد که ترا بر محمد است بر زبان آوردی حضرت چون سخن عبدالله شنید
 بمان اعجاز سرور **إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ وَاللَّهِ لَيْسَ إِلَيْكَ وَلَا إِلَيَّ ابْنِكَ وَأَنَا
 مَوْلَانَا نَحْنُ لِمَ نَأْتِي لَوْلِيَّ بَعْدَهُ فَنُفِمْ وَلَا يَزَالُ فَنُفِمْ حَتَّى
 يُوْتَرُوا الصُّنْفَانِ وَيُشَاوَرَا** **النَّاسُ**
 یعنی بندگان سو کند که خلاف نه تازیانه پرتی بلکه سلاح را بشناسد منصور را پس در اعتبار از مانی که گوید کار امر می کنند
 و زانرا بشیر و پسران تو محمد و ابراهیم البتة که کردند این بگفت و از مجلس برخاست و بدست عبدالعزیز بن
 عمران زهری و برادری بدست عبدالله بن جعفر بن مسعود و محمد بن مسعود و در وقت راوی خبر عبدالعزیز را عبدالله گوید
 ابو جعفر منصور در آن روز بقیای زرد پوشید و بوقتی که با حضرت ابو عبدالله از مجلس بیرون آمدیم با من فرمود آیا خداوند
 بقیای زرد را دیدی گفت آری گفت سو کند با خدای که ما را و قاتل دی میا پس گفتم آیا او محمد را بکشد گفت آری
 پس من با خود گفتیم شمس پروردگار کعبه که ابو عبدالله بر محمد حسد برد و پس از آن بیازنش بودم که منصور محمد و ابراهیم
 چون حاضران را بنیخیزد امام جعفر بن محمد ششینه یکی برخاستند و پراکنده شدند و دیگر فراموش میماند و عبدالله بن محمد
 و ابو جعفر منصور از دنبال حضرت فرار میدادند و گفتند اندرین روزی یا ابا عبدالله الله یعنی آیا آنکه من سرودی
 میدادنی گفت ای قاتل الله اذری و الله لکائن یعنی آری عید ای سو کند که میدانم و الله خواهد شد در تجارت بایست
 که منصور گفت چون این سخن بشنیدم در دل خویش غمخوارم اطراف مرتب کردم از فرزند بایستادگان از این بشارت
 عده آن بیعت در دل بکشوند چه ایشان خود از عهدی ویرانه بود و کسودای سلطنت بر داشتند و موس طاعت
 در خاطر کشیده بودند عباس پسر خود عبدالله را که هنوز طفل بود بحضرت رسول آورد و بر او اتی عبدالله پسر خود
 ثعلی را بنیخت امیر المومنین و حضرت و میرا بخوار خویش گرفت و در گوش او بانگ نماز گفت و قدری آب بان
 مبارک در دهان آن کودک انداخت و در حق او عا کرد و آنجا با پدرش داد و فرمود **خُذْ إِلَيْكَ أَبَا الْأَمَلِ**
 یعنی بگیر پدر پادشاهان را و بهم آن جماعت و دعوی خلافت ابن ابیخند و امامت کیسانه میداشتند و از وقتی که
 سلطان بن عبداللکات ابو شمس عبدالله بن محمد را بشیر سموم نوشانیدند و او بکینه شام رفته حلیقی خویش محمد کامل
 پدر ابراهیم امام و عبدالله صفاح و ابو جعفر منصور داد و صحیفه محمد بن اسحق را که از علامات امامت بود و امامت
 امامت در جود داشت عالم آمد در قیامت اشتغال داشت با سپردن این مسلمانان را بقبال در حال خویش دیدند و
 از همان اوان که محمد سلیمان بود و دعوت کیسانه اساس نهادند و ایمان بخیرسان و غیره در حرکت آوردند و شرح
 این مختصر بکتاب میر و الحالت است که در این از این تفصیل معصودی اصل نیست که اشاراتی بمقامات حنود ابراهیم

ابراہیم انارزید

۵۳۸

باجحد دعاء محمد بن عبد الله پس از قتل اید و اضطراب امریزید تا نفس من عبده و اطراف میکشد و بهمدروان
خبر او بمرودان بگفتند گفت محمد و اشالی وی الفتاقی نیست چه اکل ابو طالب را از خلافت نفیسی نباشد و در سال کعبه
که سید بن عبد العزیز یگر بنی مروان حشر و ج کرد و عبد الملك بن عبد الله بن مروان با وی مصاف داد و مصفورت
بنکام مرا حجت دارد و مدینه شد مردم مدینه کلام نبرد او رفتند که عبد الله بن حسن و پسرانش محمد و ابراهیم عبد الملك
شرح این پغنیاتی مروان نوشت مروان جواب داد که عبد الله و پسران او را تعرض کن که ایثان آن کنند
که بر ما حشر و ج خوانند کرد پس کار محمدی موخو و پچنان چن الظهور و الخفا میو تا آنکه در سال کعبه دمی و دو که
تا ریخ آغاز خلافت عباسیان است و انجام دولت امویان چون دعوی خلافت کیسانه رواج گرفت و مذہب خشویه
با تعرض بنی امیه بر افتاد امام زید بن محمد بن عبد الله با برادرش ابراهیم تحقیق شدند تا پیچند از پیچ تعرض عباسیان
ایمن مانند و در خلال آنحال مقدمات خروج نمیکند سفاح و منصور را از توارای ایشان عیش دولت منتفی بود
و صفای ملک کرد یعنی مذہب شد جز آنکه محمد و ابراهیم زابت آوردند و یکشنبه چرا که بیعت محمد بر گردن ایشان بود
و حوز رعیت آل علی محسوب میشد سفاح در بدایت استقلال در طلب محمد و ابراهیم چه بی بحال داشت و علی
عاقبت از آن اهتمام بایستاد چنانکه از کلمات آیت بطور رسد سبطین جوی تراغی در تذکره اسخاوص کوید در زیاده
ابو العباس بر سریر خلافت نشسته بود عبد الله محض با جمعی از علما و ملاقات سفاح را از مدینه بیرون آمدند چون
با کناره رسیدند سفاح ایشانرا گرامی داشت و هر یک را بطائی که در خوا بود و خورسند نمود و حرمت عبد الله را
از مقامت آل علی زیادت کرد و پشتر شبها را در صحبت او میگردانید و مسمی تا غایبات از وی تحمل میکرد و کلمات
ناگوارش بر خود هموار میساخت چنانکه از کتاب اوراق تالیف ابو بکر صولی منقول است که وقتی عبد الله سفاح گفت
من اسم هزار هزار دریم بسیار شنیده ام ولی رسم آن تاکنون ندیده ام سفاح بگفت تا هزار هزار دریم بیاورند و در
پیش روی عبد الله بر هم نهادند عبد الله چون آنحال بدید گفت یا امیر المومنین این در اسم من بخش گفت بخیم
پس مردم نیز عبد الله آمدند و او را بدان موافقت گفتند عبد الله در جواب گفت مَشْكُرْتُمْ وَ جَلًّا اَعْطَا نَا
بَعْضَ حَقِّنَا وَ فَازَ بِالْبَاقِيَةِ یعنی مرد بر اسپاس گفتند که از حق ما بر خیزد او و خود ببقای آن رستگار شد این سخن
سفاح رسید و هیچ گفت و هم شبی سفاح چنلی خواست انباشت از جواهر آرا بکشد و جواهری شین از آن پر او را
وروی با عبد الله داشت و گفت یا ابا محمد اینها از نقایس اموال و اطلاق سال بنی امیه است که با رسیدن هوس
آن کوهر با فست کرد و بری با عبد الله داد و بری برای خود نهاد چون اندکی بر این بگذشت سفاح را خواب گرفت
و عبد الله این دو شعر را فرمود

اَلَمْ تَرَ حَوْثًا اَمْسَى بِنِي فَتَوَدَّ اَنْفَعَهَا لِيَنِي نَبِيلَه
يَوْمَ لَمْ اَنْ يَمْسُ عَن رَوْحٍ وَاَمْرًا لَلَّه يَأْتِي كُلَّ لَيْلَه

یعنی آیا خوشب را ندیدی که مقهور می ساس منیاد که سود آنها پیران نفیقه را باشد و خود آرزو میسداد و

ابراہیم نامہ

۵۲۱

و چون در باب دلی قضای کردگار در هر شب آنکه نازل آید صفح چون این دو پت بشنید از خواب بخت و بماند
بر عید اندر ذکر این پت مثل بود ای سرای آن حرمت است که تو دانه نام و حبس ای این جانرت که تو بخندم از پت
تو هیچ وقت میل کنده شتم و از اسرار خویش امری بر تو مخفی نه داشتم عید گفت یا امیر المومنین عید سوگند از انشا
این دو پت چیزی که کرده خاطر تو باشد در ضمیر گرفتار شمری بود مرا سجا طر کدشت و بر زبان جاری گشت
اگر خدای این معنی از من تحمل فرمای صفح گفت تحمل کردم و از تو در کد شتم آورده اند که روزی صفح با عید
بگفت ایکنه خفا و ت و لطف که با تو میگذاردم از آن است که تو را بنزد پدر و غم خویش میدانم اینک از تو سوالی دارم
و خواهم تا جواب آن لبان صدق بازگوئی گفت از هر چه خواهی سوال کن گفت اینک پسران تو محمد و ابراهیم
نزد من نیامیند برای چیست گفت یا امیر المومنین تحقیقت از خبر ایشان خبر دارم ولی آنقدر میدانم که دوری
ایشان نه از راه مخالفت است صفح ساکت شد شبی دیگر نیز آن سوالی داد و اصرار نمود و از عید آ
هان پاسخ شنود پس گفت یا ابراهیم ای چنین پنداری که پسران ترا این پنهان شدن سودی بخشد عید اقسام که هر
مقتول شوند محمد در شمع و ابراهیم در زهر عیاب عید انداز این سخن و بخند شده و با اندوهی تمام پروان آمد در سجا
مستور است که عید الله روزی برادر خویش حسن مثلث برج چنین علی بن اسطالب اینجا حکایت کرد و گفت
اگر نوبی دیگر را از تو باز پرسد تو من حواله کن صفح نوبی دیگر پرسید عید الله گفت عیسی مثلث احوال او میدانم
صفح حسن را طلب کرد و از احوال محمد و ابراهیم باز پرسید و گفت یا امیر المومنین با تو چنان سخن گویم که با سر غم خویش
گویند گفت یا امیر المومنین ترا بخدای سوگند میدهم که اگر اهل شرق و مغرب جمیع آینند و خواهند که محمد را خلافت
و هدیه و خدای خواهد تو آهنگ گفت نه گفت اگر خدای خواهد که او خلیفه باشد و تو با همه خلق روی زمین منع کنید آن
منع را هیچ فایده ای باشد گفت نه گفت پس چرا این پیر را معذب میداری و نعمت از آنرا که به و بخشد و منتقص میکنی
صفح از این سخن مجمل شد و نازده بود دیگر سخن محمد بن عید الله را گفت شریف شهاب الدین نساب در عهد و طلب
اینکه الله از ابراهیم غم حکایت کرده نه از حسن مثلث و سبط بن جوزی در تذکره خواص الائمة قصه مثلث را که اشارت
بر وجه دیگر نقل نموده که استوارتر میباشد گوید چون عید الله صفح در آمد صفح دست او را در دست گرفت و بنام
ایمنه و تقوی که در او شمیم بیا کرده بود پیر عید الله از آن قصه و شایخ و مبانی را سخن در گفت شد و بدان
دو بیت مثلث کرد صفح در غضب شد دست خود از دست عید الله کشید و گفت ای عید الله این چه آفتاب
بی انگام بود عید الله گفت ای امیر مرا از قرائت امین شمر آلی نیک در نظر بود نه قال بد که خواهم ترا آئین تنویر
داده در خاطر اندازم و در غفلت خود را دل سپردم سازم پس ابو العباس بهین پت از قصیده مکرر و بن سعد کرب
کود باره اچتی مرادی گفته مثل حبت

ارید بخانه ویرید قتل عذیرک من خلیک من مزاج

بنی عثمانی و خواهم و او کشتن من سکا لای عمر و خود کسی را پا و تا عذری که تراست و آردن دست مرادی خویش فاش بایه

ابراهیم افراسیاب

۵۴

در بعضی نسخ بدل کلمه حیات وارد است مع القه عبد الله گفت از کناه من بگذر سراج گفت خدای از من گذرد اگر از تو بگذرم کوسید پس منصور در باره عبد الله شفاعت نمود و سراج خنجره لب کشود و گفت ایمن در حق عبد الله توسط کند و عاقبت هم خود او را بکشد عبد الله پس از چندی که در هاشمیه مانده بود به مدینه طیبیه باز گشت و سراج در اشراف بغداد بیت معرکب زمبیدی عبیده نوشت که

اودید جبانم و یوید قبلی حذرک من خلیفک من مزاحی

و عبد الله در جواب شاعر یکمین بیت از آنهاست بفرستاد

و کیف یزید ذالک و انشئ بمنزل الشیاط من الفؤادی

یعنی محمد قتل تو چگونگی نماند باشد با آنکه تو بنزدی آسمانی که قلب او بتو اوخت باشد شیخ خوالد بن علی بن ابی شریح خبری در کمال آورد که ابو جعفر منصور در سال که صدوسی و شش هجری کلاما رستوخ یافت و با ابوسلم بموسم رفت در که از عامل مدینه زیاده بن عبد الله اسخار ثقی حال محمد و ابراهیم باز پرسید زیاد و گفت ترا از غیبت ایشان خاطر پریشان نباشد من محمد را از پرده اختفا پرده آوردم منصور زیاده را بامارت اعادت داد و چون در آن سال سراج بمرد و منصور بخلاف نشست تخت بنی هاشم را یکان یکان احضار داشت و در نهان موجب توادری محمد و ابراهیم سؤال نمود و از آنجا که کس آنکس خروج بدیشان نسبت نکرد الا حسن بن زید بن الحسن که از بنی اعمام خویش مخرف بود و در شام خود میرزیت گفت خنجره اسو کند که من از معاضت ایشان بر تو امین نیستم سخن او در خاطر منصور موقی عظیم گرفت پس در اظهار آن و در باره جدی تمام بطور آورد و در طلب ایشان جو اسیس طراف فرستاد و خود در کشت ضمیر عبد الله حلیتی انجمنه چنانکه در سیر مسوده مسطور است که منصور چون عقبه بن مسلم از دی را بدید و او را بخنجره مدنی و شمر را یکی پسندید در پیش احضار داشت و گفت مرا در کاری خنجره بواره خاطر پریشان است و کفایت آن هم را مردی فرزانه همی جویم چنان بهم که تو از توانی بود عقبه گفت ارجو که در سس لکانه بصواب رفته باشد گفت پس خود را پوشیده دار و در فلان وقت بنزد من آی عقبه بر رفت و در میباد باز آمد منصور گفت بهمان بنی اعمام ماوریک ملک باشند و ایشان را در فلان قریه از ملک خراسان شیعیانی است که زکوات اموال و تحف بلاد خود بدیشان فرستند پس بروایت عبد الرحمن بن خلدون مغربی مکتوبی مجبول و تحفی منقول از جانب مردم آن قریه عقبه داد و گفت ترا باید که جانب مدینه گیری و بر عبد الله حسن در آتی بدین دعوی که از مردم خراسان و یک شیعیان پس اگر نامه تو نخواند و هدایات نپذیرد باید زبان التماس در آن داری و چندان خصیصه و مزاحمت کنی که اگر اعراض او از در احتیاط باشد از بیم مکر و نود و کثرت ضمیر اشتکارا کند عقبه بر رفت و عبد الله را بدید و مکتوب باز نمود عبد الله نخست از راه انکار درآمد و گفت من این قوم که تو کوئی نشناسم و عاقبت با فتنه های آنظر او را پوشیده اشتکار داشت عقبه جواب مکتوب خوانست عبد الله گفت جواب نامه بکلیت بنیادم که مراد من بدین - اینچنین است ولی خود سلام و پیغام برسان که فرزند من مهدی در فلان میقات بطور خواهد کرد عقبه در ساعت پرده آن راه عراق گرفت و یکجا ماجری با منصور گفت و خود از حیره احرار است

ابراہیم فارسی

۵۲۱

چون بدین رسیده صلات گرامند و در آل اقطاع بقیتم کرد که شاید محمد و ابراهیم معقون گردند و سپردن ایند وقتی که
عبد الله را دید عتاب کرد که در کجایید پیران تو گفت میندم پس کلام نجوشتد و غلظت کشید و در میان ما سر بخت
بما در عبد الله گفته آمد عبد الله گفت یا ابراهیم این سخن زشت بگدام ما در سن را می با بتول و خمر رسول یا فاطمه بنت حین
یا ام اسحق را و طلحه یا خدیجه ام المومنین گفت ماشاکه به ایشان بگفته باشم بلکه مراد جربا بود ما در ام اسحق و دختر قمارین
زیر کردنی از قبیله طی پسین نیست سبب بن زبیر چون عبد الله را بر منصوره آنچنان جسور دید پیش روید و گفت
یا امیر المومنین بفرمای تا در اگر دین زخم زید بن رعبیسه الله عالی مدینه برخاست و در ای خوش بر رویه
عبد الله اذاخت و گفت یا امیر او را با من بخش کن من پیران او ظاهر سازم و بر و است تاریخ کامل و کتاب
چون منصوره بنزل او طلاس رسیده عقبه بن مسلم را در خفا بخواند و گفت چون بنی حنظل را پدید شود و در نزد من فراموش
ایشان را زید و حرست که ایم و طعام طلب کنم تو ز کوشه پنهان باش تا آنجا که خون بر گیرند پس تو پیش ای و در و بر روی
عبد الله بایست چون دیده او در تو افتد روی بگرداند تو بھی و در زن تا از دهنال سر عبد الله بایستی پس با ابراهیم
پای خود پست او را فشار ده که در تو نظر کند و دیده اش از تو بر شود که میخیزد از تو کافی است زمیندار که در سر خوان
خود را ببید الله با تمنا و لذت طعام بروی تا که او را سنازی را وی که چون بنی حنظل بر منصوره آمدند عبد الله را
پهلوی خود جای داد و طعام طلبید و با ایشان مشغول غذا شد و در اثنا با عبد الله خطاب کرد و گفت یا محمد و ابراهیم را نمی
و جان دارم که ایشان را از جانب من دشمنی است با آنکه من می دوست دارم که پیران تو با من انس گیرند و من ایشان
دست کنم و هلاکت بخشم عبد الله سر زبیر بچند و پس از مدتی سر بر داشت و گفت قسم حق تو یا امیر المومنین که مرا در
مکان ایشان خبری نباشد و این امر از اختیار من بیرون رفت منصوره گفت یا ابراهیم چنین نیست که کوفی خویش و برود را
بطلب عبد الله جواب سابقا عادت داد و چندین بار گفتار با هر دو انکار کردند چون خون برداشته منصوره گفت
یا ابراهیم آیا آن سوا حق میگویم و غم و غم که بر الترام و فاق و ترک نفاق من سپرده ترا و خاطر است گفت آری
یا امیر المومنین آن پیمان را کنی یا نه و آن ایمان را منی بر رسیده و منصوره بکوش چشم جانب عقبه بنعلیت و عقبه از قرا
منصوره در حرکت آمد تا آنجا که پشت عبد الله با ابراهیم پایجا و به هیئت چشم عبد الله در او افتاد و جلی را که آنچنین بود و
نفس جبت از جای بر جبت پیش روی منصوره نشست و از در اسرار غار التماس کرد و گفت یا امیر المومنین مرا بر
نفس عبد الله بگردانم اوقات فرمای خدایت تا گفت کند منصوره گفت میاست که از تو در گذرم ای ربیع او را بیکر و در
زنجیر کن و بر آیت ابو الفرج اصفهانی در مقاتل حدیث انجلیس که بجیس کشید بر طریق و بگذاشت که عبد جاسس بن محمد
برادر ابو جعفر گفت عبد الله محض و حسن شکت نزد منصوره بودند و او در کتابی نظر میکرد و پسرش مهدی بنی گفت
بغلبه عبد الله از در تعرض گفت یا امیر المومنین منی مهدی بکلام کینه از این پناه چرا آه از کاری بر او منی کار می
تا در او توبیخ اعاب تعلیم کند و لسانش از اخراج لحن تعویم نایه منصوره ملقت شد و من با عبد الله هشت رت کردم
که راکت شود و تیر بخورد و دیگر باره غار این سخن کرد و منصوره در غضب شد و گفت ای ابراهیم که کجایید محمد و ابراهیم

ابراہیم الفارابی

۵۲۲

عبدالله گفت نیدانم گفت باید برد و احوال فرنگی گفت اگر فی مثل در زیر قدمای من باشند که نخواهم با تو سپرد و منصور بکام
 ریح نظر کرد و گفت برخیز و اورا حبس کن ریح دست عبدالله گرفت و پیرودن برد و در دار مروان که کسرای خلافتی بود
 و آن بنی شمس را بجاوش داشت و اینو افتد و یکصد چهل چری انا و بعضی یکصد چهل یک نوشته اند و در دست خست چه عجب ابدا اتفاق در آن چشمت
 او در سال صد و چهل یک بج رخت و امارت موسی را سال غم غریب سال غم غریب است شیخ ابوعلی بن مکیه صنف تجار با هم کرد از او چیزی نایست گفت عجب
 برفتند روزی بمجلس او رفتم همیشه مرا دیده گفت یا ابوالحسن امروز چه حادثه افتاده گفت من و ابوجعفر و من داد و ما سوال
 و اناش و عید و اما ترا عرض می کنم و شد و امانه دلی من بجان بزم کس اناها چیزی را خرید از خود گفت ای ابوالحسن
 بنده ای سوگند اگر خود مرا با دختران من در قطار بردگان کشند و عرضه فروش کنند مرا اینده شما خواهد حسد
 در مقابل مسطور است که پس از حبس عبدالله محمد در خانه بزم داشت پس آمد و گفت یا اتم سختی سختی است ابو محمد شو و ارا
 از من پیغام رسان که اگر از او دلا و رسول بخیر بقتل آید بترست تا چندین کس دستور ده تا من بزد ابو جعفر و من همه کس
 بجای رفتم و بیکی پایهای عبدالله در قفسه دیدم و صدا بجهت آورد و او مرا تسلی نمود و بصیر شد و من پیغام محمد
 بگذاردم راست نشست و گفت خدای محمد را محفوظ دارد و اگر امر و زانی بخار کند فردا در نزد خدای چه محبت آورد لا اله
 الا انت و الله می تا صواب است زینهار خود را در اطراف ارض سوار می سازد که لایزال و دعوی حق و طلب خلافت
 در سلسله ما خواهد بود اما اصل منصور از مدینه بیرون رفت و زمامی کرد که بود محمد و ابراهیم و محمدی از مدینه بیرون رفتند
 فراموش آمد و عبدالله شتر پی محمد خواست که ناکامانی بر منصور در آید و او را کردن زد محمد خست بنجید گفت
 کشتن او پسندم تا آنکه که نقض پست خود بر وی احتجاج آورم چون منصور از حجاز بعراق رفت در جستجوی پسران
 عبدالله جدی تمام نمود و محمد را از مدینه و بن حبسیدانند که اظهارا و بر عهد کرده بود و طلب داشت پس نوبتی که محمد بزیارت
 و زیاده داشت و دم او خرد شد کس نزد وی فرستاد و از در لطف امانش داد تا لحظه وی بر دم مدینه نیاید و او را از عهد
 شرطیکه با منصور نموده بیرون آورد و محمد پذیرفت و بجای میاد و پرشت و بیرون آمد مردم چون او را دیدند غوغا بر داشتند
 که یا اهل المدینه المهدیه المهدیه پس زیاده مردم را که او را گرفته اند اینا انس هذا احتج بن عبد الله الحسن
 آنکه علی الهی محمد گفت بهر جای که خواهی باز گرد و محمد ناپدید شد چون جاری منصور رسید زیاده بن حبسیدانند اسکار ثی را در راه
 جمید ای از سال یکصد و چهل و یک هجری مغزول داشت و محمد بن خالد بن عبدالقصری را در ماه رجب بجای وی برگذاشت
 پسران عبدالله را از او طلب نمود و گفت در این مصرف هر مقدار که از بیت المال ضرور افتد درین مدار او سز و ناز سال
 در مدینه بماند و بطنی بکفاف در نقد محمد و ابراهیم مصرف داشت و ظفر یافت حتی بغیران منصور پوت مدینه بکافیک تقصیر کرد
 و سودی نبرد چون منصور تعاقب بیت المال بخیریت او را در باب محمد و ابراهیم شتم داشت و با ابو العلاء کردی بود
 سحر و از قبیل قیس غیلان بشو ری شست ابو العلاء گفت اصلاح صلاح وقت چنان بنیم که محمد بن خالد را از مدینه مغزول داد
 و از اعتاب حاکم بن عبید الله یا در پرا لعلوم مرد و ابراهیم ای او بکاری تا آنچه نقض صورت و عداوت مجبوری اقتضا کند و طلب
 محمد و ابراهیم بکار و منصور از مدینه رفتی گفت تا ملک الله چه دانی زمین آوردی و مگر می ستین این در پیرین پوشیده بود

ابواب فیما فیہ

۵۲۲

ولی مرا با خدا ایستاد و در پنجین است که از بنی اعلیٰ عالم داخل بیت خویش به نشاندن کن امتحان ختم و از دو دمان آمد اکس
برایشان سلطه منادام امر و در خیاری از ضلالت کعب بر بنی حسن بخارم که آنچه را تواری زوی خود به حسب سرست
خسب بطور آور و پس با شارت یزید بن یزید سلمی ریح بن عثمان مری را امیر شرب ساخت و برخی گویند ریح بن عثمان
خود خاسته را یات مدینه شد بشرط که محمد و ابراهیم را بدست آورد و کینگان و در دستان بکشد و چهل و چهار وار و مدینه
چون به ابراهیم رسید با حاجب خویش ابو العجری گفت و در مردان این است گفت آری گفت اما انفا
علا انما یعنی سرانی است که حق دارد که آن بسیار باشد چون از مجلس تینت فراغت یافت گفت ای ابراهیم
دست من بگیر تا بحبس این شیخ مینی عبدالله بن حسن رویم همیشه نزد عبد الله شد عتاب کرد و گفت ایها الشیخ سو کند
باشد ای که امیر المومنین امارت شرب نه برای آن بامن سپرده که حق بستی قریب گذارده باشد و با سکه نمستی سابق
چه را با او نه عنوان خویشاوندی در میان است و نه داستان شناسائی بخدا قسم که من باز بچه تو کردم و اندر یابون
عبد الله حارثی و محمد بن لکتری سو کند بخدای که جان تو بستم که مرا که پسر است بامن سپاری عبدالله چون این
سر بر آورده گفت ایما والله انک لا ذیرق فیفس المذبح فیها کما الذبح الشاة یعنی آری پنجین است
بخدا که خود همان از حق ناخیز خواهی بود که سرت چون کوفتند بریه که کرد ابو العجری گوید ریح چون این خبر
از عبدالله استماع کرد و روی بگردانید از مجلس پرده آمد بر حالتی که دستش از غلبه خوف و فرط داشت چنان
سرد شده بود که دست من برودت آن احساس مینمود و پایایش از فتور و سستی بر زمین می کشید گفتم ای امیر از
کلام عبدالله ترا چم بخیر و چه از علم منیبات نفیسی نیست گفت و لکن خواسوش که این خبر گفتن کرازان
عجری صادق ابو العجری گوید عاقبت صدق خبر عبدالله میشود و انشا و محمد بن عبدالله در عهد حسن و جعفر
دیوان ال حبیب خود در بخت بنزدان آمد و ریح بن عثمان را برادرش عباس بخت در معائن ابو الفج سلطرت
که حسن بن زید طلوی گفت ریح بن عثمان مرا با چند کس مجلس فرستاد تا از عبدالله و رباب محمد و ابراهیم
خبری باز پرسیم و از مکان ایشان سخن استماع کنیم چون مجلس درآمدیم دیدیم عبدالله بن محمد بن عثمان انباشته از گاه نشسته
کسانی که همراه من بودند سخن آغاز کردند و آنچه در خاطر داشتند ابراز نمودند بهیچکلام ایشان پایان رسید
عبد الله جانب من گزینست و گفت ای میرک برادر من بای من از بلای ابراهیم عظیمه است چه ادرافران یزد
تا پسر خود اسمعیل را در طاعت پروردگار رنج نماید و شمارا محکوم دارد تا فرزندان خویش در محیبت کردگار
قبل رسامیهات کجا است امتحان طلیل با امتحان من حاشا من اینکار را صواب گفتم و الله یا بنی هاشم
برزاش خود اینچنین آسوده نمی ختمم که اینکار را بر این تبرکاه در اخبار بنی الحسن آورده اند که روزی عبد العزیز
سعد از خواص منصور گفت ای امیر المومنین تو منتظر حسن و جعفر و ابراهیم میری بر حالتی که برادران و غمرا و گان
ایشان مطلق العنان باشند و ترا هیچ اندیشه نیست بخدا قسم که مهامت کی از ایشان در قلوب مردم فروزتر است
از سلطت شیرز منصور ازین سخن سخت اندیشناک شد و در حال ریح بن عثمان را فرمان فرستاد تا جلد آن

ابراہیم را فاخر دید

△ 12 12

[illegible]

ابراہیم فارسی

۵۲۵

و محمد بن عبدالله عثمانی را گرفت بر اغلال و قیود بنی حسن پسر خود و حلیه را جانب او دوی مستوجب جل داد و ثقت
 الاسلام کلینی محمد بن یعقوب رضوان الله در اصول کافی از عبد الله بن ابراهیم صفیری روایت کرده
 که موسی بن عبد الله گفت چون فرستادگان ابوالد وایتی در رسیدند و پدرم عبد الله را با قامت
 و قام من و قید آئین کشیدند و حله را در محال می فرستاد و روی پوشش نشانیدند و برانند تا بمصلی رسیدند
 پس ایستادند که مردم ایشان را به انحراری و گرفتاری شامت کنند اما من دیدم چون فرزند من پیغمبر بر آن صفت
 ایستاد برایشان رحمت آوردند و رفتند آنگاه سوگلات مسطور از راه مسجد رسول در حرکت آمدند
 از حجاز الا و از مسطور است که حسین ذی الدمه ابن زید الشهید سپر خوانده حضرت امام ابو عبد الله صادق
 گفت من با این قبر و منبر رسول ایستاده بودم حسین ذی الدمه پسر زید شهید گوید من با این قبر رسول
 ایستاده بودم و نظر می نمودم که اولاد حسن بن علی علیه السلام را از دار مروان بیرون می آوردند و در آنجا
 حضرت ابو عبد الله صلوات الله علیه را احضار داشت و فرمود چه خبر داری کفتم بنی حسن را بر محال نشانید
 تا باب روزه بر من بسته شد بنی من بنی من حضرت زانی بسیار روی بدرگاه پروردگار داشت آنگاه با غلامی فرمود
 نظر کن تا هر وقت حله را در محال نمودند مرا خبر دهی غلام برفت و بازگشت و گفت آورده حضرت برخواست و پشت
 پرده از روی سفید که بر در آنجا بود ایستاد و بینک عبد الله محض و ابراهیم فرمود دیگر بنی حسن را که با هر یک پاسبانی را نمود
 و محال نشانید و بودند تحریک بکویت و قطرات سنگ بر ریش مبارکش سرازیر گشت آنگاه تلفت من شد
 و گفت ای ابو عبد الله و الله که پس از این تا و الله خدا را هیچ مرتعی رعایت نخواهد شد سوگند با خدای که نه انصاریت
 علیه را و فائز داند و نه اولاد انصاء مرا پدرم ابو جعفر از آباء گرام خود حدیث آورد که رسول با علی بن ابیطالب علیه
 فرمود از مردم بهت بیکر گفت بچه شرط فرمود با آنکه پیغمبر دوزیت ویرا آنچنان حمایت کنند که خود و ذریه خود را
 اینک الله می نیست که از فرزندان رسول دست ستم باز دارد و الهام بر انصاء سخت بیکر کلینی روایتی آورده که بیکر
 دختر عمر اشرف گفت چون اسرا بنی حسن را باب جبریل از روی مسجد رسول واقف داشتند حضرت ابو عبد
 الله سخت از خانه خویش برایشان نظر فرمود و از خشم روی مبارکش بر زمین می کشید آنگاه بر اهل مسجد تحریک
 دانه باز فرمود لَعَنَکُمُ اللّٰهُ یَا مُعْتَصِلَ الْاَنْفُسَا ثَمَّ اَبَا رَسُوْلٍ نَهْ شَرَطَ عَمْدٌ بَرِیْضَتٌ بُوْدُوْهُ فِیْ اَنْفِیْ اِنَّ اَنْتُمْ
 من خود بی در تفریق مبادی این امر و من حرص و آز باز نمودم و زبان مو عطف و نفع در از داشتیم تا که حرمت
 بین رسالت دست فرمود و نجات بخرد و حشمت ذاری اظهار پایمال تو می با کار نیاید ولی نصیحت و تحذیر
 دفع نیست و تقدیر توانست نمود و عترت پاک رسول مانند عبید معید و طول شد از موسی ابی حنبله روایت
 که حضرت ابو عبد الله از مسجد بیرون آمد و به محل پدرم عبد الله بن حسن نزدیک شد خواست تا با او سخن کرید یکی از ملازمه
 با غلطی سخت مانع وی گشت ابو عبد الله فرمود و در شوک خدای غریب ترا و دیگر از انکایت کند خدیج بنت عمر
 اشرف گفت پس حضرت ابو عبد الله سجده بازگشت و از مشیت آن محنت آجیت شب بآتش شب گرفتار بود

ابراہیم ہمارے زید

۵۲۶

ولا يزال یکرمت ذنب آدم داشت و نہ روز بد افتاد کہ مابودی بولاک چنانک بودیم موسی بن عبد الله گفت
 و هنوز ما را به یقین نرسانید و بودند کہ آن پاسبان دیو سرشت کہ ابو عبد الله را از مکانہ پدرم مانع گشت بیضا فی ثنیہ
 مبتلا شد یکی از دشمنان چنان کندی بروی کجوفت کہ استخوان سیریش شکست و بدان ضربت در گذشت چینی
 از قدم او اصحاب و ثلثہ محدثین روایت کرده اند کہ چون او لاد احدی حسن بن علی علیہ السلام را بارض رنیدہ
 حمل داد و حضرت امام ابو عبد الله صلوات الله علیہ ترقی بجایون آوردہ تسلیم بعد از فرستاد کہ علما امامیہ از اسلوب
 کتب بر صحت عقیدت و حسن حال او و دیگر مقتضای امرش از بنی حسن استدلال کنند و انجماعت را از مخالفت حجت عصر
 بہ دعوی یقینہ و غیر آن معذور دارند و نیز دلال و دیگر اخبار آل محمد بر سعادت عاقبت ایشان بل عموم بنی فاطمہ رضوان
 علیہم بہمت نمایند و مانند آن کتاب شریف کہ گرفتاران قید مصائب و سبحان ربیعہ و ادب را بصورتی ذکر شد
 گفت یک واسطہ از اصلی صحیح بخط محمد بن علی بن محبوب و بسال چهار صد و چهل و شست ہجری مورخ بود و در
 و بطراز آن نامہ مبارک بر آوین نامہ دانشوران مرید آوریم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِلَى الْخُلَفَاءِ الصَّالِحِينَ وَالذَّوِيَّةِ الطَّيِّبَةِ مِنْ وَلَدِهَا خيه وابن عمه أما بعد
 فَإِنَّكَ كُنْتَ قَدْ تَعَزَّدْتَ أَنْتَ وَأَهْلُ بَيْتِكَ عَنْ حُجْمِكَ مَا أَصَابَكُمْ مَا انْفَرَدَتْ بِالْحَقِّ وَالْقَبْضِ الْكَلَامَةُ
 وَأَلَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ فِيهِ وَلَقَدْ نَالْنَا مِنْ ذَلِكَ مِنَ الْجَنَّةِ وَالْعِلَاقِ وَحَرِّ الْمُصِيبَةِ مِثْلَ مَا نَالَكَ وَلَكِنْ
 وَجَعَلَ اللَّهُ لَنَا أَمْرًا اللَّهُ جَلَّ وَعَزَّ بِهِ الْمُتَّقِينَ مِنَ الصَّابِرِينَ وَحَسَنَ الْعَزْمِ حِينَ يَقُولُ لَبَّيْكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ قَاصِرٍ حَيْثُ رَيْكَ فَإِنَّكَ بَاعَيْنَا وَحِينَ يَقُولُ قَاصِرٍ حَيْثُ رَيْكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحَبَشَةِ
 حِينَ يَقُولُ لَبَّيْكَ حِينَ يُقَالُ لِي وَأَنْ عَاقِبْتُمْ قَعَا فَيُؤَلِّمُ لِمَا عَاقِبْتُمْ بِهِ وَلَمْ تَصْبِرْ لِمَا لِي بِالصَّابِرِينَ
 رَسُولُ اللَّهِ وَكَمْ يُعَاقِبُ حِينَ يَقُولُ وَأَمَّا لَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطِرْ عَلَيْهَا لَأَنَّا لَكَ دِرْهَانٌ تَرُدُّهُ فَإِنَّمَا
 لِلْمُعَوِّذِ حِينَ يَقُولُ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ وَاجِعُونَ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَواتُ
 مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ وَحِينَ يَقُولُ إِنَّمَا بَوَيْتُ الصَّابِرِينَ وَأَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ حِينَ يَقُولُ
 لِأَنَّهُ وَاصِطِرْ لِمَا أَصَابَكَ مِنْ عَزْمٍ أَلَا مَوْجِبٌ حِينَ يَقُولُ عَنْ مَوْسَى قَالَ مَوْسَى لِقَوْلِهِ اسْمِعُوا لِلَّهِ
 أَصْفَارًا إِنْ الْأَرْضُ لِلَّهِ يَرْثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ وَحِينَ يَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ حِينَ يَقُولُ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ حِينَ يَقُولُ لَتَنْبَلُوَكُمْ مِنَ اللَّهِ
 وَالْجُوعِ وَنَقَصَ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ بَشِيرٍ الصَّابِرِينَ وَحِينَ يَقُولُ وَكَانَ مِنْهُمْ مَنْ قَالُ مَعَهُ رَيْثُونٌ كَيْفَ يُقَالُ
 لِمَا أَصَابَهُمْ سَبِيلُ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ وَحِينَ يَقُولُ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرِينَ
 يَقُولُ وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ وَأَمَّا لَكَ مِنَ الْقُرْآنِ كَثِيرٌ وَعَلِمَ أَيُّ عَمٍّ وَابْنِ عَمٍّ أَنَّ اللَّهَ جَلَّ وَعَزَّ لَهُ
 بِبَالٍ بَصِيرٍ الدُّنْيَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانٌ قَطُّ وَلَا شَيْءَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْقُرْآنِ
 لِلْجَهْدِ وَالْبَلَاءِ وَالْإِذَاءِ مَعَ الصَّبْرِ وَإِنَّ تَبَادُكَ وَتَعَالَى لَرَبِّكَ

ابواب فیما فیما رقی

۵۲۲

بنعم الدنيا لقدوة شاهدة ولولا ذلك لما كان اغداثم ينلون اوليائه
 ويخونونهم ويمنعونهم واغداثم الامون مطمئنون خالمون ظاهرين
 وكولا ذلك لما قيل ذكربا ويحجب بن ذكربا ظلمًا وعدوانًا به بقى
 من البغايا وكولا ذلك لما قيل جدك على بن كلب طالب عليه السلام لما
 قام يا ابراهيم جل وعز ظلمًا وحك حنين بن فاطمة صلى الله عليه وسلم اضطهادا
 وعدوانا وكولا ذلك لما قال الله جل وعز في كتابه ولولا ان بكوا الناس امة
 واحدة لجعلنا لمن يكفر بالرحمن ليلو يهود سفقا من ضنة ومما يج عليها يظهر
 وكولا ذلك لما قال بن كلبه المحبون انما تمدهم به من مال وبين ذارع
 لهم في الخراب بل لا يسمرون وكولا ذلك لما جاء في الحديث لولا ان يخرج المؤمن
 لجعله للكافرين عصابة من حديد فلا يصدغ رامة ابدًا وكولا ذلك لما جاء في الحديث
 ان الدنيا لا تسادى عند الله جل وعز جناح بعوضه وكولا ذلك ما
 متى كافرها شربه من ماء وكولا ذلك لما جاء في الحديث كوا ان مؤمنا
 على قلبه جبل لا يمت الله كافرًا او منافقًا يؤذيه وكولا ذلك لما جاء في
 الحديث انه اذا احب الله قومًا او احب عبدًا صلب عليه البلاء صبا فلا
 يخرج من غم الا وقع محتم وكولا ذلك لما جاء في الحديث ما من جرحتين
 احب الي الله عز وجل ان يجرعهما عبد المؤمن في الدنيا من جرقة غنيط
 كظم عليها وجرحه حزن عند مصيبه صبر عليها مجن عزاء واحتساب و
 وكولا ذلك لما كان اصحاب رسول الله يدعون على من ظلمهم بطول
 العمد ومنه البد وكولا ذلك لما بلغنا ان رسول الله
 كان اذا خسر رجلا بالرجم عليه والاسفغفار استشهد فعليكم يا عم وابن عم
 وبن عمي واخوتي بالقبر والرضا والتسليم والتفويض الى الله عز وجل والرضا
 بالصبر والصبر على نصائحه والتمسك بطاعته والنزول عند
 امره اقترغ الله علينا وعليكم القبر وختم لنا ولكم بالاجور
 وافئذنا وانا كرم كل هلكة بجوله وقوله انه سميع قتر وصلى الله على صفوة خلقه محمد وآله

علاءه معنى عبارات عاليات پارسى كه

این اما بیت بسوی باند و نیک و زاده پاک از فرزند پادشاه و پسرش پادشاه محمد هر چند تو و مراست بدینست
 ناکار تها که تارید اما در اند و فخر شکمین و پنج دل در دنا که تها نیستند و بر استی در این ستم و جو یکدیگر بر ما رفت

ابراهم فارابی

۵۲۱

در حدیث نیامدی که وی را نزد خدای جل و بالا پشیر برابری باشد و اگر این نبود وی از دنیا دم آبی بجا فر
نوشانیدی و اگر نه این بودی در خبر رسیدی که اگر مؤمن بر ملک کوی غلظت گزیند هر آینه خدای کا نویسه
یا منافق را بر انحراف او را بر بند از کوه اندازد و ساند و اگر نه این بودی در آثار او در نشدی که چون خدای
قوی یا سبده را دست دارد و بر پلای بوی بیاراند پس از غنی بودن نرود و مگر آنکه در غنی دیگر در آید و اگر نه
این بودی در سنت و روایت یقنادی که هیچ دو جبره نزد خدا محبوب تر نیست که بنده خود را در دنیا بنوشاند از
جبره خشمی که مؤمن سبده برد و کظم غیظ کند و جبره اندوهی که در حال محیبت نباشد و بحسن صبر ثواب محبت
بشمارد اگر نه این بودی اصحاب رسول در حق ستمکاران خویش بدرازی عمر و تن درستی و فرزندانی مال
و فرزند عانی نمودند و اگر نه این بودی خبر باز رسیدی که چون رسول الله کسی را به عای رحمت و طلب مغفرت
اختصاص بخشیدی بعبادت شهادت رسیدی پس بر شما باد ای عم و پسر عم من و ای سبزه زدن غم
و برادران من بیگنجیائی و خورشیدی و تسلیم فرمان قضا و تقویض امر خدا و طاعت حق و متابعت
حکم وی خدای بر قلب و شمایندوی شیخیانی افزود و یزاد و عاقبت امر با و شمارا بپاداش یک نخی باز رساند
شیخ غزالدین علی در تاریخ کمال کوید و زکیه عبدالله با دیگر هارمان بجانب رنده روانه بودند محمد و ابراهیم
در زمی اعراب نزد دین پد رمی آمدند و بنجی سخن می گفتند و از جنس و جوی سبلیبیده عبدالله دستور زدن
و گفت زمین را آشکار نشوید تا آنگاه که مشه طیفروزی یک همیا ساخته باشد همانا اگر ابو جعفر شما را از اینک
بهرت بماند مانع گردد باری از آنکه لغبت بگیری مانع تواند بود و اقدی کوید با ابو جعفر و اینتی گفته بودند
که عبدالرحمن ابی الموالی از موالیان محمد و ابراهیم است بل از موالیان ایشان پس ایامی که در رنده توقف
داشت موکلان بر کاشت تا او را بدست آوردند و نزد وی بروند عبدالرحمن گفت چون مرا در رنده نمودند
دیدم بنی حسن را حید با اغلال و سلاسل در آفتاب نشانیده اند ابو جعفر مرا احضار داشت چون در آمدم بجا
عش عیسی بن علی که در جرگ حاضران بود بخویش و گفت همان است عیسی گفت آری یا امیر المومنین اگر
بروی سخت بگیری البته مکان محمد و ابراهیم باز خواهد نمود پس من نزدیک رفتم و سلام گفتم گفت لا سلام علیک
این الفاسقان ابن الفاسق این الکذبان الکاذب گفتم یا امیر المومنین اگر مجلسان صدق سخن گویم
آیا سودی خواهد داشت گفت کدام است گفتم کوه من بطلاق دما است اگر از مکان ایشان آگاه باشم منصور
نیز یافت و بگفت مرا در عقاب کشیدند و چهار صد تا زیاده بر من بگرفتند و من چنان از هوشش تهتم که اثر ضرب احسا
نیکو دم آگاهم که در آواز گرد و پاران خود فراسایند این اثر گوید چون بنی حسن بر رنده رسانیده منصور را بخندیدند بنی حسن و بنی عیسی
احضار داشت محمد دار و مجلس او شد بر جالی که در ابراجار در بر نمود و لامیعی و ازادی پس در مقابل منصور ایستاد
و منصور باب عتاب بگشاد و گفت ایها یا دقووث محمد گفت سجان الله تو خود مرا از عهد عهد و زمان کوهی
بفران صفت شاخه گفت پس دختر توریته در غیاب شوی خود ابراهیم از که بار برداشته مکره تو با من

ابراہیم فارسی

۵۲۹

سوکند آوردی که راه خیانت من سپاری و احد او عدوی من و اذاری انیکت اثر محل بر تو هوید است پس حال تو را
 و گو نه پرون نخواهد بود که یا تقصیر شایق من نموده باشی و یا قیادت و خیر خویش سوکند باشد ای که مرا غریت آن است
 که دختر ترا بیست زنار سامنم و بحکم شریع رسول سکندارتس نمایم گفت یا امیر المومنین ان تقصیر همان و صفت ایمان اگر
 صدق باشد و بل عیسای آن بر من نخواهد بود و انما حل ایخیری میس خدای سبحان ویرا باصالت نزد رسول گرامی داشته
 و الب با حساب خانه ان عصمت و امن عفاف او بپوش تهنی چنان آلوده نمیتوان است همانا وقتی که اثر محل بروی
 تخریمیم داشتیم که ابراهیم و فطلی از ما برآورد آمد و منصور در غضب شد و بگفت تا پیر این او بگریزند و کینه و پناه
 تازیانه دش بکشند و منصور خود در آن حال ویرا دشنامهای صریح میکرد و در اشته تازیانه بر رویش فرود آمد
 میگرد که و قیحک گفت حق و حقی فاته خود بر رسول الله ص یعنی دای بر تو از روی من تازیانه بردار و حرمی که
 آنرا از رسول خداست نخواهد از منصور بر غم او بگفت بر جلا دزد که از اسس الزام پس قرب تسی ضربت بر سر درویش
 وی سحر و دآورد و تازیانه بر پیش و ارد گشت که طبقات با صره اش فروریخت آنگاه از محضر منصورش پرون بر
 سجالتی که اندامش بر گونه زنجیان سیاه گشته بود و گویند از ناری که در برداشت زیاده رستی بود چون عیسی او در پیش
 عورتش نمودار گشت و قیحک پرون آمد فلاش پیش روید و گفت ای مولا اگر خواهی پوشش خود بر تو انکم کشتن که انکه
 مرتب بر من آنچنان گشت که از کشتن خود از محمد بن عثمان بن جاکت که گفتی که او را دحسن بن علی را دار و تبه نمودن من در شکر کا و آرد
 حاضر بودم و محمد تخمائی را در سسد اسیران دیدم که گمش تبغای بشره و سپیدی اندام شوشی بود از نقره خام ناکا
 از بارگاه مروی ستود و برآمد و گفت محمد عثمانی که دام است محمد برخواست و با او نبرد و دینتی رفت و در صافت
 صدای تازیانه طبع شد آنگاه ویرا پرون آوردند و جتبی سوخته و چش فروریخت پس در کنار برادرش عبدالله
 بر زمین نشست و آب خواست عبدالله گفت حق خفی این رسول الله ص ماء کیست که فرزند رسول خدای را
 آتی نواند کس یارای جواب نه است تا آنکه مروی خراسانی تقداری آب با محمد داد پس زمانی نگذشت که و و انقی
 از محلی پرون آمد و ربع حاجب معا دل او بسته بود عبدالله آواز داد که یا ابا جعفر هکذا فاعتلنا
 باسر انکم یوم البند دینی آید از غرزه بدر با اسیران شما آچنین کردیم منصور التغائی نکرد و راه خود رفت
 و کلام عبدالله استاتی بود بر آنکه در کتب مغازی آورده اند که چون در عزای مدکسبری عباس بن عبد
 اسیر مسلمانان شد و در قمار کمار گرفتار کرد و تمام شب را از رنج قیدیمی بنالید و چنین ناله و بسمعهایون
 رسول میر رسید حضرت با دافرمود لقتل متعنی انن العباس اللیلان انام یعنی بر استی ناله
 عباس مراد و ش از خوابیدن به اشت پس بروی رحمت آورد و بگفت تا قید از وی بگرفتند اصلا
 بنی حسن را از ربه کوچ دادند و در هاشمیه که شهری جدید بود قرب کو فز از بناهای سفاح محبوبان
 سبطین جزی در تیره خویش آورده که پس از حبس بنی حسن خوف بر محمد و ابراهیم ستولی گشت و از
 حوالی حجاز پرون رفتند و راه دشت و هامون در نوشتن گرفتند چندی درین مبر بردند و در ناله

ابراہیم فارسی

۵۵۰

در بنده و جاسوسان و دایمی تا هر ملک از دبدل آن دو برادر در حرکت بودند و ایشان دیگر بار از طریق
جزیره بازگشتند و همچنان پوشیده بپراق رآمده و با یاسی دیگرگون با جمعی از لشکر منصور که با ایشان پیوسته
داشتند پیوستند گویند منصور را آیت بود که چون ایشان نظاره می نمود از گران گران جهان میدو قتی بان برآ
سیر لشکر خویش میکرد ناگاه نداده که اینک محمد و ابراهیم است که در معسکر من ایستاده اند جلاد زده و شرط از هر
سوی در جستجوی شدند ولی ایشان را نتوانستند یافت این فاسد بر آنکه که قزاق علی ابن جوزی در مجامع چرخ
از مرغین نیز بنظر رسیده و صدق آن بر عهد و روات حواله است و همانا از اساطیر خرافات و عداوت است
پرون نرود الا با احتمال آنکه آن مرآت آتی بود و مصنوع از جنس آبجیهای طلکوب و سنخ و در بنهایی از پوش
و فیاض این اثر گوید ابراهیم از پیچ در یککلت نمی توانست میقیم شد لاجرم هر چندی در کشوری میکند برآند
از بلا چهل و دیارین در اراضی شام و اصطاف فارس و فواحی کرمان و حوالی جزایر و غیره و کما شکان منصور
در هر اقلیم از پی وی میکشیدند به انسان که شرمای وسیع و سواد بی غیظیم بر او نکات میداشتند چنانکه خود
نویسی که سوگند ابو جعفر منصور در موصل توقف داشت بدان طبع بودم از شدت طلب و فرط محض چنانکه این
مضطرب شدم که چلی نیافتم الا آنکه خود جوار و دایمی را مان خویش سازم پس با لباس سبدل که در دستم
داغ بارگاه شدم و بر سفره طعام که کسره و خبث است آنگاه که اندکی اطمینان یافتم و منزل خویش باز گشتم گویند
از لشکر این منصور و جوی برکشیدند به بودند و ابراهیم پیوست داشته زمانیکه منصور شد و اسلام اساس
پیدا و خود در حوالی آن طبع میریت و اخوان ابراهیم پیچگی از پی وی دوانیدند و او را بدراق طلب داشتند
که محافظه برد و ایمنی بازند ابراهیم به رگت راه بغداد گرفت و با شیعیان خویش در پیوست اتفاق را
روزی منصور با مرآت محض که بزرگان اشارتی رفت در لشکرگاه میکسیت ابراهیم را در آنوه مردم به
گفت ای سبب دشمن ترین جنس جهانرا نسبت بخون میخانه در میان سپاه می منم جیاشوید و پیدا اکسیدند
و نیز ای می که قطره صراط را با مر منصور طهارت میکردند روزی ابراهیم از منزل خویش پرون آمد و بود و در
جگر مردم تماشا می نظره نظر می نمود منصور نیز حضور داشت ناگاه چشم او بر ابراهیم افتاد ابراهیم طفت شد
بر زمین نشست و خود را در آنوه آنکرو مستور ساخت و از گوشه پرون رفته در سدا می سفیان بن حیان
تی که از شیعه ندیده بود پنهان شدند منصور چون بر حسب معایت یقین کرد که ابراهیم در آنکلت است
در هر نقطه از حد و عراق جاسوسی نکاشت و ابراهیم طیفیت و ملازم منزل گشت چه بر قامت شوار
و معابر عیون منصور ایستاده بودند و انتظار آن می بردند سفیان بن حیان که شرط میر با فی و سی
میکند ارد در نزد منصور بهجت تشیع معروف بود و همی پیم داشت که سباده از مردم خوان کسی بکمان
ابراهیم پی برد و از گرفتاری وی شکست باوید برود و او پیدا آید پس خلاص ابراهیم چلی شگفت آید
بمادی نیز ریح حاجب رفت و گفت مرا کفرت خلیفه عهد رسان که نصیحتی لایق دارم ریح برای و

ابراہیم خانزادہ

۵۹۱

دستور حضور گرفت اینکے وارد بارگاہ شد حضور آغا و شام کرد سیفان گفت یا امیر المومنین از سخنان کلام
انچه در حق من بربان آوری بجاست ولی ایکے از دور انابت آید اوم و از ماضی توبہ کرده ام و بالفعل خود از
خواص مستقدان آل عباس ہستم چہ ابراہیم بن عبد اللہ و متابعین ویرا میران خبرت بخیجہ اوم و حلقہ را
در شرائط خلافت باز نمودم و خبری در ایشان نیافتم اگر رای امیر المومنین اقتضا کند برای من و غلامی کہ
ہمراہ دارم تذکرہ خروج بچندہ موکلان حدود و بخار و دہ و جعی از فرسان عسکر در قرمان سن کند عتقریب
ابراہیم را بجنگ آوردم و در آستان معلی حاضر سازم حضور دعوی ضرور شد و بنام او و غلامش جوہیس معاہدہ
عیون قاطران جوہر نوشت و حاجتی از سپاہی ہرگز نہ داشت و بکشت تا ہزار دینار برای تیبہ کار نہاد و آرد
سیفان از آمانل سیدہ دنیا گرفت و گفت مرا پیش ازین بفقہ حاجت نخواہد افتاد پس با آن لشکر پروان آمد
و ابراہیم را قبل الوقت چہ پیشین و قتالی ناخیر کہ در خور غلامان است پوشانیدہ بود چون مبراہی خود رسید
و ہمراہان بہ رون خانہ آمدہ برابر ابراہیم ہانک زد کہ خیر خود را نہ راہ شو ابراہیم بر آئین ممالیک از جای بخت و در
سیفان شد پس بکان از آنگانہ پروان رفتہ را ہد این گرفتند چون قفطرہ رسیدہ کما شہ منصور پیش آمد و از
عبور مانع شد سیفان کتب خیفہ با وی بنوداد و مکتوب تحریرت و گفت غلام تو کہ ام است سیفان بجاہ ابراہیم
اشارت کرد آفرودہ برابر ابراہیم نظر نمود گفت سو کند سجدای کہ این غلام نیت ہما ابراہیم بن عبد اللہ است و سیلے
در امان خدا می راہ خویش بگردید کہ از جانب من در امانیدہ پس سیفان و ہمراہان در سفینہ نشستند و از راہ آب
وارد لبرہ شدہ آنجا سیفان تفرقہ فرسان را تہ پری پیش گرفت آنجا مت را چندین جوق نمود پس ہر جوق
ہمراہ خویش میرد و در شواہ شہر سیکہ اندید تا بجانہ کہ آفرودہ گذر گاہ بود میر رسیدہ ایشان میگفت شاہر در گاہ
بایستہ تا من و وظیفہ نفس بیکت بگذارم و پروان ایم کہ انداز از مظان استار مطلوب است این میگفت و از
اندہ پروان میشد و از دیگر پروان میرفت و نیزہ جوق و یکو میرفت و ایشان نیزہ بر زمین و تیرہ بر در سرائی یہ نفقت
مترصد میگذاشت تا مات آنجا مت را کہ وہ کردہ از ہم پاشیدہ خود با ابراہیم تہمانہ پس در کجی جہا انکس
خویش دستور کشت چون دلی صبرہ سیفان بن معاویہ را از ماجری خبر شد موکلان و نسا و آن سپاہ پریشان
کہ جہا در استقامت خروج بودند فراہم آورد و در طلب سیفان قوی جدی و امنی ظاہر ساخت ولی از یافتن ویسے
عاجز آمدہ گویند ابراہیم قبل از ورود لبرہ چندی در اہوار بنجانہ حسن بن حنیب مختفی بود و عالی آنکسور محمد بن حصین در
جسجوی دی ہسی تکاپوی مینمود روزی در مجلس خود گفت امیر المومنین مرا مرقوم سندہ مودہ کہ از بابا الحاکم
و اصحاب تجیم خبر دادہ اند کہ ابراہیم بہوانہ در جزیرہ پنهان است ما بین دو ہندومن اورا در تمام جزیرہ بجیم و نیافتم
حالی بر آن غنیمت کہ باہد شد شمارا شخص کنم کہ مراد از تذکرہ کی رود و بخل باشد و دیگری وادی سرقان
حسن بن حبیب کوید من حاضر در گاہ بودم بینکے سخن ابن حصین بشنودم در ساخت نیزہ ابراہیم آدم و ماجری
شرح و اوم چون آنروز لبرہ رفت شبانگاہ اورا بظاہر بل جل نمودم و در موضعی امن جای اوم و خود مرعوب

ابراہیم را بازگرد

۵۵۲

و علی الصبح نزد وی بازگشتم آنروز را من الغداة الى المشاء و خارج لمجدک خوش بودیم و ابن حصین بدرونش مشغول تفتیش چون آفتاب لغروب رفت هر یک بدراز کوشی نشستیم و بشهر درآمدیم قضا را در اثناء راه سپاه ابن حصین نمودارست ابراهیم در حال پیاده شده قضا را در اثناء راه سپاه ابن حصین نمودارست ابراهیم در حال از راه کناره گرفت و بهانه بول را پشت بر مردنم نشست اوایل سپاه ابن حصین برسید چون حصین خود مراد بدید گفت یا ابا محمد در این وقت شب بیکجا بودی گفتیم نزل بیکجا از خویشاوندان گفت اگر خواهی کسی با تو همراه کنم تا تو را بنجازه زارساند گفت ضرورتیست که معتمد نزدیک است پس ابن حصین براه خود رفت و من جانب سرای خویش گفتم چون تمام لشکر گذشتند بسوی ابراهیم بازگشتم و دراز کوشش ویراکه نمایب شده بود پسید انودم پس بر نشست در دانه راه شدیم و وقتی که بشهر رسیدیم ابراهیم گفت منجای سوگند که ما نا از من بجای شتاب غریب فرود بخت حسن گوید با ما و به انوضع رفتم دیدم حال چنان بود که ابراهیم فرمود ارباب تاریخ آورده اند که ابراهیم پس از چندی که در اهواز عثقی ماند غرمت بصره کرد و در سال یکصد و چهل و پنج هجری وارد آن بگذشت و به انوقت برادرش محمد بن عبد الله در دار الملک اسلام مدینه الرسول زاد و الله شرفاً با شمشیری آخته پرون آمده بود و مردم یثرب را بر ملا بچست خویش دعوت می نمود و بقولی ورود ابراهیم بشهر بصره در یکصد و چهل و سه هجری است قبل از خروج نفس زکیه و من التاریخین بر این عمل الیام توان داد که سال صد و چهل و سه تاریخ در دو تخمین باشد که با سفیان افتاد و چهل و پنج تاریخ ورود و اسپین که بجز پست و کیکنان نیز بان ابراهیم در آن بگذشتی بن زیاد بنطی بود و بر دایتی او مشهوره بصری پس ابراهیم در خطا اظهار دعوت کرد و بنام برادر آغا بچست بنمود مردم بصره یکایک در طاعت او درآمدند و دعا و ایراد اجابت کشند اسامی کسانیکه بیشتر در دایت دعوت پیوسته او مبارت جستند بدین ششج است که از تواریخ زیدیه نقل افتاده نیکترین مره عبی عمر بن سلمه بن عبید الله بن یحیی الرقاشی معاویه بن بشیم بن بشیر اسحق بن یوسف از رق عیسی بن یحیی بن معاذ بن معاذ بن غنوم بن مغیر بن نسیع عبد الله بن سفیان عبد الواحد بن زیاد کونیده طایفت مردم از انجا طاعت پیدا آمد که رؤسای طوائف بودند و زعماء قبایل و از پس گردیدن ایشان گروه گروه و لا و ان شیر شکار و فرسان و در پیکار و پیای مطاوعت چش رفتند و دست بایست در کف ابراهیم نهادند حتی سفیان بن معاویه مهبلی که دالی بصره بود با او طریق موافقت می سپرد و با صاحب خویش حتی نصیحت نمی گذارد از هشیلخ بصره جماعتی روایت نموده اند که دنیف بن اسد از موالی یزید بن حاتم قبل از حمله و ج ابراهیم به کیشب نزدیک سفیان آمد و گفت از فرسان مسفور فوجی همراه من کن تا خود ابراهیم را بنزد تو آورم و یا بسرا و ما سفیان براه مساحت رفت و گفت که ترا بجز این علی غیبت سر خود که براه خود رود و دنیف چون این بشنید شب از بصره پرون شد و ادراک یزید بن حاتم را راه مصر گرفت و نیز از قبیلان و کرد و بی نقل گفته اند حایم بن حماد که بر شطر طسفیان بود قبل از خروج ابراهیم یکصد روز

ابراہیم ہامزینہ

۵۸۲

نزد سنان آمد و گفت بقیہ بی خبر عبور و اوم و آنجا کہ رفتی بچہ چو پادشہ بانک تو نہ و سنا کہ انداختہ سنان طریق است
گرفت و گفت آیا ترا ممبری خبر بتو بخیر بخود و اگر برادر و دیگر میکند شتی نہ سناست میدیدی و نہ بانک می شنیدی و از قضا
زمان و با حمد نیز جمعی با ابراہیم ہمدستان بودند کہ عارض سلیمان را می ایستادند و قبض و ضبط و پست میدادند
و عارمل و عقد امر و دعوت بل بردایت یحیی بن ہرون مولف کتاب الافادہ اندر اسلام و سنان شریعت و شایگان
ارشا و سالکان طریقت من الباب الی المحراب من الرؤس الملائقہ جامعاً صلائی و عات ابراہیم را
لبنیک اجابت گفتند بی فروغ منظرہ و شیدہ زیدیہ را با دوی فغزو فی اختصاص اندکی استیاض بود و ہوارہ در حضرت
فرماہم میشدند و خدمات مخصوص بطور ریر ساندہ بند و مرجع کلیات امور می آمدند و مصدر عہدات مشاغل یکی از
صنادید متابیین و جہانہ و کسبہاء میابتین دی امام عظیم ابو حنیفہ کوفی بود کہ مقلدین خود را از مردم عراق
و غیر ہم بموجب متابعت محمد و ابراہیم برمی انگیخت و بقول و مال خویش آن دو برابر راہ دیر ساندہ چہ او در
اصول عقاید شیدہ زیدی بود و آن دو برابر را پس از یحیی بن زید امام حمد میدادند و حجت عصر میگفت و میگفت
با ایشان خروج واجب است و از ایشان تخلف جرم است و از اہل اہل حق قرار می داد و روایت است کہ گفت نزد ابو حنیفہ
و او را عتاب آورد کہ ایہا ایشخ از بدای سجاد تریسیہ و بخون برادر من فتوی دادی کہ بحکم تو با ابراہیم
خروج کرد ابو حنیفہ در جواب من گفت قتل اخیلک یخث قتل یفادل قتلہ لو قتل یوم بذر و قتلہ
مع ابراہیم یخث لہ من الخیوۃ یعنی قتل آمدن برادر تو در کتاب ابراہیم آنچنان است کہ بروز بدر در کتاب رسول
بشہادت رسیدہ باشد و البتہ انیکو نہ شہادت برای او از زندگان فی نیکوتر خواہد بود کہ ہم پس تو خود چہ اسنادی
و چنین عظیم از دست دادی و از میدان خروج قدم واپس نہادی گفت یا ہذا اگر نہ رعایت و درج و اہل سلیمان
فرض بودی البتہ خود را از فیض مجاہدت و فوز شہادت محروم نگذاشتی چارہ اندہ ز محشری در تفسیر کشف آورد
کہ زنی نزد ابو حنیفہ آمد و از در شجاعت گفتای مفتی سلیمان بن یحیی سبب فرزند مرا متابعت محمد و ابراہیم اجازت
دادی و او را عرضہ ہلاک ساختی ابو حنیفہ گفت ایگاش من بجای فرزند تو در کتاب اند زیدیہ حاضر بودم و با
خویش فدای ایشان می نمودم از ابراہیم سوختنی روایت است کہ گفت ابو حنیفہ مرا کہ امی میداشت و بی
حرمت مینما و نوبی در ایام ابراہیم از وی استفاء کردم کہ پس از قضا و حجتہ الاسلام آیا کہ ایک از این دو را
بروگیری رجحان است بہت ابراہیم و یا عنایت بہت اند کہ گفت عنوقہ بعد کخجۃ الاسلام افضل من خجیر
یعنی پس از اداء حج واجب کیونہت جہاد کردن افضل است از پنجاہ فوج حج گذاردن و از محمد بن خالد برقی
روایت است کہ ابو حنیفہ بعد خروج ابراہیم این بحث ہی بر ملا میگفت تا باشد مع ابراہیم رسد و بدان
دستور رفتار کند کہ اِنَّمَا أَمْرٌ عَلٰی عَلَیْهِ السَّلَامُ اَنْ لَا يُجْهَرَ جِیْجٌ وَلَا یُلْبَعُ مَلْبُورٌ فَاِنْ
لَمْ یَسْکُنْ کَفِئۃ یَوْمَ الْحِجَلِ وَلَا یَفْعَلْ ذَلِکَ بِصَفِیْنِ لِاَنَّ الْقَوْمَ کَانَتْ لَہُمْ فَتْلَہُ
یعنی اینکہ امیر المؤمنین اگر خود را در غزوہ جہل فرمان داد و تا شکار را قتل نیارند و کریمتخان باز دنبال نزد

ابراہیم نامہ

۵۵۲

از آن است که آنکس بیرون را که در پیشینان نبود که در صورت عزت به ایشان استظهار نمایند و در غرض معین
بر خلاف این مشهور بود چنانچه شام را مردم و مشق و نوا حی آن در خوشنواهی عثمان انتصار میبوند و این سخن
اشارت است باین ارشاد بر آنکه اگر نسیم ظفر بر پیشه زیدیه فرو و زید ابراهیم از عسکر دو ایتقی بر احدی اقبال
نمایند حتی مجروحان و زار یا زاری تا به تیغ بکشانند چنانکه خود در ضمن مکتوبی که از طریق برخواهی بوی فرستاده بدین
نویج تصریح نموده لشکر آن مکتوب بر دور وایت مختلف بنظر رسیده و ما اندانند و یکی را در طی ترجمت اخذ
پاور دیم و ایات بر دایت دیگر کارش دیم تا از وصیت بخوار بر کنار اینم عربن شب از عبد الله بن محمد بن
مدیث کرده که چون ابراهیم با لشکر خویش با استقبال سردار ابو جعفر عیسی بن موسی پروان آمد ابو صفیه بوی نوشت که
اذا ظفرك الله بعيني فاصحبا به فلا مبروفه به شيئا ابليك في اهل الجبل فانه ليعقل
المنهم ولم ياخذ الا موال ولم يبيع مديرا ولم يديف على شيء لان القوم لم يكن لهم فقه ولكن
سرفهم سيرته يوم صفين فانه سبي الذرية وديف على الجميع وقبم الغنم لان اهل الشا
كانت لهم فقه و كانوا ينفون بلاءه هينتم شيئا چون ایزد عالمی ترا بر کسی
و بدانش نیرو فرماید با ایشان سیرتی که بدست با اهل جبل میباید که داشت نباید که از جزایا زانخت و احوال و
آرایش نمود و سر ایران را دنبال نکرد و مجروحان را بقتل نیاورد و چرا که آنخو نه را که بوی دیگر در پی نبود ولی تو
آئینت در پیش گیر که آنحضرت با مردم صفین سلوک داشت که اولاد ایشان اسیر گرفت و قتل مجروحان
مباردت جفت و اموال اعدا نمقت کرد چرا که مردم شام را عاشقان به بنال بودند و هم در موطن خویش
حرب میبوند از کتب سیر و فتنه بسیار جا خوانده ایم که ای مکتوب موجب خاک بر صفیه شد زیرا که لشکر آن بیت
منصور افتاد و عیسی بن موسی که ایالت که داشت نوشت تا ابو صفیه را بندگان فرستد عیسی شال منصور
اقبال نمود چون ابو صفیه بیدار رسید منصور شریقی را بر آورد بوی نوشتند که به ان در گذشت و دیگران
مشایر ملایک راه تبعات ابراهیم سپرد و سلیمان بن هران بود و او از ارکان شیوخ عامه است و ثقات
محدثان ایشان در میان آنجماعت بقب اعش اشتها روار و در چشم او عتی بود که بهواره اسگ فرو در سینه
اعش مردم عراق را نسبت ابراهیم تحریف میکرد و سخنان غریب و بیزبانه از ان شجاعت میرسانند را
که خود میبندم که سلیمان بن هران میگفت ایها الناس زینار از متابعت ابراهیم قعاده نور زید که
شمار در زندان وی هیچ عذری ستوده نخواهد بود اگر من خود چشی چنانداشتی خوشتر از از سعادت
علازمت او محروم نگذاشتی از عمر و بن نظر نقل است که گفت چون ابراهیم بن عبد الله بقتل آمد و خبر شایسته
بجود رسید نیز اعش دهم و او را از واقعه باخبری واقف ساختم گفت آیا در این مجلس غمی لغی هست گفتم فی
گفت اگر باشد پروان نمایند آنگاه گفت اگر مردم گویند با من همراه میشوند و مرا تبارد ابو جعفر می بردند
و او از من پیر رسید که برای چه آمده میگویم برای آنکه و من قصه خضرای ترا و ایران کنم و یا تو سرای مرا خواب کنی

ابراہیم نامہ

۵۵۵

کس از جری این چنین شیخ نماند بود که هم بستان یوان تو بر جای مانده و هم عنوان ایمان و دیگر عباد بن عوام بود از اندام اسلام
که از خاکستان اصحاب ابراهیم شمار میرفت و بهنگام خروج قمرم رکاب او گردید چون غارت از میان برخواست و از
قال فرو نشست که ابراهیم شهید شد و منصور و غفر گشت عباد در سرای خویش سر روی کردید به انسان که با احدی
یاری مخالفت و پردای مراد و دست نه است چرا که او جگر سخت خواست تا او را قتل آورد و پسرش مهدی میانجی
و از هاشم خدس داد و ولی شبرد که از خانه پروان نیاید و آئینش بخند و حدیث گوید و فتوی نویسد پس عباد
همی در پس زانوی انتظار نشست و در سرای خود مستور بود تا دوا یعنی در گذشت و در خلافت مهدی رسید و همه
ویرا دستور غلو بخشد و او از منزل افراد پروان آمد و بر برابرش قرار گرفت و نشر احکام و الهام اخبار شنید
نمود و دیگر از علما شیعہ ابراهیم معقل بن محمد بنی را دید بود که خود از معارف رجال زیدیه معدود است زانوی
غایب و برادر و او نیز میباشد بیشتر و در کار خویش سرای فضل بن سیرید و از اخبار و اشعار ابراهیم شطرنجی فیض برداشت پس از آنکه
دانشی و ابو الفج صنفانی و غیره آنحضرت را رسید که با معقل بن محمد پیوسته دارند قتل آورده اند و ما آنرا در
بطور لسا ذکر نمایم ولی بر سپیل توزیع آهر خبر آن در مقامی تألیف یا بد که مستقفاً ترتیب باشد معقل گوید زانوی که
ابراهم در خانه من میبود روزی مشرود با معقل چون تو پروان میروی مرا تنهایی سخت و سنگت میداد و از دوات
ادب و دوا و این عرب آنچه داری نزد من گذار تا بجا و مدت خاطر بظالمت مشغول سازم من چند دفتر
از اشعار فحول بحضرت ابراهیم پس هرگاه که تنها میماند از آن دوا و این میخواند و هر قصیده که میپندید ملاک
بر آن میکشید و من فحجات خاطر شریف و منتقدات نظر مبارک او را برچیدم و صدر کتاب مفضلیات خویش را
به آن اشعار گزیده و ابیات پسندیده که جمله عقاید و قصیده بودند بسیار استم و دیگر از روماء ملت شعبه بن
البحر شیعہ خاص ابراهیم بود و او چنانکه عبد الرحیم پوری ترجمه تائوس بر حقیقت اهل سنت در صفت علم و کمال
گفته بر اخی است بین از ائمہ مسلمین و حتی متین از ارکان دین گویند هرگاه در متابعت ابراهیم از او خوشی
طلبیدند ای پارس کفی ما یفقد کله البدن الصغری یعنی شمارا چه اندیشه از این جاد ستفاده سازد
که خود و عیسای غوغا به صغری است مع انجر ابراهیم در بصیرت و تهید کار و تهید یکار اشتغال داشت و قیته
در دیوان هوا خواہش نظر کرد و نام چهار هزار دلا و بشمار آمد اصحابش گفتند اگر مکان خویش از گرد و لبره
تغیری دهی و در بجوہ شرف قرار گیری البته مردم منزل تو بیشتر در آسند و در میدان مطاعت فروزتر گردند
ابراہیم آن نصیحت پذیرفت و از منزل خود کوچ داد و در مقبره نبی یسگر برای امی مروان از نوالمی بنی سلیم
مقیم شد و اسامی مباحیشان یک برده مزید گشت بلکه در چند سند معتبره دید شد که یکصد هزار مرد و شمشیر زن
در طاعت ابراهیم بودند و متعذرا بنود تبخیر سبب خروج چنانچه سزاوار بود فراهم نه داشت که پای خلافت
پروان گذاشت و باعث تعجیل دی خبر ظهور محمد شد که او نیز قبل از تحویل استعدا قدم ببال پروان نهاد و آن
دو برادر را بعد بر آن بود که در یوم واحد طلوع نمایند یکی از سمت حجاز و دیگری از سوی عراق و بعد از آن

ابراہیم نامہ

۵۵

ایشان وصیت نموده بود که آرزای خروج برنج ظهور چنانچه شایسته است فراغت نیابند بیرون نیابند ولی ایشان را
 مذعور است و زمان مطابق افتاد و در شرط استعداد سامان که وبال آخر بنی حسن و اقبال طالع آل عباس بقدر محاکم
 قضا بود و تحریر قلم اعلی و مقصد جلالت محمد آن شد که بجای توقف بنی حسن در رتبه منصور با عبادیه پیام داد
 که از هر امان خویش یکی را نزد من فرست عبادیه روی پانجماعت داشت و گفت ابروین از شما یکی را احضار نمود
 کشته هر که بگوئی اطاعت کند که جمله مقادیرم و مطیع فرمان عبادیه ایشان را دعا کرد و گفت مرا یقین است
 که این طلب از در قهر باشد و از روی لطف و از شما اینمید بخیر چه سببیک روانه اید که بر فرزند خویش موی پشیمان
 پس موسی همچون را که خور در ترین اولاد او بود و از مادر محمد و ابراهیم همراه رسول کرد موسی گوید هیکنه چشم منصور
 بر من افتاد سخت و شام داد آنجا و امر کرد که چندان تا زیاده بر من زدند که از بهوش شدم چون بچند باز آمدم
 مرا نزد یک طلبید و گفت آیا میدانی این چیست این بل مکی است که بدست داری چون من نکاشته آید سخت
 باز از سیاط فرمان رود آنجا و جمع حلقه تور اعتقوبت سوط اینچنین گذشت ولی سیاست سیف بر جای آید
 آن ای پسر بر جان خویش تبرس و از نافرمانی من بر حذر باش گفتم ای امیر المومنین سوگند با خدا ای که من
 هیچ گناه ندادم و از آن سودا که محمد و ابراهیم میر کرده اند پزارم گفت برو و برادران خود را حاضر کن گفتم یا
 امیر المومنین چون من از پی اسأل بدین روم البته ریاح بن عثمان بر من جاسوسان بر کار و پس در هر طریق
 که قدم نهادم مگر از وی ملازم من خواهد بود محمد و ابراهیم چون اینجا را بگذرند بناچار از من می در فر
 باشند منصور در سخن بصواب نزاکت یافت لا جرم بر ریاح نوشت که ترا بر موسی بن عبادیه سلطان می نیست و موکلان
 چند با من همراه داشت تا اخبار من روزنامه کنند و بوی باز فرستند من بدین بر گشتم و چندان در بلاط که موصی
 ما من ممبر رسول و موصی بدین میرای ابن هشام توقف داشتیم تا ریاح منصور نوشت موسی بن عبادیه نیست
 در بدین انتظار حوادث بر تو همی برد و موصی که از اطلاق وی طبع میدارد بدست نیاید منصور جواب داد
 که موسی را بدست جمعی بپسار که بیند او برسانند ریاح جاعتی را همراه موسی کرد و مقرر داشت که هرگاه
 از نعمت مدینه که دوی بقایب ایشان برهند بی نایل موسی را که در آن زمان که بی شبه فرستادگان محمد
 خواهند بود و برای استخلاص موسی چون موکلان راه عراق گرفتند برخواهاند از مدینه خبر محمد بردند
 که منصور موسی را دیگر بار احضار کرد و ریاح او را بجنه داد فرستاد محمد پس بحال در مک یافت و در اوقات
 که بیت هشتم جادی الاخره بود یا غره و جب از سال کصد و چهل و پنج بدین حشر نمود چون ریاح را
 بدین نخستین بنی که باوراند سوال از برادرش موسی بود ریاح گفت او را بعراق فرستادم و با کاشانگان
 خویش چنان فرستاداده ام محمد روی با صاحب کرد و گفت آیا کیت که موسی را به سلامت باز آورد
 ابن حنین پای خواست و آنحضرت خلیفه بر جده که گفت ما سوار می چند اند و میران از دیران لشکر محمد پسر
 و چون نزدیک انجماعت شده بگردانید و از راه عراق موکلان موسی را استقبال کرد و با ایشان در سخت

ابراہیم ہامزید

۵۵۷

موسیٰ را سالها پیرون آورده و بکثرت برادرش رسانید شیخ کلینی در کتاب کافی آورده کہ موسی بن عبد اللہ در حشر و ج مجاہدہ ادب و پس از وی در بصرہ بہر اہم در پیوست و چون ابراہیم قتل رسید بابرادر زادہ اش عبد اللہ اشتر پسر محمد بن عبد اللہ ہماہ شد و قتی کہ او در سند کشکشت خائفانک عیب باز کردید خود کو بہ بعد از شہادت برادران و برادر زادہ کہ فساد خای جان بر من مکت شدہ بود از ہراس نبی عباس خبر حضرت امام ابو عبد اللہ صدوق مرایا و افتاد کہ فرمود چون برادران موسی قتل کردند و خود از آل عباس التماس امان درین خواہ داشت و بدانوقت مضور در گذشتہ بود و مہدی خلیفہ بکہ وقوف داشت لعل ویرا احسرام عیتم مقدار وقتی بمقتصد رسیدم کہ مہدی بر فراز منبر بود و حاج را خطبہ می کرد من خود را بیای خبر رسانیدم کہتم یا امیر المؤمنین آیا ما امان است اگر ترا بفضیحتی دلالت کنم گفت آری چہ نصیحت و آہ کہتم موسی بن عبد اللہ بتو بنام پس عہد و موثقی مغلطہ در اتقان امان بجز قسم انجا کہتم یا امیر المؤمنین اما موسی بن عبد اللہ گفت زہی کہ امت کہ پس آسودہ مافی و خوش کہ زانی چہ ترا از جانب من گفت امان مہیا است و جایزت چنان مہنا کہتم پس تکمیل اکرام را مرا یکی از تبار خویش بپا رکفت از آقا پاد و عشرت من ہر کرانہ است کہالت خود شناسی بر کرین من در میان ارعام و اعحام و می عباس بن محمد ستودہ دانستم کہتم یا امیر المؤمنین کہالت من با عم خویش عباس بکہار عباس گفت مرا بتو حاجت نیست کہتم ولی مرا بتو حاجتست ترا با امیر المؤمنین سو کند زہم کہ از قبول امانول من سر زنی عباس خواہی نخواہی متمسک من بپذیرفت پس مہدی بگفت از این دم کہ ترا بشناسد کہتم از حاضرین نبی ہاشم حسن بن زید و حسن بن عبد اللہ و موسی بن جعفر صلوات اللہ علیہ ایشان لبان تصدیق گفتند آری یا امیر المؤمنین خود موسی بن عبد اللہ است و کوئی پیچ از نظر ما غایب نبودہ موسی کوید پس خبر حضرت ابو عبد اللہ جعفر بن محمد سلام اللہ علیہا را در آنجہ روایت نمودم ولی مزیدی بدروغ بہ کلام امام پیفزودم و کہتم پدر موسی حضرت جعفر بن محمد را از این مقام خبر داد و من فرمود چون مہدی را دیدار کنی سلام من بآو برسان کہ او است امام عدل و سخا مہدی چون این شود امر نمود تا بچہ را دینار موسی بن جعفر جاوید دادند موسی از امانال دوا ہزار دینار من کرم کرد و باقی را بر اصحاب خویش قسمت نمود مع اسبچہ چون نزد از اصحاب غیبت پیرون تخت اعلام ابراہیم را نامہ بصرہ فرستاد ابراہیم از خبر خروج برادر عظیم گفت کہ خود برض آید و بخود بود و علی اللہ در زمان منی توانست خروج نمود از عفو اللہ بن سفیان منقول است کہ گفت روزی دار مجلس ابراہیم شدم و دیدم تخت از شہ ناک است سبب پرسیدم گفت مہدی بدینہ ظہور نمودہ و مرا نیز بخروج نامور مضر مودہ این بگفت و از اشتغال خشم و استیلا غضب خواہموش کشت و سخن کردن نتوان است من از راہ تسلیت بہ آدم و سورت خاطر او را تسکین نمودن کرشم و کہتم بآن رسول اللہ ما نا خروج تو بہ نیوقت نہ کاری است مشکل کہ سبب طغیانم انجام گرفتہ و قلوب مردم را شہ

ابراہیم را از زندان

۵۵۸

و لادری مانند ابراهیم را که می توانست او را در بهاری چون طوی ترافد وی کویده من و منیره از پس نگه باغ
 بودیم اینک از جان نثاران معدودیم چون شب و آینه بخت شعیان شیرای هندی حایل کنیم و نیزهای
 خلی در دست گیریم بغال نیک و طایر سمیون پروت تا زیم و مانند سعادت و اقبال در عین دیار تو ایم سخت باب
 سخن بچشم و سینه یان از خصب بر اینیم علی الصبح عالمی در رکاب ترا افتاد گشتند و با غنائی بکمال فرات افتادند
 ابراهیم میگوید که خان من شرفت از آن که مکتی میبخت و خاطر مبارکش آرام گرفتند آلا حال مسعود حر است بهر
 در راه اسفیان هر گونه اتمام بطور میرسانند و با فدا و باب بخت بر عدت و عدت دمی می افتند و در آن
 سه سر یک از ابطال رجا را با افواجی چند از تخته و خویش روانه بهر دهانت سفیان بن عادیه آن سه سر یک
 درم از دست دل داد تا ابراهیم بکاه خروج ایشانرا با سهل و جود بچک آورد ابراهیم از توالی امداد و تراکم دست
 پیمان کرد که پس فرصت خروج نیابد لاجرم در همان کس نزد سفیان فرستاد و در از نقد خویش آگاه ساخت
 در شب دو شب بفره و صفیان سالیکه و چهل و پنج در بفره و رایت ظهور بر افراخت و آتشی سخت که برسم آتش
 آت خروج بود و پفرخت و فرضیه صبح در جامع فیکه دارد و از پس ناز با حتم خویش راه دارالاماره گرفت سفیان
 تن سه سر یک را مقصدت نزد خود دعوت کرده بود چون خبر ابراهیم شنیدند متعجب شدند و امان طلبیدند ابراهیم
 ایشانرا امان داد تا در دارالاماره بکشد و چون وارد شد حیرت بکشد که بر آن جلوس کند قصار ابادی بوزیر
 و آن حیر را و آن که در دماغش اینچنین تغییر نموده او گفت من شال به نرزم پس همچنان بر حیر متعجب نشست و بفر
 سفیان از سرانمان را و را احاطت نموده حمله را گرفتند و سفیانرا بفرزدان فرستاد و لی با شارت وی
 قیدی سبک بر پای وی بکشد از آن چرا که حبس او بر آئین ظاهر بود تا نزدیک مسعود و دیگر مردم بر اتفاق متهم باشد
 علی بن حسین مسعودی در خروج از مذب کویده آنگاه که از حشر و جحیم خبر مسعود برداشت و استحقاق مسلم عقیلی را
 که از غفلت عهد و مهربان و حسد بود و برای مشورت طلب داشت و گفت ای پسر فرزند چکونی در باب مردیکه
 بر من خراج کرده گفت یا امیر المومنین صفت او چیست گفت جو اینست از احاد و فاطمه بنت رسول الله صفت
 علم و دین و دین گفت که ام طائفه در طاعت وی شده اند گفت که وی از آل علی بن ابیطالب و اولاد
 بنو طایه و اعیان بنی امییه و بنی زهر بن عوام و سایر قریش و طبقات انصار گفت از چه است پروت
 گفت از بلکینه زراعت دارد و تجارت عقیلی حتی در لشکر شد آنگاه سر بر آورد و گفت یا امیر المومنین
 انشی البقی بالرجال یعنی بهر را از مردان حبس که آنگاه ساز مسعود با خود گفت این پسر را از آن فرست
 بر سبده منال کسی که در مدینه خروج نموده منوال کنم و از بهر جواب کویده پس اینجا از خروج ابراهیم
 بهر خبر رسید مسعود گفت پسر عقیلی را حاضر کنید چون پیاوردند نزد یک طلبید و گفت من در باب مردیکه بدین
 خروج نموده بود از تو مستشارت کردم و تو سزاوارست بهر و اشارت آوردی همانرا از بهر خبر بوده گفت
 لاد فرزند شتم ولی چون امیر المومنین صفت آن عاصی پان کرد و دانستم که از اعیان مسلمین و جود قایل

چند
 در روی
 درون

ابراہیم بن ابراہیم

۵۵۱

همکس از تل انکاف تنایه و چون مال مدبفر سود یعین کردم که او را در مدی مدافعت آهنگ و در نکست نباشد
 و از راه ضرورت بلکی دیگر خیال انتقال داور پس در تین عقد وی اندیش کردم شود ضرورت عراق شام در کمال
 و زانت و استحکام یا شتم چه از عسکر امیر المومنین جنودی نامند و در کجا بیان ایستد و باشند پس در کمال بصره و
 نمودم آن کشور را از لشکر غالی دیدم چنان اندیشیدم که آن فاطمی تخت بصره پناه کشد آنگاه کشودن یار دیگر ملک
 غریب کند مسطور اخصاف عقل و زرات رای عقلی بشکفت شد و اورا تحسین گفت قاضی احمد بن ملک کان کو
 یکی از علویان که در این شهر در معنی ابیات ابو بریم که نصیر بن سیار در ترفیق خروج بوسلم و قن زوال ملک
 امویان در نامه خود از خراسان نوشته بود و برود و ساحت مسطور را در دفع محمد و ابراهیم نفیقت مردان

ابن محمد شیل بود

أَرَى نَارًا تَبْتَ عَلَى الْبَقَا لَهَا فِي كُلِّ نَاحِيَةٍ شُعَاعُ
 وَ تَدَوُّدُ بَنُو الْعَبَّاسِ وَ بَانَتْ دِيَارُ أَمْنَةِ رِشَاعُ
 كَأَنَّهَا أَمِينَةٌ تَمَّتْ يَدَافِعُ حِينَ لَا يَغْنَى الدَّفَاعُ

یعنی آتشی می چشم که بر ما کن چند پفر و ز و بر تو آن در کائنات عالم فرو تابد و بی عباس از آتشله جابخر می در خوا
 غفلت بر میرند آسوده سپردند به انسان که آل امیه می بختند و زمانی پدیدار شده و داشت آغاز کردند گشودن شد
 القریس کجا خروج ابراهیم محمد و جعفر پیران سلیمان بن علی بن عبد الله عباس در بصره بودند چون واقعه ابراهیم
 بشنیدند با شصده داور از متابعان خویش بروی وی برخاستند خبر ابراهیم بودند و او در مسجد خطبه می کرد
 در حال ابو المصطفی را که سر داران وی بودند بخواند و گفت پیران سلیمان را با هر بهای آتشبار متقابل
 کنند و در تخت ایشان از جانب پیغام که آید که پسر خال شما کوید اگر خوشدارید که در جوار ما باشید پس شما
 با قامت زهاریان خویش در امانید و اگر صحبت آکرده شمارید پس راه خود گیرید و هر جای که خواهم رسید
 سلامت روید تا در میان ما فونی بنار و آتش نیاید ابو المصطفی و طعوی با پنجاه کس از مردان جنگی سده راه
 بر محمد و جعفر کمر بستند و در میان بسی سخنان رفت تا کار به پیکار کشید سرداران ابراهیم دست بشمشیر بردند
 و با آن پنجاه داور بر آن شصده کس حمله آوردند و حمله را در ساعت برهم شکستند و قیروز بخت ابراهیم
 بازگشته پس لشکر دیدیم بر هر جانب تابانند و شهر بصره بهم برآمد ابراهیم خود پای از مسجد پیران نهاد
 و نیزمود تا در اوج و عسکر خویش بر خلاف دستور و ضیفه زد آوند که لا یتبع مفرزوم و لا یُدْفَعُ
 عَلَى الْمُجْتَبِجِ یعنی از پی شکستان نروید و قبل جنگان پیشی نگیرید آنگاه ابراهیم خود در حرکت آمد
 تا بر سر ای زینت سلیمان رسید که پیشین از بی عباس بوی خوشید پس گفت تا مردم آنگاه را
 با خصاص امان استیاز دهند در حدیث مفضل بن محمد بنی است که ابراهیم برای سلیمان بن علی رسید
 و پاشا مید آنگاه چند کویک از آتخان پیران فرستادند ابراهیم ایشان را در راه موبانی از انجی

ابراہیم نام زید

۵۶۰

وَقُلْتُ هَؤُلَاءِ رَأْسُ اللَّهِ مَنَّا وَخَنُّ مَنَّهُمْ وَهُمَ أَهْلُنَا وَنَحْنُ أَوْلَىٰ لَكُنْ أَبَانَهُمْ انْتَرُوا أَهْلِي أَمْرًا وَانْتَرُوا
حَقُّونَا وَتَسْغُكُوا دِمَائَنَا سَوْكَدْ كَرَاتِيَانِ اَزْمَايَسْتَنْد وَا مَارِ اِيْشَانِ تَقَبُّبْ وَ عَسَبْ مَا بِيْمِ پُوسْتِ اسْت
وَكُوسْتِ دَخُونِ مَا يَكِيدُ كِبَرِ اَسِيْمَتِه پُورَانِ اِيْتِنِ مَقَامِ مَا بَرَجَنْدِ وَ مَسْبِ مَا بَرُودَنْدِ وَ رَحِيْمَتِنِ خُونِ رَا اَتَاَنْدِ
آنچه درین استعاره نقل است

مَهْلًا بَنِي عَمَّنَا ظَلَامُنَا اَزْمَايَسْتَنْد وَرَعْمِنِ الْعَلَانِ
لَسَلَكُم مَّحْتَمَلُ السُّيُوءِ فَغَضِبْنَا بِمَا نَمِنُ الرِّقِ
اِنِّي لَا اِنْعَىٰ اِذَا التَّبِيتُ اِلَىٰ عِزِّ غَرِيزِ لَعْنَتِ صُدُنِ
بِضِ سَيَاطِلِ كَانِ اَعْيُنُهُمْ تَحْكُلُ يَوْمَ الْمُنَاجِ بِالْقُلُوبِ

یعنی ای عزیزان! ما را درستم کردن و آزاریدن و آتش خشم بخت آنچنان است همانا برای اقوامی مثل شما شمشیر
برداریم چه بخواهند و نه آن را دوی با شمشیر برآید و نه آنکه طره من چون پان فب کنم ترا و خویش بیشتر
نامبردار پیوند و آسم و کرد و بی راست گفتار که گویی خود دیتغیای برآند و آزارهای سوزان
و پنداری که بکنار قال دید و سخن اکتمال

نماینده

مفضل گوید عرض کردم چه اشارتی فعل باشد و افعالی جز بدل آیا اینها نظم کدام است اعز و نسج کدام خاطر گفت
از فرزند این خطاب فرمودی که در غرضه از خراب سروده بجای که از خندق حجت و از خانه ان حاجبی در موقوف چند
برین ابیات مثل فسرموده علی بن ابیطالب در یوم صفین و حسین بن علی در یوم طف و زید بن علی در یوم
و یحیی بن زید در یوم جوهان مفضل گوید چون این بشنیدم قطره زدم و با خود گفتم ای برین که ابراهیم بچه اشار
شوم مثل فرمود که اصدی بدانها مثل نموده آنگاه یا مقول شده و یا مغلوب مع العقبه بفرمان ابراهیم
در بیت المال بفرموده بشودند هزار هزار درهم در آن آمده یافتند بفرموده جلد را بر شکران پراننده کردند
بر کدام پنجاه درهم رسید لشکری چون آنال میکردند با یکدیگر میگفتند خُشُونِ وَالْجَنَّةُ لِيْنِي پَنجاهِ دَرَمِ بَكْرَتِمْ
باجت در متاع ابو الفرج کتب است که از معاریف اتباع زید بن علی کیسانی چند لباس خویش تبدیل
نمودند در دزدی جالان و آنجا شده با ابراهیم پیوسته ماندند سلام بن ابی اهل و عیسی بن یونس بن ابی
اسحق سیسی و ابو خالد احمد و خلیفه بن حسان کیال سلام بن ابی اهل روایت کرده که چون وارد بصره شدم
ابراهیم در سرای محمد بن سلیمان بود و بنیای رفتم و با حاجب گفتم ابراهیم را سلام برسان و بگو
که سلام بن ابی اهل بر درگاه ایستاده با حضور می طلبید حاجب برفت و بازگشت و گفت داخل شو که
رضت است چون در آمد ابراهیم با من خطاب فرمود و چون او بر نیزه آمده می گفتم در ادراک حضور اجمال کردم که باند
پست اشتغال داشتم فرمود آوی راست گفتی پس مرا در همان سرای بو ثاقبی جای داد و روزی در منزل خود

ابراہیم اہل بیت

۵۶۱

نفت بودم بنیام ابراہیم بن رسید کہ در امر بیت المال اختلالی پدید گشته ما را در قیاب با ناست خود آمد و غمی سیہ
 من از حاضران مکان بیت المال سوال کردم و بدانجا رفتم مردی کہ سن سال کہ بخور بیت المال بود پیش آمد
 و گفت آیا باری ما مور شدہ کہ قسم آری گفت ہمانا خود سلام بن ابو اہل خواہی بود کہ قسم آری پس بر حسب
 فرمان از آن روز با سبانی بہت المال بر عہدہ کرشم و بر ضبط و حراست آن قیام نمودم علی المجاہد ابراہیم پس از
 استیلا مصرہ قضای آن ملک با عبا بن منصور گذاشت آنجا ہر فتح دیگر با دغزیت کجاست عمر و بن شد
 بر سر فارس فرستاد مغیرہ بن فرج دار و اندہ او را نمود ہرون سعید را کشت و واسط فرمود پس مغیرہ
 و وصیت مرد و بیشتر زن از میان و لیران لشکر برگزیدہ را ہوا از گرفت چون مجاہد حصین کہ از جانب منصور
 والی آن کشور بود خبر رسید با چار ہزار کس از سودہ بدفع مغیرہ ہرون آمد مغیرہ با آن فہ قلیلہ را
 باخت ابن حصین را پای ثبات مغیرہ و با سپاہ خود بہریت رفت مغیرہ دار و او را ہوا شد دوست
 نصرت دراز داشت و بر و اتی انفاذ مغیرہ با ہوا پس از دور و ابراہیم بود با فخری و عمرو بن شد
 پیمانہ عتی ملک فارس کشتو داسیل و عبد الصمد پیران علی بن عبد اللہ بن عباس کہ با مر منصور با سپاہان
 آن کشور بودند و بد آنجا در شہر مظهر تبر مسیر و نہ چون از ورود عمرو و اختار یافتند بہ ارباب ہر دگر خند
 و بد ان طبع متخص کشتند و عمرو و بن مناجرت بر آن ملک استیلا یافت کوئند ہرون بن سعید غلی
 کہ خود از وجہ محمد بن و اجلا فقہاء سعد و می کشت قبل از آنکہ فتح واسط بر عہدہ وی حوالہ رود
 از در کاہ ابراہیم مسرود بود و ابراہیم بر سابقہ بخشی کہ از او در خاطر داشت بجیش التغات مئی نمود
 ہرون در آغاز داستان خروج بنزدیکی از اصحاب ابراہیم آمدہ کہ گفت آیا صاحب ترا در وقتی از جنین
 بر حاجت نیست گفت چرا پس در ساعت بنزد ابراہیم آمد و او را از حضور ہرون خبر داد ابراہیم گفت
 مرا وجود و نیاز می نباشد گفت یا امیر المومنین با مردی بزرگ چون ہرون بن چنین استغفار و امینت پس
 چند ان التماس کرد تا ابراہیم منول وی پذیرفت و ہرون ترا حضرت و غول بخشید چون ہرون در آن
 گفت یا امیر المومنین از امور خود مصی لایق بر من تعویض کن ابراہیم فتح واسط با وی حوالہ فرمود
 و او با ہند ہزار کس از لشکر زیہ روانہ واسط شد و ہرون بن حمید ایادی کہ از جانب منصور والی آن بلد بود
 چون آنان خبر نگاہ آکاہ کشت انجوی عظیم فراہم ساختہ بر سر دار زیدیان سر راہ بگرفت ہرون و ہرون در میان
 یکیر صفوف لشکر پاراستند از ہر دو سوی دلیران کجی در جولان آمدند و ہر دو ہند و ہوا و در خوش کرد
 و عاقبت پرچم علم زیدیان بہ نیم نصرت در اہتران شد ہرون علی بہر ہون ایادی فیر و کشت شد واسط و مر
 آنک در جامع بلد فراہم نمود و خود بر سر دار بنزد ہ خطبہ آغاز کرد و مناقب آل علی و ثواب بنی عباس شمر
 گرفت و از افعال شیعہ و اعمال فیطع و معایب صریح و مطاعن قبیح ایشان شطری عریض شرح داد و از غلام
 و سخی کہ منصور با ولاد حسن و اسباط رسول معمول داشتہ بود چند ان گفت کہ مردم صد و بنا کہ بکشیدہ اند ای

ابراهم‌الهاجر فی نیت

۵۶۲

برفتند پس دست بیت بکشود و بنام ابراهیم دعوت نمود که روی از ازل علم و ارباب قناعت برخواستند
و شرط بیعت برداشتند از آنجمله بود عباد بن عوام و بنید بن هرون و نیت بن بشر و علاء بن راشد
و حسن بن زید و مسلم بن سعد و اسحق بن یوسف و از آن که اسامی برخی در ضمن نیت متابعین از ایشان
محدثین و کبراء فقهاء استعارت رفت گویند از علما یک در شهر واسطی نشستند احدی از نیت ابراهیم خلف بخود
ایلا عامر بن علی که هر دو کس فرستاده او را برای بیعت طلب داشت و او بر بخوری و ناتوانی تنذر گشت
و گفت من مردم اینک را مقوی دهم که با تو در حسد و جبهه شونده آنگاه مخفیاً از واسطه فرار کرد گویند چون
دیوان اسامی پشیمان در بصره تعداد کردند نام کفید هزار کس پشکا پیش از شمار آمد که جنگی سر طاعت
در پای ابراهیم سوده داشتند و یادست بیعت در کف عمال دی بناده بودند و ابراهیم بر سیرتی یکت
و آئینی ستوده با مردم رفتار میزد و گفتارش لبان صدق و کردارش بر قانون حق بود و از متابعت
احکام شرع شریف و شایست و طائف دین صیغه هیچ دقیقه مغل میگرد است سیرت او را در تاریخ
زیدیه بانی بناده اند و قتی از عمال منصور یکی را بنزد وی آوردند کسی برخواست و گفت یا امیرالمومنین خستیا
ابنزد با من که از کف تا بچینی گفت تا او را استخوانی نمایم که بر اموالی که از ابو جعفر بنزد است استدار آورد
ابراهیم گفت حاشا من بخین کار می با هجرار را دارم و اینکه لعناب سلی هست آید غنیمت شمارم و چون لشکر
زیدیه بر فارس در آمدند محمد بن عقیله را از اموالی با بد که از جانب منصور کماشته برخی از اعمال فارس بود
بخروشند و بنزد ابراهیم آوردند ابراهیم او را خطاب کرد که یا هذا آیا از ابو جعفر نزد تو مالی است گفت سینه
گفت پس بر حسب انکار خویش سوگند یا دکن ابن عقیله اطاعت نمود و خلیفه حلف بر قانون شرع بر زبان
آورد ابراهیم گفت او را با کینه این عقیله پرودن آمد و میگفت کجاست سیرت اینزد از سیرت ابو جعفر
هم عبد الحمید بن لاق را که یکی از کارکنان منصور بود اسیر نموده نزد ابراهیم آوردند ابراهیم با وی گفت
صیغه یا چنین رسانیده اند که از این تکاران بنزد تو اموالی است اند و عبد الحمید انکار کرد ابراهیم گفت
سوگند یا دکن عبد الحمید شرط عین پرداخت ابراهیم گفت اگر معلوم شود که از اینجاست نزد تو مالی بود
و بدو دفع قسم خورده ها از این پس ترا در عداد درو و عکویان سعد و دارم ابوالفتح گوید که وی از زیدیه
بمنزل شبیه کاتب موریهانی شده کشتند از منال و دانیقی سلفی که در دست تو است با تسلیم ساز شبیه
انکار نمود و غیاب دیر ابراهیم بنزد ابراهیم بودند شبیه خود گوید چون مراد خدمت ابراهیم حاضر شدند
و حاجی بگفتند از منال منال و می تفرس کردم که اگر در اینجاست انقباضی در طبع دارد و انقباضی
در خاطر پس بیاب من تو جوده فرمود سوگند یا دکنای که از اموال ظلمه چیزی نزد تو نیست من طاعت
کردم پس گفت تا دست از من بداشتن پزیمتی و سیاستی از آن پس بوده از حال ابراهیم سؤال
میکردم و او را دعا می نمودم تا آنکه مخدوم من مسعود موریهانی مرا از دستغار حال و ذکر خبر وی منع نمود

ابراہیم خاں زند

۵۶۲

اگر از دروازه ابراهیم غلام یا بچه کوچکی را میبردند و او را میخواستند که در خدمت ما
بماند در این اسلام معاودت نماید عیسی پس از قتل محمد بنیت عمره متوجه مکه شده بود و یک منصور وقتی عیسی رسید
که احرام بسته بود و اینکه انصحنون مکتوب واقف شد جاسر اسیر کرد و از داد عراق بازگشت و نیز منصور مسلم
قتیه که در ملک ری میبود نوشت که با سپاه خود بجانب بغداد کوچ دهد و بمحمدی مسلمان داد که خزینه بخت را
بهاورد فرستد او بطلی در تجارت بالام که به بجای خروج ابراهیم در لشکرگاه منصور کسی حاضر نبود که جماعتی حدود
از زمین منصور از در حلیت بکشت ایشان سیزم فرادان بست کرده بر شبنامه در جواب لشکرگاه آتش
پنزدانده تابینه کان از کثر آتش بکشت لشکر استلال گشته ولی در مسکرتش بخراش و مدد دی قلیل
چیزی نبود و چون اجبار سوخت و سکا تب منفرد از تسلط ابراهیم و فتح امصار بردی متوالی گشت
این بیت ایشان کرد

وَجَعَلَتْهُنَّ لِلزَّيْجِ دَرَّةً إِنَّ الزَّيْجَ لَذَلِكَ غَوْلُ

یعنی خوشتر از آنکه نیزای حواش نمودم همانا در رئیس از آنیکونه کار بسیار کند در کتب سیر ثبت است که منصور
پس از استماع ماجرای ابراهیم از مقامات لداخته و شوات کنار و که دودست پنجاه روز ملازم مصلی خود گشت
به انساب که بجای ضرورت خواب بر مصلی ریخت و در تمام آن ایام از لباس پکت جبهه میرید و آن را اصلاً
تبدیل نمی نمود که گاهی که برای ملاقات خواص خود بیرون می آمد در اشغال بر شمار مسوده جامه سیاه می پوشید
و اینکه مصلی باز میگشت بر بنده میکرد و آن خیه چرکین بر دوش می انداخت از حجاج بن قتیبه نقل است که منصور
روزی بزودی می شدم و در آنوقت خبر بصره و فارس و اهواز بدو رسیده بود و کار ابراهیم و زیدیه قوتی
بنایت داشت و بگونه یکصد هزار شمشیر مقابل سپاه او آماده انتظار میگردید تا در ساعت او را با تمام
لشکرش در هم چینه با آنها توار و تار و تالی نواش ثبات و قوتی در قلب منصور مشا پست کردم که جای
سنگینی بود گفتی شاعر در صفت وی گفته

نَفْسُ عَصَامٍ مَوْدُودٌ عَضُلًا وَعَلَتْهُ الْكَرَّ وَالْأَفْلا مًا

یعنی خود که هر عصام او را بزرگوار ساخته و در مور حیات و جلالت او سوخته و او را با دشمنی بزرگ بهت نموده
در تاریخ ابن اثیر مسطور است که در آن ایام و وزن از مدینه برای منصور آورده بودند یکی فاطمه و ختر
محمد بن عیسی بن طحان بن عبید الله و دیگری اثم اگریم بنت عبید الله از نژاد خالد بن اسید منصور بر ایشان اشاعی
با او گفتند این دو منکوره را که از خانه آن اسلیند و دو دمان طیل تاب استغفار و ترک الفتات نیست و اینک از
بجای آنکه چرا ایشان صحبتی نمیدادند گفت اینوقت از زمان زنان است صحبت ایشان را با اینجاست سر
عجمی بنیت که آنگاه که مراب ابراهیم را برای خود چیم و یا سر خود را برای ابراهیم وقتی که عیسی بن موسی از راه
مجاذ در رسید منصور پانزده هزار کس در فرمان او گرد و گفت پدر کنگ آهنگ بصره نامی و حمید بن قحطبه را

ابراهم علیه السلام

۵۶۵

باش هزار کس در مقدمه می نرفتاد و هنگام وداع عیسی او را در محلی که سخن نموده بودند خبر داد و گفت این میدان
گفت اند که چون تو با ابراهیم و برادر دمی و آغاز جدال کنی لشکر تو خست جولانی بطریق هرزیت نمایند و قدحی چپ
و او پس گریزند ولی دیگر بازگرد و تو جمع آیند و عاقبت فتح و ظفر ترازد و قمر گردد و بروایت مشهور با چن سرزمین
در آن ایام که ابراهیم بنیم بصره بود از واقعه برادرش نفس زکیه آگاه گشت و استماع آن خبر سه روز قبل از بوم
ظفر افتاد ابراهیم بر وزعید برای نماز فطر مسجد آمد بر جای که آثار حسدن و آیات انحرار از و خبات حاشی
بود چون وظیفه صلوة اداء نمود بر سینه صعود فرمود و خبر شهادت نفس زکیه فاش ساخت مردم بصره و سایر زیدیه
از اصناف آن واقعه بر تاحت و نصرت ابراهیم غزیتی افتاد گماشتند و بر قتال ابو جعفر منصور زیاده حریص گشتند
پس در باب ستاقت سودا با اصحاب خویش از زیدیه بیورث نشست بصریون کشتند صلاح آن است
که تو خود در بصره اقامت کنی و سپاهی آر است بحرب ابو جعفر و از نهائی که اگر سپاه هرزیت افتد ایشان را سپاه
اهداد نهائی و حسد اهل مالک متصرفی خود را کرده و آورده در تیه لازم جنگ مصروف داری و هم جایگاه اقامت
تو که دار الملک است در اندیشه خشم مهابت و خوف موصوف آید کوفیون گفتند اهلک الله در شهر کوفه بجهت هرا
مر و همیشه گذار باشد که جنگی سودای نصرت و اعانت تو در مرکز شده اند پس اگر برابر ای العین مشاهدت کنند
جان خویش از تو دریغ ندارند و اگر ترانینند دواعی و موانع موجب تعاد ایشان خواهد گشت پس رای است
که بجانب کوفه هفت نهائی و بنفقه با شریح عرب فرامی رودی از اهل کوفه بر اعتضاد این تدبیر گفت یا امیرالمؤمنین
آنکست کوفه در تصرف تو نباشد بر منصور منصور نخواهی بود مرا اجازت ده تا بکوفه بروم و تخت و خفاش و عوس
آنگاه بایران و بیکشان بجایه پردن آمی چون ابو جعفر غریب حسد و ج باشد و دوی فرار در ناسون گذارد و تا
فلو ابی هیچ مقام بای تو نقت نیابد ابراهیم شیر الرجال را که از معاریف اصحاب او بود و گفت یا ابا محمد
او رو و قول این سخن چگونگی گفت یا امیرالمؤمنین اگر ما را بر اصابت رای این کوفی و ثوقی بود البته از سخن
تخلف رد انید اشتیم ولی از کجا دانیم که اگر او را در کوفه فرستیم و او پس از دعوت بر ابو جعفر خروج کند البته
ابو جعفر فرار خواهد نمود لعل ابو جعفر غوغای خارجیان بشود و از جای خود حرکت نکند و با طلیل جابجی که برادر او
با آنخو ده در اندازد و با زمانه کان ایشان ترا عارضه سیاست سازد و از این روی جمعی بچناه از کوفه و کان و زمان
ویران و نوان لعل آسند پس هم با کتاب مصیقتی رضا و هم و هم از نعل مأمول محروم آئیم کوفی گفت یا ثمال
غریب آن است که با منصور ستر کنید و از قتل صیغره و صیغره پر هیز نمایند آیا حضرت سعد بن ابی وقاص
که سرایای مسلمانان با طراف میفرستاد و در خداد ایشان آنچه توقع می پوست باک نمیداشت بشیر ارجا
گفت آنان که اصحاب رسول با ایشان مقاتلت میکردند کفار و مشرکین بودند و اینقوم در عدا اهل قبله
و مسلمین سعد و دند عاقبت الامر رای مرد کوفی پسندید و غزیت کوفه را مصمم گشت کوفیه محمد بن عبدالله هنگام
وجه مدینه و اشراف قوم را فراهم ساخت و بر آئین وصیت فرمود و ایروم گواه باشید که اگر در این

ابراهم را فرستاد

۵۶۶

مراتبی روی دهد اماست زید بر برادر ابراهیم مسلم است و اگر ابراهیم نیز بقتل آید این منصب را بجهنم بر عیسی بن زید علی بن ابی طالب موقوف است چون محمد بدرجه شهادت فائزگشت عیسی بن زید بصیغه آمده و ولایت عهد محمد دعوی کرد و زید را به بیت خویش دعوت نمود کردی و او را اجابت گفتند بصیرین از پذیرفتن او عیاد استماع حبسند و ابراهیم گفتند اگر اجازت فرمائی عیسی را از ملک خویش بیرون نمایم که پس از نفس زکیه خیر پیشوای تو را ضامنیم و ابراهیم نخست با این آند و فرقه میانجیان باب مراد و دست کشودند و با طرفین گفتند اگر در میان اختلاف افتد البته ابو جعفر بر ما غالب آید و طایفه آنکه اکنون امر را بر ابراهیم قنوقین کرده در دفع دشمن بمکی مدستان باشیم چون خدا تائید نماید و ابراهیم را منظور نظر نبخشد در تعیین امام خویش نیکو اتالی نمایم پس تمامت آلتونم بر امامت ابراهیم اتفاق نمودند و بر او ایستاد و بفرقی مصلحت بر آن شد که ابراهیم بن عبد الله امام باشد و عیسی بن زید و لیسند و بفرقی ضعیف عیسی از ابراهیم مخالفت نمود و از نصیره کناره گرفت چنانکه وقتی ابراهیم بجای توقف نصیره بر بخانه نماز گذارد و بر آیین اهل سنت و جماعت چهار تخمیر آورد و عیسی حاضر بود بر وی اعتراض کرد که چرا تخمیر ختم ترک کردی و عیسی از طرفیت اهل بیت خود مخالفت جوی ابراهیم در جواب گفت نخواستم در میان شما مردمان خویش شهید شفاف اندازم و دانهایی که بر من فراهم آمده اند پراکنده سازم از ترک تخمیری که قلوب اهل مملکتی معذوب از دین چه پاک خواهد بود عیسی عذر روی پذیرفت و از شما بقتل گذارد و گرفت تحقیق مورخین اعتراضی است عیسی در ابراهیم استوارند اند چه او را از آغاز خسران و از انجام امر هر چه ابراهیم مراد بود و در غرضه با فخری میمند سپاه زید بودی اختصاص داشت و پس از قتل ابراهیم متواری شدند و آخر فرصت خروج یافت آینه اثر در کمال آورد که ابراهیم در آنوقت که بجانب کوفه در رنفت بود شبی به پنهانی در معسکه خویش بکوشش رفت از اطراف لشکر آواز شنید و بر جمع وی رسید بمقام خود برگشت و دیگر بار هوای سیر لشکر کرد و دید پنهانی شغل لعب در میان مجبور میگردند گفت ما اطمینان فی خیر عسکر کوفه مثل هذا یعنی از سپاهای که در آن صورت تنبور باشد طبع فراری

پس در شان راه این آیات از نظم قطاری عراشا و میفرمود

أَمُورٌ تَوَدُّ تَرْفِاحُ حَبْنُ	اِذَا نَجْرٌ وَهَيْبَةٌ مَّا اسْتَطَاعَا
وَمَعْصِيَةٌ التَّبَقُّوقِ لِيْلِكَ يَمْنَا	بِهَذَا كَمْ تَرَوْنَهُ اسْتَمْلَا
وَجَيْلٌ أَمِيرٌ اسْتَفْلِكُ مِنْهُ	وَلَيْسَ بَانَ تَبْنَعُهُ النِّبَا
لَكِنْ أَلَا دَنِمُ إِذَا تَشَرَّفِي	بَلِي وَتَعْبًا غَلَبَ الْقَشَا

خلاصه مراد آنکه اگر زمام این امور کسی در گرفت هر چه میخواست و اقتدار استطاعت از اندام آن چم سید او چون رای واضح شفق را معصیان آوردی نتیجه مخالفت و ی باعث آن کرد که بار بیکر پسندست پذیرای و کاشش معقول بنوی رای ستوده و کار نیک آن باشد که چون بموی آن بکجائی در طلبش موافقت نیازی ولی پرست چون از کهنی دنیاگی شگافه کرد و هیچ استادی و اصلاح آن نتواند نمود اصحاب ابراهیم

ابراهیم را با عزت دید

۵۶۷

حرفها را بشنید و استند کرد و از عداقت بصره و عزیمت که در پیشان است چون نزدیک با همی رسید
بروایت این ابی اسحق دید و اقد شداد و محمد شبنه مقتضی بن محمد که از استماع آن خبر گفت میبایم بیکدیگر کشت
و سرنگ مبارکش آمو و در سخن شد و از شدت غم و فرط غصه چنان کلوگر گردید که آب و دماش فرو بردن نمی توان است
در آن حال دست بر ما برد و دست گفت اللهم انک تعلم ان محمدا خرج یطلب مرضاناک و ینبغی علی
و یوثق ان یتکون کلک العلیق و امک المنیع المطاع فاغفر له وارحمه و ارض عنه و اجعل
ما نفلته الیه من الاخره خیرا له فما نفلته حقه من الدنيا یعنی بار الها اگر محمد را بچنان دینی که از خروج رضای عت
و طاعت تو میطلبید و اعناء کلمه و ترویج امر تو میخواست پس ویرا رحمت کن و در غفران و در منوات در آور و مرا را را که
بر روی از انی داشی تهنه از جهانی نمای که از او درین شهر مودی آنگاه که رسیدن آغاز کرد و بدین آهنا

مثل جبت

ایا المنازله یاخیر الفوائد من یفیع مثلک فی الدنیا فنفذ جمعا
الله یتعلم انی لو خشیتمهم و انزل القلب من خوف لاهم فخر
که یفیلوک و لا اسلم اخی لهم حتی نعیش جمیعا و نغوت معا

یعنی ای دلبر بجزوی دای سر آمد و لا و مان هر که مصیبت مانند تو اقد بحقیقت مصیبت زده باشد خدای تعالی
و اناست که اگر مرا از ای قوم هم قتل برادر میبود و در ایشان یه رای کشتن و می اندیشیدم هر آینه برادر را تنها باز
نیکداشتم و از او جدا نمیگشتم تا آنکه یا هر دو برادر زنده مانیم و یا هر دو با هم میریم مقتضی گوید او را تسلیم و ادم و برادر

خبر عشق حجاب آوردم فرمود ای فضل سو کند با خدای من در آن حال چنانم که در این کیفیت
تقول الانبکی اخاک و قد کاد مکان البکاء لکن ینس علی
لمفضل عبد الله و الها لک الله علی الشرف الاعلی قیل انی
و عبد یغوث و یغوثی خالده و جل مصابا باخو فیر علی و یغوث
فاما ترینا لا تنال دما لنا لدی و اتر یغوثی بها الخالد
فانا لک السیف عین بکثر و یلمح طورا و لیس ندی بکر
یغادر علینا و اترین نیشفی بنا ان اصبا و نیر علی و
بذاك تسکنا الذی هم شطرنج فما ینقضی الا و یخ علی شطر

یعنی آن زن مرا گوید آیا بر برادر خویش کنونی که جای کرمین است ولی تو بنا بصیوری بناده کردی تو برادرت عبد
قتیل غطفانرا باید و برادرت قیس قیل آل ابی بکرمین کلاب و برادرت عبد یغوث قیل بنو مره و برادرت خاله
قتیل بنی حارث بن کعب مصیبت بزرگ آن است که گوری آورده و منم که در دیگر باشد ای که می بینی بوداده خویش
بر درخت بنوا ای است بد بخت عجب نیست چه حال با قضا شرف غصه و سناعت کو همه ای بر دو گونه است

ابراہیم المازنی

△ 予人

کابلی، طعم شیر اعدا هستیم و کابلی ایشان طعم شیر مادر دارند و کابلی سچیت را از خاک و نمایم روزی دشمنان برافراست آید
دشمن خود از کینه شهادت خورد روزی ما برایشان یغما زیم و کینه ویرینه باز جویم ما در کنار بر این کار قسمت نمود و ایم کین

برآمدہ زور کو ان کے پیچھے چاروں طرف کی اذان میں داخل ہونے پر اس بات پر حیرت محسوس ہو

سَابِكُكَ بِالْبَيْضِ الرَّقَاقِ وَنَسَا
فَإِنْ يَهْمَا يَدْرُكُ الطَّالِبَ الْوَرَا

ولست كنز يتي اخله بعبرة يعصرها من خض مقلمة عصرا

وَأَنَا أَنَا لَا نَقِضُ دُمُوعَنَا عَلَى هَذَا لَوْ فُهِمَ الظُّهْرُ

ولكىنى اشقى فؤادى بغارة
المستى طيرى كانها جمرًا

یعنی ای برادر بر تو با شمشیر و نیزه بکرم کردم و خودخواه با تیغ جانم و نیزه دلدوز کینه خویش بجویید و من نه بسان کجاست
 باشم که در غرای برادر خویش سرسنگت ریزد و یکبار دیده برای سنگت در هم شتاردهام و مردی باشم که دیده و ما
 بر گذشته خویش ریزش نکند هر چند از ترک و بی پشتی است اما بگذرد و من سوز دل خود بخاری شفا دهم که از دو سو سیاه
 سپاه نیلانی شعله آتاج پفرزند از قعر من چون در طری طریق بیافریدی رسیدم و آن داد که آنجا را مضر بیام و مرقف
 احشام قرار دهند لشکر زیدیه بفرستند و دادند و در آن سرزمین مقام گرفتند در تجارت بلام سطور هست که معافان
 فاسم جزای گفت چون در رکاب ابراهیم بیافریدی رسیدیم نزد ابراهیم شدم و کوشم علی اصباح سپاه ابو جعفر
 با همی بن موسی در رستمند و با تو آغاز مخالفت کنند و خود میدانی که با ایشان آفات حرب و اسلحه جنگ خفت
 که در خیر شاد نیاید اصحاب تو مردمی باشند از ادوات قتال برهنه و از برک و سازد جبال عریان پس مرا
 دستور دای که در شبانگاه منافق بن برادر سپاه لشکر برم و در زمان حمله را برانگیزد سازم ابراهیم گفت من
 از قتل اینجاعت گرا هست دارم ابو الفداء گفت سبب آنکه ترا داده آن است که مکی وسیع بجشانی و خصمی منع
 برانگیزی و با اینانیش خطیر از قتل نفوس و از باق ارجح است ابراهیم فرمائی ابو الفتح اصفهانی که یحیی را از
 از اصحاب ابراهیم بودی گفت حضرت ما لشکر عیسی بخونیم میاید یا بکشند چنانچه میگویم که اینجا محل نزول است عبد الواحد گفت پسر و بیبره
 و با بکاره تا لشکر عیسی جنگ کنیم اگر بر سپاه منصور مظهر شیم بجشانی در دیده ایم اگر نماند کشته شد و دستگیر کردیم زیدیه بکشید امیر المؤمنین را پس از آن
 دشمن راحت میکنی زینهار اینکار کن که بزرگان این چنین بخشنند عبد الواحد گفت پس بر کرد لشکر خود خذ سینه
 خرمای زیدیه بکشند انجم الله بینک و بین الله جسته آیا من خود و خدای حایلی و سوار و سبیه
 سالم بن قتیبه حکیم بن عبد الکرم ملارد و در و با خرمی نزد ابراهیم فرستاد و پیغام داد که تو در پابان منزل کنیده
 و مانند تو کسی باید در حراست وجود و پاس جنود می عفت بکار بندد و از منافقت دشمن امین باشد
 باری راه از که زکاه عیسی بگردان و از طریق مامون مقصد که خدای و یا بر کرد لشکر خویش خذ قی خرم کن
 در وی حرا بکار از یکمست گشوده دار که اگر سخن پذیرفته نداری سپاه ستوده بکار یکد روی تو بکار جنگ
 پر و از مذکبک ناکاه کردی از ایشان از دنبال تو بازند و در ساعت تار و بود سپاه تو از هم بجا خند

ابراہیم اہل ایمان زید

۵۶۹

ابراہیم خواص اصحاب خود بخواند و پیغام سالم برایشان کثوف ساخت گفتند اگر ما را نایاب تحسن بود هیچ خدایتی
از باره و عبره استوار تر نیست نمی افتاد اکنون که لشکر دشمن را استقبال کرده ایم و بر سر او جفاقتن میریم از پدر را
مجدد تحریز خویش ما و اندک چنین کار نخواهیم کرد بر حالتی که او جعفر در دست ما است اگر خواہیم او را بچنگال خویش بایم
ابراہیم حکیم را گفت جواب سالم آن است که خود شنیدی حکیم گوید معاودت کردم بجا لیکه بر صفت وستی از
ابراہیم یقین نمودم و امور خویش با کفایت بردای اصحابش منوط میداشت ابن ابی اسحق در شرح نوح البلاء آورد
که مفصل فنی گفت در باختری حاضر خدمت ابراہیم بودم که ناگاه سپاه منصور مانند انبوه بلخ نمودار شد ابراہیم
از شہادت آن لشکر جز اربابین شاعران مثل منبر مرد

بنسأ ان بنی جذیۃ اجمع
ان یفناونی لا نضبط لعلنا
امرا تدبر لا لتقتل خالدا
ناری و لیسعی القوم شعبنا
ارمی الطریق و ان یضبط
و انازل البلاء الکی الحاد

یعنی خبر آوردند که سپران جزیره تقسیم غم داده ای دیگر کار اندیشند تا فال را بکشند اگر اینجا است مرا بقتل آورند
سپس برای کشتن اینها را حوید البته توانند یافت هر چند سعی بیغ و فحش مشدیده کند من چنانم که طریق پنا
در هم نوردم و از مترصدان طاقت خویش نیشم و با دلیران یکانه در اندازم مفصل که در عرض کردم
این رسول الله قائل این پایا تکیست فرمود خالد بن جعفر بن کلاب در یوم شعب جلیه که قبیل قیس با طایفینیم
مقابل شدند این اثر گوید چون سپاه عیسی در مقابل سپاه ابراہیم صف کشیدند سالم با وی گفت لشکر تو
چندین صف قرار ده که اگر از ایشان که دوی میزند شوند که دوی دیگر پای ثابت استوار دارند و هر میان را
داد و کشند و اگر قامت لشکر بر کفایت نیستند از شکست بکجانب جانب دیگر نیز بهم برآید که حمله خود را بهیکل واحد
پندارند زید یکشند و لشکر خود را جز بر یک صف قرار نخواهیم داد چنانکه خدا ایتالی فرموده الذین
یقنلون فی مبیله کائنم بنیان مصلحت یعنی لشکر اسلام که در راه حق جهاد می کنند کوفی بسیار می باشند
بهم پیوسته پس ابراہیم سپاه خود را یک صف پاداست و میخه خویش با بنو تم الاشبال عیسی بن زید بن
علیه السلام گذاشت انگاه بر دایت مسعود الخزرجی فرمود که بجای سبک حمزه پیری کوتاه قامت سواره پیش
چون نزدیک رسید در وی نظر کردم و او را شباختم که مردی بود در کوچه پاداه و بنی مسعود می نشست و بجز
کلاه و دوزی کتب می نمود ابراہیم بر بطنی درین که مجاذی خیمه وی کوخته بودند هشارت کرد و فرمود یا ابراهیم
این را بت بر گیر و بر میره سپاه با میت و از جای خویش حرکت کن آن پیر دیگر سیرق بسود و بجای خود و از میره پنا
ابراہیم بن محمد جعفری روایت کرده که در یوم باختری چون هر دو لشکر بر او یکدیگر صف زدند مردی از صف
ازرق چشم از لشکر عیسی خارج شده بانگ برداشت که ای اصحاب ابراہیم و الله که محمد بن عبد الله را من
یادان ابراہیم چون این بشنیدند در حال چپا کرده از ایشان مانند بازی شکاری که بر صوه هجوم آورند

پیشان شدم که مبادا از سخن حق سورت شهادت وی باعث پادشاه شده باشم گفتم شعر و کلام بخوانم گفتم فی بکجه پس بابت
امدادت منی من بناچار بکار خودم برپای در رکاب استوار ساخت و مرکب بجولان آورد و خود را در سپاه و لشکر
از اذیت و از نظر من نیاید شد و این آخر عهد من بود تا حضرت و دیگر اومادیدار خودم علی بن ابی الکرم حکایت کند
که در آن روز پدر لان از سود و بسان شیران در ده و بیلان دمنده بر یکدیگر حمله کردند نیزان حرب بر افروخت
بهاران بصبره جمله ای کران انداختند و جنگهای سخت پرداختند لشکر عیسی را توان ثبات نماند و ناگزیر رو به
درگزین نهادند سخت حمید بن قطیبه با اصحاب خود شکست انگاه سایر سپاه از دنبال وی منهدم گشت و ملی سردار
مسوده عیسی بن موسی پنهان بر جای خود استوار ایستاده بود و پیوسته بآنک همی زد و کلام میزد بجا گریزی و مار
فرار می پسندید چون از قهر عتاب سودی بینید بلطف خطاب سو کند میداد که ای بجا عت خدا را و خود را خسته
نمیک و هلاک سازید و از اطاعت امیر المومنین تخلف نورزید مردم بپن وی التفات نکردند و منهدم می نمودند
پس حمید بن قطیبه را مذا داد و بگفت ترا سجدای سو کند و هم طاعت امیر المومنین از دست ده حمید گفت این چه
سو کند می پس گام است و تکلیف چه مقام منصور را در حال انزعام بر من چه طاعت است ان فرض تمام سپاه من
پشت بجهت داده و بگریخته اند لایلی که با عیسی و ورزده بر جای نماند بعضی از اصحاب عیسی چون دیدند که او
از خبر که منجین منصور داده اند از آن کسر شمع و هزیت فاش اصلا بد دل شده و بی قوی قلب ایستاده و نظاره
فتح میرد گفتند حالیکه از پیران یاران خویش تازی باری بچند کلام از ان مقام باز پس رو کرد سپاه شکر جمع
تا دیگر بر چرخم حمله کنیم گفت عا شک من از این مکان قدمی در شوم که انگاه که یکشته کردم و یا منصور آیم
سو کند با خدای اگر از دشمن و دومان خویش شکست یابم دیگر بار روی من دیدار نخواهند کرد و آدوی گوید در آنجا
چون کسی از نزد وی میکشد شکست میگفت مردم فاخان را سلام رسان و پیغام من که از عیسی گفت هیچ چیزی
غیر از تازان خویش نیافتم پس خود را خدای شام نمودم ابو الفرج روایت کند که چون خبر انزعام سپاه عیسی
بمع منصور رسید زیاده مضطرب گشت و گفت و نیک یاد بیج کیف و کله مثلها ابنا و نا و این انما
الصبدینان یعنی لشکر با کونه شکسته شد و حال آنکه هنوز پیران با بخلافت نرسیده اند و انکود کلا امارت
نیافته اند منصور این حیرت از روی خبر حضرت ابو عبید الله امام جعفر بن محمد علیها السلام میداشت که برخلاف
نویه خلافت که در مجتمع ارض انوار داده بود لشکر مسوده مغلوب شده باشد شبر حی که اشارت رفت
ابو علی بن سکویه حکایت کرده که چون او اعلی نهمین اصحاب عیسی داخل کوفه شدند منصور در پرد و کجا
مقرر داشت که به دروازه از درهای کوفه چهار پایان با و پیا از شتر و اسب آمده دارد که چون اصحاب
ابراهم از با بی کوفه در آیند او از باب دیگر منهدم نماید مع آنکه چون فرمان کار گذاران قضا بر نصرت
منصور و شهادت ابراهیم رفته بود لاجرم سپاه مسوده پس از انزعام هزیمت دادند که دبی از انجاعت
در حال منهدم نبودی که از اقامه که عبره آن توانستند نمود و ناچار از پیام تیغ مخالف باز گشتند از مراجعت ایشان

ابراہیم خاں زید

۵۷۲

عمر زید به چنان پنداشتند که سود و بهره در غنیمت خطایند ازین اندیشه ضعیفی قوی بر ایشان مستولی شد بیکبار و روی از منکر که بر تاشند محمد و جعفر میران سلیمان بن عیسی با سواالی خویش آنجا رفت راتاق قب نمودند دیگر هر تیان بخ چون اقبال یاران داد و بار دشمنان کمر بستند بدیشان در پیوستند و از دینال زیدیان باخند شریف شهاب الدین و عجم الطالب و شیخ عزالدین در کمال التواضع مقدس و عزیت زیدیه بروی دیگر آورده اند و گفته اند چون در لنگر عیسی شکست افتاد مردی بفرمان ابراهیم نهاده داد که بیجاغت زیدیه پنداشتند که ایشان در کار فرساده پس دلیران بخان بگردانیدند زیدیه از معانیت معاودت دل بیاختند و عزیت یافتند حمید بن قحطبه بر سپاه خیمه چیده و از ایشان هر که در سیف و شمشیر بر میگرفت و نیزه میزد انصار ابراهیم چنان پرانگته شدند که از آن لشکر جزار و عسکر بیشمار با وی جز ششصد و بروایتی چهار صد کس بیش نماند و او خود بر اقصای نجات مورد و جلاوت مجبول و غلوه نهاد و شرف نژاد در دفع هوان و ابای ضمیمه باقی ثابت و قد می رانید همی کوشید تا نه کنی بر مقتضی در رسید و حلق مبارکش بشکافت و رامی آن معلوم گشت پس خود را بگردان سبب انداخته از میان معرکه بگریزی شد و او را از مرکب بریز آورده بر سینه بشیرالجمال تحفه نموده منمود و کان امر الله قد و المقدور اردنا امرا و ارا دالله غیر بینی امر ایند و تامله مقدور بوده ما امری خواستیم و خدای امری خواست سوا ای آن حواریان و خاصکانش از زیدیه بر کرد و ش دور زدند که دشمنان مصرع وی بنشینند پس بر کرد و او با اعدا معانیت میکردند حمید بن قحطبه با یاران گفت برویجاغت حمله کنید و ایشانرا از جمیع خود دور سازید تا سبب گردان ایشان در اینچنان کشوف کرد و در حمید با دیگر چنانه عیند بر آنقوم حمله مسکه آورده و ایشانرا از هم پرانگته ابراهیم را دیدند بر زمین افتاده و بر بشیرالجمال تحفه داده پس سر مبارک او را با سرشید و ی شیر بریدند و در جبر مسعود الرجال وارد است که در آنحال را بر موقت میره زیدیان عبود افتاد و دیدم آن شیخ که ابراهیم را بتنهیب با وی داد مانند جیل را می بر جای خویش ثابت است و همچنان سرق زمین در چنگت گرفته و آما ده جنگ ایستاده کشتن ای سپر سر خود گیر که امامت بتیر تقدیر از پای در آمد گفت حاشا خداوند که تا سر بر سپر دارم از مقام خویش قدمی بردارم چرا که امام ابراهیم مرا فرمود بجای خود بیاش و فرمان او را عصیان نتوانم آورد پس همچنان آغاز ضرب نمود تا مگر کش را پی زود انداز سبب افتاد و پیاده بر آنقوم حمله برده هسی قتال کرد تا قتل گشت حمید بن قحطبه سر ابراهیم را نزد عیسی فرستاد عیسی قتل دی باور نمیداشت از انیزوی آنسر مطهر را با ابن ابی الکرام جعفری بنمود ابن ابی الکرام گفت آری خود را س ابراهیم است عیسی در حال بر زمین افتاده سجد و شکر بجای آورد و سر او را بجانب کوفه رواند داشت و انبوا قد عظیم و حادثه جلیل روز دوشنبه بیست و پنجم ذیقعد از سال یکصد و چهل و پنج هجری افتاد و از عمر شریف او چهل و شش سال برآمده بود از آغاز خروج قاتلش سده که شش الا پنجره ز بروایت مسعود چهار صد و بقولی پانصد نفر از ششصد وی در رکابش کشته آمدند و در برخی از کتب سیر آورده اند و الله اعلم بالصواب

ابراہیم ہمارے زین

۵۲۳

در خلال آنحال کہ خبر ہزیمت سپا و مسودہ با منصور کشف شد او از در اضطراب عازم فرار گشت اتفاق را نوخت ستم حاضر بود گفت یا امیر المؤمنین از این تیغ اندیشہ دار و حشمت و قہار دست کداز کہ از آثار علوی و عظام علی شکست ابرہیم و فروری عیسی یقین است منصور نوید نوخت با و رن داشت نوخت گفت بفرای مرا مجوس دادند پس اگر اعدا استخراج و صدق استیاض من بر تو مشہو و نگردید سرم بر گیر و گرنہ پس ہر چہ حکم را ہم بدیم پذیرا و ای گوید منصور بگوئی در این سخن بودند کہ یک عیسی در رسید و خبر قتل ابراہیم برسانید منصور بلبان قتال بدین بیت تشبہ است

قَالَ لَنْتَ عَصَا هَا وَاسْتَفْرِجَا لَكَ كَمَا قَرَعْنَا بِالْأَيَابِ الْمَسَافِرَ

یعنی بر قصد اقامت عصای مسافرت بپنکند و پارامید چنانکہ دیدہ مسافر بر حسب شکست شود پس منصور رشتہ و ہزار جریب از ہر چوہہ با نوخت باز کہ داشت کہ حاصل انتخاب رسم اقطاع خاصہ وی باشد گویند پس از قتل ابراہیم از حاجب منصور پرسیدند کہ منصور در اندیشہ فرار آہنگ کدام جہ داشت گفت عازم آن بود کہ بہک ری کزہ دہا ہر شہمدی در پیوند وسیع الاحمال چون سر ابراہیم نزد منصور آوردند در میان سپری ہنارہ بود و اینکہ کشف آتش بخوبیت زار زار بہریت چنانکہ اسگ چشم وی بر صفحہ روی ابراہیم فرود رخت آغاہ با آن سر خطاب کرد و گفت سو کند با خدای کہ من قتال تو ہی کردہ میداشتم ولی درینکہ تو بر من ہستلا شدی و من بر تو در آنحال حسن بن زید بن حسن اسبط حاضر بود و بر منصور قیام داشت خود او کفہ از مشاہدت سر ابراہیم بر من حالی رفت کہ نزدیک ہاک شدم ولی جلادت کردم و خود را بر صبر بہاشتم تا منصور بر انقلاب دامنظر اب من پی ہنرہ پس منصور دوسوی من کرد و گفت یا ابا محمد آیا خود ہمان است کہ ہم آری یا امیر المؤمنین چہ خوش بود کہ او طریقا وفاق تو ہی سپرد و من سرور اہم بنیالت بنیدیم گفت آری ای بو محمد من خود آرزو می این امر شہزادہ نو میردم واقعہ مادر موسی مطلقہ است اگر ابراہیم از در مطاوعت میکرایند از من بر خویشتن آسبی میدیدہ دلی انوس کہ او در بارہ من سودائی بہر داشت کہ خود بدان کہ قہار گشت و البتہ جان ہر کس نزد خود عزیز تر از جان دیگران است پس منصور بر مجلس عالم نشست و جمہور مردم را بار داد خلقی کوئہ کہ وہ کردہ قبضہ تمینت وار دیشند و خوشیہ او را در حق ابراہیم سخنان زشت می گفتند و او را از ہنک احترام و مبطل مقام نبی انعام ہی خاطر می آزد و در خشم میشد و در کش و مکش و دیگر کون می گشت و از غضب تیغ میکفت و مردم ہنسا کہ بہ سبب انتقامش می نمی بردند انکہ جعفر بن خطہ دار می داخل شد و بیستاد و گفت اعظم اللہ اجرت یا امیر المؤمنین بن ابن عکاک و غفر لہ ما فرط حیلہ من حیثی ای امیر خدای اجر تو در غرای ہر عمت ابراہیم عظیم دارد و از تقصیر او در رعایت حق تو در کند و منصور را از این سخن تیرگی روی روی در انجلا ہنارہ و تیز دیک خویش مقامی برای جعفر معلوم کرد کہ گفت یا ابا خالدا مرجبا و اہلا ہنشا مردم از معایت آنحال تفرس نمودند کہ منصور را در آن مجلس چنین تعزیت منظور است نہ رسم تنیت پس ہر کہ دارد و دیشد بر طراذ سخن این خطہ آغاز میکرد گویند در آن اشارہ دے حتمی داخل شد و لحنی جو بر روی ابراہیم میکند منصور بر آن صفحہ جو خشم گرفت و بفرمودہ غلامان او را بکشد

ابراہیم الحارثی

۸۷۶

از عطاء خویش بگزینید تا بجزرت غلیظ فرستند تمام فرمود سپس من و حسن بن نذیر بخوابیدیم و خبر دادیم جعفر شدم و جنگ
 قرار گرفتیم سوار روی بدم داشت و گفت آنست الذی یفکرم الغیب یعنی تو ای که پرنیات آگاهی که گفتم
 لا یفکرم الغیب الا الله یعنی جز خدا ایتالی کس بر غیب آگاهی ندارد و گفت آنست الذی یخرج الخراج یعنی تو ای که
 جیب است که منک نزد تو فراهم آورده گفتم لا یخرج الخراج الا امیر المؤمنین یعنی خراج ملک از جانب
 جیاست کنند گفت آیا میدانید شمار برای چه خوانده ام گفتم خاتم گفتم برای آنکه قصد کرده ام خانهای شمار را بکنم
 و دلهای شمار در هر پس انگهم و خنهای شمار قطع نمایم و شمار بر حالتی جنس نگا دارم که احدی از عراقیان و عجمیان
 بشمارفت نماید که امیزش این مردم مورث فساد شام شده گفتم یا امیر المؤمنین ان سلیمان اعطی فثکرت
 وان ایوب ابلی فقتبر وان یوسف ظلم فغفر و انت فی ذلک سیسی سلیمان بنی سلطنت عالم یافت
 و شکر نمود و حضرت ابرو ب عجت میل شد و صبر سسر بود و یوسف صدیق از برادران ستم دید و از ایشان در گذشت
 و ترا سرشت از این ترا داد است و نهاد از این اجداد مسفور از اینکلمات شکفته شد و قسم نمود و گفت یا اجداد الله
 یعنی این من عادات ده اعادت وادم گفتم مثلاً فلیکن زینتم القوم یعنی مانند تو کس باید سید قبیله دیم
 قوم باشد از شما طالبین در که شتم و گناه اهل بعبره نبشیدم یا اجداد الله حدیثی را که در زمان گذشته وقتی برای من
 از پورت اندر انش از رسول خدای صلی الله علیه وسلم روایت نمودی و یکبار حکایت کن گفتم حدیثی از پیغمبر
 آتاه عن علی عن رسول الله قال صلی الله علیه وسلم انما الدیار و الظیل الاغصان
 یعنی پدرم از پدر انش روایت فرمود و ایشان از علی علیه السلام و او از رسول صلی الله علیه و آله و سلم که حق ریاست
 اراحم که اردن خانه آبا گند و عمر و پیغمبر هر چند کافر باشد مسفور گفتم مراد حدیث دیگر بود نه این حدیث
 گفتم حدیثی از پیغمبر عن علی عن رسول الله صلی الله علیه و آله قال لا اراحم
 معقله بالفرس ننادی میل من وصلی فاطم من قطیعی یعنی رحم بر عرش الله آید نیست
 و می خدا را بخواند و بخوبی الهام هر که را پیوندد کند تو او را با خود پیوسته ساز و هر که را بر تو او را از خود گسته و اگر گفتم
 مسفور حدیث دیگر بود نه این حدیث گفتم حدیثی از پیغمبر عن ابی ایه عن علی عن رسول الله صلی الله علیه و آله
 عن رجل یقول انا للرحمن خلف الرحمة و شفقت لها اسماء من ابی فی صلی الله
 و صلی الله و من قطعها بقتله یعنی خدای عزوجل فرمود رحم را آیدیم و از نام خاص خود حسن برای آن
 نامی بگزیدیم هر که سدر رحم کند من با او صل گفتم و هر که قطع رحم نماید من او را قطع نمایم مسفور گفتم معصود حدیث دیگر بود
 نه این حدیث گفتم حدیثی از پیغمبر عن ابی ایه عن علی عن رسول الله ان ملکاً من الملک فی الارض کان
 لا یستغفر لک شیئاً الا الله یعنی هر که را از پادشاهان روی زمین سه سال و در کار حیات باقی بود صل رحم نمود خدا
 سبحان آن سه سال می سال زمره ده گزینش یکبار بود و پیغمبر و مسفور چون این خبر شنید و گفت از تحت این حدیث پیغمبر سرگشته
 آن قرابت و خویشاوندی که پادشاه است وصل خواهم داد و اینک توقف کردم در دفعه ای که گفتم با رسول از برای دوستی پیران از ایشان
 و حاجت را از ایشان گرفت

ابن دُرستویه کتب

۵۷۷

ابن دُرستویه عبد الله جعفر النحوی

از مشاییر معروفین و علمای عربیت بود و در سال دویست و پنجاه افتاد و پس از مردن مادر و پدر از مکتب فارسی است و از نتیجه او را ابن دُرستویه منوی خوانند فاضلی احمد بن عثمان در ترجمت وی گوید کان قالنا ما کمَا اخذ فن الادب عن ابن قتیبة و عن المیزد و غیرهما بختاد و اخذ عنه جماعت من الافاضل کالداد قطنی و غیری یعنی علم نحو و عربیت از ابن قتیبه و میزد و غیرها آموخت و حاجتی از فاضل اعلام نماند و از قطنی از او فرا گرفته تا جلال الدین سیوطی در کتاب بغیة الوعاة فی طبقات اللغویین و النحاة آورده که ابن دُرستویه در سال فن اعراب و علم لغت بر طریق سخا و تعب و میرفت و از مذاهب بصریین انتقاد میکرد و از آنرا که فنیسی اعرافین میبخت ابن مندویه او را بوقت خبر و صدق روایت بنمود و روایات ویرا بصحت استاد و حسن قبول وصف نموده و شیخ بنیه الله الکافی گفته روایت ابن دُرستویه درست نیست و اخبار او ضعیف و از طایفه طینان محفل است چه من شنیده ام که او را گفته از عباس بن سنان حدیثی حکایت نمایی و در آنرا این کذب یکدم بستان او را و اینی که از عباس شنیده بودی بگفت و در می گوشت اخبار پنجین را و بی ستم اعتماد داشته باشی چه اینکه ز جعل در ساز کلمات او نیز احتمال وضع چه آرد و جلال الدین کمالی اما از خطیب بغدادی نقل است که او خود بنیه الله الکافی را بیاباب طعن میآورد و او را در مدح ابن دُرستویه قدح میبندد و میگوید ترا این حکایت باور نیاید چه مقام علم در رتبت فضل ابن دُرستویه ارفع از آنست که جعل خبر کند و وضع حدیث نماید و وفات ابن دُرستویه روز دوشنبه بیست و یکم ربیع الثانی و چهارم صفر از سال سیصد و چهل و هشت هجری در بغداد اتفاق افتاد و این مصنفات بضمط مصنف و روایات یادگار نهاد تغییر کتاب البحر فی کتاب الارشاد فی النحو کتاب البحر شرح الفصح الرءی علی الفضل البغیتی فی الروعی الخلیل کتاب الهمدانیة کتاب المعصور و الهمدانی کتاب غریب الحدیث کتاب معانی الشعر کتاب النحوی و الیست کتاب التوسطین الاخص و قلب فی التفسیر کتاب خبر قس بر بنیامده کتاب الاضداد کتاب اخبار النحویین کتاب الردعی الفراء فی المعانی و آد امرانی چند است که جدا نماسد و مع نموده و تمام نموده و کلام دُرستویه را ابن معانی التفسیر و ال و سکون سبیل و ضم و سکون و او و فتح یاد و ساکنه ضبط نموده و ابن اکرلا در کتاب الحال بیخ دال را و او را و بیان کرده

ابو الفرج علی بن الحسین بن الحسن بن هنیه

از مشاییر اطباء بصریین و از اساطین حکمای طبیعیین است در روزگار خود فقیه علوم مکیه و مسنیان طبری و زمره از آن و اشباه خود عدیل و شبیهی داشت و در امثلة طرافت تشریف داشت و به وایع نظم او را بیل و نظیری بود و مولد و متای می بغداد است و از آنکه میز فاضل ابو یحیی بن احمد است که شریح خالص مرقوم افتاد اطباء بزرگ

ابوالفرج بن هناد

ΔΥΛ

در معنای خود زیاده آورده اند و پانزده ویرا در مطالب طبعیه شاه کلمات خویش را در ده اند چنانچه این رضوان
کرامت فرموده اند که کتاب است و بر بیشتر از اینها در ده اعتراض دارد و در ادب بسیار است و در کتاب
منازع که از کتب مبسوطه معروف است اقوال و ایرادها نقل میکند و به آنها استنباط میدهد و همچنین این الد و ابن قتیبه
و سایر اخلاقی بزرگ نیز از او توصیف نموده اند و کلمات و پانزده ویرا در غزلیات خویش ذکر کرده اند و این طیب
و شمس در روزگار القام بهر الله عباسی در فیهاد لولای شدت برافراشت و در نزد قضا و ادب با قدر و کفایتی
پیدا کرد و بجهت فساد استعارات علوم مکیه و طبعیه کرده اند که در هجده هزار و هشتاد و پنج کلمه است و از پانزده ویرا
به کانی حاصل میبوند آورده اند که ابو الفرج زیاده خوشخو خلق و عام و خاص در حفظ سخت و آسان در مرض
با وجع میبوند و پیوسته از حسن و بدکردن حدائق او جمعی از امراض زمانه ممکنه بجا نیست و سخت میرسد نه و آن
طیب ادیب در کتاب مفتاح الطب که از کتب مبسوطه است آورده است که یکی از فضایل سنگین فیهاد در ادب
و بطلان معالجات اطباء کانی تصنیف کرده بود و هجده هزار و هشتاد و پنج کلمه است و در فیهاد و اعمال بسیار
در مورد و آوری در آن ایام آن حکیم را صدای از حبس پیچیده و خود را عرض کشت پس از چندی که طاقش
از دست رفت و از شدت مرض مبرک کیش فیهاد استعلاج را با چهار بار جوع نمود و چون آن کتاب فیهاد
از وی شنید و هیچیک بر علاج وی اقدام نکرد و ابو الفرج گوید روزی به سنگام صلیح در نزد استاد ابو انجیرین نما
معالجت مرضی مشغول بودم آن حکیم فیهاد را در خود با شرح حال نوشته نزد استاد فرستاد و از او درخواست نمود
تا معالجت نماید ابو انجیرین روز را مباد که در آن شخص اسحاق را از حد پرون برد و استاد بر وی پیام فرستاد کسی
بجز بر فیهاد اطباء زبان گشاید و از ده و اعتراض در حق ایشان خبری نداشت نماید بر معالجت چنین کس
اقدام نمودن از عادات و آداب طباء دور است اکنون بیاید انتخاب را که سرایا چمنی و یاده است نابود کنی
و بر بطلان کلام خویش اعتراف مانی سپس این که در علاج امراض دوست و دشمن را یک نظر ننهند و تقدیم
و تاخیری در هیچ علاج قرار ندهند ترا معالجت خواهند نمود شدت در آن حکیم فیهاد را بر آن داشت که از
سواد و پانزده ویرا کتاب را نیز استاد ابو انجیرین فرستاد و بر بطلان کلام خویش در حضور اطباء اعتراف نمود پس
آن طیب دانشمند چند روزی بطول آن صدمه بر داشت بخی ویرا پیروی حاصل کرد و بقیه عمر آن
حکیم برخلاف سابق مبدع اطباء حکم میبندد ابو الفرج گوید روزی با آن حکیم کلامی در میان آوردم و او را غرقت
آگاه ساختم بوی کفتم تو خود را اعلام علما و اعیان دانشمندان می نه آخر خدا ایتعالی طاعت خویش را بر بندگان
فرض نموده ایمان عبادت و تحمل طاعت بی صحت بدن و احتمال مزاج میریزد و دهم صرفت الهی بی شک
توای و ما غیر صورت پذیرد و آنهم بر اعمال طبعیه موقوف و منوط است که ندانیم رسول خدای در حفظ صحت و علاج
امراض امتان را دستور الهی تبار و او در باب احادیث نبویه مانند لای نشوره در کتب اخبار متفرق بود یکی از
اطباء دانشمند جمع و ضبط آنها کرده در رساله مضبوط و بدون کرده و آن رساله را طب البستی نام نهاده

ابوالفرج بن هندی

۵۲۱

و چون آن حکم بر شایع اعمال و فنیای احوال خویش ستخته گشت از کف پشیمان و از کرده و رافوس شد و از خداست
آرزوش کنان خویش سست نمود با فتنای الکلام تجرب الکلام از حسین بن اسحق نقل کرده که در جوارش شخصی از او
فغان بود و برخلاف سیرت اخیار در علاج مرض و حفظ صحت عمل می نمود و قصار امراض خفاقی مبتلا گردید محض قرب جوار
در رعایت جوار او را عیادت نمودم چون مریدیه پرسید بقانون طب در این مرض که ام حلط غالب و چه دوا می باشد
گفتم سبب کفای این مرض دم است و علاج وی خوردن ماء الشیر و آب انارین و رب التوت و سرکه و آب کوی
و خیار شبدر و ضد قیال است چون این معالجه از من بشنید روی با من کرد و گفت چگونه می بینی از برای من خوراک
عسل و شیر و خیار را کفتم نمودن با تداوم از چنین سخنان در گذرد و هلاک خود را بدست خود نخواهد پس روی بپایان خود
کرده و گفت من سه سواره بواسطه مخالفت رای اطباء با صحت کمال مسترین بوده ام و اکنون نیز عقیده تن من
بر آن است که از خوردن آن و چیزه وی تمام پس جان کرد که خود میخواید چنین کردید چون جان دیدم
پای خاتم و راه خانه خویش یک قدم هنوز نرسیده بودم که آن نقیه وفات یافت آورده اند که ابو الفرج
عمری زیاده کرد و چنانچه باید و شاید آن حکیم دانستند و دوستی در زندگانی نبود و بچه حسن خط و انشائی که داشت
در هدایت حال یکجمله دیوان کلمات را مستغذ شد و چنانکه مرقوم افتاد در او آخر حال ببطابت خاص و عام
ایام خویش را میگذرانید و در سنه چهار صد و پنجاه و پنج هجری مرض مستعجیل العیال مرگ مبتلا شده درون
خاک را منزل گزید ابو منصور ثعالبی در کتاب نیمه الله هر که از موفقات او است و شرح حال فصحا و لغا و سلف
نموده است منظراتش را زیاده میساید که در قرن ششم و هجری و حید و هر میداند و در مراتب فضل نظری قیاس و در
بافت فکر می عین داشت و نیز خند شراز اشارت وی در این مورد می بخاریم

قَلْبِي وَجَدْتُ مَشْعَلًا عَلَى مَشْئُومٍ قَدْ كَسَبْتَنِي فِي الْهَوَا مَلَابِلَ الصَّبْرِ
اِنْشَانَةً فَتَانَةً بَدْرًا لَتَجِيَّ اِذَا ذُنُوبِي لَهَا فَبَالَتْ مَوَاسِعُ تَعْنِيْلٍ

یعنی تو که می قلب من از غم و جد و حزن خود حزن می است افروخته و بر اسباب هموم فرا گرفته همانا کسوت عاشق شایسته
غزل خوانی بر قامت من پوشیده است آن و لبر جانانه فتانه که ماه تمام در شب تاریک از روشنی ظلمت شرمند
هرگاه ز میگذرد چشهای من با او پس با شک خود غم کند

يَقُولُونَ لِي يَا ابْنَ الْهَيْكَلِ اَنْذِرْ ضَالِّينَ هَذَا الزَّمَانِ اَدَمَعًا هَاطِلًا
فَنَلْزَمُ نَفْسِي بَطْلَانَهُ وَجْهًا فَكَانَ لَهَا مِنْ صَوَادِ مَعَمَلًا

یعنی مرا گفته از پیست که چون چشم توط و حال این آهوی همین بدن را بیند سرشک بار دگفتم دید من با طفت
عالمش فخر کند پس با شک در زبان مانند زنا کاران غم نیساید

اَخْرِجْ خِيَامَكَ مِنْ اَرْضِ قَوْمٍ عِطَابِ الدَّلَائِلِ اِنَّ الظَّلَّ غَائِبٌ
وَارْحَلْ اِذَا كَانَتْ لَادِطَانِ هَضْبًا لِهَيْكَلِ اَوْ طَانِ

ابوالفرج بن هندی

۵۸۰

یعنی چون ترا از مردم سرزنی قسم رسد خواجه اقامت از اینجا برکن و بجانب دیگر بجا عمل ده زنها و بخاری و ذلت تن
سپار در وقتی که وطن نقصان بخشد طریق مسافرت پیش گیر و بشهر دیگر احوال جو زیرا که یکپاس در موطن خود در
و قریب ناز و نینسی که نمود مسندل قادر پشته اند و ستان توطن حبه جزیزی تاخیر نباشد ولی چون از بیت خویش
بیار و دیگر محل شود و شمس بخورش باغ جاها منظر دارد

الحال بنی اللاد بجوایه فصولی بطول امانی
از حجت عن بلدة خذوت الخوی فاقسفر اخیالیه
کافنی فکرة الموتوس لا بیعی مدی الخطة علی حال

یعنی مراد است که آه و آزر وی در از پیوسته کبر جهان جولان دهد هرگاه از مسافرت شهری آسوده بشوم
برنج سفر دیگر که نماز میکردم و یکجا را اعلام آسایش دارد و گویا نجات مردم و سواس شده ام که یک مقام
قرار نمیکرد و وی از مظلومی مظلومی اتعال سجویه

و حقت ما اخرت کتبی عنکم ولكن دبعی اذ کتبت مشوئ
لا قوال دأش و کلام خدش کتابی و مانفع الکتاب المشوئ

یعنی سوگند بختم که تاخیر کتابت نه از ترس سخن رقیبان و نه از بیم نگرانی مردمان بوده که برای آن است که چون
خامد بر گیرم تا از بر نگارم خاطر مشتاق چنان خوش گیرد که از مجرای دیدگان سیلابی بر صفحه کتب فرو ریزد
نام ام سیاه و مقصودم تباها سازد آن کتب بشوئ شود دارد

ما للعیل و للعالی امتنا کتب المکادیم للوحید القاد
قالنفس یحبها بالتماء فزید و ابوبناش النفس فها و اکد

یعنی آنرا که بکلفت عیال گرفتار است با معالی چکار زیرا که کتاب بکالات و استناده فضایل مخصوص مراد یکا نیست
که بر خود شناسد و با دیگران نیز دارد و آیا نگرانی خورشید که خود کلی سخن بفرست محض تفرد و تنهایی مواره
در جات پرورج راطی کند و در هر گردش کمالی یابد ولی گویند که در خزان نفس راه راست محض کلفت
عیال هیچگاه از غلب شمایی اتعالی نتواند نمود

فصبر اذا الهتم أسرنا الیک فلا الهتم بکفی ولا ضاحیه

یعنی هرگاه لشکر حادث بر تو شیون آورد و هیرت کن و گیسایی پست گیر زیرا که در برابر امر از کر قاصد
و حوا و تسمیچیک را باقی نگذار

قالوا اشتغلناهم و ما انجزهم و خادع النفس فیهم و فی تخلف
قد یضغ قلبی علی مقدار جهیم فالحب عوام فیه مشع

یعنی صنعت کو این مرا نصحت گویند که بچند خاطر پریشان از ایشان بر گیر و با دگری شتول کن و در اب

ابوالفرج بن هند

۵۸۱

خویش را به آن تدبیر سرب ده کریم قلب قلب مرا بده از دوزخ تیر اندک جزای ایشان در آن نه کیند
عادتش در دوا بود عادتش فافتقانی الحال و اختلافا
بزداد بالفظف و بدوخته و بنقص الورد کلماتنا
یعنی همانا محبوب از کل عارض باکلی معارضت برخاست کل کلمات باکل جزایست از اسی سوختن و از جیست
مخالفت شده اند زیرا که در آب در کشت اتفاق دارند و در از و یاد و نقصان اختلاف چه هرگاه از بوستان آن
مارش به ستیاری لب بکچمی نمانی چنان کلگون شود که کوئی کلی از پی کلی و میبده شده ولی هرگاه در هزار کلی بکچمی
از کلماتی آن کلین کم می شود

عابو لما التجا فقلنا عینم و غینم عن الجبال
هذا غزال ولا عجبنا تولد المنک من الغزال
یعنی چون سبزه عذار معشوق در دمید مردم بی بصر به اسخا عیش گفتند گفتیم ای پنهان پیکر ز عیب کشانید بالکدی
خود آهوی تار است و کفایت نباشد که از غزالان تارای شکستید
یا من حیاء کانه حسن ان غاب عینی فلیس لی وسن
قد كنت قبل العذار فمحن حتی بهذا اقرا دث المحن
ما عیر و امن عذاره سفه قد کان غصنا فاورد الغصن
یعنی الایده وستی که رخسار چشمتان نام نباشد حسن هرگاه از حضورت دور شوم خوابم از دید و کان غاب شود
اگر چه پیوسته با محنت عشقت که تار بودم ولی از اندک کم که سبزه خط و مید نخستم افزوده گشته مردم بی بصر
بکم سفاقت شکوفه عارض ترا سر زشت آورده غافل از آنکه وقت دلاریت از بوستان جلال شاد بودی که می پیچ
و شاد را از رستن کل گزیری نباشد

ادی الخمر نارا و القوی حواء فان شربنا نذ طبعنا الخمر
فلا تفصل النفس يوما بربها اذا لم تنق منها الحسن التزاور
یعنی همانا باده آتشین چون شراره ناز است و چون جود پیموده شود طبع کو هر وجود را فاسد سازد زهار آتخن بر عینش
مظنن نشوی و پنجه نکردی که روان سودای خام نکرود و امان خویش آلوده ساز
عجب لغوی فنج هذا الامیر و آتی و من این قد جانش
و فی کل یوم له حفنة فترغ بالتریب امفانش
یعنی این امیر را عرض قورنج بس گفت است و ندانم که آن مرض از کجا بروی عارض شد زیرا که او را بجهت غارت
چون هر روز و زده محنته قنیب بوی می سپوزند و امعارا استقراغ کامل حاصل و با اسخال برای تو لایق
موجبی نباشد

ابان بن تغلبک

۵۸۲

او بمی الغیبہ الکبریٰ بان گفت الخضر فضیلة الشرب غارة البکت الخراب

بنی شیخ شه فیق کت که در آن فتوی را بشرب آلوده سازد از قرآنش سرزد و چو شرب آب خانه ویران را
 عمارت کند و ظاهر پریشان و افسرده و راسخا بنجد کتب آن حکیم بگذارد و دانشمند فرزانه از دین قرار است
 کتاب متفاح الطیب که از برای تعلیم علم طب تصیف نموده در ده مقاله ایضا مقاله سوسویه در طب کتابیه
 در علم طب کتاب النظم الروعائیه من الحکمة اليونانیة کتاب دیوان اشعار و سناکه هرگز مبرسوسه با ساقطین از راه و طر
 پوشیده مانده که ابو الفرج طیب که شرح حالش از کتب معتبره نقل شده غیر از ابو الفرج کاتب رازی است که در دیوان
 عضد الدوله دیلمی کاتب بوده یعنی از متقدمین لیل سیر مثل محمد بن سناکه و هم از معاصرین مثل صاحب روایات طریقت
 خطایر و ده اند که اشعار ابو الفرج بن هندوی طیب رود شرح حال ابو الفرج کاتب رازی نوشته اند چنانچه
 ابو الفرج کاتب رازی تا زمان ابو الفرج بن هندو تقریباً یکصد سال سجاده است و توضیح این مقال

در شرح حال ابو الفرج رازی مسطور خواهد شد
ابان بن تغلبک بن براج ابو سعید البکری الجعفی

که نسب شریفش بکبر بن ابی میرسد از اجله نقباء و محدثین و از اغراض مشهور و معصومین بوده و در مداد و جو و لغاه
 معده و در سلمات معتدین و امید منظم است در فن لغت و علم خواند و علم خویش گشت سیوطی در کتاب
 لغات النفاذ گوید که وی علم قرائت را از عاصم بن ابی الجود و طلح بن معروف و سلیمان اعش فرا گرفته است
 و بسو گوید که عاصم و طلحه و اعش که از اعیان مشهور و از اساطین فن قرائت اند هر سه بخشنه قرآن
 حکم کرده اند و تمام آثار ایشان بخواننده ابان بن تغلبک اند آن سه کس باشند که بدان مزیت اختصاص داشته
 و چنانچه آن فن شریف را از آن سه کس اند که ده است علم حدیث را از حکم بن عیینه و ابواسحق اهدانی و قیس بن
 عقیله عوفی استماع نموده و جمعی دیگر چون شعبه و ابن مسینه و حماد بن زید و یارون بن موسی از وی استناد
 کرده اند گویند و برادر و جوه مشهرات و دلائل آن زیاد و خبرت بود شیخ ابو جعفر طوسی در کتاب فیه
 لطریق خویش از محمد بن موسی بن ابی مریم حدیث کند که ابان از تمام مردم در کار خود قاری تر بود و جوه
 قرائت و تمام قرآن از فاتحه تا آخر بر من بخواند و میگفت که ادای هرزه از من بجز و وفای حق آن و تجویز
 قرآنش زیاده مشقت است و ابان را تسهلات مخصوصه است که خود به آن طریق انفسه را داشته
 و قراء را بر آن اطلاع تام است و چنانچه در تجویز حروف و کسب کلمات رباعی لغت یافت در تغییر آیات تحقیق
 حکمات و توضیح مشابهات نیز مقامی از مجتهد داشت در اجاده لفظ و آواز و معنی چنانچه باید و شاید بصیر
 و خبر بود در فن تغیر کتابی نوشت و غریب القرائش موسوم داشت و در آن کتاب شریف در هر مقام
 که خود با استدلال و استشهاده محتاج بوده از اشعار عرب شایع آورده است شیخ طوسی علیه الرحمه فرماید
 که عبدالرحمن بن محمد از وی کتاب غریب القرآن که مؤلفای آن است و کتاب محمد بن سنان کعبی

ابان بن تغلبک

۵۸۳

و کتاب بنی روق عقیقه بن سحر است را در نزد خود فرماهم آورد و مطاوی آن سه کتاب را بعد از حذف کبریات در یک
کتاب بنزدن داشت و در هر مقام و هر مورد که ایشان را یک یک میخواستند گفت بود و شایسته آنی آورده و شیخ نجاشی گوید
که جامع این سه کتاب محمد بن عبد الرحمن بن قتی بود و است با آنکه ابان بن تغلب از بخت مساعد بغین حضور
حضرت علی بن الحسین و امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیه السلام تسعد شده و از شرف مصاحبت ایشان
ایشان کنیز عاقل را از آنی احکام شرعی و جواهر نوئیس الهیه مملو و سخون ساخته شیخ ابو عمر و کسی شیخ ابوبکر
نجاشی و شیخ ابو جعفر طوسی و دیگران بطرق خویش روایت کرده اند که حضرت باقر علیه السلام با ابان بن تغلب
که ابان اجلیس فی متجد المدینه و آفت الناس فابی احسان بنی شیخی مثلک
یعنی ای ابان مسجد بنی روم را مجلس کن و مردم را از تقوی که چمن دوست دارم که در میان شیعیانم کسی چون
ایده شود محمد بن ابان گوید وقتی با پدر خود و مجلس حضرت صادق علیه السلام در آمد چون آن جناب را بر پدر
نظر افتاد بفرمود تا دو ساه آورده و در برابر پدرم نهادند سپس با پدرم ملاقات و مباحثت فرمود و زیاده
طاقت کرد ابان خود گوید بحضرت صادق عرض نمودم حشرگاه مسجد در آیم مردمان بر من گرد آیند
ای سائل حلال و حرام می پرسند اگر از جواب آنها زبان بر بندم معاف نمیدارند و اگر بدانچه از شما برسد
لب کشایم خود از آن معنی گرفته است دارم حضرت فرمود تو سر خیال در میدان محفوطات جولان ده و در بوجدها
غوص کن آنچه را که از قول ایشان دانی آنها را به ان احوال جواب گوئی و آن جناب مندر سر
ناظر اهل المدینه فابی احسان نکون من ذوائیه و در جالب یعنی ای ابان مناظره و مناظر
مردم بنی روم چمن دوست دارم که تو از زوایه و رجال من باشی پس آن بزرگوار بشرع حدیث و ذکر اخبار
برافراشت و می از زلال مواضع و مضایح لکشتگان وادی ضلالت را سیراب کرده بر چشم هدایت دلالت
میفرمود صاحب المقال آورده هر زمان که وی در مدینه سوره میاسن قدوم از ان می میداشت مجلس
و محال پراکنده و حوزای فادت و طقه های مدریس نهیم گشته میشد و مردمان برای استنفاد احکام و فهم
حلال و حرام در مسجد رسول چندان مگرد و می اجتماع می نمودند که در مسجد جریستونی که گویا گاه او بود خالی نیامد
و بهم در انتخاب از عبد الرحمن بن حجاج روایت شده که روزی در محضر فادات ابوسعید ابان بن تغلب حاضر بود
ناگاه جوانی در آمد و گفت ای ابوسعید خبر ده که مرا بعد از وفات پیغمبر چه نفر از اصحاب آن جناب دست نشاند
و بخت تو را به امان علی بن ایطالب فرابرد و در متابعت و پیروی آن جناب با قدم راسخ و قیام صادق باشد
ابان گفت چنین پندارم که منظور مقصود است است متابعت اصحاب را برای علی بن ایطالب فضل
و مرتبه قرار دوی و فضل آن جناب را از متابعت ایشان بنی چنان است که دانسته ابان گفت
قسم بخدا فضل اصحاب را جز متابعت علی شناسیم ابوالبلا که از جمله حاضران بود و گفت بعضی نظر ام رجلی
من الشیعه فی اقصی الارض دادناها یوث ابان و لا ندخل صلیته یعنی دولت و خوارسیه با

ابانیت

۵۸۴

فرج باد شیعہ کہ در اقصی و اذنی بلاد موت با بن بشود و از آن مصیبت محزون و مغموم نشود آستین
 ابان گفت ای بابالبلا و آیدانی شیعہ چه گمان باشند شیعہ آمانند که چون خستلانی از اقوال بنوی در مقام
 ایشان خطور کند کلام علی را مقدم دانند و هرگاه در بیانات علی اختلافی گمان کنند قول جعفر صادق را
 اخذ نمایند با تجمیع و تفسیر او و این است ابان بن عثمان از حضرت صادق حدیث کند که آن جناب
 بن منبر بود ابان بن ثعلب سی هزار حدیث از من اخذ نموده در آن سی هزار حدیث مجال ثلث نیست و از
 چند ان بجلیه صدق و سخت آراسته است که هر قدر از آن احادیث از وی استماع کنی تو خود کوئی که از زبان
 من استماع کرده تشریف این رخصت بر تو از زانی میسر دارم با حکم صریح و اذن صریح که در هنگام قتل بجای
 نام ابان نام مرا یاد کنی و کجوفی صادق آل محمد چنین و چنان گفته است چه آنچه از زبان او شنیده و
 چنان است که از زبان من شنیده باشی و در ستم سلیم بن جبکه که من در آستان شرایع ارکان حضرت
 صادق لازم و مکلف بودم و از حضور ساطع النور آنحضرت مستفیض و مستعد میشدم چون خواستم از شبه
 آن امام مہم مرضی شد و مفارقت جویم بزر و عرض رسانیدم که ایک از تقییل آستان محمود گشته
 طریق مسافرت پیش دارم استند عالم که از کلمات شایعات و فرمایشات منجذبات توشه زندگانی دراز دارم
 گزشت شود منبر و بنو ابان بن ثعلب شود و مقصود خویش از زبان او بشنو زیرا که او مجسم آقا و معجز
 اخبار ائمه است بر آن حدیث که از او اوصاف کنی با عقائد و کمال و اعتقاد و اسرار اقوال با
 جان و چون خواهی آن تسبیح را در دابت کنی شجاعت اسناد و نقل کن ابان گوید وقتی برو می بیکدم
 که مراد روایت از حضرت صادق میبیکدم و ملاست میگردند کفتم آیا ملاست میبکنید مرا از روایت
 کسی که میبچکاه از سنده سوال نموده کمرا که در جواب من آنرا بر سول الله اسناد نموده و تم ابان گوید نمی
 بر اطفالی که دشمنم که این عبارت بر زبان می آوردند **الْحَبِيبُ كُلُّ الْحَبِيبِ بَيْنَ جَنْدِي وَ دَجَبٍ** معنی آن کلام
 از آن جناب پرسیدم فرمودند **لَقَاءُ الْاَحْيَاءِ بِالْاَمْواتِ** یعنی ملاقات زندگان و مردگان
 که عبارت از رجعت است تفصیل این تمثیل در انجام این شرح حال پا داریم و بهو گوید وقتی در محضر شریف
 آن سرور بودم که ناگاه مردی از اهل یمن وارد شد سلام داد و جواب شنید حضرت فرمود **مرجأ یسجد**
 یانی گفت همانا دارم مرید بن نام خوانده و دیگر مردان کمتر بین اسم را بشناسند حضرت فرمودند **رَبِّی**
یا سعد المولی یانی عرض نمود فدایت شوم بدین لقب مراد میان مردم اشتها است آن جناب
 فرمودند **در القاب خیری نباشد** چه حضرت رب العزة در متن آن حمید فرموده **وَلَا تُنَابِرُوا**
بِالْاَلْقَابِ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا یعنی یکدیگر با القاب رشت و ناپسند نخواهید
 چه بدیسی است هراز در کفیف ایمان نامیکه متضمن معنی فوق باشد انتقی پس فرمود **یا سعد ایکه**
 چه صفت و معرفت داری یانی گفت ما از دو دانی هستیم که ما را در علم نجوم نظر باشد و در تمامت باطن

ابان بن تخیلک

۵۸۵

در آن علم مکتوم و در آن فن انقض بشیم پس حضرت فرمود آیا چند درجه مشرق و مغرب از قمر و عطارد و زوایات باشد
 یانی میانی ای که کام اختر است که چون طلوع شود مشته ان مست شوند و بایکدی گریسل کنند آیا چه نام دارد آن ستاره
 که چون طلوع کرد دو کا و دو نر برآید و کا و دو نر جنس خود بر چند و آیا کام یکدا ستاره کان است که هرگاه طلوع شود
 مکان بسیار و حرکت آید یانی میانی لب باوری یکشود و آن شب نیز صدیق میفرمود سپس فرمود آیا ستاره در میان
 سیارات در زحل چه عقیدت باشد یانی عرض نمود آنرا انخن و انیم فرمود این گونه مقالات بزبان میبار
 چه آن ستاره تانیده مخصوصاً علی بن ایطالب است و آنرا با اوصیای نقلی خاص است و پنجم یانی که خدایا
 در قرآن یاد نموده زل است یانی عرض کرد ثاقب و معنی چیست و آن معنی را با زحل چه مناسبت است
 چه مطلع آن که کلب آسمان نیست و زرش از جمیع حجب گذشته و از آنها ثاقب و نازده شده با سمان و نیاب
 و از سماء دنیا ظاهر گردد و روشنی بخشد از آنرو می خداوند جل و علا آنرا ثاقب خوانده است پس آنجا
 فرمود یا اخا الدرب آیا در میان شما کسی باشد که بزیر علم و حلیه فضل آراسته و از ذمیه جمل پیرایه باشد
 یانی عرض کرد جبلت خدا که روی از اهل علم درین باشد که هیچکس با پای فضل بدان مقدار نباشد
 چه ایشانرا چنان همارت و حداقت است که اگر ساعتی در حوادث ارضیه چون طیران مرغان و صیاب
 آنها تامل کنند و یا که در آثار اقام و یا در اطوار و اصناف کلیه تفرک نمایند در آن یک ساعت بهر وقایع و حوادث
 نقاط مواضعی واقف شوند که سوار تیز رو در یکماه قطع آن مسافت کند و از آنرو می بدان وقایع خبر کرد
 خبر دهند حضرت فرمود ای میانی رتبه عالم مدینه از آن مقام که یاد کردی بسی برتر است چه عالم مدینه را
 بی استعانت رجز و عیان ذبک لحظه علم و احاطت است بربو اوست و اصناف عیبر شمس که در دوازده برج
 و دوازده هلالیان و دوازده دریا و دوازده عالم باشد یانی سر کبر پان نگر و حیرت فرورده
 سپس عرض کرد کجا نذارم که دیگر کس را چنین علم و احاطت باشد با تجمه ویرا از اینگونه روایات
 بسیار است و از مخالفت تطویل به آنچه یاد کردیم گفتار رفت آنحضرت تلامذست و جماعت را در روایات
 ابان بن ثعلب زیاده اختلاف است که روی از آن طایفه روایات ویرا ضعیف و بعضی دیگر چون آجین
 صبل و ابن معین و ابوجاتم احادیث و می موثق دانند و جمعی دیگر چون ابن عدی ویرا شیعی و غالی خوانند
 و بعضی گوید اگر کسی ایراد کند چگونه توشق توان نمود انکس را که غالی و مبتدع باشد و حال آنکه توشق
 فرع تعدیل است و مبتدع هرگز عادل نباشد پس میانی خود از آن ایراد جواب آورده گوید که غالی
 در تشیع و شیعی بلا غلو که جمیع ایشان بدین داری و در ع و صدق آراسته و موصوف بودند در میان
 بسیار باشند اگر عیار روایات اینگونه مردم را از میزان اعتبار ناقص و انیم بیاری از احادیث
 نبویه حمل و صایع بماند و آن اخبار تماماً از میان برود و این خود مفسده بزرگ است ابان بن ثعلب
 در سال یکصد و چهل و یک هجری از دنیا گذشت رحمه الله علیه چون سوت ابان بمقدور ساطع انور

ابوالعینا

۵۸۶

سابق آل مجتهد معروف داشتند آثار عز و داند و از آن حضرت ظاهر گشت پس مندرج
والله لقد اجمع قلبی مؤثراً بالذی قسم خدا که هر که این دل را در آورده و این را تصانیف یابد
از آنجمله است تفسیر غیب القرآن و کتاب فضائل و کتاب احوال صفتین

بر حسب و عهد که سابقاً در بیان تمیز رفت و دانیک شرحی پادریم صاحب کتاب مجمع الامثال آورده
که اینده بن مشغرفی که از مردمان فحاش و اعیان عظام بود و بزرگ و جنتیفش چشم شیبانی که مردی
تجارب و خوریز بود و عاشق و فریفته گشته و ابواب مراد و در میان ایشان مفتوح بر خفیفش گشته
که آئینه در خیمه وی قدم نهاده تا بزرگ و وی بوس و کناری بیان آمد از فرج و غیرت و شدت
موی بر تنش علم گشت پدیدت نیزه بر گرفت و بر آب برشت عنان بجان خیمه خود منطف کرد اتفاقاً
وقتی ابید و او ریافت که کام دل یافته و بعضی اشعار در ذم خفیفش بر زبان هسی راند و بجان منزل
همی آخت خفیفش را شیر خفیفناک بر وی حمل آورد و آید و اچاره مسدود دید ناچار او را بحریت
پدرش شرم سوگند داد آن سوگند عظیم بر وی اثری نه بخشید و بر وی آفتن آورد و بخوش در آن
چون ایوان قدیم بر او رشتن عالم رسید جاسه زنده در پوشید تیغ بر گرفت بفرم کیفیت انتقام آهنگ جنبه
خفیفش نزد و هسی سخت یافت چه آن روز آخر جمادی الاخره بود و از آن روی در بیم که مبادا ماه
رجب که از آن شهر مرگ است در آید و بنا بر کار خفیفش منقل با ذی پس با کمال عجلت خود را بجهت خفیفش برساند
از وی که و خدمت نه او را که مراد یاب گفت آن که چه واقع شده است گفت مردی از بنی ضبه
بر او در کجاست و زرش را در بوده و مراد یاب مکانات اتوت کفر خفیفش فی قتل نیزه را برداشته
پردن آخت چون لختی از قوم و قبیله دور شدند عالم شیر بر کشید سر خفیفش را خسته و نبرد قوم خویش
پارشتان همی ای کلام بر زبان می آورد **بسم الله الرحمن الرحیم** پس در آن وقت

ابوالعینا محمد بن قاسم بن جلال بن یاسر اهوازی

امش از مردم یار است و در سال کعبه وفود و یکت هجری در بلده اهواز از ظلمات رحم بقضای عالم قدم نهاد و در بهر
نشو و نمایان و هم در آن بلد با کتاب علوم ادبیه و اقتناء احادیث نبویه روزگاری بپایان برد و در بهر
افاضت و افادت ابو عبیده و آسمی و عقی و ابو زید و صفاری و غیر ایشان بسی افتد توافقه نمود و در فنون ادبیه
و چون شعر و منبسط احادیث و تپتی طریفات از آن خط ناس و افصح مردم روزگار خود بود و در عهد
فرمای بود روزگار و از گیای عالم مقدار بشمار میرفت در مقامی و حاضر جوابی از آنال خویش مقدم بود و بر ا
نوار طریقه و اخبار طریقه و وقایع طریقه میاراست از آنجمله قاضی ابن حنکاه که در روزی منزل یکی از دوزخ
در آمد حاضرین از بزرگان فکرمایان آوردند و هسی از خود و بخشش ایشان سخن میگفتند از آنجمله ابوالعینا زیاده
از نامت حاضرین در وصافی و مدحی ایشان پوشید و زیر گفت یا ابوالعینا چه قدر در وصف این طایفه

سبغت منایمی نامست آنچه را که در خارج ایشان سخن گنی جز وصف و واقعین و کذب مؤلفین نیست ابوالعینا پدید آمد
 با کمال جرات گفت ایها الوریز چرا واقعین در حق تو کذب سخن بگفتند و در محبت تو بر دماغ و کرات سخن برانند
 و زیر لب بر بست و حاضرین از خبرات و لری وی زیاد و در تحقیقت آمده گویند گوی از دوستان وی او را در وقت
 دعوت خود و از سخن خیری وی زیاد و در گفتن ابوالعینا بغیر است دریافت روی با وی داشت گفت اِنَّكَ
 فِي الْفِئْلِ وَ تَفْتَرِي فِيهِ الْجُبْ یعنی همانا ترا در فعل با خود شرکت می بینم و در عجب تنها وقتی بوی خبر دادند
 که متوکل گفته اگر ابوالعینا بفتد آن چشم و عدم بصیرت بطلبند و هر آینه او را بنام دست خود خستاد می نمود و در
 ملکات میان خود او را سخن میگردم گفت اگر حلیفه را از روی سبانه و خواندن نقوش نخبها سزد و دارد البته
 من خود سادست و صاحب ویراشایتم ام وقتی از وی پرسیدند که آکی مردم را از زخم زبان برنج آوروی
 و تا چند از زبان شیرین مذاق جانها را محلول داری گفت ما خدام المحسن مجین و المثنی بیعی
 بَلْ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْزَ كَالْعَقْرَبِ اَلْوَلْيُ تَلْسِبُ التَّبْنِي وَالَّذِيْ بَيْنِيْ وَ بَيْنَهُ
 مردم محسن با احسان مستوح دارند و بدان بطریق بی ملوک گشت بکینه پناه میبرم بخدا اینکه تا عقری باشم که منی و زخمی را
 بغرب نش در آزار آورم و میرا با این کرم پیوسته دعا عبات و مطالبات بیان بود گویند این کرم شبیه که
 مردی میگفت که اگر کسی را از چشم رایل شود البته حیل اشش کم کرد و این کرم گفت گفت دارم از تو که غافل
 از مراتب فضل ابوالعینا چه با صرد وی از حلیه پیش نهاده و جلالتش را که روزی ابوالعینا در بعضی از فقرات دعا می خود
 می گفت یا رَبِّتِ مَا اَتَيْتُكَ بِنِيْ اِی پروردگار من سایل خود را اجابت کن چون این کرم آنهمات شبیه گفت
 يَا بَنَ الْفَاعِلِ وَ مَنْ لَيْتَ مَا تَسْأَلُهُ یعنی ای حرازنده آیا کیست که سال او نیست روزی این کرم
 با وی از در ترمیز گفت از مردم دروغی ملک و بصره چند کس است ابوالعینا در دم گفت مثل عدد البقا
 ببینند ای منی اند و زنا کنندگان بغداد گویند وقتی یکی از خواص الناس بر بالای سردی ایستاده بود
 چون ابوالعینا متعطل گشت گفت آیا کیستی گفت مردی از اولاد آدم ابوالعینا گفت حَرَجًا بِلَيْتِ
 اَطَالَ اللهُ بَقَائَكَ مَا كُنْتَ اَظُنُّ هَذَا النِّسْلَ اِلَّا خَذًا فُطِطِع یعنی مرجا بود خدا ترا طول بقا تو بیک
 چه امکان بود که این نسل از روی زمین منقطع گشته وقتی از ابوالعینا پرسیدند که از عارضه کوری چه زیان دید
 گفت کمی سبقت سلام مردم من چه مرا پیوسته برای آن است که بر مردمان در سلام سبقت گیرم ولی بواسطه
 عدم پیش میترم میشود و بخیرگی آنکه در مقام مباحث و محامد کاه باشد که مخاطب من روی ترش بود
 از من اعراض نماید و از صحبت اظهار کراهت کند من بواسطه عدم بصارت به آن حرکت و قوت نیامه تا قطع
 کلام نمایم گویند روزی یکی از اطفال گفت آیا در نحو کلام باب و سید و گفت بیاب ناعل و مفعول ابوالعینا
 لغت هنوز باب پدر و مادر خود باشی چینی با وی گفت بکشتی خود من ده تا هر وقت آتما مشاهدت نمایم زیرا
 با آورم گفت بهتر آنکه بواسطه نبودن آن را یاد آوری گویند در سال دویست و چهل و شش هجری روزی بر روی

ابوالعینا

۵۸۸

در قصر معروف بجزئی ستون گفت یا ابوالعینا چه کوفی در وصف این عمارت و مع این بنا ابوالعینا گفت
 اِنَّ النَّاسَ بَنُوا الدُّوْنَ فِي الدُّنْيَا وَاَنْتَ بَنَيْتَ الدُّنْيَا بِنِي دَارِ لَس
 یعنی برستی که مردم بنا کنند خانه های خود را در دنیا و تو دنیا را در خانه خویش عمارت نموده ستون را آن کلام
 زیاده مطبوع افتاد سید نعمت الله جزائری در کتاب زهر الزرع از ابوالعینا حکایتی آورده که گفت من خود
 کنیزکی را دیدم که با سگری سخن میکرد و قسم یاد می نمود که و تحیر می یاب مولای خود بیکدم پس من از آن
 کنیزک سبب آنکار پرسیدم گفت یا مستبد بنی اینه یو اقعبنی من قبلایم و یصلی فاعدا
 و یثمنی باعزاب و یلحن فی الفراشه و یصوم الخلیف
 و الاثنین و یطفر فی دیمقان و یصلی فی الضحی و یتوک الصبح
 یعنی برستی که سولایم ایاده با من جماع کند و نشسته نماز کند و با عواب درست دشامم و در قرآن
 بطل قرات نماید و روزهای پنجشنبه و دوشنبه روزه دارد و در رمضان افطار کند نماز ظهر را در
 بجای آورد و لی نماز صبح را ترک نماید پس من گفتم خدا امثال او را در میان مردمان بسیار بخند و
 امیل بریل از مرتبه اول است و نیز گفت یا ابوالعینا سبب این خصیت که ریخت اما لذات تو می رسد و گفت در است حلا و در
 این دو چشم انداخته و نیز گفت آیا چگونه عمارت به زوید نه گفت یا ابوالعینا من را در همراه نمودم تا کیفیت مرگ را ترا فرودم گفت ای محرم
 فی ذلک لکن لا تقصد بی عن الشراء فله یساری و کرفت ذل المکار فی منه العواری
 یعنی بجزئی و دست تنگی مرا از قیام و اقامه خریداری الاغ بشناس و دلت مکاری و خفت عاریت ماکر و
 دشم آورده اند که ابوالعینا قتی بر روی غوغا می گفت که بوی گفت آیا با من می صید میکنی و حال آنکه در هر روز می کوفی
 الله صلی علی محمد و آل محمد و من خود را مال محمد باشم گفت راست گفتی ولی من در ذیل آنکه طبعیه
 این عمارت نیز نزد بان سیرام الجین الطاهر و خود از آن گروه هستی آورده اند این ثواب را با
 ابوالعینا و نیز مرتبه سخن بیان آمد این ثواب در میدان و خجری کوی مسابقت از وی برود
 ابوالعینا پس از چند روز بر این ثواب در آمده با وی گفت ماست آنچه را که در میان تو و ابوالعینا و وی و
 شنیدم البسیح جزو را از استقصای جواب و استغای بیان منع نیامد چرا که غرض و رفعی از تو یافت
 که آنرا بر زمین انچه نه مجید و بزرگی یافت تا آنرا ناقص نماید و از ماست این مراتب که شته وی از خود
 گوشت و عفو و اغماض نموده و در زمین خست مسامت کرده این ثواب گفت ایمر که ایشیه ترا چکار که خود را
 در میان من و اینجاعت میداری ابوالعینا گفت لا شکر علی ابن ثمانین قد ذهب بصرونا
 و جفنا سلطاناه ان بقول علی اخوانه فیاخذ من اموالهم و لکن اشد من هذا
 من یتنزل الماء من اضلاب الزبال فیسحقه فی جوفه فیطعم
 انسا بهم و یعطهم او ذار نسیم یعنی انکار میا و بر مرده را

ابوالعینا

۵۸۱

که روشی از چشم وی نایل شده و سلطان مصر ستم بر وی روا داشته باشد آنکه بر برادران خود برای امر معاش خوش
 نجه نماید و از اموال ایشان اخذ نماید ولی از این کس به تر آن کسی است که از برادر پشت مردان منسوب و او را در شکم
 پس اسباب ایشان قطع نماید و کنه ایشان بزرگ کند پس این جواب گفت به کوی و سبب ننماید و در نظر جز آنکه نسیم
 ترین ایشان غالب آید ابو العینا گفت بهمانا دیر و درین پنجشنبه بر ابو القهر علیه کروی پس این جواب از سخن لب برب
 و ساکت نشست گویند صاعده بن محمد پیش از منصب وزارت از دین اسلام جاری بود و یکیش منساری
 میر نسبت چون شغل میل وزارت سراندر از شد قبول دین صیف اسلام بر منقطع آید بود روزی ابو العینا
 قصد ملاقات وی نموده روان شد و بمی آمد تا آنکه به رب سراسی وزیر رسید و اذن دخول طلبیدگی از ارباب
 گفت بهمانا وزیر بوظیفه ناز قیام نموده ابو العینا از در ترفیع گفت لک لک جبهید لذت یعنی هسان
 هر جز از دالالتی دیگر است گویند روزی از در ب ناز عبد الله بن منصور یکدشت بود آنوقت عبد الله از غار
 که دشت میبودی حاصل کرده بود ابو العینا از غلام وی پرسید چگونه است حالت عبد الله آن غلام گفت
 چنان است که تو دوست میداری ابو العینا گفت اگر چنان است که من دوست دارم پس چه باعث شده
 که او از کوی و نود از خانه وی نیشوم گویند ابو العینا روزی از پریشانی حال بنزد عبد الله بن سلیمان
 که از در زاد و کتاب معتد بن سونگل بود شکایت برده و زیر گفت آیا برای اصلاح امر تو با ابراهیم بن بر جهری
 نوشتم ابو العینا گفت نم قد کنت الی و جمل قد قصرت من همتی طول الفخر
 و ذل الامر و معاناة الذکر فاخفونی معنی و خاب طلبی
 یعنی آری و شتی بر دی طول فقر و ذلت اسر و بنجاندن روزگار است او را گفته نموده پس سعی من میفاید
 در ارم داد و زیر گفت تو خود او را اختیار کردی گفت و ما علی ایها الوزیر فی ذلک
 و قد اخذ مؤمنی قومه سبعین رجلاً فما کان فیهم برشید و اخنا
 البقی صلی الله علیه فاه و سلم عبد الله بن سعد بن ابی سرح کاتب
 فرجع الی المشرکین مرئذاً و اخذ علی بن ابطالب علیه السلام ابناً
 الاشعری چنانکه حکم علیه یعنی ایها الوزیر مرا در این اختیار تقصیر بائسی نیست چه موسی علیه السلام بهمانا
 از میان قوم خود انتخاب نمود و در میان جمیع ایشان مروی راشد بنود پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم عبد
 سعد بن ابی سرح را برای امر کاتب برگزید پس او مرده شد و بجانب مشرکین بازگشت و علی بن ابطالب
 علیه السلام برای امر حکومت ابو موسی اشعری را اختیار کرد پس او بر ضرر آن حضرت حکم نمود قاضی این
 گوید ابو العینا به نسب ابراهیم را به ذلت اسیری نسبت داده که علی بن محمد صاحب رنج چون داعیه
 بنوخت نمود و غلامان رنجی را که بر خویش جمع آورده بر بصره استیلا یافت بعضی از مردم آن بلد را
 عرضیه بنمیشد و رنجی را اسیر نمود و ابراهیم نیز در آنوقت در جرج و مرا و مجوسین منظم آمد پس چندی در محبس

ابوالعینا

۵۹۰

صاحب رخ بماند عاقبت نقبی از زندان بیرون خرداد و سوار نمود و خود را بظلم حمایت وزیر ابوالصقر
اسمعیل بن بل رسانید و نجات یافت سید مرتضی علم الهدی در کتاب غرر در از ابوالعینا حکایت کرده گفت
زمانی که بر سئول در آمد بنای وی لب کشودم و او را دعا گفتم وی مخاطبه مرا میگوشت و پس گفت یا محمد
شند و ام که از وجود تو شری ظاهر است گفتم یا امیر المومنین اگر شری عبارت از پیمان احسان محبین و دیگر
بی مین است پس چگونه در حق خدا میثالی که در مقام ترکیت فرماید نفع العبد اینه اذاب
یعنی حضرت ابوب از زندگان خوب ما است و در مورد و نیت فرموده هَذَا مَثَلُ مَنْ يَتَّقِيهِمْ مَنَعًا
لِلْجَنِّ مُعْتَدٍ أَشْيَمَ عُثْلٍ بَعْدَ ذَلِكَ دَنِيمٍ یعنی مردمان را عیب کند و بر حالت سخن مینویسند
در میان مردم سستی نماید و غیره خود را از دین اسلام که اعظم خیرات است منع کند مردی ظالم و معصیان را و بد
مردی بد خلق و عذر از او و نسب وی استوار نیست همچنین شاعر گوید

اِذَا اَنَا بِالْمَعْرِفَةِ لَانِثًا ذَكَرَ اَخْتَمَ الْجَنِّ لِلَّيْمِ الْمَذْنَا
فَنِمَ عَرَفَ الْخَيْرَ الْقَرَانِيَّةَ وَثَقَّ بِاللَّهِ الْمَسَاعِي وَالْفَنَا

یعنی هرگاه عطای منغین را از روی صدق شنایا و رم و مردمان پست نظرت بداد ششام و خست بگویم پس
بچه خیر را شمر بر تو ظاهر کرد و و حال آنکه خداوند عالم دهان و کوشش برای من شق فرموده تا آنچه از کوشش بنوم
بر زبان بگویم سئول روزی با وی گفت ای پادشاه چه مردان را میجو و ذم کوئی گفت مَا أَحْسَنُوا وَأَسَاؤًا
یعنی ادا میکنه خوبی و بدی میکنند روزی بر سئول در آمد عیضه گفت سجد سو کند که بسیار شوق ملاقات تو را داشتم
ابوالعینا گفت یا سیدی اشتیاق جز بر لب کلام در انا باشد چه عذر را راه وصول بموی مولای خود نمک است
الی مولی هرگاه اراده دیدار عبد نماید او را بنزد خویش بخواند و قتی سئول با وی گفت هر وقت ذکر تو در مجلس
بیان آید من بر همان عیب و بدگویی تو گشند و این شعر بخوان

اِذَا رَضِيتَ عَنِّي كَرَامَ جَنَّتِي فَلَا زَالَ عَضْنَا نَاعًا عَلَى الْكَلَامَا

یعنی هرگاه نزد کان عشره از من راضی باشند با که نذر ام از اینکه لیثان قوم پیوسته بر من غضبانک باشند
آورد اند که چون بنجاح بن بسله را موسی بن عبدالله صفهانی سپردند آنچه اموال از نیت لمال تلف نموده
است را و دادند نمایه موسی و پیرا در مقام سیاست آورده بنجاح از ترس راه فرار و پریش گرفته برفت و آنرا فاته
در روز و شب نیت و دویم شهزی قندها امحام سال و وصیت و چل و پنج هجری اتفاق افتاد و در همان شب
مستربن سئول از آن اطلاع یافت جمعی از معتزبان دولت بگرد ابوالعینا مجتمع شدند و در آن باب سخن میگفتند
متر گفت یا ابوالعینا از بنجاح بن سلمه چه خبر داری گفت فَوَكَرْتُ مُؤْمِنِي قَفَضَنِي عَلَيْكَ یعنی موسی
چنان سیلی بر وی نواخت که وی از دنیا رفت تا آخرت کشید پس آنکلام موسی رسید که سید روزی از روی
میگفت اتفاقا ابوالعینا را ملاقات نمودم و زبان تهدید و تحویف بر وی باز داشت ابوالعینا گفت

اَشْرِيْكَانَ لَيْسَ لِيْكَ اَمْلَكَ تَفْسَا يَا لَامِيْصَ . یعنی آیا اراده نموده که مرا بکشی چنانکه در روز گذشته
 قتل نفس نمودی ویرا احمد بن ابی دوداد فریاده مروت بود چنانکه محمد بن یحیی صولی گوید از ابوالعینا شنیدم که گفت
 سبب قتال من با محمد بن ابی دوداد آن بود که وقتی مردم بصره با من پیشانی خاستند و از طریق خناد و عادی بسیار بگذر
 یکی از آنها این بود که می گفتند تو مردی را رفتی میاشی پس کار بر من سخت شد حتی خود را از انتظار ستور و استم
 تا آنکه فرصتی یافته از بصره به جانب سمرن راهی روانه شدم ناچار خود را به پناه ابن ابی دوداد برده و در خانه
 وی ماندل شدم هر روز به بادی در محله می شستم پس از چندی خبر من فاش گشت معاذ بن بصره چون مکان
 دانستند جمعی بسراغ من بسوی سمرن راهی رخت بر بستند با قاضی گفتم قوم از بصره آمده اند مطلب من که بر من
 دست و تسلط یابند احمد گفت یَا اَللّٰهُ تَوَقَّ اَيُّدِيْهِمْ كَفْتَمُ اَيِّشَانِ دَرِ اَيِّبَابِ كَرِهْتُمْ وَ جِلْهَمَا
 اَخْرَجْتُمْ كَفْتَمُ وَ يَكْرَهُنَّ وَ يَكْرَهُنَّ وَ يَكْرَهُنَّ وَ يَكْرَهُنَّ وَ يَكْرَهُنَّ وَ يَكْرَهُنَّ وَ يَكْرَهُنَّ وَ يَكْرَهُنَّ وَ يَكْرَهُنَّ
 قَلِيْلًا غَلَبَتْ قُوَّةُ كَثِيْرَةٍ يَا ذِی الْاَلْبَابِ كَفْتَمُ خَدَّ اَحْسِرْ وَ قاضی را این حکایت قبول مروت
 کلامی ماند که گفته

لِلّٰهِ دَرْكُ اَيِّ جَنَّةٍ خَائِفٌ وَ مَلْعُ دُنْيَا اَنْتَ لِلْحَدَثَانِ
 تَحْتَطَّ بَطْنُ الرِّجَالِ لِقَبْلَتِهِ وَ طَاءَ الْفِتْنُ وَ اَرَجَ الْفُطْرَانِ
 وَ يَكْتُمُ حَتّٰی كَانَ وَ دَانَهُمْ مَا مَوْنَةٌ يَخْطُ لِلْغُرْبَانِ
 وَ يَفْرُجُ الْبَابَ السَّيِّئُ زَعْمًا حَتّٰی يَفْصِرَ كَاثَةُ بَابَانِ

ماصل معنی آنکه خدایت خیره که چه سپهر محلی مرغان فتن را و چه سودمند متاعی حوادث روزگار را تو آن مرد
 متکبر غالی که مردان و هر را چنان بر زیر پا سپری که اشترز مجنب آثار اقامت اسباب را و چنان ایشان را
 بود در انگشتی که گویا سرهای ایشان تا مقدم و داغ شگافه گشته و سرهای خود را چندان بر زیر آورده که گویا بر من
 خود را بوسه میخوانند به بند و باب تنگی و سختی در کوچک خود چنان مفتوح سازد که گویا بسجای کبیر و دود باز شده
 پس ابن ابی دوداد با سپر خویش ابوالولید گفت این آیات را الساعه نبویس ابوالولید نفرموده در ایترا
 و حضور دی نبوت صولی گوید همان چنان خاطر دارم که ابوالقنوت کلامی مروی شاعر بوده و سلی
 از و کعب چنان استماع کردم که گفت آن شاعر در حفظ من صوت کلامیه است بنا بر آنکه زنی باشد
 با تکل و قوی ابوالعینا بر حسن سهل در آمده و شای وی بجای آورد حسن بفرمود تا ده هزار درهم بوی عطا
 کردند ابوالعینا گفت ایها الامیر لا تستكثر کثیرا ولا تستقل قلبك یعنی ای امیر نه عطایه
 میار تو زیاد باشد و نه بخشش کم تو قلیل است حسن گفت آیا چگونه است این گفت عطای زیا تو بسیار نیست
 چه تو خود در وجود و بخشش از آن یوتری و عطای کم ترا کم توان شمرد چلیل بود تو از بخششهای زیاد مرد را
 پشتر است مردی عبید الله بن قافان با وی گفت مرا معذرت دار از ملاقات خود پشتر بسیار است

أَبُو الْعِيْنَا

۵۹۲

ابو العینا گفت چون ترا فراغت حاصل آید مرا احتیاجی بسوی تو نیست عبید الله روزی گفت یا عبدا
 شنیدم که نسبت بمن اظهار غضب فرموده ابو العینا گفت ایها الرزیر مرتبه دستان شما برتر از آن است
 که من اظهار غضب نمایم پیش بر دست خود غضب نمایم و اما بر بالادست خود غضب نتواند آورد
 ولی کوتاهی در حق من مرا مخزون داشت و من خزن را غضب نام نهادم گویند روزی ابو الصقر وی را
 بهلوی خویش بخواند و زمانی او را از خود و رساخت ابو العینا با وی گفت گاهی مرا چندان نزد یک
 میزانی که گویا من غضوی از تو باشم و لحظه مرا چندان از خود دور نمایی که گویا من با تو خدتم روزی
 عبید الله بن سلیمان از حالت وی پرسید و اظهار عذر بانی نمود ابو العینا گفت بدون من با تو چه خبر
 بسبب غیبت مردمان شده و در باطن موجب حیران گشته سید مرتضی اعلی الله مقامه گوید ویرا با ابو العینا
 هرست خیر لایف و نوا در میان بود و از آن روی ابو علی روزی با وی گفت آیا در چه وقت ازادر متولد
 گشتی گفت پیش از پادشاه انشاب ابو علی گفت بهمانه بد آنجه است که پروان آمد می بر جالنی که بجمل و مسافری
 چه اوقتی است که سوال در اوقت انتشار یا بدستگامی متوکل با وی گفت که آیا چه چیز شده بدتر است
 تر برای زوال از چشم گفت فقدان رویت تو با آنکه تمامت مردم از اقطاع برای دیدن جمال تو کرد
 آیند گفت محالست ترا نیامیم و صاحب ترا طالب ابو العینا گفت مرا طاعت اطاعت این امر نیست
 اما طیفه چنان گمان بخند که اینکلام بد آنجه گفتم که شرافت انجمن مقلی و مجلس مبارک مرا پوشیده است
 بگو برای آن است که من مردی کور و نامنایم و این خود واضح است که اشارت شخص کور مختلف گردد و اما
 مردم او را پوشیده اند و همچنین ممکن است که من بکلامی محکم کنم بر حالت غضب و آثار خوشنودی آن از روی
 ظاهر باشد و یا خطایی از روی رضا آورم علامات غضب از روی تو پیدا شود پس من چون این دو حالت
 نیز نتوانم کرد و حال یقینوال بکند البته در درگاه اقامت متوکل ویرا تصدیق نموده گفت راست گفتی و غیب
 در محاضرات گوید وقتی ابو العینا مجلس متوکل حاضر بود که رسول سلطان در آمد و بساط شراب بگسترده و می
 با ابو العینا گفت آیا چه باعث شده که خداوند شراب و گوشت خنزیر بر شما حرام فرمود و شما
 جام شراب در کشید و از گوشت خوک چستاب کنید ابو العینا گفت چون خداوند گوشت خوک حرام نمود
 بزرگان را میسر شود که آنان را که کیم مانند گوشت بزه ولی خورایی که برای این چنینه خلیفگی که از آن بی نیاز کند و حاج موجود
 تا آن نیز چستاب کنیم متوکل روزی از وی پرسید که تا در حق این کرم مجلس بن تیم چه عقیده است گفت انحر و اسیر و انحر و اسیر
 میای شراب و دیگری بنبر که قمار است گناه و جود آن دو از نفع ایشان بزرگتر است متوکل گفت
 شغفه ام که تو را بشناسم دست داری گفت لَقَدْ تَنَعْتُ الشَّلَالَ بِالْهَدَى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفَرَةِ
 یعنی برستی که فرو ختم گمراهی را به هدایت و عذاب را با برزش روزی متوکل با وی گفت سعید بن ابی
 می بر تو بخند ابو العینا گفت اِنَّ الَّذِینَ اَجْرُوْا کُلَّ اَمْرِ الدُّنْیَا اَمْوًا یَصْحَبُ کُفُوْنَ

ابوالعینا

۵۹۳

یعنی بر سستی آنکه شیخ گناه مرتکبند بکسانی که ایمان آورده اند هیچ خنده آورده نمیگفت ، ابوالعینا ابراهیم بن نوح شستر
در حق و تعجب آورده وی این کرم بر زبان آورد و لکن تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى
تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ یعنی هرگز نبود و صفای از تو راضی نشوند ، آنکه گفت ایشانرا پیردی کنی در زمان و قتی ویرا
باردی صفرا نی به یکدیگر طایب نبودند در زمان این آیه قنات نمود یا آیههَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَلْ يَكُونُ الْمُؤْمِنُونَ أُولَئِكَ عِندَ اللَّهِ طَيِّبُونَ یعنی که بشراف ایمان فائز آمدند پیود و صفای را دوست خود گیرید
ابوالعینا در دم این آیه حمید بخواند لَا يَنْفِيكَ اللَّهُ عَنْ الَّذِينَ كَفَرُوا يُلَاقُواكَ كَبِيرًا وَ كَبِيرًا
که تَجْرِجُو كَمَنْ يَدِيَارُكُمْ أَنْ تَبْرُوهُمْ یعنی خدا نمیکنند از امتیان عدل با کسیکه در امر دین با شما
عدل و قبال نمایند و از دیا خودتان شمارا پیرون نمیکنند ابوالعینا خود گوید وقتی متوکل مرا از صفی ترین
و مجمل ترین ناس سوالی گفتم یا امیرالمومنین احمد بن ابی دوداد اخی و اجد و کسانی است که من ایشانرا ملاقات نمودم
و وی عجب گفت بل اهل روزگار است متوکل گفت بر خجل و بی چسبند و انفع کشی گفتم و آینه تَجْرِجُو الْقَرِيبَ
كَمَا تَجْرِجُو الْبَعِيدَ وَ تَقْبَلُوهُ مِنَ الْإِخْوَانِ كَمَا يَقْبَلُونَ مِنَ الْإِسَاءَةِ
یعنی وی نزدیکان خود را مانند پیکان محروم سازد و از میگوئی فقدان چنان اعدا درجید که از بهی همدخواب
پس متوکل در چشم شد و گفت آیا کسی که من او را بخندم اذ افتخام منجا نیست کنی و کسی که من او را برای امر کتابت گفتم
او را بخیل نسبت دمی گفتم یا امیرالمومنین صدق در هیچ موقع در خور و ناقص نیست چنانکه در حضرت تو است مردم
در نسبت نمودن احمد را بنجاء راه غلط پیوده اند چه مردمان در فیکه بزا که را بنجا نسبت نمایند پس در حقیقت روح
سخای امیرالمومنین رشید را نموده باشد و چون بن سئل و قائل بن سئل را بحدیث نسبت کند از روی دروغ
ذکر سخای امیرالمومنین نامون را کرده اند و هرگاه احمد بن ابی دوداد را بخشش نسبت دهند یقین و صف خود را
مستقیم را نموده اند و در وقت فتح بنی فاقان و عبیداصد بن یحیی را بنجا و است تعریف نمایند البته از کدام بخشش تو
بیان نموده باشند و اگر نه چنان است که بوقت عرض و ساندیم پس چه باعث شده بود که این مردم قتل او را
و رک محبت خلفا نمایند بنجا نسبت داده اند پس متوکل گفت راست گفتی و مرا از این کلمات مسرور ساختی
مردی از ابوالعینا پرسید که خداوند چون از کسی چیزی بگیرد البته در عرض آن موهبتی نماید حال بگو تا به نام که خدا
تو را با صره از تو نسبت در عرض چه عطا فرموده ابوالعینا گفت همانا ندیدن روی تو یکی از بزرگان ویرا بچرخ
رنده داده بود و در فای آن ماطلت میکرد ابوالعینا بوی نوشت تَقَبَّلْنِي يَوْمَ تَقْبَلُنِي مِنْ أَسْئَلِي
وَعَلَى بَيْعَتِكَ يَدْعُونِي إِلَى إِذْكَارِكَ وَ لَسْتُ أَمِنَ مَعَ اسْتِحْكَامِ
تَقَبَّلْنِي بِطَوْلِكَ وَ الْمَعْرِفَةِ بِعِلَاقَتِكَ إِخْرَامِ الْأَجَلِ فَإِنَّ الْأَلْبَانَا
أَنَا لَ الْإِطْلَالِ فَتَحَّ اللَّهُ فِي أَحْلَاكِ وَ بَلَّغْتَ مَنَهْنِي أَمَلِكِ وَ لَمْ يَمْنَحْنِي أَعْمَادَ كِبَرِ
مرا از اظهار مانع میشود اگر چه ماطلت کنی ولی علمکی جو فور شائل تو دارم سچانده مرا بنجا طر آوردن تو با اگر بر

ابو منصور جو الہی

۵۱۴

نواکری تو معتقد و بر لبندی هست معتقدم از رسیدن اہل ایمین خیمہ چاہال آفت آرد و با است خداوند عالم در رسیدن
اہل تو دست دہد و نیتہای آرد و بیت برساند گوید روزی در نزد ابو الجہم نشسته بودم کہ ناگاہ مردی بروی در
وادی گفت مرا وعدہ دادی آنرا خواہم شہادت کرد ابو الجہم گفت وعدہ وفا نمیدہم کہت راست کوئی برای تو خود ازین خیال بیاورد
و بناظر ہشمن بن بر آنت کہ بر اہل تکرار سوال تا وہ ابو الجہم گفت احسنت خدا پدرت را خرد و ما پس حاجت و بی آورد گویند و بی
برگزینی گفت مامی بنان ابو سیوطی روایت کرد کہ گفت یکی از اجداد ابو الیسا بشر قاتل حضرت علی بن ابی طالب نابینا شد و از طول عیال طلبت
خستہ نمود پس حضرت دعا کرد تا خود و اولادش کور شوند بدینچہ ہر یک از اخاد و ی کہ با سہا شود صحیح ہست
و ابو الیسا در زمانی کہ در بصرہ مسکن داشت بعیر بود چون بجانب سمرن رای رخت بر بست نور مہر از و سہ
زایل شد و چندی در بغداد ساکن بود پس از آنجا بعیر خود نمود و در جمادی الآخرہ از سال دومیت شہا
ت یاد و راہ سفر آخرت در پیش گرفت پسر جعفر نام از وی باز و در ادیت کرد کہ پدرم در چہم جمادی الاول
از سنہ مذکور گذشت گویند و قی وی با ابو یزید ہضاری گفت آیا چگونہ مین را تعمیر نمایند گفت عینا یا ابا
چس از آن وی بدین لقب مشہور گشت

ابو منصور ابو بن ابی طہ مزاجد بن محمد بن خضر الجوالیقی البغدادی

در خطبہ علمائست و حیات حدیث و غزوات فضل و ملاحظہ و غرر عقل و کثرت ضبط مشہور و از منزل
ادب و لغت و انداد و ادب محسوب است در سال چہار صد و شصت و پنج و بیست ہجری در باب المواعظ کہ کی از اہل
دار السلام بغداد و بزرگ ترین آنہا بود و متوفی گذشت و ہم در آنجا نشو و نما یافت بعد از یزید و شد و ادان تیرخان
عزیزت و زام عالم بجانب تحصیل کمالات بچشد نخست فایق و کلمات خط بحقیق نمود و سہبان آن بہ زبان خویش
چندان محکم و مستند داشت کہ مردمان از بان دینی نام وسیلی و اخروہ و جمعی در تحصیل آن شہاب طلب ایستادہ
خویش را در در طہب انجمنہ مذہب نہت ہفتہ سال طلقہ افادات و مدرس افادات خطیب ابو ذکریا یزید
از فرایش دانستہ از پنج لازمہت و مطالعت قوانین ادب محکم کرد و کی مرثیت از ہمران در بود و در ان
فون از اندر مصر مدد و آمد و علم حدیث را از ابو القاسم بشری و ابو ظاہر بن ابی الصقر و ابو بحسین ہناع و ضبط
نمودہ باط تعلیم تدریس بکترانید و بہ نشر علوم پرداخت ابو الفنجین جوزی کہ در عداد قاضی و بی شمار رو
کہ با عادت غریبہ و روایات مشہورہ زیادہ از وی استماع نمودم کتاب مغرب و غیر آن از مؤلفات او
و پارہ لغت را بروی فراغت کردم تا یکہ خطیب ابو ذکریا یزید رخت از انچنان بر بست علی بن محمد
فضلی در درہ فطانیہ مدرس کردیدہ پس از چندی ویرا بیع نسبت داود و حقیقت عالی از وی پرسیدہ
گفت مذہب خود انکار نمودن توانم پس وی معزول گشت منسوب طیل و شغل میل تدریس عربیت درہ فطانیہ
بروند و ابو منصور جو الہی متوفی شد چندی در رگلاہ بران کہ نہ سیر برودہ و از وقت کہ استغنی بانہ برادر گشت

ابو منصور جو الیقنی

۵۱۵

مترکشت کشتزار المانی وی شاداب نموده و نقل طافت خویش بخواند و با تشم مخصوص داشت پیوسته در اوقات غمزدی آفتاب میزد و نماز بجا میآورد و غلبه بعضی از کتب بروی قرآن کرد و جو الیقنی کتابی در فن عروض برای وی تألیف نموده تا ضی احمد بن مکیان در کتاب وفیات الاعیان آورده است اول بجزو الیقنی در مجلس خلافت قدم نهاد و در مقام تجت و درود بدین عبارت لب کشود اکتلام علی امیر المومنین علیه السلام صادر بن هبه الله که از خاندان اطباء و ملازمان آن درگاه و دیبادهگان خدمت خلافت بود می رسد گفت آمده بجزو الیقنی گفت یا شیخ ما با خلفا چه بیعت میکنید و چه چنان عبارات بر زبان میارند جو الیقنی بوی عنایت میآورد و وی با مقتضی داشت و گفت منقبت نبویه و طریقه مصطفویه بدین گونه سلام و تجت که من بجای آوردم اهل حق است و حدیثی که در صورت سلام دارد بود روایت نمود پس گفت یا امیر المومنین هرگاه کسی سوگند یاد کند که نور پیچ علی بر آن بیخ که باید بر قلب پیچ نصرانی و یهودی تا قه هر آنکه کفار و خست قسم و فسخ عین بر وی نباشد چه خداوند تعالی خود بر قلوب این جماعت مهر بر نهاده و هرگز خدا بر تو ان گرفت جز بدست ایمان مقتضی ویرا بر آن کفار که دار قصد حق و تمسکین نموده بودیم او گوید که گویا این تمسک را با آن مراتب علیه سکنی بر دامن نهاده بود که قدرت حکم داشت این جزوی در کتاب قطم که در ابو منصور جو الیقنی با وجود ریاست و قرب خلافت بچگاه در معاشرت و مونس جانب تواضع فرو میگذشت در مباحثات علیه اغلب زبان بلا اوری میگوید قلیل الکلام و کثیر المعانی بود و از راه تحقیق سخن می گفت گویند ویرا در علم انت خیرت و بصیرت از دیگران سنون زیادت بود و در مسائل نحوی نه اهی غریب داشت از اسمعیل که انجب اولاده وی بود حکایت شده که گفت من در روز جمعه پدپدم بعبادت پیشه و در آن روز نماز که در دم مردمان بگردش اجتمع نموده اهی بر وی قنات میکردند ناگاه جوانی از آن میان مقابل پدم ایستاده گفت یا سیدی دو شعر شنیده ام که از فم آنها عاجزم مستعدی ام ایستادن دو شعر از من استماع نموده

حجاب خفا از وجه معانی آنها بر گیری پد پد گفت انشاء دعای جوان گفت

وَصَلِّ بِالْحَبِيبِ جَبَانَ الْخَلْدِ وَفَجَّرِ النَّارَ يُصْلِحُنِي هِيَ النَّارُ

فَالْتَمَسْنَا الْقَوْسَ أَنْتَ هِيَ نَارُهَا إِنَّ كَرَمَؤُنِي وَبِالْجَوْدِ أَنْ زَادَا

اسمعیل گوید چون پدم این دو شعر شنید فحی در بحر کلمات شد پس روی با وی داشت و گفت ای پسرک من بهمانا فهم معنی و دل این منظوم جز عبرت نجوم و سیر کوکب نتوان کردن یقین که فهم آنها از صفت ادب و حیرت انت پر دین است جوان با کمال یأس و فویدی سرخویش که در برفت پدم از کثرت شرم و حیا که خیریه از وی پرسند و در فهم آن عاجز آید از حلقه برخاسته با خود شرط نمود که در علم نجوم نظر نماید و از تفسیر در باب شمس خبرتی حاصل نگیرد بجله امانت نه نشیند پس چندی در زاویه جمل بخرید و رنج فهم ذیجات و معرفت تفسیر درجات بر خود بخرید تا از آن فن خبرتی و از آن بجز معرفتی حاصل کرد پس بابت حلقه خویش گرایند و در مصطباه امانت مترکشت حاصل معنی آن دو شعر آنکه وصل دوستان اند و دوستان

ابوبکر عیاش

۵۱۷

فَابْنِرُ لَكُنْه تَمِيلُ قَصَاخَه وَغَفُولُ ظَنَنَه تَقْبَرُ عَيْنُ كَرَا

بینی از مصیبت که در بغداد کرده و آید عاقبت آفرزیده شود جزو کناه عظیم که پایه شنائمشان از اندازد مغفرت بالا تر باشد یکی تدبیر و سیاست که بلسان جوالیقی پر و خسته آید و دیگری قبیله شناسات که بظلمات مغربی ننوده کرده و پس گرفتار لگنت این یکت خود از مضاحت طول و میرا شود و خاموشی فطانت آن دیگر از حالت خشکی حکایت کند با سجد در روز یکشنبه نیز شد محرم از سال پنصد و سی و نه هجری در بغداد دست حوادث پیدا و عمرش خراب نموده قاضی القضاة نیز بی در جامع قصر بروی نماز گذارد و در باب انحرش فون ساختند مصنفات شهوره و مفیده وی از این قرار است

کتاب شرح ادب الکاتب کتاب المغرب تخریرة الفواص رساله در علم عروض

ابوبکر بن عیاش بن سالم الخطاط

در نام وی اختلاف است بعضی سالم گفته اند و برخی شعبه و بقولی اسم و کنیت او یکجا است هم در شن و بجز نام پیدا نه ترا داد و بقید بنی اسد رسد مورخ از اهل توفیات گوید **كَانَ مِنْ أَدْبَابِ الْحَدِيثِ وَالْعِلْمِ الْمُشَافِرِ** ابوبکر یکی از دو راوی غاصم بن النجور بود که از تیره اسب معدود شود و راوی دیگر ابوعمر نیز از است این دو راوی موثق فن قرات از غاصم اخذ نموده برای مردم روایت کرده اند محمد بن اسعد یعنی در ترجمت ابوبکر آورده که **ثَالَ بَعْضُهُمْ كَانَ لَا يَنْفِرُ مِنَ الثَّلَاثَةِ قَرَأَ اثْنًا عَشَرَ أَلْفَ خُتْمَةٍ وَقِيلَ أَنْ يَنْقُذَ عَشْرِينَ أَلْفَ خُتْمَةٍ** یعنی گفته اند که ابوبکر هرگز از قرات کلام مجید نشت و کسالت نییافت مدد العمد داده هزار بار کلام پروردگار ختم کرد و بقولی میت چهار هزار بار از نوادر و قانع و سیه حکایتی است که بر علو منزلت و حسن عقیدتش و دلیل محکم باشد و شاهی عادل خواص سبهار اخبار مجلسی در کتاب سبهار الانوار و غیر آن از مصنفات خود از یحیی بن عبد الحمید حافی روایت کرده که گفت در زمانی که موسی بن عیسی الهماشی حاکم کوفه بود و تبتی از منزل خویش پرور آدم و شیخ ابوبکر بیانش را دیدم که بر دراز کوشه نشسته ایست که چشمش بر من افتاد گفت یا یحیی پاتا یا همس نیز دیک ایند رویم و من نه انتم که مراد او کیت ولی تعظیم ابوبکر را همراه شدم پس در رکاب او روانه گشتم چون بخانه که به ارغیده اسد بن زرم مدروف است رسیدیم دوی سوی من کرد و گفت ای پسر حافی تو را از آنچه بر خمت مصاحبت انداختم که برانچه باین مرد طاغی گویم که او که دی و ابلاغ حجت و انجوش خویش اصفا فانی گفتنم بیا این شیخ که ایسکونی گفت ابن کاسر فاجر موسی بن عیسی را که دالی انیلکت است پس بی بر قیتم تا به رب خانه موسی رسیدیم و ابوبکر بچنان سواره داخل شد با آنکه رسم آن بود که مردم چون به گاه سرای می رسیدند پیاده میشدند حاجب موسی ابوبکر را بشاخت و از خوش باغ توانست شد ولی مرا نگذاشت که در دوشوم ابوبکر ملقت شد که مرا با از پیاده بانک زد کای ملون او را دفع میثوی با آنکه بسراوسن آمده پس در میان بختاری شد و من از دنبال یخ در آمدم و او جاسد در بر داشت که گنهای آن کشوده بود و ایسی دراز کوش برانند داخل ایوان شد

ابوبکر غیاث

۵۱۸

موسی در صدر ایوان بر تخت خور نشسته بود و علی الحارثی و امین و سایر شش کردی سنج قیام داشتند چون دیدند ابوبکر را نشاند
 مر جاکفت و او را بنزدیک خوانده و در کنار خویش بخت نشاند و مرا نگذاشتند که داخل ایوان شوم ابوبکر گفت شش
 که در پرده ایستاده ام عتاب کرد که دو یک بنزدیک من نمی رسد و چون ایوان شدم و با پای افرازه پیرامین دارم
 که در پای و بر دوشم شش وی بر فتم مراد و بروی خود نشاند موسی با ابوبکر گفت این همان است که نزد من شفاعت میجوید
 گفت فی الجمله آوردن او برای شهادت است نه شفاعت گفت چه شهادت گفت چون آنچه تو باین قبر کردی بخیر میم آید
 تا منی بر تو ایغ کنم و او بر اتانم حبس کن که او باشد گفت که ام قبر گفت قبر فرزند تبول سبط رسول حسین بن علی و موسی
 آن زمان راه می چند فرستاده بود تا مرتب شریف حضرت امام ابو عبد الله علیه السلام را شیار نموده تا مست از من بگذرد
 بو شده بود نه میکند ایسلام از این عیاش میشد چنان در خشم شد که نزدیک بود انداختن از هم بشکند و گفت مرا با علی بن
 مجاهد است گفت بان ابوبکریم زمانی چند از این پیش در و افتادیم که گویان غربت قبیل خویش در بنی فاضله از کوفه
 پرده من میمکه بقطره رسیدیم و خنجر از پیش روی من پرده آمدند و آبنک من نمودند و خدای تعالی مرا
 حمایت کردی از بنی اسد که خود را در آیشنا ختم از خدای تعالی عرض آنجا خوان بجات داد چون از آنجا بگذشتیم و بقریه
 شای رسیدیم از جاده غافل اندام پیاده راه و بیابان کرشم در اثناء پیغوله بایر زالی بر خوردم از من پرسید غربت
 کہا داری گفت غم غمیه گفت ایوانی و پیش گیر که در انجام آن باراه در پیوندی من به نشانی که آن عجز گفت
 بی راه پیروم تا پیروز رسیدیم ناکه پیری کن سال دیدم که در آنجا بنشینم گفتم از کجایی ای شیخ گفت از مردم
 این ستریه گفتم از عمر تو چند سال بر آید گفت نه افرو لی آن زمان مراد خاطر است که حسین بن علی دسرا مان او را
 از این فرات ممنوع داشتند بر حالتی که بطور و جوار و دوش صحرا از آن میرو شیدند ابوبکر گوید از این سخن عظیم و جریتم
 داد در تحقیق کتم و یک تو خود آن جری به پی می گفت آری سو کند با آفرید کاری که آسمان بر افراخت من در آن زمان
 بودم و آن داستان دیدم چنانچه این زمان هتم و با چشمی گران می پسندم که تو و مردم عهد تو اعانت میکنند بر کجای عظیم
 که اگر مسلمانی بر روی زمین باشد از کفر میتن آن چند ان بگردید و هوش مجروح کرد و گفتم داعی بر تو
 آن چه امر است گفت آنکه سلطان این ملک را بانداید از فعلی شیخ و غنی فطیع که بجای آورد و آیا مراد
 فرزند رسول شتم و زرافت میشود گفت مراد و کدام است گفت نزدیک همین جایگاه که تو ایستاده و لی خود رفیق
 آنحضرت نمودار میت و کس آنرا نتواند یافت ابوبکر گوید مرا آنوقت بمجکاه بدان مرتب جو ریتقاده بود
 گفتم ای شیخ حالیکه آن قبر مظهر ستوداست پس که مرا تواند بدان ولالت نمود و شیخ چون این شنید بر جرات
 در داند و من از دینالش بر فتم تا بر لب کوه دالی با ایستاد و بر آن کوه دال در می استوار و حاجی ایستاد
 و کردی انبوه دیدم راه با حاجب نزدیک نمودم و بار خواستم تا بخت ابوعبد الله در آیم گفت شخصی
 گفتم مرا گفت از آنکه ابراهیم غلیل و طلیل و خواجہ عالم و پیغمبر خاتم نبی و آنحضرت اند و جبرئیل و میکائیل و موسی
 فزاد ان از فرشتگان همراه ایشانند ابوبکر گفت پس بختیم و پیدار شدیم بر حالتی که خوشی شدید

ابو بکر عیاش

411

و ندی خیم بر خاطر من جای گرفته بود و از اینواقد و روکاری می‌بگذشت چندانکه نزدیک آمد که من این داستان
فراموش کنم پس اتفاقاً ما را آنکس قبیلہ بنی غافر پیش آمد چه بر دوش مردی از آن طائفه و اومی دہشتم اتفاقاً
دین را بجانب آن قبیلہ کرشم و مراد استان خواہی چ بخاطر نبو و اینکہ بقبطہ کو فر رسیدیم ناگاہ دو کس
از بخاران را در زن پرور آمدند و مرا از دین ایشان باجری واقف بخاطر آمد ایشان بر من در آوختند و گفتند آنچه
بدر است بینداز و خود مصلحت پرور رود با من جز فتنہ اندک هیچ همراه نبود گفتند ای بر شما من ابو بکر عیاشم و از بنی
غطف خویس می‌روم خدا را از من در گذرید و از راه خود باز نداشتید که من همان کسی دوست دارم و از این قبیلہ
تنبیہ شرط منیافات ہی خواہم کی از آنجماعت پادان بانکہ زد که این مولای من ابو بکر است کس متعرض او نشود و انکار
جوانی را گفت ہر اہل دین باہش رساننی دمن از آنکہ در واقعہ قبیہ خازیر در سکنت بودیم ہیکہ رہنما رسیدیم
و اللہ الذی لا الہ الا هو کہ پری کس سال بہان شایل کہ در خواب دید و بودم در بیداری یا بقم
و با خود گفتم لا الہ الا اللہ این خود وحی بود و نہ خواب آنجا بہان تفصیل کہ در واقعہ سوال و جواب شد و بود
بی کمالش در میان ما بگذشت تا آنجا کہ مرا سہراہ خود بموضع مراد مقدس برد دیدیم شمار کرد و اندر درخت
نزد آمد از جرنی و کلی خواب خویش چیزی مختلف نیافتم بجز آنکہ در دربان را در سپیدی ندیدم پس ای بر
بربر کز من بگفت کہ در نجاکت این باجری زبان بندم و در از زیارت آن مرد پای کشم مکانی کا بر اہم گفتم و بفر
بزدارت آن روند و جبریل و میکائیل با قایل ہانک در آن نرسد و آیند البتہ شاید است کہ ہر مسلمان بفرقت
زیارتش ہی حجت و مراقبت کند چہ اوصین مراد دایت کردہ کہ رسول نرسد من وانی فی شہ المنام
فانما ی نامی فان الشیطان لا یثبتہ فی مینی ہر کہ مرا خواب چند خود مرادید و چہ شیطان بصورت
مانند کرد و وحی کہ یہ ہیکہ ابو بکر بن خنم کرد موسی بر آشت و گفت ای پسر عیاش اینہ کفار در از آود دی من پنا
ہی خواہوشی کہ نفم تا این خرافت و حماقت کہ از تو ظہور یافتہ بیای بری سو کند با خدای اگر از این پس بشنوم کہ
خبر ہی لی کہتہ باشی ہر در اگر دن زخم ہم تو ہسم ایکہ بر من کو اہ آورده ابو بکر گفت بجان وقت خدا من
داور از تو سخاہ کہ در کہ من مثل این خبر خلاف حق نیست نہ شتم گفت اتوا بیئنی ما ناص فیج لہ یعنی ای کہ عورت
ام خویش یکی آیا مر اجاب باز پس دی ابو بکر گفت انک لخراک اللہ و قطع لسانک یعنی ساکت شو
خدای عزت کند و زبانت تیرد پس موسی و غضب شد و بکبر را از خویش بدور داشت و با غلامان گفت
بغیرہ اورا ابو بکر را از تخت بجہتہ و مرا نیز بخرقتہ و کسان کسان از ایوان پرور پرورہ قسم بخدا کہ
از کیدن و زدن بر باعالتی رفت کہ من ہرگز باور نہ شتم کہ مانده و ایم و بوجود خویش بر شمار مردم پسرانیم از تمام
آن ستم خری بر من سخت کران فادہ را ما و عالتی کہ مرا از پای میکشد نہ و سرم سبکہا کو قہ میشد غلامی می آمد و
ریش من نمی میگرفت و یکند موسی ہی غیب میرد و گیشہ و بکشید و مارانی پرورہ بر ما منسوب میداشت و ابو بکر
ہی گفت امیک قطع اللہ لسانک و انتقم منک یعنی بوزایت خدا زبانت تیرد و کفر را از تو بجسرد

ابوبکر عیاش

۶۰۰

انما باری غراسه را بخواند و گفت اَللّٰهُمَّ اِنَّا كَاَرَدْنَا وَلَوْلَا نَبِيُّكَ خَضَبْنَا وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا
یعنی یا الهامد این باب رضای تو خواستیم و برای فرزند پیغمبرت ختم گرفتیم و بخواست تو ایمان جستیم پس را از بنده ان برد
و ابوبکر درین گریست که یا همام آه آه شده و خون اندامم فروریزد و گفت یا حَبَّابُی قَدْ قَضَيْنَا لِلّٰهِ حَقًّا وَ
اَلْتَبَتَانِیْ نَوْمَانَا هَذَا اَجْرًا وَ كُنْ بِصَبْرٍ ذَلِكْ عِنْدَ اللّٰهِ وَ لَا عِنْدَ رَسُوْلِهِ
یعنی حتی را که از خدا بر ما بود بگذاردیم و امر و زنبرا پا داشتیم و ختم و اینست نزد خدا و رسول ضایع نخورد و پیغمبر کوی
پس زمانه ای اندک بعد از غذا خوردن و خواب کردن موسی در مجلس بودیم که یک آن ملعون بطلب آمد و داد که
ابوبکر را خواستند پیدا شد لاجرم بچنان پیاده روانه شدیم چون از پنج فرادان در محبت می پایان کردیم که بر آن گشت
بسخت بودیم آنکه برای موسی رسم و قضا دادیم ابوبکر از هر چند کلامی که سپرد بر زمین می نشست و لمحه آرام
میکرفت آنگاه روانه میشد مع الفقه بعد از آنی وسیع کرد و پناه بزدگی با ندازه جای می بود و آمدیم موسی را دیدیم
که بر تخت قرار گرفته بود و هیکل چشم بر افق داشت و سوجه او بکج بود و پشتش خم گشته گشت و زبان تهدیه دراز داشت
لَا حَيَاةَ لَكَ اللّٰهُ وَ لَا قَرِیْبَ مِنْ جَاهِلِ الْخَلِیْقِ یعنی خدایت زنده ندارد و نزدیک سازد و ای نادان پیغمبر
و یکای بی پر ترا چایاده که در میان بنی هاشم داخل کردی ابوبکر گفت کلام تو شنیده ام و خدای ترا کفایت
گفت پرورد خدایت زشت دارد و انتا اگر بشنوم که این داستان شایع ساخته گردنت برگیرم بچی گوید آنگاه بجای
چشمه اخت و لب بستانم کشود و گفت ای کلب زمینار بر خیزد باش از اینکه این خبر فاش کنی که اندیشا بد و رسا
شیطانیز که در خواب با وی بازی کند هر چشم مجسم ساخته پرورد شود لغت و غضب خدا بر شما باد و بچی گوید پس
و این عیاش از هم سطوت موسی جانی بیلاست بردیم با آنکه از خیانت خویش نومید شده بودیم چون بنزل
شیخ ابوبکر رسیدیم خواست که در وقت خود رود و گفت من شد و گفت احْفَظْ هَذَا الْحَدِیْثَ وَ اثْبَتْهُ
عِنْدَكَ وَ لَا تَحْدِثْ مِنْ هَؤُلَاءِ الرِّطَاعِ وَلَٰكِنْ حَدِّثْ بِهٖ اَهْلَ الْعُقُولِ وَ اَلَّذِیْنَ
یعنی اینها قهقرا بنظر بسیار و با این مردم زبون در میان نیار که با ندانند ان وین و ویش آهشی حسد از ندان وین
و دانش میدانند که از این اجری ابوبکر عیاش را با جاه نیمه موثق است و موسی بن عیسی را علو و حجم محقق و چون اگر
آن فرعون هاشمیان با فرزند رسول صلوات الله علیه خبری گاشته آمد لازم افتاد که دوامت عاقبت و سوء ثواب
نیز از دست طرد ایراد کرد و در این آئین موالات موافق نیاید که نتایج اینگونه معادلات در پرده افسال
و آثار این چنین عجاای در بویه اجمال کند و رسم علامه محدث از امامی شیخ ابو جعفر محمد علی صدوق روایت آورد
که موسی بن عبدالعزیز گفت یوحنا بن سرائقون که طبری در نهایت حدیث بود و بر کیش نصاری نیز نسبت
مرا در شایع و اجماع بدید و گفت با صیبت که مرا از تو سنوالی است چون بایستادم گفت ترا پیغمبر و اینست
سوگند که این قبر نزدیک قصر ابن پیره که قومی از شما بنیارت آن می روند از آن کیست آیامد فن یکی از ابناء
پیغمبر شماست گفتیم آن مرد شریف را صاحب بیت بگردانید و دختر پیغمبر هست آیا تو را داعی بر سوال چو

ابونکر عیاش

۶۰۱

گفت مرا ازین قبرستانی است طره کفر برای من نقل کن گفت خوبی ساور بزرگ خادم هر دو الرشید شایانهای
از پی من فرستاد من حاضر شدم چون مرا دید گفت با من پایا هم رفیق تا بری موسی بن عیسی الهاشمی در آمدیم
موسی را دیدیم که عقل بجار و از و زایل شد و میان مردم شروع برایش افتاده و پیش روی او شستی است
که تمام احشای او امشادی در آن ریخته و او را آن زمان با و رن از کوفه احضار داشته بود چون ساور آن حال دید
یکی از علما آن خاص او گفت و یک بر این چه گذشته گفت همین ساعت فوت بود و بر حالتی که در استقامت برنج
و خورسندگی ثل بر قامت مردم فروغی داشت و زده بمانش بر دور او نشسته بودند در اشاء و محبت از پی
گفتگوئی رفت مردی از بنی هاشم گفت بر من مرضی سخت بود و بهر پدر معاشرت خواستم مفید نشد تا آنکه
نویسنده من گفت از تربت بر حسین بن علی بجز و بدان استخارجی من چنان کردم و خلاص یافتیم موسی چون
این بشید گفت آیا از آن خاک چیزی بر تو مانده است گفت آری پس کس فرستاده قطعه از آن حاضر داشت
موسی آنرا بگرفت و خواست تا آن هاشمی استنکند و بر حسین بن علی توین آورد آن تربت و رد بر خویش
داخل کرد پس پدر نک صیحه کشید که انار الانار الطست الطست همیشه طشت نهاده تمام آنچه می پیچید
در طشت ریخت و زده میان پراکنده شدند و مجلس انس محفل تمام گشت و خاک گفت ساور پس از استماع این خبر
روی با من داشت و گفت بین ته پری توانی کرد من شمی خواستم و در طشت تامل کردم و دیدم بگردل
دشمن و سپرد او مانا پرورن آمده گفت موسی را دیگر یکس نتواند علاج کرد مگر عیسی که مرد زنده میساخت ساور
گفت راست کوی ولی در همین جای بیاش تا انجام امر شود تو که دود من تمام نشب را در آنجا بپوشه که دود
و موسی چنانکه افتاده بود بر نخوابست تا سحرگاه در گذشت و او ی که پسر یوحنا بن یارت مشهد او عبد
میرفت و عاقبت مسلمانی گرفت و با حسن عقیقت نقل است که ابوبکر عیاش گفت چون در سن شباب بر من عیسی وارد شد
و او ملاوت میکردم و خود را بالم مصوری رنج مینامد و ازین راه بر من سخت میکشید چه کاری بود برخلاف عادت و اعتقاد
تا آنکه وقتی مردی اعرابی در کاسه کوفه دیدم که برشته ریخت سوار است و از پی پت نهادند

خَلِيلِي عَوَّاجًا مِنْ دُفَا التَّرَا حِيلِ تَمَجُّدُ رُوحِي وَابْتِكَاءُ الْمَنَازِلِ
لَقَلْ أَخِذَا زَالِ الدَّمْعِ يُعْقَبُ رَاجِحُهُ مِنْ أَلْوَجْدِ أَوْ يَشْفِي نَجْحَ اللَّبَالِ

یعنی ای دوستان بخاطر این طاق مجبور تمام راهها بگردانید و بر این دیوار کریمین آغا زنگید که باشد جریان سرشک
از و نبال اندوه راضی آورد و اخذ در سرشک از هم عشق آسایشی نبخشید آنچه که گوید پرسیدم این اعرابی کیست گفتند این
دو الزمره شاعر است از پس آن زمان هر وقت که مرا غمی و مصیبتی می افتاد و بر آئین دو الزمره رفتمی و گریه می و از اندوه و غم
داشتم آسوده شدمی چون این اثر در بجای عهد شده دیدم با خود گفتم فَكَلَّ اللَّهُ الْأَعْرَابِي مَا كَانَ أَصْلًا یعنی غای
آن اعرابی را لعنت کناد که بر علاج اندوه تا چه حد میا بود و وفات ابوبکر بن عیاش پیچیده روز بعد از فوت با و رشید در سل
کصد نمود و سه کوفه اتفاق افتاد و عمر او نود و هشت سال بود عیاش بن قیس بن عین مملو و تشدید و شاه تهمینه در سن محمد است

ابن الاعرابی

۶۰۲

ابن الاعرابی محمد بن زید الکوینی

از مولی عباس بن محمد بن علی بن عبد الله بن عباس بوده و برخی او را از مولی بن شیبان دانسته و بیهوده محفل
محدثات آورده اند که وی از مشایخ لغویین و علمای عربت سده و دو است جمال الدین سیوطی در طبقات النحاة
گوید: كَانَ تَحْوِيًا عَالِمًا بِاللُّغَةِ وَالشَّرِكَةِ وَالْتِمَاجِ مِنَ الْمُفَضَّلِينَ الْمُضَيِّقِينَ لِأَوْدِيَةِ الْأَشْعَاطِ حَسَنَ الْخُطْبَا
از قصب حکایت شده که گفت: خود را از ابن الاعرابی استماع نمودم که میگفت در آن شب بدین دار فانی قدم نهادم
که ابو حنیفه برای باقی رخت بپوشید و وفات ابو حنیفه چنانکه در سیر احوال وی بخارش یافت و در تدریس
از سال صد و پنجاه هجری اتفاقاً قاضی مع الجلاله در غفوان تدریس کافی در تیان شباب برای کتاب مراتب دانش
و اقتباس را هم پیش او را بر سر افشاده از مدرس آتی معاویه خریه و محفل ضعی صاحب مفضلیات و تأیید
عن بن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود و علی بن حمزه کسانی که از این ادبیت و رسوم عربیت پاموخت در اینجا
در ارج علمیه و مقامات ادبیت و در کار وی در از بر برد و تکمیل علوم تحصیل منور ز پای طلب در راه نسب نهاد
و محضر حرکت از مشایخ و اکابر قوم را مستقیم دانسته مقدمات عربیت را با سایر علوم ادبیت در اندک زمانی بسر برد
کمال رسانید پس از آن بنعم سائل لغوی و ضبط و لال آن پرداخت در معانی الفاظ و مباحث لغات عرب
مهارتی تمام یافت و نزد قاضی اهل علم مسلم آمد و از کثرت علم و وفور دانش بر اشغال و اقران خود فائق گردید
روز برای تدریس و افادات نشسته افاضل و اعیان از اهل علم که درش جمع میشدند و از افادات آن اویس
دانستند استغادات می نمودند این حشکون آورده ابراهیم حربی و ابن بکت و ابرو الباس تغلب از قاضی او
مداومت ذهنی و فنی و خاطری قضا داشت و از آن روی بر علما و مصنفین ساقیات و اعراضات چند
دار نمود و که در وی از اندک لغت را در سالی چند بختا بنیت می داد و همواره در درازا فست غیر کثوف ایست
که به عبیده و صمعی را معرفی کمال و بصیرتی وانی بیعت نبوده و ویرا عقیدت آن بود که در کلام عرب
ابدال صادق بظاه معجزه و او باشد و هر آنکس که یکی از این حرف در موضع دیگری بزند راه خطا نه میسود

و بدین بیت برده عای خود استشاده می نمود

إِنَّ اللَّهَ أَشْكُو مِنْ خِلَالِ أَوْدِيَةٍ ثَلَاثَ خِلَالٍ كُلِّهَا إِلَى غَاثِ

چون شاعر در کلمه غاثر غاثر بظاه معجزه و ابدال کرده و میگفت این بیت را بدین روایت از فصحاء عرب
استماع نمود و ام سیوطی از ابرو الباس تغلب حکایت کند که گفت: شاهدت مجلس ابن الاعرابی و کان مجتهد
ذما مائده انسان و کان یثال و یقرء علیه فیجیب من غیر کتاب و لزمته بضع
عشر مائه ما را یث بیده کتاباً قطاً و لقد دایمه املی علی الناس ما یجمل علی اجمال
و لیر احدث عظم الشعر اغرور منه

یعنی مدرس افادات ابن الاعرابی را شاهدت کردم و عدد قاضی او را احصا نمودم و جد آن اهل علم و دانش

ابن الاعرابی

۶۰۳

در مجلس حضور داشتند بر سال ادبیت و لغات عربیت چندان استحضار داشت که بر مثل از غرض مسائل و یا چیزی
بر روی قرائت مینمودند از خودت فهم و حدت و هنر سائل را بدین رجوع کتب همی جواب گفتی و ده سال و اندکی
لازم حضرتش بودم در تمام آن مدت از محفوظات و صنوعات خویش بر تخته‌ها علامه مینمود و هیچگاه نزدش کتابی ندیدم
که از آن بر اصحاب درس قرائت کند و یا شاهدت کردم که از نواد و اخبار و اصول و قواعد لغت بمقدار آنکه
برشتران محل کنند بر زبان طاقند و در علم شعر و قواعد عروضیه و در نظیر و مانند نبود آورده اند و زنی در درس
خویش و دین از علامه خود و را بدید که با یکدیگر همی بخوبی سخن گویند از مشا و مظهرن اصلی ایشان پرسش نمودی که در
جواب گفت از مردمان اسپهجام دیگری گفت زایل اند مسلمانی و عربی از دین و تعجب

این بیت نشاند کرد

دَفِيقَانِ شَيْءٌ أَلَفَ الدَّهْرَ بَيْنَنَا وَفَدَى بِلُغَتِي الشَّيْءَ فَيَا مَلْفَانِ

حضار مجلس بقید اسباب سازوی خواستار شدند گفت

نَزَلْنَا عَلَى قَبِيلَةٍ يَمِينَةٍ لَهَا تَسْبِيحٌ فِي الصَّاحِخِ هَيَّاجِ
فَالَتْ وَأَرْخَتْ جَانِبَ الشَّجَرِ لَا يَذْأُرُضُنَا الرَّجُلَانِ
فَلَّكُهَا أَمَّا دَفِيقُ غَوَاثِهَا تَجَنَّمُ وَأَمَّا أَسْرَفِي عَمَّا بَيْنِ
دَفِيقَانِ شَيْءٌ أَلَفَ الدَّهْرَ بَيْنَنَا وَفَدَى بِلُغَتِي الشَّيْءَ فَيَا مَلْفَانِ

ماحصل معنی آنکه بر دینی نجیب از قبیل قیس برآمده شدیم که اور اسلحه سبب بیکو کاران مثل بود پس از در این
از ما استفسار کرد که از کدام سرزمین ما را قصد نموده و بکدام قبیل از عرب رساب دارید در جواب گفتم که ما از قبیله
صاحب را بقبیله تیم نسبت دهند و من خود به بین اسباب دادم ما را از جهت موله و موطن اصلی کمال اختلاف است
در کار ما را با یکدیگر جمع نموده و ما بین مطرح دوستی و اتحاد انداخته چه گاهی باشد که دو مختلف یکدیگر را آتاقی گفته
و ما بین ایشان اتفاق و ایلاف حاصل کرده و از اشعار او دست که ابو العباس ثعلب اگر کتابی مالی

نقل کرده

سَمِعْتُ اللَّهَ حَيَّادُ دُونَ بَطْنَانَ دَارِهِمْ وَوُورَكَ فِي خُرْدِ هُنَاكَ وَشَبَّ
وَابْنِي وَإِنَّا لَهْمُ عَلَى بُعْدِ دَارِهِمْ كَحَنْجَرٍ عَمَّا فِي الزُّجَاجِ مَصْنُوبِ

یعنی خداوند دهم از صاحب رحمت خویش میراب نماید قبیل را که در زمین بطنان منزل گزیده اند و بر جوانان و پسران
آن کرده اند و زنی و زایدی نبخشد همانا بآن بعد مسافت که ما بین ما است و دلم بهوای ایشان که شمار نور اختلاط
و آیزش چون شرابی باینم که باب مزوج شده باشد مخفی نماید که این فلکان را در معنی بطنان لغزش روی داده
زیرا که در ترجمه ابن اعرابی این امپات ایراد کرده و در آخر ترجمه در مقام ضبط لغات گوید بطنان جمع بطن است
و بطن زمین است و مفاک را گویند و در اینجا بخطا گرفته چه از بطنان در معیت معنی علمی آن مقصود است

ابن الاعرابی

۴۰۶

زیرا بصیرت است و معنی را معینا چنانکه وقت محوئی کتاب معجم اللسان بر مقام آن مواضع تصریح کرده و پس از
تعداد آن مواضع این دو بیت از ابن اعرابی سنی اندیشا آید و کرده جلال الدین سیوطی از مولی حکایت کند که گفت
واقی الراقی بانه عباسی بانداه و خاص خود در مجلس این نشسته معنیان میبرد و ناسخا طرب انخیز خاطرش سرور و توج
داشتند یکی از معنیان و غناه خود این بیت که از اشعار اخراست آید
و شاید صریح بالکلامین نادرستی لا بالخصوص و لا فیها پیوستار

در که اخیر از مصراع ثانی این قصار تر و تشاب و در پیوست بعضی بسوای خوانند و برخی بآرگفتند و اتق بفرمود
این اختلاف را حکمی از ازل خبرت و بصیرت باید تا هر آنچه در این باب گوید قولش قبیح و کلاش بر غانی قاطع باشد
و جز این الاعرابی اعدید را در محاکمت این مسئله شایسته نام اتفاقا و آن ایام این الاعرابی در سندن را سی
امانت داشت کس نزد او فرستاده از سخت هر یک از آن دو قول استفسار کردند گفت هر دو دروید و آیت شد
و صبح است زیرا که اگر بنوا خوانده شود مراد آن است که آن شارب عرب و نمخته و بر نهاده خود جمله دنیا در او هرگاه
بشمار قرات شود معنی چنین است که در قسح شراب بقتنی فرو گذارد و صورت جواب بواقی عرضه داشتند
و هزار در هم بر این الاعرابی مبذول داشت و توضیح عبارت این الاعرابی آن است که هرگاه بسوای خوانده
ما خود است از سار الرطل الیکب یعنی بر جمید و حلا آورد و وصف آن سوار بر وزن شده آید و سوار انکس را
گویند که از اثر شراب عرب و فایده و بر خصا و نه ما خود جمله آورد و بنابر این معنی چنان است شارب که از باد و ناباهی
مرا سوخته داشت سادست نمود و مراد حالتی که در بنجل شراب بخل نموده و پس از شراب او را عرب و نموده
و اگر به قرات شود ما خود است از قول اهل لغت که گویند از اشیرینش قاششر یعنی گاه شراب مقدار
از شراب در ظرف بانی که آرد و وصف از آن است که گویند بغیر قیاس چه قیاس آن شیرین است و بر این تقدیر
معنی چنین باشد که آن شارب از ذمیت بخل پیراسته بود و از قسح شراب جز آنکه بانی نمیکداشت و نیز سیوطی
از احمد بن ابی عمر ان حکایت کند که گفت در مجلس ابویوب احمد بن محمد بن شجاع بودم یکی از غلامان خود را خاست
بفرستاد ابن اعرابی فرستاده او را طلب نمود پس از لحظه غلام مراجعت کرد و گفت ابن اعرابی گوید که رسیه
از عراب در نزد من حاضرند چون از ایشان فراغت حاصل آید از آن من مصافقت تمام غلام گفت من خود
در محضر ابن اعرابی کسی را مشاهده نموده ام چه در پیروی خود کتب چند می نهاده مطالعت بنمود احمد بن عمر
گویند بانی زلف که ابن اعرابی داخل شد ابویوب بر اسم عظیم و تبخیل و بیجای آورد و پس از لوازم تشریفات
گفت در جواب فرستاده ما کثوف نموده بودی که بجای از عراب در منزل می نشستند و غلام مرا اعلام
که ابن اعرابی در مجلس خود نشسته در حالتی که مغرور بود و بیکس نزد او مشاهده نموده ام از پیغام تو و اخبار غلام
زیاده در حیرت و گفت بستم ابن اعرابی بشارت این پات لب کشود
لَمَّا جَلَسْنَا مَا مِثْلَ حَدِّ نَهْمٍ الْبَاءُ مَا مَوْفُونَ عِيَانًا وَ تَهْدَا

ابن الاعرابی

۶۰۵

يُبْدِ زَنَايْنِ عَلَيْهِ سَلَامٌ
وَعَقْلًا وَنَايَا دَايَا سَدَّةً
فَلَا قِتَّةَ تُخَنِّي وَلَا سَوْعِيَّةَ
وَلَا تَبْقَى مِنْهُمْ لِيَا دَايَا
فَإِنْ فُلْتَ أَمْوَالُكَ فَمَا أَتَى
وَأَنْزَلْتَ أَحْيَاءَ فَكُنْتَ عَقِيدًا

حاصل منی اگر ابراجله و ندیان چندیت که حدیث ایشان را نکالت و کلال نیاورد و کردی باشند که سجدی عقل و زور و انش آراسته در خیاب و حضور مارا برایشان و ثوق و اعتماد است از مصاحبت آنان بر اخبار گذشته گشتن آنکه شویم و منا و تثنان مارا را فی سدید و خردی استوارتیچه بخشد در مراقبت و معاشرت ایشان بر چار بارش امن و راحت غنوده ایم زیرا که از دست و زبانشان در امان و از رفتن و سود معاشرت مصون و مأمون باشیم اگر کونی در عدا و دکان معدودند در این قول طریق صدق و صواب پیوده و هرگاه ایشانرا از زمره اچا شناسی بهمان راه خطا و غلط پیوده برستی سخن گفته که نیکو این الاعرابی را اخلاق جمیل و خصال پسندیده بود در همراه از اجرت تعلیم هزار درهم بد و عاید شدی و تمامت آن در فقه حیا و وقار و خویش مصروف داشته ابر العباس تنگب کوید روزی در مجلس وی شخصی در باره یکی از طایفه از غایب کونی نمود ابر العباسی ویراجفت گوئیم لعل فینا ما قلن غیندنا لا یجلی الینا یعنی هرگاه از ما در مجلس دیگران کوشش و به کونی نخی عیب دیگران در محضر فاش نشانی معاجله در شهر شبان از سال و ویت دسی و یک و بقویله می در سمن رای انداختن مانی انتقال نمود و قاضی احمد بن ابی دوداد ایادی بر روی نماز گذارد و او را مصنفات بدین شرح است

کتاب المیزان الاوزان کتاب صفت ایمل کتاب صفت الزرع کتاب النبات کتاب ایمل کتاب تاریخ البقال کتاب معانی الشعر کتاب تفسیر اشال کتاب الاغاط کتاب منب ایمل کتاب نادر الزین کتاب نادر فی نفس کتاب الذباب و اعرابی فنیع بمره و سکون من مملد فنیج را و بعد از الف با و سوده منوب با عرابیست ابو بکر محمد بن عزیز سجستانی در کتاب خود که غراب قرآن در آن تفسیر کرد و گوید اعجم و ایمل ایمل ایمل که در لسان و لغت است اگر چه از عرب باشد و عجمی بر بخش اطلاق کند که به هم منوب است اگر چه نصیح و لفظ اعرابی بر وی گفته شود اگر چه از عرب نباشد و عرب منوب بر عرب را گویند اگر چه بر وی نباشد از کلمات است فَاِذَا رَأَيْتَ قَوْمًا اَلْكَذِبَ بِاللِّغَةِ مِنْ قَوْمٍ فَرِيعُونَ اِنَّ الْفُتْرَانَ مَخْلُوفٌ یعنی قومی را دیدار کنده که افتراء ایشان لغت افزون باشد از آنجاست که قرآنرا مخلوق و محدث دانند و از این چنین کشوف افتد که ابن الاعرابی در کلام اند طریقه اشاعر و سلوک است و آنرا قدیم و قائم بذات واجب قالی دانند از آن روی بر منزل که کلام را مخلوق دانند تنبیح آوده که ایشان لغت افزونند و چون بنین و تفسیح مقصود ابن الاعرابی بشناختن معنی کلام اند تحقیق آنکه قدیم یا حادث است موقوف بود و لا جرم بر وجه ایجاز به تحقیق این پیروانیم به آنکه تمامت از باب مل و اصحاب مذاب متفقند بر اینکه باری قالی و تقدس متکلم است

ابن الاعرابی

۶۰۰

ولی در معنی کلام الله و حدوث و قدم آن اختلاف کرده اند و فقه اختلاف و قیاس متعارفات که هر یک را برینه
برضا و دیگری از آن دو این است کلام الله تعالی صفة له و کُلُّ مَا هُوَ صِفَةٌ لَهُ هُوَ قَدِيمٌ فَكَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى
قیاس دوم کلام الله تعالی منزه از هر صفت است و الله تعالی منزه از هر صفت است و کُلُّ مَا هُوَ صِفَةٌ لَهُ هُوَ قَدِيمٌ فَكَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى
فَكَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى خَالِدٌ وَجِدَتْ حَقِيقَتُهُ تَقْصِیْدُ زُرُورِیَّةً بِأَسْتِ وَحُكْمِ عَقْلِ مُتَمَسِّحٍ سَتِ، چاره آنست که یکی را برین دو قیاس
اجتناب جوید بایسی بر بعضی از صفات قیاس و دیگری متوجه آرد پس خارج قیاس و از هیچ دانه کبری قیاس نیز منتهی شود
اصولت اخرون: با توالی ایشان تقدیم بعضی بر بعضی را که حرفی از هر کلمه سبق است بحرفی تا مبادیات با توالی ایشان تقدیم و کلام الله تعالی
و حدیث الله در جهالت و نفی ایشان هیچ کس نیست که در تواتر اقوال و خلاف صحیفه برخی که حرف قرآن آنست که کبریا قدیم است و اگر ایشان
کلام عبارت از صوره و حرکت ولی با آنکه حادث است از اقامت ذات واجب داند زیرا قیام حوادث را بذات واجب
تجزیه کنند و ایشان قیاس فی صیغ دانسته و دیگری قیاس اول متوجه آورند و معتقد چون که این قیاس فی صیغ
بر معنی قیاس اول متوجه آورده اند گویند کلام الله تعالی عبارت از اصوات و حروف چنانکه خواهد گراید گویند لیکن این قیام بذات اجتناب از
گویند که کلام الله تعالی عبارت از آنکه ایما حروف و اصوات است و چه چنانکه قدرت کلام را بجا کلام در وقت کرد و حضرت موسی شیده و در کتب کلام
اجتماع نموده و این کلام برین احوال حادث است اگر چه قدرت بر ایجاد آن مین ذات قدیم است و اشاعره گویند کلام
بر دو قسم است لفظی که عبارت از حروف و اصوات مسموه و نفسی که معنی است قائم بنفس متکلم که مدلول کلام لفظی است
چنانکه اخل که بیان الکلام لَفْظِ الْفَوَادِ وَ اَیْمَا جَعَلَ اللَّهُ عَلَى الْقَوْلِ لَکُم مِّنْ شَيْءٍ بَعَثَ أَنَّهُ کَلَامُ
به قائم است نه آنکه موجود و خالق کلام است چه ال انت تصریح کرده اند که المتکلم من قائم به الکلام لا من
أَوْجَدَ لَکُم لَکُم لَکُم کَلَامِی که قائم بذات باری تعالی است جایز نیست عبارت از حروف و اصوات مسموه باشد
زیرا که حروف و اصوات مسموه حادث و قیام حوادث بذات باری تعالی ممکن است پس گویند تعالی متکلم عبارت
از انصاف او معنی ازلی قائم بذات که آن معنی مدلول حروف و اصوات مسموه است و این معنی را کلام نفسی خوانند
با اعتبار آنکه آن معنی بذات باری تعالی قائم است و اصلاً تسخیر نموده و با تخیل از آن و قیاس مذکور قیاس اول صیغ
معنوی ثانی را منع کنند مقررند و سایر فرق سلین بر اشاعره و این قول بی انکار آورده گویند هر قائل از لفظ
کلام جز حروف و اصوات مسموه فهم نهند و آنچه را که اشاعره کلام نفسی دانسته غیر معقول است زیرا که کلام یا
خبر است یا انشاء هرگاه از متکلم خبری صادر شود در آن چیز است یکی عبارات صادره از متکلم و دوم علم متکلم
نسبت خبریه و انشاء آن سوم ثبوت آن نسبت در واقع و نفس الامر و انشاء آن قسم دوم و سیم بالاتفاق اخل
فا جزیب کشوف کرد که کلام خبری است صادر از متکلم و اگر از متکلم کلام انشائی مانند امر و نهی صادر شود در آن چیز است نخست عبارت صادر از متکلم
ندم اند و اگر است نفس متکلم مستقلاً با صواب و نهی غیر از آن و اگر است بالاتفاق کلام بخوبی پس کلام انشائی نیز همان عبارات صادره از متکلم
یعنی خبری گویند اینگونه از کلام که اشاعره او عا کسند نه خود فعلی و نه ویران نموده اند با صفت
چگونه از آن برای واجب تعالی اثبات توان کرد و نیز غلطه حلی که از اهل علم و امامیه است در کتاب نهج الحق

ابو الحسین غنی

۶۰۷

پس از اقامت بر این معنی عقلی بر جد و ث کلام الله گوید و این سلسله شاعره با حقا طریقی نمی گفت پیوده کلام الله را قدیم دارند
و گویند کلام الله معنی است قائم بذات واجب و از ازل با واجب تعالی بوده و اثبات اینگونه کلام برای واجب تعالی
ناشی از جهل و سفاقت است چه هرگاه یکی از او در سرائی مغر و نشسته تکلم آغاز کند و گوید ای عالم بر خیز ای غامز بن ایستاده
اکل کن بر آینه اورا عطا از زمره جهال دانسته و در عدا و سفها در شمار آید آیا چگونه اشال این فعال که بر سفاقت
و جهالت دلالت کند بیاری تعالی نسبت توان داد و چگونه صحیح است در ازل خداوند عزاسمه یا آنها اللہ
اعبد و ادبکم و یا ایها الذین آمنوا اخیوا الصلوة و لا تأکلوا اموالکم و لا تفنلوا اولادکم
او فوا بالعهود بفرموده در حال تکلم باین خطابات نمی طلبی موجود و مواجه نباشد و نیز باین قول ایشان در جاب
هذا تعالی کذب لازم آید زیرا در مقام اخبار خبر داده و آنا اولدسلنا نوخا و آنا اولدجنا الی ابراهیم و اهلک
الفرعون و کذبنا لکم الامثال با آنکه ثابت این آیات اخبار از گذشته است و اخبار از
آنچه در ماضی واقع نشده محض کذب و خلاف واقع است بر تقدیر هر یک از معترکه و شاعره بر دعای خود احتجاجات
و بر این اقامت نموده و بر یکدیگر رود و در تشیعات آورده اند و ما از خوف اظناب از ذکر آنها اعراض کرده

اطلاع آنها را باطلت کتب کلامیه جالت بهم ابو الحسین غنی طبیک

در زمره فضلاء اطبا سعد و در مرتبه دانشمندان این طبقه محبوب است صاحب تاریخ الحکما که در ضبط احوال
افاضل و اعلام مورخین مستند و عالمی موثق است در ذکر حالات او عباراتی آورده که مفادش بر این شرح است
گوید که ابو الحسین در علوم ادب و فنون فلسفه و مطالب یونانیسمین عموماً احاطت یافت ولی خصوصاً در علم طب
چنان ممتاز و متفرد گردید که عیال و نظیر داشت و در خدمت سلاطین آل بویه و قبی فاض و مزنی مخصوص یافت
خاصه در نزد عضد الدوله قاضی که از بدایت عمر با وی ملازمت داشت سفر را و کمر آسبر بردارد و نور خلوص حسن
عقیدت با شان طبابت بر جبهه منادست و مقام امانت اعلا جبت و بدانجه در نزد اسرای وی احترام و عزتی
فوق العاده و قدر و شانی پیش از اندازده داشت و آن پادشاه را در محل حفظ صحت و مورد معالجت معتد
و موثق بود نقل است در حسنامی که عضد الدوله بجهت رزم سپهر غم خود عزالدوله بختیار از فارس بدراق عرب
لنگر کشید و عزالدوله را استقوال ساخت ابو الحسین طبیب و آن سفر نیز بنا بر رسم دیرین و عادت مستمره
سبادت الکرام نایز بود و چون رایات عزالدوله را سرنگون و آیات عضد الدوله را با طفر مقرون دید
این دو شعر که شعر بر ملاکت عزالدوله است هشاک و

یونس الما لیت دای الما لیت و یحفظها السید الما لیت

فیلهذا الدله الفاضل لها فلهذا یتغیر شیء و لیک

یعنی برای صواب نای پادشاه همین ممالک و وی زمین سیاست کند و آن بزرگوار خردمند آنها را از نقشه

ابو الحسن بن خنجر

۲۰۸

و آئوب بنحیان شود پس ای خسرو بخت عیان غنیمت بجای فتح بلاد منطف کن که ملکها در میانش بود
بنا شد و چون غزاله و له در بازی نزدیاد مولع بود و است به ان مضمون بروی تعریفش کرده است
حاصل آنکه اصرار در رقاصه شربی کار بود و تباها روزگار آورد و این دو شعر دیگر نیز از اشعار ان طایفه

که در همان وقت گفته است

اقام علی الاقواء یبطلون بدتوا امر الملائک حتی ندمنا
یدبیرا امر اکابرنا و آدمطه البلو صواخرنا

یعنی برای استقامت و سلطنت در ساحت امور از غدا شب اقامت داشت و هیچ امری ستانی و جهان بینی ته پیر کرد
و آن اندیشه سیر برداشت عرش سیر آمد غافل از اینکه اینجا امری اگر بکشد که او لشکری و در سطرش بودی و آخر شب
خاست و آلودگی است پوشیده ماند که محض توضیح معانی آن شعرا اند که در بیان اینچنین که گریزی نباشد آورده اند
که عضد الدوله همواره قهر فرست بود که عزالدوله را از میان بردارد و ملاحظه کنید که پدرش رکن الدوله طرف برادر
منظور رسیده است و لحظه از حمایت و اعانت وی فرو که پشت نمی نمود تا چارها دن میکرد تا رکن الدوله وفات نمود چون
ان سلطنت مستغلا بر عضد الدوله مستقر گشت عزالدوله را طاعت وی سیر نزد و لشکرها را از کشید و قریب به غدا شب در آنجا
بروز آورد و کاشته عضد الدوله را اگر که معید بود عضد الدوله را از نشینان اینچنین ششم شعله در کردید و بالشکری زیاده و
براق غریب نهاد عزالدوله تاب مقاومت بنا کرد و در هر نیت شد و از راه واسطه بعد از رفت و از اینجا بالشکری
بسمت محل محضت کرد و عضد الدوله واقعا بنبوده بعضی از لشکریان میرا دستگیر کرده و مقول نموده و آن طیب و نشانه
تا آنرا که عضد الدوله شربت هلاک در کشید و بساط حیات ممکن بوده و در او اخرا نه چهارم از هجرت وفات یافت

ابوسعید فضل الله بن ابی الجیر

در عصر خویش بنون فضایل و انواع علوم ممتاز و آهسته و در زمره ابیاب حال نبرد و تقوی شتبی بود که امری به رمت
ابو الجیر در علم متعبد که معرفت بنا است اعطای نام داشت و در شهر غزنین که موطن ارفش بود و آن حرمیست یکجا
و همواره با در کان دولت محمودی اینس و کاهمی در بزم قرب سلطانین گشتی و در آن اوان سعادت استه ان از اقبال
بود و آن فرزند از جمله مستعد و منشر گشت و آن فرزند را در دهان و کناشش پرورید تا قدر رشپوشید پس شور علم در
در رشت در و لشرا فاده و تحصیل فنون کالات و اقسام علوم که مصیت و در طرق فضایل صوری و مسموی قدم نهاد و در علم
تغیر و عادت رتبی یافت که ویرا بدیل و عیالی بود و در قرن قضاوت منزلتی گرفت که نظیر و شبیهی نداشت در جمیع فنون
چنان غلام و هر شه که خدا و خدا ان هر فن ویرا از اساتید آن فن دانسته و در اقسام علوم چنان نادره عصر که دید که با
در علم ویرا از اساطین آن علم مشهوره و چون بعضی بنون فضایل آراسته گشت و در آن علوم با بهره کرد و از طرق شریعت شانه
طریقت قدم نهاد و از آن مراط مستقیم بمنزل حقیقه رخت بر بست بدو ق محبت علم هر لذت فراوش کرد و از شوق
آشناییده از خویش بکاز کردید از هر راه جوایی دولت و مل بود و از هر چه بشود حقیقت و اصل خواست کویته

ابوسعید ابوالخیر

۶

ابو خیر را سرانی بیخ و کاخی عالی بود و در سخن و جهره و بیعت و دیوار آن کاخ صورت سلطان محمود و در میان ارکانش نقش کرده بود و بهی خواست قایدان و سید قلوب ایشان بخت و ی نقش پذیر و موت و دوستیش در دل ایشان جای گیرد و روزی ابوسعید پدر را گفت که مرا ناله و کار است و ابو خیر فراخ کرد گفت برای وی خانه بخیرید و هم از سر است به انجا منزل کرد بعد از چندی بهشتیاق دیدن پسر بد آن سرای درآمد تا که چشمش بتبوشی افتاد که بکسر از بهوش رفت چهره مست نظر کرد و گفت لا اله الا الله وید و پدر سو القات کرد و یا هو یا حسین الا هو بنظر درآمد پس از روی حیرت و تعجب به و گفت که آرایش دیگر نه انی که این سراسی را از بخارش اینچنین تخیار داده گفت کدام زیب و زور در مقابل و نظر خوشتر از نام دوست باشد تو در خانه خویش صورت سلطان محمود و چاکرانش نقش کرده که تو را به ان وسیله شرط دوستی بجای آرند من نیز در این سرای محترم این کلمات عظیم نوشتم تا نام خدای معبود در دلم نقش گیرد و هم روزی سحالت من القاتی گشته و پدر از کردار آن پسر در عرق و از کرده پشیمان شد در آن روز همه نقشها که در سراسی خود کرده بود محو کرد و در دل بر تربت و کار شیخ نهاد پس بر حسب اقتضای حلیت و اصرار پدر محض کسب عالی و اکتساب مهارت مسافرت اختیار کرده برود رفت و پنجبال در نزد عبدالله حصیری و قتال فقیه باستفاوت بگذراند و چون از مطالعت و مساحت فارغ گشتی عبادت مشغول میشد و چون در ان مقام تخیل امیدش چنانچه خواستی تخریبید کمالات صوری در صفای وجود اثری ندید لا بر هم مبرض بارگشود در نزد ابو علی فقیه تحصیل تفسیر و فقه رغبت کرده لیلا و نهار آشغول بود و روزی برقی خاکسری بکشد که تعان مجذوب بر آن کل نشسته چون از او ویرا بدید نیز یک خود خواند گوید دیدم که پوستین خود مبطل کرده و همی پاره پاره باره میدوخت اندکی در نزد وی ایستادم پس این نگاهی کرد و گفت یا ابوسعید ترا خرس خود چنی سوختم و باین رخصه بر پوستین و دو ختم آنجا بر پای خواست و شتم گرفت با او همراه شدم تا بیکانی رسیدیم که خانه او پیر دلیل ابو الفضل در آنجا بود لئان به ان پیر بگفتند که مان از خانه او خدای بیرون گذار چون برآمد گفت این جو از آنجا به او که از شما است این بگفت و مراد و سپرد و بر رفت پیر ابو الفضل و شتم گرفت و بختا و بود و مرا نزد یکت خود بنشاند و کتابی به دست گرفت و نظر بهی کرد چنانکه عادت اهل فضل است بر آن شدم که داغم در آن کتاب صیت بعضای باطن دریافت و گفت پیغمبران که معبوث بر سالت گشتند بجز این کلام الله لا سواه تا مرد را تخرید و حاصل بخود داد کتب بهر دین برد و بحق و اهل نشود و شیخ گوید چون اینجا رسید و این حال از پیر شنیدم مرا احاطی دست داد و شب را تخفم علی الصبح بر منم محمود و عادت ستره بر سرش ابو علی فقیه حاضر گشتم چون شستم و تا میله ابو علی نیز حاضر شدند ابتدا این آیه بر خواند **قُلْ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِی خَوْفِهِمْ یَلْعَبُونَ** چون این آیه را شنیدم عالم و دگر گون شد ابو علی در من نگاهی کرد و حالتی نوعی و کیر دید بعد از فراغ و رفتن فانی گاد و در کارم پرسید گفتند و در آنجا تها پیر ابو الفضل بودم گفت بر خیز و به انجا شو که ترا در اینجا چیزی فیت در انعام که ترا مقامات حاصل آید بر خواسته نیز پذیرد فتم چون مراد به این شعر بر خواند **حیرا شایه میذانی پس ویش** و آن کم نخی و این سدر شته خویش گفتیم اکنون پیر را نظر فرام گفت بختا و راه و نشین و این آیه را که شنیدیم

ابوسعید خدری

۶۱۰

ز او شنیدم که یکصد روز غایتاً متکبر باستان حج گوید حتی در خاقان و پیر ابو الفضل بودم و هر چه میفرمودی اطاعت می نمودم
 تا روزی خبر شد که گفت اکنون مقام یقین بر تو حاصل گردید و گفت باید بپایه روی و خشونت طلبی کنی پس چسبیدم
 بپایه و از دم در گنجی هفت سال نشستم و در گوش نهاده عبادت شغول گشتم هرگاه خوابی یا غفلتی بر من ظاهر گشت
 کالبد بسیاری با حربه آتش از پیش محراب پدید آمد و بانگ بر من زد و گفتی قل الله گویند در مدت از ده ماه
 غیر از پیران می نشنیدم داشت در ایام جذب هر وقت به روی پاره پاره و زدی و همواره روزه داشتی و شب
 یک کرده جوین روزه گشادی شب و روز غفلتی الا قلیل و پیوسته با طهارت بودی آنچه میفرمودی که من او را در سراسر
 میقتد کردم و منتظر میبودم تا آنکه بخوابد چون سرخویش بر زمین بینهاد و گمان میکردم که او را خواب در رفته
 آنجا به خنجم دمی در نیزه شب پدیدار گشتم ابو سعید را در مکان خویش ندیدم برخاستم و طلب کردم در خانه نبود
 چون صبح شد او را پرسم مهد و بر جای خود دیدم شب دیگر پدیدار نشستم و گوش فرا داشتم نیزه شب زنجیر از خود برداشته
 پروان آمد و از خانه پروان شد من بر اثرش رفتم بر باطنی کن برسد در آنجا مسجدی بود در رسته از گرد و درون
 مسجد رفت چو پیران در پس در نهاد من از درون نگاه میکردم در گوشه آن مسجد تا صبح عبادت شغول بود چون
 چنین دیدم بنحایت عراجهت کردم خنجم صبح بر عبادت سابق در سندان بود چون چند شب مواظبت کردم چنان بگریه
 که هر شب کردی چون دیدم که از قید او اثری متبرکت نیست قید را از روی برداشتم و بحالت خویش گذاشتم گویند
 در آن ایام اگر او را استیلا می دادی شهر حسن را در جبهت ساخته زمین در تحت آتش زده دیده شد پس
 و بختی پیر شافعی یکی از مریدان شیخ آن معنی را در یافته از آن باز پرده برداشت آن سرگرمم را علانیه بیخ
 زد گفت ویران خوش آمده از مرید پیچید دید کانش را میر تقی میر ناچار که دو هم در آن ایام پیر ابو الفضل ابو سعید را
 از غیبه بخوابست و نیزه ابو عبد الرحمن سلمی فرستاد و یکصد و پنجاه روز او را باز مراب تسلیم مقامات و مناصب سجای رتبه
 که مورد الطاف پیر شد خرقه خود را بر روی او زانی داشت بر تن پوشید و بختی شیخ مستعد گشت پس او را رخصت نهاد
 و بختی نیزه پیر ابو الفضل آمده به چسب فرمود و همیشه معاودت نمود باز نیزه بر شوق حالت او را و که کن کرده روی
 بصورتها و هفت سال در پایا بها خکیا صحرا بخورد و به نشینی غیر از سیاح و حیوانات داشت و چنان محو حلال و حلال
 و از خود بخورد بود که سر را و گرد او را و اثری نکرد و روزی بادی سرد و زید کن گرفت و از شدت سرما بدن شیخ را
 زده و از خاقان و اقامت بجای که توانست آب پاورد و لاجرم روی آبیکی نهاده و بقرینه وارو شد در آنجا مرد پیر
 دید که آتش افروخته و طهای ترتیب داده است شیخ بروی سلام گفت عید از او ای سلام شیخ با ایشان گفت
 نوازه و همانی به بین برای در آمده چه شود او را با طعام و اگر ام نوازش کشید پس در نزد ایشان باز و با ایشان
 طعام بخورد و پاسود و بختی رفت در عالم و اقدیری را دید بادی در میان او در خنک کناره کردن
 کافی شده اینک در طریق فحی لطف قدم نهاده است راحت طلب کن بیان مردم را و تا از تو آسایش بدی
 پس بد آمده به چسب اشارت مرشد همیشه باز آمد ابو اب را و دوت و فحی لطف بر مردم بگشود و فحی زبانه کرد و آه

ابوسعید الخدری

۴۱۱

ارادت و طاعتش را که مبتدیان و ائمه فاضلین و سیدان و کرمای از اهل طایفه و مناصب از معاصی دست کشیده و در دایره محبت پاهند و در آنک زمان مقامات عالیه ارتقا جستند و قدس علوم ظاهر را مباطح کرده و قوی در خدمت استاد و مجتهد و انکشاف اشارت پیرایه افضل مباطح ظاهر در نور دیده بهوای شیخ ابوالعباس بآل رفت و مدت کمال در مقام شیخ سقیم گشت و هر روزش لطیف مخصوص و محبتی بی نهایت میخواست و یکچاه و چش امر و نهی میفرمود که سیند شیخ ابوالعباس وقتی نقد کرده نگاه عرق سفوف و کشوده شد و مساعدش بپوش خون آلوده گشت محض نظیر انصاف پرورن شد ابوسعید را طلب کرده بفرمود تا ابرقی حاضر نموده شیخ را در غسل و طهارت معاونت کرد و چون بادر شیخ نر آلوده بود از تن پرون کرده جابر ابوسعید پوشید پس ابوسعید آهتین بر زده جامهای شیخ از دانه خون پاک کرده و خشک نمود و روزی در نزد شیخ بنام شیخ فرمود آنچه در تن من است من لایق تو آنچ ترا زیب بکن کرده بهوشایسته تراست پس ابوسعید با جابر شیخ که در تن داشت بزایه خود رفت با داد که مریدان برخاستند جابر ویرا در تن ابوسعید و جابر او را در بر شیخ دیدند زیاده در تعجب شدند شیخ بعضای طین از طپ ایشان مطلع شده حاضر از گفت و دولت وقت نصیب این جوان منکی بود مبارکش باد ابوسعید کرد چون یکسال از نزد ابوالعباس بماند روزی بن گفت اکنون بینه رو که ازین پیش میاید نوبت ارشاد در رب سرای تو رنشد پس بر حسب اشارت به انجا شده و آنچه فرموده بود پیدا داشت و هم از آنجا به پیشا بر نشانی و قتی در آن شرمیکندشت بگمانی رسید پرسید این کار نام چیست گفتند در پ دوست گفت از ادب و دوست نتوان گذشت در همان مکان فرود آمد و جایگاه ساخت تا آخر عمر در آنجا ماند نقل شده است از مشایخ اهل پیری در مرده بود نام دی محمد حبیبی و یکچاه ابوسعید را ندیده و قتی خوابه ابو بکر خطیب که از اندر مرده بود در رب فقال شیخ را دیده بود بجهت شلی نقد نیشا بر کرد و محمد حبیبی نزد وی آمد و گفت مرا سوالی است خوابم از شیخ پرسی ولی نه اند که آن مسئله از جانب من بوی رسیده است چون بوی رسمی از او پرسید که آیا اند را محوی بود یعنی آله طبعیت پاکتیه زائل کرد و گفت هم دارم از خاطر من محو شود و نوشت و بوی واد خوابه ابو بکر خطیب گفت چون به نیشا بر رسیدم در رباطی نهند و آدم در آن نشاند و کس به انجا آورده و فریاد کردند امام ابو بکر خطیبی که در کاروان مرده بوده کدام است من خود آورده داده ایشانرا بجا بن خود خواندم گفتند شیخ ابوسعید سلامت میرساند و میگوید در نزد منزل کنونی از آن سلام و پیام عالمی عظیم بر من رخ نمود و یقین کردم از احوال آن کسی و در آخر دادد حالی در کربا بشدم و چون پرون آدم آن و تن مرا دیدم خود و کلاب در دست گرفته پایی ایستاده اند کشنده دیده و شیخ با انتظار بر در است و صحبت ایشان بحضور شیخ شافتم و چون مرادید گفت

أَهْلًا لِعَبْدِكَ وَالرَّحْمَةِ وَجَدْنَا

وَجَدْنَا الرَّحْمَةَ لِحَبِيبِ قَهْلِكَ

آنجا که گفت تو خود هرگاه رسالت آن پیر را بخوار سیداری بزرگوار زیاده عزیز است از آن زمان که پرون شد
همی نسل شمریم اینک باز که آن پیر گفته است از بهت شیخ سوال از خاطر من و نه کا خذ را پرون آورد

ابوسعید ابوالخیر

۶۱۲

بدوادم گفت اگر جواب اکنون بگویم بر تو لازم است که بازگردی انجام کار نداده در وقت رفتن جواب بستان کتبه
چون در نزد شیخ بقیات بدم چو خیال رفتن به یکشت جواب آن سوال طلبیدم گفت آن پیرا کجایه
لا تفتی ولا تزعین فیما نه اثر از کجایه میماند سر پرستش افتخادم و کفتم مفهوم نشد گفت به بیان دانسته اند مطلب و نه
این دو بیت یادگیر و یادگوی

جسم هر سنگ کشت چشم بگریست در عشق تو بی جسم بسیار زیست
از من اثری نماند این عشق اینست چون هیچ مشوق ندادم طلیعت

کنتم شیخ بغیر اید تا در جائی ثبت کند من مؤدب را فرمود آن دو بیت نوشت چون بدو آدم همان لحظه بر سر چوبی
نفسه را جوی کفتم و آن تیار بر خنودم چون بشنید تفره زد و بیثبات و از مجلس بر دوش برد و در غم روز در خاک رفت
شیخ را پرسیدند از معنی این خبر که گفت سماع خیرترین عباد و سنی شیخ گفت اندیش میخاست درستی خود بهتر است از بغا
بیکار در اندیشه هستی خود بعد از آن گفت

آردی ترا بیدم ای شیخ طربان ز کار کنم ندو زه کیرم زنبان
چون با تو بوم مجاز من جسدنا چون بی تو بوم ناز من جلد مجاز

روزی یکی از قاصد شیخ گفت فلان بر روی آب رود و گفت سهل است و فرغ نیز زد و گفتند فلان صوفی در هوا پرده
گفت کس نیز پرده گفتند فلان رف در کلیطه از شهری بشدی رود و گفت کالی بناسه شیطان در یکدم از مشرق
تا مغرب سیر کند اینچنین مردان حق که و بی باشد که با خلق مخالفت کنند و معاطت نمایند و زن خواهند و فرقه
آوردند و یک لحظه از خدا بیگانه غافل نباشند شیخ را پرسیدند که تصوف چیست گفت هوای نفسانی که در سر دارد
نبی و حقوق الهی که بر دانه داری میبوی و هر کرده که بر تو آید از او بگری و هم شیخ گفت ما بین خالق و مخلوق عرش
اگر کسی تواند حجاب شد بیک پنجه و خود پسندی که حاجب و خایل میشود از میان برگیر تا با خدا می نزد یک شو پس
و هم شیخ قدس سره در تفسیر کرمیر و دیگر گفته اند فرموده بایستی خدا را چنان یاد کنند که خداوند مذکور را
بر تپنده ذکر کنند و ندانند که هست فرموده است که جوانی نیز دپیری شد گفت مرا سختی کوی گفت هر چه غیر
حق است نایست انکار نیست و هر چه حق است معین در نیاید ان الله اعلم من ان یوصف بوصف ان هذا کرمیر
بردی مدت دراز نزد شیخ اوست و خواست تا جانب خدا در روانه شود و گفت چون بیدار روی و ترا پرسند
از خراسان چه دیدی و چه فایده بروی سئوال ایشان را چگونه جواب دهی گفت هر چه فراموشی همان کنم گفت

هر کاه جویا شود اینا پات تا زیر اناشاد کن

قَالُوا خُاسَانُ أَخْرَجْتَ نَبِيًّا لَيْسَ لَهُ فِي جَمَالِ الْإِنْسَانِ
قَالَتْ لَا تَكْذِبُوا أَحَابِسُهُ قَطَّلَعَ الْعَمَلُ مِنْ خُاسَانَا

و هر کس زبان عربی نداند این و باطنی پادوسی بر خواند

ابوسعید ابوالخیر

۶۱۳

سبزی و میشت و نوهار از تو برید آنی که بخندید و کار از تو برید
هم چنین نقش و نگار از تو برید ایران همه فال رو کار از تو برید

نوشته اند که شیخ را ریاضت آچهل سالگی بوده بعد از آن زن گرفت و فرزندان پیاد و در درو و کار خویش جزئی بی نهایت داشت و جمیع طوایف را با وی مراد و اتحاد بود و از سلاطین عصر تحف و هدایا برده شش می آمد و فضلا و حکمای زمان را بر وی وثوقی تام بود مصنفات و موفات خود را بر وی سیفر ستادند و هرگز نه نصرتی که مینو و مطبوع خاطر فضلا و مسکروید که بنده خواجه ابوسعید را بشیخ الرئیس مباحثی اتفاق افتاد و خواجہ نظر با که در زمره اصحاب کشف و اشراقین بر شیخ که از نزد اهل استدلال و شائین است انکار آورده گفت مدار بر این شما در و مستبول مطالب بر شکل اول از اشکال اربع است و آن شکل خود سلمه و در باشد زیرا که علم نتیجه موقوف است بکلیه کبری بدون علم نتیجه ملامت خود و مثلاً اگر کسی خواهد از بکند استدلال عالم شود بآنکه انسان جسم است بر مانی بدین صورت تألیف کند که انسان حیوان است و هر حیوان جسم است پس هر انسان جسم است در این استدلال علم نتیجه بالضروره موقوف بکلیه کبری است و تا بر جماعت انسان که خود را از حیوان است مطلع نباشیم نتوانیم حکم نمود با که هر حیوان جسم است و این خود و در مصرح است شیخ در جواب آرمی چنین است که گفتی تا کسی احد از جماعت انسان نخورده باشد نتواند بر سبیل کلیت بگوید که هر حیوان جسم است و تمی فرق است میان علم اجمالی و تفصیلی علیک در نتیجه مطلوب است و موقوف بر علم بکلیه کبری است علم تفصیلی است و علمی که در کلیه کبری بکار است و موقوف بر دخول صغر در تحت اکبر توقف دارد علم اجمالی است و این دو غیر یکدیگرند پس در بر مانی که تو خود تألیف نموده حد وسط گذرانده پس خواجه ابوسعید کاظم برداشت بهر اداخت و ما بین هوامتی با بنیاد آنجا که روی شیخ کرد و گفت شما در علم طبیعی کوشید اجسام باطبع بایل مرکبند چگونه است این کاسه که خود از اشغال جی باشد فرو نیاید و بر کز نیل گفت ما این مقدمه را در صورتی گویم که ما فنی از نیل نباشد اینک توجه حضرت مانع از نیل اوست و چون شیخ الرئیس از نزد او پروان شد مریدان حال شیخ را از وی پرسیدند گفت هر جا که من بادی و کمران و چراغ فروزان رفتم آن کور عصا کو بان خوش نشان بر اثرهای آه آورده اند که ابوسعید را چون زمان لغای دست نزدیک شد و دانست وقت آن است که رخت از دار فانی ببرد ای باقی کشد مریدان و خاصان خود که گفت ایک آثار مرید در من ظاهر است چاره چیز را بودید در نزد شما میگذارم وقت و درو ششوی گفتگوی و حجوی پس از آن ساعتی سرد پیش انداخت و بگویم آن هیچ نیز بگویند و بر اثری نبست در فغانا بکند میرفت و دایع میکرد این دو شعر را میخواند

خوبتر اند جان ازین چه بود که دوست بر دوست رفتن یار بر یار
آن پیرانه ده بود و درین شاد این هر که کار بود و مینه کرد

ابن برهان نحوی

۱۵

دویم در آن ایام رنجور گشته در شب بعد چارم شهر شبان چهار صد و چهل و هجده وفات کرد در آنوقت از عمرش هزار و نه
گذاشته بود و در پیشاورد خون گردید در بعضی کتب نوشته اند که در ایام وفات درین بود و هم در آنجا نوشته
و بعضی از شمار وی که دلیلی بر بر فضایل مقامات است و این کتاب به نیکو

وله فی الریاضات

بر دارم دل کرا از جان درنا بیستم زخم رسد و زینتی
بشستم اگر بر آتش کوی بر خیزم اگر از سر جان درنا
وله

زاده ای را که تو بانش بپاش مشق و پید او بانش بپاش
زان تیرسم که از دل آردی دل خون شود و تو در میانش بپاش

وله

آنی تو که مال لالان دانی احوال شکسته بلان دانی
که زلفت از نینس و زان دانی و بر دم زخم زبانی لالان دانی
وله ایضا

راه تو بهر دم که بپویند خوشی وصل تو بهر سبب که بپویند خوشی
روی تو بگردید که پسند گزاف نام تو بهر زبان که گویند خوشی

وله

غازی بهر شهاده شاد که بپوشد فانی که شید عشق فانی که بپوشد
در روز قیامت این کی نه لایک گشته دشمن بهر آن که بپوشد
وله

فردا که زوال شش چپه خواهد شد قدر تو بهر معرفت خواهد بود
در حسن صفت کوش که در روز جزا حشر تو بصورت صفت خواهد بود

وله ایضا

دل بجهت عشق تو بپوید هرگز بر نعمت و دود تو بپوید هرگز
مهرای الم عشق تو بر شست که آینه کسی در آن زردی که
وله

سپاهی پادشاه و ادب بخاری دست ای دست پادشاه را در هر پادشاه
که بیل و فاداری اینک لایک و در غم جفا داری اینک شربت

ابن برهان عبد الواحد بن علی

آتش عبد الواحد است و کنیتش ابو القاسم پسر علی بن عمر بن اسحق بن ابراهیم بن برهان نژاد وی بقیع بنی اسد
در قریه حکیمزاد وطن داشت از فنون علم در صنعت نحو استاد بود و در عدا و کبراه سکنین و عظماء مورخین نیز
بنا بر معرفت در احاطت و قافق فن اعراب و معرفت بر این اصول عجایب و روایت ملاحم ایام عرب

ابن ہزار نحوی

212

از شیخ محمد محبوب میشد و در کاظمیه در مدرسه عبدالسلام بصری و ابوالمحسن نجفی مسجود و هم از محضر ابن بطنه و دیگر مشایخ محدثین و اکابر اخبارین مستفید گشت در بابت حال مضاعف ساره شماری و آخر شناسایی اشتغال داشت و در وظایف تکلیف تابع طریقت احمد جبل بود ولی پس از زمانی تغافل تعلیم اعراب تبدیل کرد و از تقلید ابن جبل بمنزله ابوحنیفه تحول جست جلال الدین سیوطی در بنیه کویه کان آزل آمیزه فتحیافضا آذخوتیا و کان حنبلیا عزالدین بن اثیر در کمال کویه ابن برهان در اصول عقاید بر این مخرج معتزله میرفت و کفار در نار محله غیبه نفست در صفت محاورت و معاشرت وی گفته اند که در مجلس افتادش خلقی خوش داشت و زبان بی بزی شاگردان در اثنای مباحثت بهی میرنجایند و پیشتر است خوی و وقاحت و خاطر جلدی میخواست و در محافل سلسله باد لاد انسیا وادی مناعت و کبریا میسر و با غریبان وزیر استا میشود تواضع و خضوع میکرد و طریقت ارباب فقر و اصحاب سلوک دوست میداشت و از انیر و سیه بر مشایخ صفت مروت و مراسم رعایت حشمت و آداب حرمت شان و عادات حفظ مقام اصلا عنایت میفرمود بل بر اسلوب قلندران میبایک و ژنده پوشان بی مبالغات با سر پرست میگشت از انی پوشید جلال الدین سیوطی کویه اگر نه مردم رعایت تقوی و زهد این برهان میبوند هر آینه او را بسبب آن هیئات ناظم و زوی غیر مناسب سکسار میکردند کویه رسم وی چندان بود که جسمه و دزد اولاد و رسا و احاد کبریا از ازل پومات و خداوندان انساب بر درمراوی او اعتقاد میکردند چون پرون بر می آمد جمله اذنبال او روانه میشدند و او همچنان در طی راه با هر یک مسند در میان آورده شرطظم میکرد و در سوال مشکلات بکمالت وی اشتهار میجستند آورده اند که چون حمید الملک وزیر طفل یک سلطنتی وارد دار الخلافه شد ابن برهان در محضر وزیر چنان گفتار آورد که حاضران از بیانات بدیع و کلمات شیرین در اعجاب شدند و از خاطر وزیر مکات قرب و موقع قبول یافت پس مفرمود تا رعایت حال آن دانشور هر چند را نقدی لایق پادشاه و بر حضرتش تقدیم کردند او پذیرفت و استماع جست که بناء سلوکش با انساب و منصب و منین دنیا بر قاعده عزت بود و اساس مناعت لاجرم وزیر بر سر پرورده صحنی بکتابت ابن نواب خطاط با عصائی بصیغته استادان روم که برای وی از آنروز بوم ارمان آورده بودند بر این برهان انیا نمود و تعظیم جانب او را به ان تشریف کرامی منظور نموده این برهان مصحف و عصا برداشت و بمنزل خود بازگشت پس ابوعلی بن ولید مستکمل را با ابن برهان اتفاق ملاقات افتاد و ابن برهان ماجرای مجلس وزیر ابوعلی در میان نهاد ابوعلی از در تویخ درآمد و گفت یا ابوالقاسم آیا چون تو دانشمند را از راه دنیا واد که اینها لایق است که بهی و وزراء و عطیه صدور بپذیرد و صلات ظلام و جوائز جاریست قبول نماید و این در این عفاف نه رواست و در کیش اضاف نه جائز چه ذل امتان ناموس زده پیرد و شهید و جواهر خیر حق تقوی باج ساد و ترا قرآن و عصای وزیر چه ضرورت است که برای خلافت قرآن مجید

ابن برهان مخوف

۶۱۷

در حفظ دارای و برای استناد و عصائی سیاح در کف آیین بران از آفتخنان متاثر شد و در حال درخواست
و بر قاضی القضاة ابرعبد الله و استانی در آمد و گفت اگر بوی که ببال از من خود تراست مرا تهنیتی ننود
بر این چه آن بود که در در خط هلاک افتاد و با ششم پس بجری شرح داد و التماس نمود که او مصحف و عصا را
بر زیر باز رساند قاضی القضاة مسئول وی قبول کرد مصحف و عصا باز پس برد و از وزیر عذر خواست
محمد بن شاکر در فوات الوفيات گوید ابن برهان با آنها توفی و زهد خواستار روی خوش بوده و دست
سری و دلکش از نظر کردن سادگان بلی بوسیدن ایشان هیچ پیرینه داشت پیران از آنکه او و اولاد او را
و حضور به ران تقبیل میکرد و لی آنجا است بر عقیدتی که پارسائی او داشتند آمل بر اظهار جهر بانی عمل می نمود
و هیچ نمی گفتند در مقلد شاکر دانش جوانی بود و طبع الوجه و صبح نظر که خود استادان وی روزی محبت می آموخت
و گنود خلق می انداخت چنان افتاد که روزی چندی از انجمن غایب گشت ابن برهان تفقد کرد و سبب غیبتش
یاد آن گفتند عبد الملک و وزیر بجری پدرش را محبوس داشت و او متبانش و تهاجری آسمان و مسئول است
ابن برهان در زمان پهای خواست و روز از درب وزارت شد و وزیر در وقت در باب التماس بود
همینکه ابن برهان را از در به پاتمام پسران او را پذیرد کرد و بروی سلام گفت ابن برهان وزیر را
چون مصرع خطاب کرد که **فِيكَ الْخِصَامُ وَأَنْتَ الْخَصْمُ وَالْحَكْمُ** یعنی دعوی بر سرست که خودم
ضد سگرمی و هم داد و وزیر فراموش شد و تقیض را از حاضران خبر محبوسان پرسید گفتند فلان مجرم
که در زندان است پدرش از شک کردن شیخ ابوالقاسم بن برهان باشد وزیر افزود بر عایت پدرش برایش
و بجهت و زاد دینار که بر ذریه وی بود بر این برهان بخشید و التماسه علی الراوی از کلمات
ابن برهان است که

لَوْ كَانَ عِلْمُ الْبَشَرِ حَقًّا لَمَا اخْتَبَأَ إِلَى الْخَرَابِ وَلَوْ كَانَ عِلْمُ الْمَلَائِكَةِ حَقًّا
لَمَا اخْتَبَأَ إِلَى الْجَنْدِ وَلَوْ كَانَ عِلْمُ النَّجْمِ حَقًّا لَمَا اخْتَبَأَ إِلَى الْبَرِيدِ
یعنی اگر صفت کیمیا ثابت بودی هیچگاه ما در مصارف ملک بخراب نیازی نیفتادی و اگر فن طلسمات
صحیح بودی ما در دین دشمن هیچگاه و لشکر ضرورتی داشت و اگر علم تخم راست بودی ما در اطلاع اخبار هیچگاه
بریک حاجت نشدی ابن برهان و در بخارا بر غالب خوارات و خوا که رجحان مینماد و از در شکفتی در صفت
آن نعت عظیم روزی عیم می گفت **إِنَّ النَّاسَ يَأْكُلُونَهُ ثَمَانِيَةَ أَشْهُرٍ فِي الْعَامِ وَهُمْ أَصْحَاءٌ**
لَوْ أَكَلُوا الزَّمَانَ أَنْ بَعْدَ أَشْهُرٍ فَخَلُّوا یعنی مردم یکسال پشاه تمام ادا و بخارا سازند و سال
و اگر چهار ماه متوالی از بخارا بر نه بر این بمانج گرفتار آیند او را با چندی کمال طبعی سوزن بوده این
نعت در قن غزل از اشعار او است

اجبتنا يا سيدي انتمو و سفاكم ايماكنم

ابو احمد جلوزي

٤١١

كتاب شره كتاب خلافة كتاب غار دولة كتاب قوله في الشورى كتاب ما كان من ميث
 عثمان من الكلام كتاب الموضع من احب كتاب المشيد عليه على كتاب ذكر الشيد ومن ذكرهم
 هو ابن احب من الصحابة كتاب قضاء على كتاب رسائل على كتاب من روى عنه من الصحابة
 كتاب سواعظ كتاب ذكر كلامه في الكلام كتاب باقيل فيمن شراد مع كتاب بقعة كتاب علمه
 كتاب فقه كتاب الدفاعة كتاب اللباس في كتاب الشراب وصفته وذكر شرابه كتاب
 الذنب عنه كتاب النخاع عنه كتاب الطلاق عنه كتاب التجارات عنه كتاب الحبس في
 الديات عنه كتاب الضحايا والذبايح والصيد والايان والخراج كتاب الفرائض والفقن والديار
 والكاية عنه كتاب احمد وعنه كتاب الطهارة عنه كتاب الصلوة عنه كتاب الصيام في كتاب
 الزكوة عنه كتاب ذكر خديجه ومقتل ابي ابيت كتاب ذكر فاطمة باا بكر كتاب ذكر الحسن واهل
 كتاب في نصر الحسن كتاب ذكر الحسين كتاب مقتل الحسين الكتب المتعلقة بعبادة الله بن العباس في
 عنه من روى عنه كتاب التبريل عنه كتاب التغير عنه كتاب الناسك في كتاب النخاع والظلمة
 كتاب الفرائض في كتاب تفسيره عن الصحابة كتاب القراءات في كتاب اليسوع والتجارات عنه
 كتاب النسخ والمنسوخ عنه كتاب نبته كتاب اسننه من الصحابة كتاب من رواة من هاهي الصحابة
 كتاب بقية قوله في الطهارة كتاب الصلوة والزكوة كتاب الذبايح والاطعمة واللباس كتاب
 الفتا والشهادات والواقعة والجماد والعدة وشرايع الاسلام كتاب قوله في قبال اهل القيدة والكمارة
 الرجاء والامر بالبروت كتاب في الآداب وذكر الامتيا واول كلامه في العرب كتاب بقية كلامه
 في العرب وقريش والصحابة والتابعين ومن ذمه كتاب قوله من شيد على كتاب بقية رساله
 وخطبه اول مناظرة كتاب بقية مناظرة وذكر فاته وولده آخر كتاب ابن عباس اخبار التواتر من عيين
 الرواه اخبار مختار بن ابي عبيدة الثقفى اخبار على بن الحسين كتاب اخبار ابي جعفر بن محمد بن عيسى
 كتاب اخبار المهدي كتاب اخبار زيد بن علي كتاب اخبار عمر بن عبد العزيز كتاب اخبار محمد بن مخنف
 كتاب اخبار العباس كتاب اخبار جعفر بن ابي طالب كتاب اخبار امام في كتاب اخبار عبد الله بن جعفر
 كتاب اخبار الحسن بن ابي الحسن كتاب اخبار ابي عبد الله بن الحسن كتاب اخبار محمد بن عبد الله كتاب
 اخبار ابراهيم بن عبد الله بن الحسن كتاب اخبار من عشق من شعراء كتاب اخبار لقمن بن عاد كتاب
 اخبار لقمن الحكيم كتاب منج الفقهاء كتاب من خطب على بنر شجر كتاب اخبار تابط شره كتاب
 اخبار الاعراب كتاب اخبار قريش والاصنام كتاب في الجوابات كتاب قبال نزار وخرق
 كتاب الطب كتاب طبقات العرب والشعراء كتاب الخو كتاب السحر كتاب الطير كتاب
 ذكر الطير كتاب ماثي في النجم كتاب الرويا كتاب اخبار السودان كتاب العوذ كتاب الرقي

ابو احمد جلوت

۶۲۰

کتاب الطر کتاب السواب والردود البرق کتاب اخبار عمر بن سعدی کرب کتاب اخبار امیر بن ابی اهلست
کتاب اخبار ابی الاسود الدغی کتاب اخبار اکرم بن معنی کتاب اخبار عبد الرحمن حسان کتاب اخبار خالد بن
صفوان کتاب ابی نواس کتاب اخبار الذین کتاب الاطعم کتاب الاشر کتاب اللباس
کتاب اخبار العجاج کتاب النخج کتاب صلوة فی اصحام کتاب اخبار دوی ابن العجاج کتاب اردوی
فی السطرنج کتاب شعراء ابن بشار کتاب اخبار ابی کبیر کتاب ادبی شعر عبد کتاب رسائل شری
فی دمیة کتاب خطب ابی کتاب خطب ابی کتاب خطب عثمان عثمان کتاب ابی کتاب
رسائل ابی کبیر کتاب رسائل عمر کتاب رسائل عثمان کتاب حدیث یعقوب بن جعفر بن سلیمان کتاب
وطیب کتاب الریاض کتاب لائل کتاب لائل کتاب قطایع ابی کبیر کتاب قطایع ابی کبیر و عثمان
کتاب احیاء کتاب الذانیة والدرهم کتاب اخبار الاحف کتاب اخبار داود کتاب الفوز
علی ابی کبیر و عثمان کتاب اخبار العرش کتاب اخبار ابی داود کتاب مقتل محمد بن ابی کبیر کتاب
السجاد اکرم کتاب الاقتصا کتاب البخل والسخ کتاب اخبار قنبر کتاب الابویة والرایات کتاب
رایات الازد کتاب اخبار حسان کتاب اخبار عفل النساء کتاب اخبار سلیمان کتاب اخبار عمر بن
عبد المطلب کتاب اخبار الحسن کتاب اخبار مصعب بن صوطان کتاب اخبار العجاج کتاب اخبار ابراهیم
کتاب الزهد کتاب الدعاء کتاب الاقصا کتاب الازکر کتاب المواعظ کتاب اخبار جعفر بن محمد
کتاب اخبار موسی بن جعفر کتاب منازعات علی بن موسی الرضا کتاب اخبار عقیل بن ایطالب کتاب
السید بن محمد کتاب اخبار بنی مروان کتاب اخبار العرب والفرس کتاب اخبار التراجم کتاب
اخبار المحشین کتاب اخبار مدین کتاب مقتل عثمان کتاب اخبار ایس بن معویہ کتاب

اخبار ابی اطفال کتاب الذکر کتاب القرد
ابن معمر ابو العباس عبد الله بن المعتمر بن المتوکل بن المعنصر العباسی
از زمان خلافت دودمان سلطنت بشارت نسب و نبالت و روح جلال حسب و درانت مکر مومل است چو
اصالت ذاتی را با کتاب کالات صوری و قسنا و فوائده معنوی زیب و زینت داد و قامت فایز را بطراز علم
پاراست و در مسنون عیدیه مانند لغت و صرف و شقائق و نحو و معانی و بیان و عروض و نایه و ترسیم
خطوط و ترسیل رسائل و قرض اشعار و قسم و اویج و علم موسیقی سرآمدال و در کار خویش احد ابو الفرج صفه
در ضمن اخبار وی گوید از جمله کسانی که در میدان هنر مندی کوی تربت از قامت مردم و در کار خود در بوده و
جیت فضل و ادب و شعر و حسب و ظرافت و شرافت و دیکو او بیات از انبای عصر تقدم حبه عبد الله
مستزاد است چنانچه تفصیل و کالات وی به قرب حدش زبان کوشش و ذو خاص و عام است تا فی این
حکایت در ترجمت وی گوید کاز ادبیا بلیغا شاعرا عظموا مفسدوا علی الشعر فرب الماخذ

ابن مغتر عباسی

۶۲۳

دو تنی مبارک کرد البتہ در مقام تسکیر برآیم و اظہار حمد و ثناء پس از چند روزی محمد بن حمید اللہ برای او احوال آن تنہا
نہ از ابن مغتر برفت قاضی بن فلکان گوید کہ پیوستہ ابن مغتر گفتی کہ چار نفر از مشرک مضنون بقولون بالشہم علیہم
تکمال و افعال ایشان بر خلاف اقوال و اشیاءشان بود بخت ابو العباس کہ در زیادت شعر سرزد
و خود بر باد داند قدم گذشتی و قیام ابو نواس کہ پیوستہ از طرافت حرکات جوانان ہوش و لوا طر
ایشان سخن مآذی و خود از میمون زمانی تر بود و سیم ابو حلیہ کہ کتاب ہی از نقد و عجز از جماع سخن میکرد ولی
ہیچان و حرص وی در جماع از بزرگتر بود و تر بودہ است چارم محمد بن زعم ہمیشہ در قناعت شعر گفتی و سیل
از مسک حریص تر بودی قاضی بن فلکان حکایتی از ابن زعم آورده کہ دلیل است بر توفیق احوال اشعار وی
و آن خود با کلام ابن مغتر مخالف است چہ ابن حازم کہ با سعید بن حمید کتاب طوسی قرب جوار داشت
سعید را بواسطہ امریکہ در میان ایشان روی داده بود و ہما گفت سعید آن ہما بشیند با آنکہ بر خواہد
فادہ و از آن حیات اغراض کرد چون چندی گذشت پریشانی حال ابن حازم را در یافتہ از جوار سعید
انتقال جست و سعید از کیفیت آن واقفہ با خبر گشتہ و ہزار در ہم با چند جامہ و آن از لباس و اسی با ساختہ
و ظلام و گیرای برای محمد بن حازم روانہ داشت و بوی نوشت ذوالادب یحییٰ بن علی بن نعیم الشہیدی
ہیشہ و تبعثہ فذذہ علی وصفہ بخلاف علیہ و لہ یکن ما شاع من ہما ذکینہ جادیا
الہذا الجری و قد بلغنی من مؤخالیك و مشد تخلیك ما لا عضا ضہ یہ علیک مع کبریا
و عظیم نفسک و فحش شرکاک فیما ملکک و منادون فیما یحییٰ آید بنا و قد بعث الیک عیاجلک و ان
اسبقنا لما یکبد یعنی صاحبان ادب را دانش ایشان بر آن دارد کہ ہشمارا بنیر صورت و بہت آن وصف
مانند و در نشان بر آن دارد کہ چیز را بر خلاف او صاف ستایش آوردہ ہما آنچه را کہ از ہجمن کشتہ بودی
و شایع گشت بیتین از این قبل و از این مجری است کہ گفتہ آمد از پریشانی حال و شدت احتیاج و درویشی
و آگاہی حاصل آمد و آن چینی نیست کہ با آن نزدیکی بہت و عظمت نفس ترا و لذت و سقطت باشد و آنچه را
کہ الیم من درو شد یک و سیم باشیم و آنچه در تحت فقر و است سادہ میباشیم و برای فتح باب
چیز کی افتادہ اشتم کہ نونہ و انور نجی است برای عبد بن حاتم چیزی را آن جو از قبول نمودہ مات انہا
بوی برگردانید یکی از او با در مرح وی گفتہ

لا یبعدا اللہ عبد اللہ من ملک
سلام الی الحمد و اللہ لما خلقنا
فدکان ذین بنی العباس کلہم
بل کان ذین بنی الذبیاحی و نفی
اشعار لا ذینت بالشیعر لجمہ
فکل مغتر ما ہا بھنج و لفا

حاصل معنی آنکہ خدا عبد اللہ بن مغتر را از بزرگواری و عظمت دور نماید چہ وی از ابتدای خلقت بوی مجد و طہی ہی کرانید
برہنی کہ پیوستہ وی از نصیبت عقل و پیرکاری و ذہن چہ بنی عباس کہ پیرایہ و جبار و نیاست جواہر اشعار وی

ابن مخنف عباسی

۶۲۴

قد و کبر اینها را کاسته و ثبات آنها را نمروده و بی قدر نموده پس جمیع اشیا جز شتر و یاقوت را از آتش است طریقت
و زرد را خنجر و بیاض است تخم جعفر بن قدام که در روزی نزد ابن سقر بودم و نیزی نیز در آن محل حضور داشت چون
زمان ادا فریضه در رسید نیزی بیاض خواست عذری از روی عدم با کمال حشمت و سرعت بجای آورد و پادشاه را داد
و در عین آنکه پس بر لبه که داشت از روی عدم چندان طول داد که تا جمیع حاضرین سکین و کل شدند ابن سقر همی
از روی تعجب و حیرت بروی میکربیت تا آنکه سر از سجده برداشت این دو شعر ابن سقر در حق وی سرود

صَلَوْتُكَ يَا الْوَدَى نَفَرًا كَمَا اخْتَلَسَ النَّجْمُ عَنِ الْوَالِغِ
وَلَتَجِدُ مِنْ بَعْدِهَا سَجْدًا كَمَا خَتَمَ الْمَرْدُ دَا الْفَارِغِ

یعنی ما ز تو در میان خلعت چنان است که سگی از اطراف زبان برعت جرد از آب برکیده پس از امام

صلوة سجده کنی مثل شخص بکاری که توشه و از راه بر بند و از اشعار را بقده و این مضرب است
مَتَى الْمَطِيرُ ذَاتَ الظِّلِّ وَالْخَيْرِ وَذِي وَجْدٍ هَذَا مِنَ الْمَطِيرِ
فَطَالَ مَا بَنَيْتُ لِلصُّبْحِ بَيْتًا فِي غَرَمَةِ الْفَجْرِ وَالْفَصْفِ وَرَبِّطُ
أَصْوَاتُ دُهَانٍ دَبْرِي فِي صَلَوَتِهِمْ مَوَدَّ الْمَدَائِعِ تَعَارِفِي فِي الْخَيْرِ
مَنْ يَزِينُ عَلَى الْأَوْصَالِ فَتَعْلُو عَلَى الرُّؤْسِ أَكَا لِبَلَا لَمِنْ السَّيْرِ
كَرْفَتُ مِنْ مَبْلَغِ الْوَجْهِ مَكْمَلُ بِالْخَرْطِ حَفْنِهِ عَلَى حَوْبِ
لَا حَظَّهُ بِالْهَوَى حَتَّى اسْفَادَنَا طَوْعًا وَاسْتَقْبَى الْبِعَادَ بَلَّغًا
وَجَاءَ فِي فَيْصِ اللَّيْلِ مُبْتَدَأُ لَتَسْجُلُ الْخُطُوفُ مِنْ حَوْضِ حَدِّ
فَعَسَا فَرَشَ حَدِّي فِي الطَّيْرِ قَوْلُهُ ذُلًّا وَتَسْجُلُ يَا لِي عَلَى الْأَنْزِ
وَلَا حَظَّهُ هَلَالُ كَادَ يَقْضِيْنَا مِثْلَ الْفَلَاةِ قَدْ دَنَتْ مِنَ الْظُّفْرِ
وَكَانَ مَا كَانَ مِمَّا لَسْتُ أَفْهَرُ فَظَنُّ خَيْرًا وَلَا تَسْلُ عَنْ الْجَبْرِ

ماصل معنی آنکه خدا ایتالی ارض مطهر و در عجب و در نظرات مطهر سیراب کند که قامت اشجارش بساط آن ملک را
سایه افکن است چه در روزگار که عمر عزیز در آن مکان میرودم و از آواز دهبان آن دیر که برای ادا می فریضه غنچه
در صحنی که پرده می ظلت شب پرچیده فته بود و گنجشکان بال پریدن نشناده بودند مرا برای شب صبوحی
از خواب بیدار نموده چه در آنها که جنگلی جامهای سیاهه چشیده در پوشیده و در بار میان دارند و بر تارک خویش
از سوناج را که گلیها فته را داده اند و وقت سحر آواز و نغمه ای بنا جات بردارند و چون آن خوشگل بوی در میان آنها
بودند که چشمهای خود بر سر کجول نموده و چشمهای قان و شرکان سیاه را از روی غم و بر روی هم نهاد و چنان
ترتیب بجای می دادند و داشتم که عاقبت به ام خویش را آورده و از کوشه چشم مرا و عده و او که گفت ادا طاعتش کشیدم
پس چون پردای شب فرو کشیده میشد به پنهانی بوثاقم میشتافت و از خوف رقیبان و بیم حادقان می برعت

ابن مغزی عتباتی

۲۵

لاهای نرم بر میداشت و من خود برای تشریف مقدس صورت بنجان بودم و دامن خویش بر اثر دی بیکشدم و پامن غداش مانند شکل بالی چنان نرم را بشور میبافت که نزدیک بود که بفضیحت کشد و آن عمل بر سوانی انجامد بر جوشد آنچه شد که مرا قدرت و توان ذکر آن نیست ولی تو حسن ظن از دست ده و مکان بدیدار از کیفیت آنرا

سؤال نهامی و هم از اشعار او است

وَمُفَرِّطٍ وَبِئْسَ إِلَى التَّدْمَا	بَعِثْتُ فِي ذِي بَيْضَا
وَالْبَذْرِ فِي انْفِ التَّمَاءِ كَذِمُّ	مُلَفِّي عَقْلٍ دِينًا جَذِ دَفَا
كَلْبِلُهُ قَدْ شَرَّ بَعِثْتُ	عَيْنِي بِالْخَوْفِ مِنَ الزَّيْفَا
لَمَّا نَزَلَ عَقْدُ الشَّرَابِ لِيَا	خَذِيثُهُ بِالْمَرْزُ وَالْأَمِيَا
بَنِيهِ بِبَيْدِي فَكَلَّمَهُ انْتَبَهَ	يَا فَرْجُهُ الْجَلَاءُ وَالنَّدَا
فَأَجَابَنِي قَالَ لَكَ كَيْفَ حُصُونُهُ	بِطَلْعِ كَنْزِ الْجَلَالِ الْفَنَاءُ
إِنِّي لَا فَهْمُ مَا أَقُولُ وَأَمَّا	خَلَبْتُ عَلَى سَلَاةِ الصَّهْبَا
دَجُونِي أَفِيضُ مِنَ الْخَمَارِ إِلَى الْغَدِ	وَإِخْرَاجُ عَائِشَةَ يَا مَوْثِقَا

حاصل ترجمت آنکه با سر و قد قبایوشی که با می از در سفید بریز از شراب عین کون بسی بجا باشد و در مفضل و در صید او در حاکمی که ماه چهارده در آسمان بان در می میانه که بر نیلگون پرندی افکند شده باشد و بیکوشی که از مقدم خویش بریم بار سنگ روزنوده و مرا سرور داشت و از چرم رقیب در آسایش بودیم هرگز از خاطر نه هم وقتی را که زبان از شدت داده بسته شده بود و از آن روی بار مزد داشت رت سخن کردی و او را بدست خویش پدیدار ساخته گفتیم ای پرورزی ندان و شادی جلایبیدار شو پس وی در جواب لب شکرین باز داشت و لیستی شراب و سکر داده ناب آواز وی پیست ننوده از آن روی سخن در دامن بسی کرد اندید مانند کسی که از حکم نا عاجز باشد و آن حرف را با کنت در دامن بگرداند که آنچه را با من گفتی فهم نمودم لکن کسالت شراب چندان حیرانم کرده که از جواب عاجزم اینجا مرا بجال خود بگذران تا وقت صبح که بخار از سر نهیم و از تنی بپوش آیم و ای هوای من به آنچه خواهی حکم نمای از آن فرج آید ای همیشگی حکایت کند که گفت روزی برای میسی بن متوکل در آمدم عید الله بن سقر را برای آن دیدم که از در صلیح در آمده بود و در آنوقت حسن وی به بیت سال رسیده و پس در آن اثنا علی بن محمد بن ابی الثوار ب قاضی وارد شد ابو میسی بر شرايط اکر ام و اعزاز وی قیام ننوده پس از لحه قاضی با ابو میسی گفت در امری که مرا کشته ام که مرا چاره خبر نمیر بخش اعانت تو در انجام آنهم نیست ابو میسی گفت آنرا فقه که ام است گفت یکی از دختران طائفه خود را بر دی از کسان خود خارج نموده ام و او از طریق پاردن شده و بسو معاشرت دوزکاری میسکند و بیشتر از ناوی و مکان خویش را در منزل میسی بن هرون قرار داده و پیوسته از آن سره میسی سکند و تحویف نماید آخر میسی زبان را در داشته نسبت با میسی کلمات مناسب عبارات ناب

ابن خشر عباسی

۶۲۶

د بیار رعایت وی منظور داشت و اما زیاد تو بهت کرد اگر قرابتی میان نبود که خرد برای یافتنی است فارغ
ما ضرری بر آنیه باصناف و حق اوی سلوک میداشتم لاجرم در حل این حقد و رقع اینهمه پنا و تو در آدم اوجی
گفت چون تو از نزد من باز گردی کس بجانب وی خبرستم و خود گفت کم که آنزد و دیگر بجانب عیسه میدی باز کرد
و صامن باشم که این دلد و جز بطریق رضای خاطر تو قدم نهند و موافقت تو از دست نه پس تا منی لوانم
شکر بجای آورد و در طریق خانه خود گرفت اوجی روی با حاضران داشته گفت آیا در سگفت نمی آید
از انیکه مردی با چنین فضل و مبرک اوری و شرافت که در اینگونه در طها اذخه میشود خوشحال کسی که در خنده اشتبا
این ستر گفت اینها الا میر پرت را در نمی شری است جماعتی که از جودت طبع و شاعری وی آگاهی داشته
زبان تجیس کشودند پس گفت غمت بیدایت که ام است آن شکر گفت

وَبَكَرْتُ مُؤَيِّنًا قَبْلَ بَقْلٍ وَإِنْ أَثَرِي دَعْدَمِنَ الْقِيمِ
أَأَمْرِي بِاللَّيْلَامِ دَعْمِي قَلْبِي فَنَأْذِرِي إِلَى الْمَسْبَبِ الْكَبِيرِ

یعنی دو خشر و میر خور گفتیم که پیش از رسیدن به صال شوهری که بسیار با ثروت باشد و از عدا و صاحبان نسب
و اسالت محسوب شود جابر از رود کن هرگز خون و گوشت خورد با مردمان نسیم مخلوط سازم و گرنه مرا از فقدان نسب
کیم ندوی نخواهد بود اوجی چون این شتر بشنید طریق لطافت پیچید و کلمات مطبوع زیاده بگفت کواستند
عبد الله بن معتز را غلامی نشان ام بود که در راحت صورت و حلاوت سیرت و ستر و دون فغانه روزگار بود
و پیوسته بن معتز بهوای نشاء وصال نشان سرست بودی و قتی آنظام برض آید مبلاکشت و جابهایی آید
بر آب رویش ظاهر شد چون عبد الله را خبر افتاد از پرده دل ناله جگر سوز بر کشید و بی محزون بودا پس از چندی
نشان محبت یافت و اصلاً اثری تسبیح از آنکاره بر عارضش ظاهر نگشت جگر کوید روزی بر این معتز را آدم گفت
یا ابا العاسم نشاء آنکاره شغایان و جگر می نژوده گشت و این آیات افتاد کرد

لِي فَتَرُ حَيْدَرَنَا أَسْتَوِي قَرَادَةُ حُصَا قَرَادَةُ مُنْجِي
أَطْنَدُ عَنِّي لِيَتَمَنَّ الصُّحَا فَقَطْنُهُ طَرْدًا بِالْجَنُومِ

یعنی ماه من برض آید که فار شد و چون حولت مرض و شدت آن فروشت حسن دی از فروده گشت و همون
زیادت کرد مرا لکان آنست که وی آشام عالتاب را رفتنی گفت پس خورشید از روی طرب خالهای نجوم بر
روی او شمار کرد چون این اشعار بشنیدم زبان تحمین کیشودم گویا یکی از شعراء هند این شعر را از نظم ابن معتز
اقتباس نموده است که

ماه من آید روی است و لی خیر نیست روی پرآید بتنی است که جوهر دارد

جگر کوید پس از چندی نشان غلام از عبد الله بن معتز اظهار کرامت و بی سلی نموده و چاره در این باب نمیتوانست کرد
و روزی بروی را آدم این آیات را افتاد نمود

ابن مغیر عباسی

۶۲۶

بَارِئًا قَدَّمَ أَدْنَىٰ إِلَهِ الْجَنَّةِ وَاضْلَامًا عَلَىٰ صَدْرِكَ يَوْمَ الْغَيْبِ
لَيْسَ أَنْ تَقْدِرَ تَجْعَلَكَ فِي الْغَيْبِ وَرَحِمَ اللَّهُ مَنْ أَخَانَ عَلَى الصُّلْحِ وَاجْتَبَ

بنی آدم ندای تو؛ و بر کسی که در حجر غضب طول دادی و حال آنکه سراق بجز و زه تو مرا عجب است اگر روی
نزد از من پوشی مرا از روی لعین و نیانیت خدا رحمت کند کسی را که بر صلاح اعات کند پس من بجانب غم
و از در مراقبت بروی در آمدم تا آنکه میرا رضی نمودم و بنزد عبد الله آوردم صلاح الدین کنسی و قاضی ابن علی
در ترجمت وی گویند که ابن مغیر در طریق سنت و جماعت قدیمی راسخ و عقیدتی ثابت داشت و بوضیفه پاپی و
و این ابیات که خود از نتایج انکار او هست در عقیدت وی شاهد می تواند که گفته

خَلِيلِي قَدْ طَابَ الشَّرَابُ الْمَوْتُ وَقَدْ حُلَّتْ بَعْدَ التَّلَاةِ الْقَوَائِدُ
فَهَاتُ عَقْلًا لِي قَبِيضٌ فَيُجْلَسُ كَأَقْرَبَةٍ فِي دُنَى تَتَوَسَّدُ
وَقَسْنِي مِنْ نَارِ الْحَبْدِ مَنَفِعَهَا وَذَلِكَ مِنْ أَحْسَنِهَا لَكِنَّهَا تَجِدُ

بنی اید دست شراب گلگون چه پاکیزه است من خود پس از پارسائی بشرب چند عود نمودم و ایک از آن آتش
آتش صفت مراد ده که در جام بلورین و جامه زجاج چون یا قوتی ماند که در میان در می بخشد چه آن باد و مرا
نفس خود از آتش جیم بکشد و آنجا چنین احسانی از آن توانم کرد و راجع در محاضرات گوید و سی
فربش باد و نوشیدی و سی گفتی که شرب شب نافع است چه در شب خبریکه قاطع هستی و سی که مانع هستی
باشد نیاید که لذت باد و برد ولی در روز زین آن بسیار و موانع آن بسیار است چنانکه در اشعار پادشاه
لسان الغیب حافظ شیرازی سروده

روز در کسب خبر کوشش کنی در دل چون آینه در زنگ ظلام انداز

گویند می از وزیر طریقه معطفوی و سلسله علوی سحر بوده و می تخم عداوت ایشان در دل بیکاشت و پیوسته
در مناخر خویش و مطاعن اعقاب اطیاب رسول با لفت می نمود از آن جلد در قصیده و باینه خود گوید

وَحَقٌّ قَدْ ثَابَتْ بَابُ النَّبِيِّ فَلَمْ تَحْذَرُونَ يَا هَذَاهَا
لَكُمْ وَحَمٌّ يَا بَنِي بَنِي وَلَكِنْ أَوْحَى الْقَمَمِ أُولَىٰ هَذَا
يَا مَعْشَرَ اللَّهِ أَمَلُ الْحَبَاذِ وَأَبْرَأُهُمَا بَعْدَ أَوْضَاهَا
وَكَيْفَ خَيْرٌ نَدَا عَيْنُكُمْ وَقَدْ أَبْدَتْ الْحَرْبُ عَنْ نَابِهَا
فَهَذَا بَنِي عَيْنَا أَمَّا عَيْنُكُمْ حَبِطَتْ وَبَتَّ جَنَابُهَا
وَأَقْبَمَ أَنْكُمْ تَعْلَمُونَ إِنَّا لَهَا خَيْرٌ أَرَايَاهَا

بنی هلسله بنی عباس شایب بنز پریر را داشتیم و شما که و نه می فاطمه خبر پریر شد و اطراف آن دست فرازیده
ای پسران و دختران رسول شما را قراوت رحم است ولی عباس که هم پیغمبر باشد بدینجهت و یا علی بن پیغمبر است

ابن مغز عباپی

۶۲۸

بر روی خدای مجاز ایدری نمود پس از توار و امراض میارایشان را بر دوش محبت حاصل آورد و قه حین حرب از شدت
فردت شانه شاتوسن خویش آهسته را میزد ای پسران تم من کر این کراست عطیه از عطا یای خداست و ناما ربکیت
طوس انتخاب اولویت است و همچنین مروان بن حفصه شکاری بدین مضامین نظم آورد و حضرت رصف
علیه السلام ویرا جواب داد و که بعون الله در شرح احوال مروان نگاشته می آید لفظی الدین علی راقصیده است
بدین وزن در وی که ابن مغز را جواب گفته و بعضی از آنها را ایکت ذکر نمائیم و بی حد و

الْأَفْلَ لِيَرْحِيَادَ الْإِلَهِ	وَدَلَّخِي فَرْبِي وَكَذَّابِيهَا
وَبَاغِي الْعِبَادِ وَبَاغِي الْمَنَآ	وَفَلَّاحِ الْكِرَامِ وَمُعْتَابِيهَا
أَنْتَ تَفَاخُرُ آلَ النَّبِيِّ	وَتَحْجِدُ مَا فَضَّلَ أَحْسَابِيهَا
يَكْزِبُ بَاهِلَ الْمُصْطَفَى أَمْ هُمْ	فَرَّدُ الْعُدَاةِ يَا وَصَّابِيهَا
أَعَنَكُمُ نَفْيُ الرِّجْزِ أَمْ عَنْهُمْ	كَلَّهِيَ الْقَوْمُ وَأَزَّابِيهَا
وَقُلْتُمْ وَرَثَاتِي بَابُ النَّبِيِّ	فَلَمْ تَحْجِدُوا يَا هَدَّابِيهَا
وَعَيْدُكَ لَا تُؤْوِيكَ إِلَّا نِيًّا	فَكَيْفَ خُطْبُكُمْ يَا ثَوَابِيهَا
فَكَذَّبْتَ نَفْسَكَ فِي الْحَالِيزَةِ	وَلَمْ تَعْلَمْ الشَّهْدُ مِنْ صَابِيهَا
أَجْدُكَ يَرْضَى بِمَا فَكَّرَهُ	وَمَا كَانَ بَوَّاءَ مَبْرَأِيهَا
وَقَوْلُكَ أَنْتُمْ بَنُو بَنِيهِ	وَلَكِنْ بَنَى الْعَمَ أَوَّلِيهَا
بَنُو النَّبِيِّ أَيْضًا بَنُو حَمَتِهِ	وَقَذَلِكَ أَدْنَى لَابِيهَا
قَتَعَ فِي الْخِلَافَةِ فَضْلُ الْخِلَافَةِ	فَلَيْسَ ذِكْرُ لَا يَرْكَابِيهَا
وَمَا أَنْتَ وَالْفَخْرُ مَضَانِيهَا	وَمَا أَتَقَوْلُكَ يَا ثَوَابِيهَا
وَمَا أَتَقَوْلُكَ مَوَاقِدَ	فَأَكُنْتَ أَهْلًا لِأَسْبَابِيهَا
وَكَيْفَ تَحْجِدُ مَا بِيهَا	وَكَمْ مَنَّا قَتَبَ بِلَا ذَابِيهَا

وَدَعِ ذِكْرَ قَوْمٍ وَنُصُوبًا لِنُكْحَانِ

وَجَا وَالْخِلَافَةَ مِنْ بَابِيهَا

یعنی شریک ترین سبب کان خدا و تمکار قریش و کذاب آن سلسله و مکرش و نافرمان عباد و طالب خدا و آن
چو کسند بزدگان و عیب های ایشان را بر کسی که آیا تو با آل خیر اظهار سخاوت نمائی و انکار فضل و مناقب
ایشان کنی یا شامخی العباس حضرت رسالت مجرم با بت پرست آمد و یا با اهل البیت خود بدان حقه
معاضدین کفار را مساوات داد آیا شامخی عباس ما از آقا پیش پاک فرمود و یا تقوس مطهره ایشان را
از مقدارت رحیم مصون داشت و این که دعوی نمود که العباس رسول را بر اعلت ماکه کیشتم و شامخی ما

ابن مغزی عیاسی

۲۹

جز اطراف آنها چنگ در نزد من خود گویم در نزد تو که از ازل سخت و جاعلی و مذبذب ایشان حقیقت دارد
 ایما و بر اشت چیزی بر جای گذارد پس چگونه کوفی که مانند میراث انتخاب نایز شدیم و اوثاب آنحضرت را
 با لاریت اکت شدیم از عدم علم و فقدانش شیرینی را از غمی قهر نداشتی و ناچار هر گیت از این دو قول کذب
 از یکدیگر دور کردیم اما من قاض و گیر می باشم یقین جد تو عباس بدینگونه مقالات رضانه و زنگ سنگی
 از این بیان من زده است و اما آنکه گفتی که شما علویین از اولاد و خرد رسول هستید ولی پسران هم انجبا
 تقدم است گویم که ایشانرا قرابت نسب بیشتر است چه پسران دختران آنجباب ایضاً بنی اهل امام اویند
 تر از سده که از شان خلافت سخن کنی چه آن اسب مردی است که ترا رام نمرد و لباس خلافت
 بقامت تو راست نیاید پس هوای خلافت از سر نیزه و از آن وادی فخر کن چرا که بر ساعتی در حق تو
 کنشاش شده و تو خود از لیاقت آن بر کنار بودی پس قومی که با خدایه خود رضادادند و خلافت را
 از طریق آن درآمد بکلمات ناشایست یاد کن انتی ابن اثیر جزیری گوید چون در سال و دلیت و نژاد
 پنج هجری گفتی با مده راضه موت در رسید و مرض وی اشتداد یافت عباس بن حسن که بنصب
 و زارت اختصاص داشت و مردی فاضل و ادیب بود در امر خلافت همی فکر میکرد که آیا بعد از وی
 چه کس را صلاحیت آن سند میغ و شایسته آن نصب رفیع است چون هر روز که طریق سرای خلافت
 میزدی یکی از این چهار نفر که منبرداران آن بودند اقل ابو عبد الله محمد بن جبرئیل و سیم ابی
 محمد بن عبد الله سیم ابی الحسن علی بن محمد بن فرات چهارم علی بن عیسی و در کباب وی میزدند و
 با محمد بن داود بن جراح در آن باب مشاورت کرده وی با بن سقر اشارت نمود و از عقل و ادب و رای
 رزین وی زیاده وصف کرد پس وقت دیگران شرب با ابی الحسن بن فرات بیان نهاد ابن فرات گفت
 ایها وزیر ما کنون هرگز خدمت بر آن جاری نشده بود که در اینگونه کار ای بزرگ و امورات ظریف و تعیین طفا
 من حرف مشاورت باشم بل در امورات عزل و نصب غل مشاورت را شایسته ام و از بیان صواب
 مضائق تخم و وزیر در غضب شده گفت ایها ابن قطنی با دو طغری حنک آنچه من ترا بهین شور مخصوص داشته ام
 و رای صحیح ترا پسندیده ام آنچه را که صواب افنی جان کن ابن فرات گفت اگر وزیر در حق کسی رای زده و او را
 شایسته و لایق مندر خلافت دانسته البته برقرار سازد و او را بیکگاه سلطنت مستقر دارد و وزیر جان دانست
 که مقصود وی از آن نظام ابن مغزیست چه خبری در میان مردم اشتداد داشت وزیر گفت بهین که کار تو قانع
 منبری آرد که از یقین مراد آگاه شوم پس ابن فرات گفت **فَلْيَتَنبَّهْ الْوَزِيرُ وَلَا يَتَضَبَّ إِلَّا مَنَ بَ**
عَرَّةً وَاطْلَعْ عَلَى جَمِيعِ أَعْوَالِهِ وَلَا يَنْصُبْ بَحِيلًا قَبِيضٌ عَلَى النَّاسِ وَتَقْطَعُ أَزْدَانًا
وَلَا تَطْعَمًا فَتَشْرِبُ فِي أَمْوَالِهِمْ قَبْضًا مِنْهُمْ وَبِأَخْنَدِ أَمْوَالِهِمْ وَأَمْلَاكُمْ
وَلَا تَقْلِلِ الدِّينَ فَلَا تَخَافَ الْعُقُوبَةَ وَالْأَنَامَ وَتَهْرُجُوا الثَّوَابَ فَيَمْلَأَ بَعْلَهُ وَلَا يُولَى بَنَ عَرَفٍ بَعْدَ ذَلِكَ

ابن مثنیٰ عیسیٰ

۶۳.

خَصِيْعَةُ هَذَا دَفْتَرِهِ هَذَا وَمَنْ قَدَافَى النَّاسِ وَلَقَدْ وَاعَلَامَهُمْ وَعَامَلُوهُ وَيَحْيَىٰ ابْنُ قَيْمٍ النَّاسِ عَزَّ وَجَلَّ وَكَلَّمَ رَجُلًا
 حاصل منی اگر ابا الوزير از خدا ترس کسی که تراجم الی نیت بر سر خلافت منسوب کن مکر و فتنی که بر ماست حالا
 مطلع باشی و کسی را که بر ذیل نخل تصف است برابر که خلافت مستقر ساز چنان کس فراخی عیش را بر مردمان نکند
 مریز و میست ایشان قطع نماید شخصی که سرشت و جوشش آب طبع تمیز یافته اختیار کن چرا که چنین کس برای خدا
 اموال مسلمانان حریص باشد پس ایشانرا بر گرداند و اموال مردم سلبانده و اهلک ایشان خطب کند و کسی که ازین
 چندان بهره داشته باشد بر چار بالش امارت منگی ساز چنان عقوبت و گناه ترسد و دست تقدی باز دارد
 و از خدا اندیشه نماید و از افعال و کردار خود امید ثواب دارد و زمام اختیار مردم دست کسی دهد که گفت و گفت
 هر کسی بیاند و از ضیاع و عقار و سببان و باغ و اسب هر کسی بشناسد و همچنین کسی که با مردم مخالط و معاشر باشد
 و مردم او را دیده باشند و او با مردم معاف و مردم با وی داد و ستد کرده باشند و همی محاسب و همش نعم مردم
 بشمارد و طرق ثل و وجوه خرج ایشان بداند بدان مقام بلندش مستغرق وزیر گفت راست گفتی آیا که ا
 شایسته انتقام و دارای این صفات دانی این فرات گفت جعفر بن محمد و گریه گفت و ای بر تو و طغی خورد
 سال است این فرات گفت راست گفتی ولی وی فرزند از حنبله معتقد است و هیچ مرد کمالی در سده خلافت مستقر
 که برای اصلاح امور مملکتی مبدی یا احتیاج نداشته باشد پس روز دیگر از علی بن عیسی مشاورت کرد و وی تصریح بهم
 کسی نمود گفت برای این مسند کسی را قبول کن که از خدا ترسد و دین و دنیا را مردمان اصلاح کند و وزیر از آن میان
 دای این مندرات برپندید و وصیت کنی را به آن انتخاب و اختیار منیت و اضافت کرد پس از گفتنی جعفر را
 برابر که خلافت بنشاند و مردم با جعفر محبت نمودند و بمقتدر ملقب شد چون در آن زمان سن وی میزد و سال شربان
 همی مردم و آنایاب سخن میکردند و وزیر بر آن شد که دیر اقلع نماید و محمد بن معتد را بر جای او ثابت دارد و در جمع
 اسباب میکوشید و مترصد وقت بود که محمد بواسطه مرض فالج از دنیا درگذشت و وزیر غنیمت گماشت که تا حسین
 متوکل را بر خلافت مستولی کند پس از پیروزی وی نیز از دنیا درگذشت پس در سال و وصیت و نود و شش چری
 طبقات مردم از در زاء و سرگردان و قضا و مستوفیان و قاضیه بزرگان و اعیان و عباس بن حسن وزیر
 بر طلع معتد و وصیت ابن مثنیٰ عیسیٰ گماشتند و قیامت ایشان عهد و معقیدت شد نه سخت کس بجانب ابن مثنیٰ
 فرستادند که ما را هوای خلافت تو بر مراست و همی خواهیم که عقد محبت و طواوه اطاعت بر گردن بنیم ابن مثنیٰ
 در جواب گفت بهین بعت رضا و همش شرطی که آتش جدال سلب بخشد و غبار فتنه برپا نشود و خون مسلمانان
 بر زمین نریزد و پس با وی گفتند که خاطر آسوده دار چه سازد و محارمی در میان منیت و قیامت آمدی را
 که در این باب اتفاق است مقدم در کوسای ایشانند عباس بن حسن وزیر و محمد بن داود بن جبرئیل
 و احمد بن یعقوب قاضی و از سرگردان لشکر حسین بن حمدان و بدر اعظمی و وصیف بن حوادین و بن
 باخدا و میشید که معتد را با بن نهایت محبت و اعلت است و همچوی بدین کار بناید اقدام کردن

ابن معتز عباسی

۶۲۱

پس پیغمبر از کرده پشیمان شد و در فکر علاج برآید حاضرین از اراده او آگاه شدند و وقتی که وی با فاکت معتقدی بجانب
 بنان خود میرفت حسین بن حمدان و بدرالنجی و صفی از پشت سر بروی رسیدند و سخت از زیر راعضه شمشیر که در ده
 پس فاکت را بخونش آغشته پس حسین بن حمدان اسب خود بجانب حبله که مخد بزرگی است واقع در طرف
 شرقی غذا افتاد و خنود چه دیر امکان آن بود که مقتدر در آن مکان چوکان بازی میکند تا او را قتل آورد و مقتدر
 قبل از وصول وی حقیقت مال قتل و ذریه فاکت واقف شده بود و بیمار یکدیگر در آنجا بودند و متحضر گشت حسین
 بروی دست نیافت عود نمود و مشردای آنروز که پسم شهر ریح الاول بود مقتدر را منع نمودند و تا مست
 سرگردان و سستوفان و اعیان مکت سوای ابن فرات و بعضی از خواص مقتدر بر ابن معتز گرد آمده محمد بن سعید
 از بن متولی اخذ بیعت شده تمامی مردم با وی بخلاف بیعت نمودند و او را المرتضیٰ بالله و یا الراضی بالله
 و یا الفالب بالله و یا المنصف بالله لقب نهادند کینکان وی محمد بن داود حبه ارج را بشل میل و زار رت
 سفر داشت و دیوان رسائل و دستینه را بر عهد علی بن عیسی بازگذاشت احکام و قوانین با طرف بلاد گنا
 اصحابه بن عنوان رسم داد که بن سیر المومنین المرتضیٰ بالله ابی العباس عبدالله بن معتز بالله گذاشت
 و کس بسوی مقتدر روان داشت که باید همین لحظه از دار خلافت بنحاله این ظاهر انتقال کنی که ایکامیرالکون
 به اراکله متوجه است مقتدر از در تیر گشت بر دستم مرا تا شام مهلت دهید تا رخت پروان کشم فرستاد
 ابن معتز بازگشته علی الصبح حسین بن حمدان بر اسب خویش نشست و بسوی دار اخلافت برانده غلامان مقتدر
 بمقتات برخاستند و از پشت اسار و جدران بیشتر آنروز را قاتل نمودند تا آخر روز حسین را بر گردانیدند
 چون غراب شب بآل گشود مقتدر دید که کار بهجوم عام کشیده و سوار شد با جمعی از خواص و خدم و اموال مرتضی
 مرسل نموده و بهسی از آن عمل در تخریب و علاج بروی پوشیده بود و از سرگردان جز من فادم و نسوا
 هان با وی متابعت نکردند و بغیر از خواشی دار خلافت کس با وی نبود پس در آنحال مردم دو فرقه شدند
 بعضی با بعضی گفتند که باید آن عذر موجه خلافت بکسی تسلیم نکنیم جماعتی از آنخان که با ابن معتز بیعت کرده بودند
 بمقتدر پیوستند و با هم همراهی شدند که از طرف آب بر حوسرای ابن معتز در آینه و او را قتل آوردند
 مقتدر فسر نمود تا صلاح جنگ و اسباب حرب آماده داشتند پس جمعی در کشتیه های کوچک نشستند و جانب
 سرای ابن معتز برانده حواشی دی اند و چون آن کثرت مشاهدت کردند همگی از ترس روی بگریز نهادند
 بعضی که بر روی یکدیگر می افتادند ابن معتز چون آنحال مشاهدت کرد و بر بهب نشست و با وزیر خود رودی
 بفرار نهاد و یکی از غلامان وی از پیش روی او و با و از غلبه می گفت یا معتز! العاتقه اذرعوا الخلفه کبر
 الشی الخلفه ای یعنی ای گروه منت و جماعت خلیفه خود را که مروی سنی و بر بهاریست و ماکینه ابن ای
 جز می گوید آن غلام ویرا برای آن بدین نسبت میخواند که مردم بوی رقت کنند چه حسین بن ناسم بن عبید الله
 بر بهاری مروی از پیران احمد بن منیل و آنجا عت را مقدم بود و مردم غار در حق وی عقیده می داشتند

ابن مقفع عباسی

۶۲۲

پس از آن روی مردم را استال میکرد و این مقفر با همان حالت و قلیل جمعیت راه صحرایش گرفت بجان آنکه سپاهیان
او را بصیت نمود و اندک متعیش گشتند و از آنجا بمرین رای نقل نموده تا سلطت وی قوت گیرد احدی بوی
ملحق نشد محمد بن داد و از ترس و هراس بنجانه خود محقق شد و ابن مقفر از اسب خویش بزیر آمد و با غلام
برین نام بمرای بنی عبد الله بن جصاص پناه گزید و بیشتر مابین ابن مقفر و بنیان شدند در آن آشنا
مقفر را اقتدار غایز نوید آمد و بخارفتند در بغداد و بالا گرفت نهیب اموال و قطع اعمار دست باز
داشتند مردمان سفله و مردان غیار فرصت غنیمت شمرده خانه را آهسی غارت میکردند ابن عرویه صاحب شرط
که از متابین و مباحین ابن مقفر بود پس از فرار و اختفای ابن مقفر از در کمر و در و نه لبیس در آمد و شبها
مقفر مردم را میخواند مردم آواز بر داشتند که اید و کذاب ریاکار آیا چه قدر در کمر فانی با وی متعاقبتی تحت
نمودند ابن عرویه راه فرار پیش گرفته خود را بجای پنهان ساخت و صاحبش نیز متفرق شدند بجهت بن طیه

و بر این بنا شعار بجا گفت

بَايَعُوا لَقَلَّمْ بَكْرٌ غَيْدَ الْأَسْوَكِ إِلَّا الْتَيْزَ وَالْخَبِطَ ذَا يَفْضُونَ بِاَيُّوْا الْأَنْصَبَ الْأَمَّةَ هَذَا الْقَهْرُ الْخَبِطُ
نُتْمَ وَلِيٍّ مِنْ دَعْفَةٍ وَحَمَامٍ لَا مِنْ خَلْفِهِمْ لَمْ تَضْطَرُّ

یعنی بچیت نمودند ابن مقفر را و نمود و احمق را این جز تغییر و خط بنوده بجان خودم که بسیار شکفتی است که مردم را
با ناصبی ترین است بچیت کردند پس از شدت ترس بر گشت و مردم قصد وی نموده از عقب وی خطرنا
هی روان داشتند آهسته در همان ساعت مقدر ریاست شرط را بمولش خازن مفوض داشت و خود با سپا
خارج شده بر وصف بن سوار کین و غیره دست یافته تمامت ایشان را غرضه شمشیر نمود پس علی بن یحیی
و قاضی محمد بن خلف و قاضی ابو عمر را که فرار نموده و قاضی المثنی احمد بن یعقوب را حاضر نمودند اول بچیت
مقفر بوی تکلیف کردند احمد گفت من بطنی بچیت نخم خلیفه بقباش فرمان داد پس مقدر کس بجانب
ابو الحسن بن فرات فرستاده او را از زاویه اختان بخواند خلعت و وزارت بر قاتش در پوشاید رتق و فتق
امور مکی بر عهد وی مقدر داشت در آن اثنا یکی از غلامان ابن جصاص که سوسن نام داشت بعبانی حریسه
جزداد که اساعه ابن مقفر اجمعی از خواص خود در سدرای مولای من مخفی است بحض آشار این خبر غلامان مقدر
بیکباره بنجانه ابن جصاص در آمدند و ابن مقفر گرفته بچس بردند تا شبانگاه در آنجا بمرید چون شب در آمد
و خیمه بر اچندان بقتردند که در کار عمرش بیایان رسیده چهار ناله رود کرد و بنابر روایتی کلاوی و می چندان
بقتردند که تا رخت بپالم بقاشکید هر حال حید ویران بیلونی و بیچیده بموی ایش روانه داشتند و مالی دار
از ابن جصاص بگرفتند و محمد بن داد و را که وزیر ابن مقفر بود بقتل آوردند و علی بن عیسی بجانب واسط نقلی شد
پس از آنجا کس نیز ابن فرات فرستاده اذن غزیت و اجازه بجزت که منظر خواست وزیر اذنش داده
وی از راه نهره بکپناه گزید و از قاضی ابو عمر صد هزار تومان بگرفتند پس عا کر مقصور و در طلب حسین بن اهدان

ابن معتز عباسی

۳۳۳ ع

از بغداد اما موصل میباشند و بروی نظریات میفرد و مراجعت کردند و نیز با میر محمد ابوالهیجا برادر حسین بن حمدان نکاشت کرد و اگر شکیان باغیرست حسین راه فراد و پیش گرفته ابوالهیجا برادرش را باقی بردی نظریات فقه بعضی اصحاب و در اسیر نموده و هزار تومان از وی بگرفت و بجانب موصل برگشت و از موصل بسوی بغداد آمد و باخت برادرش حسین کس بسوی ابن فرات روان داشت که از من درگذرد و در پیشگاه خلافت از من شفاعت کن که طایفه از من و ابراهیم بن کینغ و ابن عرویه و جمعی دیگر عفو و انعام نمایند شفاعت ابن فرات مقبول خلافت افتاده مقتدر از ایشان در گذشت پس حسین داخل بغداد شده برادرش ابوالهیجا تمامت اعمال که از وی اخذ نموده بود رد نمود تا بجای آن فتنه منظمی شد و ابن فرات بساط عدل و سفره احسان بگشود و بنیای ظلم و غلبان برچیده و کار مسلمانان از نو تنظیم آمد قاضی بن خلکان گوید که ابن معتز مردی سیاه چرده و کندم بود و صورتی درخشان داشت و ریش خود را بر او خنثاب میکرد و از کلمات او است که میکشید **الْبَلَاغَةُ بِالْعَفْوِ** و مصنوعات و مؤلفات وی بدین تفصیل است

کتاب الزهد و ریاض کتاب البدیع کتاب حکایات الاخوان باشر کتاب الجوارح و الفصید کتاب البرقات کتاب اشعار اللوک کتاب الآداب کتاب الاخبار کتاب طبقات الشعرا کتاب الساجع فی الفنا کتاب فیة ارجوزة فی ذم الصبیح علی بن محمد بن بام شاعر این دو بیت در مرتبه می رود

لِلَّهِ ذُلٌّ لِمَنْزِلِهِ بِمَضِيعِهِ نَاهِيكَ فِي الْعِلْمِ وَالْاَدَبِ الْجَبِيتِ
مَا فِيهِ لَوْ لَا تَوَلَّوْا تَنْفُسَهُ وَانَّمَا اَدْرَكْتَهُ خِزْفُ الْاَدَبِ

بنی خرد و فدا آنروز که در راتب علیه و آداب و حسب ترا از دیگر مردم کافی باشد بود لولا که از کلمات شکرند و از بنود که کوئی اگر چنان بودی چنین میشد و اگر چنان میکرد چنین نمیشد بکینخت حرفت ادب و را

ابو سیدان منطقی محمد بن طاهر

در فقه اولی و حکمت الهی و فن منطقی معرفت میزان و نبی از چند و مقامی ملیده داشت و در سبک حکمای چهارم منظوم است تمامت آن علوم جمیع آفتون بر منشی بن یونس و اشال وی از معاصرین قرائت کرد و بعد غنچه علمی اشتهار یافته در بارگاه امسلطان سکاخی رئیس و منزلی منع حاصل نمود و عصفه الدله زیاده ویراکم هم میداشت ابوسلیمان پیاس نعمت و ادای حقوق وی شش و حی با سمس عصفه الدله و کتب و سطوح کتبی ابوجان و حید که در عداد اصحاب دی شمار میرفت در عصینت وی زیاده میکوشید و اسرار مجالس بزرگان بوی افشای نمود و بر هر کوزه خبر که اطلاع یافتی با ابوسلیمان بیان می آورد و از آن روی کتاب الاستبصار و الموائج برای وی تصنیف کرده در آن کتاب بیاری از اخبار مجالس عبدا لله بن نارض شیرازی را که در آن وقت

ابوسلیمان منطقی

۶۲۴

شغل جلیل وزارت معصوم الدوله و تبرع عضد الدوله سرافراز آمد درج نمود قطب الدین کلبی کویه اگر کسی تحقیق
و دید و اضافت بدو انتخاب بکند و اندک تصنیف استخفاف جز بر نخست مکرر فاضلی محیط دنیای ذمیفون
صورت نبسته با تجمید ویرانوار متوال و طرائف جواب و لطافت اخبار بسیار است آورده اند که وی
مردی اهور بود و جز یک چشم او را که اشیاء متوحدی به اختیار پیوسته از خلق گناه گرفت و در گوشه انقطاع
و احوال مراد ذات با مردم صد و دواشتی جز طالبان علم و اهل استقامت برای وی باور نیافتند و نشر
فاصل اهل علم احوال آسایش و راحت بود یکی از مشرقاکن آن است که بهی شاعر باشد بدین اشعار
ویرایا گفته

ابوسلیمان عالمی فطین
لصحن قنبر غنچه
و بانیه مثل مایه الیه
و هین قصه من الفصیح

یعنی ابوسلیمان مردی بزرگ و دانشمند و بیچاره مراتب فضلش را فغانی راه نیافته لیکن چون ویرایا دیدیم
که مردی بچشم محش و برض برض مبتلاست در حیرت شدم و این از قصتهای عجیب است که پسر وی از نظر
پیر که قمار است یکی از ابوسلیمان پرسید که چگونه در حق خود یوان و نحو عرب با اصول و قواعد آن دو که یک
محکم و مضبوط است وی در جواب گفت نحو التریب طریقه و نحو ناقطعة یعنی خواب و ناهنین منبر فطنت است
و نحو عرب بشا به نظره و این خود دلیل است بر آنچیز که در ترجمت ابوالاسود دلی در قصه بخی نخی گاشته آمد
از اینکه مردم یوان را برای تصحیح کلمات و حفظ اعراب اصولی منضبط و قواعدی محکم بوده و از آنرا میگویند
چون تاریخ ولادت و زمان فوت وی از محل معتبر دست نیامده است با بر او آن مبارک

ابن اثیر الدین

نیاید داشت که عنوان این ترجمت نیز از مدعویان نبی باوید و ابنا و طلاس از مشرق کانت چه فرزندان اثیر الدین
ابو الکرم محمد بن محمد بن عبدالکریم بن عبد الواحد شیبانی بر سره ما بین العلماء با ابن اثیر شتار دارند و در السند اباباب
جز بدین عنوان مذکور نیامده و نقل بیاری از معتدین و متوسطین محصلین آن است دانشمند همانند رایکی پسند
و هتای ابن اثیر و کامل ابن اثیر و مثل است از ابن اثیر بر سره تصنیف بحکایم الخارنه با آنکه هر یک از آنها تصنیف یکی
از ایشان است پس تعیین مراد و رفع اشتباه اگر کنیم نبی اثیر به تحقیق بی نظیرند که در ادب و حسب مانند نب
و عصب بر آورند در سنون فضل و شجوان کمال سرآمد و انواران عهد خویش بودند از معاصرین آن است و انوار
یکانه شایه در حق ایشان بنظر رسید شیخ شهاب الدین ابوالدین قوت حموی در ذیل جزیره ابن عمر کوی
بنو الاشراف العلماء الفضلاء الادباء کل منهم امام فاضل شمس الدین احمد بن خلکان در ذیل ترجمت ابوالفتح

ابن اثیر خجدا الدین

۲۳۵

متراد که چنان الاختی التلثة مضللة بجملة و ذلک لکل واحد منهم تصانیف نافعة
مترادین بر آنست و استجد الزین مبارک است که در غریب حدیث کتاب نهضت کتبیه کرده و کثیر از وی ابو الحسن
غزالدین علی است که در علم تاریخ کتاب کامل تألیف نمود و کثیر از ایشان ابو الفتح ضیاء الدین نصرانه است
که در صناعت انشاء کتاب مثل السایز نوشت و ولادت هر سه برادر و جزیره ابن عسرا اتفاق افتاد چه ابو الحسن
پدیشان و آنجا توطن و حکومت داشته و از پدر وی هر سه را ابن اثیر جزیری گویند و جزیره ابن عمر شهری است
در نزد نزاری و محل برکنار و حله از آن کتاب بکمال اهل از نه جانب بر آن محیط شده علی الاستعاره بنام حسبریه
استشار یافته اکنون شرح اخبار آن سه عالم لیب علی الرقیب اشتغال جوینیم و کوسیم مبارک بن محمد از ارکان
اسانیه و اعیان مشایخ است در بیاری از سنن معقول و منقول در حداد مشایخ فحول شهر آراء و این
علماء امراری است یافت و حشمت علم با شوکت منصب فراهم نمود ابو البرکات بن ستونی مؤلف تاریخ
ارسل و رحا و کویة اشهر العلماء ذیکر و اکبر النبلاء قدرا و واجدا لا فاضیل المشار الیه فی
قدرا الا ما یلی التقدیم بکلیه یعنی نام محمد الدین مبارک در سلسله علما از جلکی مشهور تر بود و قدرش و طبقه
رجال از مکان بزرگتر و این فاضل عصر و حید بود و در هر یک معارف جدیدیه برادر وی غزالدین بن محمد در کتاب
کامل التواریخ در صفت او چنین گوید کان غالیاً فی عِدَّةِ علوم ینها الفقه و الاصولان و الفقه و الحدیث
و اللغة و کله تصانیف مشهوره فی التفسیر و الحدیث و الفقه و الحساب و غریب الحدیث
و کله و سائل مدد و نه و کان کاتباً مطلقاً یضرب به المثل فادین متین و لدوم
طریق منبغیم و حید الله و رضی عنه فلفظ کان من تحامیس الزمان و لکله
من یبغی علی ما ذکرته یتهمینی بینه قوی بلی و من عتبه من امیر
عقیرنا لیعلم انی مقتضی مینی وی بنسبتون چند و اما بود مانند فقه و اصول فقه و اصول عقاید و اعراب
و اخبار و لغت و در علم تفسیر و فن حدیث و صناعت نحو و معرفت حساب و غریب حدیث تصانیف پرداخت
اور امکا قبی است که در یک دیوان فراهم شده متنی بایع نگار بود که در آنصاعت بوی مثل زنده سیه
بمن عقیدت و استقامت طریقت و تقاف داشت رحمت و رضوان خدا ایش نصیب باد که بر کسای جمال
و ذکار بود و نقل کسانیکه باین سخن من واقف آیند هر در صفت وی میالفت و اغراق نمت نهند ولی از مرد
عمر آنان که بر اب فضل حسرت از شوق نام و در حق معرفت دارنده و اندک کمری مرج و سایش و می تقصیر نمود
و حق ما و نمیدش کجا بنی بجای نیارده ام اجماع و ولادت ابن اثیر در ابد الرحمن از سال پانصد و چهل و چهار
و جزیره ابن عمر چنانکه اشارت دفت اتفاق افتاد و در آن بگذشت و نیافت آنجا و جزیره عزیمت شهر وصل کرد و در آنجا
سزیم گشت و کجب کمال و تعلم علوم اشتغال حبت و این فن اعراب و اصول صناعت اشتغال از ابی محمد سعید بن
مبارک بن و مان مصلی که شرح اخبارش نگارش یافت و یحیی بن سعد و بن قرطبی که تفصیل احوالش نگاشته خواهد

ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ

۶۳۶

حافظ بیان الدین سیرت در طبقات النعمان در ذیل ترجمت وی گوید آئین تیر در سبای اشتغال بنفن حدیث هیچ نبرد اوست
ولی در اواخر حال در تحصیل آنحال سی میخ نمود و در آنجا بن عبد الوهاب بن سکنه و کردی و دیگران محمد بن را نمذ کرد و بر آن
تحصیل ساز فسنون نیزه تمام از موطن با کوفه دور ماند و در هر بلذاتی لائق آقامت نمود و در فن ایشان نیز مهارت
تمام و اجتهاد و انی بجای آورد تا آنکه در آنفن و در سبای از فنون جاری کامل و تجری وسیع دریافت و در زمان خود
شده بلاد و یکجا از اسصار کردید در کتب سیر سطور است که چون دو حکومت آنجا بن موصول که از جانب سلطان طبرستان
در دیار کج و حلب و حمص و غیره حکم میرانند سیف الدین غازی بن قطب الدین س و دو بن عماد الدین بنکشی رسید و این
دولت بود و در خلاف وصیت وی از فرزند بزرگترش عماد الدین بنکشی که سنی بود و ولید پسر بود و روی آفا قسم
بهرادر کتر او سیف الدین غازی جیت نمودند و غم وی نور الدین محمود که بر بلاد شامات استیلا یافته بود و
بمصل رفته ایالت برادر زاده خویش استوار داشت سیف الدین در تاریخ پانصد و هفتاد و یکت هجری که بر قصد مجا
سلطان مصر صلاح الدین یوسف بن نجم الدین ایوب کردی عزیمت مکت شام کرد و نیابت فرمانروائی موصل رسا
فرد خود را با امیر مجاهد الدین قایماز که مدیری پیدیل و نه بری بی انبار بود باز گذاشت و به انعمه ابن اثیر که از
تحصیل کمالات فراغت یافته بود با نامی مشهور و صیتی مذکور ملک موصل بازگشت امیر مجاهد الدین وجود و سی
مقتضی شمرده انواع لطف و عطاقت در بخش مبذول داشت و او را بر حسب ایقت وزارت دیوان رسائی
که منصبی ارجمند بود بر یکا شت و او از دود فضل و سطرط هنر و دانش ظریف چنان قیام کرد که دانش در حضرت سلطان
و ملک سمیع و معروف کردید و چون ده سال و اندکی از فرمانروائی سیف الدین غازی برآمد و در سنه
پانصد و هفتاد و شش هجری که غایت برود کرد و حکمرانی موصل و دیار کج و حوالی آن برادر وی عز الدین محمود
که به سیف الدین غازی مقدم جوش بود انتقال یافت امیر مجاهد الدین در نیابت سلطنت و مبارک بن اثیر
در وزارت دیوان رسائی کما کان مستولی و متقل بودند تا آنکه مردم خوان در حق امیر مجاهد الدین بیعت برآورد
و او اب فساد و فتنه مفتوح داشتند بعد که عز الدین را خاطر بر مجاهد الدین بر آفت و در سال پانصد و هشتاد و نه
با فذوی مسلمانان او این اثر همیکه محمد و م خویش در چنگ عز الدین گرفتار وید صلاح وقت را به رکاه آن انکب
مقتضی انجا حب و در قطار حاضران خدمت وی انتظام گرفت و ثقیل نشاء رسائل و فراین و عمل وزارت دیوان
مکاتیب منضوب کردید همچنان مراسم آنخدمت جلیل بر عهدة کفایت و درایت او موکول بود تا آنکه در سبب بنیم
شیبان سال اخذ مجاهد الدین که پانصد و هشتاد و نه بود عز الدین محمود ابن قطب الدین س و دو سده ای سنچ
برود نمود و سیر فرمانروائی آنخو بر نبرد و وی نور الدین اسلا شاه که ملک عادل لقب داشت اعلی
یافت و در همان سال بجای پدر جلوس کرد و او حکمرانی با شامت و ایهت بود و اباب هر و خد او زمان کمال را دوست
میداشت و از انجمله ابن اثیر را زیاده از حد خواست و پانیزه ترش پیش از پیش بر افراخت تا منی شمس الدین که
تختی غینده و تو قرت خرمه لَدَیْهِ یعنی ایناثر در حضرت آن انکب هنر و دست کائناتی عظیم و جری بود

ابن اثیر رحمه الله

۶۳۲

در کمال التواضع در سیرت نزار الدین ارسلان شاه منظور است که عبد الدین ابن اثیر گفتی ما فلت لک یومانی فی ک
 فانتع منک بل بآداب الدین یفج و انتی ثانی یعنی میگوید ارسلان شاه را بعل خیر می دلات بخودم که از پذیرایی
 این همتان نمود باشد بل هر چه این رای زده ام او بید بکند بیاد است حجت بر ما اینی که خوشحال و خوشبخت بود
 روزی مرا احتضار داشت من بیستم و سوی و ده کار را خدمت چون در باب دارالاماره رسیدم زنی و بدم که ظلم
 و تکی می کند اینک چشمش بر ما افتاد و نزدیک آمد و رفته که در دست داشت برین سپرد و التماس نمود که بر نظر آید
 عرق دارم چون بچشم خود را دیدم آنکب در باب بعضی آثار سخن فرمود من گفتم منقول این مکتوب بشرف لیاط
 رسانیدن بر انجام هر مهم مقدم باشد که از آن زنی است متفکر که اکنون بر رب پاکه است و دانست
 رفع شکایت و دفع تعظم بسی بر دگفت لا حاجة الی الخوف علیک لفرنا این فیها یعنی بطلان دفعه
 حاجت نیست چه خواهی آن بفرست مگر آن در ایام فرمود در آفت کید و فقرانه و زاده حاضر بودند ارسلان شاه
 غضبناک طفت ایشان شد و با من گفت بهین این دو کس با این متفکر چه رفتار کرده اند ویرا پیری بود
 که در مصل بیاد زکافی اکتساب مینمود و در گذشت و مقداری قماش و دو منده بازگذاشته چون
 مردی غریب بود و کس و ارث وی نیشاخته کاشتهان بیت المال از در حسیاط ترک او را جایزات کرده
 و از آن و صبیاح حراست نموده و آن دو مملوک را نیز داده و مراتب را بعضی رسانیده و باقی متظر بودیم
 تا مستحق آنها پیدا شود و مال خویش مستانید و ماه و اندی از این پیش این زن پیدا شد و دعوی کرد که آن
 بازگان سپهرن بود و بال من کتیب مینمود آنچه از وی بازمانده و از آن من است و نقدی به عمار اسمعیلی
 حکمت شریع ابراز داشت بفرمودیم مال به و سپارده و آن دو مملوک را این دو مرد بیانی موافق اخذ
 برای ما بخرند اینها رفتند و بازگشتند و کشند کاری نشد چه اوقیمی بجزاف خواست و ما در پی داشتیم حکیم
 هر چند که آن وی بخود او تسلیم دارد و تاکنون نرسد و از دو ماه است که ما از این داستان خبر نمود
 و چنان پذیرا شدیم که این دو مرد حسب الامر به کانون آن زن سرزد داشته اند حالی که تو عرفت و می آوردی
 معلوم افتاد که سرسوز مال آن متفکر را نهاده اند و هر که از شکایت و استنات او آگاه شود چنان پذیرا
 کس مال وی نداده و باز داشته اند و ندید کاش میتم و جور بجزا ام و نه اند که اینچنین که بگوید از این و در
 دین مرزده که بر زوال ناموس عدل و دایک بیارند و فقر اض دولت انصاف و مردمی غنی ثبات
 در این اثر هم در صفت بخیر و در مملوک آن زن بسیار و در دفع ظلم از وی آخیره و احاد ابن اثیر گوید
 پس من از مختصر پر و و شدم و در آن آنکب بگذاشتم و آن زن را با و و شکر روانه داشتیم الغرض این اثر
 در خدمت امیر شاه و بی عزت و بیاد بود و در سوانح حیات عمده امور میراثت تدبیر می شود و در
 انشای حکیم و فرامین و ثبت حقا و عیانت و کجایب حق منرا و می نمود تا آنکه سادات مرض فایح در انشای
 بدگشت و رفته و عیانت و حیا جیش و سرفرا و کجی گرفت و دست و پا میشد که در شمار بیاید و در حضور آنکب

ابن اثیر مجد الدین

۶۳۸

و انجام خدمت عجز آنکه و ناچار لازمیت و حیف سرای خویش گردید ولی هرگاه که در دستک و آماجی منتهی شکل و کاری
 معجب افتادی از ری زمین و قول متین وی استعانت میشد و اعیان ملک و ارکان دولت بمواید و سیه
 رفتار می نمود و او خود عرض آن عرض را نفی بزرگ گرفت و غنیمتی عظیم شمرد و زمان خود را بکار تالیف و تصنیف
 انحصار داد و جمیع مجامیع سودمند که در پایان ترجمت یا و کنیم متصحیح ابن خلکان در آن زمان پرداخت و بر آن
 فقره اطمینان سرانی که را با نامند سنیا و کرد و جمیع الملک و مزارع و ضیعات خویش به انجا وقف نمود و عبد الله
 اسعدینی در مرآة السجلا و قاضی ابن خلکان در وفیات الاعیان و حسبال الدین عبد الرحمن در نبعیة الوعاة
 و تحت سمرقینی و طیس و این عبارات متعارف از برادر وی ابو الحسن غزالدین علی نقل آورده اند که گفت
 زانکه مجد الدین بر من فالج گرفتار و باضطرار مقیم دار بود و طبیبی از مردم مغرب زمین بیادست و می آمد و از
 مبادی استخراج مزاج ادویه باشد و گفت بخیر عرض در مدتی اندک علاج کنم و نقه نمایم که آثار علت بیکباره از
 نرود و بر کلیه وصل نیاید از اجرت عمل دم نزنم و مطالبه حق رحمت نکنم مادر دعوی و ای امارات صدق دیدم
 و شخصت معالجت بختیدیم او بر حسب الترام خویش پالاکتی گرفت و بار و غنی که از اجزاء چند ترکیب داده بود
 به لبت پرخواست زمانی نگذشت که آثار حسن تدبیر او ظاهر شد و پاهای مجد الدین را نرمی و نیستی پدید آمد
 و بر مژده اعضا و قبض و بسط جوارح قادر گشت بهینکه مجد الدین علامت بر و توان حرکت در پیکر خویش یافت
 و اجزاء و گفت ای برادر اجرت اینقدر مغربی پرداز و او را خوشحال و خود مسند روانه و یاد خود و ساز من بگویم
 عا فاک الله این چه شرمناک است که میدی این طبیب هر چگونه از تو در دارم و حال آنکه هنوز بر و کلی حاصل
 و چنان دامن که غنیمت چشم و دستان تو روشن کند و تو را از غلامت کنج سرای خلاص نماید اگر اینقدر از دست
 گذارم چنان است که صحت وجود تو دیده و دانسته از دست بنم گفت آری ای برادر حقیقت امر چنین است
 که تو گوی و مرا در صدق دعوی حسن مداوی این طبیب حاذق و فالج را بهر هیچ عن غنیت ولی داستان بهر وسیله
 با کسی که می خود طالب و بخوری نباشد همانا مرا از این آفت که پایی رسیده چندین غنیت به دست ائمه چاداد
 که پیشکوه و بخورم تخت از ترک دیدار استکاران معذورم و از در که حضور ظالمان دور و دیگر آنکه باب خراکت
 تو اتم گشود و در مسنون فضائل تصنیفات تو اتم نمود تا بدان تا لیفات تدارک مافات بجای آرم و انا رستوده
 و نام نیک بیا و کار گذارم و دیگر آنکه بدین علت عزت نفس و کرامت طبع از خواری خدمت و ذلت طاعت
 صیانت کنم و عمر نفیس و وقت عزیز که سربایه سودای آخرت و تحقیر خوشنودی خداوند است پس از خیا
 حطام و بنوی و اطاعت فرمان غش حراست نمایم و دیگر آنکه مادام مرا پای رفتار در آب و آماجی بسته در شده آئینش
 و اختلاط ارکان ایالت گسسته است بهنگام مل و عقد امور و مشورت معات مجبور که با لفروره برای و روتیه من
 حاجت افتد و جال ملک و صنادید قوم چنانکه منی حبله سبای من در آید و از نه ابر و تجارب من استعانت تو
 ولی اگر پای حرکت در اند و باب رفتار باز باشد بناچار بایستی در شادرات و انجام سهما بخت خود را

ابن اثیر عز الدین

۶۲۱

سرایات پاره و در قطره و بکرو زرد و غلیظه کنگاشس پروا زدم و خود میدانید که این دو حال تا چه مقدار فزون است
و تا چه حد استیاضه پسای برادر مرا چه افتاده که در این چند روز که از عهد حیات باقی مانده محض بسبودی عصبیه
تمام وجود نابود سازم و عاقبتی نامحسوس و یا هم از کیمیا یافت و اکیر آسایش روی تمام و مصالح چند
و مصلحت از چند از دست منبر نینار اینزو مغربی از این و یا سپردن کن و مرا از دوا هیزد بر مرض و سخت مزاج
آسوده دار عز الدین بن اثیر گوید چون تقریر برادر بزرگوار شنیدم و دیدم حقیقت حکمتی است بدیع و نوری لطیف
پیرا جرت طیب پر دایم و در او را خوشنود و از ساقم با تجمید این اثر همچنان برض فالج مبتلا بود تا در تجمید منج شرفی
از سال ششده و شش در موصوفات یافت و در رباطی که خود در فالج بدینا نهاده بود در فون گشت یا قتی گوید
اورا شربت اندک کویید و قتی استبرکی از آنجا بجان موصول بفرید و اولییر معنوی یکد امیر مغزی در لغزش و سبب

سخن سلجوقی است و کرد و بنظم کشیده گفت

إِنَّ ذَلِكَ الْبَغْلَةَ مِنْ تَحْتِهِ قَاتِلِي فِي ذَلِيلِهَا عَذْرًا
حَمَلَهَا مِنْ عَلَيْهِ شَاهِقًا وَمِنْ نَدَى نَاحِيَةِ تَجْدًا

یعنی اگر هستر آنجا که در لغزشی افتاد امری سخت نباشد که در این باب مضر می سمع در کار است زیرا که آن فردا
فاضل بازل از دانش خویش کوی شاخ و از بخشش خود در بیائی مواج بر آن مرکب حمل نموده پس اگر او تحمل
دار عظیم عاجز آمده مکنده می خورده باشد معذور خواهد بود تصانیف نافه و تالیف به یاری بسیار است
کتاب جامع الاصول فی حدیث الرسول و آن کتاب جامع احادیث صحیح سنی است کتاب المصطفی و التمهید
فی الادویه و الاوقار کتاب الهیای فی غریب الاحادیث که پنج مجلد است کتاب الانصاف فی الجمع بین الکشف
و الکشاف اثر از فقیر غلطی و تفسیر فخری فایم آورده کتاب البیوع فی شرح الفصول فی النحو لابن الدون و کتاب
الرسائل و الکتاب کتاب الشافعی فی تفسیر سنه الامام الشافعی و آثار رساله است سودمند در صفت کتابت
کوتید زمانیکه جمع آورده این کتب اشغال داشت عجبی از افاضل عهد ویرا در کار تصنیف معاونت نمودند
و در اختیار مطالب و کتابت آنها یاری دادند و او کسی که به خبر و این عمر را مردی از ازل بر قید کرد و را
عبد الغزیز بن عمر کشفی عمارت کرد یا قوت حموی گوید که کان من است که اول کسی که آن بیدارینا نهاده

حسن بن عمر بن خطاب نقلی است
أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي الْكَرَمِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي
در سکت اعظم علم و عربیت و اکابر و باب بر منظم است فائز این بنگار گوید كَانَ إِمَامًا مَنَافِي خِفَظَ الْحَدِّ
وَمَعْرِفَةُ مَا تَعَلَّقَ بِهِ وَحَافِظًا لِلتَّوَالِيحِ الْمَقْدَمَةِ وَالْمَتَأَخَّرَةِ وَحَبِيصًا بِأَنْشَابِ التَّحَرُّكِ
أَخْبَارِهِمْ وَأَيَّامِهِمْ بَيْنَ رِخْطِ أَحَادِيثِ رَسُولٍ وَمَعْرِفِ سَبَابِ وَتَعْلَقَاتِ أَخْبَارِ شِوَاهِي مَعْدُونِ بَرَسِ
و تَوَالِيحِ سَلَفٍ وَتَلَفِ عَاطِفٍ دَاشْت و بجا فاضل عرب و اخبار طوائف و ایام مشهور و حروب قایل

ابن اثیر غزالدین

۶۴۰

میر بود ولادت او در چهارم ماه جمادی الاولی از سال پانصد و پنجاه و پنج در جزیره ابن عمر که اشارت رفت
 اتفاق افتاد پس از چند سال که از عمر وی برآمد بجهاد پیرو و دو برادر همت و کثرت ابوالسادات محمدالدین بکن ابوالفتح
 و صبیاء الدین نصرالله بشهر موصل درآمد و در آن بلد از مشایخ و اساتید هر فن اقتباس علوم و تحصیل فضائل نمود
 و از محمد بن موصل مانند ابوالفضل عبدالنور بن حنیط و سایر شیوخ اهل خبر که در آن طبقه بودند فن حدیث آموخت
 و در آن علم و چند رشته دیگر از فضائل مانند لغت و نحو و اشتقاق و فقه و حساب و عمارت و انی یافت و شهری کامل
 گرفت و بان برادر در حضرت ابابکان موصل مقرب شد به افتاب که چند نوبت از جانب ملک آن طبقه سفارت
 نامور دار امخلا فکریه و در حضرت خلفا شرط رسالت بگذارد و چند بار دیگر برای غریمت بیت الله از بغداد
 عبور کرد و در این ورود و صدور از معارف محدثین و از اسلام همچون ابوالقاسم عیش بن صدقه فقیه
 شافیه و صبیاء الدین ابوالاحمد عبدالوهاب بن علی صوفی و جمعی دیگر فن خبر گرفت و پس از طی این مقامات
 در شهر موصل برای خویش که محقق رجال فاضل و مرجع ارباب کمال بود برای کار تصنیف خلوت گزید و از
 دغالت مشاغل پاک و مراد و تمام وقت خویش بطلالت کتب جمیع تألیف انحصار
 داد و چند تصنیف بی نظیر در سنن مختلف پرداخت بجهت کتاب انسب شیخ ابوسعید عبدالکریم سجستانی را که مجموعی
 و منظم بود و بر اشتهای فاضل و اغالیط شیخ اشتغال داشت تحریر و تمهید کرد و اغلب و تطویل آن چنان
 و در هر جای که مصنف را اهل اهلی و عقلی افتاده بود پیغمبر و در خط و خط که در طی مناسب و اشاء ابواب دید
 تهیه نمود و آن هشت مجلد مطول را در سه جلد مختصر پیوسته آورد و در فن تاریخ کتابی نوشت که بحسن ترتیب و نظم
 و جودت تألیف و سبک و اتقان زوایات و اخبار و ضبط مقصود آثار و استیفاء حوادث و عبرت استقصاء و
 و میر در میان جمیع کتب معارفی از پارسی و فارسی نهایت تمنا زبلی انبیا است نام آن کتاب کامل فی تاریخ
 هناد و از اول آفرینش شروع در نگارش نموده و از خلقت قلم و لوح و شب و روز و فرشتگان و پریان
 و آدمیان سخنان بدیع و کلمات نغز سروده آنجا و تفصیل مبروط آدم نبی و عمارت ارض و احداث عبدالبی ایشیه
 از عهد نبوت پیش تا دولت یزدگرد و شرح داد و در ملک نبوت از انبیاء و رؤسین و در سلسله سلطنت از ملوک
 و سلاطین بیکسین را فرود گذاشته و در ذیل این وقایع تفصیل ایام عرب و حروب جاهلیت که در علم تاریخ شرط کمال
 ترفیع و در صناعت ادب فنی نفیس باز نموده پس کلیات اخبار و معطیات آثار عهد اسلام نوشتن گرفته و جواب
 بترجیب سنین هجرت رسول تمین داده علی التبع آن تصنیف مفید مقام هنر و حد کمال و استقامت سلیقه و جودت
 غزالدین را بر مانی است عظیم و این هنگام که بنگارش نامه و انواران اشتغال میر و آن مجموع محیط مجلدات است و در آن
 وزیر علوم مکراده و دانشمند موجد است و در ضبط سنین و فیات و شرح منطردات حکایات از نوین تصنیف میار
 از کتب تواریخ کفایت و در این اثیر خود در فاخته کامل گوید از مدعیان معرفت و درایت جامع را که در حق خویش علم
 و درایت غن تجرید برده دیدم که صنعت تاریخ تحقیر نموده و تعلیم آن اشتغال روا نینداشته بجان آنکه

ابن اثیر غزالدین

۶۴۱

منهای ثمره آن فن آموختن قصص و حکایات و شناختن احادیث و مسامرات است بمانا این چند است زعم کسی
باشد که بقدر فاطره از صورت بمبئی پی تواند برد و تقصیر و نظرات قشر لباب تواند رسید ولی آنکس که خدا پیش طبعی سلیم داد
و ذاتی ستیغ نجیده و نیک داد که خواند این فن شریف بیاد است و منافع هر دو جهانی آن چهار یکی از خواص این یکی
آن کس که این فن را بدست و اثره عمر و نعمت زمان حیاقت نه باین معنی که هر که دارای سرف سیر و دانای مست
خبر است از بجز مردم بشر نه گمانی باید بل مقصود آنست که چون کس بر اخبار مهم ضمیمه آثار و قرون خالیه و بدای
دول سالف و وقایع قابل قدیر احاطت یابد هر قوه آنست که ویرا حیاقتی از فیض افشاده باشد زیرا که از جهت
مقتل و انشای هیچ فرقی نیست با این که کس متعلی علم خویش ویرد و خود با لیدان و اشیع مشاهدت یا اصفانود و با
و اینکه وقایع و احداث چندین هزار سال از عصر خویش را از متون اطباق و بطون و اوراقی که بر اخبار ماضین
و آثار متقدمین مشتمل است فرو خواند و چون مسرتی با این آن و معلوم نسبت پس اگر کس قصص گذشتهگان بخواند
و اخبار عهد ایشان بداند چنان است که خود با آنچه معاصر بوده و آنچه را ماضی است که در خود مشاهدت نموده پس
داستن حدیث عالم و خواندن اخبار ماضی بقایا بدینیم است و ثانی حیات ازل و این با لیدیه معلوم است که حضرت
جنس پس با حسب عمر سرشته شده و کو هر موشیر با اختیار بقایا آنچه آمده و دیگر از فرات داشتن تاریخ و سیرت
آنست که چون با باب ملک و خداوند انرا از نوک و سلاطین و ولایه و حکام و غیر هم بر سیرت ستمکاران گذشته و قیام
و مفسد که بر پنج صفت و سوسلوک ایشان سترت آمده و اطلاع جویند چون ویرا فی حکمت و ولایت رعیت و وقف
اموال و سرف آجال و قیامت ذکر و شناخت خبر که خلفا عن سلف همی مقبول افتد و از اساطیر سابقین در
دافتر لایحین همی محکم گردد البته از جور و ظلم و هتایب جویند و از عاقبت و نیم و فحمت و جیم آن بر حذر باشند
و چون این جماعت از سیرت نوک عادل آگاه و شوند و ناخنجی را که از حسن معدلت و مینا مضاف ایشان ناشی گشته
فرو خوانند چون عمارت الماک و دماء اموال و ذکر جمیل و حسن حدیث که در صفحات کتب اخبار که فهرست
رجال در نگار است جاودید اند البته راه عدل گیرند و جاده انصاف جویند و هم دشمن سیر کتب بر لبی آرد
و زمین و دایره گزین بستانند که در دفع حیل و مکانا اعدا و حراست ثغور و مسلح بلا و گزند های عظیم بر دارد
و سودای حیلر که آرد اگر فن سیر و تواریخ را بخیر همین تعلم آرد و معرفت از پر سیح عاذه و دیگر بنود سی
در ترافت و امتیاز آن از بسیاری از علوم کفایت نمودی و دیگر از فوائد تاریخ آن است که تحصیلا از امارت
اجار سابقین و مطالعت آثار سابقین همی تجربت مورد و معرفت عواقب حاصل آید و از قرانت حوادث
در ادب و وقایع اشتد ز عقل را فرو غنی ستانف و پر قوی جدید پیدا کرد و این شایع و بگوید گفته

رَأَيْتُ الْقَتْلَ عَفْوَينَ فَطَبُوعٌ وَمَسْمُوعٌ
فَلَا يَنْفَعُ مَسْمُوعٌ إِذَا لَمْ يَكُ مَطْبُوعٌ
كَمَا لَا تَنْفَعُ الشَّمْسُ وَضُوءُ الْعَيْنِ مَنْ مَنَعَ

ابن اشرع الدین

۴۲

بینی فطرا و دستت یا شمع کی عقل مطبوع که در سرشت نهاده و دیگری عقل سمیع که از شفت روی داده اگر عقل مطبوع موجود نباشد عقل سمیع سود بخشد چنانکه آب آفتاب بی شمع پیا نماند و پیا نماند برادر این شاعر از عقل مطبوع عقل عزیزیت که حضرت آفریدگار در کور افسانی مستدار داده و از عقل سمیع همان آفتاب فرغ ستانف و آفتاب پر توجیه است که عقل غریبی را از تجارت با سر حاصل کرده و آنرا عقل کفن از در مجاز و توسع است و کرانه خود خدای دیگر و نوری جدا گانه بنا شد و دیگر از مایه و محضات تاریخ آن است که دارای آن علم نفیس را از نقل و ادوار و ادب طراف در مجالس و محافل زینت و تجلی باشد که در میان تمامت مردم به انجمنه امتیاز و تینن یا به چنانکه منی جمله تجسم کوشا نتجان او دارند و در میان بوی وی کنند و در لها بطن کلماتش کارند این چند فکر که گفته اند خاص و بنوی علم تاریخ بود و از جمله ثمرات اخروی آن است که چون مرد خردمند با خاطری پدیدار سیر کتب اخبار گیرد و کیفیت سلوک را در دهر با فرزندان خویش بگوید از تو الی محن و تو اترقن و تو اراج نفوس دنیا و الا که اکابر و صوفیاء به قلب او بزر در دنیا مال کرده و بر غیبت در آخرت عازم شود که دارای است نمره از این آثار و حصای رسالم از این آفات و نقایس و لعل کسی را در این مقام بر سن اعتراض در خاطر میخیزد که اگر این سخن بحقیقت استوار باشد پس مرا از این مردم که مواعظ علم تاریخ و عمارت فن سیر حکمت را و از بجزند و در آخرت روی یارند در جواب بچنین کس گویم آیا از کسانیکه آنا و اللیل و اطراف النهار مستر آن غریبی قرار کنند و وحی نزل می نماید چند کس دیده باشی که از حبس حطام فانی روی یافته و از طلب متاع دنیوی فراغت یافته باشند اگر حبلت خلق و فطرت طلب با حیا بل سرشته باشد و بارش و سخن خالق که سید عظم و افصح کلمات مخالفت که هر محمول و عنصر محفوظ خویش نمایند از فعل حوادث مخلوق چه آرزو باید داشت و دیگر که این علم مرد را در شده اند و سوانح صبور و شکیبایان را و بر متابعت مملکت و پیروی که مشکبان بگزید و خود صبر و تاسی از محاسن لحاقست و مکارم اخلاق و پیمان این ثمر چنان باشد که چون مرد بخرد در اثنای نقص ماضین بگذرد که از محنت و مصیبت دنیا ابدی سالم نماند و حتی بنیاد کرم و لو که معظم عجب بهیوم حوادث متعین شده اند و بهیوم نواب قبلان چار باشد که او را نیز از گرفتاری دام حاد کزیر نباشد که یکی از مردم عالم است و فرزندی از نژاد آدم

وَقُلْ إِنَّا لِلَّهِ غَرِيبَةٌ اَعُوْثُ غَوِيْثٌ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ غَرِيبَةٌ اَدْرُسُ

پس از مردی از قبیل غریبه یا شمع پس اگر آن قبیل را ضلال گیرند من نیز در ضلالت یا شمع و اگر طریق صواب سپارند من نیز در صواب اقم و آنچه در کلام مجید از مقصص اعم و اخبار اولین عجز و درود بخنده حکمت نزول آنها نیز همین صبر باشد و تاسی که از تاریخ مرامست علم تاریخ و ماسخ مراد است فن سیر شهادت رفتی و از نژاد حوادث که خود شاهت کرده و در طی اخبار انتخاب ثبت نموده یکی آن است که در ذیل حوادث سال پانصد و یکصد که در رمضان این سال که من در سن مبادت بودم کوفت کلی بر آفتاب پدید آمد و در

ابن اثیر عز الدین

۶۴۳

فرید جهان فرو گرفت که روز روشن میان شب تاریه شد و ستاره نمودار گردید و این حادثه در نیر جاست
از روز افتاد و من در آنوقت با ستاد خویش که علم حساب در نزد او سوزاندم در خارج شهر خزیره ابن جبر بودم
هیکل آن امر عجیب ستاد است که مردم با مقتضای حالت که در کی عظیم همکین و پیمانک شدم و از شدت فرغ و فرط
و هشت با ستاد خویش پناه بروم و بروی در آویختم و او در علم تجزیه و تفریح و تفریح داشت گفت هیچ کم و قوی
دل بیش که هم اکنون جمیع ایجاد بشر بر طرف کرد و از این انقلاب اثری بجای ماند پس لحنی گذشت که در
منجلی مند و عالم تسهله گرفت و در ذیل حوادث سال پانصد و هفتاد و چهار گردید در این سال از مرز شام
و خزیره عرب و سواد عراق و دیار بکر و ارض موصل و بلاد جیل و در سایر بلاد انباران با کلیه متقطع گشت
عذاب قطره و لای غلام خلق را تسهله گرفت هر چند مردم انتظار در طلب امطار بجزو شدند و تفریح کردند
و استقامت نمودند هیچ سفید و هفتاد و دو غای احدی بجای نخواست و آتش قحط بالا گرفت و کار با کل سینه کشید
و حال بدان منوال بود تا آخر سنه پانصد و هفتاد و پنج پس باقی صید مزید آفتاب شدید شد
در میان مردم و باقی عام و افتاد و چندان از اهل قار و احوال و احوال نفوس کرد که مردم از وطن
و اموال تغیر داده شود و از آمدن امری عجیب و کاری سخت که در آنوقت مشهود من شد آن بود
که در رمضان آن سال در خانه یکی از علماء خزیره با جمعی از اصحاب برای اخذ حدیث حضور داشتم و استقامت
شیخ میردم در آن زمان جمیع مردم از نزول رحمت و آمدن باران یس کلی داشتند چه فصل بهار و پنبه
گذشته بودند و آنکه قطره باران نرسد و آمده باشد در آنحال مردی ترکمانی وارد مجلس شد و بر حال کی
از شدت جوع و خوف واک کوی از قبر پروان آمده بود لدی الورد و آغاز کرد سینه که در آنوقت قوی طلب نمود
من کسی را ندانم داشتم که برای او نان بخرد و پاد و از آنکه آب بیایان کاری شکل و امری صعب بود در
آمدن آنکس لحنی تاخیر شد از مرد ترکمانی در آنمیان بهی میا لید و بر زمین میغلتید از شهادت حال او جمیع اهل
مجلس بگریه و آمده نگاه در خلال آنحال امری بر آسمان ظاهر شد و چند قطره باران بیاید مردم عویل
استقامت بچشدند و فحش تفریح برداشتند پس آنکس که برای تحفیل نان رفته بود باز گشت و مقداری نان
نزد آن ترکمانی بر زمین نهاد و لحنی بخورد و باقی را ببرد آنگاه باران شدت گرفت و رحمتی عام بیاید و از
آن تب ای بارانهای نفع در پیوست و رشته نزول رحمت سخت تا آنکه اسعار تنزل گرفت و فضل لای
علوم یافت و هم در آن سال که پانصد و هفتاد و پنج بود و در دیار خزیره عرب و بلاد سواد عراق و اکثر سائر
اراضی طوفان بادی سیاه پدیدار شد و عالم تاریه و تاریه نمود و فضای جهان چنان مظلم گشت که کس
همراه خویش نمیدید و من در آنوقت در شهر موصل میبودم پس جو هوا از بهنگام نماز پتین ای تاری و ظلمانی
بلان و نماز عصر و مغرب و عشاء را بر حسب ظن و تخمین نگزاریم و مردم چنان دانستند که علامات
قبامت است و آیات ساعت از انبوی عظیم در غلغله و اضطراب افتادند و بانک تفریح و استقامت داشتند

ابن اثیر عزالدین

۶۴۴

تا آنکه آن فکرت حادث روی در اخبارنا و تیرگی افطوفان برکنار شد ولی عالم میباد شب تاریک بود چون کواکب
نیک نمودار گردید از آثار طلوی و غلام نجوی معلوم شد که از شب نشی در گذشته و از آن پس هر کس از هر طرف
موصول رسید از حدوث آن سائنچه چنانکه دیدیم بودیم خبر داد و مکتوف افشا که تاظم آن طوفان بر عموم اصقاع
و کائنات محیط بوده ابن اثیر را پس از تألیف کامل سافرت شام افشا و برای زیارت بیت المقدس وارد آن
و بر حسب التماس جمعی از عملاء آن دیار کتاب آئینه اخبار در اخبار و آثار مصحح تصنیف کرد و آن مجموع حاصل در معنی خود آتی
تاریخ کامل است در آثار و تراجم اصحاب رسول هیچیک از صنایع فحول و فتری چنان مبسوط و سودمند نباشد و رده
امور خود را و احاطات احوال و کیفیت اسلام و کیت صحبت و حضور معاززی و ضبط انساب فقیران و پانصد کس از اصحاب
در طی ابواب انتخاب درج نموده خود گوید علم شریعت و حکم اسلام بر قاعده دو امر عظیم بنا شده که کتاب خداوند است
از طریق روایت کتاب از فرط کثرت مقلین چند آن وضوح و ظهور پذیرفته که یکپس را حاجت معرفت رده آئین است
زیرا که در نظریات از قوای جمیع که کتاب عزیز بدان ثابت شده بر علمی استوار تر نباشد و اما طریق اثبات سنت
از معرفت احوال رده و درایت اخبار مقلین آنکه زیارت در این طریق سخت اصحاب رسول باید شناختن که ایشان
اول طبقات رده باشند و بر هیچ خداوند خود پرشید و نیست که شناسائی اسامی و احوال جمعی که در خط و تین از طبق
و برین مهاجرت گردیدند و کسانیکه پیغمبر خدا می در میان خود جا دادند و در اعلا کلمه اسلام نصرت خویش مبذول
داشتند و در حد سفر و حضر با خواج عالیا همراه شدند کلمات آنحضرت اصف نمودند و حالات و می مشاهدت کردند
و برای دیگر طبقات سلیمان از تابعین با حسن و تتبع تعیین نقل و حکایت کردند و اینهم معارف و الزم فزون است چرا
باید این طبقه را با سایریم و انسابهم معلوم داشت چه از راهی مجمل حدیث نتوان آنقدر که و خبر ناقل نمک نتوان
قبول نمود اگر چه اصحاب رسول درجه حبس و تعدیل از دیگر طبقات رده و متمنا اند زیرا که ما حلقه را بشا و ات الهی
عادل شناسیم و تبریک رسول از کذب مأمون شماریم ولی از حیث علم و جبل با سایر نقل اخبار و روایات آثار شرکت
خواهیم در قبول قول هر یک شناختن صحبت او واجب و اینم شئون تراجم این گروه در صدر اول که عهد رسول حق بود
قبول کردند و از مهاجر و انصار کس بجهت و ضبط اسامی و احوال ایشان غایت نیارود و این احوال و موجب
داشتی که آغاز طلوع اسلام بود و اول طلوع حق کار خواجه و جهاد کفار و نشر دعوت و قتال شرکین از تقدیم بهم
امناع داشت لاجرم تهیه کتاب از تهید کتب مانع آمد و تدبیر عا کر از جمیع و فائز عا قی گشت و دیگر آنکه در آن عهد یگان
سلطان امر خط و مثل کتابت را حاجی نداشت زیرا که خبر دومی معده و و حاجتی قلیل کس را از نگارندگی بهره نبود و از آنجمله
مباری از اخبار آن زمان و آثار آنهند از میان برفت اگر اسماء یا ران رسول جمیع و مضبوط می افشا و اصناف
انچه علما نوشته اند میگردید و یکبار طبقه تابعین و دور تبع تابعین و باقی قسرون نیز در این باب اهتمامی نشد که آنکه
چند کس از علما ساخر اسامی جمعی گیرا که از کتب معاززی و مجامع انساب و غیره لک پیرون آورده و فرا هم نموده
مانند ابو عمر بن عبد القبر و ابو عبد الله بن سنده و ابو نعیم اصفهانی ولی هر یک از ایشان بر خلاف و کیری شکی کرد

ابن اثیر عز الدین

۶۴۵

و اسامی بسیاری از اصحاب باهمال و غفلت فرو گذاشته و مرا غم می بر آن بود که این اختلاف از میان برگیرم و در این
کتابی جامع و دثری نافع نویسم ولی عوائق و در و شواغل و در کار پیوسته از نقد این غم مانع بود با آنکه بد از من
در بد خویش و نفع داشتیم کتب را اصول و تخیل فراهم بود تا آنکه سفریت المقدس پیش آمد و در بلاد شام با جماعتی از
اسلام و در افتاد از جمله سخنان علمی که در میان من و جمیع کتبت صحبت صحابه بود گفتند جمعی از شما که در رحمت
ایمان رسول ما پدید آمده پس کلمات مناقصه و اخبار متدافع را نهاده اند و اسامی و انساب و معانی
و بنا بر کبرای طریق خلاف پیورده اند حقیقت حال مجهول مانده و واقع امر مخفی گذاشته پس غم مرا انجمن گرفتند
و در این باب کتابی بیوطه نگاشتند خواستند هر چند از دراعده اگر قسم من بیک شام از اسباب اینکار و درم و از کتابخانه
خود اگر برایشان بطلب خود می اصرار آورده اتفاقاً جمعی از قاضی من که در رسول شاکردی من می نمودند و در صحیح
اصحاب من بودند بشام حضور داشتند پس از آنجمله بحث برقی تقریرات خویش بگوشم و منبهر سایر اسباب تألیف
کردم و جمیع این تعین محبت کماستم آنجا پس از فضولی چند گوید علما را در معنی صحابی اختلاف است سعید بن
سینب گفته اَلْحَبَابُ لَا تَقْدُ فَمَ الْإِمْنِ أَقَامَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَوْ سَمِعُوا مِنْهُ غَزْوَةً أَوْ غَزَوْا مَعَهُ
یعنی ای انس را زبان رسول تمایم که لا محاله یکسال یا دو سال در محبت پیغمبر گذرانیده و یکبار غزوه یا دو غزوه
در کاب آنحضرت پرداخته باشد احمد بن حنبل گفته اَلْحَبَابُ مَنْ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَلِمَةً مِنْ حَبِيبِهِ شَهْرًا أَوْ يَوْمًا أَوْ
سَاعَةً أَوْ زَاةً یعنی هر کس که در خدمت رسول الهی یا روزی یا ساعتی بسر برد یا دیدار وی در یافت باشد
از اصحاب او بشمار رود قاضی ابوبکر محمد بن الطیب گوید عملالت متفق بر اینست که لفظ صحابی از ادو صحبت شش است
در صدق این لفظ و سایر کلمات متفق در ری مخصوص از معنی مصدر و مفهوم سه شرط است بکه همان تحقق سه
مصدری خواه طویل و خواه کثیر در صدق لفظ کافی باشد چنانکه گویند حَبِيبٌ فَلَا تَأْخُذُ وَلَا تَشْغُرُ وَلَا تَمْلَأُ
یعنی مرا با فلان سالی یا ماهی یا روزی یا ساعتی محبت افتاد پس بر حسب وضع و قانون انوی وقت مصاحبت یا
در معادین صحابه مقداری معین و زمانی مشخص نیست اما علما در اینکله اصطلاحی طارف و عرفی چه بر
چه گذشته صحابی آن مسلم را خوانند که زمانی لایق و مدتی کثیر بعبادت لازمت رسول فائز آمده باشد و اطلاق
این اسم بر کسی که ساعتی همراه پیغمبر شده و یا مدتی با آنجناب بوده باشد جایز اند ولی اگر وقت و صدق
انجمن کس معلوم باشد و دیش مقبول و حدیث معمول خواهد بود و مجز و عدم صدق صحبت قاصد روایت
در موجب رد آن نکرد و آنچه با آنکه در معنی محبت اصطلاحاً قیدی افتاده اند و دائر و معادین اصحاب
مستثنی نموده اند اسم صحابه پیغمبر از غیر شمار پرده باشند چه یکا میکرمکب همایون آنحضرت بفرایستین عزیمت
گذاشته جز اتباع و ندان از غازیان اسلام و از ده هزار در کاب مفسور سعادت التزام داشتند قبیل
برازن جمیعاً باشند اسلام از آنک حضور مبارک نمودند و سیران خویش باز پس کردند و در آنحال که پیش
نیز برادران سلیمان مملو بودند و تمامت قبایل و اشخاصیکه بر گذرگاه رسول خیم و پوتات امنه شده داشتند

ابن شریضیاء اللہ

۱۴۶

وہی دین صنیف و دہائی آئین شریف را بیکش حاجت کفایت بوند و در غزوہ تبوک و تہجد و داع از مسلمانان چند ان
 در حضرت اقدس بنوی انہو بوندہ کہ چہ دیوانی حکیم کجایش بقت مسلمانی سامی ایشان نذاوہ جلد این قبائل نامحضر در دم
 غیر عمدہ و مسعادین اسم صحابہ بوندہ پس آنچہ از معارف و شاہدایتان در کتب معارفی و معانی و دوازہ کتاب
 و انساب نگاشتنہ آدہ از بسیارانہ کی و از صدیکی پیش نخواہ بود اختی این نیز این کتاب را اسدالہاب فی معرفت
 الصحابہ نام نہادہ و اکنون کہ بجمع و تالیف این معجم مبارک استعمال میرود نسخہ از این کتاب در دست است
 و را خبر فقہا اصحاب بدان نسخہ شریف مر اجبت میشود در فائدتہ این ضعیف مجلی جامع و مختصری نافع در شرح
 احوال ہمایون حضرت رسالت پناہ تقدیم نمودہ کہ یہ محض آنکہ در مقام تصور معرفت صاحب پیغمبت مصحوب
 صورت بندہ و بقیط جلی چند از تفصیل حالات آنحضرت مبارک رفت و کردہ اما و تاثر آن طلایہ فروزن و تہجد
 ادوار کالتنس فی رابعہ الہار ہویدا و آشکار است

لَقَدْ ظَلَمْتُمْ فَاَنْتَحِنِّي عَلَى الْيَدِ الْأَعْلَى أَحَدِكُمْ يُعْزِقُ الْفَرَّانِ

یعنی بر استیاضہ انوار جمال و پر توحن رؤیت آنچنان بختی کردہ کہ بر بپسج دیدہ پوشیدہ نیست مگر پردہ
 آنکس کہ خود از تماشای روی بجزوم است و از نشناسائی قرص قرنی نصیب قاضی شمس الدین احمد بن
 سلطان اربلی کو یہ سن در پایان سال شصت و بیست و شش کہ بشہر حلب در آدم عزالدین بن تاثیر بر صورت ہما
 در نزد شاہ الدین تائبک طواشی وجود و طواشی بروی اقبالی شایان و عقیدتی سیکو داشت زیارت
 ابن تاثیر را بجا نہ طواشی رفتم چون با وی ملاقات کردم او را مردی بعلم و ہنر آراستہ و بفضل و خلق پرہیزہ یافتہ
 پس ما دام کہ در حلب بودم اندازہ مراہ و ت و مجالست او پانکشدہ او نیز از آنکہ با پدر من انس سابق و الفتی
 لائق داشت در تقطیر اگر ام من ہی مبالغت حیبت تا آنکہ در اثناہ سال پست و ہفت بعزم دشن از حلب پران
 و در اثناہ سال بیت دہشت و دیگر بار بکلبہ راجعت کرد کال سابق باب مراد و ملازمت مفتوح و اثنم زانی
 آنکہ در حلب بود و از آنجا بموصل عزیمت نمود و در شعبان سال شصت و سی رحلت کرد و رحمتہ اللہ علیہ

ابن شریضیاء الدین نصر اللہ

ابن تاثیر نام و نسب و کنیت و لقب و گذشت پنجیم شعبان سال پند و پنجاہ داشت بجزیرہ ابن عمر ملوکشت و در آن بلد تاش
 و بہن میی حافظ کلام اندک دید از بزرادان کثر است ولی از ایشان بکمال کلام در سنون چند لا بیما و پات ہجیر
 مشا را یہ بود بصنعت انشاء پس از معاشرش قاضی فاضل و زیر سلطان صلاح الدین یوسف بن ایوب کردی نظیر نش
 رسائل و کتابت وی باچہن تر مکات عرب اتیانہی تمام دارد در التیاجار معانی و اختراع مضامین خداوند کلام اسرار
 و ایناظ فاطر اورا از مدامت و او این فصحا و مہارت انکار شتر اپیکشتہ و از ہزوی پشتر مختات وی بصنعت متکلم
 مستمل است و در این باب کئی پرداختہ موسوم باطوشتی المرقوم فی عل المتظوم خود در فائدتہ آن کتاب

ابن ابي رضاء الدين

۶۴۷

که در کتب حفظت من الاشعار القدیمة والحديثة ما لا احصیه کثرت ثم افترضت
بعد ذلك على شعرا طائفتين جبيب بن اوس يعني ابا تمام و ابي عبادۃ النخعي
اللي لم يمتي تحفظ هذه الدواوين الثلاثة و كنت اذكر حليها بالذين قد بينت في كتابي في مناقب الامام
بنی من انشغلات شعراء متقدم و بعد از چندان زبرد اتم شمارا نمیدانستم و عاقبت انعام اشعار عرب اکتفا نمودم به
و این تنگس که سر آمد معنی مالند ابو تمام و ابو الفیض و ابو عباده پس چندین سال این سه دیوان از حفظ درس گنتم
تا که از در دست محبت آنها بر سبایق معانی انشاء و سبک اسالیب کلام اقتداری یافتم و این صنعت برای من
طبیعت آوری گردید الغرض پس از آنکه در بنزد کمال رسید بمقامی که رسید در آتول ربیعین از سال پانصد و شصت و
هفت بنزد قاضی عبد الرحیم که رب النوع منشیان مصر بود رفت و توسط او بمقامت پادشاه مصر دوشام سلطان
صلاح الدین ابوی رسید و تا شهر شوال از آن سال در خدمت سلطان مسبر بود آنگاه ملک افضل نور الدین علی بن لویه
صلاح الدین اورا از پد خواستار شد سلطان ویرا چون اتصال چشم نور الدین ملی واقامت آستان خویش بخیر
ماخت و گفت اگر صحبت نور الدین خستیار کند مرسومی که از دیوان مبارک برای وی ستر شده همچنان سده ام باشد
این اثر مصالح خویش در التزام ملک افضل داشت و با وی در پیوست ملک افضل وجود فاضلی انچنان عظیم غایت
شود و با آنکه هنوز در سن شباب بود منصب وزارت بر عهد وی تقویض نمود پس او با کفایتی نهایت بر محل
افیا وزارت اشتغال داشت تا آنکه صلاح الدین در صفر سنه پانصد و هشتاد و نه شهید و شوق درگذشت و ملک
افضل که کبر اولاد وی بود و بجای وفات پدر به امارت ملک شام مقام داشت بکمر ولایت عهد بر جای صلاح الدین
جایس کرد دمشق و ساحل بیت المقدس و بلبلک و صرخه و بصیری و ناپناس و هومین و قبین و غیره با تمام
در حیط تصرف آورد و مقابل غل و غده اسوارین بلاد در کف کفایت این اثر نهاد و او را وزیر مسئول و شیر مفتاح
خویش گردانید و همچنان اعتبار داشت بهار وی باقی بود تا ملک شامات از تصرف ملک افضل بیرون رفت
و از آن پس امر این اثر در اضطراب افتاد و توضیح این محل آنکه بعد از انتقال صلاح الدین به امارت و استقلال
ملک افضل بملک شامات این آل ابوب ختنانی عظیم شد هر یک بخیمال استقلال خویش اختلال مال و کیم
انما دچنانکه وزیر آن دو دمان قاضی فاضل در حکایت آن اختلاف باطل گشت و آنها فخذ البکث قان الا بناء
منه انتقوا فتلکوا و الا بناء لخلعوا فتلکوا یعنی اما این خانه پس پران با یکدیگر اتفاق کردند و ملک
گذاشت و پیران از هم اختلاف جستند و خوشترین پاک نمودند بهار در ملک افضل ملک عزیز عثمان که بجای وفات پدر
دالی مصر بود به امارت مستولی گشت و برادر و یکرش ملک ظاهر غازی صاحب حلب در آن سه زمین
مستقل گردید و عم ایشان ملک عادل ابو بکر صاحب یاز جزیره در کرک استبداد و بکذا لظاهر و چون ملک افضل
علی انخواف برادر کمتر ملک عزیز عثمان دید و از عیش ملک عادل ابو بکر آثار ففاق از میشد رسولی بکر فرستاد
و با ملک عادل پیغام داد که اگر بهرگاه حاضر شوئی کس بمصر فرستم و با عزیز محمد استان کردم و استیصال دولت تو

ابن اثیر ضیاء الدین

۶۴۸

برجده وی مغفوف دارم هینکه ملک عادل این پیام شنیده سخت خندیدید و پادشاه و ملک عزیز عداوتی بود شدید پس بناچار راه و مشق گرفت و ملک افضل را و در حرمت لایق نهاد و بعد از روزی چند از لشکر خویش کرد و سیه برادر او ساخت و بر عهده جوانان خود ملک ظاهر و صاحب جمع صاحب حاکم نداشت که ملک عادل را در حرمت بلاد جزیره کفر الدین صاحب محل قصد آسودن و دشت حمایت کند و او را طالع قوی داد و نمود و شخصش قبل از تاجی بود و دیگر سال ملک عزیز با سپاه و بیار بر سر دشت آمد و برادرش ملک افضل را همراه خود ملک افضل را همراه کرد ملک افضل از ملوک اطراف استمداد نمود ملک دل از بلاد جزیره و ملک ظاهر از طرب و ناصر الدین محمد از حماه و اسد الدین شیرکوه از حمص اکثرت و استعداد بدشت آمد که جلوه صاحب شهر ملک عزیز از ایشان که بودند هینکه ملک عزیز آنجا رفت و اتفاق الهی دید از در صلیح در آمد بدین مقرر که بیت المقدس و نواحی آن از اعمال غلیظین با ملک عزیز باشد و دشت و طبری و اعمال غور با ملک انس و اقطاعی که ملک عادل را در ملک مصر بود و سپیخان برقرار ماند و بیال و دیگر کپا قصد نمود و یک جبری بود ملک نقص عهد نمود و بر خلاف صلح از مصر غریمت تسخیر دشت کرد و خبر ملک افضل رسید خود قبله بدین غرضت جت و در اینجا ملک عادل را همراه خویش ساخت و از آنجا بجنب رفت ملک ظاهر را به و برداشت و بدشت بازگشت در این اثنا ملک عزیز با سپاه مصر رسید و شهر را در حصار گرفت و لی چون هنوز طالع ملک افضل نویسی بود و نه پیر این اثر صاحب جمعی از سرسنگان لشکر ملک عزیز که تبری از وی رنجیده بودند ملک افضل و ملک عادل پیام دادند که اگر از غلظت پروان آیند ملک عزیز را گرفته بدست شما سپاریم ملک افضل بعد از آنکه بدو کارش ساخت و بروز سحر در پیشگاه ملک عزیز بناخت اتفاقا مقام آن حال فراموشات سرکان ملک عزیز رسید سر همید پر کبک نشسته و بجزارت یافت و لی تمام احوال و مراکب و اسلحه لشکر وی بدست سپاه افضل آنجا کرده و دیگر مصریان موبک ملک افضل در پیوسته حال عزیز فغان افضل از بیت المقدس و اعمال آن مطروک کنند هینکه ملک عادل شوکت و اهتت افضل را در از دیا و دیدحت تبرسید که مبادا در مرض متعلقا با سیصال وی عنایت کند از اینجا باه قفاق رفت و بعزیز پیام فرستاد که خود در ملک مصر مقیم باش و هیچ و غلظت نماظر راه ده و سرداری بر سر خد بطام فرست که من در وصول موبک افضل تیری بعبودا خواهم کرد که امر ترا و بی نرسد ملک عزیز از این پیام دلخوش گشت و سردار خویش فخر الدین ارکش را بجای فقت شهر طیس بنمود داشت چون شام به اتفاق رسیدند و ملک افضل تسخیر آن شهر غریمت گما ملک عادل در مرض منع شد و گفت این لشکر که بدست تو و عزیز است همان مردم کار آورده اند که برادر ام صلاح الدین با ستغداد ایشان بالمرکه فرنگستان جاد میکند و منصوب میگشت اگر شما برادران با یکدیگر در اندازید و سپاهی پنجین مجرب را متاصل سازید قوه با سلطان فرنگ چگونه جکت خواهید کرد لشکر اسلام برای دفع کفار بگذازید و از هم بکنید و قصد ملک افضل فتح غریمت نمود و دیگر بار توسط قاضی فاضل پیش

ابن اثیر ضیاء الدین

۲۴۱

جمع عزیز تقویین یافت و تیر پرستانان قرار بر آن شد که ملک عادل با عزیز در مصر باشند سپس با هم با آن دو برادر
افغانی نیت یافتنی زاده امیرین نصرانده توی در تاریخ الملتی چنین گوید در دست و پنجم رجب پا نقد و نود و دو هجری
و یک ملک عزیز با تفاق ملک عادل و وزیر ملک فضل را با خود همدستان ساخته متوجه دمشق گردید و آن وزیر کافر
نفت که ملک فضل تمام اعتماد بروی داشت در مقام تفاق شده آنچنان سپاه را از محض و خویش رنجاند
که چون ملک عزیز و ملک عادل بجای دمشق میآید ملک عزیز بیست و یک فضل چون انجیل به پیوست داشت که کار از دست برشت
بالغزوه دمشق را بکشد و بیرون رفت و آن وزیر فاش چون کج رشتش بنظر رانجا میداد بود در خفا بکج رشت و بکج
که موله او بود در آمد و از آنجا بجهنم رفت و شتی همانا از لفظ وزیر و میلاد خبرید و دیگر تران چنین بنیاد رسد
که باعث استیصال ملک فضل این اثر باشد و این خطی است فاحش چه آنرا فتنه که نشاء تغلب خصم بر ملک شوق
گردید و وزیر فتنه بود بنام عزیز بن اینال حبشی فتنه با این لایحه صاحب الحال الغرض چون ملک از
دست ملک فضل برفت حال این اثر سخت پریشان شد و عظیم در اندیشه افتاد چه او با مردم دمشق سکوت
ناستوده کرده بود و عاقله شهر خیال آن داشتند که کار در محال آشور رشتش فتنه آورده محاسن بن محمد که
بار بود در استخلاص وی تیر بکار برد و او در صند و قی جای داد و بر آن فتنه ویدان حالت آورد از شهر دمشق
بیرون آورد و چون از بیچ ملک شجات یافت راه صرغ گرفت چه ملک عادل و ملک عزیز پس از تصاحب دمشق
آنقدر را برای توقف بملک فضل باز گذارده بودند پس این اثر در آنجا بخدمت خویش در پیوست و تا سه سال
با ملک فضل در آنقدر منیم گشت اشعار بشهره ملک فضل با ستناشت طیفه عصر الناصر لدین الله در این واقع

منظم شده که

مَوْلَايَ اِنَّ اَبَا بَكْرٍ وَصَلَحًا	مَنْصَبًا بِالْمَشْرِقِ عَلِيًّا
وَقَوْلَ الَّذِي كَانَ قَدْ وَلِيَ ذَا	حَلِيمًا فَاسْتَقَامَ الْاَخِيرُ
فَخَالَفَاهُ وَحَلَّاهُ عَصِيًّا	وَالْاَمْرُ مِمَّنْ هَا وَالتَّصَبُّحُ
فَانْظُرِ الْحَافِلُ فَنَدَا لِيْنِمَ كَيْفَ	مِنْ الْاَوَاخِرِ مَا لَا فِي مِزَالِدِ

بنی ای خلیفه عهد ملک عادل ابو بکر و معاصیش ملک عزیز عثمان حق ملک فضل علی را به تیغ مرده و آن گرفتند با او
او را پدرش صلاح الدین برایشان برکاشت و چون بکلم ولایت عهد مطبقت گشت امر مجبور بستیم گشت پس
برادرش نقض پیمان نموده و عهد پیشش بشکوه بر جای نیک غضب و محاسن را بود ای خلیفه نعمت نام
نمایم که کج از ابو بکر و عثمان و امیرین همان دید که از ابو بکر و عثمان نخستین گوید چون این اشار به او ملاحظا
رسید ناصر لدین الله در جواب نوشت

فَاِنَّ كَيْفَ بَيَانٍ يُؤَيِّنُنَا	بِالْوَحْيِ خَيْرَ اَزْ اَصْلِكَ ظَاهِرُ
عَبَا عَلِيٍّ لِحَقِّهِ اِذَا لَمْ يَكُنْ	بَعْدَ التَّحْيِي كَذِبِيخِرٍ مَا حُصِرُ

ابن اثیر ضیاء الدین

۵۰

فَإِثْرَ قَاتِلِ عَدُوِّكَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَاصْنِ قَاتِلَكَ الْإِلَامُ الْخَاصِرُ

یعنی ای پسر من نام تو بر سید شجره بنیکه موالات تو فاش و ظاهراست و کوهت پاک و ظاهرا آری ابو بکر
و عثمان حق علی را غضب کردند ولی بجای کثلی در شرب ناصزدشت بل خوشه او که فردای باز پرسج و حساب
ایشان اعلی است و مسطور باشد که امروزه صر قوام نام مراست منع ارجال چون کال پانصد و نود و پنج رسید
ملک عزیز مصر و فاس یافت برخی از امراء آنروز کس در طلب ملک افضل بصره فرستادند داد و زیر خود این
ایشان را همراه برداشت و طریق مصر گرفت و ملک مسطور میر ملک عزیز که در قتل پدر وائی بود قتل از ملک افضل بود
مصر آمد و ملک افضل این اثیر در هفتم ربيع الاول بشجره تاهره وارد گشت و قاعده بر آن متراد گرفت که ملک
پادشاه باشد و ملک افضل آنرا بک پس دو ماه و اندکی ملک افضل و ابن اثیر در مصر بودند و در صلاح امور و تقیر قواعده
آفتاک اشتغال داشتند در پیغمبر جدی لا و لی ملک افضل بقصد تخیر دمشق حجت کاشت و تا سوم رجب ظاهر
تاهره مضرب غیام بود آنجا که در هفتم آمد خبر ملک عادل رسید داد و بحاجه قلع و اردین اشتغال داشت
پسر خود ملک عادل را در جای خویش بکاشت و هفتم دمشق ثبات دور و ز قتل از وصول ملک ملک افضل بود
وارد دمشق شد و تخن حجت ملک افضل قریب ماه در اطراف شهر ماند و عاقبت مایه ساراه مصر گرفت چون
بشجره بلبل رسید داد خبر رسید که ملک عادل بقصد مصر در شتاب است و بد وقت سپاه ملک افضل بیلا خویش
متفرق بودند هر چند سعی بلین کرد که مدتی فراهم سازد بدست نیامد و ملک عادل با سپاهی آمده در رسید و در
هفتم ربيع الآخره پانصد و نود و شش با وی صفاف داد و او را شکست داد و شبانه وارد قاهره گشت و آنرا
که قاتلی فاضل در آن شب در کشت ملک تاهره در حصار گرفت اکابر دولت میانجی شدند و صلح بر آن دادند
که از قنات ممالک آل ایوب میان فاروقین و عانی جیل جو از ملک افضل باشد و باقی بلاد مستعمری با ملک عادل
از طرفین بر این عهد سو کند یاد کردند ملک افضل در بیجده هفتم ربيع الآخره شبانه از مصر پرورین شد ابن اثیر از وی
تخلف حجت و همراه او نتوانست رفت چرا که جمعی از دیال وی میکشند و خیال قتل داشتند پس نظردست
مخفی شد و در پرده از آنخو رنسد اگر دوادار دیوان رسامش در اینباب نشانی است بدیع که کیفیت
خروج و احتیال فرار خویش از مصر در آن شرح داده مع القه ابن اثیر از اینجه مدتی اندک از حضور افضل بازماند
چون ملک افضل در سیما طرار گرفت ابن اثیر نیز وی مراجعت کرد پس بجای در خدمت محمد و م خویش بود
تا سنین بجزی ششصد و هفت رسید در ذیقعد این سال از ملک افضل بکشت و با برادرش ملک ظاهر در سیوت
رومانی قلیل در حلب بکشت او مشغولی کرد ولی مکانی نیافت پس خشناک از حلب برآمد و بوطین اوتش
که موصل بود باز گشت و در آنجا نیز منزلتی ندید بشهر اربل رفت همچنان سقامی بکرفت تا چارسپار شد و از آنجا
بموصل معاودت حجت و در تاریخ ششصد و بیجده بدان بلاد رطت بکشد و غصای اقامت بکشد چنان
موصول ناصر الدین محمود بن عزالدین مسعود دیوان انشاء بر عده وی موکول داشت قاضی شمس الدین

ابن اثیر رضی اللہ عنہ

۵۲

زبولی دست داد که بی تحلف و اوراق چند پیچیده آمد اگر سخن بنشار این نغمه دین تعلیم نمی بود البتہ از انفتاحات لطیف
شتری در این تذکرہ شریف درج شد ولی اتبات وقت مکرر است از نقل بحدیثی که مختصر کزیر نیست در طی
مصل ایضاً یعنی که بعضی از الفاظ بکرم سال فقیه دارد و آید مانند الفاظیکه شیخ ابوالقاسم حریری در مقامات آورده
و قتی از این پات چند از من بکتابت سوال کردند و من در ساعت بکوشیدم بدون آنکه اضطرابی در فکر پیدا بداد و نا
اعرابی در نظر سوال این بود

وَلَيْسَ لَنَا وَلَا لَنَا هَلَا وَلَيْسَ لَنَا وَلَا لَنَا هَلَا
أَبُو هَذَا أَيْ وَأَبُو هَذَا
فَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا
فَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا
فَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا
فَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا
فَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا
فَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا

خلاصه مراد آنکه مراد از این است که من خال اویم و من کس غم او و آن عزیز چنان باشد که چنانچه من مادر اوست
برادر من و برادر او پدر من و مراد از این است که مادر وی خواهر من باشد و خواهرش مادر من آیا بکجا است نفی می
قون و این نیز او باشد و این چنین تراد فاصل بیان کند و غم خاطر من برگیرد و ناخوشا و ندان نه مجوسیم
مشکر بل پیر احمد صلی الله علیه و آله همانا سائل در این لغز از تصویر است چنانچه خواسته است این اثر را در
مخبرین گفته است إِنَّ رَجُلًا تَرَ قَجَّاحًا مِنْ بَنِي إِسْرَافِيلَ حَافِيَةً وَابْنَهُ الْأَخْضَدُ فَا طَيْبَةً فَادَّ
حَافِيَةً بَنِيًّا وَادَّ فَا طَيْبَةً ابْنًا لَشَمٍّ وَزَوْجَ بَنِيٍّ ابْنِ إِسْرَافِيلَ فَادَّ طَيْبَةً فَادَّ
فَلَيْتَ الْبَيْتَ هِيَ خَالَةُ ابْنِهِ وَهُوَ غَالِي لَانَّهُ لَوْ تَوَضَّعَ لَكَ مَرْدِي دُونَ نَحْوِ اسْتِ نَامِ بِي حَافِيَةً وَدَكْرِي فَادَّ
از حافیه و دخری چه بد آورد و از فاطمه پیری انگاه آن دختر را در حباله پدر فاطمه کشید و از آن دو دختری در وجود داد
پس این دختر فاطمه آن پسر است که از حافیه برادر و آن پسر خال این دختر در تصویر دویم گفته و آنما العمد الی
فَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا أَنْ رَجُلًا لَهُ وَلَدٌ وَلَيْدٌ أَحْمَرٌ مِنْ أُمِّهِ فَرَقَّجَ أَخَاهُ مِنْ ابْنِهِ أَنْ
فَجَاءَتْ بَيْتَ فَيْلَتِ الْبَيْتِ هِيَ عَمَّتُهُ لَانَّهُمَا أَخَوَاتُهُمَا تَوَضَّعَ لَكَ مَرْدِي دُونَ نَحْوِ اسْتِ نَامِ بِي حَافِيَةً وَدَكْرِي فَادَّ
و پسر او از مادر برادر می انگاه آن پسر مادر پدر خود را در کالج آن برادر او می در آورد و از آن دو دختری چه بد
پس آن دختر فاطمه آن پسر کرد و چه او خواهر پدر اوست و خود غم آن دختر شود چه برادر پدر اوست بطناً و در تصویر
افزاید و آنما قوله ولی خاله هکذا حکما فَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا وَفَوَيْلٌ لَنَا
و صورتها آن رجلاً که ولد و لولک اخت من ایبه فرزند جها من ابی امه فجاءت بَيْتَهُ فَاخْتَمَهَا
امه و امه اخته توضیح آنکه مراد از این است که مادر آن خواهر من است و خواهر
خاله مادر من و چه فرض آن است که مردی را فرزند می باشد و آن فرزند را خواهری صلی پس آن فرزند خواهر
خود را سجد مادر می خویش دهد و از ایشان دختری آید و مادر آن دختر خواهر آن فرزند خود را خواهرش مادر وی در داد

ابن یزید الدین

۵۳ ع

مناد اولی که برای ذکر صناعت انضیه است گوید از صفات کلمه ضعیف کی که باید وحشی نباشد معنی کلمه وحشید بر جاعلی
از متنبان صناعت نظم و نظم پوشیده مانده و پنداشته اند که مراد وحشی هر لفظ مستقیم باشد و چنین نیست بل وحشی بر دو
قسمت شود یکی غریب حسن و دیگری غریب قبیح چرا که این لفظ نیست با هم چون وحشی که در هاسون مبرر و در
این بخیر خواه در طبع انسانی بصورت نیکو باشد یا زشت بکذا الفاظ و حشید انحرافات را گویند که بدست استماع
و تلف استعمال لغتی نباید خواه بیکانه یا نیکت باشد یا زشت پس الفاظ بر هفتابر سه بخش کرد ماه نوس و غریب حسن
و غریب شیخ آنچه در کلام الهی و حدیث نبوی از کلمات وحشید واقع شده که آنها را غریب القرآن و غریب احمد بن حنبل
در شرح و ترجمت آنها مصنفات پردازند از قبیل غریب حسن است زیج روزی از متلفه عصر کی نزد طاهر
از قرآن مجید در میان آمد من آغاز ستایش کردم و در صفت فصاحت الفاظ و بلاغت معانی آن شرحی ندادم
آنرا گفت قرآن را چه فصاحت است یا آنکه بر کلمات وحشی استعمال دارد چون قِیمَةُ جِیْنِیْ اَیَا انچه کوئی
از معادلات لفظ و فصاحت کلمه در فیزی وجود است کتم ای متغلف به آن و آنکه به باشش که در زبان نازی
استعمال الفاظ را اسراری باشد که نه خود دانستم کرده و نه بوعلی و فارابی که پیشوایان تواند و نه در سلاطین
و نه افلاطون که پیشوایان ایشانند پس لفظ فیزی که تو استعمال آن مثل فصاحت پنداری آنچنان در موقع خویش افتاد
که هیچ مراد آن بهایش نداشت آینه بی که سوره نجم را که لفظ فیزی در نظام فوصل آن بسبک آمده از آغاز
تا انجام بر حرف سبجی است الفجیم اذا هو ی فاضلک ضاحیکم و ما غوی الی غیر السوره چون حضرت یزدان
مثنی آفرین داستان اسام و قسمت فرزند آن بر عم کفار پان نمود در مریض انکار فرمود آ لکما الذکر و لکما الی
لنک اذا فیکنه چنینی پس آن قسمت فاستوده را بلفظی موصوف آورد که بسج بنام فوصل آیات موافق
و از دیگر کلمات که در معاد فیزی رو یافتند بیکدام در انتقام توفند واقع شد چنانکه اگر بر تقدیر منزل یا تو بر ای تویم
و لفظ و کما اذا فوات فیزی را بهتر انکاریم سابق و لاحق کلام بر هم منیت کنیم و گوئیم آ لکما الذکر و لکما الی
لنک اذا فیکنه حاشه یا فیکنه ظالمه کنت منیت که نظم سخن بر سهلو سختین نباشد و سیاق کلام نامم نماید
کوئی هنوز لفظی در فاته گیر خواه پوست که بالف معقور مخوم باشد هر چند لفظ جاره یا ظالمه فی نفسنا از کلمه فیزی
ضیح تراند و از و صمت غراب و صبت وحش عاری ولی اقتضا مقام مرجع استعمال غریب بر نوس کرده
این نکته که کتم برخداوندان ذوق و سخن شناسان عالم پوشیده نباشد خود گوید همچنانکه فلسفی این سر نفسینه
از جواب عاجز گشت و بجز عباد که ستند ان تقلید نماند و هست چیزی اظهار میوانست نمود چون ابن اثیر از اعلیاف
کتاب مثل النازع اف یافت علماء اطراف و ادب و آفاق از روی آن چهار بر گشتند مجله ای از آن بهار الهام
عباد رسید فقیه ادیب عز الدین ابو حامد عبد الحمید بن عبد الله بن محمد بن حسین بن ابی اسحبه به اسی که خود
از دهن سخن بود و بفرمان حلیف عهد در دیوان افتاد می نشست و در سائل و احکام خلافت میوشتد هر ص
و در کتاب برآمد و باقتضای اشتراک عنوانی پس مواخذت و اعتراضات بر این اثر وارد آورد و نظر بقیت

ابن اثیر ضیاء الدین

۶۵۴

کما و صاحب و صاحبی و عبد الحمید و ابن العبد و قاضی فاضل و دیگر سخوران کامل پیوده بود ابن اثیر الحنفی با وی ملوک داشت در دو خود را کتاب الفلک الدائر علی المثل الشائر نام نهاده و چون قاضی انتخاب شد پیرداخت برادرش سونق الدین ابو المعالی احمد ایند و بیت در تفریق آنصفت و تحید معنی آن نظم کشیده و بفرستاد

المثل الشائر یا سید
لکن هذا قلک ذا اثر
صنعت فيه الفلک الدائر
تصنيفه المثل الشائر

یعنی ای سید من اگرچه در مثل سائر فلک و اثر پر داختی ولی فلکات دائر خود را مثل سایر ساخته و در کن الدین ابو الفاسم محمد و برجین بن امام ارشد الدین مسهبانی صلا بخاری مولدا که از شاگردان ابن اثیر است برادر این مجموعه نوشته سستی شبه الفلک الدائر و علی فلک الدائر و از جمله مصنفات ابن اثیر کتاب الوشی المرقوم فی حل المقوم که در صدر ترجمت اشارت رفت بحال اختصار و و جارت در نهایت حسن و افادست و دیگر کتاب المعانی المرقوم فی صناعت الانسا که او نیز در سستی خود تمام است و دیگر مجموعه است در رجل شرابی تمام و ابو عباده و و یک ابن و سستی ابو البرکات بن مستوفی در تاریخ ابدل که یکدک این دو بیت از خط ابن اثیر نقل شده که در آخر آن محسوس

نوشته بود

تمتع به علقاً فنیساً فأنه
اخيار بغير الا مود حکم
اطاعته انواع البلاغة فنا
الى التفرغ من نهج اليه قوم

یعنی از مطالعت جلالین تألیف نفیس تمتع برگیر که خود مختار نظر دانشوری است چنانکه تمام بلاغت و برا ااعات کرد و با انتخاب نظم طریقی قویم یافته و دیگر دیوان ترسل مکاتیب و منشات او است که در چند مجلد به وین شده و منجات آن در یک مجلد است قاضی احمد بن خلکان ادبی معقولات چند از آن دیوان در ویفات الاعیان نقل کرده و بر معانی ستره برخی از فقرات تبیه نموده از جمله رساله است که بحضرت محمد و م غیش فرستاد و یکا یک در فصل رستامی شدید و یمنی انه سار عن الخدمة و قد خربت الذخیر فیه مضاد به و

استبل علیه ذوا شبه و جعل کل و تراخ خیر و اکل بوه غدیرا و خط کل ارض خطا و غادر کل جانب سطا کانه یوازی به مولانا فی مشقه کرمها و النشاث ثوب یکنها و الملوك یستغفر الله من هذا الذنب العادی عن فائدة الفصل و فرقی بین ما عیلا الوادی عانه و من عیلا التادی نیغلا عله و لیس ما ینبذ فلهی اذ عرا باکل الخ کن ینبذ فیه فیه الا عطا و اکل المبیع و الصطام است علی بن یقنا الا و خطا و لیس ما ینبذ فلهی جاسی اکثر و اصل آخر و استحقاق فی الا و العین و لیس الملوك علی الوادی عانه و لیس ما ینبذ فلهی

یعنی پیام سید به که چون از خدمت امایون برفت و برصد نامون در آمد ابرتا رخیا پذیرا داشت و کیسها پیا و بخت و هر زین بسوار نهدی ساخت و هر شپه لبه چاهی کرد از هر سوی خطی راند و از هر جانب شطی کند کوئی ابر و نه با آن کف نمجند و برابری میخواست و با حضرت ملک و قاب بریزش و پاشش همسری صحبت این بنده را این

ابن ابی صیاء الدین

۵۵

ماری از فاضلت تفصیل آنش سلبید به پانچ و دو در برنش معلوم سازد و آنکه محفل را پنجش ششون دارد چه آن
کلی بر و بانه که تابنش بر د و یا سید که ترش بخورد و او شوقی بخشد که می دوش و بر پاراید و می سرع و صیف بکار
پس بنده روی بر آرد و می کاشن آسمان را ترش بر د و ابرتا چندان بود و نو دانه کاشد و چندان وصال داد و اینجکه آرد و وجه آنست
از کینه اند تا کار با فوکی کشیده باز ترش آسمان چرخد که از ترش قیام و پوسته تبدیل از کینه و در شدت طردانده و کینه آنچنان عجزه اخطان است
لاست کرده در استغفره که فوق چن مایه ادا وادی با و من مایه ادا وادی بنماز و گفته اگر این آیه را از این کلمه باران آید
در جهان بدل نموده برینض خدای سبحان خواسته ما را ترجمی است و فتح و فتح بر فضل و رحمت پروردگار بکرم شرع و عقل
سزاوارست چنانکه اشعار این تجرئی استوده از کتاب نموده گوید

مَانُوا لِلْعَامِ وَقِفْ وَنَجِ
قَوْلِ الْأَمِيرِ يَذْخَعِينِ
قَوْلِ الْأَمِيرِ يَذْخَعِينِ
قَوْلِ الْأَمِيرِ يَذْخَعِينِ

بنی مایه امیر بگاه سخا عطا می بار نیست که عطا می میرد به است و عطا می بر نظر و تبرج الزمان همه این
در شعر خود این طریقه را محمود سلوک داشته گوید

وَكَاذِبُكَ صَوْبُ الْفَيْتِيكَ لَوْ كَانَ طَائِفُ الْحَيَا يَمْطُرُ الدَّهْبَا
قَالَ دُفْرُ لَوْ كُنْتَ مِنَ النَّاسِ لَوَقَفْتَ وَاللَّيْلُ لَوْ رَصِدُ الْخَيْرِ لَوْ عَدَا

بنی نزدیک بود که امیر بگاه برینش مانده و شود اگر شکفته روی میبود و در شامی نمود و بکنه و هر که خیاست فیداشت و خورشید
اگر سخن میکند و شیر اگر کار نمی شد و دریا اگر شور میشد آنجا که بگوید خدای تعالی پناه میسریم از آنکه طریق خلاف رستایی
و بی چاییم تا اینجا کلام یافتی بود اگر چه غرض تعرض او در نظر مجلس بی دلیل نیست ولی اهل سخن میدانند که کلام خطابست
از مقام حقیقت سوهست و زبان شیراز عنوان شرع بدای فنی از اینگونه تحقیقات بار و بسیار دارد و از جمله کلمات
این اثر رساله است که از جانب خدوم خویش به دیوان خلافت نوشته در آن رساله در صفت دولت عباسیان
در کد کوشش ایشان گوید و در کد کد می الفنا یکنه وان کان نسبها الی العباس و می جبردد
الترج للزمن تخان دعا یا و خیراته اخرج للناس و لم یجبل شعاده لكون الشباب
الانقلا با نه لا نههم و انما لا تزال محبوه من ابکار السعاده بالحب الذی لا یلغ
و الوصل الذی لا یفترق هذا معنی اخبره الخادیم لله و شعاده و هو الخلقه الا کلام فی صفته و لا اجالته
الخوایط برین افکار هسایین دولت و می خدایست اگر چه نیست آن از جو بس اشتقاق یافته پس آن بخیر
اولی است که برای زمانه اظهار شده چنانکه رعایای آن نیکتر استی است که برای مردم اخراج کردید و قرار شد آنکه
از کد عهد شباب نداده اند که برای فال جوانی و امیکه آن دولت را از دوشیزگان سعادت حب استی
ضیافت و صل باد و افنی و این مضمونست که چاکر هستان برای دولت و لباس آن اختراع نموده و خود را
سای کریمار میرود که خانه در سلکت ذکر کشیده و نه خاطر بی چنین فکر رسیده این سخنان گوید و نهم

ابن اثیر ضیاء الدین

۶۸۶

کابن اثیر در دعوی آنکه این مضمون از جاده اسنات اخراجت چارین قنادر پذیرا در این معنی بروی فضل تقدم است چنانکه در جمله ابیات قصیده تینت جلوس خلیفه محمد الناصر لدین الله عباسی که در دستل دخی القندو سال پانصد و هشتاد و پنج بود و گفته

وَدَأَى الْغَايِبَاتُ مِثْلِي فَمَنْ
وَقَلَّ التَّوَادُّ حَيْثُ لَبَّاسُ
كَيْفَ لَا يَغْتِزِلُ التَّوَادُّ
وَقَدْ أَضْحَى شَعْرًا عَلَى الْغَيْبَا

یعنی زمان بی نیاز از پیرایه پیری من بیدید پس روی تابانند و گفتند سیاهی جوانی بهتر از سفیدی پیری است چگونه رنگ سیاهی را بر دیگران و ان فرونی نباشد و حال که خود شمار آل عباس گردیده هر چند این اثر این معنی را غالب مردم زوال کرش و دلیل دوام دولت آورده و از این جهت ترا در بر نظم این قنادر بی تربیت است که اختیار آن مشایب و محاسن مصاد بر سائر اهلان تسبیح داده فقطه لی فتح ایباب و ارادت این طریق از این قنادر بیستی است افسی محضاً و از جمله مفردات وی عبارتست در باب عصائی که پیران خمیده بران است و گفته گوید

وَهَذَا الْمُبْدَى ضَعِيفٌ خَبَرٌ
وَلَفُوسٌ ظَهَرِيٌّ وَتَرٌّ
وَأَنَّ كَانَ الْغَائِبَاتُ أَتَمَّةً
فَأَنَّ حَلَمَهَا دَلِيلٌ عَلَى التَّغَرُّ

یعنی این عصا مقدمات اتو انی مرابجی نتیجه است و کمان قات غمید و ام را نیز که پند القاصد دلیل قات باشد چنانکه محل آن علامت علت و دیگر نماد که شمار بشارت زشته و بر هیزت لنگر کفر اشارت کرده در صفت پیر پنهان متکلمین انکر و گفته است

فَتَلَبَّوْا دَخَانَهُمُ الدَّمَاءُ عَنْ اللَّبَّاسِ فَهَمٌّ فِي صَوْرَةٍ غَادٍ وَذَقْتَهُمْ
زَيْهٍ كَامٍ وَمَا انْزَعَ مَا خِطَّ لَهُمْ لَبَّاسُهَا الْخُتْرُ خَيْرَانَهُ لَمْ يَجِبْ عَلَيْهِمْ
وَلَمْ يَزِرْ وَمَا لِبُوءٍ حَتَّى التَّبَسُّ لَا مَلَامَ لِبَّاسِ النَّصْرِ الْبَا
عَلَى الذَّمِّ وَهُوَ شَعَادٌ فَتَجِبُهُ التَّنَانُ الْخَارِقُ لَا الصَّعْعُ الْخَاذِلُ
وَلَمْ يَنْبَغِ عَنْ لَابِهِ الْأَدِيمَا غَايِبُ الْبَيْضِ فِي الطَّلَى وَالْهَامُ وَالْفَطْنُ فِي الْفَلْ
یعنی لباس کفار بر آورده و در عوض کسوت خون پوشیدند پس ایشان پنهانی باشند در زنی پوشیده و کان ای عجب که آنجا به سرخ باجیه شباب بر قامت آفتوم و خسته گردید ولی کرپان و کیم که داده نشد ابدان ایشان و حتی با بنام پوشیده گشت که اندام اسلام به تشریف حضرت آورده است که دید و آن جابر است که با سر نیز می کشانند و منوج آمده است و استادان با فقه و از یکدیگر خداوند خوشین مقدار زیاب ماند که تینها در که و دها و فرنا زیاب بود و جمله این نیز با وچ ششماش می نمود خود در ذیل این فصول از کتاب مثل السائر گوید اینانی جمله کیم و خوشتر آیند است و از آنها کیم را از شرا و جاده تجربی گرفته ام که گفته

سَلَبُوا وَاشْرَفَ الدَّمَاءُ عَلَيْهِمْ
مَحْرَمَةٌ فَكَانَتْ لَهُمْ لَكَيْلُوا

بنی آنوم بپند شدند و بر اندیشان آتچان خون در شان کردید که کوئی بر بند نکشته بودند و دیگر در ضمن رساله بود
که در دشت ملک مصر نجاته در صفت رو و نیل گفته

وَعَذَابٌ دَسْنَا بِهِ فُضِّلَ جَنَّاتُ النَّارِ وَفُضِّلَ لَنَا

بنی شربت و بانس بی شیرین آمد کوئی خود انکین بوده در ملک چهره اش سرخ و شش گردید و نیداری
نقد راکته این طحکان گوید اینکه سرخی کل آلودگی نیل را لیل قط قرار داده در نهایت حس است ولی اینی را
بلطف ایتال از اشعار بعضی عرب اخذ نموده گفته است

لِلَّهِ ظَلَمٌ مَا نَزَلَ بِرُوحِهِ كَبُرَ الْقَسَامَةُ مِنْهَا أَوْ غَوَا
مَا أَحْزَنَ فِي اللَّيْلِ الْهَيْمِمْ مَسْجَرًا لَا وَدَّ قُلُوبُ الْكُفَرِ

بنی شکست ولی که همواره از برق چنناک است خواه راه نهد از نجد پوید یا نشیب غور همانا آن برق در شب
بیا شمشیری باشد چنانکه در سرخ که خواب راکت و وطن آسایش برید و از این معنی است شد
عباس بن العز در غزل امر وی آورده

قَالُوا إِنَّكَ عَيْنُهُ فَعَلْنَا لَهُ

مِنْ كَرَمَةِ الْفُلْ لَمَسْنَا الْوَصَبَ

حُرْلَهَا مِنْ دِيَارِ مَنْ فَلَكَ

وَالْدَمُ فِي الْقَيْلِ شَا هِدْجَبْ

بنی گفته چشم را بپار شده کتیم بیک ایل نفر گشت سرخی چشمش خون عاشق است از خون سرکاش
کواه صادق

ابنِ ضَوَانِ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ ضَوَانٍ عَلِيٍّ
عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ

از معارف و شایسته اطباء مصر است در عصر خود بی بدیل و در مشنون طب و فلسفه بی عدیل بوده خود گوید پیش پای
نوسن طبع را برای کسب علوم رام کردم و بجانب تحقیق عطف خوان نمودم چون سنین عمده و کماله حد و شرح
نظم داشتال را در وجه بهمت ساخته از پی معقود بدینست عظمی مصر آختم در طلب و تحقیق جد و انی و جد کافی و آتم
و چون سنین عمر از حد و عشره چهار مرتبه تجاوز کرد و در این اندیشه فرو شدم که برومت بهمت انسانی لازم
و مستحکم است که صنعتی شایسته و حرفتی پسندیده کسب نماید تا با آن واسطه امر معاش و معاد خویش اصلاح کند
لازم اجناس علوم و انواع فنون را در معرض تخصص و بحث و آواره و صنعت طب را برگزیدم چه دانایان

ابن رضوان

۶۵۸

ترتیب که خود تالیف نموده است خبر دنیا و جنتی را در یک فضا است علاوه بر دلالت عقیده و لایل بنحو میسر هم که در طالع من بود
چنانچه از این رایج لحاظ افتد که او ای که چندی من صحت طلب خواهد بود از تالیفات آسمانی شوری که

<p>۱</p> <p>۲</p> <p>۳</p> <p>۴</p> <p>۵</p> <p>۶</p> <p>۷</p> <p>۸</p> <p>۹</p> <p>۱۰</p> <p>۱۱</p> <p>۱۲</p> <p>۱۳</p> <p>۱۴</p> <p>۱۵</p> <p>۱۶</p> <p>۱۷</p> <p>۱۸</p> <p>۱۹</p> <p>۲۰</p> <p>۲۱</p> <p>۲۲</p> <p>۲۳</p> <p>۲۴</p> <p>۲۵</p> <p>۲۶</p> <p>۲۷</p> <p>۲۸</p> <p>۲۹</p> <p>۳۰</p> <p>۳۱</p> <p>۳۲</p> <p>۳۳</p> <p>۳۴</p> <p>۳۵</p> <p>۳۶</p> <p>۳۷</p> <p>۳۸</p> <p>۳۹</p> <p>۴۰</p> <p>۴۱</p> <p>۴۲</p> <p>۴۳</p> <p>۴۴</p> <p>۴۵</p> <p>۴۶</p> <p>۴۷</p> <p>۴۸</p> <p>۴۹</p> <p>۵۰</p> <p>۵۱</p> <p>۵۲</p> <p>۵۳</p> <p>۵۴</p> <p>۵۵</p> <p>۵۶</p> <p>۵۷</p> <p>۵۸</p> <p>۵۹</p> <p>۶۰</p> <p>۶۱</p> <p>۶۲</p> <p>۶۳</p> <p>۶۴</p> <p>۶۵</p> <p>۶۶</p> <p>۶۷</p> <p>۶۸</p> <p>۶۹</p> <p>۷۰</p> <p>۷۱</p> <p>۷۲</p> <p>۷۳</p> <p>۷۴</p> <p>۷۵</p> <p>۷۶</p> <p>۷۷</p> <p>۷۸</p> <p>۷۹</p> <p>۸۰</p> <p>۸۱</p> <p>۸۲</p> <p>۸۳</p> <p>۸۴</p> <p>۸۵</p> <p>۸۶</p> <p>۸۷</p> <p>۸۸</p> <p>۸۹</p> <p>۹۰</p> <p>۹۱</p> <p>۹۲</p> <p>۹۳</p> <p>۹۴</p> <p>۹۵</p> <p>۹۶</p> <p>۹۷</p> <p>۹۸</p> <p>۹۹</p> <p>۱۰۰</p>	<p>۱</p> <p>۲</p> <p>۳</p> <p>۴</p> <p>۵</p> <p>۶</p> <p>۷</p> <p>۸</p> <p>۹</p> <p>۱۰</p> <p>۱۱</p> <p>۱۲</p> <p>۱۳</p> <p>۱۴</p> <p>۱۵</p> <p>۱۶</p> <p>۱۷</p> <p>۱۸</p> <p>۱۹</p> <p>۲۰</p> <p>۲۱</p> <p>۲۲</p> <p>۲۳</p> <p>۲۴</p> <p>۲۵</p> <p>۲۶</p> <p>۲۷</p> <p>۲۸</p> <p>۲۹</p> <p>۳۰</p> <p>۳۱</p> <p>۳۲</p> <p>۳۳</p> <p>۳۴</p> <p>۳۵</p> <p>۳۶</p> <p>۳۷</p> <p>۳۸</p> <p>۳۹</p> <p>۴۰</p> <p>۴۱</p> <p>۴۲</p> <p>۴۳</p> <p>۴۴</p> <p>۴۵</p> <p>۴۶</p> <p>۴۷</p> <p>۴۸</p> <p>۴۹</p> <p>۵۰</p> <p>۵۱</p> <p>۵۲</p> <p>۵۳</p> <p>۵۴</p> <p>۵۵</p> <p>۵۶</p> <p>۵۷</p> <p>۵۸</p> <p>۵۹</p> <p>۶۰</p> <p>۶۱</p> <p>۶۲</p> <p>۶۳</p> <p>۶۴</p> <p>۶۵</p> <p>۶۶</p> <p>۶۷</p> <p>۶۸</p> <p>۶۹</p> <p>۷۰</p> <p>۷۱</p> <p>۷۲</p> <p>۷۳</p> <p>۷۴</p> <p>۷۵</p> <p>۷۶</p> <p>۷۷</p> <p>۷۸</p> <p>۷۹</p> <p>۸۰</p> <p>۸۱</p> <p>۸۲</p> <p>۸۳</p> <p>۸۴</p> <p>۸۵</p> <p>۸۶</p> <p>۸۷</p> <p>۸۸</p> <p>۸۹</p> <p>۹۰</p> <p>۹۱</p> <p>۹۲</p> <p>۹۳</p> <p>۹۴</p> <p>۹۵</p> <p>۹۶</p> <p>۹۷</p> <p>۹۸</p> <p>۹۹</p> <p>۱۰۰</p>	<p>۱</p> <p>۲</p> <p>۳</p> <p>۴</p> <p>۵</p> <p>۶</p> <p>۷</p> <p>۸</p> <p>۹</p> <p>۱۰</p> <p>۱۱</p> <p>۱۲</p> <p>۱۳</p> <p>۱۴</p> <p>۱۵</p> <p>۱۶</p> <p>۱۷</p> <p>۱۸</p> <p>۱۹</p> <p>۲۰</p> <p>۲۱</p> <p>۲۲</p> <p>۲۳</p> <p>۲۴</p> <p>۲۵</p> <p>۲۶</p> <p>۲۷</p> <p>۲۸</p> <p>۲۹</p> <p>۳۰</p> <p>۳۱</p> <p>۳۲</p> <p>۳۳</p> <p>۳۴</p> <p>۳۵</p> <p>۳۶</p> <p>۳۷</p> <p>۳۸</p> <p>۳۹</p> <p>۴۰</p> <p>۴۱</p> <p>۴۲</p> <p>۴۳</p> <p>۴۴</p> <p>۴۵</p> <p>۴۶</p> <p>۴۷</p> <p>۴۸</p> <p>۴۹</p> <p>۵۰</p> <p>۵۱</p> <p>۵۲</p> <p>۵۳</p> <p>۵۴</p> <p>۵۵</p> <p>۵۶</p> <p>۵۷</p> <p>۵۸</p> <p>۵۹</p> <p>۶۰</p> <p>۶۱</p> <p>۶۲</p> <p>۶۳</p> <p>۶۴</p> <p>۶۵</p> <p>۶۶</p> <p>۶۷</p> <p>۶۸</p> <p>۶۹</p> <p>۷۰</p> <p>۷۱</p> <p>۷۲</p> <p>۷۳</p> <p>۷۴</p> <p>۷۵</p> <p>۷۶</p> <p>۷۷</p> <p>۷۸</p> <p>۷۹</p> <p>۸۰</p> <p>۸۱</p> <p>۸۲</p> <p>۸۳</p> <p>۸۴</p> <p>۸۵</p> <p>۸۶</p> <p>۸۷</p> <p>۸۸</p> <p>۸۹</p> <p>۹۰</p> <p>۹۱</p> <p>۹۲</p> <p>۹۳</p> <p>۹۴</p> <p>۹۵</p> <p>۹۶</p> <p>۹۷</p> <p>۹۸</p> <p>۹۹</p> <p>۱۰۰</p>
---	---	---

و شوقی در خاطر من پدید آمد که دقیقه از خیال تحصیل فارغ نبودم و لذت دانه کافی در آن سپیدیم که عمر که انما به را
بآن صناعت شریف صرف کنم لا جرم من مقصود را آستین بر دوشم اوقات شبانه و زریا در آنهم خیر مصروف
و اشتهم بخور که در سعی و کوشش کوی سبقت از همگان بر بودم تا آنکه بر کار و ایرجیهای در تحصیل آن دو علم استوار
و از پای دیگر کرد و سایر علوم سیر نمودم چند آن سخات و وقایع طیبیه آمیختم دانه و ختم که مقصود اعیان و محو و اقران
شدم و هم بر این منوال در اجتهاد و تعلیم آن علم در نگاری در از پیاپیان بر دوشم تا سینین عمر من رسید
در فسطاط که مقام و سکنت بود بصیت هشتم و لوای اشرار بر افراختم و از کذبین مبلغی خیر بدست آورده بودم در آن
زمان از منافع و محصول و ضایع و عقارم آنقدر حاصل آمدی که نیز امارت خرید و فنیجه اصل می نمودم و اکنون که آخر سال
پنجاه و نه است در این شهر مراجعت آن امارت پر بهاد و منفعت غیر فراهم است که هرگاه از الطاف الهی و فیض
فعلی استغاثی نعمت سلامت برقرار ماند تو انهم زمان شیوخت را باثر و ثمری میگو و سستی و دلشین معاش کنم و از سال
سوی و دوم آنال تحریر برای خویش دستور الهی مقرر داشته که بر آن منوال میگذرانم و در هر سال تغییری در آن
که دارم به هم تا اثرات بر جای باشد تفصیل آن اجمالین است که در هر روز ساعتی چند از کتاب صناعت
کنار میگیرم و ریاضت میان آوردم و چند آن ریاضت مواظبت جویم که حفظ صحت بر جای ماند و چون از ریاضت
فارغ شوم و استراحت کنم خدا یک حفظ صحت مناسب بود بکار بوم و در هر روز در آن اوان که خود مراد
صلاح دارد و در کار مرضی مشغول است بهارده و زمانهای خدایا در نظر داشته طریق تواضع و فروتنی از دست
نختم و در راهت مظلوم و در غایت محو و انقیاد منی دارم و در دفع کروب و ستمیدگان در رفع اندوه

ابن رضوان

۴۵۱

علوان سی پنج منظور دارم و در جمیع افعال و اعمال از خداوند عز و جل که مرا بر تقاضای جمیع غرضهای من و مطالب عالیه
 نفهم من نزدیک که حسواره آراستگار خود را در آن مکان اختیار میکردم که از ادای طیب و تر و دوستان بود
 میبودم و در اسباب پیش از اتمامی تمام داشتم هر چه صلاح و حرمت لازم داشت می نمودم و آنچه محتاج تبدیل
 تبدیل آن میگوشتیدم و در منزل خود از اوصاف ماکول و شراب هر چه لازم بود فرستادم و می نمودم مانند طبع
 و شراب و عسل و زیتون و طب و جواهرات که لازم بود برای خود خریداری میکردم و آنچه از مصارف لازم
 فاضل مادی در راههای خوب و کارهای پر منفعت مصرف می رسانیدم مانند اعطای اهل و آخان و همسایگان
 و عمارت منزل و امثال آنها و هر قدر از غذا ملاکم جمع شدی آنرا ذخیره می نمودم تا هر وقت لازم شود بکار
 و چون در علاج مرضی و دوائی از تجربت بیرون آمدی و قطعی تاثیر شدی از کشف و اشهار آن مضایقت
 و بیخ می نمودم و هر طور می خواستم بهای اهل علم می رسانیدم و هم آموکیده همیشه جاهای خود را بشمار میکردم
 نزدیک میکردم و در نظافت و خوشبویی مراقبت می نمودم تا باز از غیوب مردمان و سخنان ناصواب
 باز می داشتم و همواره جبهه و جبهه میکردم تا پایان خویش را حفظ کنم و از لهو و لعب بیبریزم و هم آموکیده
 بهیچگاه در مباهات و منازعات نمی خواستم بقدحی چشم غالب شوم و پیوسته از حرص و طمع اجتناب می نمودم
 و چون امری روی دادی که مال آراستگار می نمودم بحدی استغناء میکردم تا هر نوع خیر و صلاح منت
 پس آورد و در هر حال صفات ذمیه را از خود دور میکردم چنانکه از دست میدادم و در کار با طریق
 اعدا ال سلوک می داشتم از بین و تهور اقرار می نمودم و هم آموکیده اگر کسی از من چیزی بقبض آمده خواسته
 میدادم و هیچ وقت بهیچ سلف راضی نمیشدم چه آن بیع و شری را خلاف مروت می داشتم و اگر کسی
 در این باب امر را آوردی آنچه خواستی می بذل می داشتم و عوض نمی خواستم و مقارن اسطاطالین را که در امر
 معاش و معاد نوشته است مطالعت می نمودم و آنچه در باب مصارف آمده آورده است از یاد نمی بردم
 و در هر صبح و شام و صایای او را در برابر خود مثل میکردم و در هر روز ایام گذشته در خاطر می گذرانیدم
 سرکار امر جمیلی یا عمل خیری یا کار نافع از من صادر میشد مسرور میشدم و هرگاه بشی یا قبیحی از من ناشی میشد
 بهیچ وجه و منم نمی گردیدم و با نفس خود در جنگ و جدال میشدم و پیمان سخت میکردم که دیگر آن فضایل و زینیه
 عمل نکنم و از این بکلی حسواره بر خود لازم می شدم ذکر پروردگار و تقدیس و تجید خدا را بایمان بود و آن
 کتب و مؤلفات که ظاهراً و قدح جمیع و تالیف کرده بودند از هر علم چند کتاب جنبه را کرده بودند و داشتم
 و پیوسته مطالعت آنها مشغول بودم و مخرج فقره می گوید تولد ابن رضوان در دیار مصر و حقه اتفاق افتاد و خود
 در فسطاط نشو و نما کرد و پدرش از بزرگان آن سرزمین و پیوسته علم و علما را دوستدار بود و چندان در علم غلبه
 که ذکر محامد و محاسن او اطراف مصر را فرو گرفت و در نزد اصحاب علم با مراد علوی مکاتبت می نمودیم یافت برنج
 اطباء مصر شریف ریاست بخشید و هم آموکیده که خانه ابن رضوان در شهر مصر در قصر سبع بوده و تا کنون

ابن رضوان

۶۰

که ششصد و پنجاه است بمان نام مشهور است و بدو منسوب ولی ارکان آنهارت منهدم شده اند که آثار سیه
بر جا مانده است و اینها آورده است که ابن رضوان را نامی مشهور اوان از کلمین بدست افتاد چنانچه زیاده از
از کلمات مخارج او بوده و بهی در کار صنایع و عتاد و صرف کردی و از آنها محصول بسیار عاید شدی چنانچه خود که
نایه را معبارت چند و خیرات بناریه میبذول میداشت و در رعایت ارباب را ایام سعی بیع مینمودم با بکله در سنه چهارم
چهل و چهار هجری قمری مدینه در سفر و اطراف پدید گشت چنانکه گروهی انبوه را هر روزه شیرازه عمر از هم کینه میبردند
جمعی از آن بی نایان عاده سفره اطعام خویش پرورید و از آن میان دختری انتخاب کرد و پیوسته در کف تربیت
خویش میداشت و از هر چه او را محرم راز و این اسرار کرده اند محل ذخایر و داینها مستحضر شده است و او را
صبر فرست بود و قریب سه ایرا خالی و پخل دیده و جمیع اموال ویرا از منقود و منقول برداشته برفت و هر چند
جستند فاشی از او نیا شد سپس ابن رضوانرا اختلاط عقل حادث و از آن حادثه اختلال بدن عارض شد
و هم در آنارضه در سنه چهار صد و پنجاه و سه هجری در گذشت و این واقعه در ایام خلافت المستنصر بالله علوی بود
نوشته اند که ابن رضوان همواره با معاصرین خود و از اطبا و سایر طباطبه و اخراض داشت و بر اقوال سابقین
مثل رازی و ابن سینا و ابن قیم پویه شکوک و ایرادات مینوشت چنانچه در شرح حال ابن بطالان باز
نمودیم گویند که ویرا در صناعات طبیه استاد ی نبود بزرگان خورده گرفتند محض رفع آن نقیصه رساله لایف
کرده است و در آنجا استدلال کند که استنباط مطالب عالی از کتب قوم زد و تر و خوشتر بدست آید
و ابن بطالان بر فساد این عقیده متعالم بود و حتمه و یحیدین دلیل ثابت نموده که علم را از افواه رجال اندک
افضل است و برین عقیده است دلیل اول که الفاظ همیشه برای وصول معانی بسوی خود و در حصول معانی در نزد آنی بدست آید و باین بیان
و معانی و شکی نیست سبب که عبارت از معانیست از سبب که الفاظ باشد زد و تر و خوشتر حاصل آید و چنان
متعلم نمی تلقی است هر گاه معلم نیز ناطق باشد بواسطه قریب که ناطق را با نطقست فهم معانی را از سببی مناسب
و طریق نزدیک تر است از اسم آورده و اگر کتاب که خود جهاد می پیش نیست انشای معلم شود بواسطه شرط عصبی که
میان چنان جهاد و ناطق است معانی را از طریق بعدی و سببی مناسب اخذ نموده پس محقق شد که اخذ
از معلم اقرب و انب است و نیزه و هم آنکه معلم با طبع و بالذات و بالفعل دارای رتبه بعلم است کتاب
بالعرض و بالقوه و دارای این رتبه شده و شکی نیست آنچه که بالذات افاده تواند نمود در حصول مقصود و حسن
از آنچه که بالعرض و بالقوه باشد دلیل سیم آنکه هر گاه معلم درک معانی از الفاظ و عباراتی مخصوصه نتواند
معلم چنان ایراد الفاظ و تجزیه بیان نماید که معلم را معانی مقصود حاصل گردد و دلیل چهارم آنکه مقصود از تعلیم
و تعلم درک معانی است و درک معانی با الفاظ موضوعه و بقیه میسر گردد و نقوش کتب مثال الفاظ باشند
و الفاظ مثال معانی پس الفاظ که مثال معانی باشند اقرب از کتب که مثال معانی باشند و دلیل پنجم آنکه
لفظ خود از مقوله احوال است و احوال را با قوه مساعد سببی تعلم است پس هر دو نامیده الفاظی که بواسطه

ابن رضوان

۱۶۶

حس بر بقدره حافظه رند از طریق بقیده و نامناسب و سهل شده و چون از طریق صیغ بروی درآید از راه قریب مناسب
 بود فنی در فهم معانی از شنیدن الفاظ زودتر حاصل شود و قیدین الفاظ و دلیل ششم ذکر ایشان که در کتب یافت شود
 که خود موجب عسر فهم و بعد تعلم باشد مانند تصحیف و اغلاط اغرایه و غیر اینها و همچنین در کتبه پاره الفاظ بر آنکه نقل
 بینا نقل کرده است زیاده و دشوار است پس معلوم شد معلوم چون علم را از معلوم ستره بگیرد از جمیع این تکلفات
 آسوده باشد و اجماع معتبرین کلمات بر آنکه هرگاه در اصطلاح طایفه ای از مروجیه معدوم و در از ممالیه
 شاعرا و شاعران مثل باد و قوس و دایره و غیر اینها نیامخته بود در هرگز این مطلب نمیدانید و میشد پس بر هر طالب علمی واجب
 و لازم است که طریق معلم را بطریق و مکان نه پیماید چه بسیار باشد که از طریق ثواب منحرف گردد و حق بروی پوشیده
 دانند ولی التوفیق بقیده از امور علمی بر رضوان گوید زمانیکه اسکندریه مجمع افاضل و فاخر و معدن نقل
 و کلمات بود تمام مؤلفات جالینوس را متعین و تصحیح نموده و هر یک را در جای خود در پی قیاس یافتند و چون مقتضای
 جمیع مسائل از هر امکان دور و در کجای غیر مقرر بود و لا حصرم بر آن شدند از جمیع کتب چند کتاب انتخاب کردند
 و بعضی قریب دهند که معلمان و متعلمان و ارباب آید و بهفت نذر از اساطین فلاسفه و اساتید اهلایا مانند هفک
 تصانیف قطب الطبع علامه طباطبائی جالینوس را در میان گرفته اند و جمیع آن مؤلفات شانزده کتاب را اختیار کرده
 بعضی بگو و ترتیبی پسندیده و در هفت مرتبه مرتب داشتند از آن پس تغییر و عمل مشکلات آنها که مبتدیان در آن در
 در رس طبع آن سرزمین به تمام تعلیم صاعقت طبع و آموختن آن علم بدان ترتیب که خود مقرر داشته بودند آن
 کتب را قرائت میکردند و کتب شانزده کار که تخریج مؤلفات جالینوس بود بدین نحو در هفت مرتبه مرتب شده
 میانی مرتبه اولی چهار کتاب بود و است که می توانیم از کاران از بعد طبع بشماریم و هم در آن مرتبه نیز رعایت تقدم و تاخر
 انداخته اند و اول کتاب فرق بوده که تمام مقصود خویش را در یک کفاله آورده است فرمایند از اهل ابریه
 بدون علاج انجام بخیر و علاج می در پرتو و بهر حال ادویه یا اعمال یا مفصل پذیرد و هر یک از آن سه را قرائت
 و آن قانون یا از قیاس بدست آید یا از تجربه معلوم شود که در هر یک از این معالجات را بقوانین قیاس مزاول کنند
 و قیاس با قواعد تجربه مباشرت جویند خود در انتخاب قوانین معالجات را بر برای اصحاب تجربه بیان کرده و به
 عقیده از باب قیاس شرح داد و طبایع در معالجات هم قیاس و هم تجربه را بکار میریزد بر جمیع قوانین قیاس
 و تجربه را طاعت نموده مانند پس در هر جا قیاس و تجربه موافق باشد هر دو طایفه حق محض و صواب دانند
 و هر جا در آن دو قانون مخالفت بینند هر طایفه بر حسب عقیده خویش هر یک مقدم و بهتر میدانند بدان
 قوانین راه علاج پیش گیرند و اگر طریق قیاس و قیاس داشته قوانین قیاسی را اخذ کرده بکار برد و اگر تجربه
 را دانند قوانین تجربه را گرفته استعمال کنند پس هیچ طایفه از آن کتاب بی بهره نمانند و دوم کتاب
 صاعقت مزید است که نیز مطالب خود را در یک کفاله جای داد و تمام اصول خرد فطری و خبره علمی را بر سبیل جاهل
 ذکر فرموده و سیم کتاب مفصل صغیر که انشای یک کفاله است هر چه معلما از او استفاده کنند لال نفس حاجت باشد

ابن رضوان

۶۶۲

و در تخیض امراض بدان استدلال متفیع شود در آن یکت مقاله آورد و دست چهارم کتاب اغلوقن است که از برای
فیلسوفی ازرق فرساده و دو مقاله است و در آنجا بیان کند که شفا امراض را چگونه تأقی کنند و از چه راه
در آینه و چون مرتبه اولی که مرتبه اولی که منساخت طبیعت است مستفان را معلوم شود آن طبیب نو آموز بسبب
دانستن آن چهار کتاب تواند اعمال جزئی را از کتب طبیعت گرفته مجری دارد پس دارای آن مرتبه مضطر و ناچار است
قوی اندیشه و دویسه باشد از آن کتاب دویسه فرود کیده مقاله است و کتاب ترکیب دویسه که بفرده مقاله است و مطالب سال آنهاست
و کتاب توی دویسه که یک مقاله است کتاب قوی اندیشه که یک مقاله است که بر تحصیل کرده و نیز مضطر و ناچار است که از برای
از مطالب بعضی کتب تشریح و مشاهد اعمالی است که از برای خواجیه بود پس مرتبه اولی از فایده طالبان و علمان نماید
و موجب تذکره کاملان و علمان شود اما مرتبه دوم و آن چهار کتاب است اول کتاب اسطقات است
از آنجا که مستفاد میشود که بدن انسان و چیزها یکدیگر قوام بدن انسانی به آنها منوط است سریع التغیر و قابل التما
یابند و از جمله آنها اسطقات است که ما بین آنها و بدن انسانی قریب تمام است مانند اعضاء مفرده که عظام
و اعصاب و شرائین و عروق و غشیه و پوست و غیر آنها باشد و اسطقات از اینها است و اسطقات آنها را وادار است
پس مبدء و مکنون بدن انسانی از آن چهار عنصر است و مرجع و بازگشت و استحال بدن نیز به آنهاست و چون
اسطقات از بعد متعدد تغیر و قابل استحال باشند لاجرم هر چیز که از آنها بوجود آید نیز سریع التغیر و قابل استحال باشد
و این اول کتاب است که استکمال صاعه طب بدان کتاب مربوط و منوط است و دوم کتاب مزاج است و آن
مقاله است شناخته میشود از آن اصناف مزاج و آن چیزها یکدیگر قوام هر یک از آن اصناف خواهد بود
و آن چیزها که ای استدلال و معرفت امر چه حادث میشود سیم کتاب قوی طبیعیه است و آن نیز سه مقاله است
شناخته میشود از آن توانیکه طبیعت بالیت آنها به بدن بنیامند و مستفاد میشود و ما بسبب آن قوی و ملائمه
بواسطه آن علامات بوجود آن قوی است استدلال میکند چهارم کتاب تشریح صغیر است در پنج مقاله و آن پنج
مقاله را جالینوس در مواضع متفرقه آورده بود و طلبای اسکندرا میون استغرفات را جمع کرده و یک کتاب
آورده اند و از آنجا که شناخته میشود اعضاء مفرده و عده آنها و آن چیزها که اعضاء مفرده را در وجود
و قوام بدان احتیاج است و از آن چهار کتاب که مرتبه ثانی از آنها مؤلف و مرکب شده شناخته میشود
جمع امور طبیعیه که قوام بدن و صلاح بدن بوجود آنها منوط است و طلب علم طب بعد از اطلاع بر آن
چهار کتاب با شوق تمام بسیار کتب که با آنها تعلق دارد رجوع خواهند کرد مثلاً چون کتاب مزاج را فرا گیرد
رغبت کند مقاله که در خصب بدست و مقاله در سوء مزاج مختلف است و کتابی که در ادویه مفرده است بدست
آورده و مستعمل مطالعت آنها مشغول شود و مطالب آنها را درک کرده و عمل کند مثلاً چون کتاب قوی طبیعیه را
استفاد کند بصرافت طبع با میل تمام می خواهد تا کتابی را در ادراک کند و کتابی که در آراء بقراط و افلاطون
مطالعت یابد و مطالبیکه در کتاب منافع الاعضاء است استنباط نماید و سایر کتبی که در باب قوی و ادویه

ابن رضوان

۶۶۳

و افعال آلیف کرده و قرائت کند و مثلاً چون کتاب تشییح حفر را بخواند یا لی و ششاق شود چنانکه در مثل تشییح و اعمال آن
در ششاق است منقسم نماید اما مرتبه سیم کتاب عمل و اعراض است که مثل برش مقاله است و جالینوس آن مقامات
در مقالات خود مانند لای می مشوره و متفرق مسدود بود و اطباء میسکنه را اینون مقامات متفرقه را در یک کتاب
جمع کرده آنرا با سیم ظل و اعراض موسوم داشتند و شناخته میشود از آن کتاب امراض و اسباب آن
و اعراضی که از امراض حادث میگردد و این بابی است بزرگ که بنا بر آراء اصحاب قیاس آلیف شده و
و هر کس این کتاب را نفهم کند مثلاً از مسائل طبیعیه بروی مخفی نماید اما مرتبه چهارم و کتاب است نخستین مرتبه
عمل اعضای باطن است که در شش مقاله آورده است شناخته میشود از آن کتاب تریف هر علت از علتها یک
حادث میشود و در اعضای باطن چه امراض آن اعضا بیان و شود و ادراک نشود زیرا که بر حواس ظاهر پوشیده و شناخته
نابودیم طبیب محتاج است بعد از آنکه تشخیص آن امراض کند و از دیگران علامات مجده است آن امراض
استهلال نماید و این معنی روشن است که چون علامات مشخصه است آی طبیب را بر مرض عضو باطن قطع و بعین
حاصل شود مثلاً ذات الحجب در می است که حادث میشود در غشاء مستبطن اضرار و علامتی که معلوم و مشخص از این است
نبضی بغض و وجع خاص و حسنی و معال است چون طبیب علاج بر آن علامات واقف شود جزیم کند که در غشاء
اضرار در معاری حادث شده است و اما در شناختن علل اعضا ظاهر تباسیس اساسی وضع کتاب حاجت
ناباشد چه بنظر و بیان در آید و چون استادان امراض را بتعلین نمایند ایشان را کفایت کند و بعد از آن در
هر جا چنان مرض بنید بشانند پس به انچه جالینوس در آن باب کتابی آلیف نموده است و دومین کتاب
نبض کبیر است و آن منقسم بر چهار جزء و هر جزء مثل است بر چهار مقاله جزء اول در شناختن اصناف نبض
و معرفت جزئیات در صنف از آن اصناف است جزء دوم و طریق در طریق ادراک هر یک از اصناف
نبض است جزء سیم در تریف اسباب نبض است جزء چهارم در تریف منافع اصناف نبض است در
آن جزء بیان کند که بر طایف صنف از اصناف نبض چه منفعت مرتب خواهد بود پس طبیب بواسطه دانستن
آن منافع بر امراض و درجات قوت آنها با بصیرت شود و درجات شدت آنها با درجات قوت طبیعت
مقایسه کند و در معالجه باندازه قوت و ضعف هر یک با عمل طبیعیه مشغول شود اما مرتبه پنجم و آن کتاب است
اول از آن کتاب است در جمیات مثل بر دو مقاله و از آن کتاب طبایع اصناف حیات شناخته شود و سیم
چیز است که بر صنفی از اصناف دلالت کند معلوم شود و ویم کتاب بجران است که محتوی بر سه مقاله است
از آن کتاب اوقات امراض و احوال امراض در هر یک از امراض شناخته شود تا آنکه در هر وقت هر چه مرضی
داند و لایق شهادت بکار برد سیم کتاب ایام بجران است که محتوی بر سه مقاله است و از آن کتاب
اوقات بجران معلوم شود و ایام بجران و اسباب و علامات آن شناخته شود و اما مرتبه ششم و آن کتاب است
که آنرا جلد البرهانند مثل بر چهار مقاله از آن کتاب قوانین علاج که بنا بر آراء اصحاب قیاس در هر یک

ابن رضوان

۶۰۴

از امراض بجا راست استنباط شود و آن کتاب طالبان علم را بر آن دارد که در کتاب ادویه مفرد و در کتاب ادویه
 مرکبه و در کتاب معجنات و امثال آن نظر کنند و جمع نمایند و بر مطویات آنها مطلق شود اما مرتبه پنجم و آن که
 کتابست که به پراضها است و آن مثل شربش مثال است از آن کتاب مستفاد میشود چیزهای که در حفظ صحت
 هر یک از ادیان بکار آید و این کتاب متعلقین را بر آن دارد که در کتاب اغذیه و دوا که کتابی که در جودت کیمیا
 در اوست آن تالیف شده و کتابی که در تیر مطلق فرجه هم آمده و در کتابی که در شرایط ریاضت آورده
 جمع کند و از مطالب آنها مستفاد کرد و پوشیده ماند که اطباء اسکندران چون از جمیع مؤلفات جالینوس
 شانزده کتاب را انتخاب کرده بودند و در تعلیم و تعلم صناعت طب تمام آنها را قرائت مینمودند و آن رتبا
 بچندین جهت از طریق صواب دور بودند و هرگاه که کتاب از آن کتب را بدین ترتیب طالبان طب پند
 هر که طبیب معالج نتواند شد پس بر آن شدند که آن شانزده کتاب را در ترتیبی مستدار دهند و هر یک را
 در رتبه خود به انداز قرائت مقدم تا به آخر نینقد و تعلیم مؤخر مقدم نشود پس آن کتب شانزده گانه را
 بصورت حمل و جوامع در آورده اند تا هر جلد در حل مقصود فائده دهد و هر مجموعی برای متعلمان نفعی باشد
 و هر جامع متعلق مجمل را اثری آورد و هر مرتبه را چنان ترکیب کردند که متعلمان را نفع حاصل و خیر اهل دهر
 چه متعلم و مبتدیه در آن کتب نظر کنند بر مطویات آنها احاطت یابد بر اسی آن اطباء دانستند مینگو
 جلی نخواستند و از حق طرفه رکنی نخواستند که متعلم بی بد و تشویق بصراحت طبع و میل خاطر و شوق آید
 در صناعت طب متبحر گردد و از فواید از نکات طبعیه را فرا گیرد از آنجا که در حسن بن بطان گوید که در همه
 از ملائمه و اطباء که است عشر و ترکیب و ترتیب نمودند و در حل مشکلات و دفع مضللات آنها تحقیق یافت
 بکار بردند و گفت نفر بودند که هر یک نادره عصر خود بوده اند و اسمی ایشان برین شرح است
 - احطون جاسیوس مارنیوس اکیلا دوس و فیلا دوس خود لادیس اوسونیوس
 که بنام یکی نومی نونند و جمیع ایشان آئین مسیح و گیش نصاری داشتند برخی را عقیدت آن است
 که اکیلا دوس را در مراتب حکمت و مقامات طبعیه برایشان رتبه تقدم بود و در ترتیب عشر الحکیم
 اختصاص داشت و آن لای نشوره را او در عقد ترتیب در آورده و آن شرفات را در یک رشته جمع نمود
 و انتخاب شانزده گانه را حمل و جوامع کرد و اسید تا آنکه ضبط آنها آسان باشد و چون آن نهم پنداشتند
 هر یک تغییر و ایضاح آن مقالات که مبتدیه و از کل تغییرات و شد و روح شرمی را که جاسیوس آورده
 اجمع و نفع است برخی گویند که حکما و اطباء آن ترکیب و ترتیب را از آن دو انتخاب کردند که این
 مستعمل از خود و اید سایر کتب جالینوس محفوظ و مصون باشد و بعضی را عقیدت آن است که آنچه
 با شرح و قوی و افعال و مسطقات در حلیت تمام دارد و طبیبان معرفت آن گزیری نباشد
 و نام آن مسائل در کتب عشر مضبوط است ابوالفتح بیند و که شرح حالش گذشت گوید که

ابن رضوان

۲۰۵

اکنده اینان آن رقیب را به انجته قزاق دادند که معلم و متعلم را مستغنی کردند و از سایر کتب جالینوس و درمید
 طبعه آنها را در مین و تعلیم نایب و انصاف علی بن رضوان گوید بطریق اعتدال است که طبیب را از غیبت خلعت
 گزینی نیست اول آنکه خلعتی رسا و اقامی درست و هوشتی نفوذ اندیشه نیکو داشته باشد و یا آنکه فرزانه و مرد
 باطنی خیرانه بش و بخواهد با ابرار و درویش بود دوم آنکه پاکیزه لباس و پاکت دامن و خالیه و لطیف کلاه
 سیم آنکه محرم بیار و امین اسرار آید و هرگاه مرضی مشاهد کند که مریض را از اشتها و اشتها رضاء یافت است
 نیش بخند و با کسی در میان نیارد چهارم آنکه علاج بیمار را خوشتر داند از حصول درهم و دینار و در بیمارستان
 از مصالحات انصاف بر شمار و پنجم آنکه تعلیم علوم و آموختن مجربات را بر سلطان دریغ ندارد و در مسافع نیازمند
 مبالغه و اسماح کند ششم آنکه سلامت نفس و عفت نظر و صدق قول پیش کند و چون در منزل بیماران و در مطب
 و مل و تجملات دنیوی چند اصلا رغبت نماید چه جای آنکه طمع کند به نعمت آنکه خود را بنویزد تقوی و امانت آراسته
 دارد و نفوس و ارواح را محترم شمارد و دواهای قتال اعدای را نداند و غیبه و زود و سقط جنین بکار بندد
 دنیا نوزد و دشمنان را همان معالجت آورد که در دوستان را آورد ده است و بیم او گوید بایستی در صنایع
 کسی را بجای برگزیند که با وجود استکمال صاعقت شریفه بمجال هفت گانه آراسته باشد و هم در تعلیم کسی
 لایق دانند که از طریق حدس و فراست و دیدار شش شاد است و هر که ویران نفس زکیه و طبع خیرخواه است
 و بر انداختن علم حریص و مولع است در سم افادات و افاضات استاد را در خاطر جا داده و پیوسته
 بیاورد و اسم او گوید چون خواهند انسانی را پادشاه نمایند که ویران بنی سلیم است یا سقیم هر عضو از اعضا
 او را با فعال خاصه و اعمال مخصوصه آن اختیار کنند و هر یک با فعال لایقه و اطوار متوقه چنانچه باید و شایه
 یام را قدام دارد و کمال سلامت و متبر از آفت است پس بن سلمان آن است که هیات و سخن و مزاج
 و طبع و شریکات فاضله باشد مثلاً استخوان قوه سمع بدان است که او را از مکان دورند و نیکو شنود
 اختیار بهر آستان که مریات و مبعرات را از دور و نزدیک و برابرش دارند درست بیند و آواز
 سان بآست که در تحکم و گفتار بطریقی نیکو و لجهی خوش سخن راند و آرمودن و تفریحی بن بآست که چیزهای
 سنگین را حرکت دهد و ضبط نماید و بر وضعی مخصوص نگاه دارد و از جانی بیجانی حل کند و هم او را که بیند
 آنچه می شنود می شنود و در برابر قمار او را مشاهده نماید و هم بفرماند تا بر پشت بخوابد و دست خویش
 کند و چنین کند و در جلین را با اعتدال و انتصاب دراز کند و چنانچه پزند کان بالهای خویش را
 بیکدیگر نزدیک و از هم دور کند و سترها و پانها را به ان مشاب حرکت دهد و هم در استحاله احشای او را نظاره
 معلوم شود که هر عضو در محل خویش واقع شده مثلاً هرگاه جنبه و قی بر فم معده یا در جنب امین یا جنب
 امیر باشد بحسب و جنس معلوم سازند و هم در عانة و خاخره و سره و اعالی بدن ثلث کنند هرگاه بر خلاف
 اینات فاضله شکی بینند برافت آن بدن و سه لال کنند و هم مزاج قلب او را پاره و اخلاق تلخ کنند

ابن رضوان

ع ۶۰

و استعداد قریح و اشال آن آزمایش نمایند و بهم مزاج کبد او را بدین بول و ملاحظه اخطا پازایند و بهم فعل و خرد او را بشو لایکه خردمندان آنرا ترتیبات و خرافات دانند امتحان کنند و بهم اطاعت و انقیادش از راه او امر و نهی معلوم دارند و بهم اخلاقیاتش در معرض اختیار آورده و انج نمایند که از کدام شیئی در حرکت آید و از چه امر آرام گیرد و مرید بچس ظاهره ادراک شود با یقین شاهدت شود و آنچه اعضائی باطن است بعلامات خاصه و افعال مختصه آن در معرض امتحان آید و بهر امر بوال و پیشش معلوم کرد و وسعت بکار بر بند تا مرض از سختی و آفت از سلامت عبدا شود و بهم از کلمات علی بن رضوانست که بد چون بر بستر بیمار قدم نهی و مرض را چنانچه باید و شاید شناسی و طیفه آنکه چیز آنگاه اجازت دهی که ضرر ندهد و معالجات قویه را متوق داری تا تحقیقت مرض معلوم شود و بهم او گوید معرفت مرض آنست که معلوم دارند از چه خلط حاصل شده و در کدام عضو رسیده و چون آن دو امر معلوم کرد و مرض شناخته شود انکاه اعمال طبیعه بکار بند و بهم او راست چون انسان را صناعی باشد که از کد بین در نصف روز کمرک یا پشترک کفاف معیشت خود فراهم کند و بهم رفع مقام نه کان خدا نماید بهتر آن است که باقی روز را بطاعت و عبادت پرد و کار بگذرانند و در عالم ملکوت تفر و تامل نمایند و آفریننده را حمد و سپاس گویند پس زخنده حال و خجسته مال کسی است که بدین کردار خیر دنیا و عقبی بدست آورد و کتب مصنفات و مؤلفات و شرح آن حکیم داشتند و فیلیوف پیمانند از این قرار است

انچه از کتب جالینوس و غیره شرح کرده بدین تفصیل است

شرح کتاب بنفش شرح کتاب اغلو قن شرح کتاب اسطقات شرح بعضی از کتاب مزاج و شرح دیگر بر شرح جالینوس که بر مقول بقراط نوشته شرح مقاله فیباغورس در هزار فصل شرح کتاب استبصار ارسطاطالیس درسی و نه مقاله شرح ناموس طب بقراط شرح و صایای بقراط معروف بر طب تعلیقاتی که بر کتب جالینوس نوشته از این قرار است

کتاب جید البر کتاب تدبیر الفتح کتاب در شبه ابطه نقد کتاب ادویه مفزده کتاب مسامیر کتاب اخلاط مسامیر کتب وی از مقالات در سائل و غیره کتاب اصول در طب در چهار مقاله کتاب زدهفت سائل حسین بن اخی کتاب منافع در کیفیت صنایع طب در سه مقاله رساله در علاج جن جن مقاله در انسیکه جالینوس غلط نموده در افادات خود که در شیر الاغ کرده و چنانچه اطباء ارکان بر غلطی مقاله در دفع اشیاء ضاره مناسبت از نه ابدان الهی مصر مقاله در سه مقاله در شیر و طریق استعمال رساله در جواب سائلیکه در باب شیر الاغ نوشته تعلیمی که نقل آنرا از کتب صید کرده مقاله در نه طب بقراط در تعلیم و تعلم طب کتاب در طعن ابو الفرج عیبه الله بن طبیب در پنج مقاله کتاب در نوع انسان بر نه طب مقاله در احوال هند انیم بن رفان و ابن زرع کتاب در ادویه سهله کتاب در حریره استعمال اشربه و معاجین تعلیق بر کتاب بیسمی در اغذیه و ادویه تعلیق بر کتاب فرسید و هوس در اسر و لغز

ابراہیم بن عبدہ

۶۶۷

مواقی ابدان اصفاً نواید که تعلیق برکت بنفوس پرس کرده در اثر بنده موافق ابدان مرضی در ادوات امرین
مقاله در ادویه مبتدیه مقاله در اینکه حرکت از اعضا را تغذیه از غلط صالح شیبه آن اعضاست مقاله
در انواع حیات کلام در قوی طبیعیه جواب مسأله که در بعض نوشته رساله در جواب مسائل ادرام که اطباء
از وی سوال نموده اند رساله در علاج صبیان رساله در مرض داء الفیل و داء الاسد رساله در علاج
ابو العکرمین بن عبدان کتاب در علل شکوک رازی برکت بنفوس در هفت مقاله بمقاله در حفظ
مقاله در انواع حیات و اسامی آنها مقاله در ضیق النفس رساله که بجهت این ذکر کیا نوشته مقاله
در نسخ و فروغ نوشته داتین بطلان او را رد کرده رساله در بده ابرادات بر این بطلان مقاله
در جل این بطلان و اغلاط وی مقاله در اینکه این بطلان کلام خود را فغنیید چه بسد بکلام غیر رساله
به طبای مصر و قاهره نوشته کتاب در سالی که میان او و ابن تیمک گذشت در محروم مکان حوائج
بکمال استعناء رساله در زائمانی امراض مقاله در ادوار حیات انقیاس مقاله در ادرام
کتاب در ادویه مفزده در دوا و دوه مقاله مقاله در شرافت طب رساله در کون و فساد مقاله
سنتی قبیل العلاج مقاله در فضیلت فلسفه مقاله در تقاض نفس برای افلاطون و ارسطو
جواب مسائل منطقیه از کتاب قیاس مقاله در علل شکوک بجای بن عدی مقاله در اثبات ثنوت
حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله از تورات و قواعد غلیظه مقاله در اینکه در وجود لفظ و خطوط
طبیعی است مقاله در وحدت عالم مقاله در علم نجوم و موضوع آن مقاله در خط ضروری و در وجود
مقاله در کتاب حلال اذلال مقاله در مشرق بین فاضل از ناس و غیر آن مقاله در سیاحت
رساله در سعادت کتاب در معاذیر و مناقاتی که با طبای نو آموز داشته مقاله در درازانی
در علم الهی و طبیعی کتاب در منطق مقاله کتاب در هنوی مستی بحال الکمال نواید و تعلیق برکت
افلاطون تعلیق و نواید بر علل ضروری پرس تهذیب کتاب کنش تعلیقات در بیان خطا
کتاب بجهت جالوت طبیب فرستاده در چهار مقاله مقاله در هوای مصر مقاله در مزاج سنگ
مقاله در کلمات ابن بطلان و مثبت و نیان بوی رساله در دفع مضار اغذیه و اشربه و

ابراہیم بن عبدہ نیشابوری محدث

از بزرگواران شیعه است و فاضل شیوخ امامیه علماء رجال ملبوسان و عظم مرتبت وی متفقند چو اطمینان است
مردی کردید و حضرت امام ابو محمد عسکری صلوات الله علیه توشیح و تبخیل وی تصحیح نموده از وجو به شیعہ که معاینه
انرا ثانی عشر اردو جانم غذا بوده اند که کس بجلالت قدر و کرامت تحمل آور سیده و قیمتی که از موقف
خافت و مقامات بنام اسمی بن اسمیل مدد و ریخته مند و کالت اوست در میان شیعہ نیشابوری چون نسخ

ابراہیم بن عبدہ

۶۰۸

آن تویع مبارک بر منون چندینانی عالی شغل بود و در امانت و وثاقت صاحب رحمت ولادت داشت ثبت
نامت عبارات آن نامه هایون بر شرف اینجیج میمون مرید اور دیم شیخ طیل ابو عمر و کشی کوید یکی از ثقات
در دنیا بود و مرا خبر داد که بنام اسی بن سبیل تویعی از ناحیت مقدمه حضرت ابو محمد حسن بن علی السکری سلام

پردن آمد برین عبارت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَا أَيُّهَا ابْنُ إِبْرَاهِيمَ سَلَّمَ تَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكَ بِشِيرَةٍ وَتَوَلَّاكَ فِي جَمِيعِ
أُمُورِكَ بِصُغَرِهِ قَدْ فَهِمْتُ كَمَا بَلَكَ رَحِمَكَ اللَّهُ وَنَحْنُ بِحُجَّةِ اللَّهِ وَنَعْنِيهِ أَهْلُ بَيْتِ نَبِيِّكَ عَلَى
مَوَالِنَا وَنَسَبِنَا إِخْوَانُ اللَّهِ إِلَيْهِمْ وَفَضْلُهُ لَدَيْنَهُمْ وَنَعْتِدُ بِكُلِّ نَعْنِيَةٍ بِنَعْمَتِهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ
عَلَيْهِمْ قَاتِمٌ اللَّهُ عَلَيْهِمْ بِالْحَقِّ وَمَنْ كَانَ مِثْلَكَ يَمْتَنُّ قَدْ رَحِمَهُ وَبَصَرُهُ بِصِيرَتِكَ وَتَوَعُّدُهُ عَنِ
لَهْفِهِمْ فِي طَعْنَانِهِ بَعْدَهُ فَإِنْ تَمَامَ التَّعَدُّ دَخُولُكَ الْجَنَّةَ وَلَيْسَ مِنْ نَعْيِهِ وَإِنْ جَلَّ أَمْرُهُ وَعَظُمَ
حُطْمُهُ لَا يَحْجِزُ اللَّهُ تَعَدُّتِ أَسْمَاءُ عَلَيْهِمَا يُودِي شُكْرُهُمَا وَأَنَا أَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ مَا لَمْ يَحْدِ
اللَّهُ بِهِ خَامِدٌ إِلَى أَبَدٍ لَا يَدُومُ تَرْبِيَةُ الْيَاكُ مِنْ نَعْيِهِ وَنَحْنُ كَمِنْ الْمَلَائِكَةِ وَهَذَا
بَيْنَكَ عَلَى الْعَقَبَةِ وَأَسْمِ اللَّهُ أَنَّهَا الْعَقَبَةُ كَوْدُ شَدِيدٍ أَمْرُهُ صَغْبٌ مَلَكَهَا
عَظِيمٌ بَلَاءُهَا طَوِيلٌ عَذَابُهَا قَدِيمٌ فِي الزُّبُرِ الْأَوَّلَةِ ذِكْرُهَا وَلَقَدْ كَانَتْ
مِنْكُمْ أُمُورٌ فِي آيَاتِ الْمَاضِي إِلَى أَنْ مَضَى بِسَبِيلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِهِ آيَاتِي مِنْهُ
كُنْتُمْ فِيهَا غَيْرُ مُحْمُودِي الرَّأْيِ وَلَا مُتَدَيِّ التَّوْفِيقِ وَاعْلَمُوا أَيُّضًا يَا ابْنِي أَنَّ
مَنْ خَرَجَ مِنْ هَذِهِ الدُّنْيَا أَعْنَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْنَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا أَتَاهَا بِزِيَارَتِهِ
لَا تَعْنَى الْأَبْضَادَ وَلَكِنْ تَعْنَى الْقُلُوبَ الَّتِي فِي الصُّدُورِ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي
تَحْكِيمِ كِتَابِهِ لِلظَّالِمِ رَبِّ لِيَحْشُرْنِي أَعْنَى وَتَذَكُّتُ بِصِيرَةٍ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ كَذَلِكَ
أَتَيْنَكَ يَا نَسَافَتَيْنَهُمَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تَعْنَى وَأَنْتَ يَا ابْنِي أَعْظَمُ مِنْ خَيْرِ اللَّهِ
عَلَى خَلْقِهِ وَأَتَمُّهُ فِي بَلَادِهِ وَشَافِدُهُ عَلَى عِبَادِهِ مِنْ بَعْدِي سَلَفٌ مِنْ آيَاتِهِ الْأَوَّلِينَ
مِنَ الْبَنِيِّينَ وَأَبَائِهِ الْأَخْرَجِينَ مِنَ الْوَصِيِّينَ عَلَيْهِمْ أَجَعِينَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ
فَإِنْ يَتَاهُ بِكُمْ وَأَنْ تَذَمُّونَ كَالْأَنْعَامِ عَلَى دُجُومِكُمْ عَنِ الْحَقِّ تَصُدُّونَ وَبِالْبَاطِلِ
تُؤْمِنُونَ وَيَنْعَمُهُ اللَّهُ تَكْفُرُونَ أَوْ تَكْفُرُونَ مَنْ يَوْمٌ بَعْضُ الْكِتَابِ وَبِكُنْزٍ
بَعْضٍ فَاجْزَأْ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ وَمِنْ غَيْرِكُمْ الْآخِرِيُّ فِي الْحَقِّ الدُّنْيَا الْفَانِيَّةِ
وَطَوَّلَ عَذَابُ فِي الْآخِرَةِ الْبَاقِيَّةِ وَذَلِكَ وَاللَّهُ الْخَزْيُ الْعَظِيمُ إِنَّ اللَّهَ بِفَضْلِهِ وَ
لَمَّا قَرَضَ عَلَيْكُمْ الْفَرَأْشَنَ لَمْ يَفْرَضْ ذَلِكَ عَلَيْكُمْ لِأَجَائِهِ مِنْهُ إِلَيْكُمْ بَلْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِمْ لَهْمَزُ الْخَبِيثِ مِنَ الطَّبِيبِ وَلَيْسَ لِي مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلَيْسَ لِي مَا

ابراهيم بن عبد الله

٤٦٩

لَكُمْ وَلَقَدْ لَقِيتُ الْوَحْيَ وَاللَّسْتُ أَهْلَ مَنَازِلِكُمْ فِي حَقِّهِ فَفَرَضَ عَلَيَّ كُمْ أَلْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ
 أَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْعَقْدَ وَالْوَلَايَةَ وَكَفَانَهُمْ كَرَمًا بِالْفَضْلِ ابواب الفرائض
 منسأما إلى تيسيله ولولا محمداً ملى الله عليه واله وسلم والاصنياء من بعده
 كنتم حيارى كالبهائم لا تعرفون فرصاً من الفرائض وهل يدخل فريته إلا من
 هاهنا من عليكم يا قائم الاولياء بعد نبينا صلى الله عليه واله وسلم قال الله
 عز وجل لبيته اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نبيي ورضيت لكم الاسلام ديناً
 وفرض عليكم الاولياءه خفوا امرهم بادائها اليهم ليحل لكم ما دأوا ظهوركم من ازاوجكم
 واموالكم ما طركم ومشاربكم ويرفكم بذلك الثمنا والبركة والثروة ولا
 يعلم من بطيعة منكم يا ائمة قال الله عز وجل لا اسم لكم عليه ابراً الا المودة في القربى
 واعلموا ان من يجبل فائماً يجبل على نفسه والله هو الغني وانتم الفقراء اليه لا اله الا هو
 ولقد طالت المحاطبة بيننا وبينكم فيها هولكم وعليكم ولولا ما يحب من تمام النعمة
 من الله عز وجل عليكم لما ادينكم لحظاً ولا سمعتم مني حرفاً من بعد الماضي الخيه وانتم في عقله
 خا اليه معادكم ومن بعد الثانيه ومولى وما ناله منكم حين اكرم الله بمصير
 اليكم ومن بعد اقامتي لكم ابراهيم بن عبده وفقه الله لرضائه واحبائه على طاعتهم
 وخبركم بالذي حملته محمد بن موسى النيسابوري والله المستعان على كل حال واني اريكم
 مفرطين في حب الله فيكون من الخاسرين فيبدأوا محضاً من رغب عن طاعته الله ولم
 يسل مواظاً اوليائه وتدامركم الله عز وجل بطاعته لا اله الا هو وطاعة رسوله
 صلى الله عليه واله وبطاعته والامر عليهم السلام فرحم الله ضعفكم وقلة صبركم
 عما اناكم فما اغرا الانسان بربه الكرم واستجاب الله دعائكم واصلي اموركم
 على يدي فقد قال الله عز وجل جلالة يوم ندينكم انا من امامهم وقال جل جلاله
 وكذلك جعلناكم امة وسطاً لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم
 شهيداً وقال الله جل جلاله كنتم خیر امة اخرجت للناس تآمرون بالمعروف و
 تنهون عن المنکر فاحباين يدعوا الله جل جلاله ولا يمن هوناً آتاي الا
 حسب من انطوى لكم عليه من حب بلوغ الاملة في الدارين جميعاً والكتبون
 منافي الدنيا والاخرة فقد يا اسحق برحمتك وبرحمته من هو وداءك بينت لك
 ما نانا وقربت لك نفسي اذ فلت بكرض من كرمهم فقد الامر قط وكم يدخل في طرته
 عين ولو نمت الصلوات بعض ما في هذا الكتاب لتصدق بفتننا من خيبة الله

ابراہیم بن عبد

٢٢١

از شاه شایان نشا پور بعد حضرت ابوالحسن علی بن محمد و هر من اموی نامی را بطور رسید که بغیر آنها شود و بنویسد
 به ان ای ای ای که مرا از انیرای نامی سپارون رود و میرای و دیگر نیز که و نامی خواهد بود بل کراهی برای بر میسر
 دید که که در دل و دل که شود چنانکه خدای عزوجل در وحی منزل حکایت فرموده که مردی که در روز رستخیز که برود و در کجا
 چهار نامی بنا شود که در وحی و حالیکه چشم و چشم خطاب رسد که تو ایات را به بنیاد و برودی و امر و خود را زیاد
 برده شدی ای ای ای که نام آیت حق از تحت وی بر عباد و ویش در بلاد و برادر است که پس از اجداد و تر از اینها
 و پراش از او صیانت منصب و روث و نام دارد و پس که ناما سرگردان گذارد و بجای ماند سودان سر خود را پسند
 آیا از حق روی بتابید و بیاطل روی آورد و نفعت خدای را نامی میکند آیا این احکام الهی تعسکیت نمایند
 بر برخی بگوید و در برخی سزای چنین کس غاری و دنیا عانی است و شکیخ آخرت باقی بخدا سو کند خواری برک
 بهی باشد خدای سبحان بغیر و منت خود بر شما نمیدانان فراموشی مقرر فرموده اند از آنکه عبادات شما نیازی
 داشت بل محض رحمت و خالص است تا بیکت محنت عید از پاک نیز نبخشید و ما فی الضمیر و کس بر روز دهم تا به کفایت
 و طلب رحمت بیکه بر سبقت عید باشد از طاعت و خصوصیت و همان پس اجابت بر تاج و در و زکوة و صیام و ولایت از عباد حق
 بگذارد و آل رسول و دست اید خاندان رسالت برای فتح ابواب فرایض و علم و در تحالیف شمارگانانی باشند اگر خوب عالم وال کرم
 بنمود هر آینه شما چون پادمان حیران نیامد به هیچ نوعی از فرض حق نیافید آیا فی التل بریدی از غیر اب آن و آینه آینه شما
 از غیر طریق و صیاد اول شوند حضرت پروردگار بر و کرد و لی خود بر یکلیفی رسول برکاشت این ثبات فرستاد و اجابت مسلمانان که در
 در ثبات کمال نمود و منت خویش را بر شما تمام فرمود و دین اسلام را برای شما پسندیدیم خدای عزوجل از برای اولیای خود بر شما حق
 فرض نموده که ادا کنید و شما را با داد استحقاق با سور فرموده تا از اداء و سر و رض حق و قضاء حقوق اولیایان کردن مال از این
 و خود را و نشید نهای شما را حلال سازد و نمایش اسوال و فرایش منافع را بر شما بشناساند و از شما آفرید که در نهانی زمان و
 بر دارند به اند خدای سبحان با رسول خود خطاب فرموده که با است خویش بکوی بر پیغمبری خود از شما پاداشی نخواهم فرمود و بیست
 و بان ای ای ای که نکل بر کس بر خود او خواهد بود و خدای نیار است و شما نیارند بهمان در میان من شما شایع و شما بر من بگویند
 و نیز فریق صواب خطا حکایت من متواتر گشت بر اینچند وقیعات همی عتاب نمودم تا حق تمام نفعت اقامت حجت که از جانب خدا
 بروی هر واجب است که داده باشم و که ز پس از عهد امام بر حسن علیه السلام که در روز کا عقلت شما بود و پس از فرشتان رسول آفرینی
 آن در حق منبر اوان که از شما سفارت نیسا بریدید و پس از نگاشتن من بر ابراهیم عی و نقد اندر خضای بر شما و آن تو قی که به دست محمد عی
 شما بر روی فرستاده آمد نه جای آن بود که این خطی چند و نه حرفی بنویسد و بر لسی شما را می نگیم که در ذات بری تقصیر میکنید و از مردم زیاده را
 که در میراث رحمت حق دوری و کسی را که از طاعت کرد و کار روی تافتد و نه اولیای وی بند بر نیی حضرت از دعای شما را با طاعت و در
 اندام و سر فرمود پس فریادی که کند تا نانی و ناکی شکی را از غیبتی که در حق فریاد آید تا چه فرود است انسان پروردگار کرم خدا و عای هر ادعای
 شما را در دوا و سر شما به دست من اصلاح نماید و در آن هیچ بر و قیامت صفت و قیامت فرمود که آن روز بر قیاد را پیشوای دینیم و در صفت از فرمود
 که در آن روز که شما بر مردم کما باشد رسول بر تاد و آیت بخور فرمود شما بهر تنی بود که برای مردم بر آوردیم بر معروف و نافران و برادر که از این

ابراہیم بن عبدہ

۶۷۲

کشاده ایتعالی راجع بن ایکی ازیدان بخوانید کردہ لکنو کہ من خواہم آوردہ ای ہر دو جانی دریا سپید و بہر دو سراسی با اہل بیت
 باشد تا اہل حق برای توسلانی آتش کر دم و تفسیری بشون دم و شمار دم نیابور انکوسہ قرار آوردم کہ گویا آن کردار انجا بخند و در آن فانی
 اگر بہر از انچہ را کہ در این نہایت سنگہای سخت بشنود از خود غایتیکہ طاعت انہم کجا خیس منہد و چہ خواہید کہ خدا و رسود انکہ را دشمنانہ انجا بہر
 فاشکار و آتش آبار کردہ واد شدہ افعال کشتہ خبر و عاقبت یکہ پیر بخوار است اہل حق بن ابراہیم قوا ز جانب سن رسولی بسوی ابراہیم
 عبدہ و نقد اند کہ بہ انچہ در نامہ کہ با محمد بن موسی نیشا پوری است و کجا شدہ اعلیٰ نماید و ہم از جانب سن رسولی
 بسوی خود و مردم نیابور کہ جلب آن نامہ کردہ و آوریدہ ابراہیم بن عبدہ و این مکتوب قراست کند و دیگر مردم آن کشتہ
 نیز بخوانند تا پس سوال سن بنایرند نباشد و بطاعت خدای سبحانہ اعتصام جویند و از شیطان و نفوسا
 خویش عبدہ اجتناب نمایند و فرمان آندہ و راخصیان آوردند برابر ابراہیم بن عبدہ و تو و تمامت شیعیان سن سلام
 و رحمت آید ہا و ہر کہ از مردم شدہ نیشا پور و فو اہی آن کہ طریق موالات سن میسپارہ و این نامہ قراست کند
 و از پنولہ باطل بصراط حق بجا آید باید حقوق اہل بیت را با ابراہیم بن عبدہ بہر داد و ابراہیم آن حقوق را
 بدست رازی و یکسکہ ادا نام بہر و بسیار کہ این بفرمان و دای سن است اہل حق نامہ سن بر ہلالی رضی اللہ
 بنحوان چہ وی عقد و این است و امام خود رہیشناسد و نیز این نامہ بر محمودی عافا و اندہ قراست نماید کہ او
 بطاعت فرمان بس ستودہ است و چون بغداد و اردشوی این مکتوب بر وکیل و اینا دہقان کہ مباشرتہ
 حقوق است از شیعیان بنحوان و ہر کہ امکان باشد از موالیان این قسطنطنیہ بروی قراست کن و ہر کہ خواہد
 از روی آن نسخہ بر کردہ و این مکتوب از کس پوشیدہ ہا و کہ شیاطین مخالفین کہ کہ ہر ہائی بان نیشا پور کان کردہ
 تحقیق در جواب مکتوبہ وصول تو فرمودیم و برای تو و ہر کہ خواہی عفویم و بختہ شیعیان را از شدہ کہ رسیدہ بود جواب شہید و حق و اذلال از حق منہد
 و کہندہ خبر کہ ای نہدہ نیشا پور تا نگاہی بر ماکرین آن کہ بشود عمر را دیدہ اندوہ باشی خدای را زوی رسد بر یکسری از حق رسد ہا و سلام کن تو را شایان را کہ از آنکہ
 و ہر رسا است و با اہل بیت نزد یکہ باشد و ہر چہ از فو اہی برای محل داد و بشود بدست و میرسد کہ او با برسانہ اہل حق ضابطہ و شمارا بہر
 خویش پر شدہ و ترا بضع خود بر تکالیف مباشرت بخشد بر تو و تمام شیعیان ما سلام باد اہل حق و اہل حق
 از خواص شہید آنحضرت کہ در این موقع مندرج شدہ بہرین شرح از اصول معتبرہ بہرست اقلاب
 داندی محمد بن جعفر اسی است سیاح الطایفہ ابو جعفر طوسی گوید محمد بن جعفر اسدیر اکینت ابو بحین را
 گفتندی و او یکی از ابواب معدود بود و محمد بن علی بن جلال است کہ از معارف ابواب و مشاہیر
 محبوب شدہ گویند عقیدت وی عاقبت و دیگر کون شدہ و مرد و کردید محمودی محمد بن احمد بن
 حماد است از مردم مرو شیخ ابو عمرو کثی از ابن سعود روایت کردہ کہ گفت محمودی مرا خبر داد کہ حضرت
 امام ابو جعفر جواد علیہ السلام بعد از وفات پدر من بمن نوشت فک مصفی آتوک دخی اللہ عنہ و حنک
 و هو خیدنا علی خال محمودہ و لکن بعد من لک الخال و ہم در رجال کثی مسطور است کہ بخط ابو عبدہ
 شادانی دیدم کہ نوشته بود از فضل بن ششم ہروی شنیدم کہ می گفت چون شنیدہ بودم محمودی بسیار

ابراہیم بن عبدہ

۶۷۳

چگزاره از وی پرسیدم مدتی تو تا چند بار رسیده از اطهار آن دروغ نمود و بمنیقدر گفت دوزخ خبیتر
 کثیر الحمد لله کسم آیا تمام این زیارات از جانب خود کرده گفت بعد از حج اسلام هر چه حج کرده ام
 از حضرت رسول صلی الله علیه و آله بوده و ثواب آن بانه امانت علیهم السلام دین نموده ام و ثواب آن به
 بنو منین و منونات بخشیده ام و امان محمد بن صالح بن محمد است از مردم مهران علامه علی مندراید
 و امان کبیر حضرت عسکری علیه السلام بود در ارشاد میفرمود سطور است که علی بن محمد پسر دهقان گفت
 چون پدرم در گذشته و شغل و کالت بر حقه من قرار گرفت برخی سفیجها بنام پدرم بر ذمه مردم بود از مال
 حضرت قائم علیه السلام در این باب عرض منتهی حاجت مقدسه فرستادم جواب رسید که مطالب کن پس در مقام
 اقتضا بر آید جمله بدوین و ام خود پیر و خستند که کفر که چهار صد دینار بر ذمه او بود پس خود آواز طلب
 و پیرش بر من استخفاف نمود و مرا بیگناست اسناد داد و شکایت پسر پیر پدرم از تو همین گفت کریم شده
 همیکه این بشنیدم پیش بجزم دست بپایش برده تا میان سرای کشیدم پیرش چون این بدید پیر و نذر
 و آواز داد که ای مردم بنیاد مردی از افضیان قم پدرم کشت جمعی کثیر اسفانت وی انبوه شدند من برابر
 سوار شدم و کفتم ازین بر شما ای اهل لغزاد و اغریب مظلوم نتانید و بر ظالم یاری دهید من مردی
 از اهل شهر مهرانم و این نگار مرا بقم منسوب دارد و تهمت رخص بر من حق و خوردن مال من خواهد چون مردم
 این بشنیدند بر آفریدند و خواستند دغل و کلاه شوند همیکه این حال نگریت بر من در آویخت و بطلب
 سو که آرد که در سلامت و ام من بگذارد و پس من نمیکن قتل نمودم و حق خویش بستانیدم سنجو با لغ
 و ادب ال خود را بشخصی در جانی و گرفتن آمال را از آن شخص در شد خود و این از بابت خوف طریقی است
 عمری عثمان بن سعید تان است که بنیاد ده سال خدمت امام ابو الحسن دوی علیه السلام میکرد و بعد
 از حضرت بوکالت امام ابو محمد عسکری علیه السلام منسوب شد و بعد بعفارت حضرت قائم علی الله فرج
 و عمل است که مراد از عمری خصص بن عمر باشد چه او را نیز لقب عمری خوانند و برخی هر دو را یکی پندارند
 و شرح آن از مظان خود باید بخت و هم در کتب رجال ثبت است که این موقع مبارک از جانب حضرت
 ابو محمد عسکری صلوات الله علیه بنام ابراهیم بن عبدہ عرض کرد

و کابی الذی قد علی ابراهیم بن عبدہ بویکی ایاه بقبض حقوبی من موالینا هناک نعم هو
 کبابی بخیلی افنه اعنی ابراهیم بن عبدہ له عیله لهم حقا غیر باطل فلبغوا الله حق نقایه و کثیر
 حقوبی و لیاقوهما الیه فقد جئت لعل انیل الیه فیها و قد الله و من علیه بالسلام من النفس خسته
 منی انه کن بابر ابراهیم بن عبدہ نگاشتم و او را در باره اخذ حقوق من از شیعیان فساویر کاشته ام از
 اندر من است که بدست خود نگار داده ام ابراهیم بن عبدہ را بر موالی و نلک و کالت بنجیده ام و حق نه بک
 باید انکاست خیا که باید از خدا پیریزه و حقوق من از مال خود خارج کنند و بوی تسلیم دارند که من بجای و بخیر نمود

ابن میثم مجرای

५५५

تقدیر کی کہ درآنها بجای آوردند ایشان توفیق داد و از تقدیر کا چه دارد و نیز حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام باین توفیق شریف و کالت اربعہ اند بن حمد و مدح حق و دیگر شیعیان باور و زامی آن قوم نمونو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

و بعد شد نصیب لكم ابراهيم بن عبد الله دفع التواجي و اصل تاجيك حقوق الواجب عليه عليه السلام
و جعلته نفقته و ائنه عند موالي هناك فليتموا الله جل جلاله و ليبرأوا و ليؤدوا الحقوق فليكن لهم
في ذلك ولا تأخير ولا استعظام الله بعضيان اوليا الله و جميعه الله و اياك منهم جميعهم افتراض كنتم
يعني من ابراهيم بن عبد و ابراهيم شامض نمودم تادم كمت يشا بور و انك يا حيت بيتي كل حقوق واجب مرا
با و سپارند كه اورا مورد اعتماد و محل امانت خود كه در اينده ام بر شيان خویش كه در آن كشورند پس از خدا
مغ و بل پر پزيرند و مراقب امر حق باشند و حقوق امام خویش ادا كنند كه پس در ترك و تاخير اين تخليف هیچ
ندارند خداي سبحان اجتماعت را بعضيان اوليا و خویش به بخت سازد ايشان و تو را از بهر رحمت من

برایشان رحمت کن

العالم الرباني ابن ميثم الجبراني

نامش بیستم است و لقبش کمال الدین بن قاسم جد بزرگوار هشتم یافه فویشم بن علی بن بیستم المعنی فیلیوف فیهاب
وفقیه فاسفه در میان علماء بحرین کبیر ششم کس مانند او جامع معقول و منقول نیاید و فزون شتی از حکمت معروفا
و کلام و اصول و فقه و بیان بل عموم او بیات و غیره بر ما رسیده سلطان الحکماء نصیر الدین خواج
طوسی از مجلس تحقیق وی فیوضات گرفته و گفته: و کفی بذلک فضلًا میرحقوق شریف استرلادی در او اتم
شرح فن بیان از مفتاح سکاکی خود را در سکت شاکردان او منقول داشته باجماع صنادید ارباب فنون و جهاب
اساتید علوم تقدم وی در اصول عقلی و نقلی اذعان آورده اند شیخ علامه سلیمان بن عبد الله بجزای
در شرح احوال و اخبار ابن شیم رساله پرداخته سماه بالنسلاف البیه فی الترجمة الشیمیه و در شرح کمالات فی
عباراتی آورده که بعینا ثبت افتاد مندرج

هو الفيلسوف المحقق والحكيم المدقق فدرة المتكلمين وذبدة الفقهاء والمحدثين العالم الزباني
كمال الدين ميثم الخزازي غواص بحر المعارف ومفسر شوارب الحقائق والظاهر ضم الى الاطراف
بالعلوم الشرعية ولما زاد فضائل السبق في العلوم الحكيمية والفنون العقلية ذوقا جسيما
العلوم الشرعية والاماريات فانيته كان ذاكر امانيا باهر وقائرا زاهرا وبكفيك دليل على
جلالة شأنه ومطويع بهامه اتقا وائمة الاعصار واساطير الفضلاء في جميع الامصار على شفا
بالعالم الزباني وشهادته انه له بانه لم يوجد مثله في محقق الحقائق ونفع المباني والحكيم الفيلسوف ملطاف
المحققين وامداد الحكماء والمتكلمين قصير الميلة والدين محمد الطوماني شهيدك بالتصريح بالحكمة والكلام

ابن میثم بحرانی

۶۷۵

و نظم غرر مدحیه فی ابلغ نظام و اشاد البشر القتل الخادی سر سید
المحبین اکثر نف الخرجانی علی جلاله قدریه و اتمل قن البیان من
شرح الفیاح قد مثل بعض تحفاته الا نطقه و قد فیه انه الرتبه
و غیر عنه ببعض مثا یحنا طاعا فنه بن ملک تلا مدنه منفعرا مال
منه ملک الشبندین من حضرت و التبد التند الفیلوف الا

الامیر صدر الدین محمد الشیرازی

اکثر القتل عنه فی حاشیه شرح الفیاح

بما بنه مباحث الجواهر و الاعراض

از این شیم بحاجتی طر مشهور است در توده و نقص و مجالس و در و صفت مشهور که او در بیات امر و فنون
مال می در کج انداز و کوشه اعتراف میر میر و خود را می طلت انا جنس و مراد و مردم سلسله طالع بیت
ملا عراق که از مقام دانشوری و مراتب برتر از وی او خبر داشتند وی نامه نگاشتند که یا زالمجب کوشه
حضرت شیخ اهل و فیلسوف اعظم را با این تدریس و توسع و مهارت و غزالت که در فنون فضل و شجون کمال
به دست فرمود و سستی کامل و شدتی شامل میت و بسیار استادین که چون شیخ بر تحقیق مضللات معقول
و منقول قادرند و در عمل مشکلات فروع و اصول و هر معذک و احوال در اقلیم ارض ذکر می مذکر دارند

و در آفاق عالم اثری ناخوش چون مرعایان بن ابن شیم رسید این بیت و در ابواب

طَلَبْتُ فَنُونَ الْعِلْمِ أَنْفِي بَيْتَا فَفَضَّرِي حَتَّى سَمِعْتُ بِهِ الْقُلُ

بَيْنِي فِي أَنَّ الْحَامِينَ كُلَّهَا فَرَفَعْتُ وَأَنَّ أَمَّا لَهَا مَالُ

بین انواع علوم پسند و ختم و مقامی از چند کیم و نامی بنیدایم ولی دروشی از نیل ماسول مانع آمد پس انتم که
از نیل سواد و تجل که نامت محاسن فرغند و مال اصل فاضل عراق این نکته پسندیدند و تماشی کردند
و دیگر بار زشتند که ایها الشیخ ترا در این معنی زلفتی افتاده کمال را ببال چه حاجت است و آموخته را باخته
چه ضرورت چون کتب ایشان بنظر شیخ رسید استشاره را این چند شعر حکما از ساج فاطره بر بنی از ادب بخت

در قم کرد و براق فرستاد

قَدْ قَالَ قَوْمٌ بَغِيرَ فَهْمٍ مَا لَمْزُوا إِلَّا بِأَخْبَرِكِ

فَهَلْ قَوْلُ امْرِئٍ حَكِيمٍ مَا لَمْزُوا إِلَّا بِدَرْهَمِكِ

مَنْ لَمْ يَكُنْ دِرْهَمٌ لَدَيْهِ لَمْ يَلْفَيْتْ غَرْمَهُ الْبَيْتِ

یعنی قومی دانسته گفته اند که مردی بزبان دول است و من بخردانه گفتم که مردی ببال و منال است آنرا که
از درهم همراه نیست بخوابد و اش را با و التفات میت شیخ این کتب بفرستاد و خود از دنیای

ابن شیم بخرانی

۶۷۶

زیارت از عراق راه آنکه گرفت تا پس از وطنه زیارت صدق سخن خویش معایت معلوم داد و چون وارد شد
 تبدیل جامه کرد و ثیاب کهن پوشید با همان بیست موبون و لباس زبون یکی از مجالس تدریس که بار و بار
 فاضل و شیخه فاضل سخن بود در آمد و سلام کرده در ذیل فصل نشست حاضران جو به سلامی تجلف از او
 در اثناء مباحث علمی مکتبی تحت پیش آمد صدر نشینان مدرس را گشودن آن عهده فروماند ابن شیم از ف
 نال زبان آمد و تا جواب لطیف با لید به نطقی فصیح فرمود مستحان خاتمی میاد و داد و او را شایسته
 خطاب نه استند و یکی لبان مغریت و حکم گفت یا خلیل الله یا علیلم با حمله وقت طعام رسید خوان بکشد
 و با یکدیگر مشغول تبادل شد نه و برای شیخ فاضل جدا گانه در سخا کی کرد و فرستاد و چون مجلس انجام رفت
 شیخ نیز از مدرس پروان آمد و دیگر روز جانه و یکدیگر کون ساخت و خود را ثیاب فاخره و البه نفس با وامت عظیم
 بر سر نهاد و عصائی طویل در کف گرفت و با چندین تکلف به ان محفل عزیمت فرمود و همینکه حاضران بنیت و تکو
 دیدند قبل الوقت پای برخواستند هر کوه پذیرائی بجای آوردند و شیخ را در دست اعلیٰ مصدر ساختند
 چون گفتگوی علمی افتاد شیخ علی الهدی سخنان فاسد و اقوال کاسد تقوه نمود مستمان از هر سوی بر آن
 افادات بار و کلمات شارد آفرینها گفتند و تحسینها کردند و همینکه طعام تمام شد و ساط کترو و کسیت
 شیخ استین خویش در میان ظرف طعام افکند و فرمود کل یا کل یعنی بخورای استین یاران از آن
 در حیرت شدند و یکدیگر اشارت کردند که گردان شورای بدین شمت را الیاد با عد علی در و باغ است
 و یا غنی در عقل شیخ چون استبعاد دیرا که از آنقوم ترصد بود دید روی سوی ایشان داشت و گفت ان ایجاب
 شما از این کردار چه انکار است همانا اینا کرام و اطعام حق این استین و جامه های قیمتی میباشد نه خود
 وجود من چه دیر در در کسوت فقر و بیانات زده بر شما وارد شدم و از در خضوع در پائین مجلس نشستم و حقیقا
 عرضی آوردم و جز بسترها و توین چیزی ندیدم و امروز بازیت سکبران و زنی دنیا پرستان آدم و نمان
 ست گفت هر را در دست انکاشید غنا و جل را بر فقر و علم بجمان گذاشتید منم ابن شیم بخرانی که رقت آثار
 علم بال منوط دانستم و در این غنی ثبا اشعار می خواستم که شود و ندانستید و مرا تحفه فرمودید چون انکاش
 با مقام شود و مجال انکار دنیا فتنه اقرار آوردند و اعذار جعند و فاس ابن شیم چنانکه شیخ بهاء الدین محمد
 در مجله ثلث کثکول نوشته در سال شصده و هفتاد و نه افتاده و در سده هفتاد و نه از قراء ما خوز بخرین مدون
 کردید و از جده وی شیخ شیم بن ابلی بنیر در سده یکصد و یک از قراء ما خوز است سماء به پنج کبیر از ابن شیم مضحاتی
 اند که همی بنین و نفیضند منجمله شیخ کبیر بنج البلاغه است که در دار اسلام تمام دستور معظم خواهد علاء الدین
 عطا ملک بن بهاء الدین محمد جوینی پرداخته و اسم آن وزیر هنر و دست را تصنیف این شرح شریف
 در جریده ایام مملد و مستدام ساخته نسخ آن در دین دولت جاوید آیت بصیغت و فوری تام دارد
 برستی هیچ خطیری از عهده مدح آن پروان تواند آمد همانا در جنب و دیگر مشروح منج انچنانست که کث ف

ابن ابی عمیر

۲۷۷

این قاضی اگر بخواهد استعارات لطیف و کلمات عبارات شریف حضرت امام علی بن ابیطالب مسلمات اند و سلیقه که خلق کلام و امیر فصاحت است نمیکند عیس و نظریات شیخ جلوه ظهور و برزینا فنی زینهار کس بنور آن نورانی شیخ از او سیما بن عبد الله در صنعت آن شیخ منبر مرده و هو حقیق بان بکب بالنور علی الاحادیث لا بالجبر علی الادوات و دیگر شرح و سیلان که بنظر رسیده بس جامع و نافع است و دیگر شرح منبر شیخ صاحب سلاطین گفته من این شرح را در حدود سنه هزار و هشتاد و یکت هجری دیدم بی مختصر و مفید است و دیگر شرح اشارات که متن آن از استاد وی شیخ طویل قدوة الحکما علی بن سلیمان بجز اینست و این شرح بر مشرب کماه سالین نگاشته شده و دیگر کتاب معراج سماوی که بر صدر الدین شیرازی از خاندان آن بیاری القاطب نموده در تصانیف خویش گنجینه است و دیگر شرح صد کلمه شیخ محمد یوسف بن احمد کوید من از این تالیف نسخه داشتم در بعضی از فتنهای بحرین تاراج رفت و کتاب در شورش چاکر شیخ سعید علی بن محمد بن حسن بن زین الدین الشهید تصحیح نموده و کتاب بجز پنجم و کتاب النماة فی الیقین فی تفسیر اهل الامة و کتاب استقصا النظر فی امامة الائمة الاثني عشر و کتاب در دوحی و البهام صاحب در لوز که شیخ سلیمان بن عبد الله در رساله سلاطین کتاب الاستغاثه فی مدح الثلاثة و نیز از مصنفات ابن هشام شمرده و لی بخطار فقه خود نقلن چنانچه این نسبت رجوع کرده و انتخاب از مصنفات ابو القاسم علی احمد کوفی است از قدامه شیعه و نام انتخاب البدع المحدثه است چنانکه کسی در رجال خویش فرمود

ابن ابی عمیر حجت انزل است

نمیشد که پیش احمد از حوالی مذهب بن ابی سفرة مقدود شدی و از انیردی او را از دی گفتند سیه و کردن سبأ از انبیکه بنود برخی انتساب و یا با بنو لاء یا بنی امیه گفتند و خود در عداد آل موطان بشمار میرود و چنانچه در معارف موطان و دهان نام وی مذکور داشته و در دار السلام بغداد می نشست و بحرف تباران محسوب میکرد و بار ساری میفرودخت و آن نوعی است از ثیاب ریشی که از انجیت ساور فارس درست شود محمد بن ابی عمیر حضور امام ابو اسیم موسی بن جعفر و حضرت ابو الحسن علی بن موسی و حضرت ابو جعفر حواداد که نو نقل اخبار ائمه است و روایت احادیث خاصه در جبر که قدامه ثمان عشریه و روایت اخبار اهل بیت مقامی منبع منزلی عالی دار و علم و عبادت و در میان عامه و خاصه مشهور است از رجال شیخ نجاشی نقل افتاده که در ترجمت کامل و صفت کمال وی گفته

عبد بن ابی عمیر یار بن عیسی ابو احمد الاذقی من موالی المهلب بن ابي صفرة وقيل هو بنی امیه و الاصل اصح بعد ادق الاصل والمقام لقي ابا الحسن مؤمنی علیه السلام و سمع له حديث و كان في بعضها فقال يا ابا احمد وددني عن الرضا جليل القدر عظيم المنزلة

ابن ابی عمیر

۶۷۸

مِنَا وَعِنْدَ الْخَالِئِينَ الْجَاخِظِ يَحْكِي عَنْهُ فِي كِبَرِهِ وَقَدْ ذَكَرَهُ فِي الْمَفَاخِرِ تَوْحِيدُ الْعَدْنَانِ
وَالْقَطَائِنَةِ وَقَالَ فِي الْبَيَانِ وَالتَّبَيُّنِ حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ
وَكَانَ بَعْضُهُمَا مِنْ وَجْهِ الرَّاضَةِ شَيْخُ النَّازِلَةِ أَبُو جَعْفَرٍ طَوْسِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ يَكْنَى أَبُو
أَحْمَدَ مِنْ مَوَالِي الْأَزْدِ وَاسْمُ أَبِي عُمَيْرٍ زِيَادٌ وَكَانَ وَثْقَى النَّاسِ عِنْدَ الْخَاصَّةِ وَالْعَامَّةِ
وَأَنَّهُ كُتِبَ لَهُ مِائَةُ دَرَاهِمٍ وَأَوْدَعَهُمْ دَاعِدُهُمْ وَقَدْ ذَكَرَهُ الْجَاخِظُ فِي كِتَابِهِ فِي
تَحْقِيقِ طَبَقَاتِهِ عَلَى عَدْنَانٍ بِهَذِهِ الصِّفَةِ الَّتِي وَصَفْنَاهُ وَذَكَرَ أَنَّهُ كَانَ
أَوَّلَ أَهْلِ ذِمَّتِهِ فِي الْأَشْيَاءِ كُلِّهَا وَأَذْكَرَ مِنَ الْأُمَّةِ ثَلَاثَةً أَبَا هُرَيْرَةَ
مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ وَلَمْ يَرَهُ عَنْهُ وَرَوَى عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرَّضَا وَ لِلْبُؤَادِ عَلَيْهِمَا
السَّلَامُ وَرَوَى عَنْهُ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَيْنِي كَتَبَ مِائَةَ دَرَاهِمٍ مِنْ جَلَالِ
أَبِي عَبْدِ اللَّهِ وَلَهُ مَعْتَقَاتٌ كَثِيرَةٌ ذَكَرَ ابْنُ بَطْلَةَ أَنَّ لَهُ أَزْجَعَ وَنِصْفَ مِائَةٍ كِتَابًا
ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ ارشاد شیخی است که علماء، رِشْوَانِ اِسمِ عَلَیْهِمُ اِجْمَاعُ كَرَدَهُ اَنْدَ سَمْعَتِ خَبَرِ كَوْنِ اِثَانِ رَوَايَتِ نُوْدِهِ بَاشُنْدَ
وَاِنْجَاحَتِ عَلَیْ خِلَافِ اِنْفِی اِسْمِ سَمِیْتِ وَكَيْتِ وَتَقْوِی مِیْتِ وَنَفَرْدِ وَدَرِ حَقِّ اِثَانِ كُوْنِ اِجْمَاعِ اَلْعُقَا
عَلَى تَقْبِیْحِ مَا یَقْبِیْحُ عَنْهُ وَدَرِ مَعْنِی اِیْنِ عِبَارَتِ بَیْنِ فَعْلَا اَخْلَافِ اَمْتُ شُهْرَا اَكْثَرُ اَكْثَرُ رِجَالِ سُنْدِی تَا سَاكِبِ
اَزَا اِنْجَاحَتِ بِرِشْرُطِ مَعْتَقِ مُثَلِّ بِاشَدِ اِنْجَذِیثِ مِیجِ اَسْتُ اَوْ اَثَرِ مَعْتَقِ بَرَأْنِ تَرْتَبِ شُوْدِ هَرِ چَرْدِ دَرِ مِیَانِ اِیْنِ
بَاقِی رِجَالِ سُنْدِ اِلِی الْمَعْضُومِ نَامِ مَجْذُولِ وَیَا نِصْفِی مَوْجُودِ بَاشَدِ وَیَا اَصْلِ سُنْدِ پَسِ اَزَا اِسْمِ كَبِی اَزَا اِثَانِ اِثَانِ كَرْدِ
كُیْنِ حَیْثِ حَدِیْثِ رَا دَرِ عَرَفِ عُلَمَا دَرَايَتِ مَرسلِ خَوَانْدِ پَسِ مَلاَحِظِ حَالِ رَوَايَتِ خَبَرِ پَسِ اَزَا اِسْمِ اِنْجَاحَتِ لَازِمِ
مَسَائِدِ وَاِیْلِ اِثَانِ كِیْمَانِ بَاشَدِ فَعْلَا رَا دَرِ اِیْلِ ابْنِ ابِی عُمَيْرِ اِجْمَاعِی كِهْ دَرِ رَوَايَتِ اِنْجَمِ نَقْلِ اِسْتَا
اِخْلَافِی اَسْتُ كِهْ شَرِیْحِ اَنْ اَزْ مَطْلَاقِ خُودِ بَا یَدِ حَبْتِ اَسْمَا، اِیْنِ شَیْخِ بَرَزْ كَوَارِ كِهْ مَوْجُودِ اَلْعُقَا دَا اِجْمَاعِ
دَرِ عُنْوَانِی وَدِیْكَرِ خَوَا هِیْمِ اَوْرَدِ وَكَرْنَهْ سَامِی رِجَالِ دَرِ اِیْنِ تَرْتِیْبِ بِاَذْكَرِ شَیْخِ وَتَلَا مِیْذِ ابْنِ ابِی عُمَيْرِ كِهْ اَرْتِیْمِ
اِثَانِ كَرِیْمِیْنِ بَرَا رَازْ كَشْدِ وَاِیْلِ اِیْنِ اَمْرِ اَزَا اَسْلُوبِ وَدِیْكَرِ مَعْجَاظِ پَرُوْنِ اَفْتَدِ شَیْخِ اَبُو عُمَرَ كُشِی وَنَقْلِ عِبَادَتِ
وَتَقْوِی وَی كُوْی اِنْ كِتَابِ اَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ شَا اَذَانِ كِهْ بَحْطِ خُودِ كَاشَتَهْ بُوْدِ خَوَانْدَمِ كِهْ اَزَا اَبُو مُحَمَّدِ
نَقْلِ بِنِ شَا اَذَانِ شَیْنِیْمِ كِیْفِتِ وَتَقِی دَاخِلِ عِرَاقِ شَدِمِ شَخْصِی رَا دِیْمِ كِهْ دَرِ فِیْنِ خُودِ اِمْتَاطِبِ سَاخْتَهْ اَزْ رَوَايَتِ
عَنَابِ بَا دِی كِیْفِتِ نُوْمَرِ دِی بَاشِی عِیَالِ دَا وَاِیْلِ وَجْهِ مَعَاشِ وَنَقْدِ عِیَالِ اَزْ كِتَابِ پَا چَا رِیْمِ دَا رِیْمِ كِهْ اَزْ
سُجُوْ دِشْمَا ی تَوَا بُوْدِ كَرْدِ وَاِیْلِ اِیْنِ اَمْرِ دَرِ اِیْنِ بَابِ مَحْنِ بَرَا رَازْ كَشَانِدِ وَبِاَلْفِتِ اَزْ حَذْ كَبَرَانِدِ صَا حَبَا وَاِیْلِ
اَكْثَرِ عَلَی وَتَحْكِ لَوْ ذَهَبَتْ عِیْنِ اَحَدٍ مِنَ التَّجْوَدِ لَذَهَبَتْ عِیْنُ ابْنِ اَبِی عُمَيْرٍ مَا ظَنَنْتَ
بِرَجُلٍ يَبْجِدُ سَجْدَةَ الشُّكْرِ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ خَائِفٌ دَامَهُ الْإِذْ وَالِ الْتَمَرُ يَعْنِي زَيْدًا وَكُفَى وَلِي يَهْوَدُهُ وَهِيَ اَكْثَرُ
اَزْ طُولِ سَجْدَةِ وَیْدِهْ كَسْ رَا كَرْدِ رَسْدِ اِیْمِی ابْنِ اِلْمِی پَسَنَاشَدَهْ بَاشَدِ كِهْ اَزْ فَرِیْنِهْ صَبْحِ مَرِ سَجْدَةِ كِهْ اَزْ

ابن ابی عمیر

۶۷۹

و برادر و کرامه زوال آفتاب نیز در کتاب شیخ ابو عمر کوشی و دیگر مصنفات خاصه مسطور است که ابن ابی عمیر سبب
عقد تشیع از خلفا و عهد مختار و دیده های که حضرت امام ابو ابراهیم موسی علیه السلام در عین بیرون بود مخالفان از
سبب تبعیض خلیفه رسانیدند که ابن ابی عمیر اسامی تمام شیعه عراقی میداند اگر امیرالمومنین بقرب و سیاست
وی زمان و البته او را با قرار آوریم رشمه چون این سخن شنید در دم ابن ابی عمیر را احضار کرد و نام بیرون
امام موسی پرسید وی انکار نمود و پس بفرموده او را برهنه کردند و بیاختسند و بیکد آریانه بگویند خود گفته
چون شمار آریانه بعد رسید از الم ضرب بر من جالقی رفت که بنیاد صبرم از رخ بر آید و نزدیک شد که نامهای
یاران کثوف سازم در آستان اندیشه آواز محمد بن یونس بن عبدالرحمن بگوش من رسید که گفت یا محمد بن
ابی عمیر اذکرک یوفیقک بین یدی الله عتق و حاکم یعنی ای پسر ابی عمیر موقف باز پرس پیدا کرد که در حضرت کردگار
خواهی است یا من از این سخن قوی دل شدم و یکب گرفتم و اگر بگردان آن قرار سالم نامم از فضل بیگان
روایت است که گفت ابن ابی عمیر راجعه تشیع زیاده از هزار در هم غرامت رسیده از پدرم شنیدم که می گفت
بعد بیرون عباسی ابن ابی عمیر را بیکد و میت چوب زدند و مباشر ضرب وی سندی بن شاکر بود
که قاتل بغداد پس میت و یکبار در هم تسلیم کرد و تا خلاص یافت از پدرم پرسیدم که محمد بن ابی عمیر صاحب ثروت
گفت آری پانصد هزار در نیم مال داشت چون در هر مردن بگذشت و خلافت بامون رسید ما و ام
امام علی بن موسی صلوات الله علیه در قشاقه شهود بود او و دیگر شیعیان در آن میرنیتند همینکه آنحضرت بحال
با و انانی انتقال نمود آن عالم را بنی منصوب بامون شد از اینکه میخواست او را منصب قضاوت دهد
و در زمانه او از نفرین صباغ منقول است که بامون عباسی پس از انتقال حضرت رضا علیه السلام
ابن ابی عمیر را مجوس ساخت و او را در ضرب و شکنجه و محنتی عظیم یافت و آنچه داشت بدست عدوان منصوب
گرفتند عاقبت بقضاوت رسانداد و بکرم بامون بقضاوت بعضی از بلاء کاشته آمد از رجال نجاشی چنین
ستفاد بشود که بعد خلافت بیرون نیز او را در حبس داشتند تا قاضی شود و را منی نیشد بالآل اسطر
فران خلیفه پذیرفت و منصب حکومت قبول نکرد و گویند مصنفات وی تا نود و چهار مجلد رسید
ولی غالب آنها هم بعد حیاتش نابود شد چه آنکه خواهرش در زمان حبس وی تمامت آن مجامیع از خوف
نف چون کج در زیر خاک پنهان کرد و چنان پوشیده تا پوشیده گشت و چون نجات یافت مصنفات
فراش را بدید از آنجمله چهل مجلد را که از برداشت و بقولی ابن ابی عمیر آن مصنفات را
در غرزد نهاده بود و بسبب بادران ضایع گشت و بقولی تمامت آنها در ضمن سایر اثاث و املاک وی پست
ماند و بامون تاراج شد و پس از ضیاع کتب در عین حدیث و الما و روایت گاه عن ظهر قلب می نمود
و گاه از مجامیع معدود که بدست مردم مانده بود و نامشخصانیت او در کتب رجال آنچه بنظر رسید ثبت آنها
کتاب مخازی کتاب با کتاب احتجاج در امامت کتاب مسامک حج کتاب فضایل حج

ابن ابی عیسیٰ

۶۸۰

کتاب منه کتاب استطاع کتاب لاجم کتاب يوم ولید کتاب مملوۃ کتاب میام کتاب
 اختلاف احمدیث کتاب معارف کتاب توحید کتاب تلخیص کتاب طلاق کتاب رضاء
 کرمید ابن ابی عیسیٰ باکر در صحبت شیخ عامه روزگاری مبربرده از محدثین انجاست بیسج روایت یازده
 از فضل بن شاذان روایت است که گفت پدرم با ابن ابی عیسیٰ گفت که تو با بسیاری از شیخ اهل سنت
 صحبت داشته چگونگی است که از ایشان بیسج استماع خبر فرموده گفت قد تمیضت فیهم غیر آنکه ایشان کثیر
 من اصحابنا قد سمعوا حلیم الخاصه و علم العامه فاخطلط علیهم حتی کنا نواہر دون
 حدیث العامه عن الخاصه و حدیث الخاصه عن العامه فکرفت ان یخطلط
 ذلک علی فزکذ ^{لک} یعنی استماع حدیث از ایشان کرده ام ولی چون بسیاری از شیعه را دیده ام که علم
 روایات عامه و خاصه فراموش داشته اند از در شبست اخبار فریقین با یکدیگر آمیخته اند حدیث عامه را از خاصه
 روایت کرده اند و حدیث خاصه را از عامه پس احتیاط را ترک روایت عامه گفتم تا روایات خویش از
 وصیت اخلاط صیانت نموده باشم اسامی اساتید و شیخ روایات وی بدین شرح است که اگر کتاب
 رجال القاط و استخراج شد جمیل بن دلج اشام بن سالم ابان بن عثمان اشام بن اسلم
 حصص اخن و دام علی بن یطین ابی ایوب حصص بن النخعی عبد الاعلیٰ سولی ال سام عبد الو
 الانصاری زید اشراو حسین بن عثمان بن شریک زید الکزی خلا و اسندی سدی البر
 الکوئی عمر بن اذینه ابراهیم بن ابی زیاد ابراهیم بن مال اسباط بن سالم اسمعیل بن ساد
 اسمعیل بن عبد الله الاعش اسمعیل بن محمد اسحق بن عمار الساطی اسحق بن جریر عبد الحمید بن ابی
 العلاء بن عبد الملك الازدی صفوان بن یحیی ابو عبد الله زکریا بن محمد حسین بن عثمان الاحمسی عیسیٰ
 محرز حماد بن عثمان محمد بن ابی حمزه الثمالی علی بن ابی حمزه النطنخی معاویه بن وهب معاویه بن غفر
 و ناعه بن موسی حصص بن سوده حسن بن مصعب الهذلی هرون بن خارج شعیب بن یعقوب شعیب
 امین علی بن اسمعیل بن عمار سفیان بن صالح محمد بن طبر بن عبد الحزیز محمد بن جریر یحیی بن عمران
 حسین بن احمد النخعی علی بن زیات همان بن محمد ثقی بن راشد عبید بن زراره عبد الله بن
 عبد الله بن فضل منصور بن یونس عیسیٰ بن عبد الله القمی سیف بن عمیره قاسم بن عروه و یحیی
 کرده ای از روایه و محدثین که از ابن ابی عیسیٰ خبر نموده اند بدین شرح است ابراهیم بن اشکم کوفی ابوالک
 عبد الله بن احمد بن هیک ابو عبد الله جعفر بن عبد الله الحمیدی یحیی بن زکریا بن شیبان یعقوب بن یزید
 محمد بن خالد البرقی فضل بن شاذان معاویه بن حکیم ایوب بن نوح احمد بن وائل محمد بن
 حسین بن ابی الخطاب موسی بن القاسم الجلی عباس بن موسی الوراق حسن بن محمد بن ساعد
 موسی بن عمر علی بن اسمعیل الشیبی عبد الطیف بن عمر بن یزید الحمینی رضی الله عنه سلیمان بن فضیل

ابو الصبّاح کفای

۴۸۱

درهم برود و عبد بن کمان و عمار بن عثمان و احمد بن محمد بن عیسی و فاطم بن ابی عمیر و عبد الله بن ابی اسود و مرسله
درست و نهاده و فاضله صاحب این ترجمت را در کتب اخبار و صفات قوم خیر ابرائی غیر که اشتهار اعلام اوست
چندین عنوان باشد برین تفصیل محمد بن ابی عمیر و محمد بن زیاد و زیاد بن عیسی و محمد بن یحیی و محمد بن عیسی بن عیسی
و ابو احمد و محمد بن ابی اسود و محمد بن زیاد و ابی اسود و محمد بن یحیی و محمد بن عیسی بن عیسی

ابو الصبّاح الکافی العبدی

این ابراهیم است پسر شیم از متقدمین روایات امامیه و مؤلفین اصحاب امامه و در حضور بهایون امام و جعفر
محمد بن علی و امام ابو عبد الله جعفر بن محمد بن ابی اسود و محمد بن عیسی بن جعفر صلوات الله و سلامه علیه را در کوفه و
محدث ینابوری گوید عده المحدثین و سالک الی و قد فها علی الصدوق من فضلاء اصحاب
الضادین و الاعلام الرؤساء الماخوذ عنهم الحلال و الحرام و الفیاض و الاحکام الذی
لا یطعن علیهم و لا طریق الخدم و احدثینهم و هم اصحاب الاصول و المذنبات و المصنفات و شیخ محمد بن عیسی بن عیسی بن عیسی بن عیسی
در کتب بزرگ و شیخ محمد بن علی صدوق گفته اند که از کفای مدد و داشته که در میان اصحاب حضرت امام محمد بن
علی الباقی و امام جعفر بن محمد الصادق علیهما السلام مضبوط در ریاست تمام نبوده و مردم از ایشان اخذ احکام
و فتوی ملال و حرام میبودند و کس در روایت آنجا مت جای قبح و ذم نیافته و ایشان در تکالیف الهیه و اجاب
انرا اصول صحیح و دین کرده اند و صفات معروف پرداخته اند عماد السلاطین علامه علی رضا بن ابی طالب علیه
در کتاب طایفه الرجال عبارت مضبوط گشت و نسبت ابو الصبّاح و جامع درجه روح و عدالت وی گوید
ابن نعیم یقین الثّمن و فیح البکر غیر المجدد و اسکان البیاء المنقطه تخمها فسطین البدر فی الکافی
لنه اعلم علی قوله سماه الصادق علیه السلام المیزان قال له انت میزان لا عین فی کف
ابا الصبّاح فبیح الصادق المعجزة و نشه ما و تشدید البیاء المنقطه تخمها فسطه کان کوفیا
و منزله کانه نعره و کان حیدر ادا ی ابا جعفر الجواد علیه السلام و ذکره عن ابراهیم بن محمد علیه السلام
و ثبت عبارات باسقاط ضبط کلمات آنکه روایت ابو الصبّاح و قولش بقول است من خود مثل وی علی بن عیسی
حضرت صادق و یار از اقدال و استقامت میزان امید و فرمود آن میزانیکه در کفایش انواع و اختلافات
آمی در کوفه می نشست بمحل بنی کانه و از این روی او را کفای گفته اند و الاخذ و ازال کانه نبود بکعبه بقیع بنی عبد المطلب
نسب است خدمت امام ابو جعفر جواد رسیده و از حضرت ابو ابراهیم موسی بن جعفر حدیث آورده و گفته
من توی بل علم قطعی چنان است که لفظ الجواد با شارب و انجواء قدس بگو از حضرت علامه بر غلط افتاده و گفته
از قم سماعی آمده چه از علماء و رجال و حفاظ روایت کس ابو الصبّاح کفای را از اصحاب امام محمد جواد و نشه
درین اشتباه از اشراک گشت حضرت باقر و حضرت جواد پییده شده که هر دو را ابو جعفر خوانند شیخ نجاشی
در رجال خویش گفته زای ابو جعفر و وی عن ابراهیم له کتاب یروی عنه جصاص مراد آن است

ابو الصباح کاتبی

۶۸۲

که ابو الصباح سادات مشهور امام محمد بن علی الباقر در یافته و از حضرت امام موسی بن جعفر کافم اخذ حدیث نموده در روزات خود کتابی است که جماعتی از محدثین آنرا بسند از وی نقل کنند و شیخ الطائفة ابو جعفر محمد بن حسن کاتبی در باب کنی از قدرت بر اساسی جماعتی را که مجموع ابو الصباح را روایت کرده اند تصحیح آورده گوید ابو الصباح که کتاب اخبارنا به ابن ابی جحید عن ابن الولید عن القصار عن احمد بن محمد بن محمد بن محمد بن اسمعیل بن زبیع و الحسن بن علی بن فضال عن محمد بن الفضل عن ابی الصباح و در او است
تحتی عن ابی الصباح اما و سایرین رجالی که از ابو الصباح اخذ روایت کرده اند برین شرح است
عثمان بن عیسی و علی بن حسن بن رباط و محمد بن احمق خزاز و طریقت بن ارمح ابو الصباح بواسطه کس
از روایات از نجاب ابو عبد الله صادق روایت نماید صابر و منصور بن نازم و ابن ابی میسرور شیخ ابو جعفر کاتبی
از محمد بن مسعود نقل کرده که احمد بن محمد از دوشاد و از بعضی اصحاب او روایت نمود که امام ابو عبد الله صادق
با ابو الصباح سند بود آتشقیزان ابو الصباح عرض کرد جعلت فداک ان المیزان و بما کان بنه عین
یعنی بسیار از او است که بحجت گفته و نقل کند و یکریب باشد حضرت فرمودند انش میزان کینس فیه عین
یعنی توان میزان مستقیمه که از غیب ترجیح بری باشد محدث است از ادبی در منبع المعال و فاضل نور الله در بحار
المؤمنین و غیره بانی غیره ما آورده اند ابو الصباح کنایه گفت روزی سید یزید بن آدم و گفت زید بن
علی بن بحین از تو خبری میگویم من از استماع این سخن در خشم شدم و لباس خود پوشیده و راه مرا میزد که نفتم
چون در آدم و سلام کردم گفتم با بحین شنیده ام که تو بزعم خویش میگوی آئند چهارمده نفر از میان او گذشت
و چارمین کسی است که بشمشیر کشیده خروج نماید گفت آری چنین گفته ام گفتم آیا پاد و اداری که بعد حیات حضرت
امام ابو جعفر باقر علیه السلام در مدینه باشد من گفتم ان الله تعالی قضی فی کتابه آتد من قتل مظلوماً فقد جعلنا
لولیة سلطاناً و انما الائمة و لا الذم و اهل الباء فند ابو جعفر الاما فان حله به خدا فان فینا خلعتا
یعنی فدای سبانه در کتاب خود حکم داده که هر که بظلم مقول شود ولی دم او را سلطنتی بر سر او فرموده ام تا حق
کیفر بگذارد و اما امان اولیا و مؤمنان اند و کاستن کان باب حق این ابو جعفر امام وقت است و حجه عصره اگر
او را عاقله و فستد در میان ماکسی باشد که در جای وی نشیند پس امام اقتحاج و انجام اعتراض از بحس زید
پروان آدم و ساز سفره بیتا نمودم بدین رفته بر حضرت ابو عبد الله جعفر صادق علیه السلام وارد شدم و ااجر به
باز گفتم سرود او ایث لوان زیدا ابلی فخرج فتناسیفان اخوان بای شئی تعرف ای الیون کیف الحق
والله ما هو کما قال دلتن خرج لیقتلکن یعنی مرا خبر ده اگر خدا تعالی زید را بخشد و ج مقلا سازد و از
خاندان دوشمشیر دیگر نیز پروان آید آیا چه برهان و حجت بمنزوان داد که شمشیر حق که ام است و شمشیر باطل که ام
نخدا سو کند که حقیقت امر آنچنان است که زید پیدا شد چون شمشیر کذابه قبل آید ابو الصباح گوید چون
از خدمت آنحضرت مر حجت کردم و بقا رسید رسیدم خبر قتل زید شنیدم از بریه علی روایت شده که گفت

ابن زکریا غوثی

54

سرابی امیاح کنانی در خدمت ابو عبد الله صادق تشریف بودیم فرمودند کان اصحاب ابی و الله خیر منکم
 کان اصحاب ابی و دغا لا شوک فیہ و انتم الیوم شوک لا و دق فیہ یعنی سو گندم که اصحاب
 پسر من میروند تا شما ایشان حمله برک نمی خوار بودند و شما خاری برکت ابی بصیاح معروفی داشت جعلت ذاک
 و من اصحاب امیک یعنی ما را اصحاب آن بزرگواریم فرمودند کتم بر من خیر منکم الیوم

ابن میرد محمد بن الحسین درید

ابن دریم استاد فن لغت است بر نظم و شعر و قری غریب داشته از چندین صناعت خط و ادبیات چنانکه در طلی تحفه
بظهور رسد نسبای الی یعرب بن قطان در عرب در طبقات ثبت است بهین سیاق ابوبکر محمد
بن الحسن در دید بن عثامیه بن حاتم بن حسن بن حاتم بن جری بن واسع من و
بن سلمه بن حاضر بن اسد بن عدی بن عمرو بن مالک بن قهقر بن غانم
دوس بن عدنان بن عبدالله بن ذهران بن کعب بن لحوث بن کعب بن عبدالله
بن مالک بن نضر بن الاذبن الفوث بن ثبث بن مالک بن زید که از این سلسله ^{در این سلسله} قطان
جلال الدین سیر طلی در طبقات النخاع از خطیب ابو بکر تونخ بنده در مروج ابن دریم چنین نقل کرده که کان ذاسع
الحفظ جدایقرا علیه و داوین الادب کلها و اگر ما و دیان بنی انما منها یعنی ابن دریم بسی و یح حفظ
جمع و او بن ادب با کثر آنها جودی قرات میداد و در محمد از حفظ بر شاگردان سبقت می جست ابو طیب نویسنده
در کتاب مراتب النحوتین گوید هو الذی انشأ له لغة البصریین و کان اخفظ الناس و اوسعهم
علما و اندر هم علی الشعر ما از دم العلم الشرعی صدور آمدن و خامها فی حدیث خلق ابن دریم و یصلد
یعنی ابن دریم آن دانشوری است که در علمای بصره فن لغت با و شش گشت و حفظ اشیا و نظم اشعار و فنون ادب
از جمیع مردم نرسد و نرسد بود علم و شعر در سینه هیچکس آنچنان از او خام نداشت که در سینه طلف احمد و محمد بن دریم
آن دریم داشت شصت سال بر سنده علم معده نشست علی بن جین سعودی که با او مدت معاشرت داشت
در مروج الذهب آورده که کان ابن دریم بعد از محمد بن مروج فی زماننا هذا فی الشعر و آنتانی فی اللغة و قام
فنام الخلیل بن احمد فیها و از بعد از اشباء فی اللغة لقوی بعد فی کتب المتقدمین یعنی آن عناصر در علم پیدا و در شعر
از اقران پیش افتاد و استاد محمد بن یونس گردید و در احاطت لغت بجای خلیل بن احمد نشست در آن فن موادیک
ثبت کرد که در دستجات قدما از آنها چیزی یافت نشود یا آنچند ولادت ابن دریم در سکه صاحب از شهر بصره شد
بالا و سبب و سبب و سبب و در آن بد نشو کرد و از در رس او تمام نجاتی و عبد الرحمن بن عبد الله برادر زاده او
فی یحسان سعید بن هرون آسیا به افی صاحب کتاب معانی و کردی و دیگر از علم و تحصیل کمال نمود و بیشتر از
فرت شیخ ریاضی سفید گشت چون فتنه ریج در عباده روی داد و ریاضی مقول گردید با اتفاق عم خود حسین

ابن کمال لغوی

۸۴

زعبده مسافرت حبس و در خان مقام گرفت و تا دوازده سال در خان توقفت گزید انچه بموطن لوف بازگشت و زمانی در عصبه میر بر بد پس دیگر بار از آنجا احوال نمود و در نواحی فارس بارگشود و با شاه محمد بن یحیی پسر حیدر ابن محمد و پسر اسمعیل بن عبد الله در یوبست و ایشان بدو وقت از جانب معتد رغباسی در ملک فارس حکم میراندند پس کتاب جبهه برای ایشان تصنیف نمود و مقصوده خویش که از شهزادگان قضایه است در میان ایشان بنظم کشید و ایشان ترا حصاف عقل و براءت کمال او خوش آمد لاجرم دیوان تسلیم و نویسی با دیه بازگذازدند پس کتبات فارس از رای او صدور میافت و پیسج امری بدو ن توقع دی نفاذی پذیرفت و در آن زمان اموال مشراوان در دست او می آمد جمل را بدلی نمود چه ککنا بطلبش غالب بود تر زبانی از زبان درید حکایت کرده که گفت در زمان قاضی فارس وقتی از منزلی که داشتم افتادم و استخوان تروا شکسته شد و از الک کسر بسیار متالم گردیدم چنانکه تمام شب نتوانستم خوابیدم که در پایان شب که نخی چشم بهنام دم و نفعم در واقع دیدم که با قاضی دراز و ریشی کوچک و رنگی زرد داخل منزل من شد و دست برداشت از کزاده گفت از غریبات خویش بگو تر شکر کردی در صفت دادم کشفه که ام هست باشد کن کثرت بنواس در این برای کسی چیزی بر جای نگذازد و گفت من از ابو نواس اشعرم کفتم تو گیتی گفت ابو ناس از مردم شام

پس این دو بیت برخواند

و حوا قبل المنزج صنفه و کعبه
اشبهین ثوبی نوح و شفا
حکمت فجة المشوق فافلتو
عليها من اجافا فاكنت غافل

خلاصه مراد آنکه او نام کا اندام می ناب بود و رنگ شقایق داشت و چون بزاج آینه گشت و رنگت بر جس گرفت سخت بر نمی آید که منشوق حکایت کرده ولی عاقبت بزدی از چهره عاشق خبر داد این درید که یار با ناسیه همانا تو را در بیت نخستین قدحی میرسد که پین و مصراع ترک ترتیب نموده چرا که در مصراع اول حرمت را بر صفت مقدم دان و در مصراع ثانی از جس با به شقایق با آنکه مراد از ثوب شقایق لون حرمت است و مقصود از کسوت زجس از رنگ صفت کمال حسن شد و آن باشد که از اینگونه ترک ادبی پریستند آید چون این بشید گفت ای بغیض با انجیل این به نقاد بی حکام است و صراف بی گاه این قدح بر وجهی دیگر نیز ترتیب بدین سیاق از پیش ابو علی نحوی فارسی ضوی حکایت شده که گفت این درید این دو بیت از اشعار خوشتر بر من افتاد که دو و گفت ایس در واقع نزدیک من آمد و گفت اخذ علی ابی نواس یعنی در مضمون این دو شعر دست غارت بر غریبات ابی نواس دراز کرده گفتم آری گفت خوش گفته ولی در اختلاف ترتیب لون در مصراعین به کرد که بر عایت ترتیب بر حسن استعاره می افزود و کیهان چون پسران یکال از ولایت فارس معزول شده بخراسان رفتند این درید نیز از آنکس پرسید و آن مد راه عرفی گرفت و در تاریخ مسیح و هشت هجری بمقداد رسید علی بن محمد خواری او را در جوار خود منزل داد و با وی بسی جهان و یکنوئی کرد و در حضرت خلیفه عهد المقتدر با قد مقام او باز نمود و در صفت علم و کمال و شعر و هنرش قضایه بسیار

ابن زکریا لغوی

۶۸۶

ان فيه لاجها فتدعي عن طلاب العلم بالوشق بند

هرگز هوای مسیده آهوان است زینهار در میان درید و ملازم شود چه در آنجایی می روی و بیای نیک است که را در حقیر
معانی بیای طلب قیده بناده اند و از کسب هنر باز داشته اند سیوطی گوید این درید در پایان شرحش از اعمال
ناشایست پشیمان شد و از معاصی توبه کرد اینک بطری مسدود از صنعت نظم و ی بنجایم مسعودی
در مروج الذهب گوید و کان ینذهب بالشعر کل مذهب فطوریاً بمنزل قطور مایق و شعر کثیر
یعنی این درید در شعر هر که نظری بقدم خاطر قداری نور دیده گاه در سکه لاج میرفت و اشعار حسب می آورد و گاه
طریق بسوار میبرد و ابیات سهل سیکفت محمد ثنیابوری در رجال خود آورده که محمد بن دراق اشتری می گفت
ان ابا بکر بن درید عالم الشعر و اشعر العلماء یعنی او در سلسله ادب با طبع به انش برتر است در سلسله
اصحاب و دانش شعر از جمله فروتر و او را دیوان شری هست ششون از اشعار ربیع و منظومات ربیع منجمه مقصوره

مشهور است که آنرا در مروج اولاد و یثرب میا بود گفته که اینچنین از نصیحه است
انما تری داسی حاکی لونه طرقة صبیح منخ اذ یال الکر
واشعل المیض في مودة مثل اشغال النار فی حله

یعنی عجب مدار اگر کسی که رنگ سوی سر من از رنگ پیشانی صبح خبر دهد که از زید آمده تاریکی نمود و ادا شد سپید
سوی در سیاه آن آفرودخته شده بیان شعله آتش در سطر هنرم طاق ارباب با و ب گفته اند که این درید در نصیحه
اکثر کلمات مقصوره را استقصا کرده و از آنها چیزی بر جای نگذاشته الا آنکه کی پیران می کمال در خجای اینچنین
پیمال ده هزار درهم بوی صله داده از خداوندان طبع موزون بسیار کس در مقام معارفت این نصیحه بر آمده منجمه
ابو القاسم علی بن محمد بن ابی الحسن نظامی که توفی است و ابو القاسم بن نصیر بن نصر علوانی که در مروج محمد بن زید داعی خضی
صاحب طبرستان مقصوره بسبک نظم کشیده و از علماء ادب جمعی بن السقیدین و المتأخرین مقصوره این درید در شرح
نوشته اند از هر موطر شرحی است که فیه ابی عبدالله محمد بن احمد بن شام بن ابراهیم بنی بسته ترتیب داده و شرحی که
امام ابو عبدالله محمد بن جعفر المعروف بقرا صاحب کتاب جامع اللغة پرداخته این اشعار ربیع نیز از نایب

خاطر این درید است

غراء لوجک الخدود سظاناً للشمس عند طلوعها لم تشرق
غصن علی دغین ناود قوته قمر تالی مختلایل مطبق
لو قبل الحسن احکم لم بعدها او قبل خا طیب عنبرها لم یطق
و کاتمان من عجمها فی مغرب و کاتمان من عجمها فی مشرق

یعنی ماه و دخی که اگر بر تو جالش بکاه تابش بر آفتاب فرو تابد آفتاب جلوه طلوع نیابد و در تحت شعاع پوشیده ماند
همانا آفتاب چنان و سرین کران و روی تابان و سوی پریشان چنان است که شامی تر بر فراز آبی یک بچ

ابن دین لغوی

۶۸۷

و برزاقان ای از شب شب آمدند خشد اگر تو حسن را گویند از خوابان جهان یکی را با انتخاب نام بر از وی نکند و دیگر
 گویند با دیگری خطاب نمای سخن نهند چون بویس نکیرم پنداری در شب کاریم و چون رویش پسیم انکاری در روز و ششم
 سیر طی در طبقات گوید این چندیست در وصف نرس از این در است

عوض ما یلم بها الرقاد ولا یجوا حاینها التهاد
 اذاما اللیل صافحها المنهل و یضلک جن جنس التواد
 لها حدق من الذهب المصتی صیقله من یقین له العباد
 واجنان من الله استغاد ضیاً مثله لا یستغاد
 علی نصب الزبرجینی ذراها لاجن من یلاخلها مراد

پنی دیکانی است که هرگز خواب در آنها در نیاید و دوام پداری خوبی آنها نزد همواره و شب در خشان باشند و بر
 خندان حد آنها صبیح آفرید کار از زرب بار صیافت شده و پکشان از لوله شاهوار است استارت نموده و خود
 بر دانی از زمره اقیانوس تماشای آنها می سرود است و مراد بر نظر عالم ربانی این شهر آشوب بازه را فی کانه
 انباء علماء است رضوان الله علیهم این درید را در جمله شرای ال بیت سلام الله علیهم معده و نمود و در آینه
 این چندیست بوی منسوب داشته

اموی النبی محمد اوصیه وابینه وابینه النبواللک
 اهل الولا و اننی بولاکم ارجوا السلامة و الخیر الاو
 ارجو بذک رضا المبین کعد یود الوفوف علی ظهور الشکا

پنی پیغمبر و می او دو فرزند و دخترش قبول پاک را که اولیا هستند می دوستدارم و از مولات ایشان نجات
 آخرت امید دارم محدث عالمی در آل آتالی ابن درید و از علماء و شبیه انکاشه باین دلیل که ابن شهر آشوب و یا
 از مشاهیر اهل البیت نگاشته میر معاصر در این استنباط قریح نموده که دلیل عام است و حدیثی خاص و گفته مجرد
 مع ال بیت دلیل تشیع نتواند بود چه بسیار کس از مشاهیر و علماء نیکه علی تحقیق از آل شت و جماعت بوده اند آل
 رسول را بحدیج نموده اند علاوه آنکه محاجات و مناقبه ابن درید با محمد بن احمد بن عبدالله الجبری نحوی المعروف
 بنیج که از متقدمین اشیاست بر تنن وی دلالت کند چه اگر عقیده تشیع معارضت امامی استوار نیاید اگر چه
 این سخن از میر معاصر پسندیده است ولی محاجات ابن درید را نیز با شیخ آیت تنن پنداشتن اشکالی اشکال
 و الا که دعوی خود را بر دانی حد کانه دیده باشد که در کتاب روایات ثبت می نماید بهر حال چون روایات
 ابن درید بنو سال رسید او را مرض فالج چه کردید نخست آن چهار را بر اثر برقی مانع معالجت کرد و یکجا کانه
 تدریس را تصیف اشتغال حبت و چون یکسال بر این نگذشت دیگر بار آن علت عود نمود و از نیند انداشش
 الی الله بن بی حرکت اند و هر دو دستش را نیز فتوری می رسید گویند در آن حال چون کسی نبرد وی می بماند

هنوز بیابان از سیه و حتمت سالم میشد و چنان زیاد میکرد که گویا بر تمام اندامش سوزن میزد و از آن مرض در شام
 و خاطره ای اصلاً تصور نمی کرد و یاد بود که در آن کالکان او را از سوزادب سوال می نمودند و جواب مواب
 می نمودند ابو اسیریل بر قاسم قلی بغدادی که از مصادر صفت قاضی ابن دریه است گفته چون است در این وقت که قرار دیدم
 با خود گفتیم ما این بیت عظمی عقوبت شعری است که در معقوره خویش در خطاب و در نظم نموده و خوشبین را در راه
 بجلادت و مسروری ستود و گوید
 ماد من لو هیوت الاقلال من جواب الجوی علیک فاشکی
 یعنی ای روزگار با کسی در انداخته که اگر افلاک از هر سوی بروی فرو ریزد و نیروی یکیش از دست نرود و شکایت نیندازد
 استاد باین مرض مدت دو سال زندگانی نمود و من در آن مدت در شکلی که در فن گفت دهم از وی سوال
 میکردم و پدید آمد پنج میثقم وقتی از من می پرسیدم رفع شبهت و حل اشکال بنمود و من فرمود
 لن یطقت شمتا عینی لم یجد من یشیک من العلم یعنی اگر تو این دو دید من خواش کن و در اصل
 مقدر در رسد کسی را نیایی که ترا در مسائل جواب شافی دهد آنگاه گفت یا بنی کذلک قال لی ابو حاتم و قد
 سئلته عن شیء ثم قال لی ابو حاتم و کذلک قال لی الاصحعی قد سئلته یعنی ای مندرند
 وقتی از استاد خود ابو حاتم سوالی کردم او نیز باین چنین گفت و هم ابو حاتم از استاد خویش انجین سخن نقل نمود
 ابو علی گوید پس حال از حال ہی بسوال اشتغال دهم در آنوقت او را از معنی شعری پرسیدم گفت یا بنی ما
 للوبیض و دن الطریض یعنی ای فرزند این گاه اندوه است نه وقت شرف این و اسپین کلامی بود که از وی
 استماع نمودم از این پیش می بین شعر منسجبت فواخرنی ان لا حیوة لذیذة ولا عمل یرضی به الله صلیا
 یعنی افسوس که مرا پس نه روزگاری عزیز باقی است که لذت آن یابم و نه کرداری ستود که بدان رضای خدایم
 انشی کلام ابی علی اقالی

آهن طکان گوید این در یک یوم چهارشنبه یازدهم شعبان سال سیصد و بیست و یکت هجری بنیاد و وفات کرد و در
 معبره عباسیه از جانب شرقی پشت سوق اصلاح نزدیک شارع اعظم سجاک سپرده شد و در آنروز ابو هاشم
 عبد السلام بن ابی علی حیاتی نیز که مشرح حال وی گذشت در گذشت مردم گفتند الیوم مات اللغذ و الکلام
 یعنی امروز فوت این درید علم لغت برد و لغوت بو علی فن کلام آحمد بن جعفر بر کبی المعروف بخله در مرثیه ابن دریه
 اشعار می بخلم آورد و در آنجا هست

فقدت باین درید کل فائدة لما عذی ثالث الاجاز النیر
 و کنت ابکی لفقد الجود متعنا فصر ابکی لفقد الجود والکذا

یعنی چون این درید ثالث خاک و حسنک که گشت هر گونه نواد علی غایب شد از این پیش با تپصال نیاکان خویش
 می بر خندان جو و میکردیم اینک هم بر صفت جو کریم و رسم بر صفت ادب ابن دریه را چند تصنیف سودمند است
 منجد کتاب جمهره در لغت صاحب طبقات النخاعه گوید مصنف کتاب جمهره را از خط نوبتی در فارس بر مردم الا کرد

أَبُو عَمَّارٍ فَهَيْدُ

五人↑

و نیز دیگر در عبره و لغت اد چون تمام الاءات عن نظر القلم اتفاقا در میان نسخ پاره اختلافات پدید که وید و سله
از روی نامت آنها یکی عبد الله بن احمد تصحیح کرده و آنرا بر این درید قرائت نمود و از انجمله آن نسخه از جمیع سایرین
باعتبار فروخته شد و هم جلالت الدین از بعضی مومنین نقل کرده که این درید در سال و دویست و نود و هفت کتاب
جمهره را انخط الاء کرده و بر حالیکه در تمام آن هیچ کتابی از لغت رجوع نکرد و در باب بجزه و لغت آنجاه آن سورج
گفت ای عجب که عالمی چنین محیط و مندر ب اظنربان مردم بیلاست نگذاشت و در حق وی گفته شد
این درید بفره و جده عی و شره و یتیمی من جفه و وضع کتاب المظهر و هو کتاب العین الا انه قد
بنی ما نا این درید کاوی است گنگ و آرمند از سخت خرد لاف آن زند که کتاب جمهره را او بناده و بر حالیکه بجزه
همان کتاب عین است جز آنکه ترتیب آن و دیگر کون ساخته و دیگر کتاب الاشتقاق کتاب السج و اللجام
کتاب انجل الکر کتاب انجل الصیفر کتاب الانوار کتاب التبتس کتاب الملاجن کتاب رواد ابر
کتاب اللغات کتاب السلاج کتاب غریب القرآن بنجام بزرده کتاب الجتی کتاب الوشاح
کتاب المقصور و المردود کتاب فلت و افلت کتاب تقوم اللسان کتاب اب الکتاب کتاب لطر
کتاب واد العرب و زیه صفر آورده است و آورده کسی را گویند که او را وادان نباشد از لفظ او رد
بر قانون تصفیر ترخیم حرف زانرا که بجزه است حذف نموده بنیاد تصفیر کردند چنانکه در تصفیر اسود

سویکونید و در از هر روزه
 اَوْ عَمَّا اِلَّا هَيْمَ بَرِيْدَ الْاِسْوَدِ مِنْ بَرِيْدِي هَلْ بَرِيْدِي
 الْحَاثِيْنِي هَلْ بَرِيْدِي سَعْدِيْنَ فَالِكِنْ خَالِدُ الْحَفِيْ

از شاہیر فہمدا باینست اور وی یکہ ذخیرہ یزدی میں است در سال چل و شش و چهل و ہفت ہجری در شبیکہ مکرم بن مہینہ
فیضانی تولد یافت ابراہیم نیز از یکہ متولد شد چون زمان رشد و اوان شباب رسید ہوا ی تحصیل علوم و شوق کتب
معارف و روی قوت گرفت پس در نزد دو خال خود عبد الرحمن و اسد و پیران یزدی بن مہینست قلم زد کرد و ہم از محضر
علم بن مہینست انہی کہ غم آن دو فقیہ و معاصر تھا سبب بود استفادت نمود و تحصیل احادیث و اخبار و اکتساب منقول
و منصوص و پنجبار دو تا خط کافی و ہر دو کمال یافت و در شمار معارف تھا و کوفہ معدود کردید آتوز کو کویہ السیفۃ
من اعلام الاسلام معنی ابراہیم بخشی کہ از علمای دین حنیف است اگرچہ خود عایشہ را امامتات نموده است ولی
اوراد و رباعی از وی دیدہ و شنیدہ نشیدہ است در شرح حالات بخشی آورده اند ہر سخن کہ غیر از نوایس الیہ
در اربع مقررہ بود بیہودہ و لغو دانستی و بد اہننا القاتل الخودی و اگر از آن قبیل سؤالی میشد بجا آبا ہنا ستم
شد و کہ تبریفات لب میکشد و چنانکہ بخشی از اصحابش بد کہفت تورا حالت شبانہ روزی چون ہست در جوا
کہفت اگر رای آن آدمی کہ پریشانی ہم مجبیت آوری یا قرضم او اکنی یا عریا ہم پریشانی ایکہ احوال خود با کرم
او کہ نہ خالت من عجز از حال تو نباشد کہ خود حال مرا جو یا بشدہ و از خوشترین چیزی نگونی و ہم اورا کہفتہ

ابن زینب شافعی

۶۹۱

ابتداء ازین زمانه قوی الی اکسین اندکی اخذ نمود و سالها در زمره قاضیان خاص محفوس بود پس
 موافق بذل جهد و استغراق سعی که در طریق تحصیل و تکمیل قدمی نمود طریقه ظاهری اختیار کرد و در میان فقهای
 آئیندین ابن حزم ظاهری فقیه را برگزید و سالها بقدیم ارادت و زمره قاضیان دی تحصیل فقه اشغال می ورزید
 و چون در ترویج مذهب ظاهری عقیدتی وافق و جدیدی کافی داشت علمی او را حزمی خوانند و بر همین طریقه در کارش
 تا انتهای زندگی بیکدشت و ما در ترجمت ابن حزم در این کتاب طریقه ظاهر را خواهیم گماشت و در بعضی از کتب
 مسطور است که آنفاضل بپایان پس از پنجاه تحصیل تحبیه فرا گرفت و تکمیل علم حدیث و پیدا کردن حاشی از اندلس
 بکنت دیگر حلت نمود چنانکه علامه سقزی در تاریخ خویش ترجمت او را در باب مرخلین از اندلس آورده است
 و در ایام سیاحت و مسافرت یکچند در دمشق در نزد علمای فن حدیث مثل ابن خرسثانی و ابن طایع
 و ابن طاهر و غیره با سماع و اخذ احادیث مشغول گشت و از آنجا بیرون مسافرت کرد و بدانقدر که شاید از مقبرین
 علمای آن شهر نیز سماع احادیث نمود تا خود سماعی بیغ و در جبر صبیغ یافت و صیت قضا هتس گوشه و علم و فضا
 گردید از آن روی در هر شهر که یکچند محل اقامت می افکند جامعیتی بخیر و می حاضر گشتند از وی علم فقه و حدیث
 استغاثت می نمودند و بخیله زمانی در آن در مسر سباط تدریس بخبرده و در آن شهر که وی از وی استماع احادیث
 می نمود و نیز علم فقه استغاثت میکردند چنانکه جامعیتی کثیر در درس تدریس می بدرجه کمال رسیدند و آنچنین
 الی همیشه که خود با وی مناصر بوده و قهرم است که جز آنان که در فن طب مهارت داشته باشند در تاریخ
 خویش ننویسند در ترجمت وی آورده که او در مسنون صناعات طبیه از علم و عمل بصیرتی کامل و خبرتی و آینه
 داشت خاصه در علم فقهیه و اتحاد و التقاط ادویه که خود یکی از متفنین آن فن است و بیشتر از آن کان
 که در فن شناسائی ادویه مشهور و معروفند بشاگردی وی موصوفند بنحله ابن بطار است یا آنکه شهرت و شأن
 که در نزد اطباء ایران و بلاد و بلاد و باستان و بی پتر از ادویه را پیدا کرده و تجربت نمود
 و ابن بطار در مؤلفات خویش زیاده آورده است و بر اقوال وی استشهاد مینماید و کبشی را که در مفردات
 ادویه پرداخته است بیشتر از تفصیلات او نوشته خاصه در جامع صغیر و کبیر که نقل اقوال مستقیم و متاخرین
 نموده نام وی زیاده نموده است و اطباء ایران و پاک در تکمیل علم ادویه با بعضی الغایه کوشیده اند و در آن فن
 اور استود و اند و ادویه را که تجربت رسانیده بدان اعتماد کم دارند چنانکه توضیح آنرا در ذیل این ترجمت
 آنچه در شرح حال وی در تاریخ انجکهای فرانسوی مسطور است مرقوم خواهیم داشت بر آنکه یکی از
 اساتید و اساطین اطباء است و در کلیه علم ادویه مسفرده و در احوال و کمال است و از تاریخ اندلس خیال
 مستغاثی و که در ترجمت اطباء کتب بی پرداخته است در حق وی زیاده توصیف و تعریف لب کشوده و بر
 وی مدنی ممدای بعد از تکمیل طب و تحصیل فقه بجهت اتحاد و تجربت ادویه با کثرتی از لیدان رفته و در هر شهر
 جایی که آنکه محل رویشدن حاشی و غیره اطلاع داشتند با خود یا کرده یا خد اقسام ادویه از خشب

ابن رومیله شنبلی

۶۱۲

و از راه اصول و بذور و تجربت آنها مشغول گردید و بدان ایام که میریدان و سیاحت ممالکت میرفت کتابی مرسوم در ادب
مفرد و بهنگاشت که با کونه تألیف حسن ترتیب وجودت بیان و تحقیق عبارات و سلاست معانی از مؤلفات
مستعین دید و نخست واسامی آنرا ترتیب حروف تجویز نهاد و بسیاری از ادویه را که خود پیدا کرده و تجربت رسانیده
بود در انتخاب مندرج ساخت و هم نامیت و خواص آنرا تذکره داشت و آنرا کتاب جامع نام نهاد و نقل است
در آن ایام که وی بجهت اتحا و خدایش و غیره ممبر بود و سیاحت ممالک مشغول بود با سکنه و به معرکه که اگر و بچند
در ممالک ملایقات امتداد آن اوان زمان سلطنت حکمرانی ابو بکر بن ایوب ملک عادل بود و در معرکه که مستر سلطان
آنطبقه بود و برانهم پادشاهی قیام می نمود چون میت خداقت و قتال آن عالم بی نظیر و نرزد آن پادشاه بهر منته
ظهور و بروز رسید و از آنرا سکنه و بهر ظاهر طلب کرد و زیاده از اندازه هوش نبواخت و اگر ارام بسیارش
نمود و مکانی میگردید برایش مقبر فرمود و نیز سایر جوانچ او را در خودشان در بزمه اش مرتب داشت و شهریه
کافی از جبهه می معین کرد و از آنکه پادشاه را بچند میگذشت که مستقامت مزاجش با سخافات تبدیل یافته بود از وی
رفع الغلت را بخواست تا بصحت و اعتدالش معاودت دهد و آنمسلطان اصلاح مزاج خود را منوط مستقیم
بلویه می نمود بنامی قلیل و بیکر ملتی در خود نهید و افعال بهینه اش چنانکه احتیاجا به بر وفق سلامت کرد
و آنفاضل بکانه چنانکه کنارش یافت در فن ادویه مفرد و سرآمد اطباء عصر بود و بفرمود تا چند وزن ادویه تریاق
فادوق را فراهم کرد و ترکیب آن پردازد و وی اطاعت آن امر را بامت برگاشت و اصل ادویه را از هر قسم
از قسام پیدا کرده و بر برسم معمول ترکیب کرد و چون ملک عادل بدان دوا بی بزرگ مرامت نمود بر مزاجش مار که
آه زانی بر نیان که اسخافات مزاجش مستقامت یافت ملک را در حق وی حسن اعتماد و اعتقاد می تازه پیدا گشت
و به لحظه با احترامات و تشریفاتش می افزود پس او بچند که در حضرت پادشاه میرید و زمان سیاحت وی بطول
آمد و از اقامت ملک که مدیده و خدمت شریفش بهر معمول نمود ملک را راضی داشت و چون آن حج نزدیک بود حج گذارد و آنجا بطول اقامت
و آنجا که بیکباره بهر شنبلیله زدن شریفش سالید و چهل سال از سیاحتی آید و آنرا بهر نکشایش یافت پس آنکه این سیاحت را بچند
بشارتس و افادت بکسرد و از هر سوی بجهت اخذ علوم فقهیه و صنایع طبیعه قاهره روی بجهتش می نهاد و در مجلس تریاق
استعدادت می نمود و امراء و ارکان سلطنت را بچند خواستند که با وی مرادوت و اتحاد پیدا نمایند و آنحضرت
و همواره از مجالست آنطبقه احتراز داشت و تا معاش خویش فراهم گشت و کافی بجهت فروتن حشایش در مبر
باز کرد بعد از سه رخ از سیاحت و تدوین در همان دکان به بیع حشایش وقت میگذرانید و همه کارها
بحال یافتی را که که در جنب دکان بود نشسته و با ستاخ کتب و تألیف خود را مشغول میداشت و با آنحال
در نزد عموم خلایق و همواره امراء سلطان کرم و محترم میرنیت و او را در افتاد زیاده و قبی و مهملاتی بود چنانکه
علامه سقوی آورده است که امیر خدایه بن بود پادشاه اندلس را میل یافد و بجاست وی بود و او ملکیان بر او
در فن نزد سلطان نمی نمود و قتی امیر با بخل تمام و اسباب سلطنت برو که وی میگذشت و آن عالم پیاپی

ابن وقیل دمشقی

۹۳۰

مطالعت کتب و استخار و جمع و تالیف مستغال داشت چون امیر که وی رسید و او را شناخت اسب خویش بخا پشت
 بر وی سلام کرد و او را سلام کرد و از شغلی که داشت خاطر منصرف ننمود و همچنان که سر بر برداشت و مطالعت
 کتب را می نمود سر بالا نگه داشت و توجه سلطان را صاحبش نشد سلطان زمانی طویل اسب خویش نگاه داشت بلکه آنرا
 سلطنت را منظور کرده و پادشاه را بجان خویش دعوت کند و آن امر سبب از برای مرادوت و دوستی کرد
 امیر چون از توبه وی بپرس گشت اسب خویش پرانه و از دکان او برگشت پس از چند روز در یکی از مجلس
 انس ذکر می نمودی رفت امیر زیاده و او را بستاند و خاصان امیر بر آن مطلب انکار آوردند و بعضی رسانیدند
 کسی که از نزد سلطان به انسان طریق ادب مرعی ندارد توصیف سلطان را چگونه سازد و او باشد امیر گفت
 مردان خدا را حالت این و طرز رفتار چنین است که بر تخیل ظاهری و بیانیات را توجه و میلی نباشد که نیندم در آنجا
 امیر عبدالله بن ابو سلفی از برسم دیده نزد وی فرستاده آن عالم کامل از قبول آن سرپیچید و گوشت کسی را که منبت
 از نظر بکس و هیچ بازو فراهم کرد و در سیف قات را شاعر خوانده و در آفتاب عمرش قریب الا قول باشد از او
 و او است که خود را آلوده به خمار و بنوی نماید فرستاده سلطان و چه را باز پس آورده و از نظر سلطان بگذراند
 و آنچه را که وی گفته بود بدین رسانید امیر گفت او را بجات خود که داشتن بهتر است که بعضی از تکلیفات رنج داشتن بجا
 وی و اینجاست که بشهر شبیلیه عادت نمود و دیگر مسافرت اختیار نمود و در کارش بر همان و تیر که مسطورا قاصد میگشت
 تا در سلخ ربیع الثانی نه شصت و سی و هفت هجری و اعی حق را بیکت اجابت در داد موافق این تاریخ از عمر وی
 هفتاد و شش سال گذشته بود صاحب نفع الطیب نوشته در آن هنگام که در اهل موعود در رسید از هر طبقه تأیید بسیار
 داشت و در دفاش مرثیه گفتند و نیز در تعریف وی رسائل و کتب زیاد در دست داشت و از موت وی ساکنین از لیلانه
 فراوان دست داد و در شیع جنازه اش همگی کثیر حاضر گشتند و در خارج شهر شبیلیه در فوش ساختند و تاریخ ایچکی
 فرانسوی که تالیف و کتر لوسین لک است در ترجمت آن فاضل بی نظیر شرحی از معانی اش میکار و چون آن ترجمت
 بر شون فضائل و سنون طبعیه و ادلیلی محکم است حاصل بعضی از آن ترجمت را می کاریم تا قدر و رتبه او در فنون علوم
 بر چندگان شهود معلوم کرد و چنین گوید که ابو العباس بن رومی از اطباء امیر و هم سخی است و به نباتیه
 از آن روی معروف و مشهور گشت که در علم معرفت نباتات سرآمد اشال خویش که اقران بصر بود و بعضی از مورخین
 که او را منسوب به نباتا کرده اند اشتباه لفظی نموده اند و وی در شد سول در سته پانصد و شصت و یک هجری مطابق به
 هزار و صد و شصت و یک سیحی تولد یافت و در جمیع فنون متعلقه علم طب از خبره نظری و عملی آگاه خاصه در فن شناسایی
 ادویه که او را اکثر عدیل و نظیری بوده قواعد و قانون اطباء مستقیم را یکسو بناده و از طریق و دستور بدو
 و جالینوس و غیره انحراف جست و در تجربت ادویه طریزی دیگر و روشی تازه گذاشت و ادویه را که پیشینینا تجرب
 رسانیده بودند بر اقوال آنها اتمام نموده خود چنانچه باید از اختلاف مابیت و تجربت و تیه فرو گذاشت نکرد و از
 مهابت محض پدید آمدن ادویه مسافرت نمود و بسیاری از مکانها و شهرها را میگردانیم که در آنجا بسیاری از نباتات را

ابن دینار شنبلیله

۹۴

بهت آورده و تجربت نمود و نیز گوید ابو العباس بن رومیه نباتی زیاده یافتل بوده و در فن شناسائی او ویه نماینده بسیار است
 منجد این سطر است که یکی از حافظم گیاه شناسان است و این فن بزرگ را از وی اخذ نموده و سواره با ویست
 بتفتیش نباتات وقت میکند رسیده و جمیع طرق متعلقه با ویه و در نزد وی تکمیل کرد و در کتب خویش در هر مقام
 ابو العباس را با ستادی میساید و چون بقدریکه باید در اسپانیا تفتیش و تقصص در پیدا کردن نباتات کرده و از آن
 در انفل فراغت پیدا نمود و سمت مشرق زمین جلت کرد و بسیاری از ادویه که الان معمول دست اول بین اطباء است
 پیدا نمود از جمله سور سجان که از ادویه ای بزرگ است در آن زمان یافت و در بسیاری از ادویه جامع مفصل تجربت
 کرده و مفید افتاد و نیز دوائی دیگر که در خواص و ماییت با ویه را میساخت و در بعضی از مشرک های مصر پیدا نمود و جسم
 در تونس نوعی از صدف پیدا کرد که زیاده در امراض همین مثل جرب پاشن و مد مفید گشت و از آنجا با سکنه ریه رفت
 و ملک غالب اورا بقا بهر طلب کرد و زیاده احسان نمود و بجهت وی چند وزن از تریاق فاروق بساخت و هم طریقت
 و ترکیب آنرا بملک عادل پاسوخت و آن پنجم که وی بخیال مصر دشتام و عراق بجهت پیدا کردن ادویه سیری کرد
 ابن سطران نیز بوی بود و در هیچ مقام از وی منفعت نمی گشت تا تریقات کامل حاصل نمود و جسم او مسطور داشته که
 ابن رومیه با کمال تقوی و قدس بود و علم احادیث را در نزد اساتید مختلفه فرا گرفت سپس بخیال تکمیل علم طب افتاد
 و ابو العباس بن رومیه نباتیه در علم گیاه شناسی استاد قابل بود که هیچیک از گیاه شناسان را چنان رتبه و مقام
 حاصل نکرد ویه و قبل از وی جماعت اعراب ادویه را به انسان که در کتب قدما مثل جالینوس و غیره ماییت و خواص
 آن ضبط بود عمل می نمودند و او اول کسی است که در اعراب متقن قانون فن ادویه گردید و بسیاری از ادویه را که
 اکنون معمول و متداول است پیدا کرده و تجربت رسانید و اسمی آن دوا را در تاریخ الحکما فرانوی مبنوط است
 و در اطباء متأخرین که در میان اعراب ظهور و بروز نمودند مثل سلیمان بن مجمل و غیره که در ادویه مفرد و کتب
 پرداخته و در اسماء ادویه و مواضع آنها و فصل و بدل از ادویه تحقیقات نموده اند ولی غرض از آنجا که نقل
 از اقوال متقدمین بوده نه آنکه نمی حد فقه خود تجربتی نموده باشند یا آنکه در حد ویدیه کردن دوائی وقت خود را
 مصروف نمایند و نیز گوید ابن رومیه علاوه بر آنکه اول شخص دانشمند و محقق بود در اعراب بسیاری از مطالب
 در علم گیاه شناسی و هم بسیاری از اختلافات را بر ادویه بواسطه وی کشف گشت و بعد از مراجعت از حیات
 در فن مبول که پای تحت قدیم اندلس و شهر مرموره و آباد بوده آنقدر از ادویه که در ایام سیاحت پیدا کرد
 و تجربت رسانیده بود بنگاشت و آنرا کتاب الرطبه نام نهاده و نیز در مفردات تالیفی دیگر نمود آنرا سیمی بکتاب
 المسافره فی الشرق نموده و آن کتاب را مایهت نیا و رومیه ولی و فتح و مولفات ابن سطرانچه از آن
 کتاب نقل کرده و دیه و ایم بخواه آنکه از طب گفتگو میساید نباتات مفیده و دیگر نیز آورده است و بسیاری
 از نباتات را که بطور تحقیق اطلاع از آنها نموده وی ماییت و خواص آنرا از روی تحقیق نگاشته و گیاهی را
 که اکنون با پر و سبزی میسازند در یکی از بنا در ایتالیا پیدا نمود و نیز از این قبیل نباتات در بسیاری

ابن زینب علیها السلام

۶۹۵

اینها گشت پیدا کرده که شرمناک و آزار بخش آنکه ای فراموشی مسطور است و در این مقام از بیم اظطراب نوشتن آن مبادرت نرفت
و آن فاضل و طبیب پمانده در مطالب کلیه جنبه و معالجات امراض پانته میخند و بیاید است در اینجا لاجنجه فقره از آن
که مالی از خانه تی بست برشته تحریر دمی آوریم گوید هرگاه طبیب در مرض یرقان و علاج آن خواهد مر قشش بحسب حالت
و سخت متنی کرده و در ابتدای مرض اخر از او شربوات و حقن میرود و فایده چاکر شده و ش این مرض اسباب شده در مجاریست
و گاهی از اعتقال طبع و تراکم از مغزهای در امعاء پیدا کرده و بواسطه که التهاب و عطش در مرض طبیب را بر آن میرسد
و بواسطه امیزات نماید در این صورت صاحب یرقان و دچار خواهد شد و الا بسبب و عاقبت و وفات یافت
پس طبیب لازم است که در پانته امر او و به عطفه سفحه بجا برود و عطش در مرض و آب گرم و عرق کاسنی کافور
بنامه و نیز گفته در ابتدای هر جنبه از اجناس حتی طبیب استعمال دوی از شربوب و غیره جهت تسکین کننده و آسود
فر از اندیشه لطیفه آب گرم و بعضی از شربوبه استعمال نخله چه دفع منافی در طبیعت که خود به تر به نسبت نماید و در اوایل
مرض که طبیب مبادرت در استعمال دوی بنو و طبیعت اسنا را تیر و ست و در او که مغلوب مرض بخورد و لا اقل اخلاط را
زبان قنچ استند او پیدا نماید و در اکثر این است که حتی شربت معوض شود و یا آنکه قنچ معجنی از ادویه و دخیل و بعضی از این
هک که در و نیز گفته است هرگاه در بدن آثار دم ظاهر گردد اگر چه در دم و موی باشد طبیب در معالجت مبادرت نموده
به خون گرم کردن در این مقام سبب از برای آن کرده که در تحت جلد نفیج گردد و مایه فساد و عضو بعضی مفسد شود
و نیز گفته طبیب را تا ممکن است در اخر به چاربان بحیوب سلسله و بعضی از ادویه قلیل المقدار معالجت نخله و تا تازه مغلوبات
استمال کند از آنکه فائده مغلوبات کمتر از جو سبب و بسیار در بدن نماند بلکه بزودی اخلاط را قطع و غسل داده و با خود
دفع نماید و باعث کرب و غشی و معاودت اسهال بعد از آن تا عمل نمیکرد و آزار نداد چاکراتی که در کتب مؤلفات
خود آن به چشمه پمانده آورده آن است که وقتی در پنجم سیاحت بخمال و دیدن بعضی از خاشای پکی از بلاد افریقا
که اگر دم از آنکه مراد آن و در کار خیالی بنجر تجربت و پیدا کردن خاشای بنود و جسم بچه آنکه معنی در کار های خود داشته
و مانده ای صید لائی که در فن شناسانی او و در رتبی بحال داشت منزل نمودم از اتفاقات آنکه در آن ایام تو بهانه
یعنی و هم فوب مرکب و دیو شیوعی داشت و در اکثر آن که مبتلا میشدند از علامات ظاهره که شاید دیگر دم کمان این
که اگر آن شمش از حی متنی موت بخورد و لا اقل در آن مرض است او پیدا کند و لی که در روز که میکشدت بسیار
از آنجا که را که با دانت حال و سوء احوال و دیده بودم با سخت قرین و با سلاست توام میدیدم مرا از آن حال
تعب دست داده چه این برخلاف رسم و قانون و قواعد طبیعت بود و از آن روی که دور نوبه یعنی و هم فوب مرکب را
نهان بسیار است پس در معده نفخش و قشش آن بر آدم که رجوع اینجا عت بحیث و چگونه بدین قسم علاج می شود
بالاخره پس این شخص نفخش معلوم گشت که رجوع آن جماعت در این مرض بر روی خیاط است و به دستور و علاج و یک
رفتار مینماید آنکه و بر اطلب که دم و منزل و نا و ایش پی بر دم پس از علقات و مسحات و دیده م که از طبع
بره نداد و دبی عام و بی ادراک است بعد از اینچه مرا فقت و اتحاد و قتی را از وی سوال نمودم از معالجتی که در آنجا

ابن زوئیل اشپیلی

ع ۱۰۰

اندر منی را می نمود چند روزی از گفتن اخبار آرد و آخر الامر دانست که چون مراد از قهر خیال توقت نیست در فرا گرفتن
 آنجا محبت جزو نه و علی غرض ندارم گفت در معالجت اینگونه از خوب چنانکه مشاهده نمودید به سبب آنکه است که در جوابی
 این شش چند آبی است و حاجتی از بعد از آن که در مساعدهات حلیه چهار قی کامل داشتند و تجربه رسانیده که آب
 آن چشمه در نوبهای مرکب بچین درجی و ایر بطنی تاثیر کفی دارد و اکنون مراد از علم بهر نیست ولی اینجا که سابق تجربه
 رسانیده که سن نیز در همان مورد آن آب در مزاج این قبیل از مرضی تجویز مینمایم و از تریه و کل نبشته مساوی باطل کرب
 کرده و غنای بهانه میخورایم چنانکه دیدید اثری از آن مرض در مزاج آن خان که بهین قسم از آن نوب سبب شده بود و نه میماند
 که چون این تقریر را از نزد خیر خط شنیدم از او درخواست کردم تا برای اینجا برسد که آنچند را مشاهده نمایم و بی دلیل
 برافقت و به امکان شش تقسیم دیدم آب آن چشمه زیاد و از انداز ذکر دم و طعم آن در نهایت شوریست و نیمه نخی را
 احساس میشود و در اطراف آن موضع شقایق بسیار روینده دانستم که آن تاثیر بواسطه نجی و گوگرد و اجزاء
 محذره است که در آب آن چشمه است پس از آن شخص معذرت خواسته و اظهار اطمینان نمودم و منزل سعید
 مراجعت نمودیم و چون آن تاثیر را از آن آب دیدم و دانستم که منفعت آن در نوب از چه راه است معلوم گشت
 که اگر ترکیبی بهین ترتیب از خارج شود همین تاثیر خواهد داشت پس ترکیبی را که گوگرد و نمک و جزو ثانی مرتب نمود
 بهین میزان نمک و دو مثقال گوگرد و شقال جزو ثانی چهار مثقال و هر سه دارا بهر کرد و چشمه
 و بمقدار معین بهمان اشخاص که نوبهای مرکب و بلغمی سبب شده میخورانیدم و خفیه خلط بستم می نمودم که در روز
 نمی گشت اثری از آن مرض در مزاج اشخاصی که نوب سبب شده باقی نماند و در کارهای دراز هرگاه اینگونه از نوب
 که میدیدیم بهین جب معالجت می نمودم و فوائد کلی از این تجربه حاصل کردم هوامه الموفق و الموفقین
 و از کلمات انفاضل دانسته است که گفته چون سحر و طیب یا بی بگاه عوض مرض از رجوع بوی در خدش
 اول آنکه حریفش پسینی بجمع و زیادتی مال و دیم آنکه مبتلا باشد بهی و افعال و اقوال سیم آنکه
 سقوی بودنش مناسب و اشغال کتب و لغات و مصنفات آنفیه و طیب دانستند در فقه و طب
 از این قرار است کتبی را که در فقه و حدیث پرداخته اختصار کتاب موسوم بحال که آن کتاب از احمد بن
 عدی بوده است در علم حدیث در حال کتاب موسوم بمفکر که در آن کتاب بعضی اضافات آورده از کتاب
 مسلم بخاری اختصار کتاب و ادقطنی که انتخاب در غرائب و مشکلات اجادیت مالک بود و کتاب
 بحر الآثار در علم حدیث کتاب عیون الاخبار کتاب اسخالی فی تحف الکمال که بجهت این عدی تألیف کرده
 و آن کتابی است مبطوع در علم حدیث چنانکه این آثار که از فحول فقهاء بوده حکایت کرده است از شیخ
 و استاد خود ابو اسحاق بن واجب که گوید سه سواد شنیدم از وی تعریف و توصیف آن کتاب را
 و زیاده بحین ترتیب وجود تحقیق آن عماد و اعتقاد داشت و پیوسته مطالعت آن کتاب میر خدش
 ایضا اختصار کتاب کامل که بجهت احمد بن عدی نوشته در دو مجلد کتاب کمر الاخبار در حدیث کتاب انساب

ابن ابی العوجاء

۴۱۷

کتاب معیار الفقهاء کتاب البر در فقه کتاب الحج کتاب الصدقة وکتابی را که در علم طب و مفردات او دیده اند

بین شرح است

کتاب در جزو نظری و عملی طب کتاب در علاج امراض صمد کتاب در خواص ادویه شلیک کتاب در ادویه مرکب کتاب جامع در ادویه مفرد و تریاق حروف معجم و انتخاب از اهل تصانیف آن دانشمند فاضل است و بیشتر از ادویه مفرد را که بعد از وی طبایر کتب خود مستور داشته اند نقل آن از این کتاب شده و اطباء اروپا را نیز بر این کتاب اعتماد و اعتقاد می نام بوده و هست و علامه سقزی در تاریخ اندلس زیاد از این کتاب ستایش نموده و این اظهار در جامع کبیر خود که در ادویه مفرد و پرداخت بسیاری از ادویه را از این کتاب نقل نموده کتاب الرطبه در ادویه مفرد کتاب السافره فی الشریق در ادویه مفرد کتاب در ادویه که خود پسندیده کتاب در علم سید کتاب در ادویه که خود در بعضی از امراض تجربه کرده رساله در ادویه که در اطفال مینماید

استمال آنها جایز است رساله در منافع زیتون

ابن ابی العوجاء

ایشان عبد الکرم است شیطانی بود بریکل انسانی و زندقه پی در کسوت اسلام و سادس و تسویات او در عقاید سلبیه و جاعیل و مضوعاتش در شریع و دین آنکه بلیس مشهور است تا که حسن بصری متکلم فاک عراق بود و مدعی عدله بن متقی مترجم کتب ارسطو در صناعت جدل چندین بار غرور داشت که چندین بار با حجت زمان و علی حضرت ابو عبد الله صادق صلوات الله علیه میبایخت نشست و در هر کرت شب سه حج و احش شهب بر این ساطع مرحوم گشت که بالبدیه ظلمت را در آواز نور توأم نمیت و باطل را در مقابل حق ثبات از این شیخ مردم لحد در تنه اول از دولت اسلام بیار می رسید که با انواع جیل و الوان تر او بر قوسلات کردند و بر بازه شرع بر این می گذارند و بیشتر با حق این فتنه در صدر اسلام بغض شیخ اهل حدیث و اندون تاریخ آن بود که چون لطف عظیم حضرت واجب جلت غلظه مقتضی تکمیل سیرایع شد فخر کانیات خواجه عالم محمد بن عبد الله صلی الله علیه و آله و سلم را از میان عرب بر آنجخت بالقب فاقم و شریعت باخ بشت آنحضرت بر طبع ارباب ملل سخت گران افتاد و ال کتاب بر تنهم از مردم روم و فرس و غیره عبادت و برخاسته چرا که او صلی الله علیه و آله در سیصال معالمت و نسخ شعار ایشان هم می کشید و عقول حکما و ملل علماء ادیان تسلیف میفرمود و میگردید خورشید جمال نبوت بغروب رفت قبائل عرب یکبار و راه را در گرفته و انداء دین صیغه از هر جانب سر بر آوردند به آن تنی که پس محمد بن عبد الله سقا له او را را و اجمی نخواهند و در انت اسلام باطل خواهد گشت و ملی عنایت الهی اصحاب رسول و بقایای سلیمین را چنان شامل شد که با اختلاف اهل اوقات و سنت آراء در غرض مرتبه بین و مجادلت کفار یکدل شدند شمشیر برانگرو کشیدند و بنیم نفرت از هر سوی بر آیات اسلام و زیدین گرفت و فتوحات متوالیه یکپشت میی و دهنهای قدیم بر افتاد

ابن ابی العوجاء

۴۱۸

و دهنای قدیم منوخ آمد از دوسالمت کلیم و مسیح و عبده اسنام و کواکب و اصحاب ایماک و پوت نیران و پروان یاز
 را آبادان بسیار کس بکوه و غنای کلمه توحید بر زبان داند و بظاهر نیز قرار مسلمانی شدند اما چون حب کیش نخستین
 و آئین آباء و اولین جماعت توبه و مجاری عروق ایشانرا بجهل منور و گرفته بود و در خلق رفته اسلام و نزع قلا و عسرت
 نیز چیم بان میداشتند لاجرم در کینه آینه رخا مات که از نسخ آئین و قتل و اسارت بیکیشان دیرین دید و بود و بر شأ
 اعیس بنای تدلیس نهادند برخی در زی شیوخ محدثین کا ذیوب اخبار و رواج دادند و بعضی در کسوت مرتاضین
 در احکام شرع اعدا ثبات نمودند و مجمل تبحر حلیت که توانستند در جواب احکام حق بگوشتند و بهر وسیلت
 که دست آوردند صنف طرار بر نفیستند تا که بالقاء این شبهات و ترویج این تشکیکات مزاج دین ضعیف فاسد ساخت
 و باز از شرع شریف کاسد نمایند و ابی الله الا آن یستقیم یوده و لولکر المکمل از اینجا است است از خطاب
 محمد بن ابی زینب مولی نبی اسد و ابوشاکر سمیون بن دیمان صاحب کتاب میزان و متفرقین معید مولی بجهل
 و صالح بن عبد القدوس از دی و علی بن خلیل شبانی و حمی بن زیاد مارثی و حماد بن ثمال و حماد و ابیه و حماد و حماد
 و حماد بن زبرقان و متقدم بن زیاد هلالی و حمیل بن محفوظ مجلسی و عبده الله متقدم فارسی و شبان بن بود طناری و اصحاب
 عبد الله بن معویه بن جعفری مثل حماده بن حمزه و طایع بن ایس و ثعلبی ندیم و قیس شرطی اسیل غیر هؤلاء
 من القدامه و من تیره هم
 ابن ابی العوجاء خال صفین بن زائده شبانی از کبار و دوس
 این گروه است از آباء طبقات و علمای رجال سیچیک برای او عهد ترحمی بخورده و اقا صیص وی در کتب اخبار
 و قد و سیر و غیره بار آورده بود و ترحمی سنده او ان از آنها شطری لایق از کتب متقدمین و متأخرین آورده ایم متد کاسی
 تصنیف ثلث الاسلام محمد بن یعقوب کلینی و توحید فیه اشیه شیخ ابو جعفر محمد بن علی بن بحسین قتی و عشر رور
 مجموع شریف علم الهدی علی بن حسین موسوی و احتجاج تالیف شیخ اجل ابو منصور احمد بن علی بن اسطالب طبرسی
 و آثار الباقیه مجموع استاد الکما ابو یحییان محمد بن احمد پرونی و کشف الغمض متحقق مفضل علی بن عسیری الابر
 و کمال التواریخ تالیف عزالدین علی بن محمد جزیری و شرح اصول کافی تصنیف استاد فاضله الاسلام صدر الد
 محمد بن ابراهیم فارسی و آذانی تالیف محدث عارف حسن بن مرتضی القاسانی و شرح کافی ترجمت فاضل نجیر
 سواد خلیل بن غازی قزوینی و شرح حدیث مفضل بن عمر عوامس بخار اخبار علامه مجلسی و شرح آثار الباقیه و غیره
 از تصانیف مکرر آذوده اند و نیز علوم شکر امده مساعیم اجمیع آنکاه جمله آن بعینها نقل کردیم بر سه کوه ترتیب
 و ادیم تحت در قتل مناظرات و اخبار زنده که از دهنی صدور یافته و دویم در ذکر حدیثی که در تمام ایام شهرهای
 سابقه و استطرادات آنجبر سیم در حبس قتل وی که در پایان امر و انجام عمرش روی داده شیخ اجل علی
 ابو منصور طبرسی از عیسی بن یونس حکایت کرده که گفت کان ابن ابی العوجاء من تلامذة الحسن
 البصری فاحترق عن التوحید فیصل له شرک مذهب صاحبک و دخلک فیما
 لا اصل له ولا حقیقه قال ان صاحبی کان مخطا کان بقول طورا بالقد

ابن ابی العوجاء

۶۱

وحدود البحر فاعلم ان عند كذب ادم عليه مقدم مكره فادانكا وادانكا على من حج وكما يكره الله تعالى ان يمشي
 بين ابن ابی العوجاء وایات حال زنا که در آن جن میری بود عاقبت از اقرار توبه خجسته کشت اورا گفته از چه منب
 استاد نوش بگذاشی وعقیده قی فی اصل حقیقت بگفتی گفت استاد من سخنانی میآورد سخت دریم و پریشان کاه
 بر این قدر میرفت و کاه بر هر حق جبریه نمی پذیردم که او همی بر یکدنب پانیده بود پس ابن ابی العوجاء از او بگوید که آمد
 از حاج سلیح بخار کند و ایشانرا بیکش خویش راست و نایه علم محالست اورا کرده میداشتند و با وی مباحث
 می شستند از آنکه بانش پدید بود وعقیده نش تباد در اصول کافی از ابو منصور سطیبت منقول است که گفت از ایا ربی
 بی حکایت کرد که وقتی در موسم حج بگذاختم و دوام و عبد الکرم بن ابی العوجاء و عبد الله بن متفع در مسجد اسرار محبت
 میراستیم ابن متفع اشاره بطو انکار کرد و گفت از طرف هذا الخانی ما هنهم احد او جب له اسم الا
 الا ذلك الشيخ الجالس فاما الباقي فغرضه ان یسأل فی اینها تمام را می پرسید از نماست ایشان هیچیک نماند نام ایشان
 نیست که آن بزرگوار می گشته است و باقی جمله سفلیکان دستور آمدند مرادش از شیخ جالس حضرت امام ابو عبد الله
 جعفر بن محمد لهما و صلوات الله علیه بود ابن ابی العوجاء بگفت کف او جب هذا لاسم لهذا الشيخ فلو
 هو لا یسمی یعنی چگونه این نام را بدین شیخ اختصاص می دون سازین گفت لانی رایت عنده ما لم ادر
 عند هم یعنی از آنکه من در او چیزی دیدم و امام از علوم که در دیگران نیست گفت لا بد من اخیار ما غلبت منه
 یعنی بناچار باید اورا در این که گفتمی بپایند و گفت لا تغفل فایته آخانا ان یسند عليك ما فی یدك
 یعنی که اعتبار او کرد که میرسم دلائل و حجج ترا بکار آورم و تباد و سازد و گفت لیکن ذرا بایک دلکن تخاف
 ان یصفک ذایک عندی فی احوال الایمان المحل الذی دینی رای تو این نیست که من مغلوب او میشوم
 بلکه با من توان است که میرسی چون بر او چیره گردم عقیده تو نیز من سست شود و در اینکه در او در جایگاه
 که من کردی سست و آوردی گفت اما اذا تو همت علی هذا فاضم الیه و تحفظ ما استطعت من القول
 و لا تنفی عنك الی اینها و فیها کمال و علیک یعنی حالیکه بر من چنین گمان میری پس باینکه
 مبادلت او بجز و تا توانی خوشتن را از نفسش نگاهدار بر حالیکه با وی در سخن ارجاء عنان نمائی که او بر این تغییر
 زانوی تو خواهد بست و بر تو سخانی خواهد زد که تر از سود و دگر بگزینان بخشد و آوی که بد پس ابن ابی العوجاء برخواست
 من ابن متفع بنسبت چون ابن ابی العوجاء بر گشت گفت و بیک یابن المتفع ما هذا بشاران کان فی الدنيا
 روحانی بخشد اذ اشاء ظاهر او بیروح اذ اشاء یا لانا فهو هذا یعنی دای بر تو ای پسر متفع این
 زانبر من است و مشرب بر یکدگر در این جهان وجودی باشد روحانی که هرگاه خواهد بچنان آسگار مجسم شود
 و هرگاه خواهد اینا تقدیر میان مجردات از انظار دستور کرد و همین خواهد بود ابن متفع گفت و کیف ذلک
 یعنی حقیقت این سخن گفتمی چگونه است گفت جلسنا الیه فذا الیوم عند غیره یبذل فی قال ان یکنی الا
 علی ما یقول هو لا و هو علی ما یقولون فذلک ما عظم و ان یسکن الامر علی

ابن ابی العوجاء،

✓.

[illegible]

ابن ابی العوجاء

۷۰۱

وستی تو پس از نشا ووس تو پس از ناپسندی و ناخوش داشتن تو پس از نهوس و شوق تو پس از نپسندی و پشامکی تو پس از
 متون و امیدواری تو پس از نوسیدی و ناامیدی تو پس از امیدواری و اندیشه پشامکی و اندیشه تو
 امریست که از بر جو و سیع حاصل است لال حضرت ابو عبدالله صلوات الله علیه بر نفسی احتیاج واجب تقابل
 آنکه نایش بر شی بر ساعده و از آن حواس بود و گونه است یکی ظهور بالذات و دیگر ظهور بالآثار قسم اول خاص اجناسی
 که دارای کیفیات محسوسه و ذات اقدس باری تعالی از صحت جسم و نباتات آن منزله است پس اینکه ظهور در حق
 صورت امکان مند و قسم ثانی در باره واجب غلبه عظیم است و او به انظور بر شاعر بنده کان تجسلی فرموده
 چه ویرایش و توانایی و کردارش معانیت کننده و با بصارت آثار ذات مقدس احساس نمایند پس چگونه توان گفت
 که از انظار محجوب است و از عیون مستور بلکه بر اعلی درجیات ظهور یک در عهد تعلق ایشان بقوای بشری و ادیان
 عنقریب امکان دارد و ظهور نموده و تجلی فرموده و انظر تکیلاتش در وجود بنده کان تقابل احوال متقابل است
 و قوای نباتات متضاده مانند وجود بعد العدم و کبر بعد الصغر و قوت بعد الضعف و عکس آن و صحت بعد لقم
 و عکس آن درضا بعد الخشب و عکس آن و غیر اینها از حالات تقابلی و انفعالات قیسه که در متن حدیث مبارک
 برج رفت از امور که از تحت قدرت عباد و پروردگار است و خود هیچیک از آنها اختیار ندارند چه بالبدیه و چه
 استنباطی بنیایه و تقرر ممنوع میشود و در امری عجب میکند و بنف محروم میگردد و در چیزی امید می بندد و بجز
 آپس میشود و تحت میطلبد و با فطره ابرویض میگردد و زنده گانی میجوید و بگریه میبرد و خود مالک سودا است
 و زین کلبه کثیر ازاده و دانش بنیاید و بناچار باطل عباده و غریت که میکند و بناکر غیر غافل میکند و سبک کاره
 امری است که خیالش در آن باشد و شستی چیز نیست که پاکش از آن آمد الغرض نجی بر نفس او که اقرب همیشه است
 سوی عوارضی از عالم غیب و از آید که او را در جلب و دفع آنها هیچ قدرت نیست چرا که حجاب استخ احوال منظر ابر
 از ضرب احوال اعتباریه چون اکل و شرب و قیام و قعود و غیر اینها پس مضروره است آن آثار از تجلیات و تجلیات
 معده و است و ظهورات باری سبحانه و انسان با آنکه خود مورد و این تجلیات متوالی و احوال متواتر است
 چگونه حضرت حق جل و علا را از حواس خویش محجوب و از شاعرش مستور تواند گفت ابن ابی العوجا کویه همانا لا
 بعدد حتی قدرته الکی فی نفسی الکی لا ادفعها حتی تلثت الله سیظهر قیامی و مدینه
 بین جبرین محمد و اثبات ظهور در تمام از حالات قهریه و صفات قهریه که عارض نفس و طاریات من میگردد
 چنان بشود که پنداشتم یک خداوند این ظهورات پایین من او آشکارا خواهد گشت محمد بن و جبر عسی بن و
 که بعد از آن اشارت رفت آورده اند که چون ابن ابی العوجا بکبر رفت با جمعی از انگیشان بجزرت جعفر بن محمد
 طبیا السلام آمد و گفت یا ابا عبدالله ان المجالس بالامانات ولا بد لمن کان به سعال ان یسعل
 افان ذلک الکلام یعنی مکالمات محال نیست لامانات است که می از سامع نامحرومان پوشیده باید است
 نماز کردار در سینه سر زانیت و چاره باید مبرفد پس اگر دستور دمی سخنی که دارم بگویم حضرت ابو عبده

ابن ابی العوجانہ

۷۰۲

از در حضرت فرمود تکلم بآنست گفت الی کم تدوسون هذا البند و نلاؤن بهذا
 الحجر و بعدون هذا البیت المرفوع بالعلوب والمدور و غیره و چون حوله مراد الی غیره از انقل
 من ذکره هذا علم ان هذا فضل اعتر حکیم و لا فی فضل لایک و هذا الامر مستلزم ای چندی و در این جنبه من مقدم در توبه
 و بجزاسو که سبب پیش نیست بپایید و اینجا را که آجر و کلخ افزوده شد و پیرسید و میان شترسید و در که دان
 هر دو نماید بر آبی که در این مناسک اندیکه کند یقین داند که بر این اعمال مرزی بوده و ناخبر و غمی نشد
 پس ای ابا عبد الله هر چه پاسخ داری بپار که تو خود سر و کمر این امری و چه رت اساس و نظام آن بود
 فرمود ان من اضله الله و احسن قلبه استونم الحق فلم یستعذبه و صار الشیطان ولینه و بقیه یقین
 مناهل الملکه ثم لا یصدره و هذا ببت استعبد الله به خلقه ليجر طاعتهم فی انبائه فحتم
 علی بعضهم و زیارته و جعل محل انبیائه و قبله للمصلین له فهو شعبه من رضوانه و طریق
 یودی الی غفرانه منسوب الی استواء الکمال و مجمع الغلظه و الجلال خلفه الله قبل دحو الارض
 بالغی مام و احق من طبع فیما امر و انتهی عما نهی عنه و زجر الله المنشی الا و اح و الضود
 یعنی بحقیقت هر که را خدا ای که او کند و دیده و دلش نپسنا سازد حق را تا غم نپزند و که او را نشاند و تمام غیاس
 در کف شیطان افتد پس شیطان در آنجا در آید و باز کرد و اند این بنای مقدس خانه ایست که خدا ای سبحان
 ندکان خود را به آن پرستش خویش خوانده تا ایشان را در امثال مثال و اطاعت فرمائش پازاید و از انبر و سیه
 معشر عباد را بر تعظیم این بیت و زیارت آن تحریض فرموده و اینجا مبارک را با یکجا و پیغمبران و قبله نماز گذارند کان
 که انیده پس این بنیاد مقدس شعبه از رضوان پروردگار است و طریقی بفرمان کرده کار بر استواری کمال منسوب
 و هر که عظمت و جلال در آن فراهم آمده معمار ازل به و هزار سال قبل از آفرینش زمین بنای آن بنا کرده پس خداوند
 انشاء ارواح و صور و سروده و از هر کسی که امر و نبش پذیرفته شده با مثال امر و انشاء نبی مراد و تراست ابن ابی العوجان
 چون این نظام معجز نظام شینه لبان مبارک است گفت ذکرش الله یا ابا عبد الله فاحلت علی غائب
 یعنی نام خدای بروی و کار بر عهده موجود غائب از انظار حواله کردی فرمود و یلک کیف بکون غائبا
 من هو مع خلقه شاهد و الهم اقرب من جبل الودید لیسع کلهم و ین اشخاصهم بعلم السرهم
 یعنی وای بر تو چگونه غائب توان گفت بچی که با تمام خلق خویش حاضر و با ایشان از که کردن نزد بجز تراست سخن جد
 میشود و کالبه شان می بیستد و از ایشان میدان گفت فنجونی کل مکان الیک اذا کان فی السماء
 کیف بکون فی الارض و اذا کان فی الارض کیف بکون فی السماء یعنی اینانیکه در غنی غیبت رب بیت کفیه
 ادب است آفرینش خویش لازم آید که در هر جای حاضر باشد و این ممکن نیست چه بجاییکه در آسمان است در زمین توان
 حاضر بود و بجاییکه در زمین است در آسمان شود و تواند یافت فرمود انما وصف الخلق الذی اذا انتقل
 عن مکان استغل به مکان و علامته مکان فلا بد من الذی صارا لیه ما

ابن ابی حاتم

۷۰۳

ما حدثني المكان الذي كان فيه فاما الله العظيم الشان الملك الديان فلا يخلو منه مكانا
 يتخلو به مكان ولا يكون الى مكان اقرب من الى مكان يعني انك لفتي خفت مخلوق است كچون از مكانی مثل شود و كبر مكان
 شغل سازد و مكان نخستين از وجودش خالی فانه و خود بر حاليكه در مكان ثانی است از غير مكان اول آگاه نباشد
 ولی ذات اقدس واجب سبحانه و تعالی انچنان باشد كه هیچ مكان از وی خالی نیست و هیچ مكان او را فرا نگیرد
 و هیچ مكان بوی از مكان و بجز نزد و بجز نباشد آنگاه بر وجه كشف الله فرمود قل بعدله بذلك انذاره و تدليله
 فضاله والذي بعثه بالاباء المحكمه والبراهين الواضحه محمد كسلى الله عليه واله وسلم خاونا بهذه العادة
 فان سكتت عن شئ من امرنا فاسال عنه او ضعه للث يعني آثار باری بر این تصور كراهی دهد و افعال
 بر این شود و آلات كند و این عبادات سقرو سناك مفروض را برای محمد بن عبدالله صلى الله عليه وآله وسلم آورد و كذا
 امورات استواء و حج استكبار بر سالت بر كجاست كه تراود امری از نبوت رسول خاتم سکی است پس تاء و شن كنم در
 كود این ابی العوا جیران اند و ندانست كه چه كود پس برخواست و بازگشت و بایران خویش گفت سالئكم ان تخلصوا
 لي فخره قالوا بئس على حشره يعني از شما خواستم برای من با و آگاه و بجزید در قلمه انتم در اذاتیه گفتند
 اسكنوا الله لقد فضحنا بحيرتك وانقطاعك و ما دانا احقر منك اليوم في مجلسه
 میں ساك باش بخدا سو كند كه بجزا می دند و اندكي خود را راسوا كود می چكا و ترا انچنین زبون ندید و بودیم
 كرام در محضر ابو عبدالله جعفر بن محمد گفت ابي تقولون هذا انه ابن من خلق رذس من رذوس
 يعني آيا اين سرزنش من نمائيد آيا جعفر بن محمد نه فرزند آن دانشور فخر زمان است كه سر می آینه حاجان سبزه
 در مجلس باز دهم از بنجار الا و از بنظر رسيد كه صاحب كتاب خراج روایت كرده كه ابن ابی العواد و كس از دور
 در كه با كبر كبر استان شده بر كبر كرام باری از كلام مجید معارضت كند و در رسم و كبر خود را بكنه حاضر ساخته
 انظار نهادند و بر نشت چون سال كجودیه و موسم دیگر رسيد در مقام ابراهيم فرام آمد نكي گفت من چون
 باین آیه رسيدم كه وقيل يا ارض ابلعي ما نلت يا سماء ابلعي و غيض الماء و ز تجرى معارضت باز نهادم
 و كبري گفت همچنين من دخی كه اين آیه را در يافتم قلنا استيا سوا منه خلصوا نجيتا از توان مبارت
 زديد شدم در پرده اين سخن با هم می گفتند كه انگاه حضرت ابو عبدالله براي ان بگذاشت و روی سوی ایشان داشت
 و بهان الحجاز اين كبريه تاوت فرمود قل للذين اجتمعوا لالش والحق على ان يا قوم ابعثوا هذا القرآن لا
 يا قوم بعثوا كبري اى مغيره كه سو كند با خدای كه قامت مردان و پريان با بسم تونه براكه مثل اين قرآن
 پاورد نتوانند آورد ایشان از شنيدن اين آيت عظيم در حيرت شدند و مبهوت بازند در مجلس دوم
 از بنجار الا و از در سال رحمت توحيد از كتب علامه مجلسي و رضوان الله عليه سطور است كه محمد بن سنان
 حكایت كرده كه مفصل بن عمر گفت كنت ذات يوم بعد العصر جالساً في الروضة بين العبد والمعلم
 وانا متفكر فيما خصل الله به سيدنا محمد من الشرف والفضائل وما افخذه واعطاه و شرفه و حبا

ابن ابی العوجاء

۲۴

تعالی یمنه اليهود من الامة وما جعلوه من فضله وعظم منزلته وخطر مرتبته فالی لکن
 اذ اقبل ابن ابی العوجاء جلس تحت أشفع كلامه فلما استقر به المجلس اذا رجلاً من اصحابه
 قد جاءه فجلس اليه فسلم ابن ابی العوجاء فقال لئذ بلغ صاحب
 هذا الکتاب العرب کماله وما زال الشرف یجمع فضاله والعلوه یبني کل احواله
 یعنی روزی پس از نماز عصر در روزند مبارک ما بین قبر و قبر نشستند و در میان یکدیگر اندیش می نمودم در حسابی که
 حق تعالی پیغمبر یا محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله را بدینا از قاست آفرینش متنازه فرموده باشد شرافت غنیتر
 و مزایای ذات اقدس و بیکر عطایه و فضائل وی که عموم امت از شناسائی آنها غافل و برکم و کیف جزو آنها چنان
 می باشد پس من در این دریای بی ساحل غوطه میخورم که ناگاه ابن ابی العوجاء پناه و نزدیک من بجای نشست
 که من سخن او میشنیدم و اینکه در محل خویش قرار گرفت از یارانش یکی پیدا شد و نزدیک او نشست پس این
 بفریح مقدس رسول اشارت کرد و گفت همانا خداوند این کور بکمال عزت فرارسید و هر کوه که امت
 فراهم نمود و در بهر حال خویش منزلی لایق یافت مفضل گوید آمد در جواب ابن ابی العوجاء گفت الله کان
 فیلسوا ادعی المرتبه العظمی والترتله الکبری فی آتی علی ذلک بمجرات بصر العفول
 و ضلک فیہ الاحلام و خاصنا الالباب علی طلب علمها فی محار الفکر فرجعت خاسراً و حتی
 فلما استجاب لدعویہ العفلاء والفضلاء والخلفاء دخل الناس فی دینه اوابان ففران استقامت ما عظم
 جنته علی راس الصوامع بجمع البلدان والمواقع التي لها دعوه کلکله وظهر فيها اجتهاد و علم و کمال و کمال
 و بر طبق دعوی خویش معجزاتی چند آورد که عقول را مغلوب ساخت و قلوب را در ضلال انداخت پس مردم
 مجذوب از پی جستجوی دانش او در دریای فکر فرو شدند و غایت باز ماند و برگشتند و اینکه ارباب عقول
 و خداوندان سخن دعوی وی می پذیرفتند و بیکر طبقات مردم فوج فوج از در تسلیم درآمدند و گروه گروه
 راه اسلام گرفتند انگاه نامش با نام خدای خویش ضمیمت کرد و پس در قامت بلاد و مدنی که در آنها دعوی
 پذیرفته آمد و بر نامش ظهور یافت از پیا بان و دریا و کوه و صحرا در هر روز و شب پنج نوبت بر فراز صوامع
 و درون مساجد بنامش با نکت بر میدادند و بی درازان و اقامت کمر میبازند تا در هر ساعت یا دو سه
 تاره شود و امر شرع را نبرد و ابن ابی العوجاء گفت صحیح ذکر حق تعالی و ذکر حق تعالی و ذکر حق تعالی
 حد شافی ذکر الاصل الذی تمشی به یعنی استان محمد که عقل من در امر او حیران است و در اصلی سخن کوی که محمد
 کار خویش بطیلس وی رواج داد مفضل گوید پس آن دو زندگی در وجود بر تعالم با هم گفتگوی کردند و در شنیدن
 بنفی صنع کشیدند که این چهار صانع نیست بل این افلاک و اقالیم و اینها ذات خود پیدا آمده و با قضا و طبیعت
 متکون شده نه اشیا را موجدیت نه بر و نه صانع حکیم مرا از شنیدن آن کلمات ترخرف یکبار هشت از کف رفت

ابن ابی العقی

۷۰۶

از خود غیب خویشین داری توانستم نمود لاجرم بگفت زوم که یا مسدود الله الخدایتی دین الله وانکرت بادی
 بل قدسه الذی ساءک بنی احسن نفوهم وصورک فی آتم حور و نفلک بنی احوالک حتی بلغ
 نالی ایش انهدب فلو تفکر بنی نفلک صدق الی المنفل لوجده کل اکل اکر وانا ارضیع فانه ونا
 های شمن زار دین حق محمد شدی و وجود صالحی انکار نمودی که ترا بهترین یکی پافریه و در تاسیر گیری نمودی
 ی زار الدوا مختلف و احوال متفاوت سیر و ادبین خدا کمال و پایه استوارت متنی ساخت پس اگر در دل خود این
 مانای و بتل نویش باز کردی هر آینه دلال ربوبیت و آثار صنع و وجود خویش بر پای خنی و شواهد طقت و بر این
 در ترکیب بشری آشکار یابی ابن ابی العوا جگفت یا هذا ان کت میز اهل الکلام کلکنا ک فان سبت لک
 لیناک وان لم تکن منهم فلا کلام لک وان کنت من اصحاب جعفر بن محمد الصادق فاما
 ملکنا یحنا طنا ولا یمل مدالیک یجادل فینا لکنک سمع من کلامنا اکثر مما سمعت مما افشیت
 ظاننا ولا نشدی بنی جابنا وانه الحکیم الزین العاقل الرصن لا یغری به حق ولا یطیش و یقطع القد
 ولا یطیع لخوا به وذا فان کت من اصحابنا طبعنا یعنی اید و اگر خود از مستحکمان عصری با تو در فن کلام سخن کنیم پس
 اگر قبی بر ما تم سانی پیروی تو چیست ما میم و اگر اذ اهل علم متنی بحث و جدال ترا سودی نباشد و اگر از اصحاب
 جعفر بن محمد هستی خود جعفر با ما چنین خطاب میکند و در میان ما بین و تیره احتجاج مجادلت مینماید اما از سخن
 پیشتر از اینکه تو شنیدی شنیده و در خطاب چشم لب نکشوی و در جواب از اندازه بدر نشدی بر هستی صاحب برد
 بادی و زان است و خداوند خرد و متانت هیچگاهش عیش و غضب عارض ننهد و وی سخن با گوش کند و محبت
 یک بشناسد آنگاه که از تقریر ویل خوش فارغ شویم و خود را بر وی چیره پنداریم بر ما با به پانی اندک و کلام
 که باطل سازد و ما را بلیل الزام و دزد ما چنان بکشد که در جواب او نتوانیم پس اگر از اصحاب وی با
 مبراز وی سخن کن و بر آئین او خطاب نمای متفضل گوید چون ما بین من و آملید این مدارعت در اقبال و آید
 از سبب چون آدم بر جالیکه اندیشاک بودم در استلاء اسلام و اهل آن کیفره ندا و در تفاق لاده و پس بصفت
 بولای و بر حضرت ابو عبد الله سلام الله علیه در آمدیم که مرا بر حال انکار تحرمیت فرمود و مالک یعنی ترا
 بیت من اجری عرضه نمودم فرمود یا مفضل لا لیتن الیک من حکمة البادی جل و علا و یفقد
 انهم یخلن العالم و السباع و البهائم و الطیر و الهوام و کل ذی روح من الانعام و النبا
 و الشجر الثمر و غیر ذلک و الثمر و الحبوب و البقول الماکول ذلک و غیر الماکول ما یغیر منه المغیر
 الی غیره الخ و غیر ذلک یعنی زینهار برای تو پانی کنیم و کمکت و اسرار که حضرت آفرید کار در موضع خویش
 کار برده از جهان و در نه کان و چار پایان و پرندگان و حشرات و جانوران و نباتات و درختان سیوه دار
 و غیران و حیوانات و سبزیهای خوراکی و حیوانات که مایه عبرت معبران و طمانینت مؤمنان و حیرت محمدان گرد
 المرض صدور و ذیل از خبر مفضل که در لسان علما توحید مفضل مشهور است از بروز احوال و ظهور ذلک ابن ابی العوا

ابن أبي السرجاء

Y. J.

[illegible]

ابن ابی العوجاء

۷۰۷

صورت انکاح الحور ترک آن که هر دو مقدور تکلف باشند ولی در دستاری نهالت نمودن نه بابتار زوج است
 هم بالفرد و از دو جات هر یک که نزد تر خواست و دیگر از باب ادستوار برابر داشت فهدا در ارشاد این صلحت تردید نشد
 چه بر کسورت نزدیک باشد اجماعی پس بیکه ششم این المام دریافت بدین بر گشت و جواب ابن ابی العوجا باز داد
 ابن ابی العوجا گفت والله ما ههنا من حدیث یعنی بخدای که این جواب نه از نزد تو است شیخ بهاء
 علی بن فخر الدین عیسی بن ابی الفتح از ابی این خبر مرسل از ابو یاسم جعفری روایت کرده که با امام ابو محمد حسن بن
 علی العسکری علیه السلام گفت ما بال المرأة المسکنة الضعیفة تا خدمتها واحدا و یا خذ الرجل المسکین
 بین از چه در میراث زن که چاده و ناتوان است یکسهم دهند و مردان را دو سهم مسدود آن المرأة لیست علیها
 جهاد ولا نفقة ولا علیها مغللة انما ذلک علی الرجل یعنی برای آنکه از زن برخی تکالیف چون حضور
 غزوات و ادا نفقات و قضاء دیات در شرع ماقط است بخلاف مرد که از تکلف این احکام گریزند از مرد
 مادی که پاداشیدن این جواب رد دل خود گفتیم همانا شنیده بودم که ابن ابی العوجا حضرت امام جعفر بن محمد را
 از تر این حکم پرسید و همین جواب شنیده بیکه اینجا نظر از طبق من گذشته حضرت ابو محمد صلوات الله علیه با من
 توجهم نمود و نه مسدود نفقه ههنا مسئله ابن ابی العوجا و الجواب متنا و احداذا کان معنی المسئلة و احدا
 حی لاخرنا ما جوی لا و لنا و اولنا و اخرنا فی العالم سؤالا و لرسول الله علیه و اله
 السلام و امیر المؤمنین فصلها یعنی آری این مسئله ابن ابی العوجا است و جواب ما اما ما یکی پیش نباشد بجز
 که از ابا بیت مسئله باز پرسند و آنچه و امیرین امام از ما گفته همان خواهد بود که امام نخستین فرمود بشرط که
 مراد هر دو سائل یکی باشد ماردم فاذا ان تجوت جله بعلم یکسا نیم خبر آنکه رسول الله و امیر المؤمنین را بر دیگران
 زحمان است شیخ بزرگوار محمد بن علی الصدوق گوید پدرم علی بن حسین بصری بابویه و استادم محمد بن حسن بن
 احمد بن ولید و جمعا الله گفتند که احمد بن ادریس و محمد بن یحیی را را خبر دادند از محمد بن احمد از سهل بن زیاد از
 محمد بن حسن از علی بن یعقوب از مردوان بن مسلم که گفت ابن ابی العوجا بحضرت ابو عبد الله جعفر علیه السلام درآید
 و کنت البس نزع من الله خالی کلشی یعنی آینه تو سپنداری که آفریننده هر خیر خداست مسدود شد
 انا اخلق یعنی من نیز تو آفرید مسدود که کیف تخلق یعنی چگونه پافرینی گفت احدث فی الموضع
 ثم البس عن فصد و ابانا کون انا الذی خلقها یعنی در جانی پلیدی آوردم و بچند درنگ نایم اگر بهای
 جنبه و از آن پدید کرد و پس من آنها را آفریده خواهم بود مسدود البس خالی الشیء یعنی که خلقه
 پس آینه آن است که آفرید کار میداند که چند سخاوت آوردم گفت ای فرمود یعنی پس آینه تو نیز به آن
 که باها از آفرید آنها شباسی و مقدور زنه کافی هر کدام بدانی ابن ابی العوجا از گفتار باز ماند و خواست
 نشست ام آبن بابویه بسند دیگر آورده که ابن ابی العوجا مسدود با جاس امام ابو عبد الله باز گشت و راست
 نشست حضرت بادی فرمود و کمالک جثت لثقیل بعض ما کلاهه یعنی گویا برای اعادت برخی از سخنان

ابن ابی العوجاء

۷۰۸

ویرود آمد و گفت اردو و ذلک این رسول الله بینی آری قصد یحیی بود ای پسر پیغمبرند ای مسرود
 ما اعجب هذا شکر الله و تشهد انی ابن رسول الله یعنی چه میگفت است اینکه خود خدایا انکار نماید
 در ای پیغمبر وی شناسی گفت العاد و محملی علی ذلک بینی اینکه ترا فرزند رسول است خواهم جیب بزم
 و عادت و اقرار و شهادت مسرود و فایمعتک من الکلام یعنی پس ترا از سخن چه باز داشته و بپس
 خاموشی گفت اجلالک و مهابة ما یطوق لسانی بین ید ملک ثانی شاهدک العلماء و افاضل ^{المکلفین}
 فاند اخلی هبته فطما مثل ما اند اخلی من ^{هبتک} یعنی سطوت و جلال تو زبان مرا از کفار و فریبسته برستی من سب
 دانستند ان و پد و ام و باسی بنگران بیدل نشسته ام و از بیچیک و در خیر خود ان هبابت نیافته ام که از تو فرمود
 بگو ذلک و لکن افصح ملک لبوال یعنی چنین است ولی اکنون من در سوال بر تو میگویم راوی کوب
 پس روی بوی وی نرود نه بود مصروع انت او غیر مصروع یعنی تو خود ساخته آفریده کار یک
 یا طبع خویش پدیداری گفت غیر مصروع فرمود و خففتی لو کنت مصروعا کیف کنت تکون
 بینی اینکه گفتی من غیر مصروعم پس بیان کن که اگر مصروع بودی بر چه صفت میبودی ابن ابی العوجا زمانی حاضر شد
 و پاسخی نراند و چون یکد و پیش روی او بود و اشتغال جنبه بی گفتی طویل عریض قصر متحرک ساکن
 کل ذلک صفة خلفه بینی اگر مخلوق بودم دراز و پهن و کوتاهی و جنسیدن و آرا می میداشتم که بحد
 صفت صنع است ام فرمود فان کنت لم تعلم صفة الضعة غیرها فاجعل بنفسک مصروعا لما ^{تخلط}
 مما یحدث من هذه الامور یعنی مالیکه برای مسنوع و خلقت ثانی جز این صفات ندانی از چه
 خود را مصروع بخوانی چه تمامت این اعراض را که علامات خلقند و امارات صنع در ذات خویش پاپی
 ابن ابی العوجا گفت سالتی عن مثله ما سالتی عن هذا احد فیک و لایستلنی احد بعدک عنی مثلها
 بینی مرا از مسئله پرسیدی که مثل آنرا پیش از تو کسی از من سوال کرده بود و نه پس از تو کسی سوال خواهد نمود
 فرمود و هکت علمناک لم تستل فیما مضی فاعلمک انک لانتسل فیما یجد علی انتک
 یا عبد الکرم فلفظک لکانت نزع من الاشیاء الاول و اذکیف قد مضی یعنی بند هشتم ترا که دانستی
 این مسئله را در زمان پیش از تو پرسیده اند اما اینکه پس نیز از تو خواهند پرسید از کجی گفتی علماء و انکه بنگار
 منافی مقاله تو است چرا که بر دغم تو اشیا از ازل میجایانند و در پدیداری ترتیبی نداشت پس در نفی سوال
 تقدیم و تأخیر چگونه آوردی آنجا فرمود یا عبد الکرم از یدک وضوحا اربابا و کان معک کبر
 لیس فیہ جواهر فقال لک قائل هل فی الکبس دینار ففقت کون الدینار فی الکبس
 لک قائل صفة فی الدینار و کنت غیرا لم یصفه هل کان لک ان تنفی کون الدینار عن
 الکبس انت لا تعلم بینی در رد جواب از نفی صنع سخن بر تو در دشتی کم خبر ده که اگر با تو گیت که در آن کوهرای
 چیز است باشد کسی از تو پرسد که آیا در این کیه دینار هست تو در جواب کوئی نیست پس دیکری با تو کوب

ابن ابی العوجاء

۷۱۰

مناد شده از بای برگیرم و جهانی دیگر یکبار فرض مجرای این دلیل تواند شد و وضع نماید پس در حدوث مجسمات
 مرفوع و جهان موضوع هیچ استیلاج محتاج نباشیم چرا که خود مرفوع جهان سابق و وضع جهان لاحق بر اثبات حدوث
 از هر جهت در دلالت فرودتر است و هر چند با این بر آن ترا و دیگر مجال طلب و دلیل نیست که در عالم الیقا کتب
 دلی هم از هر تنی که در طی آن مندرج الزام و غلبه خویش میبودی ترا جواب دهم و گویم اگر استیلا می افروخت
 در طرف خارج می خوردی خود جاوید باشند و با فضا مثل مزید نیابند لامکار در مجال احتمال از پذیرفتن
 اینکه تغییر ناکر نخواهند بود و بجز ترکیب قبول تخلف البته تحمل تواند نمود و خود این تغییر نسبت سنانی تمام
 و مناسب حدوث وادی که در رشته مجرای این ابی العوجا از این بر آن با هر کینه کشت و بخاری برفت چون
 موسم دیگر رسید هم در مرام از مقابل امام جعفر بن محمد علیه السلام بآید یکی از شیبیان عرض نمود که ما پیغمبر ابی العوجا
 از اسباب پاکت و مسلمانی گرفت حضرت فرمود او چنانتر از آنست که قبول اسلام کند پس این ابی العوجا امام شجاع
 بود ویرانه نمود که با سید و مولای حضرت تفتت و شد و فرمود ما چنانکه بهن الی هذا الموضع
 یعنی چه ترا به اینجا آرد و گفت عاده الجسد و منه البلد بلنصر ما التنا من یمنه من الجنون و
 الحلق و دی الحجاز یعنی عادت بدن و رسم وطن و هم برای تماشای حالانی که این مردم در آنست از دیو ساری
 و سپرده کاری بهان سرستردن و سنگ پرانیدن امام فرمود انت بعد علی حقوک و ضلالت
 یا حبیب الکرم یعنی تو هنوز برگردن کشتی و گراهی خویش باشی این ابی العوجا رفت تا سخن گوید حضرت فرمود
 لا جدال فی النجی یعنی در حال حرام جدال حرام است این نفرمود و دامن از کف آن لمح پشاند
 و گفت ان یکن الامر کافعل و لیس کافعل بخونا و بخونته ان یکن الامر کافعل و هو علی نقول
 بخونا و فکلت یعنی یا ما شما یکسانیم و یا ما ما می و شما هم یکید را می گوید این ابی العوجا را حال دیگرگون شد
 و روی با هم را من خود کرد و گفت و جدلت بی ظلی جزا و ابوه فرزد و نه یعنی در دل خویش سوز
 زخم سوزن می یابم مرا باز کرد ایند شیخ صدوق در انجام این روایت که آنرا یک واسطه از کلیسین
 نقل کرده چنان آورده که فرزد و دعوات لا رحمة الله یعنی پس او را باز کرد ایند نه و از انحل در کت
 و این فقره بظاهر سانی کلمات متوزنین و دیگران است که کیفیت صوت ویرا بر وجه دیگر آورده اند
 توضیح اینجند بتلفیق کلام ابو ریمان پیرونی و ابن اثیر جزیری و غیرها آن است که چون قصه الحاد ابن ابی العوجا
 ناشر گردید و خبر زندگی سماع خال کو و دیگر سیلیان رسید کس فرستاد او را بگرفت و در حبس به داشت
 دوستان و برادران وی در حرکت آمدند و مردم را در حضرت منصور شفاعت برانگیختند تا دسات
 اطلاق و دساتل استخلاص او ستواتر گشت منصور بنا بر این که خال کو و کتب کرد که دست از پیر ابی العوجا
 بدارد و در تعرض او متردد فرار باشد این ابی العوجا از کثرت شفاعت خبر داشت و بهی و تظلم و کتب منصور میرا
 چون تقدیر بر قتل وی رفته بود و قتی با ابوا سجد که از آشنایان خاص او بود گفت ان الخونی الامیر

ابن ابی العوجاء

۷۱۱

ثلاثة ايام خله مائة الف حدم ميني اكر اقبل سقاته روز بنا خزانة از و كسيد هزار درهم از برای او
 فانه بود ابراهيم را خبر با محمد كفت ذكر بنيه و ذكركت بنيه فاذا انقضت من الجمعة فلكل بنيه
 ميني ابن ابی العوجاء را پادشاه آوردی و من سخت او را فراموش کرده بودم وقتی که از نماز محمد باز کردم و میرا
 پادشاه در اندازد ابو العوجاء پس از مراجعت محمد بن سلیمان علی العبد نام او میر محمد در حال او را بخونند بپوش
 مگر اند ابن ابی العوجاء چون بقتل خویش یقین کرد بر دایست ابن اثیر و ابو یحیای و علم الهدی و غیرهم زبان بگشود
 و بالاد قرار نمود و گفت والله لئن قتلتمونی لقد وضعت اربعه الاف حدیث احرق فیها الخلا
 و احل فیها المحرام والله لقد فطرکم یوم صمکم و صمکم یوم فطرکم مینی عالی که مرا بگشید
 فاشد باند که بنده چهار هزار حدیث جعل کردم که در قامت آنها یا علای را حرام نمودم و یا حرامی را حلال
 نمودم باندای که هم روزه شمارد یوم صوم بخور ایندم هم حله را در روز عید فطر روزه دار ساختم
 چون این بگفت سیاف تیغ برانده و کشتنش برانده کتوب منصور وقتی رسید که کار گذشت بود منصور در
 استماع این واقعه عظیم درخشم شد و گفت لقد قتلته والله ان احید یثیبه مینی بنده که بر کفر این عمل عاریم
 نقاصم آنجا عیش عیسی بن علی را احضار کرد و بالاد گفت هانا اینکار که بی رضای من از محمد حدور یافته از رسول
 که را بولت ابن جوان از خود اشارت کردی و در قی شغل بر تنده و عزل دمی کتوب که ده ام اینک
 بر آن غریبم که آنرا که فرستم گفت یا امیر المومنین محمد پسر ابی العوجاء را برای الیاد و دارت او بقتل آورد
 پس اگر در این عمل طریق صواب پیوده ثم آن ترا عاید شود و اگر راه خطا رفته و بال آن خود او را فرا کرد
 اکنون چون او را از قتل ابن ابی العوجاء هم دمی و از ایا تشش مغزول داری عامه مردم در باره تو سخن بزن
 که بدست و ترح و در حق محمد لب بخشاید که بناد و مدح منصور از استماع این کلمات انگتوب را با آب و آن
 بپوشد ولی در غزل محمد یکدل شده او را از کوفه بخواند و عمل وی با عمر بن زبیر شبی باز گذارد چون خبر
 قتل ابن ابی العوجاء بعبده بن مقفع رسید او را بدین اشعار شریف گفت

قتل ابن ابی العوجاء بعبده بن مقفع رسید او را بدین اشعار شریف گفت

و زینا با عمر و لا تحي شله لله دوالحاذا مان بن و شیح

فان لك قد نادتنا و شركنا ذوی خله ما فی صدا مكننا

فقد جرت فضا فندنا لك اننا لنعاضل كل الزا بان الزیع

مینی بیست و عمر و عبده الکرم که قرار شدیم و او در میان زندگان مانند من داشت ای عجب که خدنگ حواش
 چه دانشور برادر رسید یا با عمر و اگر از ما جدا شدی در وجود ما رخنه انداختی که در فراهی آن طمع نیست
 اک ما ایم که فوت تو سودا من بسوی ابدیش چرا که پس از تو ما را عزیز میست که پیوسته برکت او
 بماند ایشم و از نزول حادثات می ترسم مانا کلام ابن ابی العوجاء در هنگام قتل که گفته صوتم بگشید
 یوم فطرکم و فطرکم یوم صومم که اشاد است بکه اخبار و اوام نقض شبان و تمام رمضان را

وی و نظری وی وضع کرده اند و در حدیث خود داده اند پس ما در کتب قائلین نه و محمول و اول ایشان معلول
خواهد بود تحقیق این سخن آنست که علماء ما مشرکانه در این اختلاف کرده اند که آیا سر اذان اول رمضان
یوم فطر در سال شمس و روزی ام از غره شعبان و سی و یکم اذان اول رمضان است یا اگر اقول رمضان
روزی باشد که در لیل آن هلال رمضان مری گردد و عید فطر یومی که در لیل آن هلال شوال هبت باشد
ببهاره آخری آیا مناسط در آن ماه و انجام فرض مسیام عد و ایام است بر وجه مخصوص یا رویت هلال بر عادت
معمود و پس اگر در لیل یوم سی ام از غره شعبان هلال مری گردد و فریقین صوم آن یوم واجب و نه
الاتفاق چه در این فرض اخبار عد و احادیث رویت تطابق نموده خواهند بود و اگر هلال در آتش مستور باشد
مترامع در امتداد مسیام و اختتام آن بظهور رسد چه با ما و آن لیل را قائلین عد و بحکم اخبار شما و غرض
قرار دهند و قائلین رویت با قضا ختم لایق و سیخ شعبان و یوم شکست انکارند و همچنین است حال در هلال
که اگر اخبار شود و هر دو دلیل افکار کند الا که کمالی عد و روز را ایام سه روز و دینیه تصانیل شمس اگر هلال باشد یا نه و روزی یکم از آن که غرض
قرار دهند و ال رویت روزی و دویم از اول روز و دینیه شمس این تقریر بدان تقدیر است
که قائلین عد رویت هلال را معتبر نشاند چون شیخ صدوق علی الشهور که بر اخبار عد و قی استاذ کند
که هلال در استار مانده و اگر نمودار شود از آن اخبار هیچیک را مناسط اعتبار نشاند اما بقول کسی که در تلقین
و جوب صوم رمضان و حرمت صوم نظر خیر از حجاب معتبر ندانند و هسی اخبار عد و تسک جویند اگر چه هلال
مرئی شود چنانکه در فقه و تفسیر و خلاف بر این عقیده تصریح شده مترامع بر وجه اظهر معلوم گردد از تقریر فائده
خلاف بوضوح رسید که قائلین عد و نیز بر دو گروهند در اخبار فقها بر ذکر فریقین تصریح شده و هم در کتب حدیث
و فقه در عدد اخباری یمنی و دیگر روایت شده که شرح آن مفصلات کتب استدلال و غیره با حواله است
الغرض قومی بعد و قائلند و جمهور رویت قائلین عدد معدودی از متقدمین مانند ابو جعفر محمد بن
علی بن بابویه و ابوالقاسم عفر بن محمد بن قولویه و ابو محمد هرون بن موسی طبرستانی و جمعی از متأخرین مانند
که خود را پیش محمد شافعی احمد بن زین الدین حاصلی منسوب سازند و از دیگر علماء لقب شخیست از کرده
و دلیل اینجاست چند خبر میباشد یکی روایت ثقه الاسلام محمد بن یعقوب است مبنی خود از محمد بن اسماعیل و او از
اصحاب خویش که گفت حضرت امام ابو عبد الله علیه السلام فرمود ان الله جعل وعز خلق الدنيا
سنة ايام ثم اخذها من ايام السنة فالتسعة ثلثمائة واربعة وخمسون يوما شعبان لا يلزمها
وشهر رمضان لا ينقص والله ابد ولا تكون فريضة نافضة ان الله تبارك وتعالى يقول
ولنكملوا العدة وشوال تسعة وعشرون يوما والعدة ثلاثون يوما يقول الله عز وجل
وواعدنا موسى ثلاثين ليلة واثمناها بعشر فثم ميقات وبعده اربعين ليلة وذو الحجة
تسعة وعشرون يوما الشهر بعد ذلك شهر تام وثلثه يعني حضرت که و کار اینجاست از حدیث و در پیافیه

ابن ابی العوجاء

۷۱۳

درین شب روز تمام ایام سال بپایه کیل سیمصد و پنجاه و چهار روز است ماه شعبان هرگز تمام نشود و ما درین شب
 نهار گزاف نخورد و هیچ فریقه کا تنگی نپذیرد و خدای سبحانه در تمام ایام صیام فرماید زمین را عدد در کمال
 گوشت توال بیت و نه روز است و ذوالقعدة سی روز و خدای عزوجل در شمار وعده کلیم که در ذوالقعدة
 فرماید موسی راسی شب و عدد داویم و آندت را با ده شب و یکروز تمام نمودیم پس زمان دیدار پروردگار در
 چهل شب کامل گردید و ذوالحججه پست و نه روز است آنگاه از دیگر شهر یکی تمام باشد و یکی ناقص و دیگر روز
 این برج است از محمد بن یعقوب از پدرش یعقوب بن شعیب که گفت با حضرت ابو عبد الله صلوات
 علیه کثیر ان الناس یرون ان رسول الله صام من شهر رمضان تسعة و عشرين یا اکثر مما صام ثلثین
 یعنی عامه روایت میکنند که محمد رسول نقصان رمضان پیش از تمام آن اتفاق افتاد و آن حضرت
 او پست و نه روز و فزوتر روز و داشت تا سی روز و فرمود کذبوا ما صام و حول الا تاما و لا تكون
 الذرائع نافعه ان الله بارک و تعالی خلق السنة ثلثمائة و سنین یوما و خلق الساعات و الايام
 فی ثلثة ايام فحجرتهم من ثلثمائة و سنین یا لیس ثلثمائة و اربعه و حنون یوما و شهر رمضان ثلثون یوما
 یعنی دروغ گفته اند پیغمبر هیچگاه روز و نه خوف مکر تمام و فریضه هرگز ناقص نمیشود و پیوسته حضرت آفریدگار
 سال را سیمصد و شصت روز تقدیر نمود و جمله آسمانها و زمین را در شش روز آفرید و فرمود آنگاه زمان آفرینش
 از ایام سال یکاست پس سیمصد و شصت سیمصد و پنجاه و چهار کشت ماه رمضان در میان شهر
 بی سی روز باشد و دیگر حدیث معاذ بن کثیر است که گفت با صادق آل محمد سلام الله علیهم گفتیم
 ان الناس یرون عندنا ان رسول الله صام هکذا و هکذا و هکذا اکثر مما صام هکذا و هکذا و هکذا
 یعنی از امام مروی که در نزد ما میباشند میگویند رسول خدا اینچنین بیشتر روز و نه گرفت آید چنین را آدمی گوید
 معاذ در اشرت سخت بود بار انختان هر دو دست پفراشت و یکبار یکی را خواهمده داشت و در
 اشارت دیگر سه بار بیای تمام اصابع را پفراخت کنایت از آنکه گویند پیغمبر رمضان پست و نه روز
 بیشتر روز و نه گرفت تا رمضان سی روز و نه فرمود ما صام رسول الله اقل من ثلثین یوما و ما نقص
 شهر رمضان من ثلثین یوما منذ خلق الله السموات یعنی هیچ سال پیغمبر از سی روز کمتر روز و نه نیست
 و از آنکه خداوند آسمانها را آفریده هرگز ماه رمضان کسر و نقصان نیافته و دیگر روایت ابن ربیع
 از حدیث بن مسعود از معاذ بن کثیر بر وجه آخر که گفت با امام ابو عبد الله جعفر گفتیم ان الناس یقولون
 ان رسول الله صام تسعة و عشرين یوما اکثر مما صام ثلثین فرمود کذبوا ما صام
 رسول الله منذ بعثه الله الی ان قبضه اقل من ثلثین یوما نقص شهر رمضان منذ خلق الله السموات
 ثلثین یوما و دلیل این بدو سخن کرده اند پیغمبر از وقتی که خدایش بر مسالت بر انجخت تا کایکه روح
 مبارکش بجفت هیچ سال کمتر از سی روز و نه داشت و شهر رمضان از کایکه خدای تعالی آسمانها را آفرید

ابن ابی العجائب

۷۱۴

از سی روز و سی شب هرگز نکند و نیز ازین رجب از ابی عمران الشاذلی بن منصور روایت کرده که گفت
 حضرت جعفر بن محمد سلام الله علیه فرمود لا والله ما نلت من شهر رمضان ولا ينقص ابدا
 عن ثلثين يوما وثلثين ليلة ابو عمران کوی بخبر نفع گفت نقل حضرت ابو عبد الله ثلثین لیلہ
 و ثلاثین يوما فرموده و تقدیم لیل بر یوم چنانکه مردم میگویند که لیل قبل از نه رات است گفت اینجا از ابو عبد الله
 شنیدم همان است که برای تو روایت کردم و دیگر خبر محمد بن سنان است از حدیث بن منصور از امام ابو جعفر
 جعفر که فرمود شهر رمضان ثلاثون يوما لا ينقص ابدا و روایت ابو بصیر است که کوی ابو عبد الله مراد
 سوال نمود از تفسیر و لنکوا اللذان فرمود ثلاثون يوما و دیگر روایت یا سر فادام است که کوی امام
 ابو الحسن علی بن موسی کشم آيا شهر رمضان میت و نه یوم میشود و منبر بود ان شهر رمضان لا ينقص
 من ثلثين يوما ابدا از انکثر اخبار در کتب حدیث بسیار بنظر رسید که با اسناد مختلف و متواتر
 روایت شده و شیخ اهل علی بن بابویه الصدوق علیه الرحمہ در کتاب من لا یخیر الفقیه پس از نقل احادیث
 و چنین کوی قال مضعف هذا الكتاب من خالف هذا الاخبار ذهب الى الاخبار والمواضع للعلماء
 في صدقها انفي كما ينبغي العامة ولا يكلم الا بالثبوت كما ان يكون منقولاً و بین ثلثين يوما و ثلثين
 يوما و بطل خبر مذکور چنانچه بسیار است که گفت اخبار و جابجا خبر دیگر که برخلاف اینها و موافق مذہب است
 کیر و از ادب چنان پر نیز کرد که از عامه و بنایه با وی سخن گفت خبر تبقیه هر که باشد مگر آنکه راه حق جوید
 و طریق رشد پوی که بر این تقدیر باید ادرار شا کرد و واقع را بیان نمود و خواستش در سوا سی
 اینصورت بر آید آن است که در سخن التبر از اخبار دیگر که موافق بدعت روایت شده ذکر نمیگردد
 و روایت چه بدعت را همی بایستد شد و تبر که ذکرش ناچیز نمود هم صدوق در مثل انتقام از کتاب
 حاصل کوی قال مضعف هذا الكتاب خواص الشيعة و اهل الاستبصار منهم في شهر رمضان على
 انه لا ينقص عن ثلثين يوما و الاخبار في ذلك مواضع للكتاب و مخالفة للعلماء فمن ذهب في ضعفه
 الشيعة الى الاخبار التي وردت للثبوت في انه ينقص و يوجب ما يوجب الشهور من النقصان و التمام ^{بطلان} الكثرة
 یعنی صاحبان فرق شیعه و خداوندان بصیرت از ایشان بر آنند که ماه رمضان هرگز از سی روز ناقص
 و اما و شی که در این معنی رسیده تا ما موافق قرآن است و مخالف میان پس از ضعفان شیعه
 کسانی که باخبار روایت علی کرده اند و رمضان را بیان دیگر شهور گاه تمام دانسته اند و گاه ناقص با آنکه
 صدور آن اخبار از راه تقیه بوده باید از ایشان تقیه نمود و مثل عامه استی اما ثانی روایت از
 شمار پر و منند چه جهود علما اسلام سلفا و خلفا بر این مذہب رفته اند و بر طبق احادیث روایت قوی نوشته اند
 و صنادید روایت امامیه و جابجا اصحاب اند مثل فقهاء اصحاب امام ابو جعفر محمد بن علی و امام ابو عبد الله
 جعفر بن محمد و امام ابو الحسن علی بن محمد و امام ابو محمد حسن بن علی بن محمد و سایر و سایر شیعه و

ابن ابی العوجاء

۷۱۵

و اما طبق شرعیة از باب اصول عدوت و اصحاب صفات مشهوره که هر یک در ترویج احکام و تعلیم طلال و حرام مرجع طالبان رشد و نمجا پیران حق بوده اند جمیعاً بیسپیل نقل و عمل اتفاق نموده اند بآنکه شهر رمضان اند سائر مشهور گاه تمام باشد و گاهی ناقص و عید فطر گاه روزی و یکم از آغاز ایام صیام باشد و گاهی سه یا چهار مستند این کرده اند از اخبار بسیار است و جمله صحاح اساسند و عدول محدثین روایت شده و در اصول موثق و کتب معتدیه ثبت افتاده یکی خبر محمد بن مسلم است از حضرت ابو جعفر محمد بن طلی که فرمود مندر رمضان شهر من الشهر یصیب ما یصیب النهر من الهطش یعنی ماه رمضان یکی از مشهور است آنرا از رمضان کان برخوردار که دیگر مشهور را هم محمد بن مسلم مثل این خبر از حضرت ابو عبید الله علیه السلام روایت کرده و در ذیل آن وارد است که فاذا صمت لثغه و عشرين يوماً ثم یفتت التمام فاقم العدة ثلثین یعنی هر گاه هفت و نه روز روزه داشتی و در شب سی آسمان ببار پاشیده گشت و از رویت طلال منع شد سی روز تمام روزه بدار و دیگر روایت مصدق بن صدوق است از عمار بن موسی السابلی او را روایت ال ایست که فرمود یصیب شهر رمضان ما یصیب النهر من الغصان بكون ثلثین يوماً و یکون لثغه و عشرين يوماً یعنی رمضان نیز چون سائر مشهور گاه تمام باشد و گاه ناقص و دیگر حدیث ابی احمد بن عمر بن ربیع است که گوید از امام جعفر بن محمد سوال کردم از آنکه فرمود هی امله الشهر و فاذا باب الحلال فتم و اذا راينه فافطر یعنی حکم بر رویت طلال منوط است چون طلال رمضان را رویت کردی و روزه بدار و چون طلال شوال امبار نمودی افطار کن راوی گوید عرض کردم ادباً ان کان الشهر لثغه و عشرين يوماً الفی ذلک الیوم یعنی بفرمائی که اگر طلال رمضان دیده شد و چون هفت و نه روز روزه داشتیم طلال شوال مرتفی گشت آیا باید قضای غره رمضان بجای آوردم گفت لا الا ان یشهد لك عدول انهم و ادع فان شهد فانقض ذلک الیهم یعنی قضاء اول سی روز را بجا نیاوردی و در همین مضمون است خبر ابو العجاج کنانی از ابو عبید الله علیه السلام که فرمود ادباً ان الالهلال فتم و اذا راينه فافطر ابو العجاج گوید عرض کردم ادباً ان کان الشهر لثغه و عشرين يوماً الفی ذلک الیوم قال لا الا ان یشهد بینه عدول فان شهد و انهم و اذا الالهلال فذلک فانقض ذلک یعنی و دیگر حدیث عبد الاعلی بن عیین است که گفته از حضرت ابو عبید الله جعفر بن محمد بصارت صلوات الله و سلامه علیه ما شنیدم که فرمود اذا صمت لروية الهلال و افطر ترا بینه فذلک اکلک الشهر و ان لم یضرم الا لثغه و عشرين يوماً الشهر کذا و هکذا و هکذا و هکذا یعنی چون طلال رمضان را رویت نمودی و روزه گرفتی و طلال شوال را دیدی و فطر قرار دادی شهر رمضان را کاملاً روزه داشته اگر چه هفت و نه روز روزه گرفته باشی راوی گوید امام در نخست بلفظ بگذراند بار نخستان مبارک را ببرد

ابن ابی العجاج

۷۱۸

که موجب علم خواهند بود و نه عمل و مقرر است که با آن وقت بر طوایر مستر آن و متواترات احادیث اعتراض
جائز نیست و هم تعلیل آنرا که در طی این روایات مندرج شده دلالت دیگر است بر اینکه اینگونه احادیث
از اندامی صادر نیستند تعلیل بود عد موسی برای اتمام ذوالقعدة چه این علت بر کمال ذوالقعدة در جمیع
از منسبات و لاحق دلیل متواتر باشد بل تمامی اشارت آن بر آنست که خود ذوالقعدة مخصوص که زبان
و عد موسی بود نقصان یافت و البته اتفاق دلیل اطرا و تخرود یا آنکه روایت ابن وهب صحیح است که نقصان
در ذوالقعدة بیشتر افتاده تا دیگر شود و تعلیل باینکه فرائض هیچگاه ناقص نگردد و نقصان شهر از ثلثین
موجب نقصان فریضه است درست نیست چه علماء اسلام بیان داده فرموده اند که اگر زن در اول یا
مستطیقه گردد و یا سه ماهه که بعضی از آنها ناقص باشد عده به اربعه فرس الی را کمالا ادا نموده خواهد بود
و همچنین است حال کسی که صوم شهر را بگذرد و واجب نماید و از روزهیت هلال روزه به اربعه فریضه خود
پس در نخست و بنزد و فائز و هر چند آماه بیت و نه روز شده باشد و یکذا تعلیل با جزال بسته ایام
من تمام است چه تمامی اتقنای این علت آن است که پس از نکاحستن ته ایام خلقت عالم جل کمال بر سید و پنجاه و
چهار روز برقرار شد و این موجب آن نیست که از شهر یکی تمام و یکی ناقص گردد علی الترتیب بل اگر دو یا سه یا شش
سی روز شود و دو یا سه یا پست و نه روز و در جمیع شش ماه کامل شش ماه ناقص گردد و هم از خزال بسته ایام
صادق خواهد بود و همچنین تعلیل بقول سبحانه و تکلوا العیده برای اکمال عده بتقریری که اشارت شد تحقق اول
در کتاب معتبر قول او را بعضی از خطوای اسناد داده که تخرقعات شیخ محمد حسن در سکت این سند از کتاب جواهر الحلال
که بر ابی نجبه الحکام است فرموده شاید مراد محقق از بعضی ششوی شیخ صدوق باشد ولی از وی اینکه تعبیر از این
که خود از اجلاء فرموده است و در آن محل محمد خود میداند که از آنچه نوشته چه اراده نموده اگر چه از ادواتی غلیظه از این آیه شده و چون
سوی و ائم صلوات الله علیهم و وقوع آن آنکه خلاف نقل ضروری نیست بعد از آنکه خلاصه سرائح بود شیخ مذهب این
در ذیل عبارت صدوق گفته من خالف هذا الاجناد و ذهب الی الاجناد الموافق للعالمین صدقاً لافقی
کما بین فی العاقه که به یکی از معتدین از خطی که از مؤلفین حکایت کرد که طای بن بابویه و اله صدوق در سال سه و شصت
چنین آورده که شهر رمضان ثلاثین يوماً و تسعة و عشرين يوماً یبصره ما یصیب الشهود من التمام و
النقصان و الفرضیه نام ابدانها که به معنای عبارت سابق و لاحق آنست که صدوق از پدر خویش تبعه و ابی
بابویه ایضا نقل نماید که آنجا حاضر استاد کلام المذهب امام باقر علیه السلام و محققین اصحاب در اخبار عدد و روایات
حساب تا ویات چند آورده اند که هیچکس خالی از تعد نیست و معنی از آنها خبر در بعضی از اخبار جاری نموده شد مثل آنکه
شیخ طوسی رضی الله عنه در خبر احصاء رسول الله اقل من ثلاثین يوماً حقه بود این در روایات عامه است که گفته اند
در رمضان عده رسول ناقص پیش از تمام اتفاق افتاد پس سیاق حدیث برای احادیث آن خواهد بود که
در روز نبی نقص در شهر رمضان هیچ پیشگشت و آنخیزت بر حسب اتفاق ای سی روز و نه روز به اشت نه آنکه

ابن ابی العوجاء

۷۱۱

درستقبل نيز رمضان بموازگایسد و هلا نقصان نپذیرد صاحب انی گوید این تاویل باوّل کلام منافات تمام دارد و
 از موده و لا نقص شهر رمضان من خلقت السموات من ثلاثين يوما وثلاثين شهرا و خبر لم یضم رسول الله
 انزل من ثلاثين يوما گفته این در بیان غالب افراد رسیده و اما در آن یکصد که صوم شهر رمضان در آن
 غالباً گذرانمی روز نموده چنانکه مخالفان او عاود نمودند شیخ حر عاملی در کتاب و مسائل از شیخ طوسی تا ویلی و کچل
 کرده و آیه و تکلم الله و گفته حکم اکمال عدت در وقتی است که هلال شوال بنهام پوشیده ماند و مرئی بخرد و آنروز
 بیدار از رمضان معدود نمود و عدد ایام صیام را کمال ساخت و صاحب و مسائل خود گوید روایاتی که بر نفی نقصان
 شهر رمضان دلالت میکنند محکم است بر این محل شود که اگر فی الواقع شهر رمضان سی روز باشد مکلف بایه
 در صوم و نظر بر اوست عمل نماید و در صورت نقص خود را بقضا بگرداند و یا استوار ندارد و در وایت
 و آن رسیده و هم ممکن است که بر نفی جواز اسناد نقصان شهر رمضان محمول شود بدین راه که رمضان خود
 اترن شور است و ایام آن افضل ایام پس هر چه نسبت بآن در کمال ناقص خواهد بود و اسناد نقصان
 که موم ذم است و شعر صیب بشهر الله البادر که روایت و هم احتمال دارد که در و این اخبار در غریب سلیم
 و کثکلفین باشد بر صوم یوم مکتب یا با صلح شعبان معالت غره رمضان کنند و در روزه آنروز راه حیط
 سپارند حلال الدین علامه اعلی الله مقامه در حدیث شهر رمضان لا یُنقص اذ برسل تاویل گفته نفی نقصان
 ایهی دارد و آمده و مراد آن است که شهر رمضان همیشه ناقص نیست بلکه زمانی تمام است و زمانی ناقص و
 حق خلیفه السلطان حسین عیسی اعلی الله مقامه گفته تخیل مراد از این اخبار آن باشد که ثواب شهر رمضان
 هر که وصیت نقص نپذیرد که اگر مردم میت و نذر و زصائم باشند هم اجر سی روز در و خواهند یافت و لا یخفی
 که این کلمات جمل ترجیحات بیهوده و تغیرات غریب و محول شیخ اینند تاویل طلیل از کتاب مفرموده اند
 که محض اولویت جمیع از ترک سخنی که عقل سلیم پسند و ذوق متعین پذیرد همان است که شایع آثار الباقیه
 نگذاشته اند اعتقاد سلطه گفته که انچه را بنظر رسید آن است که این احادیث را از محجولات
 ابن ابی العوجاء میدانم و گذشته از اشاد استاد ابوریحان و اعراض کبر او شیوخ و دلیل استحسانی مویه میگوید
 دارم که احادیث روایت از اغلب اند اطهار روایت گردیده و اخبار عدد بخبریک رضوی جمیعاً بحضرت
 ابو عبد الله صادق علیه السلام اسناد داده شده و ابن ابی العوجاء از زمان او عصر حضرت جعفر بن محمد علیه السلام بود
 بلکه حضرت بعلم است از آغاز ظهور و اخبار او چنانکه علامه مجلسی در مجلد یاد دوم از بحار الانوار آورده که حدیث
 عثمان گفت سمعنا اباعبدالله یقول نطهر الله ما نقص من ثمانیه و عشرين من مائه و ذالک لکنظر
 مصحف فاطمه یعنی از لسان مبارک حضرت صادق آل محمد شنیدم که میفرمود زنا و در سال یکصد و پست
 هشتاد و هجری ظهور خواهند کرد و انچه بر مصحف فاطمه سلام الله علیها ویدم مجلسی در بیان این حدیث گوید
 لعل المراد ابن ابی العوجاء و اضر الله الذین ظهروا فی واسطه زمانی یکن که این کلام اخبار از بر و ابن ابی العوجاء

ابن ابی العوجاء

۷۲

و امثال وی باشد که در او اسطیحه حضرت صادق (ع) آشکار شده اند و از این موضوعات را ابن ابی العوجاء و غیر
 ویش معنی عدالت اسلام و لسان روات از آنست که تا بدین رسیده در بیان شریع رسول رخنه پیدا آورند و در
 ایجاد و ایام و موسوم و اعمال اختلال اندازند و انتی چون رشته سخن بدینجا کشید لازم افتاد که برای اثبات
 کلام و سبب اصرار بر اینست که استاد حکما و بوریان و در این سند آورده و مکرر آورده و نوشته در شرح آن گفته
 اشارت کنیم قال الاستاذ ابو یحیی محمد بن احمد البیرونی و العرب مبشرون بالشرع فرغند
 و دین الهلال و کل شرع فی الاسلام کما قال الله تعالی یسلطونک عن الالهة قل هی مؤلف
 للناس و الحج ثم من دینین نبئت نابیته و بحجت ناجیه و نبعت فرز جاسلیه فقلنر
 الی اخذهم بالنار و یل و دلوهم بسبب الاخذین بالظواهر بنعمهم و ما لوالی الیهود و
 النصارى فاذا هم جداول و حیوانات یخرجون بها شهودهم و یعرفون منها صیامهم و
 المسلمون مضطرون الی دینیه الهلال و تفقد ما اکسأه الفس من النور و اشترک بین
 ضنه المرئی و نصفه المصور و وجدوا کثیر فی ذلک متخلین فیہ و فلهذا بین بعضهم بعضا
 استغرابهم اخصی الوشیع نامل مواضعه فخص عاربه و موافقهم رجعو الی اصحاع العلم الحیثه فالقول ان کثیر من
 غیر ذلک اما من یقول العرب یصلو الاستیذان فی الجراة فقلوا انما یعلمون الالهة و الله تعالی الخ فقلوا ان الله عز وجل
 یعنی عرب اوائل مشهور را از رویت هلال گرفتند و چنانچه در این اسلام نیز چنین مشروح گشت خدا می شود
 فرمود ای محمد ترا از هلال پرسند بگو آنها مردم و موسوم با اوقاتی است محمد و دینای شریع در آغاز می بر رویت بود
 از دینایت مالی جدا از این پیش که بدینتی حادث بنفوذ رسیده و کردوی جابل پیدا آمد که در احکام اسلام
 تاویل جویند و در حق کسانی که بر علم ایشان بظاهر منجبه می طلین گویند اینکه در این جودان و ترسانان
 پس دیدند که ایشانرا جود و لها و حسابهای چندی است که مشهور خویش از آنها استخراج گفته و ایام صیام شریعت
 کلیم مسیح از آنها تعیین نمایند و مسلمانانرا یافتند که در ایام برویت هلال و جستجوی نورانی جرم قمار و ظلم آبر
 مضطرند و به نتیجه همواره شکوک و اختلافات گرفتارند و بانکه در طلب رویت هلال و شخص منار بر سر استقر
 نهایت طاقت نمایند هم غایت تبلیغیکه میگردانند پس اینقوم چون از اختلافات پیردان اسلام و حسابات
 ال کتاب آگاه شدند علاج و اقدار استخواندند ان علم نبات و جمع کردند و دیدند که ایشان در سبای ریجبا و
 صرف اوائل مشهور را جود و لها و حسابها آورده اند پس انداختند که این جداول و حیوانات برای رویت هلال ترا
 پس برخی از آنها را گرفتند و بحضرت جعفر صادق (ع) منوب داشتند و سری از اسرار غیر می انکاشند مکرر آورده
 در سطاوی شرح اینبارت گفته ابن عم برزگوار حاج محمد کریمان قاجار در اینست که در
 ایام که جواد علی از سال بگذارد و دینیت و هفتاد و پنج هجریست برای شرفیابی حضور علیحضرت قدس
 شاهنشاهی ناصرالدین شاه قاجار خلعتی که به او منکلف یا سر آمده محرر اوراق را با ایشان ملاقات واقع

ابن ابی العوجاء

۷۲۱

و از فقهای اثنی عشریه در شرح همین موضع از کتاب آثار الباقیه بود از آنجا که استفسار نمود که عقیده شما در صوم شهر رمضان
بر اینست یا بحساب چنانکه از مصنف شما بر می آید مندرج در رأی من همان است که در تصانیف من مذکور است
باعتقاد اجتهاد من عمل بر رویت غلط است و باید رمضان را سی روز دانست و احادیثی که در رویت وارد شده بحول
برقیه است ثانیاً سؤال کردم که اگر در عزوب و رویت و غیره مال رویت شود شما یوم نظر را صائم خوانید بود
در روز و چندین اخبار بسیار در حرمت صوم آن روز وارد است افطار میکنم ولی یک روز در مدت یازده ماه نیست رمضان
در ده می دارم و بر این اعتقاد هستم که نام این است که احکام الله اطهار بر حساب باشد که یک ماه را سی روز و یک ماه را
بیست و نه روز ابتدا از محرم الحرام و مقصود از این کلام این است که رویت مال در رمضان بعد از سی روز
باشد بلکه صوم رمضان سی روز است و بعد از ظهور امام عصر صاحب الزمان علی الله فرب این حکم آشکار شود اما کتاب
سؤال کردم که گذشته از حدیث و عقل و نقل که رویت را دلالت نام علیه اسلام آنقدر تأکید در لازم نبودن روزه
سی روز فرموده که شیخ حسن بن اسحاق العاطلی در وسائل چنین حدیث نقل کرده مندرج در تمام اینها بحول است
برقیه و مجتهد را از وجه اجتهاد سؤال میشود چون سخن بدینجا کشد با خود کفایت انتهت حجاب است و شرح
ما محمد ثانی صاحب فقه زنجانی که وقایع طغیان وی در تواریخ و در ذوات مجتات دولت جاوید آیت بتفصیل ثبت است
از آن پیش که از غلبه صیفت ارتداد جویید و بشاهنشاه اسلام عصیان آورد و بر این شیخ میرت و با علمای معتصمیان
و مانند فضل معاصر حاج محمد کریمان بعد و قائل بوده و در این مسئله نام سلطان میر و محمد شاه غازی علی الله و جنبه
در سال پرداخته مساهه بر یکانه الله و در آن سال نسخه در خزانه کتب مکرر داده و انشمنه وزیر علوم موجود است
این روزها که این مسئله را می بینیم از آن نسخ اخباری چند مطالعت شو پای تفصیلت مصنف معلوم کردید از خبره روید
بر اخبار رویت آورده همان است که شایع آثار الباقیه از ابن عمیر که نقل نموده مختص عبارت وی این است
اعادیت رویت وارد شده برقیه از مخالفین زیرا که مذهب ایشان اعتبار رویت است و آنرا هیچ ضابطه
ضبطی که کاهی در زمان کمال تحقق میشود و کاهی در حین نقصان و دلیل بر آن اولاً اعراض مثل ثقه الاسلام
از آنها بکثرت آنها بکثرت آنها و آن اعراض است بحقیقت اخبار و مذاهب اند اطهار و شیعیان حیدر که او را که
دست رئیس امیه بعد از حضرت ظاهره و ملاذ فقهای اثنی عشریه بعد از غیبت کامله و بروایات او استفاده نموده
شاید بکتاب او اذعان نموده است فرقه محمد با قرب محمدش بنویان حج بالنه و وجودش در او ان سفرای باقی
و در یک از قریب و حاضر مطلع میشود و بجزیکه مطلع نمیشود بان بعد و غایب و ثانیاً اعراض رئیس المحدثین و جود
رضی الله عنه و جماعت آنها برقیه و آن نیز اعراض است از شیخ و آیتا عرض بجای تو روایات اند اطهار و کثرت روایات
که مکرر بوده است فائزین اتوی شاه است بر روی اعراضش رعایت جبرش و ثانیاً مقصود بعضی کسانانی منصب است بنابر پیشینه
که حضرت امام مغیرت و مضمون بعضی دیگر صریح است در و در برقیه و مضمون بعضی ثالث تنبیه میکند بر و در آن در مقام شبهه ضغایلی
از قول مخالفین لازم است تغییر لایم در مثل مقام است

هم ابو ریحان در طعن تاغین حساب گفته فلما قصد الاستخراج اول الصوم و اول الفطر فباخوج

ابن ابی العجاء

۷۲۲

الواجب یوم فی اغلب الاحوال فادعک بما جئتک وادلو اطراف من قول النبی صلی الله علیه وانه صوموا للرزق واطفروا للرزق فقالوا ان معنی قوله صوموا للرزق صوموا الیوم الذی یسمی الهلال بعبثه کما یقال القیوم الاستنبال فیفقد التهیؤ للاستنبال قالوا وان شهر رمضان لا یستعمل فی العمل مراد انکم چون ارباب مال این بادل خوانند که تا غایبم و یوم فطر عمل نویس پرده آورده نایاب است که بکر و پیش از دریتانند پس چنانکه گفت جدول بهیج خبر نوی بگرد که فرموده صوموا للرزق واطفروا للرزق بر سبیل اوایل گویند مراد رسول است که روزه بداری در روزیکه در شبانگاه آن هلال نمودار گردد و بگذارد فطرا چنانکه عرب گوید یقینا والاستنبال اینی برای پذیرایی فلان آاده شود پس مدخل نام در میان آتی خواهد بود و ما در رمضان هیچگاه از سی روز نجا که گذارده و انشمنه در ضمن شرح این مقام پس از نقل اخبار عدد و بابتها نوم و تأویلات علامه و توح اسانید گفته و بالفرض که روایه این حدیث تمام از ثقات باشد اعراض اصحاب اصحاب مایه وین در خبر است چنانکه وقتی بابن عمر بزرگوار باز سخن تمام رمضان رفت این بر باز پان نمودم منبر روایت با اعتبار و تعدیل روایات و تأکید بقسم که جای این احتمال است عرض کردم اعراض اصحاب اگر در حدیث ضعیف باشد میگویم سبب اعراض ضعیف روایات است اما چون این احتمال زنیف اعراض ایشان بر وین می آید خاصه دیده باشند که مگر که تقسم است باز اعراض کرده و مزید وین وی است و اگر شخص دانا با دق نظر در این روایت بگرد و با دق سلیم و نه این روایات خنجهولات ابن ابی العجاء نخواهد بود زیرا که منایب چند از عدم فصاحت و عدم استحضار از سین و اختلاف از من عبادات واجبه و مسنون در این روایات مندرج است و العبادات باقی که چنین نیستی کلام انده اظهار داده شود که عالم فلفلم باکان و کیونند و کلام ایشان در فصاحت فوق کلام مخلوق و دون کلام خالق است و از اخبار ایشان طرق غلات و جبال رتفع است و آن منایب که ذکر شد این است که در این روایات هر جایوم بر لیل در ذکر مقدم است و این منافی شیر آیات و احادیث است که در یوم دلیل شده و در هر مقام یوم مقدم است بر سبک کلام و عقیده عرب و شرح که لیل را مقدم بر یوم میدانند از این بود که ابو عمران در حدیث مذکور بر بند نقیض منصوص بحث کرد که شاید حضرت بعکس فرموده باشند و اگر یوم مقدم باشد در حالت تمام یابیت و نشب میشود و یا اگر شب فطر داخل رمضان است و این خلاف مقصود و از جمله روایات ذکر شده است که در اصل سید و شخت روز بوده و شش روز بجهت خلقت آسمان و زمین مؤمن و باقی سید و چاه و روز را بر شهرتیم کرده و منید انهم سید و شخت روز که اسم سال از سین قصه و اگر شبی است از این زیاد است و اگر قرینت از این کمتر واحدی سال از این و در سیر بخیری مبتذله داده و آنچه خلل در عبادات دارد می آورد و این است که پیشتر این روایات شامل این مطلب بود که باید مانند شهرت علی اهل نجسیم بکجا بیت و نه روز فرض کرده و یکماه ماسی و قطع نظر از شهر رمضان اگر انبیا عه عمل کنیم از منبر که شش نیر جب و نیر شبان و یوم تروی و عرفه و انجی و سایر عمل بعد و بشو و لازم بود که از انده

ابن الجوزي

۷۲۵

دسکری و این باب نیست پس از مدتی مستقر و فریاد میرزا در حال ابوعلی صفهانی دیده بود که نوشته تیج سفید را
رساله است در صدوق و اینجاست تیج کرده که شهر رمضان شمسیر شهر راست و بر مدیت حدیث بن مسعود اعتبار نیست
چون شتر از غایت تمام مسیام را مدینه بن مسعود روایت کرده پس آن کتاب را نزد مولف فرستادند و دیدم بر خلاف
فرمایش ابن عم بزرگوار است و در این کتاب باحوال حدیث بن مسعود رجوع کردم و دیدم ابوعلی در حال او تاملی کرده که
بعضی از این متوفین روایت نمی دهند و بالعوض آنکه از ثقات بوده و احادیثی که در مسیام روایت کرده و در کتاب اد
یافت نشود تا اینجا علامه کلام نگذاشته و دانسته بود و حسن العجب که بعضی از احادیثی که علامه نیز سفید را از ارباب قبل حد
نمستندانه و این خطی است فاش چرا که او در ضمن اصحاب این عقیدت و اثبات مذہب بر رویت و تضعیف متقل برده و گفته
و این صدوق در آنها سبی نقص را برام فرموده اگر چه از آن دو مجسمع ما بین متأخرین اصلا سبی نیست ولی اسم
کتاب مصابح النور فی علامات ادا علی الشور در فهرستات تصانیف انیسطور است و در سائر رد صدوق در محاسن
رجال است فحول مشهور و هر دو را بالاتفاق از سفید میدانند و چون بنای تحریر ایند فخر محیط بر استقصاء خوانده است
و استفاد شوار و لاجرم بکار بست این رحمت در تحمیل احادیث الرمالین سبی گایوی رفت و از حران کتاب ادا علی
چنین چیزی شد تا آنکه از آنجا رفیق مجتهد العصر جمال الدین محمد بر جردی شیخ الله الاسلام مغیره مجری
شکفت به است اقامه و ترجمه فخر کوز الاخبار فی بیان ماله کما یحتاج الی التوضیح من الاخبار و تصنیف شیخ مذهب اید
امیر محمد الرضا البصری لیشی الامامی از آن دور سال یکی در ضمن خبره و دیم انتخاب بارشاد آن خبر تحریر کرده
ایم فامانه بدیهه شتمل باصول اخبار و دوات و اثبات رد و دوات در کمال جودت تحریر و نهایت حسن تحریر دانسته
که خواستیم شیخ بزرگوار مذهب الدین احمد امینی ناخیم و آن نمونه در رساله ذیاب در اثنا کتاب پادیم و لی چون
مطلب اظہار بود و نوشته اصحاب از اثبات آن بکارها اعراض شد و نموده را بدرج کفیل اکتفا رفت پس کس
الله آن فاضل مناصر سفید را از اهل حدیث خواند و ضیف او را یکبار و در خلاف آنچه پدید آورده اند قال و ضو
الله علیه بعد سطور شتی عن عنوان المسئلة فصل اعلم انک الله تعالی ان العلل فی هذا
الباب علی استنباطه بطول و قد علمت فیہ کما باسینه مصابیح النور یکون فی ارباع المصنوع
مخطوطة فی نحو خستین و مائة ورقة فان ظفرت به اخذاک حتما سواء فی معناه از شاء الله تعالی
غیر ان اثبت لك بکراثة نعمد علیها ما یحتاج الیه الی ان یسهل الله تعالی ظفرك بالکتاب الذکر
انشاء الله تعالی فاولا القرآن نزل بلسان العرب و لغتهم قال الله عز اسمه بلسان عربی میبر
و قال تعالی فرانا عربیا عزیز عوج و قال و لو جعلنا فرانا اعجمیا لقالوا لولا فضل آیانه
البحر عری فی فاذا اثبت ان القرآن نزل بلغة العرب و خطب الکلفین فی معانیه علی اللسان
و جب العلم بما تضمنته علی مفهوم کلام العرب و ن غیر کم و الا شمر عند العرب انما یتنبذ للک
لا شمارها بالهلل قال الله عز اسمه ان عدو الشهور خدا الله انما شمرها کتاب الله یوم خلق النور

ابن أبي العوجاء

٢٢٥

والأمر فقال: شهدنا أن الذي أتى فيه القرآن عهد للناس بيننا من الهدى والفرقان فبقي الله الأشهر ثبوتا
لما التزمه النبي تدبينا انما وضعها الله من حيث انما شئتم بالهدى وكان الهدى علامته واوله الهدى انما اتى
الهدى لا ارتفاع الاصوات ونبه بالتيكير والاشارة اليه ومن ذلك متى استهلل الصبي اذ بكى وحس اضطر
استهل الصبي بوضوئه وبالبكاء ونحوها فاذا كان الشهر هو ما اشهره الهلال ثبت له دليله دون ما سواه ذلك
ابطال قول الصحاح المدعى انما الشهر يخرج بالحجاء وفتحهم بذلك الحاجة الى الامتلاء يؤيد ما ذكرناه قول الله تعالى
يشكون على الله فاعلموا ان الله هو الغني عن العالمين والحق يثبت على اعدائنا ان الله هو الغني عن العالمين
ذكره الصحاح العرفه انما الشهر هو الغني عن العالمين والحق يثبت على اعدائنا ان الله هو الغني عن العالمين
الجمع فلم يصير الى قول السيلين في ذلك الا الى قول الجعفيين الذين اعتمدوا الصدوق والحسن وادعوا علم الحديث
صادقهم بدين لا اله الا هو ولا اله الا هو ولا احدوا من دونه غير معقول ولا له اصل يستمر على
الحجاء وعملوا بحد لا باطلا استأفوا الى الصادق عليه السلام لم يجدوا من قبلهم
وضمهم ما زادوا على الحديث منها على الخلاف مذاهبهم في العدد والرتبه الا وهو طاعنيه ومكذبه في رتبة
والظاهر كذا ما استأداه ريجان انما استأداه الرسول الله صلى الله عليه وسلم في كذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا
ورفعه ان مقامه انما يقوم بالفرقة المذعية للباطن تبينه آدوده ووركت مقالات وتقل وبما سمع وديانات وتقل
ثبت است كشيء اسمعيليه وراكم شرح تاويلات ميكرونه وبراي هريك از فوايد كالحايف باطنى استماع ميرويه
واذا نجت بعقب باغينه مشتهار يا فتد اعتبار چنين است كدقيق حساب تا غير من عد كفته وحلى ما ذكرنا
علمك الفرقة المذعية للباطن المتخلة لتبني الآل فاودد حيا بازعشانه من اسرار النبوة وهو فذا
اذا انما انما اول رمضان فخذ منى الهجرة الثالثة واضربها في اربعة واذ على الجميع من الفريضة حسن
الحجر وسدسها فان بقي من كلا الشهرين كسفا فاجزء بالايام يوما ان كان احدهما او مجموعهما اكثر
من نصف مخرج احدا لكبرن ثم زد على اجتماع اربعة واطرح ما بقى اسابيع فباقي دون سبعة فهو
شهر رمضان هو مبني على ما ذكرناه فان ايام كل سنة من سنة الفريضة وهو ثمانه واربعه وخمسون
يوما اذا الفريضة اسابيع فبى اربعة واذ اضرب على الهجرة في اربعة صار كانه طرح ايام كل سنة اسابيع و
جمع بواقي ذلك واذا اخذ خمس منى العرب سدسها صار كانه اخذ لكل واحد من السنين
يوم وسدسه فاما اخذ خمس السنين وسدسها فخرى منى فخرى خمس يوم وسدسه وسدسها على فخرى
فاذا الفريضة اسابيع وعده ما بقي من يوم الجمعة الذي هو اول الهجرة انتهى الى علامة الهجرة
واذا زدتنا عليه سنة وحد المجمع من يوم الاحد الى معنى واحد وانما زاد هو لا اربعة
لانه اذا اخذ شهرين من شهرين كان الذي يجمع الى اول شهر رمضان خسته و
اذا زادها على علامته المحترم انتهى الى علامة شهر

ابن ابی العوجاء

۷۲۷

رمضان دند كان زاد للحمم سنه
 خبعت اليه للسنه اللازمه الى شهر رمضان
 فصار للجمع احد عشر والى منها مبعده ففى اربعه
 وهو ما يفتى عن جميع الزيا دين

عامل را در وقت مقصود از سابق و لاحق ترجیح بخیر و دوران و کله ایران ابوریحان ثانی خیم الملک
 عبدالغفار اصحابی آنکه اگر خواهیم در تاریخ هجری اسامی روزهای اول سالها و ماهها را موافق تاریخ بدست آوریم
 فاعده آنست که عدد سالهای تاریخ هجری را بخیریم و درنت موضع نویسیم و اولی را ضرب کنیم در ۳۵ چار روز
 دومی را ضرب کنیم در ۳۰ و قیاسی را در یکسان و بر عدد و قیاسی هفت سی و چهار دقیقه بفرماییم و سه که ام را
 در نهم نایم بر سه بالاتر خویش پس در قیاسی اگر از ۱۵ استجاوز باشد رفع کنیم آنرا یک واحد از مرتبه بالاتر و اگر
 کمتر باشد اسقاط میکنیم پس آنچه حاصل شد ایامی است که از اول هجرت گذشته است و از اول آنسال پس
 پنج بر آن بفرماییم و هفت هفت از آن طرح کنیم آنچه کمتر از هفت باقی ماند علامت روز اول محرم است پس اگر
 روز اول ماهی دیگر غیر از محرم را خواست باشیم از آنهایی که قبل از آن ماه برای یکماه دورتر میکنیم و برای یکماه
 و مجموع آنچه مذکور شد محرم می افزاییم و از حاصل هفت هفت طرح میکنیم آنچه باقی ماند علامت آن ماه مطلوب است
 بحسب تواریخی که نباشد بر سیر وسطی قریب باشد و در استخراج علامت اوایل سنین شود و هجری فردا از هیئت
 عالم باطن بر وفق قاعده مذکور ظاهر شده اند و حسابی آورده اند که بعقیده ایشان از اسرار نبوت است و آن آنست
 که هرگاه بخواهید روز اول رمضان را معلوم کنید سالهای هجری تا صد را بخیرید و در چهار ضرب کنید و بر حاصل بفرمایید
 خمس سنین هجری و سدس آنرا که چهارده است از ۲۲ فردا هفت جزو سنین هجری پس اگر از هر کدام از آن
 دو قسم کردی باقی ماند آنسخر را بخیر و از اعتبار میکنیم چنانکه یکی از آن دو که بر محویشان بزرگتر باشد از نصف محویشان
 و بعد بر مجموع پنج بفرماییم و هفت هفت طرح کنیم آنچه باقی ماند کمتر از هفت علامت و این فاعده معنی است
 بر آنچه ذکر نمودیم زیرا که ایام هر سالی از سالهای قمری ۳۵۴ شبانه روز است و چون هفت هفت طرح کنیم
 باقی بماند چهار و چون سنین هجری را در چهار ضرب کنیم این عمل در حکم آنست که از ایام هر سال هفت هفت طرح کنیم
 و باقی ماند چهار و چنانچه نایم و چون خمس سنین هجری و سدس آنرا بخیریم این عمل در حکم آنست که برای هر سال خمس
 شبانه روزی و سدس شبانه روز بخیریم پس هر چند خمس سنین و سدس آن در عرض ضرب آن سنین است
 در خمس شبانه روز و در سدس آن که هشت ساعت و چهل و هشت دقیقه که سال قمری است و بعد قسمت نمودن
 آنرا بر محویشان پس چون از حاصل هفت هفت طرح کنیم باقی را از روز جمعه که اول سال هجرت بشماریم میرسیم علامت
 محرم و هرگاه شش بر آن عدد باقی بفرماییم و حاصل را ابتدا از یکشنبه بشماریم باز همان نتیجه میرسیم و اینجا درگاه
 مذکور و فنی همیشه بر آن حاصل چهار میفرماید زیرا که هرگاه بعد از طرح هفت هفت برای یکماه باشد از محرم

ابن أبي يعقوب جَاء

У Р А

دور پنجم و برای یکماه یکروز تا اول رمضان آنچنانچه شود پنج است و چون آخر این علامت محرم پنجم علامت رمضان
بهت بیاید و برای محرم هه افزودیم و چون هه بر آن افزود و شود حاصل میشود و آو بعد از طرح هفت باقی میماند
همه آن خرب که از مجموع دو افزایش باقی مانده علامت رمضان است اهم آنکه یکم شمس که رویش شده و با
پس از دورتی گذشته از عبارت گذشته گفته و قد و حذیث خدا حد بن محمد بن شهاب و کسان
احد المعد و ذین من اهل الجزائر و کبار الزخاة حد و لا نعم ان العمل به ان یؤخذ من
الهجرة الثامه و یزاد علیها اربعه و یطرح ما اجتمع ثمانية ثمانية فابقی اقل بدخلیه من
سطر العدد و یاخذ ما یجیاءه من ایتی شمار ادا هو اوله من الاسبوع و هو لیسر من مخرج من
الجدول لو اخذوا اکل البینین فیها و ارجعه الی یومها من الاسبوع و یفصل کسوا اربع باقی و لا یجاء
هذا الجدول الا ان اذ اردوا الثمانية مرارا عند نظام الملتح فی سطر یا سطر یا فاحشا
حاصل هر آنکه در نزد احمد بن محمد بن شهاب جزایری که از بزرگان دعوات بود و جدولی یافتیم که از این قرار استعمال نمود
سالهای تا هجری را میکرد و چهار بر آن می افزود و بشت بشت طرح میکرد و آنچه باقی میماند بر آن راضی میشد
در سطر عدد و ما باز آنرا در برابر مطلوب میکرد اسم روز اول آن ماه بود بحسب ایام هفته و هر آینه باید دانست
که این جدول خلاصه است که استخراج شده و از جدول مجموع او هرگاه شخصی آفل نماید در دوره هشتگانه که بنای
جدول را بر آن شده دارد و تلفت میشود که بعد از هر دور در اول سال محاسب میکند بهمان روز هفته که اول و بشت
چهاره قیقه شبانه روزی از تمام دور و ناقص است پس این جدول خلاصه را اختلاقی با جدول مجرب نیست خبر آنکه در هشتگانه
چون بدو در زمان تخرار شود اضطراب فاحش در آن راه یابد و آنوقت لابد از اتمام دوره هشتگانه را زایل نمود و اتمام ایام دیگر

ابو الحسن مینشی

۲۳۱

لَيْتَ شِعْرِي غَدًا لَحِقْتُ بِالْحَسَنِ خَفَافًا لَوْ أَنَّ نَفْسًا
لَا تَبَالِي إِيذَا أَصْبَحَ مِنَ النَّاسِ حَسَنًا أَنْ لَا تَكُونَ حَقِيقًا

یعنی پس ای الهو بار بگوئی که همانا از روی سفارت و بخردی که لای اسلام بسیاری کفر فروختی از آنکه نه نماز کناری و نه
روزه باری و چنانچه علی الرسم بریت صوم باشی میرخی از روز و ده مساکلی اندک گفتا غانی و هرگاه با منی و بریت
بهری که با منی باشی و با یکدیگر از آنست و دوش از آن باشی صبح مبالغت بنا بری که ش دانستی که چون شرف سپاه بدر و عرص

شکر و هزاره شمار سلمان آور و با در قطار روز و نهار کشد
ابو الحسن مینشی علیه السلام

از افاضه شریف است که در جمله ائمه مجاهدین علی مرتضی و از خواص اصحاب امیر المومنین علی علیه السلام و سلامیه و سید و
چو در احوال پیش می رسد که علی بن اسیل بن شیب بن شیم بن یحیی لاسدی اصل که کنی است و کنایه صبری در میان و شیعه
سلم و خصامی هر روز که از آنکه کنین شنی عشره نخستین عالمی است که با علم کلام متوجه و با فیاض و تبحر و درود و سلاطین
تغیض و اخلاص چنانکه با علی در صفت و گوید اَوَّلُ مَنْ تَكَلَّمَ عَلَى مَذْهَبِ الْأَمَانَةِ وَضَعَتْ
فِي الْأَمَانَةِ كَانُ كُوْفَا وَمَكْنَ الْبَصْرَةِ وَكَانَ مِنْ دُجُوهِ الْمُتَكَلِّمِينَ مِنْ أَهْلِ بَابِ الْبَهْلِ الْعَلَفُ وَالْطَّلُ
عَلَامُ رَجَالٍ واداد و صاحب حضرت امام ابو الحسن علی بن موسی الرضا شمارند و پیشین قبول پیشین قبول اند و اینجا که از وی اند
نموده علی بن هزیر محمد بن علی بن محبوب سیدمان بن ساه حسن بن راشد شمعون بن یحیی سکونی عبد البر بن مسلم و
هزیر با بجز و کا و کا و مدت نواد و دن جل و آد و این طرط طرط مصر بود و این خصایص علی بر داشته است چه اگر سلسله است
علم بودند و از بزرگان اهل بصیرت محبوب شده و سمعانی و کتاب نهایی که بنی شیم جامع باشد از شیخ شیوه صفات و حیات
ابو الحسن علی در کتب جلال و تعظیم تشکیل ثبات و از نموده اینجه کمال است بروی و فقار حکایت تمام روزی و اثبات کمال که از شرط و
باب الهی که گفت آید ای که پس از هر چیزی نمی کند و بر سرش بر نای که گفت آری گفت پس لم یس تیات و جو و فیرو طرق مشرط و
او الهی که گفت آری ای که بعد از حضرت رسالت بوی اعدائانی بر تیات و جو و فیرو طرق مشرط است گفت نمی گفت پس
از از فیرو پس از اقامه و پیش علم شناسی پس ابو الهی که بهوش و فیرو توبی ابو الهی که گفت آری که کوئی در شهادت که می بگذر و
اعتراف نموده باشد گفت مرد و دست و بر شهادتش قریب از نخواهد شد گفت انصار و دعوی امارت برای خود کردند و گفته
ما انبر منکم انبر انما و گفته پیش نموده و حضور و بهر استحقاق و بجز شهادت و اندر پیش شهادت ایشان بر سر اواری و سید
ابو بکر صحن و خواهد بود که بگذر و در دعوی امارت و طلب خلاف اعتراف آورند که سید و قتی و مجلس علی بن یحیی ابو الهی که گفت
نزدیجت است بر اینکه علی بن اهلطال و خلافت رسول اولی از یحییان است گفت اجماع اهل قبله بر انما میر المومنین است حکام و تأسیسات
نموده اهل و عالم سال بود و نخستین اجماع درباره ابو بکر محقق نیست ابو الهی که گفت درباره و ابی بکر نیز این اجماع منعقد است گفت که
نوعت جفا که گفت من تمامت اسلاف و جمهور و مجاهدین سابقه و لاحق گفت پس قریب است اسلاف و جمهور و مجاهدین که با شبیه
ابو الحسن گفت پس اینجا مجلس ششم است و نبی کلام از کتاب مینشی نقل است که یکی با ابو الحسن مینشی گفت امام تو علی بن اهلطال

آبُ الْحَسَنِ مَسْنُونٌ

Y F 4

[illegible]

ابن ابی حمزہ و احسنا

Y r r

ابن ابی جهل و محمد بن علی بن ابی حمزه حسن بن ابی حمزه احسان
در مکتب الشیطان نزد امامیه و در مکتب اهل تسلیف و فقهائ محمد بن عرقا و بهترین علمای شمار است در شهر اصفهان و در
مان بدین و نمایانست علوم ستمیه و دشمنان او تیرا در نزد علمای بلخ خویش فرا گرفت و در اندک زمانی قسب اهل اصفهان
در بدو پس کربان غنبت را جانب عراق عرب تا ختن آورده و مشهور نجف را محل اقامت قرار داد و بساط تحقیق در مجلس
تدریس و درس افاد است شیخ شرف الدین حسن بن عبد الکرم قاتل مجاور مشهد مقدس حضرت امیر المومنین علی علیه السلام
و بجز این چند ایام تا بحسب فضائل در خدمت وی بگذرانید پس در سال هشتصد و هفتاد و هفت هجری
مخرم زیارت بیت الله نموده در انسانی راه مدت یکماه در خدمت شیخ الاسلام علی بن ابی طالب خراسانی در کربلا
اقامت کرد و در طول امدت خدمت آن شیخ را غنیمت شمرده با ستفادت مشغول بود گویند پس از زیارت
بیت الله داد او را اسم حج بیار خود و خود نموده چندگاه در آنجا ببرد باز زیارت شاه مشرفه العراق را بقیم
خدم کرد پس از فورسباعت تقییل آن شاه بفرکه بگردان بخت بر نشست و راه خراسان در پیش گرفت
در عرض راه تا لیف رساله را داد المسافرین در اصول و دین پرداخت و در مشهد مقدس رضوی سید میر حسن
رضوی را ملاقات نموده در سال هشتصد و هفتاد و هشت هجری با تماس میر حسن آن رساله را شرحی ترتیب
و کتب البراهین موسوس نمود و جمعی از اهل علم بروی کرد آمد و هسی طریق استفادت می پیورند میر حسن را ابی
الله و ایات بری منسوب باشد آورده اند در آن زمان مردم شیعی از شدت خوف و در کار خویش بتجبه میگردانیدند
چون خبر دادیم شیخ علمای سنت و جماعت هر آه رسیدگی از ایشان که در تمامت فنون علم و دانش سرآمد
بمکان بود مشهد مقدس در آمد و ایشان را در باب حقیقت و حقیقت مذاهب شیعه مناظرت و مباحثت در پیوست
به مجلس با یکدیگر مناظرت نمودند و هر یک از آن مجالس این امی جمهور بر فاضل بروی غالب آمد و دعوی پیش
بر این قاطعه ثابت نمود و این امی جمهور صورت آن مناظرات و مجالس را رساله ترتیب داده اینک ما حاصل
هر یک از آن مباحثات را مشروحاً در این نامه مبارک بنگاریم مجلس نخست آنکه این امی جمهور گوید در
سید حسن مجموعی از سادات و برخی از طلاب را بغیافت بخواند فاضل هر دی نیز از زمره ایشان بود چون
نامت ایشان حاضر آمدند و هر یک بر محل خود قرار گرفتند فاضل بروی با من داشت نخست از اسم من پرسید
گفتم مرا در محمد نام نهاده گفت موطن تو کدام یک از بلاد عرب است گفتم بلاد بصره که با حواء مشهور است
پرسید از شیعه وجود اهل علم و دین آن بلاد را فروغی تمام بوده است گفت از مذاهب خود کشف حجاب
گفتم از اصول یا مذهب گفت از هر دو و بگوئی گفتم آقا در اصول عقاید من آن چیزی است که ادا و بر آن
بر آن قائم شده باشد و آقا در فروع مرا فقهی است که با اهل البیت علیهم السلام منسوب است گفت
ما ما کلام آن است که مذاهب امامیه داری گفتم آری گفت آن طایفه میگویند که علی بن ابی طالب بعد از حضرت
فقی ربنا با فاضل با نشین و امام است گفتم آری چنین است من نیز بر آن عقیده میباشم گفت بخت

دعوی خویش و لیکن اوست نای گفتیم زیرا که دلیل چنان محبت است ساج نباشد چه من با تو در باب امامت و عذبت من
 و مطالب اتفاق داریم که آنجا بیدار حضرت رسول امام است لیکن من خفی و ساطع یکم و تو از امتی و این خود
 در میان سخنوری و قواعد سافرت سدر است که فانی را فانی است و محبت از اقامت دلیل با کبریا باشد
 پس تو اینک باید یکی از دو شیء نیست مگر یکی یا خرق اجماع نموده امامت آنجا بیدار و باطل میسر شود پس بناچار دلیل
 اقامت کنیم و یا دعوی خویش ثابت واری ما مثل گفت بنا بر سیرم خدا از اینکه من منکر امامت آنحضرت بشم
 ولی میگویم که او را هیچ خلفا است که هم پس لایق شایسته ارکان و در اشیاء و ساطع که مرا با تو موافقت نیست
 دلیل ذکر نای حاضران مرا تصدیق خود نه و با وی گفتند که در لین دعوی تو نه می داد و منکر است و هر نه سید
 و اثبات ادعای خود محتاج که او است چون خود را در اینجا بفرم و یک گفت مرا بر این دعوی و دلائل و حجج بسیار است
 گفتیم از امامت آنها یک دلیل هر کاه فی است گفت اجماع است واقع شده بر اینکه ابو بکر بعد از حضرت پیغمبر علی رضی
 و واسطه غلبه و جانشین او است و اجماع در شیخ مظهر حجت است گفتیم اگر ترا مراد از این اجماع آن است
 که اکثر و اغلب مسلمانان در آنوقت قائل خلاف ابو بکر بوده اند و می دانان امامت ابو بکر نیز موجود بوده اند ولی
 نظر کثرت ایشان قلیل نموده اند اینچنین کثرت و اجماع حجت نباشد چه خداوند تبارک و تعالی فرموده و ظلیل
 من حیث ایتی الشکوک یعنی که از مذکوران من بزرگوار شکر گذاردی آری است از کثرت در بسیاری از امور مذکور
 چنانکه در این کبر فرموده لا یخیر فی کثیر من بخیر فی کثیر یعنی یکی نیست در بسیاری از راه و بخواهی ایشان
 و هم سه مورد که تفریق فی کثیر و غلبه کثیر یا ذل الله و الله مع الشاکرین
 یعنی چه کرد و نه کی که غالب و فانی آید که ده بسیار را باذن خداوند و خدا با جماعت مبر کنندگان است
 و اگر مراد تو از آن اجماع اجماعی است که در روز وفات پیغمبر صلی الله علیه و آله از اتفاق اهل حل و عقد حاصل آید
 مراد ابطال آن و در طریق است یکی طرفی است که استقامت آن در نه بین یقین پیوسته ولی بان ترا الزام
 نتوانم کردن و آن این است که اجماع در نزد محبت نباشد الا به خول موصوم و در اجماعی که خالی از آن باشد با
 حجت نیست چه بر هر یک از افعال اجماع خطا جاز است پس بگل آنها نیز خطا جاز باشد چه کل مرکب از این
 آحاد است و دیم ابطال آن بطریق دیگر شد مستقیم است و آن این است که اجماع چنانکه گذشت اتفاق اهل حل و عقد
 از امت پیغمبر بر می آید از امور دینیه و دنیوی در خلافت ابو بکر در و سقیفه و صلوات الله علیه و آله و سلم و سادات آن روز و در سقیفه بنی ساعده
 با جمعا اتفاق است که علی و عباس و عبد الله بن عباس و زید و سواد و عمار و ابو جهم و سلمان و جماعتی
 از بنی هاشم و خویشان از مجتبی است حضرت رسول تحیر و اقبال داشتند و با حق تعالی حضرت امیر مصلحت پیغمبر و اهل خاندان و اختلاف بود
 پس برای اطمینان خود در سقیفه بنی ساعده اجماع نمودند و در تعیین امیری نظر آید از آنکه ابو بکر و عمر و ابوعبید
 جراح و جمعی از خلفا که با ایشان پیوسته بودند چون خراج اجماع مضار را در سقیفه شنیدند به انصوب و دید سخت
 با ایشان شیر و محادلت و مخالفت و در نه نه تا آنکه مضار بناچار زبان بکلیش کشیدند گفتند مینا آید حق غنیمت آید

ابو بکر و اصحابش بدان رضایند و متمسک شدند که حضرت پیغمبر فرمود ^{و لا یخلفن} بعد از من هر که یکی از رؤسا
انصار و مرضی من بعد من عباد که قرعه اختیار امارت انصار بر آن افتاد بود و کفرش بود و فریب داد و با خود
یا رسالت لاجرم ابو عبیده و عمر با سظهار شیر بیعت ابو بکر میادرت نموده دست بردست او زدند و گفتند
اَللّٰهُمَّ خَلِّفْكَ بِاَخْلَیْفَةٍ دَمَوْا لِلّٰهِ پس از این معلوم میشود که بیعت ابو بکر در روز سقیفه از روی کفر
و جبر و غلبه و قهر بود و نه از روی بیعت و بیعت با بنی بکر نفعی در حق الله ^{و فی الله} الشایسته ها فخر عبادانی مثل ما فائز
بین بیعت ابو بکر با کفائی و بر خطا بود خداوند مسلمانان را از شر وی نگاه دارد پس اگر کسی بپیمان اری معاودت کند
او را عرض نه پاک دارد هرگاه فضیلتی صحاب و زهاد و ذوی الاقدار مهاجرین و انصار در آنجا حاضر بودند
و ابو بکر بیعت نکردند پس چگونه اجماعی که مدعی شماست هم رسه فاضل هر وی چون آن مقدمات شنیدند
گفت ما است آنچه را که ذکر نمودی مسلم است لیکن آنجا هست که در سقیفه حاضر بودند بعد از آن در بیعت
ابو بکر موافقت نمودند و مخالفت او را منی شدند نهایت آنکه اتفاق ایشان یکبار واقع نشده باشد
و آن در اجماع شرط نیست کتم حصول موافقت و رضای ایشان بعد از آن چنانکه تو کمان برد و محتج می شود
زیرا که احتمال اجبار و اکراه و تنقید او را آن مجال است چون اشراف علما و زهاد دیدند که مستفیدان امر خلافت
خواه را از روی عدم بصیرت با خود یا رسانده و بزرگوار است حالت تقلید امور و وعده تفویض ایالت با او
و ثن و داده و ناچار از مخالفت ایشان بر جان خود تبرسیدند و از روی تنقید و اکراه تابع ایشان گردیدند و خود
میدانی متابعت و انقیاد دیگران روی اکراه باشد با اجماع مبطل اجماع است فاضل گفت از کجا دانست که ایشان
از روی تنقید و اکراه تابع شدند تا مدعی تو درست آید کتم کفر میدانی که در علم میزان سقر است که از اقام الاحتمال
بطل الاستدلال یعنی چون بای احتمال بیان آمد استدلال باطل شود با آنکه امارات اکراه در ضمن بیاری
از روایات ظاهر میشود از آنجمله ابن ابی اسحید یسقری که امام اهل سنت و جماعت است در باب فضايل عمر گفته
که عمر هو الذی و طأ الاخر لای بکرم قام فیه حتی انه وقع فی صدر المفداد و کسب بقیة
و کان قد شہر علیک یعنی بنیان خلافت ابو بکر تمهید عمر استوار گشت تا آنکه از کثرت مجادلت و ابرام بر سینه
مقداد افتاد و شیر زهر را که شکر گشت و این خود کمال اکراه است و هم از برابن غارب روایت آورده که گفت
چون حضرت رسول وفات یافت حزن و اندوه زیاده من روی داد پس از خانه پرون شدم که به پشم مردمان
در چه کار نه نگاه دیدم ابو بکر و عمر و ابو عبیده از کوچه میروند جماعتی از طلقاء و یرین و یسار ایشان بودند
عمر شیر خویش برهنه داشت و بر هر یک از مسلمانان که میرسیدند میکشیدند که با ابو بکر بیعت نمایند مانند آنکه
و کیران بیعت نموده ناچار بدین طریق از مردم بیت میکشیدند چون آن حالت مشاهده نمودم قائم و دیگر گون
نزد علی بن ابیطالب شدم و ماجرای بوی باز گفتم در حالتی که قبر منور حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله را در دست میکرد
پس بلی که در دست داشت بر زمین نهاده گفت

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي جعلنا من آل أبي طالب من آل محمد وآل محمد من آل أبي طالب
 يعني اياك ان ينجيهم من آل أبي طالب من آل محمد وآل محمد من آل أبي طالب يعني اياك ان ينجيهم من آل أبي طالب
 در آنجا حاضر بود گفت ایجا فت بنی هاشم دست شما زیر دست شد تا انتهای روزگار و قیام قیامت این دنیا
 نیز دال است بر اکرام و حال آنکه عباس و علی برای خود متوقع خلاف بودند و دیگر آنکه مشهور است که سعد بن ابی وقاص
 بر اسطوخودوس چهارم در روز سقیفه از جهت ابوبکر بنی سید بنی خود ابوبکر با اعلی خود گفت که مال کنید سعد را
 در وایتی دیگر آن است که گفت اخلوا سعدا فاعل الله سعدا و هم این را وایتی معروف است که چون
 ابوبکر در روز حیدر اول ایام خلافت خود بر بالای منبر فضا از ده نفر از مهاجرین و شش مرد از انصار برای شورا
 چندان با وی خطاب آوردند که بر بالای منبر مینویسند و جواب گفتن ننهادند پس عمر از جای برخاست
 و با ابوبکر آغاز درستی کرد و گفت یا لکم اذا کنت لا تلو من تحت ظمیرک فکنت نفسك هذا المقام
 یعنی ای بنیم هر که وقتی بر اثبات نهی خود نتوانی آوردن چرا در این مقام بنای کنی و انکار دوست ابوبکر را کرد
 از منبر بر آورد و سخن از بر و چون محمد و دیگر رسید با جمعی گشایانند سعد بن وقاص و خالد بن ولید که هر یک
 از ایشان با صد نفر همراه بودند یکی با بشیر بنی کثیفه و دیگر با سعد بن وقاص و خالد بن ولید که هر یک
 مانند سلمان و دیگران افتاد با ایشان خطاب آورد و گفت قسم بخور ای اصحاب منی اگر یکی از شما مردی
 حکم کند به آنچه در مسجد منی منتهی شده بود و چشهای او را از سرش بیرون خواهد کرد و ستم بر پای خواست
 و گفت صدق رسول الله أنه قال بیننا منی و من عتی جالس بنی مسجدی اذوب
 علیه طائفه من کلاب النار یؤیدون فکله ولا شک اذکف منکم
 یعنی است گفت پیغمبر را یکی فرمود وقتی باشد در انجمنی که برادر و پسر هم من در مسجد منی نشسته باشند ناگاه
 می آیند از میان چشم برادرسه و نه گشته و شما می گفتم از آن فایده باشد پس بشیر بنی کثیفه منی با عمر و ابوبکر
 و در این زمین گشته گفت باین الصلوات الحثیه آیا شما منکم نهتد و نا و یجمع کف
 نکاش و نا و الله لولا کتاب من الله منی و عهد من رسول الله لقتلکم لوانکم ایتا اقل
 عند الله فاعلموا منی ای پسر من که همیشه آیا بشیر بنی کثیفه خود را بر سر سینه و بیعت خود با کثرت با ابوبکر
 قسم بخور اگر آن بودی که از جانب خدا بیانی نمی کرد مشته بود و از جانب رسالت تاب هدی سبب بود
 بر آینه ظن و معلوم می یافتیم که اگر که ام یک از ما و شما محب مددکم و از حیثیت یا در ضیق فقه و تعدد آن
 با اصحاب خود گفت ای یک از مسجد بیرون رویه پس از نماز این روایات ظاهر میشود که این جماعت
 در روز سقیفه از جهت ابوبکر مختلف بودند و آن اجماعی که مدعیان خود بودند و دلیل بر وجود آن قائم نشد پس
 و خود از اثبات و اسناد در میان حضرت پیغمبر و منی بنا می طالب عاجزانه می و نقل مروی گفت مرا بر اثبات
 مدعی خود و علی دیگر است که من آن که ام است گفت حضرت رسول ص در مرض موت مردم را امر فرمود

کنار و بنال ابی بکر نماز که آمده و این خود وسیله واضح است بر تقدیم او بر سایر صحابه به تقدیم در نماز اولی است بر غیر آن
از امور و قائلی بفرق نیست گفتیم آثار و دین و ضعف بچند وجه و وجوه است این دلیل ظاهر است اول آنکه بنا بر عقیده است تو
اگر تقدیم ابوبکر در نماز میسج بودی و آن نیز بر امامت او دلالت و استیلاست پس باستی در روز سقیفه با این دلیل و ضعف
که الاثر من فریضه مثلک نشود بلکه باید همان نفس را حجت آورده و طریق الزام بفشار بان سپرده و خلافت
با چندین خلاف و کشیدن شیر موقوف نماند پس عدول ایشان از چنان فتنی که موجب سهولت بود و بچنین امری شوا
معظم میشود که ایشان را در آن باب جحی نبوده و دیگر آنکه تقدیم در نماز دلالت ندارد بر خلافت و امامت عامه که عبادت
نارضا است در امور دین و دنیا است جناب پیغمبر چه خاص را دلالی بر عام نیست خصوص بنا بر طریق و مذہب شما
که امامت فاسق را در نماز جایز شمارید و در خلافت عدالت را و شما شرط میداینم و شما میگویند اگر فتنی از خلیفه
عبارت شود عزل و واجب است پس چگونه خبری که محتاج لایزال نیست حجت قرار دهید در چیزی که شرط بعدالاست
و دیگر آنکه روایت تقدیم حضرت فتنی مرتب ابوبکر را در نماز متفق علی نیست چه آنچه نزد اصحابت پیوسته این است
که چون بلال آمد و از رسیدن وقت نماز خبر داد و عایشه حضرت را از شدت مرض بخود یافت با بلال گفت که با
ابوبکر بجوی تا امامت نماز مردم کند بلال ابوبکر را بهمان وجه خبر داد ابوبکر پیش ایستاده و بخیر نماز بگفت و آن ائمه
حضرت به پیش آمد و آن آواز شنید فرمود این کتیک که با مردم نماز میکند گفتند ابوبکر است پس امر فرمودند و در
مسجد برخیزد که در اسلام سخت فتنه حادث شد آنکه ابوعلی و عباس و فضل بن عباس بخیزه نمودند جانب مسجد خرابید
چون بحراب رسید ابوبکر را دور نمود و خود بنشین نفیس با امامت مردم پرداخت و ادعوی اهل سنت که امامت
ابوبکر را بر حضرت میدهند از چند جهت باطل است نخست آنکه اتفاق است در اینکه آن امر که بیلاال شده
باشد حضرت نبوده بلکه آن امر بواسطه میاجبی بود و بالاتفاق آن واسطه معصوم نبوده است پس در صورتیکه
در میان واسطه غیر معصوم باشد احتمال کذب در آن قائم است چه محتمل است که آن واسطه از نزد خود کلام گفته باشد
چنانکه مرعش خروج حضرت و عزل ابوبکر و بنفش نفیس امامت مردم کردن بر آن دلالتی تمام دارد پس چون
چنین احتمال در وسیله راه یا بدالت آنرا اعتباری باقی نماند و آیم آنکه اگر امامت ابوبکر بر حضرت باشد
بر آینه آنرا با خروج آنجناب باشد مرض و دور نمودن ابوبکر و متولی شدن خود نماز را کمال ناقص است
که لایق شان نبوت نیست اگر بگوئیم در اول بار بدان امر فرموده بود پس خروج حضرت و عزل نمودنش ابوبکر را
امارت وی باطل کند بعدا و میگوئیم که عزل نبی او را بنا بر عقیده تشایع از تقدیم وی برای آن بوده که نقص و عدم
صلاحیت او را در امری از امور بر امامت امت ظاهر سازد که این شخص صلاحیت امامت نماز نداشته که آنرا
از برای فاسق تجویز نمایند پس چگونه صلاحیت داشت که امام نام و دیس کل باشد و همچنین است داستان سوره بر آن
و عزل او و سپردن لوای اسلام به او و دروغ پیوسته بسیار عجیب است که شما از پیش نماز ابی بکر که با اتفاق امت حضرت رسول
او را عزل نمود بر خلافت وی استدلال کنید اما خلافت علی را در مدینه که دار هجرت است پیغمبر او را بر جای خود نشاند

و عزل آن نیست بر خلاف وی دلیل بگوید این آبی مجبور گوید چون رشت کلام به پنج پوست منفرد مقام سید من
 منکر کردید مباحث و منافرت قطع شد بجان خود چون مقام شغول شده و در بین تقدیم از سخن در خاطر رسیده
 بر زن صبر نمودم از فاضل مروی هست که زنت سخن کرده و گفته آید چگونه در این حدیث شریف حق ماث و کذب
 بکفر ایمان و مانند ماث هشت جا هلیت است ای صبح است یا نه گفت بلی گفتم پس بگو که امام تو کس است گفت
 حدیث برخیز و محمول نیست بگو او از امام قرآن است و تاویل آنچنان است که بگو که کسی میرود و شناسد امام
 زمان خود را که قرآن است مثل مردگان اهل جا بایت باشد گفتم باینکه لازم آید که متکلم قرآن بر هر یک از مردمان
 واجب معنی است با آنکه امدهی قائل آن نیست گفت مراد جمیع قرآن نیست بگو تا خدا الکتاب و سوره است
 که قرآن آنها شد و محقق مانده و استن آن بر هر کفنی واجب معنی است با جمیع گفتم حضرت در این حدیث
 امام را بر زن خود افاضه و تخصیص داده و تخصیص امام بلی زمان دلیل است باینکه بر زنانی باید با امامی مخصوص باشد
 که معرفت او بر مردان واجب است و اگر مراد از خود بودی این تخصیص را فاده نمی بود گفت جایز مقتضای این حدیث
 در این زمان مثل من و تو مساویت گفتم یا شاکر چنین باشد چه مراد از این زمان امامی است که بلیل او را شناسند
 و اعتقاد دارم و تو چنین نیستی گفت آن امامی که تو بر امام است و اعتقاد و ادای مرکز او را از منی پس با مقام او در نزد
 و فتوی سالی از او پیش روی رو دین را از او بر دینی بری پس در این حکم من و تو به هم شریکیم که گفتم مرکز آن حدیث و کتب
 ندارد که باید با مقام امام را داشت و فتوی سالی از او پیش روی بگذاشته و دولت میکند که باید او را شناخت
 و محقق من او را شناسم و دلش را از خود بر وجوب وجود و امامت و لزوم متابعت او و تجویز و وقت و ظهور او را
 در هر وقت بزند و سایر اوقات میبایم و تو را عقیده است بر آن است که امام نداری و زمان تو خالی از امام است
 گفت من نیز طلب معرفت امام شیشه دارم که در دین من مروی دعوی امامت میکند میخواهم خود را با او برسانم
 هر که وصفت دعوی او بر من واضح شده و از آن شوم گفتم پس این زمان را امامی نیست و در این وقت تو را
 از زمان بایستی و اگر میری از مرد و مردگان زمان بایستی محصور باشی یا که طبع و ذات امام ذات مذکور
 و مصداق تو هست چنانچه وجود امام قائل نیستند و وجود او در زمان من نمی گشتن پس فاضل ساکت ماند و از من
 لب پرست و فرین از طعام خوردن دست کشید و هر یک راه منزل خود پیش گرفته فاضل نیز با ایشان بر رفت
 آتش مباحث مجبور و ایم چنین آورده که در وعده آنهی میرای سینه سخن بزم بتیل پستان حضرت رضا
 علیه السلام التی و انتا و دهت بر او دان و دینی از منزل برآمد پس از فرود آمدن او و عینی برسم و دین فذاب
 به سه شامی که در جنب همان مرد شریف است و آدمیم مجلسی وجود و فاضل مروی و فاضل فاضل در درس و بر سینه
 از جوی مشغول شد و ششم من و سید نیز در آن جمع و آدمیم فاضل فاضل را با بر خنی از خطاب صحبت صمیمی میان بود
 چون در آنجا افتاد و دست از دست برداشت و از سرش نشست فاضل مروی روی بامی کرد و گفت شما
 فرموده اند که در باب و الله التی و انتا چنانچه است با آید او را بیدار و او را در شنبه کینه یا نه گفتم عای امامی

ابن ابی جمعه

۷۳۹

ولد الزنا را ولد شرعی ندانند و پسر و مادرش منسوب نماندند چنانچه از عقیدت بر آن است که سبب خبر پنج صحیح و یا بطلی شبهه حاصل نگردد و گفت پس از این بیان تولد نام آید که ولد الزنا باء در خواهر خود محرم نباشد و ایشان را اندام بیان نکاح تواند کرد و بهم باین باشد چندی دختر خود را که از زنا بوجود آمده و طلی غایب و حال آنکه بیچیک از فرق اسلام این معنی تجویز نمیند گفتیم اگر چه حکم شرع ولد الزنا از عدا و اولاد پسران است لیکن بمقتضای لغت از زمره اولاد محسوب آید و ما از اینجا بجهت بجزست و طلی حکم کنیم و در سایر احکام حکم شرع عمل نمایم گفت تا مات آنچه را که در اینجا کتی ملاحظه و خطب و دیگر آنکه فقه ویراشتی میگردانند و احکام فرزند بر او جاری سازی و دیگر باین سبب از وی نمود احکام یعنی بر او سبب مانعی و هر یک از این دو حکم ساقط و بیکسبیت گفتیم این ساقط نیست چه من از حقیقتی بچیک اثبات داشته و از جهت دیگر نفی آن نموده ایم و این خود محال نیست که شنبی و احد بر حسب حیثیات مستند و مرسوم احکام مختلفه گردد و گفت شمارا چه بر آن داشته که در مات احکام ولد الزنا را تابع لغت ندانید این شبهه شرع و لغت را در خصوص این داده اند که یکدیگر جدا سازید و حال آنکه پیوسته شرع تابع لغت است و شرع تابع لغت است علی الله و ام در لسان شرع بدان صورت مستعمله که در لغت و طلی شرع و لغت را در بسیاری از الفاظ فحالت و معانی معنوی ظاهر است چنانکه صلوٰه لغت معنی دعا و زکوة معنی نماز است و این الفاظ را در شرع چنان استعمال کنند که در لغت استعمال بوده اند اما شرعاً صلوٰه عبارت از ارکان مخصوصه و زکوة از احسان و معنی اطلا و آنکه مذاهب ما در این مقام معنی بر حسیط است زیرا که اگر بر حسب لغتی سبب بجز از پنج قوی و بیهم از شبهه جرمت که مقتضای صدق معنی لغویست امین نباشیم لهذا در صورت دوران امر بین اباحت و اجواز جانب احتیاط رعایت نمود و بجزست قوی و بیهم این ابی جمهور کوید چون سخن بدینجا رسید فاضل عنان کلام از میدان این مسئله بگردید کتابی در دست من بود که گفته یا شیخ این چه کتاب است گفت کتاب پنج استی و کشف الصدق و از مصنفات شیخ جمال الدین بن مطهر علی است و او از اجله و فحول شیایخ شیعده اما خشریه معدود بوده و در این کتاب از صحیح مسلم حدیثی آورده میخواهم آن حدیث بر تو قرائت نمایم گفت آن حدیث کدام است گفت من تحت بامن بازگوئی که آیا روایات صحیح مسلم در نزد شما بر یورو ثبات است مسلم است یا نه گفت آری تمامت احادیث و مروایات آن کتاب در نزد ما قویین صحت است گفت مسلم صحیح خود و حمیدی در کتاب جمیع بین الصحیحین از عبد الله بن عباس حدیث کرده اند که چون رسول صلی الله علیه و آله زمان رحلت در رسید جمعی از اصحاب شرف اندوز خدمت آنجناب بودند و من بودم که فذوقم آموخه و جان دارم تا چیزی رفتم که بعد از من هرگز نشاء است من گمراه نشوید پس بیکبار عمر از در انکار درآمد گفت ان الزلایه فحش یعنی همانا پیغمبر از شدت مرض هذیان میگوید حاضران دو فرقه شدند جمعی در آن گفتار و کردار با عمر همراه شدند و برخی بر فرموده حضرت تصدیق آورده اند و از طرفین غوغای تشاجر بگذاشتند با آنکه گفت حضرت امیرکذا آنحال بخیریت فرمود از مجلس من بیرون رویه فاضل گفت این حدیث صحیح است ولی عمر را

طعن دار و نیاید گفتیم بچندین طریق با او بطلن بر روی عمرو که ساینده با وی شرکت بوده مقتضی است سخت نگذارد
 مانع آمدن ایشان حضرت را و باز داشتن از راه خود و قبول نکردن بر وی خود کنایه عظیم و عیسوی گیر است
 و از آن زن ادب برکنار باشد چنانکه حق سبحانه و تعالی فرمود و ما اینکم الرسول فخذوا و مناه
 عنه فانتهوا یعنی آنچه را که پیغمبر بپارود و فرماید و از آنچه نمی پسندد بپارید و از آن بپرهیزید و از آن بپرهیزید
 پس بدی الله و رسول الله یعنی بربزه او رسول پستی گیرید و بر ایشان تقدم بخونید و هم مسند بود و لا تشرکوا
 اصلواکم و فی سبیل النبی و لا تنهکوا لک بالقول یعنی ممانعتی خود را بر او و آنچه پیغمبر
 بپنداشته و نزد وی بپهریزن میارید عمر آنکه از عنقریب تمامت این آیات مخالفت جبت زبان حبارت نیز
 دراز داشت و با آنحضرت پرستانم تخم نموده گفت اینم و بدیان میگوید و حال آنکه خداوند در حق وی خبر داد
 کما یبطل عن الخونی این هو الاصحیح یعنی پیغمبر از روی هوا و خواهش تکلم نمی کند و زبان حبس
 بر وی نمی کشاید و ویم آنکه مقصد آنجانب بارش و مردمان و تالیف ایشان بودی و خواستی تا آنکه اصول
 اختلاف و عروق مصادمت از میان براندازد و عمر ویران چنین داد و نه درک مانع آمد آنکه عمر با تمامت سلطان
 و سرسبابت آنحضرت بوده چنانکه خداوند فرمود و ما کان المؤمنین و لا المؤمنین الاذاعنی
 الله و رسول الله امرای یکدیگر علم الیخبر یعنی بی هیچ مردمان و زن سوز رانند که هرگاه خداوند و رسولش
 در امری یکی اندک کرد ایشان خود را در قبول آن مختار دانند پس با نترسند که در محاب منع چنان مقصد وسیع
 بزرگ شود و از آن روی بود که این عباس هر وقت حدیث منع را در آید و ابی موسی سحاب و یه کانش چندان
 قطرات اشک بر رخسار زمین برنجی که گسسته شده و فصلی گفت ای یک شما کدام عمر را پرستانم آنجانب محل نموده
 به وجهت از او پیغمبر مستبول او را چون است اول آنکه عمر را بدلت در و نباتات شان از آن برتر بود و کجانی
 ظاهر این گفته ارادت کند و یا آن معنی نامهربان سخی خرا آورده اگر کوئی پس چرا در میان الفاظ به بین گفت
 تخم نموده و بی آنکه معنی آن ارادت کرده باشد که نیم چون وی بکثرت کلام و به انت لسان و تند خوئی
 و سخت گوئی متعارف و مجبور بود و همچنین کلام درشت لب گشود و آیم آنکه کعبه پیوسته است از مهاجره و منی و
 این است که رسول هجرت میکند و اینکه که نیت عمر آنحضرت را از بدشتن و نیت مانع گشت و در میان و سی
 و مرادش میل و عجب شد در جواب که نیم جانا این منع از روی اجتهاد بود و امثال عمر را بر نیت که اینها
 نموده و از آن روی عمل کنند و او چنان رای زد که تنوشتن و نیت وین و سلین را مسلح و او لی باشد اگر کثرت
 کردی در آن اجتهاد را و خایه بود و هر دو وطن نباشد زیرا که بمجهت محلی معاصی نیست پس عمر از این باز
 تسبیح نتوان آورد این بی مهور که یه گفتیم تمامت آنچه را که در مقام جواب گفتی اصفا نمودن نتوان سخت
 آنکه گفتی قول عمر دشنام به پیغمبر بوده و این خود دلیل است بر قلت معرفت و کمی دانش و بلفظ عرب و منطقی است
 ایشان چه برگاه یکی از عرب بلفظی نیست ترا و این کسی را مخاطب سازد البته غبار کینه در میان ایشان خبرید

و مرث عداوت و بایه دشمنی شود چه رسد بچنین لغظی تسبیح و من از اینجا ترا علامت تخم زیر اگر تو از زهره حوسب منی
 و بی درات و سگالات ایشان خبرتی نداری و تو هم اگر گفتی عمر ظاهر آن لفظ را دارد و نخورده بود این خود اعترافی
 بکفر ظاهر آن لفظ مسکر بوده ولی عمر آن معنی مسکر را در نخورده این خود استیجاب است که عمر از روی عهد باین لفظ
 تخم کرد و در لغظی که از وی عهد گفته شود البته ظهور دارد و بر اینکه مستلزم ظاهر آن لفظ را دارد و نموده است
 و اینکه میگوید در این عبارت عمر ظاهر لفظ را دارد و نه داشت قبول این دعوی موقوف است به بیان دلیل و اثبات
 بر آن سیم اگر اعمد ارجحتی که عمر آن لفظ را از راه خشونت طبع گفت این عذری موجه و مسقط تکلیف نیست
 چه هر کفنی با آنکه بقضای طبیعت یایل شنوات است سکتاف باشد که عیان نفس از نهاد کلمات شهادت باز داشته
 طریق میگوید و احسان به پیامد پس عمر را مانند سایرین واجب بود که طبع خشن نرم و نفس سرکش رام گفته
 در زیر ترک نموده منفاد امر پیغمبر و تابع حکم آسمان و باشد و ترک نامور به نماید و بر در پیغمبر مبادرت و مسابقت
 بخوبی و بلفظ مسکر زبان درازندارد و مگر آنکه گویند وی عالم بکالیف خود نبوده است چهارم آنکه کش لبت بجز
 شقی از نهاد جبره و معنی آنست که پیغمبر جبره میکند این قول اتم از جهة لفظ و قسم از حیثیت معنی مرد و است
 آن لفظ بلبت آنکه بیچیک از اهل عربیت بدین اشتقاق قائل شده اند شیخ گوید چون سخن به بنیام است
 فافهم در سنن فاضل بر روی داشته گفت شیخ راست میگوید این اشتقاق به وفق قوانین عربیت
 بلکه بجز مشتق از بجز است نه از نهاد جبره اگر این لفظ را معنی چنان باشد که شیخ میگوید ایادوی بر تو وارد
 خواهد بود پس فاضل رجطای خود اعتراف نموده و با عذر برخواست پس گفتیم آن معنا بجهت آنکه در آنوقت
 بجهت پیغمبر نمیدانید چه مهاجرت که رفتن از بلدیت بیلا و دیگر در آنوقت پیغمبر را تصور نموده بودید که وی در حال حقاً
 بود و چون آنکه گفتی منع نوشتن کتاب از روی اجتهاد بود و قوی است که آثار ضعف و علامات دهن بسی بر آن طاهرات
 یکی آنکه در اینکه نه سال اجتهاد با نر نیاشد و دوم آنکه اجتهاد در حضور شایع مقدس از طریق عقل سپرون است
 چه جمیع خلق را واجب بود که در حضور آنحضرت تابع مخصوص او باشند چنانکه خداوند عالم در کربیه و ما اینک
 الرئول فخذوه و ما فیهکم غنه فافهموا بدین معنی اشارت فرموده پس چگونه جایز بود عمر را که از این
 عدول نماید و بارزائی اجتهاد خویش عمل کند با آنکه هیچگاه آنجناب بخواهش فخرش سخن ننیکد و کاشش منع خود
 انکنا نموده بود و زبان بچنین دشنام باز نمیداشت و لغظی که ظاهر و باطنش مسکر است نمی گفت ششم
 گفتی عمر می دانست تر نوشتن کتاب برای دین و سلین اصلاح بود خلاف عقل و نقل است چه امر پیغمبر خالی از دوشین
 یا برای افساد حال مردمان بوده یا اصلاح حال ایشان الماشق اول موجب کفر است پس معین میشود که حضرت
 آن لفظ از جانب خدا برای اصلاح حال مردمان گفته باشد و لازم قول شما این است که عمر از خدا و رسولش
 بصالح دین احکم با این عالی اگر این عقیدت اختیار نموده و خدای مختاری و مراد او حریفی نیست فاضل گفت هرگاه
 اینکه نکلات که از مردمان بزرگ که شایسته تعظیم و شرفند صادر آید بر صاحبان عقل سزاوار است که آنرا بطاهر عقل بجا

بلکه وجهی جمیل و معنی سیکو محل کنند چنانکه در خشک سالی مردی از عرب هند او را عالم را می طلب نمود
گفت

لَا تَكُنْ فِي الْغَيْثِ أَبَدًا لَكَ الْفَرْقُ الْغَيْثُ عَلَيْنَا لَا الْكَلَا

یعنی پیش از این هر که در غایتی فرو ریختی آیا اینک قطرات باران از ما باز داری چه و ما در آن غایت
اگر چه که لا ابا لک خا بر در زم و در این مقام کنده است ولی چون جمعی از اعراب آن شهر شنیدند آن را بر وجهی بیجا و لطیفی
پندیدند و ترجیه نمودند و گفته نمودند که ما در این مقام که لا ابا لک و این است دل معنی معینی و اخباری است نه دلی و استیلا
بنابر این بر وجهی شایسته است که اقوال مانده عمر را اگر چه بر حسب خبر استوار نباشد بر وجهی محمل کنند و او را در
وطن مسکون گذارند و اینک گمشد اجتهاد و معارضه نفس فی تراند شد و عمر را جان نبرد و در این مقام اجتهاد و نایب قوی است
که نیزه تحمل اختصاص دارد و پیچیدگی در حال اختصار بود و مرض بر او مستولی که و بهوش و که و بهوش بود و تحمل است
و آن زمان که امر میفرمود و بنوشتن کتاب غیر حالت صحت بود و در چنان وقتی اجتهاد و جان نبرد است و از هیچ چیز
عمر اجتهاد نمود و اجتهادش نمودی شد بر اینک از نفس رسول روی تاب و آن بکلی مردمان مسلح بود و دست
گشتم محمل و ترجیه در وقتی است که کلام لایق تحمل و چنین باشد مانده کلام اعرابی ولی کلام غیر خبری بین معنی یا صواب
احتمالی نه آید اگر ترا ممکن است که آن کلام بر معنی دیگر محمل داری یا نه کن عجب آنکه برای این عقیده و دلائل نقلیه
بر عصمت این صلوات الله عظیم قائل است و شایسته آنی چه کتب هر بر عیسایان و دشمنان ایشان دلالت کنند
از من و ای خاصه منصرف و منافیه و در مقابل پنج وادار بسیار که از طریق عقل و نفس میسر و تشخیص پذیران و او را در
با آنکه شهادت آن آیات و اوجوه مستقیمه و غرق میفرماید و در حقیقت و ترجیه و عقل و نفس میسر و تشخیص پذیران و او را در
ولی کلام عظیم خویش با آنکه چنین در باب از رتبت اینها تا آنی است بنا برش محمل نمودن باین شماریه و طبعی
که مردم آن سخن چه دلیل از معنی فیه بر تبادیه ت عبیده و توجیهات دارد و محمل نمایند و نوشته آنکه طریق ایشان
پیش گیرید و از بدو و نقیب کنار و گیرید و دلی شریک با اینها برابر و سادگی و ایند چنانکه تصحیح کلام هر دو واجب
شمارید و در مسالاح شئون اینها نیز محتمل شناسید اما آنکه گمشد عمر برای آن معارضه امری است که مرض هر دو
مبارکش مستولی بود که می بین میخفت است چه حضرت رسول در آن محمل خالی از این نیست که یا قتل و امرش
و امرش با او و با زمر بود یا آنکه نفس نه داشت و آنچه میخفت از روی اراده نمود و هم دویم ترجیه کردید
و ما بطلان عین الذی ان هو الا دینی بودی باطل است و قول امام تو عمر که گفت رسول پذیرای منی که
دلالت دارد بر چنانچه پذیر و تا از پذیرای گوئیم آنقول منکر و است و ناچار روی در اینند هم در آخر اینهم چون
شق دویم باطل شد عصمت قسم اول ثابت شود پس مثال امر و انقیاد فرمان آنحضرت واجب است اگر کسی
از آنحضرت را کند چنان است که جمیع امور و میراد و نمود و باشد و در پیغمبر خود که هر محض است شکست که دعوی کند
که آنحضرت در حال مرض زود است که با کبر با مردم نماز کند و از پذیرای بر است و عفاف وی است دل کند

ابن الجبلی

۷۴۳

و ادراک واجب الاطاعه و اینه ولی امر کتاب را که موجب اتفاق و هدایت است و صورت نفی اختلاف و ضلالت باشد
بوده و باین و سپوده عمل نمایند و گویند جانم است عمر در مقابل آنحضرت ایستاده و باینکه شمار اعیان بران است
که آن دو امر هر دو در حال مرض از آنجناب سرزد چگونگی است که یکی را بر او و دیگری را تبیین شناسید بر این تکیه
بر دلیل نام است و بر این تفریق چه قرینه و دلالت کند کفر از آنجا که شما بر امامت عمر بن الخطاب استدلالت
بر اینکه ابو بکر در حال مرض بر امامت و خلافت او تصریح نموده و در آن باب کتاب نوشت و با آنکه گریه و منا
بنتی عن الحی در شان ابی بکر نازل نشده است قول او را بپذیرد و باین نسبت نخبند پس باید ابو بکر را
از رسول خدا نشناختن چنانکه نوشت شاعر

اوصی النبی فقال فانه لم یجد قد ظل یهتد بهد البشر

و اری ابی بکر اصاب فکر یهجد فدا و صی الی عصر

چون معنی آنکه پیغمبر خاست و وصیت کند عمر بن الخطاب گفت سید بشر سپوده سخن کند ولی ابو بکر چون خلافت
وصیت نموده و محلی بود و سپوده سرشوخ گوید چون مرا سخن بدین مقام رسید هر ویرا از غضب روی بر تن علم شد
و از خشم از وی ظاهر گشت گفت نهایت امر این است که عمر ترک مندوب و خلافت اولی نموده از خجسته
خلافتی بروی لازم نیاید چه شما طایفه عرب بی بی ادبی موصوفند و این خود مورث هیچ منفعت نیست
لکن آنچه احترام کردی که حد و راین لفظ از عمر از سوء ادب بوده و طایفه عرب بکمی ادب موصوفند
ولی من میگویم سوء ادب شخص عمر اختصاص داشت و جزا کسی بدان رذیله موصوف نبود چه کبار صحابه
همان از پر تو تربیت رسول و صفات شریفه و آداب ستود و وی با خلاق پسندیده و آراسته بودند و اخلاق
از پیغمبر خدا که مخاطب گریه انک لعلی خلق عظیم است اخذ نموده بودند چه آنجناب خود فرمودند که من
صیوت شدم برای اتمام مکارم اخلاق و گریه خدا العفو و امر بالعرف نیز شاهد این مقال است
پس چگونه تواند بود که عمر خود را در این طول مصاحبت بنی از ذمیه سوء خلق و رذیله خست طبع پر است بکلیه
آداب و زویر مکارم آراسته داشته باشد و هم چگونه توانی با آنکه ویرا عظمت شان معروف و انی لقب
و سوء خلق موصوف کنی پس از قیامت این پناات واضح گشت که حد و رآن کلام از در مخالفت دین
و ترک آنین بوده و بجز برای رسیدن آمال دنیوی نایب آنجناب نگشته بود چه اگر متابعت وی برای ریاست
و این بودی بایستی مانند سایر اصحاب با ادب آنجناب مندوب و با خلاق آنحضرت متعلق باشد و از آن
افزائنی که تو خود در حق امام خویش نمودی ظاهر میشود که وی از جمله اتباع پیغمبر نبوده بلکه قاعده ایمان
و عقیدتش نیز استحکام نه داشته این آبی جمهور گوید مردی حیدری در آن مجلس حضور داشت چون این کلمات
از من بشنید گفت و الله تیغ عرب راست میگوید مرا یک دهت پست سال شرف اندوز خدمت چنین بنی
باشد و از اخلاق و آداب وی هیچ وجه بد و منکر ندیده است از جرک آدمیان معدود نیاید حاصر ان

بیکار در خدمت و شده و روی چهل گشته سرد پیش آنحضرت و دیگر باره روی با وی داشتم گشتم آنیکه گفتی شما خایه غیب
قبلت ادب موصوفه اندام ترا از ادب مراد چیست اگر مراد تو از ادب آن رسوم و تبحراتی است که عجمان
برای خود اختراع کرده اند راست است اما خایه عرب آن رسوم و آداب چنانکه باید ندانیم و چیز پاک شده
مستمن آن نباشد متابعت آن لازم نشناسیم و اگر مراد تو آداب شرقیه است مسلم ندانم که خایه عرب
از سنن و رسوم شرقیه تجاوز جویند بجز آن آداب و رسوم از عرب بیکر طوائف رسید و چنانکه
بسته عرب جاری شده و عثمان شریعت را از ایشان فرا گرفته اند و توجاهت آنرا نرا چگونگی ادب و
و حال آنکه خود با ادب ندیده و با ایشان محبت نهشته بر تو را از این مخان عرق تشویر چیرین شست و چنان
زبان لیسندگونی و سخن جوی بروی دراز نموده پس گشتم ما فلان ادب مخصوص عرب نیست بلکه بیاری از غیر
همان نیست موصوفه زیرا که اندر ادب آدمی در اخلاق و طبایع متفاوت و مختلفه از عجمی و ادب آن عرب
بیکم اهتراف تو اقام و صاحب تو بوده و بروی سخن از سر گرفته گفت از کجا صاحب من به حضرت موصوف بود
و از به روی آن ذمیر بروی ثابت نمائی گشتم شهادت تو گفت آن لغت از وی اجتهاد گفته بود و گشتم آن
اجتهاد بنوده بلکه گفته بود است گفت بچه دلیل آنرا که روانی گشتم نفس رسول که داشت اسم تجار گفتم چندی نشود
خی بیگانه مرا سب کن کسی که مرا سب نایه چنان است که خدا را سب نموده باشد و کیست خدا را سب نایه او را
برو و باش در رخ انداز و پس که ام گفته این تواند رسید هر روی و دیگر باره سخن را عود داده گفت
از کجا بجز میر را دشنام داده باشد گشتم تو بجام حبس علم نیستی تا بهانی که آن لغت دشنام است یا نه
در کتب عربیه به دشنام بودن آن کلمه تصریح شده و بروی گفت شل تو کسی بدین مراتب علیه شایسته نیست
که گفته چنین شخصی بزرگ گشتم کنی بجز سزاوار بود چون آنحضرت شنید یکه و دو و ما و بیکمال و دو و سبیل
چشم تحقیق بجائی و سخت تل کنی تا محض نیک بیایی اگر پس از آنکه از آن و حول آن نگر آزار بود به هیچ وجه
آنچه بگفتی که آن لغت دشنام است گشتم ترا که آن است که من این لغت را اکنون ندیده ام و در آن نامی
نخورد ام و نه استام و در آن غرض نموده ام ای حال آنرا شنیده ام و بی تامل نمیکنم اگر چنین کلمه
کرده باشی کوفی باطل است چه آنان عمر من که پهل سال رسید و بیست سال میشود و شنیده ام که این لغت
از غیر و بالنسبه بنی سر زده در آن تالها نموده ام و با مردمان و انانیان آورده ام مرا محض نیک به ستی
و به بران مراتب گفت که آن دشنام است و از آن روی بجز فانی آن حکم کردم تو هم صبه و چه نمودی
که محض نیک برای آن به ست آورده و درت نشد و آنچه ذکر نمودی آزار بود که بهر و بر این فاطمه خان
بر هم زدم که یکپاس را در آن بنده فاذ لکن قریب حق میشود شیخ که به چون سخن به بخارسیه فاضل لب است
و سر پیش آنحضرت سید محسن و دست من کجرفت و از محاسن پهای خواستیم و پرون شدیم که مبادا گفته بیاخیزد
شیخ گوید و یکی از محبات با سید محسن نشسته و از هر جا سخن میکردیم که نگاه فاضل سردی دار و محاسن شد

ابن الجوزی

۲۴۵

گفت بشیخ امروز مجلس از وجوه اخبار و بیگانگان خالی و مرا با تو سر گفتاوست گفت هر چه خواهی بگوی گفت احوال
باقی خلفا، اسلام نقل کن و عقیدت خویش در حق ایشان بگو و در باب غیبت و در باب غیبت گفت من چون بیان ظلم و جور
و احوال متبعه سایر خلفا متبسی بر اصول احوال خلفا نمائده است و در باب غیبت اول آغاز سخن کرده و گفت من آنکه در
در قمار و بجز اینان مجلس اول واضح گشت که با آنکه خدا و رسولش و پیران و آئین جایی نداده بود و مذکور بر مسلمانان
تقدم است و بجهت پیروان خلافت را در آنال پیغمبر گرفت ترا در شناسایی احوال وی اگر انصافی باشد بمقدور گشتی
که وی برای تحصیل ریاست مصیبت موت چنان پیغمبری بزرگ و بزرگوار بنیاده و تجلیش حاضر شد و چون در
بنی اشم مصیبت آنجناب شغلند از نوادم تجلیه جبار و رسول و شرایط اقامت قربت آنحضرت رد می شد
خود را با عجلای نام بمقدور رسانید و در باب خلافت بشا جت و منازعت برخواست پس ترک تجلیه و تفسیل و تفسیر
و در آن رسول دلیل است بر بی احترامی و نامبالائی آنجناب بر رسول و قرینه است بر آنکه اظهار ایشان سلام
و پیروی پیغمبری تحصیل ریاست و نسل آمل و نیوی بوده و همچنین است حالت مهاجر و امصار و دیگران که
در پیغمبر کرده و بودند چه هر مسلمانانی انجام نعمات و دیگر بر مردم مصیبت پیغمبر مقدم بیکدیگر است و درین خود واقع
در عقیده من متهم است لایمنا کسی که خود را در مرتبه خلافت داده چه احترام آنجناب در حال حیات و ممات
یکسان باشد پس بیتی او بگوید و دیگر مسلمانان مصیبت پیغمبر عظیم شده و بر تجلیه و تشییع آنحضرت قیام کنند و از وظایف
تفصیل و تحکیم آن جبار و مبارک هیچ فرمودند و پس از دفن در مانگده و سوگواری بشنیده و یکدیگر را
نزدت گویند و تسلیت دهند پس بهتات و دیگر خویش از قبیل عقد خلافت و استحکام بیعت پروراند و هر آنکه دادند
که این بخان من موافق تقضای عقل و قوانین شرع و رسوم ادبست ولی آنکه در دنیا اکتفا نموده و بعد از غیبت
خیالات و برین خود سخت دست نهدی و دهده ان بجا بن خاندان رسالت که در آنقری پیوسته دارند نموده
برایند، خاطر مبارک فاطمه سلام الله علیها برخاستند با آنکه در میان ذوالقرنی از فرزندان رسول نزد بخیریت
و ذای سبانه خود ذوالقرنی را جبر رسالت قرار داده و مشربوده خل لا امسئکم اجمرا الا الموده
منه الفریض یعنی بگوی ای پیغمبر که من از شما جبر و ستاری اقرار نمودم و رسالت را از وی نخواهم و پیغمبر
باخص من در حق فاطمه نموده و فاطمه عضوی از پیکر من است کسی که او را پاره و جیان باشد که مرا آزار
رساند و کسی که مرا پاره و جیان است که خدا را آزار رساند ای هر وی تو خود میدانی که صحت این حدیث در نزد
فایده و عامه متفق علیست و کسی انکار صحت آن نموده و او بگوید آنحضرت را از میراث پدر بزرگوارش منع نمود و بگوید
خود از رسول خدای نقل کرد و گفت من از رسول شنوادم که فرمود ما کرده اینا میراث کذا ایم آنچه از ما بر جای
مده است و این خبر خود از عیال اخبار و اکا ذیب آثار شمار رود و دلیل آنکه خلف کلام الله است چه حضرت
و رب العزة فرمود و و در کتب سلیمان داد و هم در حکایت داد و فرمود ویرانی و ویرانی من آل یعقوب
و ان ای مردمی کان بزرگ که مراد از ادوات در این مقام حکمت و نبوت است نه مال و ثروت چه حق سبحان

ابن ابی جهم و غیره

۷۱۴

بعد از آنکه نکرده فرموده و اجله در وقت نیستی یعنی ای پروردگار آنقرانه مرا مرضی و پسندیده فرما
 پس اگر مراد از ثبوت بودی به نای و اجله رب نیست حاجت یقنادی چکسی داشت ثبوت نتواند بود
 زیرا که مرضی و معلوم باشد و هم نه ای غرض و بل بطلب عام فرمایید یوحی بکم الله فی اولاد که للذکر مثل حظ
 الانثیان یعنی زیت میانید شاد ارادارث فرزند ان شاکر و زکوری و انصیب و امانت و پیدا و بکر بخلاف
 منصوص فرمایید فاطمه را از آنکه و غوالی منع نمود با آنکه آیه و ان ذلی العرفی حقه نازل گشت آنرا که
 فاطمه بخشید و مقبره وی بود تا آنکه که ابوبکر وکیل آنحضرت از آنجا خارج کرده دست تضرش کو آه
 داشت پس فاطمه در آن باب آغاز سخن نموده گفت یا ابوبکر اذن بده مرا تو میراث پدر خود میرسی
 و من میراث پدر خویش بزم آید این سخن را پدرم بمن بخشید و چونکه آنرا از من بازگیری و مرا از
 ممنوع داری ابوبکر بخلاف قانون شریع و اثبات این دعوی از وی شایسته طلبیه چه در احکام شریع
 مقرر است که اقامت بینه بر وی باشد نه بر ذوالیکه معتقد فاطمه علی و حسین علیه السلام و اقامت
 شایه آورد ابوبکر نهاده ایشان مردود داشته و آنچنان شود اگر از بزرگان اسلام بودند بکذب
 تحت نهاد تمامت آنچه من در ایستقام بیان کردم برست آنها فریقین متفق و طریقین متحد و جمیع آنها از
 روی ایاقی است که کسی را مجال آنجا نیست و البته خود در صحاح و غیره خوانده و دانسته که فاطمه در مرض موت
 وصیت نمود که او را در شب دفن نمایند ایشان برخاسته و وی نماز کردند و در آنوقت از ابوبکر تخت آورده
 و دلگشت بود و حضرت فاطمه مرتب فرموده اینا علیه السلام و فرموده بنیض و غنیمت میکند و برضای تو رها
 میشود آیا کسی که با اهل بیت رسالت چنین رفتار نماید چگونه خواهد بود حالت وی بسیار مردان و با چنین حال چگونه
 و بر امیان خود و نه واسطه قرار توان داد و اگر خواهی تمامت سخن وی بر شمارم ترا فرصت استماع نه
 بگذرد و بسبب آنکه معتقد است انما خلیفه فی خیر انیکه از وی در حال حیات رسول واقع آمد و مجلس دوم
 ذکر شد و قوادستی پس از آنکه بر مرقعات نبشت می بر مرقعات مواب عمل نمون گرفت و در عهدا درین آواز
 نهاد مستدرا که دست بنویس ارشش ثابت بود منع کرد و با آنکه خدا و رسولش آنرا مدلل و بر نفس او فرمود بود
 و در زمان پیمبر و عهد ابوبکر و اخی از زمان وی نیز معمول بود و منع آن با کدام خداست رسول و اجله است
 را و نه مخالفت میبود و برای منافق ابوبکر پسند ان با مردم آنجا دشوخت و تهدید و تحویف نمود و وی گفت
 بر کس از بیت ابوبکر میرسد باید سرش بر داشت چون می و بعضی از بنی هاشم از بیت ابوبکر قناع نموده
 اراده سوختن خانه فاطمه نمود و منکر در چنان چشوی وی پیشتر که حاشش سقط شد و فاطمه او قند بفرمان
 مولای خود تا نایان بر فاطمه بگفت که اثر آن عبادت و فاطمه بر بدن مبارکش ظاهر بود و بیکر شاعت احوال
 در کتب فریقین مذکور است ابن ابی جهور که می چون کلام من در ایستقام پیوست پس فضل هر وی گفت
 این سخنان غریب که پادروی در طرق و روایات شده است و بر غیر شما محبت نتواند بود کفرتم

در ایشان مذکور و خبر حوالی را و اقدی و سونق من احمد و غیر ایشان از علمای شافعی نقل نموده اند و حدیثی
 منتهی در کتب و السنه علمای شافعی و بعضی دیگر را منتهی در احراق و اقدی حدیث نموده تو کرد
 کتب اینهاست که بخرد و باشی و آنرا بنویسی و اگر بر شاعت افعال وی خاصه و عاصره اتفاق است و محبت
 شرح و بسط نیست بعضی از آنها را برای تو ذکر میکنم از جمله آنکه مصحف عبد الله بن مسعود بسوخت و دیگر ابو ذر غفاری
 که مصیبت رسول الله بود از بدین براند و حکم بن عاص را که طریقه حضرت رسول بود بدین بخواند و در تبشیر
 ساخت و همات خویش بدو بازگذاشت و در زمان طرد و احسراج حکم بن عاص پیغمبر طعن آورد و خویشاوندان
 فاسق خود را بر بلاد اسلام و رقاب سلیمان سلسله ساخت و مسلمانان چون از خجسته و عتبات و شتایع کردار وی
 فساد گشتش نمودند بخانه وی رنجستند عیال و اطفال او را عرصه شمیر کردند کسی بر ایشان انگار تیاورد اگر گشتن
 وی باز نمود بایستی امیر المومنین علی که در مدینه حاضر و از گشتن وی آگاه بود از آنها دشمنی کبری و بدیه عظمی او را
 یادی و در پس از اینها معلوم میشود که گشتن وی جایز بود و اگر کوفی قتل عثمان مجوز نبود و دفع آقا علیه السلام
 واجب بود و آنحضرت ترک واجب فرمود و گوئیم این سخن بچند دلیل باطل است نخست آنکه آنحضرت را در آنوقت
 مرافقین بسیار و معاذین اندک بودند بالا جماع و صورت استطاعت و قدرت ترک واجب را در آنوقت
 علوم مسلمانان بسخن رای وی متابعت نموده و با چنین حال ترک واجب از آنحضرت حجت نه داشت و دوم
 آنکه بایستی آنحضرت پس از گشته شدن وی امر بقتل نماید و تا مدت سه روز جسد وی در میان خاک و خون
 نگذارد و ستم کند با آنجناب پس از قتل وی که بر سنده خلافت ستم گشت قاتل ویرا قصاص کند چه در
 آنوقت نافذ الحکم و بسوخته الید بود و هر وی گفت متنا آن است از این ستم کبذری و از غیر ایشان
 سخن کنی گفتیم پس از آنکه حال این ستم فکر که اصل خلافت بر تو ظاهر شد از تو سوال میکنم که آیا نه چنین است
 که امیر المومنین علی را در کمال عدالت و صفات کمال و فضائل ستوده و اطوار سپندیده و بر بنده بود که میچاکس را
 در حق وی مجال طعن نیست گفت آری چنین است که میکوفی در حق امیر المومنین علی بدین اوصاف عقیدت
 دارم و بدین عقیدت امید نجات میرم گفتیم پس چه میکوفی در باب آن شکایت میکند آنحضرت از ایشان نمود
 در باب غصب حق و ظلم کردن بوی و شکایت آنجناب با عدالت آنجا که تنافی دارد زیرا که امیر از کسی
 که ظلم بر وی نموده باشد هرگز شکایت نفرماید گفت حاشا که علی از ایشان شکایت نمود و باشد که ظلم بر
 شماست تشکی آنجناب در متون کتب فریقین مبررند تو از اینجا سید و خطبه شقیه که در کتاب نهج علی
 از آنجناب روایت شده ترا بر صدق این سخن کافی است گفت خطبه شقیه که ام است که من تاکنون آنرا
 شنیده ام گفتیم شریف رضی با سنده خود از ابن عباس روایت کند که گفت روزی در جامع کوفه شریف
 خدمت و لازم صحبت امیر المومنین علی بودم که از امر خلافت سابقین سخن بیان آمد امیر المومنین
 بدین عبارات آغاز خطبه کردند که و الله لقد تقصصتها فلان الخ و آنگاه تا بان خطبه بخواندم

ابن ابی جهنم

۷۴۸

گفت آیا از اصحاب کسی تصحیح شد این خطبه نموده است گفت آری ابن ابی اسحق یه مقرر کرد که برنج البلاء شرح نوشته
آن خطبه را تصحیح نموده گوید معنی را عقیده آن است که این خطبه از کلمات شریف و ضعیف است که بسیار است
انحال نمود و این عقیده خود خطابی واضح و جنلی ظاهر است شیخ و اساتید ما از مقرر نیز بچندین باب بیان
انکه سید رضی در این عالم قدم کرده این خطبه ضبط و ثبت کرده اند چون ابن ابی اسحق در مجال الکهاران مانده
لاجرم تاویل معنایین عالمیان پرداخته گوید چون حضرت از اجتماع نفس و حق تقدیم بود و با وسیع
طریق اولویت در نهایت استحقاق سلوک نداشته کسی بر او قدم حبس که در برابر فضایل با وی مساوات
داشت لاجرم آنحضرت را از آن بکنه و طاعتی چه آمده و بر ترک اولی که از ایشان مبلط بر پوست شمشیت آغاز کرد
مطلبی شنید بر این توجیه اعتراض آورده اند که حضرت در این خطبه از افعال ایشان بجنب و غارت تعبیر
فرمایده ایشانرا بجنب میراث داده حق نسبت و بر خود اسلوب و سیاق عبارات عالیات بدین معنی و لیلی
بین و بر بانی مبتنی است و بهم گویند مدول ایشان از ادلی آیه برای معلومت دینی بود یا محض هواوی شش
اگر گوی که آن فعل برای معلومت دینی بود لازم آید که ظلم و شکایت علی سبب باشد و اگر مصداق منقول شده بود
باب طعن بر ایشان مفتوح گردد و هر وی گفت مسلم ندارم که ابن ابی اسحق یه از اصحاب ما باشد بلکه او از
شیعی است و خود را علی السلف و سلسله الی منت و جماعت منقول داشت گفتیم تکلف است که ترا در علم
و رجال مرفقی نباشد چه وی از شاگرد مردم سنی و شیخ معتز است که خود در بعضی از تفاسیرش بعبقیت
و مذہب خویش تمسک نموده گفت بایه کتاب پنج البدره را من خود مصنفت کنم تا از حقیقت حال نیک دان
که ام پس کتابی بوی و اوم این خطبه و بعضی خطب و دیگر النجی مسالمت نموده گفت من از عقیده
و مذہب خود که در حق مغلطی نشده و اوم هرگز منحرف ننزدم گفتیم پس ترا با طریقی حق فساد است گفت ای شیخ
ترا در حق مانده فخر الدین رازی و ابوالدین ابوری و قبا و اندک منشری و سعد الدین تغارانی و فاضل سمرقانی
و دیگر فضلاء الی منت و جماعت بدین عقیده است یا اگر خوانده مسلمات و سمیت فضایل هر یک از ایشان
اطراف بدان اکناف اسعار فرو کرده و مشهور است آیا کجاست که قامت ایشان در درو غفلت
باشند اگر ایشانرا بدین حقیقت انید بنب و درستی برین طریقت و لیلی واضح و بر بانی قانع نبودی مبتدیان
در این طریقه استوار نه اشتدند و بر خلاف و امامت مغلطی نشاء و دعایان و ایمان بنا و رندی سرحد
از ایشان استفاده علم نموده ام و از کتب ایشان اخذ فرمائید که دواهم و بر صدق کلمات و صحت عقیده
و حسن طریقت ایشان اطمینانی کامل و اعتقادی لازم دارم بگویند و راست که از طریق ایشان منحرف شده
مذہب نوی گیرم که را بر صدق و ادا و است ایشان اطلاع نیست گفتیم آری القاضی ما در باب اصول عقاید
سخن کنیم و در اینجا بکس تقلید علما و متابعت اسلاف تمسک جویم که یکبار و از اصطلاح علما و اصولی نگار
پنجر باشد از این تقریر قوی تر میشود که خود ملا و تقلید فخر رازی یا سعد تغارانی بر کردن و درسی

و از او استدلال و نظر پرورنی و با صریح این دو آیه مخالفت نمائی بکنی که بر قل فاقوا بکما من قبل هذا و انا انما
من العلم ان کتم ضادین یعنی کژی پیغمبر که اگر شمار است کویسید که کتب پیش از این کتاب آید و یا بقیه از علم
و دیگر آیه قل انظروا ما فی السموات و الارض یعنی نظر کنید در آسمانها و زمین و بدانید که چه عجایب در آسمانها
پس تراز و جوب نظر عدول نموده بتقلید کیه عال آن در ایستقام مذموم است چنانکه خداوند عالم از کفار حکایت فرمود
انا دیکنا ابائنا علی ائمه و انا علی انا در هم مغلطون یعنی کفار گفتند برستی که ما به آثار پدران
اندازیم و ایم چه یافیم ایشانرا بطریق امتی و بکیر اذ منیر الدین ابوعبدا من الذین ابغوا و اداوا
الغدا و لفظ غلب بهم الاکتساب یعنی پزیرای گشند آنها که متوجه از آنکه و که تابع بودند و در
انوقت که اسباب را قطع و عذاب را معاینه چند پس گفتن آیه بر تورا است در مسلمات است لالی که
امور است ترک ننود و تقلیدی که نقیض بستر آن منعی غرض است رجوع نمائی گفت در اینست تقلید جایز است
چاست از اصول دین نیست و اما از آنکه از فروع شماریم لهذا من در این باب تقلید قناعت کرده ام
گفتم تقلید در اینست جایز نیست اولاً بلیل آنکه امام است مندر اعظم اصول اسلام و اشد ارکان دین است
چه از حفظ شریعت و انتظام ملت و بقای نوع انسان در معاش و معاد قائم مقام نبوت است و بالاساس
نبوت خود از اصول دین باشد پس امامت نیز که قائم مقام آنست از اصول دین بشمار آید و ثانیاً
اگر مسلم داریم که امامت از فروع دین است ترا صریح نباشد که در آن مستقلاً باشی زیرا که آن تقلید در
وقتی جایز است که بر اجتهاد و اقامت برهان قدرت نباشد چه تکلیف بغير مقدمه و تعلل بخیر و اما کسی را که
کله استدلال و احتیاج حاصل باشد در هیچیک از اصول عقاید و فروع آن تقلید از وی صحیح نیست و تو
غرضی از استدلال نداری و اجتهاد توانی کرد و اینک برهان بر تو قائم و حجت بر تو تمام گشت که مخالفت
آن یکس باطل است و بر تو واجب شد که از مذهب خویش بر گردی و طریق و بکیر اختیار کنی چه ترا توان
نقض و ابطال مقدمات بر این من مانده پس اینثال تقلید از تو مقبول نیفتد و لوستننا که تقلید از تو
صحیح باشد از روی تقلید آنجماعت اختیار نموده زیرا که در مذهب ما نیز از فحاش علمای و کبار مشایخ گشته
استند که اگر دعوی علیت و افضلیت در باره ایشان نکنم لا محاله با آنجماعت کما فو و تساوی تواند نمود
انند خواهم نفس الدین طوسی که وی تحقق و امام فخر تو مشکک است و سید مرتضی موسوی که در جمیع فنون
از هر کس کوی سبقت ر بوده و محمد بن محمد بن نعمان که از کثرت افادات در اسنه عامه و خاصه بعینه
لقب گشت و شیخ ابوالفضال طبرسی که در علم تغیر و دیگر علوم سراسر آرد و در کار بوده و شیخ ابو جعفر طوسی
که مقام تجرش در میان علمای فریقین مانند آفتاب عالم است و شیخ جمال الدین مطهر حلّی که مصنفاتش در فقه
امصار انتشار دارد و میر سید شریف حسینی که در بلاد عجم استاد جمیع دانشمندان محسوب شود و در کن الدین
جربانی و نصیر الدین فاشی و غیر ایشان از علمای عرب و عجم که مصنفاتشان در جمیع بلاد مشرق و مغرب

در آن زمان و از آن چون مثل سائر جاری است و قنات ایشان بر حقیقت مذہب شیعه و ابطال خلافت ثابته اولی قنیه
 و بر این نقلیه قنیه ثابته نموده اند و مصنفات پرداخته اند از آنجمله شیخ جمال الدین مظفر علی کنی بر حقیقت زیبا
 پرداخته که مشهور است بر هزار دلیل و هزار دلیل برای خلافت علی بن ابیطالب و هزار دلیل و یکصد دلیل برای ابطال
 خلافت و یکصد دلیل و از آن روی انتخاب را العین نام نهاده پس با این ابطال تراجم باعث شده که تعلیه ایشان
 نمائی و فضل بروی مردم گشته لغتی ساکت بماند پس زبان الناس گشوده و گفت و نوا در مردم که احوال باطنی
 خلفای اسلام بیان کنی و از آن سینه خیز لب فرو بندی من قنات وی مستبول نمودم گفتم در کتب
 فریقین مسطور است که رسول خدا صلی الله علیه و آله با علی فرمود یا علی حرب تو حرب من است
 و مسلم تو مسلم من است آیا تو این حدیث انکار توانی کرد و گفت نمی گفتم بنابر مشهور این حدیث معادیه بن
 ابی سفیان در حدیثین بابیه با حضرت رسول مجاری نموده باشد و با اتفاق کلی امت چنین کس کا فر است
 گفت معادیه با جهتا و خود با علی حرب نمودن و عتایی برای مجتهد نیست گفتم هر فردی استانی است که کجای
 در آن وقت بعد از رسول دست از اجتهاد کشیده و عقده میبندی و دند و یکدیگر میگوئی معادیه را اجتهاد و جابر
 بود در مجاری با کسی که حرب او حرب با پیغمبر است و با جماع امت علی در آن وقت امام کل بود و آینه است
 که علی بن ابیطالب بعد از عثمان با اتفاق اهل عقل و عقد خلیفه و جانشین نبی بود و گفت نمی چنین است گفتم آیا
 ز آن است که معادیه در حق گفت باطنی خلاف اجماع امت نموده و معنی اهل عقل و عقد کا مندر است پس
 در حق اصول مقرر است که در مقابل اجماع و محقق اجتهاد و روایت معادیه با بیان اتفاق قوی چگونه طریق اجتهاد
 و قنیه عظیم در میان مسلمانان در اداخت که نه ساد است و نه در کائنات قبل و نه در آن یکدیگر برخاسته دانسته
 عمار بن یزید که او ای در میان مقبول شد که رسول در حق وی فرمود غمزه میان دو چشم من است و او را لنگر
 قبل میرسان چون این خبر در میان لنگرین مشهور بود و از شهادت تو و بنود رسید مراد از او این بود که پیغمبر فرمود
 معادیه و عسکری باشد از آن روی بنظر اجماع سخت در لنگر شام چه آید معادیه در لیکن آن منته حلیتی انبیه
 و گفت معذرت اهل فنی مردم عراقند و ایشان قنیه در معرض قتل و آلوده پیرایان که او را البغین آورده
 قاتل وی باشند و اینکه این چنین که شتر از این عباس شد گفت قاتل معادیه اگر کسی مسلمی را بحد و عوت کند
 و آن مسلم در معرکه شهید شود قاتل وی شده باشد لازم آید که پیغمبر را قاتل محرمه و معبیه و نایم و بکده اسیر شده
 بر در امتحان آن حضرت و اینم تحریک از شتایع احوال معادیه سبب اسیر المسلمین می علی علیه السلام بود که در میان
 محارب و دوس منابر آن نامزالت کشود و حال آنکه پیغمبر فرمود که عتایی و اسب کند مرا سب نموده و کسی
 مرا سب کند خدا را سب نموده و آنکه سب کند خدا را سب بشیر و میباید و امر است بدید پر او نظام گرفت
 و نظام شریعت بهم دی استوار گشت و رسول در حقش فرمود علی با حق است و حق بی دینی و در نزد من زیاده
 سب کردن بود آری بر این مرغان آن بود که مراد کفر معادیه پیچ کشی نباشد معذرت آنی و حق که از انحال

وقت کشت از نوعی تنبلی جبت و اورالعن کرد و لعن او در ملک خراسان انتشار یافت پس ترا در کفر و لعن او
چه توقف باشد آیا در باره یزید چه حقیقت داری هر وی گفت یزید رستی طعن میدادم و از وی پزارم چه او
حسین بن علی را بکشت کفتم انتشار را نیز قتل عام کرد و در خانه خدا بنحیثیست گفت چنین است و بنش می شبد
واجب باشد کفتم آینه باعث خلافت وی پرش معاویه شد گفت چنانکفتم پس معاویه در معاصی و فسق
از او سزاوارتر خلیل بود بلکه خود و قتل فرزند رسول نقیض او است چه معاویه پس بن علی را مسموم ساخت چنانکه
یزید حسین بن علی را شهید نمود هر وی داستان ستم حسن سخت استبداد نمود کفتم این تنفیذ غل آمل نیست چه
اکابر مورخین و اساتید محدثین به انفعلی قضیع تصریح نموده اند هر وی گفت پس معاویه نیز بر این تقدیر مثل یزید
مستحق لعن است کفتم باعث خلافت معاویه عثمان بن عفان شد که او را بر ملک شام بگذاشت و چنانش
استقلال بخشید که طغیان وی به عوی خلافت و قتل و غارت استقامید پس چنانکه معاویه را بکلم تنبیت در اعمال یزید
سبب دانستیم عثمان را نیز در افعال معاویه شرکت شناسیم بلکه خود عمر بن الخطاب را در شهادت حسین بن علی
خیل داریم گفت ایند عوی کزاف از کجای کوی کفتم از آنکه اگر او را خلافت بشوری حواله بخدی هر کز عثمان
باستانت نرسیدی و با وجودش علی بن ابیطالب که عثمان در قتل و شرف و علم و زهد و جهاد و سبق اسلام
با وی پیچیده طرف بست بنود بر سنده رسول ششسی پس شورای عمر سبب خلافت عثمان و عثمان سبب خلافت
معاویه و معاویه سبب خلافت یزید شد و از اینمقدات شرکت عمر در شهادت حسین و قتل انصار و تخریب کعبه
یک موضوع رسیده هر وی گفت متلنا که عریافت خلافت یزید شد اما شایع کفرانیز آفتوم خوزیر بچه دلیل
بر عریفت کنی کفتم دلیل آنکه علما معقول مبرین داشته اند که سبب سبب است گفت چنین است ولی
عمر فزولت نامه بود و سبب نام کفتم محدثه که انصاف داوی و بجز سبب بودن اعتراف کرد وی علما گفته اند
که سبب یزید در سناد اثر حکم سبب دارد و زیرا که تاثیر سبب بدون وجود آنجز و تحقق نیابد گفت عالی از غلطای بنی عباس
سخن کردی کفتم اگر چه خلافت آن سلسله از فروع خلافت اول است و با انهدام اصل مشروع بر جای خود نیاید و بر بطلان
است ایشان هیچ احتجاج حاجت نیست ولی تمس و قبول کنم و در مطاعن آنجا فسخ سخن او را بگوی که ترا در حق امام
علی بن موسی که بنیامام مقدس خون است عقیده چیست گفت آنحضرت را در بیت رسول سید اینم و مردش
واجب شناسم و در علم و عمل بر دیگر مردش مقدم میشمارم کفتم پدر وی موسی بن جعفر سلام علیه السلام را چگونه می دانستی گفت
او نیز از پدرش بود کفتم چگونه درباره خلیفه که موسی بن جعفر در حبس می داشت و بنش بکشت و خلیفه که علی بن موسی
بر لایه عهد کشت و پدرش مقتول ساخت گفت ایشان کیانند کفتم هر دو موسی را در خانه سید بن شهاب
محبوس نمود و پس از مدتی در از او را مسموم ساخت و پدرش را مومن پدرش علی را و لیهه کرد و عاقبت
بهرش در کزانه گفت اگر بدین تخان کرای از کتب فریقین داری آقامت کن کفتم آن در مصنفات شیعه
بیاد است مثل ارشاد مفید و عیون ابن بابویه و کشف الغمیه اربلی اتفاقا در خانه سید محمد بن عیون خان

ابن ابی جهل

۷۵۲

موجود بود من فتنه جردن و امام موسی را از دیگران بکشودم و بروی نمودم چون صدوی آن کرداد و دیگر کارها
 رسید از انتخاب به به از قبیل قتل حبس نبی باشم و تفریق ایشان در بلاد و داد که گفت خدای بر رشید باد
 سید محسن کتاب العاقبه که تصنیف بعضی از شافعیه بود حاضر ساخت من بسیاری از فزوق و فحور نبی نجاس
 در انتخاب پیدا کرده نمودم مزید تری و پزیری بروی کردید و گفت الهام ترا که او دیگرم که من از عباسیان
 و نبی امیه دوری میجویم و بدین حقیقت رسید قرب تویدیم من و دیگر باره که کتاب الفالم ستانی تصنیف کردند
 و از نبی کلامی مناسب مجلس تفتیس نمودن گرفتیم از قصه انجیثت پیدا کرده که مستفید منه خود روایت آورد
 که روزی امیر المومنین عی در میان جمعی از اصحاب خویش نشست بود فرمود انا اول من یجلی بن
 هدی الله للنفوس مع الشکک یعنی من نخستین کسی باشم که در برابر خدای عزوجل بنشینم با آن کسی
 آفاده نجات کنم چون بدین خبر دست یافتم بروی باز کرده و ختم آیا از انجیثت که این عالم شافعی آورد
 مرا و میت گفت مرا و از این شد نفر چنانکه مستفید کتاب نیز تصنیف کرده و معتد است به و ولید بن معتد است
 که بر دوزخ به با حضرت و حمزه و عبیده و او میخند گفت این آوایی از نوایان توید و اراستیه می سخرت است
 به و دلیل کی که شکایت با این شد نفر اخلاص با حضرت ذار و دیگر حمزه و عبیده و رانیز ایشان حق خسوست و حق
 شکایت اثبات پس مناسبتی ذار و که حضرت خود را به یقین شکایت اخلاص بنشیند و فرمای من اول کس باشم که
 آفاده نسیم کنم دلیل دوم آنکه با مثال این شکایت خسوست نمودن از مقنونی صحیح بنظر نرسد چه ایشان را با حضرت
 و حمزه و عبیده و در آن جنگ بکشته و از ایشان نهدی تنگی که معنی خسوست و صدق شکایت تصحیح کند برابر المومنین
 و از بکشت و اگر محض مقابلت و مبارزت ایشان را با حضرت ختم و مدوان خوانیم و از نه منعت را و سبب
 با اندازد چه بدایه چه اقران امیر المومنین در جواب نیاورد و از مدقه داشت اگر کس با غطری غیر مشوب و نظری
 غیر ناف و از انجیثت آلی گیر بدین توان آورد که کرد از شمشیر غلط کسی نباشد چه اسباب خسوست و موجب
 شکایت چندان از ایشان با حضرت رسید که کس با جمل منع و مقام انکار نیست ابن ابی مهور که به چون آن
 استدل انجام و ادم اجتماعی و دیگر آفاده نهادم و گفتیم یا الهامی کپورتی در حدیثی که رسول با امیر المومنین
 فرمود یا ابا الحسن زود باشد که امت من بپا دودست فرو متفرقا شوند از اتحاد کینه و تاجی و باقی با کینه برود
 انجیثت صحیح و ام گفتم فرو تاجیه خبر بشید ال بیت رسول کس نتواند بود به دلیل اینکه اعلی است که امر این کرد و بهند
 خود بن قرآن حمیه از هر آتش خور و با منی نرسید چه خدا ایتالی در حق ایشان فرمود و انما یرید الله لیتذ
 عنکم الخس و یطهرکم بظهور یعنی نیست الیه چنان اقتضا نمود و شما ندان رسول را از هر که که و بعد
 عصیان پاک دارد و این آیت با اتفاق است در شان علی و فاطمه و حسین و زولایت و رسول بکجام نزول
 آن آیه آنهار نفر بجای خود بر شانید و فرمود و الا لهم هؤلاء اهل بیتی فاذهب عنهم الرجس
 فطهرهم فظلمت لیسرا یعنی ارا الهما البیت من یاتیه پس جس از ایشان ببر و عبود پاک مندر است

درم در استان مبارک خدای بجا نه فرموده قل لما لم یفعل الله لعلنا و انباءنا و انباءکم
 و انفسنا و انفسکم ثم ینبھل فنجعل لعنہ الله علی الکاذبین بالاتفاق مبین چند بزرگوار را
 برای جابله برادر داشت چون باین چند دلیل معلوم شد که مراد ازاله میت کیا شد مراد ازاله میت در نبوی و بجز هم
 ایشان خواهند بود که فرمود مثل اهل بیتی کشتل میبندند نوح من و کهنه بختی و من تخلف عنہا غریب ملک
 حاصل مراد که اهل میت من بنیاد بکشتی نوح باشند هر کس متابعت ایشان گیرد نجات یابد و هر کس مخالف ایشان گشت
 بدگردد و اینها ضلالت و انحراف است که این عقده است مسلم را با هم ترکیب کرده و از آنها بر ما فی تالیف کند ویرا و تفسیر
 که نجات امتیه و پاک نهاد و دو فرقه و بجز است هیچ شهادت ندارد زیرا که در اختصاص نجات بفرقه واحد و که اول
 نفس نبوی است تشکیک توان نمود و در نجات سائین اهل بیت و پاک مخالفین ایشان که منطبق نبوی و بجز است
 نالی توان کرد و در اعتقاد امامیه بخلاف اهل البیت که مسلم سلیم است توان اشکال جفت پس اگر لایقین
 و جب مخالف و موافق از لوح خاطر فرو نشانی و با نظری مسلم از نیت غرض در این است لال بگریه است
 در ساعت باین نامه روی و کیش امتیه گیری ای هر روی انصاف ده آیا همراه جماعتی باشی که پیروی اهل بیت
 نموده اند اولی است یا متابعت جماعتی کنی که مخالف اهل رسول گرفته اند و از طریقت ایشان انحراف جسته اند
 من خود یقین گویم پیروی مذموم امامیه بچند جهه اولی واجب است تحت اطمینان جماعت شرایع و احکام و دین
 از مباح علم و مصالح حکمت و معادون عصمت فدا گرفته اند و در مناقب و معارف و علم و دین و عصمت ایشان
 گنا بپاینداخته اند و هم علمای شما در فضایل ایشان مصنفات و مؤلفاتی نموده اند مانند کتاب غایه السنن
 فی مناقب الاربعة از ابن مغازی شافعی و کتاب ابو بکر بن محمد بن مؤمن شیرازی که از دو دوازده تفسیر
 استخراج نموده و کتاب موفق بن احمد کی و غیر آنها پس البته در میزان عقل کسانی که مخالف و موافق در مدح
 و کلام ایشان اتفاق دارند متابعت ایشان شایسته تر است از انشای کسی که مخالف را در حق ایشان شائب
 و مطاعن است بلکه موافقین آنها نیز منکر شایع و قبیح اعمال ایشان نیستند و دیگر آنکه حضرت رسالت بر همه
 بنیت و اقدامی اهل بیت خود واجب نموده و من خود در این مقام از طریق خویش حدیث بختم که چندان روایات
 و احادیث در این باب دارد و مشهور است که عاتق را نیز مجال انکار آنها نیست و علمای شایع اغلب آن روایات
 از طریق خود در کتب مصنفه خویش آورده اند از آنجا که روایتی که در جمیع مین صحاح سه نقل شده که رسول
 صلی الله علیه و آله فرمود رحم الله علینا اللهم ادر الحق معه حیثما دادر یعنی خدا علی را رحمت کند
 با الهام و ایدان پنج دوره که علی دور زد و هم احمد بن حنبل از آنجا که حدیث کند که گفت الحق مع علی
 و علی مع الحق لن یفترقا حتی یردا علی الحوض یعنی حق با علی و علی با حق است و هر که خدایان خود
 آگاه که در نزد خویش بر من وارد شوند و احمد بن حنبل در سند خود از جابر روایت کند که پیغمبر با علی فرمود یا علی
 من و تو از یک دخت خلق شده ایم من اصلان در ختم و تو فرع آن حسن و حسین شاخهای آن در ختمند

پس هر کس بشناخد از شاخهای آن در آورید و در پشت جاوید منزل گیرید و بسم او از مسدود ایت نمود و هر که
حضرت رسول گفت ای امت من دو چیز بزرگ در میان شما و دعوت منم اگر بدانها چنگ در زید هرگز گرا نشوید
یکی کتاب خدا که در میان است از آسمان زمین آویخته و دیگری ابیست و حضرت من البته می بین و با هم شنید
و از یکدیگر جدا نشوند تا روز حوض بر من در آیند و مسلم در صحیح خود در دو موضع از زید بن ارقم حدیث نمود
که گفت پیغمبر در میان که در این خطبه نمود و در آن خطبه فرمود ای مردم نزد من است که رسول پروردگار من بر من
در آید و من اجابت وی نمایم پس در میان شما دعوت منم دو چیز بزرگ یکی کتاب خدا و دیگری ابیست خود
و ستارش میکنم شما را در حق ابیست خود و چار آمد ز منم شری با شما خود را بنیاد ایت کند که فاطمه سرور دلی و پیر
میوه دل شنید و شوهرش نوچه من است و اندر از او داد و اعنای رب منند در پشت باشد که در میان
و حق او کشیده شده اند کسی که در رشت و لای ایشان چنگ در زید نجات یابد و هر کس که از ایشان کنایه کرد
و در که زید باطل کرد و نقلی در تفسیر خود و حمیدی در معنی چن الصمیمین نیز قریب بدین معنیون از انتخاب
روایت کرده اند و در سند احمد بن حنبل از رسول الله روایت است که فرمود و نجوم دستارگان اهل
ال آسمانند هر که و نجوم بر ظرف شوند آسمان معدوم شود و اهل بیت من اهل زمینند هر که و ایشان
فانی گردند اهل زمین نیز بر ظرف شوند متوفی بن احمد کی نیز این حدیث ذکر نمود و در دو موضع از صحیح بخاری
از ابن جریر بن عیینه روایت است که انتخاب فرمود که مردم در که است ما دام که دوازده نفریند بر ایشان
و اهل با شدند و قامت ایشان از قریش باشند و در روایت دیگر است که فرمود که پیوسته اسلام غزیه
پایه اند و دوازده نفریند که بر ایشان از قریش باشند و در صحیح مسلم از رسول الله روایت است که فرمود
همی اسلام پایه ای قیامت در عالمی که و اهل باشند بر مسلمانیان و دوازده نفریند که از قریشند و صحیح ابی داود
و در جمیع چن الصمیمین در تفسیر سی روایت شده که چون سار و ز و حضرت ابراهیم از ابراهیم که ایت نمود
خداوند عالم با ابراهیم در دستا و گامی ابراهیم به پیش و او برش را بجائی بری که آنرا ارض تا کنین برش
و در آنست که من و مسلم نمایم ایشان را بر کسانی که بر من کافر شوند و پیغمبری بزرگ از ایشان بر آنچرا منم سرور
روایت کند جوانی نزد عبد الله بن مسعود رفت و از وی پرسید که آیا حضرت رسول را چنان نفریند و بانیان
این مسعود گفت تا کنون از من کسی چنین سنوالی نکرده بود بان بدان که حضرت فرمود و دوازده نفریند از من
کنند و بانیان من باشد عبد و تقیای نبی اسرائیل که ایشان نیز دوازده نفریند با تهمید این که روایات در
کتاب شایع است اگر چه قامت آنها پر دانه رشتن سخن در او گفته چنان وقت و وقت نیست تو خود سید
که بیکی از فرق اسلام منافق را بد و دوازده نفر حضرت خود اند بر نایب امامیه که معتقد به امامت دوازده نفر
در مراتب علم و زهد بر یکت و در نزد اهل امت مشهور است پس از ما اهل معنیون کل این روایت بطور پیوسته که سبک
برقی امامیه و بحقیق تعاد ایشان واجب است سیم آنکه هر کس را که بر اصول و فروع مذاهب اسلام اطلاع باشد

ابن الحنفی

۷۵۵

و قد نلید و باز نشد ویرانغ نیاید ظاهراست که بهترین عقاید و اصول و مذهب آن است که مذهب امامیه بر آن
 اشغال دارد و مذهب ایشان بیکوترین مذهب است که است اختیار نموده اند و ایشانند معدن قول خداست
 که فرموده **نَبِّئِ الَّذِينَ كَفَرُوا قَوْلُ اللَّهِ وَ يَتَّبِعُونَ لَكَ لَوْلَا ذَلِكَ الْذِّينَ هَدَيْتَهُمْ اللَّهُ وَ أُولَئِكَ**
لَمْ يَزَلُوا فِي الْآلِبابِ یعنی پس شرده و راهی غیر آن ندیده کن مرا که شیفته اقوال حق را و متابعت میکند بهترین آنرا
 که ایشان کسانی هستند که خدا هدایت نموده ایشانرا و ایشانند صاحبان عقل و خرد چه امامیه نیز می نمایند خدا را
 از تشبه و زوایت و اتحاد و حلول و نسبت و قیاس و دروغ و خلق افعال عباد و بودن افعال او بدون غرض و فایده
 و میگویند نه است که از باب لایطاق تکلیف نمیکند و بجز و فسق ایشان را نمی شنود و اعتقاد نموده اند که ذللیت
 دنیا علیهم السلام از اذن همدان زمان لحد از آلائش صغائر و کبائر و خطای و زلل و میان شره است و میگویند
 که امام باید در حسب از رعیت افضل و در نسب اشرف باشد اما اهل سنت و جماعت خلاف نامست اینها را بر خدا
 و انبیا اثبات می نمایند و پیغمبر خود و زوایت و نیستی چند ثابت و رد داده اند که بر و نامست و خاصست و پستی و پستی
 و اهل کذب و تجدد و ایت میکنند که رسول الله نماز ظهر را در حضور و رکعت بگذارد پس بعضی از اصحاب و میرا
 بان واقف نموده اند اما الله شریح آن در احوال و الیه بین نگاشته آید و دیگر حدیث گفته که آنجناب در حال
 جانب بسجده آمده با مردم نماز بجای آورد و لعب نمود و غنایم شنید و ایستاده بول میکرد و در بار پستی
 با استیقامی خود در قفس میکرد و چیزهای چند و یکسر که در هر یک از آنها از مردمان پست قبیح است و شما
 بر خلفا که واجب الاطاعت میباشند صد و خطا و وقوع عصیان تجویز کنید و هم میگویند که لازم نیست امام
 بر جمیع محتاج امت عالم باشد و تجویز کنید که امام در قادی بر عیثت تواند رجوع نمود و از ایشان استفاده کنند
 و لازم نیست که از حیثت حسب و نسب افضل و اشرف و در رقبه بالاتر باشد پس بنای اصول مذهب امامیه
 مخفی بر نبای است و فروع ایشان شنید تر و دین ایشان تا مر از او بیان است و ایشان مانند اهل سنت
 قیاس و استحسان عمل نمیکنند آیینی چنی که اهل سنت و جماعت بچهار فرقه متفرق شده اند و هر یک از آنها
 رفته و ایت بجاعتی وصل نمایند که فسق و تعدد کذب ایشان ظاهر شده و هر فرقه طایفه دیگر را تحقیر می کنند
 و طوق متابعت خلفائی بر گردن نهاده اند که اگر کتاب معاصی و خطا برایشان تجویز می نمایند و از
 الالبیت منفرت گشته اند و در شریع تصرف نموده حرام خدا را حلال و حلال خدا را حرام کرده اند پس بر خلفا
 عقل و نقل فستوی دهند اما اجنبای نامست این اختلافات آن است که احکام و فرائض از مضموم فراموش شده اند
 بعین فرق و اجیر میشد امامی است چنانکه ابو بکر بن محمد شیرازی که از اعظم علمای شماست در کتاب خود که از دوا
 تغییر استخراج نموده روایت کند که چون رسول الله فرمود بعد از من است من به قادی و سه فرقه خواهند شد
 یک فرقه دستکار و باقی در آتش باشد علی بن ابی طالب گفت یا رسول الله آیا فرقه دستکار کیانند فرمود آنانند
 که خود و اصحاب و متمسک شوند پس این حدیث صحیح است که تا بیان آنحضرت ناجی و سایر فتنه قیام کنند

ابن ابی حبیب

۷۵۶

مرید انتقال مدینه شریعت کپی فرستاده بودند ال بیت من انکه کشتی فوخذ بر کس در ولای محبت ایشان
 از غرقاب مهالک نجات یابد و یکسکه تخلف جابر شماردا بسته در کرداب پاک غرق آید فاضل گفت قاضی
 این روایات که ذکر نمودی در وجوب متابعت اهل بیت و اینکه فرق فاجیه بیاع ایشانند کل آنها خبر واحد و شهادت
 بر ماسع است چه اهل سنت نیز در حقیقت مذنب خود را زیاده از آنچه گفتی ادوا فاست کنند و الله خود را به افح ادر
 و ما هب غیر خود را ابطال نمایند حضرت رب العزة فرمود و کل ذنب بما لدهم فخر حون پس درین
 اصناف آن است که باب دوم مسدود دارد و اینکه سخن بکنند این کی مهور کویه چون اینجا هم بشنیدم
 معلومت وقت چنان اقتضای خود که تصدیق وی نمودم پس گفتیم بعد از این و یکم نیز بر بغیت مذنب شیعه
 و بطلان مذنب غیر ایشان داریم و آنرا اکثر دیده اند و بجهی مشهور است که مجال انکار نیست گفت که ام است
 گفتیم حقیقت اوقات فاضله در غرة رجب جمعی کثیر و جمعی غیر از ششید و شنی از حاضران دیدی نزدیک و دور که بکشت
 کوری و فالج و برص و جذام مبتلا هستند بزیارت ششید مطهر حسین بن علی علیهما السلام حاضر میشوند و هر یک
 از صاحبان مرض با غموس بنت از مذنب اهل سنت تبری پیجویند و متوسل با شغرت میشوند و از آن غلت
 شفا مییابند و گمانیکه تبری بکنند بجان مرض باقی میماند و این ایلی است و افصح بر حقیقت مذنب ائمه
 و بطلان طریق اهل تشن گفت آیا کسی هست که این سبزه شاد و ننود باشد سید حسن گفت
 این ستر است و یکس انکار آن میکنند حضور جماعتی از اهل دین و صلاح در آنجا خود مشاهدت نموده بودند
 من نقل کرده اند و نکلیت اگر چنین است آن جمعی فخر است بر اثبات دعوی و حقیقت مذنب شما این است
 مهور کویه چون سخن به نیایرسید مؤذن آغاز اذان مجید گرفت و هر یک برای نادر خوان میستم و یکبار بادی دانه
 بخردم کفن بعد از چند روز به حسن بادی ملاقات نموده بود و یکسکه فاضل را در مذنب متر و با غم و یکسکه
 من قصد زیارت حسین بن علی علیهما السلام دارم اگر سه وقت معال شما بر من فخر شود البته از مذنب اهل
 سنت تبری کنم و مذنب ششید اختیار نمایم پس از آن و یکم از حالت وی اطلاع حاصل نکردم با تامل و سیه
 راوی احادیث بود و سلسله روایات خود را بجمعی از علماء اندلس سید شمس الدین محمد و زین الدین یحیی
 و شیخ حرز الدین و سید عبد الله مستند دارد در کتاب جمعی که یکی از آلیفات او است سیار کلام
 و مقدمات جمیع نموده در کتاب فوالی ثانی عبد الله حدیث جمیع ساخته خوب و بد در آن آمیخته داشته
 روایات خاصه را زیاده در آن ضبط نموده که آن حدیث فشا بودی که به مشایخ امرن ان الله علیهم
 بر روایات انتخاب اعتمادی حینت مؤلفات و مستغفایه برین تفصیل است کتاب فوالی ثانی
 کتاب الجلی فی المنازل العرفانی کتاب نزلانی کتاب الاقطاب کتاب معین العین
 کتاب زاد السافرن و شرح آن کتاب شرح الفیه ششید کتاب شرح عاوی عشر
 رساله الفل و اخبار الامحاب رساله المناظره

ابن شجر بن ابی السعایف هبنا الله من علی

از نادانان شریف السبب حسنی و از سلسله نسل بنی شجر است و اعقاب عالمیقداد بن صبریح بنیه الوعات و کتب بسیار
 و لغات بدین ترتیب مندرج است علیه السلام اتصال یاب علی بن محمد بن علی بن عبد الله بن حمزه بن محمد بن عبد الله
 ابی الحسن بن عبد الله الامین بن عبد الله بن محمد بن عبد الله بن قاسم بن حسن بن زید بن الحسن بن علی بن سبط
 علما نسب را در نسبت وی شجره و تسمیه اش بن نام اختلاف است جلال الدین سیوطی از شهاب الدین یاقوت
 حموی نقل نموده که وی از طرف مادر به بیت الشجر منسوب است و از جاعتی دیگر روایت کرده که ابوالتعدادات
 به انچه ابن شجر می موسوم گشت که در آن بلد جز در خانه وی دفعتی نبوده و قاضی احمد بن خلکان از ابی در و ذیل جرحه
 ابی شجر بن یحیی بن محمد و جیم و بعد از آن راه اسم وی است از اعمال مدینه و هم اسم مردی است و جمعی از علما
 و غیر علما بوی منسوبند و تمام او گوید من خودم گفتم که این شریف آیا منسوب بآنقریه است و یا یکی از اصحاب
 که شجره موسوم بوده شهاب الدین احمد بن علی حسنی ویرا بعد از الحسن شجر منسوب ساخته و گوید عبد الرحمن
 خود منسوب است بقریه شجره که آن در قرب مدینه واقع است صاحب لباب الانساب گوید اذل کس
 از بنی الحسن که به آن نام موسوم شده و قاسم بن حسن بن زید بن امام حسن علیه السلام است شهاب الدین یاقوت
 حموی در معجم البلدان آورده که شجره لفظ واحد شجر بفاصله شش میل از مدینه در ذی الحلیفه واقع است
 و حضرت رسول صلی الله علیه و آله از مدینه بدان مکان منبر و می آمدند و از آنجا محرم میشدند کیفکان و به
 سیدی فالیشان و عالمی بنیع المکان و امام نحو و لغت بوده اشارت احوال و ایام غریب را بگوید انستی
 و اعداد بنویسند خوب فهم گروی در طبقه نخاع و سلسله محدثین منظوم است با اتفاق اهل طبقات در رمضان
 سال چهارم و پنجاه هجرت از معبر رحم بسکن عالم مقرر گشت بقدم استعداد قطع منازل و طی مراحل از آن می نمود
 تا آنجا که بر منزل قیصر و تحصیل بر رسید اوقات شریف با فخر و فواید و فهم قواعد علمیه صرف کرده و برای اخذ
 ادبانت منبر حلی اعیان علما و مدرس کرده و بی از افاضل ادب را لازم گشته مانند علی بن فضال و خلیفه
 و سید بن علی سلماسی و آبی المعمر بن طباطبائی و چون در نزد ایشان مبادی آنفن محکم و مبانی آن علم شده
 داشت پس کسب امداد و فهم اخبار را واجبست ساخت و در نزد جاعتی از شیوخ چون ابو الحسن مبارک بن
 عبد الجبار صیرفی و ابو علی محمد بن سعید بن شهاب کاتب قرائت نمود و از اقامت فنون و انواع فضائل بحری
 ز خاکشته از خفیف اتقادات با وج افادات از تعاجیب فرش افانصت بکبر و طلبه علم برای فهم نکات
 و دقائق و معرفت مشکلات و حقایق و تمیز صواب از خطا و تبیین حق از باطل بحد و وی اجماع کردند
 صلاح الدین کسبی و هم دیگران آورده اند که ابن الشجر مردی خوش کلام و شیرین لفظ و فصیح المنطق
 نقد مطالب عالی و مسائل فاضله را با الفاظی سهل و عباراتی مغرب بفهم قلامی نزدیک و حل می ساخت
 بیوطی گوید اعتقاد سال بد ریس نحو اشتغال داشت جاعتی از شیوخ چون تاج گندی و غیره از مدرسان

ابن حجر

۷۵۸

نخذه خوانه نمودند در شهادت و چهارم بیس کتاب الهی را در ادب بر شاگردان الهاء کرده و مطالب آنرا بر سر تحریر کشید
و آنرا بر ایاتی از شریعتی فاخت آورد و آنچه را که شرح در نقل آن ذکر نموده بودند و تحقیقاتی که خود از بزرگان
بر آورده بود بر آن افزود و احتیاج و اشتغال بر خوانه فنون ادبیه بحریت پر از نالی و در آراسیه
آورد و بلکه چون این شجره خاطر از الهاء کتاب الهی پر داشت عبد الله بن خطاب بروی در آمد و استماع آنرا
مستگشت وی سوسلش ترین اجابت ساخت پس این خطاب از در عماد و طریق عداوت غمان قلم را
ست نمود و چندین موفیع انتخاب را بجا داشت و در آن سوار و در اینجاست که
ابو السادات بر آن رود و تعلق حبسه آنها را به بهترین طریق زد کرد و وجوه اعلاط این خطاب بشیر آرد
و آنرا درون و مجموع نموده با تفسارش موسوم ساخت و انتخاب خود با بیشتر حجم کثیر النفع است و دیگر نولها
در ادب و بیان ترجمت بر سر دیرین نگارش و بیستم قاضی شمس الدین بن خلکان از مشهور کلمات ابو البرکات
عبد الرحمن بن انباری بخوبی که در کتاب مناقب الهاء نقل نموده روایت کند که علامه زنجیری از یکی از انباری
تصدیق داشت بنده در آمد ابن الشجره چون از مقدم وی خبر یافت بزیارتش بیافت و من نیز در خدمت وی
برفتم تا اینکه شریف ویرالمات نمود و حسب مثل ابن شریعتی بر خوانه

و اسکنوا الانباء بکمال المانر قلنا اللیننا صغر الجبر الحیر

یعنی پیش از نوزدها نیت محامه اخبارش زیاده استماع شد چون دیدارش نمودم صاحب انتخابیت فاخت آن خطا
خود شمر پس از آن این دو بیت که بنس قاضی احمد بن خلکان از الهی القاسم محمد بن ابی الهاء لسی است که در مرج
جبرین غلط گفته و اگر چه نیز از بزرگانست کرده اند میرود

کائناتنا لاله الانکان تجرین عن جبرین نالکنا حسن الحیر

ثم اللیننا فلا والله ما سمک اخفی باحسن قاندا ای بصر

یعنی اخبار خوب و کجایات مرغوب از جبرین مزاح می بوساطت مکالمه شریک از ان بشنودم پس از عداوت
و به اقسام بکذا همانا آنچه را که در وصف وی شنیده بودم بهتر از آن نبود که با چشم خود مشاهدت کردم این آیه
گوید زنجیری گفت از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله نقل است زانی که زید انجیل که یکی از اشراف اصحاب
در غلظت ایام است در وقت طلوع بشفرت محبت آنجناب و زنگشت حضرت با وی منتهی بود یا زید
ما وصفنا احدی الجاهلیة فزانیة الاسلام الادبیه و نالکنا صغر الحیر یعنی ای زید یکس در زمان
جاهلیت برای من چنانکه وصف شده بود در اسلام به انصاف نیا رفتم جز آنرا این انباری که زید پس از من
ایشان پرورده شدم بر ما لیکه زیاده سخت داشتیم که چگونه این شجره شریف زنجیری بحدیث استشاد نمود
با که زنجیری خود مروی است با سجد این شجره از جانب پدر خویش در کتب نیابت نقابت طبعین یافت و در تفهم
طبعی قادر است این چند بیت از عقیده امیت که در مرج وزیر نظام الدین ابو نصر مظهر بن علی بن

محمد بن حمزه

یا صاحبی تا ملا حسیتما و متعج یا رکا الملت الراج
 آدمی بدین لیونیام و برب ام خردا کما لهن ووا حج
 ام خذ مقل الصوار و نکلنا خلل البرقع ام فنا و صغنا
 کرینی جاره و فد و اجنتا الا و هن لباهن جوارح
 کیف لحتاج القلب من اللک و من الشقاوة ان بر اصل الفاع
 لوبله من ماء ضارح شرطه ما اثرنا لوجده لوانح

ماصل تربت آنکه خدا شاد و نقر باقی دوزخ و دیار و دیوارهای نافع جمال و دیار آن تازه دارد و در سخنید
 و این بی مانند که آیا آنچه در نظری آید صورتش است یا دست بقدرش و یاد و شیرکان محوش که سر بیاید
 ایتان از بزرگی که طرف یال آید آنها حلقهای چشم کاوان که هست که از شگاف نقاب سخن و جمال جلوه نموده
 و با این سر نیز دوم شیر است که برای و یقین خون آخته شده و نامت جوارح و اعضای ما را در عین
 مواجهه با بزرگان و نوک سان مجروح ساخت آیا چگونه قلب را از قید اسیری عشق بر گردانید و این
 از بختی است که اسبان ماده پر قوت بعید انقیاد و کند اطاعت در آیند هرگاه یک شربت آب
 از دای ضارح بوی فرارسد اشی خرم و جبار شوق آشکار سازد و دم از نهادن

هل الوجد خائف الذی یخوف و هل مکذب یقول الوشا و یخون
 و حتی منی نغش شوق بالبنکا و قد حد حد للک الکلید

یعنی آیا جان است که شیفگی دل و با خنکی قلب در پرده خفا باشد و حال آنکه اشک چشم آشکارا پرده اش
 برده و آنگاه که کار حجاب نماید با آنکه احوال عیب جوین بر روغ منسوب است و آنکی بسیل بر سنگ از که نگاه حیم
 میاندازد کی بر کنی و حال آنکه بسید بن رسیده که راه نیت و انداز و معین ساخته و در این ایات اشارت است
 با شاعری که بسید بن رسیده غامری سروده و آن ایات این است

ثمی لنبای ان یعیش ابو منما و هلا انا الا من یبعث و مضر
 فهو ما فوجها بالذی یعللانه و لا تمحسا و حبا و لا ظنا و شمر
 و نولا هو المر الذی لا صدیه اضاع و لا خان العه و لا غدر
 الی الحول ثم انیم السلام علیکما و کرم یلک حولا کما ملا یغدر

یعنی او و خرم را چنان تنه و آرزوست که پدرشان در دار دنیا پائینه زیاده با آنکه من خود جز از معشر بشه
 و بنید رسیده و مضربا شوم و ناچار جهان بدو و کیم پس ایشانرا امر نمودم که همی تا یکسال بر من نوحه و موی کنند
 الی صورت و موی کنند و این سخنان بر زبان رانند که پدر ما همان مردی بود که هرگز مدتی خود ضایع نگذاشت

ابن سحر

۷۶۰

در عود و مواثیق خیانت و کمر درداشت پس نشان رحمت و علامت سلامت بر شما دو نفر بود آنکه کسی کپال از پیران
مصیبت بقیام کند معذور نباشد و هم بر تمام حبیب بن اوس طایفی بشهر بسجده اشارت نمود

طعنوا فکان بکای حولا بعدکم ثم اذعوت وذلک حکم لید

یعنی ایشان با سر بر بستند و من بعد از ایشان کپال بگرمیم و حکم لید از انخیال برگشته مسبوری پیش فرودم
گویند ابن سحر را با محمد بن حسن بن کیهنای بغدادی که یکی از شورای معروف و مجاب و اب معادات متفوح گشت
چنانکه این طریق در میان هر دو اهل بخت سلوک است مخدوم شمار این شجره استماع کرد این روایت
در مجموعی پرشته نظم در آورد

یاسید و اختی بید این نظم در نفوس بیدار به النکر

مالک من بذک البی مشو انک ما یغنی لک النعر

حاصل معنی آنکه ای آدمی من بر هستی که پناه میدهم ترا از نظم اشاری که قوت مخمور به انجبت از پیران و زنده
در روایت حاصل مانده همانرا از بدت رسول الله خبر دهن شعر دیگر چیز سزاوار نیست تا قتی شمس الدین غفر
در روایات الامایان از ابر القادات ابن سحر روایت نمود و که از همیل حسین غفرانی این ابیات شریف
از خویش برانداخت و نمود

اذا مالک نکر ملکا معانا فکن عبد الما لیکه مطلقا

وان کر ملک الدنیا جیبا کما فزاد فانکر جمیعا

هنا سببا من ملک ونبلا فذل ان الفتی تغیر قیما

فمن تبع من الدنیا جیبا موی هذین عاشق بیا و بیضا

یعنی چون ترا سر بر سلطنت فراهم بنایه و مصلحت من نباشی پس آنکه آسند را مصلحت فرمان باشی و هر که در ماموریت
ترا امر نکند در حسب و لخواه میسر شود و باید از جمیع عظام آن چشم پوشی و ثروت و کرامت انسان را
از چنین نیت باوج شرف رسانه پس کسی که از دنیا فریبین و وقافت نماید سزا بهیش است زنده که خود را
با توبه در روز پنجشنبه است و ششم از شهر رمضان سال پانصد و پهل و دو هجری از دنیا رکن گشت و در روز یک
و خانه خود در کنج بغداد بزرگای سرگشت و این کتب از تاج طبع دی بر جای مانده کتب حماسه که شبیه
محمی نام است و از اشارت و مصلح و مضامین به بیع فریاده و در آن مخزون داشته کتاب اتفاق لغت
و اخلف معناه شرح لغت ابن جنی شرح تدریج لری چون در ضمن شرح حال ابن سحر از نقابت
سخنی رفت که در معنی و مصداق آن بطریق اجمال سخن گنیم که نقیب در لغت معنی کفیل و امین و مسلمان
و شناسانده قوم است و در کبر و دشمنانهم افتخار غلبه به بین معنی محمول است یعنی از هر
از دو دزد و سبط بنی اسرائیل سخن چون داشتیم که کفیل بر این باشد چنانکه روایت است حضرت رسول صلی الله علیه

و از فرزندان ذکرش این پنج نفر باشند علامت حمین علامت حمین شیخ موسی شیخ بهاء الدین حاج شیخ محمود از مؤلفات وی کتابی در اصول نوشته مسی لمبات شش هزار پت است

کتابی در شروع ده هزار پت ابن اثال نصرانی طبیب

طبی بنیز و معالجه ابر بود و ملت مسیحی داشت و چنانچه از ترجمه ی مستفاد میشود و شای اقلیب هر وقت است و در آن روزگار که علم طب در اسکندریه مصر رتبه کمال یافته بود چنانچه تفصیل آنرا در ذیل شرح حال ابن اثال ملاحظه میشود و اینستیم وی در آنکس تجلیل تمام اجزای آنسلم شریف است کاشت و اعمال علیه طب را در دمشق بمقام کمال رسانید و او را در ایام ماریست رتبه و شانی در تجربت حاصل کردید که در نزد اساتید و اساطین آنفن سجدت و مهارت مسلم گشت و در علم ترکیب ادویه از هر قبیل و هم شناسائی ادویه مفیده و عیال و نظیره داشت و در ادب ایل ظهور یافت اسلام او را در مملکت شام شهرتی بی اندازه بود و خلایق را در مورد حفظ صحت و علاج به و ثوقی بی نهایت آورده اند که چون بر ممالک شام حیوش سلیم رایت تسلط برافراشتند و تمام آنکس را مفتوح نمودند یزید بن ابی سفیان از قبیل ابر عبیده بر دمشق والی گردید و یکچند گذشت که در طاعون عوامس به اقلیت زمان حیات را و دل گفت معاویه که برادر کترا بود و در آن زمان در لشکرگاه ابر عبیده و سراج با هر جا و اقدام داشت بجای برادر بر دمشق والی گردید و روز بروز استقلال و اقتدار وی را و می در تیرایه مینهاد و از هر طبقه و هر طایفه بر رگاه وی مجتمع گشتند و جماعتی از حذاق اطباء و ماهره معالین را بجهت حفظ صحت و علاج از برای خود برگزید و منجمله ابن اثال بود که او را طبیب مخصوص خود گردانید و بمبادمت و مصاحبت خود از سایر اطباء امتیازش داد و هیچگاه در مقام وگاه خلوت بچسودا و وقت نمیکزایند و چون ابن اثال بر خواص ادویه چنانکه باید کما هو حق آگاه بود و معاویه را نیز خیال ریاست و سروری در دماغ هر گونه از اسباب که آن وقت را چاققتضا باشد فراهم مینمود و در ایام منادمت و مصاحبت و مجالست و میرا مال زیاد و مواعید سجد بفریفت و رسم و قانون و صایای اطباء را از دست بردار و بسیاری از سموم از معدن و حیوان و نبات و بعضی از سموم مرکب بجهت معاویه فراهم کرد و چنانکه جماعتی کثیر از اصحاب و تابعین و غیره از آن سموم که وی تریب میداد و بگذشت و نیز آخرت رفتند از جمله مالک بن اشتر نخعی رضی الله عنه است که از سم آن طبیب غیر مستدین سادات شهادت فار گشت تفصیل این اجمال آنکه چون بعد از عزل قیس بن سعد بن عباد و محمد بن ابی کر رضی الله عنه بر ممالک مصر والی گردید که خود تفصیل آن در کتب تواریخ مضبوط است چنانچه باید در آنکس نوشت اقتدار و تسلطی پیدا نمایند ثانیاً بمعاویه مالک حضرت امیر المومنین علی حکومت مصر را بعقیس بن قنوذین فرمود و بعضی از معاویر متمسک گشت و اعتدال در شش مقبول افتاد پس امیر المومنین علیه السلام

بپوری که از دوازدهان میرسید که در حیات حضرت امام حسن وفات نموده عمل ریاست از خانواده و انتقال
 بجای دیگر کند پس یکی بهت را معصوم بر آن داشت که آن سند نشین و یوان امامت را مقبضی از اقسام
 که مردم را بر آن اطلاع پیدا نکرد و شهید کند بلاخره این آثار را بر آن داشت که کسی قوی تر قیاب داده که در وقت
 علم آن چنان معلوم نمی گشت پس آن ستم را بدین رسول نیز مردان بن الحکم فرساده با صد هزار درهم
 و گفت باید بهر متی از اقسام هست یکی از زو جات آنحضرت را بدین دل و مواعید و دیگر فریب دهی تا در وقت
 فرصت به طریق که داند این ستم را به آنحضرت بخواند پس مردان حبه دبت اشعث بن قیس را که از سایر
 زو جات آنحضرت تقوی و پرتوی داشت و حضرت امام حسن را بدوی اعتماد و وثوقی بی نهایت بود پیغام
 معاویه را بدور رسانید آئین بدان مواعید مستطیر گشته و قبول کرد که آن امام عالمی تمام را مسموم نماید
 تا وقتی که حضرت در حجره او بود در سنگام چاشت رسید فرصت غیبت کرده و غذا انگیزد بجهت حضرت ترتیب
 داده بود ستم را به اقتضا پانچ حضرت از آن غذا تناول فرموده آثار ستم در بدن مبارکشان ظاهر گشت
 بمعالجت پرداخته بر حاصل گشت ولی تاثیر آن بجای از بدن زایل نشده بر بخوری میزیستند و عطشی مفرد
 بر آنحضرت طاری گشته بود و آب بسیار می نوشیدند تا شبی را در آن ایام در بخور سستی عطش بر آنحضرت
 متلی گشت از حبه آب خواست وی فرصت غیبت دانسته از آن ستم که همراه داشت در آب ریخته
 به آنحضرت داد چون آب را بنوشید مزاج مبارکشان که از ستم سابق بر بخور بود اینقدر تیز معین بر آن گشت فی الحال
 در انقلاب و اضطرابی شده افتاده و تفصیلی که در کتب مبسوط مضبوط است روح مبارکشان بجات عدن
 منزل گرفت تفصیل مسموم شدن و شهادت آنحضرت را در کتب تواریخ و غیره باقسام و یکم نیز مفسر و آشته
 و آنچه را که در ترجمه ابن اثاث طیب نوشته اند بدان اقتدار نمودیم و نیز مورخ خزرجی آورده که چون حبه
 کار خویش بر وفق و لخواه معاویه انجام داد از مردان چیزهاییکه معاویه قلم فرم شده بود بخواست مردان
 آن تفصیل معاویه نگاشت معاویه از تعهدات خود سر باز زده مردان نوشت بر چنین زن که چنان که کاپچ
 ادا صادر کرد و چه بای اطمینان است مردان پیغام معاویه را بعبیده باز رسانید حبه دانست که تمام
 آن مواعید بجهت آن بود که از کار امام حسن و خاطر فارغ نماید و اما فی و اما فی خود را بجای آورد از اکثرین
 عباس روایت شده که پس از شهادت حضرت و سر باز زدن معاویه از تعهدات خود حبه از کرده ناما
 و پشیمان گشته بدین دو شعر بر آنحضرت رشامی کرد

يا حبة ابكية ولا تنكفي بكاء حتى ليس بالباطل

لن يثري البیت علی مثله للناس من حاف ومن ناعل

حاصل معنی آنکه ای حبه تا توانی بر در کار خود گریه کن و هیچگاه از ناله و زاری و گریه و پشیمانی طول نشو
 چه آن گریه که حق است و نیست باطل از آن روی که نخواهی خرید مثل آتشی که داشتی و هم صاحب آنخانه را

ابن اثال

۷۶۶

از تمام کرد و خدای تعالی و قائل که مراد از این دو لفظ تمام کرد و خلاص است که در حقیقت از این دو قسم خارج نیستند
یعنی آنان که بر من پاکش و پشیده هستند و چه روزی بگذشت که بعد از شهادت آنحضرت حید و از بسیاری اندوه
و کرب و روزگار حیات را و دایع گفت و در کتب و تاریخ و غیره حالات حید و بعد از شهادت آنحضرت با تمام دیگر
روشن است در اینجا چون نوشتن تمام آن خارج از سبک این بیان است از جمله همین قدر گفتن و دیگر از این
مسئله داشته و کسانی که بنام این آثال مسموم شد عبدالرحمن بن خالد بن ولید بود و تفصیل این احوال آنکه چون سید
از کار نام حسن علیه السلام فراغت حاصل کرد و غرضش بر این مسأله گرفت که یزید را ولایت دهد چه استادی
خواست از اهل شام در این باب استراحتی حاصل کند که راهی بجهت این امر او را بپست آید از آن روی جمعی بزرگ
فرایم کرده و سفار و شایر شام را از هر طبقه در آن مجلس حاضر نمود و خود بر پای خواست و خطبه خواند
پس گفت سالهای دراز من در میان شما برستی و دوستی زینست کردم و همواره در رضای شما منشور و شاکم
پیری دریافته و کبریا را در آورده و روزگار عمرم با فرسیده و هر که را منسوب دارم و خواهی یا نه بدانید که بعد از من شایسته و شایسته
اکابر شام کلام خود را بجهت پائی خاطرش حل نمودند و یکی گفت که اگر این پست باشد عبدالرحمن را بر این که بگفتند
سیرت و عادت است او را خواهم معاویه در ظاهر آن امر را بکنین کرده ولی در باطن زیاد و در بطش کران آمد
چه او را عرض از این حرف آن بود که اهل شام یزید را خواهند پس معاویه آن حسن اعتماد و میل طبع که از اهل
شام نسبت بعبدالرحمن دید و در باطن قتل او را بمت کاشت پس این را از یزید آثال غرضانی در میان نهاد
و گفت عهده عبدالرحمن بن خالد در حیات است و آن یکی که اهل شام را نسبت با او است کار ولایت حید یزید
تست نخواهد گرفت این آثال متعجب گشت که در وقتی مخصوص بنی قوی او را از پای در آورده پس بجهت انجام
آن کار با منی متشک که بمجلس رفت چه عبدالرحمن بن خالد در آن ایام بگومت آن دیار اشتغال داشت
و بعضی از اهل سیر نوشته اند که در آن ایام او در دمشق بود و بهر حال این آثال از در سوت و دوستی با عبدالرحمن
در آمد و بکنجه با وی طریق سادست و مصاحبت پیوسته و شبی فرسی بچکیت آورد و از آن ستم قوی که با خود
بیطعام مخصوص وی پامیخت و چون عبدالرحمن از آن خبر و بدون درنگ سفر آخرت پیش گرفت این آثال
چون کار خود را باخت نبرد معاویه ثبات و از آن کار او را آگاه ساخت معاویه زیاد و از حد سرور گشت
و در ظاهر حکم نمود که از برای عبدالرحمن مجلس غرضانی برپا نمایند و بانجام آن امر که در باطن داشت افتاد
و خبر مسموم شدن عبدالرحمن بدست این آثال در شام انتشار و اشتہار یافت و در که سموع خالد بن مہاجر
بر او زاده عبدالرحمن کرد و اگر چه مہاجر بن خالد از اصحاب امیر المومنین بود و خالد نیز متابعت پدر میکرد
و از اشیاع مومنین و مقرب بود ولی قرابت و خویشی بکالتش تغییر کنی داده و در خیال آن بود که بوسیله از وی
کین غم خود از این آثال کشد تا روزی عروہ بن زید و خالد بن مہاجر در محکافی با هم نشستند و از هر در صحبت
در پیوسته بودند در آن وقت صحبت عروہ بن زید بکماله گفت آید ماضی میشود که این آثال زنده باشد

این آئال

۲۶۷

در میانیکه عوی زنا سموم نموده و تودر کیکال آسایش زلیست قلمی خالده بن مهاجیر در ظاهر خود داری کرده
 و در باطن زیاده آدان حرف تغییر بکالتش یا یافته قتل این آئال را عزم جرم نمود معیاد صحبت عرو و بن
 بد رکت بر خواسته بنجانه خویش رفت و او را غلامی بود سسی بنافع که زیاده شجاع و دلیر بود نبرد خویش خوان
 و گفت مرا از رفتن و شوق و قتل این آئال کزیری نیست اگر چه جان خویش در سر این کار نهم ترا در اعانت
 و هر ای من رای چیست نا فع گفت تا مرا جانی در بدن است از بهر ای در این مثل و یاری تو دست بر نخواهم
 داشت پس در همان شب از که پروان آمده بعد از طی طریق به شوق رسیدند و این آئال را چنانکه
 باید شایسته خالده در هر روز تفرز فرست بود که او را بقتل رساند تا روزیکه وی از نزد معاویه مراجعت نموده
 از مخفی عبور میگرد خالده فرصت بچکان آورد و تمهید بر کشید و پکت ضربت کار او بکشتگان بنور
 که مستحفظ معاویه بود و چنان جراتی که از وی دید نه اطراف او را که خالده بنافع غلام خود گفت تو اطراف مرا
 محافظت مای تا من این بجاخت را از خود دور سازم خالده پیران نزد و غور و بسیار خود را که چو تنگی رسانیده
 جاعتی که خیال داشتند او را دستگیر نمایند متفرق نموده این خبر معاویه رسید گفت او خالده بن معاویه است
 و جاعتی را بر کاشت که در کمال سرعت خود را به و رسانیده و دستگیرش نموده و نبرد معاویه آتش بردند
 معاویه چون چشم بر خالده افتاد زیاده بر آشفست و گفت لاخوان الله من ذلک حیثی خداوند چون
 تو همانی را جراتی خیره به چه بود ترا که طیب مرا کشتی و بیسج از سطوت من نرسیدی خالده گفت مأمور را
 کشتم و آمر باقیست معاویه گفت طیب مرا کشته اکنون بدین گونه زخرفات لب می کشی خالده زیاده
 با معاویه سخنان درشت گفت آنکاه از نا فع غلام جستجو کرده چه معاویه او را می شناخت که دلیر و بی گت
 خالده از بودن وی آنجا را آورد معاویه گفت دروغ می گویی او ترا بدین جرات باز داشت پس معاویه
 کاشتگان خود را گفت نا فع را جستجو کرده نبردی آورد و حکم خالده را بنده ان برده و نا فع را یکصد تانیه
 او را نیز بنده ان فرستاده تی خالده و نا فع در حبس معاویه بودند تا آنکاه که بنی مخزوم دوازده هزار درهم
 دید این آئال را داده خالده و نا فع را معاویه را که و شش هزار درهم بیت المال برده و شش هزار دیگر که
 سهم خود بود ضبط نمود و تخرخ خزدی مسطور داشته که تا زمان عمر بن عبد العزیز این فقره معمول بود که نصف
 ذمی را به بیت المال برده و نیم دیگر را خلفا بجهت خود ضبط مینمودند عمر بن عبد العزیز تمام ذمی را
 حکم کرد به بیت المال بردن پس خلفا همین طریقه را جاری و مستمر داشتند پس خالده و نا فع بگریخته
 عرو و بن زهر چون او را به زیاده بر جتین و آفرینش لب کشود مع الاحمال قتل این آئال بنظر
 بهت خالده بن مهاجیر در پنجاه و پنج از بهر ای اتفاق افتاد و در بعضی از کتب طبعیه بنظر رسیده
 که او کتبی در داده و به سفیده از زبان یونانی عبری ترجمه کرده

ابن هشیم حکیم

۷۶۸

ابن هشیم ابو علی محمد بن حسین بن حسین بن سید بن هشیم
 بیاید دانست که نام و نسب این حکیم بزرگ را در بعضی از کتب سیر فی سیرت و دیگر مخطوطات اول آنچند تاریخ احمد بن ابی اسید خرمی
 برشته تحریر آورده و از مؤلفات معتبرین اطباء و حکما استفاده میشود آن حکیم بزرگ نامش محمد است و کنیت وی ابو علی
 و ابن هشیم معروف است جماعتی از آنکه در ترجمت اطباء و حکماست گماشته اند بایشتهاد نام حکیم ابو علی هندس مشهور
 بجای نام وی نگاشته اند و صاحب تاریخ الحکما که در عهد شاه سلیمان صفوی انتخاب را بر مشتی جمع و تألیف در آورد
 از عدم تتبع و کمی استقصار در حالات اصبا و حکما چنانکه باید نام و کنیت ویراصی ضبط ننموده و آنچه که دانشمند را
 نام و کنیت و نسب صحیح جان است که در عنوان ترجمت مسطور افتاد و بهر حال آن فیلسوف پیاخته و مثل کامل را
 مستطاب الریس بصره است و هم در آن شهر شو و نمایانست و در او احسن رایم زندگانی در عصر توطن و اقامت کردید
 و سالهای در آن در آنک بتریس تألیف مشغول بود و چون پیشتر از ایام زندگانی در مصر گذرانید و هم در آنک
 روزگار زندگانی بسرآید از آن روزی صاحب طبقات الاطباء او را در طبقه اطباء و حکما مصرین مسطور داشته
 و تفصیل این بیان در ضمن ترجمت بوضوح خواهد پیوست آورده اند که وی در بابت ایام تیز و اوایل روزگار جوانی
 از فضلاء و علمای بصره کتابت فعالیت و اقتباس کلمات نمود و در مقدمات علوم و فنون ادب یکانه و هر دو سرآمد
 فضلاء عصر گردید و آن دانشمند از زمان شهرت و اودان ترقی در علوم بار و روزگار خلافت و اقتدار الطایع شد
 و اتفاقاً باند عباسی مقارن بوده و در آنوقت صیبت حکمت و آداز و فضا ئلش با طرف بلاد و اکناف آفاق
 برفت نقل است که وی در اوایل ایام تحصیل از میان علوم علم طب را اختیار نمود و در آنفن از علم و عمل بصیرتی تمام
 و خبرتی تمام پیدا کرد و چنانکه خرمی و رقی وی آورده است گان خیر با اصول صناعت الطب و امواد
 الکلیه پسرا تحصیل و تکمیل علم طب بچند مدت بخت را با مباشرت نیز نمود و متی در معالجت یکی از مرضی او را
 خطائی رفت ابو سعید یامی که در آن روزگار ریاست الجبایوی مرجع بود و تفصیل حالش مشروح مسطور خواهد
 افتاد او را مواخذت کرده و از مباشرت عمل منغش نمود و سپس که چنین امری از برای وی اتفاق افتاد
 در پی تحصیل علوم حکمیه رفت روزگاری در آن روز بغداد و نواحی بصره آنفن را تکمیل کرد و در علم هندسه و حساب
 بمقامی رسید که هیچیک از اهل آن عصر را چنان درجه و مقام حاصل نداشت و او را خطی خوش و در تألیف و تصنیف
 پانفی و دلکش بود و هیچگاه از مطالعت و فتاح و جمع و تألیف و ترتیب کتب فراغت نداشت و دلیل این
 پانرا قطب الدین لایبی در شرح حال وی آورده است کان فاضل النفس قوی الذکا و منفعا
 فی العاوم الحکیمه و فاق اهل زمانه بحسن الخط و جید المعرفه ^{الاسی} و در اخبار وی مسطور است
 که چون آدازه دانش و صیت فضا ئلش گوشزد و علا و فضلش در میان آنجماعت آمان که طالب تحصیل
 در اغلب تکمیل علوم حکمیه از اصول و فروع آن بودند جماعتی کثیر بدرس تدریس او روی نهادند و از پانرات
 نادات وی بهر حال حاصل نموده و او با شیخ الریش و برخی دیگر از حکمای بزرگ که شرح فاشان شده و

ابن هیثم حکیم

۷۶۱

مطهر افشا و معاصر بوده و شیخ الرئیس در بعضی از مؤلفات خود او را نام میبرد و مقبول و حکمت یستاید و نیز بنیاد
 کتابی است و حکمت که شرح بر بیانات اوست و در انتخاب زیاده از اندازه او را ستود و دست نرض از تنسیخ
 این عقاید و اطباب این مقالات است که شدت می آید پیش سایر حکما نیست ولی در شنون علمیه کمتر از بچیک
 از حکمای بزرگ نبوده چنانکه مؤلفات و صفات وی در ذیل ترجمت سطور گردید و لیلی حکیم بر این بیان است
 در تاریخ حکمای تنوی سطور است که چون شدت وی در شنون حکمت از اصول و فروع آن خاصه در هندسه
 باطراف و الکاف با دقت در نزد فقهائ و حکمای مصر فضا می شد زیاده بر رجوع قبول رسید و آن آیم در مصر
 زمان خلافت و اقتدار اسحاق کم بمراتده علوی بود و چون خلیفه علوی زیاده طالب و راغب فضلا بود و بواسطه
 جتنجوی نه او ندان دانش را چنانکه در شنون بکینه و برخی از فضال و برادر پیشگاه خلیفه علوی معبر فضا
 در روز آوردند بخصوص شرحی از علم هندسه وی بیان نمودند و نیز بعضی رسانیدند که در بصره در مجالس
 وی نقل گیرنده که در داشته که من توانم مقواعد و قانون هندسیه در اکثر از مواضع رود و نیل تقریفاً نامیم که این
 پریشتری از افاضی لم یزیر جاری شود و در ایام نقصان آب با همسنگام طغیان در آبادانی و مسافت رفتی
 نمایه و بدان واسطه در منافع مملکت سلفی گرفتار عاید کرد و خلیفه اسحاق کم بمراتده را از آنکه شوق زیاده با او داشته
 نک بود از شنیدن این خبر علاقه بر آنکه از همه فضل او را طالب ملاقات بود و میلی و کبر بلاقات او پیدا نمود
 و هر لحظه بریدن او میانش زیاده می کشت از آن روی یکی از خواص خود را در همان نزد وی فرستاد تا استیضای
 خلیفه را بلاقات او که بر فن مصرش ترغیب و تحریف کند پس کاشته خلیفه علوی با وضع غیر معمول بصره نشانی
 و سجدت آن حکیم فاکتشت و شوق خلیفه را بلاقات او ظاهر ساخت حکیم در بابت امر از رفتن همت نسل حب
 سپس با مراد و ابراهام کاشته خلیفه بر فن مصر رضا داد و فرستاده تهیه که شایسته و در خورشان آن حکیم بود فراهم
 از بصره به بصره مصر در حرکت آمدند بعد از طی طریق و سپردن صیاری و دشت نزدیک شد قاهره و بارگشودند
 خلیفه را خبر شد که آن مطلوب و مقصود که او را منظور بود به انجامی رسیده است حاکم از فرط شوق
 بلاقات او داشت با دراز و خواص خویش و تجمل تمام با استقبال از شهر بیرون شتافت و در قریه موسوی
 بنحقی که در ظاهر شهر قاهره بود با آن حکیم داشتند ملاقات نمود و آنچه از توفیر و احترام بود در باره
 رعایت داشت پس بفرمود در منزل مناسب فروکش آوردند و با محتاج و سایر کمزومات او را چنانکه لایق
 و سزاوار بود رعایت نمودند پس از یکچند که از پنج راه پاسود خلیفه او را بنزد خود خواند و با وی در شنون علوم
 سخن بیان آورد زیاده از اندازه پیش انا خاصه در علم هندسه و حسابش با هر دو توانا دید لاجرم او میسر
 درخواست نمود آن تصرفات و مهندسی که باید و آداب رود و نیل بعمل آورد و همواره قبل از آن بدان عده
 بجای آورد پس این هشتم اسحاق کم آنرا با نخست قبول بر دیده نهاد و با جماعتی از ارباب صنایع و آن کسان
 که از قواعد هندسه ربط کلی داشتند سمیت عالی رود و نیل با پی تعیین محل با همراشته و چون سرانجام او را

ابن هشیم حکیم

۲۲۰

مصر را ساحت نمود و آثار متقدمین را از صنایعهای محکم و هندسههای یکتو با رعایت اشکال طبیعی و صور هندسیه
مشاهده کرده و دانست که آنچه را در خارج پیش خود تصور کرده بود غیر از آنست که اکنون آزمای پیموده و جاری
کردن نیل را بر اراضی بی آب امری به نیت صعب و دشوار و دیده بروی ظاهر کشت که اگر آن مرد شوار و بود
و باسانی ممکن بودی که ششکان از ازل فضل و هندسه از ظاهر کردن آن صنعت و امر بزرگ و آن فایده کثیر
نی که گشتند و آنچه را از صنعت که متعلق بچریان آب بود باراضی مصر از نظر ایشان غائب نمی گشت
لاجرم غرضش در آنکار سخت سستی گرفت و قلبش متحرک گردید ولی بظواهر آن امر پوشیده میداشت و بکار با دانا
استحسان و اطمینان در موضع موسوم بچیان دل واقعه در حبه اسوان که آنجا آب رود نیل منجر باراضی مصر میشود
و چریان پیدا میکند بچینند توقف نمود و از هر چه آزمایش کرد باید بعمل آورد و چیزی مندر و گذاشت نخر و چون
در یافت نمود که خیارات علمی وی بعمل مطابقه نخواهد کرد و آنچه را که در ضمیر داشت بظاهر متمشی نمیکرد
و بوجهی که کرده بود نمیتواند و نا غایب بخل و منتقل گردید پس از آنکه از خیالات خود بخیلی نایوس گشت و آن
کار را نتوانست انجام دهد در نزد خلیفه علوی بعضی از عذر را مقصد کشت بقسمیکه خلیفه در ظاهر عذر باطنی
پذیرفت و با او موافقت نمود سپس خلیفه از بهت آنکه او را پس کافی و دانستند بجای آورده بود مقصد
متبعی از مناصب و پویش نمود و حکیم اگر چه در باطن به آن امر راضی نبود ولی از سپیم آنکه مبادا بوی
آسیبی رسد قبول نمود چه خلیفه اسماکم بامر الله سریع الاستیلاء و متقلب الاحوال بود و بجزئی خطایسته
و اوهانی لغرضی که از چاکران و امرای خود میدید بر ابراق و آتاده نموده می بچیند آن احوال که بوی مفوض بود
مقصدی گشت و از هر سوی بجهت خویش راه چاره فراهم میکرد و اندیشه خلاص خود را مینمود بالاخره بجزاظر
جنون و فساد عقل چاره ندید بنیای کار بر آن نهاد و یکدور و زبر میانه که جنون وی شهرت کرد و بر کس آن امر
ظاهر گشت پس بچکم خلیفه اموال را و راجعی از کاششکان خلافت تصرف کردند و شخصی را از برای خدمت و کلمات
مقرر داشتند و بقدر کفایت خود و آن کسی که مباشر خدمات بچمی و جیمی معین نمودند روزگاری بدینحال میکردند
اسماکم بامر الله علوی چنانکه در تواریخ مضبوط است مقتول گردید و مندر زنده ای الظاهر لدین الله علوی که بزرگ
چهره مردی و زلف و دهر بان و صاحب حسن سیرت و یکتوئی سیرت بود قائم مقام کثیت و مباطط عدل داد و بکسر و
دست بود و دهر بانی بر طبق خدای بجا و از آن روی حکیم را خاطر آسوده گردید آنکه اندک اظهار عقل کرده
تا آنکه بکلی علی الظاهر بحالت اصلی معاوت نمود کاششکان خلافت اموال او را و کرده و در آن مکان که او را
باز داشته بودند در حضرت خروج یافته و جمیع از بزرگ از جمیع مشهور قاهره بودند منزل گزید و بعبادت
مشغول گشت و مقباعت روزگار میکشید و ایند پس از فراغ بال و آسودگی احوال بجمع کتب پرداخته تصنیف
و تالیف مشغول گشت از یوسف بن اسرائیل حکیم ساکن حلب حکایت شده است که آن حکیم داشتند
پس از آنکه خود را بدان وسیلت که مسطور گشت از شغل بخل آسوده کرد و در عرض یکسال سه کتاب برشته تالیف

بنصف درمی آرد یکی اقلیدس و دیگر متوسلات و محیطی و یکسال و یکروز نیز اوقات خود صرف تصحیح آن
 میزد و آنجا که شروع در تصنیف آن می نمود و میگردید و میبوی که صد و پنجاه و نیا مصری میداد که بعد از
 اتمام آن وی باشد و معاش خویش از آن وجه میگردانید و او را کفایت بودی در شرح حال وی مسطور است
 که آنحکیم دانشمند عمری در زیادت و بر بعین طریق که در قوم گشت سیکه را نیند تا در حد و سنه چهار صد و سی و هجری
 در قاهره وفات کرد و در بعضی از کتب وفات ویرا در واسطه نوشته اند ولی قول اول بصحت اقرب است
 و آن حکیم دانشمند در بعضی از آثار او خویش در حکمت و طب و غیره متفرد بوده
 و الله اعلم
 از جمله اراعه قیاسیت در باب نور قمر از زیادت و نقصان که قطب الدین محمد اشکوری در کتاب محبوب القلوب
 در ذیل ترجمت ابن هشیم نقل کرده و چون خالی از غراب و تا زکی نبود در این مقام او را اینکاریم چنین گوید که آنچه
 در نزد جمهور اهل نجوم مشهور است آن است که قمر جسم سیطی است و کسب نور از شمس نماید و بدر و هلال را
 سبب از این روی دهند ولی بر قطع و خیم این امر که نور وی از شمس مستفاد میگردد و لیسلی محکم نه از انداز
 اقوال اهل رصد و آنحسان که در نزد خود پدیدل سخن رانده اند و چنانچه از آثار و علامات و امارات غلیظه و بینه
 از ادله غلیظه بطلب بر می آید قمر از جمله کواکبی است که نصف آن نورانی و نیم دیگر ظلمانی است و او را در
 ملک خویش طبیعت خود فی قده نصف حرکتی است باین معنی که چون مواقی اصطلاح شمس اجتماع کرده در محاق قمر
 نیمه نورانی وی بجانب آسمان باشد و نصف ظلمانی بطرف زمین و چون فلک وی کوچک خاصه خود متوالی
 حرکت کند و بمقدار چند درجه از شمس دور شود قمر نیز بمقدار قلیلی از طرف نورانش روی زمین حرکت کند
 و مانند هلالی نظر آید و همچنین حرکت کند تا ربع از طرف نورانی و نصف ظلمانی روی زمین نهد و چون
 مقابل شمس کند در شب نیمه ماه جمیع نصف نورانش روی زمین کند و تمام نصف ظلمانی روی آسمان نماید
 و چون ماه از نیمه بگذرد باز برخلاف ایام تزیاید بمقدار مسطور بتدریج طرف نورانش روی آسمان کند
 و سمت ظلمانش روی زمین مثلاً اگر فلک حال قمر سه ربع دور خود را طی کرده باشد قمر نیز سه ربع دور خود را بطرف
 جبهت خود طی کرده باشد قمر نیز سه ربع دور خود را بطرف جبهت برعکس خود طی کرده نصف از نیمه نورانی و ظلمانش
 روی زمین باشد و که الان بنهی الامر تا نیا الی الاجتماع ذلک لتدبر العزیز العظیم
 صاحب طبقات الاطباء نقل کرده است که بخنده وی دیدیم در علوم متقدمین کتابی از تصنیفات آن حکیم دانشمند که تاریخ
 اتمام آن مطابق با دوازده سنه چهار صد و بیست و هفت هجری بود و شرحی از حالات خود از اوان تیز آزان
 تری در علوم در آخر انتخاب مندرج نموده و نیز مولفات خود را تا آن تاریخ مسطور داشته و در این مقام حاصل
 تمام آن ترجمت را که مشعر بر فضائل و کمالات معنوی او است برشته تحریر درمی آوریم چنین گوید که در او احوال
 زمان مصابوات تا احوال سنین و یکصد و پنجاه پس از آن بمجواره در عقیدت طوائف اهل اسلام و فرق دیگر از
 معاصیان مذاهب مختلفه در شک بودیم با آنکه از یقین خود که در حقیقت مذاهب اسلام ششم تدرید و یکی تجزیه منحل

ابن هیثم حکیم

۲۲۶

بر همین طریق روزگار خود را بچند بکسرت میکند تا آنکه در زمان تحصیل که آنکه کمال عقلی از برای سن بیست و هفت هر که دید
از این خیال که مراد خیر بود و لطف طبیعت انصراف منجست پس در انشای بیان حالات دست توکل بر کاه خداوند زد
و همواره مشغول می نمودم که طریق حق از برای من کشف گردد و بجهت این امر شب و روز روی نیاز به رکاه خالق بی نیاز
آورده لطف غفلت نمی ورزیدم و درخواست می نمودم که صدق رای بر فرق و از منصرف و بطلان قول هر طائفه از
طوائف بر من واضح گردد و چون بذل جهد من در این امر بکمال رسید اولاً بر من بکشف گشت که باید همواره
پس از آنکه رضای خالق را منظور داشت و طاعت و تقوی را شعار خود ساخت و در صد تحصیل علم بر آنکه از آن
مبتدئ منصف و ریم پس بچند بر همین طریق روز خود را مصروف بآن علوم میداشتم و در تحصیل و تتبع در کتب آسمانی
فراغت نداشتم تا وقتی را چنان اتفاق افتاد که بطلاعت کتاب حیلہ النبوة جالینوس پرداختم مقال سابع آن بنظر رسید
در فصلی از آن که یکی از قلمباز خود خطاب کرده بود و درین قسم که میدانم چگونه اینجالت از برای من پیدا گشت که
ملفت شدم در زمان صباوت آن امری را که با نویسیت بقایات عالیه توان رسید این لطافت را در هر قسم
از اقسام که خواستی نام نه یا آنرا الهام از جانب خداوند میدان یا آنکه در طبیعت انسان چیزی بود و بعیت نهاد و
آن بجا که کشف کرد و پس از آن حالت که مراد وی داده دانستم که هیچ مقام در دنیا و آخرت نتوان رسید الا
تحصیل علم و ظاهر ساعتی علم و کسب او که چون بر پائینات و تحقیقات جالینوس اطلاع یافتیم سپس همواره و طلب علم
و تحصیل معارف است می گاشتم و آئنی تعالی نمی ورزیدم و تتبع در طرق مذاهب و انواع علوم و دینی می نمودم پس از
بسیار تحصیل و پی بردن بانواع علوم بر من معلوم گشت که آنچه را در اوایل تیز در صدد دریافت آن بودم
و در طلب آن کوشش میکردم به آن نتوانم رسید مگر تحصیل و اخذ آن علوم که مایه و اصول آن مورسیت بدیهیه جنبه
که صواب و قریب آنها اشیائی است عقلیه پس بطلاعت و تتبع در کتب حکما هست بر گاشتم و آن مقامات را که طالب آن
بودم بدست آوردم و در هیچیک از کتب مؤلفات حکما آن ترتیب و قانون را که توان از تحصیل آن مطالب عالیه
از علوم پی برد و نیافتم الا در کتاب جامع اصطلاحات لیس که ابتدا از منطقیات و طبیعیات و الهیات سخن رانده است
و بعد از آن شرح داده است الفاظ اصطلاحات منطقیه را و قسیم فرموده است آنها را با جناس اولیه
و کلیات حسن باشد پس ذکر نموده است معانی و الفاظ مرکبه را که از آنها کلام مفهوم حاصل آید یعنی حدود و معرفات
پس متفرق و ممتاز نموده است از این اشیاء مرکبه قضایا و اجباری را که آنها اصل و بنیان و عنصره از برای یک
انقسام نموده است قضایا را باقسام و فصول و خواص میثریه بعضی از بعضی که لازم می آید از این و کسر صدق گفته
قضایا و مطابق شود با منجی اتفاق و اختلاف و تضاد و بها قضا آنها پس ذکر نموده است بعد از باب قضایا
بحث قیاس را و قسیم نموده است مقدمات قیاس را و بیان نموده است اشکال قیاسیه را و نوع نوع
نموده است آن اشکال را و تمیز داده است و جدا کرده از این انواع اشکالیه آنچه را لازم نمی آید از وی بکینظام
ترتیب را و از آنچه که لازم دارد یک نظام و ترتیب را آنجا که بیان نموده است نتایج لازم از آنها باقران

و امور که واجب است و متغیر و پیاپی نمود و وجه اکتساب مقدمات قیاس ضروری و اقلیه را و آن چیز باشد
 شایسته شود و بدان نظرین اولویت و اشبهتیت و اکثریت و هر چه را که لازم از بیات عادات و اصطلاحات و سایر
 امور قیاسیه را پیاپی فرموده و صورتها را فصول از تفصیل داد و شرح داده است انواع او را پس از بیان حیات
 منطقیه شرح داده است حکمت طبیعی را که در آنجا بحث کرده میشود از احوال جسم طبیعی و ابتدا شروع کرده است
 در بیان سمع طبیعی که سنی سمع الکیان است و در آن گفتگو میشود از امور کلیه اجسام مثل حرکت و سکون و نهایی
 و انانیه و زمان و مکان و غیره و توضیح و تبیین فرموده است در این کتاب امور معلومه شخصی را که محتاج شتاب
 چندان پس از بیان بکده و جدائی هستند از استقراء و تتبع و قسمت و تمییز و برهان آورده است و اینها
 بر بعضی اعتراضاتی که بر مطالب علمییه وی کرده اند و توضیح و تبیین فرموده است انحطاط هر کسی را که تسکین نموده
 در پیش از این امور معلومه و در ترتیب و جمع و پیاپی در این فصل از کتاب پیش از این است اولاً ذکر آن امور که آنها
 مبادی و اسباب باشند و ذکر طبیعت و پیاپی مکان و خلا و غیره تناسی و زمان و پیاپی حرکت و ذکر حرکت
 اول پس کتاب سما و العالم است که در آنجا احکام اجسام بسیط علوی و سفلیه را برشته تحریر و آورده و سپس
 ذکر فرموده است کتاب کون و ضداد و آن گفتگو میشود از ارکان و عناصر و تبدیل صورت بر مواد و شتر که
 پس ذکر نموده است در کتاب و کیمیا و علوی و آن در آن گفتگو میشود از اسباب و علل حوادث ارضیه و هواییه
 مثل سیلاب و زلزله و زلزله و ریح و امطار و زلزله و برق و صواعق و مطر و زلزله و اغیار و حیوان و سایر اشیا
 از این قبیل باشند آنجا ترتیب کتاب سعاد و پرده خسته و در آنجا کتاب ذکر فرموده است اقسام معادن را
 و کیفیت تولد آنها و بطالان علم الکیمیا پس ذکر نموده است کتاب نبات را که در آنجا ذکر شده است احوال
 اجسام نایمه نفوس و قوت و کیفیت تغذیه و نمو آن پس کتاب حیوان است و در آنجا کتاب گفتگو نموده است
 از احوال اجسام متحرکه که حرکت را دی آنها و مبادی حرکات و نفوس و کیفیت تولد آن و از این قبیل چیزها یک
 متعلق بآن اجسام است و دیگر کتاب نفس است و در آنجا گفتگو فرموده است از احوال نفس و طبع انسانی
 و کیفیت تفرقه آن نفس در بدن انسانی و بعد از تمام کتاب نفس علم با طبعه را پیاپی فرموده است
 که از اقبل الطبیعه و فلسفه اولی نیز گویند و آن کتاب است مبدء و الهیات که در وی اثبات نموده است
 ذات باری تعالی را که واجب الوجود است و نیز اثبات نموده است تفرد و وحدانیت او را و پیاپی
 جمیع صفات کمال و تترده او از جمیع صفات نقص و زوال و پیاپی نموده است که خدای عالم حل شانه و احد است
 و او است یحیی که قبل از وی ناشی بخود و او قادر است که عاجز نباشد و خجاسته است که هرگز نخل نمائد
 پس ممکن نموده است پیرایان قواعدی را که طرق بسیار از آن قواعد مبوی حق است آیه که یه چون از قبل
 و استغراغ و سعی که مرا به تحصیل و نیز در پی آن بودم که از هر علم طلب معارف توان نمود و بکتاب اسطلاحات
 چنانکه مذکور شد پی بردم برین معلوم گشت که از علم فلسفه که ریاضی و طبیعی و الهی باشد توان ادراک معانی نمود

و دانستم که چون زمان پیری در رسد انسان را قوی روی ضعیف و ادراک روی باخفا و کدزد از آزدی و دشمنی
 شباب تحصیل بقدرات و وسای این علوم پر دادم پس برانده اصول و منسوع فلسفه مبت بر کاشتم تا بر تمام آن علوم
 از الهی طبیعی و ریاضی تا در کثرت تجدی که بر قدریس و تالیف و تصنیف آن معلوم میگردیدم و در کتب مستندین سابقین
 که در این علم نگاشته بودند متبع و ادنی نمودم ابتدا شخص نمودم به اقتدار که باید از طبیعی و اسلحه و ریاضی را و برشته
 تصنیف و جمع در آوردم باز از وسع و طاقت و نیز آنچه را که بدانها اطلاع یافته بودم بر این علوم پس از تکمیل
 شرح مبطوع بر آن معلوم نگاشتم و تصنیف نمودم از فروع این اصول آنچه را بادی مجرای تصحیح انبیاح باشد
 از غوامض ریاضی و فسی و الهی و انتمای زمان این تصنیفات که اکنون ذکر میشود و مطابق است با پندای شکر و بجز
 نه چارصد و پست و هفت هجری موجب و باعث بر اینکه در مدت حیات بهمت بر اینگونه از امور علیه نمودم
 متخیر شد اول طلب حق و آن معلوم که از تحقیق آنها نفس انسانی را در دنیا کمالی باشد و نیز بعد از اوقات
 بایه درجات انسانی گردد و دوم آنکه چون دیدم قوه و ذکاوت و صلاحیت خود را که توانم از عهد و تکمیل آنچه
 علوم معقول برآیم و خواص مسائل آنرا با سانی حل نمایم از آزدی بهمت تحصیل آن کاشتم ستم آنکه
 چون زمان پیری در رسد و قوای انسانی را دیگر قوتی نماند که تواند از عهد و مطالعت و جمع و تصنیف برآید
 بنابراین این تالیف و تصانیف خود را ذخیره زمان شیخوخت نمودم و در انیل سبالت نمودم قول جالبیوس
 که در مقام سابع از کتاب حیل البره میگوید که قصد کردم از این تالیفات خود سه چیز را اول آنکه طالب علم را
 از مطالعت درک مطالب و اخذ مسائل با سانی دست دهد و دوم آنکه در جمع و تصنیف و تالیف جمیع قوی
 ظاهر و باطن در کار است و بی پنج لازم آن خواستم پوسته طبیعت را بر ریاضت عادت و هم آتوت جوانی
 قوتی بر جای نماند ستم آنکه ذخیره باشد که در زمان جوانی از برای پیری کرده باشم که در پیری انسان را هیچ آری
 از امور غیر شکر و محفوض مطالعت و جمیع و دستخ کتب و تفصیل کتب آن حکیم دانستند را که از خط خود او نقل
 شده است بدین شرح است سطو و میکرد و کید مولفات و مصنفات من با این سال که مطابق با تاریخ مسطور
 و ریاضی طبیعی و الهی از این قرار است از جمله کتبی را که در ریاضی نگاشته است بدین تفصیل است
 شرح مبطوع بر اصول اقلیدس در علم هندسه و علم عدد و دیگر کتابیست که در آن سند راج و جمع نموده ام
 اصول و قوانین هندسیه و عددیه را از کتاب اقلیدس و ابولونیوس حکیم شرح محبطی و تخفص آن در کجمله
 کتاب در علم مناظر که نقل سالن آن از کتاب اقلیدس و بطلموس شده کتاب انحصار که در آواز علم
 سخن رانده است کتاب المساجد در اصول حساب و علامات آن و کتاب جامع در جواب سئوالات
 خداوندان فضل در علم حساب که در ده اند مقام در اجازات حقوق و انبیه و کتابی دیگر در حل غوامض
 مسائل هندسیه کتاب در حل مسائل مشکله عدیه تخفص مسائل و مقالات ابولونیوس حکیم مقال
 در حساب هندیان مقال در استخراج سمت قبله کتاب در آن مسائل هندسیه که امور شرعی را

ابن هشتم حکیم

۷۷۵

بان اضیاح است رساله باسم یکی از نو سای نجوین در جیب بر مثل اهل رصد آیتها کتاب جامع در سائل حیات
نخمس مقالات ابو نیوس حکیم در تسووع مخروحات کتاب به نقل در علم هندسیه و توضیح بعضی از سائل ۴
کردی بعضی از فضلا استکمال نموده بودند کتاب دیگر در تحلیل و ترکیب هندسین کتاب در اکتا نقل کردن
مقاله در استخراج بعد ما بین دو پلید مقاله در استخراج اصول سائل عدیه و تحلیل آن سائل مقاله در
شکوگی که بر کتاب اقلیدس کرده اند رساله در برهان از برای شک در قمت زاویه به قمت که بر برش
آنچه را که در علوم طبیعی و الهیه برشته ضعیف در آورده و مسطور داشته از اینقرارت

کتاب نخمس نقل فرور یوس تمخیس بعضی از کتب ارسطاطالیس در حکمت کتاب موسوم به بر منطق
آیتها تمخیا نخمس به نقل فرور یوس بر طبیعیات آیتها تمخیس بعضی از کتب ارسطاطالیس بر طبیعیات
آیتها کتاب در منطق موسوم به سبعة منطقیه رساله در صنایع شریه که نقل نموده است او را از زبان
یونانی عبری تمخیس کتاب نفس از ارسطاطالیس مقاله در مشاکله و مناسبت انسان که عالم صغیر
نامیده شده با عالم کبیر رساله مبوطه در قیاس منطقی و اشیائیکه مشابهند بوی مقاله در برهان
مقاله در ذکر عالم از بابت مبدء و علت و طبیعت آن که از چه رو و کج کمال میرسد مقاله در مبادی موجودات
مقاله در طبیعت و وضع عالم کتاب در رد یحیی خوی که در بعضی از سائل حکمت نوشته بود مقاله
در مبدء و العالم کتاب در رد و برابو الحسن علی بن عباس مقاله در فضل و فاضل مقاله در شوق
انسان بوی موت سوانقی کلام حکمای متقدمین رساله دیگر نیز در همین معنی مذکور بر حسب اقوال ملکان
سازمین رساله در بطلان اقوال طایفه منکلبین بر عقیده ی که آنها را است که خداوند سبحانه در لیزل
فرزائل بوده است سپس نقل شده مقاله در رد کتاب برابو هشتم رئیس مقرر که بر رد کتاب
مبدء و العالم ارسطاطالیس نوشته بود تمخیس سائل طبیعی ارسطاطالیس رساله در بعضی تحقیقات علیه
نیز بعضی از علما فرستاده رساله در اینکه حبه ادراک حقایق اشیاء و شناسائی اشیاء را حبه یکی است
مقاله در اینکه برهان آوردن بر معانی در علوم فرقی باسم نه دارند الا در امور هندسیه که باید محسوس باشد
مقاله در دو طبیعیه هر یک از الم لذت و طبعای حیه و طبیعیه و معاویه مقاله در متفق بودن حیوان باطن
بر طریق صواب با خلاف ایشان در مقاصد و اغراض خود کتاب در اثبات سطالب نجومیه در و بر
احکام آن رساله در اعمار و آجال انسان رساله در طبیعت و ماهیت عقل کتاب در علم و صنعت
کتاب بر طریق متقدمین مقاله در اینکه فاعل عالم جل جلاله عالم بذات خود باشد از حبه فاعل
رساله در تمخیس بعضی از اقوال و رای ارسطاطالیس در قواعد کلیه از جمله تحقیق در قوه مدبره
بدن انسان است که در قلب است رساله در جواب سائلیکه ابن سح بغدادی منطقی از وی
سوال نموده در هندسیه کتاب در تقویم صناعات طبیعیه که منظوم نموده است در نقل و جوامع جابری

که شش بر پنج کتاب بوده کتاب در برابرین طبیع کتاب در قوی طبیعی کتاب در سین
کتاب در صوت کتاب در عدهات و اعراض امراض کتاب در حیات کتاب در محسبه ان
کتاب در نبض کتاب در مزاج کتاب در ادویه مفرد کتاب در قوی ادویه مرکبه و طریقه ترکیب آن
کتاب در مواضع اعضاء الیه اختصار کتاب جید الزوالینوس کتاب در حفظ صحت کتاب در جید بدن
یکموس و در دانت آن کتاب در امراض مین کتاب در اینکه قوی نفسانی تابع باشند از برای انزج
اجان انسان کتاب در مزاج مختلف و منظم کتاب در تقدمة المعرفه کتاب در اوقات که نفس از برای
مزاج انسانی لازم است چه در اوقات مرض و چه در ایام صحت کتاب در دماییل کتاب در فضل بودن
مینات و حالات بدن که در هر وقت و چه زمان است کتاب در اغذیه که جمیع نموده است از کلام مبستر
و جالینوس چنین بن استحقاق تا اینجا بود آن کتبی را که تا او از نه چهار صد و بیست و هشت برشته تحریر دادند
و هم اوست و در هشتاد و هشت که این سوی رسایل و مصنفات عدیده است که در بصرو و اهور از برشته تصنیف و تالیف
در آوردم و مشغله زیاد و کثرت اسفار مرا از امتیاز و تصحیح آن مانع آمد و چون نسخه منسخر بود و انتشار نیافته بود
و هم بدست جماعتی افتاد که اهل دانش و تیز نبوده از میان رفته و ضایع گردید چنانچه بسیاری از علما
و حکما را نظیر جالت من اتفاق افتاده منجمله از متقدمین از برای جالینوس هم چنین امری روی داد چنانکه
در بعضی از مصنفات خود ذکر فرموده است که من برشته تالیف و تصنیف در آوردم بسیاری از کتب را بجهت
بعضی از بزرگان خود که صاحبان علم و خداوندان دانش بودند نیز از آنها فرستادم تا از آنها انتفاع علمی
حاصل کنند و فوائد کلی ببرد دیگر فراخی را بجهت جمع و امتیاز و تریب آموختند و همچنان اثری
از آن مصنفات بر صفحه روزگار نماند و یکپس را معلوم نخست که مؤلف و مرتب و مصنف آنها کیست انتهی
و هم او گوید سپهری که مراد عربیانی باشد مصنفاتی خواهم برداخت از علوم حکیمه و غیره که خداوندان دانش را
بکار آید و طالبان علوم را از مطالب از آن سهل و آسان باشد و مراد مدت حیات اینهمه تالیف و تصنیف
مینر که دیدن بود که از توفیق و تائید خداوند تبارک و تعالی و آلا کسی را چگونه جمع و ترتیب اینهمه مطالب
میر کرد و عهده مقصود و غرض از پزواختن آنها رسالت و کتب نبود الا آنکه مذاکره باشد طالبان علوم
و فضلا و حکما را و آسان باشد بر مطالب کنندگان فهم و درکن مطالب علمیه و فوائد حکیمه پس واضح و بویست
انفالی را که تالیف و تصنیف بیکو بر صفحه روزگار بماند بعد از وفات او را در دهنده است و آتش بواره بر زبانها
ساربنی و جاریست و جالبی که زنده باشد او را در عدد و در دکان معدود نمایند چه بر زبان کانی او اثریست
و ثمری قریب نیست شاخه این بیان را در زیر ابو القاسم علی بن احمد جرجانی که در عدا و اجلا و فیلسوفان
روزگار بشمار آید وصیت کرد که بر سنگ مرارش این وصیت را که هم از اشعار اوست

مکتوب دارند

ابن هشیم حکیم

۲۲۲

دُبَّ بَسْتْ فَذَكَرْنَا بِالْعِلْمِ حَيَا وَمَعَا فَاقْدِمَانَا بِجَلَاوَعِيَا
فَاظْلُمُوا الْعِلْمَ كَمَا نَالُوا اَهْلَاوَا لَا نَعْدَا لِبَقَاءِ فِي الْمَجْدِ شَيْئَا

دکتر خطاب بن ابراهیم و شجر جمیع مردمان نیست بلکه بفضای عصر و خداوند آن دانش است چنانچه بالینوس هم در کتاب نبض در عنوان یکریه که خطاب بن در این پانزده همه مردم نیست بلکه از جمیع ناس مبرور و دیکه از خداوند آن دانش فضل است که نیست اورا که این پانزده الا فضلا و اهل دانش را این بود حاصل معانی آن چیز که واجب بود ذکر کنیم از پان ما حشمته و انحصار نه من العلوم الا و اهل حشمت به مذاکره الحکما و الاثمل من الناس و الله یفعل ما یشاء و یمحکم ما یرید و بیکن متا لید کل شیء و هو المبدی و المعید و کتبى را که او اخر چهار صد و بیست و نه هجری تصنیف نمود و بخط خود نوشته از این قرار است نخست کتاب سماع طبعی مقاله در زمان و مکان رساله در علم عدد و معانی آن رساله در علوم طبیعی و الهیه که بعضی از فصول آن از کتاب الهیات و نبوت محمد بن زکریای رازی نقل شده مقاله در ابطال رای حکیمان به جزء لایخیری که جوهرش بود باشد رساله در اثبات نبوت و در آنگهان که عقیدت بر نبوت نبیسانند ازین این نبی متنبی رساله بجهت محمد بن حسن نوشته در ایضاح و در پانزده ابوعلی حیا می که او ایراد نموده است بر بعضی از کتب ابن راوندی و لازم آمدن ایرادات برجای می بر عکس آنچه از ایرادات که بر ابن راوندی داده و دینیت کتاب در تاثیرات گنهای موسیقیه در نفوس جوایه مقاله در اینکه دلیلی که است لال کنند شکلون بر حدوث عالم دلیلی است فاسد و مخدوم اند استدلال کمبری مان اضطرابی و ناچاری در تبسول و قیاس حقیقی مقاله در رد بر طائفه معتزله در معتقدات آنها بر حدوث معانی باریتالی ایضا رساله بر رد معتزله در بعضی از مسائل علیه رساله در جواب مسائل هندسیه که از وی سؤال کرده اند بعضی از فضلا و نقباء مقاله در ظاهر نمودن غلط انکشافیکه متصیری نموده اند که خداوند سبحانه و تعالی غیر فاعل است در افعال عباد مقاله در علم ابعاد احبار ام ساریه و تعیین مفر و عظم آنها رساله در تخفیف کتاب آثار علویه از کتاب و پانزده الیونوس حکیم تخفیف کتاب ارسطاطالیس که در جوان نوشته مقاله در علم رایا و توضیح تصحیح آن و امتیاز غیر از آن رسائی است که در این علم مرسوم داشته مقاله در استخراج خبر عملی از کتاب محبلی مقاله در جوهر هر صبر و کیفیت وقوع اعتبار مقاله در رد برابر الفرج عبدالعزیز طیب و قوی طبعیه که آیا در هر عضو از اعضای انسان است و ایضا گویی که بخط وی دیده شده که تاریخ اتمام و تصحیح آنها مطابق با اواخر سنه چهار صد و بیست و نه هجری بوده مقاله در دینیت و وضع عالم بطریق جواب و سؤال مقاله در شرح بر مصادرات کتاب انطیس کتاب در خبر انطری طب در هفت مقاله مقاله در کیفیت ارساد مقاله در کواکب عاده در جو مثل ذوزنب و ذوزناب رساله مبوط در نورستر که بر چه است

ابن هشتم حکیم

۷۷۸

مقاله در معرفت سمت قبله که در هر یک از بلدان که خواهند یقین نمایند مقاله در اخلاقی که عارض می شود در
ارتعاشات کوکب را مقاله در حساب ساعات مقاله در دویست کوکب کتاب در پرکار قطع در دو مقاله
مقاله اول در دانستن مراکز انتقال مقاله دوم در اصول ایشاخر مقاله در مساحت جسم مکانی اینها
در مرای مقاله مختصر و در اشکال ثلاثیه مقاله مبسوطه در اشکال ثلاثیه مقاله مختصر در پرکار و در
مقاله شش و در پرکار و در عظام مقاله در رسم هندسه مقاله در استیفاء و بر ماضی که خطا کرده اند
در کیفیت رصد مقاله در اینکه فضای کرده اوسع است از سایر اشکال مجبه مقاله در مناظر برای بطلمیوس
کتاب در تصحیح افعال نجومیه در دو مقاله مقاله در استخراج چهار خط که بر دایره رسم شود و تقاطع بر یکدیگر
نمایند مقاله در تریس دانه مقاله در استخراج خط نصف النهار در جمیع بلدان و احسبای ارض
مقاله در اخلاص قطع مکانی اینها مقاله در خواص قطع زایه مقاله در نسبت زمانیه بسوی ارتفاع آن
مقاله در کیفیت اصول هندسه مقاله در اینکه آنچه دیده میشود از نصف فوکانی از آسمان اکثر است
از نصف تحتانی مقاله در مثل شکوک مقاله اول از مجبلی مقاله در ایرادات هر یک از حکما که برجهت
کتاب اقلیدس کرده اند کتاب در سمت مقدار مختلفی که ذکر نموده است در ایراد اول از مقاله
فاشره از کتاب اقلیدس مستند در اختلاف منظر مقاله در استخراج خط نصف النهار بر مثل دانه
مقاله در سمت خط بر طریق ارمیئوس حکیم که در کتاب کرده و استوانه ذکر نموده قول در استخراج مقدار
ضلع التمام مقاله در مثل محسوس و مربع مقاله در اضواء کوکب از ثوابت و سیارات مقاله در آن
دکلمه یک بر روی فرم سایر کوکب باشند اینها مقاله در مسائل عدویه اینها مقاله در بعضی از مسائل
اعداد مقاله در که استخراج بر سطح مقاله در تحلیل و ترکیب مقاله در معلومات بعضی از علوم مقاله در
بعضی از مسائل مقاله در دوازدهم از کتاب اقلیدس که بر مسائل بعضی از حکما پیدا نموده بودند
اینها مقاله در مثل شکوک کتاب اقلیدس مقاله در حساب هندیان مقاله در جواب بعضی از مسائلی که
در مساحت از وی کرده بودند مقاله مختصر در سمت قبله مقاله در اضواء مقاله در حرکت ارض
مقاله در دوازدهمین در حقیقت مجره اختلاف کرده اند مقاله در شکوکی که بر بطلمیوس حکیم کرده اند
مقاله در جود فضای غیر تنهای مقاله در خطوط ساعات مقاله در فرسطون مقاله در مکان
قول فی استخراج مثل جبال مقاله در مثل حساب هندیان مقاله در افعال ثلاثیه مقاله در خوا
دانه مقاله در استخراج ارتفاع قطب مقاله در مثل که استخراج مقاله در که استخراج مقاله در
هندسیه مقاله در صورت کسوف و غیر آنچه مشهور است مقاله در عظم خطی که منقسم میازد
دایره را از هم مقاله در حرکت قمر مقاله در مسائل فاقی و دو خط مقاله در شرح اشیاء طبیعیه
مقاله در شرح بعضی از کتب حکیمه مقاله در مقامات موسیقی مقاله در شرح جهت محرف سیکل

بایست در جمعا کتاب میوط در استخراج مسائل عددیه کتاب در خبره فطری و عقلی و معالجات
کتاب در اصطلاحات طبسیه خواش بر کتاب احمد بن سرخس

ایمان بنم الف و کون سین و ا و الف و نون شریعت بزرگ در صومعه سم قریه ایست در آخر صید و اول روز نعل و نعل
در اول غزایا اسوان از اجذف جزه اول و نهم سیر خنده و نه جبال و نعلی است در فوق سون و نعلی سید در آخر صید و نعلی

ابو اسحاق ابراهیم احمد طبرستان

ابو اسحاق بن ابراهیم طبرستان در جماعت معدود بوده و از مذاهب اربعه انجاعت مذهب مالک بن انس میرزیت
و از علمای معاصر خلیفه القادر بن عباس بود ابو اسحاق بن جوزی در کتاب فتنم در ذیل شیخ حالات وی گوید
قرأ القرآن و سمع الکثیر من الحکماء و کان فقیها علی مذهب مالک من المحدثین و کان شیخ الشیخ و
مفتیهم و کان کثیرا مفضلا علی اهل العلم حاصل معنی آنکه ابراهیم در زمره قراء و محدثین و فقیه
مذهب مالک و معدلین ثقات ایشان منظم بود و در شاخ عصر و افاضل عهد رتبت تقدم و برتری داشت
بر امت اخلاق و انفعال بر اهل علم موصوف است جمعی از افاضل و ارکان معاصرین از مدرّس افادتش
انداخته اند که ده اند از انجمله دارقطنی پانصد خبره و احادیث بروی شراعت نمود شریف موسی محمد بن حسین
کاتب برضی است قرآن مجید بروی قرائت کرد و اصحاب سیر آورده اند در آثارمان که شریف بشرایط تمدنی
پرافت روزی ابراهیم بدوی گفت ایها الشریف این مقامات یعنی امی شریف آیا مقام تو در کجاست شریف
پرسد ای پدرم که در باب محول واقع است ابراهیم گفت مثلك لا یقیم هذا و اییکه یعنی چون تو کسی را
شایسته نباشد که در سرای پدر خویش مقام بکند ابراهیم را اسرائیلی در بر که در محله کرخ بود با سید رضی باز گذشت
که در آن دارقطنی که نزد سید رضی از قبول آن امتناع نموده گفت لهذا قبل من غیرک فی قط شکیفا
یعنی اکنون از غیر پدر خود چیزی قبول ننموده ام ابراهیم گفت مرا بر تو حق است پس عظیم زیرا که کلام الله مجید را
به تو تسلیم نموده ام تا آنکه آنرا حافظ شوی و از آن روی بایستی این عطیه محقر در پذیرای شریف لابد قبول
کنی ابراهیم وقتی از بغداد که مسکنش بود بیصره مسافرت جست پس از مراجعت مردم از هر ظرف دست
درست به نسبت مقدّمش برای وی میآفریدند و از بوستان اخلاش نوایه میبردند ابو اسحاق بن سمعون
اعطی که شرح حالش نگارش یافت در یکی از رجعات عزیمت ملاقات ابراهیم کرده و بی معی که ابراهیم
عبادت ستمد برای ادای شریض جمعه در آن مسجد قدم می نهاد و در آن روز خواب نشست بر حالتی که ابراهیم
دارد نشده بود چون ابراهیم پاد اینک چون برای تشریف از جای برخاسته سلام مبارک در جبهت پیش نشستند
و این سمعون این پات در تنیت قدم و مدح وی ایشا کرد و
القبر الاعینک محمود والعلیش الایک منکود

ابراہیم طبرستان

وہم تاقی سالما غامئا ہوم علی الاخوان مکتو

مذنب غائب خبر من غنڈا وان بعدنا الخبر مکرود

یعنی فنی صبر جز در فراق تو کو اراست و زنگی بی وجہ و تو سخت نکت روز قدومت سالما بر نامت برادران
نکت است از آن وقت کہ از غائب شدی جمیع خیرات از ما سو گشت چون تو خود نمودی خیرات ہمز
باب از گشت استی

در حد و سال سیصد و نو دہستہ ہجری در دار السلام بغداد

بہا طرہ کنیش بر چید و گشت

و از انجہان در گشت

نہ احمد والہ کہ مجلد اول از کتاب ستطاب نامہ دانشوران ناصر محسن مراقبت و تنقیح
و لطف مواظبت و تصحیح جامع فضایل صوری و مثنوی دیب بخیر و واریب ضمیر جناب آقا میرزا حسین
زاد اللہ توفیق فادہ و مطبعہ استاد ماہر عالی شان سعادت نشان علی قلی خان جابر بروجردی طبع آراستہ

بید احقر الکتاب و الحاج فتدر ابن حاج میرزا حبیب اللہ

متخلص بنجاتانی شیرازی اصلاً و محلاً مکنی

میرزا احمد رضا متخلص بصفا

اقام پذیرفت

فی پانزدہم شہر شعبان المعظم سنہ یکہزار و دو سبت و نو و شش از ہجرت

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸											

۵	پشت	۷	۲۵	پیشانیان	۷	۷۸	۲۲	بالیات	۷	۷
۴	دورنگاه	۸	۲	انجی	۸	۸۱	۴	و حکم رایت	۸	۸۱
۱۸	دنده	۸۵	۲۲	جسم زبره	۸۵	۸۷	۲۲	من الشرقین	۸۷	۸۷
۶	پزایش را	۹۲	۲۲	علی سینه	۹۵	۲۷	۹۵	والا ثیة	۹۵	۹۵
۱۲	کرکار ساینم	۹۶	۱۶	شناساوم	۹۶	۱۹	۹۷	استبداد	۹۷	۹۷
۱۵	دیزیشان را	۹۹	۹	بعض الا قایل	۱۰۰	۲۳	۱۰۱	مرانزاد	۱۰۹	۱۰۹
۸	اخلاق سنه	۱۱۱	۱	سم اسلیع	۱۱۱	۱۲	۱۱۱	طبی موزون	۱۱۱	۱۱۱
۲۱	خلکان تاری	۱۱۶	۱	ونظم	۱۲		۱۲۰	نخن بخری	۱۲۰	۱۲۰
۲۵	بلغت	۱۲۷	۲۵	ونخیص	۱۲۸	۲۰	۱۳۰	الی اتم	۱۳۰	۱۳۰
۲	رنجیده خاطر	۱۳۲	۲۱	نریختن آتای	۱۳۲	۲۴	۱۳۴	از پستان	۱۳۵	۱۳۵
۱۱	کلام الجلیس	۱۳۶	۱۱	لفرض	۱۳۶	۱۱	۱۳۶	نصب	۱۴۱	۱۴۱
۲۱	لا اقد	۱۴۷	۱۲	من رجب	۱۴۷	۱۳	۱۴۸	و غرد	۱۵۲	۱۵۲
۲۶	فایده	۱۵۶	۱۰	انجرفا	۱۵۷	۸	۱۵۷	ای سدان	۱۵۷	۱۵۷
۲۲	صالح در فر	۱۵۷	۲۵	نیار	۱۵۸	۱۱	۱۷۰	غاب	۱۷۲	۱۷۲
۱۵	ادانه	۱۷۶	۰۹	بجالات	۱۷۷	۱۵	۱۷۸	در پستان	۱۷۹	۱۷۹
۲۰	که هفتاد	۱۹۳	۱۶	طیبا را	۱۹۳	۱۶	۱۹۴	بدر صاب	۱۹۵	۱۹۵
۶	با غنم	۱۹۵	۴	دغات یافت	۱۹۹	۲۱	۲۰۰	وان بین	۲۰۵	۲۰۵
۲۶	مطال حال	۲۲۸	۳	آوردن	۲۲۹	۲۰	۲۳۰	استفاد	۲۳۵	۲۳۵
۳	بشینه	۲۳۶	۲۴	شیدنه	۲۳۷	۳	۲۳۸	و محتات فی شمار	۲۳۹	۲۳۹
۷	الکمره بین	۲۴۰	۳	جید المعرفه	۲۴۱	۴	۲۴۱	شکرا العالج	۲۵۱	۲۵۱
۱	دقی و کلات	۲۵۳	۱	علی ثلاثوس	۲۵۹	۲۷	۲۶۷	ابر الفرج	۲۶۹	۲۶۹
۲۶	نیم العبا	۲۷۹	۲۴	جاکت	۲۸۴	۴	۲۸۹	ببین حقیقت	۲۸۹	۲۸۹
۶	و جازنیاری	۲۹۴	۲۷	تخذه	۲۹۶	۱	۲۹۷	بالع	۲۹۸	۲۹۸
۷	طبیه	۳۰۰	۱	ابردلف از	۳۰۲	۲۱	۳۰۶	شده پدید	۳۰۸	۳۰۸
۱۸	لحان الموت	۳۱۱	۹	علاوه العبد	۳۱۱	۱۳	۳۱۱	نوبت و دریا	۳۱۳	۳۱۳
۲۵	علی علم	۳۲۵	۱۳	انضاد سخن	۳۲۹	۳	۳۲۹	نوبت الیات	۳۳۷	۳۳۷
۲۵	و دیار س	۳۲۸	۳	بجس فرسا	۳۳۸	۱۵	۳۳۸	لیوث الفیل	۳۴۰	۳۴۰

[illegible]

